

Vṛddhavāgbhaṭa

Aṣṭāṅgasaṅgraha

— A SARIT edition

SARIT

SARIT

Contents

Contents	i
1 sūtrasthānam	1
1.1 prathamādhyāyaḥ	1
1.2 dvitīyo 'dhyāyaḥ	5
1.3 tṛtīyo 'dhyāyaḥ	8
1.4 caturtho 'dhyāyaḥ	18
1.5 pañcamo 'dhyāyaḥ	23
1.6 ṣaṣṭho 'dhyāyaḥ	26
1.7 saptamo 'dhyāyaḥ	37
1.8 athāṣṭamo 'dhyāyaḥ	57
1.9 navamo 'dhyāyaḥ	72
1.10 atha daśamo 'dhyāyaḥ	83
1.11 athaikādaśo 'dhyāyaḥ	89
1.12 atha dvādaśo 'dhyāyaḥ	95
1.13 atha trayodaśo 'dhyāyaḥ	104
1.14 atha caturdaśo 'dhyāyaḥ	110
1.15 atha pañcadaśo 'dhyāyaḥ	113
1.16 atha ṣoḍaśo 'dhyāyaḥ	117
1.17 atha saptadaśo 'dhyāyaḥ	121
1.18 atha aṣṭādaśo 'dhyāyaḥ	127
1.19 atha ekonaviṃśo 'dhyāyaḥ	132
1.20 atha viṃśo 'dhyāyaḥ	138
1.21 atha ekaviṃśo 'dhyāyaḥ	145
1.22 atha dvāviṃśo 'dhyāyaḥ	150
1.23 atha trayoviṃśo 'dhyāyaḥ	156
1.24 atha caturviṃśo 'dhyāyaḥ	163
1.25 atha pañcaviṃśo 'dhyāyaḥ	168
1.26 atha ṣaḍviṃśo 'dhyāyaḥ	174
1.27 atha saptaviṃśo 'dhyāyaḥ	179
1.28 athāṣṭaviṃśo 'dhyāyaḥ	190
1.29 atha ekonatriṃśo 'dhyāyaḥ	201
1.30 atha triṃśo 'dhyāyaḥ	207
1.31 atha ekatriṃśo 'dhyāyaḥ	210
1.32 atha dvātriṃśo 'dhyāyaḥ	214
1.33 atha trayatriṃśo 'dhyāyaḥ	218

1.34	atha catustrimśo 'dhyāyaḥ	220
1.35	atha pañcatrimśo 'dhyāyaḥ	228
1.36	atha ṣaṭtrimśo 'dhyāyaḥ	230
1.37	atha saptatrimśo 'dhyāyaḥ	237
1.38	athāṣṭatrimśo 'dhyāyaḥ	242
1.39	athaikonacatvārimśo 'dhyāyaḥ	249
1.40	atha catvārimśo 'dhyāyaḥ	254
2	śārīrasthānam	256
2.1	atha dvitīyo 'dhyāyaḥ	264
2.2	atha tṛtīyo 'dhyāyaḥ	272
2.3	atha caturtho 'dhyāyaḥ	279
2.4	atha pañcamo 'dhyāyaḥ	287
2.5	atha ṣaṣṭho 'dhyāyaḥ	298
2.6	atha saptamo 'dhyāyaḥ	306
2.7	athāṣṭamo 'dhyāyaḥ	311
2.8	atha navamo 'dhyāyaḥ	319
2.9	atha daśamo 'dhyāyaḥ	322
2.10	athaikādaśo 'dhyāyaḥ	325
2.11	atha dvādaśo 'dhyāyaḥ	330
3	nidānasthānam	335
3.1	atha dvitīyo 'dhyāyaḥ	340
3.2	atha tṛtīyo 'dhyāyaḥ	348
3.3	atha caturtho 'dhyāyaḥ	351
3.4	atha pañcamo 'dhyāyaḥ	354
3.5	atha ṣaṣṭho 'dhyāyaḥ	358
3.6	atha saptamo 'dhyāyaḥ	362
3.7	athāṣṭamo 'dhyāyaḥ	365
3.8	atha navamo 'dhyāyaḥ	368
3.9	atha daśamo 'dhyāyaḥ	371
3.10	athaikādaśo 'dhyāyaḥ	375
3.11	atha dvādaśo 'dhyāyaḥ	380
3.12	atha trayodaśo 'dhyāyaḥ	384
3.13	atha caturdaśo 'dhyāyaḥ	389
3.14	atha pañcadaśo 'dhyāyaḥ	394
3.15	atha ṣoḍaśo 'dhyāyaḥ	398

4	cikitsāsthānam	403
4.1	atha dvitīyo 'dhyāyaḥ	410
4.2	atha tṛtīyo 'dhyāyaḥ	421
4.3	caturtho 'dhyāyaḥ	427
4.4	atha pañcamo 'dhyāyaḥ	435
4.5	atha ṣaṣṭho 'dhyāyaḥ	446
4.6	atha aṣṭamo 'dhyāyaḥ	452
4.7	atha navamo 'dhyāyaḥ	460
4.8	atha daśamo 'dhyāyaḥ	471
4.9	atha ekādaśo 'dhyāyaḥ	484
4.10	atha dvādaśo 'dhyāyaḥ	491
4.11	atha trayodaśo 'dhyāyaḥ	498
4.12	atha caturdaśo 'dhyāyaḥ	504
4.13	atha pañcadaśo 'dhyāyaḥ	509
4.14	atha ṣoḍaśo 'dhyāyaḥ	513
4.15	atha saptadaśo 'dhyāyaḥ	521
4.16	atha aṣṭādaśo 'dhyāyaḥ	529
4.17	atha ekonaviṃśo 'dhyāyaḥ	534
4.18	atha viṃśo 'dhyāyaḥ	537
4.19	atha ekaviṃśo 'dhyāyaḥ	540
4.20	atha dvāviṃśo 'dhyāyaḥ	555
4.21	atha trayoviṃśo 'dhyāyaḥ	560
4.22	atah caturviṃśo 'dhyāyaḥ	572
5	kalpasthānam	578
5.1	atha prathamo 'dhyāyaḥ	578
5.2	atha dvitīyo 'dhyāyaḥ	582
5.3	atha tṛtīyo 'dhyāyaḥ	589
5.4	atha caturtho 'dhyāyaḥ	595
5.5	atha pañcamo 'dhyāyaḥ	600
5.6	atha ṣaṣṭho 'dhyāyaḥ	606
5.7	atha saptamo 'dhyāyaḥ	612
5.8	atha aṣṭamo 'dhyāyaḥ	617
6	uttarasthāna	631
6.1	atha prathamo 'dhyāyaḥ	631
6.2	atha dvitīyo 'dhyāyaḥ	641
6.3	atha tṛtīyo 'dhyāyaḥ	655

6.4	atha caturtho 'dhyāyaḥ	659
6.5	atha pañcamo 'dhyāyaḥ	665
6.6	atha ṣaṣṭho 'dhyāyaḥ	671
6.7	atha saptamo 'dhyāyaḥ	679
6.8	atha aṣṭamo 'dhyāyaḥ	685
6.9	atha navamo 'dhyāyaḥ	690
6.10	atha daśamo 'dhyāyaḥ	696
6.11	atha ekādaśo 'dhyāyaḥ	701
6.12	atha dvādaśo 'dhyāyaḥ	704
6.13	atha trayodaśo 'dhyāyaḥ	708
6.14	atha caturdaśo 'dhyāyaḥ	711
6.15	atha pañcadaśo 'dhyāyaḥ	718
6.16	atha ṣoḍaśo 'dhyāyaḥ	721
6.17	atha saptadaśo 'dhyāyaḥ	728
6.18	atha aṣṭādaśo 'dhyāyaḥ	734
6.19	atha ekonaviṃśo 'dhyāyaḥ	736
6.20	atha viṃśo 'dhyāyaḥ	744
6.21	atha ekaviṃśo 'dhyāyaḥ	749
6.22	dvāviṃśo 'dhyāyaḥ	751
6.23	atha trayoviṃśo 'dhyāyaḥ	761
6.24	atha caturviṃśo 'dhyāyaḥ	763
6.25	atha pañcaviṃśo 'dhyāyaḥ	767
6.26	atha ṣaṭviṃśo 'dhyāyaḥ	773
6.27	atha saptaviṃśo 'dhyāyaḥ	783
6.28	aṣṭāviṃśo 'dhyāyaḥ	785
6.29	atha ekonatrimśo 'dhyāyaḥ	794
6.30	atha trimśo 'dhyāyaḥ	798
6.31	atha ekatrimśo 'dhyāyaḥ	806
6.32	atha dvātrimśo 'dhyāyaḥ	812
6.33	atha trayastrimśo 'dhyāyaḥ	818
6.34	atha caturtrimśo 'dhyāyaḥ	823
6.35	atha pañcatrimśo 'dhyāyaḥ	826
6.36	atha ṣaṭtrimśo 'dhyāyaḥ	832
6.37	atha saptatrimśo 'dhyāyaḥ	835
6.38	atha aṣṭatrimśo 'dhyāyaḥ	838
6.39	atha ekonacatvārimśo 'dhyāyaḥ	843
6.40	atha catvārimśo 'dhyāyaḥ	852
6.41	atha ekacatvārimśo 'dhyāyaḥ	868

6.42	dvicatvāriṃśo 'dhyāyaḥ	874
6.43	atha tricatvāriṃśo 'dhyāyaḥ	883
6.44	atha catuṣcatvāriṃśo 'dhyāyaḥ	890
6.45	atha pañcatvāriṃśo 'dhyāyaḥ	897
6.46	atha ṣaṭcatvāriṃśo 'dhyāyaḥ	901
6.47	atha saptacatvāriṃśo 'dhyāyaḥ	908
6.48	atha aṣṭacatvāriṃśo 'dhyāyaḥ	914
6.49	atha ekonapañcāśo 'dhyāyaḥ	919
6.50	atha pañcaśo 'dhyāyaḥ	961
The TEI Header		980

1 sūtrasthānam

1.1 prathamādhyāyaḥ

- rāgādirogāḥ sahajāḥ samūlā yenā 'śusarve jagato 'pyapā- AS.Sū.1.1
stāḥ | § 1
- tamekavaidyaṃ śirasā namāmi vaidyāgamajñāṃśca pi-
tāmahādīn | | § 2
- 5 athāta āyuṣkāmīyaṃ nāmādhyāyaṃ vyākhyāsyāmaḥ AS.Sū.1.2
iti ha smā+āhurātreyādayo maharṣayaḥ | | § 3
- āyuḥ kāmayaṃnena dharmārthasukhasādhanam | § 4 AS.Sū.1.3
āyurvedopadeśeṣu vidheyāḥ paramādarāḥ | | § 5
- āyurvedāmṛtaṃ sārvaṃ brahmā sanātanam | § 6 AS.Sū.1.4
- 10 dadau dakṣāya so 'śvibhyāṃ tau śatakratave tataḥ | |
§ 7
- dharmārthakāmamokṣāṇāṃ vighnakāribhirāmayaīḥ | AS.Sū.1.5
§ 8
- nareṣu pīḍyamāneṣu puraskṛtya punarvasum | | § 9
- 15 dhanvantaribharadvājanimikāśyapakaśyapāḥ | § 10 AS.Sū.1.6
mahardhayo mahātmānastathā lambāyanādayaḥ | | § 11
- śatakratumupājagmuḥ śaraṇyamamareśvaram | § 12 AS.Sū.1.7
tāndrṣṭvaiva sahasrākṣo nijagāda yathāgamam | | § 13
- āyuṣaḥ pālanam vedamupavedamatharvaṇaḥ | § 14 AS.Sū.1.8
- 20 kāyabālagrahordhvāṅgaśalyadamṣṭrājarāvṛṣaiḥ | | § 15
gatamaṣṭāṅgatāṃ puṇyam bubudhe yaṃ pitāmahaḥ | AS.Sū.1.9
§ 16
- grhītvā te tamāmrāyaṃ prakāśya ca parasparam | | § 17
- āyayurmānuṣaṃ lokam muditāḥ paramarṣayaḥ | § 18 AS.Sū.1.10
- 25 sthityarthamāyurvedasya te 'tha tantrāṇi cakrire | | § 19
kṛtvā 'gniveśahārītabhedamāṇḍavyasusrutān | § 20 AS.Sū.1.11
karālādīṃśca tacchiṣyān grāhayāmāsuraḍṛtāḥ | | § 21
- svaṃ svaṃ tantraṃ tataste 'pi cakrustāni kṛtāni ca | § 22 AS.Sū.1.12
gurūn saṃśrāvayāmāsuḥ sarṣisaṅghānsamedhasaḥ | |
30 § 23
- taiḥ praśastāni tānyeṣāṃ pratiṣṭhāṃ bhuvi lebhire | § 24 AS.Sū.1.13
teṣāmekaikamavyāpi samastavyādhisādhane | | § 25
- pratitantrābhīyoge tu puruṣāyuṣasaṃkṣayaḥ | § 26 AS.Sū.1.14

	bhavatyadhyayanenaiva yasmāt proktaḥ punaḥ punaḥ § 27	
AS.Sū.1.15	tantrakāraiḥ sa eva 'rthaḥ kvacit kścidviśeṣataḥ § 28 te 'rthapratyāyanaparā vacane yacca nādr̥tāḥ § 29	
AS.Sū.1.16	sarvatantrāṅyataḥ prāyaḥ saṃhr̥tyā 'ṣṭāṅgasaṅgrahaḥ 5 § 30	
AS.Sū.1.17	asthānavistarākṣepapunaruktādivarjitaḥ § 31 hetuliṅgauśadhaskandhatrayamātranibandhanaḥ § 32 vinigūḍhārthata tvānām pradeśānām prakāśakaḥ § 33	10
AS.Sū.1.18	svānyatantravirodhānām bhūyiṣṭhaṃ vinivartakaḥ § 34	
AS.Sū.1.19	yugānurūpasandarbhō vibhāgena kariṣyate § 35 nityopayogi durbodhaṃ sarvāṅgavyāpi bhāvataḥ § 36 saṅgr̥hītaṃ viśeṣeṇa yatra kāyacikitsitaṃ § 37	15
AS.Sū.1.20	na mātrāmātramapyatra kiccidāgamavarjitaṃ § 38 te 'rthāḥsa granthabandhaśca saṅkṣepāya kramo 'nya- thā § 39	
AS.Sū.1.21	vāyuḥ pittaṃ kaphaśceti trayo doṣāḥ samāsataḥ § 40 pratyekaṃ te tridhā vṛddhikṣayasāmyavibhedayaḥ § 41	20
AS.Sū.1.22	utkr̥ṣṭamadhyālpatayā tridhā vṛddhikṣayāvapi § 42 vikṛtā 'vikṛtā dehaṃ ghnanti te varttayanti ca § 43	
AS.Sū.1.23	te vyāpino 'pi hr̥nnābhyoradhomadhyordhvasaṃśra- yāḥ § 44	25
	vayohorātribhuktānām te 'ntamadhyādigāḥ kramāt § 45	
AS.Sū.1.24	tairbhavedviṣamastīkṣṇo mandaścāgniḥ samaiḥ samaḥ § 46	
	koṣṭhaḥ krūro mṛdurmadhyo madhyaḥ syāttaiḥ sama- irapi § 47	30
AS.Sū.1.25	śukrārtavasthairjanmādaḥ viṣeṇeva viṣakrimeḥ § 48 taiśca tisraḥ prakṛtayo hīnamadhyottamāḥ pṛthak § 49	
AS.Sū.1.26	samadhātuḥ samastāsu śreṣṭhā nindyā dvidōṣajāḥ § 50 tatra rūkṣo laghu sītaḥ kharaḥ sūkṣmaścalo 'nilaḥ § 51	35

	pittaṃ sasnehatīkṣṇoṣṇaṃ laghu visraṃ saraṃ dravam	AS.Sū.1.27
	§ 52	
	snigdhaḥ śīto gururmandaḥ ślakṣṇo mṛtsnaḥ sthiraḥ	
	§ 53	
5	samṣargaḥ sannipātaśca tadvitrikṣayakopataḥ § 54	AS.Sū.1.28
	tau ṣoḍhā daśadhā caktāvutkarṣādivikalpanāt § 55	
	rasāsṛṇmāmsamedosthimajjaśukrāṇi dhātavaḥ § 56	AS.Sū.1.29
	sapta dūṣyā malā mūtraśakṛtsvedādayo 'pi ca § 57	
	rasādisticheṣu doṣeṣu vyādhayaḥ sambhavanti ye § 58	AS.Sū.1.30
10	tajjānityupacāreṇa tānāhurghṛtadāhavat § 59	
	prīṇanaṃ jīvanaṃ lepaḥ sneho dhāraṇapūraṇe § 60	AS.Sū.1.31
	garbhotpādaśca karmāṇi dhātūnāṃ kramaśo viduḥ	
	§ 61	
	śarīraṃ dhārayantye dhātvāhāraśca sarvadā § 62	AS.Sū.1.32
15	vṛddhiḥ samānaiḥ sarveṣāṃ viparītaiviparyayaḥ	
	§ 63	
	rasāḥ svādvamlalavaṇatiktoṣaṇakaśāyākāḥ § 64	AS.Sū.1.33
	ṣaḍ dravyamāśritāste ca yathāpūrvam balāvahāḥ § 65	
	tatrādyā mārutaṃ ghnanti trayastiktādayaḥ kapham	AS.Sū.1.34
20	§ 66	
	kaśāyatiktamadhurāḥ pittamanye tu kurvate § 67	
	śamanaṃ kopanaṃ svasthahitaṃ dravyamiti tridhā	AS.Sū.1.35
	§ 68	
	uṣṇaśītaguṇotkarṣāttatra vīryaṃ dvidhā smṛtam § 69	
25	tridhā vipāko dravyasya svādvamlakāṭukātmakaḥ § 70	AS.Sū.1.36
	gurumandahimasnigdhaślakṣṇasāndramṛdusthirāḥ	
	§ 71	
	guṇāḥ sasūkṣmaviśadā viṃśatiḥ saviparyayāḥ § 72	AS.Sū.1.37
	indriyārthā vyavāyī ca vikāṣī cāpare guṇāḥ § 73	
30	vyavāyī dehamakhilaṃ vyāpya pākāya kalpate § 74	AS.Sū.1.38
	vikāṣī vikaṣaṇ dhātūn sandhibandhān vimuñcati § 75	
	saratīkṣṇaprakarṣau tu kaiścittau parikīrttitau § 76	AS.Sū.1.39
	sattvaṃ rajastamaśceti trayāḥ proktā mahāguṇāḥ § 77	
	kālārthakarmanāṃ yogo hīnamithyātīmātrakaḥ § 78	AS.Sū.1.40
35	samyagyogaśca vijñeyo rogārogyaikakāraṇam § 79	
	rogastu doṣavaiṣamyam doṣasāmyamarogātā § 80	AS.Sū.1.41
	nijāgantuvibhāgena rogāśca dvidvidhā matāḥ § 81	
	teṣāṃ kāyamanobhedādadhīṣṭhānamapi dvidhā § 82	AS.Sū.1.42

	rajastamaśca manaso dvau ca doṣavudāhṛtau § 83	
AS.Sū.1.43	darśanasparśanapraśnaiḥ parīkṣeta ca rogiṇam § 84	
	rogaṃ nidānaprāgrūpalakṣaṇopaśayāptibhiḥ § 85	
AS.Sū.1.44	bhūmidehaprabhedena deśamāhuriha dvidhā § 86	
	jāṅgalaṃ vātabhūyiṣṭhamānūpaṃ tu kapholbaṇam 5	
	§ 87	
AS.Sū.1.45	sādhāraṇaṃ samamalaṃ tridhā bhūdeśamādiśet § 88	
	kṣaṇādivyārdhyavasthā ca kālo bhaiṣajyayogakṛt § 89	
AS.Sū.1.46	śodhanaṃ śamanaṃ ceti samāsādauśadhaṃ dvidhā	
	§ 90	10
	śarīrajānāṃ doṣāṇāṃ krameṇa paramauśadham § 91	
AS.Sū.1.47	vastirvireko vamaṇaṃ tathā tailaṃ ghṛtaṃ madhu	
	§ 92	
	dhīdhairyātmādivijñānaṃ manodoṣauśadhaṃ param	
	§ 93	15
AS.Sū.1.48	tantrasyāśya paraṃ cāto vakṣyate 'dhyāyasaṅgrahaḥ	
	§ 94	
	āyuṣkāmiyaśiṣyārthadinartuvyādhyasambhavāḥ § 95	
AS.Sū.1.49	dravānnajñānasamrakṣāvairuddhānnānapānikāḥ § 96	
	mātrāśitauśadhajñānaśreṣṭhaśudhyādisaṅgrahāḥ § 97	20
AS.Sū.1.50	mahākaṣāyavividhadravvyādirasabhedakāḥ § 98	
	doṣādijñānatadbhedatatkrīyā rogaḥ § 99	
AS.Sū.1.51	vdyaiśadhasnehanasvedaśudhyāsthāpananāvanam § 100	
	dhūmagaṇḍūśadrksekatrptiyantrajalaukaśaḥ § 101	
AS.Sū.1.52	sirāvidhiḥ śalyavidhiḥ śastrakṣārāgnikarmakāḥ § 102	25
	catvāriṃśadime 'dhyāyaḥ sūtram śārīramucyate § 103	
AS.Sū.1.53	putrārthagarbhāvakraṅticaryāvyāpaccharīrajāḥ § 104	
	sirāmarmaprakṛtyākhyā vikṛtāṅgehitāmayāḥ § 105	
AS.Sū.1.54	sadūtā dvādaśādhyāyāḥ nidānaṃ sārvaraugikam § 106	
	jvarāśrkśvāsayaśmādimadādyarśotisāriṇām § 107	30
AS.Sū.1.55	mūtrāghātapramehāṇāṃ vidradhyādyudarasya ca	
	§ 108	
	pāṇḍukuṣṭhānilārttānāṃ vātāsrasya ca ṣoḍaśa § 109	
AS.Sū.1.56	cikitsājvarayorasrakāsayoḥ śvāsayaśkṣmaṇoḥ § 110	
	vamau madātyaye 'rśassu viśi dvau dvau ca mūtrite 35	
	§ 111	
AS.Sū.1.57	vidradhau gulmajāṭharapāṇḍuśophavisarpiṣu § 112	
	kuṣṭaśvitṛānilavyādhivātāsreṣu cikitsitam § 113	

- caturviśatiradhyāyāḥ kalpasiddhirataḥparam | § 114 AS.Sū.1.58
kalpo vamervirekasya tatsiddhirbāstikalpanā | | § 115
kalpaśca siddhabastīnāṃ siddhirbastyanuvāsayoḥ | AS.Sū.1.59
§ 116
- 5 dravyakalpo 'ṣṭamaḥ sthānamata uttaramuttaram | |
§ 117
- bālopacaraṇe vyādhigrahajñānanīśedhane | § 118 AS.Sū.1.60
snāne pṛthaggrāhe bhūte dvāvunmāde smṛtikṣaye | |
§ 119
- 10 vartmasandhigatau dvau dvau dṛktamoliṅganāśiṣu | AS.Sū.1.61
§ 120
- sarvadṛksyandadr̥kpāke karṇanāsāmukheṣu ca | | § 121
mūrdhni vraṇe tathā dvau dvau sadyobhaṅge bhaga- AS.Sū.1.62
ndare | § 122
- 15 granthyādau kṣudrarogeṣu guhyaroge pṛthagdvayam
| | § 123
- viṣe dvau bhujage kīṭe dvau ca lūtāsu mūṣike | § 124 AS.Sū.1.63
viṣe viṣopayoge ca tathā 'dhyāyo rasāyane | | § 125
vājīkaraṇamuddiśya pañcāśo 'ṣṭāṅgapūraṇaḥ | § 126 AS.Sū.1.64
- 20 pañcāśadadhyāyaśataṃ ṣaḍbhiḥ sthānaiḥ samīritam
| | § 127
- iti prathamo 'dhyāyaḥ

1.2 dvitīyo 'dhyāyaḥ

- athātaḥ śiṣyopanayanīyamadhyāyaṃ vyākhyāsyāmaḥ | AS.Sū.2.1
§ 129
- iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ | | § 130
- gurubhakto 'bhiyukto 'tiyukto dhīsmṛtipāṭavaiḥ | § 131 AS.Sū.2.2
5 ṛjvāsyanāsānayanastanusnigdhanakhacchaviḥ | | § 132
- brahmacārī jitadvandvo dhīraḥ sucariṭaḥ sthiraḥ | § 133 AS.Sū.2.3
ṣaṇmāsānuṣitaḥ śaklo lajjāśaucakulānvitaḥ | | § 134
- śiṣyo 'dhyāpyo gato yāvadantaṃ tantrārthakarmanām AS.Sū.2.4
| § 135
- 10 nā 'kālavidyutstanite bhūkampe rāhudarśane | | § 136
pañcadaśyāmacandrāyāṃ parokṣe vā guroḥ paṭhet | AS.Sū.2.5
§ 137

	nāticchinnapadaṃ nātimandaṃ nātyuccanīcakaiḥ	
	§ 138	
AS.Sū.2.6	hīnānyaveṣa ācāryaṃ paryupāsīta rājavat § 139	
	śayīta supta evāsminnuttiṣṭhetāsya pūrvataḥ § 140	
AS.Sū.2.7	na brūyāt kevalaṃ nāma nā 'sādhvapi vināṭayet § 141	5
	abhedyo 'nuddhataḥ stabdhaḥ sūnṛtaḥ priyadarśanaḥ	
	§ 142	
AS.Sū.2.8	bahuśrutaḥ kāavedī jñātagrantho 'rthaśāstravit § 143	
	anāthān rogiṇo yaśca putravat samupācaret § 144	
AS.Sū.2.9	guruṇā samanujñātaḥ sa bhiṣakchabdamaśnute § 145	10
	yastu kevalaśāstrajñāḥ karmasvapariniṣṭhitaḥ § 146	
AS.Sū.2.10	sa muhyatyāturaṃ prāpya prāpya bhīrurivāhavam	
	§ 147	
	yaḥ punaḥ kurute karma dhārṣṭyācchāstravivarjjitaḥ	
	§ 148	15
AS.Sū.2.11	sa satsu garhāmāpneti vadhaṃ carcchati rājataḥ § 149	
	hetau liṅge praśamane rogāṇāmapunarbhave § 150	
AS.Sū.2.12	jñānaṃ caturvidhaṃ yasya sa rājārho bhiṣaktamaḥ	
	§ 151	
	śāstraṃ śāstrāṇi salilaṃ guṇadoṣapravṛttaye § 152	20
AS.Sū.2.13	pātrāpekṣiṇyataḥ prajñāṃ bāhuśrutyena bṛṃhayet	
	§ 153	
	pradīpabhūtaṃ śāstraṃ hi darśanaṃ vipulā matiḥ	
	§ 154	
AS.Sū.2.14	tābhyāṃ bhiṣak suyuktābhyāṃ cikitsannāparādhyati	25
	§ 155	
	āhūta eva yo yāti suveṣaḥ sunimittataḥ § 156	
AS.Sū.2.15	gatvā 'turārthādanyatra na nidhatte manaḥ kvacit § 157	
	vyādhīn parīkṣate samyānidānādiviśeṣataḥ § 158	
AS.Sū.2.16	hrepaṇīyāṃ ca tadvāarttāṃ na prakāśayate bahiḥ § 159	30
	sahasā na ca tasyāpi kriyākālamahāpayan § 160	
AS.Sū.2.17	jānāti copacarituṃ sa vaidyaḥ siddhimaśnute § 161	
	nādadītā 'miṣaṃ strībhyastadadhyakṣe parānmukhe	
	§ 162	
AS.Sū.2.18	tābhiśca rahasi sthānaṃ parihāsaṃ ca varjayet § 163	35
	ārttaṃ ca nṛpasadvaidyairdviṣṭaṃ tadveṣiṇaṃ dviṣam	
	§ 164	

	caṇḍaṃ śokāturaṃ bhīruṃ kṛtaghnaṃ vaidyamāni- nam § 165	AS.Sū.2.19
	hīnopakaraṇaṃ vyagramavidheyam gatāyusaṃ § 166	
	jīviṣurvyādhitō 'pi pūrvoktaguṇavarjitān § 167	AS.Sū.2.20
5	kriyāvikrayiṇo vaidyān mṛtyoragresarā hi te § 168	
	bhiṣagdravyāṅyupasthātā rogī pādacatuṣṭayam § 169	AS.Sū.2.21
	cikitsitasya nirdiṣṭaṃ pratyekaṃ taccaturguṇam § 170	
	dakṣastīrthāttaśāstrārtho dṛṣṭakarmā śucirbhiṣak § 171	AS.Sū.2.22
10	bahukalpaṃ bahuguṇaṃ sampannaṃ योग्यामुषा- dham § 172	
	anuraktaḥ śucirdakṣo buddhimān paricāraḥ § 173	AS.Sū.2.23
	ādhyo rogī bhiṣagvaśyo jñāpakaḥ satvavānapi § 174	
	yadvaidye viguṇe pādā guṇavanto 'pyanarthakāḥ § 175	AS.Sū.2.24
15	sa pādahīnānāpyārtān guṇavān yacca yāpayet § 176	
	cikitsāyāstamevātaḥ pradhānaṃ kāraṇaṃ viduḥ § 177	AS.Sū.2.25
	sādhyo 'sādhyā iti vyādhirdvidhā tau tu punardvidhā § 178	
	susādhyāḥ kṛcchrasādhyāśca yāpyo yaścānupakramaḥ § 179	AS.Sū.2.26
20	sarvaūṣadhame dehe yūnaḥ puṃso jītātmanaḥ § 180	
	amarmago 'lpahetvagrārūparūpo 'nupadravaḥ § 181	AS.Sū.2.27
	atulyadūṣyadeśartuprakṛtiḥ pādasampadi § 182	
	graheṣvanugūṇeṣvekadoṣamārgo navaḥ sukhaḥ § 183	AS.Sū.2.28
25	sukhasādhyāḥ sukhopāyāḥ kālenālpēna sādhyate § 184	
	kṛcchrairupāyaiḥ kṛcchrastu mahadbhiśca cireṇa ca § 185	AS.Sū.2.29
	asādhyaliṅgasaṅkīrṇastathā śāstrādisādhanāḥ § 186	
30	śeṣatvādāyusaḥ pathyairyāpyāḥ prāyo viparyaye § 187	AS.Sū.2.30
	datvā 'lpaṃ sukhamalpena hetunā sa pratanyate § 188	
	yāti nāśeṣatāṃ rogaḥ karmaṇo niyatāyusaḥ § 189	AS.Sū.2.31
	prapatanniva viṣkambhairdhāryate 'trāturo hitaiḥ § 190	
35	paro 'sādhyāḥ kriyāḥ sarvāḥ pratyākhyeyo 'tivartate § 191	AS.Sū.2.32
	tasmādupekṣya evāsau sthito 'tyantaviparyaye § 192	
	bhramamohāratikaro dṛṣṭariṣṭo 'kṣanāśanaḥ § 193	AS.Sū.2.33

	vyādhīn purā parikṣyaivamārabheta tataḥ kriyām	
	§ 194	
AS.Sū.2.34	svārthavidyāyaśohānimanyathā dhruvamāpnuyāt § 195	
	sādhyayorapi saṃyogo balinoryātyasādhyatām § 196	
AS.Sū.2.35	vidyādasādhyamevātaḥ sādhyāsādhyasamāgamam 5	
	§ 197	
	nāsādhyāḥ sādhyatām yāti sādhyo yātitvasādhyatām	
	§ 198	
AS.Sū.2.36	pādāpacārāddaivācca yāntyavasthāntaram gadāḥ	
	§ 199	10
	varamāśīviṣaviṣaṃ dīptamagnimayo 'pi vā § 200	
AS.Sū.2.37	upayūñjīta na tvārttādāmiṣaṃ kṛpañājanāt § 201	
	varo bhūtadayā dharmā ityārtteṣu bhiṣagvaraḥ § 202	
AS.Sū.2.38	varttate yastu siddhārthaḥ sa sarvamativarttate § 203	
	iti dvitīyo 'dhyāyāḥ	15

1.3 tṛtīyo 'dhyāyāḥ

AS.Sū.3.1	athāto dinacaryāṃ nāmādhyāyaṃ vyākhyāsyāmaḥ § 205	
	iti ha smā 'hurātreyaḥ maharṣayaḥ § 206	
AS.Sū.3.2	brāhme muhūrte uttiṣṭhejjīrṇājīrṇaṃ nirūpayan § 207	
	rakṣārthamāyuṣaḥ svastho jātavegaḥ samutsṛjet § 208	
AS.Sū.3.3	udaṅmukho mūtraśakṛddakṣiṇābhimukho niśi § 209	5
	vācaṃ niyamya prayataḥ saṃvītāṅgo 'vaguṅṭhitaḥ	
	§ 210	
AS.Sū.3.4	pravarttayet pracalitaṃ na tu yatnādudīrayet § 211	
	nāmedhyamārgamṛtḥ bhasmagosthānākīrṇagomaye	
	§ 212	10
AS.Sū.3.5	purāntikāgnivalmīkaramyotkṛṣṭacitidrume § 213	
	na nārīpūjyagorkenduvāyavannāgnijalaṃ prati § 214	
AS.Sū.3.6	na cātiraskṛtya mahīm bhayāśaktyostu kāmataḥ § 215	
	navegito 'nyakāryāḥ syānnājītvāsādhyamāmayam	
	§ 216	15
AS.Sū.3.7	niḥśalyādūṣṭamṛtpiṇḍīparimṛṣṭamalāyanaḥ § 217	
	abhyuddhṛtābhiḥ śucibhiradbhirmṛdbhiḥ sa yojayet	
	§ 218	
AS.Sū.3.8	lepagandhāpahaṃ śaucamanuṭpatitābindubhiḥ § 219	

- § 220 sprṣṭvā dhātūn malānaśruvasākeśanakhāṃśyuctān ||
- snātvā bhoktumanā bhuktvā suptvā kṣutvā surārccane AS.Sū.3.9
| § 221
- 5 rathyāmākramya cācāmedupaviṣṭa udañmukhaḥ ||
§ 222
- prāñmukho vā viviktastho na bahirjānu nānyadr̥k | AS.Sū.3.10
§ 223
- ajalpannuttarāsaṅgī svacchairaṅguṣṭhamūlagaiḥ || § 224
- 10 noddhṛtairnānato nordhvaṃ nāgnipakvairna pūti- AS.Sū.3.11
bhiḥ | § 225
- na phenabulbudakṣārainkaikahastārpitairjalaiḥ || § 226
- nādraikapāñirnnāmedhyahastapādo na śabdavat | § 227 AS.Sū.3.12
- vaṭāsanārkkakhadirakarañjakaravīrajam || § 228
- 15 sarjārimedāpāmārgamālatīkakubhodbhavam | § 229 AS.Sū.3.13
- kaṣāyatiktakaṭukaṃ mūlamanyadapīdr̥śam || § 230
- vijñātavr̥kṣaṃ kṣuñṇāgramr̥jvagranti subhūmijam | AS.Sū.3.14
§ 231
- kanīnyagrasamasthaulyaṃ sukūrccaṃ dvādaśāṅgulam
20 || § 232
- prātarbhuktvā ca yataavāgbhakṣayeddantadhāvanam | AS.Sū.3.15
§ 233
- vāpyatrivargatritayakṣaudrāktena ca gharṣayet || § 234
- śanaistena tato dantān dantamāṃsānyabādhayan | § 235 AS.Sū.3.16
- 25 likhedanusukhaṃ jihvāṃ jihvānirlekhanena ca || § 236
- tathāsyamalavairasyagandhā jihvāsyadantajāḥ | § 237 AS.Sū.3.17
- rucivaiśadyalaghutā na bhavanti bhavanti ca || § 238
- nādyādajirṇavamathuśvāsakāsajvarārditī | § 239 AS.Sū.3.18
- tr̥ṣṇāsyapākahr̥nnetraśiraḥkarṇāmayī ca tat || § 240
- 30 naiva śleṣmātakāriṣṭabibhītadhavadhanvajān | § 241 AS.Sū.3.19
- bilvavañculanirguṇḍīśigrutilvakatindukān || § 242
- kovidāraśamīpīlupippaleṅgudagulgulūn | § 243 AS.Sū.3.20
- pāribhadrakamamlīkāmocakyau śālmalīm śaṇam ||
§ 244
- 35 svādvamlalavaṇaṃ śuṣkaṃ suṣiraṃ pūti picchilam | AS.Sū.3.21
§ 245
- pālāśamāsaṇaṃ dantadhāvanam pādūke tyajet || § 246

AS.Sū.3.22	dantān pūrvamadho gharṣet prātaḥ siñcecca locanaṃ § 247	
	toyapūrṇamukho grīṣmaśaradoḥ sītavāriṇā § 248	
AS.Sū.3.23	praṇamya devān vṛddhāṃśca maṅgalāṣṭaśataṃ śu- bham § 249	5
	śṛṅvan kāñcanavinyastaṃ sarpiḥ paśyedanantaram § 250	
AS.Sū.3.24	sauvīramañjanaṃ nityaṃ hitamakṣṇostato bhajet § 251	
	locane tena bhavato manojñe sūkṣmadarśane § 252	
AS.Sū.3.25	vyaktatrivarṇe vimale susnigdthaghanapakṣmaṇī § 253	10
	cakṣustejomayaṃ tasya viśeṣātcchelaṣmato bhayam § 254	
AS.Sū.3.26	yojayetsaptarātre 'smāt srāvaṇātha rasāñjanam § 255	
	aṇutailaṃ tato nasyaṃ tato gaṇḍūṣadhāraṇam § 256	
AS.Sū.3.27	ghanonnatapasannatvakrakandhagrīvāsyavakṣasaḥ 15 § 257	
	sugandhivadanāḥ snigdhanisvanā vimalendriyāḥ § 258	
AS.Sū.3.28	nirvalīpalitavyaṅgā bhaveyurnasyaśīlinaḥ § 259	
	oṣṭhasphuṭanapāruṣyamukhaśoṣadvijāmayāḥ § 260	20
AS.Sū.3.29	na syuḥ svaropaghātāśca snehagaṇḍūṣadhāraṇāt § 261	
	khadirakṣīrivṛkṣārimeḍāmbukavalagrahaḥ § 262	
AS.Sū.3.30	arocakāsyavairasyamalapūtiprasekajit § 263	
	sukhoṣṇodakagaṇḍūṣairjāyate vaktralāghavam § 264	
AS.Sū.3.31	prāyogikaṃ tato dhūmaṃ gandhamālyādi cācaret 25 § 265	
	dhūmādasyordhvajatrūtthā na syurvātakaphāmayāḥ § 266	
AS.Sū.3.32	añjanotkleśitaṃ nasyaiḥ kavalairnāvaneritam § 267	
	dhūmena kavalotkliṣṭaṃ kramādvātakaphaṃ jayet 30 § 268	
AS.Sū.3.33	gandhamālyādikaṃ vṛṣyamalakṣmīghnaṃ prasādha- nam § 269	
	vāso na dhārayejjīrṇaṃ malinaṃ raktamulbaṇam § 270	35
AS.Sū.3.34	mālyam na lambaṃ na bahirna raktaṃ jalajāddate § 271	

	naiva cānyena vidhṛtaṃ vastraṃ puṣpamupānahau	
	§ 272	
	rucivaiśadyasaugandhyamicchanvaktreṇa dhārayet	AS.Sū.3.35
	§ 273	
5	jātilavaṅgakarapūrakaṅkolakaṭukaiḥ saha § 274	
	tāmbūlīnāṃ kisalayaṃ hr̥dyaṃ pūgaphalānvitam	AS.Sū.3.36
	§ 275	
	raktapittakṣataksīṅgarūkṣotkupitacakṣuṣām § 276	
10	viṣamūrcchāmadārtānāmapathyaṃ śoṣiṇām ca tat	AS.Sū.3.37
	§ 277	
	pathyaṃ suptothite bhukte snāte vānte ca mānave	
	§ 278	
	dvipatramekaṃ pūgaṃ ca sacūrṇakhadiraṃ ca tat	AS.Sū.3.38
	§ 279	
15	uttiṣṭheta tatotyarthamartheṣvarthānubandhiṣu § 280	
	ninditaṃ dīrghamapyāyurasannihitasādhanam § 281	AS.Sū.3.39
	kr̥ṣiṃ vāṅijyāṃ gorakṣāmupāyairguṇinaṃ nr̥pam	
	§ 282	
20	lokadvayāvīruddhām ca dhanārthī saṃśrayet kriyām	AS.Sū.3.40
	§ 283	
	muktavegaśca gamanasvapnāhārasabhāstriyaḥ § 284	
	pāṇinā 'labhya niṣkrāmedratnapūjyājyamaṅgalam	AS.Sū.3.41
	§ 285	
25	sātapatrapadatrāṇo vicaredyugamātraddak § 286	
	niśi cātyayike kārye daṇḍī maulī sahāyavān § 287	AS.Sū.3.42
	prāvṛtya paryāṭedrātrau na prāvṛtya śīro 'hani § 288	
	caityapūjyadhvajāsastaccāyābhasmatuṣāsucīn § 289	AS.Sū.3.43
	nākrāmeccharkarāloṣṭabalīsnānabhuvō na ca § 290	
30	madhyāhne sandhyayo rātrāvardharātre catuṣpatham	AS.Sū.3.44
	§ 291	
	na seveta na śarvaryām vṛkṣacaityaṃ na catvaram	
	§ 292	
	sūnāṭavīśūnyagr̥haśmaśānāni divā 'pi na § 293	AS.Sū.3.45
35	na huṅkuryācchavaṃ pūjyaṃ praśastānmaṅgalāni ca	
	§ 294	
	nāpasavyaṃ parikrāmennetarāṅyanudakṣiṇam § 295	AS.Sū.3.46
	catuṣpatham namaskuryāt prajñātāmśca vanaspatīn	
	§ 296	

AS.Sū.3.47	na vyālavvyādhitāśastairnādāndakṣutpipāsitaiḥ § 297 na cchinnapucchairnaikākṣaigāprṣṭhena ca na vrajet § 298	
AS.Sū.3.48	nā 'tiprage 'tisāyaṃ vā na nabhomadhyage ravau § 299 nāsannihitapānīyo nātītūrṇaṃ na santatam § 300	5
AS.Sū.3.49	na śatruṇā nāviditairnaiko nādhārmikaiḥ saha § 301 dadyādvartmā 'rtavṛddhastribhāricakradvijanmane § 302	
AS.Sū.3.50	srānabhojanapānāni vāhebhya na+ācaret puraḥ § 303 nadīm tarena bāhubhyāṃ nāgniskandhamabhivrajet § 304	10
AS.Sū.3.51	nā 'rohodviṣamaṃ śailaṃ nāvaṃ saṃśayitāṃ tarum § 305	
AS.Sū.3.52	nipātayenna loṣṭhena na phalena phalaṃ drumāt § 306 na vāryamāṇaḥ praviśennādvāreṇa nā ca+āsane § 307 svayaṃ tiṣṭhet paraḡṛhe yuktanimḍraṃ na bodhayet § 308	15
AS.Sū.3.53	na+ācaret pāṇivākpādaddaṇmedhredaracāpalam § 309 triḥ pakṣasya kacaśmaśrunakharomāṇi vardhayet § 310	20
AS.Sū.3.54	na svahastena dantairvā snānaṃ cānu samācaret § 311 atha jātānnapāneccho mārutaghnaḥ sugandhibhiḥ § 312	
AS.Sū.3.55	yathartusaṃsparśasukhaistailairabhyaṅgamācaret § 313 abhyaṅgo vātahā puṣṭisvapnadārḍhyabr̥hatvakṛt § 314	25
AS.Sū.3.56	dagdhabhagnakṣatarujāklamaśramajarāpahaḥ § 315 rathākṣacarmaghaṭavat bhavantyabhyaṅgato guṇāḥ § 316	
AS.Sū.3.57	sparśane 'bhyādhiko vāyuḥsparśanaṃ ca tvagāśrayam § 317 tvacyaśca paramabhyaṅgo yasmāttam śīlayedataḥ § 318	30
AS.Sū.3.58	śiraḥ śraṇapādeṣu taṃ viśeṣeṇa śīlayet § 319 sa keśyaḥ śīlito mūrdhni kapālendiriyatarpaṇaḥ § 320	35
AS.Sū.3.59	hanumanyāśiraḥ karṇaśūlaghnaṃ karṇapūraṇam § 321	

	pādābhyaṅgastu tatsthairyanidrāddaṣṭi prasādakṛt	
	§ 322	
	pādasuptiśramastambhasaṅkocasphuṭanapraṇut § 323	AS.Sū.3.60
5	§ 324 varjyobhyaṅgaḥ kaphagrastaktasaṃsuddhyajīrṇibhiḥ	
	śarīrāyāsajananaṃ karma vyāyāma ucyate § 325	AS.Sū.3.61
	lāghavaṃ karmasāmarthyam dīpto 'gnirmedasaḥ kṣa- yaḥ § 326	
10	vibhaktaghanagātratvaṃ vyāyāmādupajāyate § 327	AS.Sū.3.62
	vātapittāmayī bālo vṛddho 'jīrṇī ca taṃ tyajet § 328	
	arddhaśaktyāniṣevyastu balibhiḥ snigdhabhojibhiḥ	AS.Sū.3.63
	§ 329	
	śītakāle vasante ca mandameva tato 'nyadā § 330	
15	§ 331 taṃ kṛtvā 'nusukhaṃ dehaṃ marddayecca samantataḥ	AS.Sū.3.64
	trṣṇā kṣayaḥ pratamako raktapittaṃ śramaḥ klamaḥ	
	§ 332	
	ativyāyāmataḥ kāso jvaraścchardiśca jāyate § 333	AS.Sū.3.65
	vyāyāmajāgarādhvastrīhāsyabhāsyādi sāhasaṃ § 334	
20	gajaṃ siṃha iva+ākaraṣaṇ bhajannati vinaśyati § 335	AS.Sū.3.66
	udvarttanaṃ kaphaharaṃ medasaḥ pravilāyanam	
	§ 336	
	sthirīkaraṇamaṅgānāṃ tvakprasādakaraṃ param	AS.Sū.3.67
	§ 337	
25	dīpanaṃ vṛṣyamāyūṣyaṃ snānamūrjābalapradam	
	§ 338	
	kaṇḍūmalaśramasvedatandrātrīndāhapāpmajit § 339	AS.Sū.3.68
	uṣṇāmbunā 'dhaḥkāyasya pariṣeko balāvahaḥ § 340	
	tenaiva tūttamāṅgasya balahr̥t keśacakṣuṣām § 341	AS.Sū.3.69
30	nā 'nāplutya śiraḥ snāyāna jale 'lpe na śītale § 342	
	nodakāvatarāṇasvapnān nagno na ca+ācaret § 343	AS.Sū.3.70
	pañcapiṇḍānanuddhṛtya na snāyāt paravāriṇi § 344	
	nātmānamīkṣeta jale na taṭastho jalāśayam § 345	AS.Sū.3.71
	na pratisphālayedambu pāṇinā caraṇena vā § 346	
35	snātvā na mṛjyāt gātrāṇi dhunuyāna śīroruhān § 347	AS.Sū.3.72
	nivasītā 'rdra eva+āśu soṣṇīṣe dhautavāsasī § 348	
	na tvambaram pūrvadhṛtaṃ na ca tailavase spr̥set § 349	AS.Sū.3.73
	vāso 'nyadanyacchayane nirgame devatārccane § 350	

AS.Sū.3.74	snānamarditanetrāsyakarṇarogātisāriṣu § 351	
	ādhmānapīnasājīrṇabhuktavatsu ca garhitam § 352	
AS.Sū.3.75	annapānavidhānena bhuñjītannaṃ vinā 'tyayāt § 353	
	abhinandya prasannātmā hutvā datvā ca śaktitaḥ	
	§ 354	5
AS.Sū.3.76	pākaṃ sajalamekānte yathāsukhamitiśruvan § 355	
	prayacchetsarvamuddiśya pācayennā 'nnamātmane	
	§ 356	
AS.Sū.3.77	nā 'nnamadyānmumūrṣuṇāṃ mṛtānāṃ duḥkhajīvi-	
	nāṃ § 357	10
	strījitaklībapatitakrūraduṣkṛtakāriṇāṃ § 358	
AS.Sū.3.78	gaṇāriḡaṇikāsatradhūrttānāpaṇikaṅca na § 359	
	notsaṅge bhakṣayet bhakṣyān jalaṃ nāñjalīnā pibet	
	§ 360	
AS.Sū.3.79	sarvaṅca tilasambaddhaṃ nā 'dyādastamite ravau	15
	§ 361	
	na bhuktamātra āsyenna niṣiddhaṃ bhajetsukhaṃ	
	§ 362	
AS.Sū.3.80	dharmottarābhirarthyābhiḥ kathābhistrigūṇātmabhiḥ	
	§ 363	20
	madhyaṃ dinasya gamayedīṣṭaśiṣṭasahāyavān § 364	
AS.Sū.3.81	na lokabhūpavidviṣṭairna saṅgaccheta nāstikaiḥ § 365	
	kalivairarucirna syāt dhīraḥ sampadvipattiṣu § 366	
AS.Sū.3.82	śrutādanyatra santuṣṭastatraiva ca kutūhalī § 367	
	kṣāntimān dakṣiṇo dakṣaḥ susamīkṣitakāryakṛt § 368	25
AS.Sū.3.83	hrīmān dhīmān mahotsāhaḥ saṃvibhāgī priyātithiḥ	
	§ 369	
	akṣudravṛttirgambhīraḥ sādthurāśritavatsalaḥ § 370	
AS.Sū.3.84	dātā piṭṛbhyaḥ piṅḍasya yaṣṭā hotā kṛpātmakaḥ § 371	
	anujñātā suvārtānāṃ dīnānāmanukampakaḥ § 372	30
AS.Sū.3.85	āśvāsakārī bhītānāṃ kruddhānāmanunāyakaḥ § 373	
	pūrvābhibhāṣī sumukhaḥ suśīlaḥ pūjyapūjakaḥ § 374	
AS.Sū.3.86	vittabandhuvayavidyāvṛttaiḥ pūjyā yathottaram § 375	
	ātmadruhamamaryādaṃ mūḍhamujjhitasatpatham	
	§ 376	35
AS.Sū.3.87	sutarāmanukampeta narakārciṣmadindhanam § 377	
	dharmyamarthyaṃ priyaṃ tathyaṃ mitaṃ pathyaṃ	
	vadedvacaḥ § 378	

- nā+ātmānamavajānīyānna stūyānna ca pīḍayet | § 379 AS.Sū.3.88
na hīnānavamanyet vṛttārthāṅgabalaśrutaiḥ | | § 380
- § 381 nā 'runtudaḥ syānna krūro na tīkṣṇo no 'patāpavān | AS.Sū.3.89
- 5 hetāvīrṣyenna tu phale pāpaṃ pāpe 'pi nācaret | | § 382
parasya daṇḍaṃ nodyacchet kruddho nainaṃ nipāta- AS.Sū.3.90
yet | § 383
- anyatraputrācchiṣyādvā śāsanārhadhitāśayaḥ | | § 384
nṛtyavāditragītādi nolbaṇāmācaret kriyām | § 385 AS.Sū.3.91
- 10 prasiddhakeśavāgveśaśamasāntvaparāyaṇaḥ | | § 386
ūrdhvaṃ nābheḥ śarīrasya sṛṣonnā 'dharavāsasā | AS.Sū.3.92
§ 387
- na kuryānmithunībhūya śaucaṃ prati vilambanam | |
§ 388
- 15 nā 'saṃvṛtamukho hāsyakṣavotgāravijṛmbhaṇam | AS.Sū.3.93
§ 389
- pāṇidvayena yugapat kaṇḍūyennātmanaḥ śiraḥ | | § 390
vahenna bhāraṃ śirasā yugapaccāgnivāhiṇī | § 391 AS.Sū.3.94
- 20 nāsikāṃ na vikuṣṇīyāddaśānānna vighaṭṭayet | | § 392
kuryādvilekhanacchedabhedāsphoṭanamardanam | § 393 AS.Sū.3.95
pādaṃ pādena nā 'krāmenna kaṇḍūyenna śaucayet | |
§ 394
- na kāṃsyabhājane tau ca nopaviṣṭaḥ prasādhayet | § 395 AS.Sū.3.96
abhīkṣṇaṃ nirmalān dadhyānnakhapādamaśāyān | |
25 § 396
- nā 'samiddhamupāsīta hutāśaṃ naiva cāśuciḥ | § 397 AS.Sū.3.97
nā 'nuvātaṃ na vivṛto na klānto nā 'nyamānasaḥ | | § 398
dhamennā 'syena na skandennā 'dhaḥ kuryānna pāda- AS.Sū.3.98
taḥ | § 399
- 30 satataṃ na nirīkṣeta calasūkṣmāpriyāṇi ca | | § 400
nāpraśastaṃ na viṇmūtraṃ na darpaṇamamārjitam | AS.Sū.3.99
§ 401
- udyantamastamāyāntaṃ tapantaṃ pratimāgatam | |
§ 402
- 35 uparaktaṃ ca bhāsvantaṃ vāsasā vā tirohitam | § 403 AS.Sū.3.100
nā 'nyadapyatitejasvi na kruddhabhya gurormukham
| | § 404

AS.Sū.3.101	striyaṃ stravantīm nodakyāṃ na nagnāṃ nā 'nyasaṅg- atām § 405	
	na patnīm bhojanasvapnakṣutajṛmbhādurāsane § 406	
AS.Sū.3.102	śayīta naikaśayane na cāśnīyāstayā saha § 407	
	tāmanīrṣyaṃśca gopāyet svairiṇīm nādhivāsayet 5	
	§ 408	
AS.Sū.3.103	nocchiṣṭastārakārāhutuhināśsudivākarān § 409	
	paśyenna yāyānna paṭhenna svapyānna spr̥śechiraḥ	
	§ 410	
AS.Sū.3.104	pāyayantīm carantīm vā nānyasmai gāṃ nivedayet 10	
	§ 411	
	arkendupariveṣolkāśatakratudhanūṃṣi ca § 412	
AS.Sū.3.105	nānyaddevārcane karma kuryāddhāvenna varṣati	
	§ 413	
	tithim pakṣasya na brūyāt nakṣatrāṇi na nirdiśet § 414	15
AS.Sū.3.106	na+ātmano janmalagnarkṣadhanaśāraṃ gr̥he malam	
	§ 415	
	prakāśayennāvamānaṃ na ca niḥsneatām prabhoḥ	
	§ 416	
AS.Sū.3.107	purovātātaparajastuṣārāparuṣānilān § 417	20
	anṛjuḥ kṣavathūdrārakāśasvapnānnaithunam	
	§ 418	
AS.Sū.3.108	saśabdamaḥliṇaṃ hastabhrūnetrotkṣepavāditām § 419	
	kūlacchāyāṃ surāpānaṃ vyāladamaṣṭriṣāṇinaḥ	
	§ 420	25
AS.Sū.3.109	hīnānāryātinipuṇasevāṃ vighrahamuttamaiḥ § 421	
	sandhyāsvabhyavahārastrīsvapnādhyayanacintanam	
	§ 422	
AS.Sū.3.110	ārogyajīvitaiśvaryaṇīdyāsu sthiraṃnīṭām § 423	
	toyāgni pūjyamadhyena yānaṃ dhūmaṃ śavāśrayam 30	
	§ 424	
AS.Sū.3.111	madyātisaktim vistrāmbhasvātantrye strīṣu ca tyajet	
	§ 425	
	naikāhamapyadhivasedvāstu tacchāstragarhitam	
	§ 426	35
AS.Sū.3.112	na deśaṃ vyādhibahulaṃ nāvaidyaṃ nāpyanāyakam	
	§ 427	

- nādharmijanabhūyiṣṭhaṃ nopasṛṣṭhaṃ na parvatam ||
 § 428
- vaset prājyāmbubhaiṣajyasamit puṣpatṛṇendhane | AS.Sū.3.113
 § 429
- 5 subhikṣakṣemaramyānte paṇḍitairmaṇḍite pure ||
 § 430
- narāmarāṇāṃ siddhānāṃ śāstrāṇāñcājugupsakaḥ | AS.Sū.3.114
 § 431
- ādhārastrivargasya yathāyogyam janasya ca || § 432
 10 daśa karmapatānrakṣan jayannabhyantarānarīn | § 433 AS.Sū.3.115
 hiṃsāsteyānyathākāmaṃ paśunyaṃ paruṣānṛtam ||
 § 434
- saṃbhinnalāpaṃ vyāpādamabhidhyāṃ drgviparyaya- AS.Sū.3.116
 yam | § 435
- 15 pāpaṃ karmetidaśadhā kāyavānīmānasaistyayet || § 436
 paropaghātakriyayā varjayedārjanaṃ śriyaḥ | § 437 AS.Sū.3.117
 arthānāṃ dharmalabdhānāmadātā 'pihyasambhavāt
 || § 438
- 20 svargāpavargavibhavānayatnenādhitīṣṭhati | § 439 AS.Sū.3.118
 § 440 sāyaṃ bhuktvā laghu hitaṃ samāhitamanāḥ śuciḥ ||
- śāstāramanusamsmṛtya svacaryāṃ cātha saṃviśet | AS.Sū.3.119
 § 441
- deśe śucāvanākīrṇe dvitrāptaparicāraḥ || § 442
 25 yuktopadhānaṃ svāstīrṇaṃ vistīrṇāviṣamaṃ sukham AS.Sū.3.120
 | § 443
- jānutulyaṃ mṛdu śubhaṃ seveta śayanāsanam || § 444
 prāgdakṣiṇaśirāḥ pādāvakurvāṇo gurūn prati | § 445 AS.Sū.3.121
 pūrvāparadiśo bhāge dharmamevānucintayan || § 446
- 30 ādadīta sadā dehādītthaṃ sāramasārataḥ | § 447 AS.Sū.3.122
 bibhyat pratikṣaṇaṃ mṛtyorayathātathaceṣṭitāt || § 448
 ārogyavibhavaprajñāvayodharmakriyāvataḥ | § 449 AS.Sū.3.123
 sukhamāyurhitaṃ coktaṃ viparītaṃ viparyaye || § 450
 sarvatejonidhānaṃ hi nṛpa ityucyate bhuvī | § 451 AS.Sū.3.124
- 35 adūṣayanmanastasmāt bhaktimāṃstamupācaret || § 452
 paryastikopāśrayakopahāsavivādaniṣṭhīvanajṛmbhaṇā- AS.Sū.3.125
 ni | § 453

- sarvāḥ prakṛtyabhyadhikāśca ceṣṭāstatsannidhāne pa-
rivarjayettu || § 454
- AS.Sū.3.126 satvādyavasthā vividhāśca tāstāḥ samyak samīkṣyā+ātmahitam
vidadhyāt | § 455
- anyo 'pi yaḥ kaścidihā 'sti mārgo hitopadeśeṣu bhajeta 5
tam ca || § 456
- AS.Sū.3.127 iti caritamupetaḥ sarvajīvopajīvyam prathitaprṥthugun-
audho rakṣito devatābhiḥ | § 457
- samadhikaśatajīvī nirvṛtaḥ puṇyakarmā vrajati sugati-
nimno dehabhede 'pi tuṣṭim || § 458 10
- iti tṛtīyo 'dhyāyaḥ

1.4 caturtho 'dhyāyaḥ

- AS.Sū.4.1 athāta ṛtucaryāṃ vyākhyāsyāmaḥ | § 460
- iti hasmāhurātreyādayo maharṣayaḥ || § 461
- AS.Sū.4.2 kālo hi nāma bhagavānanādinidhano yathopacitaka-
rmānusārī | § 462
- yadanurodhādādityādayaḥ khādayaśca mahābhūtavi- 5
śeṣāstathā tathā vipariṇamanto janmavatāṃ janmamaraṇ-
asyarturasavīryadopadehabalavyāpatsam padāṃ ca kāra-
ṇatvaṃ patyayatāṃ pratipadyante || § 463
- AS.Sū.4.3 sa mātrākāṣṭhākālānāḍikāmuhūrtayāmāhorātrapakṣa-
māsartvayanavarṣabhedena dvādaśadhā vibhajyate || 10
§ 464
- AS.Sū.4.4 tatrākṣinimeṣo māntrā tāḥ pañcadaśa kāṣṭhā tāstri-
mśat kalā tāḥ sadaśabhāgā viṃśatirnāḍikā nāḍikādvayaṃ
muhūrtaśca te tulyarātrindive rāsibhāge catvāraḥ pādonā 15
yāmaḥ taiścaturbhiraho rātriśca pañcadaśāhorātrāḥ pa-
kṣaḥ pakṣadvayaṃ māsaḥ sa śuklāntaḥ tairmārgaśīrṣād-
ibhirdviṣaṃkhyaiḥ kramāddhemantaśīśiravasantaḡriṣma-
varṣaśaradākhyāḥ ṣaḍṛtavo bhavanti teṣu śīśirādayastrayo
raverudagayanamādānañca śeṣā dakṣiṇāyanam visarga-
śca tāvādānavisargau varṣam || § 465 20
- AS.Sū.4.5 tayorādānamāgneyam tasmin khalu kālasvabhāvam-
ārgaparigṛhīto 'tyarthopṇagabhastijālamaṇḍalo 'rkastats-
aṃparkādvāyavaśca tivrārūkṣāḥ somajaṃ guṇamupaśo-

ṣayanto jagataḥ snehamādadānā ṛtukrameṇo pajanitaraukṣyā rūkṣān rasāṃstiktakaṣāyakaṭukānabhiprabalayanto nṛṇāṃ daurbalyamāvahanti | | § 466

5 vasargastu saumyaḥ tasminnapi kālamārgameghavāta- AS.Sū.4.6
varṣābhihataprabhāve dakṣiṇāyanage 'rke śāsini cāvyaḥ-
tabale śīsīrābhirbhābhiḥ śāsivadāpyāyamāne māhendrasa-
lila praśānta santāpe jagatyarūkṣā rasāḥ pravardhante 'ml-
alavaṇamadhurā yathākramam balaṃ copacīyate nṛṇāṃiti
| | § 467

10 bhavati cātra § 468 AS.Sū.4.7
hemante śīsīre cāgryaṃ visargādānayorbalaṃ śaradv-
asantayormadhyam hīnaṃ varṣānidāghayoḥ | | § 469

dhūmadhūmrarajomandāstuśārāvilamaṇḍalāḥ | § 470 AS.Sū.4.8
digādityā marucchaityāduttaro romaharṣaṇaḥ | | § 471

15 lodhrapriyaṅgupunnāgalavalyaḥ kusumojvalāḥ | § 472 AS.Sū.4.9
dṛptā gajājamahiṣavājivāyasaṣūkarāḥ | | § 473

himānīpaṭalacchannā līnamīnavihaṅgamāḥ | § 474 AS.Sū.4.10
nadyaḥ sabāṣpāḥ soṣmāṇaḥ kūpāpaśca himāgame | |
§ 475

20 dehoṣmāṇo viśanto 'ntaḥ śīte śītānilāhataḥ | § 476 AS.Sū.4.11
jaṭhare piṇḍitoṣmāṇam prabalaṃ kurvate 'nalam | |
§ 477

visarge balināṃ prāyaḥ svabhāvādiguruḥsamam | § 478 AS.Sū.4.12
br̥ṃhaṇānyannapānāni yojayettasya yuktaḥ | | § 479

25 anindhano 'nyathā sīdedatyudīrṇatayā 'thavā | § 480 AS.Sū.4.13
dhātūnapi pacedasya tatasteṣāṃ kṣayānmarut | | § 481

tejaḥ sahadaraḥ kupyecchītaḥ śīte viśeṣataḥ | § 482 AS.Sū.4.14
ato hime bhajetsnigdhān svādvamlalavaṇānrasān | |
§ 483

30 bileśayaudakānūpaprasahānāṃ bhṛtāni ca | § 484 AS.Sū.4.15
māṃsāni guḍapiṣṭothamadyānyabhinavāni ca | | § 485

māṣekṣukṣīravikṛtivasātailanavaudanān | § 486 AS.Sū.4.16
vyāyāmodvartanābhyaṅgasvedadhūmāñjanātapān | |
§ 487

35 sukhodakam śaucavidhau bhūmigarbhaḡhāṇi ca | AS.Sū.4.17
§ 488

sāṅgārayānāṃ śayyāṃ ca kuthakambalasaṃskṛtām | |
§ 489

AS.Sū.4.18	kuṅkumenānuliptāngo guruṇā 'garuṇā 'pi vā § 490 laghūṣṇaiḥ prāvṛtaḥ svapyāt kāle dhūpādhivāsitaḥ § 491	
AS.Sū.4.19	pīnāṅganāṅgasamṣaṅganivāritahimānilaḥ § 492 śīṣire śītamadhikaṃ meghamāutavarṣajam § 493	5
AS.Sū.4.20	rauṣyaṃ ca+ādānaṃ tasmāt kāryaḥ pūrvo 'dhikaṃ vidhiḥ § 494	
AS.Sū.4.21	vasante dakṣiṇo vāyurātāmraḱiraṇo raviḥ § 495 navapravālatvakpatrāḥ pādapāḥ kakubho 'malāḥ § 496	
AS.Sū.4.22	kiṃśukāśokacūtādivanarājivirājitaḥ § 497	10
AS.Sū.4.23	kokilālikulālāpakalokolāhalākulāḥ § 498 śīṣire sañcitaḥ śleṣmā dinakṛdbhābhirīritaḥ § 499	
AS.Sū.4.23	tadā prabādhmāno 'gniṃ rogān prakurute bahūn § 500	
	ato 'smiṃstīkṣṇavamanadhūmagaṇḍūṣanāvanam § 501	15
AS.Sū.4.24	vyāyāmodvarttanakṣaudrayavagodhūmajāṅgalān § 502 seveta suhr̥dudyānayuvatīśca manoramāḥ § 503	
AS.Sū.4.25	snātaḥ svalaṅkṛtaḥ sragvī candanāgarurūṣitaḥ § 504 vicitrāmatravinyastān saḱakārotpalāṅkitān § 505	20
AS.Sū.4.26	nigadāṃśca+āsavāriṣṭaśīdhumārdvīkamādhavān § 506 kvathitaṃ mustaśuṅṭhyambu sārāmbhaḥ kṣaudravāri vā § 507	
AS.Sū.4.27	guruśītadivāsvapnasnigdḥāmlamadhurāṃstyajet § 508 grīṣme 'tasīpuṣpanibhastīkṣṇāṃśurdāvādīpitāḥ § 509	25
AS.Sū.4.28	diśo jvalanti bhūmiśca māruto nair̥taḥ sukhaḥ § 510 pavanātapasamsvedairjantavo jvaritā iva § 511	
AS.Sū.4.29	tāpārtatuṅgamātaṅgamahiṣaiḥ kaluṣīkṛtāḥ § 512 divākarakarāṅgāranikarakṣapitāmbhaṣaḥ § 513	
AS.Sū.4.30	pravṛddharodhaso nadyaḥ cchāyāhīnā mahīruhāḥ § 514	30
AS.Sū.4.31	viśīrṇajīrṇaparnāśca śuṣkavalkalatāṅkitāḥ § 515 ādatte jagatastejastada+ādityo bhṛṣaṃ yataḥ § 516	
AS.Sū.4.32	vyāyāmātapakaṭvamlalavaṇoṣṇaṃ tyajedataḥ § 517 madyaṃ na sevyam svalpaṃ vā sevyam subahuvāri vā § 518	35
AS.Sū.4.33	anyathā śophaśaithilyadāhamohān karoti tat § 519 navamṛdbhājanasthāni hr̥dyāni surabhīṇi ca § 520	

- pānakāni samanthāni sitāḍhyāni himāni ca | | § 521
svādu sītaṃ dravaṃ cānaṃ jāṅgalānṃṛgapakṣiṇaḥ | AS.Sū.4.34
§ 522
- śālikṣīraghr̥tadrākṣānālikerāmbuśarkarāḥ | | § 523
5 tālavṛntānilān hārān srajaḥ sakamalotpalāḥ | § 524 AS.Sū.4.35
tanvīrmṛṇālavayāḥ kāntāścandanarūṣitāḥ | | § 525
sarāṃsi vāpiḥ saritaḥ kānanāni himāni ca | § 526 AS.Sū.4.36
surabhīni niṣeveta vāsāṃsi sulaghūni ca | | § 527
niṣpatadyantrasalile svapyāddhārāgr̥he divā | § 528 AS.Sū.4.37
10 rātrau ca+ākāśatalake sugandhikusumāstr̥te | | § 529
karpūracandanārdrāṅgo viralānaṅgasaṅgamaḥ | § 530 AS.Sū.4.38
varṣāsu vāruṇo vāyuḥ sarvasasyasamudgamaḥ | | § 531
bhinnendranīlanīlābhavr̥ndamandāvilāṃ nabhaḥ | AS.Sū.4.39
§ 532
- 15 dīrghikānavavāryaughamagnasopānapaṅktayaḥ | | § 533
vāridhārābhṛśāghātavikāsitasaroruhāḥ | § 534 AS.Sū.4.40
saritaḥ sāgarākārā bhūravvyaktajalasthalā | | § 535
mandrastanitajīmūtaśikhidarduranādītā | § 536 AS.Sū.4.41
indragopadhanuḥkhaṇḍavidyududyotadīpitā | | § 537
20 paritaḥ śyāmalatr̥ṇā silindrakuṭajojvalā | § 538 AS.Sū.4.42
tadādānābale dehe mande 'gnau bādHITE punaḥ | | § 539
vṛṣṭibhūbāṣpatoyāmlapākaduṣṭaiścalādibhiḥ | § 540 AS.Sū.4.43
bastikarma niṣeveta kṛtasamśodhanakramaḥ | | § 541
purānāśāligodhūmayavān yūṣarasaiḥ kṛtaiḥ | § 542 AS.Sū.4.44
25 nigadaṃ madirāriṣṭamārdvīkaṃ svalpamambu vā | |
§ 543
- divyaṃ kvathitakūpotthaṃ caṇḍaṃ sārasameva vā | AS.Sū.4.45
§ 544
- vṛṣṭivātākuletvanhi bhojanaṃ kledavātajit | | § 545
30 pariśuṣkaṃ laghusnigdhamuṣpāmlalavaṇaṃ bhajet | AS.Sū.4.46
§ 546
- prāyo 'nnapānaṃ sakṣaudraṃ saṃskṛtaṃ ca ghanod-
aye | | § 547
- asarīsr̥pabhūbāṣpāśītamārutaśīkaram | § 548 AS.Sū.4.47
35 sāgniyānaṃ ca bhavanaṃ nirdaṃśamaśakonduram | |
§ 549
- pragharṣodvartanasnānadhūmagandhāgarupriyaḥ | § 550 AS.Sū.4.48

	yāyāt kareṇumukhyābhiścitraśragvastrabhūṣitaḥ	
§ 551		
AS.Sū.4.49	nadījalodamanthāhaḥ svapnātidravamaithunam § 552	
	tuṣārapādacaraṇavyāyāmārkakarāmstyajet § 553	
AS.Sū.4.50	śaradi vyoma śubhrābhraṃ kiñcit pañkāñkitā mahī 5	
§ 554		
	prakāśakāśasaptāhvakumudā śāliśālinī § 555	
AS.Sū.4.51	vikṣiptatikṣṇakiraṇo meghaughavigamādraviḥ § 556	
	babhruvarṇo 'tivimalāḥ krauñcamālākulā diśaḥ § 557	
AS.Sū.4.52	kamalāntarasamlināmīnaḥsaṃsaghaṭṭanaḥ § 558	10
	taraṅgabhaṅgāni sarāṃsi vimalāni ca § 559	
AS.Sū.4.53	varṣāśītocitāṅgānāṃ sahasaivārkaśmibhiḥ § 560	
	taptānāṃ sañcitaṃ pūrvaṃ tadā pittaṃ prakupyati	
§ 561		
AS.Sū.4.54	śastaṃ tiktahaviḥpānaṃ vireko 'srasrutiḥ sadā § 562	15
	śītaṃ laghvannaḥpānaṃ ca kaṣāyasvādutiktakam	
§ 563		
AS.Sū.4.55	śāliṣaṣṭikagodhūmayavamudgasitāmadhu § 564	
	paṭolāmalakaṃ drākṣā jāṅgalaṃ kṣudvatāṃ bhṛśam	
	§ 565	20
AS.Sū.4.56	divā divākarakarairniśākarakaraurnīsi § 566	
	santaptaṃ hlāditam toyamagastyenāviśīkṛtam § 567	
AS.Sū.4.57	nirmalaṃ śuci kālena pakvaṃ pāne 'mṛtopamam § 568	
	haṃsaughapakṣavikṣepabhramatbhramarapañktiṣu	
§ 569		25
AS.Sū.4.58	susaroruhasevyāsu sarasīṣu plaveta ca § 570	
	laghuśuddhāmbaraḥ sragvī śītośīravilepanaḥ § 571	
AS.Sū.4.59	seveta candrakiraṇān pradoṣe saudhamāśritaḥ § 572	
	tṛptidadhyātapakṣāravasātailapuroniḥ § 573	
AS.Sū.4.60	tīkṣṇamadyadivāsvapnātuṣārāṃśca vivarjayet § 574	30
	nityaṃ sarvarasābhyāsaḥ svasvādhikyamṛtāvṛtau	
§ 575		
AS.Sū.4.61	rtvorantādisaptāhāvṛtusandhiriti smṛtaḥ § 576	
	tatra pūrvo vidhistyājyaḥ sevanīyo 'paraḥ kramāt	
§ 577		35
AS.Sū.4.62	asātmyajā hi rogāḥ syuḥ sahasā tyāgaśīlanāt § 578	
	rtuṣvevaṃvidheṣveṣa vidhiḥ svāsthye ca dehināṃ	
§ 579		

nirdiśyate 'nyarūpeṣu viruddhājñāniko vidhiḥ | § 580 AS.Sū.4.63
 māsarāśisvarūpākhyamṛtoryallakṣaṇatrayam | | § 581
 yathottarambhajecaryāṃ tatra tasya balāditi | | § 582 AS.Sū.4.64
 iti caturtho 'dhyāyaḥ

1.5 pañcamo 'dhyāyaḥ

athāto rogānutpādanīyaṃ nāmādhyayaṃ vyākhyāsyāmaḥ AS.Sū.5.1
 | § 584
 itihasmāhurātreyādayo maharṣayaḥ | | § 585
 vegān nadhārayedvātaviṇmūtrakṣavatrṛkṣudhām | § 586 AS.Sū.5.2
 5 nidrākāśaśramaśvāsajṛmbhāśrucchardiretasām | | § 587
 adhovātasya rodhena gulmodāvartarukklamāḥ | § 588 AS.Sū.5.3
 vātamūtraśakṛtsaṅgaddaṣṭyagnivadhahṛdgadāḥ | | § 589
 śakṛtaḥ piṇḍikodveṣṭapraṭiśyāyaśirorujaḥ | § 590 AS.Sū.5.4
 ūrdhvavāyuh parīkarto hṛdayasyoparodhanam | | § 591
 10 mukhena viṭpravṛttiśca pūrvoktāścāmayāḥ smṛtāḥ | AS.Sū.5.5
 § 592
 aṅgabhaṅgāśmarībastimedhṛavaṃkṣaṇavedanāḥ | | § 593
 mūtrasya rodhāt pūrve ca prāyo rogāḥ tadauśadham | AS.Sū.5.6
 § 594
 15 vartyabhyaṅgavagāhāśca svedanaṃ bastikarma ca | |
 § 595
 annapānaṃ ca viḍbhedi viḍrodhottheṣu yakṣmasu | AS.Sū.5.7
 § 596
 mūtrajeṣu tu pāne ca prāgbhaktam śasyeta ghṛtam | |
 20 § 597
 jīrṇāntikaṃ cottamayā mātrayā yojanādvayam | § 598 AS.Sū.5.8
 avapīḍakametacca saṃjñitam dhāraṇāt punaḥ | | § 599
 udgārasyāruciḥ kampo vibandho hṛdayorasoh | § 600 AS.Sū.5.9
 ādhmānakāśahidhmāśca hidhmāvattatra bheṣajam | |
 25 § 601
 śirortīndriyadaurbalyamanyāstambhārditam kṣuteḥ | AS.Sū.5.10
 § 602
 tīkṣṇadhūmāñjanāghrāṇanāvanārkaṅkilokanaiḥ | | § 603
 pravartayet kṣutiṃ saktāṃ svedābhyaṅgau ca śīlayet | AS.Sū.5.11
 30 § 604

	yojyaṃ vātaghnamannaṃ ca ghṛtaṃ cauttarabhakti-	
	kam § 605	
AS.Sū.5.12	śoṣāṅgasādabadhiryasammohabhramahṛdgadāḥ § 606	
	tr̥pñāyā nigrāhātatra śītaḥ sarvo vidhirhitaḥ § 607	
AS.Sū.5.13	aṅgabhaṅgāruciglānikārśyaśūlabhramāḥ kṣudhaḥ § 608	5
	tatra yojyaṃ laghu snigdhamuṣṇamalpaṃ ca bhoja-	
	nam § 609	
AS.Sū.5.14	nidrāyā mohamūrdhākṣigauravālasyajṛmbhikāḥ § 610	
	aṅgamardaśca tatreṣṭaḥ svapnaḥ saṃvāhanāni ca	
	§ 611	10
AS.Sū.5.15	kāsasya rodhāttadvṛddhiḥ śvāsārucihṛdāmayāḥ § 612	
	śoṣo hidhmā ca kāryo 'tra kāsahā sutarāṃ vidhiḥ	
	§ 613	
AS.Sū.5.16	gulmahṛdrogasammohāḥ śramaśvāsādvidhāritāt § 614	
	hitaṃ viśramaṇaṃ tatra vātaghnaśca kriyākramaḥ	15
	§ 615	
AS.Sū.5.17	jṛmbhāyāḥ kṣavavadrogāḥ sarvaścānilajidvidhiḥ § 616	
	pīnasākṣīsirohṛdruṃmanyāstambhārucibhramāḥ § 617	
AS.Sū.5.18	sagulmā bāṣpatastatra svapno madyaṃ priyāḥ kathāḥ	
	§ 618	20
	visarpakoṭhakuṣṭhākṣikaṅḍūpāṅḍvāmayajvarāḥ § 619	
AS.Sū.5.19	sakāśasvasahr̥llāsavyaṅgaśvayathavo vameḥ § 620	
	gaṅḍūśadhūmānāhāraṃ rukṣaṃ bhuktvā tadudvamaḥ	
	§ 621	
AS.Sū.5.20	vyāyāmaḥ srutirasrasya śastaṃ cātra virecanam § 622	25
	sakṣārālavaṇaṃ tailamabhyaṅgārthe ca śasyate § 623	
AS.Sū.5.21	śukrāttatsravaṇaṃ guhyavedanāśvayathujvarāḥ § 624	
	hṛdvyathā mūtrasaṅgāṅgabhaṅgavardhmāśmaṣaṅḍh-	
	atāḥ § 625	
AS.Sū.5.22	tāsracūḍasurāśalibastyabhyaṅgāvagāhanam § 626	30
	bastīśuddhikaraiḥ siddham bhajet kṣīraṃ priyāḥ stri-	
	yaḥ § 627	
AS.Sū.5.23	tatra seveta sarvaṃ ca varjayedvegadhāriṇam § 628	
	viḍvāminam parikliṣṭam kṣīṇam tr̥chūlapīḍitam	
	§ 629	35
AS.Sū.5.24	rogāḥ sarve 'pi jāyante vegodīraṇadhāraṇaiḥ § 630	
	nirdiṣṭam sādhanam tatra bhūyiṣṭham ye tu tān prati	
	§ 631	

	tataścānekadhā prāyaḥ pavano yat prakupyati § 632	AS.Sū.5.25
	annapānauṣadham tasya yuñjītāto 'nulomanam § 633	
	kramādapāmapi maṇau paṅko 'vaśyaṃbhavatyataḥ	AS.Sū.5.26
§ 634		
5	uttiṣṭheta yathākālaṃ malānāṃ śodhanam prati § 635	
	cayakāṣṭhāmupāruhya kurvate te hyupekṣitāḥ § 636	AS.Sū.5.27
	prāyaśaḥ sucireṇāpi bheṣajadveṣiṇogadān § 637	
	atisthaulyāgnisadanamehakuṣṭhahr̥taujaśaḥ § 638	AS.Sū.5.28
	srotorodhākṣavibhramśaśvāśvayathupāṇḍutāḥ § 639	
10	āmorustambhajaṭharakṛcchrālasakadaṇḍakān § 640	AS.Sū.5.29
	cchardigaṇḍakṛmigranthitandrāduḥsvapnadarśanam	
§ 641		
	kaṇṭhāmāyān mūrdharujam praṇāśam buddhinidra-	AS.Sū.5.30
	yoḥ § 642	
15	tejovarnabalānāṃ ca tṛpyato br̥mhaṇairapi § 643	
	ucitairapi cāhāriyasmādasya vahanti na § 644	AS.Sū.5.31
	doṣopaliptavadanā rasam rasavahāḥ sirāḥ § 645	
	vamanādīnato yuñjyāt svasthasthaiva yathāvidhi § 646	AS.Sū.5.32
	doṣāḥ kadācit kupyanti jitā laṅghanapācanaiḥ § 647	
20	ye tu saṃśodhanaiḥ śuddhā na teṣāṃ punarudbhavaḥ	AS.Sū.5.33
§ 648		
	yathākramam yathāyogamata ūrdhvam prayojayet	
§ 649		
	rasāyanāni siddhāni vṛṣayogāṃśca kālavit § 650	AS.Sū.5.34
25	bheṣajakṣapite pathyamāhāirbr̥mhaṇam kramāt	
§ 651		
	śāliṣaṣṭikagodhūmamāṃsaksīraghṛtādibhiḥ § 652	AS.Sū.5.35
	hṛdyadīpanabhaiṣajyasamyogādrucipaktidaiḥ § 653	
	sābhyaṅgodvartanasnānirūhasnehabastibhiḥ § 654	AS.Sū.5.36
30	tathā sa labhate śarma sarvapāvakaḥpāṭavam § 655	
	dhīvarṇendriyavaimalyam vṛṣatām dairghyamāyusaḥ	AS.Sū.5.37
§ 656		
	ye bhūtaviṣavāyvagnikṣatabhaṅgādisambhavāḥ § 657	
	kāmakrodhabhayādyāśca te syurāgantavo gadāḥ § 658	AS.Sū.5.58
35	tyāgaḥ prajñāparādhānāmindriyopaśamaḥ smr̥tiḥ	
§ 659		
	deśakālātmavijñānam sadvṛttasyānuvartanam § 660	AS.Sū.5.59
	atharvavihitā śāntiḥ pratikūlagrahārcanam § 661	

AS.Sū.5.60	bhūtādyasyarśanopāyo nirdiṣṭaśca pṛthak pṛthak § 662 anupatyai samāsenā vidhiraśa pradarśitaḥ § 663	
AS.Sū.5.61	nijāgantuvikārāṇāmutpannānāṃ ca śāntaye § 664	
AS.Sū.5.62	śītodbhavaṃ doṣacayaṃ vasante viśodhayan grīṣmaja- mabhṛakāle § 665	5
	ghanātyaye vārṣikamāśu samyak prāpnoti rogānṛtjān na jātu § 666	
AS.Sū.5.63	nityaṃ hitāhāravihārāsevī samīkṣyakārī viṣayeṣvasa- ktaḥ § 667	
	dātā samaḥ satyaparaḥ kṣamāvānāptopasevī ca bhava- tyarogaḥ § 668	10
AS.Sū.5.64	artheṣvalabhyeṣvakṛtaprayatnaṃ kṛtādaraṃ nityama- pāyavatsu § 669	
	jitendriyaṃ nānupatānti rogāstatkālayuktaṃ yadi nāsti daivam § 670	15
AS.Sū.5.65	kāle 'nukūlo viṣayā manojñā dharmyāḥ kriyāḥ karma sukhānubandhi § 671	
	sattvaṃ vidheyam viśadā ca buddhirbhavanti dhīrasya sadā sukhāya § 672	
	iti pañcama 'dhyāyaḥ	20

1.6 ṣaṣṭho 'dhyāyaḥ

AS.Sū.6.1	athātodravadravyavijñānīyaṃ nāmādhyāyaṃ vyākhyāsy- āmaḥ § 674	
	iti hasmāhurātreyādayo maharṣayaḥ § 675	
AS.Sū.6.2	jīvanaṃ tarpaṇaṃ hr̥dyaṃ hlādi buddhiprabodhanam § 676	5
	tanvavyaktarasam mṛṣṭam śītam śucyamṛtopamam § 677	
AS.Sū.6.3	sūryodhṛtapramuktatvāllaghu vātakamphāpaham § 678	
	śaitya jīvanasaumyatvaiḥ pittaraktaviṣārtijit § 679	10
AS.Sū.6.4	gaṅgāmbu nabhaso bhraṣṭam tvarkendumārutaiḥ § 680	
	hitāhitatve tat bhūyo deśakālāvapekṣate § 681	
AS.Sū.6.5	yenābhivṛṣṭamamalam śālyannaṃ rājatasthitam § 682	

- aklinnamavivarṇaṃ vā tat peyaṃ gāṅgamanṃyathā | |
 § 683
- sāmudraṃ tanna pātavyaṃ māsādāśvayujādvinā | § 684 AS.Sū.6.6
 khātadhautāsilāpṛṣṭhavastrādibhyaścyutaṃ jalam | |
 5 § 685
- hemamṛnmayapātrasthamavipannaṃ sadā pibet | § 686 AS.Sū.6.7
 tadabhāve ca bhūmiṣṭhamāntarikṣānukāri yat | | § 687
 śvete kaṣāyaṃ tatsvādu kṛṣṇe tiktam ca pāṇḍure | § 688 AS.Sū.6.8
 nīle kaṣāyamadhuraṃ deṣe lavaṇamūṣare | | § 689
- 10 sakṣāraṃ kapile miśraṃ miśre 'thāmbuṅṇādhike | AS.Sū.6.9
 § 690
- madhuraṃ lavaṇāmlaṃ tu bhavetbhūmiguṇādhike | |
 § 691
- tejodhike tiktakaṭu kaṣāyaṃ pavanādhike | § 692 AS.Sū.6.10
 15 divyānukāri tvavyaktarasatvāt khaguṇādhike | | § 693
 śucipṛthvasitaśvete deṣe cārkanilāhatam | § 694 AS.Sū.6.11
 kaupasārasatātākacaṇḍaprāsraṇaudbhidaṃ | | § 695
 vāpīnadītoyamiti tat punaḥ smṛtamaṣṭadhā | § 696 AS.Sū.6.12
 sakṣāraṃ pittakṛt kaupam dīpanānnātivātalam | | § 697
 20 sārasaṃ svādu laghu ca tātākam guru vātalam | § 698 AS.Sū.6.13
 caṇḍam tu pittalam doṣaharaṃ prāsraṇodakam | |
 § 699
- audbhidaṃ svādu pittagnaṃ svādu vāpījalaṃ gaghu AS.Sū.6.14
 | § 700
- 25 nādeyaṃ vātalam rūkṣaṃ kaṭukaṃ ca tadādiśet | | § 701
 dhanvānūpamahīdhrāṇāṃ sāmīpyāt gurulāghavam | AS.Sū.6.15
 § 702
- paścimodadhigāḥ śīghravahā yāścāmalodakāḥ | | § 703
 pathyāḥ samāsāttā nadyo viparītāstato 'nyathā | § 704 AS.Sū.6.16
 30 upalāsphālanākṣepavicchedaiḥ kheditodakāḥ | | § 705
 himavanmalayodbhūtāḥ pathyāstā eva ca sthitāḥ | § 706 AS.Sū.6.17
 krimiślīpadahrṭkaṅṭhaśīrorogān prakurvate | | § 707
 prācyāvantyaparāntothā durnāmāni mahendrajāḥ | AS.Sū.6.18
 § 708
- 35 udaraślīpadātānkān sahyavindhyabhavāḥ punaḥ | |
 § 709
- kuṣṭhapāṇḍuśīrorogān doṣaghnyaḥ pāriyātrajāḥ | § 710 AS.Sū.6.19
 balapauruṣakāriṇyaḥ sāgarāmbhastridoṣakṛt | | § 711

AS.Sū.6.20	kīṭāhimūtraviṭkothatṛṇajālotkarāvilam § 712	
	pañkapañkajaśaivālahatḥaparnādisamṣṛtam § 713	
AS.Sū.6.21	sūryendupavanādrṣṭam juṣṭam ca kṣudrajantubhiḥ	
	§ 714	
	abhivṛṣṭam vivarṇam ca kaluṣam sthūlaphenilam	5
	§ 715	
AS.Sū.6.22	virasam gandhavattaptam dantagrāhyatiśaityataḥ	
	§ 716	
	anārtavam ca yaddivyaṃmārtavam prathamam ca yat	
	§ 717	10
AS.Sū.6.23	lūtāditantuviṇmūtraviṣasamśleṣadūṣitam § 718	
	tat kuryāt snānapānābhyām tṛṣṇādhmānodarajvarān	
	§ 719	
AS.Sū.6.24	kāsāgnisādābhiṣyandakaṇḍūgaṇḍādikānataḥ § 720	
	tadvarjayedabhava vā toyasyānyasya śasyate § 721	15
AS.Sū.6.25	ghanavastraparisrāvaiḥ kṣudrajantvabhirakṣaṇam § 722	
	vyāpannasyāsyā tapanamagnyarkāyasapiṇḍakaiḥ	
	§ 723	
AS.Sū.6.26	parṇīmūlabisagranthimuktākatakaśaivalaiḥ § 724	
	vastragomedakābhyām vā kārayettatprasādanam	20
	§ 725	
AS.Sū.6.27	pāṭalākaravīrādikusumairgandhanāśanam § 726	
	pānīyam na tu pānīyam pānīye 'nyapradeśaje § 727	
AS.Sū.6.28	ajīrṇe kvathitam cā++āme pakve jīrṇe 'pi netarat § 728	
	śīte vidhirayam tapte tvajīrṇe śīśiram tyajet § 729	25
AS.Sū.6.29	pānīyam prāṇinām prāṇā viśvameva ca tanmayam	
	§ 730	
	ato 'tyantaniṣedhena na kvacidvāri vāryate § 731	
AS.Sū.6.30	āsyāśoṣāṅgasādādya mṛtyurvā tadalābhataḥ § 732	
	na hi toyādvīnā vṛttiḥ svasthasya vyādhitasya vā	30
	§ 733	
AS.Sū.6.31	kevalam sauśadham pakvamāmamuṣṇam hitam ca tat	
	§ 734	
	samīkṣya mātrayā yuktamamṛtam viṣamanyayā § 735	
AS.Sū.6.32	atīyogena salilam tṛṣyato 'pi prayojitam § 736	35
	prayāti śleṣmapittatvam jvaritasya viśeṣataḥ § 737	
AS.Sū.6.33	vardhayatyāmatṛṇnidrātandrādhmānāṅgagauravam	
	§ 738	

- kāsāgnisādahṛllāsaprasekaśvāsapīnasān || § 739
 pāke svādu himaṃ vīrye taduṣṇamapi yojitam | § 740 AS.Sū.6.34
 tasmādayogapānena lāghavānna viyojayet || § 741
 5 § 742 āmaviṣṭabdhayoḥ koṣṇaṃ niṣpipāso 'pyapaḥ pibet | AS.Sū.6.35
 § 743 yāvatyah kledayantyannamatikleḍo 'gnināśanaḥ ||
 vibaddhaḥ kaphavātābhyāṃ muktāmāśayabandhanaḥ AS.Sū.6.36
 | § 744
 10 pacyate kṣipramāhāraḥ koṣṇatoyadravīkṛtaḥ || § 745
 anavbasthitadoṣāgnervyādhikṣīṇabalasya ca | § 746 AS.Sū.6.37
 § 747 nālpamapyāmamudakaṃ hitaṃ taddhi tridoṣakṛt ||
 tejasah pratipakṣatvānmandāgnirvarjayejjalam | § 748 AS.Sū.6.38
 15 sarvameva tathā syandaplīhavidradhigulminah || § 749
 pāṇḍūdarātisārārśograhaṇīśośaśophinaḥ | § 750 AS.Sū.6.39
 § 751 kāmamalpamaśaktau tu peyamauṣadhasaṃskṛtam ||
 20 ṛte śarannidāghābhyāṃ pibetsvastho 'pi cālpaśah | § 752 AS.Sū.6.40
 § 753 bhaktasyādau jalaṃ pītamagnisādaṃ kṛśāṅgatām ||
 ante karoti sthūlatvamūrdhvaṃ cāmāśayāt kapham | AS.Sū.6.41
 § 754
 25 madhye madhyāṅgatām sāmyaṃ dhātūnām jaraṇam
 sukham || § 755
 § 756 śītaṃ madātyayaglānimūrchāchardiśramabhramān | AS.Sū.6.42
 trṣṇoṣṇadāhapittāsr̥gviṣāṇi ca nihanti tat || § 757
 30 kṣīṇapādatribhāgārdham deśartugurulāghavāt | § 758 AS.Sū.6.43
 kvathitaṃ phenaraitamavegamamalaṃ hitam || § 759
 hidhmādhmānānilaśleṣmatṛṭkāśvāsapīnase | § 760 AS.Sū.6.44
 § 761 pārsvaśūlāmamedassu sadyaḥśuddhau navajvare ||
 35 § 762 dīpanam pācanaṃ kaṇṭhyaṃ laghu bastiviśodhanam | AS.Sū.6.45
 pāśāṇarūpyamṛddhemajatutāpārkatāpitam || § 763
 pānīyamuṣṇam śītaṃ vā tridoṣagṇam trḍaritiḥ | § 764 AS.Sū.6.46

	laghvarūkṣaṃ klamaghnañca toyamkvathitaśītaḥ	
	§ 765	
AS.Sū.6.47	samsarge pittakaphayoḥ sannipāte ca śasyate § 766	
	toyam vanhiguṇabhraṣṭam pāke 'mlam sarvadoṣakṛt	
	§ 767	5
AS.Sū.6.48	bhavit paryuṣitam tacca toyam himakarodbhavam	
	§ 768	
	atīśaityagurusthairyaṅghātaiḥ kaphavātakṛt § 769	
AS.Sū.6.49	candrakāntabhavam rakṣoviṣapittajvarāpaham § 770	
	dṛṣṭimedhāvapusthairyakaram svādu himam laghu	10
	§ 771	
AS.Sū.6.50	nālikerodakam snigdham svādu vṛṣyam himam laghu	
	§ 772	
	trṣṇāpittānilaharam dīpanam bastīśodhanam § 773	
	divyam vāri varam varṣe nādeyamavaram § 774	15
	iti toyavargah § 775	
AS.Sū.6.51	svādupākarasam snigdhamojasyam dhātuvardhanam	
	§ 776	
	vātapittaharam vṛṣyam śleṣmalam guru śītaḥ § 777	
AS.Sū.6.52	prāyah payah atra gavyam tu jīvanīyam rasāyanam	20
	§ 778	
	kṣatakṣīnahitam medhyam balyam stanyakaram saram	
	§ 779	
AS.Sū.6.53	śramabhramamadālakṣmīśvāsakāsātitrṭkṣudhaḥ § 780	
	jīrṇajvaram mūtrakṛcchram raktapittam ca nāśayet	25
	§ 781	
AS.Sū.6.54	hitamatyagnyanidrebhyo garīyo māhiṣam himam	
	§ 782	
	alpāmbupānavyāyāmakaṭutiktāśanairlaghu § 783	
AS.Sū.6.55	ājam śoṣajvaraśvāsaraktapittātīśārajit § 784	30
	īṣadrūkṣoṣṇalavaṇamauṣṭrakam dīpanam laghu	
	§ 785	
AS.Sū.6.56	śastam vātakaphānāhākrimiśophodarārśasām § 786	
	mānuṣam vātapittāsrṅghātakṣirogajit § 787	
AS.Sū.6.57	tarpaṇāścyotanairnasyaiḥ ahrdyaṃ tūṣṇamāvīkam	35
	§ 788	
	vātavyādhiharam hidhmāśvāsapittakaphapradam	
	§ 789	

	hastinyāḥ sthairyakṛt bādham uṣṇam tvaikaśapham la- ghu § 790	AS.Sū.6.58
	śākhāvātaharam sāmīlavanaṃ jaḍatākaram § 791	
5	§ 792 payo 'bhiṣyandi gurvāmaṃ yuktyā śṛtamato 'nyathā	AS.Sū.6.59
	bhavet garīyo 'tiśṛtam dhāroṣṇamamṛtopamam § 793	
	§ 794 piṇyākāmlāśinīnāṃ tu gurvabhiṣyandi tat bhṛsam	AS.Sū.6.60
	aceṣṭayā ca prādoṣāt garīyaḥ smṛtamauṣasam § 795	
10	vyākhyātastena laghimā ceṣṭāvatprakṛtiṣvapi § 796	AS.Sū.6.61
	hrasveṣu cātidehebhyo māṃseṣvapyevamādiṣet § 797	
	amlapākarasaṃ grāhi gurūṣṇam dadhi vātajit § 798	AS.Sū.6.62
	medaḥsukrabalaśleṣmapittaraktāgniśophakṛt § 799	
	rociṣṇu śastamarucau śītake viṣamajvare § 800	AS.Sū.6.63
15	pīnase mūtrakuchre ca rūkṣam tu grahaṇīgade § 801	
	naivādyānniśi naivoṣṇam vasantoṣṇaśaratsu na § 802	AS.Sū.6.64
	nāmudgasūpaṃ nākṣaudraṃ nāghṛtam nāsitopalam § 803	
20	§ 804 na cānāmalakaṃ nāpi nityaṃ no mandamanyathā	AS.Sū.6.65a
	jvarāsr̥kpittavīsarpakuṣṭhapāṇḍvāmayapradam § 805	
	takraṃ laghu kaṣāyāmlaṃ dīpanaṃ kaphavātajit § 806	AS.Sū.6.65b
	śophodarārśograhaṇīdoṣamūtragrahāruciḥ § 807	
	gulmaplīhaghṛtavayāpadgarapāṇḍvāmayān jayet § 808	AS.Sū.6.66
25	§ 809 tadvanmastu saraṃ srotaśśodhi viṣṭambhajillaghu	
	§ 810 śītaṃ svādu kaṣāyāmlaṃ navanītaṃ navoddhṛtaṃ	AS.Sū.6.67
	yakṣmārśordditapittāsr̥gvātajid grāhi dīpanam § 811	
30	§ 812 kṣīrodbhavaṃ tu saṅgrāhi raktapittākṣirogajit	AS.Sū.6.68
	§ 813 śastaṃ dhīsmṛtime dhāgnibalāyuhśukracakṣuṣāṃ	
	bālavṛddhaprajākāntisaukumāryasvarārthināṃ § 814	AS.Sū.6.69
	kṣataḥkṣiṇaparīsarpaśastrāgniglapitātmanāṃ § 815	
35	§ 816 vātapittaviṣoṇmādaśoṣālakṣmījvarāpaham	AS.Sū.6.70
	§ 817 snehānāmuttamam śītaṃ vayasah sthāpanaṃ ghṛtam 	
	§ 818 sahasravīryaṃ vidhibhiḥ śṛtaṃ karmasahasrakṛt	AS.Sū.6.71

	madāpasmāramūrchāyaśiraḥkarṇākṣiyonijān § 819	
AS.Sū.6.72	purāṇaṃ jayati vyādhīn vṛṇaśodhanaroṇaṃ § 820	
	pūrvoktāṃścādhikān kuryāt guṇāṃstadamṛtopamam	
	§ 821	
AS.Sū.6.73	tadvacca ghṛtamaṇḍo 'pi rukṣastikṣṇastanuśca saḥ 5	
	§ 822	
	kīlāṭadadhikūcīkātakrapīṇḍakamoraṭāḥ § 823	
AS.Sū.6.74	sakṣīraśākapīyūṣā rocanā vahnīsādanāḥ § 824	
	śukranidrākaphakarā viṣṭambhigurudoṣalāḥ § 825	
AS.Sū.6.75	vidyāddadhighṛtādīnāṃ guṇadoṣān yathā payaḥ § 826	10
	gavye kṣīraghṛte śreṣṭhe nindite cāvisambhave § 827	
	iti kṣīravargaḥ § 828	
AS.Sū.6.76	ikṣoḥ saro guruḥ snigdho vṛṃhaṇaḥ kaphamūtrakṛt	
	§ 829	
AS.Sū.6.77	vṛṣyaḥ śītaḥ pavanajit bhukte vātaprakopanaḥ § 830	15
	raktapittapraśamanaḥ svādupākaraso rasaḥ § 831	
AS.Sū.6.78	so 'gre salavaṇo dantapīḍitaḥ śarkarāsamaḥ § 832	
	mūlāgrajantu jagdhādīpīḍanānmalasaṅkarāt § 833	
AS.Sū.6.79	kiñcit kālavidhṛtyā ca vikṛtiṃ yāti yāntrikaḥ § 834	
	vidāhī guru viṣṭambhī tenāsautatra paṇḍrakaḥ § 835	20
	śaityaprasādamādhuryādvarastamanuvāṃśikaḥ § 836	
AS.Sū.6.80	śātaparvakakāntāraṇaipālādyāstataḥ kramāt § 837	
	sakṣārāḥ sakaṣāyāśca soṣṇāḥ kiñcidvidāhinaḥ § 838	
AS.Sū.6.81	phāṇitaṃ gurvabhiṣyandi cayakṛnmūtraśodhanam	
	§ 839	25
	nātiśleṣmakaro dhautāḥ sṛṣṭamūtraśakṛt guḍaḥ § 840	
AS.Sū.6.82	prabhūtakrimimajjāsṛṇbhedomāṃsakapho 'paraḥ § 841	
	hr̥dyāḥ purāṇaḥ pathyaśca navaḥ śleṣmāgnisādakṛt	
	§ 842	
AS.Sū.6.83	vṛṣyāḥ kṣīṇakṣatahitā raktapittānilāpahāḥ § 843	30
	matsyaṇḍikākhaṇḍasitāḥ krameṇa guṇavattamāḥ	
	§ 844	
AS.Sū.6.84	tadguṇā tiktamadhurā kaṣāyā yāśasarkarā § 845	
	tridoṣaghnī sitā kāśeṣudarbhacchadasambhavā § 846	
AS.Sū.6.85	dāhatṛṭcchardimūrcchāsṛkṭipattagnaḥ sarvaśarkarāḥ	35
	§ 847	
	śarkarekṣuvikārāṇāṃ phāṇitaṃ ca varāvare § 848	

- cakṣuṣyaṃ cchedi tṛṣṣeṣmaviṣahidhmāsrappittanūt | AS.Sū.6.86
 § 849
- kuṣṭhamehakṛmicchardiśvāsakāsātisārajit | | § 850
 vṛṇaśodhanasandhānaropaṇaṃ vātalaṃ madhu | AS.Sū.6.87
 5 § 851
- rūkṣaṃ kaṣāyamadhuram tattulyā madhuśarkarā | |
 § 852
- uṣṇamuṣṇārtamuṣṇe ca yuktaṃ coṣṇairnihanti tat | AS.Sū.6.88
 § 853
- 10 viṣānvayatvena viṣapuṣpebhyo 'pi yato madhu | | § 854
 kurvate te svayaṃ yacca saviṣā bhramarādayaḥ | § 855 AS.Sū.6.89
 pracchardane nirūhe ca madhūṣṇaṃ na nivāryate | |
 § 856
- 15 alabdhapākamāśveva tayoryasmānnivartate | § 857 AS.Sū.6.90
 § 858 gururūkṣakaṣāyatvācchaityāccālpam hitaṃ madhu | |
- na hi kaṣṭatamaṃ kiñcittadajīrṇādyato naram | § 859 AS.Sū.6.91
 upakramavirodhitvāt sadyo hanyādyathā viṣam | | § 860
 20 § 861 nānādravyātmakatvācca yogavāhi paraṃ madhu | AS.Sū.6.92
- vṛṣyayogairato yuktaṃ vṛṣatāmanuvartate | | § 862
 bhrāmaraṃ pauṣpikaṃ kṣaudraṃ māṅṣikaṃ ca yatho- AS.Sū.6.93
 ttaram | § 863
- 25 varam jīrṇaṃ ca teṣvantye dve eva hyupayojayet | | § 864
 iti ikṣu vargaḥ | § 865
- tailaṃ svayonivattatra mukhyaṃ tīkṣṇaṃ vyavāyi ca | AS.Sū.6.94
 § 866
- tvagdoṣakṛdacakṣuṣyaṃ sūkṣmoṣṇaṃ kaphakṛnna ca
 | | § 867
- 30 kṛṣānāṃ bṛmhaṇāyālaṃ sthūlānāṃ karśanāya ca | § 868 AS.Sū.6.95
 baddhaviṭkaṃ krimighnaṃ ca saṃskārātsarvarogajit
 | | § 869
- tailaprayogādajarā nirvikārā jitaśramāḥ | § 870 AS.Sū.6.96
 āsannatibalā yuddhe daityādhipatayaḥ purā | | § 871
- 35 satiktoṣaṇamairāṇḍam tailaṃ svādu saraṃ guru | § 872 AS.Sū.6.97
 vardhmagulmānilakaphānudaram viṣamajvaram | |
 § 873

AS.Sū.6.98	rukchophau ca kaṭīguhyakoṣṭhapṛṣṭhāśrayau jayet § 874	
	tīkṣṇoṣṇaṃ picchilaṃ visraṃ raktairāṇḍodbhavaṃ tv- ati § 875	
AS.Sū.6.99	umākusumbhajaṃ coṣṇaṃ tvagdoṣakaphapittakṛt 5 § 876	
AS.Sū.6.100	dantīmūlakarakṣoghnakarañjāriṣṭaśigrujam § 877 suvarcaleḍgudīpīluśāṅkhinīnīpasambhavam § 878 saralāgarudevāhvāṣiṃśapāsārajanma ca § 879	
AS.Sū.6.101	tuvarāruṣkarotthaṃ ca tīkṣṇaṃ kaṭvasrapittakṛt § 880	10
AS.Sū.6.102	arśaḥkuṣṭhakrimiśleṣmaśukramedonilāpaham § 881 karañjanimbaje tikte nātyuṣṇe tatra nirdiśet § 882	
AS.Sū.6.103	kaṣāyatiktakaṭukaṃ sārālaṃ vraṇaṇodhanam § 883 bhṛśoṣṇatīkṣṇakaṭuke tuvarāruṣkarodbhave § 884 viśeṣāt krimikuṣṭhaghne tathordhvādhovirecane 15 § 885	
AS.Sū.6.104	akṣātimuktakākṣoḍanālikeramadhūkajam § 886	
AS.Sū.6.105	trapusorvārukūṣmāṇḍaśleṣmātakapriyālam § 887 vātapittaharaṃ keśyaṃ śleṣmalaṃ guru śītaḥ § 888 pittaśleṣmapraśamaṃ śrīparṇīkiṃśukodbhavam 20 § 889	
AS.Sū.6.106	tilatailaṃ varam teṣu kausumbhamavaram param § 890	
AS.Sū.6.107	vasā majjā ca vātaghnau balapittakaphapradau § 891 māṃsānugasvarūpau ca vidyānmedopi tāviva § 892	25
AS.Sū.6.108	baulūkī saukarī pākahaṃsajā kukkuṭodbhavā § 893 vasā śreṣṭhā svavargeṣu kumbhīramahiṣodbhavā § 894 kākamadgu vasā tadvat kāraṇḍotthā ca ninditā § 895	
AS.Sū.6.109	dīpanaṃ rocanaṃ madyaṃ tīkṣṇokṣṇaṃ tuṣṭipuṣṭi- dam § 896	30
AS.Sū.6.110	satvādutiktakaṭukamamlapākaraṣaṃ saram § 897 sakaṣāyaṃ svarārogyapratibhāvarṇakṛllaghu § 898 naṣṭanidrātinidrebhyo hitaṃ pittāsrādūṣaṇam § 899	
AS.Sū.6.111	kṛśasthūlahitaṃ rūkṣaṃ sūkṣmaṃ srotoviśodhanam § 900	35
AS.Sū.6.112	vātaśleṣmaharaṃ yuktyā pītaṃ viṣavadanyathā § 901 guru taddoṣajanaṃ navam jīrṇamato 'nyathā § 902 peyaṃ noṣṇopacareṇa na viriktakṣudhāturaiḥ § 903	

	nātitikṣṇamṛdusvacchaghanam vyāpannameva vā	AS.Sū.6.113
§ 904		
	gulmodarārśograhaṇīśoṣahr̥t snehanī guruḥ § 905	
	suranilaghñī medosṛkstanyamūtrakaphāvahā § 906	AS.Sū.6.114
5	tadguṇā vāruṇī hr̥dyā laghustikṣṇā nihanti ca § 907	
	śūlakāsavamiśvāsavibandhādhmānapīnasān § 908	AS.Sū.6.115
	śūlapravāhikāṭopatr̥ṣṇāsōphārśasām hitaḥ § 909	
	jagalaḥ pācano grāhī rūkṣastadvacca medakaḥ § 910	AS.Sū.6.116
	bakkaso hr̥tasāratvādviṣṭambhī doṣakopanaḥ § 911	
10	nātitivramadā laghvī pathyā baibhītakī surā § 912	AS.Sū.6.117
	vraṇe pāṇḍvāmaye kuṣṭhe na cātyarthaṃ virudhyate	
	§ 913	
	viṣṭambhinī yavasurā gurvī rūkṣā tridoṣalā § 914	AS.Sū.6.118
	kauhalī br̥mhaṇī gurvī śleṣmalastu madhūlakaḥ § 915	
15	yathādravyaguṇo 'riṣṭaḥ sarvamadyaguṇādhikaḥ	AS.Sū.6.119
§ 916		
	grahaṇīpāṇḍukuṣṭhārśaḥ śoṣāsophodarajvarān § 917	
	hanti gulmākrimiphīhaḥ kaṣāyakaṭuvātalaḥ § 918	AS.Sū.6.120
	mārdvikaṃ lekhanam hr̥dyam nātyuṣṇam madhuram	
20	saram § 919	
	alpapittānilam pāṇḍumehārśaḥkrimināśanam § 920	AS.Sū.6.121
	asmādalpāntaraguṇam khārjūram vātalam guru	
	§ 921	
	śārkarah surabhiḥ tvādurhr̥dyo nātimado maghuḥ	AS.Sū.6.122
25	§ 922	
	sr̥ṣṭamūtraśakṛdvāto gaudastarpaṇadīpanaḥ § 923	
	vātapittakarah śīdhuḥ snehaśleṣmavikārahā § 924	AS.Sū.6.123
	medaḥsophodarārśoghnastatra pakvaraso varah	
	§ 925	
30	cchedi madhvāsavastikṣṇo mehapīnasakāsajit § 926	AS.Sū.6.124
	surāsavastikṣṇamadaḥ svādustikṣṇo 'nilāpahaḥ § 927	
	maireyo madhuro hr̥ṣyaḥ saraḥ santarpaṇo guruḥ	AS.Sū.6.125
	§ 928	
	dhātakyabhiṣuto jīrṇo rūkṣo rocanadīpanaḥ § 929	
35	drākṣāsavo madhusamaḥ paramam sa tu dīpanaḥ	AS.Sū.6.126
§ 930		
	mārdvikasadṛśaḥ prokto mṛdvīkeṣurasāsavaḥ § 931	
	samāsādāsavo hr̥dyo vātalaḥ sauṣadhānugaḥ § 932	AS.Sū.6.127

	drākṣekṣumākṣikaṃ śāriruttamā vrīhipañcamāḥ	
	§ 933	
AS.Sū.6.128	madyākarā yattebhyo 'nyattanmadyapratirūpakam	
	§ 934	
AS.Sū.6.129	guṇairyathodbañairvidyānmadyamākarasañkarāt § 935	
	raktapittakaphotkledi śuktaṃ vātānulomanam § 936	
	vidāhi bhr̥śatikṣṇokṣṇaṃ hr̥dyam rucikaram saram	
	§ 937	
AS.Sū.6.130	dīpanam śīśirasparśam pāṇḍudr̥kkṛmināśanam § 938	
	gudēkṣumadyamārdvīkaśuktaṃ laghu yathottaram 10	
	§ 939	
AS.Sū.6.131	kandamūlaphalādyāṃśca tadvadvidyāttadāsutān § 940	
	śāṇḍākī cā 'sutaṃ cānyat kālāmlam rocanam laghu	
	§ 941	
AS.Sū.6.132	dhānyāmlam bhedi tīkṣṇoṣṇam pittakṛt sparśaśītalam 15	
	§ 942	
	śramaklamaharam rucyam dīpanam bastiśūlanut	
	§ 943	
AS.Sū.6.133	śastamāsthāpane hr̥dyam laghu vātakaphāpaham	
	§ 944	20
	ebhireva guṇairyukte sauvīrakatuṣodake § 945	
AS.Sū.6.134	krimihr̥drogagulmārśahpāṇḍuroganibarhaṇe § 946	
	te kramādvituṣairvidyātsatuṣaiśca yavaīḥ kṛte § 947	
	iti madyavargaḥ § 948	
AS.Sū.6.135	mūtram gojāvimaḥiṣīgajāśvoṣṭrakharodbhavam § 949	25
	pittalam rūkṣatikṣṇoṣṇam lavaṇānurasam kaṭu § 950	
AS.Sū.6.136	krimiśophodarānāhaśūlapāṇḍukaphānilān § 951	
	gulmāruciviṣaśvitṛakuṣṭhārśāmsi jayellaghu § 952	
AS.Sū.6.137	virekāsthāpanālepasvedādiṣu ca pūjitam § 953	
	dīpanam pācanam bhedi teṣu gomūtramuttamam 30	
	§ 954	
AS.Sū.6.138	śvāsakāsaharam cchāgam pūraṇāt karṇaśūlajit § 955	
	dadyāt kṣāre kilāse ca gajavājīsamudbhavam § 956	
AS.Sū.6.139	hantyunmādamapasmāram krimīnmehaṅca rāsabham	
	§ 957	35
	kaṣāyatiktameteṣāṃ hidhmāśvāsaharam śakṛt § 958	
AS.Sū.6.140	mārgamojaḥkṣayaharam vaiṣkiram vātaroganut § 959	
	prasahānāmapasmāramunmādaṅca niyacchati § 960	

	mahāmṛgasamudbhūtaṃ kuṣṭhahṛjjalacāriṇām § 961	AS.Sū.6.141
	netrarogaharam pittaṃ pravṛddham ca niyacchati	
	§ 962	
5	pittaṃ tiktam viśaharam rocanā kaphavātajit § 963	AS.Sū.6.142
	tiktā pāpmāharāmūtram mānuṣam tu viśāpaham	
	§ 964	
	toyakṣīrekṣutailānām vargairmadyasya ca kramāt	AS.Sū.6.143
	§ 965	
10	iti dravaikadeśo 'yaṃ yathāsthūlamudāhṛtaḥ § 966	
	iti śaṣṭho 'dhyāyaḥ	

1.7 saptamo 'dhyāyaḥ

	athāta annasvarūpavijñānīyaṃ nāmādhyāyaṃ vyākhyā-	AS.Sū.7.1
	syāmaḥ § 968	
	iti ha smāhurātreṃyādayo maharṣayaḥ § 969	
5	rakto mahān sakalamastūrṇakaḥ śakunāhṛtaḥ § 970	AS.Sū.7.2
	śārāmukho dīrghaśūko lodhraśūkaḥ sugandhikaḥ	
	§ 971	
	puṇḍraḥ pāṇḍuḥ puṇḍarīkaḥ pramodo gauraśārivau	AS.Sū.7.3
	§ 972	
10	kāñcano mahiṣaḥ sūko dūśakaḥ kusumāṇḍakaḥ § 973	
	lāṅgalā lohavālākhyāḥ kardamāḥ śītabhīrukāḥ § 974	AS.Sū.7.4
	pataṅgāstapanīyāśca ye cānye śālayaḥ śubhāḥ § 975	
	svādūpākarasāḥ snigdhā vṛṣyā baddhālpavarcasaḥ	AS.Sū.7.5
	§ 976	
15	kaṣāyānurasāḥ pathyā laghavo mūtralā himāḥ § 977	
	śūkajeṣu varastatra raktastrṣṇātridoṣahā § 978	AS.Sū.7.6
	mahāmstaṃ cānu kalamastaṃ cāpyanu tataḥ pare	
	§ 979	
	yavakā hāyanāḥ pāmsuvāpyanaiśadhakādayaḥ § 980	AS.Sū.7.7
20	svādūṣṇā guravaḥ snigdhāḥ pāke 'mlāḥ śleṣmapittalāḥ	
	§ 981	
	srṣṭamūtrapuriṣāśca pūrvam pūrvam ca ninditāḥ § 982	AS.Sū.7.8
	snigdho grāhī laghuḥ svādustridoṣaghnaḥ sthiro hi-	
	maḥ § 983	
	śaṣṭiko vrīhiṣu śreṣṭho gauraścāsitaḥ § 984	AS.Sū.7.9

	tataḥ kramānmahāvṛīhikṛṣṇavṛīhijatūmukhāḥ § 985	
AS.Sū.7.10	kukkuṭāṇḍakalābākṣapārāvatakasūkarāḥ § 986	
	varakoddālakojjālacīnaśāradadardurāḥ § 987	
AS.Sū.7.11	gandhanāḥ kuruvindāśca guṇairalpāntarāḥ smṛtāḥ	
	§ 988	5
	svāduramlavipāko 'nyo vṛīhiḥ pittakaro guruḥ § 989	
AS.Sū.7.12	bahumūtrapuriṣoṣmā tridoṣastveva pāṭalaḥ § 990	
	kaṅgukodravajūrṇāhvagadīvaruṇapādikāḥ § 991	
AS.Sū.7.13	śyāmākatoyaśyāmākahastiśyāmākaśilbikāḥ § 992	
	śīśiroddālanīvāraravārūkabarakotkaṭāḥ § 993	10
AS.Sū.7.14	madhūlikāntanirgaṇḍīveṇuparṇīpraśāntikāḥ § 994	
	gavethukāṇḍalauhityatoyaparṇīmukundarāḥ § 995	
AS.Sū.7.15	kaphapittaharā rūksāḥ kaṣāyamadhurā himāḥ § 996	
	vātalā baddhaviṇmūtrā laghavo lekhanātmakāḥ § 997	
AS.Sū.7.16	bhagnasandhānakṛttatra priyaṅgubrṃhaṇī guruḥ	15
	§ 998	
	koradūṣaḥ paraṃ grāī sparśe śīto viśāpahaḥ § 999	
AS.Sū.7.17	uddālakastu vīryoṣṇo nīvāraḥ śleṣmavardhanaḥ § 1000	
	śītavīryā viśeṣeṇa snigdḥā vṛṣyā madhūlikā § 1001	
AS.Sū.7.18	rūkṣaḥ śīto guruḥ svāduḥ saro viḍvātakṛdyavaḥ § 1002	20
	vṛṣyaḥ sthairyakaro mūtramedaḥpittakaphān jayet	
	§ 1003	
AS.Sū.7.19	pīnasaśvāsakāSORUSTAMBHAKAṆṬHATVAGĀMAYĀN § 1004	
	guṇairnyūnatarā jñeyā yavādanuyavāvāhvayāḥ § 1005	
AS.Sū.7.20	ūṣṇāḥ sarā veṇuyavāḥ kaṣāyā vātapittalāḥ § 1006	25
	vṛṣyaḥ śīto guruḥ snigdho jīvano vātapittahā § 1007	
AS.Sū.7.21	sandhānakarī madhuro godhūmaḥ sthairyakṛt saraḥ	
	§ 1008	
	pathyā nandīmukhī śītā kaṣāyā madhurā laghuḥ	
	§ 1009	30
	iti śūkadhānyavargaḥ § 1010	
AS.Sū.7.22	śimbijā mudgamaṅgalyavanamudgamakuṣṭhakāḥ	
	§ 1011	
	masūrakaphalāḍhakyāścaṇakāścapṛthagvidhāḥ § 1012	
AS.Sū.7.23	kaṣāyasvādulaghavo vibandhādhmānakāriṇaḥ § 1013	35
	rūkṣā baddhamalāḥ śītā vipāke kaṭukā hitāḥ § 1014	
AS.Sū.7.24	pittāsrkkaphamedassu sūpālepādiyojanāt § 1015	

	sūpyānāmuttamā mudgā laghīyāṃśo 'lpamārutāḥ	
	§ 1016	
	haritāsteṣvapi varā makuṣṭhāḥ krimikāriṇaḥ § 1017	AS.Sū.7.25
5	varṇyāḥ paraṃ pralepādyairmasūrā grāhiṇo bhṛśam	
	§ 1018	
	rājamāṣo gururbhūriśakṛdrūkso 'tivātalāḥ § 1019	AS.Sū.7.26
	kaṣāyasvādurūkṣoṣṇāḥ kulatthā raktapittalāḥ § 1020	
	pīnasaśvāsakāsārśohidhmānāhakaphānilān § 1021	AS.Sū.7.27
10	ram § 1022	
	grāhiṇo laghavastikṣṇā vipāke 'mlā vidāhinaḥ § 1023	AS.Sū.7.28
	niṣpāvastu saro rūkṣaḥ kaṣāyamadhuro guruḥ § 1024	
	pāke 'mlo vātaviṣṭambhī stanyamūtrārapittakṛt § 1025	AS.Sū.7.29
	uṣṇo vidāhī ḍṛkcchukrakaphaśophaviśāpahaḥ § 1026	
15	māṣaḥ snigdho balaśleṣmamalapittakaraḥ saraḥ § 1027	AS.Sū.7.30
	gurūṣṇo 'nilahā svāduḥ śukravṛddhivirekakṛt § 1028	
	phalāni guṇavadvidyāt kākāṇḍolātmaguptayoḥ § 1029	AS.Sū.7.31
	kuśāmraśimbī madhurā vātapittaharā himā § 1030	
20	§ 1031	
	madhurāḥ śītalā gurvyo balaghnyo rūkṣaṇātmikāḥ	AS.Sū.7.32
	§ 1032	
	snehādhyā balibhirbhojyā vividhāḥ śimbijātayaḥ	
	§ 1033	
	snigdhoṣṇatiktakaṭukaḥ kaṣāyamadhurastilāḥ § 1033	AS.Sū.7.33
25	§ 1034	
	medhyaḥ keśyo gururvarṇyaḥ sparśaśīto 'nilāpahaḥ	
	§ 1035	
	alpamūtraḥ kaṭuḥ pāke medhāgnikaphapittakṛt § 1035	AS.Sū.7.34
	kṛṣṇaḥ praśastastamanu śuklastamanu cāruṇa § 1036	
	snigdhomā svādutiktoṣṇā kaphapittakarī guruḥ § 1037	AS.Sū.7.35
30	ḍṛkcchukrahṛt kaṭuḥ pāke tadvat bījaṃ kusumbhajam	
	§ 1038	
	māṣo 'tra sarveṣvavaro yavakaḥ śūkajeṣu ca § 1039	AS.Sū.7.36
	navam dhānyamabhiṣyandi sekyam kedārajam ca yat	
	§ 1040	
35	laghu varṣoṣitaṃ dagdhabhūmijaṃ sthalasambhavam	AS.Sū.7.37
	§ 1041	
	śīghrajanma tathā sūpyam nistuṣam yuktibharjitam	
	§ 1042	
	iti śimbidhānyavargaḥ § 1043	

AS.Sū.7.38	maṇḍapeyāvilepīnāmodanasya ca lāghavam § 1044 yathāpūrvam śivastatra maṇḍo vātānulomanah § 1045	
AS.Sū.7.39	tr̥ḍglānidoṣaśeṣaghnaḥ pācano dhātusāmyakṛt § 1046 srotomārdavakṛt svedī sandhuḥṣayati cānalam § 1047	5
AS.Sū.7.40	kṣuttr̥ṣṇāglānidaurbalyakukṣirogajvarāpahā § 1048 malānulomanī pathyā peyā dīpanapācanī § 1049	
AS.Sū.7.41	vilepī grāhiṇī hr̥dyā tr̥ṣṇāghnī dīpanī hitā § 1050 vraṇākṣirogasamśuddhadurbalasnehapāyitām § 1051	
AS.Sū.7.42	sudhautah prasrutah svinnastyaktoṣmā caudano la- 10 ghuḥ § 1052 yaścāgneyauṣadhakvāthasādhito bhr̥ṣṭataṇḍulaḥ § 1053	
AS.Sū.7.43	viparīto guruḥ kṣīramāmsādyairyaśca sādhitah § 1054 iti dravyakriyāyogamānādyaiḥ sarvamādiśet § 1055	
AS.Sū.7.44	śuṣyatām vyādhimuktānām śuddhānām śuddhikāṅkṣ- 15 iṇām § 1056 kr̥śakṣāmakṣatoraskakṣiṇadhātvindriyaujasām § 1057	
AS.Sū.7.45	dr̥ṣṭīsravaṇavahnyāyurbalavarṇasvarārthinām § 1058 bhagnāviśliṣṭasandhīnām vraṇinām vātarogiṇām § 1059	20
AS.Sū.7.46	hr̥dyaḥ pathyaḥ param vṛṣyo br̥mhaṇaḥ prīṇano rasaḥ § 1060 maudgastu pathyaḥ samśuddhavraṇakaṅṭhākṣirogi- ṇām § 1061	
AS.Sū.7.47	vātānulomī kaulattho gulmatūnipratūnijit § 1062 prabhūtābhyantaramalo māśasūpaḥ param smṛtaḥ § 1063	25
AS.Sū.7.48	khalakāmbalikau hr̥dyau cchedinau svausadhānugau § 1064 piśitena rasastatra yūṣo dhānyaiḥ khalah phalaiḥ 30 § 1065	
AS.Sū.7.49	mūlaiśca tilakalkāmlaprāyaḥ kāmbalikaḥ smṛtaḥ § 1066	
AS.Sū.7.50	jñeyāḥ kṛtākṛtāste tu snehādiyutavarjitāḥ § 1067 alpamāmsādayaḥ svacchā dakalāvaṇikāḥ smṛtāḥ 35 § 1068 vidyādyūṣe rase sūpe śāke caivottarottaram § 1069	

- § 1070 gauravaṃ tanusāndrāmlasvāduṣveṣu pṛthak tathā | AS.Sū.7.51
- 5 § 1072 tilapiṇyākavikṛtiḥ śuṣkaśākaṃ virūḍhakam || § 1071
cāṇḍākīvaṭakaṃ dr̥ghnaṃ doṣalaṃ glapanam guru | AS.Sū.7.52
- 10 § 1075 parpaṭā laghavo rucyā laghīyān kṣāraparpaṭaḥ || § 1073
hṛdyā vṛṣyā rucikarā guruvo rāgaśāḍavāḥ | § 1074 AS.Sū.7.53
prīṇanā bhramatr̥ccharidimedamūrchāśramacchidaḥ
|| § 1075
- 10 § 1076 tr̥cchardiśramanunmanthaḥ sītaḥ sadyobalapradaḥ | AS.Sū.7.54
- 15 § 1077 pramehakṣayakuṣṭhāni na ca syurmanthapāyinaḥ ||
rasālā bṛmhaṇī vṛṣyā snigdhā balaya rucipradā | § 1078 AS.Sū.7.55
śramakṣuttr̥klamaharam pānakaṃ prīṇanam guru ||
§ 1079
- 20 § 1080 viṣṭambhi mūtralaṃ hṛdyaṃ yathādravyaguṇam ca tat
lājāstr̥cchardiyatīsāramehamedaḥkaphacchidaḥ || § 1081 AS.Sū.7.56
kāsapittopaśamanā dīpanā laghavo himāḥ | § 1082 AS.Sū.7.57
pṛthukā guravo balyāḥ kaphaviṣṭambhakāriṇaḥ ||
§ 1083
- 25 § 1084 dhāna viṣṭambhinī rūkṣā tarpaṇī lekhanī guruḥ | § 1084 AS.Sū.7.58
kaṇṭhanetramayakṣuttr̥śramachardivraṇāpahā || § 1085
saktavo laghavaḥ pānāt sadya eva balapradāḥ | § 1086 AS.Sū.7.59
nicayāt kaṭhinā gurvī proktā piṇḍī mṛdurlaghuḥ ||
§ 1087
- 30 § 1089 saktūnām dravatāyogāllaghīyasyavalehikā | § 1088 AS.Sū.7.60
śaṣkulīmodakādīnām vyākhyātaivam ca kalpanā ||
nodakāntaritānna dvirna niśāyām na kevalān | § 1090 AS.Sū.7.61
na bhuktvā na dvijaiśchitvā saktūnadyānna vā bahūn
|| § 1091
- 35 § 1092 karkandhubadaradīnām śramatr̥ṣṇākلامacchidaḥ | § 1092 AS.Sū.7.62
saktavo 'mlarasā hṛdyā yathādravyaguṇāśca te || § 1093
piṇyāko glapano rūkṣo viṣṭambhī dr̥ṣṭidūṣaṇaḥ | § 1094 AS.Sū.7.63
veśavāro guruḥ snigdho balopacayavardhanaḥ || § 1095
mudgadijāstu guravo yathādravyaguṇānugāḥ | § 1096 AS.Sū.7.64

	kukūlakarparabhrāṣṭakandvaṅgāravipācitān § 1097	
	ekayonīn laghūnvidyādapūpānuttarottaram § 1098	
	iti kṛtānavargaḥ § 1099	
AS.Sū.7.65	hariṇainakuraṅgarśyagokarṇamṛgamātrkāḥ § 1100	
	kālapucchakacāruṣkavarapotaśaśoraṇāḥ § 1101	5
AS.Sū.7.66	śvadamṣṭrāmaśarabhakohakārakaśambarāḥ § 1102	
	karālakṛtamālau ca pṛṣataśca mṛgāḥ smṛtāḥ § 1103	
AS.Sū.7.67	lāvavātikavartīrarakartavartmakakarkarāḥ § 1104	
	kapiñjalopacakrākhyacakorarurubāhavaḥ § 1105	
AS.Sū.7.68	vartako vartikā ceti tittiriḥ krakaraḥ śikhī § 1106	10
	tāracūḍākhyavarakagonardagirivartikāḥ § 1107	
AS.Sū.7.69	tathā śārapadendrāhvavāraṭāśceti viṣkirāḥ § 1108	
	śatapatro bhrṅgarājaḥ koyaṣṭī jīvajīvakaḥ § 1109	
AS.Sū.7.70	khañjarīṭakahārītadurnāmārikṛśāgrahāḥ § 1110	
	laṭvā laḍūṣo vaṭahā rokṣvelo ḍiṇḍimāṇavaḥ § 1111	15
AS.Sū.7.71	jaṭī dundubhipārkāralohapṛṣṭhakuliṅgakāḥ § 1112	
	śārikāśukaśārṅgākhyacirīṭīkakuyaṣṭīkāḥ § 1113	
AS.Sū.7.72	mañjarīyakadātyūhagodhāputrapriyātmajāḥ § 1114	
	kalaviṅkaḥ parabhr̥taḥ kapoto 'ṅāracūḍakaḥ § 1115	
AS.Sū.7.73	pārāvataḥ pāṇavika ityuktāḥ pratudā dvijāḥ § 1116	20
	śvetaḥ śyāmaścitrapṛṣṭhaḥ kālakaḥ kākulī mṛgaḥ § 1117	
AS.Sū.7.74	bhekacillaṭakūcīkā godhāśalyakaśāṅḍakāḥ § 1118	
	vṛṣāhikadalīśvāvinnakulādyā bileśayāḥ § 1119	
AS.Sū.7.75	gokharāśvataroṣṭrāśvadvīpisiṃharkṣavānarāḥ § 1120	25
	mārjāramūṣikavyāghravṛkababhrotarakṣavaḥ § 1121	
AS.Sū.7.76	lopākajambukaśyenacāśolūkaśvavāyasāḥ § 1122	
	śaśaghnībhāsakuraragr̥dhraveśyakuliṅgakāḥ § 1123	
AS.Sū.7.77	dhūmikā madhuhā ceti prasahā mṛgapakṣiṇāḥ § 1124	
	mahiṣanyaṅkurohītavarāharuruvāraṇāḥ § 1125	30
AS.Sū.7.78	sṛmaraścamaraḥ khaḍgo gavayaśca mahāmṛgāḥ § 1126	
	haṃsasārasakādambabakakāraṇḍavaplavāḥ § 1127	
AS.Sū.7.79	mṛṅḷalakaṅṭhacakrāhvabalākā raktaśīrṣakāḥ § 1128	
	utkrośapuṇḍarīkākṣaśārārīmaṇituṇḍakāḥ § 1129	
AS.Sū.7.80	kākatuṇḍaghanārāvamadgukrauñcāmbukukkuṭāḥ § 1130	35
	nadyāsyomallikādyāśca pakṣiṇo jalacāriṇāḥ § 1131	
AS.Sū.7.81	matsyā rohitapāṭhīnakūrmakumbhīrakarkaṭāḥ § 1132	
	śuktiśaṅkhodruśambūkaśapharīvartmicandrikāḥ § 1133	

	bulūkīnakramakaraśiṃsumāratimiṅgalāḥ § 1134	AS.Sū.7.82
	rājī cilicimādyasca māṃsamityāhuraṣṭadhā § 1135	
	yoniṣvajāvī vyāmiśragocarativādaniścite § 1136	AS.Sū.7.83
5	§ 1137 ādyāntyā jāṅgalānūpā madhyau sādharmaṇau smṛtau	
	vikīryādikriyāyogairbhakṣaṇādviṣkirādayaḥ § 1138	AS.Sū.7.84
	tatra baddhamalā rucyā māṃsānāmuttamāḥ himāḥ	
	§ 1139	
	kaṣāyasvāduviśadā laghavo jāṅgalā hitāḥ § 1140	AS.Sū.7.85
10	pittottare vātamadhye sannipāte kaphānuge § 1141	
	tāmro 'tra hariṇaḥ kṛṣṇastveṇo hṛdyastridoṣajit § 1142	AS.Sū.7.86
	laghīyān ṣaḍrasaścāsau grāhī rūkṣo himaḥ śāśaḥ	
	§ 1143	
	kaṭupāko 'gnikṛt pathyaḥ sannipāte 'nilāvare § 1144	AS.Sū.7.87
15	tadvallāvo 'pyarūkṣastuṃ kiñcidrūkṣaḥ kapiñjalaḥ	
	§ 1145	
	pārāvataḥ kapotāścra tadvadvanyāḥ supūjitāḥ § 1146	AS.Sū.7.88
	iṣaduṣṇagurusnigdhaḥ bṛmhaṇā vartakādayaḥ § 1147	
	tittiristeṣvapi varo medhāgnibalaśukrakṛt § 1148	AS.Sū.7.89
20	grāhī varṇyo 'nilodriktasannipātaharaḥ param § 1149	
	dhanvānūpavicāritvāt snigdhoṣṇagurubṛmhaṇaḥ § 1150	AS.Sū.7.90
	nātipathyaḥ śikhī pathyaḥ śrotasvaravayodṛśām	
	§ 1151	
	tadvacca kukkuṭo vṛṣyo grāmyastu śleṣmalo guruḥ	AS.Sū.7.91
25	§ 1152	
	medhānalakarā hṛdyāḥ karakarāḥ sopacakrakāḥ	
	§ 1153	
	guruḥ salavaṇaḥ kāṇakapotaḥ sarvadoṣakṛt § 1154	AS.Sū.7.92
	gurūṣṇasnigdhamadhurā vargāścāto yathottaram	
30	§ 1155	
	mūtraśukrakṛto balyā vātaghnāḥ kaphapittalāḥ § 1156	AS.Sū.7.93
	śītā mahāmṛgāsteṣu kravyādāḥ prasahāḥ punaḥ	
	§ 1157	
	cakṣuṣyāḥ sṛṣṭaviṇmūtrā māṃsalāḥ kaṭupākinaḥ	AS.Sū.7.94
35	§ 1158	
	jīrṇārśograhaṇīdoṣaśoṣārtānām param hitāḥ § 1159	
	godhā niyachati viṣam mūṣikaḥ śukravardhanaḥ § 1160	AS.Sū.7.95
	śuṣkakāśāśramātyagniviṣamajvarapīnasān § 1161	

AS.Sū.7.96	kārśyakevalavātāṃśca gomāṃsam sanniyacchati § 1162 caṭakāḥ śleṣmalāḥ snigdḥā vātaghnāḥ śukralāḥ param § 1163	
AS.Sū.7.97	gurūṣṇo mahiṣaḥ snigdhaḥ svapnadārḍhyabr̥hatvakṛt § 1164	5
AS.Sū.7.98	tadvadvarāhaḥ śramahā ruciśukrabalapradah̥ § 1165 haṃsaḥ svarakaraḥ pittaraktajinmeduro himaḥ § 1166 kaphapittakarā matsyāḥ param pavananāśanāḥ § 1167	
AS.Sū.7.99	pratisrotovicāritvādākāśaplavanena ca § 1168	10
AS.Sū.7.100	rohitaḥ pravarasteṣāṃ param cilicimo 'varaḥ § 1169 agocaravicāritvāt sarvadoṣakaro hi saḥ § 1170 kulīraḥ paramaṃ vṛṣyo br̥mhaṇaḥ prīṇano guruḥ § 1171	
AS.Sū.7.101	nātiśītagurusnigdham māṃsamājamadoṣalam § 1172	15
AS.Sū.7.102	śārīradhātusāmānyādanabhiṣyandi br̥mhaṇam § 1173 viparītamato jñeyamāvikam br̥mhaṇam tu tat § 1174 atimedyaṃ tyajenmāṃsam hataṃ vyādhiviṣodakaiḥ § 1175	
AS.Sū.7.103	svayaṃ mṛtaṃ dhūmapūrṇamagocarabhṛtaṃ kṛśam 20 § 1176 sadyohataṃ vayasthaṃ ca śuddham surabhi śasyate § 1177	
AS.Sū.7.104	eṇaḥ kuraṅgo hariṇaḥ śaśo lāvaḥ kapiñjalaḥ § 1178 tittiriḥ krakaro godhā śvāvidḡṛdhro mṛgādhipaḥ 25 § 1179	
AS.Sū.7.105	tathaiva śārikā nyaṅkurhaṃso rohitakacchapau § 1180 vartmī cāgryāḥ svavargeṣu pravarāsteṣvapi smṛtāḥ § 1181	
AS.Sū.7.106	lāvaiṇagodhāḥ siṃhāśca nindito gauḥ sadarduraḥ 30 § 1182 ṛśyaḥ kāṇakapotaśca śeṣamuktaṃ yathāyatham § 1183	
AS.Sū.7.107	gurūṇyaṇḍāni bālānāṃ kaṣāyamadhuraṃ palam § 1184	35
	vṛddhānāṃ snāyubhūyiṣṭhamabalyaṃ gurudoṣalam § 1185	

- § 1186 puṁstriyoḥ pūrvapaścārdhe guruṇī garbhiṇī guruḥ | AS.Sū.7.108
- § 1187 laghuryoṣiccatuspātsu vihaṅgeṣu punaḥ pumān ||
- 5 | § 1188 śiraskandhoruprṣṭhasya kaṭyāḥ sakthyośca gauravam AS.Sū.7.109
- tathāmapakvāśayoryathāpūrvam vinirdiśet || § 1189
- śoṇitaprabhṛtīnām ca dhātūnāmuttarottaram | § 1190 AS.Sū.7.110
- 10 | § 1191 māmśāt garīyo bṛṣaṇamedhavrṛkkayakṛtgudam ||
- iti māmśavargaḥ | § 1192
- śākaṁ pāṭhāśaṭīśrūsāsuniṣaṇḍasatīnajam | § 1193 AS.Sū.7.111
- § 1194 tridoṣagṇam laghu grāhi sarājakṣavavāstukam ||
- 15 | § 1195 suniṣaṇḍo 'gnikṛdvṛṣyasteṣu rājakṣavaḥ param | AS.Sū.7.112
- § 1196 grahaṇyarśovikāraghno varccobhedī tu vāstukaḥ ||
- hanti doṣatrayam kuṣṭham vṛṣyā soṣṇā rasāyanī | § 1197 AS.Sū.7.113
- kākamācī sarā svaryā cāṅgeryamlā 'gnidīpanī || § 1198
- 20 | § 1199 grahaṇyarśo 'nilāśleṣmahitoṣṇā grāhiṇī laghuḥ | AS.Sū.7.114
- paṭolasaptalāriṣṭaśārṅgāṣṭhāvalgujāmṛtāḥ || § 1200
- vetrāgrabrṛhatīvāśākuntalītilaparnīkāḥ | § 1201 AS.Sū.7.115
- maṇḍūkaparṇīkarkkoṭakāravellakaparpaṭāḥ || § 1202
- nāḍīkalāyagojihvāvārttākavanatiktakam | § 1203 AS.Sū.7.116
- 25 | § 1204 karīram kūlakaṁ nandī kuvelā śakulādanī || AS.Sū.7.117
- § 1205 kaṭhillam kembukam śītam sakośātakakarkkaśam |
- tiktam pāke kaṭu grāhi vātalam kaphapittajit || § 1206
- 30 | § 1207 hṛdyam paṭolam kriminut svādupākam rucipradam | AS.Sū.7.118
- § 1208 pittalam dīpana bhedi vātagṇam bṛhatīdvayam ||
- vṛṣam tu vamikāsagṇam raktapittaharam param | AS.Sū.7.119
- § 1209
- 35 | § 1210 kāravellam sakaṭukam dīpanam kaphapittajit || AS.Sū.7.120
- § 1211 vārttākam kaṭutiktoṣṇam madhuram kaphavātajit |

	sakṣāramagnijananam ḥṛdyam rucyamapittalam	
	§ 1212	
AS.Sū.7.121	karīramādhmānakaram kaṣāyam svādutiktakam § 1213	
	kośātakāvalgujakau bhedināvagnidīpanau § 1214	
AS.Sū.7.122	śyāmāsālmalikāśmaryabhañjakīrṇakayūthikāḥ § 1215	5
	vṛkṣādinīkṣīravṛkṣabimbītanikavṛkṣakāḥ § 1216	
AS.Sū.7.123	lodhraḥ śaṇaḥ kacchudāraḥ saśelurvṛṣamuṣṭikā § 1217	
	bhallātakāḥ kovidāraḥ kamalotpalakimśukam § 1218	
AS.Sū.7.124	paṭolādiguṇam svādu kaṣāyam pittajit param § 1219	
	baddhamūtrā sarā bhañjī karīram syādabhīrujam	10
	§ 1220	
AS.Sū.7.125	satiktaṃ laghu cakṣuṣyam vṛṣyam doṣatrayapraṇut	
	§ 1221	
	taṇḍulīyo himo rūkṣaḥ svādupākaraso laghu § 1222	
AS.Sū.7.126	madapittaviṣāsragnno muñjātam vātapittajit § 1223	15
	snigdham śītam guru svādu bṛmhaṇam śukrakṛt pa-	
	ram § 1224	
AS.Sū.7.127	pālakyā pichilā gurvī śleṣmalā bhedinī himā § 1225	
	madaghnyupodakā cuñcurgrāhī tau pūrvavattathā	
	§ 1226	20
AS.Sū.7.128	vidārī vātapittagnī mūtralā svāduśītalā § 1227	
	jīvanī bṛmhaṇī kaṇṭhyā gurvīvṛṣyā rasāyanī § 1228	
AS.Sū.7.129	cakṣuṣyā sarvadoṣagnī jīvantī madhurā himā § 1229	
	śākānām pravaraṇā nyūnā dvitīyā kiñcideva tu § 1230	
AS.Sū.7.130	vātapittaharā bhaṇḍī parvaṇī parvapūṣpikā § 1231	25
	kūṣmāṇḍatumbakāliṅgakarkārūrvārutiṇḍīsam § 1232	
AS.Sū.7.131	tathā trapusacīnākacirbhiṭam kaphavātakṛt § 1233	
	bhedi viṣṭambhyabhiṣyandi svādupākarasam guru	
	§ 1234	
AS.Sū.7.132	vallīphalānām pravaram kūṣmāṇḍam vātapittajit	30
	§ 1235	
	bastīśuddhikaram vṛṣam trapusam tvatimūtralam	
	§ 1236	
AS.Sū.7.133	tumbam rūkṣataram grāhi kāliṅgorvārucirbhiṭam	
	§ 1237	35
	bālam pittaharam śītam vidyāt pakvamato 'nyathā	
	§ 1238	
AS.Sū.7.134	śīrṇavrntam tu sakṣāram pittalam kaphavātajit § 1239	

- rocanam dīpanam hr̥dyamaṣṭhīlānāhanullaghu | | § 1240
 mṛṇālabisaśālūkaśṛṅgātakakaśerukāḥ | § 1241 AS.Sū.7.135
 nandīmāṣakakelūṭakrauñcādanakaloḍyakam | | § 1242
 satarūḍham kadambaṃ ca rūkṣam grāhi himam guru AS.Sū.7.136
 5 | § 1243
 kalambunālikāmāṣakaṭhiñjarakutumbakam | | § 1244
 cillīlaṭvākanīṣpāvakurūṭakagavedhukāḥ | § 1245 AS.Sū.7.137
 yātukā sālakalyāṇī śrīparṇī pīluparṇikā | | § 1246
 kumārī jīvalonīkā yavaśākasuvarcalāḥ | § 1247 AS.Sū.7.138
 10 kuṣmāṇḍanīlinī svarcā vṛkadhūmakalakṣmaṇā | | § 1248
 ālūpāni ca sarvāṇi tathā sūpyāni lakṣmaṇā | § 1249 AS.Sū.7.139
 jīvantikaścuñcuparṇīprapunnātakuberakam | | § 1250
 svādu rūkṣam salavaṇam vātaśleṣmakaram guru | § 1251 AS.Sū.7.140
 śītalam sṛṣṭaviṇmūtram prāyo viṣṭabhya jīryati | | § 1252
 15 svinnam niṣpīḍitarasam snehādhyam nātidoṣalam | AS.Sū.7.141
 § 1253
 laghupatrā tu yā cillī sā vāstukasamā matā | | § 1254
 takkāri varaṇam svādu satiktam kaphavātajit | § 1255 AS.Sū.7.142
 varṣābhvau kālāśākam ca sakṣāram kaṭutiktakam | |
 20 § 1256
 dīpanam bhedanam hanti garaśophakaphānilān | § 1257 AS.Sū.7.143
 dīpanāḥ kaphavātaghnāściribilvāṅkurāḥ sarāḥ | | § 1258
 laghuruṣṇā sarā tiktā sorupūkā ca lāṅgalī | § 1259 AS.Sū.7.144
 vātalau kaṭutiktāmlau bhedināu tilavetasau | | § 1260
 25 tadvat pañcāṅgulo vaṃśakarīrāstu vidāhinaḥ | § 1261 AS.Sū.7.145
 vātapittakarā rūkṣāḥ kaṭupākāḥ kaphāpahāḥ | | § 1262
 bilvarāsnābalāśākam vātaghnamatisārajit | § 1263 AS.Sū.7.146
 vāyum vatsādanī hanyāt kapham gaṇḍīracitrakau | |
 § 1264
 30 pattūro dīpanastiktaḥ plihārśaḥkaphavātajit | § 1265 AS.Sū.7.147
 krimikāsakaphotkledān kāsamardo jayet sarāḥ | | § 1266
 rūkṣoṣṇamamlam kausumbham guru pittakaram sa- AS.Sū.7.148
 ram | § 1267
 sakṣāram madhuram snigdhamuṣṇam guru ca sārṣa-
 35 pam | | § 1268
 śākānāmavaram baddhaviṇmūtram sarvadoṣakṛt | AS.Sū.7.149
 § 1269

	yadbālamavyaktarasam kiṃcitkṣāraṃ satiktakam	
	§ 1270	
AS.Sū.7.150	tanmūlakam doṣaharam laghu soṣṇam niyacchati	
	§ 1271	
	gulmakāsakṣayaśvāsavraṇanetragalāmayān	§ 1272 5
AS.Sū.7.151	svaragnisādodāvartapīnasāṃśca mahat punaḥ	§ 1273
	gurūṣṇakaṭukam svāduvipākam sarvadoṣakṛt	§ 1274
AS.Sū.7.152	gurvabhiṣyandi ca snigdhasiddham tadapi vātajit	
	§ 1275	
	vātaśleṣmaharam śuṣkam sarvamāmaṃ tu doṣalam	10
	§ 1276	
AS.Sū.7.153	kaṭuṣṇo vātakaphahā piṇḍāluḥ pittavardhanaḥ	§ 1277
	kuṭheraśigrusurasumukhāsuriḥṣṭrṇāḥ	§ 1278
AS.Sū.7.154	dhānyatumburuśaileyayavānīśṛṅgiverakāḥ	§ 1279
	parṇāso grṇjano 'jājī jīrakam gajapippalī	§ 1280 15
AS.Sū.7.155	phaṇirjārjakajambīrakharāhvākālamālikāḥ	§ 1281
	dīpyakaḥ kṣavakadvīpibastagandhādi baddhaviṭ	
	§ 1282	
AS.Sū.7.156	rāse pāke ca kaṭukam doṣotkleśakaram laghu	§ 1283
	vidāhi rūkṣatikṣṇoṣṇam dr̥ksukrakrimināśanam	20
	§ 1284	
AS.Sū.7.157	vargo haritakākhyo 'yamupadaṃśeṣu yujyate	§ 1285
	vāsano vyañjanānāṃ ca hr̥dyo dīpanarocanaḥ	§ 1286
AS.Sū.7.158	hidhmākāsaviṣaśvāsapārśvarukpūtīgandhahā	§ 1287
	surasaḥ sumukhaḥ śophagandhahā dhānakā punaḥ	25
	§ 1288	
AS.Sū.7.159	kaṣāyatiktamadhurā mūtralā na ca pittakṛt	§ 1289
	kharāhvā bastiśūlaghnī citrako dīpanaḥ param	§ 1290
AS.Sū.7.160	patre sakṣāramadhuro madhye madhurapicchilaḥ	
	§ 1291	30
	tīkṣṇoṣṇo laśunaḥ kande kaṭupākarasaḥ saraḥ	§ 1292
AS.Sū.7.161	hr̥dyaḥ keśyo gururvṛṣyaḥ snigdho rocanadīpanaḥ	
	§ 1293	
	bhagnasandhānakṛt balyo raktapittapradūṣanaḥ	
	§ 1294	35
AS.Sū.7.162	kilāsakuṣṭhagulmārśomehakrimikaphānilān	§ 1295
	sahidhmāpīnasaśvāsakāsān hanti rasāyanam	§ 1296

	palāṇḍustadguṇairnyūno vipāke madhurastu saḥ	AS.Sū.7.163
§ 1297		
	kaphaṃ karoti no pittaṃ kevalānilanāśanaḥ § 1298	
5	§ 1299 dīpanaḥ sūraṇo rucyaḥ kaphagṇo viśado laghuḥ	AS.Sū.7.164
	viśeṣādarśasām pathyo bhūkandastvatidoṣalaḥ § 1300	
	patre puṣpe phale kande ca gurutā kramāt § 1301	AS.Sū.7.165
	varā śākeṣu jīvantī sārṣapastvavarāḥ param § 1302	
	iti śākavargah § 1303	
10	drākṣā phalottamā vṛṣyā cakṣuṣyā sṛṣṭamūtraviṭ § 1304	AS.Sū.7.166
	svādupākarasā snigdḥā sakaṣāyā himā guruḥ § 1305	
	nihantyanilapittāsratikṭāsyatvamadātyayān § 1306	AS.Sū.7.167
	trṣṇākāsajvaraśvāsasvarabhedakṣatakṣayān § 1307	
	udriktapittān jayati tridoṣān svādu dāḍimam § 1308	AS.Sū.7.168
15	§ 1309 pittāvirodhi nātyuṣṇamamlam vātakaphāpaham	
	sarvaṃ hr̥dyaṃ laghu snigdham grāhi rocanadīpanam	AS.Sū.7.169
	§ 1310	
	mocakharjūrapanasanālikeraparūṣakam § 1311	
20	āmrātātālakāśmaryarājādanamadhūkajam § 1312	AS.Sū.7.170
	sauvīrabadarāṅkolaphalguśleṣmātakodbhavam § 1313	
	vātāmābhiṣukākṣoḍamukūlakanikocakam § 1314	AS.Sū.7.171
	ūrumāṇam priyālam ca br̥mhaṇam guru śīṭalam	
	§ 1315	
25	dāhakṣatakṣayaharam raktapittaprasādanam § 1316	AS.Sū.7.172
	svādupākarasām snigdham viṣṭambhi kaphaśukrakṛt	
	§ 1317	
	nālikeram guru snigdham pittagṇam svādu śīṭalam	AS.Sū.7.173
	§ 1318	
30	balamāṃsakaram hr̥dyaṃ br̥mhaṇam bastiśodhanam	
	§ 1319	
	mocam svādurasam proktam kaṣāyam nātiśīṭalam	AS.Sū.7.174
	§ 1320	
	raktapittaharam vṛṣyam rucyam śleṣmakaram guru	
35	§ 1321	
	snigdham svādu kaṣāyam ca rājādanaphalam guru	AS.Sū.7.175
	§ 1322	

	phalaṃ tu pittalaṃ tālaṃ saraṃ kāśmaryajaṃ himaṃ § 1323	
AS.Sū.7.176	śakṛṇmūtravibandhaghnaṃ keśyaṃ medhyaṃ rasāya- naṃ § 1324	
	madhūkajamaḥṛdyaṃ tu badaraṃ saraṇātmakam 5 § 1325	
AS.Sū.7.177	vātāmādyuṣṇavīryaṃ tu kaphapittakaraṃ saraṃ § 1326	
	paraṃ vātaḥaraṃ snigdhamanuṣṇaṃ tu priyālaṃ § 1327	10
AS.Sū.7.178	priyālamajjā madhuro vṛṣyaḥ pittānilāpahaḥ § 1328	
	kolamajjā guṇaistadvatṛṭchardiḥkāsajicca saḥ § 1329	
AS.Sū.7.179	tindukāśmantakāsīnaphalinībimbitodanam § 1330	
	ṭaṅkāśvakarṇabakulagāṅgerudhavadhanvanam § 1331	
AS.Sū.7.180	śvetapākakapitthāni siñcatībhavyajāmbavam § 1332	15
	kṣīrivṛkṣabhavaṃ bījaṃ pauṣkaraṃ kaphapittajit § 1333	
AS.Sū.7.181	kaṣāyamadhuraṃ rūkṣaṃ śītaṃ guru lekhanam § 1334	
	vibandhādhmānananaṃ stambhanaṃ vātakopanam 20 § 1335	
AS.Sū.7.182	kapitthamāmaṃ kaṅṭhaghnaṃ kaṣāyāmlaṃ tridoṣakṛt § 1336	
	pakvaṃ rucyaṃ kaṣāyāmlaṃ svādu hidhmāvamipra- ṇut § 1337	25
AS.Sū.7.183	doṣaghnaṃ ṣāḍavāriṣṭarāgayuktiṣu pūjitam § 1338	
	viṣaghnamubhayaṃ grāhi kapitthānyevamādiṣet § 1339	
AS.Sū.7.184	br̥ṃhaṇaṃ vātapittaghnaṃ snigdhaṃ siñcatikāphalam § 1340	30
	bhavyaṃ viśadamamlaṃ ca jāmbavaṃ tvativātaṃ § 1341	
AS.Sū.7.185	viṣṭambhakṛdakaṅṭhyaṃ ca sāmṃ tu kṣīrivṛkṣajam § 1342	
	pittaśleṣmaghnāmamlaṃ ca vātalaṃ cākṣakīphalam 35 § 1343	
AS.Sū.7.186	bālaṃ kaṣāyakaṭvamlam rūkṣaṃ vātāsrappittakṛt § 1344	

	sampūrṇamāmrāmamlaṃ tu raktapittakaphapradam § 1345	
	svādu sāmlaṃ guru snigdhaṃ mārutaghnamapittalam § 1346	AS.Sū.7.187
5	hr̥dyam paryāgataṃ śleṣmamāṃsaśukrabalapradam § 1347	
	sahakāraraso hr̥dyaḥ surabhisnigdharocanaḥ § 1348	AS.Sū.7.188
	dīpanaḥ pittavātaghnaḥ śukraśoṇitaśuddhikṛt § 1349	
	kaṣāyam rocanaṃ hr̥dyam vātalaṃ lavalīphalam § 1350	AS.Sū.7.189
10	gurvagnisādakṛdvilvaṃ doṣalaṃ pūtimārutam § 1351	
	pakvaṃ bālaṃ punastikṣṇaṃ pittalam laghu dīpanam § 1352	AS.Sū.7.190
	vātaśleṣmaghnamuṣṇaṃ ca snigdhaṃ grāhyubhayaṃ param § 1353	
15	vṛkṣāmlaṃ grāhi rūkṣoṣṇaṃ laghu dīpanarocanam § 1354	AS.Sū.7.191
	vātaśleṣmaharam kiñcidūnaṃ kośāmlamjaṃ tataḥ § 1355	
20	phalaṃ karañjam viṣṭambhi pittaśleṣmāvirodhi ca § 1356	AS.Sū.7.192
	guruṣṇamadhuraṃ rūkṣam keśaghaṇaṃ ca śamīphalam § 1357	
	kaṭupākarasaṃ pīlu tīkṣṇoṣṇaṃ bhedi pittalam § 1358	AS.Sū.7.193
	krimigulmodaragaraplīhārśaḥkaphavātajit § 1359	
25	satiktaṃ svādu yat pīlu nātyuṣṇaṃ tattridoṣajit § 1360	AS.Sū.7.194
	nīpaṃ śatākṣikaṃ prācīnāgaraṃ tṛṇaśūlyajam § 1361	
	asmādalpāntaraguṇamainḡudam savikaṅkatam § 1362	AS.Sū.7.195
	tvaktiktakaṭukā snigdhā mātuluṅgasya vātajit § 1363	
30	br̥mhaṇaṃ madhuraṃ māṃsam vātapittaharam guru § 1364	AS.Sū.7.196
	laghu tatkesaram kāsaśvāsahidhmāmadātyayān § 1365	
	āśyaśoṣānilaśleṣmavibandhacchardyarocakān § 1366	AS.Sū.7.197
35	gulmodarārśaḥśūlāni mandāgnitvaṃ ca nāśayet § 1367	
	bhallātakasya tvaṅmāṃsam br̥mhaṇaṃ svādu śītalam § 1368	AS.Sū.7.198

	tadasthyagnisamaṃ medhyaṃ kaphavātaharaṃ param § 1369	
AS.Sū.7.199	svādvamlaṃ śītamuşṇaṃ ca dvidhā pārāvataṃ guru § 1370	
	rucyamatyagniśamanaṃ rucyaṃ madhuramārukam 5 § 1371	
AS.Sū.7.200	pakvamāśu jarāṃ yāti nātyuşṇaṃ guru doṣalam § 1372 drākṣāparūṣakaṃ cārdramamlaṃ pittakaphapradam § 1373	
AS.Sū.7.201	gurūṣṇavīryaṃ vātaghnaṃ saraṃ sakaramardakam 10 § 1374	
	tathāmlaṃ kolakarkandhulikucāmrātakārukam § 1375	
AS.Sū.7.202	airāvataṃ dantaśaṭhaṃ satrudam mṛgalaṇḍikam § 1376	
	nātipittakaraṃ pakvaṃ śuṣkaṃ ca karamardakam 15 § 1377	
AS.Sū.7.203	dīpanaṃ bhedanaṃśuṣkamamlikāṅkolayoḥ phalam § 1378	
	tṛṣṇāśramaklamacchedi laghviṣṭaṃ kaphavātayoḥ § 1379	20
AS.Sū.7.204	phalānāvaram tatra likucaṃ sarvadoṣakṛt § 1380	
	himāniloṣnadurvātavyālālādīdūṣitam § 1381	
AS.Sū.7.205	jantujuṣṭaṃ jale magnamabhūmijamanārtavam § 1382	
	anyadhānyayutaṃ hīnavīryaṃ jīrṇatayā 'ti ca § 1383	
AS.Sū.7.206	dhānyaṃ tyajettathā śākaṃ rūkṣasiddhamakomalam 25 § 1384	
	asañjātarasaṃ tadvacchuṣkaṃ cānyatra mūlakāt § 1385	
AS.Sū.7.207	prāyeṇa phalamapyevaṃ tathāmaṃ bilvavarjitam § 1386	30
	iti phalavargaḥ § 1387	
	śūkaśimbijapakvānnaṃsaśākaphalāśrayaiḥ § 1388	
AS.Sū.7.208	vargairannaikadeśo 'yaṃ bhūyiṣṭhamupayogavān § 1389	
	nirdiṣṭo rasavīryādyairthayathāsvaṃ karmasādhane 35 § 1390	
AS.Sū.7.209	na śakyaṃ vistareṇāpi vaktuṃ sarvaṃ tu sarvathā § 1391	

- hitāhitatve 'pyekāntaniyamo 'smādaniścitaḥ | | § 1392
 mātrāyogakriyādeśakālāvasthādibhedataḥ | § 1393 AS.Sū.7.210
 tatastato yato dṛṣṭāste te bhāvāstathā tathā | | § 1394
 mātrayā sevitaṃ madyaṃ hanti rogāstadudbhavān | AS.Sū.7.211
 5 § 1395
 niṣevyamāṇaṃ tilaśo viṣamapyamṛtāyate | | § 1396
 hīnātimātramaśanaṃ marunnicayakopanam | § 1397 AS.Sū.7.212
 bhajato viṣarūpatvaṃ tulyāṃśe madhusarpiṣī | | § 1398
 kṣāro 'mlarasasaṃyoge madhurībhavati kṣaṇāt | § 1399 AS.Sū.7.213
 10 uttuṇḍakyāstindukena tiktatā madhurāyate | | § 1400
 hiṅgugairikasindhūtham gandhavarṇarasādhikam | AS.Sū.7.214
 § 1401
 pūgatāmbūlaśaṅkhebhyo varṇagandharasodbhavaḥ | |
 § 1402
 15 kodravo hantyaśṛkpittaṃ karotyeva vidāhibhiḥ | § 1403 AS.Sū.7.215
 kuṣṭhaṃ tatkāryapi tilo hanti bhallātakaiḥ saha | | § 1404
 guḍaḥ kartāgnisādasya sa hinastyabhayādibhiḥ | § 1405 AS.Sū.7.216
 tṛṣyatyagneḥ samadanam sarpirapyupadiśyate | | § 1406
 jīvanīyamapi kṣīraṃ viṣaleśena mṛtyave | § 1407 AS.Sū.7.217
 20 tulye api hato 'nyo 'nyam viṣe sthāvarajaṅgame | | § 1408
 saktavo vātalā rūkṣāḥ pītāste tarpayanti tu | § 1409 AS.Sū.7.218
 vināpi copayogena maṇimantrādi kāryakṛt | | § 1410
 ārdrakājjāyate śuṅṭhī saṃskāreṇa laghīyasī | § 1411 AS.Sū.7.219
 laghubhyo 'pi hi saktubhyo guravaḥ siddhāpiṇḍikāḥ | |
 25 § 1412
 bhr̥ṣṭaḥ kṣuṇṇo 'pi pṛthuko raktaśālerlaghorguruḥ | AS.Sū.7.220
 § 1413
 śāliḥ piṣṭo garīyastvaṃ godhūmādapi gacchati | | § 1414
 laghu pittaharā lājā vr̥hito gurupittalāt | § 1415 AS.Sū.7.221
 30 saṅgrāhiṇo laghormudgāt kulmāṣo bhedano guruḥ | |
 § 1416
 āmaṃ grāhitaraṃ takraṃ nāgarīkṛtamārdrakam | § 1417 AS.Sū.7.222
 guḍāttoyācca sutarāṃ mūtralaṃ guru pānakam | |
 § 1418
 35 garīyo guḍadadhyutthā rasālā cātīśukralā | § 1419 AS.Sū.7.223
 daṇḍābhimathanāddadhno guruṇaścātīśophadāt | |
 § 1420
 anuddhṛtasnehamapi takraṃ śopaharaṃ laghu | § 1421 AS.Sū.7.224

	sarpiḥ snigdhataraṃ hanti nārditaṃ navanītavat	
	§ 1422	
AS.Sū.7.225	cakṣuṣyo 'pi hi godhūmastailapakvastu dṛṣṭihā § 1423	
	mūlakam doṣajananaṃ siddham tu tadadoṣalam	
	§ 1424	5
AS.Sū.7.226	uṣṇam viṣībhavatyeva viṣaghnamapi mākṣikam § 1425	
	durbhājanasthā drākṣāmlā doṣalā ca prajāyate § 1426	
AS.Sū.7.227	ślakṣṇaśuṣkaghano lepaścandanasyāpi dāhakṛt § 1427	
	tvaggatasyoṣmaṇo rodhācchītakṛttvanyathā 'guroḥ	
	§ 1428	10
AS.Sū.7.228	medhyastilaḥ sparśaśīto medhyam tailam khalo himaḥ	
	§ 1429	
	tasyaiva śleṣmakāritvaṃ na tailasya khalasya vā	
	§ 1430	
AS.Sū.7.229	dadhni śvayathukāritvaṃ na takranavanītayoḥ § 1431	15
	bhūmisātmyam dadhikṣīrakarīram maruvāsiṣu § 1432	
AS.Sū.7.230	kṣāraḥ prācyeṣu matsyāstu saindhaveṣvaśmakeṣu tu	
	§ 1433	
	tailāmlaḥ kandaṃ mūlāni malaye koṅkaṇe punaḥ § 1434	
AS.Sū.7.231	peyāmantha udīcyeṣu godhūmo 'vantibhūmiṣu § 1435	20
	bālhīkā bālhavāścīnāḥ sūlikā yavanāḥ śakāḥ § 1436	
AS.Sū.7.232	māmsagodhūmamārdvīkaśastravaiśvānarocitāḥ § 1437	
	dehasātmyam ghṛtam kṣīram madyam māsam ca kasy-	
	acit § 1438	
AS.Sū.7.233	peyā yūṣo raso 'nyasya godhūmo 'nyasya śālayaḥ § 1439	25
	ahitairapi teṣāṃ ca tairevopahitam hitam § 1440	
AS.Sū.7.234	annapānauṣadham doṣamātrākālādyapekṣayā § 1441	
	sātmyam hyāśu balaṃ dhatte nātidoṣam ca bahvapi	
	§ 1442	
AS.Sū.7.235	sraṃsanaṃ sat payo gavyam bhavati grāhi kasyacit	30
	§ 1443	
	mando 'gnirbhavati prāyaḥ kaphavātottare hime	
	§ 1444	
AS.Sū.7.236	viṣaghnenāpi payasā dehe 'hervarddhate viṣam § 1445	
	sthūlasthavirabālādaḥ vamanādi niṣidhyate § 1446	35
AS.Sū.7.237	takramāmaṃ kapham koṣṭhe hanti kaṅṭhe karoti tu	
	§ 1447	
	vātahr̥ttve 'pi mṛdvīkākharjūram koṣṭhavātakṛt § 1448	

- nātipathyaḥ śikhī pathyaḥ śrotrasvaravayodṛśām | AS.Sū.7.238
 § 1449
- dr̥ṣṭe sparśahimaṃ dravyaṃ śrotrasyoṣṇaṃ tu pūjitaṃ
 || § 1450
- 5 payaḥ svādu saraṃ śītaṃ viparītaṃ tato dadhi | § 1451 AS.Sū.7.239
 kālena jāyate tasmāt kṣīravacca punarghṛtaṃ || § 1452
 payo dadhi ca vātaghnamajātaṃ vātalaṃ tu tat | § 1453 AS.Sū.7.240
 takraṃ grāhi kaṣāyāmlamameva tu bhedanam ||
 § 1454
- 10 dhātakīguḍatoyāni kāraṇaṃ madyaśuktayoḥ | § 1455 AS.Sū.7.241
 śīte na tu tadādyante snigdhamlavanaḥ hitāḥ || § 1456
 udamanthadivāsvapnau grīṣmādanyatra garhitau | AS.Sū.7.242
 § 1457
- 15 samayoge 'pi gharmādyā vātādicayahetavaḥ || § 1458
 ṛtuṣvanyo raseṣvanyo raukṣye snehe bale kramaḥ | AS.Sū.7.243
 § 1459
- rasāyanaṃ kākamācī sadyaḥ paryuṣitā viṣam || § 1460
 mūlakaṃ dosajidbālaṃ viparītaṃ tu kandavat | § 1461 AS.Sū.7.244
 jvare peyā kaṣāyāśca sarpiḥ kṣīraṃ virecanaṃ || § 1462
 20 ṣaḍahaṃ ṣaḍahaṃ yuñjyādvīkṣya doṣabalābalaṃ | AS.Sū.7.245
 § 1463
- chardimhrdrogagulmārte vamaṇaṃ ca cikitsite || § 1464
 niṣiddhamapi nirdiṣṭaṃ bastirarśasakuṣṭhinoḥ | § 1465 AS.Sū.7.246
 jvare tulyartudoṣatvaṃ pramehe tulyadūṣyatā || § 1466
 25 raktagulme purāṇatvaṃ sukhasādhyatvahetavaḥ | AS.Sū.7.247
 § 1467
- āścyotanamabhiṣyande yuñjītorhdhvaṃ dinatrayāt ||
 § 1468
- 30 añjanaṃ pakvadoṣasya pratiśyāye ca nāvanam | § 1469 AS.Sū.7.248
 nātipravṛddhe timire sirāmokṣo vidhīyate || § 1470
 duṣṭāsrāsambhave 'pīṣṭo nārapitte sirāvyadhaḥ | § 1471 AS.Sū.7.249
 apathyaṃ pathyamapyannaṃ niśāyāṃ netrarogīṇāṃ
 || § 1472
- 35 ahitāḥ saktavaḥ śuṣkā hitāste tu pramehiṇaḥ | § 1473 AS.Sū.7.250
 gulminaḥ ksīradadhyādi hapuṣādyairyutaṃ hitam ||
 § 1474
- vātalaṃ vātakoṇe 'pi varṣāsu madhu śasyate | § 1475 AS.Sū.7.251

	tadeva madyaṃ madyasya viṣasya tu viṣāntaram	
	§ 1476	
AS.Sū.7.252	ghṛtamānūpadeśotthaṃ hemante ca balādhikam	
	§ 1477	
	ālasyagaurave rūpaṃ vātaje 'pi jvare puraḥ § 1478	5
AS.Sū.7.253	svedairyāti śamaṃ dāhaḥ prāyo laśunapānajaḥ § 1479	
	divāsvapnājjarāṃ yāti bhuktamanyedyuradya na	
	§ 1480	
AS.Sū.7.254	koṣṭhe ruddho 'gnikṛdvāyurmedasārśobhiragniḥṛt	
	§ 1481	10
	duṣpānaṃ durjaraṃ sarpirdīpanaṃ ca payo 'nyathā	
	§ 1482	
AS.Sū.7.255	sarpādiśavakothebhyo vṛścikānāṃ samudbhavaḥ	
	§ 1483	
	te taireva punardaṣṭāḥ sadyo jahati jīvitam § 1484	15
AS.Sū.7.256	svayameva viṣaṃ tīvraṃ tān punarnātibādhatē § 1485	
	sarvāṅgavyāpi teṣāṃ ca śukravat saṃsṛtaṃ viṣam	
	§ 1486	
AS.Sū.7.257	tanmāṃsamupayogāya māṃsavarge ca paṭhyate § 1487	
	chardighnī makṣikāviṭ ca makṣikaiva tu vāmayet	20
	§ 1488	
AS.Sū.7.258	kaphe laṅghanasādhye 'pi kartari jvaragulmayoḥ § 1489	
	tulye 'pi deśakālādaḥ laṅghanaṃ na samaṃ matam	
	§ 1490	
AS.Sū.7.259	sarvathā doṣajittakraṃ grahaṇyāṃ doṣakṛdvraṇe	25
	§ 1491	
	pīnasaśvāsakāsādaḥ siddhameva praśasyate § 1492	
AS.Sū.7.260	ityete 'nye ca bahavaḥ sūkṣmā durlabhahetukāḥ § 1493	
	dharma vicitrā bhāveṣu kiñcittēṣāṃ nidarśitam § 1494	
AS.Sū.7.261	diśānayā deśamāpi svayamūheta buddhimān § 1495	30
	na śāstramātraśaraṇo na cānālocitāgamaḥ § 1496	
	iti mātrādiprakaraṇam	
	ityannasvarūpavijñānīyo nāma saptamo 'dhyāyaḥ	
	iti saptamo 'dhyāyaḥ	

1.8 athāṣṭamo 'dhyāyaḥ

athāto 'nnarakṣāvidhimadhyāyaṃ vyākhyāsyāmaḥ iti ha AS.Sū.8.1
smāhurātreyādayo maharṣayaḥ | | § 1500

īśvarāṇāṃ vasumatāṃ viśeṣeṇa tu bhūbhujāṃ prāyeṇa AS.Sū.8.2
mitrebhyo 'pyamitrā bhūyāṃso bhavanti | § 1501

5 tatastatprayuktāḥ samāsannavartino 'nnapānādiṣu vi-
śaṃ prayacchanti | § 1502

striyaśca tatprāṇidhiprayuktāḥ saubhāgyalobhena |
§ 1503

tasmādrājā kulīnaṃ snigdhamāptamāstikarmāyarm-
10 āyaparigrahaṃ dakṣaṃ dakṣiṇaṃ nibhṛtaṃ śucimanu-
ddhatamanalasaṃavyasaninamanahaṅkṛtamakopanamasā-
hasikaṃ vākyārthāvabodhakuśalaṃ niṣṇātamaṣṭāṅge ya-
thāmṛāyamāryuvede suvihitayogakṣemaṃ sannihitāgad-
ādiyogaṃ sātmyajñaṃ ca prāṇācāryaṃ parigrhṇīyāt |
15 § 1504

tamarthamānābhyāṃ yathākālaṃ gurumiva śiṣayaḥ
pitaramiva putraḥ pūjayet | § 1505

pratikūlamapi tadvacaḥ sāmpratam matamiti pratima-
nyeta | § 1506

20 na hi bhadro 'pi gajapatirniraṅkuśaḥ ślāghanīyo jana-
sya | § 1507

tasmāttadāyattamāhāravihāraṃ prati cātmānaṃ ku-
ryāt | § 1508

upāttamapi khalu jīvitamupāyabalena svayamadhiti-
25 ṣṭhati | | § 1509

api ca bahuparigrahā narapatayaḥ | § 1510

AS.Sū.8.3

santi cāśukāriṇaḥ sūlasanyāsādayaḥ | § 1511

pratikṣaṇaṃ pratyavekṣaṇīyāvasthāśca rogiṇo viśeṣeṇa
rājānaḥ | § 1512

30 te hi pramādaparigatā duḥkhāsahiṣṇavaśca svayama-
pyapathyarucayaḥ sannihitāhitapriyavacanaprāyaparicār-
akāśca tasmādbhiṣajo rājā rājagrhāsanne niveśanaṃ kāra-
yet | § 1513

tathā hi sarvopakaraṇeṣu nṛpatiśarīropayogiṣvaparo-
35 kṣavṛttirbhavati | | § 1514

sa samyaksampannamannaṃ suparīkṣitaṃ viśuddh- AS.Sū.8.4
amagnyādiṣu prāgupanītaṃ śikhinā drṣṭamabhiproksi-

taṃ prokṣāṇaiḥ puraḥsthito rājānaṃ hastabaddhauṣadh-
iratnaṃ bhojayet | | § 1515

AS.Sū.8.5 bhuñjānasya cāsyā dundubhīnagadapraliptān vādayet
| | § 1516

AS.Sū.8.6 tatra saviṣamannaṃ srāvya māṇamavisrāvyaṃ bhavati 5
§ 1517

cireṇa pacyate § 1518
pakvaṃ ca sadyaḥ paryuṣitamiva nirūṣma stabdhaṃ ca
jāyate § 1519

yathāsvavarṇagandharasairvyāpadyate § 1520 10
praklidyate § 1521

candrakācitaṃ ca bhavati | | § 1522

AS.Sū.8.7 vyañjanānāmāṣu śuṣkatvaṃ bhavati | § 1523
kvāthaḥ dhyāmatā śyāmatā hīnātiriktavikṛtānāṃ cātr-
acchāyānāṃ darśanamadarśanameva vā § 1524 15

phenapaṭalasīmantordhvavividharājītantubudbudaprā-
durbhāvo § 1525

viśeṣeṇa lavaṇolbaṇeṣu phenamālā rasasya madhye
nīlā rājīḥ § 1526

payasastāmrā § 1527 20

madyatoyayoḥ kālī § 1528

dadhnaḥ śyāvā § 1529

takrasya nīlapītā § 1530

mastunaḥ kapotābhā § 1531

dhānyāmlasya kṛṣṇā § 1532 25

dravauṣadhasya kapilā § 1533

ghṛtasya kapilābhā § 1534

kṣaudrasya haritā § 1535

tailasyāruṇā § 1536

vasāgandhaśca | | § 1537 30

AS.Sū.8.8 phalānāmāmānāṃ pākāḥ § 1538

pakvānāṃ prakothaḥ § 1539

davyāṇāmārdrāṇāṃ sahasā mlānatvamutpakvabhāvaḥ
§ 1540

śuṣkāṇāṃ śyāvatā vaivarṇyaṃ vā § 1541 35

kaṭhinānāṃ mṛdutā § 1542

mṛdūnāṃ kaṭhinatvaṃ § 1543

mālyasya mlānatā gandhanāśaḥ sphuṭitāgratvaṃ § 1544

- āstaraṇaprāvaraṇānām dhyāmamaṇḍalatā tanturoma-
 pakṣmaśātanam ca § 1545
 lohamaṇimayānām paṅkamalopadehaḥ § 1546
 sneharāgagauravaprabhāvarṇasparśanāśāca || § 1547
 5 viśadastu svadoṣaśāṅkayā trasto § 1548 AS.Sū.8.9
 bhītaḥ § 1549
 svedavepathumān § 1550
 śuṣkaśyāvavaktraḥ § 1551
 samantāt sodvegamaṅ vilakṣo 'bhivīkṣate | § 1552
 10 yatra cānena viṣamaṅ prayuktaṅ tadviśeṣeṇa | § 1553
 tathā srastottariyāḥ stambhakuḍyādibhirātmānamant-
 ardhatte | § 1554
 skhalitagatirdīno lajjāvānasthānahāsī pṛṣṭo 'pyasamba-
 ndhamuttaram dadāti | § 1555
 15 naivavā vivakṣurmuhyaṭi § 1556
 aṅgulīḥ sphoṭayati § 1557
 grīvāmālabhate § 1558
 śiraḥ kaṇḍūyati § 1559
 auṣṭhau pariledhi § 1560
 20 jṛmbhate § 1561
 bhuvamaṅ vilikhati § 1562
 kriyāsu tvarate § 1563
 viparītamācarati § 1564
 svabhūmau ca nāvatiṣṭhate || § 1565
 25 nṛpājñātvarayāpi kecidaparādhāntarādvā 'navasthitas- AS.Sū.8.10
 attvāḥ samācarantyevam | § 1566
 tasmādagnyādipvapi parīkṣeta | § 1567
 vahnistu saviṣamannaṅ prāpyaikāvarto rūkṣamandā-
 rcirindrāyudhavadanekavarṇajvālo bhṛśamaṅ caṭacaṭāyate |
 30 § 1568
 kuṇapagandhī dhūmaścāsyā mūrccāprasekaromaha-
 rṣaśirovedanāpīnasadrṣṭyākulatāṅ janayati || § 1569
 tatra naladakuṣṭhalāmajjakaiḥ kṣaudradrutairnasyam- AS.Sū.8.11
 añjanaṅ ca kuryāt | § 1570
 35 dhūmameva vāpāmārgaviḍaṅgabalādvayacitrakameṣa-
 śṛṅgipuṣpasumanahkṣārakadrākṣāghṛtaguḍakṛtaṅ pibet
 || § 1571
 snehalavaṇayogādapi cāgniritthamaṅ syāt | § 1572 AS.Sū.8.12

	ato vayobhiḥ parīkṣeta § 1573	
	tatra viṣajuṣṭāhārābhyavahārātkākāḥ kṣāmasvarā bhavanti § 1574	
	makṣikāḥ saviṣāṇne na nilīyante § 1575	
	nilīnāśca vyāpadyante § 1576	5
	drṣṭa eva cāsmimṣtu cakorasyākṣiṇī virajyete § 1577	
	kokilasya svaro vikṛtmeti § 1578	
	haṃsasya gatiḥ skhalati § 1579	
	kūjati bhr̥ṅgarājaḥ § 1580	
	mādyati krauñcaḥ § 1581	10
	virauti kṛkavākuḥ § 1582	
	vikrośati śukaḥ śārikā ca § 1583	
	chardayati cāmīkaraḥ § 1584	
	anyato yāti kāraṇḍavaḥ § 1585	
	mriyate jīvañjīvako § 1586	15
	glāyati vā § 1587	
	hr̥ṣṭaromā bhavati nakulaḥ § 1588	
	śakṛdvisrjati vānaraḥ § 1589	
	roditi pṛṣataḥ § 1590	
	hr̥ṣyati mayūraḥ § 1591	20
	darśanādeva cāsya viṣaṃ mandatāmupaiti § 1592	
AS.Sū.8.13	viṣadūṣitasya punarāhārasyoṣmā mayūrakaṅṭhābho 'bhyudeti § 1593	
	tadvāṣpeṇāpi dhūmavanmūrchādayaḥ § 1594	
	teṣāṃ tadvadeva sādhanam § 1595	25
	hastena spr̥ṣṭamannaṃ viṣavaddāhaśophasvāpanakhaśātān karoti § 1596	
	tasya śyāmendragopasomotpalairlepaḥ § 1597	
AS.Sū.8.14	abhyavahriyamāṇaṃ tvoṣṭhacimicimāntarvaktradāhājihvāmūlagauravahanustambhadantahaṣṭalālāḥ karoti rasāparijñānaṃ ca § 1598	30
	tatra dhūmoktaṃ dantakāṣṭhoktaṃ ca karma § 1599	
	āmāśayagataṃ svedamadamūrchachardivaivarṇyādhmānaromahaṣṭadāhārucidr̥ṣṭihṛdayoparodhān bindubhiścācayamaṅgānāṃ karoti § 1600	35
AS.Sū.8.15	tatra madamaphalālabubimbīkośātakīphalairdādhimadhuyuktamāśu vamaṇaṃ dadyāt § 1601	
	niṣpāvāmbubhīrvā § 1602	

- tataḥ snigdhaśarīraṃ virecayāt | § 1603
 triphalātrikaṭunāgapuṣpamadrukabarhiṇaparnībrhatī-
 dvayacūrṇaṃ siṃhavyāghravṛkatarakṣudvīpimārjārasṛgā-
 lamṛgagodhānāmanyatamapittarasasaṃyuktaṃ sakṣaudraṃ
 5 pānameṣa jīvano nāmāgadaḥ paraṃ sarvaviṣauśadham |
 § 1604
- tasmin jīrṇe śyāmāvyoṣātiviṣāsiddhena payasā ghr̥tena
 vopastambhitāṃ mudgayūṣeṇa kiṃcillavaṇeṇa sasarpīṣk-
 eṇa mṛdvodanaṃ bhojayet | § 1605
- 10 madhukaśirīṣacandanaiścainamālimpet | | § 1606
 pakvāśayagataṃ tṛḍdāhamūrcchātīsārāṭopātandrendri- AS.Sū.8.16
 yavikṛtibalabhraṃśakārśyapāṇḍutvodarāṇi janayati | § 1607
 tatra nīlinīphalayuktena sarpiṣā virecanaṃ samākṣi-
 kaṃ ca dūṣīviṣāriṃ dadhnā pāyayet | § 1608
- 15 dantakāṣṭhaprayukte tu viṣe kūrcaḥkaviśaraṇamauṣ-
 adhagandho rūkṣatā tāludantajihvoṣṭhamāṃsaśophaśca
 tatra pracchāya dhātakīpuṣpajāmbavāsthiharītakīcūrṇaiḥ
 sakṣaudraiḥ saptacchadakalkena vā pratisāraṇaṃ kuryāt |
 § 1609
- 20 dāḍimakaramadarbhavyāmṛtākakolabadararasakṣau-
 drayuktaṃ gaṇḍūṣaṃ | § 1610
 anena jihvānirlekhanakavalagaṇḍūṣā vyākhyātāḥ | |
 § 1611
- añjanaprayukte 'śrudūṣīkopadeharāgavedanādr̥ṣṭivibhr- AS.Sū.8.17
 25 amā bhavantyāndhyaṃ ca | § 1612
 tatra sarpiṣpānaṃ yojyam | § 1613
 śṛtena payasā saptakṛtvaḥ pippalīrbhāvayet | § 1614
 tatastatkalkena sarpirvipakvaṃ netratarpaṇaṃ | § 1615
 kapitthameṣaśṛṅgībhallātakānāṃ puṣpairvaraṇaniryā-
 30 sena vāñjanaṃ br̥hatīśirīṣabījaprapauṇḍarīkanāgabalācū-
 rṇaṃ saptakṛtvo madhunā bhāvayet | § 1616
 tacca sroto 'ñjanasuvanācūrṇayuktamañjanaṃ deyam
 | § 1617
- nasyadhūmaprayukte śīrorukkāphāsṛvāḥ khebhyo ru-
 35 dhirāgamanamindriyavaikṛtaṃ ca | § 1618
 tatrātiviṣāśvetākākamācīmādayantikākalkaḥ kṣīrasiddham
 sarpirnasye pāne ca vidadhyāt | | § 1619

abhyaṅgaprayukte tvagdāhasvedapākaspḥoṭāvadara-
nāni | § 1620

tatra śītāmbupariṣiktasya candanatagarośīrakuṣṭhavyeṇu-
patrikāmr̥tāsomavallīśvetāpadmakāleyakairanulepanam |
§ 1621

5

etānyeva ca sakapittharasagomūtrāṇi pānam | § 1622

girikarṇikāśvetamūlapriyaṅgusārivāmadhukarsarpasu-
gandhāmṛgorvārūkatakamūlāni śelukvāthapiṣṭhāni prale-
paḥ | § 1623

anenodvarttanagharṣaṇapariṣekānulepanabhūṣaṇayāna-10
śayyāstaraṇavastrakavacapādukopānatpādapīṭhā vyākhy-
ātāḥ | | § 1624

AS.Sū.8.18

viśeṣatastvābharaṇakṛte vikāre 'svagandhāpāmārgaki-
nihīkhadiraśirīṣakalkairgopittayuktaiḥ pradehaḥ | § 1625

pādapīṭhakṛte śleṣmātakarsarpasugandhāmṛakalko ma-
dhuyuktaḥ | § 1626

15

chatraprayukte vedanāspḥoṭānām kṣiprapākānām pa-
kvajāmbavaprakāśānām prādurbhāvaḥ | § 1627

tatra madhukapāṭalākaśerukalodhrāñjanakuṣṭhasarpa-
sugandhākhadiraśirīṣakalkaiḥ sarvagātrapradehaḥ | § 1628

20

anena cāmaravyajane vyākhyāte | | § 1629

AS.Sū.8.19

śiro 'bhyaṅgaprayukte śirovedanā granthijanma keśa-
cyavanaṃ ca | § 1630

tatra śyāmāpālindītaṇḍulīyakacūrṇa ghr̥tarkṣapittaiḥ
subhāvitayā kṛṣṇamṛdā pralepaḥ | § 1631

25

gomayamālatīmūśikakarṇyanyatamaraso vāgāradhūmo
vā śleṣmātakatvākpāṭalāśirīṣamadhukaharidrādvyairajā-
kṣīrāloḍitaiḥ pariṣekaḥ | § 1632

anena śiraḥsnānodakakaṅkatasraguṣṇīṣā vyākhyātāḥ
| | § 1633

30

AS.Sū.8.20

kārṇapūraṇaprayukte śophaśūlapākāḥ śrotravaiguṇyaṃ
ca | § 1634

tatra bahupatrāsvaraso ghr̥takṣaudrasaṃyuktaḥ prati-
pūraṇaṃ somavalkaraso vā suśītaḥ | § 1635

mukhāleppaprayukte mukhaśyāvātā padmakaṇṭakā bh-
avantyabhyaṅgajāśca vikārāḥ | § 1636

35

tatra madhukapayasyābandhujīvabhañjīpunarnavaca-
ndanaiḥ saghr̥tairlepo | § 1637

- madhusarpiṣī pānam | § 1638
saviṣapuspāghrāṇācchirovyathā sāsruneṭratvaṃ gandh-
ājñānaṃ ca | § 1639
tatrānantarokto vidhirbāṣpoditaśceti | | § 1640
5 bhavati cātra | § 1641 AS.Sū.8.21
phalamūlacchadādīnāṃ dadyāṭprakṣālanodakam | § 1642
bhājanavyañjanānāṃ ca tathā kuryādatandritaḥ | |
§ 1643
10 ghreyāṇi ghrāpayitvā tu spr̥śyān saṃspr̥śya tānapi | AS.Sū.8.22
§ 1644
pratīvāpaṃ tato datvā pratīkṣyaivaikanāḍikām | | § 1645
tato vijñāya śuddhiṃ ca bhājanasyodakasya ca | § 1646 AS.Sū.8.23
āhāramupayujīta yathāvadvasudhādhipaḥ | | § 1647
15 mandam̐ tīkṣṇaviṣābhyāsādviṣamutkṣīyate bhṛśam | AS.Sū.8.24
§ 1648
tasmāttīkṣṇaviṣam̐ haste badhnīyātkušalo bhiṣak | |
§ 1649
viṣasaṃdhāraṇam̐ dhanyam̐ rakṣogham̐ prītivardha- AS.Sū.8.25
nam | § 1650
20 api ca sāpidhānaghaṭimūṭaphalakasthāpitausaḍham
| | § 1651
prāgudīcyordiśorguptam̐ bheṣajāgāramiṣyate | § 1652 AS.Sū.8.26
uccaiḥ praśastadigdeśam̐ bahuvātāyanam̐ mahat | |
§ 1653
25 mahānasam̐ susaṃmr̥ṣṭam̐ viśvāsyajanasevitam | § 1654 AS.Sū.8.27
saddvāssthādhiṣṭhitadvāram̐ kakṣyāvatsuvitānakam | |
§ 1655
sudhautadr̥ṭhakumbhādi pariśuddhajalendhanam | AS.Sū.8.28
§ 1656
30 svakarmakuśalā dakṣāḥ sūdāstatrāpramādinaḥ | | § 1657
kLptakeśanakhāḥ pitryā rājñāḥ kṛtyairasaṅgatāḥ | § 1658 AS.Sū.8.29
teṣāmadhipatirvipraḥ kulajaḥ suparīkṣitaḥ | | § 1659
saṃvibhaktaśca bhaktaśca śucirvaidyavaśūnugaḥ | AS.Sū.8.30
§ 1660
35 sarve 'pi bhūbhṛdāsannāḥ śastāḥ satatamīdr̥śāḥ | |
§ 1661
mitho vighrahasaṅghātarahitā bhūbhṛte hitāḥ | § 1662 AS.Sū.8.31
tān vaidyo guṇavāneko manasā pratijāgṛyāt | | § 1663

AS.Sū.8.32	bhūbhṛddehopakaraṇasaṃrakṣaṇasamudyataḥ § 1664	
AS.Sū.8.33	athābhyamitraṃ vrajato jigīṣorvaidyaḥ susajjausaḍha- śastrayantraḥ § 1665	
	tuṅgadhvajākhyātanivāsabhūmiryuddhāgataṃ yodha- janaṃ cikitset § 1666	5
AS.Sū.8.34	panthānamudakaṃ chāyāṃ bhaktaṃ yavasamindha- nam § 1667	
	dūṣayantyarayo yasmāttān vidyācchodhayeta ca § 1668	
AS.Sū.8.35	prasthānaṃ vā niveśaṃ vā nāvijñāya prayojayet § 1669	10
	bhūvāritṛṇakāṣṭhāśmāmārgonmārgavanaspātīn § 1670	
AS.Sū.8.36	viṣeṇopahatā bhūmiḥ kvaciddagdheva lakṣyate § 1671	
	pramlānatṛṇagulmādimṛtakīṭasarīrpā § 1672	
AS.Sū.8.37	viśīryante khuranakhā dāhakaṇḍūrujānvitāḥ § 1673	
	chardirmūrchā jvaro mohāḥ śiroduḥkhaṃ ca jāyate § 1674	15
AS.Sū.8.38	tatra saubhañjanānmūlaṃ somavallīmuśīrakam § 1675	
	mātuluṅgarasaṃ hiṅguṃ pāyayeddadhimātrayā § 1676	
AS.Sū.8.39	mūtrāṇyajāvihastibhyo māṃsāni rudhirāṇi ca § 1677	20
	sarvagandhaiḥ samaṃ yojya pacetpakve ca nikṣipet § 1678	
AS.Sū.8.40	somarājīṃ sunandākhyāṃ saralaṃ gandhanākulīm § 1679	
	cāraṭīṃ trāyamāṇāṃ ca prokṣayettena tāṃ bhuvam § 1680	25
AS.Sū.8.41	saviṣaṃ virasaṃ toyāṃ kavosaṃ rājibhiścitam § 1681	
	phenilaṃ guru vicchinnaṃ khagairanābhinanditam § 1682	
AS.Sū.8.42	mṛtākulitamasyaṃ ca sparśādrukśophakaṇḍumat 30 § 1683	
	audanaḥ sādhitastena bhuktamātro 'pi dahyate § 1684	
AS.Sū.8.43	vidagdhaḥ pacyate kṛcchrātpakvo mūrchājvarapradāḥ § 1685	
	darśayetsarvato nīlapītakarburaloḥitam § 1686	35
AS.Sū.8.44	tatra śigrevādimagadaṃ bhūmidoṣoditam pibet § 1687	
	ajaśṛṅgīm viśālākhyāṃ viṣaghnīmuttamāraṇīm § 1688	

	phaṇijjakam prativiṣāṃ dagdhvā tadbhasma gālayet	AS.Sū.8.45
§ 1689		
	bahuśo gālitam tacca pācayettatra ca kṣipet § 1690	
	kalkayitvā pratīvāpaṃ saralam rajanīdvayam § 1691	AS.Sū.8.46
5	elāmudīcyam mañjiṣṭhām sunandām bākucīapi	
§ 1692		
	pātyante bindavastasmādyatra tannirviṣībhavet § 1693	AS.Sū.8.47
	pāṭalāpāribhadrāśvakarṇaśamyākāsīdhakān § 1694	
10	kalaśāntargatān dagdhvā prakṣipetsaviṣe 'mbhasi	AS.Sū.8.48
§ 1695		
	śīte gharmo himaścoṣṇe māruto viṣasamyutaḥ § 1696	
	bhramamūrchādīkārī ca śīgrvādīstatra ceṣyate § 1697	AS.Sū.8.49
	devadārunatānantāmādhukārjunagairīkam § 1698	
15	vajrakandaṃ latāṃ lodhnaṃ vikirecchlakṣṇacūrṇitam	AS.Sū.8.50
§ 1699		
	vṛkṣāgreṣu patākāsu dūṣyeṣu sumahatsu ca § 1700	
	sarvataścūrṇasaṃparkānnirviṣo jāyate 'nilaḥ § 1701	AS.Sū.8.51
	vikṛtā bhavati chāyā pādape viṣadūṣite § 1702	
20	nirgandhamatigandham vā tatpuṣpaṃ hṛcchirorujam	AS.Sū.8.52
§ 1703		
	kuryāt phalapalaśādi kaṇḍūpākātīsarakṛt § 1704	
	bhūmimuddīśya yatproktaṃ tatsarvaṃ tatra ceṣyate	AS.Sū.8.53
§ 1705		
	na ca kanyāmaviditāṃ saṃsprṣedaparīkṣitām § 1706	
25	vividhān kurvate yogān kuśalāḥ khalu mānavāḥ § 1707	AS.Sū.8.54
	ājanmaviṣasamyogāt kanyā viṣamayīkṛtā § 1708	
	sparśocchvāsādībhīrhanti tasyāstvetatparīkṣaṇam § 1709	AS.Sū.8.55
	taddhastakeśasaṃsparśānmlāyate puṣpapallavaiḥ	
§ 1710		
30	śayyāyām matkuṇairvastre yūkābhiḥ snānavāriṇi	AS.Sū.8.56
§ 1711		
	jantubhirmriyate jñātvā tāmevaṃ dūratastyajet § 1712	
	nāprokṣitam nāviditam bhīṣajā nānavekṣitam § 1713	AS.Sū.8.57
	nāprāṣitam ca sūdādyaiḥ kiñcidapyāharennṛpaḥ	
35	§ 1714	
	dhanyaṃ sarvārthasiddhākhyam pāparakṣoviṣāpaham	AS.Sū.8.58
§ 1715		

param cakṣuṣyamāyūṣyaṃ śatrughnaṃ vakṣyate 'ñja-
nam | | § 1716

AS.Sū.8.59

atha śuklapakṣe puṇye 'hani puṣyapunarvasuhastaci-
trāmṛgaśiraḥśravaṇarevatīśatabhiṣakprājāpatyottarāṇāma-
nyatamena nakṣatreṇa yogamupagate bhagavatyauṣa- 5
dhipatau praśaste muhūrte sindhusrotaḥsamutthaṃsni-
gdhaṃ saprabhaṃ gandhavarṇacchadairnīlotpalābhama-
ñjanamāharet | § 1717

tasyāṣṭau bhāgāḥ kanakarajatodumbarāṇāmekaike bh-
āgaḥ | § 1718 10

tatsarvaṃ mūṣāyāṃ prakṣipyā balimaṅgalapūrvaka-
magnimupasāmādhāya khadirakadaradhavasyandanānā-
manyatamadārubhigomayairvā prajvālayet | § 1719

tataścāryāvalokiteśvaramāryatārāṃ brahmadakṣāsviru-
drendradityasomavarūṇavaiśvānaravāyuvīṣṇujanakabhara- 15
dvājadhanvantarisuśrutabhavyasukanyāskandaścyavanava-
inateyānanyāṃśca yathāvidhyuktadevatāḥ sumano 'kṣata-
lājasvastikasamyāvanistuṣayavasamskṛtaguḍaghṛtamiśrapā-
yasairarcayitvāvṛddhavaidyabrahmaṇāṃśca śuklavāsaso
mahatībhirdakṣiṇābhiḥ pūjayitvā tasminnagnau tadañja- 20
naṃ dhmātaṃ dhmātamāvṛtya pṛthakpṛthāniṣecayet |
§ 1720

gośakṛdrasamūtragṛtadadhikṣaudravasāmajjaitailama-
dyasarvagandhāmbuśarkarodakekṣuraseṣu tathā harīta-
kyāmalakabibhītakakāśmaryamṛdvīkāśṛṅgāṭakakaśerukotpaṣ-
lanalinasaugandhikamṛṇālikakvātheṣu tathā lāvakapiñja-
lainaśaśahariṇakulīraraseṣu tathā madhukacandanakālā-
nusāryanaladapadmakośīramañjiṣṭhānantāgairikakuṅkumoda-
keṣu | § 1721

tataḥ śukle vāsasi badhvā dvādaśarātra māntarikṣe 30
'mbhāsi vāsayet | § 1722

tataścāyāyāṃ viśoṣya sphaṭikamuktāpravālakālanus-
āryāpratīvāpaṃ punarapi balimaṅgalapūrvakamahatavā-
sasā kanyayā dṛṣadi peṣayitvāsuvarṇarajatatāmraśaṅkha-
śailadviradaradanagavayaśṛṅgavaidūryasphaṭikameṣaśṛṅgya-
sanasārānyatamaghaṭṭitāyāmañjanikāyāṃ nidhāpayet |
§ 1723

atha pūrvavatpunarapi kṛtasvastyayanam sāvitreṇa
karmanā sarvavit dvijanmā vidhivattadabhisamskuryāt |
§ 1724

5 tato gajaskandhamāropya pāṇḍuracchatracāmarabāla-
vyajanairanugataṃ tathā śaṅkhadundubhisvanairdvijāti-
varaprayuktaiśca vedavādamiśraiḥ puṇyāhaghosaiḥ kṛt-
apuṣpopahāraṃ vaidyagrḥānnāyakagrḥamanupraveśayet
| § 1725

10 anantaram ca tena videhādhipopadiṣṭena sarvārtheṣu
siddhenāñjanena yathoktānāmevāñjanabhājanadravyāñā-
manyatamayā śalākayā gobrāhmaṇapūjāpūrvakam śuciḥ
sanīyamo bhūtvā dhāraṇīmimāṃ vidyāmadhīyānaḥ pū-
taḥ pūrvamakṣi dakṣiṇamañjayet | | § 1726

15 atha mantraḥ namaścakṣuḥpariśodhanarājāya tathāga-
tāyarhate samyaksambuddhāya tadyathā auṃ cakṣuḥ pr-
ajñācakṣurjñānacakṣurvijñānacakṣurviśodhaya svāhā | |
§ 1727 AS.Sū.8.60

20 tataḥ param ca tāmeva dhāriṇīmanusmaran sāyamprā-
taḥ patyahametatparamam pavitramārogyakaramūrjaska-
ram sarvaviṣaghnamañjanamaśvibhyāmindrasya vṛtrava-
dhābhyudyatasya prākprakalpitam | § 1728 AS.Sū.8.61

25 tasmodatadrājñāṃ rājamahāmātrāṇāṃ ca mahīm vija-
gīṣamāñānāṃ ca brāhmaṇānāṃ ca vedādhyayanamanya-
dvā mahacchāstramavagāhamānānāṃ prasannamanā bh-
iṣakprakalpayediti | § 1729

bhavanti cātra ślokāḥ | | § 1730

atha yogāḥ pravakṣyante brhaspatikṛtāḥ śivāḥ | § 1731 AS.Sū.8.62

yān sevamāno nṛpatīḥ śatrubhyo naiti pajcatām | | § 1732

bilvāḍhakīyavakṣārapāṭalībālhikoṣaṇāḥ | § 1733 AS.Sū.8.63

30 śrīparṇīsallakīyuktā niṣkvāthaḥ prokṣaṇaḥ param | |
§ 1734

saviṣam prokṣitam tena sadyo bhavati nirvisam | § 1735 AS.Sū.8.64

yavasendhanapānīyaśastraśayyāsanodakam | | § 1736

kavacābharaṇacchatrabālavyanaveśma ca | § 1737 AS.Sū.8.65

35 śelupāṭalyativiśāśigrugopīpunarnavam | | § 1738

samaṅgāvṛṣamūlatvakkapitthavṛṣaṇitam | § 1739 AS.Sū.8.66

sahadantaśaṭham tadvat prokṣaṇam viṣanāśanam | |

§ 1740

AS.Sū.8.67	lākṣāpriyaṅgumañjiṣṭhāsamaṅgālahareṇukāḥ § 1741 yaṣṭyāhvamadhusaṃyuktā babrupittena kalkitāḥ § 1742	
AS.Sū.8.68	nikhanedgoviṣāṇasthāḥ saptarātraṃ mahītale § 1743 tataḥ kṛtvā maṇiṃ hemnā baddhaṃ hastena dhārayet § 1744	5
AS.Sū.8.69	samsprṣṭaṃ saviṣaṃ tena sadyo bhavati nirviṣaṃ § 1745	
AS.Sū.8.70	manohvālaśamīpuṣpatvañniśāsvetasarṣapāḥ § 1746 kapitthakuṣṭhamañjiṣṭhāḥ pittena ślakṣṇakalkitāḥ § 1747	10
	śuno goḥkapilāyāśca saumyākhyo 'yaṃ varo 'gadaḥ § 1748	
AS.Sū.8.71	viṣajitparamaṃ kāryo maṇiratnaṃ ca pūrvavat § 1749 mūṣikājaruhā vāpi hastabaddhā viṣāpahāḥ § 1750	15
AS.Sū.8.72	hareṇumāṃsīmañjiṣṭhārajanīmadhukaṃ madhu § 1751 akṣatvaksurasṃ lākṣā śvapittam pūrvavanmaṇiḥ § 1752	
AS.Sū.8.73	vāditrāṇi patākāśca piṣṭairobhiśca lekhitāḥ § 1753 śrutvā drṣṭvā samāghrāya sadyo bhavati nirviṣaṃ § 1754	20
AS.Sū.8.74	tryūṣaṇaṃ pañcalavaṇaṃ mañjiṣṭhāṃ rajanīdvayam § 1755	
	sūkṣmailāṃ trivṛtāṃ patraṃ viḍaṅgānīndravāruṇīm § 1756	25
AS.Sū.8.75	madhukaṃ ceti sakṣaudraṃ goviṣāṇe nidhāpayet § 1757	
	tasmāduṣṇāmbunā mātrāṃ prāgbhaktam viniyojayet § 1758	
AS.Sū.8.76	viṣaṃ bhuktaṃ jarāṃ yāti nirviṣe 'pi na doṣakṛt § 1759 jatusarjarasośīrasarṣapā patravālakaiḥ § 1760	30
AS.Sū.8.77	savellāruṣkarapuraiḥ kusumairarjunasya ca § 1761 dhūpo vāsagrhe hanti viṣaṃ sthāvarajaṅgamam § 1762	
AS.Sū.8.78	na tatra kīṭāḥ saviṣā nondurā na sarīsrpāḥ § 1763 na kṛtyā karṣaṇā(kārmaṇā)dyāśca dhūpo 'yaṃ yatra dahyate § 1764	35

- śikhipiñchaṃ balākāsthi sarṣapāścandanam ghr̥tam | AS.Sū.8.79
 § 1765
- dhūpo viṣaghnaḥ śayanavasanaśanagehagaḥ | | § 1766
 viśālāvyoṣamañjiṣṭhāyaṣṭīlavanapañcakam | § 1767 AS.Sū.8.80
- 5 dviniśāpatravellailātrivṛccūrṇam samākṣikam | | § 1768
 gośṛṅge nihitam yojyam snānīye 'mbhasi bhūpateḥ | AS.Sū.8.81
 § 1769
- pūrvokatatryūṣaṇādīṃ ca snānīye 'mbhasi yojayet | |
 § 1770
- 10 kvātho 'thavārkakusumaśvetāpāmārgasarṣapaiḥ | § 1771 AS.Sū.8.82
 sadadhyājyaḥ kṛto yuktaiḥ katakānākulīdvayaiḥ | |
 § 1772
- kalko vā candanakṣīripalāśadrumavalkalaiḥ | § 1773 AS.Sū.8.83
 mūrvailāvālusurasanākulītaṇḍulīyakaiḥ | | § 1774
- 15 kvāthaḥ sarvodakārtheṣu kākamācīyutairhitaḥ | § 1775 AS.Sū.8.84
 rocanāpatnanaipālīkuṅkumaistilakān vahan | | § 1776
 viṣairna bādhyate syācca nārīnaranṛpapriyaḥ | § 1777 AS.Sū.8.85
 cūrṇairharidrāmañjiṣṭhākīṇihīkaṇanimbajaiḥ | | § 1778
 digdham nirviṣatāmeti gātramityāha gautamaḥ | § 1779 AS.Sū.8.86
- 20 nasyapānāñjanālepairyuñjyāt sañjīvanātmakān | | § 1780
 agadān viṣabhuktasya tīkṣṇāni vamanāni ca | § 1781 AS.Sū.8.87
 pippalīmadhukakṣaudraśarkarekṣurasaiḥ saha | | § 1782
 dviniśāpatravellailātrivṛccūrṇam samākṣikam | § 1783 AS.Sū.8.88
 virecanam sirāmokṣam prāptam visrāvaṇam yadi | |
 § 1784
- 25 hṛdayāvaraṇam kāryam prāgevāmitramadhyataḥ | AS.Sū.8.89
 § 1785
- pībedghṛtamajeyākhyamamṛtam vāpyabhuktavān | |
 § 1786
- 30 sarpiḥ kṣaudram dadhi kṣīramantataḥ śītalam jalam | AS.Sū.8.90
 § 1787
- sitāmadhukapālindīkalkavanmāṃsamīṣyate | | § 1788
 godhāhariṇababhrūṇam sakaṇāśuṅṭhipārṣatam | § 1789 AS.Sū.8.91
 sanāgaram sātiviṣam śikhinaḥ sasiṭopalam | | § 1790
- 35 suśītāḥ saghr̥tāścaiṣām yathāsvam kalpitā rasāḥ | § 1791 AS.Sū.8.92
 viṣapītāya dadyācca śuddhāyordhvamadastathā | |
 § 1792

AS.Sū.8.93	sūkṣmaṃ tāmrajaḥ kāle sakṣaudraṃ hṛdviśodhanaṃ § 1793	
	śuddhe hṛdi tataḥ śāṇaṃ hemacūrṇasya dāpayet § 1794	
AS.Sū.8.94	na sajjate hemapāṅge padmapatre 'mbuvadviṣam 5 § 1795	
AS.Sū.8.95	jāyate vipulaṃ cāyurgare 'pyeṣa vidhiḥ smṛtaḥ § 1796 itthaṃ garaviṣādibhyo rakṣedvaidyo nareścaram § 1797 syāducchedastaducchedātprajānāṃ sarvakarmaṇām § 1798	10
AS.Sū.8.96	ājñādhairyakṣamātyāgā mānuṣatve 'pyamānuṣāḥ § 1799	
	yadrājñāḥ karmabhistasmādārādhyo 'sāvatīndriyaiḥ § 1800	
AS.Sū.8.97	yatra sākṣannṛpastatra vijñātaḥ praviśodbhiṣak § 1801 15 na sammato 'pyanucitaṃ yānasthānāsanam bhajet § 1802	
AS.Sū.8.98	ucite purato rājñastiṣṭhedvākyaṃ ca nākṣipet § 1803 ahīnakālam rājārthaṃ svārthaṃ priyahitaiḥ saha § 1804	20
AS.Sū.8.99	deṣe kāle parārthaṃ ca vadeddharmārthasaṃhitam § 1805	
	nānuśiṣyādapṛcchantam mahadetaddhi sāhasam § 1806	
AS.Sū.8.100	nācaredahitenainam mūlacchedakaram hi tat § 1807 25 anukūlam hitam vācyamahitādvārayenmithaḥ § 1808	
AS.Sū.8.101	udāraiḥ sāntvayan vākyairdoṣaścettadupekṣayā § 1809 tūṣṇīm vā prativākye syādvarjayedveṣyasaṅkathām § 1810	
AS.Sū.8.102	vipaścidapyacittajño bālīso 'pi tu bhāvavit § 1811 30 atipriyo 'pi dveṣyo 'pi yātyāśu viparītatām § 1812	
AS.Sū.8.103	nivedya rājñe kurvīta kāryāṇi sulaghūnyapi § 1813 na yāyāna ciram tiṣṭhet kośasthānāvarodhayoḥ § 1814	
AS.Sū.8.104	svalpe 'pi darśayettuṣṭim lābhe 'nuddhatamānasah 35 § 1815	
	mithaḥ kathanamanyena kaulīnam dvandvavāditām § 1816	

- vastrādi rājñā sadṛśaṃ rājalīlāṃ ca varjayet | § 1817 AS.Sū.8.105
 dattaṃ yattu nṛpeṇava taddhāryaṃ tuṣṭivṛddhaye | |
 § 1818
- hasitavye simataṃ kuryāt prabhorevānuvṛttitaḥ | § 1819 AS.Sū.8.106
 5 ucyaṃāne 'valambeta paramarmāṇi mūkatām | | § 1820
 svamarmaṇi tu bādhiryaṃ dhairyamādhuryasauṣṭha- AS.Sū.8.107
 vān | § 1821
- atyāyāsena nātmānaṃ kuryādatisamucchritam | | § 1822
 pāto yathā hi duḥkhāya nocchrāyaḥ sukhakṛttathā | AS.Sū.8.108
 10 § 1823
- āsannasevā nṛpateḥ krīdāśastrāhipāvakaiḥ | | § 1824
 kauśalenātimahatā vinītaiḥ sā nirudhyate | § 1825 AS.Sū.8.109
 prāpya duṣpnāpamaiśvaryaṃ bahumānaṃ ca bhūpa-
 15 teḥ | | § 1826
- yathopabhuñjīta ciram tathā syādapramādavān | § 1827 AS.Sū.8.110
 vidadhyātparitaḥ śayyāṃ rakṣāmantrābhimantritām
 | | § 1828
- rātrau siddhārthakān bhūtimakṣatairanvitām śucim | AS.Sū.8.111
 § 1829
- 20 rakṣāśaktiṃ tathocchīrṣe sayavāṅkurayāvakām | | § 1830
 sadūrvam pūrṇakalaśaṃ sapuṣpaphalapallavam | § 1831 AS.Sū.8.112
 upahāraṃ ca sandhyāyāṃ bhuktvā cānte niśāsu ca | |
 § 1832
- 25 etatsvastyayanaṃ karma kartavyaṃ śucinā śuceḥ | AS.Sū.8.113
 § 1833
- āyusyaṃ pauṣṭikaṃ bhūtaviṣakārmaṇapāpmajit | |
 § 1834
- saṅkṣepa eṣa viṣapālanasādhanāya proktastu vistarav- AS.Sū.8.114
 idhiḥ punaruttare tu | § 1835
- 30 ālocya samyagakhilam matipūrvakārī yuñjīta taṃ par-
 ivikalpya vikāracihnam | | § 1836
- iti viṣagararakṣorakṣaṇāyopadeśaṃ bhajati narapatiryo AS.Sū.8.115
 nityamevāpramattaḥ | § 1837
- nijapararipuvṛndairapradhṛṣyo mahātmā janayati jan-
 35 atāyāḥ kṣemayogau cirāya | | § 1838
 iti aṣṭamo 'dhyāyaḥ |

1.9 navamo 'dhyāyaḥ

- AS.Sū.9.1 athāto viruddhānnavijñānīyamadhyāyaṃ vyākhyāsyāmaḥ
| § 1840
- iti hasmāhurātreyādayo maharṣayaḥ | | § 1841
- AS.Sū.9.2 grāmyānūpaudakapiśitāni madhugudatilapayomāṣa-
mūlakabisairvirūḍhadhānyaiśca naikadhyamadyāt | § 1842 5
viśeṣataḥ payasā matsyān | § 1843
ubhayaṃ hyetanmadhurarasavipākitvādabhiṣyandi śī-
toṣṇavīryatvāt parasparaṃ viruddham | § 1844
teṣvapi viśeṣeṇa cilicimaḥ | § 1845
sa punaḥ śakalī lohitanayanaḥ sarvato lohitarājirlohita- 10
aprabhākarāḥ prāyo bhūmau carati so 'tyābhiṣyanditamā-
tvāt sutarāṃ vyādhīnupajanayatyāmaviṣaṃ ca | | § 1846
AS.Sū.9.3 sarvaṃ cāmlaṃ payasaikadhyāṃ viruddham | § 1847
tata uttaraṃ vā viruddhaṃ phalañca kaṅguvarakama-
kuṣṭhavellakulatthamāṣaniṣpāvāśca | § 1848 15
namūlakadiharitaṃ bhakṣayitvā payaḥ sevyāṃ kuṣṭh-
ābādhabhayāt | § 1849
pauṣkaraṃ rauhiṇīkaṃ jātukaṃ vā śākaṃ saha madh-
upyobhyāṃ nābhyavaharet | § 1850
tābhyāṃ ca saha kapotān sarsapatailabhrṣṭān | § 1851 20
tathā sarsapatailabhrṣṭānām matsyabadarāṇām bada-
rāṇi śvāvidvarāhamāṃsaṃ caikadhyāṃ pittenāmamāṃs-
āni § 1852
dadhnā kukkuṭaṃ pṛṣataṃ ca kusumbhaśākenairaura-
bhraṃ sauvīrakeṇa tilaśaṣkulīḥ § 1853 25
kṣīreṇa lavaṇaṃ mūlakena māṣasūpaṃ § 1854
navanītena śākaṃ § 1855
upodakāṃ maireyamārdvīkābhyāṃ § 1856
pīlūni karīraiḥ § 1857
bisairvirūḍhakāni § 1858 30
dadhnā māṣasūpena guḍena madhunā ghr̥tena vā lak-
ucaphalaṃ § 1859
dadhnā takreṇa guḍena vā kākamācīm § 1860
tāmeva matsyapacane śṛṅgiverapacane vā bhājane si-
ddhāmanyatra vā siddhāṃ rātrimuṣitāṃ § 1861 35

- kāṃsyabhājane daśarātroṣitaṃ sarpirmadyadadhima-
dhubhallātakeṣu coṣṇam | | § 1862
- takrasiddhakāmpillako viruddhaḥ | § 1863 AS.Sū.9.4
- aṅgāraśūlyo bhāsaḥ | § 1864
- 5 surākṛsarāpāyasāscaikadhyam viruddhāḥ | | § 1865
- madhusarpirvasātailodakāni samadhṛtāni dviśāstriśaḥ AS.Sū.9.5
- samastāni vā | § 1866
- madhughr̥te bhinnāṃśe divyodakānupāne | § 1867
- madhupuṣkarabījaṃ padmottarikāsākaṃ śārkaro mai-
10 rayo madhu ca sahopayuktaṃ viruddham | § 1868
- vātaṃ cātikopayati | § 1869
- hāridrakaḥ sarṣapatailabhṛṣṭo viruddhaḥ | § 1870
- pittaṃ cātikopayati | § 1871
- pāyaso manthānupāno viruddhaḥ | § 1872
- 15 śleṣmāṇam cātikopayati | § 1873
- upodakā tilakalkasiddhā heturatīsārasya | § 1874
- balākā vāruṇyā kulmāṣaiśca virudhdā | § 1875
- saiva varāhavasayā paribhr̥ṣṭā sadyo vyāpādayati |
§ 1876
- 20 godhālāvaṃtittirimayūrakapiñjalāścairaṇḍadārvagnisi-
ddhā eraṇḍatailasammūrhitāḥ | § 1877
- hārītamāṃsaṃ hāridraśūlakāvasaktaṃ hāridrāgni-
ṣṭam ca | § 1878
- tadeva bhasmapāṃsuparidhvastaṃ sakṣaudraṃ ca | |
25 § 1879
- tathā matsyanistālitasnehasādhitāḥ pippalyaḥ | § 1880 AS.Sū.9.6
- śītoṣṇam navapurāṇamāmapakvaṃ ca naikamaika-
dhyamadyāt | § 1881
- salilāvagāhaḥ sahasoṣṇābhītapasya tvagdr̥ṣṭyorupa-
30 ghātāya | § 1882
- tṛṣṇābhipravṛddhaye ca | § 1883
- tathaiva ca payahpānaṃ raktapittāya | § 1884
- śārīreṇāyastasya sahasābhyavahāraḥ chardiṣe gulmāya
vā | § 1885
- 35 vācā tvāyastasya svarasādāya | § 1886
- ityannapānadravavyavirodhaikadeśo bāhulyenopayogī ka-
thitāḥ | § 1887

	bheṣajadravyāṇaṃ tu yathopadeśameva prayogo nyā- yyataraḥ § 1888	
	tadvirodhaḥ punaratiprasaṅgabhayānnoktaḥ § 1889	
	na ca tadvijñānamekāntabhadraḥ § 1890	
AS.Sū.9.7	apica § 1891	5
	utkleśya doṣāna haret dravyaṃ yattatsamāsataḥ § 1892	
	viruddhaṃ taddhi dhātūnāṃ pratyanīkatayā sthitam § 1893	
AS.Sū.9.8	balināṃ mithoguṇānāṃ viṣamatayā samatayāpyubha- yathāpi § 1894	10
	saṃskārādivaśena ca bhavati nisargādapi virodhaḥ § 1895	
AS.Sū.9.9	kṣīraṃ kulatthaiḥ panasena matsyaistaptaṃ dadhi kṣ- audraghrte samāṃśe § 1896	15
	vāryūṣare rātriṣu saktavaśca toyāntarāste yavakāstathā ca § 1897	
AS.Sū.9.10	kuśāgrīyadhiyāmetadudāharaṇamātrakam § 1898	
	upanītamalaṃ viddhān sarvatra kramate yataḥ § 1899	
AS.Sū.9.11	visphoṭaśophamadavidradhigulmayakṣmatejobalasmṛ- timatīndriyacittanāśān § 1900	20
	kuryādviruddhamaśanaṃ jvaramastrapittamaṣṭau ga- dāṃśca mahato viṣavacca mṛtyum § 1901	
AS.Sū.9.12	teṣvāśu kuryātsaṃśuddhiṃ śamaṃ vā tadvirodhibhiḥ § 1902	25
	dravyaistaireva vā pūrvam śarīrasyābhisamskṛtim § 1903	
AS.Sū.9.13	vyāyāmasnigdhadīptāgnivayasthabalaśālinām § 1904	
	virodhyapi na pīḍāyaisātmyamalpaṃ ca bhojanam § 1905	30
AS.Sū.9.14	doṣādivaiparītyena harate rogiṇāṃ rujam § 1906	
	aikadhyam dadhidugdhādiyojanā na virudhyate § 1907	
AS.Sū.9.15	yogādibhedādyadyadvā pathyānāmapyapathyatā § 1908	
	tadbhedāntaratastadvirodho 'pi nivarttate § 1909	35
AS.Sū.9.16	pādāṃśena tyajetsātmyamahitam hitamācaret § 1910	
	ekāntaram tataścordhvaṃ dvyantaram tryantaram ta- thā § 1911	

- § 1912 krameṇānena santyaktā doṣāḥ saṃvarddhitā guṇāḥ | AS.Sū.9.17
- § 1913 prabhavanti na pīḍāyai prāpnuvanti sthirātmatām | |
- 5 tritayaṃ catadupastambhanamāhāraḥ svapno 'brahm- AS.Sū.9.18
acaryaṃ ca | § 1914
- ebhiryuktiyuktairupastabdhamupastambhaiḥ śarīraṃ
balavarṇopacayocitamanuvarttate yāvadāyuhṣaṃskāraḥ |
§ 1915
- 10 tatra āhāra ukto vakṣyate ca | | § 1916
- lokādisargaprabhavā tamomūlā tamomayī | § 1917 AS.Sū.9.19
- bāhulyāttamaso rātrau nidrā prāyeṇa jāyate | | § 1918
- śleṣmāvṛteṣu srotassu śramāduparateṣu ca | § 1919 AS.Sū.9.20
- indriyeṣu svakarmabhyo nidrā viśati dehinam | | § 1920
- 15 sarvendriyavyuparatau mano 'nuparataṃ yadā | § 1921 AS.Sū.9.21
- viṣayebhyastadā svapnaṃ nānārūpaṃ prapaśyati | |
§ 1922
- nidrāyattaṃ sukhaṃ duḥkhaṃ puṣṭiḥ kārśyaṃ balāb- AS.Sū.9.22
alam | § 1923
- 20 vṛṣatā klībatā jñānamajñānaṃ jīvitaṃ na ca | | § 1924
- akāle 'tiprasaṅgācca na ca nidrā niṣevitā | § 1925 AS.Sū.9.23
- sukhayuṣī parākuryāt kālarātririvāparā | | § 1926
- saiva yuktā punaryunkte nidrā dehaṃ sukhāyuṣā | AS.Sū.9.24
§ 1927
- 25 yogābhiyogino buddhirnirmalā tapasā yathā | | § 1928
- rātrau jāgaraṇaṃ rūkṣaṃ snigdhaṃ prasvapanam divā AS.Sū.9.25
| § 1929
- arūkṣamanabhiṣyandi tvāsīnapracalāyitam | | § 1930
- grīṣme vāyucayādānaraukṣyarātryalpabhāvataḥ | § 1931 AS.Sū.9.26
- 30 divāsvapno hito 'nyasmin kaphapittakaro hi saḥ | |
§ 1932
- muktvātibhāṣyayānādhvamadyastrībhārakarmabhiḥ | AS.Sū.9.27
§ 1933
- krodhaśokabhayaiḥ klāntān śvāsahidhmātisāriṇaḥ | |
§ 1934
- 35 vṛddhabālābalakṣiṇakṣatatrṛcchūlapīḍitān | § 1935 AS.Sū.9.28
- ajirṇyabhihattonmattān divāsvapnocitānapi | § 1936

	dhātusāmyaṃ tathā hyeṣāṃ śleṣmā cāṅgāni puṣyati	
	§ 1937	
AS.Sū.9.29	bahumedaḥkaphāḥ svapyuḥ snehanityāśca nāhani	
	§ 1938	
	viṣārttaḥ kaṅṭharogī ca naiva jātu niśāsvapi § 1939	5
AS.Sū.9.30	halīmakaśirojāḍyastaimityagurugātratāḥ § 1940	
	jvarabhramamatibhramśasrotorodhāgnimandatāḥ	
	§ 1941	
AS.Sū.9.31	śophārocakahṛllāsapīnasārddhāvabhedakāḥ § 1942	
	kaṅḍūrūkkoṭhapiṭakākāsatandrāgalāmayāḥ § 1943	10
AS.Sū.9.32	viṣavegapravṛttiśca bhavedahitanidrayā § 1944	
	apacyamāno bāhulyāt srotāṃsyāvṛṇute kaphaḥ	
	§ 1945	
AS.Sū.9.33	tataḥ srotassu ruddheṣu jāyate gātragauravam § 1946	
	gurugātrasya cālasyamālasyādatinidratā § 1947	15
AS.Sū.9.34	virekaḥ kāyaśirasorvamanam raktamokṣaṇam § 1948	
	dhūmaḥ kṣūtrḍvyathāharṣaśokamaithunabhīkrudhaḥ	
	§ 1949	
AS.Sū.9.35	cintotkaṅṭhāsukhā śayyāsatvaudāryam tamojayaḥ	
	§ 1950	20
	rūkṣānnaṃ cāhitāṃ nidrāṃ vārayanti prasaṅginīm	
	§ 1951	
AS.Sū.9.36	eta eva ca vijñeyā nidrānāśasya hetavaḥ § 1952	
	kālaśīlakṣayo vyādhirvṛddhiścānilapittayoḥ § 1953	
AS.Sū.9.37	nidrānāśādaṅgamarddaśirogauravajṛmbhikāḥ § 1954	25
	jāḍyaglāni bhramāpaktitandrārogāśca vātajāḥ § 1955	
AS.Sū.9.38	kapho 'lpo vāyunoddhūto dhamanīḥ sanirudhya tu	
	§ 1956	
	kuryātsaṃjñāpahāṃ tandrāṃ dāruṇāṃ mohakariṇīm	
	§ 1957	30
AS.Sū.9.39	unmīlitavinirbhugne parivarttitatārake § 1958	
	bhavatastatra nayane srute lulitapakṣmaṇī § 1959	
AS.Sū.9.40	arddhattrirātrātsā sādhyā na sā sādhyā tataḥ param	
	§ 1960	
	yathākālamato nidrāṃ rātrau seveta sātmyataḥ § 1961	35
AS.Sū.9.41	asātmyājījāgarādardham prātaḥ svapyādabhuktavān	
	§ 1962	
	śīlayenmandanidrastu kṣīramikṣurasam rasān § 1963	

- 5   ānūpaudakamāṃsānāṃ bhakṣyān gauḍikapaiṣṭikān | AS.Sū.9.42
 § 1964
- 5   śālīnmadyāni māṣāṃśca kīlāṭān māhiṣaṃ dadhi ||
 § 1965
- 5   abhyaṅgodvarttanasnānamūrdhdaśravaṇapūraṇam | AS.Sū.9.43
 § 1966
- 10   cakṣuṣastarpaṇaṃ lepaḥ śirasō vadanasya ca || § 1967
 pravāte surabhau deśe sukhāṃ śayyāṃ yathocite | § 1968 AS.Sū.9.44
 saṃvāhanaṃ sparśasukhaṃ cittajñairanujīvbhiḥ ||
 § 1969
- 10   sarpiḥ kṣīrānupānaṃ ca jīvanīyaiḥ śṛtaṃ pibet | § 1970 AS.Sū.9.45
 kāntābhūlatāśleṣo nirvṛtiḥ kṛtakṛtyatā || § 1971
 mano 'nukūlā viṣayāḥ kāmāṃ nidrāsukhapradāḥ | AS.Sū.9.46
 § 1972
- 15   brahmacaryaratergramyasukhanisprhacetasaḥ || § 1973
 nidrā santoṣatrptasya svam kālaṃ nātivarttate | § 1974 AS.Sū.9.47
 etānyeva ca bhūyīṣṭhaṃ nidrāluḥ parivarjayet || § 1975
 kālasvabhāvāmāyacittadehakhedaiḥ kaphāgantutamobhavā ca | § 1976 AS.Sū.9.48
- 20   nidrā bibhartti prathamā śarīraṃ pāpmāntagā vyādhi-
 nimittamanyāḥ || § 1977
- 25   grāmyadharmapravṛttau tu rajasvalāmaniṣṭāmaniṣṭā- AS.Sū.9.49
 cārāmaśastāmatisthūlāmatikṛśāṃ garbhiṇīm sūtikāmanu-
 ttānāṃ vikṛtāṅgāṃ gaṇikāmaprajaṣaṃ duṣṭayonimanyay-
 onimanyastriyaṃ viśeṣācca vayovarṇavṛddhāṃ sagotrāṃ
 gurumitrabandhubhr̥tyapatnīm varṇinīm tathā caityaca-
 tvaracatuṣpathopavanaśmaśānāghātasalilaūśadhadvijagu-
 rusuranṛpālayeṣvahani gosarge madhyandine 'rddharā-
 trau parveṣvanaṅge pipāsurapraṇītasāṅkalpo vā na ga-
 30   cchet | § 1978
- 30   na ca viparītavyavāye yojayet | § 1979
 viśeṣeṇa cātivyāyatāṃ garbhiṇīm navaprasūtāmṛtum-
 atīm saṃvṛttonim ca | § 1980
- 35   mūrdhābhīghātāṃ ca pariharet | § 1981
 na ca niṣekābhimukhaṃ śukraṃ dhārayediti | § 1982
 manaḥśarirasthitimātrameva vyavāyaṃ seveta | § 1983
 na tatparaḥ syāditi || § 1984
 bhavati cātra ślokaḥ | § 1985 AS.Sū.9.50

	visrabdhahr̥ṣṭo rahasi tatkāmastaruṇaḥ pumān § 1986 samasthitāṅgaḥ surabhirmuktamūtrādiravyathaḥ § 1987	
AS.Sū.9.51	nānāśīto nātyaśīto vṛṣyāṇām tarpitastryaham § 1988 nārīm nārīrguṇairyuktām sahapūrvaguṇām vrajet 5 § 1989	
AS.Sū.9.52	dvyahādvasante tasyānte pakṣāttadvat ghanodaye sev- eta kāmataḥ kāmam hemante śīśire balī § 1990 snānāṅgarāgavyajanendupādamāṃsāsavakṣīrarasān ra- sālām § 1991	10
AS.Sū.9.53	bhakṣyān sitādhyān salilaṃ suśītam § 1992 seveta nidrām ca ratāntatāntaḥ § 1993	
AS.Sū.9.54	strīsaṃsargaddhi sadyaḥ syāt klībatā balināmapi § 1994 evaṃ cāpyāyate śīghraṃ teṣāṃ śukraṃ ca dhāma ca 15 § 1995	
AS.Sū.9.55	dr̥ṣṭyāyurojaḥśukrānām kṣayaṃ meḍhrāśrayān gadān § 1996 vāyoḥ kopamadharmaṃ ca mūdhaḥ prāpnotyato 'nya- thā § 1997	20
AS.Sū.9.56	uttāno vegarodhī vā vṛddhimehāśmaśarkarāḥ § 1998 timirādigadotpattirmūrdhādyaḥananāddhravam § 1999	
AS.Sū.9.57	bhramaklamorudaurbalyabaladhātvindriyakṣayaḥ § 2000 aparvamaraṇam ca syādviśeṣeṇātimaithunāt § 2001	25
AS.Sū.9.58	naconaḥ ṣoḍaśādvārṣāt saptateḥ parato na ac § 2002 āyuṣkāmo naraḥ strībhiḥ saṃyogaṃ gantumarhati § 2003	
AS.Sū.9.59	atibālo hyasaṃpūrṇasarvadhātuḥ striyaṃ vrajan § 2004 upatapyate sahasā taṭākamiva kājalam § 2005	30
AS.Sū.9.60	śuṣkaṃ rūkṣaṃ yathā kāṣṭhaṃ jantujagdham vijarja- ram § 2006 spr̥ṣṭamāśu viśīryeta tathā vṛddhaḥ striyaṃ vrajan § 2007	
AS.Sū.9.61	kāyasya tejaḥ paramaṃ hi śukramāhārasāradapi sāra- bhūtam § 2008 jitātmanā tat parirakṣaṇīyaṃ tato vapuḥ santatirapyu- dārā § 2009	35

	apramatto bhajedbhāvāmstadātvasukhasaṃjñakān	AS.Sū.9.62
§ 2010		
	sukhodarkeṣu sajjeta dehasyaitadalaṃ hitam § 2011	
5	prajñāparādho 'sātmyārthasaṃyogaḥ kālavaikṛtam	AS.Sū.9.63
§ 2012		
	hite 'pi ratamāhāre yojayantyāmayairnaram § 2013	
	nāpathyasevinam sadyaḥ prabādhante tadā malāḥ	AS.Sū.9.64
§ 2014		
10	prakopaṃ prativighnānti bhinnairdūṣyādibhiryadā	
§ 2015		
	na ca sarvopacāro 'pi sarvadā sarvadoṣakṛt § 2016	AS.Sū.9.65
	na hi sarvāṇyapathyāni tulyadoṣāṇi naiva ca § 2017	
	sarve tulyabalā doṣā na sarvāṇi vapūṃṣi ca § 2018	AS.Sū.9.66
15	vyādhikṣamatve śaktāni yato 'pathyaṃ tadeva tu	
§ 2019		
	gacchatyapathyatamatāṃ tulyadoṣādivarddhitam § 2020	AS.Sū.9.67
	ta eva ca punarddoṣā hetubhirbahubhiścītāḥ § 2021	
	mitho viruddhā balino dīrghakālānubandhinaḥ § 2022	AS.Sū.9.68
20	sarve samaprakupitāḥ prāpyālpamapi kāraṇam	
§ 2023		
	prāṇāyatanamāśritya garbhīrāḥ sarvamārgagāḥ § 2024	AS.Sū.9.69
	dehe 'hitocite te syuścirādapyāśukāriṇaḥ § 2025	
	ahitānyapi cānyeṣāmabhyāsādupaśerate § 2026	AS.Sū.9.70
25	doṣāścaīṣāṃ kṣayaṃ yānti karmavātātapādibhiḥ	
§ 2027		
	bhinnāhāravayaḥ sātmyaprakṛtīnāṃ samam bhavet	AS.Sū.9.71
§ 2028		
	eko vikṛtavāyyādiyugapatsevanāt gadaḥ § 2029	
	vātādīnāṃ tu vikṛtirvikṛtādgrahacārataḥ § 2030	AS.Sū.9.72
30	bhaumāntarikṣadivyebhya utpātebhyaśca jāyate § 2031	
	sambhavaḥ punareteṣāṃ karmaṇaḥ sāmudāyikāt	
§ 2032		
	duṣṭo vāyurabhiṣyandī stimito 'tyuṣṇāśītalāḥ § 2033	AS.Sū.9.73
	kuṇḍalī bhairavaravaḥ paruṣo 'nārttavo balī § 2034	
35	anyonyavyāhatagatiḥ pāmsubāṣpaviṣānvitaḥ § 2035	AS.Sū.9.74
	rasavarṇādivikṛtamapakrāntavihaṅgamam § 2036	
	ninditaprabhavaṃ toyamupakṣīṇajalāśayam § 2037	AS.Sū.9.75
	makṣikāmūṣikāvyaḷabahūtpātapradūṣitaḥ § 2038	

AS.Sū.9.76	deśo 'pathyānnabahulo naṣṭadharmamahauṣadhiḥ	
	§ 2039	
	kālaśca viparīto 'tihīnaliṅgo yathāyatham § 2040	
AS.Sū.9.77	ete duṣparihāratvādahitāyottarottaram § 2041	
	yeṣāmaniyataṃ karma tasmin kāle sudāruṇe § 2042	5
AS.Sū.9.78	karma pañcavidhaṃ teṣāṃ yojyaṃ tadvadrasāyanam	
	§ 2043	
	śasyate dehavṛddhiśca bheṣajaiḥ pūrvamuddhṛtaiḥ	
	§ 2044	
AS.Sū.9.79	brahmacaryaṃ dayā dānaṃ sadācāraratiḥ śamaḥ	10
	§ 2045	
	saddharmaḥ satkathā pūjā devarṣiṇāṃ jitātmanām	
	§ 2046	
AS.Sū.9.80	deśānānavipannānāṃ sādḥūnāṃ ca niṣevaṇam § 2047	
	daivavyapāśrayaṃ ceṣṭaṃ karma jīvitarakṣaṇam	15
	§ 2048	
AS.Sū.9.81	hemantādiṣu kurvīta svaṃ svaṃ cākālikeṣvapi § 2049	
	vidhiṃ tacchīlanam yasmācchītādidvandvakāritam	
	§ 2050	
AS.Sū.9.82	ṛtucaryādiśiṭoṣṇavrṣṭidoṣapratikriyā § 2051	20
	ata eva ca caryāyāṃ hemantaśiṣire same § 2052	
AS.Sū.9.83	sarvaprāṇabhṛtāṃ nityamāyuryuktimapekṣate § 2053	
	daive puruṣakāre ca sthitaṃ tasya balābalaṃ § 2054	
AS.Sū.9.84	anyajanmakṛta karma daivaṃ pauraṣamāihikam	
	§ 2055	25
	vidyātte karmanī tredhā śreṣṭhamadhyāvaratvataḥ	
	§ 2056	
AS.Sū.9.85	tayorudārayoryuktirdīrghasya susukhasya ca § 2057	
	niyatasyāyūṣo heturviparītasya cāparā § 2058	
AS.Sū.9.86	madhyā madhyasya mīśrasya saṅkīrṇā śruṇu cāparam	30
	§ 2059	
	daivaṃ puruṣakāreṇa durbalaṃ hyupahanyate § 2060	
AS.Sū.9.87	tathā daivena balinā pauraṣaṃ karma durbalam § 2061	
	dṛṣṭvā yadeke manyante niyataṃ mānamāyūṣaḥ	
	§ 2062	35
AS.Sū.9.88	karma kiñcit kvacitkāle vipākaniyataṃ mahat § 2063	
	kiñcicca kālaniyataṃ pratyayaiḥ pratibodhyate § 2064	
AS.Sū.9.89	evaṃ ca dvividho mṛtyuḥ kālākālavibhedataḥ § 2065	

- upadiṣṭastataścaīṣa hitāhitavidhikramah || § 2066
ekottaraṃ mṛtyuśataṃ bruvate vedavādinah | § 2067 AS.Sū.9.90
tatraikah kālasaṃyuktaḥ śeṣāstvāgantavaḥ smṛtāḥ ||
§ 2068
- 5 śyenādinā ca yāgena bhrātr̥vyasya tathā ca taiḥ | § 2069 AS.Sū.9.91
dīrghaśravasasomādyairvihitaścātmano vadhaḥ || § 2070
āyushkāmasya tatprāptistatheṣṭyā mitravindayā | § 2071 AS.Sū.9.92
sarvasmādeva cātmānaṃ gopayedīdr̥śī smṛtiḥ || § 2072
tathā maraṇamuddiṣṭaṃ saugatānāṃ caturvidham | AS.Sū.9.93
10 § 2073
- viṣamāparihāreṇa jāyate niyatāyushāṃ || § 2074
dhruvaṃ rogityamanyeṣāṃ mṛtyureva tvaparvaṇi | AS.Sū.9.94
§ 2075
- 15 akāṇḍe śastraghātādyaiḥ pratyakṣo mṛtyuranyathā ||
§ 2076
- udbhrāntacaṇḍamātaṅgaturaṅgādisamāgamam | § 2077 AS.Sū.9.95
ārātiduṣṭavāyvādisāhasāhitabhojanam || § 2078
varjayediti na brūyurmunayo divyacakṣuṣaḥ | § 2079 AS.Sū.9.96
daivavyapāśrayādīśca rasāyanavidhīstathā || § 2080
20 na vā te 'pi yathākāmamāyushaḥ sthitimāpnuyuḥ | § 2081 AS.Sū.9.97
ahisimhagajādibhyo viduṣāṃ na bhayaṃ bhavet ||
§ 2082
- mithyāprākāradurgāṇi mithyāmāraṇaraksāṇam | § 2083 AS.Sū.9.98
āyushkāmasya mithyaiva paradārādivarjanam || § 2084
25 mantradevatayāhūtā nācākṣīran mahāhayaḥ | § 2085 AS.Sū.9.99
viṣasuptaprabuddhasthā bhāvābhāvau tadāyushaḥ ||
§ 2086
- sanyāsarohiṇīkādigrastasya sahasā bhavet | § 2087 AS.Sū.9.100
upekṣayā na maraṇaṃ jīvitaṃ vā cikitsayā || § 2088
30 pratyahaṃ nṛsahasrasya yudve 'nyonyamabhighnataḥ AS.Sū.9.101
| § 2089
- sādhuvṛttasya cātulyā na bhavedāyushaḥ sthitiḥ || § 2090
nāyudhairdviṣamindrādyā nauṣadhairārtamaśvinau | AS.Sū.9.102
§ 2091
- 35 upakrameranna bhavedakālamaraṇaṃ yadi || § 2092
ghaṭānāmāmapakvānāṃ pālanāparipālanaiḥ | § 2093 AS.Sū.9.103
cirālpakālavarttitvaṃ citrasthānāṃ ca dr̥śyate || § 2094
ityatyantaprasiddhe 'pi siddhe sarvāgamairapi | § 2095 AS.Sū.9.104

AS.Sū.9.105	dr̥ṣṭe 'pyakālamaraṇe vicikitsetkathaṃ budhaḥ § 2096 guṇavadbhiṣagādīnāṃ sambhave sambhavettu yaḥ § 2097	
AS.Sū.9.106	mṛtyuṃ taṃ kālajaṃ prāhuritaraṃ tadviparyaye § 2098	5
AS.Sū.9.107	yathā ratho vāhyamāno nyāyena kramaśaḥ kṣayam § 2099	
AS.Sū.9.107	yāyādātmavatāmāyustathānyeṣāṃ viparyayaḥ § 2100 śucitailadaśo dīpaḥ kīṭavātādyapīḍitaḥ § 2101 dīptimān varttate samyak yathaivāsnehasaṅkṣayāt 10 § 2102	
AS.Sū.9.108	sa evāto yathā ca syādviparīto viparyaye § 2103	
AS.Sū.9.109	hitāhitopacāreṇa tathaiva puruṣo dhruvam § 2104 sarvamanyat parityajya śarīraṃ pālayedataḥ § 2105	
AS.Sū.9.110	tadabhāve hi bhāvānāṃ sarvābhāvaḥ śarīriṇām § 2106	15
AS.Sū.9.110	nagarī nagarasyeva rathasyeva rathī tathā § 2107	
AS.Sū.9.111	svaśarīrasya medhāvī kṛtyeṣvavahito bhavet § 2108 āhāraikalpanāhetūn svabhāvādīn viśeṣataḥ § 2109 samīkṣya hitamaśnīyāddeho hyāhārasambhavaḥ § 2110	20
AS.Sū.9.112	bhīlajjāyantraṇālobhahaṛṣaśokavaśaṃ gataḥ § 2111 na jātu dhārayedvegāṃstaddhi sarvāpadāspadam § 2112	
AS.Sū.9.113	hitamabhyasyataḥ puṃso nākāle kāladaṃṣṭrayā § 2113 sañjāyate parāmarśo balotsāhendriyāyuṣāṃ § 2114	25
AS.Sū.9.114	ahitānyapi santyajya doṣamāpyāpnuyādyadi § 2115 tathāpyānṛṇyamāyāti sādḥūnāmātmavāniti § 2116	
AS.Sū.9.115	yacca rogasamutthānaṃ na śakyamiha kenacit § 2117 parivartuṃ na tat prāpya śocitavyaṃ manīṣiṇā § 2118	
AS.Sū.9.116	hitāhāravihārāṇāṃ sadācāraṇiṣeviṇām § 2119	30
AS.Sū.9.117	lokadvayavyapekṣāṇāṃ jīvitam hyamṛtāyate § 2120 gṛdhnurgrāmyasukhe vaśyaḥ kleśānāṃ hatasatpathaḥ § 2121 mūḍho jīvatyanarthāya durgatiṃ paribr̥ṃhayan § 2122	35
AS.Sū.9.118	viduṣāntaśśarīrasthānnityaṃ sannihitānarīn § 2123 jītvā varjyāni varjyāni ciraṃ jīvitumicchatā § 2124	

tadātve cānubandhe vā tasmāt karmāsubhodayam | AS.Sū.9.119
§ 2125

smarannātreya vacaso na dhīmān kartumarhati | | § 2126
iti navamo 'dhyāyaḥ | |

1.10 atha daśamo 'dhyāyaḥ |

athāto 'nnapānavidhimadhyāyaṃ vyākhyāsyāmaḥ | § 2128 AS.Sū.10.1

itihasmāhurātreyādayo maharṣayaḥ | | § 2129

vidhivihitamannapānamiṣṭendriyārthamāyatanamāyūṣo AS.Sū.10.2
bruvate | § 2130

5 yadāyattāni hyojastejodhātvidriyabalatuṣṭipuṣṭiprati-
bhārogyādīni | § 2131

tadindhanā cāntarāgneḥ sthitiḥ | § 2132

agnimūlaṃ ca dehadhāraṇamiti | | § 2133

10 athātmavān svabhāvasaṃyogasaṃskāramātrādeśakā- AS.Sū.10.3
lopayogavyavasthāḥ saptāhāra kalpanāviśeṣāṇāṃ svāsthy-
āsvāsthyaphalānāṃ hetubhūtāḥ samīkṣya hitameva anur-
udhyeta | § 2134

tatra svabhāvato divyodakaraktaśāliṣaṣṭikamudgaina-
lāvādayo laghavaḥ | § 2135

15 kṣīrekṣuvrīhimāṣānūpāmiṣādayo gurava iti | § 2136
te khalvapi saṃyogādiviśeṣairanyathātvam pratipady-
ante | | § 2137

tatra saṃyogo nāma dvayorbahūnāṃ vādravyāṇāṃ sa- AS.Sū.10.4
mhatībhāvaḥ | § 2138

20 sa viśeṣamārabhate yannaikaikaśo dravyāṇi | § 2139
saṃskārastu toyāgnisannikarṣaśaucamanthanadeśakā-
labhāvanābhājanādibhirupajanyate | § 2140

mātrā punaḥ piṇḍaparimāṇataḥ samudāyena pratidra-
vyāpekṣayā cāhārarāśiḥ | § 2141

25 deśo dravyasyopayoktuścotpatyavasthāne | § 2142
tatra punarupayoktāsvasthāturatvataḥ prakṛtibhedat-
āśca parīkṣyaḥ | | § 2143

kālastu ṛtuvyādhyapekṣo jīrṇājīrṇalakṣaṇaśca | § 2144 AS.Sū.10.5

30 ajīrṇe 'pi pūrvasyāhārasyāpariṇato rasa uttareṇopasa-
mṣṛjyamānaḥ sarvān doṣān prakopayatyāśu | § 2145

	jīrṇe tu svasthānastheṣu doṣeṣu vātānulomyādutsṛ- ṣṭeṣu mūtrapurīṣavegeṣu viśuddheṣūdgārahṛdayasroto- mukheṣu viśadakarāṇe laghuni śarīre 'gnāvudīrṇe jāt- āyā bubhukṣāyāmabhyavahr̥tamannamapradūṣayaddoṣā- nāyurbalavarṇānabhivarddhayati § 2146	5
AS.Sū.10.6	kevalamayameva kālo bhojanasya § 2147 atītakālam punastadvātaviṣṭabdham kṛcchrādvipacy- ate karśayatyannaruciṃ ca punarupahanti § 2148 upayogavyavasthā tu nāsnāto na digvāsā naikavastra- dhṛk na malinavasano nāhutvā na japitvā nānirūpya de- vatābhyo na pitṛbhyo na datvāgramannamagnaye na gu- rubhyo nātithaye nābhyāgatebhyo na śvavayaḥśvapace- bhyaḥ pratyavekṣya cāśritopāśītānapi tiraśco 'pi svaparig- ṛhītān praśastadeśakālopakaraṇayuktaḥ sragvī vibhūṣitaḥ surandhirārdrapāṇipādaḥ suviśuddhavadano 'bhimatas- ahāyaḥ keśamakṣikādyanupajuṣṭamanindyamanindanna- ninditamapunaruṣṇīkṛtam nātyuṣṇamanupadagdham su- siddhamalolo nāsātmyaṃ nāviditam nāviditāgamam nāt- isāyaṃ nātiprage nākāśe nātape nāndhakāre nādho vṛkṣ- asya na śyyāstho nonnamya pradeśinīm na pātre bhinne nāsaṃvṛte na maline bhāvadūṣite vā na cāsanasthite na ha- stasthe na haste prānmukhaḥ sumanāḥ śucibhaktākṣudhi- tānukūlajanopahitam hitamannamaśrīyāt § 2149 na paryuṣitamanyatra māṃsopadaṃśabhakṣyebhyaḥ § 2150 nāśeṣamanyatra dadhimadhughṛtasalilasaktuśuktapā- yasebhyo 'pi ca § 2151 snigdham laghūṣṇamavilambita manatidrutamajalpa- nnahasamstanmanāḥ samīkṣya samyagātmānam § 2152 snigdhalaghūṣṇāni hi vahnimaudaryamudīrayanti ko- ṣṭham pariśodhayānti dhātūnna vikurvate kṣipraṃ jaray- anti anilamanulomayanti § 2153 tathā snigdham dr̥dhīkarotīndriyāṇyupacinoti śarīra- mapacinoti jarasaṃ balamabhivarddhayati varṇaprasāda- mabhinirvarttayati § 2154 laghu ca punaḥ svabhāvādibhirannamapratipīdayadd- oṣānavyathamānam pariṇāmameti § 2155 vipannamapi cālpadoṣaṃ bhavati § 2156	10 15 20 25
AS.Sū.10.7		30 35

- uṣṇaṃ ca punarjanayati rucimupaśoṣayati śleṣmāṇam
 | § 2157
- vilambitaṃ tu bhuñjāno na trptimadhigacchati bahu ca
 bhuñkte śītībhavati cānnajātaṃ viṣamapākaṃ ca bhavati |
 5 § 2158
- atidrutaṃ tu bhuñjānasya jalpato hasto 'nyamanaso vā
 bhavedutsnehanamavasādanam bhojanasyāpratiṣṭhānaṃ
 guṇadoṣāvibhāvanaṃ ca | | § 2159
- samīkṣya samyagātmānamiti mamedam sātmyamida- AS.Sū.10.8
 10 masātmyamiti nityamapramattaḥ pratyavekṣeta | § 2160
- tatra sātmyaṃ nāma sahātmanā bhavatyabhyastaṃ ta-
 daucityādupaśeta ityeke | § 2161
- sātmyaviparītamanupaśayādasātmyam | § 2162
- anye punaḥ prakṛtivayodeśartudoṣavyādhivaśena sā-
 15 tmyaṃ bahuvidhamicchanti | § 2163
- te hyupaśayamātramaṅgīkr̥tya viparītaguṇamapyupa-
 cāreṇa sātmyamācakṣate | § 2164
- tulyaguṇaṃ cānupaśayādasātmyam | § 2165
- sātmyaṃ tu pravarāvaramadhyavibhāgena trividham |
 20 § 2166
- tatra sarvarasaṃ pravaramekarasamavaraṃ madhyaṃ
 tu madhyamameva | § 2167
- teṣu pravaraṃ samadoṣasyopadiśantīti | § 2168
- itareṣāmapi krameṇa sātmyamapi cāhitaṃ pādena vā
 25 vivarjayedyuktaṃ prāk | § 2169
- tatra yadāhārajātaṃ samadhātūnanuvarttayati viṣamā-
 m̄sca samīkaroti tatsamāsato hitam | § 2170
- viparītamahitam | § 2171
- tat punarmātrāyogādivaicitryādaniyatamapi yathopa-
 30 deśaṃ yathābhūyiṣṭhaṃ ca śīlayet pariharecca | | § 2172
- tathā viśeṣataḥ samaśanamadhyāśanamamātraśanaṃ AS.Sū.10.9
 viṣamāśanaṃ ca varjayet | § 2173
- tatra pathyāpathyemakatrabhuktaṃ samaśanam | § 2174
 bhuktasyopari bhuktamadhyāśanam | § 2175
- 35 amātrāśanaṃ punaḥ pṛthagevopadekṣyate | § 2176
- aprāptātītakālaṃ tu bhuktaṃ viṣamāśanamiti | § 2177
- bhuñjānastu peyāyūśarasān vyañjanāni rājateṣu pātr-
 eṣu nidadhyāt | § 2178

	pariśuṣkapradigdhānatyuşṇam ca payah sauvarṇeṣu	
	§ 2179	
	khalakhaṭvarakāmbalikān kāṃsyeṣu § 2180	
	rāgaśāḍavasatṭakān vajravaiḍūrya vicitreṣu § 2181	
	ghṛtamāyase payah suśītam tāmramaye pānīya pānak-	5
	āni ca mṛddhemasphaṭikakācamayeṣu audanam ca vistī-	
	rṇe manorame sthāne § 2182	
	anyathā hi varṇagandharasānyatvādahitam syāt	
	§ 2183	
AS.Sū.10.10	api ca § 2184	10
	dakṣiṇapārśve bhakṣyam sthāpayet § 2185	
	savye peyam lehyam mukhodgharṣaṇapiṇḍim ca ma-	
	dhye bhojyamiti § 2186	
	yathāgnisātmyam tu prāk dravamupaśuṣkam vāśnīyāt	
	§ 2187	15
	prāgeva tu gurusvādusnigdham ca § 2188	
	madhye 'mlalavaṇam § 2189	
	ante rūkṣam dravamitararasayuktam ca § 2190	
	tatra mandāgrerdravoṣṇena samuttejitoṣmaṇo 'nyadu-	
	payuktam samyak pākameti § 2191	20
AS.Sū.10.11	anupāne tu salilameva śreṣṭham sarvarasayonitvātsa-	
	rvabhūtasātmyatvājīvanādiguṇayogācca § 2192	
	tacchītam dadhimadhuyavagodhūmamadyaviśeṣeṣu sa-	
	rveṣu ca vidāhiṣu śarad grīṣmāyośca § 2193	
	uşṇam piṣṭamayeṣvanyeṣu ca durjareṣu hemante ca	25
	§ 2194	
	dravadravyavijñānīyam cekṣeta § 2195	
	kṣīram śāliṣaṣṭikayoḥ tathai vopavāsādhvabhāṣyastrī-	
	vyāyāmaklāntabālavṛddheṣu § 2196	
	māṃsarasaḥ śoṣādiṣu § 2197	30
	vāte tvamlāni ca § 2198	
	pitte śarkarodakam § 2199	
	triphalodakam tu sakṣaudram śleṣmaṇi prāthaścākṣig-	
	alarogeṣu § 2200	
	mastveva vā dadhni kūcikākīlāṭayośca § 2201	35
	dhānyāmlam mastu takram vā śākāvarāneṣu § 2202	
	madyam māṃseṣu phalāmlamambu vāsavāṃśca vivi-	
	dhān vibhajya prayojayet § 2203	

viśeṣatastu madhvāsavān grāmyeṣu tīkṣṇān triphalās-
avān vanyeṣu | § 2204

nyagrodhādiphalāsavān viṣkireṣu arkaśeluśirīṣakapi-
tthāsavān bileśayeṣu digdhahateṣu ca | § 2205

5 amlaphalāsavān prasaheṣu kāśekṣupadmabījaśṛṅgāṭa-
kakaśerukamṛdvīkākhadirāsavān kṣaudrayuktaṃ vā śīta-
mudakamudaścidvā mahāmṛgeṣvaudakeṣu ca | § 2206

surāṃ pratudeṣu tathā śramārtteṣu kṛṣeṣu ca | § 2207

madhūdakaṃ sthūleṣu | § 2208

10 madyaṃ madyamāṃsasātmyeṣvalpāgniṣu | § 2209
api ca | § 2210

samāsenānaviparītamavirodhi ca | | § 2211

anupānaṃ khalu tarpayati prīṇayatyūrjayati br̥ṃhay- AS.Sū.10.12
ati dehasya paryāptimabhinirvartayati bhuktamavasāda-
15 yatyannasaṅghātaṃ bhinatti mārđavamāpādayati kleda-
yati sukhapariṇāmitāmāśuvyavāyitāṃ cāhārasyopajanay-
ati | § 2212

varjyaṃ tūrdhvajatrugadaśvāsakāsaprasekahidhmāsva-
rabhedoraḥkṣatibhīrgītabhāṣyaprasaktaiśca | § 2213

20 teṣāṃ hi pradūṣyāmāśayamuraḥkaṅṭhasthitamāhāra-
jaṃ snehamāsādyā tadabhiṣyandāgnisādacchardyaḍīnā-
mayān vidadhyāt | § 2214

pītvā ca bhāṣyageyādhvasvapnāna śīlayet | § 2215

pānaṃ ca praklinnadehamedahaṅṭhākṣirogavraṇina iti

25 | | § 2216

tataḥ pāṇigatamannamanyenāpanīya dantāntarasthaṃ AS.Sū.10.13
ca śanaiḥ śanaiḥ śodhanena viśodhya lepagandhasnehāpa-
nodamācānto 'ṅgulyagragalitāmbupariṣiktanetrastāmbūl-
ādikṛta vadanavaiśadyo dhūmapānādiḥṛtordhvakaphave-
30 gaḥ padaśatamātraṃ gatvā vāmapārśvena saṃviśet | § 2217

dravottarabhojanastu śayyāṃ nātiseveta | § 2218

yānaplavanavāhanāgnyātapāṃśca bhuktavān varjayet
| § 2219

āhārapariṇāmakarāḥ punarime bhāvāḥ | § 2220

35 tadyathā ūṣmā vāyuḥ snehaḥ kledaḥ kālaḥ samayoga-
śca | § 2221

tatroṣmā pacati vāyurapakarṣati sneho mārđavaṃ jan-
ayati klaidāḥ śaithilyamāpādayati kālaḥ sarvavapurvyāpt-
imabhinirvarttayati | § 2222

	<p>samayogastveṣāmannapariṇāmadhātusāmyakaraḥ sa- mpadyate § 2223</p> <p>samayogasya tu punaḥ kāraṇānyucito hitaśca dehas- aṃskāro 'bhyavahāraśceṣṭā śayanaṃ saumanasyaṃ ca § 2224</p> <p>pariṇamatastvāhārasya guṇāḥ śarīraguṇabhāvamāpa- dyante yathāsvamaviruddhāḥ § 2225</p> <p>viruddhāstu vihatāśca virodhibhirvihanyuḥ śarīramiti § 2226</p> <p>bhavanti cātra § 2227</p> <p>AS.Sū.10.14 aukulābhyoṣapṛthukān supiṣṭakṛtataṇḍulān § 2228</p> <p>AS.Sū.10.15 na jātubhuktavānadyānmātrayādyātsukāṅkṣitaḥ § 2229</p> <p>śākāvarānnakaṭvamlakaśāyalavaṇotkaṭam § 2230</p> <p>tyajedeharasāsātmyaṃ guru śuṣkaṃ ca bhojanam § 2231</p> <p>AS.Sū.10.16 vakṣyate yannidānādau sarvadoṣapṛakopaṇam § 2232</p> <p>atyabhiṣyandi viṣṭambhi vidāhi guru rūkṣaṇam § 2233</p> <p>AS.Sū.10.17 kīlāṭadadhikūcīkāmatsyaśuṣkāmamūlakam § 2234</p> <p>kṣārapīṣṭavirūdhādyam tatsamastam na śīlayet § 2235</p> <p>AS.Sū.10.18 śīlayecchāligodhūmayavaṣaṣṭīkajāṅgalam § 2236</p> <p>sunīṣaṇṇakajīvantibālamūlakavāstukam § 2237</p> <p>AS.Sū.10.19 pathyāmalakamṛddhīkāpaṭolīmudgaśarkarāḥ § 2238</p> <p>ghṛtaṃdivyodakakṣīrakṣaudradāḍimasaindhavam § 2239</p> <p>AS.Sū.10.20 triphalāṃ madhusarpīrbhyāṃ niśi netrabalāya ca § 2240</p> <p>svāsthyānuvṛttikṛdyacca rogochedakaram ca yat § 2241</p> <p>AS.Sū.10.21 svabhāvamātrāyogādīparasparaviparyayaīḥ § 2242</p> <p>bhojanāni virudhyante tāni vidvān vivarjayet § 2243</p> <p>AS.Sū.10.22 tyāgādviṣamahetūnāṃ samānāṃ copasevanāt § 2244</p> <p>viṣamā nānubadhnanti jāyante dhātavaḥ samāḥ § 2245</p> <p>AS.Sū.10.23 annena kukṣerdvāvamaṃsau pānenaikam prapūrayet 35 § 2246</p> <p>AS.Sū.10.24 āśrayam pavanādīnāṃ caturthamavaśeṣayet § 2247</p> <p>mandānalabalārogyanṛpeśvarasukhātmasu § 2248</p>	
--	--	--

- yojyaḥ kramo 'yaṃ satataṃ nāvaśyamitareṣu ca | | § 2249
karoti rūkṣaṃ balavarṇanāśaṃ tvagrūkṣatāṃ vātaśak- AS.Sū.10.25
rnnirodham | § 2250
5 snigdhaṃ tvatiśleṣmacayapraseka hṛdgauravālasyaru-
cipraṇāśān | | § 2251
atyuṣṇamannaṃ madadāhatṛṣṇābalapraṇāśabhramar- AS.Sū.10.26
aktapittam | § 2252
śītaṃ tu sādārucivahnisādahrllāsaviṣṭambhanaromah-
arṣān | | § 2253
10 atisthiraṃ mūtraśakṛdvibandhamatrṛptimavyāptimaśī- AS.Sū.10.27
ghrapaktim | § 2254
atidravaṃ pīnasamehakāsasyandān karotyagnibalaṃ
ca hanti | | § 2255
atimadhuramanalaśamanaṃ bhuktamasātmyaṃ na pu- AS.Sū.10.28
15 ṣṭaye vapuṣaḥ | § 2256
atilavaṇamacakṣuṣyaṃ tīkṣṇātyamalaṃ jarā sākṣāt | |
§ 2257
tanumapi tanujāṃ rujāṃ tvanāpya vrajati naraḥ sa sa- AS.Sū.10.29
māśatasya pāram | | § 2258
20 iti daśamo 'dhyāyaḥ | |

1.11 athaikādaśo 'dhyāyaḥ |

- athāto mātrāśitīyaṃ nāmādhyāyaṃ vyākhyāsyāmaḥ | AS.Sū.11.1
§ 2260
iti hasmāhurāttreyādayo maharṣayaḥ | | § 2261
mātrāśī syāt | § 2262 AS.Sū.11.2
5 mātrā punaragnibalāhāradravyāpekṣiṇī | § 2263
kukṣerapratipīḍanamāhāreṇa hṛdayasyāsamrodhaḥ pā-
rśvayoravipāṭanamanatigauravamudarasya prīṇanamindr-
iyāṇāṃ kṣutpipāsoparatiḥ sthānāsanaśayanagamanocchvā-
saprāśvāsabhāṣyasaṅkathāsu sukhānuvṛttiḥ sāyaṃ prāta-
10 śca sukkena pariṇamanaṃ balavarṇopacayakaravṇam ceti
mātrāyā lakṣaṇam | | § 2264
tribhāgasauhityamarddhasauhityaṃ vā gurūṇāmupa- AS.Sū.11.3
diśyate | § 2265
laghūnāmapi nātisauhityam | § 2266

	anilānalaguṇabahulāni hi laghūni tulyaguṇatvādagni-	
	sandhuḥṣaṇānyavidhinā cālpadoṣāṇi § 2267	
	itarāṇi tu pṛthivīsalilaguṇabahulānyasāmānyādviparī-	
	tānyanyatra vyāyāmāgnibalāt § 2268	
	amātrā punaraśanasya hīnatādhikyam ca § 2269	5
	tatra hīnamātramaśanam balavarṇopacayamanobuddh-	
	īndriyopaghātakaram vibandhakṛdavr̥ṣyamanaujasyam sā-	
	ravidhmāpanamalakṣmījananamaśīteśca vātavikārāṇām-	
	āyatanam § 2270	
	atimātram punaḥ sarvadoṣaprakopanamāhuḥ § 2271	10
	tena hi prapīḍyamānā vātādayo yugapatprakupitāḥ	
	kukṣyaikadeśasthāstadevāparipakvamāviśya viṣṭambha-	
	yanto 'lasakamabhinirvartayanti § 2272	
	sahasā vādharottarābhyām mārgābhyām prattyāvaya-	
	nto viṣūcikām § 2273	15
AS.Sū.11.4	api ca § 2274	
	prayāti nordhvaṃ nādastādāhāro na ca pacyate § 2275	
	āmāśaye 'lasībhūtastena so 'lasakaḥ smṛtaḥ § 2276	
AS.Sū.11.5	vividhairvedanodbhedairvāyvādibhṛśakopataḥ § 2277	
	sūcībhiriva gātrāṇi vidhyatīti viṣūcikā § 2278	20
AS.Sū.11.6	tatra vātaḥ śūlānāhāṅgamardamukhaśoṣapralāpaka-	
	mpamūrccabhramajrmbhodveṣṭanākṣipraveśāsirohṛdayā-	
	tiruksirā kuñcanastambhanāni karoti § 2279	
	pittam punarjvarātisārāntardāhavaivarṇyatṛṣṇāmada-	
	bhramapralayāni § 2280	25
	śleṣmā tu chardyarocakaprasekāṅgasādāvīpākaśītajva-	
	ragātragauravāṇi viśeṣatastu durbalasyālpavahnerbahu-	
	śleṣmaṇovātāmūtrapurīṣavegavidhāriṇo 'nnapānamanila-	
	prapīḍitaṃ śleṣmaṇāvibaddhamārgamalasatvādabahirm-	
	ukhībhavat chardyatīsāravarjyāni yathoktāni śūlādīnyup-	
	ajanayatyatimātrāṇi § 2281	30
	so 'lasaḥ § 2282	
	atimātraduṣṭāstu doṣāḥ śarīram daṇḍavat stambhaya-	
	nti tatastamalasakamasādhyam bruvate § 2283	
AS.Sū.11.7	viruddhādhyāśanājīrṇaśīlinaḥ punarāmadoṣamāmavi-	
	śamāmananti § 2284	35
	viśasadṛśaliṅgatvāt § 2285	
	tatparamasādhyānām § 2286	

- aśukāritayā viruddhopakramatvācca | § 2287
na ca kevalaṃ mātrayaiva kṛtsnamāhārāphalamavā-
ptuṃ śakyam svabhāvādīnāṃ bhinnaphalatvāt | | § 2288
tathā hi | § 2289 AS.Sū.11.8
- 5 gururūkṣaśuṣkaśītadviṣṭaviṣṭambhividāhyaśuciviruddhā-
tyambupānadravamakāle kāle vā kāmakrodhalobhersyā-
dvīśokodvegabhayaḥsudupatapta vā yadannapānamu-
payujyate tadapyāmameva pradūṣayati | | § 2290
tatra sādhyamānaṃ duṣṭamalāsībhūtamullikhet pāya- AS.Sū.11.9
10 yitvā salavaṇamuṣṇaṃ vāri | § 2291
tathātvacchardayantamatilīnadoṣaṃ kṛṣṇānāgadantīk-
alkayuktaṃ pāyayet | § 2292
madanaphalakaṣāyaṃ vā pippalīsiddhārthakalkayu-
ktam | § 2293
- 15 dantīmāgadhikāvacūrṇitaṃ vā kośātakīrasam | § 2294
avasthāpekṣī vā vamanakalpoktāni tīkṣṇavamanāni |
§ 2295
tataḥ svedavarttipraṇidhānābhyāmupācaret | | § 2296
api ca | § 2297 AS.Sū.11.10
- 20 sadyaḥ samyagviśuddhasya śāmyanti tadupadravaḥ |
§ 2298
śūle nirannakoṣṭhe 'dbhiḥ koṣṇābhiścūrṇitāḥ pibet | |
§ 2299
- 25 hiṅguprativiśāvyoṣasauvarcalavacābhayāḥ | § 2300 AS.Sū.11.11
athavā pippalīmūlaṃ trivṛtādārusaindhavam | | § 2301
śuṅṭhīḥ sakṣīralavaṇapippalīmaricāni ca | § 2302 AS.Sū.11.12
pāṭhāmlavetasakṣārayavānīpauskarāni vā | | § 2303
dviruttaraṃ hiṅguvacāgnikuṣṭha suvarcikākṣārabidāj- AS.Sū.11.13
amojam | § 2304
- 30 śūlodarānāhaviṣūcikārśohṛdrogagulmordhvasamīraṇa-
ghnam | | § 2305
mustājamojapūjīkavacāśuṅṭhyagnidhānyakaiḥ | § 2306 AS.Sū.11.14
savālakaśaṭhībīlvaiḥ kvāthaṃ tṛṭcchūlavān pibet | |
§ 2307
- 35 rāsṇākaṭphalaśaṅgranthābrhatīdvayajoṅgakaiḥ | § 2308 AS.Sū.11.15
guggulvativiśākuṣṭhapatratryāghranakhāmbudaiḥ | § 2309
kuryācchuṣkaiḥ samūtrairvā lepodvarttanadhūpanam
| | § 2310

AS.Sū.11.16	sarukcānaddhamudaramamlapiṣṭaiḥ pralepayet § 2311 dāruhaimavatīkuṣṭhaśatāhvāhiṅgusaindhavaiḥ § 2312	
AS.Sū.11.17	yavacūrṇaśca sakṣāratakraḥ koṣṭhārtijit param § 2313 yojayetsaindhavāntaiśca vartim viṅmūtrasaṅgrahe § 2314	5
AS.Sū.11.18	nāmyamānāni cāṅgāni bhṛśam svinnāni veṣṭayet § 2315 viṣūcyāmativṛddhāyāṃ pārṣṇyordāhaḥ praśasyate § 2316	
AS.Sū.11.19	dvikṣārajīrṇapiṅyākakuṣṭhāruṣkaracitrakaiḥ § 2317 saśuktasaindhavaistailaṃ pakvamabhyañjane hitam § 2318	10
AS.Sū.11.20	succharditaviriktasya gātrāyāme 'tidāruṇe § 2319 bhallātakamadhūcchiṣṭajīrṇapiṅyākanāgaraiḥ § 2320 ghṛtatailaṃ pacetsāmlaistacca khallīghnamuttamam § 2321	15
AS.Sū.11.21	tvakpatrarāsnāgaruśigrukuṣṭhairamlaprapīṣṭaiḥ sava- cāśatāhvaiḥ § 2322 udvarttanam khalliviṣūcikāghnam tailam vipakvam ca tadarthakāri § 2323	
AS.Sū.11.22	tadahaścopavāsyainam viriktavadupācaret § 2324 sāmānyeneti siddhoktā viṣūcyalasakakriyā § 2325	20
AS.Sū.11.23	āmadoṣeṣu tvannakāle jīrṇāhāram doṣopaliptāmāśa- yam stimitagurukoṣṭhamaṇnābhilāṣiṇamabhisamīkṣya pāyayeddoṣaśeṣapācanārthamauśadham vahnisandhuḥṣ- aṅārtham ca § 2326	25
	ajīrṇāhāram punarna pāyayet § 2327 yata āmadoṣadurbalo hyagniryugapadāmadoṣamauś- adhamāhārajātam cāśaktaḥ paktum § 2328	
AS.Sū.11.24	api caiśā vibhramo 'tibalatvāduparatānalabalamātu- ram sahasaivātipātatyet § 2329 āmadoṣajānām punarvikārāṅāmapatarpaṇenaivopaś- amo bhavati § 2330	30
AS.Sū.11.25	tattu trividham § 2331 laṅghanam laṅghanapācanamavasecanam ca § 2332 tatra laṅghanamalpadoṣāṅām § 2333 tena hyanilānalavṛdhyā vātātapaparīta ivālpah salilāś- ayo 'lpadoṣaḥ praśoṣamāpadyate § 2334	35

- laṅghanapācanābhyāṃ madhyadoṣe vātātapābhyāṃ
pāṃsubhasmāvakraṇairiva cānatimahān salilāśayaḥ |
§ 2335
- 5 bahudoṣāṅgāṃ punardoṣāvasecanameva kāryam | § 2336
na hyasrāvite palvalodakaughe śālyādipuṣṭirbhavati | |
§ 2337
- tasmātsantarpaṇanimittānāṃ nāntareṇāpatarpaṇama- AS.Sū.11.26
sti śāntiḥ | § 2338
- 10 apatarpaṇanimittānāṃ ca nāntareṇa santarpaṇamiti |
§ 2339
- evamanyeṣāmapī vyādhīnāṃ yathāsvaṃ nidānavipar-
ītamauśadhamevāvācārayet | § 2340
- sati tvanubandhe nidānaviparītamapāsya vyādhivipa-
rītameva tadarthakāri vā | § 2341
- 15 vimuktāmadoṣasya punaḥ paripakvāmadoṣaśeṣasya
dīpte cāgnāvabhyaṅgāsthāpanānuvāsanam vividhasneha-
pānam ca yuktyā prayojyam | § 2342
- prasamīkṣya doṣauśadhādīnāmavasthāntarāṇi | § 2343
bhavanti cātra | | § 2344
- 20 yaḥ śyāvadantauṣṭhanakho 'lpasaṃjñāḥ chardyardito AS.Sū.11.27
'ntargatatāmranetraḥ | § 2345
- kṣāmasvaraḥ srastasamastasandhiryāyānnaro 'sau pu-
narāgamāya | | § 2346
- 25 vyoṣaṃ karañjasya phalaṃ haridre mūlaṃ samāvāpya AS.Sū.11.28
ca mātuluṅgyāḥ | § 2347
- chayāviśuṣkā gulikāḥ kṛtāstā hanyurviśūcīṃ nayanāñj-
anena | | § 2348
- 30 śirīṣanaktāhvaphañjabījatrāyantyapāmāargaphalaiśca AS.Sū.11.29
varttiḥ | § 2349
- bastasya mūtreṇa viśūcikāghnī pralepadhūpāñjanana-
syayogaiḥ | | § 2350
- ajīrṇam ca kaphādāmaṃ viṣṭabdhamanilādbhavet | AS.Sū.11.30
§ 2351
- vidagdham pīttakopena triprakāramiti smṛtam | | § 2352
- 35 tatrāme gurutokledaḥ śopho gaṇḍākṣikūṭayoḥ | § 2353 AS.Sū.11.31
udgāraśca yathābhuktamavidagdhaḥ pravarttate | |
§ 2354

AS.Sū.11.32	viṣṭabdhe śūlamādhmānaṃ vividhā vātavedanāḥ § 2355	
	malavātāpravṛttiśca stambho moho 'ṅapīḍanam § 2356	
AS.Sū.11.33	vidagdhe bhramatṛṇmūrchāḥ pittacca vividhā rujāḥ 5 § 2357	
AS.Sū.11.34	udgāraśca sādhumāmlaḥ svedo dāhaśca jāyate § 2358 laṅghanam kāryamāme tu viṣṭabdhe svedanam bhr- śam § 2359	
	vidagdhe vamanam yadvā yathāvastham hitam bhavet 10 § 2360	
AS.Sū.11.35	ragīyaso bhavellīnādāmādeva vilambikā § 2361	
	kaphavātānuviddhāmaliṅgā tatsamasādhanā § 2362	
AS.Sū.11.36	rasaśeṣe 'nnavidveṣo hṛdayāśuddhigaurave § 2363	
	tatrābhuktvā divasvapyāt kṣudvānadyāllaghuprati 15 § 2364	
AS.Sū.11.37	yāmaiścaturbhirdvābhyāṃ ca bhojyabhaiṣajyayoḥ same § 2365	
	pāko 'gnauyuktayordrākca tīkṣṇe mande punaścīrāt § 2366	20
AS.Sū.11.38	sabhaktamauśadham tasmānmandāgneravacārayet § 2367	
	pūrvāhṇe bhojanam sātmyam laghu dīpanabrṃhaṇam § 2368	
AS.Sū.11.39	prātarāśe tvajīrṇe 'pi sāyamāśo na duṣyati § 2369	25
	ajīrṇe sāyamāśe tu prātarāśo hi duṣyati § 2370	
AS.Sū.11.40	divā prabodhyate 'rkeṇa hṛdayam puṇḍarīkavat § 2371	
	tasminvibuddhe srotāṃsi sphuṭatvam yānti sarvaśaḥ § 2372	
AS.Sū.11.41	vyāyāmācca vicārācca vikṣiptatvācca cetasaḥ § 2373	30
	na kledamupagacchanti divā tenāsyā dhātavaḥ § 2374	
AS.Sū.11.42	aklinneṣvannamāsiktamatyantena na duṣyati § 2375	
	avidagdheṣviva payassvanyatsaṃmiśritam payaḥ § 2376	
AS.Sū.11.43	rātrau tu hṛdaye mlāne saṃvṛteṣvayaneṣu ca § 2377	35
	yānti koṣṭhe parikledam saṃvṛte sarvadhātavaḥ § 2378	
AS.Sū.11.44	klinneṣvanyadapakveṣu teṣvāsiktam praduṣyati § 2379	

vidagdheṣu payassvanyāt payastapteṣvivāpitam | § 2380
 naiṣe tasmādajirṇe 'nne nānyadbhuñjīta bhojanam ||
 § 2381

- 5 udgāraśuddhirutsāho vegotsargo yathocitaḥ | § 2382 AS.Sū.11.45
 laghutā kṣutpipāsa ca jirṇāhārasya lakṣaṇam || § 2383
 prāyaḥ prajñāparādhenā rogagrāmaḥ prajāyate | § 2384 AS.Sū.11.46
 nrṇāmaśanalubdhānām viśeṣeṇa viṣūcikā || § 2385
 doṣopanaddham yadi līnamannaṃ pittolbaṇarayāvṛṇ- AS.Sū.11.47
 uyānna vahnim | § 2386
 10 jāyeta duṣṭā tu tato budhuḥṣā yā mandabuddhīn viṣa-
 vannihanti || § 2387
 iti ekādaśo 'dhyāyaḥ ||

1.12 atha dvādaśo 'dhyāyaḥ |

athāto dvividhauṣadhavijñānīyamadhyāyaṃ vyākhyāsyā- AS.Sū.12.1
 maḥ | § 2389

- 5 iti hasmāhurātreyādayo maharṣayaḥ || § 2390
 dvividhamauṣadhamūrjaskaraṃ rogaghnaṃ ca | § 2391 AS.Sū.12.2
 ubhayamapi cobhayātmakam | § 2392
 bāhulyena tu nirdeśaḥ | § 2393
 tatorjaskaraṃ dvividham rasāyanam vājīkaraṇam ca |
 § 2394
 10 rogaghnamapi dvividham | § 2395
 rogasya praśamanamapunarbhavakaraṃ ca | § 2396
 punaśca dvividham | § 2397
 dravyamadavyam ca | § 2398
 tatra dravyam trividham | § 2399
 bhaumamaudbhidaṃ jaṅgamamiti | § 2400
 15 teṣu vakṣyamāṇam hemādi lavaṅāntam prāyeṇa bhau-
 mam | § 2401
 audbhidaṃ punarvanaspativānaspatyavīrudauṣadhi-
 bhedena caturvidham bhavati | § 2402
 tatra phalino vanaspatiḥ | § 2403
 20 puṣpaphalavān vānaspatyaḥ | § 2404
 vallīgulmavīrut | § 2405
 phalapākāntāścauṣadhya iti | § 2406

	jaṅgamodbhavaṃ madhughṛtādi jaṅgamadravyamā- huḥ § 2407	
AS.Sū.12.3	adravyaṃ punarupavāsānilātapacchāyāmantrasāntva- dānabhayottrāsasaṅkṣobhaṇaharṣaṇabhartsanahasanasva- pnajāgaraṇa saṃvāhanādīni § 2408	5
	punarapi ca trividhaṃ daivavyapāśrayaṃ yuktivyapā- śrayaṃ satvāvajayaśceti § 2409	
	tatra daivavyapāśrayaṃ mantrauśadhimaṅgala- balyupahārahomaniyamaprāyaścitto pavāsasvastyayana- praṇidhānagamanādi § 2410	10
	yuktivyapāśrayamāhārauśadhayojanādi § 2411	
	satvāvajayaḥ punarahitānmanonigrahaḥ § 2412	
	punarapi ca trividham § 2413	
	apakarṣaṇaṃ prakṛtivyaghāto nidānatyāgaśca § 2414	
AS.Sū.12.4	te punarapakarṣaṇādayo dvividhāḥ bāhyābhyantara- bhedenā § 2415	15
	tatra bāhyamapakarṣaṇaṃ granthyarbudopapakṣma- krimiśalyādiṣu śāstrahastayantrādibhiḥ § 2416	
	ābhyantaraṃ punarvamanavirecanādibhiḥ § 2417	
	prakṛtivyaghātaḥ saṃśamanam § 2418	20
	tat bāhyamabhyāṅgasvedapradehapaṛiṣekopamardan- ādi § 2419	
	ābhyantaraṃ yadantaramanupraviśyāvīkṣobhayaddo- śān śamayati § 2420	
	nidānatyāgo yathādoṣaṃ śītoṣṇaśanavyāyāmādīnām varjanaṃ snigdharukṣādyanabhyavahāraśca § 2421	25
	tatra śāstrādisādhye bheṣajamanukramate na tu bheṣa- jasādhye śāstrādi § 2422	
AS.Sū.12.5	punarapi trividhaṃ hetuviparītaṃ vyādhiviparītam- bhayārthakāri ca § 2423	30
	tatra hetuviparītaṃ gurusnigdhaśītādiḥ vyādhau lagh- urūkṣoṣṇādi § 2424	
	tathetarasminnitarat § 2425	
	vyādhiviparītam § 2426	
	dvau mūlopakramau laṅghanabr̥mhaṇe § 2427	35
	pañca karmāṇi vamanādīni sadhūmadhūpāñjanādīni ca § 2428	
	tathā vimlāpanopanāhanapāṭanādīni § 2429	

- yacca doṣaśamanatve satyapi jvare viśeṣato hitaṃ mu- AS.Sū.12.6
 stā parpaṭakam yavāgvaśca pramehe rajanī yavānnaṃ ce-
 tyādi | § 2430
- 5 raktapitte cordhvāge virecanamadhoge vamanam |
 § 2431
- ubhayārthakāri punardaivavyapāśrayamauśadham |
 § 2432
- tathā chardiyāṃ chardanamatisāre virecanam madāty-
 ayemadyapānam tutthadagdhe 'gnipratapanam pitte 'nta-
 10 rnnigūḍhe vimārgage vā svedaḥ kaṭvamlalavaṇatīkṣṇoṣṇ-
 ābhyavahāraśca bahiḥ pravarttanāya svamārgāpādanāya
 ca | § 2433
- śleṣmaṇi cāntarnigūḍhe stabdhe bahiḥ sītopakārastatp-
 15 īditasyoṣmaṇo 'ntaḥpraveśena kapho vilayatāmupayāti |
 § 2434
- evaṃvidham hyaviparītameva sat bheṣajam hetuvyā-
 dhiviparītamartham karoti | | § 2435
- anauśadham punardvividham bādhanamanubādha- AS.Sū.12.7
 nam ca | § 2436
- 20 tatra sadyaḥ prāṇaharam bādhanam | § 2437
 kālāntareṇānubādhanamiti | § 2438
- param cāto rasavīryādibhedena yathāsthūlamauśadh-
 aikadeśa upadiśyate | | § 2439
- 25 suvarṇam bṛmhaṇam snigdham madhuram rasapāka- AS.Sū.12.8
 yoh | § 2440
- viśadoṣaharam sītam sakaṣāyam rasāyanam | | § 2441
- rūpyam snigdham kaṣāyāmla vipāke madhuram rasam AS.Sū.12.9
 | § 2442
- vayasah sthāpanam sītam lekhanam vātapittajit | | § 2443
- 30 tāmram satiktamadhuram kaṣāyam lekhanam laghu | AS.Sū.12.10
 § 2444
- kaṭupākarasam sītam roṣaṇam kaphapittajit | | § 2445
- kasyam kaṣāyānurasam viśadam lekhanam laghu | § 2446 AS.Sū.12.11
- 35 dṛṣṭiprasādanam rūkṣam tiktam pittakaphāpaham | |
 § 2447
- satiktalavaṇam bhedi pāṇḍutvakṛmivātanut | § 2448 AS.Sū.12.12
- lekhanam pittalam kiñcit trapu sīsam ca tadguṇam | |
 § 2449

AS.Sū.12.13	cakṣuṣyaṃ kṛṣṇalohaṃ tu kaṣāyaṃ svādutiktakam § 2450	
	lekhanam vātalam śītam kṛmikūṣṭhakaphapraṇut § 2451	
AS.Sū.12.14	gātraśaithilyapālicityapāṇḍughnam śoṣaśophajit § 2452	5
	tadvattīkṣṇam viśeṣeṇa tadvikāṣi sudurjaram § 2453	
AS.Sū.12.15	padmarāgamahānīlapuṣparāgavidūrakāḥ § 2454	
	muktāvidrumavajrendravaidūryasphaṭikādīkam § 2455	
AS.Sū.12.16	maṇiratnam saram śītam kaṣāyaṃ svādulekhanam § 2456	10
	cakṣuṣyaṃ dhāraṇāttattu pāpmālakṣmīviśāpaham § 2457	
AS.Sū.12.17	dhanyamāyūṣyamojasyaṃ harṣotsāhakaram śivam § 2458	
	sakṣāra uṣṇavīryaśca kāco drṣṭikṛdañjanāt § 2459	15
AS.Sū.12.18	śaṅkhodadhimalau śītau kaṣāyāvatilekhanau § 2460	
	tutthakam kaṭu sakṣāram kaṣāyaṃ viśadam laghu § 2461	
AS.Sū.12.19	lekhanam bhedi cakṣuṣyaṃ kaṇḍūkṛmiviśāpaham § 2462	20
	viśado gairikaḥ snigdhaḥ kaṣāyamadhuro himaḥ § 2463	
AS.Sū.12.20	kaphaghnī tiktakaṭukā manohvā lekhanī sarā § 2464	
	snigdham kaṣāyakaṭukam haritālam viśapraṇut § 2465	25
AS.Sū.12.21	kaṣāyaṃ madhuraṃ śītam lekhanam snigdhamañja- nam § 2466	
	raktapittaviśacchardihidhmāghnam dr̥kprasādanam § 2467	
AS.Sū.12.22	sroto 'ñjanam varam tatra tataḥ sauvīrakāñjanam § 2468	30
	kaphaghnam tiktakaṭukam chedi soṣṇam rasāñjanam § 2469	
AS.Sū.12.23	svādu hidhmāpraśamanam kāsamehakṣayāpaham § 2470	
	kaphaghnamuṣṇam kaṭukam śilājatu rasāyanam § 2471	35
AS.Sū.12.24	tiktam ca chedanam yogavāhitvātsarvarogajit § 2472	

	viśeṣāt kṛchramehārśaḥpāṇḍuśophakaphāpaham	
	§ 2473	
	kaṣāyā madhurā rūkṣā kāsaghnī vaṃśarocanā § 2474	AS.Sū.12.25
	tugākṣīrī kṣayaśvāsakāsaghnī madhurā himā § 2475	
5	viṣyandi lavaṇaṃ sarvaṃ sūkṣmaṃ sṛṣṭamalaṃ viduḥ	AS.Sū.12.26
	§ 2476	
	vātaghnaṃ pāki tīkṣṇoṣṇaṃ rocanaṃ kaphapittakṛt	
	§ 2477	
	saidhanvaṃ tatra sasvādu vṛṣyaṃ hṛdyaṃ tridoṣanut	AS.Sū.12.27
10	§ 2478	
	laghvanuṣṇaṃ dṛśaḥ pathyamavidāhyagnidīpanam	
	§ 2479	
	laghu sauvarcalaṃ hṛdyaṃ sugandhyudgāraśodha-	AS.Sū.12.28
	nam § 2480	
15	kaṭupākam vibandhaghnam dīpanīyam rucipradam	
	§ 2481	
	ūrdhvādhaḥkaphavātānulomanam dīpanam vidam	AS.Sū.12.29
	§ 2482	
	vibandhānāhaviṣṭambhaśūlagauravanāśanam § 2483	
20	vipāke svādu sāmudraṃ guru śleṣmavivardhanam	AS.Sū.12.30
	§ 2484	
	satiktakaṭukakṣāraṃ tīkṣṇamutkledi caudbhidam	
	§ 2485	
	kṛṣṇe sauvarcalaguṇā lavaṇe gandhavarjitāḥ § 2486	AS.Sū.12.31
25	romakam laghu pāṃsūttham sakṣāraṃ śleṣmalaṃ	
	guru § 2487	
	lavaṇānām prayoge tu saindhavādīn prayojayet § 2488	AS.Sū.12.32
	gulmahṛt grahaṇīpāṇḍupliḥānāhagalāmayān § 2489	
	śvāsārśaḥkaphavātāmśca śamayedyaśūkajaḥ § 2490	AS.Sū.12.33
30	svarjikā tadguṇānnyūnā kṣāreṇa tu tato 'dhikā § 2491	
	kṣāraḥ sarvaśca paramam tīkṣṇoṣṇaḥ kṛmijillaghuḥ	AS.Sū.12.34
	§ 2492	
	pittāsṛgdūṣaṇaḥ pākī chedyahṛdyo vidāraṇaḥ § 2493	
	apathyaḥ kaṭulāvaṇyācśukraujaḥkeśacakṣuṣām § 2494	
35	kaṣāyā madhurā pāke rūkṣā vilavaṇā laghuḥ § 2495	AS.Sū.12.35
	dīpanī pācanī medhyā vayasah sthāpanī param § 2496	
	uṣṇavīryā sarāyuṣyā buddhīndriyabalapradā § 2497	AS.Sū.12.36
	kuṣṭhavaivarnyavaisvaryaapurāṇaviṣamajvarān § 2498	

AS.Sū.12.37	śiro 'kṣipāṇḍuḥṛdrogakāmalāgrahaṇīgadān § 2499 saśośaśophātīsāramehamohavamikrimīn § 2500	
AS.Sū.12.38	śvāsakāsaprasekārśaḥplīhānāhagarodaram § 2501 vibandhaṃ srotasāṃ gulmamūrustambhamarocakam § 2502	5
AS.Sū.12.39	harītakī jayedvyādhīmstāṃstāṃścakaphavātājān § 2503 tadvadāmalakam śītam mādhyāt pittajit param § 2504	
AS.Sū.12.40	kapham kaṭuvipākitvādamlatvānmārutam jayet § 2505 param ca kaṇṭhyam cakṣuṣyam ḥṛdyam dāhajvarāpa- 10 ham § 2506	
AS.Sū.12.41	akṣam tu tadguṇānnyūnam kaṣāyamadhuram himam § 2507	
AS.Sū.12.42	kāsaśvāsagalaśleṣmapittaśukraharam laghu § 2508 param keśyastu tanmajjā śukraghnam ca tato 'ñjanam 15 § 2509	
AS.Sū.12.43	iya rasāyanavarā triphalākṣyāmayāpahā § 2510 ropanī tvaggadakledamedomehakaphāsrajit § 2511 sakesaram caturjātam tvakpatrailam trijātakam § 2512 pittaprakopi tiṣṇoṣnam rūkṣam rocanadīpanam 20 § 2513	
AS.Sū.12.44	rāse pāke ca kaṭukam kaphagham maricam laghu § 2514 śleṣmalā svādu śītārdrā gurvīm snigdā ca pippalī § 2515	25
AS.Sū.12.45	sā śuṣkā viparītātaḥsnigdā vṛṣyā rāse kaṭuḥ § 2516 svādupākānilaśleṣmaśvāsakāsāpahā sarā § 2517	
AS.Sū.12.46	na tāmātyupayunīta rasāyanavidhim vinā § 2518 nāgarāṃ dīpanam vṛṣyam grāhi ḥṛdyam vibandhanut § 2519	30
AS.Sū.12.47	rucya laghu svādupākam snigdhoṣnam kaphavātajit § 2520	
AS.Sū.12.48	tadvadārdrakametacca trayam trikaṭukam jayet § 2521 sthaulyāgnisadanaśvāsakāślīpadapīnasān § 2522	
AS.Sū.12.49	cavikā pippalīmūlam maricālpāntaram guṇaiḥ § 2523 35 citako 'gnisamaḥ pāke śophārśaḥkṛmikūṣṭhahā § 2524 pañcakolakametacca maricena vinā smṛtam § 2525	

- § 2526 gulmaplihodarānāhaśūlaghnaṃ dīpanaṃ param ||
- bilvakāśmaryatarkārīpāṭalāṭuṅtukairmahat | § 2527 AS.Sū.12.50
- 5 § 2528 jayet kaṣāyaṃ tiktoṣṇaṃ pañcamūlaṃ kaphānilau ||
- hrasvaṃ br̥hatyaṃśumatīdvayagokṣurakaiḥ smṛtam | AS.Sū.12.51
- § 2529 svādupākarasaṃ nātiśītoṣṇaṃ sarvadoṣajit || § 2530
- balāpunarnavairāṇḍaśūrpaparnīdvayena ca | § 2531 AS.Sū.12.52
- 10 madhyamaṃ kaphavātaghnaṃ nātipittakaraṃ laghu
|| § 2532
- abhīruvīrājīvantījīvakarṣabhakaiḥ smṛtam | § 2533 AS.Sū.12.53
- § 2534 jīvanākhyam tu cakṣuṣyaṃ vṛṣyaṃ pittānilāpaham ||
- 15 tṛṇākhyam śaradarbhekṣuśālikāśaistu pittajit | § 2535 AS.Sū.12.54
- ajaśṛṅgī haridrā ca vidārīśārivāmṛtāḥ || § 2536
- balyākhyam kaṇṭakākhyam tu śvadamṣṭrābhīrusairyā- AS.Sū.12.55
- kaiḥ | § 2537
- sahistrākaramardīkaissarvadoṣahare ca te || § 2538
- 20 kāravīkuñcivājīkavarīdhānyatumbaru | § 2539 AS.Sū.12.56
- annagandhaharam rucyaṃ dīpanaṃ kaphavātajit ||
- § 2540 vāṣpikā kaṭutiktoṣṇā kṛmiśleṣmaharā param | § 2541 AS.Sū.12.57
- śūlāṭopaharā rucyā dīpyakaḥ koṣṭhaśūlajit || § 2542
- 25 ahr̥dyāḥ sarṣapāḥ snigdḥā bāṣpikāvacca kīrttitāḥ | AS.Sū.12.58
- § 2543 hiṅgu vātakaphānāhaśūlaghnaṃ pittakopanam || § 2544
- kaṭupākarasaṃ rucyaṃ dīpanaṃ pācanaṃ laghu | AS.Sū.12.59
- § 2545
- 30 pittāsrakopi taccaiva śreṣṭhaṃ boṣkāṇadeśajam ||
- § 2546 tato nyūnaguṇaṃ tvanyaddravyavyañjanadhūpanam AS.Sū.12.60
- | § 2547
- śatāhvākuṣṭhatagarasuradāruhareṇavaḥ || § 2548
- 35 elailavālusaralavagvyāghranakhacorakāḥ | § 2549 AS.Sū.12.61
- laghūṣṇāḥ kaṭukāḥ pāke kaphavātanibarhaṇāḥ || § 2550
- sairyakastiktamadhuraḥ snigdhoṣṇāḥ kaphavātajit | AS.Sū.12.62
- § 2551

	bastimūtravibandhaghno vṛṣyo gokṣurako himaḥ	
	§ 2552	
AS.Sū.12.63	pācanam kaphapittagham tiktaṃ śītam viśadvayam	
	§ 2553	
	kaphagham tiktakaṭukam mustam saṃgrāhi pāca-	5
	nam § 2554	
AS.Sū.12.64	tiktāmṛtā tridoṣaghnī grāhiṇyusṇā rasāyanī § 2555	
	dīpanī jvaratr̥ddāhakāmalāvātaraktanut § 2556	
AS.Sū.12.65	tiktaśītau jvaraharau laghū bhūnimbaparpaṭau § 2557	
	nimbastikto himaḥ kuṣṭhakṛmipittakaphāpahaḥ	10
	§ 2558	
AS.Sū.12.66	mahānimbaḥ param grāhī kaṣāyo rūkṣaśītalahaḥ § 2559	
	gugguluḥ picchilaḥ sparśe viśado 'bhyavahārataḥ	
	§ 2560	
AS.Sū.12.67	sasvādu sakaṭustiktaḥ sakaṣāyo rasāyanam § 2561	15
	vraṇyaḥ svaryaḥ kaṭuḥ pāke rukṣaḥ sūkṣmo 'gnidīpa-	
	naḥ § 2562	
AS.Sū.12.68	kledamedonilaśleşmagandamehāpacīkrimīn § 2563	
	piṭakāgranthiśophāṃśca hantyuṣṇaḥ sraṃsano laghuḥ	
	§ 2564	20
AS.Sū.12.69	śaṅkhapuṣpī sarā tiktā medhyā kṛmiviśāpahā § 2565	
	kaṭutiktoṣṇamagaru snigdham vātakaphāpaham	
	§ 2566	
AS.Sū.12.70	pittāsraviṣatr̥ddāhaklamagham guru rūkṣaṇam § 2567	
	sarvam satiktamadhuram candanam śīśiram param	25
	§ 2568	
AS.Sū.12.71	laghu raktaṃ tathośīram vālakam pācanam ca tat	
	§ 2569	
	jvarātisāravamathuraktapittakṣatāpaham § 2570	
AS.Sū.12.72	madhukam raktapittagham vraṇaśodhanaropaṇam	30
	§ 2571	
	guru svādu himam vṛṣyam cakṣuṣyam svaravarṇakṛt	
	§ 2572	
AS.Sū.12.73	kaṭutikte niśe kuṣṭhamehapittakaphāpahaḥ § 2573	
	pralepājjayataḥ kaṇḍūṃ śopham duṣṭavraṇam viṣam	35
	§ 2574	
AS.Sū.12.74	prapaṇḍarīkam cakṣuṣyam śīśiram vraṇaropaṇam	
	§ 2575	

- kaṣāyatiktamadhuraṃ raktapittaprasādanam || § 2576
 balātrayaṃ svādu vṛṣyaṃ snigdhaṃ śītaṃ balapradam AS.Sū.12.75
 | § 2577
- 5 tatra nāgabalā balyā kṣatakṣīṇahitā guruh || § 2578
 tāmbulaṃ kaṭu sakṣāraṃ rucyamuṣṇaṃ kaphapraṇut AS.Sū.12.76
 | § 2579
- bhedi sammohakṛt pūgaṃ kaṣāyaṃ svādu rocanam ||
 § 2580
- 10 jātīpatrī kaṭuphalaṃ kaṅkolakalavaṅgakam | § 2581 AS.Sū.12.77
 laghu tṛṣṇāpaham hṛdyaṃ vaktradaurgandhyanāśa-
 nam || § 2582
- sasvādutiktatrṣṇāghnaḥ karpūraśchedano himaḥ | AS.Sū.12.78
 § 2583
- 15 latākastūrikā tadvanmukhaśoṣaharā param || § 2584
 kaṣāyamadhuraṃ śītaṃ padmaṃ pittakaphāsrajit | AS.Sū.12.79
 § 2585
- tadvat bakulapunnāgakumudotpalapāṭalam || § 2586
 sacampakaṃ tato nyūnaṃ guṇaiḥ koraṇḍakimśukam | AS.Sū.12.80
 § 2587
- 20 mālatīmālikāpuṣpaṃ tiktaṃ jayati mārutam || § 2588
 viṣapittakaphānagaṃ sinduvāraṃ ca tadguṇam | AS.Sū.12.81
 § 2589
- kaphaghnaṃ kaitakaṃ tiktaṃ śairīṣaṃ viṣahāri ca ||
 § 2590
- 25 vātalaṃ puṣpamāgastyam kaṣāyaṃ kaphapittajit | AS.Sū.12.82
 § 2591
- cāturthikajvaraharam nāvanenopayojitam || § 2592
 bandhūkaṃ śleṣmalaṃ grāhi tadvadeva ca yūthikā | AS.Sū.12.83
 § 2593
- 30 kaphaghnamuṣṇavīryam ca kuṅkumaṃ vraṇaśodha-
 nam | § 2594
- avalvedakajaṃ bījaṃ kaṭivātakaphapraṇut || § 2595
 āsyā varṇaśleṣmamedaḥsaukumāryakṛdanyathā | § 2596 AS.Sū.12.84
 ato 'dhvāgnibalāmyūṣi kuryāccaṅkramaṇam sukham
 35 || § 2597
- mārutasyanulomyam ca kuḍastambhaśramāpaham | AS.Sū.12.85
 § 2598

	anvarthasaṃjñam pādatraṃ baladr̥k̥sukravarddhanam	
	§ 2599	
AS.Sū.12.86	varṇyam netrahitam chatraṃ vātavarṣātapāpaham	
	§ 2600	
	pravāto raukṣyavaivarṇyastambhakṛddāhatṛḍbhramān	5
	§ 2601	
AS.Sū.12.87	śramāgnimūrcchāśca jayedapravāsttvato 'nyathā	
	§ 2602	
	prāgvāyuruṣṇo 'bhiṣyandī tvagdoṣārśoviṣakrimīn	
	§ 2603	10
AS.Sū.12.88	sannipātajvaram śvāsamāmam vāyuṃ ca kopayet	
	§ 2604	
	paścimaḥ śiśiro hanti mūrcchāṃ dāham tṛṣam viṣam	
	§ 2605	
AS.Sū.12.89	dakṣiṇo mārutaḥ śreṣṭho netryo 'ṅgabalavarddhanah	15
	§ 2606	
	raktapittapraśamano na ca vātaprakopanaḥ § 2607	
AS.Sū.12.90	uttaro mārutaḥ snigdho mṛdurmadhura eva ca § 2608	
	kaṣāyānurasah śīto doṣāṇāmaprakopanaḥ § 2609	
AS.Sū.12.91	ātapo bhramatr̥ṣvedadāhamūrcchāvivarṇatāḥ § 2610	20
	kuryāt pittāsravahnīmśca chāyā caitānapohati § 2611	
	tamaḥ kaṣāyakaṭukaṃ jyotsnā madhuraśītalā § 2612	
AS.Sū.12.92	bhavati cātra § 2613	
	rasādibhedairiti bheṣajānā diṇmātramuktaṃ na yato	
	'sti kiñcit § 2614	25
	anauśadham dravyamihāvabodho rūpasya teṣāṃ van-	
	agocarebhyaḥ § 2615	
	iti dvādaśo 'dhyāyah	

1.13 atha trayodaśo 'dhyāyah

AS.Sū.13.1	athāto 'gryasaṅgrahaṇīyamadhyāyam vyākhyāsyāmaḥ	
	§ 2617	
	iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ § 2618	
AS.Sū.13.2	śreṣṭhamudakamāśvāsanastambhanakledanānām § 2619	
	snānam surā ca śramaharāṇām § 2620	5
	kṣīram jīvanīyānām § 2621	

- māṃsaṃ bṛṃhaṇīyānām | § 2622
 rasaḥ prīṇanānām | § 2623
 lavaṇamannadravyarucikarāṇām | § 2624
 tindukamannadravyārucikarāṇām | § 2625
 5 amlaṃ hṛdyānām | § 2626
 kukkuṭo balyānām | § 2627
 tailaṃ vātaśleṣmapraśamanānām | § 2628
 sarpirvātapittapraśamanānām | § 2629
 madhu śleṣmapittapraśamanānām | § 2630
 10 svedo mārḍavakarāṇām | § 2631
 vyāyāmaḥ sthairyakarāṇām | § 2632
 kṣāraḥ puṃstvopaghātinām | § 2633
 āmaṃ kapitthamakaṇṭhyānām | § 2634
 āvikaṃ sarpirahṛdyānām | § 2635
 15 maḥiṣīkṣīraṃ svapnajanānām | § 2636
 mandakaṃ dadhyabhiṣyandakarāṇām | § 2637
 ikṣurmūtrajanānām | § 2638
 yavāḥ purīṣajanānām | § 2639
 jāmbavaṃ vātajanānām | § 2640
 20 kulattho 'mlapittajanānām | § 2641
 māśāḥ śaṣkulyo 'vikṣīraṃ ca pittaśleṣmajananānām |
 § 2642
 durālabhā pittaśleṣmopaśoṣaṇānām | § 2643
 upavāso jvaraharāṇām | § 2644
 25 vṛṣo raktapittapraśamanānām | § 2645
 kaṇṭakārikā kāsaghnānām | § 2646
 lākṣā sadyaḥkṣataghnānām | § 2647
 nāgabalābhyāsaḥ kṣatakṣayaghnānām | § 2648
 puṣkaramūlaṃ hidhmāśvāsakāsapārśvaśūlāruciharā-
 30 nām | § 2649
 ajāpayāḥ śośaghnastanyakararakṭasaṅgrahaṇapraśam-
 anānām | § 2650
 mṛdbhrṣṭaloṣṭaprasādaḥ charditrṣṇātiyogapraśamanā-
 nām | § 2651
 35 aruṣkaraścitrakamūlaṃ ca śuṣkārśaḥpraśamanānām |
 § 2652
 kuṭajo raktarśaḥpraśamanānām | § 2653
 lājāśchardighnānām | § 2654

yāvaśūkaḥ sraṃsanīyapācanīyārśoghnānām § 2655 takrābhyāso 'rśaḥśvayathugrahaṇīdoṣaghṛtavīyāpatpr- aśamanānām § 2656	
kravyānāmāṃsābhyāso 'rśaḥśoṣagrahaṇīdoṣaghnānām § 2657	5
mustaṃ saṅgrahaṇīyadīpanīyapācanīyānām § 2658 ativiṣā saṅgrahaṇīyapācanīyasarvadoṣaharāṇām § 2659 bilvaṃ saṅgrahaṇīyadīpanīyavātakaphaprasāmanānām § 2660	
udīcyam nirvāpaṇadīpanīyachardiyatīsārahārāṇām § 2661	10
kaṭvaṅgaṃ saṅgrahaṇīyadīpanīyānām § 2662 kuṭajatkak śleṣmapittaraktaṅgrahaṇīyopāśoṣaṇīyānām § 2663	
utpalakumudakiñjalko 'nantā ca saṅgrahaṇīyarakta- pittaprasāmanānām § 2664	15
kāśmaryaphalaṃ raktasaṅgrahaṇīyarakta- pittaprasāmanānām § 2665	
gandhapriyaṅguḥ śoṇitapittātiyogaprasāmanānām § 2666	20
prśniparṇī raktasaṅgrahaṇīyadīpanīyapācanīyavāta- haravṛṣyānām § 2667	
sālaparṇī vṛṣyasarvadoṣahārāṇām § 2668 balā saṅgrahaṇīyabalyavātaharāṇām § 2669	
pippalīmūlaṃ dīpanīyapācanīyānāhārāṇām citraka- mūlaṃ dīpanīyapācanīyagudaśophaśūlahārāṇām § 2670	25
gokṣurako mūtrakṛcchrānilahārāṇām § 2671 haridrā pramehahārāṇām § 2672	
raktāvaseko vidradhivisarpapīṭakāgaṇḍamālāpahārā- ṇām § 2673	30
eraṇḍatailābhyāso vardhmagulmānilaśūlahārāṇām § 2674	
laśuno gulmānilahārāṇām § 2675 hiṅguniryāśaśchedanīyapācanīyānulomikavātakapha- prasāmanānām § 2676	35
amlavetaso bhedanīyadīpanīyānulomikavātakaphap- rasāmanānām § 2677	
uṣṭrīkṣīramudaraśvayathughnānām § 2678	

- ayorajaḥ pāṇdurogahnānām | § 2679
 khadirah kuṣṭhaghñānām | § 2680
 vidāṅgaḥ kṛmighñānām | § 2681
 rāsnā vātaharāṅām | § 2682
 5 eraṇḍamūlaṃ vṛṣyavātaharāṅām | § 2683
 guggulurmedonilaharāṅām | § 2684
 amṛtā saṅgrahaṅīyadīpanīyavātaśleṣmaṣoṇitavibandha-
 praśamanānām | § 2685
 madanaphalaṃ vamanāsthāpanānuvāsanopayoginām
 10 | § 2686
 trivṛtsukhavirecanānām | § 2687
 caturaṅgulo mṛdivirecanānām | § 2688
 snukpayastīkṣṇavirecanānām | § 2689
 pratyakpuṣpī śirovirecanānām | § 2690
 15 triphalātimiraghñānām | § 2691
 guggulurvraṇyānām | § 2692
 śirīṣo viṣaghñānām | § 2693
 āmalakaṃ vayasthāpanānām | § 2694
 harītakī pathyānām | § 2695
 20 kṣīraghṛtābhyāso rasāyanānām | § 2696
 samaghṛtasaktuprāśābhyāso vṛṣyodāvartaharāṅām |
 § 2697
 saṅkalpo nakraretāśca vṛṣyāṅām | | § 2698
 daurmanasyamavrṣyāṅām | § 2699
 25 tailagaṇḍūṣābhayāso dantabalarucikarāṅām | § 2700
 candanodumbaram dāhanirvāpaṅalepanānām | § 2701
 rāsnāgaruṇī śītāpanayanapralepanānām | § 2702
 lāmajjakoṣīre dāhatvagdoṣasvedāpanayanapralepanā-
 nām | § 2703
 30 kuṣṭhaṃ vātaharābhyaṅgopanāhopayoginām | § 2704
 madhukaṃ cakṣuṣyavṛṣyakeśyakaṅṭhyabalyavirecanī-
 yaropaṅīyānām | § 2705
 ajīrṇāśanaṃ grahaṅīdūṣaṅānām | § 2706
 viruddhavīryāśanaṃ ninditavyādhikarāṅām | § 2707
 35 gurubhojanaṃ durvipākānām | § 2708
 atimātrāśanamāmaḍoṣahetūnām | § 2709
 yathāgnyabhyavahāro 'gnisandhukṣaṅānām | § 2710
 yathāsātmyamāhāravihārau sevyānām | § 2711

AS.Sū.13.3

	ekāsanaśayanabhojanaṃ sukhanāśakarāṇām § 2712	
	viṣamāśanamagnivaiṣamyakarāṇām § 2713	
	kāle bhojanamārogyakarāṇām § 2714	
	sudarśanamannaṃ śraddhājananānām § 2715	
	vegadhāraṇamanārogyakarāṇām § 2716	5
	tr̥ptirāhāraguṇānām § 2717	
	anaśanamāyuso hrāsakarāṇām § 2718	
	pramitāśanaṃ gavedhukānnaṃ ca karśanīyānām	
	§ 2719	
	uddālakānnaṃ rūkṣaṇīyānām madyaṃ saumanasyaja-	10
	nanānām § 2720	
	madyākṣepo dhīdhṛtismṛtiharāṇām § 2721	
	strīṣvatiprasaṅgaḥ śośakarāṇām § 2722	
	śukravegavinigrahaḥ śaṅḍhyakarāṇām pādābhyāmu-	
	dvartanamannaśraddhājananānām § 2723	15
	sūnādarśanamannāśraddhājananānām § 2724	
AS.Sū.13.4	mithyāyogo vyādhimukhānām § 2725	
	rajasvalāgamanamalakṣmīmukhānām § 2726	
	brahmacaryamāyusyaṇam § 2727	
	paradāragamanamanāyusyaṇām § 2728	20
	ayathāprāṇamārambhaḥ prāṇoparodhinām § 2729	
	viśādo rogavarddhanānām § 2730	
	harṣaḥ prīṇanānām § 2731	
	śokaḥ śoṣaṇānām § 2732	
	āśvāso balakarāṇām § 2733	25
	nirvṛtiḥ puṣṭikarāṇām § 2734	
	puṣṭiḥ svapnakarāṇām § 2735	
	svapnaḥ tandrīkarāṇām § 2736	
	sarvarasābhyāso balakarāṇām § 2737	
	ekarasābhyāso daurbalyārocakānyatamadoṣaprapakopa-	30
	karāṇām § 2738	
	garbhaśalyamāhāryāṇām § 2739	
	agnirāmastambhaśītaśūlodveṣṭakaprasāmanānām § 2740	
	ajīrṇamuddhāryāṇām § 2741	
	bālo mṛdubheṣajārhanām § 2742	35
	vṛddho yāpyānām § 2743	
	garbhiṇī tikṣṇauśadhavyavyāvyāyāmavarjanīyānām	
	§ 2744	

- saumanasyaṃ garbhadhāraṇānām | § 2745
 asaumanasyaṃ duḥkhajanānām | § 2746
 sannipāto duścikitsyānām | § 2747
 āmaviṣamacikitsyānām | § 2748
 5 jvaraḥ śīghrarogāṇām | § 2749
 kuṣṭhaṃ dīrgharogāṇām | § 2750
 rājayaḥśmā rogasamūhānām | § 2751
 prameho 'nuṣaṅgiṇām | § 2752
 jalaukaso 'nuśastrāṇām | § 2753
 10 bastiryantrāṇām | § 2754
 himavānauṣadhabhūmīnām | § 2755
 soma auśadhīnām | § 2756
 marubhūmirārogyadeśānām | § 2757
 ānūpabhūmirahitadeśānām | § 2758
 15 nirdeśakāritvamāturaguṇānām | § 2759
 anirdeśakāritvamariṣṭānām | § 2760
 bhiṣakcikitsāṅgānām | § 2761
 siddhirvaidyāṅgānām | § 2762
 nāstiko varjyānām | § 2763
 20 laulyaṃ kleśakarāṇām | § 2764
 ātmavattopakāriṇām | § 2765
 śāstrasahitastarkaḥ sādhakānām | § 2766
 dṛṣṭakarmatā nissaṃśayakarāṇām | § 2767
 asamarthatā bhayaṃkarāṇām | § 2768
 25 tadvidyasambhāṣā buddhivarddhanānām | § 2769
 ācāryaḥ śāstrādhigamahetūnām | § 2770
 āyurvedo 'mṛtānām | § 2771
 sadvaidyadveṣaḥ prāṇatyāgahetūnām | § 2772
 sadvacanamanaṣṭheyānām | § 2773
 30 vāyuḥ prāṇasaṃjñāpradānahetūnām | § 2774
 sarvasanyāsaḥ sukhānāmīti | § 2775
 tatrodakāgnimṛdbhrṣṭaloṣṭaprasādatakrābhyāsaraktāva-
 sekairaṇḍatailābhyāsoṣṭṛikṣīramadanaphalamadyākṣepai-
 karasagarbhiṇīnāmekaikasmāt samudāyācca nirddhāra-
 35 ṇam | § 2776
 puṣkaramūlādīnām tu samudāyādeveti | | § 2777
 bhavati cātra | § 2778

agryāṇām śatamuddiṣṭam pañca pañcāsaduttaram |
§ 2779

alametadvijānīyāddhitāhitaviniścaye | | § 2780
iti trayodaśo 'dhyāyaḥ |

1.14 atha caturdaśo 'dhyāyaḥ |

AS.Sū.14.1 atha śodhanādigaṇasaṅgrahamadhyāyaṃ vyākhyāsyāmaḥ
| § 2782

iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ | | § 2783

AS.Sū.14.2 madananīmūtakekṣvākukośātakīdvayaphalapuṣpapatrā-
ṇi kuṭajakarañjatrapusasarsapapippalīviḍaṅgailāpratyakpu-5
ṣpīhareṇupṛthvikākustumbaruprapunnāṭānām phalāni śā-
radāni ca hastiparṇyāḥ kovidārarakbudārāriṣṭaśvagandhā-
nīpavidulabilvabimbībandhujīvakaśvetāśaṇapušpīsadāpu-
ṣpīvacācitrācitrakamṛgendravāruṇīsuśavīcaturaṅgulasvādu
kaṇṭakapāṭhāpāṭalīśārṅgeṣṭāmadhukamūrvāsaptaparṇasoma-
valkadvīpiśigrusumanassaumanasyāyavānīvr̥ścīvapunarna-
vāmahā sahākṣudrasaheḥṣukāṇḍakālaktapippalīmūlacā-
vikānaladośīrahṛīberamūlāni | § 2784

śālmālīselukābhadrapaṇyairāvāṇyāvarttakypodakoddā-
ladhanvanarasāñjanarājādanopacitrāgopaśṛṅgāṭikāpicchāḥ 15
| § 2785

priyaṅgupūṣpam | § 2786

tālīsapatram | § 2787

haridrāśṛṅgaverakandau | § 2788

madhuyaṣṭīdāruharidrāsāsau | § 2789

tagaragudūcīmadhuphaṇitakṣīrakṣāralavaṇāni ceti va-
manopayogīni | | § 2790

AS.Sū.14.3 trivṛcchāmādantīdravantīśāṅkhinīsaptalājagandhāja-
śṛṅgīvacāgavākṣīchagalāntrīsuvarṇakṣīrīcitrakakiṇihīhrasva-
pañcamūlavṛścīvapunarnavāpalaṅkaśāvāstukaśākasālamū- 25
lāni | § 2791

tilvakaramyakakāmpilyakapāṭalītvaca | § 2792

triphalāpīlupriyālakavalabadarakarkandhukāśmaryapa-
rūṣakadrākṣānīlinīklītanakodakīryāviḍaṅgapūgapañcāngu-
laphalāni | § 2793

30

- caturaṅgulaphalapatrāṇi | § 2794
 pūṭikasya tvakphalapatrāṇi | § 2795
 mahāvṛkṣasaptacchadajyotiṣmatīkṣīrāṇi | § 2796
 kṣīramadyamastutakradhānyāmlamūtrāṇi ceti vireca-
 5 nopayogīni | | § 2797
 koṣātakīdevadālīsaptalākāravollīkāsvarasamarkakṣīra- AS.Sū.14.4
 muṣṇodakam cetyubhayātmakāni | § 2798
 bastiṣu tu teṣu teṣvavasthāntareṣuyānyupayujyante dr-
 avyāṇi tānyasaṅkhyeyatvānnopadiśyante | § 2799
 10 rasaskandhebhya eva yathādoṣam yathāvastham ca vi-
 bhajet | § 2800
 sarveṣu tu prāyo madanakuṭaja jīmūtakekṣvākukoṣāta-
 kīdvayatrapuṃsāsiddhārthakaśatāhvāphalāni | § 2801
 balādaśamūlairaṇḍatrivṛdvacāyaṣṭyāhvakuṣṭharāsnāpu-
 15 narnavakattrṇamūlāni | § 2802
 saraladevadāruhapuṣāhiṅgurasāñjanavyoṣapatrailāmṛ-
 tāyavakolakulatthagudaḷalavaṇamastudhānyāmlamūtrasneha-
 kṣīrakṣaudrāṇi ceti nirūhopayogīni | | § 2803
 apāmārgaviḍaṅgamaricapippalīśīrīṣavilvājyajamoja- AS.Sū.14.5
 20 vārtākaprṭhvīkailāhareṇuphalāni | § 2804
 tālīsataṃlatarkārīharitakavargapatrāṇi | § 2805
 sarṣapāphalapatrāṇi | § 2806
 śigruphalapatratvacaḥ | § 2807
 haridrāmūlakalaśunanāgarakandapatrāṇi | § 2808
 25 ativiṣākandāḥ | § 2809
 kuṣṭhavacābhārṅgīśvetākīṇihīnāgadantījyotiṣmatīgavā-
 kṣīvayasthāvṛścikālībambīkarañjamūlāni | § 2810
 arkālarkapuṣpamūlāni | § 2811
 lodhramadanasaptaparṇanimbapīlubijāni | § 2812
 30 muruṅgīmātuluṅgīlavaṅgapuṣpāni | § 2813
 agarusuradārusaralasallakījīṅgiṅyasanarasāñjanahiṅgu-
 lākṣāniryāsāḥ | § 2814
 tamālasālatālamadhūkādārvīsārāḥ | § 2815
 tejasvinīmeṣaśṛṅgīvarāṅgeṅgudībṛhatīdvayacocatvacaḥ
 35 | § 2816
 rājādanamajjakṣaudralavaṇāni madyāni gavādiśakṛdr-
 asamūtrapittānyevaṃvidhāni cendriyopāśayānyanyānyapi

tathā snehāḥ kṣīraṃ raktaṃ māṃsaraso dhānyarasastoyamiti śirovirecanopayogīni | | § 2817

AS.Sū.14.6

madhukapadmakamañjiṣṭhāśārivāmustāpunnāganāgakesarailavālukasuvārnatvaktamālapṛthvīkāhareṇulākṣāśatapuṣpāsallakīśarkarāmadanakamarubakanyagrodhodu- 5
mbarāśvatthaplakṣalodhratvak padmotpalāni sarvagandhadravayāṇi ca kuṣṭhatagaravarjyāni prāyogikadhūmopayogīni agaruguggulusallakīśaileyakanaladahrīberahareṇūśīramustādhyāmakavarāṅgaśrīveṣṭakasthauṇeyakaparipelavailavālukakundurukasarjarasayaṣṭyāhvaphalasārasnehamādhūcchiṣṭabilvaphalamajjayavatīlamāṣakuṅkumāni medomajjivasāsarpiṣi ca snaihikadhūmopayogīni | | § 2818

śirovirecanadravyāṇi gandhadravayāṇi ca tīkṣṇāni manohvā haritālaṃ ceti tīkṣṇadhūmopayogīni | | § 2819

AS.Sū.14.7

bhadradārukuṣṭhatagaravarauṇabalātibalārtagalakacchu-15
rāhlādinīkuberākṣīvatsādinyarkālarkakatakabhārṅgīkārpaśīvr̥ścikālīpattūraprabhṛtīni vidāryādigaṇo vīratarādi str-
ṅākhavarjyāni ṣaṭ pañcamūlāni ceti vātaśamanāni | | § 2820

dūrvānantāmocarasamañjiṣṭhāparipelavakālākālīyaka-
kadalīkandalīpayasyātmaguptānālikarakharjūradrākṣāvi- 20
dārībadarībalānāgabalanāgapuṣpaśatāvarīśīta pākyodana-
pākīṭṛṇasūlyāṃśumatīdvayāriṣṭakāriṣṭātarūśaketkaṭarpriya-
ṅgudhātakīdhavadhavadhanvanasyandanakhadirakadara-
priyālatālasālasarjatiniśāśvakarṇagundrāvānīrapadmāpadma-
kapadmabījamṛṇālakumudanalinasaugandhikapuṇḍarīka- 25
śatapatraśaivālakalāhārotpalakākolyutpalikāśalūkaśrṅgāṭa-
kakaśerukakrauñcādanaprabhṛtīni anyāni ca śītavīryāṇi
sārivādiḥ padmakādiḥ paṭolādirnyagrodhādirdāhaharo
mahākaṣāyastrṇapañcamūlaṃ ceti pittaśamanāni | | § 2821

śītaśivaśatapuṣpāsaralasaradārurāsneṅgu dīsātālāsuma- 30
naḥkākādanīlāṅgalikāhastikarṇamuñjātalāmajjakaprabhṛtī-
nyanyāni ca rūkṣoṣṇavīryāṇyāragvadhādirasanādirarkā-
diḥ surasādirmuṣkakādirvatsakādirmustādiḥ śītaghnaśca
mahākaṣāyo vallīkaṇṭakapañcamūle ca śleṣmaśamanānīti
| | § 2822

35

AS.Sū.14.8

bhavati cātra | | § 2823

samīkṣya doṣadūṣyādīnamī vargāḥ suyojitāḥ | | § 2824

sarvāmajjayāyālaṃ jāyante niyatātmanām | | § 2825

iti caturdaśo 'dhyāyaḥ |

1.15 atha pañcadaśo 'dhyāyaḥ

- athāto mahākaṣāyasaṅgrahamadhyāyaṃ vyākhyāsyāmaḥ AS.Sū.15.1
 iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ || § 2827
- ānantyādauṣadhānāmāmayānām cānantā eva kaṣāyāḥ AS.Sū.15.2
 | § 2828
- 5 ye tu sutarāmupayogavantaḥ prakarṣavartino vā te jīva-
 anīyādisaṃjñāḥ | § 2829
- pratyekaṃ daśakaṣāyasaṃyogāt pañcacatvāriṃśanm-
 ahākaṣāyā vakṣyante | § 2830
- tatpratipatyarthameva mandabuddhīnām | § 2831
- 10 buddhimatāmudāharaṇāmātrapradarśanārtham | § 2832
- śakyaṃ hi buddhimadbhiḥ svāduśītasnigdhdādīn jīva-
 ntyādiṣu sādharmaṇān guṇānālocya kṣīrekṣudrākṣākṣoḍav-
 idārīkandādiṣvapi tadguṇeṣu jīvanīyāditvamavadhārayi-
 tum | § 2833
- 15 yathoktānusaraṇameva tu śreyo mandabuddheriti |
 § 2834
- vyastāśca te catvāri pañcāśadadhikāni tadabhidhānā-
 nyeva | § 2835
- yadyapi tāni tānyeva dravyāṇīti dravyasaṅkaraḥ kaṣā-
 20 yeṣu tathāpi na saṃjñāvirodhaḥ | § 2836
- ekasyāpi bahukāryanirvartanāt | § 2837
- tatra lavaṇavarjyā rasāḥ kalpanāyāṃ kaṣāyā ityucaya-
 nte | § 2838
- tadyonitvāt | § 2839
- 25 lavaṇasya yato niryāsādikalpanānāmasambhavaḥ |
 § 2840
- prthagupayogopakārarahitatvācca nairathakyaṃiti ||
 § 2841
- bhavati cātra | § 2842 AS.Sū.15.3
- 30 jīvantīkākolyau dve mede mudgamāṣaparṇyau ca |
 § 2843
- ṛṣabhakajīvakamadhukam ceti gaṇo jīvanīyākhyāḥ ||
 § 2844
- vāṭyā balā payasyākākolyāvīkṣuvājigandhe ca | § 2845 AS.Sū.15.4
- 35 kṣīriṇīrājakṣavake bhāradvājī ca bṛmhaṇīyo 'yam ||
 § 2846

AS.Sū.15.5	haimavatī ciribilvaṃ mustā kuṣṭhaṃ vacā haridre ca § 2847	
	citrakakaṭukātiviṣā vargoyam lekhanīyākhyah § 2848	
AS.Sū.15.6	arkairanḍau citrā citrakaciribilvaśaṅkhinīsaralā § 2849	
	hemakṣīrī kaṭukā vahnimukhī bhedanīyo 'yam § 2850	5
AS.Sū.15.7	madhumadhukapṛṣṇiparṇīkaṭphalalodhrapriyaṅgudhā- takyah § 2851	
	ambaṣṭhakī samaṅgā mocarasaśceti sandhānaḥ § 2852	
AS.Sū.15.8	hiṅumaricāmlavetasa dīpyakabhallātakāsthisaṃyogāt § 2853	10
	vargaḥ sapañcakolo nirdiṣṭo dīpanīyo 'yam § 2854	
AS.Sū.15.9	aindryatirasā payasyā ṛṣyapuktā sthirā balātibalā § 2855	
	iti balyo daśako 'yam hayagandhā rohiṇī ṛṣabhaḥ § 2856	15
AS.Sū.15.10	candanatuṅgapayasyā sitālatāmadhukapadmakośarim § 2857	
	varṇyo gaṇoyamudito mañjiṣṭhāsārivāsahitaḥ § 2858	
AS.Sū.15.11	haṃsapadībrhatīdvayamṛdvīkāsārivekṣumūlāni § 2859	
	kaidaryamadhukakṛṣṇāḥ savidāryah kaṅṭhajananāni § 2860	20
AS.Sū.15.12	vṛkṣāmlabadaradāḍimakuvalāmṛāmṛātālikucakarama- rdam § 2861	
	hr̥dyam samātuluṅgāmlavetasam viddhi vargamimam § 2862	25
AS.Sū.15.13	nāgaracavikācitrakaviḍaṅgamūrvāmṛtāvacāmustāḥ § 2863	
	sahapippalīpaṭolāstr̥ptighno 'yam gaṇah prathitaḥ § 2864	
AS.Sū.15.14	kuṭajaphalabilvacitrakamahauṣadhaprativīṣāvācācavikāḥ § 2865	30
	dhanvayavāsam pathyā dāruharidrāgaṇo 'yamarśo- ghnaḥ § 2866	
AS.Sū.15.15	khadirāmalakāruṣkaraniśābhayāsaptaparṇakaravīrāḥ § 2867	
	kuṣṭhāghnāscatuṅgulaviḍaṅgajātipravālāśca § 2868	35
AS.Sū.15.16	naladakṛtamālacandanasarṣapaghananimbakuṭajamadhu- kāni § 2869	
	kaṅḍūm dāruharidrāsanaktamālāni nighnanti § 2870	

- akṣīvamari cakebukaviḍaṅgagaṇḍīra kiṇihiniṅgūḍyaḥ | AS.Sū.15.17
§ 2871
- ghnanti krimīn śvadaṃṣṭrāviṣākḥuparṇyastathā na ci-
rāt | | § 2872
- 5 mañjiṣṭhāśleṣmātakarajanīsuvahāśirīṣapālindyah | § 2873 AS.Sū.15.18
sailācandanakatkāḥ sasinduvārā viṣaṃ ghnanti | |
§ 2874
- śālikuśakāśaṣaṣṭikavīraṇadarbhekṣuvālikekṣūṇām | § 2875 AS.Sū.15.19
tadvad gundrotkaṭayormūlamalaṃ stanyajananāya | |
10 § 2876
- pāṭhānāgarasuratarughanāmṛtāsārivendrayavamūrvāḥ AS.Sū.15.20
| § 2877
- kaṭukākīrātatiktaṃ vargo 'yaṃ stanyaśuddhikaraḥ | |
§ 2878
- 15 medākākolīdvayavṛkṣaruhājīvakarṣabhakuliṅgāḥ | § 2879 AS.Sū.15.21
śukrajanano gaṇo 'yaṃ saha jaṭilāśūrpaparnībhiḥ | |
§ 2880
- kuṣṭhailavālukakaṭphalakāṇḍekṣvikṣvabdhiphenakośī- AS.Sū.15.22
raiḥ | § 2881
- 20 vasukekṣurakaiḥ śukraṃ śudhyet sakadambaniryāsaiḥ
| | § 2882
- drākṣākākolīdvaya madhuparṇīmadhukajīvakavidāryaḥ AS.Sū.15.23
| § 2883
- snehopagāḥ samedā jīvantīśālīparṇīkāḥ | | § 2884
- 25 saubhañjanakapunarnavavṛścīvakulatthamāṣabadarāṇi AS.Sū.15.24
| § 2885
- svedopagāni vidyāt sayavatilārkorupūgāni | | § 2886
- lājāmradadaradādīmayavaṣaṣṭīkamātuluṅgasevyāni | AS.Sū.15.25
§ 2887
- 30 jambvāmrappallavāni ca vaminigrahaṇāni mṛtsā ca | |
§ 2888
- nāgaradhanvayavāsakavālakaparpaṭakacandanaguḍūcyāḥ AS.Sū.15.26
| § 2889
- bhūnimbaghanapaṭolī kustumbaryastṛṣaṃ ghnanti | |
35 § 2890
- bṛhatīdvayavṛkṣaruhāpuṣkaramūlābhayākāṇāśṛṅgyaḥ | AS.Sū.15.27
§ 2891

- hidhmāṃ nighnanti śaṭī durālabhā badarabījaṃ ca | |
§ 2892
- AS.Sū.15.28 śāmānantā padmā kaṭvaṅgaḥ padmakesaram lodhram
| § 2893
- dhātakikusumasamaṅgāmocarasāmrāsthi viḍgrahaṇam 5
| | § 2894
- AS.Sū.15.29 jambūsallakimadhukam nīlotpalakacchurātilaśryāhvam
| § 2895
- bhr̥ṣṭā ca mṛt payasyā saśālmālī viḍvirajanāni | | § 2896
- AS.Sū.15.30 jambvāmrodumbaravaṭakapītanaplakṣapippalāśmantam 10
| § 2897
- bhallātasomavalkam mūtragrahaṇāy nirdiṣṭam | | § 2898
- AS.Sū.15.31 kamalanalinakumuda madhukasaugandhikadhātakīl-
atākusumam mūtram nayati virāgam sotpalaśatapatrapu-
ṇḍarīkam ca | | § 2899 15
- AS.Sū.15.32 vṛkṣādaniśvadamṣṭrādarbhetkaṭavasukavaśirakuśakāśāḥ
| § 2900
- mūtram virecayeyurgundrā pāśāṇabhedaśca | | § 2901
- AS.Sū.15.33 drākṣāmalakapunarnabavṛścīvadurālabhābhayākṛṣṇāḥ
| § 2902 20
- kāsam ghnanti saśṛṅgī tāmalakī kaṇṭakārī ca | | § 2903
- AS.Sū.15.34 caṇḍāmlavetasaśaṭī tāmalakīsurasahiṅgujīvantyaḥ |
§ 2904
- puṣkaramūlailāguruvargo 'yaṃ śvāsaśamanāya | | § 2905
- AS.Sū.15.35 drākṣāpīluparūṣakamañjiṣṭhāsārivāmṛtāpāṭhāḥ | § 2906 25
- triphalā ceti gaṇo 'yaṃ jvarasya śamanāy nirdiṣṭaḥ | |
§ 2907
- AS.Sū.15.36 dāḍimaphalguparūṣakapriyālayavaśaṣṭikekṣubadarāṇi
| § 2908
- śramanāśanāni vidyād drākṣākharjjūrasahitāni | | § 2909 30
- AS.Sū.15.37 padmakalājośīram madhukotpalasārivāsītodīcyam |
§ 2910
- kāśmaryaphalam candanameṣa gaṇo dāhahā proktaḥ
| | § 2911
- AS.Sū.15.38 natanāgarāguruvacādhānyakabhūtīkapippalīvyāghrayaḥ 35
| § 2912
- śītam śamayantyacirāt syonākāḥ sāgnimanthaśca | |
§ 2913

- tindukapriyālavījakasaptacchadakhadirakadarabadarā- AS.Sū.15.39
 ni | § 2914
 arimedavājīkarṇau kakubhaścodardaśamanāni | | § 2915
 kākolyelā sevyam nidigdhike śālīpṛśniparṇyau ca | AS.Sū.15.40
 5 § 2916
 ghnantyaṅgamardamacirācandanamadhukorubūkaṃ ca
 | | § 2917
 dīpyakamaricājīgāṅḍīraṃ sājagandhamatha śūlam | AS.Sū.15.41
 § 2918
 10 śamayati sapañcakolaṃ śophaṃ daśamūlamādyam ca
 | | § 2919
 madhumadhukalājagairikaphalinīmocarasarṃtkapālāni AS.Sū.15.42
 | § 2920
 saṃsthāpayanti rudhiraṃ rudhiraṃ ca saśarkaraṃ lo-
 15 dhram | | § 2921
 śailailavālukaṭphalamocarasāśokapadmakaśirīṣam | § 2922 AS.Sū.15.43
 sthāpayati vedanāmatha sahatuṅgakadambavidulaṃ
 ca | | § 2923
 kaiḍaryahiṅgucorakapalañkaśāśokarohiṇivayasthāḥ | AS.Sū.15.44
 20 § 2924
 pūtyarimedo jaṭilāgolomivacāśca saṃjñādāḥ | | § 2925
 aindrī dūrvāmoghāviśvaksenā vyathā śivāriṣṭā | § 2926 AS.Sū.15.45
 brāhmī savātyapuṣpī śatavīryā sthāpayed garbham | |
 § 2927
 25 amṛtā pathyā dhātṛī jīvantī śreyasī sthirāyuktā | § 2928 AS.Sū.15.46
 maṅḍūkaparṇyatirasā sthāpayati punarnavā ca vayaḥ
 | | § 2929
 iti nānāvidhavyādhivighātārthamudāhṛtāḥ | § 2930 AS.Sū.15.47
 yogā rogāturavaśāt kalpayettān yathāyatham | | § 2931
 30 iti pañcadaśo 'dhyāyaḥ |

1.16 atha ṣoḍaśo 'dhyāyaḥ |

- athāto vividhadravyagaṇasaṅgrahamadhyāyam vyākhyā- AS.Sū.16.1
 syāmaḥ | § 2933
 iti ha smāhurātreyaḍayo maharṣayaḥ | | § 2934
 vidāripañcāḍgulavṛścikālīvṛścīvadevāhvayaśūrpaparṇyau AS.Sū.16.2
 5 | § 2935

	kaṇḍūkarī jīvanahasvasaṃjñe dve pañcake gopasutā tripādī § 2936	
AS.Sū.16.3	vidāryādirayaṃ hr̥dyo br̥mhaṇo vātapittahā § 2937	
	śoṣagulmāṅgamardordhvaśvāsakāsaharo gaṇaḥ § 2938	
AS.Sū.16.4	sārivośīrakāśmaryamadhūkaśīśiradvayam § 2939	5
	yaṣṭīparūṣakaṃ hanti dāhapittāsratr̥d̥jvarān § 2940	
AS.Sū.16.5	padmakapuṇḍrau vṛddhitugardhyaḥ śṛṅgyamṛtā daśa jīvanasaṃjñāḥ § 2941	
	stanyakarā ghnantīraṇapittaṃ prīṇanabr̥mhaṇajīvana- vṛṣyāḥ § 2942	10
AS.Sū.16.6	parūṣakaṃ varā drākṣā kaṭphalaṃ katakāt phalam § 2943	
	rājāhvam dāḍimaṃ sākam tr̥ṇmūtrāmayavātajit § 2944	
	añjanaṃ phalinī māṃsī padmotpalarasāñjanam § 2945	
	sailāmadhukanāgāhvam viṣāntardāhapittanut § 2946	15
AS.Sū.16.7	paṭolakaṭurohiṇīcandanam madhusravaguḍūcipāṭhā- nvitam § 2947	
	nihanti kaphapittakuṣṭhajvarān viṣam vamimaroca- kaṃ kāmālām § 2948	
AS.Sū.16.8	guḍūcīpadmakāriṣṭadhānakā raktacandanam § 2949	20
	pittaśleṣmajvaracchardidāhatṛṣṇāghnamagnikṛt § 2950	
AS.Sū.16.9	āragvadhendrayavapāṭalikākātikṭānimbāmṛtāmadhu- rasāsruvavr̥kṣapāṭhāḥ § 2951	
	bhūnimbasairyakapaṭolakarañjayugmasaptacchadāgni- suṣavīphalabāṇaghonṭāḥ § 2952	25
AS.Sū.16.10	āragvadhādirjayati chardikuṣṭhaviṣajvarān § 2953	
	kapham kaṇḍūm prameham ca duṣṭavraṇaviśodhanaḥ § 2954	
AS.Sū.16.11	asanatiniśabhūrjaśvetavāhaprakīryāḥ khadirakadarabh- aṇḍīśiṃśapāmeṣaśṛṅgyaḥ § 2955	30
	trihimanatapalāsājōṅgakaḥ sākasālau dhavakabukaka- liṅgacchāgakarṇāśvakarṇāḥ § 2956	
AS.Sū.16.12	asanādirvijayate śvitrukūṣṭhakaphakrimīn § 2957	
	pāṇḍurogam prameham ca medodoṣanibarhaṇaḥ § 2958	35
AS.Sū.16.13	varaṇasairyakayugmaśatāvarīdahanamoraṭabilvaviṣāni- kāḥ § 2959	

- dvibr̥hatīdvikarañjajayādvayaṃ bahalapallavadarbha-
 rujākaraḥ || § 2960
 varaṇādiḥ kaphaṃ medo mandāgnitvaṃ niyacchati | AS.Sū.16.14
 § 2961
- 5 āḍhyavātaṃ śiraśśūlaṃ gulmaṃ cāntaḥ savidrādhim
 || § 2962
 ūṣakastutthakaṃ hiṅgukāsīsadvayasaindhavam | § 2963 AS.Sū.16.15
 saśilājatu kṛcchrāśmagulmamedāḥ kaphāpaham ||
 § 2964
- 10 bhavanti cātra § 2965 AS.Sū.16.16
 vīratarāraṇikau nagagucchau moraṭaṭuṅṭukasairyaka-
 yugmam | § 2966
 mustakamañjarikarkaśapārthā mūtravirekakaro daśa-
 kaśca || § 2967
- 15 vargo vīratarādyo 'yaṃ hanti vātakṛtān gadān | § 2968 AS.Sū.16.17
 aśmarīśarkarāmūtrakṛcchrāghātarujāpahaḥ || § 2969
 lodhraśābarakalodhrapalāśājīṅgiṅṅisaralakaṭphalayuktāḥ AS.Sū.16.18
 | § 2970
- 20 kutsitāmbakadalīgataśokāḥ selavāluparipelavamocāḥ
 || § 2971
 eṣa lodhrādiko nāma medāḥkaphaharogaṇaḥ | § 2972 AS.Sū.16.19
 yonidoṣaharaḥ stambhī varṇyo viṣavināśanaḥ || § 2973
 arkālarkau nāgadantī viśalyā bhārṅgī rāsnā vṛścikālī AS.Sū.16.20
 prakīryā | § 2974
- 25 pratyakpuṣpī pītatailodakīryāḥ śvetāyugmam tāpasā-
 nāṃ ca vṛkṣaḥ || § 2975
 ayamarkādiko vargaḥ kaphamedoviṣāpahaḥ | § 2976 AS.Sū.16.21
 kṛmikūṣṭhapaśamano viśeṣāt vraṇaśodhanaḥ || § 2977
 surasayugaphañijam kālamālā viḍaṅgam kharabukav- AS.Sū.16.22
 30 ṛṣakarṇīkaṭphalaṃ kāsamardaḥ | § 2978
 kṣavakasarasibhārṅgīkārmukāḥ kākamācī kulahalaviṣ-
 amuṣṭī bhūstr̥ṇo bhūtakeśī || § 2979
 surasādirgaṇaḥ śleṣmamedāḥkriminiṣūdanaḥ | § 2980 AS.Sū.16.23
 pratiśyāyāruciśvāsakāsaghno vraṇaśodhanaḥ || § 2981
 35 muṣkakasnugvarādvīpīpalāśadhavaśimśapāḥ | § 2982 AS.Sū.16.24
 gulmamehāśmarīpāṇḍumedo 'rśaḥkaphaśukrajit ||
 § 2983

- AS.Sū.16.25 vatsako madhurasā truṭirvacā dīrghavṛntaphalavellas-
arṣapāḥ | § 2984
rohiṇīsthapanihimḡubhārṅgayaḥ śūlaghāti daśakaṃ
ghuṇapriyā || § 2985
- AS.Sū.16.26 vatsakādyo 'nilaśleṣmamedo 'rocapāinasān | § 2986 5
śūlārśojvaragulmāṃśca hanti dīpanapācanaḥ || § 2987
- AS.Sū.16.27 vacājaladadevāhvānāgarātiviṣābhayāḥ | § 2988
haridrādvayayaṣṭyāhvakalaśīkuṭajodbhavāḥ || § 2989
- AS.Sū.16.28 vacāharidrādigaṇāvāmātīsāranāśanau | § 2990
medaḥkaphāḍhyapavanastanyadoṣanibarhaṇau || § 2991 10
- AS.Sū.16.29 priyaṅgupuṣpāñjanayugmapadmāḥ padmādrajo yoja-
navalyanantā | § 2992
sāladrumo mocarasah samaṅgā punnāgaśītaṃ madan-
īyahetuḥ || § 2993
- AS.Sū.16.30 ambaṣṭhāmadhukanamaskarīnandīvṛkṣapalāśakacchurāḥ
| § 2994
lodhraṃ ghātakivilvapeśikā vaṭavaṅgaḥ kamalodbha-
vaṃ rajaḥ || § 2995
- AS.Sū.16.31 gaṇau priyaṅgvambaṣṭhādī pakvatīsāranāśanau | § 2996
sandhānīyau hitau pitte vraṇānāmapi ropaṇau || § 2997 20
- AS.Sū.16.32 mustāvacaḅnidviniśādvitiktābhallātapāṭhātriphalāvi-
śākhyāḥ | § 2998
kuṣṭhaṃ truṭī haimavatī ca yonistanyāmayaghnā mal-
apācanāśca || § 2999
- AS.Sū.16.33 nyagrodhapippalasadāphalalodhrayugmajambūdva- 25
yārjunakapītanāsomavalkāḥ | § 3000
plakṣāsravaṅjulapriyālapalāśanandīkolīkadambaviralā-
madhukaṃ madhūkam || § 3001
- AS.Sū.16.34 nyagrodhādirgaṇo vraṇyaḥ saṅgrāhī bhagnasādhanāḥ
medaḥpittāsratṛḍḍāhayoniroganibarhaṇaḥ || § 3002 30
- AS.Sū.16.35 elāyugmaturuṣkakuṣṭhaphalinīmāṃsījaladhyāmaka-
spṛkkācorakacapatratagarasthaṇeyajātīrasāḥ | § 3003
śuktivyāghranakhau surāhvamagaruḥśrīvāsakaḥkuṅk-
umaṃ caṅḍāgugguludevadhūpakhapurāḥpunnāganāgā-
hvayam || § 3004 35
- AS.Sū.16.36 elādiko vātakaphau viṣaṃ ca viniyacchati | § 3005
varṇaprasādanaḥ kaṅḍūpītakākoṭhanāśanaḥ || § 3006

śyāmānantīdravantīkramukakuṭharaṅśāṅkhinīcarma- AS.Sū.16.37
sāhvāsvarṇakṣīrigavākṣīśikharirajanikā chinnarohā kara-
ñjaḥ | § 3007

5 bastāntrī vyādhighāto bahalabahurasastīkṣṇavṛkṣāt ph-
alāni śyāmādyo hanti gulmaṃ viṣamarucikaphau ḥṛdru-
jaṃ mūtrakṛchram | | § 3008

pippalīpippalīmūlacavyacitrakaśṛṅgaveramaricahasti- AS.Sū.16.38
pippalīhareṇukailājamojendrayavapāṭhājīrakasarsapamahā-
nimbaphalguhiṅgubhārṅgīvacāmustāmadhurasātiviṣāvīda-
10 ṅāni kaṭurohiṇī ceti | | § 3009

pippalyādiḥ kaphaharaḥ pratiśyāyānilāruciḥ | § 3010 AS.Sū.16.39

nihanyāddīpano gulmaśūlaghnaścāmapācanaḥ | | § 3011

pañcaviṃśītarityuktā vargāsteṣu tvalābhataḥ | § 3012 AS.Sū.16.40

15 | | § 3013
yuñjyāttadvidhamanyacca dravyaṃ jahyādayaugikam

ete vargā doṣadūṣyādyapekṣya kalkakvāthasnehalehā- AS.Sū.16.41
diyuktāḥ | § 3014

pāne nasye 'nvāsane 'ntarbahirvā lepābhyaṅgaighna-
nti rogān sukṛchrān | | § 3015

20 iti ṣoḍaśo 'dhyāyaḥ |

1.17 atha saptadaśo 'dhyāyaḥ |

athāto dravyādivijñānīyamadhyāyaṃ vyākhyāsyāmaḥ | AS.Sū.17.1
§ 3017

iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ | | § 3018

iha hi dravyaṃ pañcamahābhūtātmakam | § 3019 AS.Sū.17.2

5 tasyādhiṣṭhānaṃ pṛthivī yonirudakaṃ khānilānalasa-
mavāyānnirvṛttiviśeṣau | § 3020

utkarṣeṇa tu vyapadeśaḥ | § 3021

tasmādbhūtasamavāyasambhavānnaikarasam dravyam
| § 3022

10 tataśca naikadoṣā vyādhayaḥ | | § 3023

tatra vyakto rasaḥ | § 3024 AS.Sū.17.3

anurasastu rasenābhibhūtātvdavyakto vyakto vā ki-
ñcidante | § 3025

rasasya tu chedanopaśamane dve karmaṇī | § 3026

	hitāhitau prabhāvau § 3027	
	tadāśrayeṣu ca dravyasaṃjñakeṣu pṛthivyādiṣu guṇāḥ prakṛtīvīkṛtivicāradeśakālavaśādgurvādayo raseṣu sāhac- aryādūpacaryante § 3028	
AS.Sū.17.4	tatra dravyaṃ gurukaṭhinaviśadamandasāndrasthūla- sthiragandhaguṇabahulaṃ pāṛthivaṃ upacayagauravasa- ṅghātasthairyakaram § 3029	5
AS.Sū.17.5	dravasniḡdhaśītagurumandasāndrasaramṛdupicchila- rasaguṇabahulamaudakaṃ upakledasnehabandhaviṣyand- amārdavaprahlādakaram § 3030	10
AS.Sū.17.6	tīkṣṇoṣṇarūkṣasūkṣmalaghuviśadarūpaguṇabahulamā- gneyaṃ dāhapākaprakāśaprabhāvarṇakaram § 3031	
AS.Sū.17.7	rūkṣasūkṣmalaghuviśadavikāṣivyavāyīśītakharasparśa- guṇabahulaṃ vāyvyam raukṣyalāghavavaiśadyaglānivic- ārakaram § 3032	15
AS.Sū.17.8	sūkṣmalaghuviśadaślakṣṇavyavāyiviviktaśabdaguṇa- bahulamākāśātmakam sauṣiryalāghavakaram § 3033	
AS.Sū.17.9	itthaṃ ca nānausadhabhūtaṃ jagati kiñcid dravyama- sti vividhārthaprayogavaśāt § 3034	
AS.Sū.17.10	tatrāgnimārutātmakam prāyeṇordhvabhāgikam § 3035 tayorhilāghavādūrdhvatitvāccāgneḥ plavanatvācca mā- rutasya § 3036	20
AS.Sū.17.11	bhūmyaudakātmakam tu prāyeṇādhibhāgikam § 3037 tayorhi gauravānimnagatvācca toyasya § 3038	
AS.Sū.17.12	vyāmiśrātmakamubhayatobhāgam § 3039	25
AS.Sū.17.13	śamanaṃ tu doṣaviparītaguṇamuktaṃ prak § 3040 tatsaṅkare ca yato bāhulyena kāryakartṛtvam bhav- ati yadevādhikam tadeva tatkāryakaramiti vyapadeśaḥ § 3041	
	tathānilātmakam grāhi § 3042	30
	analātmakam dīpanapācanam § 3043	
	ubhayātmakam lekhanam § 3044	
	bhūmyudakātmakam bṛmhaṇam § 3045	
AS.Sū.17.14	tatra kaṭvamlalavaṇā vīryeṇa yathottaramuṣṇāḥ § 3046 tiktakaṣāyamadhurāḥ śītāḥ § 3047	35
AS.Sū.17.15	tiktakaṭukaṣāyā rūkṣā baddhaviṇmūtramārutāḥ § 3048 lavaṇāmlamadhūrāḥsnigdhāḥsrṣṭaviṇmūtramārutāḥ § 3049	

- lavaṇakaṣāyamadhurā guravaḥ | § 3050 AS.Sū.17.16
 tadvadamlakaṭukatiktā laghavaḥ | § 3051
 anye punargurulaghusnigdharūkṣasādhāraṇaṃ lavaṇ-
 amicchanti | | § 3052
- 5 vīryaṃ tu kecid gurulaghusnigdharūkṣatīkṣṇamanda- AS.Sū.17.17
 śītoṣṇabhedenāṣṭavidhamāhuḥ | § 3053
 apare punaḥ paṭhanti | | § 3054
 vīryaṃ dravyasya tadjñeyaṃ yadyogāt kriyate kriyā | AS.Sū.17.18
 § 3055
- 10 nāvīryaṃ kurute kiñcit sarvā vīryakṛtā hi sā | | § 3056
 tairapi caivamatiprakṛṣṭaśaktiyuktānāmaśeṣaudhagu- AS.Sū.17.19
 ṇasārabhūtānāmaṣṭānāmeva gurvādīnāṃ vīryasaṃjñā vi-
 śiṣṭāmnāyavihitāpi laukikīti samudbhāvyate | § 3057
 tathā hi tayā rasavipākaguṇāntaravijayino bhūyāṃsa-
 15 śca variṣṭhāśca guṇāḥ saṅgrhītāḥ | § 3058
 viśeṣavr̥tyā ca tatra tatra dravyasvarūpakathane vyav-
 ahāraḥ pravṛttito bhavati | § 3059
 ata eva sarvātīśāyī dravyasvabhāvaḥ prabhāva ityāmn-
 ātaḥ | § 3060
- 20 satyapi ca kriyānirvarttanāsāmānye tadviparītā rasād-
 ayo vīryākhyayā prabhāvasaṃjñayā vā na parāmṛśyante
 | | § 3061
 anye tu gurvādīnāmagnīṣomātmakatvādādānavisarga- AS.Sū.17.20
 vibhāgena kālasya coṣṇaśītātmakatvād dvividhamevām-
 25 ananti | § 3062
 evaṃ cāhuḥ | | § 3063
 nānātmakamapi dravyamagnīṣomau mahābalau | § 3064 AS.Sū.17.21
 vyaktāvyaktaṃ jagadiva nātikrāmati jātucit | | § 3065
 tatroṣṇaṃ dahanapacanasvedanavilayanānilakaphaś- AS.Sū.17.22
 30 amanāni karoti | | § 3066
 śītaṃ hlādanastambhanajīvanaraktapittaprasādanād- AS.Sū.17.23
 īni | | § 3067
 iti vīryamuktaṃ vipākastūcyate | § 3068 AS.Sū.17.24
 vipākastu prāyaḥ svāduḥ svādulavaṇayoramlo 'mlasya
 35 kaṭuritareṣām | § 3069
 rasairasau tulyaphalaḥ | | § 3070
 dravyaguṇaviśeṣeṇa cāsyālpamadhyabhūyastvamupa- AS.Sū.17.25
 lakṣayet | | § 3071

AS.Sū.17.26	parāśarastu paṭhati § 3072 pākāstrayo rasānāmamlo 'mlaṃ pacyate kaṭuḥ kaṭu- kam § 3073 catvāro 'nye madhuraṃ saṅkīrṇarasāstu saṅkīrṇam § 3074	5
AS.Sū.17.27	kaṭutiktakaśāyāṇāṃ kaṭuko yeṣāṃ vipāka iti pakṣaḥ § 3075 teṣāṃ pittavighāte tiktakaśāyau katham bhavataḥ § 3076	
AS.Sū.17.28	tatra yanmadhuraṃ rasavipākayoḥ śītavīryaṃ ca dra- vyaṃ yaccāmlaṃ tayoruṣṇavīryaṃ ca yadvā kaṭukaṃ te- ṣāṃ yathāsvaṃ rasebhyaḥ prāyo guṇān doṣakopaśamana- tvaṃ ca vidyāt § 3077	10
AS.Sū.17.29	tadyathā kṣīramadirāmaricādīnām § 3078 rasādisaṅkareṇa tvanyathātvam § 3079 yathā madhu madhuraṃ śleṣmāṇaṃ śamayati kaṭuvi- pākatayā § 3080 sakaśāyatvādraukṣyācca vātaṃ janayati śītavīryatvācca § 3081 tathā yavo 'pi § 3082 ānūpaudakapiśitaṃ śītamapi pittaṃ karotyuruṣṇavīrya- tvāt § 3083 tathā tailaṃ kaṭuvipākatayā ca vipākata eva baddhavi- ṇmūtram § 3084 amlaṃ kāñjikaṃ kaphaṃ jayati rūkṣoṣṇatvāt kapi- tthaṃ tu raukṣyāt pittaṃ tu śītavīryatvāt § 3085 āmalakaṃ pittaṃ śītavīryatvāt svādupākatayā ca ka- phaṃ raukṣyāllāghavācca śaityaraukṣyalāghavaistu na vātaṃ § 3086 lavaṇaṃ saindhavaṃ svādupākatayā pittaṃ jayati lā- ghavāt kaphaṃ jayati § 3087 kaṭukāpi śuṅṭhī snehausṇyasvādupākairvātaṃ kṣapa- yati pippalī ca § 3088 laśuno 'pi snehausṇyagauravaiḥ § 3089 palāṇḍuśca § 3090 sa tu snehagauravābhyāṃ janayati śleṣmāṇam § 3091 vrddham ca mūlakaṃ svādupākatayā § 3092	15 20 25 30 35

- snigdhāni tiktāni vyāghrīviśalyārkaḡarūṇyusṇavīrya-
tvāt pittam janayanti | § 3093
- kaṣāyatiktam mahat pañcamūlam vātam jayati na tu pi-
ttam uṣṇavīryatvāt | § 3094
- 5 kaṣāyaśca kulattho 'mlapākatayā cetyetannidarśanam-
ātramuktam | | § 3095
- tasmāt | § 3096 AS.Sū.17.30
- kiñcidrasena kurute karma pākena cāparam | § 3097
- dravyam guṇena vīryeṇa prabhāveṇaiva kiñcana | |
§ 3098
- 10 yadad dravye rasādīnām balavattvena vartate | § 3099 AS.Sū.17.31
- abhibhūyetarāmstattat kāraṇattvam prapadyate | |
§ 3100
- viruddhaguṇasaṃyoge bhūyasālpam hi jīyate | | § 3101 AS.Sū.17.32
- 15 rasam vipākastau vīryam prabhāvastānyapohati | § 3102 AS.Sū.17.33
- balasāmye rasādīnāmiti naisargikam balam | | § 3103
- viruddhā api cānyonyam rasādyāḥ kāryasādhanē | AS.Sū.17.34
§ 3104
- nāvaśyam syurvighātāya guṇadoṣā mitho yathā | |
§ 3105
- 20 rasavīryaprabhṛtayo bhūtotkarṣāpakarṣataḥ | § 3106 AS.Sū.17.35
- ekarūpā virūpā vā dravyam samadhiśerate | | § 3107
- mādhuryaśaityapaicchilyasnehagauravamandatāḥ | § 3108 AS.Sū.17.36
- saha vṛttyā sthitāḥ kṣīre natvānūpaudakāmiṣe | | § 3109
- 25 guṇā dravyeṣu ye caktāsta eva tanudoṣayoḥ | § 3110 AS.Sū.17.37
- sthitivṛddhikṣayāstasmātteṣām hi dravyahetukāḥ | |
§ 3111
- rasam vidyānnipātena tenādhivasanena ca | § 3112 AS.Sū.17.38
- vīryam vipākam dravyāṇām karmaṇaḥ pariniṣṭhayā
30 | | § 3113
- madhuraskandhanirdiṣṭaghṛtatailagudādiṣu | § 3114 AS.Sū.17.39
- guṇāsvādādībhedenā rasaṣṭkam na yujyate | | § 3115
- astu bhedādasāṅkhyatvamaikyam vāsvādalakṣaṇāt | AS.Sū.17.40
§ 3116
- 35 bhūtotkarṣāpakarṣeṇa bhedo yo 'lpena kalpyate | |
§ 3117
- saṅkīrṇatvāt phale cāsau tulyatvānna vivakṣyate | § 3118 AS.Sū.17.41
- gurvādīnām viśeṣe 'pi svajāteranatīkramāt | | § 3119

AS.Sū.17.42	saṅkhyābhedo yathā nāsti rasānāmapi sa kramah § 3120	
AS.Sū.17.43	dr̥ṣṭam mukhopalepādi yatsarveṣu ghṛtādiṣu § 3121 na ca taddāḍimādyeṣu ṣaḍevāto rasāḥ smṛtāḥ § 3122 ānantaikatvayoṣca syānna vicitrārthatantraṇam 5 § 3123	
AS.Sū.17.44	gurvāmaḍyā vīryamucyante śaktimanto 'nyathāguṇāḥ § 3124	
AS.Sū.17.45	parasāmarthyahīnatvāt guṇā evetare guṇāḥ § 3125 yathārasam jaguḥ pākān ṣaṭ kecittadasāmpratam 10 § 3126	
AS.Sū.17.46	yāti tailam ca kaṭutām kaṭukāpi na pippalī § 3128 yathārasatve pākānām na syādevam viparyayaḥ 15 § 3129	
AS.Sū.17.47	yasmādr̥dṣṭo yavaḥ syādurgururapyanilapradah § 3130 dīpanam śītamapyājyam vasoṣṇāpyagnisādinī § 3131	
AS.Sū.17.48	kaṭupāko 'pi pittaghno mudgo māṣastu pittalah § 3132 svādupāko 'pi calakṛt snigdhoṣṇam guru phāṇitam 20 § 3133	
AS.Sū.17.49	rasaḥ svāduryathā caitattathānyeṣvapi dr̥śyate § 3134 vātalam kaphapittaghnamamlamapyākṣakīphalam § 3135	
AS.Sū.17.50	kurute dadhi gurveva vahniṃ pāravatam na tu § 3136 25 kapittham dāḍimam sāmlam grāhi nāmalakīphalam § 3137	
AS.Sū.17.51	kaṣāyā grāhiṇī śītā dhātakī na harītakī § 3138 apradhānāḥ pṛthak tasmādrasādyāḥ samśritāstute § 3139 30	
AS.Sū.17.52	prabhāvaśca yato dravye dravyam śreṣṭhamato matam § 3140 rasādisāmye yat karma viśiṣṭam tat prabhāvajam § 3141	
AS.Sū.17.53	dantī rasādyastulyāpi citrakasya virecanī § 3142 35 madhukasya ca mṛdvikā ghṛtam kṣīrasya dīpanam § 3143	
AS.Sū.17.54	kaṭupākarasasnigdthagurutvaiḥ kaphavātajit § 3144	

- laśuno vātakaphakṛṇna tu taireva yadguṇaiḥ | | § 3145
 mitho viruddhān vātādīn lohitādyā jayanti yat | § 3146 AS.Sū.17.55
 kurvanti yavakādyāśca tatprabhāvavijṛmbhitam | |
 § 3147
- 5 śirīṣādirviṣaṃ hanti svapnādyam tadvivṛddhaye | AS.Sū.17.56
 § 3148
- maṇimantrauṣadhīnām ca yat karmavividhātmakam
 | | § 3149
- 10 śalyāharaṇapuñjanmarakṣāyurddhīvaśādīkam | § 3150 AS.Sū.17.57
 darśanādyairapi viṣaṃ yanniyacchati cāgadah | | § 3151
 virecayati yad vṛṣyamāsu śukraṃ karoti vā | § 3152 AS.Sū.17.58
 ūrdhvādhobhāgīkam yacca dravyam yacchamanādi ca
 | | § 3153
- 15 mātrādi prāpya tattacca yat prapañcena varṇitam | AS.Sū.17.59
 § 3154
- tacca prabhāvajam sarvamato 'cintyaḥ sa ucyate | |
 § 3155
- rasena vīryeṇa guṇaiśca karma dravyam vipākena ca AS.Sū.17.60
 yadvidadhyāt | § 3156
- 20 sadyo 'nyathā tat kurute prabhāvāddhetoratastatra na
 gocaro 'sti | | § 3157
 iti saptadaśo 'dhyāyaḥ |

1.18 atha aṣṭādaśo 'dhyāyaḥ

- athāto rasabhedīyamadhyāyam vyākhyāsyāmaḥ | § 3159 AS.Sū.18.1
 iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ | | § 3160
- rasaḥ khalvāpyaḥ prāgavyaktaśca | § 3161 AS.Sū.18.2
 sa ṣaḍṛtukatvāt kālasya mahābhūtaguṇairūnātiriktaih
- 5 saṃsrṣṭo viṣamaṃ vidagdhaḥ ṣoḍhā pṛthagvipariṇamate
 madhurādibhedena | | § 3162
- tatra bhūjalayorbāhulyānmadhuro rasaḥ | § 3163 AS.Sū.18.3
 bhūtejasoramlaḥ | § 3164
 jalatejasorlavanaḥ | § 3165
- 10 vāyvākāśayostiktaḥ | § 3166
 vāyutejasoḥ kaṭukaḥ | § 3167
 vāyūrvyoḥ kaṣāyaḥ | | § 3168

- AS.Sū.18.4   teṣāṃ svādurāsvādyamāno mukhamupalimpatīndriy-
āṇi prasādayati | § 3169
dehaṃ prahlādayati | § 3170
ṣaṭpadapipīlikādīnāmapīṣṭatamaḥ | § 3171
amlastu jihvāmudvejyatyuraḥkaṅṭhaṃ vidahati | 5
§ 3172
mukhaṃ srāvayatyakṣibhruvaṃ saṅkocayati daśanān
harṣayati romāṇi ca | § 3173
lavaṇo mukhaṃ viṣyandayati kaṅṭhakaṇṭhapolam vidahati
annaṃ prarocayati | § 3174 10
tikto viśadayati vadanam viśodhayati kaṅṭhaṃ pratih-
anti rasanām | § 3175
kaṭuko bhṛśamudvejyati jihvāgraṃ cimicimāyati ka-
ṅṭhakaṇṭhapolam srāvayati mukhākṣināsikaṃ vidahati deham
| § 3176 15
kaṣāyastu jaḍayati jihvām badhnāti kaṅṭhaṃ pīḍayati
hr̥dayam | | § 3177
- AS.Sū.18.5   tatra madhuro raso janmaprabhṛtisātmyāt sarvadhātu-
vivardhanaḥ āyuṣyo bālavṛddhakṣatakṣiṇabalavarṇendri-
yatvakkeśakaṅṭhahitaḥ prīṇano bṛṃhaṇo jīvanastarpaṇaḥ 20
sthairyasandhānaḥ stanyakaro vātapittaviśadāhamūrchāt-
ṛṣṇāpraśamanaḥ snigdhaḥ śīto mṛdurguruśca | | § 3178
- AS.Sū.18.6   evaṃguṇo 'pi sa sadātyupayujyamānaḥ sthaulyāgnisā-
dagurutālasakātindriyāḥ | § 3179
śvāsapramehagalarogāviśamjñātāsyamādhuryalocana- 25
galārbudagaṇḍamālāḥ | | § 3180
- AS.Sū.18.7   chardiyudardamūrdharukkāsapīnasakrimīn ślīpada-
jvarodaraṣṭhīvanāni cāvahet | | § 3181
- AS.Sū.18.8   amlo 'nilanibarhaṇo 'nulomanaḥ koṣṭhavidāhī raktapi-
ttakṛduṣṇavīryaḥ śītasparśobodhayatīndriyāṇi | § 3182 30
rocanaḥ pācano dīpano bṛṃhaṇastarpaṇaḥ prīṇanaḥ
kledano vyavāyī laghuḥ snigdho hr̥dyaśca | | § 3183
- AS.Sū.18.9   janayati śīthilatvaṃ sevitaḥ sotidehe kaphavilayanaka-
ṇḍūpāṇḍutādr̥gvighātān | § 3184
kṣatavihitavisarpaṃ raktapittaṃ pipāsāṃ śvayathum- 35
api kṛśānām taijasatvāt bhramam ca | | § 3185
- AS.Sū.18.10   lavaṇaḥ stambhabandhasaṅghātavidhmāpanaḥ sarva-
rasapratyanīko dīpano rocanaḥ pācanaḥ kledanaḥ śoṣaṇaḥ

snehanah svedano bhedanaḥ chedanaḥ saro vyavāyī vik-
āṣī harati pavanaṃ viṣyandayati kaphaṃ viśodhayati sro-
tāṃsi nātiguruḥ snigdhatīkṣṇoṣṇaśca || § 3186

5 khalatipalitatṛṣṇātāpamūrccāvisarpaśvayathukītibha- AS.Sū.18.11
koṣṭhākṣeparodhāsrappittam | § 3187

kṣataviṣamadavrddhiṃ vātaraktaṃ karoti kṣapayati
balabhojaḥ soti vā sevanena || § 3188

10 tikaḥ svayamarociṣṇuruciviṣakṛmimūrcchotkledajva- AS.Sū.18.12
radāhatṛtakuṣṭhakaṇḍūharaḥ kledamedovasāmajjavinm-
ūtrapittaśleṣmopaśoṣaṇo dīpanaḥ pācano lekhanah stany-
akaṇṭhaviśodhano medhyo nātirūkṣaḥ śīto laghuśca ||
§ 3189

dhātubalakṣayamūrccāglānibhramavātarogaparūṣatvam AS.Sū.18.13
| § 3190

15 kharaviśadaraukṣyabhāvaiḥ soti samāsevitaḥkuryāt ||
§ 3191

kaṭuko 'lasakaśvayathūdardasthaulyābhiṣyandakṛmi- AS.Sū.18.14
vaktrarogaviṣakuṣṭhakaṇḍūprasādhanō vranāvasādanaḥ
sneha kledaśoṣaṇo rocanaḥ pācano dīpano lekhanah śodh-
20 anaḥ śoṣayatyannaṃ sphuṭayatīndriyāṇi bhinatti śonitas-
aṃghātaṃ chinnatti bandhān vivṛṇoti srotāṃsi kṣapayati
śleṣmāṇaṃ laghurūkṣatikṣṇoṣṇaśca || § 3192

kurute 'tiniṣovitaḥ sa tṛṣṇāmadamūrccāvamimohad- AS.Sū.18.15
ehasādān | § 3193

25 balaśukragalopaśoṣakampabhramatāpaglapanātīkarśa-
nāni || § 3194

karacaranāpārśvapṛṣṭhaprabhṛtiṣvanilasyakopamatitīvram AS.Sū.18.16
| § 3195

30 saṅkācatodabhedairvāvyagniguṇādhiakatvena || § 3196
kaṣāyo balāsaṃ sapittam saraktaṃ nihantyāśu badhn- AS.Sū.18.17
āti varcotirūkṣaḥ | § 3197

gurustvaksavarṇatvakṛt kledaśoṣī himaḥ prīṇano rop-
aṇo lekhanāśca || § 3198

35 atyabhyāsāt so 'pi śukroparodham tṛṣṇādhmānasta- AS.Sū.18.18
mbhaviṣṭambhakārśyam | § 3199

srotobandham vātavinmūtrasaṅgam pakṣāghātākṣep-
akādīmśca kuryāt || § 3200

- AS.Sū.18.19   atha madhuraskandho ghṛtamadhutailakṣīramedomaj-
jjeṣuvikṛtidrākṣākṣoḍakharjūramocacapanasasiñcatikā-
priyālarājādanakharyūrītālamastakakāśmaryamadhūkapa-
rūṣakatāmalakīvirāvidārīśatāvarītugākṣīrijīvakarṣabhakṣī-
raśuklāmadhūlikātmaguptābalātibalāviśvadevāsahadevāsā-5
laparṇīmudgaparṇīpṛśniparṇīmaṣaparṇīmahāsahākṣudra-
sahārddhivṛddhiśrāvañicchatrāticchatrarśyarpoktāśva § 3201
gandhāśvadamṣṭrāmṛṇālikāpuṣkarabījaśṛṅgāṭakakaśeru-
katakakanakabimbīprapaunḍarīkaprabhṛtīni jīvanīyo gaṇ-
astrṇapañcamūlaṃ ca || § 3202 10
- AS.Sū.18.20   amladravyaskandho dāḍimāmalakāmṛāmṛātakakośā-
mramātuluṅgavṛkṣāmlāmlīkāmlevatasakuvalalakucapārā-
vatabhavyakaramardadhavadhanvanakolabadarairāvataka-
pitthadantaśaṭhaprācīnāmalkanāraṅgatilakaṇṭakarūpyada-
dhimastutakradhānyāmlamadyaśuktaprabhṛtīni || § 3203 15
- AS.Sū.18.21   lavaṇadravyaskandhaḥ saindhavādīni kṣārāntāni trap-
usīsaprabhṛtīni || § 3204
- AS.Sū.18.22   tiktadravyaskandho 'garutagarōśīravālakacandanana-
ladakṛtamālanaktamālāpāmārgaharidrādvayamustamūrvā-
madanaphalājaśṛṅgītrāyamāṇākaṭukākīrātātiktakakaravīra- 20
viśālāsusavyativiśāyavāsakajyotiṣmatīpāṭhāvikaṅkatārkakā-
kamācīvācāvaraṇavatsakavaijayantīvetasasaptaparṇasoma-
valkasumanahkāmśyalohaprabhṛtīni paṭolādiśca śākava-
rgaḥ || § 3205
- AS.Sū.18.23   kaṭukadravyaskandho maricahiṅgutejovātīhastipippa- 25
līviḍaṅgabhallātakāsthimūlakasarsapalaśunapalāṇḍukara-
ñjamanaśśilāladevadārukuṣṭhailāsurasacorakahareṇukāmū-
trapittaprabhṛtīni kuṭherādiśca haritavargaḥ pañcakolaṃ
ca || § 3206
- AS.Sū.18.24   kaṣāyadravyaskandho harītakīpriyaṅvanantākṣaudra- 30
lodhrakaṭphaladhavadhanvanadhātrīphaladhātakīpuṣpapa-
dmāpadmakapadmapuṣpanāgakesarakumukotpalatuṅga-
tindukakadambodumbarajambvāmraplakṣavaṭabibhītaka-
vikaṅkatajambvāmṛāsthyāmakapitthāśvatthamocarasama-
ṅgāsomavalkasaptaparṇasyandanāsanasallakīsālatālapriyā- 35
lailāvāstukaparipelavajiṅgiṇībadarīkhadirakadarīmedakā-
śakaśerukavaṃśāśmantakāśokaśīriśaśiṃśapāpalāśaśamaśi-
ṇaśaṅkhanābhimeśaśṛṅgītaruṇakharjūrasphūrjjakabhūrjjā-

rjunājakarṇavarāṇapriyālamuktāñjanaigarikabisamṛṇālapra-
bhṛtīni || § 3207

tatra prāyo madhuraṃ śleṣmalamanyatra purāṇaśāli- AS.Sū.18.25
yavagodhūmamudgamadhuśarkarājāṅgalamāṃsāt | § 3208

5 prāyo 'mlaṃ pittalamanyatra dāḍimāmalakāt | § 3209

prāyolavaṇamacakṣuṣyamanyatra saindhavāt | § 3210

prāyastiktakaṭukaṃ vāṭalamavrṣyaṃ cānyatrāmṛtāpa-
ṭolīnāgarapippalīlaśunāt | § 3211

10 prāyaḥ kaṣāyaṃ śītaṃ stambhanaṃ cānyatra harīta-
kyāḥ || § 3212

iti yathāsthūlaṃ nityopayogināṃ pradhānatamānāṃ AS.Sū.18.26
copasaṅgrahaḥ || § 3213

ghṛtāmalakasindhūthapaṭolīnāgarābhayāḥ | § 3214 AS.Sū.18.27

15 śreṣṭhā yathāsvaṃ skandheṣu rasadeśastu vakṣyate ||
§ 3215

atha yaḥ śīśirapavanadharaṇīdharavividhavanagaha- AS.Sū.18.28
nanadītaṭakapalvalodapānakamalakumudakuvalayāvākīrṇora-
myaḥ sthirasnigdhabhūmirbhūriharitatrṇo 'tidūravistrṭa-

20 pratānapravālopasamcchannapādapaḥ sasyasarīṣpakha-
gabahulaḥ śleṣmapittaprāyo gurvauśadhisalilaḥ ślīpada-
galarogāpācīm̐jvarādyāmayopadrutajanapadaḥ so 'nūpo
madhurarasayoniḥ || § 3216

yastu viṣamavipulasikatāsthālabahulo 'tidūrāvagādh- AS.Sū.18.29
avirasasalilaḥ kleśasahārogaśarīradīrghāyuhprāyo janap-
25 ado 'nūparītaśca sa jāṅgalaḥ kaṭukarasayoniḥ | § 3217

ata eva cānūpasādhāraṇo jāṅgalasādhāraṇaśca vika-
lpyaḥ | § 3218

tayorādyo lavaṇāmlayoryoniritaraścetarayoḥ | § 3219

samyogāstveṣāṃ saptapañcāśadbhavanti | § 3220

30 bhavanti cātra || § 3221

svādurdvikeṣu pañcāmlaścaturo lavaṇastrayam | § 3222 AS.Sū.18.30

dvau tiktaḥ kaṭukaścaikaṃ yāti pañcadaśaiva te ||
§ 3223

trikeṣu madhuraḥ sām̐laścaturo lavaṇānvitaḥ | § 3224 AS.Sū.18.31

35 trīnyuktastiktakena dvau kaṭunaikaṃ niṣevate || § 3225

svādurdaśaivamamlaḥ ṣaṭ samyogān pūrvavatkriyā | AS.Sū.18.32
§ 3226

lavaṇastrīn bhajatyekaṃ tikta evaṃ tu viṃśatiḥ || § 3227

AS.Sū.18.33	svāduścāmlaścātuṣkeṣu ṣaṭ trayam lavaṇānugaḥ § 3228 ekaṃ tiktayuto yāti daśaiva madhuro rasaḥ § 3229	
AS.Sū.18.34	catvāro 'mlaḥ paṭuścaikaṃ bhedaḥ pañcadaśeti ca § 3230	
AS.Sū.18.35	ekaikasya parityāgāt saṃyogāḥ pañcake ca ṣaṭ § 3231 5 ekaśca ṣaḍrasaḥ ṣaṭ ca pṛthagevaṃ triṣaṣṭidhā § 3232 te rasānurasato rasabhedāstāratamyaparikalpanayā ca § 3233 sambhavanti gaṇanām samatītā doṣabheṣajavaśādupa- yojyāḥ § 3234 10 iti aṣṭādaśo 'dhyāyāḥ	

1.19 atha ekonaviṃśo 'dhyāyāḥ |

AS.Sū.19.1	athāto doṣādivijñānīyamadhyāyam vyākhyāsyāmaḥ § 3236 iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ § 3237 doṣadhātumalamūlo hi dehaḥ § 3238 tasmāttesāṃ lakṣaṇamupadekṣyāmaḥ § 3239 tamucchvāsaniśvāsotsāhapraspandanendriyapāṭavavegas pravartanādibhirvāyuranugrḥṇāti § 3240 paktyūṣmābhilāśakṣutpipāsāprabhāprasādadarśanamedhā- śauryamārdavādibhiḥ pittam § 3241 sthairyasnehasandhibandhavṛṣatākṣamādhīdhṛtibalāla- ulyādibhiḥ śleṣmā § 3242 10	
AS.Sū.19.2	tuṣṭiprīṇanaraktapuṣṭibhistu rasaḥ § 3243 jīvanavarṇaprasādanamāṃsapoṣaṇairasṛk § 3244 dehalepamalamedahpuṣṭibhirmāṃsam § 3245 netragātrasnigdhatāsnehadārḍhyāsthipuṣṭibhirmedaḥ § 3246 15 dehordhvatādhāraṇamajjapoṣaṇābhyāmasthi § 3247 snehabalāsthipūraṇaśukrapuṣṭibhirmajjā § 3248 harṣabalagarbhotpādanaiḥ śukram § 3249 avaṣṭambhānilānaladhāraṇaiḥ śakṛt § 3250 annakledanirvāhaṇena mūtram § 3251 20 kledatvaksneharomadhāraṇaiḥ sveda iti § 3252	
AS.Sū.19.3	kārśyakārṣṇyagātrakampasphuraṇoṣṇakāmitāsaṃjñā- nidrānāśabalendriyopaghātāsthīśūlamajjāśoṣamalasaṅgādhmā-	

nāṭopamohadainyabhayaśokapralāpādibhirvṛddho vāyuḥ
pīḍayati | § 3253

pītatvagglānīndriyadaurbalyaujovisraṃsaśītābhilāśadā-
hatiktāsyatātrṇmūrcchālpanidrātākrodhādibhiḥ pittam |
5 § 3254

śvaityaśaityasthaulyālasyagauravāṅgasādasrotahpidhā-
namūrcchātandrānidrāśvāsakāsaprasekahṛllāsāgnisādasa-
ndhiviśleṣādibhiḥ śleṣmā | | § 3255

prasekārocakāsyavairasyahṛllāsasrotorodhasvādudveṣā-AS.Sū.19.4
10 ṅgamardādibhiranyaiśca śleṣmavikāraprāyaiḥ rasaḥ | § 3256

kuṣṭhavisarpapīṭakāśṛgdarākṣimukhamedhragudadāha-
gulmavidradhiplīhavyaṅgakāmalāgnināśatamaḥpraveśara-
ktāṅganetratāvātaraktapittādibhiranyaiśca pittavikāraprā-
yairasṛk | § 3257

15 galagaṇḍa gaṇḍamālārbudagranthitālujihvākaṅṭharoga-
sphiggalausṭhabāhūdarorujaṅghāgauravavṛddhibhiḥ śle-
śmaraktavikāraprāyaiśca māṃsam | § 3258

pramehapūrvarūpaiḥ sthaulyopadravaiścānyairapi śl-
eṣmaraktamāṃsavikāraprāyairmedaḥ | § 3259

20 adhyasthibhiradhiantaiścāsthi | § 3260

netrāṅgaraktaḡauravaiḥ parvasu ca sthūlamūlārurbhi-
rmajjā | § 3261

atistrīkāmatāśukrāśmarīsambhavābhyāṃ śukrādhiḡyam
| § 3262

25 kukṣiśūlāṭopagauravaiḥ śakṛdādhīḡyam | § 3263

bastitodādhmānairmūtrādhiḡyam | § 3264

kaṇḍūdaurgandhyaiḥ svedaḥ | § 3265

anye 'pi ca dūṣikādimalā bāhulyadravatākaṇḍūgaura-
vaiḥ | | § 3266

30 prasekārucihṛllāsasaṃjñāmohālpavākceṣṭatāpṛahaṣā- AS.Sū.19.5
ṅgasādāgnivaiśamyādibhiḥ kṣīṇo vāyuḥ pīḍayati | § 3267

stambhaśaityāniyatatodārocakāvīpākāṅgapāruṣyakampa-
gauravanakhanayanaśauklyādibhiḥ pittam | § 3268

35 bhramodveṣṭanānidrāṅgamardapariploṣatodadavadāha-
sphoṭanavepanadhūmāyanasandhiśaithilyahṛdayadravaśleṣmā-
śayaśūnyatādibhiḥ śleṣmā | | § 3269

śabdāsahatvahrdayadravakampaśoṣaśūlaśūnyatāspa- AS.Sū.19.6
ndanaghṭṭanairalpayāpi ca ceṣṭayā śramatarṣābhyāṃ ra-
saḥ | § 3270

	tvagraukṣyāmlaśītābhilāśasirāśaithilyairasṛk § 3271	
	sphiggaṇḍādiśuṣkatātodaraukṣyākṣaglānisandhisphoṭa-	
	nadhamañśaithilyairmāṃsam § 3272	
	plihavṛddhikaṭisvāpasandhiśūnyatāṅgaraukṣyakārśya-	
	śramaśoṣameduramāṃsābhilāśairmāṃsakṣayoktaiśca me-	5
	daḥ § 3273	
	dantanakharomakeśaśātanaraukṣyapāruṣyasandhiśaithi-	
	lyāsthithodāsthībaddhamāṃsābhilāśairasthi § 3274	
	asthisauṣiryanistodadaurbalyabhramatamodarśanairma-	
	jjā § 3275	10
	śramadaurbalyāśyaśoṣatimiradarśanāṅgamardapāṇḍu-	
	tāsadanaklaibyamūṣkatodamedḥradhūmāyanaiściraḥca ni-	
	śekeṇa saraktaniśekeṇa vā śukram § 3276	
	saśabdasya vāyoḥ kuṣṣau tiryagūrdhvaṃ ca bhrama-	
	nenāntraveṣṭanena pārśvahrdayapīḍanenālpatayā ca śakṛt	15
	§ 3277	
	bastinistodamukhaśoṣakṛchrālpavivarṇamūtratādibhiḥ	
	sarudhiramūtratayā vā mūtram § 3278	
	stabdharomakūpatāromacyavanatvakparipāṭanasvāpa-	
	pāruṣyasvedanāśaiḥ svedaḥ § 3279	20
AS.Sū.19.7	anye 'pi ca malā yathāyathaṃ malāyanam śośaśūnya-	
	tvalāghavaiḥ § 3280	
	viparītaguṇakṣayavṛddhibhyāṃ ca vṛddhikṣayāvupal-	
	akṣayet § 3281	
	malānām tvatisaṅgotsargābhyāṃ ca vṛddhikṣayau	25
	§ 3282	
	vṛddhestu malānām kṣayah pīḍayati sutarāmanauci-	
	tyāt § 3283	
AS.Sū.19.8	tatrāsthani sthito vāyurasṛksvedayoḥ pittam § 3284	
	śeṣeṣu śleṣmā § 3285	30
	tasmādekavṛddhikṣayakāraṇatvameṣām § 3286	
	na tvevamasthivāyvoḥ § 3287	
	sarvaiva hi vṛddhiḥ prāyo 'tisantarpaṇanimittatvācchl-	
	eṣmaṇānugatā § 3288	
	tadviparyayācca kṣayo vāyunā § 3289	35
	tasmāllaṅghanabr̥mhaṇābhyāṃ vṛddhikṣayajān vikār-	
	ānupacaret § 3290	
	pavane tu br̥mhaṇalaṅghanābhyāṃ § 3291	

sarvatra ca dravyaguṇakarmaviparyayatulyabhāvenā-
viruddhena | | § 3292

dhātavaḥ khalu śārīrāḥ samānaiḥ samānaguṇabhūyi- AS.Sū.19.9
ṣṭhairvāhāravihārairabhyasyamānairvṛddhimāpnuvanti |
§ 3293

5 hrāsaṃ tu viparītairviparītaguṇabhūyiṣṭharvā | § 3294
tathā hi dehadhātavo ye guravaste gurubhiraikyakārit-
ayopacīyante | § 3295

10 laghavastu laghubhistadviparītaistu pṛthaktvakāribhi-
rapacīyante | § 3296

tasmādanyebyho dravyebhyo 'pi sutarāṃ raktamāpyā-
yyate raktena māṃsaṃ māṃsena medo medasāsthi taru-
ṇāsthānā majjā majñā śukraṃ śukreṇāmagarmeṇa garbhaḥ
| § 3297

15 yatra tvevaṃ lakṣaṇena sāmānyena sāmānyavatāmāh-
āravihārāṇāmāsānnidhyaṃ syāt sannihitānāṃ cābhyava-
haraṇamaśakyam viruddhatvād ghrṇitvādaruceryasm-
ādvā kāraṇāntarāt | § 3298

20 tatra samānaguṇabhūyiṣṭhānāmanyaprakṛtīnāmāhāra-
vihārāṇāmabhyavahāraḥ śreyān | | § 3299

tadyathā śukrakṣaye kṣīrasarpīṣorupayogo madhura- AS.Sū.19.10
snigdhaśītānāmapareṣāṃ ca dravyāṇāṃ | § 3300

karmāpi yadyasya dhātoḥ samānakriyatayā vṛddhika-
raṃ tasya tasya vṛddhimabhilaṣatā tattadāsevyam | § 3301

25 tathaiva catulyakriyatayā hrāsakaraṃ tadarthineti |
§ 3302

api ca | § 3303

viśeṣato raktavṛddhijān raktanirharaṇaprasādanakāy-
avirecanena | § 3304

30 māṃsavṛddhijān saṃsodhanaśastrakṣārāgnikarmabhiḥ
| § 3305

medojān sthauyakārśyakriyākrameṇa | § 3306

rasakṣayajān māṃsarasamadyakṣīraiḥ | § 3307

35 asthikṣayajān bastibhistiktopahitaiḥ ksīrabastibhiśca |
§ 3308

śakṛdvṛddhijānatīsāravidhānena | § 3309

śakṛtkṣayajānyavamāśakulmāśājameṣamadyādibhiḥ |
§ 3310

	mūtravṛddhikṣayajān mehakṛchracikitsayā § 3311	
	svedakṣayajānabhyaṅgavyāyāmamadyasvapnanivātaśa- raṇasvedairiti § 3312	
	bhavati cātra § 3313	
AS.Sū.19.11	ye pācakāṃśā dhātusthāsteṣāṃ māndyātitaikṣṇyataḥ	5
	§ 3314	
	vṛddhiḥ kṣayaśca dhātūnāṃ jāyate śrṇu cāparam	
	§ 3315	
AS.Sū.19.12	pāramparye 'pi dāvāgnestattat prāpyendhanam śikhā	
	§ 3316	10
	vṛddhikṣayau yathā yāti tadvaddhātuparamparā	
	§ 3317	
AS.Sū.19.13	dravyam tulyam viśiṣṭam hi svam svam vṛdhdyai kṣa- yāya ca § 3318	
	pratyātmabījanīyatam bhṛśamāśu prajāyate § 3319	15
AS.Sū.19.14	pūrho dhātuḥ param kuryāt vṛddhaḥ kṣiṇaśca tadvi- dham § 3320	
	doṣā duṣṭā rasairdhātūn dūṣayantyubhaye malān	
	§ 3321	
AS.Sū.19.15	adho dve sapta śīrasi khāni svedavahāni ca § 3322	20
	malā malāyanāni syuryathāsvaṃ teṣvato gadāḥ § 3323	
AS.Sū.19.16	vakṣyante vātajāstatra nidāne vātaraugike § 3324	
	pittam tvaci sthitam kuryādvisphoṭakamasūrikāḥ	
	§ 3325	
AS.Sū.19.17	rakte visarpaṃ dāham ca māṃse māṃspākakothanam	25
	§ 3326	
	sadāhānmedasi granthīn svedātyudvamanam tṛṣam	
	§ 3327	
AS.Sū.19.18	asthni dāham bhṛśam majñi hāridranakhanetratām	
	§ 3328	30
	pūtipītāvabhāsam ca śukram śukrasamāśritam § 3329	
AS.Sū.19.19	sirāgatam krodhanatām pralāpam snāvagam tṛṣam	
	§ 3330	
	koṣṭhagam madatṛddāhān vyāpino 'nyāṃścayakṣma- naḥ § 3331	35
AS.Sū.19.20	śleṣmā tvaci sthitaḥ kuryāt stambham śvetāvabhāsatām	
	§ 3332	

- pāṇḍūvāmayam ṣoṇitago māṃsasamstho 'rbudāpacīḥ
 || § 3333
- ārdracarmāvanaddhābhagātratām cātigauravam | § 3334 AS.Sū.19.21
 medogaḥ sthūlatām mehamasthnām stabdhatvamasth-
 5 igah || § 3335
 majjagaḥ śuklanetratvam śukrasthaḥ śukrasañcayam | AS.Sū.19.22
 § 3336
- vibandham gauravam cāti sirāsthaḥ stabdhagātratām
 || § 3337
- 10 snāyugaḥ sandhiśūlatvam koṣṭhago jaṭharonnatim | AS.Sū.19.23
 § 3338
- arocakāvīpākau ca tāṃstāṃśca kaphasambhavān ||
 § 3339
- viṇmūtrayoḥ sāsrayayostatra tatropadekṣyate | § 3340 AS.Sū.19.24
 15 upatāpopaghātau tu svāśrayendriyagā malāḥ || § 3341
 vyāyāmādūṣmaṇastaiḥkṣṇyādahitācaraṇādapi | § 3342 AS.Sū.19.25
 koṣṭhācchākhāsthimarmāṇi drutatvānmārutasya ca ||
 § 3343
- doṣā yānti tathā tebhyaḥ srotomukhaviśodhanāt | § 3344 AS.Sū.19.26
 20 vṛdhyābhiṣyandanātpākātakoṣṭham vāyośca nigrahāt
 || § 3345
- tatrasthāśca vilamberan bhūyo hetupratīkṣiṇaḥ | § 3346 AS.Sū.19.27
 te kālādibalam labdhvā kupyantyanyāśrayeṣvapi ||
 § 3347
- 25 tatrānyasthānasamstheṣu tadīyāmabaleṣu tu | § 3348 AS.Sū.19.28
 kuryāccikitsām svāmeva balenānyābhibhāviṣu || § 3349
 āgantum śamayeddoṣam sthāninaṃ pratikṛtya vā | AS.Sū.19.29
 § 3350
- tejo yatsarvadhātūnāmojastat paramucyate | § 3351
 30 mṛdu somātmakam śuddham raktamīṣatsapītakam ||
 § 3352
- yatsāramādau garbhasya yacca garbharasādrasaḥ | AS.Sū.19.30
 § 3353
- samvartamānam hṛdayam samāśrayati yatpurā || § 3354
 35 yaccharīrarsaḥ snehaḥ prāṇo yatra pratiṣṭhitaḥ | § 3355 AS.Sū.19.31
 yasyānāśānnanāśo 'sti prīṇitā yena dehinaḥ || § 3356
 hṛdayasthamapi vyāpi tat param jīvitāspadam | § 3357 AS.Sū.19.32

- aujaḥ kṣīyata kopakṣuddhyānaśokaśramādibhiḥ | |
 § 3358
- AS.Sū.19.33 bibheti durbalo 'bhīkṣṇaṃ dhyāyati vyathitendriyaḥ |
 § 3359
- duścchāyo durmanā rūkṣo bhavet kṣāmaśca tatkṣaye 5
 | | § 3360
- AS.Sū.19.34 jīvanīyauśadhakṣīrarasādyāstatra bheṣajam | § 3361
 aujovṛddhau hi dehasya tuṣṭipuṣṭibalodayaḥ | | § 3362
- AS.Sū.19.35 yadannaṃ dveṣṭi yadapi prārthayetāvirodhi tu | § 3363
 tattatyajan samaśnaśca tau tau vṛddhikṣayau jayet | | 10
 § 3364
- AS.Sū.19.36 kurvate 'bhiruciṃ doṣā viparītasamānayoḥ | § 3365
 vṛddhāḥ kṣīṇāśca bhūyiṣṭhaṃ lakṣayantyabudhā na tat
 | | § 3366
- AS.Sū.19.37 yathābalaṃ yathāsvaṃ ca doṣā vṛddhā vitanvate | § 3367 15
 rūpāṇi jahati kṣīṇāḥ samāḥ svam karma kurvate | |
 § 3368
- AS.Sū.19.38 ya eva dehasya samā vivṛdhyaḥ ta eva doṣā viṣamā va-
 dhāya | § 3369
 yasmādataste hitacaryayaiva kṣayādvivṛddheriva ra- 20
 kṣaṇīyāḥ | | § 3370
 iti ekonaviṃśo 'dhyāyaḥ | |

1.20 atha viṃśo 'dhyāyaḥ

- AS.Sū.20.1 athāto doṣabhedīyaṃ nāmādhyāyaṃ vyākhyāsyāmaḥ |
 § 3372
- iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ | § 3373
 vāyvākāśadhātubhyaṃ vāyuḥ | § 3374
 āgneyaṃ pittam | § 3375 5
 ambhaḥpṛthivībhyaṃ śleṣmā | § 3376
 tatra pakvāśayaḥ kaṭiḥ sakthinī pādāvasthi śrotraṃ sp-
 arśanaṃ ca vātasthānāni | § 3377
 atra ca pakvāśayo viśeṣeṇa | § 3378
 nābhirāmāśayaḥ svedo lasīkā rudhiraṃ cakṣuḥ sparśa- 10
 naṃ ca pittasthānāni | § 3379
 atra nābhirviśeṣeṇa | § 3380

uraha kaṅṭhaḥ śiraḥ kloma parvāṅyāmāśayo raso medo
ghrāṇaṃ ranaṃ ca śleṣmāsthānāni | § 3381

atrāpyuro viśeṣeṇa | § 3382

5 itthamadhomadhyordhvasanniveśinā doṣatrayeṇa śar-
īramagāramiva sthūṅātritayena sthirīkṛtam | § 3383

ataśca doṣā dehasya sthirīkaraṇāt sthūṅā ityucyante |
§ 3384

dhāraṇāddhātavaḥ | § 3385

malinīkaraṇādāhāramalatvācca malāḥ | § 3386

10 dūṣaṇasvabhāvāddoṣā iti || § 3387

ta ete pratyekaṃ pañcadhā bhidyante | § 3388

AS.Sū.20.2

tadyathā prāṇodānavyānasamānāpānabhedairvāyuḥ |
§ 3389

15 tatra prāṇo mūrddhanyavasthitaḥ kaṅṭhoraścaro bu-
ddhīndriyahṛdayamanodhamanīdhāraṇaṣṭhīvanakṣavathū-
dgāraprasāvāsocchvāsānapraveśādikriyaḥ | § 3390

udāna urasyavasthitaḥ kaṅṭhanāsikānābhicaro vākpra-
vṛttiprayatnorjābalavarṇasrotaḥprīṇanadhīdhṛtismṛtīmanobodha-
nādikriyaḥ | § 3391

20 vyāno hṛdyavasthitaḥ kṛtsnadehacaraḥ śīghratarag-
atiḥ gatiprasāraṇākuñcanotkṣepāvākṣepanibheṣonmeṣajṛ-
mbhaṇānnāsvādanasrotoviśodhanasvedāsṛksrāvaṇādikriyo
yonau ca śukrapratipādano vibhajya cānnasya kiṭṭāt sāraṃ
tena kramaśo dhātūṃstarpayati | § 3392

25 samāno 'ntaragnisamīpasthastatsandhukṣaṇaḥ pakvā-
māśayadoṣamalaśukrārtavāmbuvahaḥ srotovicārī tadava-
lambanānnadhāraṇapācanavivecanakīṭṭādhonayanādikriyaḥ
| § 3393

30 apānastvapānasthito bastīśroṇīmedhṛavṛṣaṇavaṅkṣaṇoru-
caroṇīmūtraśukrārtavagarbhanīṣkramaṇādikriya iti ||
§ 3394

pācakaraṅjakasādhakālocakabhṛājakatvabhedaiḥ pittam AS.Sū.20.3
| § 3395

35 tatra yadāmāśayapakvāśayamadyasthaṃ pañcamah-
ābhūtātmakatve 'pi tejoguṇotkarṣāt kṣapitasomagunaṃ
tataśca tyaktadravasvabhāvaṃ sahakārikāraṇairvāyukledā-
dibhiranugrahāddahanapācanādikriyayā labdhāgniśabdāṃ
pittamannaṃ pacati sārakīṭṭau vibhajati śeṣāṇi ca pitta-

	sthānāni tatrasthamevānuḡṛhṇāti tat pācakamityucyate § 3396	
	āmāśayasyaṃ tu rasasya rañjanādrañjakam § 3397 hrdayasthaṃ buddhimedhābhimānotsāhairabhipretā- rthasādhanātsādhakam § 3398	5
	drṣṭisthaṃ rūpālocanādālocakam § 3399 tvaksthaṃ tvaco bhrājanāt bhrājakam § 3400 tadabhyaṅgapariṣekālepādīn pācayati chāyāśca prakā- śayati § 3401	
AS.Sū.20.4	avalambakakledakabodhakatarpakaśleṣakatvabhedaiḥ śleṣmā § 3402	10
	sa tūrasthaḥ svavīryeṇa trikasyāṅnavīryeṇa ca saha hr- dayasya ca śeṣāṇaṃ ca śleṣmasthanānāṃ tatrastha evoda- kakarmanāvalambanādavalambaka ityucyate § 3403 āmāśayasthito 'nnasaṅghātasya kledanāt kledakaḥ § 3404	15
	rasanāsthaḥ samyagrasabodhanāt bodhakaḥ § 3405 śirasthaścaṣurādīndriyatarpaṇāt tarpakaḥ § 3406 parvastho 'sthisandhiśleṣaṇāt śleṣaka iti § 3407	
AS.Sū.20.5	evamamīṣu sthāneṣu bhūyiṣṭhamavikṛtāḥ sakalaśarīr- avyāpino 'pi vātapittaśleṣmāṇo vartante § 3408 teṣāṃ vṛddhiheturvakṣyate nidāneṣu § 3409 sāmānyataśca vṛddhikṣayalakṣaṇamuktaṃ pūrvādhy- āye § 3410	20
	vṛddhirhi dvedhā cayaprakopabhedena § 3411 tatroṣṇaguṇopahitā rukṣādayo vāyoh sañcayamāpāda- yanti § 3412	25
	śītaguṇopahitāḥ prakopamuṣṇaguṇopahitāḥ snigdhā- dayaḥ praśamam § 3413 śītaguṇopahitāstīkṣṇādayaḥ pittasya cayamuṣṇaguṇo- pahitāḥ kopam śītaguṇopahitā mandādayaḥ praśamam § 3414	30
	śītaguṇopahitāḥ snigdhādayaḥ kaphasya cayamuṣṇag- uṇopahitāḥ kopam tathā tu rūkṣādayaḥ praśamam § 3415	
AS.Sū.20.6	cayo vṛddhiḥ svadhāmnyeva pradveṣo vṛddhihetuṣu § 3416	35
	viparītaguṇecchā ca kopastūnmārgagāmitā § 3417	

- liṅgānāṃ darśanaṃ sveṣāmasvāsthyam rogasambhavaḥ | § 3418 AS.Sū.20.7
 svasthānasthasya samatā vikārāsambhavaḥ śamaḥ | | § 3419
- 5 dehe 'kruddho 'nilavaśāt kṛtsne 'rddhe 'vayave 'pi vā | AS.Sū.20.8
 § 3420
- doṣo vikāram kurute khe varṣamiva toyadaḥ | | § 3421
 atha prakupitā vātādayo nānāvidhairvikāraiḥ śarīram- AS.Sū.20.9
 upatapanti | § 3422
- 10 āviṣkṛtatamāstu vāyoraśītirvikārāḥ tadyathā | § 3423
 nakhabhedo vipādikā pādaśūlam pādabhraṃśaḥ su-
 ptapādatā vātakhuḍatā gulphagrahaḥ piṇḍikodveṣṭanam
 gr̥ddhrasī jānubhedo jānuviśleṣaḥ ūrusāda ūrustambhaḥ
 paṅgutvaṃ gudabhraṃśo gudārtirvṛṣaṇākṣepo meḍhra-
 15 stambho vaṅkṣaṇānāhaḥ śreṇibhedo viṅbheda udāvartaḥ
 khañjatvaṃ kubjatvaṃ vāmanatvaṃ trikagrahaḥ pṛṣṭhagr-
 ahaḥ pārśvāvamarda udarāveṣṭo hr̥nmoho hr̥ddravo vakṣ-
 odgharṣastathā vakṣoparodho vakṣastodo bāhuśoṣastathā
 gr̥ivāstambho manyāstambhaḥ kaṅṭhoddhvaṃso hanust-
 20 ambhastālvoṣṭhabhedo dantabhedo dantaśaithilyam mūk-
 atvaṃ vākṣaṅgaḥ pralāpaḥ kaṣāyāmyatā mukhaśoṣo rasā-
 jñatvaṃ ghrāṇanāśaḥ karṇaśūlamaśabdaśrutiruccaiḥśrut-
 irbādhiryam vartmastambho vartmasaṅkocastimirakṣi-
 śūlamakṣiviyudāso bhrūvyudāsaḥ śaṅkhabhedo lalāṭabhe-
 25 daḥ śīrorukkeśabhūmisphuṭanamarditamekāṅgarogaḥ sa-
 rvāṅgaroga ākṣepako daṇḍakaḥ śramo bhramo vepathurj-
 r̥mbhā glānirviśādo raukṣyam pārūṣyam śyāvāruṇābhāsa-
 tvamasvapno 'navasthitacittatā ca | | § 3424
- pittavikārāḥ punaroṣaḥ ploṣo davo davathurvidāho AS.Sū.20.10
 30 'ntardāhastvagdāho 'ṃsadāho dhūmako 'mlaka ūṣmādh-
 ikyamatisvedo 'ṅgagandho 'vayavasadanam śoṇitakledo
 māṃsakledastvaṅmāṃsāvadaraṇam carmadaraṇam rakt-
 akoṭho raktavisphoṭo raktamaṇḍalāni raktapittam harita-
 tvaṃ hāridratvaṃ nīlikā kakṣyā kāmālā tiktāsyatā lohi-
 35 tagandhāsyatā pūtimukhatvaṃ tṛṣṇādhikyamatṛptirāsyā-
 pāko galapāko 'kṣipākaḥ pāyupāko meḍhrapāko jīvādā-
 nam tamaḥpraveśo haritahāridranetramūtraśakṛttvaṃ ca
 | | § 3425

- AS.Sū.20.11 śleṣmavikārāstu tṛptistandrā nidrādhikyam staimityam
gurugātratālasyaṃ mukhamādhuryam prasekaḥ śleṣmo-
dgiraṇam malādhikyam balāso hṛdayopalepaḥ kaṇṭhopa-
lepo dhamanīpraticayo galagaṇḍo 'tisthaulyam śītāgnitv- 5
amudardaḥ śvetāvabhāsātā śvetanetramūtraśakṛttvam ca
|| § 3426
- AS.Sū.20.12 tatra sarvāṅgīnastīvraḥ santāpo dāhaḥ | § 3427
svedāratimānoṣaḥ | § 3428
prādeśikaḥ svedarahito 'gnyarciṣeva dāhaḥ ploṣaḥ |
§ 3429 10
mukhoṣṭhatāluṣu dāho davaḥ | § 3430
cakṣurādīndriyeṣu dāho davathuḥ | § 3431
pāṇipādāṃsamūleṣu vividhaḥ santāpo vidāhaḥ | § 3432
koṣṭhe dāho 'ntardāhaḥ | § 3433
śirogrīvākaṇṭhatāluṣu dhūmāyanam dhūmakaḥ | § 3434 15
sāntardāhahṛdayaśūlodgāro 'mlakaḥ | § 3435
śonitasya kṛṣṇatādaurgandhyatanutvāni kledaḥ | § 3436
māṃsasya tu kṛṣṇatā dairgandhyam ca | § 3437
bāhyatvaksamḥatiścarmakothaḥ | § 3438
koṣṭhagauravādāhārāsprhā tṛptiḥ | § 3439 20
anye punarāhurannānabhinandatā tṛptiriva tṛptirac-
akaḥ | § 3440
nidrārtasyeva viśayāgrahaṇam tandrā | § 3441
staimityam tu pramīlaka ityanyaiḥ paṭhitam | § 3442
upalepa ivopalepaḥ | § 3443 25
tadatiśayaḥ praticayo 'tipūraṇam | § 3444
agneratimandatā śailyam | § 3445
uraso 'bhiṣyanda udardaḥ | § 3446
keṣāñcicchītavopathurudardaḥ | § 3447
anye punarāhuḥ | | § 3448 30
- AS.Sū.20.13 śītapānīyasamsparsācchītakāle viśeṣataḥ | § 3449
sarāgakaṇḍūḥ śophaḥ syādudardaḥ sa kaphodbhava iti
|| § 3450
- AS.Sū.20.14 mahāvikārāstu yathāsvamevopadekṣyante | § 3451
kṣudravikārāḥ punaryadevāṅgamāviśanti tadupapad- 35
ameva nāma labhante | § 3452
yathā nakhaśaṅkhalalāṭabhedāḥ sāntardāhakaṇṭhahṛ-
dayopalepādayaḥ | § 3453

- teṣāṃ hi tathaiva svarūpamupadiṣṭaṃ bhavati | | § 3454
 sarveṣu teṣu teṣvanukteṣu cānyeṣvasaṅkhyeyatvādvik- AS.Sū.20.15
 āreṣvīmānyeva doṣāṅāmātmaliṅgāni sakalaśarīravyāpīny-
 avyabhivārīṇi ca | § 3455
- 5 tathā karmāṅyupakramaśca | § 3456
 tatrātmaliṅgānyāyūṣkāmīye nirdiṣṭāni | | § 3457
 karmāṇi tu vāyoḥ sraṃsavyāsasaṅgasādhedatodaha- AS.Sū.20.16
 rṣatarṣavarṭtāṅgamardakampavyathaveṣṭabhaṅgaśūlaśoṣa-
 svāpapāruṣyasauṣīryasaṅkocaspandanāni kaṣāyarasatvaṃ
 10 śyāvāruṇavarṇatā ca | § 3458
 pittasya dāhoṣmapākasvedakledakothasrāvarāgāḥ ka-
 ṭvamlarasatvaṃ śuklāruṇavarjyavarṇatā ca | § 3459
 śleṣmaṇaḥ kaṇḍūsthairyagauravopadehasnehaśaitya-
 bandhacirakāritvāni madhuralavaṇarasatvaṃ śvetavarṇ-
 15 atā ceti | | § 3460
 kapilabalastveṣāṃ svalakṣaṇāni rasato nirdideśa | § 3461 AS.Sū.20.17
 kaṭvamlalavaṇaṃ pittam svādvamlalavaṇaḥ kaphaḥ |
 § 3462
- 20 kaṣāyatiktakaṭuko vāyurdr̥ṣṭo 'numānataḥ | | § 3463
 suśrutaḥ punaḥ paṭhati | § 3464 AS.Sū.20.18
 pittam vidgdhamamlatāmupaiti śleṣmā lavaṇatām |
 § 3465
- 25 tadevametāni vāyvādirūpakarmāṅyavahitaḥ samyag-
 upalakṣayedāgamapratyakṣānumānaiḥ | § 3466
 anantaram ca deśakālamātrādīn pramāṅīkr̥tyāśvevop-
 akrameteti | § 3467
 bhavanti cātra | | § 3468
 vakṣyante 'taḥ paraṃ doṣā vṛddhikṣayavibhedataḥ | AS.Sū.20.19
 § 3469
- 30 pṛthak trīn viddhi saṃsargastridhā tatra tu tānnaḥ | |
 § 3470
- trīneva samayā vṛddhyā ṣaḍekasyātisāyane | § 3471 AS.Sū.20.20
 trayodaśa samasteṣu ṣaḍ dvyekātisāyena tu | | § 3472
 ekaṃ tulyādrikaiḥ ṣaṭ ca tāratamyavikalpanāt | § 3473 AS.Sū.20.21
 35 pañcaviṃśatirityevaṃ vṛddhaiḥ kṣīṇaiśca tāvataḥ | |
 § 3474
- ekaikavṛddhisamatākṣayaiḥ ṣaṭ te punaśca ṣaṭ | § 3475 AS.Sū.20.22
 ekakṣayadvandvavṛddhyā saviparyayayāpi te | | § 3476

AS.Sū.20.23	bhedā dviṣāṣṭirnirdiṣṭāstriṣaṣṭiḥ svāthyakāraṇam § 3477	
	rogyavasthāsu yugapad vṛddhisāmyakṣayānugam § 3478	
AS.Sū.20.24	ṣaṭkaṃ hi durbodhataram vikārairupadekṣyate § 3479	5
	prakṛtisthaṃ yadā pittaṃ vṛddho vāyuḥ kaphakṣaye § 3480	
AS.Sū.20.25	sthānādādāya gātreṣu yatra yatra visarpati § 3481	
	tadā bhedaśca dāhaśca tatra tatrānavasthitau § 3482	
AS.Sū.20.26	gātroddeśe tathā syātāṃ balahānīparīśramau § 3483	10
	prakutisthaṃ kaphaṃ kṣiṇe pitte vāyuryadā balī § 3484	
	karṣet kuryāt tadā sūlaṃ saśaityastambhagauravam § 3485	
AS.Sū.20.27	prakṛtisthaṃ yadā vātaṃ pittaṃ vṛddhaṃ kaphakṣaye § 3486	15
AS.Sū.20.28	saṃruṇaddhi tadā dāhaḥ sūlaṃ cāsyopajāyate § 3487	
	prakṛtisthaṃ kaphaṃ vṛddhaṃ pittaṃ vāyukṣaye yadā § 3488	
	sannirundhyāttadā kuryāt satandrāgaurava jvaram § 3489	20
AS.Sū.20.29	prakṛtisthaṃ yadā vāyuṃ vṛddhaḥ pittakṣaye kaphaḥ § 3490	
	sannirundhyāttadā kuryācchītakam gauravam jvaram § 3491	
AS.Sū.20.30	prakṛtisthaṃ yadā pittaṃ vṛddhaḥ śleṣmānilakṣaye § 3492	25
	sannirundhyāttadā kuryānmandāgnitvam śirograham § 3493	
AS.Sū.20.31	nidrātandropalepāṃśca hṛdrogaṃ gātragaauravam § 3494	30
	ṣṭhīvanam pittakaphayornakhādīnām ca pītatām § 3495	
AS.Sū.20.32	ye doṣavṛddhikṣayayorvikārāḥ kīrtitāḥ pṛthak § 3496	
	śeṣeṣvapi tu tāneva kalpayettadyathāyatham § 3497	
AS.Sū.20.33	saṃsargādrasarudhirādibhistathaiṣāṃ doṣāṇām kṣay- asamatāvivṛddhibhedaiḥ § 3498	35
	ānantyaṃ taratamayogataśca yātān jānīyādavahitamā- naso yathāsvam § 3499	
	iti viṃśo 'dhyāyaḥ	

1.21 atha ekaviṃśo 'dhyāyaḥ |

athāto doṣopakramaṇīyamadhyāyaṃ vyākhyāsyāma iti AS.Sū.21.1
hasmāhurātreyo maharṣayaḥ | § 3501

vātasyopakramaḥ snehaḥ svedo mṛdūni snigdhoṣṇa-
madhurāmlalavaṇāni saṃśodhanānyabhyavahāryāṇi cā-
5 bhyaṅgapūrvamupanāhanopaveṣṭanonmardanaparīṣekāva-
gāhasaṃvāhana pīḍanāni vitrāsanavidhmāpanavismara-
ṇāni surāsavavidhānaṃ snehāścānekayonayo dīpanīya-
pācanīyavātaharavirecanīyadravyopahitāstathā śatapāka-
sahasrapākāḥ sarvaśaḥ prayogārthā bastayo bastiniyamo
10 viśeṣatastailaṃ māṃsaraso 'nuvāsanāni sukhaśīlatā strīsa-
mparkavarjyaśca haimanto vidhiḥ | | § 3502

pittasya sarpiṣpānaṃ sarpiṣā snehanamadhoṣahar- AS.Sū.21.2
aṇaṃ madhuratiktakaṣāyāṇāmauśadhābhyavahāryāṇāṃ-
upayogo mṛdusurabhiśītahṛdyānāṃ gandhānāmupasevā
15 paramaśīśirasurabhisalilamajjanam | § 3503

mano 'nukūlasaṃsparśasukhānāṃ muktāmaṇivaidū-
ryāśmagarbhaśaṅkhaśīlāpadmarāgacandrakāntakāntata-
taralāvalīnāṃ bhramaratrāsitasahasrapatrāsītotpala kada-
līdalanavamālikākundamallikādivividhavarṇaprasūnavira-
20 citānāṃ srajāṃ ca dhāraṇamurasā | § 3504

kṣaṇe kṣaṇe cāgryacandanapriyaṅgukāleyakamṛṇāla-
karpūrasugandhiśītasvacchagandhavāribhiḥ sakamalaku-
mudakuvalayairbhūmitalakavāṭavātāyanaharmyabhittīnā-
mabhiprokṣaṇam | § 3505

śrutisukhamṛdumadhuramano 'nugānāṃ gītavāditrā-
25 ṇāmabhyudayānāṃ ca śravaṇam | § 3506

ayantraṇaiḥ samānaviṣayaveṣacaritairutsavotsavatarā-
nyonyadarśanaiḥ suhṛdbhiḥ sahāsanam | § 3507

anṛtavacanavirahasvabhāvasurabhitaravadanakuḍmalā-
30 nāṃ nātispaṣṭābhidhāyināmanupacāramadhurakomalollā-
pānāṃ priyāṇāmapatyakānāṃ sadayamāśleṣaḥ | § 3508

nirdayaṃ ca tanutaramṛdusurabhinivasanābhirmalli-
kāmulānukārimuktāphalaprāyālaṅkārabhiḥ sahacarīni-
nādasāñjalpopajanitautsukyakalahamaṃsānunāditanūpurara-
35 śanākalāpaśīñjitānugamanasammugdhamugdhasnigdhamṛ-
duvacanābhīrñijajaghananibiḍakucayugalālaṅkārabhārodva-

hanaśramaśvasanakampitamadhyamukulitalocanotpalābhiḥ
kiñcidvigalitanavayauvanābhiḥ priyaṅgasāṅgamātrātīmā-
trasukhāsṅvādavisraṃsyamānāmśukaikakālopajātavrīḍāva-
ilakṣyapragalbhātāvaiklavyaharṣaviṣādavismayasmitakopa-
prasādasādhvasasrastasvinnasarvāṅgadravīkṛtahimāṅgarā- 5
gābhiḥ samastadehahṛdayaprahlādakāriṇībhīrvilāsavatī-
bhiścaturaṅgamivānaṅgabalamaṅgaistanubhirapi samudv-
ahantībhiraṅganābhirāśleṣaḥ | § 3509

sakalarajanīkarakaranīkarāvākīrṇāśīśiratarāṇi bhavan-
atalasalilapulināni | § 3510 10

atisitasikatopāstrtatalamanokakāyayantrapravṛttivama-
lasaliladhāraṃ dhārāgrham | § 3511

sāgarānukāritoyāśayopatīrasuniviṣṭakusumitabahuviṭa-
papṛthutuṅgavividhatarataṭaruhatarunivahabahalacchāyopa-
sañchannaṃ ghavalaraktanīlanīrajarajovyāptasamastajala- 15
vipulasikatilatalopakalpitaṃ dolāyamānagaṇatithapṛthu-
dṛtikalaśasaraṅakarakaśravadudakapravāhāhitamṛtsaura-
bhabhūtalaikadeśaṃ pralambamānāmrajambūkadamba-
vidulaniculādikisalayamañjarīstapakapratyuptapaṭālikam mu-
hurmuḥ puruṣaprayatnapreritaghaṭamukhodgīrṇośīra- 20
candanānuviddhāvalagnapatitaśeṣa muktāphalāyamāna-
jalalavamuchrāyavistāravadaniṣiddhadūravistrāśītavātapra-
veśamatyarthasantatāmbuśītaśīkarābhiṣekapratihatasantā-
padāhamohaśramaklamapipāsamatisāyapṛptarāmaṇīyakam
himācalasparddhiśaityamambudharakālālīlāviḍambi kāy- 25
amānam | § 3512

praphullapadmotpalapuṇḍarīkaśaugandhikakokanada-
śatapatraparāgarāgānurañjitajalacaravihagagaṇakalaninada-
ramyā dīrghikāḥ madhupānalobhanīlīyamānālikulacalita-
latāpratānanipatitavividhakusumanicayaśayanaracanāsavyāḥ 30
pāramṛdupavanānyupavanāni | § 3513

viśeṣatastu gṛtaṃ payo virecanāni saumyāḥ sarve bh-
āvāḥ divāsvapnavarjyaśca graiṣmo vidhiḥ | | § 3514

AS.Sū.21.3 śleṣmaṇaḥ punarvidhivihitāni tīkṣṇāni saṃśodhanāni
rūkṣapṛāyāṇyabhyavahāryāṇi kaṭutiktakaśāyopahitāni tī- 35
kṣṇāni dīrghakālasthitāni hṛdyāni madyāni dhāvanala-
ṅghanaplavanajāgaraṇāniyuddhayuddhavyavāyavyāyāma-
rūkṣonmardanasnānocchādanāni | § 3515

- viśeṣataḥ kṣaudraṃ yūṣo vamanāni sarvaśaścopavā-
 saḥ sadhūmagaṇḍūṣaḥ sukhapraṭiśedhaḥ sukhārthameva
 vāsantiko vidhiriti | § 3516
 bhavanti cātra | | § 3517
- 5 upakramaḥ pṛthagdoṣān yo 'yamuddiśya kīrtitaḥ | AS.Sū.21.4
 § 3518
- samsargasannipāteṣu taṃ yathāsvaṃ vikalpayet | |
 § 3519
- 10 graiṣmaḥ prāyo marutpittē vāsantaḥ kaphamārute | AS.Sū.21.5
 § 3520
- maruto yogavāhitvāt kaphapittē tu śāradaḥ | | § 3521
 yojyāḥ paṭvamlamadhurā vāyau krudde rasāḥkramāt AS.Sū.21.6
 | § 3522
- 15 pitte pittastataḥ svāduḥ kaṣāyaśca raso hitaḥ | | § 3523
 kaṭukaḥ prāk tatastiktaḥ kaṣāyo 'nte kaphāmāye | | AS.Sū.21.7
 § 3524
- cayapraprapraśamā vāyogrīṣmādiṣu triṣu | § 3525 AS.Sū.21.8
 varṣādiṣu tu pittasya śleṣmaṇeḥ śīśirādiṣu | | § 3526
 cīyate laghurūkṣābhiroṣadhībhiḥ samīraṇaḥ | § 3527 AS.Sū.21.9
- 20 tadvidhadvidhe dehe kālasyauṣṇyāna kupyati | |
 § 3528
- adbhiramlavipākābhiroṣadhībhiśca tādrśam | § 3529 AS.Sū.21.10
 pittam yāti cayaṃ kopam na tu kālasya śaityataḥ | |
 § 3530
- 25 cīyate snigdhaśītābhirudakauṣadhibhiḥ kaphaḥ | § 3531 AS.Sū.21.11
 tulye 'pi kāle dehe ca skannatvāna prakupyati | | § 3532
 iti kālasvabhāvo 'yam āhārādivaśāt punaḥ | § 3533 AS.Sū.21.12
- cayādīn yānti sadyo 'pi doṣāḥ kāle 'pi vā na tu | | § 3534
 vyāpnoti sahasā dehamāpādatalamastakam | § 3535 AS.Sū.21.13
- 30 nivartate tu kupito malo 'lpālpaṃ jalaughavat | | § 3536
 caya eva jayeddoṣam kupitam tvavirodhayan | § 3537 AS.Sū.21.14
 sarvakope balīyāmsam śeṣadoṣāvirodhataḥ | | § 3538
 kramānmarutpittakaphān sarvatra sadrśe bale | § 3539 AS.Sū.21.15
- 35 vātādīnāṃ yathāpūrvam yataḥ svābhāvikaṃ balam | |
 § 3540
- ūce parāśaro 'pyarthamamumeva pramāṇayan | § 3541 AS.Sū.21.16
 yathopanyāsataḥ prāptamādaḥ doṣabhiṣajitam | |
 § 3542

AS.Sū.21.17	netṛbhaṅgena dṛṣṭo hi samaṃ sainyaaparājayaḥ § 3543	
AS.Sū.21.18	sthānataḥ kecidicchanti prakṛtāvachchleṣmaṇo vadham § 3544	
AS.Sū.21.19	śirasyurasi kaṅṭhe ca pralipṭe 'nnaṛuciḥ kutaḥ § 3545 tadabhāve katham bhojyapānadravayāvacāraṇam § 3546	5
AS.Sū.21.20	asatyabhyavahāre ca kuto doṣavinigrahaḥ § 3547 tasmādātau kapho ghātyaḥ kāyadvārārgalo hi saḥ § 3548	
AS.Sū.21.21	madhyasthāyi yataḥ pittamāśukāri ca cintyate § 3549 ato vātasakhasyāsyā kuryāttadanu nigraham § 3550 ata eva ca pittādiḥkaphānto 'nyaiḥkramaḥsmṛtaḥ § 3551	10
AS.Sū.21.22	suśrutaśca na sarvatra matametāt bravīti tu § 3552 jayejjvare 'tisāreca kramāt pittakaphānilān § 3553	
AS.Sū.21.23	prāyeṇa tāpātmatayā jvare tejo viśiṣyate § 3554	15
AS.Sū.21.24	viśāśca saraṇam pittāttathā ca mṛdukoṣṭhatā § 3555 tasyacānubalaḥśleṣmā gauravāpaktijāḍyakṛt § 3556 vāyuśca varddhate 'vaśyam yātsvahassu tayohkṣaye § 3557	
AS.Sū.21.25	jvarātisārayostasmādeṣa doṣajaye kramaḥ § 3558	20
AS.Sū.21.26	kaphapittānilānanye kramādāhustayorapi § 3559 yasmādāmāśayotkleśāt bhūyiṣṭham tatsamudbhavaḥ § 3560	
AS.Sū.21.27	kraṇṇādyena tatrāpi pravṛddhān svāśraye sthitān § 3561	25
AS.Sū.21.28	svāśrayeṣu praduṣṭānām sthitaiva hyāśukāritā § 3562 vijñāya karmabhiḥ svaiḥ svairdoṣodrekaṃ yathābalaṃ § 3563	
AS.Sū.21.29	bheṣajam yojayettattat tantrīkuryāna tu kramam § 3564	30
AS.Sū.21.29	prayogaḥ śamayed vyādhiṃ yonyamanyamudīrayet § 3565	
AS.Sū.21.30	nāsau viśuddhaḥ śuddhastu śamayedyo na kopayet § 3566	
AS.Sū.21.30	kruddham malamalam jetum nālpabhāvādubhāvapi § 3567	35
AS.Sū.21.31	doṣā doṣātmakatvācca na same 'pi parasparam § 3568 śītradravāmlalavaṇakaṭvādiguṇatulyatā § 3569	

- 5   dr̥ṣṭā mithaśca doṣeṣu nātonyonyam jayanti te || § 3570
       ārambhakam virodhe 'pi mitho yadyat guṇatrayam | AS.Sū.21.32
    § 3571
- 5   viśvasya dr̥ṣṭam yugapadvyādherdoṣatrayam tathā ||
    § 3572
- 10   vāyurāmānvayaḥ sārtirādhmānakṛdasañcaraḥ | § 3573   AS.Sū.21.33
       durgandhamasitam pittam kaṭukam bahalam guru ||
    § 3574
- 10   āvilastantumāmstyānaḥ pralepī picchilaḥ kaphaḥ | AS.Sū.21.34
    § 3575
- viparyaye tu pakvatvam tathā tāmram samecakam ||
    § 3576
- 15   pītañca pittamacchañca śleṣmācchaḥ piṇḍito 'thavā | AS.Sū.21.35
    § 3577
- 15   viśadaśca saphenaśca dhavalo madhuro rase || § 3578
       ūṣmaṇo 'lpabalatvena dhātumādyamapācitam | § 3579   AS.Sū.21.36
       duṣṭamāmāśayagataḥ rasamāmam pracakṣate || § 3580
       anye doṣebhya evātiduṣṭebhyo 'nyonyamūrchanāt | AS.Sū.21.37
    § 3581
- 20   kodravebhyo viśasyeva vadantyāmasya sambhavam ||
    § 3582
- āmena tena sampr̥ktā doṣā dūṣyāśca dūṣitāḥ | § 3583   AS.Sū.21.38
       samā ityupadiśyante ye ca rogāstadudbhavāḥ || § 3584
       sarvadehapravisṛtān sāmān doṣān na nirharet | § 3585   AS.Sū.21.39
- 25   līnān dhātuṣvanutkliṣṭān phalādāmādrasāniva || § 3586
       āśnayasya hi nāśāya te syurdurnirharatvataḥ | § 3587   AS.Sū.21.40
       pācanairdīpanaiḥsrehaistān svedaiścapaniṣṭān || § 3588
       śodhayecchodhanaiḥ kāle yathāsannaḥ yathābalaḥ | AS.Sū.21.41
    § 3589
- 30   hantyaśuyuktaḥ vaktreṇa dravyamāmāśayānmalān
    || § 3590
- ghrāṇena cordhvajatrūthān pakvādhānāt gudena tu | AS.Sū.21.42
    § 3591
- 35   utkliṣṭānadha ūrdhvam vā na cāmān vahataḥ svayam
    || § 3592
- dhārayedaūśadhairdoṣān vidhr̥tāste hi kurvate | § 3593   AS.Sū.21.43
       rogānutpādanirdiṣṭhānatisthaulyādikān gadān || § 3594
       pravṛttān prāgato doṣānupekṣeta hitāśinaḥ | § 3595   AS.Sū.21.44

vibaddhān pācanaistaistaiḥ pācayan nirharetā vā | |
§ 3596

iti ekaviṃśo 'dhyāyaḥ | |

1.22 atha dvāviṃśo 'dhyāyaḥ |

- AS.Sū.22.1 athāto rogabhedīyamadhyāyaṃ vyākhyāsyāmaḥ iti hasm-
āhurātreyādayo maharṣayaḥ | § 3598
- saptavidhāḥ khalu rogā bhavanti | § 3599
- sahagarbhajātapiḍākālāprabhāvasvabhāvajāḥ | § 3600
- te tu pṛthagdvividhāḥ | § 3601 5
- tatra sahajāḥ śukrārtavadoṣānvayāḥ | § 3602
- kuṣṭhārśomehādayaḥ | § 3603
- pitṛjā mātṛjāśca | § 3604
- garbhajā jananyabhivārāt kaubjapāṅgulyapaiggalyaki-
lāsādayo 'nnaśajā dauḥṛdavimānanajāśca | § 3605 10
- jātajāḥ svāpacārāt santarpanajā apatarpanajāśca | § 3606
- piḍākṛtāḥ kṣatabhaṅgaprahārakrodhaśokabhayādayaḥ
śārīramānasāśca | § 3607
- kālajāḥ śītādikṛtā jvarādayo vyāpanajā asaṃrakṣaṇaj-
āśca | § 3608 15
- prabhāvajā devagurūllāṅghanaśāpārthavaṇādikṛtā jv-
arādayaḥ piśācādayaśca | § 3609
- svabhāvajāḥ kṣutpipāsājvarādayaḥ kālajā akālajāśca |
§ 3610
- tatra kālajā rakṣaṇakṛtāḥ | § 3611 20
- arakṣaṇajā akālajāḥ | § 3612
- ta ete samāsataḥ punardvividhā bhavanti | § 3613
- pratyutpannakarmajāḥ pūrvakarmajāśca | § 3614
- tatra rogotpattiṃ prati pratyutpannaṃ karma yadan-
enaiva śārīreṇa dr̥ṣṭamadṛṣṭaṅcoddiśyāptopadiṣṭānāṃ vi-
hitānāṃ pratiśiddhānāmananuṣṭhānāmanuṣṭhānaṃ vā |
§ 3615 25
- janmāntarātītena tu pūrvam | § 3616
- tattu punardaivākhyamuktaṅca niyatāniyatabhedenā
prāk | § 3617 30
- tasmād dr̥ṣṭahetavaḥ pratyutpannakarmajāḥ | § 3618

viparītā daivajanmānaḥ alpanidānā mahārujāścobhay-
ātmakāḥ | | § 3619

tatra yathāsvaṃ pratipakṣaśīlanāt pūrveṣāṃ rogāṇām-
upaśamaḥ | § 3620 AS.Sū.22.2

5 satyeva vipakṣaśīlane 'niṣṭakarmakṣayāt daivikānām |
§ 3621

doṣakarmakṣayādanyeṣām | § 3622

anye punaḥ pratyutpannam karma parakṛtamapi varṇ-
ayanti | § 3623

10 tacca parābhisamṣkāramācakṣate | § 3624

evañcāhuḥ yadi svayaṃ kṛtādevakarmanaḥ kāryānirv-
ṛttiḥ syāt | § 3625

na dṛṣṭapuruṣāntarakṛtāt | § 3626

15 kimiti vidvānapi parācaritayorupakārāpakārayoḥ su-
khaduḥkhānurodhāttoṣaroṣau pratikartavyacittam vā pr-
atipadyate | § 3627

evamete vyādhayo dvividhāḥ santaḥ trividhā jāyante |
§ 3628

tataśca doṣavanto bhūyaḥ saptavidhāḥ | | § 3629

20 sakalo 'pi cāyaṃ rogasamūhaḥ pratikāravānāyurveda-
vihitamupadeśamapekṣate | § 3630 AS.Sū.22.3

yasmānniyatahetuko 'pyāmayaḥ samyak bhiṣagādeśā-
nuṣṭhānādupāttāyussaṃskārāparikṣaye jātopi vā sahyave-
danatām pratipadyate | § 3631

25 anupakramyamānastu sarva eva prāyaśo bhinatyaka-
ṇḍe | § 3632

svayamapi ca daivānnidānālpatayā vā nivartamāna-
śṣoḍaśaguṇasamudita kriyopalambhādāśutaramaparikli-
ṣṭasya cāpagacchati | § 3633

30 aniyataphaladāyini tu daive hitābhyāsaratasyā 'vakāś-
ameva na labhate vyādhiḥ | § 3634

tasmāna kasyāñcidavasthāyāmātmavān hitāhitayoḥ
tulyadarśi syāt | § 3635

35 trividhāśca punarvyādhayo mṛdumadhyādhimātrabh-
edena | § 3636

tatrālpalakṣaṇā mṛdavo madhyalakṣaṇā madhyāḥ sa-
mpūrṇalakṣaṇāstvadhimātrāḥ | § 3637

	te punaḥ sukhasādhyādiviśeṣeṇa caturvidhāḥ prāgup- adiṣṭāḥ § 3638	
	subahuśo 'pica bhidyamānā vyādhayo nijāgantutāṃ na vyabhicaranti § 3639	
AS.Sū.22.4	tatra nijāstu doṣotthāḥ § 3640	5
	teṣu pūrvam vātādayo vaiṣamyamāpadyante tato vya- thābhinirvartate § 3641	
	bāhyahetujāstvēgantavaḥ teṣu prāhareṇa vyathā pūrv- amupajāyate tato doṣavaiṣamyam § 3642	
	doṣavaiṣamyeṇaiva ca bahurūpā ruganubadhyate pra- varddhate ca § 3643	10
	evañca kṛtvā na doṣavyatirekeṇa rogānubandhaḥ kev- alam paurvāparye viśeṣaḥ § 3644	
	tasmādekākārā evarogā ruksāmānyāt § 3645	
	asañkhyabhedā vā pratyekaṃ samutthānasthānasa- msthānavarṇanāmavedanāprabhāvo pakvamaviśeṣāt § 3646	15
	yathāsthūlam yathāsvamevopadekṣyante § 3647	
	asañkhyeyatvācca doṣaliṅgaireva rogānupakramam ca vibhajet § 3648	
AS.Sū.22.5	doṣā eva hi sarvarogakakāraṇam § 3649	20
	yathaiva śakuniḥ sarvataḥ paripatan divasaṃ svāṃ cchāyāṃ nātivartate § 3650	
	yathā vā kṛtsnam vikārajātam vaiśvarūpyeṇa vyavasht- itaṃ guṇatrayamapyatiricya na vartate § 3651	
	tathaivedamapi kṛtsnam vikārajātam doṣatrayamiti § 3652	25
	yathā ca vidyudvarṣādayo nabhasi bhavanti na tvava- śyam nimittatastvavaśyamapi § 3653	
	taraṅgabudbudādayaścāmbhasi tathā doṣeṣu rogāḥ § 3654	30
AS.Sū.22.6	trividhantu nimittameṣāmasātmyendriyārthasaṃyogaḥ pajñāparādhāḥ pariṇāmaśca te punaḥ pratyekamatiyogā- yogamithyāyogabhedāt tridhā bhidyante § 3655	
	tatra yathāsvam cakṣurādīndriyāṇāṃ rūpādibhirartha- iratisaṃsargo 'tiyogaḥ § 3656	35
	alpaśo naiva vā saṃsargastvayogaḥ § 3657	
	sūkṣmātidūrāntikasthātibhāsvatbharavāpriyavikṛtādida- śanam § 3658	

- dviṣṭātyuccaparūṣabhīṣaṇādiśravaṇam | § 3659
 pūtyamedhyātitiḥṣnogradipratikūlādyāghrāṇam | § 3660
 svabhāvādibhirāhāraḥkalpanāviśeṣāyatanaairapathyānām
 rasānāmabhyavahārah tathā snānādīnām śītoṣṇādīnāṅca
 5 sprṣyānāmayathāvadupasevanamaśucibhūtābhighātaviṣa-
 vātādisaṃsparśāśca bhithyāyogaḥ | | § 3661
 kāyavānmanobhedena tu trividhamapyahitaṃ karma AS.Sū.22.7
 prajñāparādhaḥ | § 3662
 tatra kāyādikarmaṇo 'tipravṛttiratiyogaḥ | § 3663
 10 alpaśo naiva vā pravṛttirayogaḥ | § 3664
 vegodīraṇadhāraṇaviśamāṅgecaṣṭanaskhalanakaṇḍūya-
 naprahāraprāṇāyāmādi | § 3665
 tathā kṣutpipāsārdhabhuktabhāṣaṇādi | § 3666
 bhayaśe kersyāmātsaryādi | § 3667
 15 daśavidham cākuśalam karma yathāsvam mithyāyo-
 gaḥ | § 3668
 pariṇāmaḥ kāla ucyate | § 3669
 so 'pi śītoṣṇavarṣabhedāttridhā | § 3670
 tatrālītimātrasvalakṣaṇaḥ kālo 'tiyogaḥ | § 3671
 20 hīnasvalakṣaṇastvayogaḥ | § 3672
 viparīto mithyāyogaḥ | § 3673
 ta ete 'tiyogādayaḥ sāmānyato 'nupaśayalakṣaṇāḥ |
 § 3674
 sarvo vā prajñāparādha evāyaṃ yadeṣānavivarjanam
 25 | § 3675
 arthakarmakālāḥ punaḥsamyagyogenopaśayāt bhūyi-
 ṣṭhaṃ svāsthyahetavaḥ | § 3676
 tatrāpi rasavarjyā viśayā yathāyathamindriyaṃ bādha-
 nte 'nugrḥṇanti ca | § 3677
 30 śeṣā rasakarmakālāstu sarvaṃ dehaṃ | § 3678
 api ca | | § 3679
 sarvabhāvānām bhāvābhāvau nāntareṇa yogātiyogādīn AS.Sū.22.8
 vyavasyet | § 3680
 sarveṣāṃ punarvikārāṇāṃ nidānadoṣadūṣyāviśeṣebhyo
 35 bhāvābhāvaviśeṣā bhavanti | § 3681
 yadā hyete trayo nidānādiviśeṣāt nānyonyamanuba-
 dhnantīṣadvānubadhnantyabalā vā na tadāminirvarttante

	vyādharyāscarā dvābhinirvarttante tanavo vā bhavantya-	
	sampūrṇaliṅgā vā § 3682	
	viparyaye tu viparītāḥ § 3683	
AS.Sū.22.9	trayaśca rogāṇaṃ mārḡā bāhyamadhyābhyantarāḥ ta-	
	tra bāhyo raktādidhātavastvak ca § 3684	5
	sa punaḥ śākhākhyāḥ § 3685	
	tadāśrayāḥ gaṇḍapiṭakālajyapacīcarmakīlārbudādhimā-	
	ṃsamaśavyaṅgādayo bahirbhāgāśca śophārśogulmavīsa-	
	rpavidradhyādayaḥ § 3686	
	madhyo mūrddhahṛdayabastyādīni marmāṅyasthisa-	10
	ndhayaḥ § 3687	
	tatropanivaddhāśca snāyusirākaṇḍarādayaḥ tadāśra-	
	yāḥ § 3688	
	pakṣavadhagrahāpatānakārditarājayakṣmāsthisandhiśū-	
	lagudabhraṃśādayo mūrddhādirogāśca § 3689	15
	ābhyantaro mahāsrotaḥ śarīramadhyam mahānimna-	
	māmapakvāśayāśrayaḥ koṣṭho 'ntariti paryāyāḥ tadāśr-	
	ayā jvarātīsārachardyalasakaviṣūcikāśvāsakāśahidhmānā-	
	hodaraplīhādayo 'ntarbhāgāśca visarpaśophārśovidradhi-	
	gulgumādayaḥ § 3690	20
AS.Sū.22.10	te ca rogāḥ svapradhānā bhavantyanaparivārā vā kr-	
	amādanubandhyanubandhākhyāḥ § 3691	
	tatrādyāḥ svatantrāḥ spaṣṭākṛtayo yathāsvaṃ samutth-	
	ānopaśayāśca § 3692	
	itare tu tadviparītāḥ tadvacca doṣā api § 3693	25
	tatrānyaparivārā vyādhayo dvividhāḥ § 3694	
	purogāminonugāminaśca § 3695	
	teṣvādyāḥ pūrvarūpasamjñāḥ § 3696	
	upadravāstvitare § 3697	
	tānyathāyathameva vakṣyamāṅānupalakṣayet § 3698	30
	pradhānapraśame ca praśamo bhavati teṣāmanupaśā-	
	myato vā paścāttānupakramet § 3699	
	tvaritaṃ vā balavantamupadravaṃ pradhānāvirodh-	
	ena § 3700	
	sa hi pīḍākarataro bhavati vyādhiparikliṣṭadehatvāt	35
	pramehapiṭakādivat § 3701	
	tathānyaḥ pradhāna eva rogo 'nyasya pradhānasya he-	
	tuḥ bhavati § 3702	

- yathā jvaro raktapittasya raktapittaṃ vā jvarasya | § 3703
 tau śvāsasya | § 3704
 plīhā jaṭharasya | § 3705
 tacchvayathoḥ | § 3706
 5 arśāṃsi gulmodarātīsāragrahaṇīnām | § 3707
 pratiśyāyaḥ kāsajvarayoḥ | § 3708
 tau kṣayasya | § 3709
 kṣayaḥ śoṣasya | § 3710
 ekaścāpacāro nimittamekasya vyādheḥ bahūnām ca ta-
 10 thā bahavaḥ tadvadekaṃ liṅgam | § 3711
 evameva praśame 'bhyupāyaḥ tathā sa evānyasya pra-
 kope | § 3712
 tasmāttānavahitaḥ samyagāgamādibhiḥ parīkṣeta ||
 § 3713
 15 tatrāgamato rogamevamevaṃ prakopaṇamevaṃ yon- AS.Sū.22.11
 imevamadhiṣṭhānamevamātmānamevaṃ devanamevaṃ
 rūpaśabdagandharasasparśamevaṃ pūrvarūpamevam-
 padravamevaṃ vṛddhisthānakṣayānvitamevamudarkam-
 evaṃ nāmānam | § 3714
 20 tasminniyaṃ pratīkāryasya pravṛttiḥ anyathā nivṛttiḥ |
 § 3715
 pratyakṣatastvāturasya yathāsvamindriyairvarṇasamsthā-
 napramāṇopacayachāyāviṇmūtra charditādhikyamānt-
 kūjanamaṅgulyādiṣusandhiṣu sphuṭanaṃ dehaśakṛdva-
 25 rṇādīgandhaṃ suptaśītoṣṇastambhanasamspandaślakṣṇa-
 kharasparśaṅca | § 3716
 prakṛtivyakṛtiyuktamāsyarasantu praśnena tathā succh-
 ardanaducchardanatvaṃ mṛdukrūrakoṣṭhatām svapnada-
 rśanamabhiprāyaṃ janmāmayapravṛttinakṣatradviṣṭeṣṭa-
 30 sukhaduḥkhāni ca | § 3717
 tathā vayaḥ pratyakṣeṇa ca | § 3718
 anumānatastu yūkāpasarpaṇena śarīravairasyam |
 § 3719
 makṣikopasarpaṇena śarīramādhuryam | § 3720
 35 tathāgniṃ jaraṇaśaktyā | § 3721
 balaṃ vyāyāmaśaktyā | § 3722
 gūḍhaliṅgaṃ vyādhimupaśayānupaśayataḥ | § 3723

	doṣapramāṇamapacāraviśeṣeṇāyusaḥ kṣayaṃ riṣṭaiḥ	
	§ 3724	
	prakṛti satvasārasātmyabalānanuśīlaneneti § 3725	
	bhavati cātra § 3726	
AS.Sū.22.12	jñānabuddhipradīpena yo nāviśati yogivat § 3727	5
	āturasyāntarātmānaṃ na sa gorāṃścikitsati § 3728	
AS.Sū.22.13	dvāvimau vyādhitau vyādhisvarūpasyāprakāśakau	
	§ 3729	
	tadyathaiko guruvyādhiḥ satvadehabalāśrayāt § 3730	
AS.Sū.22.14	laghuvyādhivadābhāti laghuvyādhiratonyathā § 3731	10
	bāhyāvayavamātreṇa tayormuhyati bālīśaḥ § 3732	
AS.Sū.22.15	tatolpamalpavīryaṃ vā viparītamato 'thavā § 3733	
	pathyaṃviparyaye yuñjan prāṇān muṣṇāti rogiṇām	
	§ 3734	
AS.Sū.22.16	jñānāṃśena na hi jñānaṃ kṛtsne jñeye pravartate § 3735	15
	bubhutseta bhiṣak tasmāt tatvaṃ tantrānuśīlanāt	
	§ 3736	
AS.Sū.22.17	abhiyuktastu satataṃ sarvamālocya sarvathā § 3737	
	na jātu skhalati prājño viṣamepi kriyāpathe § 3738	
AS.Sū.22.18	āganturanveti nijaṃ vikāraṃ nijastathāgantumatiprav-	20
	ṛddhaḥ § 3739	
	tatrānubandhaṃ prakṛtiṅca samyak jñātvā tataḥ karma	
	samārabheta § 3740	
	iti dvāvimiśo 'dhyāyaḥ	

1.23 atha trayoviṃśo 'dhyāyaḥ |

AS.Sū.23.1	athāto bheṣajāvacaraṇīyamadhyāyaṃ vyākhyāsyāmaḥ	
	§ 3742	
	iti ha smāhurātreyaḍayo maharṣayaḥ § 3743	
AS.Sū.23.2	bheṣajamavacārayan prāgeva tāvadevamāturaṃ parī-	
	kṣeta § 3744	5
	kasminnayaṃ deśe jātaḥ saṃvṛddho vyādhito vā ka-	
	smiṃśca deśe manuṣyaṅāmidamāhārajātamiḍaṃ vihār-	
	ajātametāvat balamevaṃvidhaṃ satvamevaṃvidhaṃ sā-	
	ttmmamiyaṃ bhaktirime vyādhayo hitamiḍamahitamida-	
	miti § 3745	10

- prāggrahaṇena kena vā nidānaviśeṣeṇāsyakupito do-
 ṣaḥ | § 3746
- doṣasya hyekasyāpi bahavaḥ prakope hetavaḥ | § 3747
 tasmādyathāsvalakṣaṇaiḥ karmabhiśca budhvā bhiṣa-
 5 kdoṣamevamavagamayet | § 3748
 tadyathā | § 3749
 kimāhāreṇa kupito vāyuḥ kiṃ vihāreṇa tathā rūkṣeṇa
 laghunā śisīreṇa vā sāhasena vegarodhena vā bhayena śo-
 kena veti | § 3750
- 10 tataśca tatpratipakṣamauśadhaṃ prayujyamānamāśu
 siddhaye sampadyate | § 3751
 tatra madhurāmlalavaṇā rasāḥ kaṭutiktakaṣāyāścetare-
 tarapratipakṣāḥ | § 3752
 tadanantarañcopalabheta | § 3753
- 15 mṛdumadhyātimātravikalpanayā katham nidānamāse-
 vitam § 3754
 ekarūpasyāpi hi hetoḥ mṛdvādivibhāgena pṛthak sam-
 avetānāñca doṣāñāmamśāmśabalavikalpaviśeṣāt vyādhe-
 rbalābalaviśeṣaḥ | § 3755
- 20 tatrānekadoṣātmakeṣu vyādhiṣvanekaraseṣu ca bheṣa-
 jeṣu rasadoṣaprabhāvamekaikaśo 'bhisamīkṣya vyādhibh-
 eṣajaprabhāvataṭvamaṃ vyavasyeta | § 3756
 natvevamaṃ sarvatra | | § 3757
 na hi viṣamavikṛtisamavetānāṃ nānātmakānāṃ par- AS.Sū.23.3
 25 aspareṇopagr̥hītānāmupahatānāñcānyaiśca vikalpanairv-
 ikalpitānāmavayavaprabhāvānumānena samudāyaprabh-
 āvatatvamadhyavasitaṃ śakyam | § 3758
 tathāvidhe hi samudāye samudāyaprabhāvamevopala-
 bhya vyādhyauśadhaprabhāvataṭvamavagacchet | § 3759
- 30 tathā kasya dhāmādhiṣṭhāya vyādhirayamavashtita iti
 nirūpayet | § 3760
 praviṣṭo hi doṣaḥ svameva sthānamātaṅkāyādhitī-
 ṣṭhan mūrddhādīn vā dustaro bhavati | § 3761
 tataśca sthānaviśeṣeṇa bheṣajaviśeṣaḥ paryeṣitavyaḥ
 35 | | § 3762
 tataścaivamālocayet | § 3763 AS.Sū.23.4
 kasyāyamauśadhasya vyādhirāturo vā योग्याḥ | § 3764
 kiyato vā | § 3765

- doṣānurūpo hi bhaiṣajyavīryapramāṇavikalpo vyādh-
ivyādhitabalāpekṣo bhavati | | § 3766
- AS.Sū.23.5 sahasātibalāni saṃśodhanaauśadhānyāgneyavāyavyānya-
tisaumyānyatimātrāṇi vā | § 3767
- tathāgnikṣāraśastrakarmāṇyalpasatvamāturamalpalabalaṃ
vātipāyayeyuḥ | § 3768
- saṃśamanāni tu vyādhibalādadhikāni tamupaśama-
yya vyādhiṃ vyādhikṣapitadehe śīghramanyamāvahanti
| § 3769
- śarīrabalādadhikāni glānimūrcchāmadamohabalakṣayān 10
| § 3770
- agnibalādadhikāni glānimagnisādaśca | | § 3771
- AS.Sū.23.6 api ca | § 3772
- atisthūlo 'tikṛṣo durbalo durbaddhamāmsaṇitāsthy-
aṃgāvayavo 'lpāgniralpāhāro 'sātmyāhāropacitaḥ sārara- 15
hito vā vyādhibalameva tāvadasamarthasoḍhum | § 3773
- kiṃ punastathāvidho bheṣajamevaṃvegam | § 3774
- tasmāttādrśamaviśādakarairmṛdusukhairuttarottaragu-
rubhiravibhramaiścopācaredauśadhairviśeṣādabalāḥ | § 3775
- tāhyanavasthitamṛduviklavahṛdayāḥ prāyaḥsukumārāḥ 20
parāyattāśca | § 3776
- tato 'pi viśeṣeṇa śiśavaḥ | § 3777
- tathā balavati vyādhyāture 'lpabalamalpaṃ vā bheṣaj-
amakiñcitkaraṃ bhūya eva doṣamutkleśya vyādhimudīr-
ayet | | § 3778 25
- AS.Sū.23.7 yogyamapi cauśadhamevaṃ parīkṣeta | § 3779
- idamevaṃrasavīryavipākamevaṃguṇamevaṃdravyameva-
ṃkarmaivaṃprabhāvamasmin deśe jātamasminnṛtāveva-
ṃgrhītamevaṃnihitamevaṃvihitamevaṃniśiddhamevam-
pasaskṛtamevaṃsaṃyuktamevaṃyuktamanayā mātrayai- 30
vaṃvidhasya puruṣasyaivaṃvidhe kāla etāvantaṃ doṣa-
mapakarṣatyupaśamayati vā | § 3780
- anyadapi caivaṃvidhaṃ bheṣajamabhūt tanmānena vā
viśeṣeṇa prayuktamidamakarot | § 3781
- sūkṣmāṇi hi doṣauśadhadūṣyadeśakālabalānalāhāra- 35
rasasātmyasatvaprakṛtivayasāmavasthāntarāṇi | § 3782
- yānyanālocitāni nihanyurāturam | § 3783

- ālocyamānāni tu vipulabuddhimapi cikitsakamākulīk-
 uryuḥ | § 3784
 kiṃ punaralpabuddhim | § 3785
 tasmādabhīkṣṇāsaḥ śāstrārthakarmānuśīlanena saṃsk-
 5 urvīta yajñām | § 3786
 api ca | § 3787
 santi vyādhayo ye śāstra utsargāpavādairupakramam
 prati nirdiṣṭāḥ | § 3788
 tatra prājña eva doṣādigurulāghavena samyagadhyav-
 10 asyedanyataraniṣṭhāyām | | § 3789
 kālaśca bheṣajasya योग्यतममदadhāti | § 3790 AS.Sū.23.8
 sa kṣaṇalavamuhūrtādibhedenāturāvasthayā ca dvidh-
 oktaḥ prāgapi ca | § 3791
 śītoṣṇavarṣalakṣaṇastrividhaḥ kālah | § 3792
 15 tatra śītoṣṇayorvṛṣṭiśītayoścāntare sādharmaṇau vasant-
 ajaladātyāyu | § 3793
 grīṣmavarṣakālayostu prārambho vṛṣṭeḥ prāvṛḍiti vik-
 alpyate | § 3794
 teṣu sādharmaṇeṣvahasu vamanādīnām pravṛttirnnivṛ-
 20 ttiritareṣvayogātiyogabhayāt | § 3795
 sādharmaṇā hi mandaśītoṣṇavarṣatayā sukhatvāt bhava-
 ntyavikalpakāḥ śarīrauṣadhānām | § 3796
 viparītāstvitare | | § 3797
 tathā hi śītakāle 'timātraśītopahitatvāccharīramatyā-
 25 rthaśītavātaviṣṭabdhamatistabdhahugurudoṣam bhav-
 ati | § 3798 AS.Sū.23.9
 tadanu prāptaṅca bheṣajam saṃśodhanārthamuṣṇa-
 svabhāvamapi śītopahatatvānmandavīryatām gatamayō-
 gāya jāyate | § 3799
 30 śarīraṅca vātaprāyopadravāya | § 3800
 tadvadvarṣāsvapi samantādatighanena bahalena gha-
 nasampātenāvātate nabhasi uparuddhatejaḥyasareṣu di-
 nakarakareṣu jalapaṭalotplāvanoddāmakardamāyām bhū-
 māvatyarthopaklinnamavasannānalabalamādānadurbalam
 35 śarīram bhavati | | § 3801 AS.Sū.23.10
 auśadhagrāmastu jaladodarapratatapramuktadhārāva-
 pātasambhṛtāmbunivahopaplāvitamūlajālasāravīṭapo ba-

halakomalapallavopacitaskandhaśākhaḥ punariva bālatā-
mupagato 'lpavīryo bhavati | § 3802

aparisaṃsthitatayā ca kṣīmalapnāyābhiramlavipākā-
bhiḥ khagamṛgasarīsrpādiśavadhātumūtrapurīśasaṃspr- 5
ṣṭābhiradbhiḥ salilaśīśiraśīkarānuviddhaśīśirapavanasamp-
ṛktena ca dhārādharoṣmaṇā komalatvādapariṇatasyāsyā
sutarāṃ vidāho janyate | § 3803

tataścāsāvapathyatāmupagato dhruvamayogāya pra-
thamasamgrhītamapicauśadham toyadatoyānugatamāru-
topahate jagatīti | | § 3804 10

AS.Sū.23.11 grīṣme punarādānopahatatvāccharīramuṣṇarūkṣavātā-
tapādhmātamatisvinnamatiśīthilamatiyalīnadoṣaṃ bhav-
ati | § 3805

bheṣajam punaranuṣṇamapi tapanakaranipātāduṣṇatī-
kṣṇatāmupagatamatiyogāyopakalpate | § 3806 15

śarīrañca pipāsābhramaklamopadravāya | § 3807
tasmātsādhāraṇeṣveva tadantarāleṣu vamanādīni yoja-
yennacedātyayiko vyādhiḥ | § 3808

ātyayike tu kṛtrimaguṇopadhānena yathartuguṇavipa-
rītena saṃyogasaṃskārapramāṇavikalpaiścopapādyauṣa- 20
dhamevāvahito 'vacārayet | | § 3809

AS.Sū.23.12 āturāvasthāsu tu kalāḥ kālasaṃjñāḥ | § 3810
tadyathāsyāmavasthāyāmasyauśadhasya kālo 'kālo vā
| § 3811

nahyaprāptātītakālamauśadham yaugikaṃ bhavati | 25
§ 3812

tasyatvekādaśadhāvacāraṇam | § 3813
tadyathā | § 3814

abhaktaṃ prāgbhaktaṃ madhyabhaktamadhobhaktaṃ
sabhaktamantarabhaktaṃ sāmudgam muhurmuḥḥ sagra- 30
āsaṃ grāsāntarā niśi ca | | § 3815

AS.Sū.23.13 tatrābhaktaṃ nāma kevalamevaauśadham nirannopay-
ogādativīryam | § 3816

kaphodrekavimuktāmāśayasrotāḥ prātarbalavānupay-
uñjīta | § 3817 35

itarastu prāgbhaktādikamannasamsargeṇa hitaṃ nāti-
glānikaraṃ bhavati | | § 3818

AS.Sū.23.14 prāgbhaktaṃ nāma yadanantarabhaktam | § 3819

- tadapānānilavikṛtāvadhaḥ kāyasya ca balādhānārthaṃ
tadgateṣu ca vyādhiṣu praśamanāya kṛśīkaraṇārthaṅca yo-
jyam || § 3820
- 5 madhyabhaktaṃ madhye bhaktasya tat samānānilavi- AS.Sū.23.15
kṛtau | § 3821
- koṣṭhagateṣu ca vyādhiṣu paittikeṣu ca || § 3822
- adhobhaktaṃ bhaktādanantaram | § 3823 AS.Sū.23.16
- tattuvyānavikṛtau prātarāśāntamudānavikṛtau punaḥ
sāyamāśāntam | § 3824
- 10 pūrvakāyasya ca balādhānārthaṃ tadgateṣu vyādhiṣu
ca ślaiṣmikeṣu ca praśamāya sthūlikaraṇārthaṅca || § 3825
- sabhaktaṃ yadannena samaṃ sādhitam paścādvā sa- AS.Sū.23.17
māloḍitam | § 3826
- tat bāleṣu sukumāreṣvauśadhveṣiṣvarucau sarvāṅg-
15 ageṣu ca rogeṣu || § 3827
- antarābhaktaṃ yat pūrvāhṇe bhakte jīrṇe madhyāhne AS.Sū.23.18
bheṣajamupayujyate | § 3828
- tasmiṃśca jīrṇe punaraparāhṇe bhojanam | § 3829
- etena rātrirvyākhyātā | § 3830
- 20 taddīptāgnervyānajeṣvāmayeṣu || § 3831
- sāmudgaṃ yadādāvante ca bhuktasya | § 3832 AS.Sū.23.19
- tattu laghvalpānnayuktaṃ pācanāvalehacūrṇādi hi-
dhmāyāṃ kampākṣepayorūrdhvādhassaṃśraye ca doṣe
|| § 3833
- 25 muhurmuḥustu punaḥpunarbhukte yadabhukte vā | AS.Sū.23.20
§ 3834
- tacchavāsakāśahidhmātrṭchardiṣu viṣanimitteṣu ca vi-
kāreṣu || § 3835
- sagrāsaṃ yat grāsasamprktaṃ | § 3836 AS.Sū.23.21
- 30 grāsāntaram yat grāsayorgrāsayormadhye dvayama-
pyetat prānānilavikṛtau | § 3837
- tathā sagraṣaṃ cūrṇalehavaṭakādīkamagnidīpanaṃ vā-
jīkaraṇāni copayunḥjīta | § 3838
- grāsāntaram hṛdroge vamaṇaṃ dhūmaṅca | § 3839
- 35 jatrūrdhvāmayeṣu niśāyāṃ || § 3840
- tatrādye kāle tṛṣitaḥ pītaśītāmburajīrṇī kṣudhitaḥ kṣā- AS.Sū.23.22
maśca bheṣajam varjayet | § 3841

	śeṣeṣu vāhrdyamasātmyamatitīkṣṇoṣṇogragandham bh-	
	ūrimātrañceti § 3842	
	bhavati cātra ślokaḥ § 3843	
AS.Sū.23.23	rogamādau parīkṣeta tadanantaramauśadham § 3844	
	tataḥ karma bhiṣak paścāt jñānapūrvam samācaret	5
	§ 3845	
AS.Sū.23.24	nivṛtto 'pi punarvyādhiralpenāyāti hetunā § 3846	
	dehe mārgīkrte doṣaiḥ śeṣaḥ sūkṣma ivānalaḥ § 3847	
AS.Sū.23.25	tasmāttamanubadhnīyāt prayogeṇānapāyinā § 3848	
	siddhānāmapi yogānām pūrveṣām dārdḥyamāvahan	10
	§ 3849	
AS.Sū.23.26	sātatyātsvādvabhāvādvā pathyam dveṣyatvamāgatam	
	§ 3850	
	kalpanāvidhibhistaistaiḥ priyatvam gamayet punaḥ	
	§ 3851	15
AS.Sū.23.27	manasorthānukūlyena tuṣṭirūrjā rucirbalam § 3852	
	sukhopabhogatā ca syāt vyādheścātaḥ parikṣayaḥ	
	§ 3853	
AS.Sū.23.28	laulyāddoṣakṣayādvvyādhivaiṣamyena ca yā ruciḥ	
	§ 3854	20
	tāsu pathyopacārajño yogenādyam vikalpayet § 3855	
AS.Sū.23.29	śītoṣṇavarṣānicitaḥ caitraśrāvaṇakārtike § 3856	
	kramāt sādharmaṇe śleṣmavātapittaḥ hareddrutam	
	§ 3857	
AS.Sū.23.30	prāvṛṭṣaradvasantānām māseṣveteṣu vā haret § 3858	25
	sādharmaṇeṣu vidhinā trimāsāntarītānmalān § 3859	
AS.Sū.23.31	kṛsvā śītoṣṇavṛṣṭīnām pratikāram yathāyatham § 3860	
	prajoyayet kriyām prāptām kriyākālam na hāpayet	
	§ 3861	
AS.Sū.23.32	saptāhena guṇālābhe kritāmanyām prajoyayet § 3862	30
	pūrvasyām śāntavegāyām na kriyāsaṅkaro hitaḥ § 3863	
	guṇe 'lpepi tu tāmeva viśeṣotkarṣalabdhave § 3864	
AS.Sū.23.33	bheṣajam nrpaterhrdyamalpalpātyayam śuciḥ	
	§ 3865	
	śuddhāgamam bahugūnam bahukṛtvah prajoyitam	35
	§ 3866	
AS.Sū.23.34	ananyakāryo 'vahitaḥ tathā tanmantrisammataḥ § 3867	
	āsvāditam paricaraiḥsvayañcānaprajoyayet § 3868	

- ucito yasya yo deśastajjaṃ tasyauśadhaṃ hitam | § 3869 AS.Sū.23.35
 deśe 'nyatrāpi vasatastattulyaguṇajanma ca | | § 3870
 vīryavadbhāvitam samyak svarasairasakṛllaghu | § 3871 AS.Sū.23.36
 rasagandhādisampannam kāle jirṇe ca mātrayā | § 3872
 5 ekāgramanasā yuktaṃ bhaṣajyamamṛtāyate | | § 3873
 iti trayoviṃśo 'dhyāyaḥ | |

1.24 atha caturviṃśo 'dhyāyaḥ |

- athāto dvividhopakramaṇīyam nāmādhyāyam vyākhyā- AS.Sū.24.1
 syāmaḥ | § 3875
 iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ | | § 3876
 upakramyasya hi dvitvād dvidhaivopakramo mataḥ | AS.Sū.24.2
 5 § 3877
 ekassantarpaṇastatra dvitīyaścāpatarpaṇaḥ | § 3878
 bṛṃhaṇo laṅghanaśceti tatparyāyāvudāhṛtau | | § 3879
 bṛṃhaṇam yat bṛhatvāya laṅghanam lāghavāya yat | AS.Sū.24.3
 § 3880
 10 dehasyam bhavataḥ prāyo bhaumāpamitaracca te | |
 § 3881
 snehanam rūkṣaṇam karma svedanam stambhanañca AS.Sū.24.4
 yat | § 3882
 bhūtānām tadapi dvaidhyāt dvitayam nātivartate | |
 15 § 3883
 śodhanam śamanañceti dvidhā tatrāpi laṅghanam | AS.Sū.24.5
 § 3884
 yadīrayet bahirdoṣān pañcadhā śodhanañca tat | | § 3885
 nirūho vamanam kāyaśiroreko 'sravisrutiḥ | § 3886 AS.Sū.24.6
 20 na śodhayati yaddoṣān samānnodīrayatyapi | | § 3887
 samīkaroti viṣamān śamanam tacca saptadhā | § 3888 AS.Sū.24.7
 pācanam dīpanam kṣutṛḍvyāyāmātapamārutāḥ | § 3889
 bṛṃhaṇam śamanantveva vāyoḥ pittānilasya ca | | § 3890
 bṛṃhayed vyādhibhaiṣajyamadyastrīśokakarśītān | § 3891 AS.Sū.24.8
 25 bhārādhvoraḥkṣatakṣiṇarūkṣadurbalavātalān | | § 3892
 garbhiṇīsūtikābālavṛddhān grīṣme 'parānappi | § 3893 AS.Sū.24.9
 māṃsakṣīrasitāsarpirmadhurasnigdhabastibhiḥ | | § 3894
 svapnaśayyāsukhābhyaṅgasnānanirvṛtiharṣaṇaiḥ | § 3895 AS.Sū.24.10

	mehāmodoṣātisnigdhajvarorustambhakuṣṭhinaḥ § 3896	
	visarpavidradhiplihaśiraḥkaṅṭhākṣirogiṇaḥ § 3897	
AS.Sū.24.11	sthūlāṃśca laṅghayennityaṃ śisire tvaparānapi § 3898	
	tatra saṃśodhanaiḥ sthauyabalapittakaphādrikān	
	§ 3899	5
	āmadoṣajvaracchardiratīsārahṛdāmayaḥ § 3900	
AS.Sū.24.12	vibandhagauravodgārahṛllāsādibhirāturān § 3901	
	madhyasthauyādrikān prāyaḥ pūrvam pācanadīpanaiḥ	
	§ 3902	
AS.Sū.24.13	ebhirevamayairārtān hīnasthauyabalādrikān § 3903	10
	kṣuttrṣṇānigrahairdoṣaistvārtānmadhyabalairdṛḍhān	
	§ 3904	
AS.Sū.24.14	samīraṇātapāyāsaiḥ kimutālpabalairnarān § 3905	
	na bṛṃhayellaṅghanīyān bṛṃhyāṃstu mṛdu laṅghayet	
	§ 3906	15
	yuktyā vā deśakālādibalatastānupācaret § 3907	
AS.Sū.24.15	bṛṃhite syāt balaṃ puṣṭistatsādhyāmayasaṃnīkṣayaḥ	
	§ 3908	
	vimalendriyatā sargo malānāṃ lāghavaṃ ruciḥ § 3909	
AS.Sū.24.16	kṣuttrṣahodayaśśuddhahṛdayodgārakaṅṭhataḥ § 3910	20
	vyādhimārdavamutsāhastandrānāśaśca laṅghate § 3911	
AS.Sū.24.17	anapekṣitamātrādisevite kurutastu te § 3912	
	atisthauyātikārśyādīn vakṣyante te ca sauṣadhāḥ	
	§ 3913	
	rūpaṃ taireva ca jñeyamatibṛṃhitalaṅghate § 3914	25
AS.Sū.24.18	tatra śodhanamuddīśya sthauyādyāḥ pragudāhṛtāḥ	
	§ 3915	
	gurvādivṛddhasaṃlīnāśleṣmamiśro 'nnajo rasaḥ	
	§ 3916	
AS.Sū.24.19	āma eva ślathīkurvan dhātūn shtauyamupānayet	30
	§ 3917	
	atisthauyādatikṣuttrṣprasvedaśvāsanidratāḥ § 3918	
AS.Sū.24.20	āyāsākṣamatā jāḍyamalpāyurbalavegatā § 3919	
	daurgandhyaṃ gadgadatvañca bhavenmedotipuṣṭitāḥ	
	§ 3920	35
AS.Sū.24.21	srotastu medoruddheṣu vāyuh koṣṭhe viśeṣataḥ § 3921	
	caran prajvalayatyaḥniṃ kṣuttrṣau stastato 'dhikam	
	§ 3922	

	sthūlaṃ koṭaravadvṛddhau dahato 'gnyanilau ca tam	AS.Sū.24.22
	§ 3923	
	svedavāhisirāmūlabhāvādviṣyandanādapi § 3924	
	medasaḥ śleṣmayogācca bhavati svedabhūrītā § 3925	
5	koṣṭha eva vipakve 'sya saṃruddhasrotaso rase § 3926	AS.Sū.24.23
	sarvatrālabdhavr̥ttivāt prayo medaḥ pracīyate § 3927	
	taccheṣo 'lparaso 'lpatvānnālaṃ raktādipuṣṭaye § 3928	AS.Sū.24.24
	tulyepi vāyvādicaye prākṣitaṃ cīyatetarām § 3929	
	medastenāsamastena dhātūnām vidadhāti tat § 3930	
10	śvāsādīnacirāccānyān jvarodarabhagandarān § 3931	AS.Sū.24.25
	mehorustambhapiṭakāvidradhiprabhṛtīn gadān § 3932	
	ayathopacayotsāhaścalasphigudarastanaḥ § 3933	AS.Sū.24.26
	atisthūlaḥ smr̥to yojyaṃ tatrānnaṃ mārutāpaham	
	§ 3934	
15	śleṣmamedoharaṃ yacca kulatthā yavakā yavāḥ § 3935	AS.Sū.24.27
	jūrṇaśyāmākamudgādyāḥ pāne 'riṣṭaṃ madhūdakam	
	§ 3936	
	mastu takraṃ ca tīkṣṇoṣṇaṃ rūkṣaṃ chedi ca bheṣajam	AS.Sū.24.28
	§ 3937	
20	cintāvyavāyavyāyāmasodhanāsvapanaṃ bhajet § 3938	
	dehāpekṣī tathā rūkṣaṃ snānamudvartanādi ca § 3939	AS.Sū.24.29
	madhunā triphalāṃ lihyāt guḍūcīmabhayāṃ ghanam	
	§ 3940	
	rasāñjanasya mahataḥ pañcamūlasya gugguloḥ	
25	§ 3941	
	śilāhvasya prayogaśca sāgnimantharaso hitaḥ § 3942	AS.Sū.24.30
	viḍaṅgaṃ nāgaraṃ kṣāraḥ kālaloharajo madhu § 3943	
	yavāmalakacūrṇaṃ ca yogo 'tisthaulyadoṣajit § 3944	AS.Sū.24.31
	madanāṃ triphalā mustā saptāhvāriṣṭavatsakam	
30	§ 3945	
	sapāṭhāragvadhaṃ pītamatibr̥mhaṇarogajit § 3946	AS.Sū.24.32
	tadvadvatsakaśamyākadevadāruniśādvayam § 3947	
	samustapāṭhākhadiratriphalānimbagoḥsuram § 3948	AS.Sū.24.33
	madanādīni cālepaḥ snanādiṣvapi yojayet § 3949	
35	hiṅgugomedakavyoṣakuṣṭhakrauñcāsthigokṣuram § 3950	AS.Sū.24.34
	elāvṛkṣakaṣaḍgranthākharāśvopalabhedakam § 3951	
	takreṇa dadhimaṇḍena pītaṃ kolarasena vā § 3952	AS.Sū.24.35

	mūtrakṛchraṃ kṛmīn mehaṃ sthūlatāṃ ca vyapohati § 3953	
AS.Sū.24.36	kṛmighnatrīphalaṃ tailasaktutryūṣaṇadīpyakaiḥ § 3954 lohodakāpluto manthaḥ śasto bṛmhaṇarogīṇām § 3955	5
AS.Sū.24.37	vyoṣakaṭvīvarāśīgruviḍaṅgātiviṣāsthīrāḥ § 3956 hiṅgusaucarcalājāīyavānīdhānyacitrakāḥ § 3957	
AS.Sū.24.38	nīṣe bṛhatyau hapuṣā pāṭhā mūlaṃ ca kembukāt § 3958 eṣāṃ cūrṇaṃ madhu ghṛtaṃ tailaṃ ca sadṛśāṃśakam § 3959	10
AS.Sū.24.39	saktubhiḥ ṣoḍaśaguṇairyuktaṃ pītaṃ nihanti tat § 3960	
	atisthaulyādīkān sarvān rogānanyāṃśca tadvidhān § 3961	
AS.Sū.24.40	hṛdrogakāmalāśvitrasvāsakāsagalagrahān § 3962 buddhimedhāsmṛtikaraṃ sannasyāgneśca dīpanam § 3963	15
	yojyaṃ tathā yathāvyādhi svedāsṛksrāvaṇānyapi § 3964	
AS.Sū.24.41	atikārśyaṃ bhramaḥ kāsastrṣṇādhikyamarocakaḥ § 3965	20
	snehāgninidrāḍṛksrotraśukraujahkṣutsvarakṣayaḥ § 3966	
AS.Sū.24.42	bastihṛnmūrddhajaṅghorutrikapārśvarujājvaraḥ § 3967 pralāpordhvānilaglāniḥ charddiḥ parvāsthībhedanam § 3968	25
AS.Sū.24.43	varcomūtragrahādyāśca jāyante 'tivilaṅghanāt § 3969 atikārśyena nāyāsavarśaśītoṣṇatṛṭksudhaḥ § 3970	
AS.Sū.24.44	tṛptivyādhyauśadhamaṇān saḥate 'lpabalatvataḥ § 3971 śvāsakāsakṣayaplīhagulmārśovahnimandatāḥ § 3972	30
AS.Sū.24.45	kṛśaṃ prāyaśca dhāvanti raktapittānilāmayāḥ § 3973 kārśyameva varaṃ sthaulyāṇna hi sthūlasya bheṣajam § 3974	
	bṛmhaṇaṃ laṅghanaṃ nālamatimedo 'gnivātajit § 3975	35
AS.Sū.24.46	madhurasnigdhasauhityairyat saukhyena ca naśyati § 3976	
	kraśīmā sthavamātyantaviparītanīṣevanaiḥ § 3977	

	śuṣkaṣphigudaragrīvāḥ sthūlaparvā sirātataḥ § 3978	AS.Sū.24.47
	ucyate 'tikṛśastatnaprāgukto bṛmhaṇo vidhiḥ § 3979	
	aśvagandhāvidāryādyā vṛṣyāścauṣadhayo hitāḥ § 3980	AS.Sū.24.48
	acintayā harṣaṇena dhruvaṃ santarpaṇena ca § 3981	
5	svapnaprasaṅgācca kṛśo varāha iva puṣyati § 3982	AS.Sū.24.49
	laṅghanottheṣu rogeṣu śeṣeṣvapyupakalpayet § 3983	
	yattadātve samartham syādyaccābhyāsenā puṣṭaye § 3984	
	sadyaḥ kṣīṇo yataḥ sadyo bṛmhaṇenopacīyate § 3985	AS.Sū.24.50
10	ciraṃ krameṇa ca kṣīṇastadabhyāsenā tatra ca § 3986	
	bṛmhaṇam dehamātrāgnibalādīn vīkṣya yojayet § 3987	AS.Sū.24.51
	na hi māṃsasamaṃ kiñcidanyaddehabṛhattvakṛt § 3988	
	māṃsādāmāṃsam māṃsenā sambhṛtatvādviśeṣataḥ § 3989	
15	kravyānmāṃsarasāmstasmāddakalāvaṇikān laghūn § 3990	AS.Sū.24.52
	veśavārīkṛtaistadvajjāṅgalaiśca kṛtākṛtān § 3991	
	rasāmsthā ca kṣīrādīn tarpāṇāmstarpaṇān punaḥ § 3992	
20	yuñjyāt kṛśānām jvariṇām kāsinām mūtrakṛcchriṇām § 3993	AS.Sū.24.53
	trṣyatāmūdhvavātānām mūḍhamārutavarasām § 3994	
	samaiḥ kṛṣṇāsītātailakṣaudrādyaidravyaṃśatarpaṇaiḥ § 3995	AS.Sū.24.54
25	manthastadvat sitākṣaudramadirāsaktuyojitaḥ § 3996	
	phāṇitaṃ saktavaḥ sarpirdadhimaṇḍo 'mlakāñjikam § 3997	AS.Sū.24.55
	tarpaṇam mūtrakṛcchraghnamudāvarttahaṃ param § 3998	
30	manthaḥ kharjūramṛdvīkāvṛkṣāmlāmlīkadāḍimaiḥ § 3999	AS.Sū.24.56
	parūṣakaiḥ sāmālakaiḥ sadyastrṣṇādirogajit § 4000	
	svāduramlo jalakṛtaḥ sasneho rūkṣa eva vā § 4001	AS.Sū.24.57
35	sadyaḥ santarpaṇo manthaḥ sthairyavarṇabalapradāḥ § 4002	
	guru cātarpaṇam sthūle viparītam hitam kṛśe § 4003	AS.Sū.24.58
	yavagodhūmamubhayostadyogyāhitakalpanam § 4004	

AS.Sū.24.59	syaulyakārśye prakṛtyāpi syātāṃ tatrāpyayaṃ vidhiḥ § 4005	
AS.Sū.24.60	satataṃ vyādhitatayā sadā yojyo vibhajya ca § 4006 mātrādiyukte seveta yastu laṅghanabr̥ṃhaṇe § 4007 samadhātvagnideho 'sau samasṃhanano bhavet 5 § 4008	
AS.Sū.24.61	dṛḍhendriyabalatvācca na dvandvairabhībḥyate § 4009 doṣagatyātiricyante grāhibhedyādibhedataḥ § 4010 upakramā na tu dvitvādbhinnā api gadā iva § 4011 10 iti caturviṃśo 'dhyāyaḥ	

1.25 atha pañcaviṃśo 'dhyāyaḥ |

AS.Sū.25.1	athātaḥ snehavidhimadhyāyaṃ vyākhyāsyāmaḥ § 4013 iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ § 4014	
AS.Sū.25.2	snehādiṣūpayogāya tadvyāpacchamanāya ca § 4015 kuryāt prāgeva tadyogidravyasambhārasaṅgraham § 4016 5	
AS.Sū.25.3	guruśītasarasnigdhamandasūkṣmamṛdudravam § 4017 auśadham snehanam prāyo viparītam virūkṣaṇam § 4018	
AS.Sū.25.4	sarpirmajjā vasā tailaṃ sneheṣu pravaram matam § 4019 10 tatrāpi cottamaṃ sarpiḥ saṃskārasyānuvartanāt § 4020	
AS.Sū.25.5	mādhuryādavidāhitvājjanmādyeva ca śīlanāt § 4021 pittagnāste yathāpūrvamitaragnā yathottaram § 4022 15	
AS.Sū.25.6	ghṛtāttailaṃ guru vasā tailānmajjā tato 'pi ca § 4023 dvādhyāṃ tribhiścaturbhīstairyamakastriṣṭo mahān § 4024	
AS.Sū.25.7	snehāśayā dadhikṣīram māmsāsthiphaladāru ca § 4025 svedyasaṃśodhyamadyastrīvyāyāmāsaktacintakāḥ § 4026 20 vṛddhabālāvalakṛṣā rūkṣāḥ kṣiṇāsretasaḥ § 4027	
AS.Sū.25.8	vātārtasyandatimiradāruṇapratibodhinaḥ § 4028 snehyaḥ na tvatimandāgnitīkṣṇāgnisthūladurbalāḥ § 4029	

	ūrustambhātisārāmagalarogagarodariḥ § 4030	
	mūrchārchadyaruciśleṣmatrṣṇāmadyaiśca pīḍitāḥ § 4031	AS.Sū.25.9
	apaprasūtā yukte ca nasye bastau virecane § 4032	
5	§ 4033 tatra dhīsmṛtamedhāgnikāṅkṣiṇām śasyate ghṛtam	AS.Sū.25.10
	granthināḍīkṛmiśleṣmamedomārutarogiṣu § 4034	
	tailam lāghavadārḍhyārthikrūrakoṣṭheṣu dehiṣu § 4035	AS.Sū.25.11
	vātātapādhvabhārastrīvyāyāmakṣiṇadhātuṣu § 4036	
10	rūkṣakleśakṣamātyagnivātāvṛtapatheṣu ca § 4037	AS.Sū.25.12
	§ 4038 śeṣau vasā tu sandhyasthimarmakoṣṭharujāsu ca	
	tathādagdhāhatabhraṣṭayonikarṇāśirorujī § 4039	AS.Sū.25.13
	tailam prāvṛṣi varṣānte sarpiranyau tu mādhave § 4040	
15	§ 4041 sarvaṃ sarvasya ca snehaṃ yuñjyāt bhāsvati nirmale	
	ṛtau sādharmaṇe doṣasāmye 'nilakaphe kaphe § 4042	AS.Sū.25.14
	divā niśyanile pitte saṃsarge pittavatyapi § 4043	
	tvaramāṇe tu śīte 'pi divā tailam ca yojayet § 4044	AS.Sū.25.15
20	§ 4045 uṣṇe 'pi rātrau sarpiśca doṣādīnvīkṣya cānyathā	
	niśyaśnute vātakaphādrogānahani pittataḥ § 4046	AS.Sū.25.16
	§ 4047 yukyāvācārayet snehaṃ bhakṣyādyannena bastibhiḥ	
25	§ 4048 nasyābhyañjanagaṇḍūṣamūrdhakarṇākṣitarpaṇaiḥ	
	rasabhedaikakatvābhyāṃ catuṣṣaṣṭirvicāraṇāḥ § 4049	AS.Sū.25.17
	§ 4050 snehasyānyābhibhūtatvādālpavācca kramātsmṛtāḥ	
30	yathoktahetvabhāvācca nācchapeyo vicāraṇā § 4051	AS.Sū.25.18
	snehasya kalpaḥ sa śreṣṭhaḥ snehakarmāśusādhanāt	
	§ 4052	
	dvābhyāṃ caturbhiraṣṭābhiryāmairjīryanti yāḥ kramāt	AS.Sū.25.19
	§ 4053	
35	§ 4054 hrasvamadhyottamā mātrāstāstābhyāśca hrāsīyasīm	
	kalpayedvīkṣya doṣādīn prāgeva tu hrasīyasīm § 4055	AS.Sū.25.20
	ajñātakoṣṭhe hi bahuḥ kuryājīvitasamśayam § 4056	
	tatra durbalamandāgnibālavṛddhasukhātmakaiḥ § 4057	AS.Sū.25.21

	apathyariktakoṣṭhatvajvarātīsāarakāsibhiḥ § 4058	
AS.Sū.25.22	hrasvā peyā sukhā sā hi parihāre 'nuvartate § 4059	
	cirācca balyā na ruje vyāpannāpi prakalpate § 4060	
AS.Sū.25.23	mehoruḥpiṭakākuṣṭhavātāṣoṇitapīḍitaiḥ § 4061	
	madhyamā mṛdukoṣṭhaiśca snehanī syātsukhena sā 5	
	§ 4062	
AS.Sū.25.24	na balakṣapaṇī mandavibhramśā śuddhaye 'pyalam	
	§ 4063	
	mahādohānalabalakṣuttrṛkleśasahiṣṇubhiḥ § 4064	
	gulmodāvartavīsarpadamśābhipīḍitaiḥ § 4065	10
AS.Sū.25.25	unmattaiḥ kṛcchramūtraīśca mahatī śīghrameva sā	
	§ 4066	
	sarvamārgānusāreṇa jayed vyādhīn suyojitā § 4067	
AS.Sū.25.26	hyastena jīrṇa evāṇne snehocchaḥ śuddhaye bahuḥ	
	§ 4068	15
	śamanah kṣudvayo 'nanno madhyamātraśca śasyate	
	§ 4069	
AS.Sū.25.27	br̥mhaṇo rasamadyādyaiḥ sabhaktō 'lpo hitaḥ sa ca	
	§ 4070	
	bālavṛddhapipāsāartasnehadviṇmadyaśīliṣu § 4071	20
AS.Sū.25.28	strīśnehanityamandāgnisukhitakleśabhīruṣu § 4072	
	mṛdukoṣṭhālpadoṣeṣu kāle coṣṇe kṛṣeṣu ca § 4073	
AS.Sū.25.29	snehaḥ prāgbhojanāt kuryādūrujaṅghākaṭībalam	
	§ 4074	
	vegānulomyamārogyamadhaḥkāyagadakṣayam § 4075	25
AS.Sū.25.30	madhye br̥hattvāgnibalasthiratākukṣirukśamān § 4076	
	indriyasthiratāmūrdhvamūrdhvajatrugadakṣayam	
	§ 4077	
AS.Sū.25.31	vāte salavaṇaṃ sarpiḥ pitte kevalamiṣyate § 4078	
	vaidyo dadyāt bahukaphe kṣāratrikaṭukānvitam 30	
	§ 4079	
AS.Sū.25.32	vāryuṣṇamacche 'nupibetsnehe tatsukhapaktaye § 4080	
	āsyopalepaśuddhyai ca tauvarāruṣkare na tu § 4081	
AS.Sū.25.33	uṣṇopacāraḥ snehe syāduṣṇo hyuṣṇairvirudhyate	
	§ 4082	35
	tato guruprāvaraṇo nivātaśayanasthitaḥ § 4083	
	jaraṇāntaṃ pratīkṣeta tṛṣyannuṣṇālpavāripaḥ § 4084	
AS.Sū.25.34	śīrorugbhramaniṣṭhīvamūrcchāsādāratiklamaiḥ § 4085	

- jānīyād bheṣajam jīryajjīrṇam tacchāntilāghāvāt ||
 § 4086
- anulomanilasvāsthyakṣuttrṣṇodgāraśuddhibhiḥ | § 4087 AS.Sū.25.35
 jīrṇājīrṇaviśaṅkāyām punaruṣṇodakam pibet | § 4088
 5 tenodgāraviśuddhiḥ stāttataśca laghutā ruciḥ || § 4089
 bhojyo 'nnam mātrayā pāsyān śvaḥpiban pītavānapi | AS.Sū.25.36
 § 4090
- dravoṣṇamanabhiṣyandi nātisnigdhamasaṅkaram ||
 § 4091
- uṣṇodakopacārī syāt brahmacārī kṣapāśayaḥ | § 4092 AS.Sū.25.37
 vyāyāmavegasamrodhaśokavarṣahimātapān || § 4093
 pravātayānāyānādhvabhāṣyātyāsanasaṁsthitīḥ | § 4094 AS.Sū.25.38
 nīcātyuccopadhānāhassvapnadhūmarajāṁsi ca || § 4095
 yānyahāni pibettāni tāvanyanyānyapi tyajet | § 4096 AS.Sū.25.39
 15 sarvakarmasvayam prāyo vyādhikṣīṇeṣu ca kramah ||
 § 4097
- upacārastu śamane kāryaḥ snehe viriktavat | § 4098 AS.Sū.25.40
 snehasya pānāt pūrvam ca dātavyam mṛdubheṣajam |
 § 4099
- uttejanam hutāśasya koṣṭhalāghavakāri ca || § 4100
 20 tryahamaccham mṛdau koṣṭhe krūre saptadinam pibet AS.Sū.25.41
 | § 4101
 samyaksnigdho 'thavāyāvadataḥsātmībhavet param ||
 § 4102
- sātmībhūto hi kurute na malānāmudīraṇam | § 4103 AS.Sū.25.42
 atiyogena vā vyādhīn yathāmbodhotiyojanāt || § 4104
 vihatya setum mṛtkoṣṭhāt sravati kṣapayan mṛdam | AS.Sū.25.43
 § 4105
- sneho 'pyagniṁ tathā hatvā sravati kṣapayamstanum
 30 || § 4106
 vātānulomyam dīpto 'gnirvarcaḥ snigdhamasaṁhatam AS.Sū.25.44
 | § 4107
 mṛdusnigdhanāgatāglāniḥsnehodvego 'thalāghavam ||
 § 4108
- vimalendriyatā samyak snigdhe rūkṣe viparyayaḥ | AS.Sū.25.45
 35 § 4109
 pāṇḍvāmayāggasadanaghrāṇavaktragudasravāḥ | § 4110
 gudadāhāruciśchardimūrchātrṣṇāpravāhikāḥ || § 4111

AS.Sū.25.46	śuktodgārabhramaśvāsakāsāḥ snehātisevanāt § 4112 amātrayāhito 'kāle mithyāhāravihārataḥ § 4113 snehaḥ karoti śophārśastandrānidrāvisaṃjñatāḥ § 4114	
AS.Sū.25.47	kaṇḍūkuṣṭhajvarotkleśaśūlānāhabalakṣayān § 4115 jaṭharendriyadaurbalyajāḍyāmastambhavāggrahān § 4116	5
AS.Sū.25.48	tāmstān svadoṣahetūtthān pāṇḍvādīmścātiyojanāt § 4117	
AS.Sū.25.49	kṣuttrṣṇoklekhanasvedarūkṣapānānnabheṣajam § 4118 takrāriṣṭakhaloddālayavaśyāmākakodravāḥ § 4119 pippalītriphalākṣaudrapathyāgomūtraguggulu § 4120 yathāsvaṃ pratirogaṃ ca snehavyāpadi sādhanam § 4121	10
AS.Sū.25.50	virūkṣaṇe laṅghanavat kṛtātikṛtalakṣaṇam § 4122 snehena paittikasyāgniryadā tīvratarīkṛtaḥ § 4123 snehamāśu jarāṃ nītvā punarojo 'bhitaścāran § 4124	15
AS.Sū.25.51	udīrayet sopasargāṃ pipāsāmasya bādhikām § 4125 so 'sūmstyajedyadyudakaṃ na pibedāśu śītaḥ § 4126	20
AS.Sū.25.52	śītasekāvagāhān vā tattṛṣṇāpīḍito bhajet § 4127 snehāgninā dahyamānaḥ svaviṣeṇeva pannagaḥ § 4128	
AS.Sū.25.53	ajīrṇe balavatyā tu śītairdihyācchiromukham § 4129 chardayettadaśāntau ca pītvā śītodakaṃ punaḥ § 4130	25
AS.Sū.25.54	rūkṣānnamullikhedbhuktvā tādrśyāṃ tu kaphānile § 4131 samadoṣaśca niḥśeṣaṃ snehamuṣṇāmbunoddharet § 4132	
AS.Sū.25.55	tato doṣādibalataḥ pūrvoktaṃ ca vidhiṃ śrayet § 4133 na sarpiḥ kevalaṃ pitte peyaṃ sāme viśeṣataḥ § 4134 sarvaṃ hyanuvrajeddehaṃ hatvā saṃjñāṃ ca mārayet § 4135	30
AS.Sū.25.56	snigdhadravoṣṇadhanvottharasabhukṣvedamācaret § 4136 snigdhastryahaṃ sthitaḥ kuryādvirekaṃ vamaṇaṃ punaḥ § 4137	35

- ekāhaṃ dinamanyacca kaphamutkleśya tatkaraiḥ | AS.Sū.25.57
 § 4138
- tilamāśadadhikṣīraguḍamatsyarasādibhiḥ | | § 4139
 māsālā medurā bhūriśleṣmāṇo viṣamāgnayaḥ | § 4140 AS.Sū.25.58
 5 snehocitāśca ye snehyāstān pūrvam rūkṣayettataḥ | |
 § 4141
- samsnehya śodhayedevam snehavyāpanna jāyate | AS.Sū.25.59
 § 4142
- alam malānīrayitum snehaścāsātmyatām gataḥ | | § 4143
 10 bālavṛddhādiṣu snehāparihārāsahiṣṇuṣu | § 4144 AS.Sū.25.60
 yogānimānanudvegān sadyaḥsnehān prayojayet | |
 § 4145
- prabhūtamāṃsanīṣkvāthān jāṅgalānūpajān rasān | AS.Sū.25.61
 § 4146
- 15 snehabhrṣṭeṣu vā teṣu yavāgūṃ nātisaṃhatām | | § 4147
 tilacūrṇam ca sasneham phāṇitam kṛsarām tathā | § 4148 AS.Sū.25.62
 tilakāmbalikam bhūrisneham sarpiṣmatīmapi | | § 4149
 peyām sukhoṣṇā kṣaireyīm pātre vā sasiṭāghṛte | § 4150 AS.Sū.25.63
 20 sarpiravanaṃyuktam vā sadyodugdham tathā payaḥ | |
 § 4151
- peyām ca pañcaprasṛtām snehaistaṇḍulapañcamaiḥ | AS.Sū.25.64
 § 4152
- pāyasaṃ māśamiśraṃ ca bahusnehasamūyutam | § 4153
 tailaśuṅṭhīgudaṛasaṃ jīrṇe māṃsarasāśinaḥ | | § 4154
 25 sneham vaikaṃ surācchena dadhno vā saguḍam saram AS.Sū.25.65
 | § 4155
- vasām varāhajām sarpiḥ pippalīm lavaṇam tilān | |
 § 4156
- pippalīm lavaṇam snehāṃscaturo dadhimastukam | AS.Sū.25.66
 30 § 4157
- dadhnā siddham vyoṣagarbham dhātrīdrākṣārāse ghṛ-
 tam | | § 4158
- yavakolakulatthāmbukṣārakṣīrasurādadhī | § 4159 AS.Sū.25.67
 ghṛtam ca siddham tulyāṃśam sadyaḥsnehanamutta-
 35 mam | | § 4160
- siddhāṃśca caturaḥ snehān badaratriphalārasaiḥ | AS.Sū.25.68
 § 4161
- yonīśukrāmayaharān sadyaḥsnehān prayojayet | | § 4162

- AS.Sū.25.69 lavaṇopahitāḥ snehāḥ snehayantyacirānnaram | § 4163
taddhi viṣyandyarūkṣaṃ ca sūkṣmamamuṣṇaṃ vyavāyi
ca || § 4164
- AS.Sū.25.70 guḍānūpāmiṣakṣīratilamāṣasurādadhī | § 4165
kuṣṭāśophaprāmeheṣu snehārthaṃ na prakalpayet || 5
§ 4166
- AS.Sū.25.71 triphalāpippalīpathyāguggulvādivipācitān | § 4167
snehānyathāsvameteṣāṃ yojayedavikāriṇaḥ || § 4168
- AS.Sū.25.72 kṣīṇānāṃ tvāmāyairagnidehasandhukṣaṇakṣamān |
§ 4169 10
dīptāntarāgniḥ pariśuddhakoṣṭhaḥ pratyagradhāturb-
alavarṇayuktaḥ | § 4170
dṛdhendriyo mandajaraḥ śatāyuh snehopasevī puru-
ṣaḥ pradiṣṭaḥ || § 4171
iti pañcaviṃśo 'dhyāyaḥ || 15

1.26 atha ṣaḍviṃśo 'dhyāyaḥ |

- AS.Sū.26.1 athātaḥ svedavidhiṃ nāmādhyāyaṃ vyākhyāsyāmaḥ |
§ 4173
iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ || § 4174
- AS.Sū.26.2 caturvidho 'gnisvedo bhavati tāpopanāhadravoṣmabh-
edena | § 4175 5
tatra tāpasvedaḥ pāṇikāṃsyaphālavālukāvāstraghaṭi-
kāḍibhiḥ sāksṣādagṇinā ca prayoktavyaḥ || § 4176
- AS.Sū.26.3 upanāhasvedastu sarvagandhadhānyasarṣapakiṇvava-
cādevadārurāsnairāṇḍamūlamadhukaśatāhvāsūrākiṭṭādivā-
tahaḥdravyacūrṇairavagodhūmaśakalairānūpāsṛkpittaśi- 10
raḥpādāmiṣaveśavāraiśca | § 4177
tathā śleṣmasaṃsrṣṭe vāyau surasādibhiḥ | § 4178
pittasaṃsrṣṭe ca padmakādibhiḥ | § 4179
pṛthak sahitairvā | § 4180
kṣīraśuktadhānyāmlalavaṇamastupragāḍhaiḥ susnigdha- 15
aiḥ sukhoṣṇaiḥ sālvalābhidhānaistairbahuśaḥ pradihyo-
ṣṇavīryāpūtiṣṭuromacarmabhistadabhāve ghanavātaha-
rapatrāvīkakaūseyairupanaddhamāṅgamahasthitaṃ vid-
āhaparihārārthaṃ niśi muñcet | § 4181

divā niśi baddham | § 4182

doṣakālavalaśena vā | | § 4183

dravasvedastu dvividhiḥ | § 4184

pariṣeko 'vagāhaśca | § 4185

AS.Sū.26.4

5 tatra śigruvaraṇāmṛātakamūlakasarṣapasurasārjakavā-
sāvaṃśāśmantakāśokaśirīṣārkakarañjairaṇḍamālatīpatrabha-
ṅgapūtīkadaśamūlādivātaharairdravyairmastusalilasurākṣī-
raśuktādibhiḥ kvathitaiḥ pūrvoktaiśca yathādoṣaṃ pṛthak
sahitairvā kumbhīrvarṣalikāḥ praṇālīrvā pūrayitvā vāta-
10 arasiddhasnehābhyaktamanabhyaktaṃ vopaviṣṭaṃ kiliñje
vā śayānamekāṅge sarvāṅge vā vastrāvachchanne pariṣeca-
yet | § 4186

tairevādbhiḥ pūrṇe mahati kaṭāhe kuṇḍe droṇyāṃvā-
vagāhayet | | § 4187

15 ūṣmasvedaḥ punaraṣṭadhā bhidyate | § 4188

AS.Sū.26.5

piṇḍaḥ saṃstaro nāḍī ghanāśma kumbhī kūpaḥ kuṭī je-
ntākaśca | § 4189

20 tatra mṛtkapālapāṣāṇaloṣṭalohapiṇḍānagnivarnān sa-
ndaṃśena grhītvāmbhasyamle vā nimajjayet tairārdrāv-
akivastreṇa veṣṭitaiḥ śleṣmamedobhūyiṣṭhaṃ sarujama-
ṅgaṃ granthimadvā svedayet | § 4190

pāṃsusikatāgavādipurīśadhānyabusapulākapaalalairvā-
mloṭkvathitaiḥ pūrvavadveṣṭitaiḥ | § 4191

25 gavādiśakṛtārdreṇa piṇḍīkṛtenopanāhadravvyotkārīkā-
kṛsaramāṃsapiṇḍairvā vātarogeṣviti piṇḍasvedaḥ | § 4192

sa eva saṅkarākhyāḥ | | § 4193

30 yathārhasvedadravyāṇi pihitamukhāyāmukhāyāṃ sa-
myagupasvedya nivātaśaraṇaśayanasthe kiliñje prastīryā-
vikakauśeyavātaharapatrānyatamottarapracchade raurav-
ājinaprāvārādibhiḥ svavachchannaṃ svedayediti saṃstara-
svedaḥ | | § 4194

AS.Sū.26.6

pūrvavadevopasvedyokhāmukhe 'nyāmukha | § 4195

AS.Sū.26.7

35 nāḍīmūlacchidrapramāṇapārśvacchidrāmupasandhāyā-
valipyā ca pārśvacchidrasthāyā nāḍyā śaroṣikāvaṃśada-
lakiliñjakarañjapatrānyatamakṛtayā gajāgrahastasaṃsthā-
nayā vyāmadīrghayādhyarddhavyāmadīrghayā vā svāy-
āmacaturbhāgāṣṭabhāgapariṇāhamūlāgrasrotasā sarvato-
vātaharapatrasaṃvṛtachidrayā dvistrirvā vinamitayā su-

khopaviṣṭasya svabhyaktaprāvṛteṅge bāṣpamupaharet |
§ 4196

bāṣpo hyanṛjugāmī vihatacaṅḍavegastvacamavidahan
sukhaṃ svedayatīti nāḍīsvedaḥ | | § 4197

AS.Sū.26.8 puruṣāyāmamātramadhikaṃ vā ghaṇaṃ samaṃ ca śil- 5
ātaḷaṃ bhūpradeśaṃ vā vātaḥaradārudīptenāgninā sarva-
tastāpayitvāgnimapohyoṣṇodakāmlādibhirabhyukṣya ya-
thoktapracchade saṃstaravatsvedayedīti ghānāśmasve-
daḥ | | § 4198

AS.Sū.26.9 pūrvavat svedadravyāṇi kumbhyāmutkvāthyāśliṣyop- 10
aviṣṭastadvadūṣmāṇaṃ gṛhṇīyāt | § 4199

bhūmau vā tāṃ nikhāya tadūrdhvamāsaṇaṃ śaya-
naṃ vā nātighanaḥpracchadaṃ paritaḥ pralambamānaku-
thākambalagoṇikaṃ nidhāya tatrasthasyoṣmāṇaṃ gṛhṇ-
ataḥ kumbhyāmagnivārṇānayoḡuḡdānupalāṃśca śanairni- 15
majjayediti kumbhīsvedaḥ | | § 4200

AS.Sū.26.10 śayanasyādhovistāradvigūṇakhāte kūpe vātaḥaradār-
ukarīṣānyatarapūrṇadagghe vigatadhūme svāstīrṇaśaya-
nasthaṃ svedayedīti kūpasvedaḥ | | § 4201

AS.Sū.26.11 kuṭīm nātyuccavistārāṃ vṛttāmacchidrāmupanāhaka- 20
lkaghanapradigdhakuḡyāṃ sarvatovidhūmapradīptakha-
dirāṅgārapūrṇahasantikāsamūhaparivṛtāṃ vidhāya tanm-
adhye ca śayyāṃ tatrasthaṃ svedayedīti kuṭīsvedaḥ | |
§ 4202

AS.Sū.26.12 atha jentākaṃ cikīrṣurbhūmiṃ parīkṣeta | § 4203 25
pūrvasyāmuttarasyāṃ vā diśi guṇavati praśastabhūm-
ibhāge | § 4204

deśe kṛṣṇamṛttike vā | § 4205
suvarṇavarṇamṛttike parighāpuṣkarīṇyādīnāṃ jalāśa-
yānāmanyatamasya kūle | § 4206 30

dakṣiṇe paścime vā sutīrthe samasuvibhaktabhūmibh-
āge | § 4207

saptāṣṭau vāratnīrapakramyodakāt prāṇmukhamuda-
ṇmukhaṃ vābhimukhatīrthaṃ kūṭāgāraṃ kārayet | § 4208

utsedhavistārataḥ paramaratnayāḥ ṣoḡaśa | § 4209 35
samantātsuvṛttaṃ mṛtkarmasaṃpannamanekavātāya-
nam | § 4210

asya ca kūtāgārasyāntaḥ samantato bhittimaratnivistā-
rocchrāyāṃ piṇḍikāṃ kārayedākavāṭāt | § 4211

madhye cāsya kūtāgārasya kiṣkumuktaṃ dvipuruṣ-
apramāṇaṃ mṛṇmayāṃ kandusaṃsthānaṃbahusūkṣma-
5 cchidramaṅgāraakoṣṭhakastambhaṃ sāpidhānaṃ kārayet |
§ 4212

taṃ ca khādirāṇāmasvakaṛṇānāṃ vā kāṣṭhānāṃ pūra-
yitvā dīpayet | § 4213

sa yadā jānīyātsādhudagdhāni kāṣṭhāni vigatadhūmā-
10 nyavataptaṃ sarvamagninā tadagnigṛhaṃ svedayogyena
coṣmaṇā yuktamiti | § 4214

tatraināṃ vātaharābhyaṅgābhyaktaḡātraṃ vastrāva-
cchannaṃ praveśayet | § 4215

anuśiṣyātsaumya praviśa kalyāṇāyārogyāya ca | § 4216
15 praviśya caināṃ piṇḍikāmāruhya ṣārśvāparapārśvā-
bhyāṃ yathāsukhaṃ śayīthāḥ | § 4217

na ca tvarayāsvedamūrchāparītenāpi piṇḍikaiśā vimo-
ktavyāprāṇocchvāsāt | § 4218

bhraśyamāno hyataḥ piṇḍikāvākāśād dvāramanadhig-
20 acchan svedamūrccā parītatayā sadyaḥ prāṇān jāhyāḥ |
§ 4219

tasmāt piṇḍikāmenāṃ na kathaṅcana muñcethāḥ |
§ 4220

tvam yadā jānīyā vigatābhiṣyandamātmānaṃ samyak
25 prasrutasvedapicchaṃ sarvasroto vimuktaṃ laghubhūta-
mapagatavibandhastambhasuptivedanāga ravamiti | § 4221

tataḥ piṇḍikānusāreṇa dvāraṃ prapadyethāḥ | § 4222

niṣkrāmya ca cakṣuṣoḥ paripālanārthamatisvinno 'pi
na sahasā śītodakamanupraviśethāḥ | § 4223
30

samyak svinnastvapagatasantāpaklamo muhūrtāt su-
khoṣṇena vāriṇā yathānyāyaṃ pariṣikto 'śnīyāditi jentāk-
asvedaḥ | | § 4224

teṣāṃ viśeṣatastāpoṣmasvedau kaphe prayojayet | § 4225

upanāhamanile | § 4226

kiñcit pittasaṃsrṣṭe 'nyatarasmin dravamiti | | § 4227
35

anāgneyaṃ punarmedaḥkaphāvṛte vāyau nivātasada-
naguruprāvaraṇabahumadyapānavyāyāmakṣudātapaniyu-
ddhādhdhvabhārabharaṇāmarṣabhayaiḥ | § 4228

AS.Sū.26.13

AS.Sū.26.14

	upanāhaṃ ca pittānvaye pūrvoktenaiva vidhināgnira-	
	hitamiti § 4229	
	bhavati cātra § 4230	
AS.Sū.26.15	nivāte 'ntarbahihṣnigdho jīrṇānnaḥ svedamācaret	
	§ 4231	5
	vyādhivyādhitadeśarttuvaśānmadhyavarāvaram § 4232	
AS.Sū.26.16	kaphārto rūkṣaṇaṃ rūkṣo rūkṣasnigdhaṃ kaphānile	
	§ 4233	
	āmāśayagate vāyau kaphe pakvāśayāśrite § 4234	
AS.Sū.26.17	rūkṣapūrvam tathā snehapūrvam sthānānurodhataḥ	10
	§ 4235	
	alpaṃ vaṅkṣaṇayoḥ svalpaṃ dṛṅbhuṣkahṛdaye na vā	
	§ 4236	
AS.Sū.26.18	padmotpalādibhiḥ saktupiṇḍyā vācchādya cakṣuṣī	
	§ 4237	15
	śītairmuktāvalīpadmakumudotpalabhājanaiḥ § 4238	
AS.Sū.26.19	muhuḥ karaiśca toyardraiḥ svidyate hṛdayaṃ spr̥ṣet	
	§ 4239	
	śītaśūlakṣaye svinno jāte 'ṅgānāṃ ca mārḍave § 4240	
	syācchanairmṛditaḥ snāstataḥ snehavidhiṃ bhajet	20
	§ 4241	
AS.Sū.26.20	pittāsrakopatṛṇmūrcchāsvarāṅgasadanabhramāḥ § 4242	
	sandhipīḍājvaraśyāvavaktamaṇḍaladarśanam § 4243	
AS.Sū.26.21	svedātiyogācchardiśca tatra stambhanamauśadham	
	§ 4244	25
	viṣakṣārāgnyatīsārachardimehāturuṣu ca § 4245	
AS.Sū.26.22	svedanaṃ guru tikṣṇoṣṇaṃ prāyaḥ stambhanamanya-	
	thā § 4246	
	dravasthirasarasnigdharūkṣasūkṣmaṃ ca bheṣajam	
	§ 4247	30
AS.Sū.26.23	svedanaṃ stambhanaṃ ślakṣṇarūkṣasūkṣmasaradra-	
	vam § 4248	
	prāyastiktaṃ kaṣāyaṃ ca madhuraṃ ca samāsataḥ	
	§ 4249	
AS.Sū.26.24	stammitaḥ syāt bale labdhe yathoktāmayasaṅkṣayāt	35
	§ 4250	
	stambhatvaksnāyusaṅkocakampahṛdvāgghanugrahaiḥ	
	§ 4251	

- pādauṣṭhatvakkaraiḥ śyāvairatistambhitamādiṣet | § 4252 AS.Sū.26.25
na svedayedatisthūlarūkṣadurbalamūrcchatān | § 4253
stambhanīyakṣatakṣīṅākṣāmamadyavikāriṇaḥ | | § 4254
timirodaravīsarpakuṣṭhaśoṣāḍhyarogiṇaḥ | § 4255 AS.Sū.26.26
5 pītadugdhadadhisnehamadhūn kṛtavirecanān | | § 4256
bhraṣṭadagdhagudaglānikrodhaśokabhayārditān | § 4257 AS.Sū.26.27
kṣuttrṣṇākamalāpāṇḍumehinaḥ pittapīditān | | § 4258
garbhiṇīm puṣpitām sūtām mṛdu vātyayike gade | AS.Sū.26.28
§ 4259
- 10 śvāsakāsapratiśyāyahidhmādhmānavibandhiṣu | § 4260
svarabhedānilavyādhipakṣāghātāpatānake | | § 4261
aṅgamardakaṭīpārśvapṛṣṭhakukṣihanugrahe | § 4262 AS.Sū.26.29
mahattve muṣkayoḥ khalyāmāyāṃme vātakaṅṭake | |
§ 4263
- 15 mūtrakrcchrārбудagrantiśukrāghātāḍhyamārute | § 4264 AS.Sū.26.30
vepathuśvayathusvāpastambhajṛmbhāṅgagaurave | |
§ 4265
- karmaṇanyāśīraḥkoṣṭhajaṅghāpādorurukṣu ca | § 4266 AS.Sū.26.31
svedaṃ yathāyatham kuryāttadauṣadhavibhāgataḥ | |
20 § 4267
- svinno 'nnaṃ pathyamaśnīyāddoṣarogānurodhataḥ | AS.Sū.26.32
§ 4268
- tadahaḥ svinnasarvāṅgo vyāyāmaṃ sutarāṃ tyajet | |
§ 4269
- 25 agnerdīptim mārḍavam tvakprasādam bhaktaśraddhām AS.Sū.26.33
srotasām nirmalatvam | § 4270
kuryāt svedo jāḍyatandrāpahāraṃ stabdhān sandhī-
mśceṣṭayatyāśu cāśya | | § 4271
- 30 snehaklinnāḥ koṣṭhagā dhātugā vā srotolīnā ye ca śā- AS.Sū.26.34
khāsthisaṃsthāḥ | § 4272
doṣāḥ svedaiste dravīkṛtya koṣṭhaṃ nītāḥ samyak śu-
ddhibhīrnirhriyante | | § 4273
iti ṣaḍviṃśo 'dhyāyaḥ | |

1.27 atha saptaviṃśo 'dhyāyaḥ |

athāto vamanavirecanavidhiṃ nāmādhyayaṃ vyākhyāsy- AS.Sū.27.1
āmaḥ | § 4275

- AS.Sū.27.2 itī hasmāhurātreyādayo maharṣayaḥ | | § 4276
doṣaharaṇamūrdhvabhāgam vamanākhyamadhobhā-
gam virecanākhyamubhayaṃ vā malavirecanādvirecana-
mityucyate | | § 4277
- AS.Sū.27.3 tatroṣṇatīkṣṇasūkṣmavyavāyivikāṣiṇyauṣadhāni svav- 5
īryeṇa hrdayamupetya saukṣmyāt vyavāyitvācca dhama-
nīranusr̥tya snehena mṛdūkr̥te 'ntaśśarīre svedoṣmaṇārdr-
adāruvadviṣyaṇṇe sthūlāṇusrotebhyaḥ sakalamapi doṣa-
aṅghātamauṣṇyāt punarviṣyandayanti | § 4278
taikṣṇyādvikāṣitvācca vicchindayanti | § 4279 10
sa viṣyaṇṇavicchinno doṣasaṅghātaḥ pāriplavaḥ sne-
hāktabhājanastha ivodakāñjalirasajjannanupnasaraṇabhā-
vādāmāsayamanugamya udānapraṇunnaḥ agnivāyvātm-
akatvāt ūrdhvabhāgaprabhāvācca uṣadhasyordhvaṃ pra-
vartate | § 4280 15
slilapr̥thivyātmakatvādadhobhāgaprabhāvācca auṣadh-
asyādhaḥ | § 4281
ubhayataścobhayaguṇātmakatvādubhayabhāgaprabhā-
vācca | | § 4282
- AS.Sū.27.4 tatrokr̥ṣṭe śleṣmaṇi pittasaṃsr̥ṣṭe vā tatsthānagate vā 20
pitte anile vā śleṣmottare ca vamanamācaret | § 4283
pitte tu virekaṃ śleṣmasaṃsr̥ṣṭe vā tatsthānagate vā śl-
eṣmaṇīti | | § 4284
- AS.Sū.27.5 tatra vamanasādhyā viṣapītadaṣṭadigdhaiddhviru- 25
ddhājirṇānnavajvararājayaḥkṣmātīsārādhoraktapittaviṣū-
cikālasakāvīpākārocakāpacigranthyarbudāślīpadamedoga-
dagaronmādāpasmāraśvāsakāsahṛllāsavīsarpapramehaku-
ṣṭhapāṇḍuvartmamukhaghṛṇākapālarogakarnarodhaśopha-
stanyadoṣādayo doṣabhedīyoktāśca śleṣmavyādhayo viśe-
ṣeṇa | § 4285 30
ete hi paraṃ vamanena nāsamupayānti salilāpagama-
nenāniṣpannaśālyādivat | | § 4286
- AS.Sū.27.6 avāmyāstu garbhiṇīsukumārānyakāryavyagrārūkṣarū-
kṣāśanaprāyātīdīptāgnibhārādhvakarmanityaklāntakṣatakṣi- 35
ṇātisthūlakṛśavṛddhabāladurbalaśramabhayaśokakrodha-
madamūrchākṣutpipāsārttopavāsavyavāyavyāyāmādhyaya-
nacintāprasaktacchardirūrdhvaraktapittavātāsthāpitānuvā-
sitasamvṛtakōṣṭhaduścharditahr̥drogodāvartamūtrāghāta-

gulmaplīhodarāṣṭhīlārśaḥsvaropaghātatimirabhramānilārtā-
rditākṣepakākṣīnirāḥśāṅkhakarṇapārśvasūlino 'nāsthāpit-
akṛmiṅakoṣṭha iti | § 4287

5 anyatrāmagarīvaṣaviruddhābhyavahorabhyaḥ śīghra-
kāritvādeṣām | § 4288

tatra garbhīnyā garbhavyāpadāmagarbhābhramśācca
dāruṇarogaprāptiḥ syāt | § 4289

sukumārasya hṛdayavikarṣaṇādūrdhvamadho vā ru-
dhirapravṛttiḥ | § 4290

10 anyakāryavyagrasyauśadhaṃ na pravartate | § 4291

kṛcchreṇa vā pravartamānamayogadoṣān kuryāt | § 4292

rūksasya vāyuraṅgagrahaṇam | § 4293

rūksāsanaprāyasyaṃ vāyunā kṣapitadehatvād balakṣ-
ayaḥ syāt | § 4294

15 tathātidīptāgneragnibalena bhārādhvakarmanityayān-
aklāntānām cāyāsena kṣatasya bhūyaḥkṣaṇanādraktātipr-
avṛttiḥ | § 4295

kṣīṇādīnāmauśadhabalākṣamatvāddehabaloparodho 'nt-
aḥkṣatabhayaṃ ca | § 4296

20 prasaktacchardiyūrdhvaraktapittayorudāna utkṣīpya pr-
āṇān haredraktaṃ cātipravartayet | § 4297

ūrdhvavātāsthāpitānuvāsītānāmūrdhvaṃ vātātipravṛ-
ttiḥ | § 4298

25 saṃvṛtakoṣṭhasya duścharditasya vātimātrapravāha-
nādantaḥ koṣṭhasamutkliṣṭairdoṣairvisarpastambhajāḍya-
vaicityāni maraṇam vā | § 4299

hṛdrogiṇo hṛdayoparodhaḥ | § 4300

udāvartādibhirārtānāmarditādibhiśca yathāyathamām-
ayapravṛddhirmaraṇam vā | § 4301

30 kṛmiṅakoṣṭhasyāsthāpanenādhaḥpūrvamanirhṛtaiḥ kṛ-
mibhiratibahutvādaśeṣānissaraṇena hṛdayamatikarṣadbh-
iśchardiṣo 'tipravṛttiḥ syāt | | § 4302

garbhīnyādicintāprasaktāntāścātra dhūmāntaiḥ prā-
yaḥ sarvakarmabhirvakṣyamāṇaḥ parihartavyāḥ | § 4303

35 ajīrṇī tu sarvaireva ca vamanavarjjairāmadoṣabhayāt |
§ 4304

navajvarasya doṣastambhabhayāditi | | § 4305

AS.Sū.27.7

- AS.Sū.27.8   atha virecanasādhyā jīrṇajvarordhvaraktapittagulma-
vidradhiplihārśobhagandarodarakṛmiṇakoṣṭhamūtrāghāta-
retoyonidoṣavātaṣoṇitahalīmakavyaṅgatimirakācābhiṣyandā-
kṣipākakṣārāgnidagdhakuṣṭavraṇaśiraḥpakvāśayaśūlodā- 5
vartavibandhacchardivisphoṭādayo vāmyoktāśca viṣūcik-
ādayo doṣabhedīyoktāśca pittavyādhayaḥ | § 4306
viśeṣeṇaite hi paraṃ virecanena nāśamupayāntyagny-
apanayanenāgnigrhatāpavat | | § 4307
- AS.Sū.27.9   avirecyāḥ punarnavajvarātisāryadhhoraktapittakṣatagu-
dalaṅghatarātrijāgaritāsthāpitālpāgnirājayakṣmamadātya- 10
yārtādhmātasasaśalyābhihatatisnigdharūkṣakrūrakoṣṭhāḥ ta-
tra navajvarasyāvīpakvān doṣānna nirharet | § 4308
vātameva ca kopayet | § 4309
atīsāryadhhoraktapittayoratipravṛtṭyā hanyāt | § 4310
kṣatagudasya gude prāṇoparodhakarīṃ rājayakṣmārt- 15
asya kṣīṇadhātutayā malabalattvam | § 4311
tadabhāvāddehanāśaḥ syāt | § 4312
madātyayārtasya madyakṣīṇe dehe vāyuḥ prāṇoparo-
dhāya | § 4313
ādhmātasasya purīṣāśaye nicito vāyurvisarpan sahasā tī- 20
vrataramādhmānaṃ maraṇaṃ vā janayet | § 4314
saśalyābhihatayoḥ kṣate vāyurāśrito jīvitam hiṃsyāt |
§ 4315
atisnigdhasyātiyogo bhavet | § 4316
krūrakoṣṭhasyauṣadhoddhatā doṣā hyapravartamānā 25
hr̥dayaśūlaparvabhedānāhacchardimūrcchākḷamān jāna-
yitvā prāṇān hanyuḥ | § 4317
garbhiṇyādīnāṃ pūrvoktadoṣaḥ syāt | | § 4318
- AS.Sū.27.10   atha sādharmaṇe kāle samyaksnigdhasvinnamanupaha-
tamānasamśvaḥ cchardayitavyamiti grāmyānūpaudakaśr- 30
tamāṃsarasaśīradadhimāṣatīlapalalaśākādibhirdravaprā-
yaiḥ samutkleśitaśleṣmāṇaṃ sukhoṣitaṃ jīrṇāhāraṃ pū-
rvāhṇe snātānuliptaṃ sragviṇamahatavāśasaṃ devatāgn-
idvijaguruvṛddhavaidyānarcitavantam kṛtahomabalima-
ṅgalaprāyaścittasvastivacanam jānusamasamśṛtasopadh- 35
ānopāśrayāsanopaviṣṭam nirannabhīṣatsnigdham vā yav-
āgū maṇḍena ghr̥tamātrāṃ pītavantam bhīrukr̥ṣabālavṛ-
ddhasukumārān vā doṣānurodhenākaṅṭham pītakṣīrata-

- krayūṣekṣumāṃsarasaṃadyatuṣodakayavāgūmaṇḍānyata-
 maṃ nakṣatratithikaraṇamuhūrtodaye praśaste yathāvyā-
 dhidoṣadūṣyādivihitāmauṣadhamātrāṃ madhusaindhav-
 ayuktāṃ sukhoṣṇāṃ brāhmaṇaprayuktābhirāśīrbhirābhi-
 5 mantritāṃ § 4319
     punaśca || § 4320
     brahmadakṣāsvirudrendrabhūcandrārkanīlānalāḥ | § 4321 AS.Sū.27.11
     ṛṣayaḥ sauṣadhigrāmā bhūtasāṅghāśca pāntu vaḥ ||
 § 4322
- 10 rasāyanīmavarṣiṇāmamarāṇābhivāmṛtam | § 4323 AS.Sū.27.12
     sudhevottamanāgānāṃ bhaiṣajyabhidaṃstu te ||
 § 4324
     aum nāmo bhagavate bhaiṣajyagurave vaiḍūryaprabh- AS.Sū.27.13
     arājāya tathāgatāyārḥate samyaksambuddhāya | § 4325
 15 tadyathā | § 4326
     aum | § 4327
     bhaiṣajye bhaiṣajye mahābhaiṣajye bhaiṣajyasamudgate
     svāhā | § 4328
     ityevamabhimantryodagmukhaḥ prāṇmukhamāturaṃ
 20 pāyayet || § 4329
     tataḥ pītavānūrunyastabhujo vamanānugataṃānasō- AS.Sū.27.14
     gnitaptaiḥ pāṇibhirupatapyamāno muhūrtamanupālayet
     | § 4330
     sa yadā jānīyāt svedaprādurbhāvena doṣaṃ pravilaya-
 25 māpadyamānaṃ § 4331
     romaharṣeṇa ca sthānebhyaḥ pravicalitaṃ § 4332
     kuṣyādhmānena ca kuṣīmanusṛtaṃ ca kramāt hṛda-
     yopamardahr̥llāsāsyaśaṃsravaṇaiścordhvamabhimukhībhū-
     tam | § 4333
 30 atha samupasthitānekapratigrāhaḥ pārśvalalāṭopagr-
     ahaṇe nābhiprapīḍane pṛṣṭhapratilomonmardane ca pr-
     avṛttāvyapatrapaṇīyapurūṣo vivṛtoṣṭhatālukaṇṭho nātim-
     ahatā vyāyāmena vegānudīrayan nāpravṛttān na prav-
     arttayan pravṛttāṃścānupravartayan suparilikhitanakhā-
 35 bhyāmaṅgulībhyāmutpalakumudairaṇḍanālairvā kaṇṭha-
     mabhimṛśan vamet | § 4334
     nātyunnato nātvavanato na pārśvāpavṛtto vā | § 4335
     tatrātyunnatasya pṛṣṭhahṛdayapīḍā bhavati | § 4336

- atyavanatasya śiraḥkoṣṭhapīḍā | § 4337
pārśvāvaprṛttasya pārśvakoṣṭhahṛdayordhvajatrupīḍeti
|| § 4338
- AS.Sū.27.15 evaṃ kaṭutīkṣṇoṣṇaiḥ kaphe chardayet | § 4339
svādubhiḥ pittayukte | § 4340 5
amlaiḥ sasnehairanilasamśrṣṭe | § 4341
yāvat kaphacchedaḥ kevalamauśadhapravrṛtīḥ pittad-
arśanaṃ vā || § 4342
- AS.Sū.27.16 hīnavegastu pippalyāmalakasārṣapakalkalavaṇoṣṇod-
akaiḥ punaḥpunaḥ pravartayet | § 4343 10
prabhūtavamanāsahiṣṇurdvyahaṃ tryahaṃ vā viśra-
mya | § 4344
asātmyabībhatsadurdarśadurgandhāni vamanāni vid-
adhyāt | § 4345
viparītāni tu virecanāni | § 4346 15
sarveṣu ca vamaṇeṣu saindhavaṃ madhu ca vidadhy-
ātkaphavilayanavicchedanārtham | § 4347
vegāṃścāsyā pratigrāhagatānāvekṣeta || § 4348
- AS.Sū.27.17 tatrāpravrṛtīḥ kevalasya vā bheṣajasya pravṛttirviba-
ndho vā vegānāmayogalakṣaṇam | § 4349 20
tataścārocakagauravādhmānakaṇḍūsphoṭakoṭhālasyaśū-
lapratiśyāyalomaharṣaprasekaśophaśītajvarādayaḥ || § 4350
- AS.Sū.27.18 yogalakṣaṇaṃ punaḥ kāle kramāt kaphapittānilapravrṛ-
ttirnātimahatī vyathā svayaṃ cāvasthānaṃ tataśca svasth-
atā manaḥprasādaḥ svaraviśuddhirarocakādivaiparītyaṃ 25
ca || § 4351
- AS.Sū.27.19 atiyoge tu phenilaraktacandrikodgamanam | § 4352
tataśca kṣāmatāsvarakṣayadāhakaṇṭhaśoṣabhramamohonmā-
damūrcchāśiraḥśūnyatāhṛddhūmāyanagātraśūlasuptitṛṣṇordhvā-
nilaprakopakarṇaśūlārdditavākṣaṅghanusamḥhananajihvā- 30
praveśanirgamākṣivyaṅgavṛttivisaṃjñatānidrābalāgnihānayo bh-
avanti | § 4353
jīvaśoṇitapravrṛtīyā maraṇaṃ vā | § 4354
eṣāṃ siddhiṣu sādhanam vakṣyate || § 4355
- AS.Sū.27.20 yogena tu khalvenaṃ charditavantaṃ suviśodhitapā- 35
ṇipādāmukhaṃ muhūrtamāśvāsya dhūmatrayasyānyata-
mam sāmartyataḥ pāyayitvā punarupasprṣṭodakam sa-

mmānitasurabhitāmbūlaṃ nivātāgāraśayyāsthitaṃ sneh-
oktenācāraavidhinānuśiṣyāt | | § 4356

5 tatognibalamavekṣya kṣudhaṃ ca sâyāhne apare vā- AS.Sū.27.21
hni sukhodakapariṣiktaḥ purāṇānāṃ raktaśālitaṇḍulā-
nāṃ susiddhamannamasnehalavaṇakaṭukamalpasnehala-
vaṇakaṭukaṃ vā dravaprāyamuṣṇodakānuprāyaṃ sāyaṃ
prātarupabhuñjāno vidhimimamavekṣeta peyādīnāṃ | |
§ 4357

10 peyāṃ vilepīmakṛtaṃ kṛtaṃ ca yūṣaṃ rasaṃ trīnubh- AS.Sū.27.22
ayaṃ tathaikam | | § 4358

krameṇa seveta naro 'nnakālān pradhānamadhyāvāra-
śuddhiśuddhaḥ | | § 4359

15 yathāṇuragnistrīnagomayādyaiḥ sandhukṣyamāṇo bh- AS.Sū.27.23
avati krameṇa | | § 4360

15 mahān sthiraḥ sarvapacastathaiva śuddhasya peyādi-
bhirantarāgniḥ | | § 4361

jaghanyamadhyappravare tu vegāścatvāra iṣṭā vāmane AS.Sū.27.24
śaḍaṣṭau | | § 4362

20 daśaiva te dvitriḡuṇā vireke prasthastathāsyād dvicat-
urguṇaśca | | § 4363

pittāvasānaṃ vamaṇaṃ virekādarddhaṃ kaphāntaṃ AS.Sū.27.25
ca virekamāhuḥ | | § 4364

dvitrān saviṭkānapanīya vegān meyaṃ vireke vāmane
tu pītaṃ | | § 4365

25 iti § 4366

atha vāmitavantaṃ punarevaṃ snehasvedābhyāmup- AS.Sū.27.26
apādyaśvo virecayitavya iti sujaramaśleṣmalaṃ snigdhaṃ
phalāmlamuṣṇamuṣṇodakānupānaṃ jāṅgalarasaudanaṃ
bhojayet | | § 4367

30 tataḥ sukhoṣitaṃ pūrvoktena vidhinātīte śleṣmakāle
nirannaṃ vibhajya koṣṭhaṃ yathārhausadhamātrāṃ pāy-
ayet | | § 4368

na tvakṛtavamanamanyatrātīkrūrakoṣṭhāt | | § 4369

35 akṛtavamanasya hi śleṣmaṇopahatamauṣadhamūrdhvaṃ AS.Sū.27.27
pravartate | | § 4370

urasi vāvaruddhamavatiṣṭhate | | § 4371

tato nālaṃ virekāya | | § 4372

	samyagviriktasyāpi cādhaḥsrastaḥ śleṣmā grahaṇīm chādayitvā gauravamāpādayati § 4373	
	pravāhikāṃ vā § 4374	
	na tveṣa doṣo 'tukrūrakoṣṭhasya vāyvātmakatvāt § 4375	5
AS.Sū.27.28	śleṣmakāle tvakṛtavamanoktadoṣāḥ śulādhmānagaur- avāṇi vā kṛtvā chardikṣiṇe śleṣmaṇyaparāhṇe rātrau vā vi- recayet § 4376	
	tenānnāvṛtamapi tulyam § 4377	
	chardriṃ ca punastajjanayati § 4378	10
	aviriktasya tu śleṣmakāle ca vamaṇam nirannaṃ yo- jyam § 4379	
	tathordhvaṃ sukkena nirharaṇāt § 4380	
AS.Sū.27.29	koṣṭhastu trividho bhavati § 4381	
	mṛduḥ krūro madhyamaśca § 4382	15
	tatra bahupitto mṛduḥ § 4383	
	sa viricyate kṣīrekṣurasāmlatakramastugudakṛsarasa- rpirnavamadyoṣṇodakapīludrākṣāpūgaphalādibhirapi § 4384	
	bahuvātaḥ krūraḥ § 4385	
	sa durvirecyastriphalātilvakatrivṛnnīlinīphalādibhira- pi § 4386	20
	bahuśleṣmāsamadoṣaśca madhyaḥ sa sādharmaṇaḥ § 4387	
	ye ca snihyantyacchapānena prāyaśaḥ trisaptapañcarā- trairiti § 4388	25
AS.Sū.27.30	tatra kaṣāyamadhuradravyaiḥ pitte virecanam § 4389	
	mūtrakaṭūṣṇaiḥ kaphe § 4390	
	snigdhoṣṇalavaṇairvāte § 4391	
	pītamātra eva cauṣadhe chardivighātāya śītāmbunā mukhamasya sahasā siñcet § 4392	30
	tataścoṣṇodakena so 'ntarmukhaṃ viśodhyārdrasura- bhimṛnmātuluṅgajambīrasumaṇṣaugandhikādihṛdyaga- ndhānupajighret § 4393	
	nivātasukhaśayyāsthitaścāvibandhārthamalpālpamuṣṇoda- kamanukaṇṭhayaṃstanmanā vegāna dhārayan īrayamā- 35 nāśca śayyāsanne pratigrāhe 'śītasprḡviricyeta § 4394	
	yathā ca vamaṇe svedaprasekaūṣadhakaphapittānilāḥ kramaṇa pravartante tathā virecane vātamūtrapurīṣapitt- akaphāḥ § 4395	

- punaścānte vāyuḥ | § 4396
doṣāṅgaṃ hi dehe tathā sanniveśānmārgavaiparītyācca
śodhanayoriti | | § 4397
5 | § 4398
apavr̥ttau tu bheṣajottejanārthamuṣṇodakam pāyayet AS.Sū.27.31
pāṇitāpaiśca jaṭharam svedayet | § 4399
pravṛtte ca dīptāgneḥ snigdhavapuṣā bahudoṣasyālpadoṣe
naiva vā pravṛtte 'lpadoṣasyāpi jīṇabhaiṣajyasyāha-
hṣeṣam balaṃ cāpekṣya bhūyo mātrām vidadhyāt | § 4400
10 | § 4401
na tvajīṇauśadhasyātiyogabhayāt | | § 4401
tadaharvā bhuktavato 'nyedyuradṛḍhasnehaṃ vā da- AS.Sū.27.32
śarātrādūrdhvamupaskṛtadehamavahito bhūyaḥ pāyayet
| | § 4402
hrībhayalobhaiśca vegāghātaśīlāḥ prāyaśaḥ striyo rāja- AS.Sū.27.33
15 | § 4403
samīpasthā vaṇijaśca bhavanti | § 4403
tasmādete vegadhāraṇapavr̥ddhavātativātsadāturā du-
rvirecyāśca | § 4404
tān susnigdhan śodhayet | | § 4405
anyānapi cākālanirhāravihārāhārān | § 4406 AS.Sū.27.34
20 | § 4407
tataścaīṣām sadāturatvādalpo 'pyāmayo duḥśādhyo
bhavati | § 4407
teṣām punaḥ kriyāvidhiḥ snehavyāpatsiddhāvupade-
kṣyate | | § 4408
25 | § 4409
tatrasamyagvirekāt kuṅṣiḥṛdayāviśuddhirādhmānam- AS.Sū.27.35
aruciḥ prasekaḥ kaphapittotkleśachardibhramāḥ kaṇḍū
piṭakā vidāho gauravamagnisādastandrā staimityam prat-
iśyāyo vātaviṇmūtrasaṅgaśca | § 4409
samyagvirekāt vyādhyupaśamo yathoktaviparyayaśca
| | § 4410
30 | § 4411
ativirekāttu kevalam doṣarahitamudakam raktam vā
medomāṃsadhāvanopamaṃ kṛṣṇam vā pravartate | § 4411
parikartikā hṛdayodveṣṭanam gudanissaraṇam nayan-
apraveśaḥ pipīlikāsañcāra ivāṅge vamanātiyogatulyatā ca
| | § 4412
35 | § 4413
samyagviriktaṃ cainam vamanoktena dhūmavarjyena AS.Sū.27.36
vidhinopapādayet | § 4413
atha vāmitavāniva krameṇānnānyupayauñjanaḥ prakṛ-
tibhojanamāgacchediti | § 4414

	bhavati cātra § 4415	
AS.Sū.27.37	jīrṇe 'nne vamaṇaṃ yoḷyaṃ kaphe jīrṇe virecanaṃ	
	§ 4416	
	mandavahnimasṃsuddhamakṣāmaṃ doṣadurbalam	
	§ 4417	5
AS.Sū.27.38	adrṣṭajīrṇaliṅgaṃ ca laṅghayet pītabheṣajam § 4418	
	snehasvedauṣadhotkleśasaṅgairiti na bādhyate § 4419	
AS.Sū.27.39	saṃśodhanāsravisrāvasnehayojanalaṅghanaiḥ § 4420	
	yātyagnirmandatāṃ tasmāt kramaṃ peyādimācāret	
	§ 4421	10
AS.Sū.27.40	srutālpapittaśleṣmāṇaṃ madyapaṃ vātapaittikam	
	§ 4422	
	peyāṃ na pāyayettesāṃ tarpaṇādikramo hitaḥ § 4423	
AS.Sū.27.41	apakvaṃ vamaṇaṃ doṣān pacyamānaṃ virecanaṃ	
	§ 4424	15
	nirharedvamanasyātaḥ pākaṃ na pratipālayet § 4425	
AS.Sū.27.42	ūrdhvādhorecanaṃ yuktaṃ vaiparītyena jāyate § 4426	
	yadā tadā chardayataḥ siṅceduṣṇena vāriṇā § 4427	
	pādaḥ sītena cordhvāṅgaṃ viparītaṃ virecane § 4428	
AS.Sū.27.43	durbalo bahudoṣaśca doṣapākena yaḥ svayam § 4429	20
	viricyate bhedanīyairbhojyaistamupapādayet § 4430	
AS.Sū.27.44	durbalaḥ śodhitaḥ pūrvamalpadoṣaḥ kṛśo naraḥ § 4431	
	aparijñātakoṣṭhaśca pibenmṛdvalpamaṃ ṣadham § 4432	
	varam tadasakṛt pītamanyathā saṃśayāvaham § 4433	
AS.Sū.27.45	hared bahūṃścalān doṣānalpānalpān punaḥpunaḥ	25
	§ 4434	
	durbalasya mṛdudravayairalpān saṃśamaye ttutān	
	§ 4435	
	kleśayanti ciraṃ te hi hanyurvainamanirhṛtāḥ § 4436	
AS.Sū.27.46	mandāgniṃ krūrakoṣṭhaṃ ca sakṣāralavaṇairghṛtaiḥ	30
	§ 4437	
	sandhukṣitāgniṃ vijitakaphavātaṃ ca śodhayet	
	§ 4438	
AS.Sū.27.47	rūkṣabahvanilakrūrakoṣṭhavyāyāmaśīlinām § 4439	
	dīptāgnīnām ca bhaiṣajyamavirecyaiḥ jīryati § 4440	35
AS.Sū.27.48	tebhyo bastiṃ puro dadyāttataḥ snigdham virecanaṃ	
	§ 4441	

- śakṛnnirhr̥tya vā kiñcittīkṣṇābhiḥ phalavarttibhiḥ |
 § 4442
- pravṛttaṃ hi malaṃ sigdho vireko nirharetsukham | |
 § 4443
- 5 viṣābhighātapiṭakākuṣṭhaśophavisarpiṇaḥ | § 4444 AS.Sū.27.49
 kāmālāpāṇḍumehārtān nātisnigdhan viśodhayet | |
 § 4445
- sarvān snehavirekaiśca rūkṣaistu snehabhāvitān | | AS.Sū.27.50
 § 4446
- 10 karmaṇām vamanādīnām punarapyantare 'ntare | § 4447 AS.Sū.27.51
 snehasvedau prayuñjīta snehamante balāya ca | | § 4448
 ūśādibhiryathotkleśya hriyate vāsaso malaḥ | § 4449 AS.Sū.27.52
 tathaiva vapuṣaḥ snehasvedamāṣatilādibhiḥ | | § 4450
 snehasvedāvanabhyasya kuryātsaṃśodhanaṃ tu yaḥ | AS.Sū.27.53
 15 § 4451
- dāruśuṣkamivānāme śarīraṃ tasya dīryate | | § 4452
 sukhaṃ kṣipraṃ mahāvegamasaktaṃ yat pravartate | AS.Sū.27.54
 § 4453
- nātiglānikaraṃ nāpi hr̥di pāyau ca rukkaram | | § 4454
 20 antarāśayagaṃ klinnaṃ kṛtsnaṃ doṣaṃ nirasyati | AS.Sū.27.55
 § 4455
- virecanaṃ nirūhaṃ vā tattīkṣṇamiti nirdiśet | | § 4456
 jalāgnikīṭairaspr̥ṣṭaṃ deśakālaguṇānvitam | § 4457 AS.Sū.27.56
 navam mātrādhikaṃ kiñcit tulyavīryaiḥ subhāvitam | |
 25 § 4458
- snehasvedopapannasya tīkṣṇatvam yāti bheṣajam | AS.Sū.27.57
 § 4459
- ato viparyaye mandaṃ mandatām ca prapadyate | |
 § 4460
- 30 tīkṣṇo madhyo mṛdurvyādhiḥ sarvamadhyālpalakṣa- AS.Sū.27.58
 ṇaḥ | § 4461
 balāpekṣam hitam teṣu tīkṣṇam madhyam mṛdu kra-
 māt | | § 4462
- apravartya malān dravyam sātmībhūtam hi jīryati | AS.Sū.27.59
 35 § 4463
- vamanaṃ vā virekaṃ vā tasmātsātmyam na yojayet | |
 § 4464

- AS.Sū.27.60 vibhramṣo viṣavatsamyagyogo yasyāmṛtopamaḥ |
§ 4465
kāle 'vaśyaṃ prayojyaṃ ca yasmādyatnena tat pibet | |
§ 4466
- AS.Sū.27.61 buddhiprasādaṃ balamindriyāṅṅāṃ dhātushtiratvaṃ 5
jvalanasya dīptim | § 4467
cirācca pākaṃ vayasahaḥ karoti saṃśodhanaṃ samyagu-
pāsyamānam | | § 4468
iti saptaviṃśo 'dhyāyaḥ | |

1.28 athāṣṭaviṃśo 'dhyāyaḥ |

- AS.Sū.28.1 athāto bastividhiṃ nāmādhyāyaṃ vyākhyāsyāmaḥ | § 4470
iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ | | § 4471
- AS.Sū.28.2 bastiranilapradhāneṣu doṣeṣu prayujyate | § 4472
bastinā dīyate bastiṃ vā pūrvamanvetyato bastiḥ | |
§ 4473 5
- AS.Sū.28.3 sa ca sarvopakramāṅṅāṃ pradhānatamaḥ śīghraṃ br-
mhaṅādīkārītvādvikṛtāniloccheditvācca | | § 4474
- AS.Sū.28.4 anilo hi doṣāṅṅāṃ netā | § 4475
sarvaśārīraceṣṭaikakāraṇam | § 4476
pañcātmatayā aṅgapratyaṅgavyāpī | § 4477 10
vidhātā vividhabāhyādhyātmikabhāvānāṃ sargasthi-
tipralayānāṃ hetuḥ mārgatrayajānāmapi rogāṅṅāmiti | |
§ 4478
- AS.Sū.28.5 sukhatvādeva ca bastirbālavṛddhakṛśasthūlakṣīṅṅadhā-
tvindriyeṣu ca strīṣu cānilopasargādaprajāsu kṛcchrapraj- 15
āsucopadiśyate | § 4479
tathāgnibalavarṇamedhāsvarāyuhṣukhaprado vayaḥsth-
āpanaḥ paṅgūrustambhabhagnasaṅkucitānilādhmānaśū-
lārocakodāvartaparīkartikādiṣu hita iti | | § 4480
- AS.Sū.28.6 sa tu bastistrividhaḥ | § 4481 20
āsthāpanamanuvāsanamuttarabastiśca | § 4482
tatrāsthāpanaṃ doṣadūṣyādyanusāreṇa nānādravyas-
aṃyogādīnīrvṛttam | § 4483
tasya bhedaḥ | § 4484

- utkleśanaṃ saṃśodhanaṃ saṃśamanaṃ lekhanam br-
 mhaṇam vājikaraṇam picchābastirmādhutailikamityāda-
 yaḥ | § 4485
- 5 mādhutailikasya paryāyāḥ yāpano yuktaratho doṣaha-
 raḥ snigdhabasatiriti | § 4486
- teṣāṃ nāmabhireva svarūpamākhyātam | | § 4487
- tadvayaḥsthāpanāddoṣasthāpanādvāsthāpanamityucya- AS.Sū.28.7
 te śarīrārohaṇāddoṣanirharāṇādacintyaprabhāvatayā ya-
 sminnūhāsambhavānnirūha iti | | § 4488
- 10 anuvāsanam yathārhausadhasiddhaḥ snehanārthaḥ sn- AS.Sū.28.8
 ehaḥ snehavidhau sa caturdhābhihitāḥ | § 4489
- tasya bhedo mātrābastiḥ | § 4490
- sa peyasnehahrasvamātrātulyaḥ | | § 4491
- sevyāḥ sadā ca mādhutailikavat | § 4492 AS.Sū.28.9
- 15 bālavṛddhādhvabhārayānavyāyāmacintāstrīnityastrīnṛ-
 peśvarasukumārādurbalānilabhagnālpāgnibhirniṣparihāra-
 tayā sukho balyo varṇyaḥ sṛṣṭamalo doṣaghaṇśca tathāpi
 tau nājirṇe yojyau na ca divāsvapnaḥ sevyāḥ | § 4493
- yataśca so 'nnamanuvasannapi na duṣyatyanuvāsara-
 20 mapi vā dīyata ityanuvāsanam | | § 4494
- uttarabastirapi snehonuvāsanavacchodhanaṃ nirūha- AS.Sū.28.10
 vadapi kecidāhuḥ sa nirūhāduttaramuttareṇa vā mārgeṇa
 dīyata ityuttarabastiḥ | | § 4495
- tatrāsthāpyā gulmaplīhānāhaśūlaśuddhātīsārājirṇajva- AS.Sū.28.11
 25 rapratiśyāyāḍhyarogahrdayakukṣipārśvagrahaparvābhītā-
 papārśvayoniśūlāṅgasuptiśoṣakampagauravātilāghavāntra-
 kūjanavātavarcomūtraśukrasaṅgāśmarīśarkarāvṛddhiśukrā-
 rtavastanyanāśarajaḥkṣayonmādaretodoṣakrimiṇakoṣṭhavi-
 śamāgnisaśabdālpālpogragandhotthānādayo doṣabhedīy-
 30 oktāśca vātavyādhayo viśeṣeṇaite hi paraṃ bastinā nāsam-
 upayānti mūlacchedena vṛkṣavat | | § 4496
- anāsthāpyāstvatīsnigdhotkliṣṭadoṣakṣatoraskātikṛṣā ni- AS.Sū.28.12
 rannāḥ kṛtavamanavirecananasyaprasaktacchardiniṣṭhīvi-
 kākāśaśvāsahikkārśobaddhacchidradakāderādhmānālasa-
 35 kaviṣūcikāmātīsārārocakālpāgnigudaśophakuṣṭhamadhu-
 mehārtāḥ | § 4497
- garbhiṇī cāpravṛttāṣṭamamāsā | § 4498

	tatrātisnigdhotkliṣṭadoṣayordoṣānukleśyodaraṃ mūrcchāṃ śvayathuṃ vā nirūho janayet § 4499	
	kṣatoraskasyātikṛśasya ca kṣobhamāpannaḥ śarīram- āśu pīḍayet § 4500	
	anirannasya vakṣyate § 4501	5
	kṛtavamanavirekayostu riktam deham kṣatam kṣāra iva dahet § 4502	
	snehabastistu sadyo 'gnimavasādya śleṣmāmayāya syāt § 4503	
AS.Sū.28.13	kṛtanasyasyāmyavibhraṃśaṃ viṛvtodhvasrotastayā ku- ryāt § 4504	10
	anuvāsanam tu doṣotkleśam § 4505	
	prasaktacchardiyādīnāṃ vāyurnirūhamūrdhvaṃ nayet § 4506	
	anuvāsanam ca § 4507	15
	arśasasyāvṛtamārgatvādanāgacchanbastiḥ prāṇān hi- msyāt § 4508	
	snehaḥ punararśaṃsyabhiṣyandyādhmānāya syāt § 4509	
	baddhodarādyādhmānāntānāṃ bhṛśataramādhmānā- nmṛtyuḥ § 4510	20
	alaskārtādīnāṃ cāmadoṣāt § 4511	
	arocakārtādīnāṃ yathāsvamāmayavṛddhiḥ § 4512	
	garbhiṇyāḥ pūrvokto doṣaḥ § 4513	
AS.Sū.28.14	ya evāsthāpyāsta evānuvāsyāḥ § 4514	25
	rūksātīdīptāgrayaḥ kevalānilārtāśca viśeṣeṇa § 4515	
	ete paramanuvāsa nenāpyāyante § 4516	
	mūlasekena vṛkṣavat § 4517	
	ya evānāsthāpyāsta evānanuvāsyāḥ § 4518	
	tathā nirannanavajvarapāṇḍurogakāmalāpramehapra- tiśyāyaplihakaphodarādhyavātavaracobhedārtapītaṣagara- pittakaphābhiṣyandagurukoṣṭhātisthūlaślīpadagalagaṇḍā- pacīkrimiṇakoṣṭhāḥ § 4519	30
	tatrātisnigdhdādīnāṃ yathāsvamuktāḥ pṛthagdoṣāḥ § 4520	35
	api ca § 4521	
AS.Sū.28.15	abhukte riktakoṣṭhasya prayuktamanuvāsanam § 4522	

- saradūragasūkṣmatvaiḥ kṣipramūrdhvaṃ prapadyate
 | | § 4523
- tena vāyorjayo na syādvāstathāne hyatiṣṭhatā | § 4524 AS.Sū.28.16
 kāyāgnerāśu nāśaśca viśeṣādanivartanāt | | § 4525
- 5 snehaḥsadyośitāhāraruddhe tvāmāśaye 'nilam | § 4526 AS.Sū.28.17
 pakvasthaṃ hanti pakvasthaścyavate cānnapākataḥ | |
 § 4527
- nirūhaśca samīraśca tīkṣṇavegāvubhāvapi | § 4528 AS.Sū.28.18
 tāvannamūrcchitau tīkṣṇāvadho 'nna sahāgatau | |
 10 § 4529
- ūrdhvaṃ vā śakṛtā sārddhaṃ saṃsthitau koṣṭha eva vā AS.Sū.28.19
 | § 4530
- samalāhāraviṣṭabdhau haretāmāśu jīvitam | | § 4531
 bhuktavānanuvāsyo 'smānna nirūhyastu bhuktavān | AS.Sū.28.20
 15 § 4532
- pāṇḍurogārtādīnām doṣānutkleśya snehabastirudaram
 janayet | § 4533
- praiśyāyādīmatām bhūya eva doṣaṃ vardhayet | | § 4534
 tayostu netraṃ suvarṇādīdhātumaṇīśaṅkhaśṛṅgāda- AS.Sū.28.21
 20 ntāsthiveṇunalakhadirakadaratiniśatīndukādīdārusārama-
 yamrjvakakaśam gopucchākṛtigulikāmukhamūnavarṣavā-
 rṣikasaptadvādaśaśoḍaśavarsānām viṃsatiprabhṛtiṣu ca
 kramāt pañcaṣaṣṭaśṭānavadvādaśāṅgulapramāṇam |
 § 4535
- 25 mūle 'gre cāturāṅguṣṭhakaniṣṭhikāpariṇāhamardhā-
 ggulāt prabhṛtyardhāṅgulapravṛddhatryaṅgulaparyanta-
 praveśamūlacchidram vanamudgamudgamāśakalāyakli-
 nnakalāyarkakandhuvāhyagrachidram mūlachidrapram-
 āṅgulairagre yathāsvaṃ sanniviṣṭakarṇikaṃ karṇikā-
 30 ntaḥpratibaddhasūtrāntargṛhītāgrapidhānaghanacailavarti
 | § 4536
- mūle dvyaṅgulāntarāle karṇikādvayaṃ kārayet | § 4537
 varṣāntareṣu ca vayobalaśārīrāṅyavekṣya netrapramā-
 ṇamutkarṣayet | | § 4538
- 35 tatojāvivarāhahariṇāgomahiṣānyatamajaṃ snehamudg- AS.Sū.28.22
 avimṛditam vigatacchidrasirāgranthiskandhaṃ nātivartu-
 lam mṛdu drdhaṃ kaśāyaraktaṃ sukhasamsthāpyauśadh-
 apramāṇa nyubjaṃ vivṛtānanam niveśya bastiṃ karṇak-

- ayordṛḍhena sūtreṇa ghaṇaṃ samaṃ ca badhvā pariva-
rttya punaścānyadvastimukhabandhanārthaṃ sūtramup-
adhāyānuguptaṃ nidhāpayet | | § 4539
- AS.Sū.28.23   bastyabhāve plavanīcchāgalāṅkapādamaadhūcchiṣṭopa-
digdhaghanasūkṣmatāntavānyatamaṃ niveśayet | | § 4540   5
- AS.Sū.28.24   āsthāpanamātrā tu prathame varṣe prakuñcaḥ | § 4541
tataḥ paraṃ prativarṣaṃ prakuñcamabhivardhayedāṣ-
aṭprasṛtāt | § 4542
tataścordhvaṃ prasṛtābhivṛddhiḥ | § 4543
prāptānatītaṣṭādaśasaptatestu dvādaśa prasṛtāḥ | § 4544   10
paraṃ cāto daśaiva | § 4545
anye punardvādaśaprasṛtasyāpyaṣṭāvicchanti | | § 4546
- AS.Sū.28.25   yathāsvamāsthāpanamātrā pādahīnā mādhutailike pr-
ayojyā | § 4547
anuvāsane svevamevāsthāpanasya pāda iti | | § 4548   15
- AS.Sū.28.26   athāsthāpanīyamāturaṃ snehasvedopapannaṃ kṛta-
vamanavirekamāsevitaapeyādisaṃsargakramamupajātaba-
lamanuvāsanārhaṃ pūrvamevānuvāsayet | § 4549
śītavasantayordivā anyathā rātrāvavekṣya vā doṣādīn |
§ 4550   20
- AS.Sū.28.27   anyathā hi shehoktāmayaprādurbhāvaḥ | | § 4551
dhanvantariyāḥ punarāhaḥ | § 4552
na rātrau praṇayedbastiṃ snehotkleśo hi rātrijaḥ | § 4553
ahni sthānasthite doṣe vahnaucannarasānvite | | § 4554
- AS.Sū.28.28   sphuṭasrotomukhaṃ dehaṃ sneho yat parisarpati | 25
§ 4555
alpapittakaphaṃ rūkṣaṃ bhṛśaṃ vātarujārditam | |
§ 4556
- AS.Sū.28.29   bhuktaṃ jīrṇāśanaṃ kāmaṃ rātrāvapyanuvāsayet | 30
§ 4557
kevalānilanipīḍitaṃ tvaśuddhamapyanirūpitabalaṃ cā-
pyanuvāsayedātyayikatvāt vyādheḥ | § 4558
tasya vidhirvamanādadhikataṃ kṛtamaṅgalaman-
usukhamabhyaktamuṣṇāmbusnātaṃ yuktasnehamucitāt
pādahīnaṃ dravapūrvam laghūṣṇaṃ sānupānamaśana-
maśitavantam kṛtacaṅkramaṇamutsrṣṭaviṇmūtramaśanā-
rdrahastamaśaṅkanīyaparicāraṅkaṃ nivāte veśmani prat-

ata śayane nātyucchrite svāstrīte īṣadunnamitapādadeśe
vāmapāśvana prākśirasam saṃveśayet | § 4559

atisnigdhdhāśino hyubhayamārgasaṃsargāt sneho mad-
amūrcchāgnisādahrllāsān janayati | § 4560

5 rūksāśino viṣṭambhaṃ balavarṇahāniṃ vā | § 4561

alpamātradravāśino visrṣṭaviṇmūtrasya cānāvṛtena ta-
dāvṛtāt vyāpadam | § 4562

ciramaśitavato vidāhābhimukhabhaktasya jvaram ku-
ryāt | § 4563

10 yataśca vāmapārśvāśrayāṇi vahnigrahaṇīgudavalāmu-
khāni tāni tatpārśvāśayino nimnāni bhavantyatastadauṣa-
dhamaskhalitamāpnoti praveśanirgamāviti | § 4564

saṃviṣṭam cainamṛjūsthitadeham svabāhūpadhānam
prasāritavāmasakthimākuñcitetaram tasyaiva coparipras-
15 āritadākṣaṇabāhuṃ kārayet | | § 4565

pūrvameva tu vaidyo varttyā supihitāgracchidram AS.Sū.28.30

netram bhājanasyopari kṛtvā dakṣiṇapādāṅguṣṭhāṅgulī-
bhyām karṇikāyā upariṣṭānniṣpīdyāvibandhāya śatāhvā-
saindhavacūrṇāvacūrṇitam prageva netrasparśāt pūrvav-
20 adābhimantritam yathārham yathārhausadhāvīpakva su-
khoṣṇam bastau snehamāśicyāvalīkocchvāsam nissāritav-
ātabudbudamauṣadhānte sūtreṇa dvistrirvā bastimukha-
māveṣṭya dakṣiṇapāṇau netramuparidhāya tiṣṭhet | § 4566

tato ghṛtābhyakte pāyau vāmahastapradeśinyābhya-
25 ktapraveśapradeśamapanītavartyuttānavāmahastāṅguṣṭhoda-
rapihitāgram madhyamāpradeśinyupagrhitakarṇikamṛjva-
nupṛṣṭhavaṃśamanusukhamekamanā lāghavena niṣka-
mpamadrutamavilambitam netramākarnikam praveśayet
| § 4567

30 āturo 'pi tadanulomayannavalambeta | § 4568

tataśca vaidyo bastimukham dakṣiṇahastāṅguṣṭhapra-
dośinībhyāmamuñcannetramacālayan hastadvayenottānena-
ikagrahaṇenaivānilādhiṣṭhānabhūtam kiñcidavaśeṣayan śa-
naiśśanairavegamanupīḍayet | § 4569

35 anyathā hi vyāpado bhavanti | § 4570

tāḥ sasādhanāḥ siddhiṣu vakṣyante | | § 4571

anye tu triṃśanmātrāḥ pīḍanakālamāhuḥ | § 4572

AS.Sū.28.31

	na ca bastau dīyamāne kṣavakāśahāsajrmbhāspandan- ānyācāret § 4573	
	viṅmūtrānilavege tu netramākṛṣya vegānte śeṣaṃ pra- ṇayet § 4574	
	ante cottānasya sthijau pāṇitalena tricaturō vārāmṣtāḍ- ayet § 4575	5
	tathā tatpārṣṇibhyām § 4576	
	pādataśca śayyāṃ trirutkṣipet § 4577	
	sopadhānasya ca prasāritasarvāṅgasya pārṣṇike muṣṭi- inā hanyāt § 4578	10
	tathā pārṣṇyaṅgulipādatalapiṇḍikāḥ § 4579	
	sarujaṃ cāṅgaṃ snehena pratilomaṃ vākśatamātraṃ śanairvimṛdnīyāt § 4580	
	evamāśu sneho na nivartate § 4581	
	samanugacchati cāsamantātsirāḥ § 4582	15
	tataḥ paraṃ tu snehoktamācārmanuvartate § 4583	
AS.Sū.28.32	dīptāniṃ ca sāyaṃ laghvannaṃ bhojayet § 4584	
	naiva cānāgatasnehaṃ dvitīye 'hani § 4585	
	na ca tamanuvāsayet § 4586	
	āgamanakālastu paro yāmatrayam § 4587	20
	tataḥ paramanāgacchantamahorātramupekṣeta § 4588	
	tadāpyanivartamāne phalavartibhirlavaṅāranālaprāy- airvā tikṣṇabastibhiḥ śodhayet § 4589	
	snehavyāpatsiddhiṃ cāvekṣeta § 4590	
	atiraukṣyādanāgacchannacejjāḍyādyupadravāy syāt ta- thāpyupekṣyaḥ § 4591	25
	śīghranivṛtte tu vinā malena kevale sneha snehama- nyaṃ punaryojayet § 4592	
	na hyasāvatiṣṭhan kāryakaro bhavati § 4593	
	sukhoṣitaṃ cainaṃ tathākṛtavamanavirekāsthāpanā- nyatamaṃ prāyaḥ śuṅṭhīdhānyakvāthamitaraccoṣṇoda- kaṃ vā snehaśeṣajaraṅāya vātakaphopaśāntaye ca pāyayet § 4594	30
AS.Sū.28.33	tato 'nnakāle yathoktamannamaśnīyāt § 4595	
	na cānuvāsitaṃ peyaṃ pāyayet § 4596	35
	sā hi sasnehakoṣṭhamenamabhiṣyandayati § 4597	
	punaśca trītye 'hyanuvāsayet pañcame vā § 4598	

yadā vā snehapaktiḥ syādataśca dāptāgnirūkṣavātobl-
aṇavyāyāmanityān pratyaham | § 4599

5 evamamunā krameṇa doṣādyanusāratastricaturaiḥ sn-
ehabastibhirupasnigdham śodhanenāsthāpanena srotovi-
śuddhyarthamāsthāpayet | § 4600

vātādhikyādasnigdham tu snehanena | | § 4601

athainam ṛṭīye pañcame vāhani kiñcidāvṛtte mādhyā- AS.Sū.28.34
hne kṛtamaṅgalasvastyayanamabhyaktadeham sveditam-
utsṛṣṭamalamanāśitam nātikṣudhitamavekṣyāturamāryā-
10 valokitam nāthamāryatārāmātmabhuvam dhātāramaśvi-
nāvindramātreyaṃ saptarṣīn kāśirājam videhapatiprabh-
ṛtīnagniveśādīmśca tantrakārān dīpagandhaphalabalidh-
ūrpairyajña iva prakalpitabhāgān kṛtvauśadhīvṛddhavai-
dyadvijātīmśca saṃpūjya tadvidyasahito doṣauśadhādib-
15 alena yathārhamupakalpayedvastim | | § 4602

tatra viṃśatimātrāṇi palānyaūśadhānām madanaphal- AS.Sū.28.35
āṣṭakam ca kvāthakalpena vipacet | § 4603

kvāthāccaturthāṃśām snehamanile ṣaṣṭhāṃśām pitte
svasthavṛtte cāṣṭamāṃśām tu kaphe | § 4604

20 sarvasya cāṣṭamāṃśām kalkasya syādyāvātā nātyacch-
asāndratā bhevet | § 4605

guḍasya palam yuktyā madhusaindhave yathāyogyam
ca śeṣāṇi kalpayet | | § 4606

sarvāṇi caikadhyamuṣṇodakakumbhībāṣpābhitaptāni AS.Sū.28.36
25 khajamathitāni bastau prakṣipyānuvāsanavannirūham pr-
aṇayet | § 4607

nātyuṣṇāśitam nātimṛdutikṣṇam nātisnigdharūkṣam
nātitanusāndram na hīnātimātram nālavaṇātilavaṇam nā-
tyamlam ca | § 4608

30 tatra bāṣpamātrānutāpādaūśadhasya vidāho na bhav-
ati | § 4609

khajapramathanāttu kvāthasnehādayaḥ samyak sa-
mprayuktāḥ samyageva yogamārabhante | § 4610

anyathā punaḥ kvāthādīnāmulbaṇonyatamaṃ yathā-
35 svam doṣamīrayet | § 4611

atyuṣṇādīnām tu pṛthagvyāpadaḥ sādhanāni ca siddh-
iṣṭtarakālamupadekṣyante | | § 4612

api ca | § 4613

AS.Sū.28.37

	tiryakpraṇīte hi na yāti dhārā gude vraṇaḥ syāccalite ca netre § 4614	
	dattaḥ śanairnāśayameti bastiḥ kaṇṭhaṃ pradhāvedat- ipīḍitastu § 4615	
AS.Sū.28.38	stambhaṃ vidhatte 'timṛdurhimaśca taptāmlatīkṣṇo bhramadāhamohān § 4616	5
	snigdho 'tijāḍyaṃ pavanaṃ tu rūkṣastanvalpamātrāla- vaṇastvayogam § 4617	
AS.Sū.28.39	karoti mātrābhyadhiko 'tiyogaṃ kṣobha tu sāndraḥ su- cireṇa caiti § 4618	10
	dāhātisārau lavaṇo 'ti kuryāttasmātsuyuktaṃ samam- eva dahyāt § 4619	
AS.Sū.28.40	mātrām tripalikām kuryāt snehamākṣikayoḥ pṛthak § 4620	
	karṣārdhaṃ māṇimanthasya svasthe kalkapaladvayam § 4621	15
AS.Sū.28.41	sarvadravāṇām śeṣāṇām palāni daśa kalpayet § 4622 mākṣikaṃ lavaṇaṃ snehaṃ kalkaṃ kvāthamiti kramāt § 4623	
AS.Sū.28.42	āvapeta nirūhāṇāmeṣa saṃyojane vidhiḥ § 4624	20
AS.Sū.28.43	dattamātre tūttānaḥ sopadhāno nirūhavīryeṇa dehavy- āptaye tanmanāsthiṣṭhet § 4625	
	udīrṇavegaścotkuṭiko viṣṛjet § 4626	
	āgamanakālastu paro muhūrtaḥ § 4627	
	tadā hyanāgacchannāśu mṛtyave syāt § 4628	25
	atastatrānulomikaṃ snehakṣāramūtrāmlaṃ snigdhatī- kṣṇoṣṇamanyam prajoyayet § 4629	
	phalavartisvedabhayottrāsādīmśca § 4630	
	bastivyāpatsiddhiṃ cāvekṣeta § 4631	
AS.Sū.28.44	svayaṃ nivṛtte tu pūrvavad dvitīyaṃ tṛtīyaṃ catu- rthaṃ ca dadyādyāvadvā sunirūḍhaḥ syāt § 4632	30
AS.Sū.28.45	tatrādyo 'nilaṃ svamārgādapakarṣati § 4633 dvitīyaḥ pittam § 4634	
	tṛtīyaḥ śleṣmāṇamiti § 4635	
AS.Sū.28.46	tasya hīnasamyagatiyogāstu viriktavat § 4636	35
	samyānnirūḍhaṃ tu koṣṇasalilāvasiktaṃ tanunā jāṅg- alarasena bhojayet § 4637	

- snātāśītasīyāsyā calā doṣaśeṣāḥ svasthānamāśrayante
 || § 4638
- tataḥ punarvātārtamāturaḥ br̥mhaṇīyamanyaḥ vā ta- AS.Sū.28.47
 dvidhamaśītānantaraḥ sāyaḥ vā punaralpalaghvaśītaḥ
 5 yathāsvamalilādiṣu daśamūlādisādhitena tailenānuvāsa-
 yet | § 4639
- tasya hīnasamyagatīyogāḥ snehapītavat || § 4640
- viśeṣastu samyaganuvāsīte kiñcitkālaḥ sthitvā snehaḥ AS.Sū.28.48
 sapurīṣonilānugataḥ pravartata iti | § 4641
- 10 bhavati cātra || § 4642
- evaḥ kaphe snehabastimekaḥ trīn vā prayojayet | § 4643 AS.Sū.28.49
 pñca vā sapta vā pitte navaikādaśa vānile || § 4644
- punastatopyayugmāḥstu punarāsthāpanaḥ tataḥ | AS.Sū.28.50
 § 4645
- 15 kaphapittānileṣvannaḥ yūṣakṣīrarasaiḥ kramāt | § 4646
 vātaghnauśadhaniṣkvāthatrivṛtāsaindhavairyutaḥ | § 4647 AS.Sū.28.51
 bastireko 'nile snigdhaḥ svādvamloṣṇo rasānvitaḥ ||
 § 4648
- gyagrodhādigaṇakvāthapadmakādīsītāyutau | § 4649 AS.Sū.28.52
 20 pitte svāduhimau sājyakṣīrekṣurasamākṣikau || § 4650
 āragvadhādiniṣkvāthavatsakādiyutāstrayaḥ | § 4651 AS.Sū.28.53
 rūkṣāḥ sakṣaudragomūtrāstīkṣṇoṣṇakāṭukāḥ kaphe ||
 § 4652
- trayaśca sannipāte 'pi doṣān ghnanti yataḥ kramāt | AS.Sū.28.54
 25 § 4653
- nācāryacarakasyāto bastistribhyaḥ paraḥ mataḥ | § 4654
 na hi doṣaścaturtho 'sti punardīyeta yaḥ prati || § 4655
 utkleśanaḥ śuddhikaraḥ doṣāṇāḥ śamanaḥ kramāt | AS.Sū.28.55
 § 4656
- 30 tridhaiva kalpayedbastimityanye 'pi pracakṣate | § 4657
 doṣauśadhādibalataḥ sarvametat pramāṇayet || § 4658
 samyañnirūḍhalingaḥ tu nāsaṃbhāvya nivartayet || AS.Sū.28.56
 § 4659
- prāksneha ekaḥ pañcānte dvādaśāsthāpanāni ca | § 4660 AS.Sū.28.57
 35 sānvāsanāni karmaivaḥ bastayastrīṣāḍīritāḥ || § 4661
 kālaḥ pañcadaśaikotra prāksneho 'nte trayastathā || AS.Sū.28.58
 § 4662
- ṣaṭ pañca bastyantāratāḥ yogoṣṭau bastayo 'tra tu | § 4663 AS.Sū.28.59

	trayo nirūhāḥ snehāśca snehāvādyantayorumau	
	§ 4664	
AS.Sū.28.60	snehabastiṃ nirūhaṃ vā naikamevātiśīlayet § 4665	
	utkleśāgnivadhau snehānnirūhānmaruto bhayam	
	§ 4666	5
AS.Sū.28.61	tasmānnirūḍhaḥ snehyaḥ syānnirūhyaścānuvāsitaḥ	
	§ 4667	
	snehaśodhanayuktyaivam bastikarma tridoṣajit § 4668	
AS.Sū.28.62	aṣṭādaśāṣṭādaśakān bastīnām yo niṣevate § 4669	
	vidhinā nā yathoktena sa bhavedajaro 'rujaḥ § 4670	10
AS.Sū.28.63	sahasrāyuh śrutadharo vītapāpmāmaraprabhaḥ § 4671	
	vājisyado nāgabalaḥ sthirabuddhīndriyānalaḥ § 4672	
AS.Sū.28.64	bastau rogeṣu nārīṇām yonigarbhāśayeṣu ca § 4673	
	dvitrāsthāpanaśuddhebhyo vidadhyādvastimuttaram	
	§ 4674	15
AS.Sū.28.65	āturāṅgulamānena tannetraṃ dvādaśāṅgulam § 4675	
	vṛttaṃ gopucchavanmūlamadhyayoḥ kṛtakarṇikam	
	§ 4676	
AS.Sū.28.66	siddhārthakarpaveśāgraṃ ślakṣṇam hemādisambha-	
	vam § 4677	20
	kundāśvamārasumanaḥpuṣpavṛntopamaṃ dṛḍham	
	§ 4678	
AS.Sū.28.67	tasya bastirmṛdulaghurmātrā śuktirvikalpya vā	
	§ 4679	
AS.Sū.28.68	atha snātāśitasyāsyā snehabstividhānataḥ § 4680	25
	rjoḥ sukhopaviṣṭasya pīṭhe jānusame mṛdau § 4681	
AS.Sū.28.69	hr̥ṣṭe meḍhre sthite carjju śanaiḥ srotoviśuddhaye	
	§ 4682	
	mālatīpuṣpavṛntāgraparīṇāhām ghanāmṛjum § 4683	
AS.Sū.28.70	ślakṣṇām śalākām praṇayettayā śuddhe 'nusīvanīm	30
	§ 4684	
	āmehanāntaṃ netraṃ ca niṣkampam gudavattataḥ	
	§ 4685	
AS.Sū.28.71	pīḍite 'nugate snehe snehabastikramo hitaḥ § 4686	
	bastīnanena vidhinā dadyāt trīṃscaturo 'pi vā § 4687	35
AS.Sū.28.72	anuvāsanavaccheṣam sarvamevāsya cintayet § 4688	
AS.Sū.28.73	strīṇāmārtavakāle tu yonirgr̥hṇātyapāvṛteḥ § 4689	
	vidadhīta tadā tasmādanṛtāvapi cātyaye § 4690	

	yonivibhramśaśūleṣu yonivyāpadyasṛgdare § 4691	AS.Sū.28.74
	netraṃ daśāṅgulaṃ mudgapraveśaṃ caturaṅgulaṃ	AS.Sū.28.75
§ 4692		
5	apatyamārge yojyaṃ syāddvyaṅgulaṃ mūtravartmani § 4693	
	mūtrakṛcchravikāreṣu bālānāṃ śuktireva tu § 4694	AS.Sū.28.76
	uttānāyāḥ śayānāyāḥ samyak saṅkocya sakthinī § 4695	AS.Sū.28.77
	ūrdhvajānvāstricaturānahorātreṇa yojayet § 4696	
10	§ 4697 bastīmstrirāmatrevaṃ tu snehamātrāṃ vivardhayet	AS.Sū.28.78
	tryahamevaṃ ca viśramya praṇidadhyāt punastrya- ham § 4698	
	paksādvireko vamite tataḥ pakṣānnirūhaṇam § 4699	AS.Sū.28.79
	sadyo nirūḍhaścānvāsyāḥ saptarātrādvirocitaḥ § 4700	
15	yathā kusumbhādiyutāttoyādrāgaṃ haret paṭaḥ § 4701	AS.Sū.28.80
	tathā dravīkṛtāddehādbastirnirharate malān § 4702	
	iti aṣṭāvīṃśo 'dhyāyāḥ	

1.29 atha ekonatrimśo 'dhyāyāḥ |

	athāto nasyavidhirnāmādhyāyaṃ vyākhyāsyāmaḥ § 4704	AS.Sū.29.1
	iti ha smāhurātretyādayo maharṣayaḥ § 4705	
	nāsāyāṃ praṇīyamānāmauśadhaṃ nasyam § 4706	AS.Sū.29.2
	nāvanaṃ nastāḥkarmeti ca saṃjñāṃ labhate § 4707	
5	nāsā hi śirasō dvāram § 4708	
	tatrāvasecitāmauśadhaṃ srotāḥśṛṅgāṭakaṃ prāpya vy- āpya ca mūrdhānaṃ netraśrotrakaṅthādisirāmukhāni ca muñjādiṣīkāmivāsaktāmūrdhvajatrugaṭāṃ vaikārikīmaś- eṣāmāśu doṣasaṃhatimuttamāṅgādapakarṣati § 4709	
10	§ 4710 tattu trividhaṃ virecanaṃ bṛṃhaṇaṃ śamaṇaṃ ca	AS.Sū.29.3
	teṣāṃ virecanaṃ jatrūrdhvagauravaśophopadehaka- ṇḍūstambhābhiṣyandapākaprāsekaṃvairasyārocakasvarabheda- krimipraṭiśyāyāpasmāragandhājñānagrānthyarbudadadru- koṭhādiṣu śleṣmajeṣu tīkṣṇena snehena śirovirecanadra- vyairvā siddhena teṣāṃ vā kvāthacūrṇasvarasaistaireva vā yathārhadravaślakṣṇakalkitāloḍitairmadhusaindhavā- savapittamūtrairyathāsvaṃ copadiṣṭairyojyaṃ § 4711	

- AS.Sū.29.4 tatra bhītaklībakṛśasukumāreṣu snehaḥ | § 4712
galarogasannipātajvarātinidrāmanovikārakrimiviṣābhi-
pannābhiṣyaṅṅasarpadaṣṭavisamjñeṣu śoṣāḥ | § 4713
teṣveva bhūyasi doṣe śīghrakāriṇi ca cūrṇaḥ | § 4714
sa hi nihito nāsāgra āvegakarataro bhavati | | § 4715 5
- AS.Sū.29.5 br̥mhaṇam sūryāvartārdhāvabhedakakrimiśīrorogākṣi-
saṅkocaspandatimirakṛcchrāvabodhadantakarṇaśūlanāda-
nāsāmukhaśoṣavākyasaṅgasvaropaghātamanyārogāpatāna-
kāpabāhukanidrānāśādiṣvanilottheṣu snigdhamadhuradr-
avyaistatsiddhairiyathāyatham copadiṣṭaiḥ snehairniryās- 10
airdhanvamāmsarasaraktaiśca | | § 4716
- AS.Sū.29.6 śamanamakālavālipalitakhalatidāruṇakaraktarājīvyā-
ṅganīlikāraktapittādiṣu yathāsvamupadiṣṭaiḥ snehairbhe-
ṣajasvarasādibhiḥ kṣīrodakābhyāṃ vā samadoṣe vāṅutail-
eneti | | § 4717 15
- AS.Sū.29.7 tatra sneho mātrābhedād dvidhā | § 4718
marśaḥ | § 4719
pratimarśaśca | § 4720
virecanaḥ śamano vā nāsayā praṅīyamānaḥ kalko 'va-
pīḍasaṃjño virecanacūrṇastu pradhamaṅkhyāḥ | § 4721 20
pariṣeṣaṃ tu nāvanamavapīḍakasaṃjñam | § 4722
kalkīkṛtādauṣadhādvapīḍitaḥ sruto raso 'vapīḍa itya-
pareṣāṃ | § 4723
tatra punastīkṣṇe vaiṣeṣikī śīrovirecanasaṃjñā | § 4724
tathānye sarvameva virecanaṃ nasyamityāhuḥ | § 4725 25
sadyaḥ śleṣmavirecanasāmānyāt | | § 4726
- AS.Sū.29.8 athāṅutailasya vidhānamucyate | § 4727
aṅutailavidhānaṃ tu mañjiṣṭhāmadhukaprapauṅdarī-
kajīvakarṣabhakakākolīdvayapayasyāsārivānantānīlotpalā-
ñjanarāsnāvidāṅgataṅḍulamadhuparṇīsrāvaṅīmedākākanā-30
sāsaralāsālabhadradārucandanaḥ supīṣṭairāṣṭagaṇaṃ ṣa-
ḍgaṇena payasā tailaṃ pacet | § 4728
ghṛtaṃ vā pittolbaṅeṣu doṣeṣu | | § 4729
- AS.Sū.29.9 athavā candanāgarupatradārvītvaṅmadhukabalādva-
yabilvotpalapadmakesaraprapauṅdarīkaviḍāṅgośīrahṛībera-35
vanyatvaṅmustāsāribābr̥hatīdvayāṃśumatīdvayajīvantīdeva-
dārusurabhiśatāvarīḥ śatagaṇe divye 'mbhasi daśabhāgā-

vaśiṣṭhaṃ kvāthayet tatastasya kvāthasya daśamāṃśena sa-
māṃśaṃ tailaṃ sādhyet | § 4730

daśame cātra pāke tailatulyamājamapi payo dadyāt |
§ 4731

5 etadapyaṇutailaṃ pūrvasmādviśeṣeṇendriyadārdhya-
karaṃ keśyaṃ tvacyaṃ kaṅṭhyaṃ prīṇanaṃ br̥mhaṇaṃ
doṣatrayaghaṇaṃ ca | | § 4732

anasyārhāstu bhuktabhaktasnehamadyagaratoyapīta- AS.Sū.29.10
pātukāmasīraḥ snātasnātukāmasirādivyadharsrutaraktamū-
10 tritocāritābhīhatakṛtavamanavirekabastikarmagarbhiṅsū-
tikānavapratiśyāyaśvāsakāsino 'nārtavadurdineṣvapi | § 4733

tatra bhuktabhaktasya nasyerito doṣa ūrdhvasrotāṃsy-
āvr̥tya chardiśvāsakāsapratiśyāyān janayet | § 4734

snehādipītapātukāmānāmākṣināsāsyaśyandopahatitimi-
15 raśīrorogān | § 4735

śīraḥsnātasya śīro 'kṣikarṇaśūlakaṅṭharogapīnasaha-
numanyāstambhārditaśīraḥkampān | § 4736

snātukāmasya mūrdhastaimityajāḍyārucipīnasān | § 4737

srutaraktasya kṣāmatāmarucimagnisādaṃ ca | § 4738

20 mūtritocāritayorbhṛṣataraṃ vegadhāraṇajān vikārān
| § 4739

abhihatasya tivratarāṃ rujam | § 4740

kṛtavamanādīnāṃ śvāsakāsasvarendriyahāniśirogaur-
avakaṅṭhūkr̥midoṣān | § 4741

25 garbhiṅyā bhaktadveṣajvaramūrcchārdhāvabhedakāḥ
syurapatyaṃ ca vyaṅgaṃ vikalendriyamunmādāpasmār-
ayuktaṃ vā | § 4742

sūtikāyāḥ srutaraktoktān doṣān | § 4743

navapratiśyāyasya srotorodhādduṣṭapratiśyāyakeśāśā-
30 takṛmikaṅṭhūvicarcikāḥ | § 4744

śvāsakāsinorvyādhivṛddhiḥ | § 4745

akāle durdine sahasaiva śaityācchirorugvepathustai-
mityatālunetrakaṅṭhūpākamanyāstambhakaṅṭharogapra-
śyāyārūśikāḥ | | § 4746

35 teṣu yathāsvamāyatanāṃ doṣodrekaṃ cāpekṣya sneha- AS.Sū.29.11
svedaśorovaktralepasekatikṣṇāvapīḍadhūmagaṅṭhūśādīnā-
caret | § 4747

- viśeṣeṇa tu garbhiṇī rūkṣe nasyakarmani varṣābhūkā-
kolīkapikacchubhiḥ śṛtaṃ payaḥ pibet | § 4748
balāvidāryamaṣumatīmedābhirvā | § 4749
ebhireva ca śṛtaṃ haviḥ vātaahasiddhaśca snehaḥ śir-
obastau karṇapūraṇe ca yojyaḥ | § 4750 5
sarvaṃ ca br̥mhaṇamannapānam | § 4751
bhuktabhaktādiṣvapi cātyayikavyādhyāturamapekṣeta
| | § 4752
AS.Sū.29.12 marśapramāṇaṃ tu pradeśinyaṅgulīparvadvayānnim-
agneddhṛtādyāvāt patati sa binduḥ | § 4753 10
amī daśāṣṭau ṣaḍbindava uttamamadhyamakanīyasyo
mātrāḥ | § 4754
kvāthādīnāmaṣṭau ṣaṭ catvāraḥ | § 4755
pradhamanasya tu ṣaḍaṅguladvimukhayā nāḍyāmu-
khānileritasyākaṇṭhagaterdoṣānurodhataśca punaḥpuna- 15
ryojanamiti | | § 4756
AS.Sū.29.13 atha nasyārhaṃ naramavyāhatavegaṃ dhautāntar-
ahirmukhaṃ snigdhasvinnaśirasam nātikṣudhitam pr-
āyogikadhūmapānaviśuddhasrotasaṃ svāstīrṇanivātaśa-
yanasthuttānaśīrṣamīśadunnatapādam prasāritakaracara- 20
ṇam jatrūrdhvaṃ pāṇitāpena punaḥ punaḥ svedayet |
§ 4757
tataḥ kanakarajatāmṛānyatamaśuktisthitam pradey-
amauṣadhatribhāgamuṣṇāmbuprataptaṃ kiñcit pralamb-
itaśirasō vāmahastāṅguṣṭhakaniṣṭhikābhyāmākramya na- 25
yanapracchādanam caturguṇam vāso madhyamayā nāsā-
gramunnamayya pradeśinyanāmikābhyām caikaikaṃ nā-
sāpuṭam paryāyēṇa pidhāyetaṣmin nāsāśrotasi dakṣiṇa-
hastena pranāḍyā picunā vānavacchinnamāsiñcet | | § 4758
AS.Sū.29.14 vātapittakaphāmayeṣu krameṇāparāhṇamadyāhnap- 30
ūrvāhṇeṣu | § 4759
lālāsṛāvasuptapralāpadantakaṭakaṭāyanakrathanakṛcchronmī-
lanapūtimukhakarṇanādatṛṣṇārditaśīrorogaśvāsakāsonni-
dreṣu rātrau | § 4760
svasthavṛtte tu śīte madhyāhne śaradvasantayoḥ prā- 35
hṇe grīṣme 'parāhṇe varṣāsvādityadarśane | § 4761
pañcakarmānyācarato bastikarmottarakālameva | | § 4762

- na ca hīnādhikaṃ sakṛdeva sarvamatyuşṇaśītamatyu- AS.Sū.29.15
 nmatāvanataśīrase saṅkucitagātrāvayavāya deyam | § 4763
 tatra hīnaṃ doṣamutkleśya na nirharet | § 4764
 gauravārucikāsaprasekapīnasacchardikaṅṭharogān ku-
 5 ryāt | § 4765
 adhikamatiyogadoṣān | § 4766
 sakṛdeva sarvaṃ dattamutsnehanaśīrorogapratiśyāya-
 ghrāṅakledānucchvāsoaparodhaṃ ca | § 4767
 atyuşṇaṃ dāhapākajvararaktāgamaśīrorugdrṣṭidaurba-
 10 lyamūrcchābhramān | § 4768
 atiśītaṃ hīnadoṣān | § 4769
 atyunnataśīraso 'pi samyakśīro 'pratipadyamānaṃ tā-
 neva | § 4770
 atyavanataśīraso 'tidūragamanānmūrchājāḍyakaṅḍū-
 15 dāhajvarān | § 4771
 saṅkucitagātrasya samyagdhamanīravypnuvaddoṣo-
 tkleśaṃ vedanāṃ stambhaṃ vā | § 4772
 yadi ca nasye dīyamāne bheṣajavegādasātmyatayā vā
 mūrcchā syāt tataḥ śīrovarjaṃ śītāmbhasā siñcet | § 4773
 20 na ca nasye niṣicyamāne kopahāsyavyāhāraspandano-
 cchiṅkhanānyācaret | § 4774
 tathā hi śīrorukpratiśyāyakāsatimirakhalatipalitavya-
 ṅatilakālakamukhadūṣikāṅṇaṃ sambhavaḥ | | § 4775
 dattamātre tu nasye karṇalalātakeśabhūmigaṅḍama- AS.Sū.29.16
 25 nyāskandhapāṇipādatalānyanusukhaṃ mardayet | § 4776
 śanaiścocchiṅkhet | § 4777
 anabhyavaharaṃśca vāmadakṣiṇapārśvayorauşadhaṃ
 niṣṭhīvet | § 4778
 sakaphaṃ hi tadabhyavahr̥tamagnimavasādayet | § 4779
 30 doṣaṃ ca saṃvardhayet | § 4780
 ekapārśvaniṣṭhīvanena sarvāḥ sirā bheṣajena samya-
 gvyāpyante | § 4781
 punaḥ punaścainaṃ svedayedābheṣajadarśanānnochi-
 ṅkhenniṣṭhīveccātataścaivameva dvitīyamaṃśamanuṣec-
 35 ayettathā tr̥tīyaṃ doṣādibalena vā | § 4782
 virecane tvavapīḍe doṣabalamapekṣya paścāt sneham-
 anuṣecayet | § 4783

	nivr̥ttanasyaṃ caivamunnidramuttānaṃ vāksātamā- traṃ śāyayet § 4784	
	tataḥ punarapyutkliṣṭadoṣaśeṣopasāntaye vairecāni- kaṃ yathārhaṃ vā dhūmaṃ pāyayitvoṣṇodakagaṇḍūṣān dhārayet § 4785	5
	athāsya snehoktamācāramādiṣet § 4786	
	atidravapānaṃ ca varjayet § 4787	
	punaśca tr̥tīye 'hani nasyamavasecayet § 4788	
	hidhmāsvaropaghātamanyāstambhāpatānakeṣu śirasi cānilārtyādyabhibhūte pratyahaṃ sāyaṃprātarubhayakā- laṃ vā § 4789	10
	anena vidhinā pañca sapta nava vā dināni dadyādāsa- myagyogādvā § 4790	
AS.Sū.29.17	tatra samyaksnigdhe mūrdhani virikte vā sukhocchvā- saniśvāsakṣavathusvapnaprabodhaśirovanendriyaviśuddha- yo bhavanti § 4791	
	yathoktavyādhyupaśamaśca § 4792	
	ayogātiyogayostu yathāsvaṃ vātakaphavikārāstānya- thāsvameva sādhayet § 4793	
	anyāṃśca pūrvoktān vikārān § 4794	20
AS.Sū.29.18	pratimarśastu kṣāmakṣataṭṭṣṇāmukhaśoṣavṛddhabāla- bhīrusukumāreṣvapyakālavarṣadurdineṣvapi ca yojyaḥ § 4795	
	na tu duṣṭapraṭiśyāyabahudoṣakrimiṇaśiromadyapīta- durbalaśrotreṣu § 4796	25
	eṣāṃ hyudīrṇadoṣatvāt tāvatā doṣotkleśo bhavati § 4797	
	tasya pañcadaśa kālāsteṣāṃ ca guṇāḥ § 4798	
	prāṭardatte bhuktavataścānte srotoviśuddhiḥ śirolāgh- avaṃ manaḥprasādaśca bhavati § 4799	30
	viṇmūtraśirobhyaṅgāñjanakavalānte dṛṣṭiprasādaḥ § 4800	
	dantadhāvanānte dantadr̥ḍhatā saugandhyaṃ ca § 4801	
	adhvavyāyāmavyavāyānte śramaklamasvedastambha- nāśaḥ § 4802	35
	divāsvapnānte nidrāśeṣagauravapraṇāśo manaḥprasā- daśca § 4803	

	atihasiṭānte 'nilapraśamaḥ § 4804	
	charditānte srotolīnaśleṣmavyapohaḥ § 4805	
	dinānte srotoviśuddhiḥ sukhanidrāprabodhaśca bhav-	
	ati § 4806	
5	bhavati cātra § 4807	
	pramāṇaṃ pratimarśasya bindudvitayamiṣyate § 4808	AS.Sū.29.19
	bindurvā yena cotkleśo nānutkliṣṭasya jāyate § 4809	
	niṣṭhyūte yatra vā sneho na sākṣādupalakṣyate § 4810	AS.Sū.29.20
	na nasyamūnasaptābade nātītāśītivatsare § 4811	
10	na conāṣṭādaśe dhūmaḥ kavalo nonapañcame § 4812	AS.Sū.29.21
	na śuddhirūnadaśame na cātikrāntasaptatau § 4813	
	ājanmamaraṇaṃ śastaḥ pratimarśastu bastivat § 4814	AS.Sū.29.22
	marśavacca guṇān kuryāt sa hi nityopasevanāt § 4815	
	na cātra yantraṇā nāpi vyāpadbhyo marśavadbhayam	AS.Sū.29.23
15	§ 4816	
	tailameva ca nasyārthe nityābhyāsenā śasyate § 4817	
	śirasaḥ śleṣmadhāmatvāt snehāḥ svasthasya netare	
	§ 4818	
	āśukṛccirakāritvaṃ guṇotkṛṣṭāvkrṣṭatā § 4819	AS.Sū.29.24
20	marśe ca pratimarśe ca na viśeṣo bhavedyadi § 4820	
	ko marśaṃ sapaṛihāraṃ sāpadaṃ ca bhajettataḥ	
	§ 4821	
	acchapānavicārākhyau kuṭivātātapasthitī § 4822	AS.Sū.29.25
	anvāsamātrābastī ca tadvadeva ca nirdiśet § 4823	
25	iti ekonatrimśo 'dhyāyaḥ	

1.30 atha trimśo 'dhyāyaḥ |

	athāto dhūmapānavidhiṃ nāmādhyāyaṃ vyākhyāsyāmaḥ	AS.Sū.30.1
	§ 4825	
	iti ha smāhurātreyaḍayo maharśayaḥ § 4826	
	dhūmo hi śiro 'kṣikarṇaśūlābhiṣyandagauravārdhāva-	AS.Sū.30.2
5	bhedakapīnasakāsaśvāsāsyavairasyaprasekavaisvaryapūti-	
	ghrāṇamukhahidhmāgalarogadantaśūladaurbalyārucihanu-	
	manyāgrahakrimikaṇḍūpāṇḍutvakveśadoṣakṣavathunāśa-	
	bāhulyatandrātinidrākrathanādijatrūrdhvagatavātakapha-	
	vyādhipraśamāya prayujyate § 4827	

- tathā śiraḥkapālendriyamanobr̥mhaṇaprasādanāya ca
 || § 4828
- AS.Sū.30.3 śītadravyanirvṛtto 'pyagnisaṃyogāduṣṇatayā pittara-
 ktaviruddhaḥ | § 4829
- sa trividho bhavati | § 4830 5
- śamano br̥mhaṇaḥ śodhanaśca | § 4831
- tathā kāśagho vāmano vṛṇadhūpanaśca | § 4832
- tatra śanamaḥ prāyogiko madhyama iti paryāyaḥ |
 § 4833
- br̥mhaṇaḥ snehano mṛduriti | § 4834 10
- śodhano virecanastīkṣṇa iti ca || § 4835
- AS.Sū.30.4 adhūmārḥastu viriktadattabastirātrijāgaritābhihataśiroma-
 dhudadhidugdhamadyasnehayavāgūviṣapayaḥpītamatsyā-
 śītapāṇḍurogapramehodarādhmānordhvavātatimirarohiṇi-
 kāraktapittino 'tyuṣṇo 'nyepi ca | § 4836 15
- eṣāṃ hi bhramajvaraśiro 'bhitāpendriyopaghātātālu-
 śoṣapākadhūmāyanacchardimūrchāraktapittārditāni mṛ-
 tyuṃ vā dhūmo janayati | § 4837
- atimātraścānyeṣāmapi || § 4838
- AS.Sū.30.5 tatra vātakaphānyatarasamṣṛṣṭaṃ pittamupalakṣya ya- 20
 thāsvaṃ sarpiḥkaśāyapānanasyāsyālepanāñjanaparīsekān
 snigdharūkṣaśītān prayuñjīta | § 4839
- etena sarvadhūmopaghātapraticārā vyākhyātāḥ ||
 § 4840
- AS.Sū.30.6 viśeṣatastu sarvasrotogate dhūme bhavantyūśādhmā- 25
 nanetrarogaśvāsakāsapīnasāṅgasvarasādāmlakāḥ | § 4841
- tatra ghṛtakṣīreksurasadrākṣāśarkaropayogastadvidha-
 ireva vamanam | § 4842
- kaṭutiktairapi ca nasyagaṇḍūṣāḥ || § 4843
- AS.Sū.30.7 pānakālāstvaṣṭau prāyogikasya niśāmūtraśakṛddanta- 30
 dhācanasvedanasyāhāraśastrakarmāntāḥ | § 4844
- ekādaśa mṛdoḥ | § 4845
- kṣutavyavāyahasitacirāsitaḥkṛmbhitamūtraśakṛddantadhā-
 vanatarpaṇapuṭapākaśastrakarmāntāḥ | § 4846
- pañca tīkṣṇasya nasyāñjanacharditasnānāhassvapnā- 35
 ntāḥ | § 4847
- eṣu hi kāleṣu vātakaphotkleśo bhavati || § 4848

- netraṃ tu bastinetradravyabhavaṃ gopucchākāram- AS.Sū.30.8
 agramūlayoḥ kaniṣṭhikāṅguṣṭhapaṇāhaṃ rājamāṣavāh-
 idhūmavartipraveśacchidramṛju trikośaṃ ślakṣṇaṃ śi-
 thilaśalākāgarbhaṃ śamanādiṣu kramādāturāṅgulamān-
 5 ena catvāriṃśaddvātriṃśaccaturviṃśatyāṅgulaṃ kuryāt
 | § 4849
 kāsaghne vamaṇe ca daśāṅgulaṃ | § 4850
 vraṇadhūpanārthe 'ṣṭāṅgulaṃ kalāyaparimaṇḍalaṃ
 kulatthavāhi srota iti | § 4851
 10 evaṃ hi dhūmo dūrāt pravṛtto netrasya parvacchedād-
 ūrdhvaṃ tanutayā ca śanaiḥ śliṣyannabādhako bhavati | |
 § 4852
 kāsaghnādiṣu tu netrābhāve nalavaṃśairaṇḍādīnāma- AS.Sū.30.9
 nyatamā nāḍiṃ yojayet | | § 4853
 15 yathāsvaṃ ca dhūmadravyāṇāṃ kalkena ślakṣṇenā- AS.Sū.30.10
 kṣamātreṇa dvādaśāṅgulāmiṣīkāmambhasyahorātroṣitāṃ
 kṛtvā lepayet | § 4854
 tatra ca navāṅgulagarbhāṃ pañcapralepāmaṅguṣṭha-
 sthūlāṃ yavamadhyāṃ chāyāśuṣkāṃ vartiṃ kṛtvā vigat-
 20 eṣīkāṃ ca snehāktāmaṅgāreṣu pradīpya netramūlacchidre
 ca nidhāya yathārhaṃ pānāyopanayet | | § 4855
 atha dhūmārhaḥ sumanā rjūpaviṣṭaḥ prākkr̥tocchvās- AS.Sū.30.11
 aniśvāso vivṛtauṣṭhadaśano netragraniviṣṭadr̥ṣṭiḥ paryāy-
 eṇaikaikaṃ nāsāpuṭaṃ pidhāyetareṇākṣipya mukhenotsṛ-
 25 jet | § 4856
 mukhena tu mukhenaiva | § 4857
 na nāsayā dṛgviḥātabhayāt | | § 4858
 tatra prāyogikaṃ dvau dvau trīṃstrīṃ vāpānāṃ strī- AS.Sū.30.12
 ṃśca paryāyān | § 4859
 30 kaṇṭhādūrdhvamutkliṣṭe doṣe pūrvaṃ nāsayā tato mu-
 khena | § 4860
 kaṇṭhe tu pūrvamāsyena | § 4861
 paraṃ cāhorātrasya dviḥ pibet | | § 4862
 snehikaṃ trīṃstrīṃścaturaścaturō vāpānān yāvadbā- AS.Sū.30.13
 35 srapravṛttistathā sakṛdahorātrasya | | § 4863
 tīkṣṇaṃ nāsābhyāmeva caturaścaturaścāpānān yāva- AS.Sū.30.14
 dvā srotolāghavam | § 4864
 tathā triścaturvāhorātrasya | § 4865

- AS.Sū.30.15 tatrākṣepavisargāvāpānamityāhuḥ | | § 4866
kāsaghaṇaṃ tu cūrṇaṃ guṭikāṃ vā nirdhūmadīptasthi-
rāṅgārapūrṇe susasthite śarāve prakṣipyānyena mūrdhni
pravṛttacchidreṇa śarāveṇāpidhāya nidhāya ca tatsrotasi
netraṃ kṛtvā mukhenaiva dhūmaṃ pibet | | § 4867 5
uraḥprāptaṃ ca mukhenaivodvamet | § 4868
praśānte ca dhūme punaḥ kṣipet | § 4869
pibeccādoṣaśuddherlāghavādvā | | § 4870
AS.Sū.30.16 tadvadvāmanamapi kṛsarāmanatighanāṃ pītvā pibet |
§ 4871 10
tadvacca vraṇamapi dhūpayedvaiśadyāya kledaveda-
nopaśamanāya ca | | § 4872
AS.Sū.30.17 dhūmasyāyoge doṣotkleśādrogavṛddhiḥ | § 4873
atiyoge prāguktamiti | § 4874
bhavati cātra | | § 4875 15
AS.Sū.30.18 hṛtkaṇṭhendriyaśamsuddhiḥ śirasō lāghavaṃ śamaḥ |
§ 4876
yatheritānāṃ rogānāṃ samyakpītasya lakṣaṇam | |
§ 4877
AS.Sū.30.19 śamano vātakaphayoḥ śamsarge svasthakarmaṇi | 20
§ 4878
brṃhaṇo mārute śasto dhūmaḥ śamsōdhanaḥ kaphe
| | § 4879
iti triṃśo 'dhyāyaḥ | |

1.31 atha ekatriṃśo 'dhyāyaḥ |

- AS.Sū.31.1 athāto gaṇḍūṣādividhimadhyāyaṃ vyākhyāsyāmaḥ | § 4881
iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ | | § 4882
AS.Sū.31.2 caturvidho bhavati gaṇḍūṣaḥ | § 4883
snaihikaḥ śamanaḥ śodhano ropaṇaśca | § 4884
teṣāmādyāstrayaḥ kramaṇa vātapittakaphāmayaḥ 5
| § 4885
ropaṇastvāsyavraṇaghaṇaḥ | § 4886
śamanaḥ stambhanaḥ prasādano nirvāpaṇa iti paryā-
yāḥ | | § 4887

- tatra svādvamlalavaṇoṣṇairauṣadhaiḥ siddho yukto vā AS.Sū.31.3
nātyuṣṇaḥ sneho māṃsarasastilakalkodakaṃ kṣīraṃ vā
snaihikaḥ | § 4888
- 5 tiktakaṣāyamadhuraśītaiḥ paṭolāriṣṭajambvāmramāla-
tīpallavotpalamadrukakvāthāsītodakakṣaudrakṣīrekṣurasa
ghṛtādibhiḥ śamanaḥ | § 4889
- kaṭvamlalavaṇoṣṇaiḥ śirovirecanadravyaiḥ śuktama-
dyadhānyāmlamūtrānyatamakalkitāloḍitaiḥ śodhanaḥ |
§ 4890
- 10 ropaṇastu kaṣāyamadhuraśītaiṛyathāsvaṃ copadiṣṭaiḥ
| | § 4891
- api ca | § 4892 AS.Sū.31.4
- dantaharṣe dantacāle mukharoge ca vātike | § 4893
- sukhoṣṇamathavā śītaṃ tilakalkodakaṃ hitam | | § 4894
- 15 gaṇḍūṣadhāraṇe nityaṃ tailaṃ māṃsaraso 'thavā | AS.Sū.31.5
§ 4895
- ūṣādāhānvite pāke kṣate cāgantusambhave | | § 4896
- viṣe kṣārāgnidagdhe ca sarpirdhāryaṃ payo 'thavā | AS.Sū.31.6
§ 4897
- 20 vaiśadyaṃ janayatyāsyē sandadhāti mukhe vraṇān | |
§ 4898
- dāhatṛṣṇāprāmanaṃ madhugaṇḍūṣadhāraṇam | § 4899 AS.Sū.31.7
dhānyāmlamāsyavairasyamaladaurgandhyanāśnam | |
§ 4900
- 25 tadevālavaṇaṃ śītaṃ mukhaśoṣaharaṃ param | § 4901 AS.Sū.31.8
āśu kṣārāmbugaṇḍūṣo bhinatti śleṣmaṇaścayam | |
§ 4902
- atha nivāte sātape sukhopaviṣṭastanmanāḥ svinnamṛd- AS.Sū.31.9
itagalakapolalalāṭadeśo varamadhyāvarāṃ kramādvaktr-
30 ārdhatribhāgacaturbhāgapūraṇīm dravamātrāṃ kalkaṃ
vā kolapramāṇaṃ kiñcidunnamitāsyo 'nabhyavaharan dh-
ārayet | § 4903
- kavale tu paryāyeṇa kapolau kaṇṭhaṃ ca sañcārayet |
§ 4904
- 35 ayameva ca kavalagaṇḍūṣayorviśeṣaḥ | | § 4905
- mukhe sañcāryate yā tu sā mātrā kavalāḥ smṛtaḥ | § 4906 AS.Sū.31.10
asañcārā tu yā mātrā sa gaṇḍūṣaḥ prakīrtitaḥ | | § 4907
- punaśca svedamardanānyācāret | § 4908 AS.Sū.31.11

	evamutkliṣṭaḥ kapho vaktraṃ pratipadyate § 4909	
	tāvacca dhāryo yāvat kaphapūrṇakapolatā sravadghr-	
	āṇanetratā bheṣajasya vānupahatiḥ kaphena § 4910	
	evaṃ trīn pañca sapta vā gaṇḍūṣān dhārayet § 4911	
	yāvadvā samyagdhūmapīṭaliṅgotpattiḥ § 4912	5
	tasya svāsthyena yogam jāḍyarasājñānāruciप्रसेकopa-	
	lepairayogaṃ § 4913	
	mukhaśoṣapākaklamāruciḥṛdayadravasvarasādakarṇa-	
	nādairatiyogamupalakṣayet § 4914	
	teṣāṃ yathāsvaṃ pratikurvīta § 4915	10
AS.Sū.31.12	pratisāraṇaṃ tu trividham § 4916	
	gaṇḍūṣoditānāṃ dravyāṇāṃ § 4917	
	rasakriyā kalkaścūrṇaśca § 4918	
	tadabhiṣyandādhimanthagalaśuṇḍikādiṣu yuktyā pra-	
	yojyam § 4919	15
	atipratisāraṇādūṣāploṣadāhakledaśoṣādayo bhavanti	
	§ 4920	
AS.Sū.31.13	mukhālepo 'pi trividho doṣaghno viṣaghno varṇyaśca	
	§ 4921	
	tripramāṇaścaturbhāgatribhāgārdhāṅgulotsedhaḥ § 4922 ₂₀	
	na cāliptamukho 'tibhāṣyahāsyakrodhaśokarodanakhā-	
	danāgnyātapadivāsvapnān seveta § 4923	
	kaṇḍūtvakśoṣapīnasadrṣṭyupaghātabhayāt § 4924	
	na ca śuṣyannupekṣitavyaḥ § 4925	
	śuṣko hi chaviṃ dūṣayati § 4926	25
	tamārdayitvāpanayet § 4927	
	ālepānte ca mukhamabhyajyāt § 4928	
AS.Sū.31.14	na tu yojyo rātrijāgaritānīrṇadattanasyārucihanugraha-	
	pratiśyāyinām § 4929	
	samyakprayuktaścākālavalīpalitatimiravyaṅgatilakādīn	30
	praśamayati § 4930	
	svasthasya tu drṣṭibalaṃ puṇḍrīkakāntavaktratāṃ ca	
	karoti § 4931	
AS.Sū.31.15	mūrdhatailaṃ punaścaturdhā bhidyate § 4932	
	abhyaṅgaḥ pariṣekaḥ picurbastiriti § 4933	35
	yathottaraṃ te balinaḥ teṣvabhyaṅgādayaḥ prasiddha-	
	svarūpāḥ § 4934	

śirobastividhistu bastiṃ sumṛditaṃ dvimukhaṃ śir- AS.Sū.31.16
 aḥpramāṇamākaraṇapraveśaṃ dvādaśāṅgulavistāraṃ ku-
 ryāt | § 4935

5 atha śuddhatanoh sāyaṃ rātrau vā svabhyaktasvinn-
 asya jānusamasopāśrayāsanopaviṣṭasya keśānte ślakṣṇaṃ
 tryaṅgulaṃ susūkṣmeṇa māśapiṣṭena sadyaḥ sukhāmbu-
 mṛditenobhayataḥ pradigdhaṃ vastrapaṭṭaṃ badhnīyāt |
 § 4936

10 tatastasyopari sandhāya bastimākaraṇaṃ bastimūlaṃ
 ca dṛḍhamavalīkaṃ samañcailaveṇīkayā badhvā puna-
 rmāśapiṣṭenāparisrāvi kṛtvā yathāvyādhidoṣadūṣyahitaṃ
 siddhamanyatamaṃ snehaṃ susukhoṣṇamāsecayedyāvāt
 keśabhūmeruparyaṅgulaṃ | § 4937

15 tāvacca dhāryo yāvāt karaṇamukhanāsāsrutirvedanop-
 aśamo vā bhavati | § 4938

viśeṣato vātajeṣu vikāreṣu daśamātrāsahasrāṇi | § 4939

pittaraktajeṣvaṣṭau | § 4940

ṣaṭ kaphajeṣu | § 4941

sahasramarogakarmaṇi | § 4942

20 tato 'panīte snehe vimucya bastiṃ śirasaḥ skandhagrī-
 vāpṛṣṭhalalāṭādīnyanusukhaṃ mardayet | § 4943

uṣṇāmbunā snātaṃ yathārhaṃ bhojayet | § 4944

snehoktaṃ cāsyācāramādiśet | § 4945

evaṃ trīṇi pañca sapta vā dināni yojayediti | § 4946

25 bhavati cātra | | § 4947

tatrābhyaṅgaḥ prayoktavyo raukṣyakaṇḍūmalādiṣu | AS.Sū.31.17
 § 4948

arūṃṣikāśirastodadāhapākavraṇeṣu tu | | § 4949

pariṣekaḥ picuḥ keśāśātasphuṭanadhūpane | § 4950 AS.Sū.31.18

30 netrastambhe ca bastistu prasuptyarditajāgare | § 4951

nāsāsyāśoṣe timire śiroroge ca dāruṇe | | § 4952

kacaśatanasitatvapiñjaratvaṃ paripuṭanaṃ śirasaḥ sa- AS.Sū.31.19
 mīrarogān | § 4953

35 jayati janayatīndriyaprasādaṃ svarahanumūrdhaba-
 laṃ ca mūrdhatailam | | § 4954

dhārayet pūraṇaṃ karṇe karaṇamūlaṃ vimardayan | AS.Sū.31.20
 § 4955

- rujaḥ syānmārdavaṃ yāvanmātrāśatamavedane | |
§ 4956
- AS.Sū.31.21 yāvat paryeti hastāgraṃ dakṣiṇaṃ jānumaṇḍalam |
§ 4957
- nimeṣonmeṣakālena samaṃ mātṛā tu sā smṛtā | | § 4958 5
iti ekatrimśo 'dhyāyaḥ | |

1.32 atha dvātrimśo 'dhyāyaḥ |

- AS.Sū.32.1 athāta āścyotanāñjanavidhimadhyāyaṃ vyākhyāsyāmaḥ |
§ 4960
- iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ | | § 4961
- AS.Sū.32.2 āścyotanaṃ sarvākṣirogeṣvādya upakramaḥ | § 4962
nānādravyakalpanayā ca rāgāśrugharṣarugdāhatoda- 5
bhedapākaśophakaṇḍūghnam | § 4963
avyaketesvevaṃguṇameva pakṣmaparihāreṇākṣikeśā-
lepanam | § 4964
- AS.Sū.32.3 tañca punarbiḍālakasaṃjñam | | § 4965
tayorakālo rātriḥ | § 4966 10
kālastu sarvamaharvedanotpattirvā | § 4967
nivātaśaraṇaśayanasthasya viśodhya netramapāṅge bh-
ājanaṃ kṛtvā vāmahastenonmīlya dakṣiṇahastena śuktya-
vasaktayā picuvartyā daśadvādaśāṣṭau vā bindūn kanīna-
kadeśe dvyaṅgulādavasecayet | § 4968 15
evamasya na bindupātenākṣitāḍanādrāgādayo jāyante
| § 4969
āścyotitaṃ ca mṛdunā cailena śodhayet | § 4970
anyena coṣṇāmbuplutena vātakaphayoḥ svedayet |
§ 4971 20
āścyotanaṃ ca tayoh koṣṇam | § 4972
suśītaṃ pittaraktaviṣeṣu | § 4973
tattu nātyarthaṃ tīkṣṇamuṣṇaṃ śītaṃ prabhūtamūna-
maparisrāvitaṃ vā yojayet | § 4974
atitīkṣṇamuṣṇaṃ vā dāharāgapākadrṣṭidaurbalyāni ka- 25
roti | § 4975
atiśītaṃ stambhāśrugharṣanistodān | § 4976
atimātraṃ kaṣāyavartmatāsaṅkocaspuraṇonmīlanapra-
vātāsahatvagharṣān | § 4977

- ūnapramāṇaṃ na rogaśāntim | § 4978
 aparisrutamaśrugharṣavedanāḥ | | § 4979
 netre ca praṇihitamauśadhaṃ kośasandhisirāśṛṅgāṭak- AS.Sū.32.4
 aghrāṇāsyasrotāṃsi gatvordhvaṃ pravṛttamapavartayati
 5 doṣam | | § 4980
 yadā cāścyotanena pittaśleṣmaṣṇitottheṣu nayanām- AS.Sū.32.5
 ayeṣu saṃśodhanairviśuddhasya dūṣikāghanatvapaicchi-
 lyakaṇḍūdrekaśvayathumlānatārāgavicchaedaiḥ pakvali-
 ṅgamupalakṣitaṃ bhavati | § 4981
 10 tadā netramātrāśraye vyādhāvañjanaṃ prayojyam |
 § 4982
 na doṣavegodaye | § 4983
 na cānirhṛtadoṣe | § 4984
 tatra hi doṣotkleśena rāgādivṛddhiḥ akṣipākatimirotp-
 15 attiśca | | § 4985
 tatttu lekhanam ropanam snehanam prasādanamiti cat- AS.Sū.32.6
 urvidham bhavati | § 4986
 tatrāmlādibhī rasaiḥ pañcabhiḥ śuklārmādiṣu lekha-
 nam | | § 4987
 20 tiktakaṣāyaiḥ sasnehairabhiṣyandeṣu ropanam | | § 4988 AS.Sū.32.7
 sarpādivasādibhirvātatimirādiṣu snehanam | | § 4989 AS.Sū.32.8
 svāduśītaiḥ sasnehairabhiṣyandānte sūryoparāgāśani- AS.Sū.32.9
 vidyutsampātabhūtāṃpiśācātyadbhutadarśanādyupahatā-
 yāṃ drṣṭau svasthavṛtte ca prasādanam | | § 4990
 25 prasādana eva cūrṇastīkṣṇāñjanābhisantapte cakṣuṣi AS.Sū.32.10
 prayujyamānaḥ pratyañjanasaṃjñāṃ labhate | § 4991
 ṣaḍvidham vā pratirasabhedāñjanam | § 4992
 dvividhameva vā tikṣṇam mṛdu ca | | § 4993
 kalpanā tu trividhā | § 4994 AS.Sū.32.11
 30 piṇḍo rasakriyā cūrṇaśca | § 4995
 yathāpūrvam te balinastasmāt prabalamadhyābaleṣvā-
 mayeṣukramāttān prayojayet | § 4996
 tatra piṇḍo hareṇumātrastīkṣṇasya | § 4997
 rasakriyā viḍaṅgamātrā | § 4998
 35 taddviguṇā mṛdoḥ | § 4999
 cūrṇo dviśalākāḥ | § 5000
 mṛdostriśalākāḥ | | § 5001
 pātre tu kuryāt sauvarṇe madhuram | § 5002 AS.Sū.32.12

	rājate 'mlam § 5003	
	meṣaśṛṅgamaye lavaṇam § 5004	
	kāṃsye tiktam § 5005	
	vaidūryamaye 'śmamaye vā kaṭukam § 5006	
	tāmramaya āyase vā kaṣāyam § 5007	5
	nalaplakṣapadmasphaṭikaśaṅkhādyanyatame śītam § 5008	
	evamavyāpannaguṇam bhavati § 5009	
	vartigharṣaṇārthā ca śilātiślakṣṇā nimnamadhyānudg-	
	āriṇī pañcāṅgulāyatā tryaṅgulavistīrṇā § 5010	10
AS.Sū.32.13	śalākāḥ pañca kanakarajatatāmralohodbhavā aṅgulī ca § 5011	
	tatrādye prasādane 'ñjane snehane ca § 5012	
	madhyā lekhane § 5013	
	antye ropāṇe § 5014	15
	mṛduttvādaṅgulyatra pradhānatamā § 5015	
	ataḥ saruje 'kṣṇi saiva prayojyā § 5016	
	śeṣā daśaṅgulā rājamāṣasthūlāḥ § 5017	
	suślakṣṇāstanumadhyā mukhayormukulākārāḥ kalāy-	
	aparimaṇḍalāśca § 5018	20
AS.Sū.32.14	athāñjanam nātiśītoṣṇābhṛavātāyāṃ velāyāmubhayak-	
	ālam ca yojyam § 5019	
	tathā satatam naiva vā § 5020	
AS.Sū.32.15	saruje cākṣṇi prāk paścāditarasmin § 5021	
	anyathāñjanodvegasaṅkucite 'ntaḥ samyagauśadham	25
	nānupraviśet § 5022	
	tataivamatiśītādiṣu ca yathāsvam doṣotkleśādvikārap-	
	arivṛddhiḥ § 5023	
AS.Sū.32.16	na ca yojyam kruddhabhītaśaṅkitaśokitaśrāntāśitamā-	
	traviriktadhūmamadyapītadattanasyarātrijāgaritavegitaru-	30
	ditapipāsita jvaritaccharditārtatāntanetrābhihataśirorujā-	
	rtaśiraḥsnātānuditādityeṣu § 5024	
	eṣvañjanādūṣmordhvagaḥ saṃrambhāśruvedanāvila-	
	tvoṣārāgadūṣikānistodakṛchronmīlanaśvayathuśukratimi-	
	rādīn janayet § 5025	35
AS.Sū.32.17	atha samasukhopaviṣṭasyopaviṣṭo vāmāṃguṣṭhena va-	
	rtmottaramutkṣipyā kṛṣṇabhāgasyādhaḥkanīnakādapāṅgam	
	yāvadañjanam nayedanalpamaprabhūtamanatitakṣṇima-	

- nacchamasāndramakarkaśamadrutamavilambitamatiryagdr-
 ṣṭyakampitamaghaṭṭitamanātrāntaṃ ca | § 5026
 cūrṇe tu gatāgataṃ kuryāt | § 5027
 anyathā hi rāgāśruśukrādyutpattiḥ | § 5028
 5 tato 'ñjanānugamanāyānunmīlayan śanaiśśanairanta-
 ścakṣuḥ sañcārayet | § 5029
 evamakṣyanugacchati | § 5030
 vartmanī kiñciccālayet | § 5031
 na tu sahasonmeṣaṇaniṣpīdanaprakṣālanāni kuryāt |
 10 § 5032
 bāṣpotkliṣṭadoṣastambhabhayāt | § 5033
 api ca | | § 5034
 apetauṣadhasaṃrambhaṃ nirvṛtaṃ nayanam yadā | AS.Sū.32.18
 § 5035
 15 vyādhidoṣartuyogyābhiradbhiḥ prakṣālayettadā | | § 5036
 sacailenātha nayanam savyāṅguṣṭhena dakṣiṇam | AS.Sū.32.19
 § 5037
 ūrdhvavartmani saṅgrhya śanaiḥ śodhyam samantataḥ
 | | § 5038
 20 dakṣiṇāṅguṣṭhakenaivam śodhyam savyam ca locanam AS.Sū.32.20
 | § 5039
 vartmapraptāñjanāddoṣo rogān kuryādato 'nyathā | |
 § 5040
 25 tīkṣṇāñjanānte cainaṃ dhūmaṃ pāyayet | § 5041 AS.Sū.32.21
 yasyāñjite kaṇḍūjādyopadehāḥ syuḥ | § 5042
 tasya tīkṣṇamañjanaṃ dhūmaṃ vā punaravacārayet |
 § 5043
 etadeva durviriktākṣilakṣaṇam sādhanam ca | § 5044
 ativirekāt santāpanistodaśūlastambhagharṣāśrudāruṇa-
 30 pratibodhakaṣāyavartmatāśirorugdrṣṭidaurbalyāni | § 5045
 tatra śītamāścyotanaṃ pratyañjanaṃ vā | § 5046
 samyagvirekādyathāsvamāmayopaśamaḥ | § 5047
 sukhonmīlananimīlanavātātapasahatvāni ceti | § 5048
 bhavati cātra | | § 5049
 35 ropañādiṣvapi tathā yogādīnanucintayet | § 5050
 doṣodayānusāreṇa pratikurvīta teṣu ca | | § 5051
 iti dvātriṃśo 'dhyāyaḥ | |

1.33 atha trayatrimśo 'dhyāyaḥ |

- AS.Sū.33.1 athāstarpaṇapuṭapākavidhiṃ nāmādhyāyaṃ vyākhyā-
syāmaḥ | § 5053
iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ | | § 5054
- AS.Sū.33.2 yannayanam paritāmyati parisuṣkaṃ rūkṣaṃ stabdham
jihmaṃ nimnamāvilamavanaddham śīrṇapakṣma tathā 5
kṛcchronmīlasirotpātasirāharṣarjunaśuṣkatimirābhiṣyandā-
dhimanthānyatovātavātaparyayaśuṣkālpaśophādirogātura-
mapagatarāgāśrudūśikāvedanam tatra tarpaṇam yojayet |
§ 5055
na tvaśāntopadrave 'kṣṇi nātīśītoṣṇavarṣadurdine na 10
nasyānarheṣu ca | § 5056
tadvat puṭapākamapi | | § 5057
- AS.Sū.33.3 atha divasasyāṣṭame bhāge gate śeṣe vā nivātātapara-
yodhūme kṛtanīlapītānyatarayavanike veśmani jīrṇabha-
ktasya sukhaśayanagatasya uttānasya mṛditamāṣapiṣṭak- 15
alkena netrakośād bahirdvyaṅgulocchrāyādhārau parim-
aṇḍalāvasambādau samāvaparīsrāviṇau kṛtvā tatroṣṇoda-
kapravilīnam nimīlite netre yathāsvauśadhavipakvaṃ kṣ-
īraṃ sarpiḥ sarpirmaṇḍam vāvasecayet | § 5058
yāvannimagnānyakṣipakṣmāṇi bhrūromāṇi ca | § 5059 20
tataḥ śanairasyonmeṣamācarato mātrām gaṇayet | § 5060
vartmajeṣu vikāreṣu śataṃ sandhijeṣu trīṇi śuklajeṣu
pañca kṛṣṇajeṣu sapta dr̥ṣṭijeṣvaṣṭau sahasramadhimanth-
eṣu | § 5061
pratidoṣam tu vāte sahasraṃ pitte ṣaṭ śatāni kaphe pa- 25
ñca svasthakarmani ca | | § 5062
- AS.Sū.33.4 tato 'syāpāṅgadeśe śalākayā dvāraṃ kṛtvā snehaṃ bh-
ājane srāvayet | § 5063
ādhārau cāpanīya yavakalkenākṣikośau pramṛjya sne-
heritakaphopaśāntaye yathārham dhūmaṃ pāyayet | § 5064 30
sukhodakaprakṣālitamukhaṃ cainaṃ yathāvvyādhi bh-
ojayet | § 5065
ātapākāśabhāsvaddarśanāni ca pariharet | | § 5066
- AS.Sū.33.5 anena vidhinā pratyahaṃ vāyāvekāntaraṃ raktapitta-
yodrvyantaraṃ kaphe svasthe ca | § 5067 35
yathādoṣotkarṣaṃ saṃsargasannipātayoḥ | § 5068

evamekāhaṃ tryahaṃ pañcāhaṃ vā kuryādātṛptervā |
§ 5069

ṛptātṛptātṛptalingāni tu kramāt svāsthyavātakaphav-
ikārairādīset | | § 5070

5 yadā tu samyagyogaprāptam tarpaṇam bhavati tadā ta- AS.Sū.33.6
dvidheṣveva rogeṣu puṭapākam vidadhyāt | § 5071

sa trividhaḥ | § 5072

snehano lekhanah prasādanaśca | | § 5073

10 tatra snehanamānūpasādhāraṇamāmsamedomajjavas- AS.Sū.33.7
ābhiḥ tathā svādudravyaiśca kṣīrapīṣṭai rūkṣe 'kṣṇi prayo-
jayet | | § 5074

15 lekhanam jāṅgalamṛgapakṣimāmsayakṛdbhirmuktāpra- AS.Sū.33.8
vālaśāṅkhatāmṛyassamudraphenakāsīsasrotojasaindhavā-
dibhiśca lekhanadravyairdadhimastumadhupiṣṭaiḥ sni-
gdhe | | § 5075

prasādanīyam tu jāṅgalamṛgapakṣiyakṛddhṛdayama- AS.Sū.33.9
jjasābhirmadhuradravyaiśca strīstanyakṣīrājyapiṣṭaiḥ |
§ 5076

20 sa tu vātapittaraktaḍṛṣṭidaurbalyavraṇanāśanaḥ kaph-
aviruddhaḥ | | § 5077

atha bilvamātram veśavārīkṛtam māmsapiṇḍam tanm- AS.Sū.33.10
ātreṇaivausadhapiṇḍena saṃsṛjyairāṇḍavaṭotpalapatraiḥ
snehanādiṣu kramādveṣṭayitvā kuśamuñjasūtrānyatam-
ena badhnīyāt | § 5078

25 mṛtpralepanam cātra dvyaṅgulotsedham kṛtvā dhava-
dhanvamadhūkanyagrodhakāśmaryarājādanārjunanaktamā-
lapāṭalīnā manyatamaiḥ kāṣṭhaiḥ śakṛtā vā gomahiṣayoḥ
pacet | § 5079

30 agnivarṇam cainamapanīya vigatamṛtsūtrapatram kṛ-
tvā vastreṇa pīḍayet | § 5080

tena rasena sāyam tarpaṇavat pūrayennetre | § 5081

dhārayecca snehane śatadvayam mātrāṇam lekhanē śa-
tam prasādane trīṇi śatāni | | § 5082

35 tapraṇavadeva dhūmapānam prasādanavarjyam | § 5083 AS.Sū.33.11
sukhoṣṇau ca pūrvau | § 5084

śītaḥ prasādanaḥ | § 5085

puṭapākastvekāham dvyahaṃ tryahaṃ vā yojyaḥ |
§ 5086

	dviḡuṇāśca tarpaṇapuṭapākayoḥ parihāraḥ § 5087	
	baddhākṣaiśca mālatīmālikākusumairnivaset § 5088	
	tathā pakvātisāre 'pi puṭapākasyāyameva vidhiriti	
	§ 5089	
	bhavati cātra ślokaḥ § 5090	5
AS.Sū.33.12	seke 'ñjane tarpaṇe ca puṭapāke ca ye gadāḥ § 5091	
	jāyeran vidhivibhramśādyathāsvaṃ tān prasādhayet	
	§ 5092	
	iti trayastriṃśo 'dhyāyaḥ	

1.34 atha catustriṃśo 'dhyāyaḥ |

AS.Sū.34.1	athāto yantraśastravidhiṃ nāmādhyāyaṃ vyākhyāsyāmaḥ	
	§ 5094	
	iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ § 5095	
AS.Sū.34.2	manaḥśarīrābādhakarāṇi śalyāni § 5096	
	teṣāṃ nānāvidhānāṃ śalyānāṃ nānādeśaniviṣṭānāmā-	5
	haraṇe 'bhyupāyo yantraṇyārśobhagandarādiṣu śastrakṣā-	
	rāḡnyavacāraṇe śeṣāṅgarakṣaṇe ca § 5097	
	tathā bastipraṇayanādao śrṅgālābughaṭikādayo jāmb-	
	avauṣṭhādīni § 5098	
	anyānyapi cānekarūpaṇyanekakarmāṇi svasthāturo-	10
	akaraṇāni § 5099	
	ataḥ karmavaśatteṣāmiyattāvadhāraṇamaśakyam	
	§ 5100	
AS.Sū.34.3	anye punarekottaraṃ yantraśatamityācaksate § 5101	
	iha punaḥ samāsataḥ ṣoḍhā nirdiśyante § 5102	15
	tadyathā svastikasandaṃśatālanāḍīśalākākhyānyanu-	
	yantrāṇi ca § 5103	
AS.Sū.34.4	tatra svastikayantrāṇi kaṅkasimhagrḍhrakurarādivivi-	
	dhavyālamukhānyākārānugatābhidhānāni prāyaśo lauhā-	
	nyaṣṭādaśāṅgulāni § 5104	20
	masūrākāraprāntaiḥ kaṅthe kīlairavabaddhāni mūle	
	'nkuśavadāvṛttavāraṅgānyasthivinaṣṭaśalyoddharaṇārthā-	
	ni § 5105	
	teṣāṃ simhavyāghrabhujāṅgamakarādīmukhāni dṛśy-	
	avāraṅgeṣu śalyeṣu prayojayet § 5106	25

- itareṣu tu yathāyogaṃ vraṇākārānurodhena kaṅkakā-
kakurarādīmukhāni | | § 5107
- sanibandhano nirribandhanaśca ṣoḍaśāṅgulau sanda- AS.Sū.34.5
mṣau dvau bhavataḥ | § 5108
- 5 tau tvaṅmāmsasirāsnāyugataśalyoddharaṇārthamupa-
diśyete | § 5109
- tathānyaḥ sandamṣaḥ ṣaḍaṅgulo 'rdhāṅgulavistrto va-
kradvibāhuraṅguṣṭhāṅguliprāntasamāgamākṛtiḥ sūkṣm-
aśalyākṣipakṣmavraṇādhimāmsāharaṇe | | § 5110
- 10 tadvacca mucuṭī | § 5111 AS.Sū.34.6
- sā tu sūkṣmadantarjurdvibhujā mūle rucakanaddhā
valayapīḍanāt chinnārmaśeṣagambhīravraṇādhimāmsāh-
araṇe | | § 5112
- tālayantre api dve dvādaśāṅgule matsyagalatālakavad- AS.Sū.34.7
ekatālakadvitālake karṇanāḍīśalyāharaṇārthe | | § 5113
- nāḍīyantrāṇi suśirāṇyanekaparakārāṇyanekaprayojanā- AS.Sū.34.8
nyenakatomukhānyekatomukhāni ca bhavanti | § 5114
- srotogataśalyadarśanārthamāharaṇārtham kriyāsauk-
aryārthamācūṣaṇārtham ceti | § 5115
- 20 tāni srotodvārapariṇāhāni tathāyogapradīrghāni ca
kuryāt | | § 5116
- kaṅṭhaśalyadarśanārtham nāḍīm daśāṅgulāyatām pa- AS.Sū.34.9
ñcāṅgulapariṇāhām dvikarṇasya tu vāraṅgasya saṅgrahā-
rtham tricchidramukhām nāḍīm tatpramāṇataḥ kuryāt |
§ 5117
- 25 tathā catuṣkarṇasya pañcacchidramukhām | § 5118
- śalyanirghātinīm tu padmakarṇikākāraśīrṣām dvādaś-
āṅgulām tryaṅgulusuśīrām | | § 5119
- ārśoyantram trividham | § 5120 AS.Sū.34.10
- 30 tāmṛyohaimaṃ dāntam śārṅgam vārḥṣam vā gostonā-
kāram caturaṅgulāyatam hastatalāyatamekam pañcāṅgul-
āni pariṇāhena puṃsām ṣaṅgulāni strīṇām | § 5121
- dvicchidram darśanārthamekacchidram karmaṇi |
§ 5122
- 35 tathā hi sukkena darśanam śastrakṣārāgnyanatikrama-
śca | § 5123
- chidram tu tryaṅgulāyatamaṅguṣṭhodaravistāram |
§ 5124

- yadaṅgulamavaśiṣṭaṃ tasyādho 'rdhāṅgulamupari ta-
thārdhāṅgulocchritodvṛttakarṇikam | § 5125
- tṛtīyaṃ tu tādrśameva śamyākhyam pārśvacchidrarah-
itaṃ pīḍanārtham | § 5126
- bhagandare tu chidrādūrdhvamoṣṭhamapanīya kurv- 5
īta | § 5127
- tadvacca ghrānārśo 'rbudayantram nāḍyākāram dvya-
ṅgulāyatamekakchidram pradeśinīpariṇāham | | § 5128
- AS.Sū.34.11 tathāṅgulītrāṅgakamaṅgulīpraveśitaṃ kiñcitsthūlavṛtt-
auṣṭhamūrdhvādhaśchidram gostanākṛti caturaṅgulaṃ dā- 10
ntaṃ śārṅgaṃ vārksaṃ vā | § 5129
- taddṛḍhena sūtreṇa maṇibandhapratibaddhamāsyavi-
srāvaṇe yojyam | | § 5130
- AS.Sū.34.12 yonivraṇadarśane yantram ṣoḍaśāṅgulaṃ | § 5131
- madhye suṣiraṃ caturbhittaṃ catuśśalākam sañcā- 15
riṇyāmudrayordhvaṃ nibaddhamutpalamukulavaktram
mūle śalākākramaṇādūrdhvakāsi ca | § 5132
- nāḍivraṇaprakṣālanābhyañjanayantre ṣaḍaṅgule basti-
yantrākāre mukhato 'karṇike mūlamukhayoraṅguṣṭhakal-
āyapraveśasrotasī | § 5133 20
- dakodare nāḍīmubhayatodvārāṃ picchanāḍīm vā yu-
ñjyāt | § 5134
- snehabastyuttarabastipradhamanadhūmamūtravṛddhi-
niruddhamaṇiprabhṛtiṣu yathāsvameva yantrānyuktāni
| | § 5135 25
- AS.Sū.34.13 śrṅgaṃ tu hrasvamadhyadīrghamaṣṭādaśadvādaśāṅg-
ulāyataṃ tryaṅgulapraveśamukhamagre sarṣapopalacch-
idram tanucarmanaddham cūcukākāramukhaṃ ca | § 5136
- tadvātaviṣaraktāmbuduṣṭastanyacūṣaṇārtham | § 5137
- śleṣmaraktācūṣaṇārthastvalābuḥ | § 5138 30
- sa dvādaśāṅguladīrgho 'ṣṭādaśāṅgulapariṇāhastricatu-
raṅgulavṛttasamucchritamukhaḥ pariveṣṭitadīptakuśaba-
lvajapicugarbhaśca prayojyaḥ | § 5139
- tadvadeva ca mānakarmābhyāṃ ghaṭī | § 5140
- sā tu gulmonnamanavilayanārtham ca | | § 5141 35
- AS.Sū.34.14 śalākāyantrānyapi nānākṛtīni nānārthāni yathāyogaṃ
dairghyapariṇāhāni ca bhavanti | § 5142
- teṣāmeṣaṅakarmanī dve gaṇḍūpadamukhe | § 5143

- srotogataśalyāharaṇārthe 'ṣṭāṅgulanavāṅgule dve mas-
 ūradalamukhe | § 5144
 ṣaṭ śaṅkavaḥ | § 5145
 teṣāṃ vyūhanakriyau dvādaśaṣoḍaśāṅgulau dvāvahi-
 5 phaṇāmukhau | § 5146
 tathā cālanārthe daśadvādaśāṅgulau śarapuṅkhamu-
 khau | § 5147
 āharaṇārthe baḍīsamukhau | § 5148
 tathā garbhaśaṅkuḥ śaṅkutulyo 'ṣṭādaśāṅgulaḥ praṇa-
 10 tāgro mūḍagarbhāharaṇe | § 5149
 tathā sarpaphaṇāvadevāgravakraṃ tadākhyamaśma-
 ryāharaṇārtham | § 5150
 tathā dantanirghātanam caturaṅgulaṃ śarapuṅkham-
 ukham sthūlavṛttaprāntam | | § 5151
 15 ṣaṭ kārṇpāsakṛtoṣṇīṣāṇi vividhavraṇakledakṣārāpramā-
 rjanakriyāsu | § 5152 AS.Sū.34.15
 teṣāmapi dūrāsannaghrāṇavraṇopayoginī ṣaṭ saptāṅg-
 ule dve | § 5153
 pāyau daśadvādaśāṅgule | § 5154
 20 karṇaśodhanam sruvamukhamaśvatthapatrāgram |
 § 5155
 tathā kṣārāgnikarmārthe jāmbavoṣṭhāni dvādaśāṣṭāṅg-
 ulāni kramādvyaṅgulāṅgulārddhāṅgulaphalāni | | § 5156
 śalākāśca sthūlasūkṣmadīrghahrasvamadyāḥ | § 5157 AS.Sū.34.16
 25 āntravṛddhau tvardhenduvakrā madhyordhvanirgata-
 śalākāḥ | § 5158
 dahane nāsārśo 'rbudayoḥ kolāsthidalamātramukhā
 vellitauṣṭhā | § 5159
 kṣāraviṣauṣadhapraṇidhānāya ca darvyastisro 'ṣṭāṅg-
 30 ulā darvyākārāḥ kaniṣṭhikānāmikāmadyamāṅgulinakha-
 parimāṇanimnamukhāstathāñjalisaṃsthānāḥ | § 5160
 uttarabastyāñjanādiṣu yathāyathamevopadiṣṭāni | | § 5161
 anuyantrāṇyayaskāntarajjucarmāntravastrāśmamudga- AS.Sū.34.17
 rapāṇipādatalāṅgulijihvādantamukhaśākhānakhabālāśva-
 35 kālapākahaṣabhayāni | | § 5162
 etāni dehe sarvasmin dehasyāvayave 'pi vā | § 5163 AS.Sū.34.18
 sandhau koṣṭhadhamanyāṃ ca yathāyogaṃ prayojayet
 | | § 5164

AS.Sū.34.19	yantrakarmāṇi tu nirghātanapūraṇabandhanavyūha- naparivartanacālanavivaraṇapīḍanamārgaśodhanavikarṣa- ṇāharaṇavyathanonnamanavinamanabhañjanonmathanā- cūṣaṇaiṣaṇadāraṇaujūkaraṇaprakṣālanapradhamanāñjana- pramārjanāni bāhulyenacaturviṃśatirbhavanti § 5165	5
AS.Sū.34.20	vivartate sādhvavagāhate ca grāhyaṃ gr̥hītvoddharate ca yasmāt § 5166 yantreṣvataḥ kaṅkamukhaṃ pradhānaṃ sthāneṣu sa- rveṣvadhikāri yacca § 5167	
AS.Sū.34.21	śastrāṇi tu ṣaḍviṃśatirbhavanti § 5168 tadyathā dantalekhanamaṇḍalāgravṛddhipatrotpalapa- trādhyardhadhāramudrikākartarīsarparavaktrakarapatraku- śāpatrāṭīmukhāntarmukhaśarārīmukhatrikūrcaḥkuṭhārikā- vrīhimukhaśalākāvetasapatrārākarnavyadhanasūcīsūcīkū- rcakhajaiṣiṇībaḍiśanakhaśastrāṇi ceti § 5169	10 15
	prāyaśca tāni ṣaḍaṅgulāni sudhmātāvartitāyoghaṭitā- nyutpalapatranīlāni sugrahāṇi surūpāṇi sudhārāṇi susa- māhitamukhāgrāṇyakarālāni pratyekaṃ ca prāyo dvitrāṇi svapramāṇārdhacaturthabhāgaphalāni § 5170	
	tāni vyādhideśavaśāt prayuñjīta § 5171 teṣāṃ nāmabhirevākṛtayaḥ prāyeṇa yantravadvyākhy- ātāḥ § 5172	20
AS.Sū.34.22	tatra trayamādyam lekhane § 5173 vṛddhipatrādīni trīṇi pāṭane § 5174 catvāri bhedane § 5175 maṇḍalāgrādīnyaṣṭau chedane § 5176 kuśāpatrādīni pañca pracchāne § 5177 kuṭhārikādīni ṣaṭ vyadhane § 5178 teṣāmārāvṛīhimukhe bhedane chedane ca § 5179 sūcyāḥ sīvane § 5180 sūcīkūrcaḥ kuṭṭane § 5181 khajo mathane § 5182 eṣiṇyeṣaṇe bhedane ca § 5183 baḍiśo grahaṇe § 5184 nakhaśastramuddharāṇe § 5185 chedyabhedyalekhyapracchāneṣu ca § 5186 iti dvādaśāvidhe śastrakarmanyupayogaḥ § 5187	25 30 35

- viśeṣatastu dantalekhanam suprabandhavaccaturasra- AS.Sū.34.23
mekadhāram dantaśarkarālekhane | § 5188
- maṅḍalāgram pradeśinyantarnakhavistṛtaphalam ta-
llekhanacchedanayorvartmarogotsannadantamāṃsadurni-
5 viṣṭavraṇagalaśuṅḍikādiṣu prayojyam | | § 5189
- vṛddhipatram kṣurākāram tattūnnate gambhīre vā śv- AS.Sū.34.24
ayathāvṛjusūcyagramiṣṭam | § 5190
- vīparīte tu pṛṣṭhato 'vanatadhāram | | § 5191
- aṅgulīsastrakam mudrikānirgatamukham vṛddhipa- AS.Sū.34.25
10 tramaṅḍalāgrādhyardhadhārānyatamatulyārdhāṅgulāyata-
dhāram pradeśinīprathamaparvaprāmāṇārpaṇavṛttamu-
drikam dṛḍhasūtrapratibandham kaṅṭharogeṣu prayujy-
ate | | § 5192
- kartarī tribhāgapāśā vraṇasnāyukeśasūtracchedanā- AS.Sū.34.26
15 rthā | § 5193
- sarpavaktram vakramardhāṅgulaphalam ghrāṇakarṇ-
ārśo 'rbudacchedanārtham | § 5194
- karapatram daśāṅgulam dvyaṅgulavistāram sūkṣm-
adantam kharadhāram sutsarunibaddhamasthicchedanā-
20 rtham | § 5195
- kuśapatrāṭīmukhe dvyaṅgulaphale | § 5196
- antarmukhamardhacandrākāramadhyardhāṅgulaphalam
| | § 5197
- kuṭhārikā pṛthudaṅḍā godantākārā ardhāṅgulaphalā- AS.Sū.34.27
25 sthyāśritisirāvyadhārthā | § 5198
- vṛhīmukhamadhyardhāṅgulaphalam māṃsalaprade-
śasirāvyadhārtham vardhmodaragulmavidradhyādivya-
dhanabhedanārtham ca | § 5199
- śalākobhayatomukhī kurabakamukulāgrā tāmramayī
30 liṅganāśavyadhanārthā | | § 5200
- ārā caturasrārdhāṅgulavṛttamukhā tāvatpraveśā ba- AS.Sū.34.28
halakarṇapālīvyathārthā pakvāmaśophasandehabheda-
nārthā ca | § 5201
- karṇavyadhanam tryaṅgulāyatamaṅgulasuṣiram gha-
35 nam yūthikāmukulāgram | | § 5202
- sūcyastisro vṛttā nigūḍhadṛḍhapāśāḥ | § 5203 AS.Sū.34.29
- tatra māṃsalesvavakāśeṣu tryaṅgulā tryasrā | § 5204

- sandhyasthivraṇeṣvalpamāṃseṣu ca dvyaṅgulā vṛttā
pakvāmāśayayormarmasu ca sārhadvyaṅgulā dhanurv-
akrā vrīhimukhā ca | | § 5205
- AS.Sū.34.30 sūcīkūrco vṛttaikamūlo 'gre sunibaddhasaptāṣṭasūci-
kaḥ kuṣṭaśvitravyaṅgendraluptasuptādiṣu | § 5206 5
khajastvardhāṅgulāyatāṣṭakaṅṭhakamukhastāmro lauho
vā nāsābhyantragataṣoṇitamokṣaṅārthaḥ | § 5207
eṣaṅyā dve suślakṣṇasparśe tayorekāṣṭāṅgulā gatikoth-
aśalyasrāvavatsu vraṇeṣu suṣirānveṣaṇe | § 5208
anyā sūcīsaṃsthānā kṣārāktasūtrapratibaddhā nāḍī- 10
nāṃ bhagandaragatīnāṃ ca bhedane | § 5209
baḍiśo 'tyavanatamukhaḥ sūcītikṣṇāgro grahaṇe gala-
śuṅḍikārmādeḥ | § 5210
nakhaśastramaṣṭāṅgulamekato 'śvakarṇamukhamany-
ato vatsadantamukhaṃ sūkṣmaśalyod vṛtau | | § 5211 15
AS.Sū.34.31 aṅuśastrāṇi tu jalaukaḥkṣārāgnisūryakāntakācasphaṭi-
kakurucindanakhaśākaśophālikādikharapatrasamudraphena-
śuṣkagomayādīni | § 5212
svabuddhyā ca vikalpya vividhāni yantraśastrāṇi tat-
karmāṇi copakalpayet | § 5213 20
hasta eva cātra pradhānatamastadadhīnatvādyantraśa-
strāṅām | | § 5214
AS.Sū.34.32 tatra dīrghahasvathūlatanuvakraviṣamagrāhyagrāhi-
śīthilatā ityaṣṭau yantradoṣāḥ | § 5215
atrādyāḥ pañca kuṅṭhakhaṇḍakharadhārāścetyaṣṭāv- 25
eva śastradoṣāḥ | § 5216
anyatra karapatrāt | | § 5217
AS.Sū.34.33 tatra kṣāreṇa pāyitaṃ śastram śaraśalyāsthicchedaneṣu
udakena māṃsacchedaneṣu | § 5218
tailena pāṭanabhedaneṣu sirāvyadhasnāyucchedaneṣu 30
ca prayuñjīta | | § 5219
AS.Sū.34.34 dhārā punaḥ chedanānāṃ māsūrī lekhanānāmardham-
āsūrī | § 5220
vyadhanānāṃ visrāvaṅānāṃ ca kaiśikī | | § 5221
AS.Sū.34.35 teṣāṃ chedanabhedanalekhanāni vṛntasādhāraṇe bh- 35
āge pradeśinīmadhyamāṅguṣṭhaiḥ susamāhito gr̥hṇīyāt |
§ 5222

- vṛntāgre visrāvaṇāni pradeśinyaṅguṣṭhāṅgulībhyām |
 § 5223
- hastatalapracchāditavṛntāgraṃ vrīhimukhaṃ mukhe |
 § 5224
- 5 mūleṣvāharaṇārthāni | § 5225
 pāśasyopari madhye laghusandaṃśaṃ kartarīm ca |
 § 5226
- śeṣānyapi yathāyogaṃ kriyāsaukaryeṇa | | § 5227
 niśātānī tu teṣāṃ suślakṣṇā śilā māṣamudgaprabhā | AS.Sū.34.36
 10 § 5228
- dhārāsaṃsthāpanaṃ ca śālmālīphalakam | | § 5229
 na cādhigataśāstropyakṛtayogyaḥ subahuśo vāpyadr- AS.Sū.34.37
 ṣṭakarmā śastrakarmāṇi pravartteta | § 5230
 sirāsnāyumarmādivyāptatvāddehasya | § 5231
- 15 tasmāt saromacarmapuṣpaphalālābutrapusodakapaṅka-
 pūrṇadr̥tibastivardhmamāṃsapeśikotpalanālādiṣu yathā-
 rhamāharaṇādiyogyāṃ kuryāt | § 5232
 tathā ghaṭapārśvasrotasyambhobhiḥ pūrṇena netreṇa
 bastipīḍAnayogyāṃ mṛdumāṃsakhaṇḍeṣvagniḥsārāvaca-
 20 araṇayogyāṃ | § 5233
 pustamayapuruṣāṅgapratyaṅgeṣu bandhanayogyāṃ |
 § 5234
- api ca | | § 5235
 yuktakārī bhiṣag bubhūṣuḥ puruṣaṃ saṃpūrṇagātra- AS.Sū.34.38
 25 maviṣahatamadīrghavyādhipīḍitaṃ niṣkṛṣṭadr̥ṣṭāntramā-
 vahantyāmāpagāyāṃ muñjabalbajaveṣṭitaṃ pañjarastha-
 maprakāśe deśe kothayet | § 5236
- taṃ samyakprakuthitaṃ codghṛtyāyatadehaṃ kṛtv-
 ośīraveṇukūrcādīnāmanyatamena śanaiśśanairavaghr̥ṣya
 30 tvaḡādīn sarvāneva bāhyābhyantarānaṅgasirāsnāyvādīna-
 vayavānācāryopadarśitenāgamena cakṣuṣā ca lakṣayet | |
 § 5237
- iti śāstreṇa yaddr̥ṣṭaṃ dr̥ṣṭaṃ pratyakṣataśca yat | § 5238 AS.Sū.34.39
 samāgataṃ tadubhayaṃ bhūyo jñānaṃ vivardhayet | |
 35 § 5239
- syānnavāṅgulavistāraḥ sugghano dvādaśāṅgulaḥ | § 5240 AS.Sū.34.40
 kṣaumapatrorṇakauṣeyadukūlamṛducarmajaḥ | | § 5241
 vinyastapāśaḥ susyūtaḥ sāntarorṇāsthaśastrakaḥ | § 5242 AS.Sū.34.41

śalākāpīhitāsyāśca śāstrakośaḥ susaṅcayaḥ | | § 5243
iti catuṣtriṃśo 'dhyāyāḥ |

1.35 atha pañcatriṃśo 'dhyāyāḥ |

- AS.Sū.35.1 athāto jalaukovidhiṃ nāmādhyāyaṃ vyākhyāsyāmaḥ |
§ 5245
- iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ | | § 5246
- AS.Sū.35.2 nṛpādhyabhīrusukumārabālasthavīranārīṇāmasṛgvisrā-
vaṇāya jalaukaso yojayet | | § 5247 5
- AS.Sū.35.3 tāstu dvividhāḥ saviṣā nirviṣāśca | § 5248
- tatra duṣṭāmbusarpamaṇḍūkamatsyādiśavakothamū-
trapurīśajā raktaśvetātikṛṣṇatanusthūlacapalapicchilāḥ sth-
ūlamadhyaromaśāḥ śakrāyudhavadvicitrordhvarājicitā vā
saviṣāḥ | § 5249 10
- taddaṃśāddāhaśophapākakaṇḍūpiṭakāvisarpajvaramū-
rchaśvitrotpattiḥ | § 5250
- tatra viṣapittaraktaharāṃ kriyāṃ kurvīta | § 5251
- padmotpalasaugandhikādisugandhivimalavipulasalila-
śaivālajāḥ śaivālaśyāvā nīlordhvarājayo vṛttāśca nirviṣāḥ 15
| | § 5252
- AS.Sū.35.4 sarvāsāṃ ca paraṃ pramaṇamaṣṭādaśāṅgulāni | § 5253
- tatra catuṣpañcaṣaḍaṅgulā nṛṣu yojayet | § 5254
- gajavājiṣvaparaḥ | § 5255
- tāsu sukumārāstanutvaco 'lpaśiraskā bṛhadadharakāy- 20
āśca striyaḥ | § 5256
- viparītāḥ pumāṃso 'rdhacandrākṛtipurovṛttāśca | § 5257
- tatra bahudoṣeṣu cirothhiteṣu cāmayeṣu pumāṃso yoj-
ayitavyāḥ | § 5258
- striyo viparīteṣu | § 5259 25
- jalaukasastvārdracarmāhyupāyairgrhītvā surabhipaṅk-
agarbhe nave ghaṭe sthāpayet | § 5260
- śṛṅgāṭakakaśerukaśālūkaśaivālamṛṇālavallūramṛtsnāpu-
ṣkarabījacūrṇaṃ svāduśītaṃ svacchaṃ ca toyamannapān-
ārthe tābhyo dadyāt | § 5261 30
- lālādikoṭhaparīhārārthamevaṃ ca tryahāt tryahādū-
rdhvaṃ pūrvamannapānamapanīyānyaddadyāt | § 5262

pañcāhacca tadvidha eva ghaṭāntare tāḥ sañcārayet |
§ 5263

tāsāṃ tu duṣṭaṣoṇitāsamyagvamanāt pratatapātanācca
mūrcchā bhavati | § 5264

5 tāsāmambhobhiḥ pūrṇabhājanasthānāmaceṣṭayāhārā-
nabhilāṣeṇa ca jñātvā tā vivarjayet | § 5265

itarāstu haridrāsarṣapakalkāmbhasi muktapurīṣā ava-
ntisome takre vā punarāśvāsītā jale sukhopaviṣṭasya saṃv-
iṣṭasya vā mṛdgomayacūrṇābhyāmanusukhaṃ virūksya
10 daṃśadeśaṃ yojayet | § 5266

alagantiṣu kṣīraghṛtanavanītarudhirānyatamabindūn ny-
aset pracchedvā | § 5267

aśvakhuravacca vaktraṃ niveśyonnataskandhā daśanti
| § 5268

15 yadā ca śīśuvacchvasantyo śiraḥspandormivegaiḥ pib-
anti tadārdravāsasāvachchādayet | § 5269

secayeccāmbhasālpālpam | § 5270

yathā ca haṃsaḥ kṣīrodakāt kṣīramādatte | § 5271

tadvadutkliṣṭe rakte jalaukāḥ prāg duṣṭamaṣṭk | § 5272

20 yadā ca taddaṃśe todaḥ kaṇḍūrvā tadā śuddharaktar-
akṣaṇārthamapanayet | § 5273

laulyācca daṃśamamuñcantiyāḥ kṣaudraṃ lavaṇacū-
ṇaṃ vā mukhe dadyāt | | § 5274

patitāṃ tu taṇḍulakaṇḍanopadigdhaḡātrāṃ tailalava-
25 ṇābhyaktamukhīm āpucchādāmukhamanulomaṃ śanaīḥ
pīḍayan samyagvāmayet | § 5275

tataḥ pūrvavat sannidadhyāt | § 5276

saptarātraṃ ca tāḥ punarna pātayet | § 5277

aśuddhe tu rakte madhunā guḍena vā daṃśāt kiñcida-
30 vaghāṭṭayan srāvayet | § 5278

srutaraktasya ca sadyo daṃśaṃ śītābhiradbhiḥ prakṣ-
ālya sarpiḥpicunāvaguṇṭhayet | § 5279

sthitaraktaṃ cotkliṣṭaṣoṇitaśeṣaprasādanāya kaṣāyam-
adhuraśīśiraiḥ saghṛtaiḥ pradehaiḥ pradihyāt | | § 5280

35 tatra yogādīn sirāvyadhavadupalakṣayet | § 5281

pratikurvīta ca | § 5282

duṣṭaraktāpagamāt śvayathuśaithilyaṃ dāharāgaśūlo-
paśamaśca | § 5283

AS.Sū.35.5

AS.Sū.35.6

	raktapittena duṣṭamalābughaṭikābhyāṃ na nirhareda- gnisaṃyogādvātakaphābhyāṃ ca duṣṭaṃ nirharet § 5284	
	tathā kaphena na śṛṅgeṇa skannatvāt § 5285	
	vātapittābhyāṃ tu duṣṭaṃ nirharet § 5286	
	atha pracchādyāṅgaṃ tanuvastrapaṭalāvanaddhaprā- ntena śṛṅgeṇācūset § 5287	5
	tathā pradīptāpicugarbhābhyāmalābughaṭikābhyāmiti § 5288	
	bhavanti cātra ślokaḥ § 5289	
AS.Sū.35.7	gātraṃ badhvoparidṛḍhaṃ rajjvā paṭṭena vā samam § 5290	10
	snāyusandhyasthimarmāṇi tyajanpracchānamācaret § 5291	
AS.Sū.35.8	adhodeśapravisṛtaiḥ padairuparigāmibhiḥ § 5292	
	na gāḍhaghanatiryagbhirna pade padamācret § 5293	15
AS.Sū.35.9	pracchānenaikadeśasthaṃ suptaṃ śṛṅgādibhirharet § 5294	
	grathitaṃ tu jalaukobhiraśrgvyāpi sirāvyadhaiḥ § 5295	
AS.Sū.35.10	pracchānaṃ piṇḍite vāsyādavagāḍhe jalaukaśaḥ § 5296	20
	tvaksthe 'lābughaṭiśṛṅgaṃ siraiva vyāpake 'sṛji § 5297	
	vātādidhāma vā śṛṅgajalauko 'lābubhiḥ kramāt § 5298	
AS.Sū.35.11	srutāsṛjaḥ pradehādyāḥ sītaiḥ syādvāyukopataḥ § 5299	
	satodakaṇḍūḥ śopastaṃ sarpiṣoṣṇena secayet § 5300	
	iti pañcatrimśo 'dhyāyaḥ	25

1.36 atha ṣaṭtrimśo 'dhyāyaḥ |

AS.Sū.36.1	athātaḥ sirāvyadhavidhiṃ nāmādhyāyaṃ vyākhyāsyāmaḥ § 5302	
	iti ha smāhurātreyaḍayo maharṣayaḥ § 5303	
AS.Sū.36.2	bahavo hi raktāvasecanopāyāḥ prāgabhihitāsteṣāma- nyeṣāṃ ca virekādīnāmupakramāṇāṃ tatsādhyeṣvāmay- eṣu sirāvyadhaḥ pradhānam § 5304	5
	amunā hi te samūlāḥ śoṣamāyānti kedāraśetubhedena śālyādaya iva § 5305	
	tathā ca § 5306	

- sirāvyadhaścikitsārdhaṃ saṃpūrṇaṃ vā cikitsitam | AS.Sū.36.3
 § 5307
- śalyatantre smr̥to yadvadbastiḥ kāyacikitsite | | § 5308
 yathā raktamadhiṣṭhānaṃ vikārāṇāṃ vikāriṇāṃ | § 5309 AS.Sū.36.4
 5 anyanna hi tathā dūṣyaṃ karmedaṃ prathamam̐ tataḥ
 | | § 5310
- tatrāmbu śārīramāhārasārabhūtaṃ rasākhyamavikṛta- AS.Sū.36.5
 mavikṛtena tejasā rañjitamindragopākāraṃ ca śaśaṣṇit-
 aguñjāphalālaktapadmasuvarṇavarṇaṃ dhautam̐ ca vira-
 10 jyamānaṃ madhuraṃ mīṣallavaṇaṃ snigdhamasam̐hatama-
 śītoṣṇaṃ guru pittaikacayaprakopopapaśamaṃ saumyāgre-
 yaṃ prakṛtyā raktamāhuḥ | § 5311
 tathā doṣam | § 5312
 dūṣyamiti kecit | § 5313
 15 ubhayātmakamanye | | § 5314
 taccaivaṃvidhameva vidhivadāhāravihārābhyāsādvī- AS.Sū.36.6
 śuddham̐ balavarṇasukhāyuṣāṃ yoniḥ | § 5315
 itarathā punaḥ śaratkālasvabhāvādeva vā praduṣṭama-
 bhiṣyandādhimanthaśuklārmatimiraraktarājīśirastodabheda-
 20 dāhakaṇḍūkarṇarogamukhapākapūtighrāṇāsyopadehatva-
 gulmaplīhavidradhivīsarpajvararaktapittakuṣṭhapīṭakāślī-
 padopadaṃśaśaṅkhaśophavātaṣṇitaraktamehakṣudrarogā-
 gnisvaranāśāṅgauravasādārocakāmlodgāralavaṇāsyatā-
 krodhamahasvedamadamūrchāyasanyāsakampatandrādī-
 25 nām | § 5316
 ye ca śītoṣṇasnigdharūkṣādyaiḥ sarvadoṣapratipakṣaiḥ
 samyagapyupakrāntāḥ sādhyā api na sidhyanti | § 5317
 te ca raktaprakopajāḥ tasmāttesvatyudrikaraktavisrā-
 vaṇāya yathāsvaṃ sirāṃ vidhyet | | § 5318
 30 na tu snehapītakṛtapañcakarmānyatamagarbhiṇīsūti- AS.Sū.36.7
 kājīrṇakāmalāklibonaṣoḍaśātītasaptativarṣābhighātātisruta-
 raktāduṣṭarakṭāsnigdhatīsnigdhasvinnākṣepakapakṣāghā-
 tātisāraccardiśvāsakāsodararaktapittārśahpāṇḍurogasarvā-
 ṅgaśophapīḍitānām | § 5319
 35 na cāvyadhanīyāścāyantritānutthitāḥ sirāḥ na tiryanna
 cātiśītoṣṇavarṣavātābhreṣu | § 5320
 tatra snehapītādiṣu samyagviddhā api sirā na sravanty-
 atisravanti vā samyaksnigdhasvinnasya punardravībhūtā
 doṣāḥ śṇitamanupraviṣṭāḥ samyak pracyavante | § 5321

	na tveṣa niṣedho viṣasaṃsrṣṭopasargātyayikavyādhiṣu § 5322	
AS.Sū.36.8	pratirogaṃ tu vyadhaṃ prati vibhāgaḥ § 5323 śironetrarogeṣu lālāṭyāmupanāsyāmapāṅgyāṃ vā ka- rṇarogeṣu paritaḥ karṇau § 5324	5
	nāsārogeṣu nāsāgre § 5325 pratiśyāye tu nāsālalāṭasthāḥ § 5326 mukharogeṣu jihvauṣṭhahanutālugaḥ § 5327 jatrūrdhvagranthiṣu grīvākarnaśaṅkhamūrdhagaḥ § 5328	10
	apasmāre hanusandhimadhyagaḥ § 5329 unmādetūro 'pāṅgalalāṭagaḥ § 5330 vidradhau pārśvasūle ca pārśvakakṣāstanāntarasthāḥ § 5331	
	caturthake skandhādhogātāmanyatarapārśvāśrayām § 5332	15
	ṭṛṭīyake 'ṃsayorantare trikasandhimadhyagatām § 5333 pravāhikāyāṃ sūlinyāṃ śroṇyāḥ samantāt dvyaṅgule § 5334	
	nirvṛttopadaṃśaśukravyāpatsu meḍhre § 5335 galagaṇḍaḥ ūrmūlasaṃśritām § 5336 gr̥ddhrasyāṃ jānusandheruparyadho vā caturaṅgule § 5337	20
	apacyāmindrabasteradhastāt dvyaṅgule § 5338 kroṣṭukaṅīrṣe sakthivātarujāsu ca gulphasyopariṣṭācc- aturaṅgule § 5339	25
	ślīpadeṣu yathāsvaṃ vakṣyate § 5340 dāhaharṣacippavātaśoṇitavātakaṅṭakavidārikāpādadā- rīprabhṛtiṣu pādarogeṣu kṣipramarmaṇa upariṣṭāt dvya- ṅgule § 5341	30
	etenetarasakthibāhū vyākhyātau § 5342 viśeṣatastu vāmabhāgābhyantarato bāhumadhye plīh- odare § 5343	
	evameva dakṣiṇe bāhau yakṛdākhye § 5344 tathā kāsaśvāsayorapyādīśanti § 5345 gr̥dhrasyāmiva viśvācyām § 5346 bāhuśoṣāpabāhukayorapyeke § 5347	35

adṛśyamānāsu tvetāsvativṛddhasya vyādheryanyavyā-
dhyuktānāmapī yathāsannaṃ vyadhaḥ | | § 5348

prāgeva copakalpayecchayanāsanodakumbhavastrap-
aṭṭādi | § 5349 AS.Sū.36.9

5 tathā yathālābhaṃ ca tagarailāśītaśivakuṣṭhapāṭhāvi-
ḍaṅgabhadradārutrikaṭukāgāradhūmaharidrārkaṅkurana-
ktamālacūrṇamasṛksrāvaṇāya | § 5350

asṛk sthāpanāya ca loddhramadhukapriyaṅgupatta-
ṅgagairikarasāñjanaśālmāśāṅkhayavagodhūmamāṣacūrṇam
10 | § 5351

vaṭAaśvatthāśvakarṇapalāśabibhītakasarjārjunadhanva-
nadhātakīsālasārārīmedatindukatvagaṅkuraniryāsaśrīveṣṭa-
kamṛtkapālamṛṇālāñjanacūrṇam | § 5352

kṣaumamaṣīlākṣāsamudraphenacūrṇam vā | § 5353
15 tathānyaccātisrutarakṭavyāpatpratīkāropakaraṇam | § 5354
sajjopakaraṇo hi vidyo na mohamāpneti | | § 5355

atha kṛtasvastyayanamāturaṃ vyādhibalasātmyādya-
veṣya snigdhaṃ jāṅgalarasaṃ yavāgūṃ vā pāyayitvā
muhūrtamātramāśvāsitaṃ pūrvāhṇe 'parāhve vāṅgaratā-
20 poṣṇabāṣpānyatareṇa svinnaṃ jānūcchrite mṛdāvāsane jā-
nūnīhitakūrparam samasthitapādaṃ pratyādityamupave-
śayet | § 5356 AS.Sū.36.10

keśānte ca plotacarmavalkalapaṭṭānyatamena badhnī-
yāt | § 5357

25 tataścāyatena vastrāṅguṣṭhagarbheṇa muṣṭidvayenāt-
uro yathāsvaṃ manye nipīḍayeddantāśca dantān | § 5358
gaṇḍau cādhmāpayet | § 5359

puruṣaścainam pṛṣṭhata ūrdhvasthaḥ vastrakṛkāṭikā-
ntaranyastayanvastraṃ prāṇānabādhamāno yantrayeditye-
30 eṣo 'ntarmukhavarjyānāṃ sirāṇāṃ vyadhane yantravi-
dhiḥ | § 5360

tataścāsyā vaidyo 'ṅguṣṭhaviṣṭabdhayā madhyamayā-
ṅgulyā sirāṃ tāḍayet | § 5361

utthitāñca spandamānāṃ sparśadāṃ vābhilakṣya vām-
35 ahastena kuṭhārikāmūrdhvadaṇḍāṃ kṛtvā sirāmadhyeny-
asya lakṣayitvā ca tathaiva ca madhyamayāṅgulyā tāḍaye-
daṅguṣṭhodareṇa vā pīḍayet | § 5362

- gūḍabahalatvakpraticchannāyāmaṅguṣṭhapīḍanādunna-
manamupalakṣayet | § 5363
- utkasanena krodhasaṃrambheṇa cāpūryante sirāḥ |
§ 5364
- āṅguṣṭhena tu nāsāgramunnamayya vrīhimukhenopa- 5
nāsikāṃ vidhyet | | § 5365
- AS.Sū.36.11 unnamitavidaṣṭāgrajihvasyādho jihvāyāḥ | § 5366
vivṛtāsyasya tāluni dantamūle ca | § 5367
grīvāsirāsu stanayorupari yantrayet | § 5368
udarorasoh prasāritoraskasyonnamiśirasah | § 5369 10
bāhubhyāmavalambamānasya pārśvayoḥ | § 5370
unnatameḍhrasya meḍhre | § 5371
śronipṛṣṭhaskandheṣūnnamitapṛṣṭhasyāvākśirasa upa-
viṣṭasya | § 5372
viśvācīgrḍhrasyoranākuñcite kūrpare jānuni ca sukho- 15
paviṣṭasya gūḍhāṅguṣṭhabaddhamuṣṭervyadhanīyaprade-
śasyopari caturaṅgule plotādyanyatamena ca badhvā ha-
stasirām | § 5373
evamekapādaṃ susaṃsthitam sthāpayitvānyapādam-
īṣatsaṅkucitaṃ tasyopari nidhāya jānusandheradhohastā- 20
bhyāmāgulphaṃ nipīḍya pūrvavadbahvā pādasirām vi-
dhyet | § 5374
tatra tatra ca taistairupāyairvikalpya yantrayet | | § 5375
AS.Sū.36.12 tatra māṃsaleṣvavakāśeṣu yavamātraṃ vrīhimukhena
| § 5376 25
ato 'nyathārdhayavamātraṃ vrīhimātraṃ vā | § 5377
asthnāmuparikuṭhārikayārdhayavamātraṃ | § 5378
sarvatra cānuttānāvagāḍhamṛjvasaṅkīrṇaṃ marmādy-
anupaghātisirāmādhye śastramāśu pātayet | | § 5379
AS.Sū.36.13 ekaprahārābhihatā dhārayā yā sravedasṛk | § 5380 30
muhūrtaruddhā tiṣṭhecca samyagviddheti tāṃ viduḥ
| | § 5381
AS.Sū.36.14 alpakālaṃ vahatyalpaṃ durviddhā tailacūrṇanaiḥ |
§ 5382
saśabdamatividdhā tu sravedduḥkhena dhāryate | | 35
§ 5383
AS.Sū.36.15 samyagviddhānāmapi ca sirāṇāmavahanakāraṇāni mū-
rchā bhayaṃ yantraśaithilyamatigāḍhatvamatyāśitatā kṣ-

- āmatvaṃ kuṅṭhaśastravyadho mūtritocāritatvaṃ duḥsv-
innatā kaphāvṛtavraṇadvāratā ceti | § 5384
athāpravṛttikāraṇaṃ yathāsvamupalakṣya pratikuryāt
| § 5385
- 5 tagarādicūrṇena ca tailalavaṇapragāḍhena sirāmukha-
mavacūrṇayet | § 5386
prṣṭhamadhye cāturaṃ pīḍayet | § 5387
evaṃ sādhu vahati | § 5388
samyak pravṛtte kaphānilopaśamanaraktāvicchedanā-
10 rthaṣmuṇalavaṇatailabindubhiḥ sirāmukhaṃ siñcet ||
§ 5389
- agre sravati duṣṭāśraṃ kusumbhādiva pītikā | § 5390 AS.Sū.36.16
samyaksrutvā svayaṃ tiṣṭhecchuddhaṃ taditi nāharet
|| § 5391
- 15 yasya tu sravati rakte mūrchā jāyate tasya vimucya ya-
ntraṃ śītasalilārdrapāṇisparśena vyajanavāyunā śrotras-
ukhena vacasā ca samāśvāsayannupaśamayya mūrchāṃ
punaḥ srāvayet | § 5392 AS.Sū.36.17
- punarmūrchatyaparedyustyahe 'pi vā | § 5393
20 paraṃ tu rudhirāvasecanapramāṇaṃ prasthaḥ | § 5394
ato 'nyathā vyādhidehartubalamapekṣeta || § 5395
tatra phenilamaruṇaṃ śyāvamacchaṃ rūkṣamaskandi AS.Sū.36.18
kaṣāyānurasam lohagandhi vegasrāvi śītaṃ ca raktaṃ vā-
tāt | § 5396
- 25 gr̥hadhūmāñjanodakakṛṣṇaṃ pītaṃ haritaṃ visraṃ
matsyagandhi kaṭutvānmakṣikāniṣṭamauṣṇyādaskandi sa-
candrakaṃ gomūtrābhaṃ ca pittāt | § 5397
kovidārapuṣpagairikodakāpāṇḍu śītaṃ snigdhaṃ ska-
ndi ghaṇaṃ picchilaṃ tantumad vraṇadvārāvasādi lavaṇa-
30 arasaṃ vasāgandhi ca kaphāt | § 5398
dvandvasaṅkīrṇaṃ saṃsargāt | § 5399
kaṃsanīlamāvilam durgandhaṃ ca sannipātāt | § 5400
śuddhamuktaṃ prāk | § 5401
tataḥ srutaraktasya vyadhamanulomamaṅguṣṭhenop-
35 arudhya śanaiśśanairyantramapanīyāśvāsayet | § 5402
satailaṃ ca plotam sirāmukhe datvā badhnīyāt | § 5403
saṃveśayecainam || § 5404

- AS.Sū.36.19   atiṣṭhati tu rakte sirāmukhaṃ sandhātuṃ pūrvoktaiśc-
 ūrṇairavacūrṇyāṅgulyagreṇa pīḍayet | § 5405
 śālmalyupodakāpicchāṃ vā vraṇamukhe datvā gā-
 dhaṃ badhnīyāt | § 5406
 madhūcchiṣṭapraliptaṃ vā paṭṭam | § 5407   5
 śītāmbunāvasiñcet | § 5408
 śītamadhurakaṣāyānnapānasekapradehapravātaveśma-
 bhirvā skandanāyopacaret | § 5409
 padmakādikvāthaṃ śarkarāmadhumadhuraṃ kṣīra-
 mikṣurasameṇahariṇājorabhramahiṣavarāhāṇāmanyatama- 10
 sya sirāṃ vidhvā rudhiraṃ māmaṃ ghṛtabhrṣṭaṃ vā pānaṃ
 dadyāt | § 5410
 tenaiva vā darbhapādamṛditenānuvāsayet | § 5411
 snigdhaiśca yūṣarasairbhojayet | § 5412
 vyadhādanantaraṃ vā punastāmeva sirāṃ vidhyet | 15
 § 5413
 sarvathā cānavatiṣṭhamāne pācanāya kṣāraṃ dadyāt |
 § 5414
 saṅkocayituṃ vā sirāmukhaṃ taptaśalākayā dahet |
 § 5415   20
 na ca kṣaṇamapyupekṣeta | § 5416
 kṣīṇaraktasya hi vāyurmarmāṇyupasaṅgrhya mūrchā-
 saṃjñānāśāsīraḥkampabhramamanyāstambhāpatānakaha-
 nubhramśahidhmāpāṇḍutvabādhiryadhātukṣayākṣepakā-
 dīn karoti | § 5417   25
 maraṇaṃ vā | | § 5418
 AS.Sū.36.20   prāṇaḥ prāṇabhṛtāṃ raktaṃ tatksayāt kṣīyate 'nalaḥ |
 § 5419
 vardhanaṃ cānilastasmādyuktyā bṛmhaṇamācaret | |
 § 5420   30
 AS.Sū.36.21   aśuddhaṃ tu raktamaparāhṇe 'nyedyurvā punaḥ srāv-
 ayet | § 5421
 tato 'pi śeṣaṃ sarvathā vāpyavisrāvyaṃ raktasya śīta-
 sekapradehavirekopavāsasnigdhamadhurānnapānaiḥ pr-
 asādayet | § 5422   35
 māsamātraṃ vā snehādibhirupacarya punarvidhyet |
 § 5423

durvyadhātivyadhakuṭititiryagvyadhādervyadhadoṣā-
dvyāpado yāḥ syustā yathāsvaṃ sādhayediti | § 5424

bhavati cātra | | § 5425

5 unmārgagā yantranipīḍanena svasthānamāyānti puna- AS.Sū.36.22
rna yāvat | § 5426

doṣāḥ pradusṭā rudhiraṃ prapannāstāvaddhitāhārav-
ihārabhāk syāt | | § 5427

nātyuṣṇāṣītaṃ laghu dīpanīyaṃ rakte 'panīte hitama- AS.Sū.36.23
nnapānam | § 5428

10 tadā śarīraṃ hyanavasthitāsṛgagnirviśeṣāditi rakṣita-
vyaḥ | | § 5429

prasannavarṇendriyamindrithārthānicchantamavyāha- AS.Sū.36.24
tapakṛvegam | § 5430

15 sukhānviṭaṃ puṣṭibalopapannaṃ viśuddharaktaṃ pu-
ruṣaṃ vadanti | | § 5431

iti ṣaṭtriṃśo 'dhyāyaḥ |

1.37 atha ṣaṭtriṃśo 'dhyāyaḥ |

athātaḥ śalyāharaṇavidhiṃ nāmādhyāyaṃ vyākhyāsyā- AS.Sū.37.1
maḥ | § 5433

iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ | | § 5434

5 trividhā hi gatiḥ śalyānāmūrdhvamadhastiryak ca | AS.Sū.37.2
§ 5435

sā punaḥ pratyekamṛjuvakrabhedena dvividhā | | § 5436

tatra dhyāmaṃ piṭakācitaṃ śophavedanāvantaṃ muh- AS.Sū.37.3
urmuhuh śoṇitāsrāviṇaṃ budbudavadudgataṃ mṛdumā-
ṃsaṃ ca vraṇaṃ saśalyaṃ vidyāt | | § 5437

10 viśeṣatastu tvaggate śalye vivarṇaḥ śopho bhavatyāya- AS.Sū.37.4
taḥ kaṭhinaśca | § 5438

māṃsagate śophābhivṛddhiḥ śalyamārgānupasaṃro-
haḥ pīḍanāsahiṣṇutā coṣaḥ pākaśca | | § 5439

15 peśyantarasthe śophavarjyaṃ māṃsaprāptavat | § 5440 AS.Sū.37.5
sirāgate sirādhmānṃ sūlaṃ ca | § 5441

snāvagate snāvajālāvakṣepaṇaṃ saṃrambhaścograruk
| | § 5442

srotogate srotasāṃ svakarmaguṇahāniḥ | § 5443 AS.Sū.37.6

	dhamanīsthe saphenaṃ raktamīrayannanilaḥ saśabdo nirgacchatyaṅgapīḍā hr̥llāsaśca § 5444	
	asthigate vividhā vedanāḥ śophaśca § 5445	
AS.Sū.37.7	sandhigate 'sthivacceṣṭoparodhaśca § 5446	
	asthisandhigate 'sthipūrṇatā saṅgharṣo balavāṃśca § 5447	5
AS.Sū.37.8	koṣṭhagate tvāṭopānāhau mūtrapurīṣāhāradarśanāni ca vraṇamukhādbhavanti § 5448	
	marmagate marmaviddhavat § 5449	
AS.Sū.37.9	yathāyathaṃ copadiṣṭaiḥ parisrāvaistvagādiṣu śalyam- upalakṣayet § 5450	10
	sūkṣmagatiṣu śalyeṣvetānyeva lakṣaṇānyavispaṣṭāni bhavanti § 5451	
AS.Sū.37.10	śuddhadehānāmanulomasanniviṣṭānyuparuhyante § 5452	
	doṣaprapkopavyavāyavyāyāmābhighātebhyaśca pracali- tāni punarābhādhayanti § 5453	15
AS.Sū.37.11	tatra tvakpranaṣṭe snigdhasvinnāyāṃ mṛṇmāṣayavag- odhūmagomayacūrṇamarditāyāṃ tvaci yatra saṃrambho vedanā vā bhavati § 5454	
	yatra vā styānaṃ sarpirnihitamāsu vilīyate § 5455	20
	pralepo vā śuṣyati § 5456	
	tatra śalyaṃ jānīyāt § 5457	
	māṃsapranaṣṭe snehādibhiḥ kriyābhirāturamupapād- ayet § 5458	
	karśitasya ca śīthilībhūtamanavabaddhaṃ kṣubhyam- ānaṃ yatra yatra saṃrambhaṃ vedanāṃ vā janayati tatra śalyam § 5459	25
AS.Sū.37.12	evaṃ koṣṭhāstnipeśīvivareṣvapi § 5460	
AS.Sū.37.13	sirāsrotodhamanīsnāvapraṇaṣṭe khaṇḍacakramaśvay- uktaṃ rathamāropyāturaṃ viṣame 'dhvani śīghraṃ nayet § 5461	30
	tataḥ saṃrambhādibhirjānīyāt § 5462	
AS.Sū.37.14	sandhipraṇaṣṭe snehasvedopapannaṃ sandhiṃ prasā- raṇākuñcanabandhanapīḍanairupācaran pūrvavadavaga- cchet § 5463	35
	asthipraṇaṣṭe snigdhasvinnānyasthīni bandhanapīḍa- nābhyāṃ bhr̥śamupacaramstadvadupalakṣayet § 5464	

- marmapraṇaṣṭe tvananyabhāvānmāṃsādibhyo marm- AS.Sū.37.15
 aṅāmuktaṃ parīkṣaṇaṃ bhavati | | § 5465
- sāmānyalakṣaṇaṃ tūcchritahastiskandhāśvamādruroha- AS.Sū.37.16
 ṇadrutayānalaṅghanaplavanavyāyāmairjambhodgārakāsa-
 5 kṣavathuṣṭhīvanahasanaṣṭhāyāmairmalaśukrotsargairvā
 yatra saṃrambho vedanā vā bhavati | § 5466
- yatra vā svalpe 'pyāyāse svāpo gauravaṃ ghaṭṭanaṃ
 śopho vā syāttatra śalyamādiṣet | | § 5467
- samāsataścaturvidhaṃ śalyaṃ bhavati | § 5468 AS.Sū.37.17
- 10 vṛttadvitricaturasrabhedena | § 5469
- tadadrīśyamānaṃ vṛttasaṃsthānādanumimīta | | § 5470
- sarvaśalyānāṃ mahatāmāharaṇe dvāvevopāyau prati- AS.Sū.37.18
 lomo 'nulomaśca | | § 5471
- tatra pratilomamarvācīnamānayedanulomaṃ parācī- AS.Sū.37.19
 15 nam | § 5472
- tiryaggataṃ yataḥ sukhāhāryaṃ bhavati | § 5473
- tataḥ chitvāpaharet | | § 5474
- pratilomamanuttuṅḍitaṃ chedanīyaṃ pṛthumukhaṃ AS.Sū.37.20
 ca śalyaṃ nirghātayet | § 5475
- 20 tathā kākṣyāvaṅkṣaṇoraḥparaśukāntarapatitāni | | § 5476
- naiva cāharedviśalyaghaṇaṃ marmapraṇaṣṭaṃ vāśoph- AS.Sū.37.21
 avedanaṃ pākavirahitaṃ | | § 5477
- atha hastaprāpyaṃ śalyaṃ hastenāharet | § 5478 AS.Sū.37.22
- tadaśakyaṃ yathāyathaṃ yantreṇa | § 5479
- 25 tathāpyaśakyaṃ śastreṇa viśasya tato nirlohitāṃ vr-
 aṇaṃ kṛtvāgnighṛtamadhuprabhṛtibhiḥ svedayitvāvada-
 hya tarpayitvā sarpirmadhubhyāṃ badhvācārikamādiṣet
 | § 5480
- sirāsnāvalagnaṃ śalākāgreṇābhimocyāharet | § 5481
- 30 hṛdaye 'bhivartamānaṃ śalyaṃ śītajalādibhirudvejita-
 syāharet | § 5482
- yathāmārgaṃ durāharamanyato 'pyevamāharet | |
 § 5483
- asthivivarapraṇaṣṭamasthividaṣṭaṃ vāvagrhya padbhyāṃ AS.Sū.37.23
 35 puruṣaṃ yantreṇāpakarṣet | § 5484
- aśakyaṃ evaṃ vā balavadbhiḥ sugṛhītasya yantreṇa gr-
 āhayitvā śalyavāraṅgaṃ pratibhujya vā dhanurguṇairek-

	ato badhvānyataśca pañcāngyā susaṃyatasyāśvasya va- ktrakāṭake badhnīyāt § 5485	
	athainamevaṃ kaśayā tāḍayediyathonnamayañchiro vegena § 5486	
	śalyamuddharati § 5487	5
AS.Sū.37.24	dr̥dhāṃ vā vṛkṣaśākhāmavanamya tamyāṃ pūrvavad badhvoddharet § 5488	
AS.Sū.37.25	durbalavāraṅgaṃ tu kuśābhirbadhvā § 5489	
	śvayathugrastavāraṅgamutpīḍya śvayathum § 5490	
AS.Sū.37.26	adeśottuṅḍitamasmaṃudgaraprahāreṇa vicālya yathā- mārgameva § 5491	10
AS.Sū.37.27	karṇavattu yantreṇa vimṛditakarṇaṃ kṛtvā § 5492	
	nāḍīyantreṇa va bahumukhena yathāsvamupasaṅgr- hya śalākāyantreṇānyena vā pūrvavadāharet § 5493	
	anulomamakarṇamanalpavraṇamukhamayaskāntena § 5494	15
	pakvāśayagataṃ virecanena § 5495	
AS.Sū.37.28	vātaviṇmūtragarbhasaṅgaṃ pravāhaṇena duṣṭavātav- iṣastanyādīnyāsyaviśāṇacūṣaṇena § 5496	
AS.Sū.37.29	kaṅṭhasrotogate tu śalye bisam saktam sūtram kaṅṭhe praveśayet § 5497	20
	atha tadgr̥hītaṃ vijñāya śalyaṃ samameva sūtram bi- sam cākṣipet § 5498	
	bisābhāve mṛṇāle 'pyayameva vidhiḥ § 5499	
	jātuṣe tu kaṅṭhasakte kaṅṭhe nāḍīm praveśayettadā cā- gnitaptām sūkṣmamukhīm śalākāmatha tāṃ gr̥hītaśalyāṃ śītābhiradbhiḥ pariṣicya sthirībhūtāmāharet § 5500	25
	ajātuṣe 'pyevameva prataptām jatumadhūcchiṣṭānyata- rapradigdhāṃ śalākām § 5501	
	matsyakaṅṭakamanyadvā tādr̥gasthiśalyaṃ kaṅṭhala- gnaṃ sūtreṇa sūtraplotena vā veṣṭitayāṃgulyāpaharet § 5502	30
	athavā keṣoṅḍukaṃ dr̥dhadīrghasūtrabaddhaṃ drav- opahitaṃ pāyayedvāmayecca § 5503	
	vamataśca śalyaikaśeśasaktam sūtram sahasaivākṣipet § 5504	35
	mṛdunā vā dantadhāvanakūrccenāpaharet § 5505	
	parato vā praṇudet § 5506	

- vāloṇḍuke vilagne tadvat kaṅṭakam | | § 5507
 kṣatakaṅṭhaśca triphalācūrṇaṃ madhughṛtasitopeta- AS.Sū.37.30
 manukaṅṭhayan lihyāt | | § 5508
- apāṃ pūrṇaṃ puruṣamavākcirasamavapīdayeddhun- AS.Sū.37.31
 5 uyādvāmayecca bhasmarāśau vā nikhanyādāmukhāt |
 § 5509
- anyathā hyunmārgagāmibhiradbhirādhmānakāsaśvā-
 sapīnasendriyopaghātajvarādayaḥ śleṣmavikārā mṛtyuśca
 | § 5510
- 10 tatra yathāsvaṃ kaphe pratikuryāt | § 5511
 grāsaśalyamambunā praveśayet | § 5512
 skandhe vā muṣṭinābhihanyāt | § 5513
- tathā nirbhujya vartma vartmagatamapanīya coṣṇāmb- AS.Sū.37.32
 ubāṣpasvedaṃ samadhmadhukakvāthena sarpiṣā ca pa-
 15 riṣekaṃ kuryāt | § 5514
- svayamapi śalyamaśruḥsavathukāsodgāramūtrapuriṣā-
 nilairnayanādibhyo 'ṅgāvayavebhyaḥ patati | | § 5515
- kīṭe karṇasrotaḥpraviṣṭe todo gauravaṃ bharabharāy- AS.Sū.37.33
 amāṇaṃ ca bhavati spandamāne cāpyadhikaṃ vedanā |
 20 § 5516
- tatra salavaṇenāmbunā madhukayuktena madyena vā
 sukhoṣṇena pūraṇaṃ | § 5517
- nirgate ca kīṭe tadutsarjanam | § 5518
- tatraiva tu mṛte pākakothakledā bhavanti | § 5519
- 25 teṣu karṇasrāvoktaṃ kuryāt | § 5520
 pratīnāhoktaṃ ca | § 5521
- toyapūrṇaṃ karṇaṃ hastonmathitena tailāmbunā pūr-
 ayet | § 5522
- pārśvāvanataṃ vā kṛtvā hastenāhanyānnādyā vā cūṣa-
 30 yet | § 5523
- bhavanti cātra ślokāḥ | | § 5524
- jāuṣaṃ hemarūpyādiddhātujam ca cirasthitam | § 5525 AS.Sū.37.34
 uṣmaṇā prāyaśaḥ śalyaṃ dehajena vilīyate | | § 5526
- viṣāṇaveṇudārvasthidantavālopalāni tu | § 5527 AS.Sū.37.35
- 35 śalyāni na viśīryante śarīre mṛṇmayāni ca | | § 5528
- viṣāṇaveṇvayastālādāruśalyaṃ cirādapi | § 5529 AS.Sū.37.36
- prāyo nirbhujyate taddhi pacatyāśu palāsrī | | § 5530
- śalye māṃsāvagādhe cet sa deśo na vidahyate | § 5531 AS.Sū.37.37

	tatastaṃ mardanasvedaśuddhikarśanabr̥mhaṇaiḥ	
	§ 5532	
AS.Sū.37.38	tīkṣṇopanāhapānānnaghanaśastrapadāṅkanaiḥ § 5533	
	pācayitvā harecchalyaṃ pātanaiṣaṇapīḍanaiḥ § 5534	
AS.Sū.37.39	śalyapradeśayantrāṇāmavekṣya bahurūpatām § 5535	5
	taistairupāyairmatimān śalyaṃ vidyāttathāharet	
	§ 5536	
AS.Sū.37.40	vraṇe praśānte prānteṣu nātisparśāsahiṣṇuṣu § 5537	
	alpe śophe ca tāpe ca niḥśalyamiti nirdiśet § 5538	
AS.Sū.37.41	kāya eva paraṃ śalyaṃ nijadoṣamalāvilaḥ § 5539	10
	śalye śalyaṃ śarādyāṃ tu viśeṣāttena cintyate § 5540	
	iti saptatrimśo 'dhyāyaḥ	

1.38 athāṣṭatrimśo 'dhyāyaḥ |

AS.Sū.38.1	athātaḥ śastrakarmavidhiṃ nāmādhyāyaṃ vyākhyāsyā- maḥ § 5542	
	iti ha smāhurātreyaḍayo maharṣayaḥ § 5543	
AS.Sū.38.2	dvididhe hi vyādhāvupāyāpekṣe nija gāgantau vā bhe- ṣajaviṣayātīte śastrakarma prayujyate § 5544	5
AS.Sū.38.3	sa cāmayaḥ prāyeṇa śvayathupūrvako bhavatyataḥ śo- phāvasthasyaiva vātapittakapharaktasam̐sargasannipātā- tmakatāmupalakṣya pākabhayādyathāsvamupavāsalepa- sekāṣṇmoksakaśāyaghr̥tapānaśodhanāni prayuñjīta	
	§ 5545	10
AS.Sū.38.4	tathāpyanupaśāmyati pravilayanam § 5546	
	avilīyamāne copanāhanam § 5547	
AS.Sū.38.5	tatra śophasyāmalakṣaṇamalpatā cālpoṣmarujatvaṃ tvaksavarṇatā sthairyāṃ ca § 5548	
AS.Sū.38.6	pacyamānastu vivarṇo bastirivātataḥ § 5549	15
	sam̐rambhaśūlarāgadāhoṣārucitr̥ṣṇājvarāratisparśāsaha- tvānidratāsamanvito viṣyandayati sarpiḥ śoṣayati prade- haṃ sarṣapakalkopalipta iva cemicimāyate pipīlikābhiriva sam̐sarpyate pīḍyata iva pāṇinā ghaṭyata ivāṅgulyā tāḍy- ata iva daṇḍena tudyata iva sūcībhirbhidyata iva śaktibhi- śchidyata iva śastreṇa daśyata iva vṛścikairdahyata ivāgn- ikṣārābhyāṃ mathyata ivomulkena § 5550	20

- pakve tu gatavegatvaṃ pramlānatā tvakśīthilatā valī- AS.Sū.38.7
 prādurbhāvaḥ pāṇḍutā madhyonnatatāṅgulyavapīḍitam-
 ukte pratyunnamanam bastāvivodakasya pūyasya sañcar-
 aṇam kaṇḍūḥ saṃrambhaśūlādyupaśamaśca || § 5551
- 5 sūlam narte 'nilāddāhaḥ pitācchophaḥ kaphodayāt | AS.Sū.38.8
 § 5552
- rāgo raktācca pākaḥsyādato doṣaiḥ saṣṇitaiḥ || § 5553
 pāke 'tivṛtte suṣirastanutvagdoṣabhākṣitaḥ | § 5554 AS.Sū.38.9
 valībhirācitaḥ śyāvaḥ śīryamāṅtanūruhaḥ || § 5555
- 10 kaphajeṣu tu śopheṣu keṣucit gambhīratvādraktameva AS.Sū.38.10
 vipacyate | § 5556
 tataścāspaṣṭam pakvaliṅgam bhavati | § 5557
 yatra hi tvaksāvarṇyam śītaśophatalparujatāśmavacca
 ghanatā | § 5558
- 15 na tatra mohamupeyāt | § 5559
 taṃ raktapākamityācakṣate || § 5560
- athainaṃ samyakpakvamavadhārya bhīruvṛddhabā- AS.Sū.38.11
 ladurbalaklībakṣīṅnagarbhiṅviṣārditaśastrakṣāmeṣu pāko-
 ddhatadoṣeṣu ca piṇḍiteṣu sandhimarmāśriteṣvalpeṣu vā
 20 śopheṣu tīkṣṇoṣṇadravyairdāraṇam kurvīta | § 5561
 itareṣu tu pāṭanam || § 5562
- āmapāṭane sirāsnāyuvyāpādanam ṣṇitātipravṛttirve- AS.Sū.38.12
 danātivṛddhiravadaraṇam kṣatavisarpo vā syāt | § 5563
 bhavati cātra || § 5564
- 25 piṣṭhan pakve punaḥ pūyaḥ sirāsnāyvasṛṅnāmiṣam | AS.Sū.38.13
 § 5565
- vivṛddho dahati kṣipraṃ tṛṇolapamivānalaḥ || § 5566
 yaśchinattyamamajñānādyāśca pakvamupekṣate | § 5567 AS.Sū.38.14
 śvapacāviva vijñeyau tāvaniścitakāriṅau || § 5568
- 30 prāk śastrādbhojayediṣṭam tīkṣṇam madyam ca pāya- AS.Sū.38.15
 yet | § 5569
 na mūrchatyannasaṃyogānmattaḥ śastraṃ na budhy-
 ate || § 5570
- 35 anyatra mūḍhagarbhodarāśmarīmukharogebhyaḥ | § 5571 AS.Sū.38.16
 athopahr̥tayantraśastrakṣārāgnijāmbavauṣṭhpicuplota-
 patrasūtracarmapaṭṭamadhusnehakaṣāyālepakalkasekoda-
 kumbhaśītoṣṇodakakaṭāhavyajanādivraṇopayogisarvopa-
 karaṇamāśritaśayanīyamupasthitasthirasnehabalavadava-

- lambakapurūṣamiṣṭe 'hanimuhūrte ca dadhyakṣatānnapā-
narukmaratnārcitavipraṃ praṇateṣṭadevataṃ kṛtamaṅga-
laṃ bhuktavantamāturaṃ prāṇmukhamupaveśya saṃve-
śya vā yantrayitvā pratyānmukho vaidyo marmasirāsnāy- 5
usandhyasthidhamanīḥ pariharannanulomaṃ śastraṃ ni-
dadhyādāpūyadarśanāt | § 5572
- AS.Sū.38.17 sakṛdevāharecchastramāśu ca | | § 5573
mahatsvapi ca pākeṣu dvyaṅgulaṃ śastrapadamuktam
| § 5574
dvyaṅgulāntaraṃ tryaṅgulāntaraṃ vābhisamīkṣya vi- 10
vṛtte pradeśe vāmapradeśinyaiṣitvā nātivivṛtte gambhīra-
māṃsale caiṣaṇyā | § 5575
viparīte karīrādinālenātisaṃvṛte sūkaravālena vā | |
§ 5576
- AS.Sū.38.18 yato gatāṃ gatim vidyādutsaṅgo yatra yatra ca | § 5577 15
tatra tatra vraṇaṃ kuryāt suvibhaktaṃ nirāśayam |
§ 5578
- AS.Sū.38.19 āyataṃ ca viśālaṃ ca yathā doṣo na tiṣṭhati | | § 5579
śauryamāśukriyā tīkṣṇaṃ śastramasvedavepathū |
§ 5580 20
- AS.Sū.38.20 asammohaśca vaidyasya śastrakarmani śasyate | | § 5581
tatra bhrūgaṇḍalalāṭākṣikūṭauṣṭhadantaveṣṭamanyāka-
ṇṭhajatrakakṣyākukṣivaṅkṣaṇeṣu tiryakcheda iṣṭaḥ | § 5582
anyatra tu sirāsnāyūpaghāto 'tivedanā cirād vraṇasa-
mroho māṃsaskandī ca tiryakchedāt bhavanti | | § 5583 25
- AS.Sū.38.21 tataḥ śastramavacārya śītābhiradbhirāturamāśvāsya
samantāt pratipīḍyāṅgulyā vraṇamapi prakṣālya kaṣāyeṇa
vraṇāt plotenāmbho 'panīya vedanārakṣoghnaireguggulva-
garusarjarasavacāgaurasarsapahiṅgulavaṇanimbapatraiḥ sa-
ghṛtairvraṇaṃ dhūpayitvā yathāsvamauśadhena madhu- 30
ghṛtatilakalkaiśca digdhāṃ vatim praṇidhāya kalkena pū-
rayitvā nātibhrṣṭayavasaktubhirghṛtāktairbhājanānte 'mbh-
asā dakṣiṇāṅgulībhiḥ sumṛditairavacchādya ghanāṃ kab-
alikāṃ datvā savyadakṣiṇānyatarapārśve ṛjumanāviddha-
masaṅkucitaṃ mṛdupaṭṭaṃ niveśya badhnīyāt | | § 5584 35
- AS.Sū.38.22 vātaśleṣmodbhavāṃstatra dvistrirvā veṣṭayed vraṇān |
§ 5585
sakṛdeva parikṣipyā pittaraktābhighātajān | | § 5586

- śastrakṣatarujāyāṃ tu pratatāyāṃ yaṣṭimadhukasarpī- AS.Sū.38.23
 soṣṇena vraṇaṃ siñcet | § 5587
- udakumbhāccāpo grhītvā prokṣayan parito vikīrya pa-
 5 rṇaśabaryādibhirasya rakṣāṃ kuryādrakṣo 'bhibhavanīṣe-
 dhārtham | § 5588
- tebhyaśca balimupaharet | § 5589
 dhārayecca śirasā || § 5590
- lakṣmīm guhāmatiguhāṃ jaṭilāṃ brahmacāriṇīm | AS.Sū.38.24
 § 5591
- 10 vacāṃ chatrāmaticchatrāṃ dūrvāṃ siddhārthakānapi
 || § 5592
- guggulvādibhirevaṃ śayanāsanādi dvirahno dhūpayet AS.Sū.38.25
 | § 5593
- tathā snehoktaṃ dinacaryoktaṃ cācāramanuvarteta ||
 15 § 5594
- viśeṣataśca divāsvapnād vraṇe śophakaṇḍūrāgarukp- AS.Sū.38.26
 ūyavṛddhiḥ || § 5595
- strīṇāṃ tu smṛtisamsparsādarśanaiścalite srute | § 5596 AS.Sū.38.27
- śukre vyavāyājān doṣānasamsarge 'pyavāpnuyāt ||
 20 § 5597
- bhojayeccaināṃ yathāsātmyaṃ samātītaśāliṣaṣṭikayav- AS.Sū.38.28
 agodhūmānyatamaṃ mudgamasūrāḍhakīsatīnayūśajāṅg-
 alarasopetaṃ jīvantīsuniṣaṇṇakataṇḍulīyakavāstukavārtā-
 kapaṭolakāravellakabālamūlaśāśākayuktaṃ dāḍimāmala-
 25 kasaindhavasahitaṃ sarpiḥsnigdham laghvalpamuṣṇoda-
 kottaraṃ ca | § 5598
- evamasya samyagaśitaṃ jarāmupaiti | § 5599
- ajīrṇādanilādīnāṃ vibhramo balavāan bhavet | § 5600
- tataḥ śopharujāpāka dāhānāhānavāpnuyāt || § 5601
- 30 navadhānyamāśakalāyakulatthaniṣpāvaśimbīśītāmbu- AS.Sū.38.29
 madyekṣukṣīrapīṣṭatilavikṛtīśuṣkaśākapiśītaharitaśākāmla-
 lavaṇakaṭukakṣārānūpāmiṣāṇi varjayet || § 5602
- vargo 'yaṃ navadhānyādirvraṇinaḥ sarvadoṣakṛt | AS.Sū.38.30
 § 5603
- 35 madyaṃ tikṣṇoṣṇarūkṣāmlamāśuvyāpādayed vraṇam
 || § 5604
- bālośīraiśca vījyeta nacaināṃ parighaṭṭayet | § 5605 AS.Sū.38.31
- na tudennava kaṇḍūyecceṣṭamānaśca pālayet || § 5606

- AS.Sū.38.32   snigdhavṛddhadvijātīnāṃ kathāḥ śṛṇvanmanahprijāḥ
 | § 5607
 āśāvān vyādhimokṣāya kṣipraṃ vraṇamapohati ||
 § 5608
- AS.Sū.38.33   punaśca tṛtīye 'hani pakṣālanādi pūrvavat vraṇakarma   5
 kuryāt | § 5609
 dvitīye divase mokṣaṇādvigrathito vraṇaścirāduparo-
 hatyugrarujaśca bhavati || § 5610
- AS.Sū.38.34   na ca vikeśikāmauśadhaṃ vātisnigdharūkṣamatiślath-
 amatigāḍhamaślakṣṇaṃ durnyastaṃ vā dadyāt | § 5611   10
 atisnehāt kledaḥ | § 5612
 atiraukṣyāt chedo vedanā ca | § 5613
 atiślathatvādapariśuddhiḥ | § 5614
 gāḍhatayā saṃrambha aślakṣṇatvāddurnyāsācca vraṇ-
 avartmopagharṣaṇam || § 5615   15
- AS.Sū.38.35   avaśyaṃ sāsāye vraṇe vikeśikāṃ dadyāt | § 5616
 saṃpūtimāṃsaṃ sotsaṅgaṃ sagatiṃ pūyagarbhiṇam
 | § 5617
 vraṇaṃ śodhayate śīghraṃ sthitā hyantarvikeśikā ||
 § 5618   20
- AS.Sū.38.36   vyamlaṃ tu pāṭitaṃ śophaṃ pācanaiḥ samupācaret |
 § 5619
- AS.Sū.38.37   bhojanairupanāhaiśca nātivraṇavirodhibhiḥ || § 5620
 yastu sīvyo vraṇastatra calāsthīśalyapāṃsutṛṇaroma-
 śuṣkaraktādīnapohya vicchinnapavilambitaṃ māṃsaṃ   25
 sandhyasthīni ca yathāsthānaṃ samyak sthāpayitvā sth-
 ite rakte yathārhaṃ sūcyopahr̥tena snāyusūtravālānyata-
 mena sīvyet | § 5621
- AS.Sū.38.38   śaṇāśmantakamūrvātasīnāṃ vā valkaiḥ || § 5622
 sīvanavikalpāstu samāsenā catvāraḥ | § 5623   30
 tadyathā goṣphaṇikātunnaśīvanavellitakarajjugranthi-
 bandhanamiti | § 5624
 teṣāṃ nāmabhirevākṛtivibhāgaḥ | § 5625
 prahāraśāccopayogaḥ | § 5626
 na cātisannikṛṣṭāṃ viprakṛṣṭāmatyalpabahuḡrāhiṇīm   35
 vā sūcīm pātayet | § 5627
 evaṃ samyaksyūtamavekṣya madhughṛtayuktairaṇja-
 namadhukanibalodhrapriyaṅgusallakīphalakṣaumamaṣi-
 cūrṇairavakīrya pūrvavad bandhādi yojayet || § 5628

- asīvyā vaṅkṣaṇavakṣaḥkaksādiṣu pracaleṣvalpamāms- AS.Sū.38.39
eṣu ca vāyunirvāmiṇo 'ntarlohitaśalyā viṣāgnikṣārakṛtāśca
vraṇāḥ | | § 5629
- 5 sīvyāstu medassamutthitā bhinnalikhitāḥ kaphagra- AS.Sū.38.40
nthiralpapālikāḥ karṇāḥ sadyovraṇāśca | § 5630
- śirolalāṭākṣikūṭakarṇanāsāgaṇḍauṣṭhakṛkātīkābāhūda-
rasphikpāyuprajananamuškādiṣvacaleṣu mām̐savatsu ca
pradeśeṣu | | § 5631
- 10 kośadāmotsaṅgasvastikānuvellitamuttolīmaṇḍalastha- AS.Sū.38.41
vikāyamakakhaṭvācīnavibandhavitānagoṣphaṇāḥ pañcā-
ṅgī ceti pañcadaśa bandhaviśeṣāḥ | § 5632
- teṣāṃ nāmabhirevākṛtayaḥ prāyeṇa vyākhyātāḥ | |
§ 5633
- 15 tatra kośamaṅgulīparvasu vidadhyāt | § 5634 AS.Sū.38.42
dāma sambādhe 'ṅge | § 5635
utsaṅgaṃ vilambini | § 5636
svastikaṃ sandhikūrcabhrūstanāntarakukṣyakṣikapol-
akarṇeṣu | § 5637
- 20 anuvellitaṃ śākhāsu | § 5638
muttolīṃ grīvāmedhrayoḥ | § 5639
maṇḍalaṃ vṛtte 'ṅge | § 5640
sthavikāmaṅguṣṭhāṅgulimedhṛāgramūtravṛddhiṣu | § 5641
yamakaṃ yamalavraṇayoḥ | § 5642
khaṭvāṃ hanuśāṅkhagaṇḍeṣu | § 5643
- 25 cīnamapāṅgayoḥ | § 5644
vibandhamudarorupṛṣṭheṣu | § 5645
vitānaṃ mūrdhādaḥ pṛthule 'ṅge | § 5646
goṣphaṇaṃ nāsaṣṭhacibukasandhiṣu | § 5647
pañcāṅgīm jatrūrdhvamiti | § 5648
- 30 yo yasmin pradeśe suniviṣṭo bhavati taṃ tasmin kurv-
īta | § 5649
- na tu vraṇasyopari na cābādhakaro yathā syāt | | § 5650
bandhastviṣṭo 'nile duṣṭe duṣṭe bhagne vraṇeṣu ca | AS.Sū.38.43
§ 5651
- 35 tatrāntyayordvidhā bandhaḥ savyadakṣiṇabhedataḥ
| | § 5652
trividhastveva sarvatra gāḍhaślathasamatvataḥ | § 5653 AS.Sū.38.44

	kaphavāte ghano gāḍhaḥ pittarakte tanuḥ ślathaḥ	
	§ 5654	
AS.Sū.38.45	vātapitte samo bandhaḥ kaphapittavraṇeṣu ca § 5655	
	tathā sphikkakṣyāvāṅkṣaṇoruśirassu gāḍhaṃ badhrī-	
	yāt § 5656	5
	śākhāvanakananṭhakarnaṃeḍhramuṣkapṛṣṭhapārśvoda-	
	rorassu samam § 5657	
	akṣṇoḥ sandhiṣu ca śithilam § 5658	
AS.Sū.38.46	vātaśleṣmajeṣu śithilasthāne samam § 5659	
	samasthāne gāḍham § 5660	10
	gāḍhasthāne gāḍhataram § 5661	
	tathā śītavasantayostriyahāt § 5662	
	pittarakteṣu tu gāḍhasthāne samam § 5663	
	samāsthāne śithilam § 5664	
	śithilasthāne naiva § 5665	15
	tathā śaradgrīṣmayoḥ sāyaṃ prātaśca § 5666	
	abadhyamānaḥ punardamaśamaśakatṛṇakāṣṭhapāmsu-	
	śītavātātapādīsamparkādvividhopadravopadruto duṣṭavr-	
	aṇatāmupaiti § 5667	
	snehaścātra na ciram tiṣṭhati § 5668	20
	bheṣajamacirācchuṣyati § 5669	
	kṛcchreṇa rohati § 5670	
	rūdhe ca vaivarṇyaṃ bhavati § 5671	
	api ca § 5672	
AS.Sū.38.47	cūrṇataṃ mathitaṃ bhagnaṃ viśliṣṭamatha pāṭitam	25
	§ 5673	
	asthisnāyusirācchinnamāśu bandhena rohati § 5674	
AS.Sū.38.48	utthānaśayanādyāsu sarvehāsu na pīḍyate § 5675	
	udvṛttauṣṭhaḥ samutsanno viṣamaḥ kaṭhino 'tiruk	
	§ 5676	30
AS.Sū.38.49	samo mṛduraruk śīghraṃ vraṇaḥ śudhyati rohati	
	§ 5677	
	sthiraṇāmālpamāmsānām raukṣyādanuparohatām	
	§ 5678	
	pracchādyamauṣadhaṃ patrairyathādoṣaṃ yathartu	35
	ca § 5679	
AS.Sū.38.50	ajīrṇātaruṇācchidraih samantāt suniveśitaih § 5680	

- dhautairakarkaśaiḥ kṣīrībhūrjārjunakadambajaiḥ ||
 § 5681
- kuṣṭhināmagnidagdhānām piṭakāmadhumehinām | AS.Sū.38.51
 § 5682
- 5 karnikāśconduruviṣe kṣāradagdhā viṣānvitāḥ || § 5683
 māṃsapāke na baddhavyā gudapāke ca dāruṇe | § 5684 AS.Sū.38.52
 śīryamāṇāḥ sarugdāhāḥ śophāvasthāvisarpiṇaḥ ||
 § 5685
- 10 arakṣayā vraṇe yasmin makṣikā nikṣipet krimīn | § 5686 AS.Sū.38.53
 te bhakṣayantaḥ kurvanti rujāśophāsrasaṃsraṇān ||
 § 5687
- surasādiṃ prayuñjīta tatra dhāvanapūraṇe | § 5688 AS.Sū.38.54
 saptaparnākarañjārkanimbarājādanatvacāḥ || § 5689
 gomūtrakalkito lepaḥ sekaḥ kṣārāmbunā hitaḥ | § 5690 AS.Sū.38.55
 15 pracchādya māṃsapeśyā vā vraṇaṃ tānāśu nirharet ||
 § 5691
- utpadyamānāsu ca tāsu tāsavavasthāsu doṣādīnapekṣya AS.Sū.38.56
 yathāsvamupakramairupakramet || § 5692
- 20 na cainaṃ tvaramāṇaḥ sāntardoṣamupasaṃrohayet | AS.Sū.38.57
 § 5693
- sa hyalpenāpyavacāreṇāntarutsaṅgaṃ kṛtvā bhūyo vi-
 kurute | § 5694
- tasmātsuśuddhaṃ ropayet || § 5695
- 25 rūḍhe 'pyajirṇavyāyāmayavāyādīnvivarjayet | § 5696 AS.Sū.38.58
 māsān ṣaṭ sapta vā nṛṇāṃ vidhiresa praśasyate ||
 § 5697
- itīdaṃ vraṇamāśritya diṇmātramupadarśitam | § 5698 AS.Sū.38.59
 uttare vistarastasya vakṣyate sādhanam prati || § 5699
 iti aṣṭatrimśo 'dhyāyaḥ ||

1.39 athaikonacatvāriṃśo 'dhyāyaḥ |

- athātaḥ kṣārapākavidhimadhyāyaṃ vyākhyāsyāmaḥ | AS.Sū.39.1
 § 5701
- iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ || § 5702
- 5 kṣāro hi nānauṣadhasamavāyanirvṛtteḥ sarvarasādh- AS.Sū.39.2
 iṣṭhānaṃ kaṭukalavaṇarasabhūyiṣṭhastīkṣṇoṣṇo dahanāḥ

pācano vidāraṇo vilāyanaḥ śodhanaḥ ropaṇaḥ krimyāmam-
edoviṣāpahaḥ sarvaśāstrānuśāstrāṇaṃ ca variṣṭhaḥ ched-
anabhedanapāṭanalekhanakaraṇādyataśca sambādhāvaka-
āśajeṣu duḥkhāvacāraṇīyaśastreṣu nāsārśo 'rbudādiṣu śa-
streṇa cāsidhyastu duṣṭavraṇeṣu bahuśaḥ prakopiṣu pray- 5
ujyate | § 5703

sa dvividho bāhyābhyantaraparimārjanabhedena | |
§ 5704

AS.Sū.39.3 tatrārśo 'rbudabhagandaragranthiduşṭavraṇanāḍīcarma-
kīlavartmamukharogakuṣṭhakilāsatilakākādiṣu bahiḥ pa- 10
rimārjanena | § 5705

antaḥparimārjanena tu gulmagarodarāgnisādamaḥsa-
ṅgaśūlānāhāśmarīśarkarādiṣu sa yathāsvamevopadekṣy-
ate | | § 5706

AS.Sū.39.4 na tūbhayo 'pi yojyo bhīrudurbalakṣāmavātapittārdita- 15
jvarātisārapāṇḍuśirohṛdayarogamehākṣipākatimirārocakā-
turakṛtavamanavirekartumatīgarbhīnyudvṛttaphalayonisa-
rvāṅgaśūlaviṣamadyapīteṣu | § 5707

marmasirāsnāyusandhitaruṅsthisevanīdhamanīgalanā-
bhinakhāntaramuṣkaśephasrotassvalpamāṃseṣu ca deśe- 20
śvakṣṇoścānyatra vartmarogāt | § 5708

tathā śītoṣṇavarṣadurdinapravāteṣu ca | | § 5709

AS.Sū.39.5 atha bahiḥ parimārjanastrividho madhyo mṛdustīkṣṇ-
aśca | § 5710

tasya pākavidhiḥ śaradi śucirupoṣitaḥ śuklavāsāḥ pra- 25
śaste 'hani praśastadeśajātaṃ madhyamavayasamanupah-
ataṃ mahāntaṃ kālamuṣkakam surāpalalasumano 'kṣatā-
dibhiścaturdiśaṃ baliṃ kṛtvā pradakṣiṇaṃ cābhycyain-
amadhivāsayet | | § 5711

AS.Sū.39.6 daivatebhyo namastebhyo nivasantīha ye śritāḥ | § 5712 30
gantumarhantyaśaṅkruddhāstyaktvemaṃ vāsamavya-
yam | | § 5713

AS.Sū.39.7 bheṣajārthaṃ grahīṣyāmi sarvaprāṇabhṛtāmimam |
§ 5714

vṛkṣaṃ na lobhānna krodhād brāhmaṇārthe viśeṣataḥ 35
| | § 5715

AS.Sū.39.8 iti | § 5716

athāparedyustatra yadyadbhutaṃ vaikṛtaṃ vā kiñc-
inna paśyettato yugamātramārūḍhe savitari brāhmaṇān
vācayitvā taṃ pādapaṃ pūrvāgramuttarāgram vā pātayet
| § 5717

5 evaṃ ca pāribhadrapalāśāsvakarnaṛājavr̥kṣamahāvṛ-
kṣavr̥kṣakendravṛkṣāsphtasaptacchadanaktamālatilvaka-
kadalībībhītakāśvamārapūtīkacitrakārkakākajaṅghāpāmā-
rgāgnimanthān vasante saṅgrhītāṃśca yavān saśūkanāl-
āṃścatasraśca kośātakīḥ savān samūlaphalapatraśākhān
10 khaṇḍaśaḥ kalpayitvā nātīsuṣkān śilātalasthān nivāte pṛ-
thaṅ nicayīkṛtya muṣkakanicaye ca sudhāśarkarāḥ prakṣi-
pya tilakuntalairādīpayet | § 5718

dagdhvā ca śānte 'gnau pṛthak sudhāśarkarābhasma
kṛtvetarat sarvākṣāradroṇamadhikamuṣkakam salilapala-
15 sahasreṇa gavādīmūtrapalasaahasreṇa cāloḍya mahatā va-
streṇa parisrāvayet | § 5719

yāvadaccho raktastīkṣṇaḥ picchilaśca jātastadā taṃ kṣ-
āraṇiṣyandaṃ grhītvā bhasma vivarjayet | § 5720

tataḥ snehapākavidhinā pācayet | § 5721

20 pacyamāne ca tasmimstāḥ sudhābhasmaśarkarāḥ kṣīr-
abakam śaṅkhanābhicāyase pātre 'gnivarṇān kṛtvā tatksā-
rācchakuḍavamātre nirvāpya tenaiva ca suślakṣṇam piṣṭvā
prativāpam dadyāt | § 5722

tataśca sutarāṃ darvyāvaghātṭayan vipacet yāvacca sa-
25 bāṣpairbudbudaiḥ samuttiṣṭhet sāndratayā ca darvīpra-
lepī syāttadainamavatāryāyoghaṭe yavaraśau suguptam
sthāpayet | § 5723

eṣa madhyamaḥ kṣāraḥ | | § 5724

mṛdau śarkarādīnnirvāpyāpanayenna tu piṣṭvā kṣipet AS.Sū.39.9
30 | § 5725

tīkṣṇe tu dantīcitrakalāṅgalikāpūtīkapravālatālapatrī-
biḍasvarjikākanakakṣīrīṅguvacātiviṣāḥ ślakṣṇacūrṇīkṛtā
dagdhāśca śaṅkhaśuktīḥ pūrvavat prativāpam dadyāt |
§ 5726

35 tāṃśca vyādhibalataḥ saptarātrādūrdhvam prayuñjīta
| § 5727

kṣīṇabale tu balādhānārtham punaḥ kṣārajalamāvapet
| § 5728

	tatranātītkṣṇo nātimṛduḥ śvetaḥ ślakṣṇaḥ śīghraḥ pi- cchilaḥ śikharī sukhanirvāpyo 'lparuganabhiṣyandī ceti daśa kṣārasya guṇāḥ § 5729	
	daśaiva ca doṣāḥ § 5730	
	tadyathā § 5731	5
	atyuṣṇo 'tiśīto 'titīkṣṇo 'timṛduratitanuratighano 'tipi- cchilovisarpī hīnauśadho hīnapākaśceti § 5732	
AS.Sū.39.10	tatra kṣāra karmaṇyupahāret picuvartīśalākādarvya- ñjalikāghṛtamadhuśuktatuṣodakamastukṣīrodakaśītapradeha- śayanāsanādīni § 5733	10
	atha kṣārārhasyopaviṣṭasya samviṣṭasya vāptapari- cār-akagr̥hītasya vyādhiṃ chitvāvalikhya pracchāya vā picu- plotānyatarāvaguṇṭhitayā śalākayā kṣāraṃ pātayet § 5734	
	tato mātrāśatamupekṣeta § 5735	
	vartmaroge tu nirbhujya vartmanī picunā madhūcchi- ṣṭena vā kṣṇabhāgaṃ pracchādya padmapatratanuḥ kṣā- ralepaḥ § 5736	15
	ghrāṇajeṣu tvarśo 'rbudeṣvādityābhimukhasyonnama- yya nāsikāmupekṣyāśca pañcāśanmātrāḥ § 5737	
	tadvacchrotrajeṣu § 5738	20
	gudārśassu pāṇinā yantradvāraṃ pidhāya dhārayenm- ātrāśatameva § 5739	
	tataḥ pramārjanena pramṛjya kṣāraṃ samyagdagdha- mavekṣya nirvāpayetsarpirmadhubhyāṃ śuktatuṣodaka- mastukṣīrādibhiśca § 5740	25
	tataḥ paraṃ śītamadhuraiḥ saghṛtaiḥ pradihyāt § 5741	
	abhiṣyandīni bhojyāni bhojyāni kledanāya ca § 5742	
	sthiramūlatvāttu yadi kṣāradagdham na viśīryate tato dhānyāmlabījmadhuyaṣṭikāyuktaistilairālepayetsuvarṇa- kṣīrīyutairvā trivṛdviḍaṅgasāravadbhīrvā § 5743	30
	mālativṛṣṇānkolanimbāspotapaṭolīkaravīrapatrakvāthena vraṇaprakṣālanam § 5744	
	eṣāmeva ca kalkakvāthe siddham sarpistailaṃ vā rop- aṇam § 5745	
	nāgapuṣpamañjiṣṭhācandanatilaparnīkāsu vā § 5746	35
	yathāvyaḍhidoṣaṃ ca vraṇamupakramet § 5747	
	tilāḥ sayāṣṭimadhukā ropāṇe cāsya pūjitāḥ § 5748	

- tatra pakvajāmbavasāṅkāśamavasannamīṣadyathāsva- AS.Sū.39.11
vikāropaśāntau ca samyagdagdham bhavati | § 5749
tadviparyayeṇa todakaṇḍūjādyādibhiṣcadurdagdham
| § 5750
5 tatra punaḥ pātayet | § 5751
ūśādāharāgaśophajvarapākavisarpaśirorogavātapittakopa-
iratidagdham | § 5752
api ca | § 5753
netre 'tiyogādvartmanirbhedendriyabhraṃśaḥ | § 5754
10 ghrāṇe nāsāvamaśataruṇāsthidaraṇam saṅkoco gandh-
ājñānam ca | § 5755
tadvacchotrādiṣvapi ca yathāsvaṃ vyāpat | § 5756
gude viṇmūtrarodho 'tisāraḥ puṃstvopaghāto gudav-
idaraṇācca mṛtyurvā sarvadā vā śophatodavedanāsrāvāḥ
15 | § 5757
śakṛnmūtravātavidhāraṇāśaktirvā | § 5758
tamatipravṛttamāśu pūrvoktaireva nirvāpaṇaiḥ puna-
ḥpunarnirvāpayet | § 5759
ataśca dāhyamatipramāṇam na sakṛdeva dahediti |
20 § 5760
bhavati cātra | | § 5761
amlo hi śītaḥ sparśena kṣāraṣṭenopasaṃhitaḥ | § 5762 AS.Sū.39.12
yātyāśu svādutāṃ tamādamlairnirvāpayettarām | |
§ 5763
25 jvarātisāratṛṇmohamūrchāḥṛdvedanārtibhiḥ | | § 5764 AS.Sū.39.13
kakṣam dahatyagniriva śarīram kṣāravibhramāḥ | |
§ 5765
pāyayetātiyoge 'tastaṃ śīghram saghṛtaṃ dadhi | § 5766 AS.Sū.39.14
saguḍam vā dadhisaram tailam vā sasiṭopalam | | § 5767
30 dhātrīphalakapitthāmladāḍimasvarase ghṛtam | § 5768 AS.Sū.39.15
dviḡuṇe sādhitam pānasekaiḥ kṣārātirugdharam | |
§ 5769
dāḍimāmalakāmṛtakapitthakaramardakān | § 5770 AS.Sū.39.16
āmṛacca mātuluṅgācca rasam mṛdvagninā pacet | |
35 § 5771
tato 'tivṛttakṣārāya dadyānmātrām yathābalam | § 5772 AS.Sū.39.17
kṣāro nivartate tena prasādam tvak ca gacchati | | § 5773
śoṇitātipravṛttau tu bāhyāntaḥ śīśiro vidhiḥ | | § 5774 AS.Sū.39.18
iti ekonacatvāriṃśo 'dhyāyaḥ | |

1.40 atha catvāriṃśo 'dhyāyaḥ |

- AS.Sū.40.1 athāto 'gnikarmavidhimadhyāyaṃ vyākhyāsyāmaḥ | § 5776
iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ | | § 5777
- AS.Sū.40.2 agniḥ kṣārādapi garīyānauśadhaśastrakṣārairasiddhā-
nāṃ taddāhasiddherapunarbhavācca | § 5778
tatrāgnikarma tvaci māṃse sirāsnāyusandhyasthiṣu ca 5
prayujyate | § 5779
tatra maśatilakālakacarmakīlasarukstabdhapramlānā-
ṅābhiṣyandādhimanthaśirobhrūśaṅkhalalāṭarujārditeṣu sū-
ryakāntapippalyajāśakṛdgodantaśaraśalākābhīstvagdāho ya-
thāsvamabhiṣyandādiṣu tu bhrūśaṅkhalalāṭadeṣeṣu | § 5780 10
granthyarbudārśobhagandaragaṇḍamālāślīpadāntravṛ-
ddhiduṣṭavraṇagatināḍyavagāḍhapūyālasakeṣu jāmbava-
uṣṭhasūcīśalākāghṛtaguḍamadhumadhūcchiṣṭatailavasāhema-
tāmṛayorūpyakāṃsyairmāṃsadāhaḥ | § 5781
sirāsnāyusandhyasthicchadeṣoṇitātipravṛttidantanāḍī- 15
śliṣṭavartmopapakṣmalagaṇaliṅganāśāsamyagvyadheṣu jā-
mvavauṣṭhasūcīśalākāmadhumadhūcchiṣṭAguḍasnehaiḥ si-
rādidāhaḥ | | § 5782
- AS.Sū.40.3 na tu dahedbhinnakoṣṭhamantaśoṇitamanuddhṛtaśa-
lyamanekavraṇapīḍitamuşṇe ca kāle tathā kṣārānarhaṃ ca 20
ātyayike tu vyādhou kṛtoṣṇapratīkārasya picchilamanna-
maśitavato 'gnikarma kuryāt | | § 5783
- AS.Sū.40.4 atha dāhārhamāturaṃ kṛtasvastyayanamupahr̥tasarv-
opakaraṇaṃ prākśiraḥsaṃviṣṭamāptāvalambitaṃ kṛtvā
vaidyo nirdhūmabr̥hatsthiradīptakhadirabadarādyāṅgāra- 25
irayoghaṭanaprakāreṇa bhastrānilādhmātirvyajanena cordhvā-
nirgacchajjvālatayāpāditāpadyamānabhāsuraḅṅnivarṇairjā-
mbavauṣṭhādibhirvyādhipradeśavaśādvalayārdhacandasva-
stikāṣṭāpadabindurekhāpratisāraṇavikalpena muhurmu-
hurhitopahitābhirvāgbhiradbhiścāturamāśvāsayan dahedā 30
samyagdāhaliṅgotpatteḥ | § 5784
ucchūnasuṣirapralūnadantanāḍīśajantuduṣṭavraṇeṣu tu
snehamadhūcchiṣṭamadhuguḍeḥ pūrayitvā dahet | § 5785
samyagdagdhe ca madhusarpiṣī dadyācchītasnigdhā-
śca pradehān | | § 5786 35
- AS.Sū.40.5 samyagdagdhalīṅgaṃ punassaśabdaṃ dahanāṃ durg-
andhitvaṃ tvakśaṅkocaśca tvagdagdhe | § 5787

kapotavarṇatvamalpaśopharujatā śuṣkasaṅkucitavraṇ-
atā ca māṃsadagdhe | § 5788

kṛṣṇonnatavraṇatvaṃ sthite ca rakte lasīkāsrutiḥ sirād-
agdhe | § 5789

5 kṛṣṇāruṇakarkaśasthiravraṇatā snāyvādidagdhe ca |
§ 5790

durdagdhātidagdhayostu pramādadagdhavallakṣaṇam
| § 5791

cikitsitaṃ ca | | § 5792

10 pramādadagdhaṃ punaścaturvidhaṃ bhavati | § 5793 AS.Sū.40.6

tutthaṃ durdagdhaṃ samyagdagdhamatidagdhaṃ ca
| § 5794

tatra yadvivarṇamūṣyate 'timātraṃ tattutham | § 5795

15 yatrottiṣṭhanti sphoṭāstīvroṣādāharuja ścirāccopaśāmy-
anti taddurdagdham | § 5796

pakvatālaphalavarṇaṃ samasthitaṃ pūrvalakṣaṇayu-
ktaṃ ca samyagdagdham | § 5797

atidagdhe tūgrarujatā dhūmāyanaṃ māṃsāvalamb-
anaṃ sirādivyāpado gambhīravraṇatā jvaradāhatṛṇmū-
20 rchācchardayaḥ śoṇitātipravṛttistannimittāścopadavāḥ kṛ-
cchreṇa rohaṇaṃ rūḍhe ca vivarṇateti | § 5798

snehadāhastu kaṣṭataro bhavati | § 5799

sa hi snehasya sūkṣmamārgānusāritvād dūramanupra-
viśatīti | § 5800

25 bhavati cātra | | § 5801

tutthasyagnipratapanam kāryamuṣṇam ca bheṣajam | AS.Sū.40.7
§ 5802

styāne rakte himairnoṣmā niṣkrāmati yato bahiḥ | |
§ 5803

30 vedanā vardhate tena rudhiraṃ ca vidahyate | § 5804 AS.Sū.40.8

uṣṇam niṣkrāmayat kuryādūṣmāṇam mandatāṃ rujaḥ
| | § 5805

śītāmuṣṇāṃ ca durdagdhe kriyāṃ kṛtvā tataḥ punaḥ | AS.Sū.40.9
§ 5806

35 ghṛtālepanasekāmstu śītānevāvacārayet | | § 5807

samyagdagdhe tavakṣīrīplakṣacandanagairikaiḥ | § 5808 AS.Sū.40.10

sāmṛtaiḥ saghṛtairlepaḥ kalkairvānūpamāṃsajaiḥ | |
§ 5809

- AS.Sū.40.11 śāntoṣmaṇi paraṃ kuryāt pittavidradhisādhanam |
§ 5810
- AS.Sū.40.12 atidagdhe viśirṇānimāṃsānyud vṛtya śītalām | | § 5811
kriyāṃ kuryāttataḥ paścācchālitaṇḍulakaṇḍanaiḥ |
§ 5812 5
- AS.Sū.40.13 tindukītvakkaṣāyairvā piṣṭaiḥ sājyaiḥ prelepayet | |
§ 5813
- AS.Sū.40.14 guḍūcyāśchādayet patrairathavaupodakairvraṇam |
§ 5814
- AS.Sū.40.14 bheṣajaṃ cāsyā kurvīta sarvaṃ pittavisarpavat | | § 5815 10
snehadagdhe bhṛṣataraṃ rūkṣaṃ tatra tu yojayet | § 5816
śastrakṣārāgnayo yasmānmṛtyoḥ paramamāyudham |
§ 5817
- AS.Sū.40.15 apramatto bhiṣak tasmāttān samyagavacārayet | | § 5818 15
iti tantrasya hṛdayaṃ sūtrasthānaṃ samāpyate | § 5819
atrārthāḥ sūtritāḥ sūkṣmāḥ pratanyante hi sarvataḥ | |
§ 5820

iti catvāriṃśo 'dhyāyaḥ | |

sūtrasthānam samāptam | |

2 śārīrasthānam

- AS.Śā.1.1 athātaḥ putrakāmīyamadhyāyaṃ vyākhyāsyāmaḥ |
§ 5823
- AS.Śā.1.2 iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ | | § 5824
atha khalu pumānekaviṃśativarṣaḥ kanyāmatulyago- 5
trāṃ tulyābhijanāmasaṅcārirogakulaprasūtaṃ rūpaśīlala-
kṣaṇasampannāmanūnāvinaṣṭadantauṣṭhakarṇanāsānakha-
keśastanīm mṛdumarogaprakṛtimakapilamaṅgalāmahī-
nādhikāṅgīm dvādaśavarṣadeśīyāmamarabhujagasarida-
calavr̥kṣapakṣinakṣatrāntyapreṣyabhīṣaṇakanāmānyanudva-
hantīmanaghāmanindyāmanindyena vidhinodvāhet | | 10
§ 5825
- AS.Śā.1.3 tasyāṃ ṣoḍaśavarṣāyāṃ pañcaviṃśativarṣaḥ puruṣaḥ
putrārthaṃ prayateta | § 5826
tadā hi tau prāptavīryau vīryānvitamapatyaṃ janaya-
taḥ | § 5827 15

- ūnapañcaviṁśativarṣeṇonaṣoḍaśavarṣāyāmāhito garbhaḥ
 kuṣiṣṭha eva vināśamāpnuyādalpāyurbalārogyavibhavo
 vā syādvikalendriyo vā | § 5828
- ṛtāvādye ca rātritraye tathā duṣṭe śukrārtava iti | | § 5829
- 5 tatrāhārasya samyakpariṇatasya kramānmajjānamanu- AS.Śā.1.4
 prāptasya sārāḥ śukrasamjñāṃ labhate | § 5830
- tattu kṣīra iva sarpirikṣurasa iva guḍaḥ śarīre śukra-
 dharāṃ kalāmāśrityāsrutaṃ sarvāṅgavyāpitayā sthitam |
 § 5831
- 10 viśeṣataśca majjamaṣkastaneṣu | § 5832
 haṣodīritam tu saṃghaṭṭanena hṛdayāveśāt piṇḍībhū-
 tamaṅgādaṅgāt pravartate | § 5833
- tat saumyaṃ snigdham guru śuklaṃ madhugandhi
 madhuraṃ picchilaṃ bahu bahalaṃ ghṛtatailakṣaudrāny-
 15 atamavarṇaṃ ca śukraṃ garbhādhānayogyam bhavati | |
 § 5834
- tathā raktameva ca strīṇāṃ māse māse garbhakoṣṭh- AS.Śā.1.5
 amanuprāpya tryahaṃ pravartamānamārtavamityāhuḥ |
 § 5835
- 20 atiprasaṅgenānṛtāvṛtau vā tadevāsṛgdaram praḍaram
 vyāpadaṃ ca raktayoniṣamjñāṃ labhate | § 5836
- tatsādhane raktapittacikitsitaṃ guhyarogapratīṣedham
 cekṣeta | | § 5837
- vātakaphāvṛtamārgāṇāṃ cāpravartamānaṃ pittalairu- AS.Śā.1.6
 25 pācayet | § 5838
- taddhi varddhamānamantarvartamānaṃ saśukramaś-
 ukraṃ vā jīvarahitaṃ vātālānyāsevamānāyā yoṣito garbh-
 aliṅgāni darśayad gulmībhavati | § 5839
- tatra gulmacikitsitamīkṣeta | | § 5840
- 30 kadācidvā garbha iva vātodaram bhavati tadvātopaśa- AS.Śā.1.7
 manairupaśāmyati | | § 5841
- tadeva kadācidārtavaṃ saumyairbr̥mhaṇātmabhirāhā- AS.Śā.1.8
 ravihāraiḥ stambhitamanupadravamevodaram garbhādh-
 iṣṭhitamiva vardhayati | § 5842
- 35 yena tāmagarbham garbhiṇīmāhurmūḍhāḥ | § 5843
 tato viparītairyadṛcchayā vā pravṛtte rakte garbhaśarī-
 ramapaśyanto bhūtahr̥tamityajñā vruvate | § 5844

- yasmātsambhavatyojaso 'paharaṇaṃ rakṣobhirna tu
śārīrāpaharaṇamaniṣṭatvādaśaktervā | § 5845
- icchāśaktyorhi pravṛtterupalabdhiḥ | § 5846
- na ca dr̥śyate kasyacidamānuṣairdehāpahāraḥ | | § 5847
- AS.Śā.1.9 yadi ca dr̥ṣṭamapi samullaṅghya kecidatisaktiyuktā ga- 5
rbhasya śārīrākṣepe pravartante tadā kathamiva prāptāv-
asarāstajjananīmupekṣeran | | § 5848
- AS.Śā.1.10 ārtavaṃ punaśśāsarudhiralākṣārasopamaṃ dhautavaṃ
ca virajyamānaṃ śuddhamāhuḥ | | § 5849
- AS.Śā.1.11 yathā ca bālasya jīrṇasya vā taroḥ puṣpaphalaṃ pu- 10
ṣpaphalasya vā tadvidhasya gandho nopalabhyate tath-
aiva nonaṣoḍaśātītasaptītavarṣasya puṃsaḥ śukraromād-
ayo yoṣitaśconadvādaśātītapañcāśadvarṣāyā rajastanyād-
aya iti | | § 5850
- AS.Śā.1.12 atha śuddhaśukrārtavamarogaṃ mitho 'nuraktaṃ mi- 15
thunamupasnehya vidhivat saṃśodhyāsthāpanānuvāsan-
ābhyāmupācaret | § 5851
- viśeṣatastu ghr̥takṣīravadbhirmadhurauṣadhasaṃskā-
raiḥ puruṣam | § 5852
- tailena nārīṃ pittalaiśca māṃsaiḥ | § 5853 20
- evaṃ hi samānaguṇatayā śukrārtavamāpyāyate | |
§ 5854
- AS.Śā.1.13 vātapittaśleṣmakūṇapagandhigranthipūyakṣīṇamūtra-
purīṣaretāṃsi tvabījāni bhavanti | § 5855
- tatra tanu rūkṣaṃ phenilamaruṇamalpaṃ vicchinnaṃ 25
sarujam̐ cirācca niṣicyeta vātena kiñcitpītamapicchilamān-
īlam̐ vā dahadiva pravartate pittena | § 5856
- majjopasaṃsr̥ṣṭam̐ prabhūtam̐ vibaddham̐ cāmbhasi ca
kiñcinmajjati śleṣmaṇā | § 5857
- kūṇapagandhyanalpaṃ raktena | § 5858 30
- granthibhūtam̐ vātaśleṣmabhyām̐ | § 5859
- pūtipūyanibham̐ pittaśleṣmabhyām̐ | § 5860
- kṣīṇam̐ vātapittābhyām̐ | § 5861
- taduktaṃ sasādhanam̐ prāk̐ | § 5862
- mūtrapurīṣagandhi sannipātena | | § 5863 35
- AS.Śā.1.14 ārtavamapi śukravaddoṣairupasr̥ṣṭamabījameva | § 5864
- tasya liṅgam̐ nāma ca pūrvavat | § 5865

- teṣu kuṇapagranthipūyaksīṅaretāṃsi kṛcchrasādhyāni
| § 5866
- mūtrapuriṣaśukrātavaṃ tvasādhyam kuṇapagranthip-
ūyārtavaṃ ca | § 5867
- 5 tatrādyāṃstrīn śukrārtavadoṣānyathāsvam doṣasād-
hena sādhyet | § 5868
- guhyayonirogapratiśedhena cobhayān | | § 5869
- api ca vātike śukradoṣe vasukasaindhavaphalāmlasi- AS.Śā.1.15
ddham yavakṣāraprativāpaṃ sarpiṣpānam | § 5870
- 10 bilvavidārīśiddham kṣīrayuktamāsthāpanam | § 5871
- madhukabhadradārusiddham tailamanuvāsanam | § 5872
- kṣīrakulīrarasasiddham tailamuttarabastiḥ | § 5873
- paittike kāṇḍekṣuśvadamṣṭrāguḍūcīśiddham mūrvā-
madhūkaprativāpaṃ sarpiṣpānam | § 5874
- 15 trivṛccūrṇaḥ saghr̥to virekaḥ | § 5875
- payasyāśrīparṇīśiddham kṣīrayuktamāsthāpanam | § 5876
- madhukamudgaparṇīśiddham tailamanuvāsanamutt-
arabastiśca | § 5877
- ślaiṣmike pāṣāṅabhedāśmantakāmalakakvāthasiddham
- 20 pippalīmadhukacūrṇaprativāpaṃ sarpiṣpānam | § 5878
- madanaphalakaṣāyo vamanam | § 5879
- dantīviḍaṅgacūrṇastailalīḍho virekaḥ | § 5880
- rājavr̥kṣamadanaphalakaṣāyapragāḍhamāsthāpanam |
§ 5881
- 25 madhukapippalīśiddham tailamanuvāsanamuttaraba-
stiśca | | § 5882
- vātaje puṣpadoṣe bhārṅgīmadhukabhadradārusiddham AS.Śā.1.16
sarpiṣpānam | § 5883
- kāśmaryakṣudrasahāsiddham vā kṣīram | § 5884
- 30 madhukasṛgālavinnākalkam payassarpiṣahitam priy-
aṅgutīlakalkam vā yonau dhārayet | § 5885
- saralamudgaparṇīkaṣāyaḥ prakṣālanam | § 5886
- pittaje kākolīdvayavidārīmūlakvāthamutpalapadmak-
akvātham madhūkapuṣpakāśmaryaphalakvātham vā saś-
35 arkaram pibet | § 5887
- śvetacandakvātham vā sakṣaudram | § 5888
- dhavadhātakīkalkam vā ghr̥tena vā madhukamadhur-
asāmṛdvīkākalkam | § 5889

	śamyākagavākṣīkṣīraṃ virekaḥ § 5890	
	candanapayasyākalkaṃ yonau dhārayet § 5891	
	gaurikāriṣṭakaśāyaḥ prakṣālanam § 5892	
	ślaiṣmike kuṭajakaṭukāśvagandhākvātham pibet § 5893	
	samākṣikaṃ vā kṣīrivṛkṣapravālakvāthameteṣāmeva 5	
	vā cūrṇam madhughṛtābhyāṃ lihyāt § 5894	
	madanaphalakaśāyeṇa vamanam § 5895	
	tatkalkameva ca yonau dhārayet § 5896	
	lodhratindukakaśāyaḥ prakṣālanam bastameṣamūtram	
	vā § 5897	10
AS.Śā.1.17	kuṇaparetasi dhātakīpuṣpakhadirārjunadāḍimaiḥ si-	
	ddhamasanādibhirvā sarpiḥ pāyayet § 5898	
	granthiretasi pāśāṅbhidā palāśabhasmanā vā § 5899	
	pūyaretasi parūṣakādinyagrodhādibhyāṃ § 5900	
	mūtrapuriṣaretasi vāyunātivikṛte hiṅgūśīracitrakair-	15
	athavā citrakavitunnakapriyaṅguhiṅgusamaṅgāmṛṇālas-	
	iddhamelāmocacūrṇapratīvāpam § 5901	
	tathā granthyārtave pāṭhātrikaṅṭakavṛkṣakakvātham	
	§ 5902	
	kuṇapapūyārtave candanakvātham pibet § 5903	20
	triphalākalkakvāthau cātra dhāraṅcamane § 5904	
AS.Śā.1.18	sarveṣu ca śukrārtavadoṣeṣu strīpuṃsau snehādika-	
	rmabhirviśeṣeṇa cottarabastibhiḥ punaḥ punarupācaret	
	§ 5905	
	yathāsvam ca yonau kalkaiḥ picubhiśca § 5906	25
	ityevam viśuddhaśukrārtavau pūrvoktam vidhimāsev-	
	evām § 5907	
AS.Śā.1.19	ṛtustu drṣṭārtavo dvādaśarātram bhavati § 5908	
	ṣoḍaśarātramityanye § 5909	
	śuddhayonigarbhāśayārtavāyā māsamapi kecit § 5910	30
	tadvadadrṣṭārtavo 'pyastīyapare § 5911	
AS.Śā.1.20	kṣāmaprasannavadanāṃ sphuracchroṇipayodharām	
	§ 5912	
	srāstākṣikukṣiṃ puṃskāmāṃ vidyādr̥tumatīṃ striyam	
	§ 5913	35
AS.Śā.1.21	padmam samkocamayāti dine 'tīte yathā tathā § 5914	
	ṛtāvatīte yoniḥsyācchukraṃnātaḥ pracicchati § 5915	

- masenopacitaṃ raktaṃ dhamanībhyāmṛtau punaḥ | AS.Śā.1.22
§ 5916
- īṣatkṛṣṇaṃ vigandhaṃ ca vāyuryonimukhānnudet | |
§ 5917
- 5 tataḥ puṣpadarśane prathamadivasāt prabhṛti brahm- AS.Śā.1.23
acāriṇī snānādyalaṅkārahitā darbhasaṃstaraśāyini trir-
ātramāsīta | § 5918
- parṇaśarāvakaratalānyatamena yāvakaṃ payasā si-
ddhamalpaṃ karśanārthamaśnīyāt | § 5919
- 10 tīkṣṇoṣṇāmlalavaṇāni ca varjayet | | § 5920
- caturthe 'hanyudvartitā sītasalilasnātānuliptālaṅkṛtā- AS.Śā.1.24
śuklamālyāmbarā kṛtamaṅgalasvastyayanaivaṃvidham-
eva bhartāraṃ paśyedananyamanāḥ | § 5921
- tadā hi yādṛśameva paśyati cintayati vā tādṛśaṃ pras-
15 ūta iti | | § 5922
- tataḥ snānāt punarapi guṇavatputrārthī trirātramupe- AS.Śā.1.25
kṣeta | § 5923
- puṣpadarśanāt saptarātram | § 5924
- athāṣṭamyāṃ daśamyāṃ dvādaśyāṃ vā rātrau putrak-
20 āmaḥ saṃvaset | § 5925
- paccamyāṃ saptamyāṃ navamyāṃ vā duhitṛkāmaḥ |
§ 5926
- tāsūttarottaramāyurārogyaiśvaryaśubhāgyabalavarṇendri-
yasampadapatyasya bhavati | § 5927
- 25 ataḥ paraṃ tūttarottaramevāyurādīnāṃ hrāsaḥ | | § 5928
- tatra yugmāsu rātriṣvalpībhavatyārtavamayugmāsvā- AS.Śā.1.26
pyāyyate | § 5929
- tasmāttāsu kramāt putrasya duhituśca janma | § 5930
- ata eva cānuparatārtavadarśanāṃ putrārthī viprakṛṣṭ-
30 eṣvapyahassu nopeyāt | § 5931
- yadi tvāhārānurodhādayugmāsu śukrasyādhikatā yu-
gmāsu ca nyūnatā syāttataḥ pumān sṛyākṛtirdurbalo hīn-
āṅgo vā jāyate | § 5932
- strī ca puruṣākṛtirdurbalā hīnāṅgā vā | § 5933
- 35 ekādaśītrayodaśyostu napuṃsakam syāt | | § 5934
- athopādhyāyaḥ putrīyaṃ vidhānamācaret | § 5935 AS.Śā.1.27
- śūdrāyāstu mantravarjitam | § 5936

	yādṛṣaṃ ca putramāśāsīta tadrūpavarṇacaritān janap-	
	adānanucintayeti strī vācyā § 5937	
	tajjanapadāhāravihāropacārāparicchadāṃścānuvidaghī-	
	ta § 5938	
AS.Śā.1.28	karmānte ca pumān māsaṃ brahmacārī sarpiḥ kṣīrā-	5
	bhyā śālyodanamabhiprāśya nātyāśitaḥ sukhī sragvī sum-	
	anāḥ prīṇitāṅgaḥ śuklanivasano mauhūrtikānumate rātri-	
	bhāge kalyāṇāni cintayānastadabhikāmaḥ svāstīrṇaṃ śay-	
	anaṃ dakṣiṇena pādena prāgārohet § 5939	
	tādvidhaiva ca pramadā karṇitāṅgī tailamāṣottarāhārā	10
	pūrvam vāmapādena puruṣasya dakṣiṇataḥ śayyāmadhi-	
	rohet § 5940	
	tatra mantraṃ prayuñjīta § 5941	
	āyurasi sarvataḥ pratiṣṭhāsi dhātā tvā dadhātu vidhātā	
	tvā dadhātu brahmavarcasā bhaveti § 5942	15
	brahmābr̥haspatirviṣṇussomassūryastathāśvinau § 5943	
	bhago 'tha mitrāvaruṇau vīraṃ dadhatu me sutamiti	
	§ 5944	
AS.Śā.1.29	tataḥ parasparaṃ sāmabhirabhisāntvya saharṣamanu-	20
	kūlaṃ saṃviśetām § 5945	
	paryāpte caināṃ śītodakena sahasā pariṣiñcet § 5946	
AS.Śā.1.30	tatrātyāśitā kṣudhitā pipāsitā bhītā vimanāḥ śokārtā	
	kruddhātimedurānyakāmā 'vyavāyakāmā vā na garbhaṃ	
	dhatte viguṇaṃ vā § 5947	
	tathā puruṣo 'pi § 5948	25
	na cāsauadhastiṣṭhet § 5949	
	tathā hi strīceṣṭaḥ pumān jāyate puṃśceṣṭā vā strī	
	§ 5950	
	na ca nyubjāṃ pārśvagatāṃ vā seveta § 5951	
	nyubjāyā vāto balavān sa yoniṃ pīḍayati § 5952	30
	dakṣiṇapārśvagatāyāḥ śleṣmā pīḍitaścyutaḥ pidadhāti	
	garbhāśayam § 5953	
	vāmapārśvagatāyāstadvat pittaṃ vidahati raktaśukre	
	§ 5954	
	tasmāduttānā bījaṃ gr̥hṇīyāt § 5955	35
	tathā hi yathāsthānameva tiṣṭhanti doṣāḥ § 5956	
AS.Śā.1.31	labdhagarbhāṃ caināṃ viditvā prāgvyaktībhāvādga-	
	rbhasya puṣye puṃsavanāni prayuñjīta § 5957	

- dvādaśarātramityanye | § 5958
 tatrāpi yugmadineṣviti kecit | § 5959
 pratyahamityapare | | § 5960
 tadyathā | § 5961 AS.Śā.1.32
- 5 lakṣmaṇāvaṭaśṛṅgasahadevāviśvadevānāmanyatamaṃ
 kṣīre 'bhiṣutya trīṃscaturo vā bindūn dakṣiṇe nāsāpuṭe sv-
 ayamāsiñcet picunā | § 5962
 vāme tu duhitṛkāmā | § 5963
 na caitān niṣṭhīvet | § 5964
- 10 tathā puṣyodghṛtāyāḥ śvetabṛhatyā | § 5965
 mūlakalkādrasaṃ nāvayet | § 5966
 tadvaccotpalapatraṃ kumudapatra lakṣmaṇāmūlaṃ
 vaṭaśṛṅgāni cāṣṭau ca nāvayet | | § 5967
- 15 śuklamālyāambaradharā ca nārī puṣyoddhṛtāyā lakṣm- AS.Śā.1.33
 aṇāyā mūlakalkamudumbaramātraṃ payasā pibet putra-
 syotpādanāya sthitaye ca | § 5968
 tadvadgauradaṇḍamapāmārgaṃ jīvakaṛṣabhakau śa-
 ṅkhaṣuṣpīmadhyadaṇḍāṃ saḥacaraṃ nagnajitamagniji-
 vyāmaṣṭau vā vaṭaśṛṅgāni śālipiṣṭasya ca pacyamānasyo-
 20 ṣmāṇamāghrāya tadrasaṃ dehalyāṃ sthitā pūrvavannāv-
 ayet | | § 5969
- yaccānyadapi brāhmaṇā vṛddhastriyo vā brūyustacca AS.Śā.1.34
 kuryāt | § 5970
 tataḥ prajāsthāpanākhyā daśauśadhīḥ śirasā dakṣiṇena
 25 ca pāṇinā dhārayet | § 5971
 etābhiśca siddhaṃ payo ghṛtaṃ vā pibet | § 5972
 etābhireva puṣye puṣye snāyāt sadā ca samālabheta |
 § 5973
- 30 tathā sarvāsāṃ jīvanīyānāmauśadhīnāṃ sadopayoga-
 staistairvidhānairiti garbhasthāpanāni | | § 5974
 saumyākṛtivacanopacāraceṣṭāśca priyahitānuvartinaḥ AS.Śā.1.35
 paricārakāstathā bharteti | § 5975
 punaścaināṃ māsādupeyāt | | § 5976
- 35 tatra śukre śukle ghṛtamaṇḍābhe vā garbhasya gaura- AS.Śā.1.36
 tvam tailābhe kṛṣṇatvam madhvābhe śyāmatvam | § 5977
 tathā kṣīrādimaḍhurāṇāmupayogānmāturudakavihār-
 ācca gauratā tilānnavidāhinā kṛṣṇatā | § 5978
 vyāmiśrāṇāṃ śyāmatā | § 5979

	deśakulānuvṛttitaśca varṇabhedah § 5980	
AS.Śā.1.37	tathā tejodhātorudakākāśadhātusamparkādgauratā § 5981	
	bhūvāyusamparkāt kṛṣṇatā § 5982	
	sarvadhātusāmye śyāmatā § 5983	5
AS.Śā.1.38	satvaviśeṣakarāṇi punarmātāpitṛsatvādayo 'ntarvatnyāḥ śrutayaścābhikṣṇaṃ svopacitaṃ ca karma bhavati § 5984	
	pūrvābhyaśceti § 5985	
AS.Śā.1.39	bhavanti cātra § 5986	
	ghṛtakṣīrādinityāsu muditāsu kaphātmasu § 5987	10
	ārtavaṃ tiṣṭhatti ciraṃ viparītāsvato 'nyathā § 5988	
AS.Śā.1.40	nipātādeva gṛhṇāti rāgaṃ vāso yathā 'malam § 5989	
	dhruvaṃ garbhaṃ tathā bījaṃ kṣetraṃ bījamupaskṛ- tam § 5990	
AS.Śā.1.41	aviruddhe dhruvaṃ daive kāle yuktasya karmaṇaḥ § 5991	15
	siddhiḥ puṃsavanādyasmāt pūrvam vyakteḥ prayoja- yet § 5992	
AS.Śā.1.42	jātāścaivaṃ rūpavanto māsattvāściraṃyusaḥ § 5993	
	ṛṇānmocayitāraḥ syuḥ suputrāḥ putriṇāṃ matāḥ § 5994	20
AS.Śā.1.43	devatācāraśaucādiratā sūte mahāguṇam § 5995	
	dhāvatyevaṃ cācaritaṃ prāgjanmābhyāsayogataḥ § 5996	
AS.Śā.1.44	yoṣito 'pi sravatyeva śukraṃ puṃsaḥ samāgame § 5997	25
	garbhasya tanna kiñcittu karotīti na cintyate § 5998	

2.1 atha dvitīyo 'dhyāyah |

AS.Śā.2.1	athāto garbhāvakraṅtiṃ śārīraṃ vyākhyāsyāmaḥ § 5999	
	iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ § 6000	
AS.Śā.2.2	gate purāṇe rajasi nave 'vasthite śuddhe garbhasyā- śaye mārge ca bījātmanā śukramavikṛtamavikṛtena vāy- unā preritamanyaiśca mahābhūtairanugatamārtavenābhi- mūrcchitamanyakṣameva rāgādikleśavaśānuvartinā svak- armacoditena manojavena jīvenābhisamṣṛṣṭam garbhāsa- yamupayāti § 6001	5

- kāryāṇā ca kāraṇānuvidhāyitvāttatsabhāgatām pratip- AS.Śā.2.3
adyate | § 6002
- tata eva ca śukrasya bāhulyāt pumānārtavasya bāhulyāt
strī tayoh sāmyena napuṃsakam | § 6003
- 5 śukrārtave 'nilena khaṇḍaśo bhinne yathāvibhāgamap-
atyānāmutpattiḥ | § 6004
- vikṛte viyonyākṛtīnām ca | | § 6005
- atha nāryāḥ sadyogṛhītagarbhāyāśca liṅgam yonyā bīj- AS.Śā.2.4
agrahaṇam ṭṛptirgarimā sphuraṇam śukrārtavayoranuba-
10 ndhaśca | § 6006
- tathā praharṣo hṛllāsastandrāṅgasādaḥ praseko hṛday-
avyathā glāniḥ pipāsā ca | § 6007
- kramaṇa tu vyaktagarbhāyāḥ kuḥṣimātragauravam kṣ-
āmanetrasvaratā yoniromasaṃlulanaṃ nidrā jṛmbhaṇam
15 mūrccā chardiraruciḥ pādaśopho 'mle 'bhilāṣasteṣu teṣu
coccāvaceṣu bhāveṣviti | | § 6008
- tasyāśca rajovāhinām srotasām vartmānyuparudhya- AS.Śā.2.5
nte garbheṇa | § 6009
- tasmāttataḥ paramārtavam na dṛśyate | § 6010
- 20 tatastadadhaḥ pratihatamaparamaparam copacīyamā-
namaparetyāhuḥ | § 6011
- jarāyurityanye sthite rakte romarājīḥ prādurbhavati | |
§ 6012
- jarāyūṣeṣam cordhvasaṅk pratipadyate | § 6013 AS.Śā.2.6
- 25 tasmāt pīnakapolapayodharatā kṛṣṇauṣṭhacūcukatvam
ca | § 6014
- stanāśrayameva ca kaphoparañjitam stanyatāmupaga-
tam prasūtāyāḥ pūnarāhārasenāpyāyate | | § 6015
- tatra prathame māse kalalam jāyate | § 6016 AS.Śā.2.7
- 30 dvitīye ghaṇaḥ peśyarbudaṃ vā tebhyaḥ kramāt pu-
mstrīnapuṃsakāni | § 6017
- ṭṛtīye pañcadhā prarohati | § 6018
- tadyathā sakthinī bāhū śiraśca | § 6019
- sakthyādiprarohaikakālameva ca sarvamaṅgāvayave-
35 ndriyāṇi yugapatsambhavantyanyatra janmottarakālaje-
bhyo dantādibhyaḥ | § 6020
- kramaṇa tu sphuṭībhavanti | § 6021
- eṣā prakṛtiḥ | § 6022

- vikṛtirato 'nyathā | | § 6023
AS.Śā.2.8 yathāsvaṃ ca garbhāsyā puṃstrīnapuṃsakānyatama-
iṅgānurūpā bhāvā manasi śārīre ca santiṣṭhante | § 6024
vaiśeṣikaliṅgasaṅkare tu yato bhūyastvaṃ tato 'ntarā
bhāvāḥ | | § 6025 5
- AS.Śā.2.9 tadyathā | § 6026
klaibyaṃ bhīrutvamavaiśāradyaṃ moho 'navasthāna-
madhogurutvamasamhananaṃ śaithilyaṃ mārdayaṃ ga-
rbhāśayabījabhāgastathāyuktāścāpare strīkarā bhāvāḥ |
§ 6027 10
- tato viparītāḥ puṃskarāḥ saṅkīrṇā napuṃsakarāḥ | |
§ 6028
- AS.Śā.2.10 tadā cāsyā vedanā pravṛtyā bhavati | § 6029
tataśca tatprabhṛti spandate 'bhilāṣaṃ pañcendriyārth-
eṣu karoti | | § 6030 15
- AS.Śā.2.11 mātṛjaṃ hyasya hṛdayaṃ tadrāsahārīṇībhirdharmanī-
bhirmātṛhṛdayenābhisambaddhaṃ bhavati | § 6031
tasmāttayostābhiḥ śraddhā sampadyate | § 6032
tathā ca dvihṛdayāṃ nārīṃ dauhṛdinītyācakṣate | § 6033
anye tu pakṣatrayāt prabhṛtyāpañcamānmāsāddauhṛ-
dakālamāhuḥ | | § 6034 20
- AS.Śā.2.12 prārthanāyāṃ ca tivrāyāṃ kāmamahitamapyasyai hit-
opasaṃhitāṃ dadyāt | § 6035
dauhṛdavimānanāddhi vāyuḥ prakupito 'ntaśśārīra-
anucaraṇaṃ garbhāsyā vināśaṃ vairūpyaṃ vā kuryāt | § 6036 25
- labdhadauhṛdā tu vīryavantaṃ cirāyusaṃ ca putraṃ
prasūte | | § 6037
- AS.Śā.2.13 caturthe 'ṅapratyaṅgavibhāgaḥ pravṛtyā garbhāśca
sthiro bhavati | § 6038
pañcame manaḥ pratibuddhataraṃ bhavati māṃśaśo-
ṇitopacayaśca ṣaṣṭhe keśaromanakhāsthināyvādīnyabhi-
vṛtyāni balavarṇopacayaśca | § 6039 30
- saptame sarvāṅgasampūrṇatā | | § 6040
- AS.Śā.2.14 aṣṭame garbhāśca mātṛto garbhataśca mātā rasahārī-
ṇībhīrvāhinībhirmuharmuhurojaḥ parasparamādādāte ta-
smāttadā garbhīṇī muhurmuditā bhavati muhurglānā ta-
thā garbhāḥ | § 6041 35

- evam garbhasya janma vyāpattimattadā bhavati ojaso
'navasthitatvāt | § 6042
- tathā hyasya niṣkramaṇonmukhasya parivartanādīny-
anubhavata evaujasā viyogaḥ | § 6043
- 5 yadyapi ca kiñcitkālamasyocchvasanaṃ syāttacchinna-
syevāṅgasyaujassamskārānuvṛttikṛtam | § 6044
- jananyāstu sthiraujaskatayaikadeśena rase saṅkrānte
glānireveti | | § 6045
- anye punarāhuḥ | § 6046 AS.Śā.2.15
- 10 nairṛtabhāgatvāttatra garbhasya maraṇam | § 6047
- tasmāt prasavapratiśedhārthaṃ strī snātā śucirbrahm-
acāriṇī devatārādhanaparā syāt | § 6048
- māṃsaudanabāliṃ cātra nirvapet | § 6049
- tasminnekadivasātikrānte 'pi prasavakālamāhurāsa-
15 ṃvatsarāt | § 6050
- ataḥ paraṃ vikārī bhavati | | § 6051
- garbhastu mātuh pṛsthābhimukho lalāṭe kṛtāñjaliḥ sa-
20 ṅkucitāṅgo garbhaṣṭhe dakṣiṇapārśvamāśrityāvatiṣṭhate
pumān | § 6052 AS.Śā.2.16
- vāmaṃ strī madhyam napuṃsakam | § 6053
- tatra sthitaśca garbho mātari svapantyāṃ prabuddhā-
yāṃ prabudhyate | § 6054
- paratantravṛtteśca garbhasya | § 6055
- niṣekāt prabhṛti garbhāśayopasnehopasvedau varta-
25 nam | | § 6056
- tato vyaktībhavadaṅgapratyaṅgasyāsyā nābhyāṃ pra-
tibaddhānādī nādyāmaparā tasyāṃ mātrḥṛdayam | § 6057 AS.Śā.2.17
- tato mātrḥṛdayādāhāraraso dhamanībhiḥ syandamāno
'parāmupaiti | § 6058
- 30 tataḥ kramānnābhim | § 6059
- tataśca sa punargarbhasya pakvāśaye svakāyāgninā
pacyamānaḥ prasādabāhulyāddhātvdipuṣṭikaraḥ samp-
adyate tathāromakūpairupasneho rasa eva ca payobhūtaḥ
| | § 6060
- 35 ajātasya sākṣādannapānānanupraveśādamalatvācca ra-
sasya garbhasya sthūlamalāsambhavaḥ evaṃ jaṭharastho
garbho janmakāle tu prasūtimārutayogāt parivṛtyāvākśirā
niṣkrāmatyanu cāparā cyutā mātrḥṛdayāt | § 6061 AS.Śā.2.18

- eṣā prakṛtiḥ | § 6062
 vikṛtirato 'nyathā | | § 6063
- AS.Śā.2.19 tatra yā dakṣiṇaṃ pādamaṃ pūrvamabhisarati dakṣiṇāśca
 bāhurbalavāṃstena ceṣṭate tatstane ca prāk payo dr̥ṣyate 5
 abhyunnatadakṣiṇakukṣiḥ parimaṇḍalagarbhā punnām-
 adarśanasparśanapraśnadauhr̥dābhiratā punnāmadheyā-
 ṃśca svapnān paśyati prasannamukhavarṇā tikṣṇakṣud-
 ūrdhvaromarājiḥ puruṣānabhilāṣiṇī ca sā putraṃ prasūte
 tadviparyaye kanyāṃ saṅkare ca napuṃsakam | § 6064
- AS.Śā.2.20 praśnakāle nārī yalliṅgamaṅgaṃ bāhyadravyaṃ vā pa- 10
 rāmṛṣati talliṅgamaṣyā garbhamādiṣet | | § 6065
 yadā tūnmārgago vāto garbhasya rasavāhīni srotāṃsi
 śoṣayati tadā vātarogī hīnāṅgo vā jāyate | § 6066
- AS.Śā.2.21 bahūni vā varṣāṇyudare tiṣṭhati | | § 6067
 yadā strīpūṃsayoḥ samamevārtho niṣpadyate | § 6068 15
 bījaṃ vā tayoḥ samāṃśaṃ saṃmukhaṃ ca | § 6069
 yadā ca bījaṃ bhāge duśyati tadā dviprakṛtirdviretā na-
 puṃsakam bhavati | | § 6070
- AS.Śā.2.22 yadā strī prathamam kṛtārthā bhavati tataḥ puruṣ-
 eṇa paścācchukramutsr̥ṣṭam harṣānavasthitacetasaḥ striyā 20
 vāto viguṇīkaroti puṃstvavāhīni srotāṃsi copahanti tadā
 vātendriyaṃ bhavati | § 6071
 tanmaithune vātamevotsr̥jati | | § 6072
- AS.Śā.2.23 yadā tu kārtsnyena nopahanti anupaghnanneva vā sro-
 tomukhaṃ pidhatte tadā saṃskāravāhyaṃ bhavati | § 6073 25
 tatra saṃskāro vājīkarā bastayo 'bhyavahāraścetoharṣ-
 aṇāni ca | § 6074
 tāni hi śukre balamādadhānāni srotāṃsyasyāpyāyaya-
 ntīti | | § 6075
- AS.Śā.2.24 yadālpabījo 'lpabalaḥ puṃānudvegaḥ strīdveṣayukto 30
 'nyakāmo vā nāryā vyavāyapratighātaṃ karoti tadvidhā
 vā nārī puṃsaḥ | § 6076
 tadā++āsekyam nāma bhavati | § 6077
 tacśukrāsṡvādāddhvajocchrāyaṃ labhate | | § 6078
- AS.Śā.2.25 yadā punarubhāvapi bhavataḥ strīpūṃsau tadvidhau 35
 tadā vakradhvajo bhavati | § 6079
 tasya naiva dhvajaḥ stabhyate | | § 6080

- yadā pūtiyonyāḥ striyā garbho bhavati saugandhikā- AS.Śā.2.26
khyāḥ sa yonidhvajagandhena balaṃ labhate | | § 6081
- yadā tvīrṣyābhibhūtau mandaharṣau saṃsṛjyete tade- AS.Śā.2.27
rṣyāratisaṃjñam | § 6082
- 5 tasya paraṃ mithunībhūtaṃ drṣṭvā maithunapravrṛtti-
rbhavati | | § 6083
- yadā puruṣasya garbhasya vāyvagnidoṣād vṛṣaṇanāś- AS.Śā.2.28
astadā vātaṣaṇḍakākhyam bhavati | § 6084
- 10 etāḥ karmavaicitryādaṣṭau ṣaṇḍayonayo 'saṅkīrṇāḥ ka-
thitāḥ | | § 6085
- yadā tu striyāḥ śoṇitagarbhāśayau doṣāḥ kiñcit pradūṣ- AS.Śā.2.29
ayanti tadā yo garbho bhavati tasya garbhasya yasya yasya
mātrjasyāvayavasya bīje bījāṃśe vā doṣaḥ prakopamāpa-
dyate taṃ tamavayavaṃ vikṛtirāviśati | | § 6086
- 15 yadā hyasyāḥ śoṇitākhye bīje garbhāśayasthe nirvarta- AS.Śā.2.30
kaṃ bījaṃ pradūṣyati tadā vandhyāṃ janayati | § 6087
- yadā tasyāvayavastadā pūtiprajāṃ | § 6088
- tasyā jātaṃ jātaṃ mriyate | | § 6089
- 20 yadā punaḥ so 'vayavaḥ strīkarāṇāṃ ca śarīrasaṃśray- AS.Śā.2.31
āṇāmadhogurutvādīnāṃ nirvartakā ye bījāṃśasteṣāmekā-
deśaḥ | § 6090
- tadā stryākṛtiprāyāmastriyaṃ vārtāṃ nāma janayati |
§ 6091
- 25 tāṃ strīvyāpadamācakṣate | | § 6092
- evameva puṃso yadā śukrākhye bīje bījaṃ pradūṣyati- AS.Śā.2.32
tyādi yojayedvandhyam pūtiprajāṃ tathā puruṣākṛtiprāy-
amapurūṣaṃ trṇamukhinam nāma janayatītyetena mātrj-
ānāṃ pitrjānāṃ cāvayavānāṃ vikṛtirvyākhyātā | | § 6093
- 30 anena sātmyajānāṃ rasajānāṃ sattvajānāṃ cāvayavā- AS.Śā.2.33
nāṃ vikṛtirvyākhyātā bhavati | § 6094
- yasya yasyāṅgāvayavasya bīje bījāṃśe vā upataptirbh-
avati tasya tasyāṅgāvayavasya vikṛtirupajāyate | § 6095
- nopajāyate 'nutāpāt | | § 6096
- 35 yadā ca labdhagarbhā 'nvakṣameva vātalānyāsevate AS.Śā.2.34
tadāsyā vāyuḥ prakupitaḥ śarīramanusarpan garbhāś-
aye 'vatiṣṭhamāno garbhasya jaḍabadhīramūkaminmiṇa-
gadgadakhañjakubjavāmanahīnāṅgādhikāṅgatvānyanyam
vā vātavikāraṃ karoti | § 6097

	tathā vāyuvat pittamapi khalatipalitaśmaśruhīnatātva- nnakhakeśapainḡalyādīni § 6098	
	śleṣmā tu kuṣṭhakilāśasadantattvādīni § 6099	
	trivargo miśrānvikārān § 6100	
AS.Śā.2.35	api ca dṛṣṭibhāgamapratipannaṃ tejo jātyandhatvam	5
	§ 6101	
	tadeva vātānugataṃ vikṛtarūkṣāruṇākṣam § 6102	
	pittānugataṃ piṅgākṣam § 6103	
	śleṣmānugataṃ śuklākṣam § 6104	
	raktānugataṃ raktākṣamiti § 6105	10
AS.Śā.2.36	garbhasamānayogakṣemā hi garbhiṇī bhavati § 6106	
	tasmādviśeṣatastāṃ priyahitābhyāṃ garbhopadhātak- arebhyo rakṣet yathā yathā ca garbho vṛddhimāpnoti tathā tathā bhārāhārānādānādāhārarasāpahārācca striyā balakṣ- ayaḥ § 6107	15
	tatrema garbhopaghātakarāḥ § 6108	
	tadyathā vyavāyavyāyāmakarśanābhighātātimātrasa- nḡkṣobhiyānayanārātrijāgaraṇadivāsvapnavegavidhāraṇājī- rṇātapāgnikodhaśokabhayottrāsopavāsotkaṭakaviṣamaka- ṭhināsanaśvabhṛakūpaprapātāprijāvalokanaśravaṇādayaḥ	20
	§ 6109	
	samāsataḥ sarvamatigurūṣṇatīkṣṇarūkṣamannapānaṃ dāruṇāśca ceṣṭāḥ § 6110	
AS.Śā.2.37	tathā devatārakṣo 'nupacayaparirakṣaṇārthaṃ na rakt- āni vāsāsi dhārayenna yānamadhirohenna madyamāṃsa- maśnīyāt § 6111	25
	yaccānyadapi vṛddhastriyo brūyuh § 6112	
	pratattānaśāyinyāḥ punargarbhasya nābhyāśrayā nāḍī kaṅṭhamanuveṣṭya vyāpattiṃ karoti § 6113	
	vivṛtaśayā naktacāriṇī conmattaṃ janayati § 6114	30
	kalahaśīlāpasmāriṇam § 6115	
	vyavāyaśīlā durvapūṣamahrīkaṃ straiṇam vā § 6116	
	śokanityā bhīrumapacitamalpāyūṣam vā § 6117	
	abhidhyāyinī paropatāpinamīrṣyāluṃ straiṇam vā	
	§ 6118	35
	stenā tvāyāsabahulamabhidrohiṇamakarmaśīlam vā	
	§ 6119	
	amarṣaṇā caṇḍamaupadhikaṃ vā § 6120	

- svapnaśīlā nidrālumabudhamalpāgniṃ vā | § 6121
 madyanityā tṛṣṇālumalpasmṛtīmanavasthitā vā |
 § 6122
- godhāmāṃsanityāśmariṇaṃ śanairmehinaṃ vā | § 6123
 5 barāhamāṃsanityā raktākṣaṃ krathanamatiparuṣaro-
 māṇaṃ vā | § 6124
- matsyamāṃsanityā ciranimeṣaṃ stabdhākṣaṃ vā |
 § 6125
- madhuranityā pramehiṇaṃ mūkamatiṣṭhūlaṃ vā |
 10 § 6126
- amlanityā raktapittinaṃ tvagaḥśirogiṇaṃ vā | § 6127
 lavaṇanityā śīghravalīpalitaṃ khalatikaṃ vā | § 6128
 tiktanityā śoṣiṇamabalapacitaṃ vā | § 6129
- kaṭukanityā durbalamalpaśukramanapatyaṃ vā | § 6130
 15 kaṣāyanityā śyāmamānāhinamudāvartinaṃ vā | § 6131
 yacca yacca yasya vyādhernidānaṃ tattadāsevamānā-
 ntarvatnī strī tattadvikārabahulamapatyaṃ janayati | § 6132
 etena pitṛjā api śukradoṣā vyākhyātāḥ | | § 6133
- tasmāt prajāśampadamicchantau sādhwātmānnasupā- AS.Śā.2.38
 20 caretām | § 6134
 viśeṣeṇa nārī | § 6135
 vyādhīmścāsyā mṛdumadhuraśīśirasukhairauśadhāhā-
 ravihārairupācaret | § 6136
- na cāsyā vamanādīni prayojayet | § 6137
 25 na raktāvasecanam | § 6138
 kevalaṃ tvaṣṭamamāsamupādāyāsthāpāmanuvāsanam
 vā | § 6139
- vamanādisādhyeṣu punarvikāreṣu mṛdubhistadārtha-
 kāribhīrvopakramet pūrṇamiva tailapātramasamkṣobha-
 30 yadgarbhīṇīmupācarediti | § 6140
 bhavanti cātra | | § 6141
- ityanātyayike vyādhau vidhirātyīyake punaḥ | § 6142 AS.Śā.2.39
 tīkṣṇairapi kriyāyogaiḥ striyaṃ yatnena pālayet | | § 6143
 strī hi mūlamapatyānām strī hi rakṣati rakṣitā | § 6144 AS.Śā.2.40
- 35 sarvāśramāṇām prathamam gṛhasthatvamaninditam
 | | § 6145
 jarāyuṇā mukhe channe kaṇṭhe ca kaphaveṣṭite | § 6146 AS.Śā.2.41
 vāyormārganirodhācca na garbhasthaḥ praroditi | |
 § 6147

2.2 atha tṛtīyo 'dhyāyaḥ |

- AS.Śā.3.1 athāto garbhopacaraṇīyamadhyāyaṃ vyākhyāsyāmaḥ | § 6148
 iti hasmāhurātreyādayo maharṣayaḥ | | § 6149
- AS.Śā.3.2 prathame māsi garbhiṇī kṣīramanupasaṃskṛtaṃ mātr-
 āvacchītaṃ kāle kāle pivet | § 6150 5
 tasminnapi cādyam dvādaśarātraṃ kṣīrodbhavaṃ sa-
 rpiśśālīparṇīpalāśābhyāṃ śṛtaṃ kanakarajatakvathitaṃ
 śītodakānupānaṃ pibet | § 6151
 svādu śītaṃ dravaprāyaṃ sātmyaṃ ca sāyaṃprātarāh-
 ārayet | § 6152 10
 na cābhyaṅgodvartanāni seveta | § 6153
 yathoktāni ca doṣakarāṇi pariharedāpañcamānmāsā-
 dviśeṣeṇa | | § 6154
- AS.Śā.3.3 dvitīye madhurauṣadhasiddhaṃ payaḥ pibet | § 6155
 tṛtīye tadeva sarpirmadhubhyāṃ | § 6156 15
 caturthe 'kṣamātranavanītayuktam | § 6157
 pañcame kṣīrasarpiḥ | § 6158
 ṣaṣṭhe tadeva madhurauṣadhasiddham | § 6159
 saptame ca | § 6160
 tasmimstu garbhasya keśotpattyā māturvidāho bhava-
 tīti striyo bhāṣante | § 6161 20
 neti bhagavānātreyāḥ | § 6162
 garbhotpīdanāttu doṣā hṛdayaṃ prāpya vidahanti ta-
 taḥ kaṇḍūrjāyate kaṇḍvā kikkisam | | § 6163
- AS.Śā.3.4 tatra kolodakena navanītasya madhurauṣadhasiddha- 25
 sya pāñitalamātramasyai dadyāt | § 6164
 candanamṛṇālakalkaiśca stanodaraṃ mṛdnīyāt | § 6165
 śīriśadhātākīsarṣapamadhukacūrṇairvā | § 6166
 kuṭajārjakabījamustāharidrākalkairvā | § 6167
 nimbakolasurasamañjiṣṭhākalkairvā | § 6168 30
 śaśahariṇapṛṣatarudhirayuktayā vā triphalayā | § 6169
 karavīrakarañjapatrakalkasiddhena ca tailenābhyaṅgaḥ
 | § 6170
 pariṣekaḥ punarmālatīmadhukasiddhenāmbhasā | § 6171
 kaṇḍūyanaṃ varjayet | § 6172 35

- tvagbhedavairūpyaparihārārthaṃ snānodvartanaṃ ca
śīlayet | § 6173
- madhuraṃ cāhāramalpamalpasnehalavaṇamalpodak-
ānupānaṃ bhuñjīta | | § 6174
- 5 aṣṭame kṣīrayavāgūṃ sarpiṣmatīm pibet | § 6175 AS.Śā.3.5
neti khaṇḍakāpyaḥ garbhasya paiṅgalyābādhabhayāt |
§ 6176
- astu paiṅgalyābādhasathāpyevaṃ kurvīta | § 6177
- nīrujaṃ balavarṇasatvasaṃhananasampadupetaṃ jñā-
10 tīnāmagragaṇyamapatyaṃ janayatīti bhagavānātreyaḥ | |
§ 6178
- badarodakena palalapayodadhimastutailalavaṇaphala- AS.Śā.3.6
ghṛtamadhuyuktenāsthāpayet | § 6179
- purāṇaviḍviśudhyarthaṃ madhukādimadhuraūsadh-
15 asiddhena ca tailenānuvāsayedanutlomanāya vāyoḥ | § 6180
anutlome hi mārute sā sukhamanupadravā prasūte | |
§ 6181
- garbhiṇīm tu nyubjāmāsthāpayedanuvāsayedvā | § 6182 AS.Śā.3.7
tathāsyā vivṛtamārgatayā samyagaūsadhamanupraviś-
20 ati | | § 6183
- tata ūrdhvaṃ snigdhabhīryavāgūbhīrjāṅgalarasaiścopā- AS.Śā.3.8
caredāprasavakālāditi bhagavān dhanvantariḥ | | § 6184
- navame tu tata evānuvāsanatāilāt picuṃ yonaupraṇay- AS.Śā.3.9
edgarbhamārgāśayayoḥ snehanārthamiti | § 6185
- 25 anena prathamamāsādārābhya krameṇa garbhiṇyāḥ
prasavakāle garbhadhāriṇīkukṣikaṭīpārśvapṛṣṭhaṃ mṛdu
bhavati | § 6186
- vāyuścānulomaḥ sampadyate | § 6187
- mūtrapurīṣaṃ ca prakṛtibhūtaṃ jarāyuśca mārgaṃ pr-
30 atipadyate | § 6188
- putraṃ ceṣṭaṃ kalyamāyūṣmantaṃ sukhiṇaṃ sukheṇa
kāle balavatī prasūte | | § 6189
- bilvakārpāsīpaphphaṇāpāṭalīpicumandāgnimanthamā- AS.Śā.3.10
sīvardhamānakapatrabhaṅgakvāthena śītena sarvagandh-
35 odakena vā garbhiṇyāḥ pratyahaṃ snānamupadiśet | |
§ 6190
- prāk caivāsyaṃ navamānmāsādapahr̥tāsthīśarkarākāp- AS.Śā.3.11
āle praśaste deśe vāstuvidyāpraśastaṃ sarvartusukhamu-

- pahr̥tasarvopakaraṇaṃ sannihitajvalanaṃ prāgdvāramu-
dagdvāraṃ vā sūtikāgāraṃ kārayet | | § 6191
- AS.Śā.3.12 tatrānukūleṣu nakṣatrādiṣu puṇyāhaśabdena gobrā-
hmaṇavṛddhān natvā++āvartamānā pradakṣiṇaṃ pravi- 5
śya bahuśaḥ prasūtābhiranuraktābhiraviṣādābhiḥ kleśa-
kṣamābhiḥ parivṛtā svastyayanaparānulomanairāhāravi-
hārairanulomitavātāmūtrapuriṣā prasavakālamudīkṣeta |
§ 6192
- svalpe 'pi ca viṇmūtravibandhe phalavartīḥ praṇida-
dyāt | | § 6193 10
- AS.Śā.3.13 tatrāsannaprasavāyāḥ klamo glānirmuktabandhane iv-
ākṣiṇī niṣṭhīvikā mūtrapuriṣabāhulyaṃ śithilakuṣitād-
ogurutvamannābhilāṣo vedanodarahṛdayakaṭibastiva-
n̄kṣaṇeṣu todabhedaśūlasphuraṇasravaṇāni ca yonyāṃ 15
bhavanti | § 6194
- tadanantaramāvīnāṃ prādurbhāvo garbhodakapravā-
haśca | | § 6195
- AS.Śā.3.14 athaināmupasthitagarbhāṃ kṛtakautukamaṅgalāṃ pu-
nnāmaphalahastāṃ svabhyaktāmuṣṇodakapariṣiktāṃ sa-
ghṛtāṃ yavāgūṃ pāyayet | § 6196 20
- tataḥ suraktārṣabhacarmapracchade mṛduni bhūmiśa-
yane śayānāmuttānāmābhugnasakthipṛṣṭhāmahatavāsaso
'śaṅkanīyāḥ priyadarśanāḥ pariṇatavayasāḥ prajananaku-
śalāḥ pragalbhāḥ kṛttanakhāḥ striyaḥ sūtikāṃ sūnṛtābhi-
rvāṇībhirāśvāsavyantyaḥ paryupāsīran | | § 6197 25
- AS.Śā.3.15 athāsyai dadyāt kuṣṭhailālāṅgalīvacācavyacitrakaciri-
bilvacūrṇamupāghrātum muhurmuḥuḥ | § 6198
- tathā bhūrjapatraśiṃśapāsarjarasānyatamadhūmama-
ntarāntarā ca pārśvapṛṣṭhakaṭisakthideśān koṣṇena taile-
nābhyajyānusukhamasyā mṛdnīyāt | | § 6199 30
- AS.Śā.3.16 ekamavāk parivartate garbhaḥ | § 6200
- tasya lakṣaṇam | § 6201
- vimucya hṛdayamudaramāviśati | § 6202
- bastiśiro 'vagr̥hṇāti | § 6203
- tvarayantyenāmāvyah | § 6204 35
- na cedevaṃ parivartate tato muhurmuhurjṛmbhaṇaṃ
caṅkramaṇaṃ ca kārayitavyānantaroktaṃ vidhim | | § 6205

- anye tu musalenolūkhalaṃ dhānyapūrṇamāhananīya- AS.Śā.3.17
 mityāhuḥ | § 6206
 tattū na samyak | § 6207
 dāruṇavyāyāmavarjanaṃ hi garbhiṇyāḥ satatamupad-
 5 iśyate | § 6208
 viśeṣataśca prasavakāle pracalitasarvadhātudoṣyāḥ
 saukumāryatvānnāryā musalavyāyāmenerito vāyuranta-
 raṃ labdhvā prāṇān hiṃsyāditi | | § 6209
 atha parivr̥ttagarbhāṃ paryaṅkamenāmāropya kuśalā AS.Śā.3.18
 10 strī pādato 'syā niṣaṅṅāyā yonimanulomamanusukhama-
 bhyaḥ sphijau pādābhyāṃ pīḍayet | § 6210
 yoniṃ ca punaḥ punaḥ prasādhayet | § 6211
 brūyācca subhage śanaiśśanaiḥ pravāhayasva suprasa-
 mnaste mukhavarṇaḥ putraṃ janayiṣyatīti | | § 6212
 15 anyā tu vāmakarṇe 'syā mantramimam japet | | § 6213 AS.Śā.3.19
 kṣītirjalaṃ viyattejo vāyurviṣṇuḥ prajāpatiḥ | § 6214 AS.Śā.3.20
 sagarbhāṃ tvāṃ sadā pātu vaiśalyaṃ vā dadhātvpapi | |
 § 6215
 prasūṣva tvamavikliṣṭamavikliṣṭā śubhānane | § 6216 AS.Śā.3.21
 20 kār̥tikeyadyutiṃ putraṃ kār̥tikeyādirakṣitamiti | | § 6217
 tathā--- § 6218 AS.Śā.3.22
 ihāmṛtaṅca somaśca citrabhānuśca bhāmini | § 6219
 uccaiśścavāśca turago mandire nivasantu te | | § 6220
 idamamṛtamapāṃ samudvṛtaṃ vai tava laghugarbha- AS.Śā.3.23
 25 mimam pramuñcatu strī | § 6221
 tadanalapavanār̥kavāsavāste saha lavaṅāmbudharaird-
 iśantu śāntimīti | | § 6222
 tathā parā 'nuśiṣyāt anāgatāyāṃ vedanāyāṃ mā prav- AS.Śā.3.24
 āhiṣṭhāḥ | § 6223
 30 akālapravāhaṇaṃ hi viṅmūtrādivegānāmivodīraṇam-
 anarthakaramahitaṃ ca garbhasya śvāsakāśaśoṣakubjatā-
 dikāritvāt | § 6224
 tathā teṣāmeva vidhāraṇamiva vedanāyāmapravāhaṇ-
 amupaghātāya tato yathoktaṃ kuruṣva | | § 6225
 35 śanaiśśanaiśca pūrvam pravāhiṣṭhāḥ | § 6226 AS.Śā.3.25
 nirgame bādham garbhasya yonimukhapratipattau bā-
 ḍhataramāprasavāditi | § 6227

	tasyāstu pravāhamānāyāḥ striyaḥ śabdam kuryuḥ pra- jātā prajāta dhanyaṃ dhanyaṃ putramiti § 6228	
	tathāsya harṣeṇa prāṇā āpyāyante § 6229	
AS.Śā.3.26	garbhasaṅge tu yoniṃ dhūpayet kṛṣṇasarpanirmokena § 6230	5
	piṇḍītakena vā § 6231	
	badhnīyācca hiraṇyapuṣpīmūlaṃ hastapāde dhāraye- cca suvarcalāṃ viśalyāṃ vā § 6232	
AS.Śā.3.27	atha prasūtāyā na cedaparā patati tato dakṣiṇena pāṇ- inā nābherupariṣṭādbalavadupapīḍya anyena pṛṣṭhata up- asaṅgrhya vidhunuyāt § 6233	10
AS.Śā.3.28	pārṣṇyā vā śronīmākoṭayet § 6234	
	sphijau vopasaṅgrhya supīḍitaṃ nipīḍayet § 6235	
	venyāṅgulyā vā keśaveṣṭitayā ca kaṅṭhatālū parāmṛśet § 6236	15
AS.Śā.3.29	bhūrjapatrakācamaṇisarpanirmokaiśca yoniṃ dhūpa- yet § 6237	
	bhūrjaguggulubhyāṃ vā § 6238	
	śālimūlasiddhena vā sarpiṣā yonimabhyajya kaṭukālā- bujālinīnimbasarpanirmokairdhūpayet § 6239	20
	anabhyaktāṃ vā kaṭutailamiśraiḥ kalkīkṛtairvā tailākt- airālimpet § 6240	
	guḍanāgarakalkena vā § 6241	
	tadeva vā bhakṣayet § 6242	
	lāṅgalīmūlakalkena vā pāṇimudaraṃ cālimpet § 6243	25
	mahāvṛkṣakṣīraṃ vā mūrdhanyanuṣecayet § 6244	
AS.Śā.3.30	kuṣṭhatālīsakalkaṃ bilvabalvajayūṣamaireyāsavasurā- maṇḍānyatamena vyoṣatikṣṇoṣṇena vāmlena kulattharas- ena madhukapippalīsampākena vā pāyayet § 6245	
	pippalyelākolavibiḍacavyacitrakopakauñcikākalkaṃ vā § 6246	30
	kharasya vṛṣabhasya vā jīvato dakṣiṇaṃ karṇamu- ddhṛtya bilvakulatthabalvajayūṣādīnāmāplāvanānāmany- atame prakṣipyā muhūrtasthitamuddhṛtya tadāplāvanaṃ pāyayet § 6247	35
AS.Śā.3.31	kuṣṭhailākalkaṃ vā surayā § 6248	
	arkālarkakaṣāyaṃ vā prajātaṃ suronmiśraṃ § 6249	

- kuṣṭhalāṅgalikīmūlakakalkaṃ vā madyamūtrānyata-
mena | § 6250
- vatsakādicūrṇaṃ vā madyena | § 6251
- 5 śatapuṣpākuṣṭhamadanahiṅgusiddhasya ca tailasya pi-
cum grāhayet | § 6252
- tataścaināmanuvāsanakāle 'nuvāsayet | | § 6253
- bilvabalbajayūśādyāplāvanaiśca phalajīmūtakekṣvāku- AS.Śā.3.32
dhāmārgavakuṭajārkaḥkṛtavedhanahastiparṇyabhīrūpahita-
irāsthāpayet | § 6254
- 10 siddhārthakakuṣṭhalāṅgalikīmahāvṛkṣakṣīramiśreṇa vā
surāmaṇḍena | § 6255
- śālmalīvr̥ntāni vā svinnānyāpothya pañcamūlakaṣāye
vimardayet | § 6256
- tena ca pūtena snehavatā phalādiyuktena | | § 6257
- 15 yathoktāsthāpanadravyasiddhena kaṭutailottarabastim AS.Śā.3.33
dadyāt | § 6258
- śigrusumukhamaricājājīcitrakakalkakṣīragomūtrasiddhena
vā kaṭutailenānuvāsayet | § 6259
- umāsālmalīpicchayā vā saghṛtayā yoniṃ pūrayitvā vi-
20 dhunuyāt | § 6260
- snigdgena vā kṛttanakhena pāṇinā nālānusārato 'paha-
ret | | § 6261
- prajātāyāṃ cedbastimūrdhodareṣu śūlaṃ makkalā- AS.Śā.3.34
khyam syāttatra yavakṣāracūrṇaṃ sarpiṣā sukhoṣṇodak-
25 ena vā pibet | § 6262
- varaṇādīm vā sapañcakolamelāpratīvāpam | | § 6263
- athavā vīratarādimūṣarādipratīvāpam | § 6264 AS.Śā.3.35
- lavaṇacūrṇaṃ vā vatsakādiniryūheṇa | § 6265
- vatsakādim vā madirayā | § 6266
- 30 aṃśumatīdvayakvāthena vā maricabhadradārukalkam
| § 6267
- bhāringīnāgaradevadārukalkaṃ voṣṇāmbhasā | § 6268
- purānaguḍaṃ vā trikaṭutrijātakadhanikācūrṇasaṃsṛ-
ṣṭaṃ bhakṣayet | | § 6269
- 35 tasyāścet svasthānato yonirbhraśyet | § 6270 AS.Śā.3.36
- tato yasya kasyacicchonitenābhyajya yoniṃ yathāsthā-
naṃ kuśalā strī niveśayet | § 6271

- niviṣṭāṃ cāśokarohiṇībarhiṣośīrapriyaṅgudevadāruka-
lkavipakvena tailena bahuśaḥ svedayet pūrayet brūyācca
gaccha subhage svasthānamiti | | § 6272
- AS.Śā.3.37 tadvaccānyatamā strī jātamātrameva bālaṃ bālopacar-
aṇīyena vidhinopapādayet | § 6273 5
tamupadekṣyate tūtāreṣu | § 6274
atha sūtikāṃ balātailenābhyajyāt | § 6275
bubhuṣitāṃ ca pañcakolacūrṇena yavānyupakuñcik-
ācavyacitrakavyoṣasaindhavacūrṇena vā yuktāmahaḥpar-
iṇāminīm yathāsātmyaṃ snehamātrāṃ pāyayet | § 6276 10
snehāyogyāṃ vātaharauṣadhakvāthaṃ hrasvapajcam-
ūlakvāthaṃ vā | | § 6277
- AS.Śā.3.38 pītavatyāśca yamakenābhyajya veṣṭayedudaraṃ vastr-
eṇa | § 6278
tathā na vāyurudaravikṛtimutpādayedayedanavakāśa- 15
tvāt | § 6279
jīṇe tu snehe pūrvaiṣadhaireva siddhāṃ vidāryādiga-
ṅakvāthena kṣīreṇa vā yavāgūṃ susvinnāṃ dravāṃ mātr-
ayā pāyayet | § 6280
prāk snehayavāgūpānābhyāṃ cobhayakālamuṣṇodak- 20
ena pariṣecayet | | § 6281
- AS.Śā.3.39 evaṃ trirātraṃ pañcarātraṃ saptarātraṃ vānupālya
tato yavakolakulatthayūṣeṇa laghunā cānnapānena | § 6282
dvādaśarātrāt paraṃ jāṅgalarasādibhiśca kramādāpyā-
yayedagnibalādīnyapekṣya | § 6283 25
kvathitaśītaṃ ca toyāṃ pāyayet | § 6284
tathā jīvanīyabrṃhaṇīyamadhuravātahasiddhairabhya-
ṅgodvartanapariṣekāvagāhairannapānaiśca hr̥dyairupāc-
aret | § 6285
evaṃ hi garbhavṛddhikṣapitaśithilasarvaśarīradhātu- 30
pravāhaṇavedanākledaraktanissrutiviśeṣaśūnyaśarīrācca pu-
arnavībhavati | | § 6286
- AS.Śā.3.40 ata eva ca sūtikāyā vyādhiḥ kṛcchrasādhyo bhavatyas-
ādhyo vā | § 6287
tasmāttāṃ yathoktena vidhinā prayatnenopacaret | 35
§ 6288
evaṃ sādhyardhamāsamupasamskṛtā krameṇa vimu-
ktāhāravihārayantraṇā vigatasūtikābhighānā syāt punar-
ārtavadarśanādityeke | | § 6289

ityādyam māsamādāya yāvadgarbhakṣamā punaḥ | AS.Śā.3.41
§ 6290

strī syāttāvadvidhiḥ sarvaḥ sarvathā sādhu darśitaḥ | |
§ 6291

2.3 atha caturtho 'dhyāyaḥ |

athāto garbhavyāpadaṃ vyākhyāsyāmaḥ | § 6292 AS.Śā.4.1

iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ | | § 6293

strī cedāpannagarbhā parihāryāṅyāseveta | § 6294 AS.Śā.4.2

tataśca yasyā bastipārśvaśroṇiyonimukheṣu śūlaṃ pu-
5 ṣpadarśanaṃ ca syāt | § 6295

tāṃ mṛdusukhaśīśirāstaraṇaśayanasthāmīśadavanata-
śirasam śītapradehapariṣekādibhirupācaret | | § 6296

tadyathā | § 6297 AS.Śā.4.3

sahasradhautena sarpiśādhonābheḥ sarvataḥ pradi-
10 hyāt | § 6298

madhukasiddhasarpiśā suśītena picumāplāvya yonisa-
mīpe sthāpayet | § 6299

gavyena payasā madhukāmbunā nyagrodhādikaṣāy-
eṇa vā pariṣecayet | § 6300

15 paripītataṣvarasāni ca tailāni yonau nidhāpayet | § 6301

tacchr̥ṅgasiddhasya vā kṣīrasarpiṣaḥ picum | | § 6302

atisravati tu rakte tata evākṣamātraṃ prāśayet | § 6303 AS.Śā.4.4

kevalādeva vā kṣīrasarpiṣaḥ | § 6304

padmotpalakumudakiñjalkaṃ ca samadhuśarkaraṃ
20 lehayet | | § 6305

dhātakīgairikasarjarasāñjanacūrṇaṃ vā madhunā | AS.Śā.4.5
§ 6306

nyagrodhādītvakpravālakalkaṃ vā | § 6307

śāśaiṇahariṇarudhiraṃ vā sakṣaudraṃ pāyayet | § 6308

25 ṛddhividārījīvantīrvā payasā | § 6309

nīlotpalasitāpakvaloṣṭacandanādi vā taṇḍulaśālūkodu-
mbaraśālāṭunyangrodhaśr̥ṅgāni vā++ājena payasā | | § 6310

kaśerukamṛṇālakaśr̥ṅgātakakāśmaryaparūṣakadrākṣā- AS.Śā.4.6
sārivāprapauṇḍarīkānantotpalakadambabījākvāthena vā śa-

30 rkarāmadhumadhureṇa śālicūrṇaṃ | § 6311

- jīvanīyaśṛtaṃ vā kṣīram | § 6312
 balātibalāśāliṣaṣṭikekṣumūlakākolīśṛtena payasā sam-
 adhuśarkareṇa raktaśālyodanaṃ suśītaṃ bhojayet | § 6313
 śītavīryajāṅgalarasena vā | § 6314
 raktapittakriyāśca śodhanavarjyāḥ prayuñjīta | § 6315 5
 saumyāśca mano 'nukūlāḥ kathāḥ | | § 6316
 AS.Śā.4.7 adṛṣṭaśoṇitāṃ tu madhukapayasyāsuraḍārubhiḥ si-
 ddhaṃ payaḥ pāyayet | § 6317
 tāmravalyaśmantakaśatāvarīpayasyābhirvā | § 6318
 vidāryādigaṇena vā | § 6319 10
 śvadaṃṣṭrāsvarasakṣīrasiddhaṃ vā sarpiḥ | § 6320
 palāṇḍurasasiddhaṃ vā sakṣaudram | | § 6321
 AS.Śā.4.8 asaṃpūrṇatrimāsāyāstu puṣpadarśane garbhaḥ prāyo
 na tiṣṭhatyasañjātasāratvāt | | § 6322
 AS.Śā.4.9 āmānvaye cordhvamapi viruddhopakramatvāt | § 6323 15
 tatra rūkṣaśītāni prayuñjīta | | § 6324
 AS.Śā.4.10 tadyathā | § 6325
 prāgupavāsaṃ tato durālabhāmṛtośīraparpaṭakagha-
 nacandanātiviśābalākaṭvaṅgadhānyākakvāthapānam | § 6326
 tṛṇadhānyaśāliṣaṣṭikapeyāmaśanaṃ ca mudgādiyūṣ- 20
 aiḥ | § 6327
 jīte tvāme snigdhaśītāni pūrvavat | | § 6328
 AS.Śā.4.11 āmagarbhe tu patite madyānāmanyatamaṃ sāmarty-
 ataḥ pāyayet | § 6329
 garbhakoṣṭhaviśudhyarthamārtivismaraṇārthaṃ ca | 25
 § 6330
 amadyapāṃ pācanīyadravyopahitābhiḥ snehalavaṇa-
 varjyābhiḥ satilābhiruddālakādiyavāgūbhirupācaredyāv-
 anto māsāstāvantyahānīti | | § 6331
 AS.Śā.4.12 tataḥ prīṇanairbalānurakṣibhirasnehairāhārairādoṣadhā-30
 tukleḍāśuddheḥ | § 6332
 āmagarbhaśeṣeṇa hi punaḥpunarakuśalamanuṣajyeta
 | § 6333
 tasmāttikṣṇairanavaśeṣayannupācayet | § 6334
 tataḥ paraṃ snehapānairbastibhirāhāraiśca dīpanīya- 35
 pācanīyajīvanīyabrṃhaṇīyamadhuravātaharairiti | | § 6335
 AS.Śā.4.13 yasyāḥ punarmahati jātasāre garbhe varjyānāmavarja-
 nāt puṣpadarśanaṃ syādanyadvā yonisravaṇam | § 6336

tasyāstannimittam vāyuh prakupitaḥ pittaśleṣmāṇau
parigrhya garbhasya rasavaham nāḍim pratipīdyāvatiṣṭh-
ate | § 6337

5 tato nāḍyām doṣaiḥ kulyāyāmiva tṛṇapatrādibhiḥ pra-
ticchannāyām rasasyāsamyagvahanādgarbho vṛddhiman-
āpnuvannupaviśatyupaśuṣyati vā | | § 6338

tatra yasyāḥ kādācitkārtavaparivrāvālpau ca dṛśyete AS.Śā.4.14
satatam ca garbhaḥ prāptātparimāṇādaparihīyamāna eva
sphurati | § 6339

10 na ca kukṣirvivardhate | § 6340

tamupaviṣṭakamityācakṣate | § 6341

yadā tu pratimāsamārtavam pratyaham vā parisrava-
nam nātyalpaṁ ca tathā parihīyamāṇo garbhaścirāt kiñcit
spandate | § 6342

15 kukṣiśca vṛddho 'pi parihīyate | § 6343

tadupaśuṣkakaṁ nāgodaram ca | | § 6344

tau tu māturāhāratejasālpenāpyāyyamānau yadā pu- AS.Śā.4.15
ṣṭau syātām keśadaśanādiyuktau | § 6345

tadā varṣagaṇairapi pramadā prasūyata eva | | § 6346

20 tatra vātenopaviṣṭakopaśuṣkakayorvāyuh pratihany- AS.Śā.4.16
ate saśabdaṁ phenilaṁ vicchinnaṁ śakṛdupaveśyate mū-

tramuparudhyate kaṭiprṣṭhahṛdayeṣu vedanā jṛmbhā ni-
drānāśo 'bhikṣṇam pratiśyāyaḥ śuṣkakāsaḥ sādaḥ kṣved-
ete iva karṇau tudyete iva śaṅkhau pipīlikābhiriva saṁsṛ-

25 jyate śarīram parikṛntanniva vāyurbhramati kukṣau tama
iva praveśyate duḥkhenānnasya jaraṇamaharahaḥ parihā-
niḥ sphuṭitavivarnaṇaparūṣatvaktvaṁ ca bhavati | | § 6347

pittena tāmraharitamupaveśyate dhūmako 'mlakaśch- AS.Śā.4.17
ardirmūrchā kukṣihṛdayadāhaḥ pītaraktagomūtrābhane-

30 tramūtranakhatvaktvaṁ kālī durbalā nityaśūnā ca nārī bh-
avati | | § 6348

śleṣmāṇā madhurāsyatvamutkleśaḥ śleṣmodvamanam AS.Śā.4.18
bhaktadveṣaḥ śvetahastapādanetratā kāsaḥ śvāsaśca | |
§ 6349

35 tayorjīvanīyabrṁhaṇīyamadhurauṣadhasiddhānām sa- AS.Śā.4.19
mṇpiṣāmupayogaḥ | § 6350

tathā payasām rasānāmāmagarbhāṇām ca garbhavr-
ddhikaraḥ | § 6351

- tathā sambhojanametaireva ca ghṛtādibhiḥ | § 6352
 subhikṣāyā abhīkṣṇaṃ yānavāhanāpavarjanabr̥mhaṇ-
 airupapādanam | | § 6353
- AS.Śā.4.20 atha viśeṣeṇa vāte pūrvameva saindhabopahitaṃ kṣīr- 5
 abastiṃ datvā śītodakasnātāṃ mṛdu śālyodanaṃ bhojayet | § 6354
- tato vidāryādigaṇasādhitena saṃṣiṣānuvāsayet | § 6355
 nivātaṃ ca seveta | § 6356
 pitte madhukavidārīniryūhasiddhaṃ payaḥ pibet | § 6357 10
- tisraḥ sthūlakukkuṭīrniṣṭuṣamāśāḍhakaṃ ca kṣīrodak-
 enolūkhale saṅkṣudya tadrasena sarpiṣā ca tittirikapiñjal-
 ānyatararasam sāghayitvā pāyayedupaviṣṭakavivardhanā-
 rthamupaśuṣkakabr̥mhaṇārthaṃ ca | § 6358
- ajāsampiṣā kṣīreṇa jīvanīyaiśca saṃskṛtāṃ yavāgūṃ 15
 pibet | | § 6359
- AS.Śā.4.21 payasyākākolīdvayasuniṣaṇṇakakalkena payasā ca sa-
 rpirvipācayet | § 6360
- tat kālyam kṣīrānupānamupayuñjīta | § 6361
 āmagarbharasena cāśnīyāt | § 6362 20
 tāneva ca tatra bhṛṣṭān bhakṣayet | § 6363
 jalacaramāṃsāni ca | § 6364
- kaphe tvānūpaudakapīśitopadaṃśāmacchasurāṃ trir-
 ātraṃ pañcarātraṃ saptarātraṃ vā pibet | | § 6365
- AS.Śā.4.22 tilamudgamāṣalavaṇābilvapātraih pañcabhirghṛtapātraṃ 25
 saṃyojya svanuguptaṃ nidhāpayet | § 6366
 tataḥ prātaḥ piṇḍam bilvamātraṃ śṛtaśītacchāgadu-
 gdhānupānaṃ vāśnīyāt | § 6367
 atraiva vā badaracūrṇapātramapi nidadhyāt | § 6368
 evamavṛddhau tīkṣṇairvirecayedaparāpātānīyaiśca pā- 30
 tayet | | § 6369
- AS.Śā.4.23 yasyāḥ punarvātopasṛṣṭasrotasi līno garbhaḥ prasupto
 na spandate taṃ līnamityāhuḥ | § 6370
- tatra śyenotkrośagomatsyagodhāśikhikukkuṭatittirīnā-
 manyatamasya rasena bhūrisarpiṣkeṇa māśayūṣeṇa vā gh- 35
 ṛtādhyena raktaśālyodanaṃ bhojayet | § 6371
 saktūnvā tilamāṣabilvaśalāṭuyuktān payasā pāyayet | § 6372

- medyamāṃsopadaṃśaṃ vā mārḍvīkam | § 6373
 tailena cābhīkṣṇamudaravaṅkṣaṇorukaṭīpārśvaprṣṭhā-
 nyabhyajyāt | § 6374
 muhurmuḥuścaināṃ harṣayet | § 6375
 5 pūrvoktaṃ cekṣeta | § 6376
 yasyāḥ punarudāvartavibandhaḥ syāttām vātahasn-
 igdhānnapānairupācaret | | § 6377
 aṣṭame tu māse madhukasiddhena tailenānuvāsayet | AS.Śā.4.24
 § 6378
 10 tadasiddhau vīraṇaśālikuśakāśekṣubālikāvetasaparivyā-
 dhamūlānāṃ bhūtikānantākāśmaryaparūśakamadhūkama-
 dhukamṛḍvīkānāṃ ca payasārdhodakenodgr̥hya rasaṃ
 tena priyālabibhītakamajjalakalkayukteneṣallavaṇoṣṇena
 nirūhayet | § 6379
 15 vigatavibandhām ca snātāśītām sāyam tenaiva tailenā-
 nuvāsayet | | § 6380
 udāvarto hi samupekṣitaḥ sahasā sagarbhām garbhiṇī- AS.Śā.4.25
 matipātayet | | § 6381
 yasyāḥ punaratimātradoṣopacayādyathoktairvā vyav- AS.Śā.4.26
 20 āyādibhiranyairvā vyādhibhiḥ pūrvopacitena vā jananya-
 patyayoḥ karmaṇā bandhanānmucyate garbhaḥ phalam-
 iva vṛntāt sa muktabandhano garbhaśayyāmatikramya ya-
 kṛtplīhāntravivarairavasraṃsamānaḥ koṣṭhasaṅkṣobham-
 āpādayati | § 6382
 25 tataḥ koṣṭhasaṅkṣobhādvāyurapāno mūḍhaḥ kuṅki-
 bastipārśvodarayoniśūlānāhaviṇmūtrasaṅgānāpādyā ga-
 rbham cyāvayati taruṇaṃ śoṇitabhāvena | § 6383
 so 'bhihitaḥ prāk | | § 6384
 vivṛddhe tu garbhe stabdham stimitam sītamaśmaga- AS.Śā.4.27
 30 rbhamivodaramābhāti | § 6385
 śūlamadhikamupajāyate na ca spandate garbho nā-
 vyaḥ prādurbhavanti na sravati yonirakṣiṇī cāsyāḥ sra-
 mṣyete tathā bhr̥śamaratiparītā vyathate 'nyathā ceṣṭate tā-
 myati bhr̥myati rodityaharṇiśaṃ na svapiti pūtyuccha-
 35 vāsā kṛcchrācchravasyatikāṣṭam prāṇiti jakṣitītyevamvi-
 dhām striyaṃ mṛtagarbhām vidyāt | | § 6386
 tam tu garbham kadācidasamyagapatyapathamaneka- AS.Śā.4.28
 dhā pratipannaṃ viguṇeneva vāyunā śīḍitam mohitam ca
 mūḍha garbhāmityāhuḥ | § 6387

	viguṇānilapratipīḍanavaicitryādasaṅkhyagatiṃ ca	
	§ 6388	
AS.Śā.4.29	samāsatastu trividhā ga....rdhva § 6389	
	tiryāṅ nyubjā ca § 6390	
	saṃsthānāni ṣunaraṣṭau § 6391	5
	tānyatraivottaratra vakṣyante § 6392	
AS.Śā.4.30	teṣu saṃveṣvapi viparītendriyārthāmākṣepayoni bhra-	
	mśasaṃvaraṇamakalaśvāsabhramābhipannāṃ śītagātrāṃ	
	pūtyudgārāṃ ca varjayet § 6393	
AS.Śā.4.31	na tu kṣaṇamapyupekṣeta garbhaśalyam § 6394	10
	taddhi nirucchvāsīkrtyāśu jananiṃ hanyāt § 6395	
AS.Śā.4.32	sacetanaśca garbhaḥ śastreṇa vidāryamāṇo viṣamama-	
	ṅgāni vikṣipet § 6396	
AS.Śā.4.33	tasmāttatsaṅge sūtyaḥ prayateran pūrvoktāni ca ma-	
	ntrauṣadhāni prayuñjīta § 6397	15
	trividhastu saṅgo bhavati § 6398	
	śīrasyaṃse jaghane vā § 6399	
AS.Śā.4.34	mūḍhagarbhasya tu jarāyupātanasāmānyam karmety-	
	eke § 6400	
	mantrādikarmātharvavedavihitamityeke § 6401	20
	dr̥ṣṭakarmanā śalyahartrā śalyāharaṇamityeke § 6402	
AS.Śā.4.35	na tvataḥ kaṣṭatamamasti śastrakarma § 6403	
	yato yoniyakṛtplihāntragarbhaśayādīnāṃ madhye tā-	
	nanupahiṃsatā sparśavatā śastramavacāryamutkarṣaṇa-	
	vyāvartamotkartacchedanabhedanapīḍanarjūkaraṇāni ca-	
	ikena pāṇinā kāryāṇi § 6404	25
AS.Śā.4.36	tasmādīśvaramāpṛcchya paraṃ ca yatnamāsthāya ta-	
	dvidyasahitastamupakramet § 6405	
	akriyāyāṃ dhruvaṃ maraṇam § 6406	
	upakrame saṃśayaḥ § 6407	30
	tathodarāśmarīprabhṛtīnapi § 6408	
AS.Śā.4.37	athottānāyā vyābhugnasakthyā vastracumbalonnami-	
	takaṭipradeśāyāśca dhanvanāgavṛntikāśālmalīpicchāghṛt-	
	airabhyajya hastam yoniṃ ca garbhamāharet § 6409	
AS.Śā.4.38	tatra sakthibhyāmāgatasyānulomamāñchanameva	35
	§ 6410	
	ekasakthiprapannasyetaram sakthiḥ prasārya § 6411	

- sphigdeśāgatasya sphigdeśaṃ pratiṣidhyordhvamutkṣipya sakthinī prasārya | § 6412
- tiryagāgatasya parighasyevāparārdhamutkṣipya pūrvārdhamapatyapathaṃ pratyārjavamānīya | § 6413
- 5 pārsvāpavṛttaśirasō 'saṃ pratipīḍyordhvamutkṣipya śiropatyapathamānīya | § 6414
- bāhudvayaprapannasyordhvamutpīḍyāsau śiromūamānīya | | § 6415
- yastvābhugnamadhyāḥ pāṇipādaśirobhiryonim prati- AS.Śā.4.39
10 padyate | § 6416
- yaścābhugna evaikena pādena yonim dvitīyena pāyum | § 6417
- tau mūḍhau hastenāhartumaśakyāviti śastramavacārayet | | § 6418
- 15 atha striyamāśvāsya maṇḍalāgreṇāṅguliśastreṇa vā vidārya śiraḥ kapālānyāhr̥tya garbhaśaṅkunā gr̥hītvā cibuke tālunyurasi kakṣyāyāṃ vāpaharet | § 6419
- abhinnaśirasam cākṣikūṭe vā | § 6420
- tathāṃsasaktasyāṃsadeśe bāhum chitvā dṛṭterivādhm-
20 ātasya vātapūrṇamudaramavadārya nirasyāntrāṇi śithilībhūtamāharet | § 6421
- jaghanasaktasya jaghanakapālāni dārayitveti | | § 6422
- api ca yadyadvāyuvaśādaṅgam sajjedgarbhasya kha- AS.Śā.4.41
ṇḍaśaḥ | § 6423
- 25 tattacchitvā haretsamyagrakṣannārīm ca yatnataḥ | | § 6424
- athāpatantīmaparām pātayet pūrvavadbhiṣak | § 6425 AS.Śā.4.42
- evam nirhr̥taśalyām tu siñceduṣṇena vāriṇā | | § 6426
- dadyādabhyaktadehāyai yonau snehapiḥṇi tataḥ | AS.Śā.4.43
30 § 6427
- yonirmṛdurbhavetena śūlam cāsyāḥ praśāmyati | | § 6428
- dīpyakātiviṣārāsnāhiṅgelāpañcakolakāt | § 6429 AS.Śā.4.44
- cūrṇam snehena kalkam vā kvātham vā pāyayettataḥ
35 | | § 6430
- kaṭukātiviṣāpāṭhāśākatvagdhiṅgutaijanīḥ | § 6431 AS.Śā.4.45
- tadvacca doṣasyandārtham vedanopāśamāya ca | | § 6432

AS.Śā.4.46	trirātramevaṃ saptāhaṃ snehameva tataḥ pibet § 6433 sāyaṃ pibedariṣṭaṃ ca tathā sukṛtamāsavam § 6434	
AS.Śā.4.47	śirīṣakakubhakovāthapicūnyonau ca nikṣipet § 6435	
AS.Śā.4.48	upadravāśca ye 'nye syustānyathāsavamupācaret § 6436 payo vātaharaiḥ siddhaṃ daśāhaṃ bhojane hitam 5 § 6437	
AS.Śā.4.49	raso daśāhaṃ ca paraṃ laghupathyālpabhojanā § 6438	
AS.Śā.4.50	snehābhyaṅgaparā snehāna balātailādikān bhajet § 6439	10
	ūrdhvaṃ caturbhyo māsebhyaḥ sā krameṇa sukhāni ca § 6440	
AS.Śā.4.51	atha balātailamupadekṣyāmaḥ § 6441 balāmūlakaṣāyasya bhāgāḥ ṣaṭ tāvanta eva payaso yav- akolakulatthadaśamūlakaṣāyasya bhāgo bhāgaścaturdaś- 15 astailasya tatsarvamaikadhyam kṛtvā ślakṣṇapiṣṭāni cāvā- pya kākolīkṣīrakākolījīvakarṣabhakamudgaparṇīmāṣapa- rṇī modāmahāmedākṣīrasuklāmadhukadevadārumañjiṣṭhā- candanasārivātagarakuṣṭhaśatāvaryaśvagandhāpunarnavā- śatapuṣpāvarāpatrarasasaralāśaileyailāvacāgarukālānusārī- 20 saindhavāni śanairmṛdvagninā sādhayitvā subhājane 'nu- guptaṃ nidadhyādeṣa bhagavato dhanvantarerabhimat- astailarājo rājñāṃ rājamātrāṇāṃ sūtikanāṃ kṛśānāṃ śiś- ūnāmatītavayasāṃ sukumārāṇāṃ śūlināṃ mahāgrahag- ṛhītānāṃ dīrgharogakṣapitavapuṣāṃ marmaviddhapatit- 25 ābhihatabhagnaviśiṣṭadehānāṃ daivopaghātābhiṣaptam- anojvaraparītānāṃ pānanāvanābhyaṅgabastiṣu prayojyaḥ § 6442	
	tena balapauruṣasmṛtimatimedhāgnivīryaujāṃsi viv- ardhante pakṣāghātākṣepakārditādivividhāvātavikāragu- 30 lmahikkāśvāsakāsā nivartante § 6443	
	aharahaścopayujyamāne ṣaṇmāsādāntravṛddhiḥ praś- āmyati ca vandhyā ca putraṃ guṇavantamicchayā labhata iti § 6444	
	bhavanti cātra § 6445	35
AS.Śā.4.52	bastidvāre vipannāyāḥ kuṣiḥ prasbandate yadi § 6446 janmakāle tataḥ śīghraṃ pāṭayitvoddharecchīsum § 6447	

	madhukaṃ śākabījaṃ ca payasyā suradāru ca § 6448	AS.Śā.4.53
	aśmantakaḥ kṛṣṇatilāstāmravallī śatāvarī § 6449	
	vṛkṣādānī payasyā ca latā cotpalasāribā § 6450	AS.Śā.4.54
	anantā sārīvā rāsnā padmā ca madhuyaṣṭikā § 6451	
5	bṛhatīdvayakāśmaryakṣīriśṛṅgatvaco ghṛtam § 6452	AS.Śā.4.55
	pr̥sniparnī balā śigruḥ śvadamṣṭrā madhuparnīkā	
	§ 6453	
	śṛṅgāṭakam̐ bisam̐ drākṣā kaśerumadhukam̐ balā	AS.Śā.4.56
	§ 6454	
10	saptaitān payasā yogānardhaślokasamāpanān § 6455	
	kramāt saptasu māseṣu garbhe snavati yojayet § 6456	AS.Śā.4.57
	kapitthabilvabr̥hatīpaṭolekṣunidigdhikāt § 6457	
	mūlaiḥ śṛtam̐ prayuñjīta kṣīram̐ māse tathāṣṭame § 6458	AS.Śā.4.58
	namame sārīvānantāpayasyāmadhuyaṣṭibhiḥ § 6459	
15	yojayeddaśame māsi siddham̐ kṣīram̐ payasyayā § 6460	AS.Śā.4.59
	athavā yaṣṭimadhukanāgarāmaradārubhiḥ § 6461	

2.4 atha pañcamo 'dhyāyaḥ |

	athāto 'ṅgavibhāgaṃ śārīraṃ vyākhyāsyāmaḥ § 6462	AS.Śā.5.1
	iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ § 6463	
	sakalamapi śārīramaṅgamityucyate tatra punaḥ ṣaḍa-	AS.Śā.5.2
	ṅgaṃ śirontarādhirdevau bāhū sakthinī ca netranābhipāṇi-	
5	pādādīni tvasya pratyaṅgāni § 6464	
	mahāguṇamayebhyaśca khapavanatejojalabhūmyākhy-	AS.Śā.5.3
	ebhyo mahābhūtebhyaścetanādhiṣṭhitebhyo 'bhinirvṛttira-	
	ṅgasya § 6465	
	bhūtānāmeva ca dr̥ṣṭādr̥ṣṭavividhakarmavaśādaneka-	AS.Śā.5.4
10	rūpātsanniveśaviśeṣādākṛtipramāṇasnehadīptisvarādīnām̐	
	sārūpyamasārūpyam̐ vā sūkṣmashūlatāratamyabhedabh-	
	innamatibahuprakāraṃ niṣpadyate § 6466	
	tatra sattvabahulamākāśam̐ § 6467	AS.Śā.5.5
	rajobahulo vāyuh̐ § 6468	
15	ubhayabahulo 'gniḥ § 6469	
	sattvatamobahulamambu § 6470	
	tamobahulā bhūḥ § 6471	
	teṣāmapratighātaścalatvamausṇyam̐ dravatā kāṭhinya-	
	miti kramāllīṅgāni § 6472	

- viśeṣataśca śrotrādiṣvīndriyeṣvavasthānam | § 6473
 śabdasparsārūparasagandhairekaikapravṛddhairanvayaḥ
 || § 6474
- AS.Śā.5.6 tatrākāśajāni śrotraṃ śabdaḥ sarvasrotāṃsi viviktā ca | 5
 § 6475
- vāyavīyāni sparśanam sparśaḥ praśvāsocchvāsādipari-
 spandanāni lāghavam ca | § 6476
- āgneyāni darśanam rūpaṃ pittamūṣmā paktiḥ santāpo
 medhā varṇo bhāstejaḥ śauryam ca | § 6477
- āmbhasāni rasanam rasaḥ svedakledavasārasāsṛkśukr- 10
 amūtrādidravasamūhaḥ śaityam snehaśca | § 6478
- pārthivāni ghrānam gandhaḥ keśanakhāsthyādīmūrta-
 samūho dhairyam sthairyam ca || § 6479
- AS.Śā.5.7 teṣu mātṛjāni mṛdūni tvagraktamāṃsamedomajjanā-
 bhihṛdayāmāśayagarbhaśayayakṛtphāklomāntragudādīni 15
 || § 6480
- AS.Śā.5.8 ṣiṭṛjāni sthirāni keśanakhāsthiśukrasirāsnāyavādīni ||
 § 6481
- AS.Śā.5.9 ātmajāni nānāyoniṣūtpattirmanāścetanendriyāni prā-
 ṇāpānau dhāraṇamākṛtisvaravarṇaviśeṣāḥ kāmakrodha- 20
 lobhabhayahaṛṣadharmārdhamaśīlatāsmṛtibuddhīcchādveṣa-
 prayatnāhaṅkārasukhaduḥkhāyurātmajñānāni ca || § 6482
- AS.Śā.5.10 sātmyajānyāyurārogyamanālasyalolupatvamindriyapra-
 sādasvaravarṇaujaḥsapatprasāstatā prahaṛṣabhūyastvam
 medhābalaṃ ca || § 6483 25
- AS.Śā.5.11 rasajāni kṛtsnasya dehasya sambhavo vṛttirvṛddhistr-
 ptiralaulyam puṣṭirutsāhaśca || § 6484
- AS.Śā.5.12 śuddhasattvajāni śaucamāstikatvam kṛtjñatā dākṣi-
 ṇyam vyavasāyaḥ śauryam gāmbhīryam buddhirmedhā
 smṛtiḥ śuklavartmarucirbhāktirābhiṣaṅgābhāvastamogu- 30
 ṇaviparyayaśca || § 6485
- AS.Śā.5.13 rājasāni durupacāratā 'nāryam śauryam mātsaryama-
 mitabhāṣitvamahaṅkāro lolupatvam dambho mānaḥ kro-
 dho haṛṣaḥ kāmaśca || § 6486
- AS.Śā.5.14 tāmasānyajñānam viśādaḥ pramādo nidrālasyam kṣu- 35
 tṛṣṇā śoko mātsaryam vipratipattiḥ parātisandhānam sa-
 ttvaguṇavaiparītyam ca || § 6487

- tatra sattvaṃ manastasyoṣaplavo rajastamaścetyevaṃ AS.Śā.5.15
bhūtātmakaṃ dehamāhuḥ | | § 6488
- tasya punaḥ pravibhāgaḥ | § 6489 AS.Śā.5.16
- 5 tvacaḥ kalā doṣā dhātavo malā buddhīndriyāṇi tadadh-
iṣṭhitāni karmendriyāṇyatīndriyamāśayāḥ prāṇāyatanāni
kaṇḍarājālāni kūrcārajjavassīvanyo 'sthisaṅghātāḥsīmantā
asthīnyasthisandhayaḥ snāyūni peśyassirādhamanyassro-
tāmsyūṣmāṇo marmāṇi keśāśmaśnulomāni prakṛtīvikṛti-
bhedāśca | § 6490
- 10 tatrāsṛjaḥ pacyamānasya kṣīrasyeva santānikāḥ ṣaṭ tv-
aco bhavanti | § 6491
- tvakprasādādraktasya prasādaḥ | | § 6492
- tāsāmudakadharā cādyā | § 6493 AS.Śā.5.17
- dvitīyā 'sṛgdharā | § 6494
- 15 tṛtīyā sidhmakilāsādhiṣṭhānā | § 6495
- caturthī sarvakuṣṭhādhiṣṭhānā | § 6496
- pañcamī punaralajīvidradhyadhiṣṭhānā | § 6497
- ṣaṣṭhī tu prāṇadharā | § 6498
- yasyāṃ chinnāyāṃ tāmyatyandhamiva ca tamaḥ prav-
20 isāti yāṃ cādhiṣṭhāyārūpaṃṣi jāyante parvasu kṣṣṇarakt-
āni sthūlamūlāni duścikitsyatamāni | | § 6499
- anye sapta tvaco vadanti | § 6500 AS.Śā.5.18
- tatra prathamā bhāsinī nāma yā varṇānāmavabhāsinī
khādīnāṅca ṣaṅcānāṃ chāyānāṃ sā vrīheraṣṭādaśabhāga-
25 pramāṇā | § 6501
- dvitīyā lohinī nāma ṣoḍaśabhāgapramāṇā | § 6502
- tṛtīyā śvetā nāma dvādaśabhāgapramāṇā | § 6503
- caturthī tāmṛā nāmāṣṭabhāgapramāṇā | § 6504
- pañcamī vedinī nāma pañcabhāgapramāṇā | § 6505
- 30 ṣaṣṭhī rohiṇī nāma vrīhipramāṇā | § 6506
- saptamī māṃsadharā nāma vrīhidvayapramāṇā | |
§ 6507
- yastu dhātvāśayāntareṣu kledo 'vatiṣṭhate sa yathāsva- AS.Śā.5.19
mūṣmabhirvipakvaḥ snāyūśleṣmajarāyucchannaḥ kāṣṭha
35 iva sāro dhātusāraśeṣo rasaśeṣolpatvāt kalāsaṃjñāḥ | § 6508
- tā dhātvāśayāntaramaryādāḥ sapta kalāḥ | | § 6509
- tāsām prathamā māṃsadharā nāma yasyāṃ māṃse si- AS.Śā.5.20
rāsnāyudhamanīsrotasām bhūmāviva paṅkodakena bisa-
mṛṇālānāṃ pratānāni bhavanti | | § 6510

- AS.Śā.5.21   dvitīyā raktadharā nāma māṃsasyābhyantaratasta-
 syāṃ śoṇitaṃ viśeṣataśca sirāplīhayakṛtsu bhavati | § 6511
 māṃsācca kṣatāt kṣatajaṃ vṛkṣādiva kṣīriṇaḥ kṣīraṃ
 pravartate | | § 6512
- AS.Śā.5.22   tṛtīyā medodharā nāma | § 6513   5
 medo hi tasyāmudare 'ṇvasthiṣu ca saraktaṃ bhavati |
 § 6514
 tadeva ca śirasi kapālapraticchannaṃ mastiṣkākhyaṃ
 mastuluṅgākhyam ca sthūlāsthīṣu ca majjā | § 6515
 caturthī śleṣmadharā nāma | § 6516   10
 tatsthena hi śleṣmaṇā śleṣitāḥ sarvasandhayo dṛḍhā bh-
 avanti sopāṅgā ivākṣaḥ | § 6517
 pañcamī purīṣadharā nāma | § 6518
 sā hyatrāmapakvāśayāśritā koṣṭhāntaruṇḍukasthaṃ
 malaṃ vibhajati | | § 6519   15
- AS.Śā.5.23   ṣaṣṭhī pittadharā nāma pakvāmāśayamadhyasthā |
 § 6520
 sā hyantaragnerādhiṣṭhānatayāmāśayāt pakvāśayonm-
 ukhamannaṃ balena vidhārya pittatejasā śoṣayati pacati
 pakvaṃ ca vimuñcati doṣādhiṣṭhitā tu daurbalyādāmam-   20
 eva | § 6521
 tato 'sāvannasya grahaṇāt punargrahaṇīsamjñā | § 6522
 balaṃ ca tasyāḥ pittamevāgnyabhidhānamataḥ sāgnin-
 opastabdhopabrṃhitaikayogakṣemā śarīraṃ vartayati | |
 § 6523   25
- AS.Śā.5.24   saptamī śukradharā nāma dvyaṅgule dakṣiṇe pārṇve
 bastidvārasyādho mūtramārgamāśritā sakalaśarīravyp-
 inī śukraṃ pravartayati | | § 6524
- AS.Śā.5.25   doṣā dhātavo malāśca prāguditāḥ | § 6525
 pañca buddhīndriyāṇi śrotraṃ sparśanaṃ darśanaṃ   30
 rasanam ghrāṇam ca | § 6526
 teṣāṃ sabhāgatayā kramādviśayāḥ śabdasparsarūpar-
 asagandhāḥ | § 6527
 pañcabuddhīndriyādhiṣṭhānāni karṇau tvagakṣiṇī ji-
 hvā nāsike ca | | § 6528   35
- AS.Śā.5.26   pañca karmendriyāṇi vākpāyūpasthapāṇipādasamjñā-
 kāni | § 6529

tānyapi ca vacanotsargaharṣādānagamanārthāni ||
§ 6530

atīndriyaṃ tu manaḥ sarvārthairanvayāt tadyogena AS.Śā.5.27
pañcendriyāṅāmarthapravṛtṭeḥ buddhikarmendriyobha-
5 yātmakatvācca || § 6531

saptāśayaḥ kramādasṛkkaphāmapittapakvavāyūmūtr- AS.Śā.5.28
ādharāḥ strīṅāṃ pittapakvāśayayormadhye garbhāśayo
'ṣṭamaḥ | § 6532

teṣu saptasu pratibaddhāni koṣṭhāṅgāni hṛdayayakṛ-
10 tplīhaphuphphusoṅḍukavṛkkāntrādīni | § 6533

tatra samānenādhmāyamānasya dehoṣmaṅā pacyamā-
nasya śoṇitasyācchato jāyate yakṛt plīhā ca | § 6534

raktaphenāt phuphphusam | § 6535

raktakiṭṭāduṅḍukaḥ | § 6536

15 raktamedahprasādād vṛkkau | § 6537

raktamāṃsaprasādādāntrāṅi | § 6538

tāni sārđhatrivyāmāni puṃsām | § 6539

trivyāmāni srīṅāṃ | § 6540

raktasyānilayogāt kāliyam | § 6541

20 hṛdayaṃ punaḥ śleṣmaraktaprasādāt sambhavati pa-
dmakośasaṅkāśaṃ suṣiramadhomukham | § 6542

tadviśeṣeṇa cetanāyāḥ sthānaṃ sarvabhāvānāṃ ca ce-
tanānugātānām | § 6543

tasya vāmapārṅve plīhā phuphphusaśca dakṣiṇato ya-
25 kṛt kloma ca || § 6544

tathā kapharaktavāhināṃ srotasāṃ mahābhūtānāṃ ca AS.Śā.5.29
prasādāndriyāṅi | § 6545

teṣvapi ca netre śleṣmaṅaḥ prasādācchuklamanḍalaṃ
tat pitṛjam | § 6546

30 asṛjaḥ kṛṣṇamaṅḍalaṃ tanmāṭṛjam | § 6547

madhye dṛṣṭīmaṅḍalaṃ tadubhayātmakam || § 6548

pakṣmavatmarśuklakṛṣṇadrṣṭyākhyāni pañca maṅḍal- AS.Śā.5.30
āni | § 6549

tatsandhayaścatvāraḥ | § 6550

35 dvau cāpāṅgakanīnayoḥ iti te ṣaṭ | § 6551

ṣaṭ ca paṭalāni | § 6552

dve vartmanī | § 6553

bāhyaṃ cāśritamagnyambhasī | § 6554

	dvitīyaṃ māṃsaṃ tṛtīyaṃ medaścaturthamasthi § 6555	
AS.Śā.5.31	teṣāṃ bahalatā dr̥ṣṭeḥ pañcamāṃsena § 6556 bandhanaguṇāstu catvāraḥ sirākaṇḍarāmedaḥkaphā- tmakāḥ § 6557	5
	śleṣmā tu paraṃ sarvasandhibandhanamityuktaṃ prak § 6558	
	netrāśritaṃ tu tejo bāhyatejasā svayoninā yogācchastr- amivāśmanā karmaṇyaṃ bhavati § 6559	
	atiyogādūpahanyate § 6560	10
	tacca vaidyutavad baḍavāmukhavaccāmbhomadhyag- amapi vīryotkarṣāttejastvaṃ na jahāti § 6561	
	māṃsāsṛkkaphaprasādāttu jihvā jāyate § 6562	
AS.Śā.5.32	māṃsāsṛkkaphamedaḥprasādād vṛṣaṇāviti § 6563 daśa prāṇāyatanāni mūrdhā jihvābandhanaṃ kaṇṭho hṛdayaṃ nābhirbastirgudaḥ śukramojo raktaṃ ca § 6564	15
AS.Śā.5.33	teṣāmādyāni sapta punarmahāmarmasamjñāni § 6565 ṣoḍaśa kaṇḍarāḥ § 6566	
	tāsāṃ dve dve karacaraṇeṣu § 6567	
AS.Śā.5.34	catasraḥ pṛthaggrīvāpṛṣṭhayoḥ § 6568 ṣoḍaśa jālāni teṣāṃ māṃsasirāsnāyavasthijāni catvāry- ekaikatra gulphe maṇibandhe ca prasparagavākṣitāni tāni sthitāni § 6569	20
AS.Śā.5.35	ṣaṭ kūrca hastapādagrīvāmedhreṣu § 6570	
AS.Śā.5.36	catasro māṃsarajjavaḥ pṛṣṭhavaṃśamubhayataḥ peśi- nibandhanāryaṃ tāsāṃ dve bāhye § 6571	25
	dve cābhyantarasthite § 6572	
AS.Śā.5.37	sapta sīvanyaḥ § 6573 tāḥ pañca śirasi jihvāmehanaayorekaikā § 6574	
AS.Śā.5.38	parihāryāśca śastreṇa § 6575 caturdaśāsthisaṅghātāḥ § 6576	30
	teṣāmekaiko gulphajānuvaṅkṣaṇamaṇibandhakūrpar- akakṣyāsu trikaśirasosca § 6577	
AS.Śā.5.39	tadvat sīmantāḥ § 6578	
	te tu pañca śirasītyaṣṭādaśa § 6579	35
AS.Śā.5.40	trīṇi ṣaṣṭyadhikānyasthiśatāni § 6580 teṣāṃ ca catvāriṃśacchataṃ śākhāsu § 6581 savimśaṃ śatamantarādhou § 6582	

- śatamūrdhvamiti | § 6583
 tatraikaikasmin sakthni pañca pādanakhāḥ pratyekam-
 aṅglyāṃ trīṇyasthīni tāni pañcadaśa | § 6584
 pañcapādaśalākāḥ | § 6585
 5 tatpratibandhakamekam | § 6586
 dve dve kūrcagulphajāṅghāsvekaikaṃ pārṣṇijānūruṣu
 | § 6587
 sarvāṇi ca nakhāsthyādīni sakthivad bāhvośca | | § 6588
 caturviṃśatiḥ paraśukāḥ | § 6589 AS.Śā.5.41
 10 tāvantyeva sthālakānyarbudāni ca | § 6590
 triṃśat pṛṣṭhe | § 6591
 aṣṭāvurasi | § 6592
 ekaikaṃ bhāge trike | § 6593
 nitambayośca dve | § 6594
 15 tadvadakṣakāṃsāmsaphalakeṣu | | § 6595
 tathā gaṇḍakrṇaśaṅkheṣu jatrutālunośca | § 6596 AS.Śā.5.42
 trayodaśa grīvāyām | § 6597
 catvāri kaṇṭhanāḍyām | § 6598
 dve hanubandhane | § 6599
 20 dvātriṃśaddantāḥ | § 6600
 tadvadulūkhalāni ca | § 6601
 trīni nāsāyāṃ ṣaṭ śirasi | | § 6602
 tāni jānunitambāṃsagaṇḍatāluśaṅkhavaṅkṣaṇamadhyā- AS.Śā.5.43
 śirassu kapālasaṃjñāni | § 6603
 25 daśanāstu rucakāḥ | § 6604
 ghrāṇakarnaḡrīvākṣikośeṣu taruṇāni | § 6605
 pāṇipādapārśvapṛṣṭheṣu valayāni | § 6606
 śeṣāṇi nalakānīti | § 6607
 nāmānugatākṛtīni pañcavidhānyasthīni | § 6608
 30 teṣu hi sirābhiḥ snāyubhiśca nibaddhāni māṃsāni | |
 § 6609
 daśottaraṃ śatadvayamasthisandhīnām | § 6610 AS.Śā.5.44
 teṣāmaṣṭaṣṭiḥ śākhāsu | § 6611
 ekonaṣaṣṭirantarādḥau | § 6612
 35 tryaśītirūrdhvam | § 6613
 tatraikaikasmin sakthni pādāṅgulau pratyekaṃ trayāḥ
 | § 6614
 dvāvaṅguṣṭhe | § 6615

	te caturdaśa § 6616	
	ekaiko gulphajānuvaṅkṣaṇeṣu § 6617	
AS.Śā.5.45	trayaḥ kaṭīkapāleṣu caturviṃsatīḥ pṛṣṭhavaṃse § 6618	
	tadvat pārśvayoḥ § 6619	
	aṣṭāvurasi § 6620	5
AS.Śā.5.46	aṣṭau grīvāyām § 6621	
	trayaḥ kaṅṭhanādyām § 6622	
	aṣṭadaśa kaṅṭhanāḍīnibaddhā hr̥dayayakṛtklomanāḍ- iṣu § 6623	
	dvātriṃśaddantamūleṣu § 6624	10
	ekaikaḥ kākalanāsāmūrddhasu § 6625	
	dvau dvau gaṇḍakarṇaśaṅkhavartmanetrahanusandh- iṣu § 6626	
	dvāvupariṣṭāt bhruvoḥ § 6627	
	pañca śiraḥkapāleṣu § 6628	15
AS.Śā.5.47	te 'ṅguligulphajānumaṇibandhakūrpareṣu korasaṃjñāḥ § 6629	
	kakṣāvaṅkṣaṇadantamūleṣūlūkhalasaṃjñāḥ § 6630	
	aṃsapīṭhagudabhaganitambeṣu sāmudgāḥ § 6631	
	grīvāpṛṣṭhavaṃśayoḥ pratarāḥ § 6632	20
	śiraḥkaṭīkapāleṣu tunnasevanīsaṃjñāḥ § 6633	
	hanūbhayato vāyasatuṇḍāḥ § 6634	
	kaṅṭhanetrahr̥dayayakṛtplīhaklomanāḍīṣu maṇḍalasa- mñāḥ § 6635	
	śrotraśṛṅgāṭakeṣu śaṅkhāvartāḥ § 6636	25
	ityasthisandhayo 'ṣṭavidhāḥ § 6637	
AS.Śā.5.48	snāyupeśīsirāśritaistu sahasradvayaṃ na punaḥ śastr- apraṇidhāne teṣu vācyamastīti pṛthaṅ nocyate § 6638	
AS.Śā.5.49	nava snāyuśatāni § 6639	
	teṣāṃ ṣaṭ śatāni śākhāsu § 6640	30
	triṃśacchatadvayamantarādhau § 6641	
	ūrdhvaṃ saptatīḥ § 6642	
	tatraikaikasmin sakthni pādāṅgulyām pratyekaṃ ṣaṭ ṣaṭ § 6643	
	tāni triṃśat § 6644	35
	daśa daśa pādatalakūrcagulpheṣu § 6645	
	triṃśajjaṅghāyām § 6646	
	daśa jānuni § 6647	

- catvāriṃśadūrau | § 6648
 daśa vaṅkṣaṇe | | § 6649
 catvāriṃśat kaṭyām | § 6650 AS.Śā.5.50
 viṃśatirmuṣkameḍhrabastyantreṣu | § 6651
 5 aśītiḥ pṛṣṭhe | § 6652
 ṣaṣṭiḥ prārśvayoḥ | § 6653
 aṣṭādaśorasi | § 6654
 catvāryakṣakayoḥ | § 6655
 aṣṭāvamṣayoḥ | | § 6656
 10 dve dve manyāvaṭunetrauṣṭhatāluṣu | § 6657 AS.Śā.5.51
 triṃśad grīvāyām | § 6658
 trīṇi jatruṇi | § 6659
 catvāri hanvoḥ | § 6660
 pañca jihvāyām | § 6661
 15 dvādaśottarādhareṣu dantamāmṣeṣu | § 6662
 ṣaṇmūrdhani | | § 6663
 tatra śākhāsu sandhiṣu ca pratānavanti | § 6664 AS.Śā.5.52
 mahāsnāvāni tu vṛttāni tāni kaṇḍarāsamjñāni | § 6665
 bastyāmapakvāśayāntreṣu suṣirāṇi | § 6666
 20 pārśvapṛṣṭhoraśśirassu pṛthūni | | § 6667
 snāvabandhanairhi sandhiṣu subaddhā tanurnauriva AS.Śā.5.53
 samyagīhate | § 6668
 tasmādashisirādibhyo 'pi tāni yatnato rakṣet | § 6669
 yaśca snāvāni bāhyānyabhyantarāṇi ca samyag jānāti sa
 25 gūḍhamapi śalyamāhartuṃ samartho bhavati | | § 6670
 pañca peśīsatāni | § 6671 AS.Śā.5.54
 tāsāṃ catvāri śatāni śākhāsu | § 6672
 ṣaṣṭirantarādhou | § 6673
 catvāriṃśadūrdhvam | § 6674
 30 tatraikaikasmin sakthni pādāṅgulyāṃ pratyekaṃ ti-
 sraḥ | § 6675
 tāḥ pañcadaśa | § 6676
 daśa daśa prapade pādātale gulphe ca | § 6677
 tathā pādasyopari kūrce sanniviṣṭāḥ | § 6678
 35 viṃśatirjaṅghāyām | § 6679
 pañca jānuni | § 6680
 viṃśatirūrau | | § 6681
 ekaikā meḍhrasevanyoḥ | § 6682 AS.Śā.5.55

	dve vṛṣaṇayoḥ § 6683	
	daśa sphijoḥ § 6684	
	tisro gude tāstu valīsamjñāḥ § 6685	
	dve bastīśirasi § 6686	
	catasra udare § 6687	5
	nābhyāmekā § 6688	
	hrdyāmāśaye ca § 6689	
	ṣaṭ yakṛtplihonḍukeṣu § 6690	
	prṣṭhe pañcordhvasanniviṣṭāḥ § 6691	
	daśa dīrghāḥ pārśvayoḥ § 6692	10
	daśa vakṣasi § 6693	
	tisro 'mśākṣakopariṭaḥ § 6694	
AS.Śā.5.56	daśa grīvāyām § 6695	
	aṣṭau gaṇḍayoḥ § 6696	
	aṣṭau hanvoḥ § 6697	15
	ekaikā galakākalajihvāmūrdhasu § 6698	
	dve dve tālulalāṭayoḥ § 6699	
	nāsauṣṭhakarṇeṣu ca § 6700	
AS.Śā.5.57	strīṇām tu viṃśatiradhikā § 6701	
	tatra daśa stanayoḥ § 6702	20
	tāsām yauvane parivṛddhirbhavati § 6703	
	daśa yonau § 6704	
	tāsāmbhyantarāśrite dve § 6705	
	mukhāśrite vṛtte dve § 6706	
	tisro garbhamārgāśrayāḥ § 6707	25
	yasyām garbhastiṣṭhati § 6708	
	yonistu śaṅkhanābhyākṛtistryāvartā § 6709	
	tasyāstrīya āvarte pittapakvāśayāntare garbhaśayyā § 6710	
	tasyām śukrārtavapraveśinyastisraḥ peśyaḥ § 6711	30
AS.Śā.5.58	tābhirhi śarīre tanubahalasthūlāṇupṛthuvṛttahrasvadī- rghasthiramṛduślakṣṇakarkaśābhiḥ sandhyasthisirāsnāv- āni pracchāditāni § 6712	
AS.Śā.5.59	sirādhamanīmukhānām tvaṇuśo vibhajyamānānāmek- onatriṃśacchatasahasrāṇi nava ca śatāni ṣaṭpañcāśāni bh- avanti § 6713	35
	tābhiridaṃ gavākṣitaṃ pinaddhamātataṃ ca § 6714	
AS.Śā.5.60	tāvanti ca keśāśmaśrulomāni § 6715	

- tāsām hi mukhāni tatpratibaddhānyatastāni tābhirāpy-
 āyyante | § 6716
 taiśca tāḥ svedamabhivahanti | § 6717
 tathābhyaṅgalepādivīryaṃ tvaci vipakvamantarnaya-
 5 nti sparśaṃ ca gṛhṇanti | | § 6718
 srotāṃsi punarasaṅkhyeyānyeva | § 6719 AS.Śā.5.61
 tathāpi tu sirādīni yathāsthūlaṃ yathopayogaṃ cānya-
 tropadekṣyante | § 6720
 ityevaṃ parisaṅkhyātāḥ śarīre mūrtimantaḥ sthirā bh-
 10 āvāḥ | | § 6721
 dravāstu yattadatiyogena cyavamānaṃ purīṣamanub-
 adhnāti | § 6722 AS.Śā.5.62
 tathā mūtraṃ rudhiramanyāṃścaśarīre dhātūn | § 6723
 yacca sarvaśarīragataṃ bāhyā tvagbibharti | § 6724
 15 yacca tvagantare vraṇagataṃ lasīkāśabdavācyam |
 § 6725
 yaccoṣmānubaddhaṃ romakūpebhyo 'bhiniṣpatatsve-
 davācyam | § 6726
 tadudakam | | § 6727
 20 tasyādyasya cāhārasārasya rasākhyasya raktasya śak-
 ṛtaḥ śleṣmaṇaḥ pittasya mūtrasya vasāyāḥ medaso ma-
 jñaśca svena svenāñjalipramāṇena yathāpūrvamekādisa-
 ṅkhyāpravṛddhiḥ | § 6728 AS.Śā.5.63
 arddhāñjaliḥ śukrasya | § 6729
 25 tāvadeva mastiṣkamojaśca | § 6730
 strīṅāṃ rajaso 'ñjalayaścatvāraḥ | § 6731
 stanyasya dvau | § 6732
 ubhayamapi caitadrasaprasādātmakamiti | | § 6733
 samadhātoḥ parimāṇamidam | § 6734 AS.Śā.5.64
 30 ato vṛddhikṣayau yathāsvaṃ lakṣaṇairvibhāvayedapa-
 rāścāparisaṅkhyātānmūrtāmūrtān bhāvān | § 6735
 tadyathā | § 6736
 māṃsakarṇādimalān vāyubuddhismṛtyādīśca | | § 6737
 dhanvantarīyāḥ punaḥ paṭhanti | § 6738 AS.Śā.5.65
 35 vilakṣaṇāni hi śarīrāṇi nityameva ca calā doṣadhātum-
 alāḥ | § 6739
 tasmādudakādīnāmapi samatvaṃ māṃsādivat parim-
 āṇato nirdeṣṭumaśakyam | § 6740

kevalam svāsthyamātreṇānumānato lakṣayediti ||
§ 6741

- AS.Śā.5.66 sarva eva tvavayavāḥ paramāṇubhedenāti saukṣmyād-
asaṅkhyeyatām yānti | § 6742
teṣāṃ saṃyogavibhāge paramāṇūnām karma prerito 5
vāyuh kāraṇam || § 6743
- AS.Śā.5.67 tadetadaṅgamabhedena bhedataśca gṛhyamāṇam ba-
ndhāya mokṣāya ca bhavatīti | § 6744
bhavati cātra || § 6745
- AS.Śā.5.68 iti sarvāvayavaśo yo jānāti kalevaram | § 6746 10
ahiteṣu sa mohena na kadācit pravartate || § 6747

2.5 atha ṣaṣṭho 'dhyāyaḥ ||

- AS.Śā.6.1 athātaḥ sirāvibhāgamadhyāyaṃ vyākhyāsyāmaḥ | § 6748
iti ha smāhurātreṇādayo maharṣayaḥ || § 6749
- AS.Śā.6.2 daśa mūlasirā hṛdayapratibaddhāḥ sarvāṅgapratyaṅg-
eṣvojo nayanti | § 6750
tatpratibaddhā hi śarīraceṣṭāḥ | § 6751 5
tāstudvyaṅgulamaṅgulamardhāṅgulaṃ yavaṃ yavā-
rdham ca gatvā drumapatrasevanīpratānavadbhidyamā-
nāḥ saptaśatāni bhavanti || § 6752
- AS.Śā.6.3 tāsāṃ catuṣṣatī śākhāsu | § 6753
tatra ṣoḍaśāvyadhanīyāḥ | § 6754 10
ṣaṭtriṃśaṃ śatamantarādḥau | § 6755
tatra dvātriṃśat | § 6756
catuṣṣaṣṭyadhikaṃ śatamūrdhvam | § 6757
tatrāpi pañcāśat || § 6758
- AS.Śā.6.4 tāsāmekaikasmin sakthni śatam | § 6759 15
tatra na vidhyejjālandharām | § 6760
tisraścābhayantaragatāḥ || § 6761
- AS.Śā.6.5 dvātriṃśacchroyā gudamedhrāśrayāḥ | § 6762
tāsāṃ dve dve vaṅkṣaṇayoḥ kaṭikataruṇayoścetyaṣṭau
śastrato rakṣet | § 6763 20
ṣoḍaśa pārśvayoḥ tayorūrdhvagāmekaikāṃ pārśvasa-
ndhisamjñām | § 6764
caturviṃśatiḥ pṛṣṭhe | § 6765

- tāsām prṣṭhavaṃśamubhayato dve dve ūrdhvagāmi-
nyau tāścataśraḥ | § 6766
caturviṃśatirudare | § 6767
tāsām meḍhrasyopari romarājīmubhayato dve dve tā
5 api cataśraḥ | § 6768
catvāriṃśadvakṣasi | § 6769
tāsām dve hṛdaye dve dve ca stanamūlastanarohiteṣu |
§ 6770
ekaikāpastambhāpālāpeṣviti | § 6771
10 tāścaturdaśa | | § 6772
caturviṃśatigrīvāyām | § 6773 AS.Śā.6.6
tāsām cataśro 'ṣṭau ca marmasaṃjñāḥ | § 6774
dve kṛkāṭikayordve vidhurayoriti ṣoḍaśa śastreṇa na
sprṣet | § 6775
15 hanvoḥ ṣoḍaśa tāsām sandhisambandhinyau dve |
§ 6776
ṣoḍaśa jihvāyām | § 6777
tāsāmadho dve rasavedinyau dve vākpravartinyau tā-
ścataśraḥ | § 6778
20 caturviṃśatirnāsāyām | § 6779
tāsām dve gandhavedinyau tāsāmeva ca tālunyekāmiti
tisraḥ | § 6780
ṣaṭpañcāśannetrayoḥ | § 6781
tayorunmeṣanimeṣakriye dve dve | § 6782
25 dve cāpāṅgayoriti ṣaṭ | § 6783
nāsānetragatāstu lalāṭe ṣaṣṭiḥ | § 6784
tāsām keśāntānugatāścataśro dve cāvartayorekā ca sth-
apanyāmiti sapta | § 6785
karṇayoḥ ṣoḍaśa | § 6786
30 tāsām śabdavāhinyau dve | § 6787
ta eva ca śaṅkhayostāsām śaṅkhasandhigate dve | § 6788
dvādaśa mūrdhani | § 6789
tāsāmutkṣepayordve sīmanteṣvekaikāmekāmadhipat-
āvityaṣṭau śastreṇa pariharet | § 6790
35 tathā kṣudrikāḥ kuṭilāḥ saṅkīrṇā grathitāḥ sandhiṣu cā-
śastrakṛtyāḥ | | § 6791
tāsām yathāsvaṃ turyāṃśavibhāgena pañcasaptatya-
dhikaṃ śatamanilaraktaṃ vahati | § 6792 AS.Śā.6.7

	eṣa vibhāgaḥ pittaśleṣmaśuddharakteṣvapi § 6793	
	sthitā hyevaṃ dehamanugrḥṇanti doṣāḥ § 6794	
	vyatyayena tu pīḍayanti § 6795	
AS.Śā.6.8	tatra śyāvāruṇāḥ praspaṇḍinyāḥ sūkṣmāḥ kṣaṇapūrṇ-	
	ariktā vātaraktam vahanti § 6796	5
	nīlapītāsītāḥ sparśoṣṇāḥ kṣiprasrāvīṇyāḥ pittaraktam	
	§ 6797	
	gauryāḥ snigdḥāḥ sthirāḥ śītāḥ kaṇḍūmatyāḥ kapḥar-	
	aktam § 6798	
	lakṣaṇasaṅkare saṃsargasannipātāraktam § 6799	10
	samā gūḍhāḥ snigdḥā rohiṇyāḥ śuddharaktamiti	
	§ 6800	
AS.Śā.6.9	dhamanyastu caturviṃśatiḥ § 6801	
	tābhiḥ kāyo 'yamārāma iva jalahāriṇībhiḥ kedāra iva	
	kulyābhirupasnihyati § 6802	15
	tābhiṣca nābhiścakranābhirārakairivāvṛtā § 6803	
	tasyā nābhyāṃ viśeṣeṇa prāṇā vyavasthitāḥ § 6804	
	yataśca sāntaragnyadhiṣṭhānam § 6805	
AS.Śā.6.10	tāsāṃ khalu dhamaṇīnāṃ daśordhvaṃ prasṛtā daśā-	
	dhaścatasrastiryak § 6806	20
	tatastābhiryathāsvamaṅgāvayavā dhāryante āpyāyya-	
	nte ca § 6807	
AS.Śā.6.11	tāsāmūrdhvaḡā ḥṛdayamabhiprapannāḥ pratyekam tr-	
	idhā jāyante § 6808	
	tatastrimśato madhye dve dve vātapittakapharaktara-	
	sān vahataḥ § 6809	25
	aṣṭābhiḥ śabdārūparasagandhā gr̥hyante § 6810	
	dvābhyāṃ dvābhyāṃ bhāṣate ghoṣaṃ karoti svapiti	
	pratibudhyate ca § 6811	
	dve cāśnu vahataḥ § 6812	30
	dve ca stanāśrite nāryāḥ stanyaṃ narasya śukram	
	§ 6813	
AS.Śā.6.12	adhogamāḥ pakvāśayasthā evaṃ tridhā jāyante § 6814	
	tatra daśādyāḥ pūrvavat § 6815	
	dve vahato 'nnaṃ mātrāśrayeṇa § 6816	35
	dve toyam § 6817	
	dve mūtram § 6818	
	dve śukram vahato dve ca muñcataḥ § 6819	

- te eva nārīṇāmārtavam | § 6820
dve varconirasinyau sthūlāntrapratibaddhe | § 6821
evaṃ dvādaśa | § 6822
śeṣāstvaṣṭau dhamanyastiraścīnāḥ svedamabhitarpay-
5 anti || § 6823
tiryaggāminyaścatasro bhidyamānāḥ subahudhā bhav- AS.Śā.6.13
antītyuktaṃ prāk || § 6824
srotāṃsi puṃsāṃ nava | § 6825 AS.Śā.6.14
karṇau netre nāsāpuṭau mukhaṃ pāyurmūtrapatho
10 'nyāni ca trīṇi strīṇāṃ stanau raktapathaśca | § 6826
tathāparāṇyantassrotāṃsi jīvitāyatanāni trayodaśa pr-
āṇodakānnadhātumalānāmāyanāni || § 6827
tatra prāṇavāhināṃ hṛdayaṃ mūlaṃ mahāsrotaśca | AS.Śā.6.15
§ 6828
15 tāni dhātukṣayaraukṣyapipāsākṣudvyāyāmavegadhā-
raṇādibhirduṣyanti | § 6829
tato 'tisṛṣṭaṃ pratibaddhamalpālpamabhīkṣṇaṃ vā sa-
śabdaśūlamucchvasanam | § 6830
tatra śvāsavat sādhanam || § 6831
20 udakavāhināṃ talu mūlaṃ kloma ca | § 6832 AS.Śā.6.16
tānyāmabhayātipānoṣṇa śuṣkānnakaṣāyatṛṇnigrahādi-
bhirduṣyanti | § 6833
tato 'titṛṣṇā mukhaśoṣaḥ karṇakṣvedanaṃ tamodarśa-
naṃ ca | § 6834
25 tatra tṛṣṇoktamauśadham || § 6835
annavāhināmāmāśayo mūlaṃ vāmapārśvaṃ ca | § 6836 AS.Śā.6.17
teṣā duṣṭau sarvaṃ mātrāsītīyoktamavagacchet || § 6837
rasavāhināṃ hṛdayaṃ mūlaṃ daśa dhamanyaśca | AS.Śā.6.18
§ 6838
30 raktavāhināṃ yakṛt plīhā ca | § 6839
māṃsavāhināṃ snāvāni tvak ca | § 6840
bhedovāhināṃ vṛkkau māṃsaṃ ca | § 6841
asthivāhinā jaghanaṃ medaśca | § 6842
majjavāhināṃ parvāṇyasthīni ca | § 6843
35 śukravāhināṃ stanau muṣkau majjā ca | § 6844
mūtravāhināṃ bastirvañkṣaiṇā ca | § 6845
śakṛdvāhināṃ pakvāsayah sthūlāntraṃ ca | § 6846
svedavāhināṃ medo romakūpāśca | § 6847

- teṣāṃ dūṣaṇaṃ vividhamahitāhāravihāramupadravān
prṭhak prṭhak sādhanam doṣādivijñānīyādyathāsvaṃ vr-
ddhikṣayalakṣaṇena lakṣayet | | § 6848
- AS.Śā.6.19 vyadhe tu srotasāṃ bhramamohakampapralāpādhmā-
naśūlārucitrṭchardijvarātirudhiraśrutimūtrapurīṣarodhā ma-
raṇam ca | § 6849
- tasmātsrotoviddham pratyākhyāyopācaret | § 6850
- uddhrṭaśalyam ca sadyovraṇavidhānena | | § 6851
- AS.Śā.6.20 tatra srotasāmeva viśeṣaḥ sirādhamaṇyaḥ | § 6852
- anye tvanyatvamicchanti sirādhamanīsrotasāṃ | § 6853 10
- kevalam parasparasannikarṣāt sadṛśakarmatvāt sau-
kṣmyācca vibhaktakarmanāmapyavibhāga iva lakṣyate | |
§ 6854
- AS.Śā.6.21 apare punarāhuḥ | § 6855
- srotāṃsi sirādhamanyo rasavāhinyo nāḍyaḥ panthāno 15
- 'yanāni gārgāḥ śarīracchidrāṇi saṃvṛtāsaṃvṛtāni sthānā-
nyāśayāḥ kṣayāniketāśceti śarīre dhātvavakāśānām lakṣy-
ālakṣyāṇām nāmānīti | | § 6856
- AS.Śā.6.22 te cāvakāśāḥ prakupitāḥ sthānasthānmārgasthāṃśca 20
- dhātūn prakopayanti | § 6857
- te 'pi kupitāstāni srotāṃsi | § 6858
- srotāṃsi ca srotāṃsi | § 6859
- dhātavaśca dhātūn | § 6860
- teṣāṃ sarveṣāmeva dūṣayitāro duṣṭā doṣāḥ | § 6861
- te ca prāyaśo duṣyantyagnidoṣāt | § 6862 25
- tasmāttannimittānyāyurārogyabalopacayavarṇaujāṃsi |
§ 6863
- tatpratibaddhānyeva ca rañjakādīni bhūtāgnayo dhātv-
agnayaśca | § 6864
- tathānamapi tainaiva pakvamamṛtatām yātyapakvaṃ 30
- ca viṣatām | | § 6865
- AS.Śā.6.23 tatra pittaviśeṣaḥ pācakasaṃjño 'gniriti prāgabhihitaḥ
| § 6866
- anye punarācakṣate doṣadhātumalasannipātajanito 'nt-
arūṣmā yathānirdiṣṭādhiṣṭhānakarmāgniriti | | § 6867 35
- AS.Śā.6.24 sa khalu vidhivadabhyavahr̥tamannajātam prāṇena
vāyunā koṣṭhamākṛṣtam dravairvibhinnasaṅghātam sne-

hena mṛdūkṛtamabhisandhukṣiṭaḥ samānenāmāśayasthaṃ
sthālīsthamivāmbutaṅḍulamagnirantaragniḥ pacati | | § 6868

tattu sarvarasamapi pacyamānamāḍau madhurībhū- AS.Śā.6.25
taṃ kaphaṃ phenībhūtamudīrayati | § 6869

5 tato vidagdhamamlibhūtamāmāśayāt cyavamānama-
cchaṃ pittam | § 6870

prāpya ca pakvāśayaṃ kaṭukībhūtamanilam | | § 6871

tataścaivam viklinna āhāre pañca pañcātmakā mahā- AS.Śā.6.26
bhūtāgnayo vāyunā vyastān yathāsvam pañcaiva bhūtag-

10 uṇānāhārasthān pacanti | § 6872

te pakvāḥ punaryathāsvameva dehāśritāṃśca svavikā-
rabhūtān bhūtaguṇānāpyāyanti | | § 6873

evam ca pakvādāhārādvividhauṣadhagarbhādiva sne- AS.Śā.6.27
hādacchaḥ sārabhūto rasākhyāḥ kiṭṭākhyāśca malo 'bhini-

15 rvartate | § 6874

tābhyāṃ ca sāramalābhyāṃ tadātmakānāmeva śarīrag-
uṇānāṃ dhātvākhyānāṃ yathāsvam srotāṃsi pārampary-
eṇāvicchinnaśantānamāpūryante | § 6875

20 srotobhyaśca yathāvibhāgaṃ yathāyathameva dhāta-
vaḥ puṣyanti | § 6876

uttarottarānupraveśe 'pi ca pūrveṣāṃ srotasāṃ yathā-
kālam samyagāhāropayogena pariṇāmavatāpyāyyamānā-
nāṃ nāpacayo bhavati | § 6877

25 tataśca dhātvākhyāḥ prasādamalāḥ svam svameva mā-
nāmanuvartante | § 6878

yathāvayaśśarīram | | § 6879

tatrāhāraraso vyānīvakṣipto yathāsvam saptasu dhā- AS.Śā.6.28
tvagniṣu kramāt pacyamānaḥ svātmabhāvapracyutisama-

30 alitabalapramāṇo dehamūrjayitvā dhātūn dhātumalāṃca
puṣṇāti | | § 6880

athānnakiṭṭamacchaṃ mūtraṃ ghaṇaṃ śakṛt | § 6881

rasasya sāro raktaṃ malaḥ kapho lasīkā ca | § 6882

35 raktasya sāro māṃsam kaṅḍarāssirāśca malaḥ pittam |
§ 6883

māṃsasya sāro medastvaco vasā ca kiṭṭam karṇākṣinā-
sikāsyaromakūpaprajananamalāḥ | § 6884

	medasaḥ sāro 'sthisnāyusandhayaḥ kiṭṭaṃ svedaḥ	
	§ 6885	
	asthnaḥ sāro majjā kiṭṭaṃ keśaromanakhāḥ § 6886	
	majjñastu sāraḥ śukraṃ malokṣivittvacāṃ snehaḥ	
	§ 6887	5
	śukrasya sāramojaḥ § 6888	
	atyantaśuddhatayāsyā malābhāvaḥ § 6889	
	anye punarata eva tasya necchanti pākam § 6890	
	apare punaḥ śukrasāraṃ garbhamevāmananti § 6891	
AS.Śā.6.30	vāyuḥ punaragnerāhārasya ca bahvalpatayā tasmā-	10
	ttasmānmūrcchanāviśeṣādāmūrtaḥ śabdavānīṣacchabdaḥ	
	pracuro 'lpo vā pañcātmā koṣṭhe prādurbhavati § 6892	
	evaṃ ca kṛtvānnamayā eva dehe sarve bhāvāḥ § 6893	
	tenaiva cedamevaṃ cireṇa vyāptamantarabahiḥ śārīra-	
	yantramanaavaratapravāheṇa svāsthyabalopacayayuktaṃ	15
	yāvatkarmopādānaṃ yāpyate § 6894	
	anyathā tvannarasotkṣepaṇādvibaddhasrotasā vā ya-	
	thāvadanaabhisandhīyamānadhātupravāhamantarā vyav-	
	acchidyate § 6895	
	vyādhibhājanaṃ vā bhavati § 6896	20
AS.Śā.6.31	anye tu varṇayanti § 6897	
	abhyavahr̥tmātrasyāhārasya kaṅṭhanāḍīpraluṭhitasya ma-	
	hānimramavatīrṇasya yo ya evāṃśaḥ kāyāgnināvalīḍhaḥ	
	pākamupanīyate tasya tasyaiva prasādākhyo rasaleśo 'bh-	
	inirvṛttisamanantaraṃ samaṃ samastadhātuṣu samvṛtās-	25
	amvṛtaiḥ pravisṛto vivṛtamukheṣvāsanneṣu srotassu bhū-	
	yān prathamatarāṃ cānveti paryāyēnetareṣvapi § 6898	
	evamannarasa eva sāḁṣātsarvadhātūn kenacideva kāl-	
	abhedena puṣṇāti § 6899	
	na punardhātavo dhātvantaratāṃ svarūpopamardena	30
	pratipadyanta iti § 6900	
AS.Śā.6.32	agnistu balabhedena caturvidho bhavati § 6901	
	samo viṣamastīkṣṇo mandśca § 6902	
	tatra samo yaḥ samyagevopayuktamannaṃ samyak	
	pacati § 6903	35
	viṣamo 'samyagapyupayuktaṃ pacati samyagapi ca na	
	pacati § 6904	
	tīkṣṇo 'samyagapyupayuktamāsu pacati § 6905	

- sa eva vardhamāno 'tyagnirbhavati | § 6906
 mandastu samyagapyupayuktamudaragauravādhmā-
 navibandhāṭopāntrakūjanamukhaśoṣavāyustambhādīnyā-
 malingāni darśayitvā cirāt pacati | § 6907
 5 bāhyenāpi ca jvālāṅgārātmakenāgninā naikākāraḥ sa-
 rvadā pāko bhavati | § 6908
 kimutāntarāśrayeṣṇātmanā samenāpi | § 6909
 tasmāttam prayatnato rakṣet | § 6910
 tatra pravareṇa sātmyena samaṃ yathāsvamapareṇet-
 10 arān kramaśaḥ sātmyamāpādya pravareṇa paripālayedd-
 oṣopakramaṇīyoktena ca vātādisādhanena grahaṇīrogavi-
 hitaiścauśadhavyāyāmayogairiti | § 6911
 bhavati cātra | | § 6912
 svadhātusamavarṇāni vṛttasthūlānyaṇūni ca | § 6913 AS.Śā.6.33
 15 srotāṃsi dīrghāṇyākṛtyā pratānasadṛśāni ca | | § 6914
 āhāraśca vihāraśca yaḥ syāddoṣaguṇaiḥ samaḥ | § 6915 AS.Śā.6.34
 dhātubhirvigūṇo yaśca srotasāṃ sa pradūśakaḥ | |
 § 6916
 atipravṛttiḥ saṅgo vā sirāṇāṃ granthayo 'pi vā | § 6917 AS.Śā.6.35
 20 vimārgato vā gamanaṃ srotasāṃ duṣṭilakṣaṇam | |
 § 6918
 bisānāmiva sūkṣmāṇi dūraṃ viprasṛtāni ca | § 6919 AS.Śā.6.36
 dvārāṇi srotasāṃ dehe raso yairupacīyate | | § 6920
 kecidāhurāhorātrāt ṣaḍahādapare pare | § 6921 AS.Śā.6.37
 25 māsāt prayāti śukratvamannaṃ pākakramādibhiḥ | |
 § 6922
 vṛṣyādīni prabhāveṇa sadyaḥ śukrādi kurvate | § 6923 AS.Śā.6.38
 § 6924 prāyaḥ karotyāhorātrāt karmānyadapi bheṣajam | |
 30 kaphaḥ pittaṃ malaḥ kheṣu prasvedo nakharoma ca | AS.Śā.6.39
 § 6925
 sneho 'kṣitvagviśāmojo dhātūnāṃ kramaśo malāḥ | |
 § 6926
 samaḥ samāne sthānasthe viṣamo 'gnirvimārgage | AS.Śā.6.40
 35 § 6927
 pittābhimūrchite tīkṣṇo mandosminkaphapīḍite | |
 § 6928
 śānte 'gnau mriyate yukte ciram jīvatyanāmayaḥ | § 6929 AS.Śā.6.41
 rogī syādvikṛte tasmāttam prayatnena pālayet | | § 6930

2.6 atha saptamo 'dhyāyaḥ | |

- AS.Śā.7.1 athāto marmavibhāgaṃ nāmādhyāyaṃ vyākhyāsyāmaḥ |
§ 6931
- iti ha smahurātreṃyādayo maharṣayaḥ | | § 6932
- AS.Śā.7.2 saptottaraṃ marmaśatam | § 6933
- tatra catuścatvāriṃśacchākḥāsu | § 6934 5
- ṣaḍviṃśatirantarādḥau | § 6935
- saptatrimśadūrdhvam | | § 6936
- AS.Śā.7.3 athaikasmin sakthni madhyamāṅgulimabhito madhye
pādatalasya talahṛdayaṃ nāma marma tatra viddhasya ru-
jayā maraṇam | § 6937 10
- aṅguṣṭhāṅgulyormadhye kṣipraṃ tatrākṣepakena ma-
raṇam | § 6938
- kṣiprasyopari dvyaṅgula ubhayataḥ kūrcaḥ | § 6939
- tatra pādasya bhramaṇavepane bhavataḥ gulphasa-
ndheradhaḥ kūrcaśiraḥ | § 6940 15
- tatra rujāśophau | § 6941
- pādajaṅghayoḥ sandhāne gulphaḥ | § 6942
- tatra ruk stabdhasakthitā ṣaṇḍhatā vā | § 6943
- pārṣṇiprabhṛtidvādaśabhiraṅgulairjaṅghāmādhye indr-
abastiḥ | § 6944 20
- tatra śoṇitkṣayānmarāṇam | § 6945
- jaṅghorvoḥ sandhāne jānu tatra khañjatā | | § 6946
- AS.Śā.7.4 jānunastryaṅgulādūrdhvamubhayata āṇiḥ | § 6947
- tatra śophābhivṛddhiḥ stabdhasakthitā ca | § 6948
- ūrumādhye urvī tatra raktakṣayātsakthiśoṣaḥ | § 6949 25
- urvyāstūrdhvamadho vaṅkṣaṇasandherūrumūle lohit-
ākṣam | § 6950
- tatra raktakṣayāt pakṣāghātaḥ | § 6951
- vaṅkṣaṇavrṣaṇamādhye viṭapam | § 6952
- tatra ṣaṇḍhyamalpaśukratā vā | § 6953 30
- sakthivad bāhvoḥ | § 6954
- viśeṣastu gulpho maṇibandhaḥ tathā jānu kūrparam |
§ 6955
- tayorvyadhe kuṇitā | § 6956
- viṭapavacca kakṣākṣamādhye kakṣādharāḥ tatra kuṇi- 35
tvam | | § 6957

- vātavarconirasanaḥ sthūlāntrapratibaddho gudaḥ | AS.Śā.7.5
 § 6958
- tatra sadyomaraṇam | § 6959
- alṣamāṃsaṣoṇito 'bhyantarataḥ kaṭyādhanurvakra ek-
 5 advāro 'dhomukho bastiḥ | § 6960
- tatrāpi sadyomaraṇamaśmarīvraṇādrte | § 6961
- tatrāpyubhayato viddhe na jīvati | § 6962
- ekato bhinne mūtrasrāvī vraṇo bhavati | § 6963
- sa tu yatnenopakrānto rohati | § 6964
- 10 pakvāmāśayamadhye nābhiḥ tatrāpi sadyomaraṇam
 || § 6965
- koṣṭhavakṣasoḥ stanayośca madhye satvarajastamo- AS.Śā.7.6
 dhiṣṭhānamāmāśayadvāraṃ hrdayaṃ tatrāpi sadyomara-
 ṇam | § 6966
- 15 stanayoradhastādvyaṅgulamubhayataḥ stanamūle ta-
 yoḥ kaphapūrṇakoṣṭhasya maraṇam | § 6967
- stanacūcakayorūrdhvaṃ vdyāṅgulamubhayataḥ stan-
 arohite | § 6968
- tayoḥ śoṇitapūrṇakoṣṭhasya maraṇam | § 6969
- 20 ubhayatorasornāḍyau vātavahe apastambhau tayoh
 śoṇitapūrṇakoṣṭhatayā kāsaśvāsābhyāṃ ca maraṇam |
 § 6970
- aṃsakūṭayoradhah pārsvayoruparibhāgayorapālāpau
 tayoh pūyatvamāpanna raktena maraṇam || § 6971
- 25 pṛṣṭhavamśamubhayataḥ pratiśroṇīkarṇāvasthinī kaṭi- AS.Śā.7.7
 kataruṇe | § 6972
- tayoḥ śoṇitakṣayāt pāṇḍurvivarṇo hīnarūpo mriyate |
 § 6973
- pārsvayorjaghanabahirbhāge pṛṣṭhavamśamubhayataḥ
 30 kukundarau | § 6974
- tayoḥ sparśājñānamadhaḥkāye ceṣṭānāśaśca | § 6975
- śroṇīkarṇayoruparyāśayacchādanau pārsvāntarapрати-
 baddhau nitambau | § 6976
- tayoradhahkāye śopho daurbalyaṃ maraṇam ca | § 6977
- 35 adhaḥ pārsvāntarapratibaddhau jaghanapārsvamadhye
 tiryagūrdhvaṃ ca pārsvasandhī | § 6978
- tayoḥ śoṇitapūrṇakoṣṭhatayā maraṇam || § 6979

AS.Śā.7.8	stanamūlayorārjavenobhayataḥ pṛṣṭhavaṃśaṃ bṛha- tyau § 6980	
	tayoḥ śoṇitātipravṛttinimittairupadravairmaraṇam § 6981	
	pṛṣṭhavaṃśamubhayato bāhumūlasambaddhe aṃsa- 5 phalake § 6982	
	tayorbāhusvāpaśoṣau § 6983	
	grīvābāhuśiromadhye 'sapīṭhaskandhabandhanāvaṃsau § 6984	
	tayoḥ stabdhabāhutā § 6985	10
AS.Śā.7.9	kaṇṭhanāḍīmubhayataścatasro dhamanyaḥ § 6986	
	tāsāṃ dve nīle dve manye § 6987	
	tāsu mūkatā svaravaikṛtyaṃ rasāgrāhitā vā bhavati § 6988	
	grīvāyāmubhayataḥ pṛthak catasraḥ sirāmātrkāstāsu 15 sadyomaraṇam § 6989	
	śirogrīvayoḥ sandhāne kukāṭike § 6990	
	tayoścālamūrdhatā § 6991	
	karnaṇapṛṣṭhayoradhassaṃśrite vidhure § 6992	
	tayorbādhiryam § 6993	20
	ghrāṇamārgamubhayataḥ śrotramārgapratibaddhāva- bhyantarataḥ phaṇau § 6994	
	tayorgandhājñānam § 6995	
	bhruvoḥ pucchāntayoradhokṣṇorbāhyato 'pāṅgau tay- orāndhyam § 6996	25
	bhruvoḥ pucchāntayoruparyanukarṇaṃ lalāṭe śaṅkhau § 6997	
	tayoḥ sadyomaraṇam § 6998	
	bhruvorupari nimnayorāvartau § 6999	
	tayorāndhyam § 7000	30
	drṣṭyupaghāto vā § 7001	
AS.Śā.7.10	śaṅkhayorupari keśānte utkṣepau § 7002	
	tayoḥ saśalyaḥ pākāt patitaśalyo vā jīvennoddhṛtaśa- lyah § 7003	
	bhruvormadhye sthapanī § 7004	35
	tatrotkṣepavat § 7005	
	pañca sandhayaḥ śirasi tiryagūrdhvaṃ ca sīmantā nāma § 7006	

- teṣūnmādabhramacittanāśairmaraṇam | § 7007
jihvāghrāṇākṣisrotratarpaṇināṃ sirāṇāṃ tāluni sannipātaḥ | § 7008
5 tāsāṃ mukhāni catvāri śṛṅgāṭakasaṃjñāni teṣu sadyomaraṇam | § 7009
mastakābhyantara upariṣṭātsirāsandhisannipāto romāvartaḥ so 'dhipatirnāma | § 7010
tatrāpi sadyomaraṇam bhavatīti | | § 7011
10 sāmānyalakṣaṇam punarmarmaṇāṃ pīḍite rujotpattirviṣamaṃ ca spandanam | § 7012 AS.Śā.7.11
sāmānyenaiva ca | | § 7013
dehprasuptirgurutā sammohaḥ sītakāmitāa | § 7014 AS.Śā.7.12
svedo mūrchā vamiḥ śvāso marmaviddhasya lakṣaṇam | | § 7015
15 api ca maraṇakāritvānmarma | § 7016 AS.Śā.7.13
tat punarmāṃsasirāsnāvāsthisandhisannipātaḥ | § 7017
tena tasmin pīḍyamāne viśeṣataḥ prāṇābādhaḥ | § 7018
bāhulyena tu nirdeśaḥ | § 7019
20 tasmānmāṃsādyāśrayato marmāṇi pañcadhā bhidyante | | § 7020
tadyathā | § 7021 AS.Śā.7.14
talahrdayendrabastigudastanarohitānyekādaśa māṃsamarmāṇi | § 7022
25 urvīlohitākhyānābhihrdayastanamūlāpastambhāpālāpāpārśvasandhibṛhatīnīlāmanyāmāṭṛkāphaṇāpāṅgasthapanīśṛṅgāṭakānyekacatvāriṃśat sirāmarmāṇi | § 7023
kṣiprakūrcakūrcāśiroviṭapakakṣādharāṇi bastyaṃsav-
idhurotkṣepāḥ saptaviṃśatiḥ snāvamarmāṇi | § 7024
30 kaṭīkataruṇanitambāṃsaphalakaśaṅkhāstavaṣṭāvasthirmāṇi | § 7025
gulphamaṇibandhajānukūrparakukundarakṛkāṭikāvartasīmantādhipatayo viṃśatiḥ sandhimarmāṇi | | § 7026
35 punaśca pañcadhā gudabastinābhihrdayamāṭṛkāśaṅkhaśṛṅgāṭakādhipataya ekonaviṃśatiḥ sadyaḥprāṇaharāṇyāgneyatvāttesāṃ saptarātrābhyantaram kālāḥ | | § 7027
talahrdayakṣiprendrabastivakṣomarmakaṭīkataruṇanitambapārśvasandhibṛhatīsīmantāstrayastrīṃśat kālānt-

- urvyah kūrcaśirāmsi viṭape kākṣādhare ca dvādaśa sv-
 āṅgulonmitāni | § 7051
 gulphau maṇibandhau stanamūle ca ṣaṭ dvyaṅgulāni |
 § 7052
- 5 jānunī kūrpare ca catvāri tryaṅgulāni | § 7053
 kūrca gudo bastirnābhīrḥṛdayaṃ nīle manye mātṛkāḥ
 sīmantaḥ śṛṅgātakāni caikonatrimṣat pāṇitalasammitāni |
 § 7054
- 10 śeṣāni ṣaṭ pañcāśadaṅguladalapramāṇāni | § 7055
 anye punarāhuḥ | § 7056
 brīhipramāṇāni kṣiprāni | § 7057
 kalāyapramāṇāḥ stanarohitokṣepāḥ | § 7058
 tathānye tilapramāṇānyapi marmāṅcchanti | § 7059
 bhavanti cātra | | § 7060
- 15 marmavyāpte 'pi dehe 'sminnāyurmarmāṇi rakṣati | AS.Śā.7.24
 § 7061
 āyusyaṅyeva seveta sadā tasmādvicakṣaṇaḥ | | § 7062
 marmābhīghātaḥ svalpo 'pi prāyaśo bādhatetarām | AS.Śā.7.25
 § 7063
- 20 rogā marmāśrayāstadvat prakāntā yatnatopi ca | | § 7064
 vikṣipyate bhṛśaṃ sīdan śūnyo bhramati vepate | § 7065 AS.Śā.7.26
 ūrdhvaṃ śvasiti kṛcchreṇa srastagātro muhurmuḥ
 | | § 7066
- 25 hṛdayaṃ dadyate cāsya naikasthāne 'vatiṣṭhate | § 7067 AS.Śā.7.27
 marmopaghātānmaraṇametairliṅgaiḥ samaśnute | |
 § 7068
- amarmavidho 'pi naraśchedabhedādipīḍitaḥ | § 7069 AS.Śā.7.28
 atinissṛtaraktaśca sadyastyajati jīvitam | | § 7070
 ato 'nyathā jīvati tu viddhaḥ śaraśatairapi | | § 7071 AS.Śā.7.29
 30 puṇyavānniyatāyusca na kathaṅcinna jīvati | § 7072 AS.Śā.7.30
 tasmādā caramocchvāsāccikitsedeḥ yatnataḥ | | § 7073
 tadbandhumitrānumataḥ pratyākhyāyāturaṃ bhiṣak AS.Śā.7.31
 | | § 7074

2.7 athāṣṭamo 'dhyāyaḥ |

athātaḥ prakṛtibheddīyaṃ śārīraṃ vyākhyāsyāmaḥ | § 7075 AS.Śā.8.1

- AS.Śā.8.2   iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ | | § 7076
 sapta prakṛtayo doṣaiḥ pṛthak saṃsargeṇa sāmyena ca
 bhavanti | § 7077
 tatra śukrārtavagarbhāśayakāleṣu mātuścāhāravihāra- 5
 yoreko 'neko vā yo doṣo bhavatyādhikyena tenāmaraṇā-
 dviṣavalyāmivotpadyamānasya kṛmerviṣeṇa saviṣakṛme-
 riva vṛścikāderāśīviṣasyeva vā svaviṣeṇa prakṛtirjāyate | |
 § 7078
- AS.Śā.8.3   tasmāttanmayatayā śukrārtavayordehasya bhāvitatvāt
 prakṛtatvācca tāvatā tena doṣeṇa na vihanyate | § 7079   10
 tadguṇaireva cāsyāśarīramupaskriyate | § 7080
 tataśca tadguṇapratipakṣaiḥ sahasā na bādhyate | § 7081
 tasyaṃ tvavasthāyāṃ vikṛtimati doṣe ulbaṇenaiva ga-
 rbhaḥ sambhavati | § 7082
 sambhava eva vipadyate | § 7083   15
 vikṛto vā bhavati | | § 7084
 AS.Śā.8.4   tathā ca kecidāhuḥ | § 7085
 dvividhā vātādayaḥ prakṛtā vaikṛtāśca | § 7086
 tatra prakṛtāḥ saptavidhāyāḥ prakṛterhetubhūtāḥ śarī-
 raikajanmānaḥ | § 7087   20
 te śarīradhāraṇāddhātusaṃjñāḥ | § 7088
 doṣākhyānāṃ vikṛtānāṃ bījabhūtāḥ | § 7089
 mumūrṣoḥ svarūpāccalanti | § 7090
 sarveṣvapi ca dehe sannihiteṣu prakṛtāvulbaṇena vya-
 padeśaḥ | | § 7091   25
- AS.Śā.8.5   vaikṛtāstu garbhādabhinissṛtasyāhārarasasya malāḥ sa-
 mbhavanti | § 7092
 prakṛteṣvavarohanti | § 7093
 te kālādivaśena svapnamāṇavṛddhikṣayayogāddeha-
 manugṛhṇanti dūṣayanti ca | § 7094   30
 tadvadojo 'pi paraṃ hṛdayasthamaṣṭabindupramāṇa-
 mādihāraḥ prāsṛtikasya rasātmakasyaujasaḥ kṣayavṛddhi-
 bhājaḥ | | § 7095
- AS.Śā.8.6   atha svadoṣaguṇānurodhādvātaprakṛtistanurūkṣasta-
 bdhālpāṅgadantanakharomanetrasvaraḥ śītadviḍudvaddh- 35
 apiṇḍikaḥ saśabdasaṅghigāmī śīghrārambhakṣobhagra-
 haṇavismaraṇaścaladhṛtimatigatidrṣṭisvabhāvasauhārdasteno
 'nāryo matsaryajitendriyaḥ priyagāndharvetihāsahāsavi-

- lāsakalahamṛgayodyānayātraḥ snigdhoṣṇamadhurāmlal-
avaṇānnapānakāṅkṣopaśayaśca bhavati || § 7096
- 5   api ca | § 7097 AS.Śā.8.7
   alpavittabalajīvitānidraḥ kṣāmavāgdhāmanisantatagā-
traḥ | § 7098
- durbhago 'tibahubhugbahubhāṣī nāstikaḥ sphuṭitakeś-
akarāṅghriḥ || § 7099
- kiñcidunmiṣitadurmukhasuptastrasyati krathati khād-
ati dantān | § 7100 AS.Śā.8.8
- 10   śuṣkarūkṣaviṣamāsu saritsu vyomni śaulaśikhareṣu ca
   yāti || § 7101
- pittaprakṛtiruṣṇagauragātrastāmranakhanayanajihva-
uṣṭhapāṇipādatalaḥ śithilasandhibandhamāṃsaḥ karabh-
akapilaviralamṛdukeśaromā madhyabalāyuralpaśukravy-
15   avāyāpatyaḥ sūro 'bhimānī śīghravaḷīkhalatipalitapiplu-
   vyaṅgakṣutpipāso medhāvī durbhagaḥ svādutiktakaṣāya-
   śītābhilāṣopaśayaśca bhavati || § 7102
- api ca | § 7103 AS.Śā.8.9
- dayitamālyavilepanamaṇḍanaḥ sucariṭaḥ śucirāśritav-
20   atsalaḥ | § 7104
- vibhavasāhasabuddhibalānvito bhaviṣu gatirdvi-
   śatāmapi || § 7105
- gharmadveṣī svedanaḥ pūtigandhirbhūryuccārakro-
   dhapānāśaneryaḥ | § 7106 AS.Śā.8.11
- 25   suptaḥ paśyet karṇikārān palāśān digdāholkāvidyuda-
   rkānalāṃśca || § 7107
- kaphaprakṛtistu dūrvendīvaraśarakāṅḍānyatamavarṇaḥ AS.Śā.8.12
   samasuvibhaktasnigdhasṭhīrasukumāraśliṣṭamāṃsasandhi-
   bandhaḥ paripūrṇacārugaṅtro mahālalāṭorubāhurvyaktasi-
30   tāsitaḥprasannāyataviśālapakṣmalākṣaḥ siṃhamṛdaṅgagh-
   anaghoṣaḥ kṣutpipāsoṣṇasahiṣṇurbahvojobalaśukravyavā-
   yāpatyaściraśoṣamālyānulepano dṛḍhapracchannavairāḥ
   peśalaḥ satyavādī smṛtimān dhṛtimānalolupo bālye 'py-
   arodanaḥ kaṭutiktakaṣāyoṣṇarūkṣecchopaśayaśca bhavati
35 || § 7108
- api ca | § 7109 AS.Śā.8.13
- alpavyāhārakrodhapānāśanehaḥ prājyāyurvitto dīrgh-
   adarśī vadānyaḥ | § 7110

- śrāddho gambhīraḥ sthūlalakṣaḥ kṣamāvānāryo nidrā-
lurdīrdhasūtraḥ kṛtajñāḥ || § 7111
- AS.Śā.8.14 ṛjurvipaścitsubhagaḥ salajjo bhakto gurūṇaṃ dṛḍhasa-
uhrdayaḥ | § 7112
- svapne sapadmān savihaṅgamālāmstoyāśayān paśyati 5
toyadāṃśca || § 7113
- AS.Śā.8.15 ubhayaalakṣaṇasaṅkare tu saṃsargaprakṛtiḥ | § 7114
sarvaguṇasamuditaḥ samadoṣaprakṛtiḥ | § 7115
tatrādyāstrayo nityāturāḥ doṣānuśayitaprakṛtitvāt |
§ 7116 10
- viśeṣataśca dvandvaprakṛtayaḥ | § 7117
teṣu hi guṇamiśravikāraḥ kārīṣu kṣutpipāsādiṣvivārogy-
avyapadeśaḥ | § 7118
tasmādviparītaguṇena vidhinā doṣopakramaṇīyokt-
ena tānupācāret | § 7119 15
- samasarvarasena sātmyenāntyam yathartuvihitena ca
|| § 7120
- AS.Śā.8.16 doṣavacca guṇairapi sattvādibhiḥ sapta prakṛtayo bha-
vanti | § 7121
tāstadabhinirvṛttaireva yathoktaiḥ śaucādibhirjānīyāt 20
|| § 7122
- AS.Śā.8.17 tathā punaḥ sapta prakṛtayo jātikuladeśakālavayobala-
pratyātmasaṃśrayāḥ | § 7123
dṛśyante hi puruṣāṇaṃ jātyādiniyatāste te bhāvaviśe-
śāḥ || § 7124 25
- AS.Śā.8.18 sattvādīnāṃ ca taratamayogāccharīraviśeṣebhyaścānyonyā-
nuvidhāyitvācca bhedaśrayamasāṅkhyeyaṃ bhavati |
§ 7125
- śarīramapi sattvādīnanurudhyate | § 7126
sattvādayo 'pi śarīram || § 7127 30
- AS.Śā.8.19 sattvādyasaṅkhyabhedāveśācca rūpasvaracaritānuka-
raṇamapyanūkaśabdavācyamasāṅkhyabhedam bhavati |
§ 7128
- tadāveśastvanantarajanmābhyāsavāsanayā janyate | § 7129
tasmāddevamānuṣatiryakpretanāraḥ kāṇāṃ tattadviśeṣ- 35
āṇāṃ ca yathāyathamevānūkaṃ puruṣasyānvavekṣeta ||
§ 7130
- AS.Śā.8.20 vayastrividham bālam madhyam vṛddham ca | § 7131

- tatrāṣoḍaśādvārṣādbālam | § 7132
 ā ṣaṣṭermadhyam | § 7133
 tato vṛddham | § 7134
 teṣvapi stanyāhārobhayavr̥tṭyā bālam trividham | § 7135
 5 tasmin dehapramāṇavṛddhiḥ śleṣmodrekaśca | § 7136
 tena bālasya snehamārdavasaukumāryālpakrodhatva-
 saubhāgyāni bhavanti | | § 7137
 madhyamapi trividham yauvanam sampūrṇatvamap- AS.Śā.8.21
 arihāniśca | § 7138
 10 tasmin pittodrekaḥ | § 7139
 tena dīptāgnitā prajñādhikyaparipākau vyavasāyaśca |
 § 7140
 tatrātrimśato yauvanamācatvāriṃsataḥ sarvadhātvi-
 ndriyabalavīryapauruṣasmarāṇavacanavijñānapraśrayagu-
 15 ṇasampūrṇatvamataḥ paramaparihāniḥ | | § 7141
 vṛddham tu śaśvat kṣīyamāṇadhātvindriyādiguṇam AS.Śā.8.22
 valīkhalatikāsaścasāgnisādādibhirabhibhūyamānam jīrṇam
 bhavanamivābhivṛṣṭamavasīdati | § 7142
 tasminmārutodrekaḥ tena ślathasāramāṃsasandhya-
 20 sthitā tvakpāruṣyamavanāmaḥ kāyasya vepathuḥ kāsaḥ
 śvāsaḥ śleṣmaśiṅghāṇakodīraṇam dhātukṣayaśca | | § 7143
 anye punarāhaḥ | § 7144 AS.Śā.8.23
 bālyam vṛddhiḥ prabhā medhām tvakśukrākṣīsnutī-
 ndriyam | § 7145
 25 daśakeṣu kramādvyeti manassarvendriyāṇi ca | | § 7146
 evam varṣatamāyusaḥ pramāṇamasmin kāle | § 7147 AS.Śā.8.24
 santi punaḥ karmaviśeṣādūnādhikavarṣaśatajīvino ma-
 nuṣyāḥ | § 7148
 teṣām yathoktaiḥ prakṛtviśeṣairāyusaḥ pramāṇamup-
 30 alabhya vāyastridhā vibhajet | | § 7149
 api ca | § 7150 AS.Śā.8.25
 varṣam varṣam kṣayam yāti nṛṇām yāte śate śate | § 7151
 āyuso 'puṇyabāhulyādyadā yanmānamīṣyate | | § 7152
 balamapi trividham bhavati | § 7153 AS.Śā.8.26
 35 sahaḥ kālakṛtam yuktikṛtam ca | § 7154
 tatra sahaḥ dehasattvayoḥ prakṛtam | § 7155
 kālakṛtamṛtuvibhāgajam vayahkṛtam ca | § 7156

	yuktikṛtaṃ punarāhāravihārotthamūrjaskarayogaṃ ca § 7157	
	tadvṛddhikarāstvime ca bhāvā bhavanti § 7158	
	tadyathā § 7159	
	balavatpuruṣe deṣe janma tadvidhe ca kāle sukhaśca kālayogo bījakṣetraguṇaśarīrāhārasattvasampattayaḥ sva- māvo yauvanaṃ vyāyāmo harṣaśca § 7160	5
AS.Śā.8.27	tathā sārānyaṣṭau tvagraktamāṃsamedo 'sthimajjaśu- krasatvātmakānyuttarottaravarāṇi balamānajñānārtham- upadiśyannte § 7161	10
	api ca § 7162	
	na muhyeddehamātradarśanādeva bhiṣagayamupaca- yena māhāsarīratvādvā balavānayaṃ kṛsatvādalpaśarīra- tvādvālpabala iti § 7163	
	taccobhayamapyanyathā drṣṭaṃ gajasimhe § 7164	15
AS.Śā.8.28	tatra sarvaiḥ sārairupeto bhavatyatibalaḥ paramagau- ravayuktaḥ kleśakṣamaḥ sarvārambheṣvātmani pratyāś- āvān kalyāṇābhiniveśī sthiraśarīraḥ susamāhitagatiḥ sān- unādasnigdthagambhīramahāsvaraḥ sukhaiśvavyavittopa- bhoga sammānabhānmandajarāmayaḥ prāyastulyaguṇav- istīrṇāpatyo dīrghāyūśca § 7165	20
	tadviparītastvasāraḥ § 7166	
	madhyo madhyaguṇaḥ § 7167	
AS.Śā.8.29	pramāṇaṃ punaḥ svāṅgulaiḥ pādāṅguṣṭhapradeśi- nyau dvyaṅgulāyate tisro 'nyāḥ krameṇottarottaraṃ pañc- amabhāgahīnāstannakhahīnā vā § 7168	25
	caturaṅgulāyatāḥ pṛthak prapadapādatalapārṣṇayaḥ ṣaṭpañcaturāṅgulavistrīṭāścaturdaśaivāyāmena pādaśc- aturdaśaiva pariṇāhena § 7169	
	tathā gulphau jaṅghāmadhyaṃ ca § 7170	30
	caturaṅgulotsedhaḥ pādaḥ § 7171	
	aṣṭādaśāyāmā jaṅghā ūruśca § 7172	
	caturaṅgulaṃ jānu § 7173	
	triṃśadaṅgulapariṇāha ūruḥ § 7174	
	ṣaḍāyāmena § 7175	35
AS.Śā.8.30	muṣkkamedhrvāṣṭapañcapariṇāhau § 7176	
	ṣoḍaśavistārā kaṭi pañcāṣṭapariṇāhā § 7177	
	daśāṅgulaṃ bastīśiraḥ § 7178	

- dvādaśāṅgulamudaram | § 7179
 daśavistāre dvādaśāyāme pārśve | § 7180
 dvādaśotsedham trikam | § 7181
 aṣṭādaśotsedham pṛṣṭham | § 7182
 5 dvādaśakam stanāntaram | § 7183
 dvyaṅgulam stanaparyantam | § 7184
 caturviṃśatyaṅgulaviśālam dvādaśotsedhamuraḥ | § 7185
 dvyaṅgulam hṛdayam | § 7186
 aṣṭakau skandhe kakṣe ca | § 7187
 10 ṣaṭkāvamsau | § 7188
 ṣoḍaśakau prabāhū | § 7189
 pañcadaśakau prapāṇī | § 7190
 dvādaśāṅgulau pāṇī | § 7191
 tatrāpi pañcāṅgulā madhyamāṅgulīḥ | § 7192
 15 tato 'rdhāṅgulahīne pradeśinyanāmike | § 7193
 sārddhatryaṅgulau kaniṣṭhikāṅguṣṭhau | § 7194
 caturaṅgulotsedhā dvāvīṃśatipariṇāhā śīrodharā |
 § 7195
 20 dvādaśotsedham caturviṃśatipariṇāhamānanam ||
 § 7196
 pañcāṅgulamāsyam | § 7197 AS.Śā.8.31
 caturaṅgulam pṛthak cibukauṣṭhanāsādrṣṭyantaraka-
 ṇalalāṭam | § 7198
 25 tribhāgāṅgulavistārā nāsāpuṭamaryādā | § 7199
 dvyaṅgulāyatamaṅguṣṭhodaravistr̥tam netram | § 7200
 tatra śuklātr̥tīyāṃśam kṛṣṇam | § 7201
 kṛṣṇānnavamāṃśā masūradalamātrā dr̥ṣṭīḥ | § 7202
 ṣaḍaṅgulotsedham dvātrīṃśatpariṇāham śira iti | § 7203
 sarvaṃ punaḥ śarīramaṅgulāni caturaśītiḥ | § 7204
 30 tadāyānavistārasamaṃ samamucyate | § 7205
 tatra yathoktaparimāṇamiṣṭamaniṣṭam hīnamadhikam
 vā | § 7206
 tathā hrasvadīrghagaurakṛṣṇaromāromasthūlakṛṣam ceti
 || § 7207
 35 iṣṭam punarmahāśarīradarśanavadanahanustanāgrapr- AS.Śā.8.32
 ṣṭhasvaramupacitorusthikkaṭivakṣogrīvātālukamubhayagu-
 ṇapāṇipādacibukakarṇalalāṭam | § 7208
 sūkṣmāsthidantanakhāṅguliparvakeśam | § 7209

dīrghāṅgulisakthibāhūcchvāseksitanetrajihvam § 7210	
vistīrṇāsyādharauṣṭhajihvālālāṭakarnāpaṭhivakṣo 'lpa-	
meḍhragrīvākeśam § 7211	
snigdhatvakkacakarajanayanasvanam § 7212	
sthirendriyatvañnakhakeśapārśvam § 7213	5
gambhīranābhisandhisvaram § 7214	
gūḍhajatruprṣṭhavaṃśadantamūlam § 7215	
raktatālvoṣṭhanakhanetrāntamātāmrajihvāhastapādata-	
lam § 7216	
kṛṣṇakeśabhrūnetrapakṣmatārakam § 7217	10
śuklaśuklamaṇḍaladaśanacaritamunnatacittarakandha-	
lālāṭodaramukhanakhapādam § 7218	
nīcairbaddhakarnāstananāsāgracañkramaṇam § 7219	
ghanaskandhakandharādantāṅgulitvaksauhārdam § 7220	
tanunakhamadhyajihvam § 7221	15
vṛttasphiggrīvānakham § 7222	
samaprṣṭhadantalalāṭekṣitam § 7223	
tathānupūrvavṛttāvūrū § 7224	
dakṣiṇāvartanābhiḥ § 7225	
prakṛṣṭāntaraustanau bhruvau ca § 7226	20
kūrmākṛtayo nakhāḥ pādaḥ ca § 7227	
rjvāsyam nāsāvaṃśaśca § 7228	
anulbaṇe hanū veśaśca § 7229	
ślakṣṇam tālu jihvā ca § 7230	
nātisthūlakṛśāvoṣṭhau dehabandhaśca § 7231	25
saspandaṃ hṛdayaṃ śaṅkhau manye ca § 7232	
soṣmatālupādodaraṃ niśvāsaśca § 7233	
prṣṭhato 'vanataḥ romaśau ca karnau § 7234	
īṣatpralambinyau bhruvau valinaṃ suśliṣṭasandhya-	
rdhacandrākṛtilālāṭamātapatropamaṃ śiraḥ § 7235	30
naikamūlā mṛdavaḥ keśāḥ dṛḍhaṃ gūḍhaṃ sirāsthisa-	
ndhi § 7236	
prakṛtiyuktāni vātamūtrapurīṣaguhyāni § 7237	
hasitaruditāni ca ceṣṭitāni § 7238	
tathā snātānuliptamadhaḥprasṛtānupūrvyā śuśyadi-	
ṣṭam śarīramiti bhavati cātra § 7239	35
uttarottarasukṣetraṃ garbhīdbhavati nīrujam § 7240	

āyāmajñānavijñānervardhamānaṃ śanaiśśubham ||
§ 7241

iti sarvaguṇopete śarīre śaradāṃ śatam | § 7242 AS.Śā.8.34

5 āyuraisvaryamiṣṭāśca sarve bhāvāḥ pratiṣṭhitāḥ ||
§ 7243

anutsekamadainyaṃ ca sukhaṃ duḥkhaṃ ca sevate | AS.Śā.8.35
§ 7244

satvavāṃstabhyamānastu rājaso naiva tāmasaḥ | | § 7245

dānaśīladayāsatyabrahmacaryakṛtajñatāḥ | § 7246 AS.Śā.8.36

10 rasāyanāni maitrī ca puṇyāyurvṛddhikṛdgaṇaḥ | | § 7247

2.8 atha navamo 'dhyāyaḥ |

athāto vikṛtivijñānīyamadhyāyaṃ vyākhyāsyāmaḥ | § 7248 AS.Śā.9.1

iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ | | § 7249

svasthānāmāturāṇāṃ vā puruṣāṇāṃ dehāntarābhilāṣ- AS.Śā.9.2

5 iṇāmauṣadhaviṣayamatītāḥ sakalaśarīravypino doṣā gh-
anā ghanā iva varṣamāyuṣaḥ kṣayaṃ sūcayanto 'kasmātsv-
abhāvaviparyāsaṃ janayanti | § 7250

tatsamāsato riṣṭamityāhuḥ | | § 7251

tatra gauraḥ śyāmaḥ kṛṣṇo gauraśyāmaḥ kṛṣṇaśyāma AS.Śā.9.3

10 iti dehaprakṛtivarṇaḥ | tadbhedāśca padmagaurādayaḥ |
§ 7252

nīlaśyāmatāmrahāridraśuklādayastu vikṛtayaḥ | § 7253

tatra prakṛtīvikṛtivarṇau yugapadaṅge 'ṅgaikadeśe vā
maraṇāya | § 7254

15 etena glānyupacayaśokaharṣaraukṣyasnehādayastathā
prakṛtibhedīyoktānāṃ mahadupacayasūkṣmadīrghāṇāṃ
sarveṣāṃ ca doṣādibhāgena pratiniyatānāṃ bhāvānāmn-
imittato 'nyathātvamuktaṃ bhavati | | § 7255

chāyāstu śarīre pañca | § 7256

AS.Śā.9.4

20 tatra khādamalakhaṅgākāśanīlanirmalā sasnehā supra-
bheva | § 7257

vātāt pāṃsubhasmarūkṣā rajo 'ruṇā śyāvā niṣprabhā
svedamalagandhiḥ | § 7258

tejaso hutahutāśanavidyuttaptatapanīyarakṭā dṛṣṭisu-
khā | § 7259

	ambhaso vaiḍūryendranīlavimalā ghanā susnigdḥā	
	§ 7260	
	bhuvo rucirābhā ghanā sthirā snigdḥā śuddhā śyāmā	
	śvetā ca § 7261	
	tāsāṃ vāyavyā vināśāya kleśāya cātimahate § 7262	5
	śeṣāstu sukhodayāḥ § 7263	
AS.Śā.9.5	sapta prabhā raktā pītā pāṇḍurā sitāsītā śyāvā haritā ca	
	§ 7264	
	tāḥ snigdḥā vikāsinyo 'malāḥ śubhāḥ § 7265	
	viparītāstvasubhāḥ § 7266	10
AS.Śā.9.6	tayorviśeṣāḥ § 7267	
	chāyāvarṇamākrāmatyāsannā ca lakṣyate pañcabhūtā-	
	tmikā ca § 7268	
	prabhā tu varṇaṃ prakāśayati viprakṛṣṭāllakṣyate teja-	
	ḥprabhavaiva ca § 7269	15
AS.Śā.9.7	yasya dṛṣṭau praticchāyāmayī kumārikā na dṛśyate sa	
	parāsuḥ § 7270	
AS.Śā.9.8	yasyātapādarśādiṣvakasmāt praticchāyā chinnā bhinnā	
	hīnādhikākulā naṣṭā jihmā 'nyathā vā vikṛtā vā dṛśyate	
	§ 7271	20
	yasya lalāṭaṃ na svidyati yasya keśaromāṇyanabhyā-	
	ktānyabhyaktavad dṛśyante § 7272	
	nayane cātipraviṣṭe nirgate vistr̥te saṅkṣipte saṅkṣipta-	
	bhruṇī vinatabhruṇī jihmo viṣame vibhrāntadarśane hīn-	
	adarśane nakulābhe kapotābhe alātavarṇe nīlādivikṛtava-	25
	rṇe aticale stabdhasraste prasrute atyunmiṣite atinimiṣite	
	lulitapakṣmaṇī vā § 7273	
	nāsikā vātivivṛtātisaṃvṛtā kuṭilā sphuṭitā piṭakācitā śu-	
	ṣkā vā sa gatāyuh § 7274	
AS.Śā.9.9	yasyādhodharauşṭho yātyuttarauṣṭhaścordhvamubhau	30
	vā pakvajambūnīlau § 7275	
	dantā vātirūkṣāstāmrāḥ śyāmāḥ paṅkitāḥ puṣpitāḥ sa-	
	śarkarā vā sahasā vā patanti § 7276	
	jihvā vā jihmāstabdhā suptāvaliptā gurvī śyāvā śūnā	
	śuṣkā visarpiṇī kaṇṭakāciteva vā § 7277	35
	yasya gaṇḍalalāṭahanubandhāni sthānāccyutānīva sra-	
	stāni § 7278	

- yasya na dhatte śiraḥ śirodharāṃ pṛṣṭhaṃ vā svabhā-
ram | § 7279
- hanū vā vṛṣaṇāvato viparyayo vā | § 7280
- yasya mūtramatyuşṇam | § 7281
- 5 yasya viṣadoṣādvīnā svebhyaḥ saromakūpebhyo ra-
ktaṃ pravartate | § 7282
- yasyānimittamaṅgānyatilaghūnyatigurūṇi vā syuḥ sa-
mumūṛṣuḥ | | § 7283
- yasyaiko 'neko vā svaro gadgado vyaktaḥ kṣāmo dīno AS.Śā.9.10
10 vā sahasā lakṣyate | § 7284
- yo vā vivakṣurmuhyati | § 7285
- yasyā vā vadato bhṛśamūrdhvamuro rujati | § 7286
- yasyocchvāso 'tidīrgḥo 'tirasvaḥ pūtigandhiḥ suga-
ndhirvā | § 7287
- 15 yasyāṅgulaya āyamyamānā na sphuṭeyuḥ | § 7288
- yasyānyo 'nyo 'pi kṣutagatamūtraṇādiṣu svabhāvātītaḥ
śabdaḥ | § 7289
- yasyeṣṭo 'niṣṭo vā mālyaphalacandanakuṇapādīgandho
dehamukhamalavraṇavastrādiṣu | § 7290
- 20 yasya śarīraṃ vairasyātsaurasyādvātyarthaṃ yūkāma-
kṣikādayastyajanti bhajanti vā | § 7291
- yasya satatoṣmasvaṅgāvayaveṣu śautyaṃ śīteṣu vā ku-
mudotpalānukāryatiśaityamatisvedo 'tistambho vigatam-
āṃsaṣoṇiteṣviva ca sraṃsaḥ | § 7292
- 25 yasya ca yogotiyogo vā śarīre yugapanmahābhūtānāṃ
drīsyate | § 7293
- sarve te kālapakvā iti | § 7294
- bhavati cātra | | § 7295
- yasyāpūrvāssirālekhā bālendvākṛtayo 'pi vā | § 7296 AS.Śā.9.11
- 30 lalāṭe bastīśīrṣe vā ṣaṇmāsāna sa jīvati | | § 7297
- padminīpatravattoyaṃ śarīre yasya dehinaḥ | § 7298 AS.Śā.9.12
- plavate plavamānasya ṣaṇmāsaṃ tasya jīvitam | | § 7299
- haritābhāḥ sirā yasya romakūpāśca saṃvṛtāḥ | § 7300 AS.Śā.9.13
- so 'mlābhilāṣī puruṣaḥ pittānmarāṇamaśnute | | § 7301
- 35 yasya gomayacūrṇābhaṃ cūrṇaṃ mūrdhni mukhe 'pi AS.Śā.9.14
vā | § 7302
- sasnehaṃ mūrdhni dhūmo vā māsāntaṃ tasya jīvitam
| | § 7303

AS.Śā.9.15	mūrdhni bhruvorvā kurvanti sīmantāvartakā navāḥ § 7304	
	mṛtyuṃ svasthasya ṣaḍrātrārirātrādāturasya tu § 7305	
AS.Śā.9.16	yasya snātānuliptyasya pūrvam śuṣyatyuro bhṛsam § 7306	5
	ārdreṣu sarvagātreṣu so 'rdhamāsam na jīvati § 7307	
AS.Śā.9.17	urasyūṣmā bhavedyasya jaṭhare cātiśītātā § 7308 bhinnam purīṣam tṛṣṇā ca yathā pretastathaiva saḥ § 7309	10
AS.Śā.9.18	mūtram purīṣam niṣṭhyūtam śukram cāpsu nimajjati § 7310	
	niṣṭhyūtam bahurvarṇam vā yasya māsātsa naśyati § 7311	
AS.Śā.9.19	svarasya durbalībhāvam hāniṃ vā balavarṇayoḥ § 7312	15
	rogavṛddhimayuktyā ca dṛṣṭvā maraṇamādiśet § 7313	
AS.Śā.9.20	apasvaram bhāṣamāṇam prāptam maraṇamātmanah § 7314	
	śrotāram cāsyā śabdasya dūrataḥ parivarjayet § 7315	
AS.Śā.9.21	ūrdhvaśvāsam gatoṣmāṇam sūlopahatavaṅkṣaṇam § 7316	20
	śarma cānadhigacchantam buddhimān parivarjayet § 7317	
AS.Śā.9.22	yo jātaśītapiṭakah śītāṅgo vā vidahyate § 7318	
	uṣṇadveṣī ca śītārtaḥ sa pretādhipagocaraḥ § 7319	25
AS.Śā.9.23	yasya rajjurivacchāyā kaṅthe saktopalakṣyate § 7320 avaśyam kṛṣyate jantuḥ so 'cirādyamakiṅkaraiḥ § 7321	

2.9 atha daśamo 'dhyāyaḥ |

AS.Śā.10.1	athāto vikṛtehāvijñānīyamadhyāyam vyākhyāsyāmaḥ § 7322	
	iti ha smāhurātreyaḍayo maharṣayaḥ § 7323	
AS.Śā.10.2	ghanībhūtamivākāśamākāśamiva yo ghanam § 7324 amūrtāmiva mūrtaṃ ca mūrtaṃ vāmūrtavat sthitam § 7325	5
AS.Śā.10.3	tejasvyatejastadvacca śuklam kṛṣṇamasacca sat § 7326	

- anetrarogaścandraṃ ca bahurūpamalāñchanam ||
 § 7327
- jāgradrakṣāṃsi gandharvavan pretānanyāṃśca tadvi- AS.Śā.10.4
 dhān | § 7328
- 5 rūpaṃ vyākṛti tadvacca yaḥ paśyati sa naśyati || § 7329
 saptarṣiṇāṃ samīpasthāṃ yo na paśyatyarundhatīm | AS.Śā.10.5
 § 7330
- dhruvamākāśagaṅgāṃ vā na sa paśyati tāṃ samām ||
 § 7331
- 10 meghatoyaughanirghoṣavīṇāpaṇavaveṇujān | § 7332 AS.Śā.10.6
 śṛṇotyanyāṃśca yaḥ śabdānasato na sato 'pi vā || § 7333
 niṣpīḍya karṇau śṛṇuyāṇna yo dhukadhukāsvanam | AS.Śā.10.7
 § 7334
- tadvadgandharasasparśānmanyate yo viparyayāt ||
 § 7335
- 15 sarvaśo vā na yo yaśca dīpagandham na jighrati | § 7336 AS.Śā.10.8
 vidhinā yasya doṣāya svāsthyāyāvidhinā rasāḥ || § 7337
 yaḥ pāṃsuneva kīrṇāṅgo yo 'ṅge ghātaṃ na vetti vā || AS.Śā.10.9
 § 7338
- 20 antareṇa tapastīvraṃ yogaṃ vā vidhipūrvakam | § 7339 AS.Śā.10.10
 jānātyatīndriyaṃ yaśca teṣāṃ maraṇamādiśet || § 7340
 jihvā śyāvā mukhaṃ pūti savyamakṣi nimajjati | § 7341 AS.Śā.10.11
 svagā vā mūrdhni liyante yasya taṃ parivarjayet ||
 § 7342
- 25 nikaṣanniva yaḥ pādaucyutāṃsaḥ parisarpati | § 7343 AS.Śā.10.12
 hīyate balataḥ śaśvadyo 'nnamaśnan hitaṃ bahu ||
 § 7344
- yo lpāśī bahuviṇmūtro bahvāśī cālpamūtraviḥ | § 7345 AS.Śā.10.13
 yo vālpāśī kapheṇārto dīrghaṃ śvasiti ceṣṭate || § 7346
- 30 dīrghamucchvasya yo hrasvaṃ niśvasya paritāmyati | AS.Śā.10.14
 § 7347
- hrasvaṃ ca yaḥ praśvasiti vyāviddham spandate bhṛ-
 śam || § 7348
- 35 śiro vikṣipate kṛcchrādyoñcayitvā prapāṇikau | § 7349 AS.Śā.10.15
 § 7350
 yo lalāṭatssrutasvedaḥ ślathasandhānabandhanaḥ ||
- utthāpyamānaḥ sammuhyedyo balī durbalo 'pi vā | AS.Śā.10.16
 § 7351

AS.Śā.10.17	utthāna eva svapiti yaḥ pādaḥ vikaroti ca § 7352 śayanāsanakuḍyādeḥ yo 'sadeva jighrkṣati § 7353 ahāsyahāsī sammudyan yo leḍhi daśanacchadau § 7354	
AS.Śā.10.18	uttaroṣṭhaṃ parilihan phūtkārāṃśca karoti yaḥ § 7355	5
AS.Śā.10.19	yamabhidravati chāyā kṛṣṇā pītāruṇāpi vā § 7356 bhiṣagbheṣajapānānagurumitrādviṣaśca ye § 7357 vaśagāḥ sarva evaite vijñeyāḥ samavartinaḥ § 7358	
AS.Śā.10.20	grīvālalāṭahṛdayaṃ yasya svidyati śītaḥ § 7359 uṣṇo 'paraḥ pradeśaśca śaraṇaṃ tasya devatāḥ § 7360	10
AS.Śā.10.21	yo 'ṇujyotiranekāgro duśchāyo durmanāḥ sadā § 7361 baliṃ balibhujo yasya praṇītaṃ nopabhuñjate § 7362	
AS.Śā.10.22	nirnimittaṃ ca yo medhāṃ śobhāmupacayaṃ śriyam § 7363	
	prāpnotyato vā vibhramśaṃ sa prāpnoti yamakṣayam 15 § 7364	
AS.Śā.10.23	guṇadoṣamayī yasya svasthasya vyādhitasya vā § 7365 yātyanyathātvam prakṛtiḥ ṣaṇmāsān sa jīvati § 7366	
AS.Śā.10.24	bhaktiḥ śīlaṃ smṛtistyāgo buddhirbala mahetukam § 7367	20
AS.Śā.10.25	ṣaḍetāni nivartante ṣaḍbhir māsaḥ § 7368 mattavadgatīvākkampamohā māsaṇmariṣyataḥ § 7369 naśyatyajānan ṣaḍahāt keśaluñcanavedanām § 7370	
AS.Śā.10.26	na yāti yasya cāhāraḥ kaṇṭhaṃ kaṇṭhāmayādrte § 7371 preṣyāḥ pratīpatāṃ yānti pretākṛtirudīryate § 7372	25
AS.Śā.10.27	yasya nidrā bhavennityā naiva vā na sa jīvati § 7373 vaktramāpūryate 'srūṇāṃ svidyataścaraṇau bhṛśam § 7374	
AS.Śā.10.28	caḥṣuścākulatāṃ yāti yamarājyaṃ gamiṣyataḥ § 7375 yaiḥ purā ramate bhāvairaratistairna jīvati § 7376	30
AS.Śā.10.29	kathayenna ca pṛṣṭo 'pi duḥśravaṃ maraṇaṃ bhiṣak § 7377	
	gatāsorbandhumitrāṇāṃ na cecchetaṃ cikitsitam § 7378	
AS.Śā.10.30	yamadūtapiśācādyairyat parāsurupāsyate § 7379 ghnadbhiraṣadhavīryāṇi tasmāttam parivarjayet § 7380	35
AS.Śā.10.31	ariṣṭaṃ nāsti maraṇaṃ drṣṭariṣṭaṃ ca jīvitam § 7381	

- ariṣṭe riṣṭavijñānaṃ na ca riṣṭe 'pyanaipuṇāt | | § 7382
 carakasyeti vacanaṃ suśrutena tu paṭhyate | § 7383 AS.Śā.10.32
 dhruvaṃ hi riṣṭe maraṇaṃ brāhmaṇaistat kilāmalaiḥ
 | | § 7384
 5 rasāyanatapodānatatparaiśca nivāryate | § 7385 AS.Śā.10.33
 kṛṣṇātreyo dvidhā riṣṭaṃ sthirāsthiravibhedataḥ | |
 § 7386
 doṣāṇāmapi bāhulyādriṣṭābhāsaḥ samudbhavet | § 7387 AS.Śā.10.34
 taddoṣāṇāṃ śame śāmyetsthāyyavaśyaṃ tu mṛtyave
 10 | | § 7388
 āyurvedaphalaṃ kṛtsnaṃ yadāyurjñe pratiṣṭitam | AS.Śā.10.35
 § 7389
 riṣṭajñānādṛtastasmātsarvadaiva bhavedbhiṣak | | § 7390

2.10 athaikādaśo 'dhyāyaḥ |

- athāto vikṛtavyādhivijñānīyamadhyāyaṃ vyākhyāsyāmaḥ AS.Śā.11.1
 | § 7391
 iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ | | § 7392
 sarvairyathāsvaṃ hetuprāgrūparūpairatimātrairyasya AS.Śā.11.2
 5 vyādhirutpadyate | § 7393
 vyādhitasya vā yasyāśu mukhe pipluvyaṅgalekhātila-
 kālākāḥ | § 7394
 karajaradaneṣu vā puṣpāṅyudare vā nānāvarṇāḥ sirāḥ
 | § 7395
 10 yasya śuśyato netropadeho vartmanāsikānyataraśvay-
 athurvartmasraṃso vā | § 7396
 yasya kṣiṇasya kṣutṛṣṇā vā hr̥dyairbahubhirapyanna-
 pānairna śāmyati | § 7397
 yasya saphenamasṛk prasicyate | § 7398
 15 kukṣiśūlaṃ ca | § 7399
 uraso vā | § 7400
 yasya śleṣmā nīlapītalohito bahuśaśca | § 7401
 yasya balavān grīvāvamardo jihvāśoṣaḥ kaṇṭhāsyagu-
 dapākaśca | § 7402
 20 yasyāmāśayotthā parikartikātīṣṇā śakṛdbhedaśca |
 § 7403

	yasya pakvāśayotthā parikartikātitr̥ṣṇātimātraśca gud- agrahaḥ § 7404	
	yasyāmapakvāśayānyataramāśritya samjñāṃ ca hatvā vāyuh kaṅthe ghurghurakaṃ karoti § 7405	
	yasya kṣīṇasya tr̥ṣṇābhivṛddhirhṛdi śūlaṃ ca § 7406	5
	tathā hidhmāraktātīsārau vādhmānātīsārau vā bhṛśaṃ satṛṣṇau § 7407	
	saparāsuriti bhavati cātra § 7408	
AS.Śā.11.3	jvaro nihanti balavān gambhīro dairgharātrikaḥ § 7409	
	sapralāpabhramaśvāsaḥ kṣīṇaṃ śūnaṃ hatānalam	10
	§ 7410	
AS.Śā.11.4	akṣāmaṃ saktavacanaṃ raktākṣaṃ hṛdi śūlinam § 7411	
	saśuṣkakāsaḥpūrvāhṇe yo 'parāhṇe 'pi vā bhavet	
	§ 7412	
AS.Śā.11.5	balamāṃsavihīnasya śleṣmakāśasamanvitaḥ § 7413	15
	raktapittaṃ bhṛśaṃ raktaṃ kṛṣṇamindradhanuṣpra- bham § 7414	
AS.Śā.11.6	tāmrahāridraharitaṃ rūpaṃ raktaṃ pradarśayet § 7415	
	romakūpapravisṛtaṃ kaṅthāsyahṛdaye sajat § 7416	
AS.Śā.11.7	vāsaso 'rañjanaṃ pūti vegavaccātibhūri ca § 7417	20
	vṛddhaṃ pāṇḍujvaracchardikāśāśophātīsāriṇam § 7418	
AS.Śā.11.8	kāśāśvāsau jvaraccharditr̥ṣṇātīsāśāśophinam § 7419	
	yakṣmā pārśvarujānāharaktacchardyaṃ satāpitaṃ	
	§ 7420	
AS.Śā.11.9	chardirvegavatī mūtraśakṛdgandhiḥ sacandrikā § 7421	25
	sāsraviṭpūyarukkāśāśvāsavatyanuṣaṅgiṇī § 7422	
AS.Śā.11.10	tr̥ṣṇānyarogakṣapitaṃ bahirjihvaṃ vicetanam § 7423	
	madātyayo 'tisītārtam kṣīṇaṃ tailaprabhānanam	
	§ 7424	
AS.Śā.11.11	arśāṃsi pāṇipannābhigudamuṣkāśyaśophinam § 7425	30
	hṛtpārśvāṅgarujācchardipāyupākajvarāturaṃ § 7426	
AS.Śā.11.12	atīsāro yakṛtpiṇḍamāṃsadhāvanamecakaiḥ § 7427	
	tulyastailaghṛtakṣīradadhimajjivasāsavaiḥ § 7428	
AS.Śā.11.13	mastuluṅgamaṣīpūyaveśavārāmbumākṣikaiḥ § 7429	
	atiraktāśitasnigdhapūtyacchaghanavedanaḥ § 7430	35
AS.Śā.11.14	karburam prasravan dhatūn niṣpurīṣo 'thavātiviṭ § 7431	
	tantumān makṣikākṛānto rājīmāṃścandrakairiyutaḥ	
	§ 7432	

- 5   śīrṇapāyūvaliṃ muktaṅālaṃ parvāsthīśūlinam | § 7433 AS.Śā.11.15
       srastapāyūṃ balakṣiṅnamannamevopaveśayet | | § 7434
       satṛṭkāsajvaracchardidāhānāhapravāhikaḥ | § 7435 AS.Śā.11.16
       āsmarī śūnavṛṣaṇaṃ baddhamūtraṃ rujārditam | |
       § 7436
       mehastrṛddāhapīṭakāmāṃsakothātīsāriṇam | § 7437 AS.Śā.11.17
       pīṭakā marmahrṭprṣṭhastanāṃsagudamūrddhagā | |
       § 7438
 10   parvapādakarasthā vā mandotsāhaṃ pramehiṇam | AS.Śā.11.18
       § 7439
       sarvaṃ ca māṃsasaṅkothadāhatṛṣṇāmadajvaraiḥ | |
       § 7440
       visarpamarmasaṃrodhahidhmāśvāsabhramaklamaiḥ | AS.Śā.11.19
       § 7441
 15   gulmaḥ pṛthupariṇāho ghaṇaḥ kūrmaivonnataḥ | |
       § 7442
       sirānaddho jvaracchardihidhmādhmānarujānvitaḥ | AS.Śā.11.20
       § 7443
       kāsapīnasahrllāsaśvāsātīsāraśophavān | | § 7444
 20   viṇmūtrasaṅgrahaśvāsaśophahidhmājvarabhramaiḥ | AS.Śā.11.21
       § 7445
       mūrcchāchardyatisāraiśca jaṭharaṃ hanti durbalam | |
       § 7446
       śūnākṣaṃ kuṭilopasthamupaklinnatanutvacam | § 7447 AS.Śā.11.22
 25   virecanahrṭtānāhamānahyantaṃ punaḥpunaḥ | | § 7448
       § 7449
       pāṇḍurogaḥ śvayathumān pītākṣinakhadarśanam | AS.Śā.11.23
       § 7449
       tandrādāhārucicchardimūrcchādhmānātīsāravān | | § 7450
 30   anekopadravayutaḥ pādābhyāṃ prasṛto naram | § 7451 AS.Śā.11.24
       § 7452
       nārīm śopho mukhāddhanti kuṣīguhyādubhāvapi | |
       § 7453
       rājīcitaḥ sravaṃśchardijvaraśvāsātīsāriṇam | | § 7453 AS.Śā.11.25
       jvarātīsārau śophānte śvayathurvā tayoh kṣaye | § 7454 AS.Śā.11.26
       durbalasya viśeṣeṇa jāyante 'ntāya dehinaḥ | | § 7455
 35   śvayathuryasya pādasthaḥ parisraste ca piṇḍike | § 7456 AS.Śā.11.27
       § 7457
       sīdataḥ sakthinī caiva taṃ bhiṣak parivarjayet | | § 7457
       ānanam hastapādam ca viśeṣādyasya śuśyataḥ | § 7458 AS.Śā.11.28
       § 7459
       śūyete vā vinā dehātsa māsādyāti pañcatām | | § 7459

AS.Śā.11.29	udarī yaśca śophī vā svaṃ na paśyati mehanam § 7460 yasya vā jaṭharonnāmāt paridhānaṃ na tiṣṭhati § 7461	
AS.Śā.11.30	visarpaḥ kāsavaivarṇyajvaramūrchāṅgabhaṅgavān § 7462	
AS.Śā.11.31	bhramāsyāśophahr̥llāsadehasādātisāravān § 7463 kuṣṭhaṃ viśīryamāṅgaṃ raktanetraṃ hatasvaram § 7464	5
	mandāgniṃ jantubhirjuṣṭhaṃ hanti tṛṣṇātisāriṇam § 7465	
AS.Śā.11.32	vāyuhḥ suptatvacamḥ bhugnaṃ kampaśopharujāturam § 7466	10
AS.Śā.11.33	vātāstraṃ mohamūrchāyamadāsvapnajvarānvitam § 7467	
AS.Śā.11.34	śirograhāruciśvāsasaṅkocasphoṭakothavat § 7468 śīrorogāruciśvāsamohaviḍbhedatṛḍbhramaiḥ § 7469 ghnanti sarvāmayāḥ kṣīṇasvaradhātubalānalam § 7470	15
AS.Śā.11.35	vātavyādhirapasmārī kuṣṭhī raktyudarī kṣayī § 7471 gulmī mehī ca tān kṣīṇān vikāre 'lpe 'pi varjayet § 7472	
AS.Śā.11.36	balamāṃsakṣayastivro rogavṛddhirarocakaḥ § 7473 yasyāturasya lakṣyante trīn pakṣāṇna sa jīvati § 7474	20
AS.Śā.11.37	vātāṣṭhīlātisaṃvṛddhā tiṣṭhantī dāruṇā hr̥di § 7475 tṛṣṇayānuparītasya sadyo muṣṇāti jīvitam § 7476	
AS.Śā.11.38	śaithilyaṃ piṇḍike vāyurnītvā nāsāṃ ca jihmatām § 7477	25
	kṣīṇasyāyamyā manye vā sadyo muṣṇāti jīvitam § 7478	
AS.Śā.11.39	nābhīgudāntaraṃ gatvā vaṅkṣaṇau vā samāśrayan § 7479	
AS.Śā.11.40	gr̥hītvā pāyuhṛdaye kṣīṇadehasya vā balī § 7480 malān vastiśironābhiṃ vibadhya janayan rujam § 7481 kurvan vaṅkṣaṇayoḥ sūlaṃ tṛṣṇāṃ bhinnapurīṣatām § 7482	30
AS.Śā.11.41	śvāsam vā janayan vāyurgr̥hītvā gudavaṅkṣaṇau § 7483 vitatya parśukāgrāṇi gr̥hītvoraśca mārutaḥ § 7484	35
AS.Śā.11.42	stimitasyātataḥkṣasya sadyo muṣṇāti jīvitam § 7485	
AS.Śā.11.43	sahasā jvarasantāpastr̥ṣṇāmūrchābalakṣayaḥ § 7486 viśleṣaṇam ca sandhīnām mumūrṣorupajāyate § 7487	

- § 7488 gosarge vadanādyasya svedaḥ pracyavate bhṛśam | AS.Śā.11.44
- lepajvaropataptasya durlabhaṃ tasya jīvitam | | § 7489
- pravālagulikābhāsā yasya gātre masūrikāḥ | § 7490 AS.Śā.11.45
- 5 utpadyāśu vinaśyanti na cirātsa vinaśyati | | § 7491
- masūravidalaprakhyāstathā vidumasannibhāḥ | § 7492 AS.Śā.11.46
- antarvakraḥ kiṅābhāsca visphoṭā dehanāśanāḥ | | § 7493
- kāmalākṣṇormukhaṃ pūrṇaṃ śāṅkhayormuktamā- AS.Śā.11.47
- ṃsatā | § 7494
- 10 santrāsaścoṣṇatāṅge ca yasya taṃ parivarjayet | | § 7495
- akasmādanudhāvacca vighrṣṭaṃ tvaksamāśrayam | AS.Śā.11.48
- § 7496
- candanośīramadirākuṇapadhvāṅkṣagandhayaḥ | | § 7497
- śaivālakukkuṭaśikhākūṅkumālamaṣīprabhāḥ | § 7498 AS.Śā.11.49
- 15 antardāhā nirūṣmāṇaḥ prāṇanāśakarā vraṇāḥ | | § 7499
- yo vātaḥ na sūlāya syānna dāhāya pittajaḥ | § 7500 AS.Śā.11.50
- kaphaḥ na ca pūyāya marmajaśca ruje na yaḥ | | § 7501
- acūrṇaścūrṇakīrṇābho yatrākasmācca dṛśyate | § 7502 AS.Śā.11.51
- rūpaṃ śaktidhvajādīnāṃ sarvāmstān varjayed vraṇān
- 20 | | § 7503
- viṅmūtramārutavahaṃ kṛmiṇaṃ ca bhagandaram | | AS.Śā.11.52
- § 7504
- ghaṭṭayan jānunā jānu pādāvuyamya pātayan | § 7505 AS.Śā.11.53
- yo 'pāsyati muhurvaktramāturo na sa jīvati | | § 7506
- 25 dantaiśchindan nakhāgrāṇi taiśca keśāmstrṇāni vā | AS.Śā.11.54
- § 7507
- bhūmiṃ kāṣṭhena vilikhan loṣṭaṃ loṣṭena tāḍayan | |
- § 7508
- hrṣṭaromā sāndramūtraḥ śuṣkakāśī jvarī ca yaḥ | § 7509 AS.Śā.11.55
- 30 muhurhasan muhuḥ kṣaveḍan śayyāṃ pādena hanti
- yaḥ | | § 7510
- muhuśchidrāṇi vimṛśannāturo na sa jīvati | | § 7511 AS.Śā.11.56
- ūrdhvaśvāsaṃ gatoṣmāṇaṃ śūlopahatavaṅkṣaṇam | AS.Śā.11.57
- § 7512
- 35 śarma cānadhigacchantam buddhimān parivarjayet | |
- § 7513
- vikārā yasya varddhante prakṛtiḥ parihīyate | § 7514 AS.Śā.11.58
- sahasā sahasā tasya mṛtyurharati jīvitam | | § 7515

AS.Śā.11.59	yamuddiśyāturam vaidyaḥ sampādayitumauşadham § 7516	
AS.Śā.11.60	yatamāno na śaknoti durlabham tasya jīvitam § 7517 vijñātam bahuśaḥ siddham vidhivaccāvacāritam § 7518 na sidhyatyauşadham yasya nāsti tasya cikitsitam 5 § 7519	
AS.Śā.11.61	bhavedyasyauşadhe 'nne vā kalpyamāne viparyayaḥ § 7520	
	akasmādvārṇagandhādeḥ svastho 'pi na sa jīvati § 7521	10
AS.Śā.11.62	nivāte sendhanam yasya jyotiścāpyupaśāmyati § 7522	
AS.Śā.11.63	āturasya gṛhe yasya bhidyante vā patanti vā § 7523 atimātramamatrāṇi durlabham tasya jīvitam § 7524	
AS.Śā.11.64	yaṃ naram sahasā rogo durbalam parimuñcati § 7525 saṃśayaprāptamātreyo jīvitam tasya manyate § 7526	15

2.11 atha dvādaśo 'dhyāyaḥ |

AS.Śā.12.1	athāto dūtādivijñānīyamadhyāyam vyākhyāsyāmaḥ § 7527	
AS.Śā.12.2	nirdiṣṭam riṣṭamāturāśrayam § 7528 dūtasyāpi tu jātivesabhāśāceṣṭitadeśakālā vaidyasya ca tatsaṅgamasāṅkalpaprasthānaprayāṇapraveśā grahac- 5 āro 'pūrvasambhavaḥ svapnadarśanāni ca rogiṇaḥ śubh- āśubham sūcayanti § 7529	
AS.Śā.12.3	tatrāturādvarṇottamo 'nyāśramam pāṣaṇḍaḥ ṣaṇḍo mu- ṇḍī jaṭilaḥ strī vyādhitō 'neko 'jīrṇavivarṇamalinacchinnā- 10 rdraikavasanam paṅkatailadigdho raktamālyānulepano vi- kr̥tāṅgarūpakarmā kharoṣṭramahiṣavāhano viklabaḥ śva- san rudan niṣṭurāmaṅgalābhidhāyī dūrādāhvayamānastr- ṇaloṣṭatuṣāṅgārabhasmatuṣasīsāsthikeśāśirolalāṭanāsikāsyā- dantajihvāgrīvānakhānāmikāṅgulistanajaṭharanābhīpr̥ṣṭha- kaṭīmehanaṅghākāpālapalalopalamusalaśūrpopānanmā- 15 rjanīśastravastrāntadaśākārpāsabhagnacyutaspr̥kkāṣṭhaya- ṣṭitulārajupāsacarmaveṇuriktabhājanasnehabhājanadharāḥ pādābhyāṃ bhuvam muñcan vilikhan gṛhītvā pakvam phalaprasāram vā tadvidhamanyadvā vikāratulyagūṇe ca deśe kāle vā dūto vaidyamupasarpannaśubhaḥ § 7530	20

tadyathā | § 7531

AS.Śā.12.4

ghṛtodakādidravasamapi sathamātiśītastabdhaḥ praty-
uṣasi śleṣmāmaye 'śubhaḥ | § 7532

pittāmaye tu śubhaḥ | § 7533

5 tathā setubhaṅge chardimehātisārādiṣvaśubhaḥ setub-
andhe tu śubhaḥ | § 7534

tathā madhyāhnobhayasandhyārdharātricaturthīṣaṣṭhī-
navamīparvadineṣu grahoparāgotpātadarśanabhraṇīkṛtti-
kādrāśleṣāmaghāmūlapūrvāsu cāsubho yaśca vaidyaṃ
10 suptaṃ nagnaṃ ca bhūmau śayānamabhyaktaṃ mukta-
keśaṃ dakṣiṇābhimukhaṃ viklavaṃ chindantaṃ bhinda-
ntamagnipitṛkāryapravaṇamaśastaṃ cintayantaṃ kathaya-
ntaṃ vopatiṣṭhati | § 7535

15 yo vā diśaṃ yāmyāṃ pratikṛtāñjalirviṣamaikapāda-
sthaḥ | § 7536

yasmin vyādhitāśrayaṃ kathayati dūte bhiṣagaśubha-
mindriyārthamupalakṣayet saṅkalpayedvā taṃ ca nānuy-
āyāt | § 7537

20 ato 'nyathā punaḥ karuṇāpeśalena manasā saumanasy-
avatā mātāpitṛsamenāturasyātyantamārogyamāśasamān-
ena prayātavyam || § 7538

prasthānagamana-praveśeṣu dadhimadhughṛtalājapu-
ṣpākṣatodumbarāśvatthamuktāmañichatradūrvāṅkurāda-
rśakanyādhwajasyandanāṣṭāpadākṣā nṛpaśrītarurbhadra-
25 pīṭhāni sasyāni matsyā hayā haṃsacāṣau vṛṣaḥ kesarī
dakṣiṇāvartaśaṅkhābjasiddhārthakārocanāḥ svastikastor-
aṇaṃ kīcakāveṇavo varavadhūrmadasiktagaṇḍo gajasto-
yalambo 'mbudaḥ pūrṇakumbho haridrātririndraḥ phalā-
nyārdramāmsaṃ sitaṃ cāmaraṃ gauḥ savatsāṅganā putr-
30 iṅī mānuṣaṃ vardhamānaṃ sahasraṃ bhūmirabhyudvṛtā
siddhamannaṃ varāhaśca toyotthitāstriṇayanamadhusū-
danaskandapadmāsanāḥ lokapālāḥ surāḥ khaṃ diśo 'gniḥ
sarāṃsi sravantyaḥ samudrā makhā māruto jyotiṣaṃ dha-
rmaśāstrāṇi tīrthāni kāvyāṃ dharmārthakāmāmṛtaṃ vā-
35 lakhilyādayo vedavākyāṃ nidhiḥ kaustubhaḥ kāñcanaṃ
mañibhadraḥ sumeruḥ priyaṅguḥ pradīpo vacāmodakau
ditiraditirarundhatī rddhiḥ sāvitryumākāśagaṅgā śacī de-
vasenā svadhā śāntirlakṣmīḥ sarasvatyapatyaṃ kṣamā sv-

AS.Śā.12.5

	astiśabdo vaṣaṭkāra auṃkārapuṇyāhadharmakriyāścaita- daṣṭottaraṃ maṅgalānāṃ śataṃ darśanāt sparśanāt kīrt- anāccāśubhāni vyapohyārthasiddhiṃ diśantyuttamām § 7539	
	api ca § 7540	5
AS.Śā.12.6	punnāmānaḥ pakṣiṇo vāmāḥ śivāḥ § 7541 śivā śyāmā piṅgalā kokilāralā cucchundarī sūkarī gr̥h- agodhikaikaśaphāśca strīnāmāno dakṣiṇāḥ § 7542 śikhī caṇakaśyenagajājapakayaśca § 7543 praveśe tu viparītāḥ § 7544	10
	sarvatra ca dakṣiṇādvāmagamanamiṣṭaṃ śvasṛgālayoḥ § 7545 viparītaṃ mṛgavihaṅgayoḥ § 7546 sarvathāpi darśanaṃ bharadvājacāṣabhāsanakulānām § 7547	15
AS.Śā.12.7	śaśasarpājāvigoḍhājāvikasūkarāṇāṃ tu kīrtanamiṣṭam § 7548 na darśanaṃ virutaṃ vā § 7549 viparītamṛkṣavānarayoḥ § 7550 sarpamapi tvaniṣṭaṃ sarāṭakukkuṭabidālolūkānām § 7551	20
	tathā granthyarbudādiṣu chedaśabda iṣṭo gulmodarā- diṣu bhedaśabdo 'tīsāraraktapittādiṣu ruddhaśabdo 'śma- ryudarādiṣu pravartanaśabda iti § 7552 evamanye 'pi dhvanayo yojyāḥ § 7553	25
	sarvatraiva ca sthirasthāvaravarddhamānatrātācaladhru- vakṣemaśivādayaḥ śabdā dhanyavāditrasvarāśca śreṣṭhāḥ § 7554	
AS.Śā.12.8	kṣatahatapatitākrośaprahāracchedabhedadāhahāhāpra- tiṣedhādiśabdāḥ cikitsāpratiṣedhāya § 7555	30
AS.Śā.12.9	dīptāyāṃ ca diśi krūrāḥ pakṣimṛgadhvanayo vṛkṣe vā rūkṣaśuṣke savallīkaṇṭake § 7556 tadvidhe vā deśe § 7557	
AS.Śā.12.10	darśanaṃ ca tṛṇapalalakāṣṭhabhāraakarparakaloṣṭād- īnāṃ kaṇṭakordhvaṇpādayānaśayanāsanādibhagnopaska- rariktakumbhamadyavasātailatilaagarbhiṇīścapākavyasani- mṛtānāṃ ca § 7558	35

- praveśe cāturagr̥hāt pūrvoktamāṅgalyanirgamah |
 § 7559
- praviṣṭasya tu bhiṣajah na satkāro lābhatuṣṭistutayaśc-
 āśubhāḥ | | § 7560
- 5 āturasya vakrānuvaktā grahā garhitasthānasthāḥ | AS.Śā.12.11
 § 7561
- ketuśanirāhubhirjanmarkṣābhibhavo gr̥hadāraśayanā-
 sanavāhanamaṇiratnopakaraṇeṣu vā garhitalakṣaṇaprād-
 urbhāvaścikitsāpratiṣedhāya | | § 7562
- 10 svapnastu svayamanyena vā dr̥ṣṭaḥ śubhāśubhahetuḥ AS.Śā.12.12
 saptavidho dr̥ṣṭaḥ śruto 'nubhūtaḥ prārthitaḥ saṅkalpito
 bhāviko doṣajaśca | § 7563
- tatrādyah pañcavidho 'phalaḥ | § 7564
- tathā yathāsvaprakṛtirvismṛto divātihrasvo 'tidorgho
 15 nātiśuptadr̥ṣṭaśca | | § 7565
- pūrvarātre 'lpaṃ cirācca phalaṃ karoti | § 7566 AS.Śā.12.13
 gosarge mahatsadyaśca | § 7567
- nidrayā ca punaranupahataḥ pratīpairvā vacobhirdān-
 ayamaniyamādibhīrvā | | § 7568
- 20 tatra yaḥ pretaiḥ saha madyaṃ piban śunākṛṣyate | AS.Śā.12.14
 § 7569
- sa hanyate jvareṇa | § 7570
- yo lākṣāraktābhamambaram paśyati yo vā raktadeha-
 mālyavastro hasannāryā hriyate sa raktapittena | § 7571
- 25 yo yāmyāṃ diśaṃ kharoṣṭramahiṣavarāhānyatamena
 sa yakṣmaṇā | § 7572
- yasya kaṅṭakinī latā vaṃśastālo vā hṛdi jāyate sa gulm-
 ena | § 7573
- yasya śirasi sa śīrorogeṇa vā śīracchedanena | § 7574
- 30 yasya nagnasyājyāvasiktasyāgnimanarciṣaṃ juhvato
 jāyante padmānyurasi sa kuṣṭhena | § 7575
- yaścaṇḍalaiḥ saha snehaṃ pibati sa prameheṇa | § 7576
 yo mattaḥ so 'pasmāreṇa | § 7577
- yaścandrasūryayoruparāgaṃ paśyati tasya netraroga
 35 upajāyate | § 7578
- yastayoḥ patanaṃ tasya netravināśaḥ | | § 7579
- yaḥ śaṣkulīrapūrānvābhyavahr̥tya pratibuddhaśchard-
 ayati yasya śirasi latādayo jāyante vayāṃsi ca nilīyante ma-

uḍyaṃ vā bhavati yo gṛdhrotlūkakākādyaiḥ pretapiśāca-
 rakṣodraviḍāndhrastrīcaṇḍālādyairvā parivāryate dakṣiṇ-
 ābhimukhaṃ vā striyā nṛtyannākṛṣyate antāvasāyibhirvā
 svayaṃ vā digvāsā yāti śūnyāṭavīm vā kapirathena pret- 5
 aiḥ pravrajitairvā pariṣvajyate nagno vā raktāṃ srajaṃ dh-
 ārayati paṅkadigdho hasati nṛtyati vā vetravaṃśakaṇṭak-
 atrṇagahane saṃsrjyate patati vā pāṃsūpadhānāyāṃ bh-
 uvi valmīkabhasmaśmaśānaśvabhṛāyataneṣu paṅkakūpa-
 kaluṣodakeṣu vā majjati srotasā vā hriyate raktakusuma-
 vanāṃ bhūmiṃ guhāmandhakārācitāṃ pāpakarmālayaṃ 10
 sambādhaṃ janānīm vā praviśati matsyena vā grasyate |
 § 7580

śmaśrukarma ca yo gātravṛddhiṃ vivāhaṃ cānubhav-
 ati śailaprāsādāgrātpatatyārohati vā yūpapuṣpādyaśālm-
 alīkovidārakimśukapāribhadrakānyo vā parājīyate badhy- 15
 ate chardayati viricyate hr̥ṣyati labhate vā hiraṇyalohal-
 avaṇatailapiṇyākakārpāsānaśnāti pakvānnaṃ pibati ma-
 dyam snehaṃ vābhyajyati nirbhartsyate vā kupitaiḥ pi-
 tr̥bhiḥ candrārkatārādīpadevatānetradarśanānyanupatato
 naśyato vā paśyati vakraṃ vā bāhumaṅgaṃ vā vibhidya- 20
 mānaṃ puruṣān vā nagnān kaṣāyavāsaso 'saumyān daṇḍ-
 apāśahastān kṛṣṇānraktākṣān striyaṃ vā kṛṣṇaśukladarśa-
 nāṃ dīrghakeśastanīm kālarātrirūpāṃ te vyādhitāḥ pañc-
 atāmāpnuvanti svasthāstu jīvitasandehamiti | § 7581

bhavanti cātra | | § 7582 25

AS.Śā.12.16 manovahānāṃ pūrṇatvāt srotasāṃ prabalairmalaiḥ |
 § 7583

dr̥śyante dāruṇāḥ svapnā vināśābhimukhātmabhiḥ | |
 § 7584

AS.Śā.12.17 akalyāṇamapi svapnaṃ dr̥ṣṭvā tatraiva yaḥ punaḥ | 30
 § 7585

paśyēt saumyaṃ śubhaṃ tasya śubhameva phalaṃ bh-
 avet | | § 7586

AS.Śā.12.18 devān dvijān govṛṣabhān jīvataḥ suhr̥do nṛpān | § 7587
 sādḥūnyaśasvino vahnimiddhaṃ svacchān jalāśayān 35
 | | § 7588

AS.Śā.12.19 kanyāḥ kumārakān gaurān śuklavastrān sutejasaḥ |
 § 7589

	narāśanaṃ dīptatanuṃ samantādrudhirokṣitam	
	§ 7590	
	yaḥ paśyellabhate yo vā chatrādarśaviṣāmiṣam § 7591	AS.Śā.12.20
	śuklāḥ sumanaso vastramedhyālepanaṃ phalam	
5	§ 7592	
	śailaprāsādasaphalavṛkṣasiṃhanaradvipān § 7593	AS.Śā.12.21
	ārohet go 'śvayānaṃ ca tarennadahradodadhīn § 7594	
	pūrvottareṇa gamanamagamyāgamaṃ mṛtiḥ § 7595	AS.Śā.12.22
	sambādhānissṛtiḥ sparśāstārakācalabhāsvatām § 7596	
10	rodanaṃ patitotthānaṃ dviṣatām cāvamardanam	AS.Śā.12.23
	§ 7597	
	yasya syādāyurārogyaṃ vittaṃ sa bahuśo 'śnute	
	§ 7598	
	pitṛdevadvijātīnāṃ kruddhabhītakṛśātmanām § 7599	AS.Śā.12.24
15	malināambarapuṣpāṇāṃ darśanaṃ na praśasyate	
	§ 7600	
	teṣāmeva tu tuṣṭānāṃ śuddhapuṣpāambarātmanām	AS.Śā.12.25
	§ 7601	
	darśanaṃ śasyate svapne taiśca sambhāṣaṇaṃ śubham	
20	§ 7602	
	dṛṣṭvā svapnān dāruṇān śobhanān vā § 7603	AS.Śā.12.26
	prātaḥ snātaḥ sarṣapānagnivarṇān § 7604	
	hutvā sāvitrīyā sarpiṣāktāmstilānvā § 7605	
	pūtaḥ pāpairmucyate vyādhibhiśca § 7606	
25	maṅgalācārasampannaparivārastathāturaḥ § 7607	AS.Śā.12.27
	śraddadhāno 'nukūlaśca prabhūta dravyasaṅgrahaḥ	
	§ 7608	
	sattvalakṣaṇasaṃyogo bhaktirvaidyadvijātiṣu § 7609	AS.Śā.12.28
	cikitsāyāmanirvedastādārogyasya lakṣaṇam § 7610	
30	ityatra janmamaraṇaṃ yataḥ samyagudāhṛtam § 7611	AS.Śā.12.29
	śārīrasya tataḥ sthānaṃ śārīramidamucyate § 7612	
	iti dvādaśo 'dhyāyaḥ	

3 nidānasthānam

	athātaḥ sarvaroganidānaṃ vyākhyāsyāmaḥ § 7614	AS.ni.1.1
	iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ § 7615	

- AS.ni.1.2 iha kṛtayuge vigatarāgadveśādidvandvā jitalobhakro-
dhaśramaklamāasyabhayā niṣparigrahāḥ puruṣā babhū-
vuh | § 7616
teṣāṃ puṇyabalena pṛthivyādīnāṃ sarvagūṇasamud-
āyādacintyarasa vīryādisamuditāni sasyānyoṣadhayaścā- 5
san | § 7617
te tāni jitendriyatvāt kāle mātrayā copayuñjānāḥ saty-
ārjavānṛśamsyādiguṇayogācca surasadrśatejaso rūpākṛti-
pramāṇaprasādopacayasamhananasattvasārasampannā dī-
rghāyūṣo nīrujaśca babhūvuh | | § 7618 10
- AS.ni.1.3 bhraśyanti tu kṛtayuge yugasvabhāvāt krameṇa pari-
hīyamāṇasarvagūṇeṣu pṛthivyādiṣu śarīreṣu ca dharmāt-
ikramāt puruṣeṣvavaśyambhāvino nirapekṣarūkṣābhirup-
ekṣitā devatābhirjvarādayaḥ prādurabhūvanniti sarvarog-
āṇāṃ sāmānyataḥ sambhavaḥ | | § 7619 15
- AS.ni.1.4 jvarastu sthāṇuśāpāt prācetasatvamupāgatasya prajā-
pateḥ kratau bhāgamaparikalpayatastadvināśārthaṃ pū-
rvajanmāvamānitayā rudrāṇyā preritasya paśupaterdivy-
amabdasahasraṃ parirakṣitavataḥ krodhamaticirakālasa-
mbhṛto vratānte roṣāgniḥ kiṅkararūpeṇa kila piṇḍitamūrt- 20
irvīrabhadranāmā bhasmapraharaṇastriśirokṣibāhupādaḥ
piṅgalalocano darṣṭrī śaṅkukarṇaḥ kṛṣṇatanuruttamāṅgā-
nniścacāra | § 7620
sa devīvinirmitayā saha bhadrakālyā pratiromakūpa-
mabhiniḥṣṭairvividhaviḥkṛtākṛtibhiranantairbhayānakavā- 25
kyakriyāvapurbbhiranucaraiḥ parivṛtaścaturyugāntakara-
kālāmbhodasahasraninado 'nunādayan rodasī jvālāga-
rbheṇa parītaḥ kalakalārāveṇa mahābhūtasamplavakār-
iṇā vidhāya dānavavadhamaśvamedhādhvaravidhvaṃsa-
naṃ ca prāñjalirvijñāpayāmāsa śivam | § 7621 30
śivībhūto 'si devadeva § 7622
devaiḥ pitāmahaprabhṛtibhirjagataḥ pitrā ca dhātrābh-
iṣṭūyamānaḥ | § 7623
sampratyahaṃ kiṃ karavāṇīti | § 7624
taṃ śulī krodhamādideśa | § 7625 35
yasmāt tridaśairapyajayya matkrodha vratavighnaṃ
cikīrṣudatyasainyaṃ dakṣo dakṣahavyaṃ ca tvayā jīrṇam-

ato jagato 'sya sasthāvarasya jvarayitā jvaro bhavān bhav-
atu | § 7626

5 tvaṃ hi sargharogāṇaṃ prathamahaṃ pravaro janmama-
raṇeṣu tamomayatayā mahāmohaḥ prāgjanmano vismār-
ayitāpacārāntareṣu coṣmāyamāṇatvāt santāpātmā dvaye-
ṣvapi dhruvo jvaro bhaveti | § 7627

so 'yamevamumāpatinānugṛhīto nānānāmabhiḥ sarv-
ato 'nubhuvi vicarati | § 7628

tadyathā | § 7629

10 pākalo gajeṣvabhitāpo vājiṣvalarkaḥ kakkureṣvindra-
mado jalajeṣu jyotiroṣadhīṣu cūrṇako dhānyeṣvapsu nīlikā
bhūmāvūṣaro manuṣyeṣu jvara iti | | § 7630

tatsahajāścārocakāṅgamardaśirovyathābhramaklama-
glānitrṣṇāsantāpādayaḥ | § 7631 AS.ni.1.5

15 tatsantāpācca raktapittam | § 7632

tatraiva ca yajñe krodhabhayābhibhūtānāṃ parito vi-
dravatāṃ laṅghanaplavanādyairdehavikṣobhaṇairgulma-
vidradhivṛddhijaṭharādayo | § 7633

haviḥprāśānmehakuṣṭhārśaḥsophātīsārādayo | § 7634

20 bhayottrāsaśokāsucisaṃsparśairunmādāpasmāragrahā-
dayo | § 7635

rohiṇyatiprasaṅgāccheṣaduhitrasambhogakṛtācca pra-
jāpatikrodhānnakṣatrarājasya rājayakṣmā tatsahodbhavā-
śca kāsaśvāsādayaḥ | § 7636

25 so 'pi hi na vinā jvareṇānubadhnātīti sakalo 'pi rogagr-
āmo jvarapūrvako jvaraśabdavācyo vā | | § 7637

jvarastamo vikāra ātaṅkaḥ pāpmā gado vyādhirābādho
duḥkhamāmāyo yakṣmā roga ityanarthāntaram | § 7638 AS.ni.1.6

tatra rujatīti rogaḥ | § 7639

30 tasyopalabdhirnidānapūrvarūparūpopaśayasamprāpti-
bhiḥ | | § 7640

tatra nidānaṃ vāyvādiprakopaḥ | § 7641 AS.ni.1.7

tasya punarahitāhāravihārāsevā | § 7642

35 nidānaparyāyāstu heturnimittamāyatanam kārakaḥ ka-
rtā kāraṇam pratyayaḥ samutthānam mūlam yoniriti | |
§ 7643

pūrvarūpaṃ nāma yena bhāvivyādhiviśeṣo vijñāyate
na tu doṣaviśeṣaḥ | § 7644 AS.ni.1.8

- taddhyutpatsyamānasya vyādheralpatvādavyaktaṃ rū-
pam || § 7645
- AS.ni.1.9 spaṣṭaṃ punā rūpam | § 7646
tasya śabdāntarāṇi liṅgamākṛtirlakṣaṇaṃ cihnaṃ sa-
msthānaṃ vyañjanamiti || § 7647 5
- AS.ni.1.10 upaśayo hetuvyādhiviparītairviparītārthakāribhiścaca-
uṣadhāhāravihāraiḥ sukhānubandhaḥ | § 7648
sa hi vyādhisātmyasamjñāḥ | § 7649
tadviparīto 'nupaśayaḥ | § 7650
etena deśakālau vyākhyātau || § 7651 10
- AS.ni.1.11 samprāptiḥ punarevaṃduṣṭo doṣastena caivamāra-
bdho vyādhistatparyāyā jātirāgatirnirvṛttirniṣpattiriti ||
§ 7652
- AS.ni.1.12 sā saṅkhyāvikalpapṛādhānyabalakālaviśeṣairbhidyate
| § 7653 15
tatra saṅkhyā tāvadaṣṭau jvarāstrividhaṃ raktapittaṃ
pañca kāsā iti | § 7654
vikalpaḥ samavetanāṃ doṣāṇāmaṃśāṃśakalpanā |
§ 7655
pṛādhānyaṃ vyādhināmanubandhyānubandhakabhedā-20
ttaratamayogādvā doṣāṇāṃ | § 7656
balābalaviśeṣo hetvādikārtsnyāvayavavibhāvanayā |
§ 7657
kālaviśeṣaḥ punardoṣāṇāmṛtvahorātryāhārasamayani-
yataḥ prakopa iti | § 7658 25
etāvataiva samāsataḥ kathito nidānārthaḥ | § 7659
vistareṇa tu yathāsvaṃ pratirogamupadekṣyate ||
§ 7660
- AS.ni.1.13 atha tiktakaṭukaśāyārūkṣalaghuśītaviṣṭambhivirūḍha-
katṛṇadhānyakalāyacaṇakakarīratumbakālīṅgacirbhiṭabisa- 30
śālūkajāmbavatindukahīnaśuṣkapramitatṛṣitāśanakṣudhi-
tāmbupānāsṛkkṣayavirecanādikarmātiyogavegavidhāraṇodī-
raṇarātrijāgaraṇapṛavātavyavāyayāyāmabalavadyuddhani-
grahātikharacāpakarṣaṇātyuccaviṣamalaṅghanādhvādhyā-
yanadhāvanasalilataraṇābhīghātadamyagovājigajanigrahā- 35
śmaśilālohakāṣṭhotkṣepavikṣepabhramaṇacālanagādhocchā-
danaparāghātanādisāhasabhayaśokotkaṇṭhādibhiratisevita-

irgrīṣmavarṣāparāhṇāpararātrāhārāpariṇāmānteṣu ca vā-
yuh prakopamāpadyate | | § 7661

5 kaṭvamlalavaṇakṣāroṣṇatīkṣṇavidāhīśuktaśāṇḍākīma- AS.ni.1.14
dyamūtramastudadhidhānyāmlatailakulatthamāṣaṇiṣpāva-
tilānnakaṭvarakuṭherakādivargāmāmṛatakāmlīkāpīlubhallā-
takāsthilāṅgalikāmaricātapāgnirajodhūmakrodhersyājīrṇa-
maithunopagamanādibhirvarṣāsaranmadhyandinārdharā-
trāhāraavidāhakāleṣu ca pittam | | § 7662

10 madhurāmlalavaṇasnigdhaḡuruśītāpicchilābhiṣyandi na AS.ni.1.15
vānnapiṣṭapṛthukasthūlabhakṣyaśaṣkulyāmakṣīrakīlātamora-
ṭakūcīkātakraṇḍakapīyusekṣurasaphāṇitagudānūpapiṣi-
tamocakharjūrabhavyanārikelaniśāmbupānātyambupānā-
tisantarpaṇabhuktamātradivāsvapnakālātīsvapnakāyavānma-
no vyāpārānārambhānupadhānaśayanāvaśyāyahaṣacchī-
15 rdavighātavirecanādyayogādibhiḡ śīśiravasantaṭpūrvāhṇ-
apradoṣabhuktamātreṣu ca śleṣmā | | § 7663

dvayasamṣargāt samṣargaḡ | § 7664 AS.ni.1.16

20 sarveṣāṃ tu miśrībhāvāttathādhyāśanasamaśanaviṣa-
māśanaviruddhāśanasāṅkīrṇāśanavyāpannāmbumadyama-
ndakadadhiyāvakayavasurāpiṇyākāmamūlakasarṣapaśuṣka-
śākavallūrakṣāpiśītalakucāmaphalamṛttikābhyavahārānna-
parivartartuvyāpadasātmyauṣadhigandhāghrāṇaviṣāpiṭAkā-
viṣagarābhyavahārānārtavadurdinagrahapīḍāgrahāveśapu-
rovātāparvatopaśleṣarasāyanasnehasvedavirecanādīmithyā-
25 yogebhyaḡ pāpānāṃ ca karmaṇāmabhyāsāt pūrvakṛtā-
nāṃ ca pariṇāmāt strīṇāṃ viṣamāprasavāt prasūtānāṃ ca
mithyopacārāt sannipātaḡ | | § 7665

iti sāmānyataḡ sarveṣu rogeṣu doṣapṛakopaheturukta AS.ni.1.17
iti | § 7666

30 bhavanti cātra | | § 7667

pratirogamiti kruddhā rogādhiṣṭhānagāminīḡ | § 7668 AS.ni.1.18

rasāyanīḡ prapadyāśu doṣā dehe vikurvate | | § 7669

ādhanājanmanidhanapratyarākhyavipatkare | § 7670 AS.ni.1.19

35 nakṣatre vyādhirutpannaḡ kleśāya maraṇāya vā | |
§ 7671

jvarastu jātaḡ ṣaḍrātrādaśvinīṣu nivartate | § 7672 AS.ni.1.20

bharaṇīṣu tu pañcāhāt saptāhāt kṛttikāsu tu | | § 7673

trīḡ saptarātrādathavā rohiṇyāmaṣṭarātrataḡ | § 7674 AS.ni.1.21

AS.ni.1.22	ekādaśādvā divasānmr̥ge ṣaṇṇavarātrayoḥ § 7675 pañcāhānmr̥tyurārdrāyāṃ tripakṣe saṃśayo 'thavā § 7676	
AS.ni.1.23	punarvasau pravṛttastu jvaro 'paiti trayodaśāt § 7677 divasāt saptaviṃśādvā dvyahāt saptāhato 'thavā § 7678	5
AS.ni.1.24	puṣye śleṣāsu maraṇaṃ cireṇāpi maghāsu tu § 7679 avaśyaṃ svāस्थ्यamāpnoti dvādaśāhānmr̥to na cet § 7680	
AS.ni.1.25	phālgunyoḥ pūrvayormr̥tyuranyathośca dine 'ṣṭame § 7681	10
AS.ni.1.26	navme 'gnyekaviṃśe vā jvaraḥ saumyatvamṛcchati § 7682	
AS.ni.1.27	hastena saptame śāntiścitrāyāmaṣṭame 'thavā § 7683 punaścitrāgame svātau daśāhādatha vā tribhiḥ § 7684 pakṣairmr̥tyuṃ viśākhāsu dvāviṃśe 'hani nirdiśet § 7685	15
AS.ni.1.28	navame 'hni na cecchāntirmaitre mr̥tyustataḥ param § 7686	
AS.ni.1.29	jyeṣṭhāyāṃ pañcame mr̥tyurūrdhvaṃ vā dvādaśāt su- kham § 7687	20
AS.ni.1.30	svāस्थ्यam daśāhānmūle tu trisaptāhe 'tha vā gate § 7688	
AS.ni.1.31	pūrvāśādhāsu navame tato 'nyāsu tu māsataḥ § 7689 aṣṭābhirathavā māsairnavbhīrvā bhavecchivam § 7690 ājyeṣṭhāhāddhaniṣṭhāsu dvādaśādvāruṇeṣu tu § 7691	25
AS.ni.1.32	ṣaḍahe dvādaśāhe vā mr̥tyurbhādrapadāsu tu § 7692 uttarāsu trisaptāhāt praśamo revatīṣu ca § 7693	
AS.ni.1.33	catūrātre 'ṣṭarātre vā kṣemamityāha gautamaḥ § 7694 iti prathamo 'dhyāyaḥ	

3.1 atha dvitīyo 'dhyāyaḥ |

AS.ni.2.1	athāto jvaranidānaṃ vyākhyāsyāmāḥ § 7696 iti ha smāhurātreyaḍayo maharṣayaḥ § 7697	
AS.ni.2.2	aṣṭābhiḥ kāraṇairjvaraḥ sañjāyate manuṣyāṇāṃ pṛtha- gdoṣaiḥ saṃsr̥ṣṭaiḥ sannipatitairāgantunā ca § 7698	
AS.ni.2.3	tatra yathoktaiḥ prakopaṇaviśeṣaiḥ prakupitā doṣāḥ praviśyāmāśayamūṣmaṇā miśrībhūyāmanugamya ras-	5

- asvedavāhīni srotāṃsi pidhāya pittaṃ tu dravatvāttapta-
 miva jalamanalamupahatya sarve 'pi ca doṣāḥ paktāraṃ
 svasthānādbahirnirasya saha tena sakalamapi śarīrama-
 5 bhisarpantaḥ tatsamparkāllabdhabalena svenoṣmaṇā ni-
 tarāṃ dehoṣmāṇamedhayanto 'ntassrotomukhapidhānāt
 stambhamādadhānā bahirapi svedamapaharantaḥ sarve-
 ndriyāṇi copatāpayanto jvaramabhinirvartayanti || § 7699
- tasyemāni pūrvarūpāṇi mukhavairasyamannānabhil- AS.ni.2.4
 āṣo gurugātratvamālasyamalpapraṇatā gatiskhalanaṃ ni-
 10 drādhikyamaratirasūyā hitopadeśeṣu pradveṣo bāleṣu
 madhureṣu ca bhakṣyeṣvamlalavaṇakaṭukābhinandana-
 mavipāke 'ṅgamardaścakṣuṣorākulatvaṃ sāśrutā jṛmbhā
 vināmaḥ klamo romaharṣaḥ śabdānalāmbuśītavātacchā-
 yātapeṣvakasmādicchādveṣau ca | § 7700
- tadanantaraṃ vyaktībhāvo jvarasyeti | § 7701
 bhavati cātra || § 7702
- āgamāpagamakṣobhamṛdutā vedanoṣmaṇām | § 7703 AS.ni.2.5
 vaiṣamyam tatra tatrāṅge tāstāḥ syurvedanāścalāḥ ||
 § 7704
- pādayoḥ suptatā stambhaḥ piṇḍikodveṣṭanaṃ klamaḥ AS.ni.2.6
 | § 7705
- viśleṣa iva sandhīnām sāda ūrvoḥ kaṭigrahaḥ || § 7706
 pṛṣṭhaṃ kṣodamivāpnoti niṣpīḍyata ivodaram | § 7707 AS.ni.2.7
 bhidyanta iva cāsthīni pārśvagāni viśeṣataḥ || § 7708
- hṛdayasya grahastodaḥ prājaneneva vakṣasaḥ | § 7709 AS.ni.2.8
 skandhayormathanaṃ bāhvorbhedaḥ pīḍanamamaṣa-
 25 yoh || § 7710
- aśaktirbhakṣaṇe hanvorjṛmbhaṇam karṇayoḥ svanaḥ | AS.ni.2.9
 § 7711
- nistodaḥśaṅkhayormūrdhni vedanā virasāsyatā || § 7712
 kaṣāyāsyatvamathavā malānāmapravartanam | § 7713 AS.ni.2.10
 rūkṣāruṇatvagāsyākṣinakhamūtrapurīṣatā || § 7714
- prasekārocakāśradhāvīpākāsvedajāgarāḥ | § 7715 AS.ni.2.11
 kaṇṭhausṭhaśoṣastrīśuṣkau chardikāsau viśāditā ||
 35 § 7716
- harṣo romāṅgadanteṣu vepathuḥ kṣavathorgrahaḥ | AS.ni.2.12
 § 7717

	bhramaḥ pralāpo gharmecchā vināmaścānilajvare	
	§ 7718	
AS.ni.2.13	yugapadvyāptiraṅgānāṃ pralāpaḥ kaṭuvaktratā § 7719	
	nāsāsyapākaḥ śītecchā bhramo mūrchā mado 'ratiḥ	
	§ 7720	5
AS.ni.2.14	viṣraṃsaḥ pittavamaṇaṃ raktaṣṭhīvanamamlakaḥ	
	§ 7721	
	raktakoṭhodgamaḥ pītaharitatvaṃ tvaḡādiṣu § 7722	
AS.ni.2.15	svedo niśvāsavaigandhyamatitṛṣṇā ca pittaje § 7723	
AS.ni.2.16	viśeṣādarucirjāḍyaṃ srotorodho 'lpavegatā § 7724	10
	praseko mukhamādhuryaṃ hṛllepaśvāsapīnasāḥ	
	§ 7725	
AS.ni.2.17	hṛllāsaśchardanaṃ kāsaḥ stambhaḥ śvaityaṃ tvaḡād- iṣu § 7726	
AS.ni.2.18	aṅgeṣu śītapītakāstandrodardaḥ kaphodbhave § 7727	15
AS.ni.2.19	kāle yathāsvaṃ sarveṣāṃ pravṛttirvṛddhireva vā § 7728	
	nidānoktānupaśayo viparītopaśāyitā § 7729	
AS.ni.2.20	yathāsvaṃ liṅgasaṃsarge jvaraḥ saṃsargajo 'pi ca	
	§ 7730	
AS.ni.2.21	śīro 'rtimūrchāvamidāhamohakaṅṭhāsyaśoṣāratiparv- abhedāḥ § 7731	20
	unnidratātrḍbhramaromaharṣā jṛmbhātivāktvaṃ ca ca- lāt sapittāt § 7732	
AS.ni.2.22	tāpahānyaruciparvaśīrorukpīnasaśvasanakāsavibandhāḥ § 7733	25
	śītajāḍyatimirabhramatandrāḥ śleṣmavātajanitajvarali- ṅgam § 7734	
AS.ni.2.23	śītastambhasvedadāhāvyavasthā trṣṇā kāsaḥ śleṣmapi- ttapravṛttiḥ § 7735	
	mohastandrā liptatiktāsyatā ca jñeyaṃ rūpaṃ śleṣma- pittajvarasya § 7736	30
AS.ni.2.24	sarvajo lakṣaṇaiḥ sarvairvāho 'tra ca muhurmuḥ	
	§ 7737	
	tadvacchītaṃ mahānidrā divā jāgaraṇaṃ niśi § 7738	
AS.ni.2.25	sadā vā naiva vā nidrā muḥ svedo 'ti naiva vā § 7739	35
	gītanartanaḥsyādivikṛtehāpravartanam § 7740	
AS.ni.2.26	sasrutī kaluṣe rakte bhugne lulitapakṣmaṇī § 7741	

- akṣiṇī piṇḍikāpārśvamūrdhaparvāsthirugbhramah ||
 § 7742
- satvanau sarujau karṇau kaṇṭhaḥ śūkairivāvṛtaḥ | § 7743 AS.ni.2.27
 paridagdhā kharā jihvā gurusrastāṅgasandhitā | | § 7744
 5 raktapittakaphaṣṭhīvo lolanaṃ śirasas 'titṛṭ | § 7745 AS.ni.2.28
 koṭhānāṃ śyāvaraktānāṃ maṇḍalānāṃ ca darśanam
 || § 7746
 hṛdvyathā malasamśarṅgaḥ pravṛttirvālpasō 'ti vā | AS.ni.2.29
 § 7747
- 10 snigdhasyātā balabhraṃśaḥ svarasādaḥ pralāpitā ||
 § 7748
- doṣapākaścirāttandrā pratataṃ kaṇṭhakūjanam | § 7749 AS.ni.2.30
 sannipātamabhinyāsam taṃ brūyācca hṛtaujasam ||
 § 7750
- 15 vāyunā kapharuddhena pittamantaḥ prapīḍitam | AS.ni.2.31
 § 7751
- vyavāyitvācca sauṣṃyācca bahirmargaṃ pravartate
 || § 7752
- 20 tena hāridranetratvaṃ sannipātodbhavē jvare | § 7753 AS.ni.2.32
 doṣe vibaddhe naṣṭe 'gnau sarvasampūrṇalakṣaṇaḥ ||
 § 7754
- asādhyāḥ so 'nyathā kṛcchro bhavedvaikalyado 'pi vā AS.ni.2.33
 || § 7755
- 25 anyacca sannipātotho yatra pittaṃ pṛthaksthitam | AS.ni.2.34
 § 7756
- tvaci koṣṭhe 'thavā dāham vidadhāti puro 'nu vā ||
 § 7757
- tadvadvātakaphau śītaṃ dāhādirdustarastayoḥ | | § 7758 AS.ni.2.35
 śītādaḥ tatra pittena kaphe syanditaśoṣite | § 7759 AS.ni.2.36
 30 śīte śānte 'mlako mūrccā madastṛṣṇā ca jāyate | | § 7760
 dāhādaḥ punarante syustandrāṣṭhīvavamiklamāḥ || AS.ni.2.37
 § 7761
- āganturabhighātābhiṣaṅgaśāpābhicārataḥ | § 7762 AS.ni.2.38
 caturdhātra kṣatachedadāhādyairabhighātajaḥ | | § 7763
 35 śramācca tasmin pavanaḥ prāyo raktaṃ pradūṣayan | AS.ni.2.39
 § 7764
- savyathāśophavaivarṇyaṃ sarujam kurute jvaram ||
 § 7765

AS.ni.2.40	grahāveśauśadhiviṣakrodhabhīśokakāmajaḥ § 7766 abhiṣaṅgād graheṅśminnakasmāddhāsarodane § 7767	
AS.ni.2.41	auśadhīgandhaje mūrchā śīroruk śvayathuḥ kṣavaḥ § 7768	
AS.ni.2.42	viṣānmūrchātisārāsyasyāvātādāhahṛdgadāḥ § 7769	5
AS.ni.2.43	krodhāt kampaḥ śīroruk ca pralāpo bhayaśokaje § 7770 kāmānmoho 'rucirdāhodrīnidrādhadhṛtikṣayaḥ § 7771	
AS.ni.2.43	grahāḍau sannipātasya bhayāḍau marutastraye § 7772 kopaḥ krodhe tu pittasya yau tu śāpābhicārajau § 7773	
	sannipātajvarau ghorau tāvasahyatamau matau	10
	§ 7774	
AS.ni.2.44	tatrābhicārikairmantrairhūyamānasya tapyate § 7775 pūrvam cetastato dehistato visphoṭatṛḍbhramaiḥ	
	§ 7776	
AS.ni.2.45	sadāhamūrchargrastasya pratyaham vardhate jvaraḥ	15
	§ 7777	
	iti jvaro 'ṣṭadhā dṛṣṭaḥ samāsāddvividhastu saḥ	
	§ 7778	
AS.ni.2.46	śārīro mānasaḥsaumyastikṣṇo 'ntarbahirāśrayaḥ § 7779 prākṛto vaikṛtaḥsādhyo 'sādhyahsāmo nirāmakaḥ	20
	§ 7780	
AS.ni.2.47	pūrvam śārīre śārīre tāpo manasi mānase § 7781 pavane yogavāhitvācchītam śleṣmayute bhavet § 7782	
AS.ni.2.48	dāhaḥ pittayute miśram miśre antaḥ saṁśraye punaḥ	
	§ 7783	25
	jvaredhikaḥ vikārāḥ syurantaḥkṣobho malagrahaḥ	
	§ 7784	
AS.ni.2.49	bahireva bahirvege tāpo 'pi ca susādhyatā § 7785	
AS.ni.2.50	varṣāśaradvasanteṣu vātādyaiḥ prākṛtaḥ kramāt § 7786 vaikṛto 'nyaḥsaduḥ sādhyāḥ prāyaśca prākṛto 'nilāt	30
	§ 7787	
AS.ni.2.51	ekamārgakriyārambhavyativṛttermahātyayāt § 7788	
AS.ni.2.52	varṣāsu māruto duṣṭaḥ pittaśleṣmānvito jvaram § 7789 kuryāt pittaḥ ca śaradi tasya cānubalaḥ kaphaḥ	
	§ 7790	35
AS.ni.2.53	tatprakṛtyā visargācca tatra nānaśanādbhayam § 7791 kapho vasante tamapi bātapittaḥ bhavedanu § 7792	
AS.ni.2.54	balavatsvalpadoṣeṣu jvaraḥ sādhyo 'nupadravaḥ § 7793	

- sarvathā vikṛtijñāne prāgasādhyā udāhṛtaḥ | | § 7794
 jvaropadravatīkṣṇatvamaglānirbahumūtratā | § 7795 AS.ni.2.55
 na pravṛttirna vidjīrṇā na kṣutsāmajvarākṛtiḥ | | § 7796
 jvarego 'dhikam trṣṇā pralāpaḥ śvasanam bhramaḥ | AS.ni.2.56
 5 § 7797
 malapravṛttirutkleśaḥ pacyamānasya lakṣaṇam | | § 7798
 jīrṇatāmaviparyāsāt saptarātram ca laṅghanāt | | § 7799 AS.ni.2.57
 jvaraḥ pañcavidhaḥ prokto malakālabalābalāt | § 7800 AS.ni.2.58
 prāyaḥ sa sannipātena bhūyasā tvapadiśyate | | § 7801
 10 santataḥ satato 'nyedyustrīyakacaturthakau | | § 7802 AS.ni.2.59
 dhātumūtraśakṛdvāhisrotasām vyāpino malāḥ | § 7803 AS.ni.2.60
 tāpayantastanuḥ sarvām tulyadūṣyādivardhitāḥ | |
 § 7804
 balino guravaḥ stabdhā viśeṣeṇa rasāsritāḥ | § 7805 AS.ni.2.61
 15 santataḥ niṣpratidvandā jvaram kuryuḥ sudussaham
 | | § 7806
 malāñjvaroṣmā dhātūn vā sa śīghram kṣapayastataḥ | AS.ni.2.62
 § 7807
 sarvākāram rasādīnām śudhyāśudhyāpi vā kramāt | |
 20 § 7808
 vātapittakapheḥ sapta daśa dvādaśavāsarān | § 7809 AS.ni.2.63
 prāyo 'nuyāti maryādām mokṣāya ca vadhāya ca | |
 § 7810
 ityagniveśasya mataḥ hārītasya punaḥ smṛtiḥ | | § 7811 AS.ni.2.64
 25 dviguṇā saptamī yāvannavamyekādaśī tathā | § 7812 AS.ni.2.65
 eṣā tridoṣamaryādā mokṣāya ca vadhāya ca | | § 7813
 śudhyaśuddhau jvaraḥ kālam dīrghamapyanuvartate AS.ni.2.66
 | | § 7814
 kṛśānām vyādhimuktānām mithyāhārādisevinām | AS.ni.2.67
 30 § 7815
 alpo 'pi doṣo dūṣyāderlabdhvānyatamato balam | |
 § 7816
 sapratyanīko viṣamaḥ kuryādvṛddhikṣayānvitaḥ | | AS.ni.2.68
 § 7817
 35 sūkṣmasūkṣmatarāsyēṣu dūradūratareṣu ca | § 7818 AS.ni.2.69
 doṣo raktādīmārgēṣu śanairalpaścireṇa yat | | § 7819
 yāti deham ca nāśeṣam bhūyiṣṭham bheṣaje 'pi ca | § 7820 AS.ni.2.70

	kramo 'yaṃ tena vicchinnasantāpo lakṣyate jvaraḥ	
	§ 7821	
AS.ni.2.71	viṣamo viṣamārambhakriyākālo 'nuṣaṅgavān § 7822	
AS.ni.2.72	yathottaraṃ mandagatirmandaśaktiryathā yathā § 7823	
	kālenāpnoti sadṛśān sa rasādīṃstathā tathā § 7824	5
AS.ni.2.73	doṣo jvarayati kruddhaścirācciratareṇa ca § 7825	
AS.ni.2.74	bhūmau sthitaṃ jalaiḥ siktaṃ kālameva pratīkṣate	
	§ 7826	
	aṅkurāya yathā bījaṃ doṣabījaṃ ruje tathā § 7827	
AS.ni.2.75	vegaṃ kṛtvā viṣaṃ yadvadāśaye līyate 'balam § 7828	10
	kupyatyāptabalaṃ bhūyaḥ kāle doṣaviṣaṃ tathā	
	§ 7829	
AS.ni.2.76	evaṃ jvarāḥ pravartante viṣamāḥ satatādayaḥ § 7830	
AS.ni.2.77	doṣaḥ pravartate teṣāṃ sve kāle jvarayan balī § 7831	
	nivartate punaścaīṣa pratyānīkabalābalaḥ § 7832	15
AS.ni.2.78	kṣīṇe doṣe jvaraḥ sūkṣmo rasādiṣveva līyate § 7833	
	līnatvāt kārśyavaivarṇyajāḍyādīnādadhāti saḥ § 7834	
AS.ni.2.79	atilīno 'timandatvāt bhavatyahni na pañcame § 7835	
AS.ni.2.80	doṣo raktāśrayaḥ prāyaḥ karoti satataṃ jvaram § 7836	
AS.ni.2.81	ahorātrasya sa dviḥ syātsakṛdanyedyurāśritaḥ § 7837	20
AS.ni.2.82	tasminmāṃsavahā nāḍīrmedonāḍīstrīyake § 7838	
	grāhī pittānilānmūrdhnastrikasya kaphapittataḥ	
	§ 7839	
AS.ni.2.83	sa pṛṣṭhasyānilakaphāt sa caikāhāntaraḥ smṛtaḥ	
	§ 7840	25
AS.ni.2.84	caturthako male medomajjāsthyanyatamasthite § 7841	
	majjastha evetyapare prabhāvaṃ sa tu darśayet § 7842	
AS.ni.2.85	dvidhā kaphena jaṅghābhyāṃ prathamam śīraso 'nilāt	
	§ 7843	
	gambhīradhātucāritvāt sanipātena sambhavāt § 7844	30
AS.ni.2.86	tulyocchrāyācca doṣāṇāṃ duścikitsyaścaturthakaḥ	
	§ 7845	
AS.ni.2.87	asthimajjomayagate caturthakaviparyayaḥ § 7846	
	tridhā dvyahaṃ jvarayati dinamekaṃ tu muñcati	
	§ 7847	35
AS.ni.2.88	balābalena doṣāṇāmannaceṣṭādijanmanā § 7848	
	jvaraḥ syānmanasastadvatkarmaṇaśca tadā tadā	
	§ 7849	

- utkleśo gauravaṃ dainyaṃ bhaṅgo 'ṅgānāṃ vijṛmbha- AS.ni.2.89
 nam | § 7850
- arocako vamiḥ sādah sarvasmin rasage jvare | | § 7851
 raktaniṣṭhīvanam ṛṣṇā raktoṣṇapīṭakodgamaḥ | § 7852 AS.ni.2.90
 5 dāharāgabhramamadapralāpā raktasaṃśrite | | § 7853
 ṛḍ glāniḥ sṛṣṭavarcastvamantardāho bhramastamaḥ | AS.ni.2.91
 § 7854
- daurgandhyaṃ gātravikṣepo mām̐sasthe medasi sthite
 | | § 7855
- 10 svedo 'titṛṣṇā vamanam svagandhasyāsaḥiṣṇutā | § 7856 AS.ni.2.92
 pralāpo glānirarucirasthisthe tvasthibhedanam | | § 7857
 doṣapravṛttirūrdhvādhaḥ śvāsāṅgakṣepakūjanam | § 7858 AS.ni.2.93
 antardāho bahiḥśaityaṃ śvāso hidhmā ca majjage | |
 § 7859
- 15 tamaso darśanam marmacchedanam stabdhamedhratā AS.ni.2.94
 | § 7860
- śukrapravṛttirmṛtyuśca jāyate śukrasaṃśraye | | § 7861
 uttarottaradussādhyāḥ pañcātrāntyau tu varjayet | AS.ni.2.95
 § 7862
- 20 pralimpanniva gātrāṇi śleṣmaṇā gauraveṇa ca | | § 7863
 mandajvaraḥ pralepastu saśītaḥ syāṭpralepakaḥ | § 7864 AS.ni.2.96
 nityam mandajvaro rūkṣaḥ śītaḥ kṛcchreṇa sidhyati | |
 § 7865
- 25 stabdhāṅgaḥ śleṣmabhūyiṣṭho bhavedvātabalāsakaḥ | AS.ni.2.97
 § 7866
- haridrābhekavarṇābhastadvarṇam yaḥ pramehati | |
 § 7867
- sa vai hāridrako nāma jvarabhedo 'ntakaḥ smṛtaḥ | AS.ni.2.98
 § 7868
- 30 kaphavātau samau yasya hīnapittasya dehinaḥ | | § 7869
 tīkṣṇo vā yadi vā mando jāyate rātrikojvaraḥ | § 7870 AS.ni.2.99
 divākarāpītabale vyāyāmācca viśoṣite | | § 7871
 śarīre niyataṃ vātājjvaraḥ syāt pūrvarātrikaḥ | § 7872 AS.ni.2.100
 āmāśaye yadā duṣṭe śleṣmapitte vyavasthite | | § 7873
 35 tadārdham śītaḥ dehe svardhajcoṣṇam prajāyate | AS.ni.2.101
 § 7874
- kāye pittam yadā duṣṭam śleṣmā cānte vyavasthitaḥ | |
 § 7875

AS.ni.2.102	uṣṇatvaṃ tena dehasya śītatvaṃ karapādayoḥ § 7876	
AS.ni.2.103	dhātūn prakṣobhayan doṣo mokṣakāle vilīyate § 7877	
	tato naraḥ śvasan svidyan kūjan vamatī ceṣṭate § 7878	
AS.ni.2.104	vepate pralapatyuṣṇaiḥ śītaiścāṅgairhataprabhaḥ	
	§ 7879	5
	viśamjño jvaravegārtāḥ sakrodha iva vīkṣate § 7880	
AS.ni.2.105	sadoṣaśabdañca śakṛd dravaṃ sṛjati vegavat § 7881	
AS.ni.2.106	deho laghurvyapagatakṣamamohatāpaḥ pāko mu-	
	khe karaṇasauṣṭhavamavyathatvam § 7882	
	svedaḥ kṣavaḥ prakṛtiyogi mano 'nnaplipsā kaṇḍūśca	10
	mūrdhni vigatajvaralakṣaṇāni § 7883	
	iti dvitīyo 'dhyāyaḥ	

3.2 atha tṛtīyo 'dhyāyaḥ |

AS.ni.3.1	athāto raktapittakāsanidānaṃ vyākhyāsyāmaḥ § 7885	
	iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ § 7886	
AS.ni.3.2	bhṛśoṣṇatīkṣṇakaṭvamlalavaṇātividāhibhiḥ § 7887	
	kodravoddālakaiścānaistadyuktairatisevitaiḥ § 7888	
AS.ni.3.3	kupitaṃ pittalaiḥ pittaṃ dravaṃ raktaṃ ca mūrchte	5
	§ 7889	
	te mithastulyarūpatvamāgamyā vyāpnutastanum	
	§ 7890	
AS.ni.3.4	pittaṃ raktasya vikṛteḥ saṃsargād dūṣaṇādapi § 7891	
	gandhavarṇānuvṛtteśca raktena vyapadiśyate § 7892	10
AS.ni.3.5	prabhavatyasṛjaḥ sthānāt plīhato yakṛtaśca tat § 7893	
AS.ni.3.6	śirogurutvamaruciḥ śītecchā dhūmako 'mlakaḥ § 7894	
	chardiścharditabaibhatsyaṃ kāsaśvāsau bhramaḥ kla-	
	maḥ § 7895	
AS.ni.3.7	lohalohitamatsyāmagandhāsyatvaṃ svarakṣayaḥ § 7896	15
	raktahāridraharitavarṇatā nayanādiṣu § 7897	
AS.ni.3.8	nīllohitaḥ pītānāṃ varṇānāmavivecanam § 7898	
	svapne tadvarṇadarśitvaṃ bhavatyasmin bhaviṣyati	
	§ 7899	
AS.ni.3.9	ūrdhvaṃ nāsākṣikarṇāsyairmedhṛayonigudairadhaḥ	20
	§ 7900	
	kupitaṃ romakūpaiśca samastaistat pravartate § 7901	

	ūrdhvaṃ sādhyam kaphādyasmāttadvirecanasādha- nam § 7902	AS.ni.3.10
	bahvauşadham ca pittasya vireko hi varauşadham § 7903	
5	anubandhī kapho yaśca tatra tasyāpi śuddhikṛt § 7904 kaṣāyāḥ svādavo 'pyasya viśuddhaśleşmaṇo hitāḥ § 7905	AS.ni.3.11
	kimu tiktāḥ kaṣāyā vā ye nisargāt kaphāpahāḥ § 7906	AS.ni.3.12
10	adho yāpyam calādyasmāttat pracchardanasādhanam § 7907	AS.ni.3.13
	svalpauşadham ca pittasya vamanam na varauşadham § 7908	
	anubandhī calo yaśca śāntayepi na tasya tat § 7909	AS.ni.3.14
	kaṣāyāśca hitāstasya madhurā eva kevalam § 7910	
15	kaphamārutasaṃsrṣṭamasādhyamubhayāyanam § 7911 aśakyaprātilomyatvādabhāvādauşadhasya ca § 7912	AS.ni.3.15
	na hi saṃśodhanam kiñcidastyasya pratilomanam § 7913	AS.ni.3.16
20	śodhanam pratilomanam ca raktapitte bhiṣagjitam § 7914	
	evamevopaśamanam sarvaśo nāsyā vidyate § 7915	AS.ni.3.17
	saṃsrṣṭeṣu hi doṣeṣu sarvajicchamanam hitam § 7916	
	tatra doṣānugamanam sirāsra eva lakṣayet § 7917	AS.ni.3.18
	upadravāṃśca vikṛtijñānataḥ teṣu cādhikam § 7918	
25	āśukārī yataḥ kāstamevātaḥ pravakṣyate § 7919	AS.ni.3.19
	pañca kāsāḥ vātapittaśleşmakṣatakṣayaiḥ § 7920	AS.ni.3.20
	kṣayāyopekṣitāḥ sarve balinaścottarottaram § 7921	
	teṣāṃ bhaviṣyatām rūpam kaṇṭhe kaṇḍūrarocakaḥ § 7922	AS.ni.3.21
30	śūkapūrñabhakaṇṭhatvamasvāsthyam hṛdayasya ca § 7923	
	kaṣāyavijjalāsātmyakaṭvamlalavaṇoṣaṇaiḥ § 7924	AS.ni.3.22
	rūkṣaśītagurusnigdhotklediparyuṣitāśanaiḥ § 7925	
	dhāraṇodīraṇyāsarātryahaṣvapnajāgaraiḥ § 7926	AS.ni.3.23
35	anyaiśca tadvidhairdhātukṣayāvaraṇakāribhiḥ § 7927	
	kruddhaḥ pratihato 'pāne yadāpānaḥ prapadyate § 7928	AS.ni.3.24

	ūrdhvaṃ rasasya sa sthāne tiṣṭhannurasi pīḍyate	
	§ 7929	
AS.ni.3.25	udānena saṃjastatra kaṅṭhe cānuprapūrya ca § 7930	
	vāhinīrgalamūrdhasthāstato 'ṅgānyutkṣipanniva § 7931	
AS.ni.3.26	kṣipannivākṣiṇī pṛṣṭhamuraḥpārśve ca pīḍayan § 7932	5
	vivṛtatvānmukhenaiti bhinnakāṃsyopamadhvaniḥ	
	§ 7933	
AS.ni.3.27	yasmāttasmātsa varṇaijobalamāṃsakṣayāvahaḥ § 7934	
AS.ni.3.28	hetubhedāt pratīghātabhedo vāyoḥ saṃrahasaḥ § 7935	
	yadrujāśabdavaṣamyam kāsānām jāyate tataḥ § 7936	10
AS.ni.3.29	kupito vātairvāyuh śuṣkoraḥkaṅṭhavaktratām § 7937	
	hr̥tpārśvorahśiraḥśūlam mohakṣobhasvarakṣayān	
	§ 7938	
AS.ni.3.30	karoti śuṣkakāsam ca mahāvegaurujāsvanam § 7939	
	so 'ṅgaharṣī kapham śuṣkam kṛcchrānmuktvālpātām	15
	vrajat § 7940	
AS.ni.3.31	pittāt pītākṣikaphatā tiktāsyatvam jvaro bhramaḥ	
	§ 7941	
	pittāsṛgvamanam tṛṣṇā vaisvaryam dhūmako madaḥ	
	§ 7942	20
AS.ni.3.32	pratataṃ kāsavegena jyotiṣāmiva darśanam § 7943	
	kaphāduro 'lparuṇmūrdhahṛdayam stimitam guru	
	§ 7944	
AS.ni.3.33	kaṅṭhopalepaḥ sadanam pīnasacchardyarocakāḥ § 7945	
	romaharṣo ghanasnigdhaśvetaśleṣmapravartanam	25
	§ 7946	
AS.ni.3.34	yuddhādyaiḥ sāhasaistaistaiḥ sevitairayathābalam	
	§ 7947	
	urasyantaḥkṣate vāyuh pittenānugato balī § 7948	
AS.ni.3.35	kupitaḥ kurute kāsam kapham tena saṣoṇitam § 7949	30
	pītam śyāvam ca śuṣkam ca grathitam kuthitam bahu	
	§ 7950	
AS.ni.3.36	ṣṭhīvet kaṅṭhena rujatā vibhīnneneva corasā § 7951	
	sūcībhiriva tīkṣṇābhistudyamānena sūlinā § 7952	
AS.ni.3.37	parvabhedajvaraśvāsatṛṣṇāvaisvaryakampavān § 7953	35
	pārāvata ivākūjan pārśvaśūlī tato 'sya ca § 7954	
AS.ni.3.38	kramādvīryam ruciḥ paktirbalaṃ varṇasca hīyate	
	§ 7955	

	pakṣiṅasya sāsṛṇmūtratvaṃ syācca pṛṣṭhakaṭīgrahaḥ	
	§ 7956	
	vāyupradhānāḥ kupitā dhātavo rājayakṣmiṅaḥ § 7957	AS.ni.3.39
	kurvanti yakṣmāyatanaiḥ kāsaṃ ṣṭhīvet kaphaṃ tataḥ	
5	§ 7958	
	pūtipūtopamaṃ pītaṃ visraṃ haritalohitaṃ § 7959	AS.ni.3.40
	lupyeta iva pārśve ca hṛdayaṃ patatīva ca § 7960	
	akasmāduṣṇaśītecchā bahvāśitvaṃ balakṣayaḥ § 7961	AS.ni.3.41
10	snigdhaprasanavaktratvaṃ śrīmaddaśananetratā	
	§ 7962	
	tato 'syakṣayarūpāṇi sarvāṅyāvīrbhavanti ca § 7963	AS.ni.3.42
	ityeṣa kṣayajaḥ kāsaḥ kṣiṅānāṃ dehanāśanaḥ § 7964	AS.ni.3.43
	yāpyo vā balināṃ tadvat kṣatajo 'bhinavau tu tau	
	§ 7965	
15	sidhyetāmapi sānāthyāt sādhyā doṣaiḥ pṛthak trayāḥ	AS.ni.3.44
	§ 7966	
	miśrā yāpyā dvayātsarve jarasā sthavirusya ca § 7967	
	kāsācchvāsakṣayachardisvarasādādayo gadāḥ § 7968	AS.ni.3.45
20	bhavantupekṣayā yasmāttasmātaṃ tvarayā jayet	
	§ 7969	
	iti tṛtīyo 'dhyāyaḥ	

3.3 atha caturtho 'dhyāyaḥ |

	athātaḥ śvāsahidhmānidānaṃ vyākhyāsyāmaḥ § 7971	AS.ni.4.1
	iti ha smāhurātreyaḍayo maharṣayaḥ § 7972	
	kāsavṛdhyā bhavecchrūvāsaḥ pūrvairvā doṣakopaniḥ	AS.ni.4.2
	§ 7973	
5	āmātisāravamathuviṣapāṅḍujvarairapi § 7974	
	rajodhūmānilairmarmaghātādatihimāmbunā § 7975	AS.ni.4.3
	kṣudrakastamakaśchinno mahānūrdhvaśca pañcamaḥ	
	§ 7976	
10	kaphoparuddhagamaṅaḥ pavano viṣvagāsthitaḥ § 7977	AS.ni.4.4
	prāṅnodakāṅnavāhīni duṣṭaḥ srotāṃsi dūṣayan § 7978	
	urasthaḥ kurute śvāsamāmāśayasamudbhavam	AS.ni.4.5
	§ 7979	
	prāgrūpaṃ tasya hṛtpārśvasūlaṃ prāṅvilomatā § 7980	AS.ni.4.6

	ānāhaḥ śaṅkhabhedaśca tatrāyāsātibhojanaiḥ § 7981	
AS.ni.4.7	preritaḥ prerayet kṣudraṃ svayaṃsaṃśamanaṃ marut § 7982	
AS.ni.4.8	pratilomaṃ sirā gacchannudīrya pavanaḥ kapham § 7983	5
AS.ni.4.9	parigr̥hya śirogrīvamuraḥpārśve ca pīḍayan § 7984 kāsaṃ ghurghurakaṃ mohamaruciṃ pīnasaṃ tr̥ṣam § 7985	
AS.ni.4.10	karoti tīvravegaṃ ca śvāsaṃ prāṇopatāpinam § 7986 pratāmyettasya vegena niṣṭhyūtānte kṣaṇaṃ sukhī § 7987	10
	kṛcchrācchayānaḥ śvasiti niṣṇṇaḥ svāsthyaṃr̥cchati § 7988	
AS.ni.4.11	ucchritākṣo lalāṭena svidyatā bhṛśamartimān § 7989 viśuṣkāsyo muhuḥ śvāsī kāṅkṣatyuṣṇaṃ savepathuḥ § 7990	15
AS.ni.4.12	meghāmbuśītaprāgvātaiḥ śleṣmalaiśca vivardhate § 7991	
	sa yāpyastamakaḥ sādhyo navo vā balino bhavet § 7992	20
AS.ni.4.13	jvaramūrchāyutaḥ śītaiḥ śāmyet pratamakastu saḥ § 7993	
AS.ni.4.14	chinnācchvasiti vicchinnaṃ marmacchedarujārditaḥ § 7994	
	sasvedamūrchaḥ sānāho bastidāhanirodhavān § 7995	25
AS.ni.4.15	adhodṛgviplutākṣaśca muhyan raktaikalocanaḥ § 7996 śuṣkāsyāḥ pralapandīno naṣṭacchāyo vicetanaḥ § 7997	
AS.ni.4.16	mahatā mahatā dīno nādena śvasiti krathan § 7998 uddhūyamānaḥ saṃrabdho mattarṣabha ivānīsam § 7999	30
AS.ni.4.17	praṇaṣṭajñānavijñāno vibhrāntanayanānanaḥ § 8000 vakṣaḥ samākṣipan baddhamūtravarcā viśīrṇavāk § 8001	
AS.ni.4.18	śuṣkakaṅṭho muhurmuhyan karṇaśaṅkhaśiro 'tiruk § 8002	35
AS.ni.4.19	dīrghamūrdhvaṃ śvasityūrdhvāna ca pratyāharatya- dhaḥ § 8003	

- śleṣmāvṛtamukhasrotāḥ kruddhagandhavahārditaḥ | |
 § 8004
- marmasu chidyamāneṣu paridevī niruddhavāk | | § 8005 AS.ni.4.20
 ete sidhyeyuravyaktā vyaktāḥ prāṇaharā dhruvam | | AS.ni.4.21
 5 § 8006
- śvāsaikahetuprāgrūpasāṅkhyāgrakṛtisaṃśrayāḥ | § 8007 AS.ni.4.22
 hidhmā bhaktodbhavā kṣudrā yamalā mahatīti ca | |
 § 8008
- gambhīrā ca maruttatra tvarayāyuktisevitaiḥ | § 8009 AS.ni.4.23
 10 rūkṣatikṣṇakharāsātmyairannapānaiḥ prapīḍitaḥ | |
 § 8010
- karoti hidhmāmarujāṃ mandaśabdāṃ kṣavānugāṃ | AS.ni.4.24
 § 8011
- śamaṃ sātmyānnapānena yā prayāti ca sānnajā | | § 8012
 15 āyāsāt pavanāḥ kruddhaḥ kṣudrāṃ hidhmāṃ pravart- AS.ni.4.25
 ayet | § 8013
- jatrumūlapravisṛtāmalpavegāṃ mṛduṃ ca sā | | § 8014
 vṛddhimāyāsyato yāti bhuktamātre ca mārḍavam | | AS.ni.4.26
 § 8015
- cireṇa yamalairvegairāhāre yā pravartate | § 8016 AS.ni.4.27
 20 pariṇāmonmukhe vṛddhiṃ pariṇāme ca gacchati | |
 § 8017
- kampayantī śirogrīvāmādhmātasyātitrṣyataḥ | § 8018 AS.ni.4.28
 pralāpacchardyatīsāranetraviplutijṛmbhinaḥ | | § 8019
 25 yamalā veginī hidhmā pariṇāmavati ca sā | | § 8020 AS.ni.4.29
 dhvastabhrūśāṅkhayugmasya sāsraivipltacakṣuṣaḥ | AS.ni.4.30
 § 8021
- stambhayantī tanuṃ vācaṃ smṛtiṃ samjñāṃ ca muṣṇ-
 atī | | § 8022
- 30 rundhatī mārgamannasya kurvatī marmaghaṭṭanam | AS.ni.4.31
 § 8023
- prṣṭhato namanāṃ śoṣaṃ mahāhidhmā pravartate | |
 § 8024
- mahāmūlā mahāśabdā mahāvegā mahābalā | § 8025 AS.ni.4.32
 35 ṣakvāśayādvā nābhervā pūrvavadyā pravartate | | § 8026
 tadrūpā sā muhuḥ kuryāt jṛmbhāmaṅgaprasāraṇam | AS.ni.4.33
 § 8027
- gambhīreṇānunādane gambhīrā tāsū sādhayet | § 8028

	ādye dve varjayedantye sarvaliṅgāṃ ca veginīm	
	§ 8029	
AS.ni.4.34	sarvāśca sañcitāmasya sthavirasya vyavāyinaḥ § 8030	
	vyādhibhiḥ kṣiṇadehasya bhaktacchedakṣatasya vā	
	§ 8031	5
AS.ni.4.35	sarve 'pi rogā nāsāya natvevaṃ śīghrakāriṇaḥ § 8032	
	hidhmāśvāsau yathā tau hi mṛtyukāle kṛtālayau	
	§ 8033	
	iti caturtho 'dhyāyaḥ	

3.4 atha pañcama 'dhyāyaḥ |

AS.ni.5.1	athāto rājayakṣmādinidānaṃ vyākhyāsyāmaḥ § 8035	
	iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ § 8036	
AS.ni.5.2	anekarogānugato bahurogapurogamaḥ § 8037	
	rājayakṣmā kṣayaḥ śoṣo rogarāḍiti ca smṛtaḥ § 8038	
AS.ni.5.3	nakṣatrāṇaṃ dvijānaṃ ca rājño 'bhūdyadayaṃ purā	5
	§ 8039	
	yacca rājā ca yakṣmā ca rājayakṣmā tato mataḥ § 8040	
AS.ni.5.4	dehausadhakṣayakṛteḥ kṣayastatsambhavācca saḥ	
	§ 8041	
	rasādiśoṣaṇacchoṣo rogarāḍ teṣu rājanāt § 8042	10
AS.ni.5.5	sāhasaṃ vegasamrodhaḥ śukraujahsnehasaṅkṣayaḥ	
	§ 8043	
	annapānavidhityāgaścatvārastasya hetavaḥ § 8044	
AS.ni.5.6	tairudīrṇo 'nilaḥ pittam kapham codīrya sarvataḥ	
	§ 8045	15
	śarīrasandhīnāviśya tān sirāśca prapīḍayan § 8046	
AS.ni.5.7	mukhāni srotasāṃ rudhvā tathaivētivivṛtya vā § 8047	
	sarpannūrdhvamadhastiryagyathāsvaṃ janayet gadān	
	§ 8048	
AS.ni.5.8	rūpaṃ bhaviṣyatastasya pratiśyāyo bhṛśaṃ kṣavaḥ	20
	§ 8049	
	praseko mukhamādhuryṃ sadanaṃ vahnidehayoḥ	
	§ 8050	
AS.ni.5.9	sthālyamatrānnapānādau śucāvapyāśucīkṣaṇam § 8051	
	makṣikātrṇakeśādipātaḥ prāyo 'nnapānayoḥ § 8052	25

- hṛllāsaśchardiraruciraśnato 'pi balakṣayaḥ | § 8053 AS.ni.5.10
 pāṅyoravekṣā pādasya śopho 'kṣṇoratisuklatā || § 8054
 bāhvoḥ pramāṇajijñāsā kāye baibhatsyadarśanam | AS.ni.5.11
 § 8055
- 5 strīmadyamāṃsapriyatā ghrṇitvaṃ mūrdhaguṇṭhanam
 || § 8056
 nakhakeśātivṛddhiśca svapne cābhibhavo bhavet | AS.ni.5.12
 § 8057
- 10 pataṅgakṛkalāsāhikapiśvāpadapakṣibhiḥ || § 8058
 keśāsthituṣabhasmādirāśau samadhirohaṇam | § 8059 AS.ni.5.13
 śūnyānāṃ grāmadeśānāṃ darśanaṃ śuśyato 'mbhasaḥ
 || § 8060
- 15 jyotirgirīṇāṃ patatāṃ jvalatāṃ ca mahīruhām || § 8061 AS.ni.5.14
 pīnasaśvāsakāsāṃsamūrdhasvararujō 'rucih | § 8062 AS.ni.5.15
 ūrdhvaṃ viṭsraṃsasamśoṣāvadhaścharidistu koṣṭhage
 || § 8063
- 16 tiryaksthe pārśvarukdoṣe sandhige bhavati jvaraḥ | AS.ni.5.16
 § 8064
- 20 rūpāṅyekādaśaitāni jāyante rājayakṣmiṇaḥ || § 8065
 teṣāṃupadravān vidyāt kaṅṭhoddhvaṃsamurorujam | AS.ni.5.17
 § 8066
- 25 jṛmbhāṅgamardaniṣṭhīvavahnisādāsyapūtitaḥ || § 8067
 tatra vātācchiraḥpārśvaśūlamāṃsāṅgamardanam | § 8068 AS.ni.5.18
 kaṅṭhoddhvaṃsaḥ svarabhraṃsaḥ pittāt pādāsyapāṅ-
 iṣu || § 8069
- 26 dāhotisāro 'rṣkchardirmukhagandho jvaro madaḥ | AS.ni.5.19
 § 8070
- 30 kaphādarocakaśchardiḥ kāso mūrdhāṅgagauravam | |
 § 8071
- 30 prasekaḥ pīnasaḥ śvāsaḥ svarasādo 'lpavahnitā || § 8072 AS.ni.5.20
 doṣairmandānalatvena sopalepaiḥ kapholbaṇaiḥ | § 8073 AS.ni.5.21
 srotomukheṣu ruddheṣu dhātūṣmasvalpakeṣu ca ||
 § 8074
- 35 vidahyamānaḥ svasthāne rasastāṃstānupadravān | AS.ni.5.22
 § 8075
- kuryādagacchan māṃsādīnasṛk cordhvaṃ pradhāvati
 || § 8076
 pacyate koṣṭha evāṅnamannapaktraiva cāsyā yat | § 8077 AS.ni.5.23

	prāyo 'smānmalatāṃ yātaṃ naivālaṃ dhātupuṣṭaye	
	§ 8078	
AS.ni.5.24	raso 'pyasya na raktāya māṃsāya kuta eva tu § 8079	
	avaṣṭabdhaḥ sa śakṛtā kevalaṃ vartate kṣayī § 8080	
AS.ni.5.25	liṅgeṣvalpeṣvapi kṣīṇaṃ vyādhyauṣadhabalākṣamam	5
	§ 8081	
	varjayet sādhyadeva sarveṣvapi tato 'nyathā § 8082	
AS.ni.5.26	doṣairvyastaiḥ samastaiśca kṣayāt ṣaṣṭhaśca medasā	
	§ 8083	
	svarasādo bhavettatra kṣāmo rūkṣaścalaḥ svaraḥ	10
	§ 8084	
AS.ni.5.27	śūkapūrṇābhakaṅṭhatvaṃ snigdhoṣṇopaśayo 'nilāt	
	§ 8085	
	pittāttālugale dāhaḥ śoṣa uktāvasūyanam § 8086	
AS.ni.5.28	limpanniva kaphāt kaṅṭhaṃ mandaḥ khurakhurāyate	15
	§ 8087	
	svaro vibaddhaḥ sarvaistu sarvaliṅgaḥ kṣayāt kaṣet	
	§ 8088	
AS.ni.5.29	dhūmāyatīva cātyarthaṃ medasā śleṣmalakṣaṇaḥ	
	§ 8089	20
	kṛcchralakṣyākṣaraścātra sarvairantyaṃ ca varjayet	
	§ 8090	
AS.ni.5.30	arocako bhaveddoṣairjihvāhrdayasaṃśrayaiḥ § 8091	
	sannipātena manasaḥ santāpena ca pañcamāḥ § 8092	
AS.ni.5.31	kaṣāyatiktamadhuraṃ vātādiṣu mukhaṃ kramāt	25
	§ 8093	
	sarvotthe virasaṃ śokakrodhādiṣu yathāmalam	
	§ 8094	
AS.ni.5.32	chardirdoṣaiḥ pṛthak sarvairdviṣṭairarthaśca pañcamī	
	§ 8095	30
	udāno vikṛto doṣān yūsarvāsvarpdhvamasyati § 8096	
AS.ni.5.33	tāsūtkleśāsyalāvaṇyaprasekārucayo 'gragāḥ § 8097	
	nābhiṃ pṛṣṭhaṃ rujān vāyuh pārsvecāhāramutkṣipet	
	§ 8098	
AS.ni.5.34	tato vicchinnaṃalpālpam kaṣāyam phenilaṃ vamet	35
	§ 8099	
	śabdodgārayutaṃ kṛṣṇamacchaṃ kṛcchreṇa vegavat	
	§ 8100	

- kāsāsyāśoṣaḥṛṇmūrdhasvarapīḍākḷamānvitāḥ | § 8101 AS.ni.5.35
 pittāt kṣārodakanibhaṃ dhūmraṃ haritapītakaṃ | |
 § 8102
- 5 sāsṛgamlāṃ kaṭuṣṇāṃ ca ṭṛṇmūrchādāhatāpavān | AS.ni.5.36
 § 8103
- kaphāt snigdhaṃ ghaṇaṃ śvetāṃ śleṣmatantugavākṣ-
 itam | | § 8104
- madhuraṃ lavaṇaṃ bhūriprasaktaṃ lomahaṛṣaṇaṃ | AS.ni.5.37
 § 8105
- 10 mukhaśvayathumādhuryatandrāḥṛllāsakāsavān | | § 8106
 sarvaliṅgā malaiḥ sarvai riṣṭoktā yāca tām tyajet | § 8107 AS.ni.5.38
 pūtyamedhyāśucidviṣṭadarśanaśravaṇādibhiḥ | | § 8108
 tapte citte ḥṛdi kliṣṭe chardirdviṣṭārthayogajā | | § 8109 AS.ni.5.39
 vātādīneva vimṛset kṛmitṛṣṇāmadauḥṛde | § 8110 AS.ni.5.40
- 15 śūlavopathuḥṛllāsairviśeṣāt kṛmijām vadet | | § 8111
 kṛmihṛdrogaliggaiśca smṛtāḥ pañca tu ḥṛdgadāḥ | § 8112 AS.ni.5.41
 teṣām gulmanidānoktaiḥ samutthānaiśca sambhavaḥ
 | | § 8113
- 20 vātena śūlyate 'tyarthaṃ tudyete sphuṭatīva ca | § 8114 AS.ni.5.42
 bhidyate śuṣyati stabdhaṃ ḥṛdayaṃ śūnyatā dravaḥ | |
 § 8115
- akasmāddīnatā śoko bhayaṃ śabdāsahiṣṇutā | § 8116 AS.ni.5.43
 vepathurveṣṭanaṃ mohāḥ śvāsarodho 'lpanidratā | |
 § 8117
- 25 pittātṛṣṇā bhramo mūrccā svedo 'mlakaḥḷkamaḥ | AS.ni.5.44
 § 8118
- chardanaṃ cāmlapittasya dhūmakaḥ pītātā jvaraḥ | |
 § 8119
- 30 śleṣmaṇā ḥṛdayaṃ stabdhaṃ bhāri kaṃsāśmagarbha- AS.ni.5.45
 vat | § 8120
- kāsāgnisādaniṣṭhīvanidrālasyārucijvarāḥ | | § 8121
 sarvaliṅgastribhirdoṣaiḥ kṛmibhiḥ śyāvanetratā | § 8122 AS.ni.5.46
 tamaḥpraveśo ḥṛllāsaḥ śoṣaḥ kaṇḍūḥ kaphasrutih | |
 § 8123
- 35 ḥṛdayaṃ pratatañcātra krakaceneva dāryate | § 8124 AS.ni.5.47
 cikitsedāmayāṃ ghorāṃ taṃ śīghraṃ śīghrakāriṇam
 | | § 8125
- vātāt pittāt kaphāt ṭṛṣṇā sannipātādrasakṣayāt | § 8126 AS.ni.5.48

	ṣaṣṭhī syādupasargācca vātapitte tu kāraṇam § 8127	
AS.ni.5.49	sarvāsu tatprakopo hi saumyadhātupraśoṣaṇāt § 8128	
	sarvadehabhramotkampatāpatṛṭḍāhamohakṛt § 8129	
AS.ni.5.50	jihvāmūlagalaklomatālutoyavahāḥ sirāḥ § 8130	
	saṃśoṣya tṛṣṇā jāyante tāsāṃ sāmānyalakṣaṇam 5	
	§ 8131	
AS.ni.5.51	mukhaśoṣo jalātrptirannadveṣaḥ svarakṣayaḥ § 8132	
	kaṇṭhauṣṭhajihvākārkaśyaṃ jihvāniṣkramaṇam klamaḥ	
	§ 8133	
AS.ni.5.52	pralāpaścittavibhramśastrḍgrahoktāstathāmayāḥ § 8134	10
AS.ni.5.53	mārutāt kṣāmatā dainyaṃ śaṅkhatodaḥ śirobhramaḥ	
	§ 8135	
	gandhājñānāsyavairasyaśrutinidrābalakṣayāḥ § 8136	
AS.ni.5.54	śītāmbupānādvṛddhiśca pittānmūrchāsyatikṭatā § 8137	
	raktekṣaṇatvaṃ pratataṃ śoṣo dāho 'tidhūmakaḥ 15	
	§ 8138	
AS.ni.5.55	kapho ruṇaddhi kupitastoyavāhiṣu mārutam § 8139	
	srotassu sakaphastena paṅkavacchoṣyate tataḥ § 8140	
AS.ni.5.56	śūkairivācitaḥ kaṇṭho nidrā madhuravaktratā § 8141	
	ādhmānaṃ śirasō jāḍyaṃ staimityacchardyarocakāḥ 20	
	§ 8142	
	ālasyamavipākaśca sarvaiḥ syāt sarvalakṣaṇā § 8143	
AS.ni.5.57	āmodbhavā ca bhaktasya saṃrodhādvātapittajā § 8144	
	uṣṇaklāntasya sahasā śītāmbho bhajatastrṣam § 8145	
AS.ni.5.58	ūṣmā ruddho gataḥ koṣṭhaṃ yāṃ kuryāt pittajaiva sā 25	
	§ 8146	
	yā ca pānātipānotthā tīkṣṇāgreḥsnehajā ca yā § 8147	
AS.ni.5.59	snigdhaḡurvamlalavaṇabhojanena kaphodbhavā § 8148	
	tṛṣṇā rasakṣayoktena lakṣaṇena kṣayātmikā § 8149	
AS.ni.5.60	śoṣamehajvarādyanyadīrgharogopasargataḥ § 8150	30
	yā tṛṣṇā jāyate tīvrā sopasargātmikā smṛtā § 8151	
	iti pañcamo 'dhyāyaḥ	

3.5 atha ṣaṣṭho 'dhyāyaḥ |

AS.ni.6.1	athāto madātyayanidānaṃ nāmādhyāyaṃ vyākhyāsyā- maḥ § 8153	
-----------	---	--

- iti ha smāhurātreṅyādayo maharṣayaḥ | | § 8154
 tīkṣṇokṣṇarūkṣasūkṣmāmlaṃ vyavāyāśukaraṃ laghu AS.ni.6.2
 | § 8155
- 5 vikāśi viśadaṃ madyamojaso 'smādviparyayaḥ | |
 § 8156
- tīkṣṇādayo viṣe 'pyuktāścittopaplāvino guṇāḥ | § 8157 AS.ni.6.3
 jīvitāntāya jāyante viṣe tūtkarṣavṛttitaḥ | | § 8158
- tīkṣṇādibhirguṇairmadyaṃ mandādīnojaso guṇān | AS.ni.6.4
 § 8159
- 10 daśabhirdaśa saṅkṣobhya ceto nayati vikriyām | | § 8160
 ādye made dvitīye tu pramādāyatane sthitaḥ | § 8161 AS.ni.6.5
 § 8162
- 15 durvikalpahato mūḍhaḥ sukhamityavabudhyate | |
 § 8163
- madhyamottamayoh sandhiṃ prāpya rājasatāmasaḥ | AS.ni.6.6
 § 8163
- niraṅkuśa iva vyālo na kiñcinnācarejjaḍaḥ | | § 8164
 iyaṃ bhūmiravadyānāṃ dauśśīlyasyedamāspadam | AS.ni.6.7
 § 8165
- 20 eko 'yaṃ bahumārgāyā durgaterdeśikaḥ param | | § 8166
 niśceṣṭaḥ śavavacchete tṛtīye tu made sthitaḥ | § 8167 AS.ni.6.8
 maraṇādapi pāpātmā gataḥ pāpatarāṃ daśām | | § 8168
- dharmādharmaṃ sukhaṃ duḥkhamarthānārtha hitāh- AS.ni.6.9
 itam | § 8169
- 25 yadāsakto na jānāti kathaṃ tacchīlayedbudhaḥ | | § 8170
 madye moho bhayaṃ śokaḥ krodho mṛtyuśca saṃśri- AS.ni.6.10
 tāḥ | § 8171
- sonmādamadamūrcchāyāḥ sāpasmārāpatānakāḥ | |
 § 8172
- 30 yatraikaḥ smṛtivibhraṃśastatra sarvamasādhu yat | AS.ni.6.11
 § 8173
- ayuktivyuktamannaṃ hi vyādhaye maraṇāya vā | § 8174
 madyaṃ trivargadhīdhairyalajjāderapi nāśanam | |
 § 8175
- 35 nātimādyanti balinaḥ kṛtāhārā mahāśanāḥ | § 8176 AS.ni.6.12
 § 8177
- snigdhaḥ satvavayoyuktā madyanityāstadanvayāḥ | |
 § 8178
- medaḥkaphādhikā mandavātapittā dṛḍhāgnayaḥ | |
 § 8178

AS.ni.6.13	viparyaye 'timādyanti visrabdhāḥ kupitāśca ye § 8179 madyena cāmlarūkṣeṇa sājirṇe bahunāti ca § 8180	
AS.ni.6.14	vātāt pittāt kaphāt sarvaiścatvāraḥ syurmadātyayāḥ § 8181	
AS.ni.6.15	sarve 'pi sarvairjāyante vyapadeśastu bhūyasā § 8182 5 sāmānyam lakṣaṇam teṣāṃ pramoho hṛdayavyathā § 8183	
AS.ni.6.16	viḍbhedaḥ satataṃ tṛṣṇā saumyāgneyo jvaro 'rucih § 8184	
AS.ni.6.17	śiraḥpārśvāsthirukkampo marmabhedastrikagrahaḥ 10 § 8185 urovibandhastimiram kāsaśvāsaprajāgarāḥ § 8186 svedo 'timātram viṣṭambhaḥ śvayathuścittavibhramāḥ § 8187	
AS.ni.6.18	pralāpaśchardirutkleśo bhramo duḥsvapnadarśanam 15 § 8188 viśeṣājāgaraśvāsakampamūrdharujo 'nilāt § 8189 svapne bhramatyutpatati pretaiśca saha bhāṣate § 8190	
AS.ni.6.19	pittāddāhajvarasvedamohātīsāratṛḍbhramāḥ § 8191 20 deho haritahāridro raktanetrakapolatā § 8192 śleṣmaṇā chardihṛllāsanidrodardāṅgagauravam § 8193	
AS.ni.6.20	sarvaje sarvaliṅgatvam muktvā madyam pibettu yaḥ § 8194	
AS.ni.6.21	sahasānucitam cānyattasya dhvaṃsakavikṣayau 25 § 8195 bhavetāṃ mārutāt kaṣṭau durbalasya viśeṣataḥ § 8196 dhvaṃsake śleṣmaniṣṭhīvaḥ kaṇṭhaśoṣo 'tinidratā § 8197	
AS.ni.6.22	śabdāsahatvam tandrā ca vikṣaye 'ṅgaśiro 'tiruk § 8198 30 hṛtkañṭharodhaḥ sammohaḥ kāsastrṣṇā vamirjvaraḥ § 8199	
AS.ni.6.23	nivṛtto yastu madyebhyo jitātmā buddhipūrvakṛt § 8200	
AS.ni.6.24	vikāraiḥ spūśyate jātu na sa śārīramānasaiḥ § 8201 35 rajomohāhitāhāraparasya syustrayo gadāḥ § 8202 rasāsrksetanāvāhisrotorodhasamudbhavāḥ § 8203 madamūrcchāyasanyāsā yathottarabalottarāḥ § 8204	

	mado 'tra doṣaiḥ sarvaiśca raktamadyaviṣairapi § 8205	AS.ni.6.25
	saktānalpadrutābhāṣaścalaskhalitaceṣṭitaḥ § 8206	
	rūkṣaśyāvāruṇatanurmade vātodbhave bhavet § 8207	AS.ni.6.26
	pittena krodhano raktapītābhaḥ kalahapriyaḥ § 8208	
5	svalpasambaddhavāk pāṇḍuḥ kaphād dhyānaparo 'la-	AS.ni.6.27
	saḥ § 8209	
	sarvātmā sannipātena raktāt stabdhāṅgadṛṣṭitā § 8210	
	pittaliṅgaṃ ca madyena vikṛtehāsvarāṅgatā § 8211	AS.ni.6.28
	viṣātkampo 'tinidrā ca sarvebhyo 'bhyadhikaśca saḥ	
10	§ 8212	
	lakṣayellakṣaṇotkarṣādvātādīn śoṇitādiṣu § 8213	
	aruṇaṃ nīlakṣṇaṃ vā khaṃ paśyan praviśettamaḥ	AS.ni.6.29
	§ 8214	
	śīghraṃ ca pratibudhyeta hr̥tpīḍā vepathurbhramaḥ	
15	§ 8215	
	kārśyaṃ śyāvāruṇā chāyā mūrccāye mārutātmake	AS.ni.6.30
	§ 8216	
	pittena raktam pītam vā nabhaḥ paśyan viśettamaḥ	
	§ 8217	
20	vibudhyeta ca sasvedo dāhatṛṣṭāpapīḍitaḥ § 8218	AS.ni.6.31
	bhinnaviṅṇīlapītābho raktapītākulekṣaṇaḥ § 8219	
	kaphena meghasaṅkśāsaṃ paśyannākāśamāviśet	AS.ni.6.32
	§ 8220	
	tamaścirācca budhyeta sahr̥llāsaprasekavān § 8221	
25	gurubhiḥ stamitairāṅgairādracarmāvanaddhavat § 8222	AS.ni.6.33
	sarvākṛtistribhirdoṣairapasamāra ivāparaḥ § 8223	
	pātayatyāśu niśceṣṭaṃ vinā bībhatsaceṣṭitaiḥ § 8224	
	doṣeṣu madamūrccāyāḥ kṛtavegeṣu dehinām § 8225	AS.ni.6.34
	svayamevopaśāmyanti sannyāso nauṣadhairvinā	
30	§ 8226	
	vāgdehamanasāṃ ceṣṭāmākṣipyātibalā malāḥ § 8227	AS.ni.6.35
	sannyāsaṃ sannipatitāḥ prāṇāyatanaśrayāḥ	
	§ 8228	
	kurvanti tena puruṣaḥ kāṣṭhabhūto mṛtopamaḥ § 8229	AS.ni.6.36
35	mriyeta śīghraṃ śīghraṃ ceccikitsā na prayujyate	
	§ 8230	
	agādhe grāhabahule salilaugha ivātaṭe § 8231	AS.ni.6.37
	sannyāse vinimajjantaṃ naramāśu nivartayet § 8232	

- AS.ni.6.38 madamānaroṣatoṣaprabhṛtibhiraribhīrnijaiḥ pariṣvaṅgaḥ
 | § 8233
 yuktāyuktaṃ ca samaṃ yuktiviyuktena madyena | |
 § 8234
- AS.ni.6.39 balakāladeśasātmyaprakṛtisahāyāmayavayāmsi | § 8235 5
 pravibhajya tadanurūpaṃ yadi pibati tataḥ pibatyamṛ-
 tam | | § 8236
 iti ṣaṣṭho 'dhyāyaḥ | |

3.6 atha saptamo 'dhyāyaḥ |

- AS.ni.7.1 athāto 'rśasāṃ nidānaṃ nāmādhyāyaṃ vyākhyāsyāmaḥ |
 § 8238
 iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ | | § 8239
- AS.ni.7.2 arivadviśasantītyarśāmsi tāni punarbahuprakārāṇi su-
 bahūpadravāṇi ca pāyumeḍhrādīsaṃśrayā māṃsakīlāḥ | 5
 § 8240
 samāsatastu dvividhānyarśāmsi sahaajāni janmottarak-
 ālajāni ca | § 8241
 punaśca dvividhāni śuṣkāṅyārdrāṇi ca | § 8242
 sarveṣāṃ punaradhiṣṭānaṃ medo māṃsaṃ tvak ca | 10
 § 8243
 sthūlāntrapratibaddho 'rdhapañcāṅgulo hi gudaḥ |
 § 8244
 tasmin pūrva muktā valīsaṃjñāstisraḥ peśyo 'dhyardh-
 āṅgulāḥ | § 8245 15
 tāḥ pravāhiṇī visarjanī saṃvaraṇī ca | § 8246
 romāntādadhyardhayavaṃ gudauṣṭhamāhuḥ | § 8247
 prathamā tu gudauṣṭhādaṅgulamātro | | § 8248
- AS.ni.7.3 tatra sahaajānāṃ gudavalībījopataptirāyatanam | § 8249
 tasyā dvividho hetuḥ mātāpitrorapacāro daivam ca | 20
 § 8250
 tābhyāṃ sannipātaprakopaḥ | § 8251
 tasmāttānyasādhyāni | § 8252
 etena kulajāḥ sarve vikārā vyākhyātāḥ | | § 8253
- AS.ni.7.4 viśeṣatastu sahaajāni durdarśanaparūṣapāṇḍūpacitadā-
 ruṅānyantarmukhāni bahūpadravopadrutāni bhavati | |
 § 8254 25

- athetarāṇi ṣaḍvidhāni pṛthagdoṣaiḥ saṃsṛṣṭaiḥ sannipatitaiḥ śoṇitena ca | § 8255 AS.ni.7.5
- tatra vātaśleṣmottarāṇi śuṣkāṇi raktapittottarāṇyārdrāṇi || § 8256
- 5 doṣaprapakopahetustu prāguktaḥ | § 8257 AS.ni.7.6
- sa yadā malopacayamādadhāti punaścotkaṭakaviṣamakāṭhināsanasevanādudbhrāntayānoṣṭrādiprayāṇādativya-vāyadbāstinetṛāsamyakpraṇidhānādinā gudakṣaṇanāda-
bhīkṣṇaṃ śītāmbusaṃsparśāccailaloṣṭatṛṇādisaṅgharṣāt pra-
10 tatātīpravāhaṇādvātāmūtrapurīṣavegodīraṇadhāraṇāt strī-
ṇāṃ camagarbhabhraṃśādgargbhotpīḍanādviṣamaprasū-
terevaṃvidhaścāparaḥ kupito vāyurapānastaṃ malamup-
acitamadhogatamāsādyā gudavalīṣvādhatte | § 8258
- tatastāsvabhiṣyaṇṇāsvarśāṃsi sambhavanti || § 8259
- 15 teṣāṃ pūrvarūpāṇi kṛcchrāt paktirāntrakūjanamudgā-
rabāhulyamamlako 'nnāśraddhāviṣṭambhośmagarbhābh-
anābhitvamāṭopo 'dhastāt kṛcchreṇa saśabdasya ca vā-
yoh pravṛttirbahumūtratvamalpapurīṣatā gudaparikarta-
naṃ sakthiradanamakṣṇoh śvayathuravimalendriyatva-
20 mālayaṃ tandrā kārśyaṃ daurbalyamāśāṅkā grahaṇīdo-
śāśophodarapāṇḍurogagulmeṣu | § 8260
- jāteṣu caitāni līṅgāni pravayaktatarāṇi bhavanti || § 8261
- taiḥ khalvadhomārgoparodhādvāyurapāno nivartam-
ānaḥ samānavyānodānaprāṇān pittaśleṣmāṇau ca prako-
25 payannana lamupamṛdnāti || § 8262
- atha sarva evārśaso bhavatyatikṛśo vivarṇaḥ kṣāmo dī-
naḥ pracuravibaddhavātāmūtrapurīṣo 'śmarīśarkarāvāna-
niyatavibaddhamuktāmapakvabhinnaśuṣkavarcaṣṭathānta-
rāśvetapāṇḍuharitaḥ pītaraktāruṇatanusāndrīpacchilopaveṣī
30 nābhivaṅkṣaṇoddeśapracuraparikartikānvitaḥ sagudaśūl-
apravāhikāpraharṣapramoho 'lpasukraprajo 'lpabhuk sirā-
santatagātraḥ krodhano durupacāraḥ krodhano durupac-
āraḥ kāśāsvāsapīnasatṛṣṇārocakapāṇipādavadanākṣikūṭa-
ścayathukṣavathuvepathuvamathuparītastaimirikaḥ śira-
35 ḥśūlī kṣāmabhinnasvaraḥ karṇarogī sajvaraḥ sāṅgama-
rdaḥ sarvaparvāsthīśūlo 'ntarāntarā hṛdayakuṣipārśvap-
rṣṭhabastitrikagrahopataptaḥ pradhyānaparaḥ paramalasa-
śca || § 8263

- AS.ni.7.10 tatra vātolbaṇāni śuṣkamlānakāṭhinaparūṣarūkṣāśyā-
vāruṇāni tīkṣṇasphuṭitamukhāni viṣamamadhyāni kada-
mba puṣpatuṇḍikerīkarkandhusiddhārthavimbīkharjūra-
phalapramāṇāni vakrāṇi mitho visadr̥śāni kaṭīpārśvādiṣv- 5
adhikavedanāni saśūlodāvartakarāṇi gulmāṣṭhīlāplīhoda-
rāṇi cāsyā tannimittānyeva | § 8264
- AS.ni.7.11 kṛṣṇatvañnakhanayanavadanamalāśca bhavanti | | § 8265
pittolbaṇāni nīlāgrāṇi raktapītakṛṣṇāni mṛduśithilāni
sparśāsahāni visragandhīni tanūni tanuraktasrāvīṇi dāha-
pākavanti jvaramohārucikarāṇi yakṛtprakāśāni śukajihvā- 10
jalaukāvaktrasadr̥śāni yavamadhyāni praklinnāni bhinna-
pītavarcaṃsi hāridratvañnakhādīkarāṇi ca | | § 8266
- AS.ni.7.12 śleṣmolbaṇāni mahāmūlāni sthīrasnigdhapāṇḍuvṛtto-
pacitāni gurustabdhaślakṣṇapicchilāni suptasuptāni sp- 15
arśakṣamāṇi karīrapanasāsthigostanākārāṇyatimātrotthā-
napravāhikāvañkṣaṇānāhanābhiparikartikāhṛllāsaprasake
kāśāśvāsapīnasārucicchardīkṛchramūtrapramehaśītajvara-
śophaśīrogauravendriyopalepāgnimārdavaklaibyāmavikā-
raprabalāni na bhidyante na sravanti kaṇḍūbahulāni saśl- 20
eṣmavasāprakāśātimalopaveśīni śuklatvañnakhādi karāṇ-
ica | § 8267
- lakṣaṇasañkarāt saṃsargasannipātajāni vibhajet | |
§ 8268
- AS.ni.7.13 raktolbaṇāni tu vaṭapararohavidrumakākanandīkāpha-
lābhāni pittalakṣaṇāni ca tathā gāḍhapurīṣapratipīḍitāny- 25
atyartham duṣṭamuṣṇamasṛk sahasā visṛjanti | § 8269
tasyātipravṛttau raktakṣayopadravā bhavantīti | § 8270
bhavati cātra ślokaḥ | | § 8271
- AS.ni.7.14 mudgakodravajūrṇāhvakarīracaṇakādibhiḥ | § 8272
rūkṣaiḥ saṅgrāhibhirvāyuhḥ sve sthāne kupīto balī | | 30
§ 8273
- AS.ni.7.15 adhovahāni srotāṃsi saṃsrudhyādhaḥ praśoṣayan |
§ 8274
purīṣam vātaviṇmūtrasaṅgamḥ kurvīta dāruṇam | |
§ 8275 35
- AS.ni.7.16 tena tīvrarujā koṣṭhapṛṣṭhahṛtpārśvagā bhavet | § 8276
ādhmānamudarāveṣṭo hṛllāsaḥ parikartanam | | § 8277

- § 8278 bastau ca sutarāṃ śūlaṃ gaṇḍe śvayathusambhavaḥ | AS.ni.7.17
- § 8279 pavanasyordhvagāmitvaṃ tataśchardyarucijvarāḥ ||
- 5 hṛdrogagrahaṇīdoṣamūtrasaṅgapravāhikāḥ | § 8280 AS.ni.7.18
 bādhiryatimiraśvāsaśirorukkāsapīnasāḥ || § 8281
 manovikārastrṣṇāsrappittagulmodarādayaḥ | § 8282 AS.ni.7.19
 te te ca vātajā rogā jāyante bhṛśadāruṇāḥ || § 8283
- 10 § 8284 durnāmnāmityudāvartaḥ paramo 'yamupadravaḥ | AS.ni.7.20
- vātābhibhūtakoṣṭhānāṃ tairvināpi sa jāyate || § 8285
 sahajāni tridoṣāṇi yāni cābhyantare balau | § 8286 AS.ni.7.21
 sthitāni tānyasādhyāni yāpyantegnibalādibhiḥ || § 8287
 dvandvajāni dvitīyāyāṃ balau yānyāśritāni ca | § 8288 AS.ni.7.22
- 15 kṛcchrasādhyāni tānyāhuḥ parisamvatsarāṇi ca || § 8289
 bāhyāyāṃ tu balau jātānyekadoṣolbaṇāni ca | § 8290 AS.ni.7.23
 arśāṃsi sukhasādhyāni nacirotpatitāni ca || § 8291
 meḍhrādiṣvapi vakṣyante yathāsvaṃ nābhijāni tu | AS.ni.7.24
 § 8292
- 20 gaṇḍūpadāsyarūpāṇi picchilāni mṛdūni ca || § 8293
 vyāno gṛhītvā śleṣmāṇaṃ karotyarśastvaco bahiḥ | AS.ni.7.25
 § 8294
- kīlopamaṃ sthirakharaṃ carmakīlaṃ tu taṃ viduḥ ||
 § 8295
- 25 vātena todapāruṣyaṃ pittādasitaraktatā | § 8296 AS.ni.7.26
 śleṣmāṇā snigdhatā tasya grathitatvaṃ savarṇatā ||
 § 8297
- arśasāṃ praśame yatnamāśu kurvīta buddhimān | AS.ni.7.27
 § 8298
- 30 tānyāśu hi gudaṃ badhvā kuryurbaddhagudodaram
 || § 8299
 iti saptamo 'dhyāyaḥ ||

3.7 athāṣṭamo 'dhyāyaḥ |

- athāto 'tisāragrahaṇīdoṣanidānaṃ vyākhyāsyāmaḥ | § 8301 AS.ni.8.1
 iti ha smāhurātreyaḍayo maharṣayaḥ || § 8302

AS.ni.8.2	atīsāraḥ sa sutarām jāyate 'tyambupānataḥ § 8303	
AS.ni.8.3	kr̥śāsuṣkāmiṣāsātmyatilapiṣṭavirūḍhakaḥ § 8304	
	madyarūkṣātimātrānnairarśobhiḥ snehavibhramāt	
	§ 8305	
AS.ni.8.4	kr̥mibhyo vegarodhācca tadvidhaiḥ kupito 'nilaḥ 5	
	§ 8306	
	visraṃsayatyadhobdhātum hatvā tenaiva cānalam	
	§ 8307	
AS.ni.8.5	vyāpadyānuśakṛt koṣṭham purīṣam dravatām nayan	
	§ 8308	10
	prakalpate 'tisārāya lakṣaṇam tasya bhāvinaḥ § 8309	
AS.ni.8.6	todo hr̥dgudakoṣṭheṣu gātrasādo malagrahaḥ § 8310	
	ādhyānamavipākaśca tatra vātena vijjalam § 8311	
AS.ni.8.7	alpālpaṃ śabdaśūlāḍhyaṃ vibaddhamupaveśyate	
	§ 8312	15
	rūkṣam saphenamaccham ca grathitam vā muhurmu-	
	huḥ § 8313	
AS.ni.8.8	tathā dagdhaguḍābhāsam sopicchāparikartikam § 8314	
	śuṣkāsyo bhraṣṭapāyusca hr̥ṣṭaromā viniṣṭanan § 8315	
AS.ni.8.9	pittena pītamasitam hāridraṃ śādvalaprabham § 8316	20
	saraktamatidurgandham ṭṭṇmūrcchāsvedadāhavān	
	§ 8317	
AS.ni.8.10	saśūlaḥ pāyusantāpapākavān śleṣmaṇā ghanam § 8318	
	picchilam tantumacchvetam snigdhamāmam kaphā-	
	nvitam § 8319	25
AS.ni.8.11	abhīkṣṇam guru durgandham vibaddhamanubaddha-	
	ruk § 8320	
	nidrāluralaso 'nnadviḍalpālpaṃ sapravāhikam § 8321	
AS.ni.8.12	saromaharṣaḥ sotkleśo gurubastigudodaraḥ § 8322	
	kr̥te 'pyakṛtasamjñāśca sarvātmā sarvalakṣaṇaḥ	30
	§ 8323	
AS.ni.8.13	bhayena kṣobhite citte sapitto drāvayecchakṛt § 8324	
	vāyustato 'tisāryeta kṣipramuṣṇam dravam plavam	
	§ 8325	
AS.ni.8.14	vātapittasamam liṅgairāhustadvacca śokataḥ § 8326	35
	atīsāraḥ samāsenā dvedhā sāmo nirāmakaḥ § 8327	
AS.ni.8.15	sāsr̥nnirasrastatrādye gauravādapsu majjati § 8328	
	śakṛddurgandhamātopaviṣṭambhārtiprasekinaḥ § 8329	

- viparīto nirāmastu kaphāt pakvo 'pi majjati || § 8330 AS.ni.8.16
 atīsāreṣu yo nātiyatnavān grahaṇīgadaḥ | § 8331 AS.ni.8.17
 tasya syādagnividhvaṃsakarairanyasya sevitaḥ ||
 § 8332
- 5 sāmamaṃ śakṛnirāmamaṃ vā jīrṇe yenātisāryate | § 8333 AS.ni.8.18
 so 'tisāro 'tisaraṇādāśukārī svabhāvataḥ | | § 8334
 sāmamaṃ sānnamajīrṇe 'nne jīrṇe pakvaṃ tu naiva vā | AS.ni.8.19
 § 8335
- 10 akasmādvā muhurbaddhamakasmācchithilaṃ muhuḥ
 || § 8336
 cirakṛdgrahaṇīdoṣaḥ sañcayāccopaveśayet | | § 8337 AS.ni.8.20
 sa caturdhā pṛthagdoṣaiḥ sannipātācca jāyate | § 8338 AS.ni.8.21
 prāgrūpaṃ tasya sadanaṃ cirāt pacanamamlakaḥ | |
 § 8339
- 15 praseko vaktravairasyamarucistr̥ṭ klamo bhramaḥ | AS.ni.8.22
 § 8340
 ānaddhodaratā chardihkarnakṣvedāntrakūjanam | |
 § 8341
- 20 sāmānyalakṣaṇamaṃ kārśyamaṃ dhūmakastamako jvaraḥ | AS.ni.8.23
 § 8342
 mūrchā śīrorugviṣṭambhaḥ śvayathuḥ karapādayoḥ | |
 § 8343
- tatrānilāttāluśoṣastimiraṃ karṇayoḥ svanaḥ | § 8344 AS.ni.8.24
 pārśvoruvaṅkṣaṇagrīvārūjābhīkṣṇamaṃ viṣūcikā | | § 8345
 25 raseṣu gṛddhiḥ sarveṣu kṣuttrṣṇā parikartikā | § 8346 AS.ni.8.25
 jīrṇe jīryati cādhmānaṃ bhukte svāsthyamaṃ samaśnute
 || § 8347
- 30 vātahr̥drogagulmārśaḥ plīhapāṇḍutvaśāṅkitaḥ | § 8348 AS.ni.8.26
 cirādduḥkamaṃ dravaṃ śuṣkaḥ tanvāmaṃ śabdaphen-
 avat | | § 8349
- punaḥpunaḥ sṛjedvarcaḥ pāyurukśvāsakāsavān | § 8350 AS.ni.8.27
 pittena nīlaṃ pītābhaṃ pītābhaḥ sṛjati dravam | | § 8351
 pūtyamlodgārahṛtkañṭhadāhārucitr̥ḍarditaḥ | § 8352 AS.ni.8.28
 śleṣmaṇā pacyate duḥkhamannaṃ chardirarocakaḥ | |
 35 § 8353
- āsyopadehaniṣṭhīvakāsahr̥llāsapīnasāḥ | § 8354 AS.ni.8.29
 hr̥dayamaṃ manyate styānamudaramaṃ stimitamaṃ guru | |
 § 8355

- AS.ni.8.30 udgāro duṣṭamadhuraḥ sadanaṃ strīṣvahaṣaṇaṃ |
§ 8356
- bhinnāmaśleṣmasaṃsrṣṭaguruvarcaḥpravartanam | |
§ 8357
- AS.ni.8.31 akṛśasyāpi daurbalyaṃ sarvaje sarvasaṅkaraḥ | | § 8358 5
- AS.ni.8.32 sirāvibhāge ye cuktā viṣamādyāstrayo 'gnayaḥ | § 8359
- te 'pi syurgrahaṇīdoṣāḥ samastu svāsthyakāraṇam | |
§ 8360
- AS.ni.8.33 vātavyādhyāsmarīkuṣṭhamehodarabhagandarāḥ | § 8361
- arśāsi grahaṇītyaṣṭau mahārogāḥ sudustarāḥ | | § 8362 10
- iti aṣṭamo 'dhyāyaḥ | |

3.8 atha navamo 'dhyāyaḥ |

- AS.ni.9.1 athāto mūtraghātanidānaṃ vyākhyāsyāmaḥ | § 8364
- iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ | | § 8365
- AS.ni.9.2 viṃśatirmūtrāghātā bhavanti | § 8366
- tadyathā | § 8367
- vātapittakaphasannipātakṛcchrāṇi | § 8368 5
- vātapittaśleṣmaśukrāśmaryaḥ | § 8369
- vātabastyāṣṭhīlākunḍalikāmūtrātītajatharotsaṅgagranti-
śukravidvighātoṣṇavātāmūtrakṣayāvasādāśceti | | § 8370
- AS.ni.9.3 tatra vātabastyādayo nava vātolbaṇāḥ | § 8371
- tato dvau vātapittolbaṇau | § 8372 10
- antyaḥ kaphapittolbaṇāḥ | | § 8373
- AS.ni.9.4 sarveṣāṃ punarmūtrarogāṇāmadhiṣṭhānaṃ bastiḥ |
§ 8374
- sa marmasvabhihitaḥ prāk | § 8375
- sa cādhomukho 'pi mūtravahāsu nāḍiṣu sūkṣmamukh- 15
- asahasraṇiṣyandena mūtrākhyenāvīratam navo ghaṭa ivā-
psu nimagnamukhopi pārśvebhyo 'mbhasāpūryate taireva
ca srotobhīrvātādayo 'pi duṣṭāḥ praviśya bastim yathāsva-
māghātān pramehāṃśca janayanti | | § 8376
- AS.ni.9.5 tatrālpaśo muhurmuhurbastimedhṛavaṅkṣaṇeṣu tīvra- 20
- śūlaḥ kṛcchrānmūtrayati vātakṛcchre | § 8377
- sadāhaṃ sarujaṃ raktaṃ pītaṃ kṛṣṇaṃ vā pittakṛcchre
| § 8378

- bastimeḍhrayorgauravam śopho mūtram ca sapicchaṃ
 mehati kaphakṛcchre | § 8379
 sarvalakṣaṇasannipātena sannipātakṛcchre | § 8380
 sa ca kṛcchratamaḥ | | § 8381
- 5 yadā tu vāyurbastimukhamāvṛtya sapittam sakapham AS.ni.9.6
 saśukram vā mūtram pariśoṣayati tadā krameṇa goriva pi-
 ttādrocanā maṇikasyeva svacchādapi jalāt paṅkastadvad-
 aśmaryabhinirvartate | § 8382
 sarvā ca sā śleṣmāśrayā | § 8383
- 10 athāsyāḥ pūrvarūpāṇi jvaro bastyādhmānamarucirm-
 ūtrakṛcchram bastiśiromuṣkaśephasām devanā bastaga-
 ndhitvam mūtrasyeti | | § 8384
 sāmānyalingāni tu nābhibastimevanīṣu mehatastayā AS.ni.9.7
 mārganirodhane vedanā mūtradhārāsaṅgastadvyapāye ca
 15 gomedakaprakāśamanāvilamasitam susukham mūtram
 visṛjati | § 8385
 tatsaṅkṣobhaṇācca sarudhram | § 8386
 dhāvanalaṅghanādibhiścāsyā vividhā vedanā bhavanti
 | § 8387
- 20 yathaiva ca pakvāśayāt srastena śakṛtādhiṣṭhite bastau
 mūtram na pravartate tahāśmaryāpi | | § 8388
 tatra vāyunā bastisevanīmehaneṣu tīvravedanārdito AS.ni.9.8
 dantān khādati nābhiṃ prapīḍayati meḍhram mṛdnāti |
 § 8389
- 25 muhurmuhurvepathumān kṛcchrātsavātam śakṛdvim-
 uñcati | § 8390
 viśīrṇadhāram ca mūtrayatyāśmarī cāsyā śyāvā paruṣā
 viṣamā kadambapuṣpavat kaṇṭakācitā bhavati | § 8391
 pittena pacyamāna iva dahyate bastiḥ | § 8392
- 30 āśmarī ca raktā pītāvabhāsā kṛṣṇā bhallātakāsthisa-
 msthānā | § 8393
 śleṣmaṇā bhidyate nistudyata iva guruḥ śītaśca basti-
 raśmarī ca śvetā mahatī kukkuṭāṇḍapratimā madhuvarṇā
 vā bhavati | § 8394
- 35 prāyeṇaitāstisro 'śmaryo bālānām jāyante | § 8395
 teṣāmeva cālpabastitvādalpamāṃsopacayatvācca su-
 khagrahaṇāharaṇā bhavanti | | § 8396
 mahatām tu śukrāśmarī śukranimittā bhavati | § 8397 AS.ni.9.9

	maithunavighātācchukramupasthitamanirasyamānaṃ vi- mārgagamanilo vighṛhya vṛṣaṇayorantare saṃharati saṃh- ṛtyopaśoṣayati tataḥ śuṣkamaśmarī bhavati § 8398	
	sā śukramārgamāvṛṇoti mūtrakṛcchraṃ bastivedanāṃ vṛṣaṇayośca śvayathumāpādayati § 8399	5
	utpannamātrāyāṃ ca śukraṃ nireti § 8400	
	prapīḍitamātre ca tasminnevāvakāśe vilīyata iti § 8401	
AS.ni.9.10	aśmaryeva tu vāyunāṇuśo vibhinnā śarkaretyucyate § 8402	
	anulome ca mārute sā sikateva mūtreṇa saha cyavate § 8403	10
AS.ni.9.11	vāyustu mūtravegarodhādbastimukhamāvṛṇoti § 8404 tato mūtrasaṅgaṃ vedanāṃ kaṇḍūṃ ca karoti § 8405	
	kadācicca bastiṃ svasthānāt pracyāvya garbhamivodv- ṛttaṃ sthūlaṃ pariplutaṃ ca kurute § 8406	15
	tatra śūlaspandanadāhodveṣṭanāni binduśaśca mūtra- sravaṇam § 8407	
	pīḍite ca bastau dhārayā pravṛttirayaṃ dvividho 'pi vā- tabastiḥ kṛcchrasādhyāḥ tayorapi dvitīyo 'nilaprabalaḥ kṛ- cchrasādhyataḥ § 8408	20
AS.ni.9.12	bastiviṇmārgāntare vāyurghanonnataṃ tivraruja- lamaṣṭhīlābhaṃ granthiṃ karoti § 8409	
	tenānilaviṇmūtrasaṅgo bhavatyādhmānaṃ ca § 8410	
	sā vātāṣṭhīlā § 8411	
	viguṇo vāyuḥ bastau kuṇḍalībhūtastīvraśūlastambha- gauravānvito mūtramāvidhyālpāśo vā pravartayan bhra- mati sā vātaḥkuṇḍalikā § 8412	25
	mūtramativelaṃ vidhārya vimucyamānaṃ na pravart- ate vāhamānasya tu kṛcchrādālpaṃ pravartate tanmūtrāt- ītam § 8413	30
AS.ni.9.13	mūtrarodhādapāno vāyurnābheradhastāttīvruja- dhmānaṃ malasaṅgaṃ ca kurvannudaramabhipūrayet ta- nmūtrajaṭharam § 8414	
	mārutenākṣiptaṃ chidravaiguṇyena vā mūtrayato mū- tramalpaṃ bastau nāle maṇau vā sthitvā taccheṣagurume- ḍhrasya sarujamarujaṃ vā śanaiḥ sravet sa mūtrotsaṅgaḥ § 8415	35

bastidvāre 'lpo vṛttaḥ śīghrasambhavo 'śmarītulyaliṅgo
mūtragranthiḥ | | § 8416

mūtritasya vyavāyagamanādvātoddhatam svasthānā- AS.ni.9.14
ccyutam śukram mehato mūtrasya prāk paścādvā bhasm-
5 odakasaṅkāśam pravartate tanmūtraśukram | § 8417

vāyunā pīditam śakṛnmūtrasrotaḥ prapadyate tato vi-
ṭgandhi viṣamsṛṣṭam ca kṛcchānmūtrayati sa vidvighātaḥ
| § 8418

atyadhvātapoṣṇabhojanādibhiḥ pittaṃ pravṛddhama-
10 nileritam bastimeḍhragudadāham kurvaddharitahāridra-
ktaṃ saraktaṃ vā mūtram kṛchrāt pravartayet sa tūṣṇavā-
taḥ | § 8419

vātapittaṃ bastimāśritya mūtram saśūladāham kṣapa-
yati sa mūtrakṣayaḥ | § 8420

15 pittaṃ śleṣmobhayamapi vā vātena bastau saṃhany-
ate tato mūtram sadāham saraktaṃ pītam śvetam sāndram
kṛcchrapravṛtti śuṣkaṃ ca śaṅkharocanānyataracūrṇava-
ṇam sarvavarṇayuktaṃ vā bhavati | § 8421

sa mūtrāvasādaḥ | | § 8422

20 iti vistarataḥ proktā rogā mūtrāpravṛttijāḥ | § 8423 AS.ni.9.15
nidānalakṣaṇairūrdhvaṃ vakṣyante 'tipravṛttijāḥ | |
§ 8424

iti navamo 'dhyāyaḥ | |

3.9 atha daśamo 'dhyāyaḥ |

athātaḥ pramehanidānaṃ nāmādhyāyaṃ vyākhyāsyāmaḥ AS.ni.10.1
| § 8426

iti ha smāhurātreyaḍayo maharṣayaḥ | | § 8427

viṃsatīḥ pramehā bhavanti | § 8428 AS.ni.10.2
5 tadyathā | § 8429

kaphādudakekṣusāndrasurāpiṣṭaśukrasikatāśītaśanairlā-
lāpramehāḥ daśa | § 8430

pittāt kṣārakālanīlahāridramāñjiṣṭhaṣoṇitamehāḥ ṣaṭ |
§ 8431

10 vātādvāsāmajjahastimadhumeḥāścatvāra iti | | § 8432
teṣāṃ yatkiñcidāhāravihārajātam śleṣmamedomūtraja- AS.ni.10.3
nanam sa hetuḥ | § 8433

- tatra vātapittamedahkledamāṃsaśukrarasairanvito ba-
stigataḥ śleṣmā pramehān janayati | § 8434
- taiḥ kaphaṣoṇitābhyāṃ ca yuktaṃ pittaṃ | § 8435
- tairvasālasīkāmajjaujobhiśca vāyuh | | § 8436
- AS.ni.10.4 trayāṇāmapi doṣāṇāṃ śleṣmā prameheṣu prāk prakop- 5
amāpadyate śleṣmādhiṣṭhānatvānmūtrasya | § 8437
- tadvṛddhermeda eva ca tena prathamam dūṣyate 'tya-
ntasabhāgatvāt | § 8438
- tadanantaram dehakledādayaḥ | § 8439
- tataḥ śleṣmādikṣaye pittaṃ prabalībhavacchoṇitamapi 10
dūṣayati | § 8440
- tatkṣaye 'pi vāyurvasādīn dhātūn śarīrasya paramasār-
abhūtān bastimākrṣya mūtreṇa saha viśṛjati | | § 8441
- AS.ni.10.5 tasmāt kaphapittavātajāḥ krameṇa sādhyayāpyāsā- 15
dhyāḥ | § 8442
- tathā pittajāḥ saṃsrṣṭadoṣamedahsthānatvādviruddh-
opakramatvācca | § 8443
- vātajāḥ punaḥ kṣīṇeṣu dhātuṣu mahātyayatayā viru-
ddhopakramatvācca | § 8444
- medasi tu nātiduṣṭe pittajā api sādhyatāṃ gaccheyuḥ 20
| | § 8445
- AS.ni.10.6 dhātusamparkāt punaḥ sarvameheṣu mūtramāvilam 25
bhūri ca bhavati | § 8446
- doṣāṇāṃ dūṣyāṇāṃ cotkrṣṭāpakrṣṭasamyogena mūtr-
avarṇararasasparśagandhaviśeṣādvarṇānāmiva śuklakrṣṇā-
dīnāṃ śabalakalmāśādayaḥ pramehāṇāṃ prabhedā bhav-
anti | | § 8447
- AS.ni.10.7 teṣāṃ pūrvarūpāṇyativrddhirnakhādīnāṃ jaṭilībhāva-
śca keśānāṃ mādhyamāsyasya tālukaṇṭhaśoṣaḥ | § 8448
- pipāsā malādhikyam bahiḥkāye kāyachidreṣu ca śīte- 30
cchā snehaḥ svedaḥ suptatā cāṅgeṣu pāṇipādadahotimā-
dhuryāt pipīlikopasarpaṇam visragandhatā ca mūtraśarī-
rayoḥ śuklatā ca mūtre śvāsanidrātandrālasyaprakarśaśca
| | § 8449
- AS.ni.10.8 tatra śītam śvetamagandhamacchamudakamivodaka- 35
mehī mehati | § 8450
- ikṣurasamivātimadhuram śītamīṣatpicchilāvilāmikṣu-
mehī | § 8451

- paryuṣitaṃ sāndrībhavat sāndramehī | § 8452
 surātulyamupari prasannamadhaḥsāndraṃ surāmeḥī
 | § 8453
 5 hr̥ṣṭaromā piṣṭamiva sāndraṃ sitaṃ ca piṣṭamehī |
 § 8454
 śukrābhaṃ śukramiśraṃ vā śukramehī | § 8455
 sarujaṃ sasikataṃ sikatāmeḥī | § 8456
 prāyo madhuramatiśītaṃ śītamehī | § 8457
 mandammandam śanaiḥśanaiḥ śanairmeḥī | § 8458
 10 picchilaṃ tantubaddhamiva lālāmeḥī | § 8459
 varṇagandharasasparśaiḥ srutakṣāropamaṃ kṣāram-
 ehī | § 8460
 uṣṇaṃ maṣīkālaṃ kālamehī | § 8461
 saphenamacchamamlaṃ cāṣapatranīlaṃ nīlamehī |
 15 § 8462
 kaṭukaṃ sadāhaṃ haridrāyuktamiva hāridramehī |
 § 8463
 visraṃ mañjiṣṭhodakavarṇamiva mañjiṣṭhāmeḥī | § 8464
 visramuṣṇaṃ salavaṇaṃ śoṇitasaṅkāśaṃ śoṇitamehī |
 20 § 8465
 vasāmiśraṃ vasāṃ vā vasāmeḥī | § 8466
 majjamiśraṃ majjānaṃ vā majjamehī | § 8467
 salasīkaṃ madhuramavegaṃ lasīkayaiva ca vibaddh-
 amanubaddhamajasraṃ matta iva hastī sravati hastimehī
 25 | | § 8468
 aujaḥ snigdhamadhuraṃ tadraukṣyādvāyuh kaṣāyatv- AS.ni.10.9
 enopasrjati tena kaṣāyamadhurānuyātaṃ madhviva meh-
 ati madhumeḥī | § 8469
 sa tu dvidhā kaiścidiṣyate | § 8470
 30 dhātuksayeṇānilakopāddoṣāvaraṇena vā | § 8471
 tadāvṛto hi vāyurāhāraprasādamādāya muhurmuhu-
 ranimittaṃ doṣalingāni vṛddhikṣayau cāvīrbhāvayan kṛ-
 cchrasādhyam madhumehaṃ pravartayati | § 8472
 sarva eva copekṣyamāṇā madhumehatvamāyānti |
 35 § 8473
 tasmātsarve 'pi madhumehaśabdenocyante | § 8474
 yataḥ sarveṣvapi prāṇmadhiviva madhuraṃ mehati
 madhurarasaścāsyā deho bhavatīti | | § 8475

- AS.ni.10.10 tatra pratiśyāyaḥ śarīraśaithilyamarocakāvīpākau pra-
sekacchardirnidrā kāsaśca śleṣmajānāmupadravā bhava-
nti | § 8476
vṛṣaṇāvadaraṇaṃ bastirmeḍhratodo 'mlakaḥ pipāsā jv-
aro dāho mūrccātīsāraḥ pāṇḍurogaśca pittajānām | § 8477 5
hrdgraho laulyamanidratā kampaḥ śūlaṃ baddhapur-
īṣatvaṃ śoṣaḥ kāsaḥ śvāsaśca vātajānām | | § 8478
- AS.ni.10.11 athaivamasya medaḥkledādibhirabhiṣyaṇṇadahesya do-
ṣairanugatatadhātoḥ pramehābhivṛddhau māṃsaleṣvavak-
āśeṣu sandhimarmasu ca pradeśaviśeṣāśrayatvāt prāṇāp- 10
ahāriṇyo bhūyaḥ kaṣṭatamopadravā daśa piṭakā jāyante |
§ 8479
sutarāṃ cādhaḥkāye | § 8480
tadabhimukhā hi pramehiṇāṃ doṣāḥ | § 8481
tadyathā | § 8482 15
śarāvīkā kacchapīkā jālinī putriṇī vidārikā sarṣapīkā
masūrikālaḥ vinatā vidradhiśca | | § 8483
- AS.ni.10.12 tatra śyāvā kledavedanāyuktā nimnamadhyonnatau-
ṣṭhā śarāvasaṃsthānapramāṇā śarāvīkā | § 8484
mahāmūlāvagādhārtitodā ślakṣṇā kacchapapṛṣṭhani- 20
bhā kacchapīkā | § 8485
mahāśayārtitodā stabdhā snigdhasrāviṇī sūkṣmacchi-
drā māṃsasirājālāvṛtā jālinī | § 8486
mahatī piṭakābhīralpābhīrācitā putriṇī | § 8487
kaṃṭhinā vidārikandavadvṛttā vidārikā | § 8488 25
śīghrapākā mahāvedanā sarṣapākṛtipramāṇā tadvidh-
ābhīśca piṭakābhīścitā sarṣapīkā | § 8489
masūrākāra pramāṇā masūrikā | § 8490
tvacamutthāna eva dahantī sphoṭairāvṛtā visarpantī ra-
ktā kṛṣṇātīṣṇamohajvarakarī dāhabhūyiṣṭhātikaṣṭhā cālaḥ | 30
§ 8491
mahatī nīlāvagādhārujākledā pṛṣṭhodarānyatarādhi-
ṣṭhānā vinatā vinatā | § 8492
vidradhistu vakṣyate pṛthageva | | § 8493
- AS.ni.10.13 tāsāmādyāḥ pañcātibalāśleṣmamedāḥsambhavena mū- 35
lavyādhyekarūpatvāttadvṛddhikāritayā duḥsahāḥ | § 8494
na tvitarāḥ pittolbaṇatayālpakaphamedobhāvāt | § 8495

pramehavaśācca piṭakāsu yathāsvaṃ doṣodreko bhav-
atīti | § 8496

bhavati cātra ślokaḥ | | § 8497

prameheṇa vināpyetā jāyante duṣṭamedasaḥ | § 8498 AS.ni.10.14

5 tāvacca nopalakṣyante yāvadvastuparigrahaḥ | | § 8499

hāridravarnaṃ raktaṃ vā mehaprāgrūpavarjitam | AS.ni.10.15
§ 8500

yo mūtrayenna taṃ mehaṃ raktapittaṃ tu taṃ viduḥ
| | § 8501

10 drṣṭvā pramehaṃ madhuraṃ sapicchaṃ madhūpa- AS.ni.10.16
maṃ syāt dvividho vicāraḥ | § 8502

sampūraṇācchraleşmasamudbhavaḥ syāt kṣiṇeṣu doṣ-
oṣvanilātmako vā | | § 8503

15 sapūrvarūpāḥ kaphapittamehāḥ krameṇa ye vātakṛtā- AS.ni.10.17
śca mehāḥ | § 8504

sādhyā na te pittakṛtāstu yāpyāḥ sādhyāstu medo yadi
nātiduṣṭam | | § 8505

iti daśamo 'dhyāyaḥ | |

3.10 athaikādaśo 'dhyāyaḥ |

athāto vidradhivṛddhigulmanidānaṃ vyākhyāsyāmaḥ | AS.ni.11.1
§ 8507

iti ha smāhurātreṇyādayo maharṣayaḥ | | § 8508

5 bhuktaiḥ śaryuṣitāsyuṣṇarūkṣaśuṣkavidāhibhiḥ | § 8509 AS.ni.11.2

jihmaśayyāvicesṭābhistaistaiścāsṛkpradūṣaṇaiḥ | | § 8510

duṣṭatvaṇmāmsamedosthisnāvāsṛkkaṇḍarāśrayaḥ | § 8511 AS.ni.11.3

yaḥ śopho bahirantarvā mahāmūlo mahārujaḥ | | § 8512

§ 8513 vṛttaḥ syādāyato yo vā smrtaḥ ṣoḍhā sa vidradhiḥ | AS.ni.11.4

10 doṣaiḥ pṛthak samuditaiḥ śoṇitena kṣatena ca | | § 8514

bāhyo 'tra tatra tatrāṅge dāruṇo grathitonnataḥ | § 8515 AS.ni.11.5

āntaro dāruṇataro gambhīro gulmavadghanaḥ | | § 8516

§ 8517 valmīkavat samucchṛyī śīghraghātyagniśastravat | AS.ni.11.6

15 nābhibastiyakṛtplīhaklomahrṭkukṣivaṅkṣaṇe | | § 8518

syādvṛkkayorapāne vā vātātatrātītviraruk | § 8519 AS.ni.11.7

AS.ni.11.8	śyāvāruṇaścirotthānapāko viṣamasamsthitiḥ § 8520 vyadhacchedabhramānāhaspandasarpaṇaśabdavān § 8521	
AS.ni.11.9	raktatāmrāsitaḥ pittāttrṇmohajvaradāhavān § 8522 kṣiprotthānaprapākaśca pāṇḍuḥ kaṇḍūyutaḥ kaphāt 5 § 8523	
AS.ni.11.10	sotkleśāśītakastambhajrmbhārocakagauravaḥ § 8524 cirotthānavidāhaśac saṅkīrṇaḥ sannipātataḥ § 8525 sāmarthyāccātra vibhajedbāhyābhyantaralakṣaṇam § 8526	10
AS.ni.11.11	kr̥ṣṇasphoṭāvṛtaḥ śyāvastīvradāharujājvaraḥ § 8527	
AS.ni.11.12	pittaliṅgo 'sr̥jā bāhyaḥ strīṇāmeva tathāntaraḥ § 8528 śastrādyairabhighātena kṣate vāpathyakāriṇaḥ § 8529 kṣatoṣmā vāyuvikṣiptaḥ saraktaṃ pittamīrayan § 8530	15
AS.ni.11.13	pittāsṛglakṣaṇaṃ kuryādvidradhiṃ bhūryapadravam § 8531 teṣūpadravabhedaśca smr̥to 'dhiṣṭhānabhedataḥ § 8532	
AS.ni.11.14	nābhyāṃ hidhmā bhavedbastau mūtraṃ kṛcchreṇa 20 pūti ca § 8533 śvāso yakṛti rodhastu plīhanyucchūvāsasyatr̥tpunaḥ § 8534	
AS.ni.11.15	galagrahaśca klonni syāt sarvāṅgapragraho hṛdi § 8535	25
AS.ni.11.16	pramehastamakaḥ kāso hṛdayoddhaṭanaṃ vyathā § 8536 kuṣipārśvāntarāṃsārtiḥ kuṣāvāṭopajanma ca § 8537 sakthnorgraho vaṅkṣaṇayorvṛkkayoḥ kaṭipṛṣṭhayoḥ § 8538	30
AS.ni.11.17	pārśvayośca vyathā pāyau pavanasya nirodhanam § 8539 āmapakvavidagdhatvaṃ teṣāṃ śophavadādiśet § 8540	
AS.ni.11.18	nābherūrdhvaṃ mukhāt pakvāḥ prasravantyadhare 35 gudāt § 8541 gudāsyānnābhijo vidyāddoṣaṃ kledācca vidradhau § 8542	

- yathāsvaṃ vraṇavattatra vivarjyaḥ sannipātajah | § 8543 AS.ni.11.19
 pakvo hr̥nnābhibastistho bhinnō 'ntarbahireva vā ||
 § 8544
- 5 pakvaścāntaḥsravan vaktrāt kṣīṇasyopadravānvitah || AS.ni.11.20
 § 8545
- evameva stanasirā vivṛtāḥ prāpya yoṣitām | § 8546 AS.ni.11.21
 sūtānām garbhiṇīnām vā sambhavecchravayathurgha-
 naḥ || § 8547
- 10 nāḍīnām sūkṣmavaktratvāt kanyānām tu na jāyate || AS.ni.11.22
 § 8548
- kruddho ruddhagatirvāyuh śophaśūlakaraścāran | AS.ni.11.23
 § 8549
- muṣkau vaṅkṣaṇataḥ prāpya phalakośābhivāhinīḥ ||
 § 8550
- 15 prapīḍya dhamanīrvṛddhiṃ karoti phalakośayoḥ | AS.ni.11.24
 § 8551
- doṣāsramedomūtrāntraiḥ sa vṛddhiḥ saptadhā gadaḥ
 || § 8552
- 20 mūtrāntrajāvapyanilāddhetubhedastu kevalam | § 8553 AS.ni.11.25
 vātapūrṇadṛtisparśo rūkṣo vātādaheturuk || § 8554
- pakvodumbarasaṅkāśaḥ pittāddāhoṣmapākavān | § 8555 AS.ni.11.26
 kaphācchīto guruḥ snigdhaḥ paṇḍumānkaṭhinolparuk
 || § 8556
- 25 kṛṣṇasphoṭāvṛtaḥ pittavṛddhiliṅgaśca raktataḥ | § 8557 AS.ni.11.27
 kaphavanmedasā vṛddhirmṛdustālaphalopamaḥ || § 8558
- mūtradhāraṇaśīlasya mūtrajaḥ sa tu gacchataḥ | § 8559 AS.ni.11.28
 ambhobhiḥ pūrṇadṛtivatksobham yāti saruṇmṛduḥ ||
 § 8560
- 30 mūtrakṛcchramadhaḥ syācca valayaḥ phalakośayoḥ | AS.ni.11.29
 § 8561
- vātakopibhirāhāraiḥ śītatoyāvagāhanaiḥ || § 8562
- dhāraṇeraṇabhārādharmaṇviṣamāṅgapravavrtanaiḥ | § 8563 AS.ni.11.30
 kṣobhaṇaiḥ kṣubhito 'nyaiśca kṣudrāntrāvayavaṃ yadā
 || § 8564
- 35 pavano viguṇīkṛtya svaniveśādadhō nayet | § 8565 AS.ni.11.31
 kuryādvaṅkṣaṇasandhistho granthyābham śvayathuṃ
 tadā || § 8566

- AS.ni.11.32 upekṣamāṇasya ca muṣkavṛddhimādhmānarukstambh-
avatīm sa vāyuh | § 8567
prapīḍito 'ntaḥ svanavān prayāti pradhṁāpayannoti
punaśca muktaḥ | | § 8568
- AS.ni.11.33 āntravṛddhiraśādhyo 'yaṁ vātavṛddhisamākṛtiḥ | § 8569 5
rūkṣakṛṣṇārūṇasirātantujālagavākṣitaḥ | | § 8570
- AS.ni.11.34 gulmo 'ṣṭadhā pṛthagdoṣaiḥ saṁsrṣṭairnicayaṁ gataiḥ
| § 8571
ārtavasya ca doṣeṇa nārīṇāṁ jāyate 'ṣṭamaḥ | | § 8572
- AS.ni.11.35 atha yo jvarātisārādibhirvamanādibhirvā karmabhiḥ 10
karśito vātālānyāhārayatyāhārābhilāṣī vā śītamudakaṁ pi-
batyannapānānantaraṁ vā laṅghanaplavanavyavāyayān-
ayānādīn dehavikṣobhinaḥ sevate 'nudīrṇāṁ vā chirdim-
udīrayatyudīrṇān vā vātādīn niśvāsocchvāsau vā nigṛhṇ-
ātyasnehapūrvam vā vamanavirecane karoti tathā śodh- 15
ita eva vātividāhino 'bhiṣyandino vā niṣevate tasya yathā-
svam vātapradhānāḥ kupitā doṣāḥ pṛthak saṁsrṣṭāḥ sam-
astāḥ saraktā vā mahāsroto 'nupraviśyāvṛtyordhvamadha-
śca mārgamavaśyaṁ śūlamupajanayanto gulmamabhin-
irvartayanti | § 8573 20
yataśca tasmin śūlaviddha iva vyathate tivravedanārd-
itaḥ kṛcchrocchvāsastasmācchūlamityucyate | | § 8574
- AS.ni.11.36 tatrātikarśanāt kaphapittābhyāṁ vā mārganirodhāll-
abdhāśrayo vāyurutpluto raukṣyāt kaṭhinībhūtaḥ svāśr-
aye svatantraḥ paratantro vā pittaśleṣmāśraye sparśopala- 25
bhyaḥ piṇḍitatvādamūrto 'pi mūrtatāmivopagato granthi-
rūpeṇāvatiṣṭhamāno gulmasaṁjñāṁ labhate | § 8575
tasya pañca sthānāni bastirnābhiḥ pārśve hrdayaṁ ca |
§ 8576
- athāśya pūrvarūpāṇi sadanamagniśārīrayoraruciḥ sa- 30
uhityāsaḥṣṇutā kukṣiśūlamādhmānamudgiraṇam bha-
uśo vidagdhe 'nne chadirāṭopo malasya prādurbhāvo 'pr-
avṛttiśca | | § 8577
- AS.ni.11.37 tatra vātāt sūcyeva ca śāṅkuneva ca vyadhō manyāśira-
ḥśāṅkhaśūlajvarāṅgamardaplīhāṭopāntrakūjodāvartocchvā- 35
soparodhamukhaśoṣastabdhaḡātratāḥ vāyukāleṣūpadra-
vavṛddhirviṣamāgnitā kṛṣṇārūṇaparūṣatvañnakhādītvaṁ
gulmaścāśya calatvādvāyoraniyatasthānasamsthānodaya-

pralayālpamahārujaḥ pipīlikāparigata iva todasphuraṇab-
ahulo vistārayatīva svadeśe carma kadācit kadācitsaṅko-
cayatīva harṣayati romāṇi vedanātipravṛttau tu sarvasmi-
nnapi dehe prāyo bastyāśrayaśca bhavati | | § 8578

5 pittāddāho dhūmako 'mlakastrṣṇā jvaraḥ svedo vidbh- AS.ni.11.38

edo mūrccā śītopaśayatā haritahāridratvagāditvaṃ gu-
lmaścāsyā taptāyaḥpiṇḍa iva tamavakāśaṃ dahati dūyate
dhūmāyata uṣmāyate śīthila iva vraṇa ivāsparśasaho nirl-
omā prāyo nābhyāśrayaśca | | § 8579

10 kaphāt staimityamarocakāvīpākau hṛdayopalepaḥ śī- AS.ni.11.39

tajvarastrṛptiḥ sadanaṃ kāso hṛllāsaḥ pīnasonidrālasyaṃ
nakhādiśuklatā gulmaśca suptasthiragurukaṭhino 'vagā-
ḍho 'lparuk prāyo hr̥tpārśvāśrayaśca | § 8580

samsr̥ṣṭaliṅgaḥ samsargāt | § 8581

15 sa trividhaḥ | § 8582

sarvaliṅganicye nicayagulmaḥ so 'sādhyah | | § 8583

raktagulmastu garbhakoṣṭhārtavāgamanavaiśeṣyāt pā- AS.ni.11.40

ratantryādavaiśāradyādupacārānurodhācca striyā eva bh-
avati | | § 8584

20 tatra yadāsāvṛtumatī navaprasūtā yonirogiṇī vā vātal- AS.ni.11.41

ānyāseveta tadāsyā vāyuḥ prakupito yonyā mukhamanu-
praviśyārtavamaparūṇaddhi | § 8585

taduparudhyamānaṃ māse māse kukṣimabhinirvarta-
yati garbhaliṅgāni ca hṛllāsatandrāṅgasādadauhr̥dastany-
25 adarśanādīni | § 8586

vāyusamsargāt punaḥ pittaikaprakopatayā ca vātapitt-
agulmarūpāṇi kramācchūlastambhadāhātīsārādīni garbh-
āśaye ca sutarāṃ śūlaṃ tayā yonyā daurgandhyamāsrā-
vaṃ ca karoti | § 8587

30 gulmaśca na garbha ivāṅgaiḥ piṇḍita iva tu cireṇa saś-
ūlaṃ spandate | § 8588

gulma eva varddhate na kukṣiḥ | | § 8589

svadoṣādhiṣṭhānaśca sarvo bhavati gulmaḥ | § 8590

tasmāccireṇa naiva vā pākameti | § 8591

35 bhṛśaduṣṭaraktāśrayattvāttu vidradhiḥ śīghrapāko bh-
avatīti | § 8592

bhavati cātra | | § 8593

gulme 'ntarāśraye bastikukṣihṛtplīhavedanāḥ | § 8594

AS.ni.11.43

	agnivarnabalabhramṣo vegānāṃ cāpravartanam	
	§ 8595	
AS.ni.11.44	ato viparyayo bāhye koṣṭhāṅgeṣu tu nātiruk § 8596	
	vaivarṇyamavakāśasya bahirunnatatādrikam § 8597	
AS.ni.11.45	sātopamatyugrarujamādhmānamudare bhṛṣam § 8598	5
	ūrdhvādhovātarodhena tamānāhaṃ pracakṣate § 8599	
AS.ni.11.46	ghano 'ṣṭhīlopamo granthiraṣṭhīlordhvaṃ samunnataḥ	
	§ 8600	
	ānāhaliṅgastiryak tu pratyaṣṭhīlā tadākṛtiḥ § 8601	
AS.ni.11.47	pakvāśayāt gudopasthaṃ vāyustīvrarujaścaraṇam § 8602	10
	tūnī pratūnī tu bhavetsa evāto viparyaye § 8603	
	iti ekādaśo 'dhyāyaḥ	

3.11 atha dvādaśo 'dhyāyaḥ |

AS.ni.12.1	athāta udaranidānaṃ nāmādhyāyaṃ vyākhyāsyāmaḥ	
	§ 8605	
	iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ § 8606	
AS.ni.12.2	rogāḥ sarve 'pi mande 'gnau sutarāmudarāṇi tu § 8607	
	ajīrṇānmalinaiścānnairjāyante malasañcayāt § 8608	5
AS.ni.12.3	ūrdhvādho dhātavo rudhvā vāhinīrambuvāhinīḥ	
	§ 8609	
	prāṇāgnyapānān sandūṣya kuryustvaṅmāṃsasandhi-	
	gāḥ § 8610	
AS.ni.12.4	ādhmāpya kukṣimudaram aṣṭadhā tacca bhidyate	10
	§ 8611	
AS.ni.12.5	prthagdoṣaiḥ samastaiśca plīhabaddhakṣatodakaiḥ	
	§ 8612	
	tenārtāḥ śuṣkatālvoṣṭhāḥ sūnapādakarodarāḥ § 8613	
AS.ni.12.6	naṣṭaceṣṭābalāhārāḥ kṛśāḥ pradhmatā kukṣayaḥ § 8614	15
	syuḥ pretarūpāḥ puruṣā bhāvinastasya lakṣaṇam	
	§ 8615	
AS.ni.12.7	kṣunnāśo 'nnaṃ cirātsarvaṃ savidāhaṃ ca pacyate	
	§ 8616	
	jīrṇājīrṇaṃ na jānāti sauhityaṃ sahate na ca § 8617	20
AS.ni.12.8	kṣīyate balataḥ śāśvacchvasityalpe 'pi ceṣṭite § 8618	
	vṛddhirviśo 'pravṛttiśca kiñcicchophaśca pādayoḥ	
	§ 8619	

- 5 rugbastisandhau tatatā laghvalpābhojanairapi | § 8620 AS.ni.12.9
 rājījanma valīnāśo jaṭhare jaṭhareṣu tu || § 8621
 sarveṣu tandrā sadanaṃ malasaṅgo 'lpavahnitā | § 8622 AS.ni.12.10
 dāhaḥ śvayathurādhmānamante salilasambhavaḥ ||
 § 8623
- 10 sarvaṃ tvatoyamaruṇamaśophaṃ nātibhārikam | § 8624 AS.ni.12.11
 gavākṣitaṃ sirājālaḥ sadā guḍugudāyate || § 8625
 nābhimantraṃ ca viṣṭabhya vegam kṛtvā praṇāsyati | AS.ni.12.12
 § 8626
- 15 māruto hr̥ktaṭinābhipāyuvan̄kṣaṇavedanaḥ || § 8627
 saśabdo niścaredvāyurviḍ baddhā mūtrmalpakam | AS.ni.12.13
 § 8628
 nātimando 'nalo laulyaṃ na ca syādvirasaṃ mukham
 || § 8629
- 20 tatra vātodare śophaḥ pāṇipānmuṣkasandhiṣu | § 8630 AS.ni.12.14
 kuṣipārśvodarakaṭipṛṣṭharuk parvabhedanam || § 8631
 śuṣkakāso 'ṅgamardo 'dhogurutā malasaṅgrahaḥ | AS.ni.12.15
 § 8632
- 25 śyāvāruṇatvagāditvamakasmāddhrāsavṛddhimat || § 8633
 satodabhedamudaraṃ tanukṛṣṇasirātataṃ | § 8634 AS.ni.12.16
 ādhmātadṛtivacchabdamāhaṃtaṃ prakaroti ca || § 8635
 vāyuścātra sarukśabdo vicaretsarvatogatiḥ | § 8636 AS.ni.12.17
 pittodare jvaro mūrccā dāhastṛṭ kaṭukāsyatā || § 8637
 bhramo 'tisāraḥ pītatvaṃ tvagādāvudaraṃ harit | § 8638 AS.ni.12.18
 25 pītatāmrasirānaddhaṃ sasvedaṃ soṣma dahyate ||
 § 8639
- dhūmāyati mṛdusparśam kṣiprapākam pradūyate | AS.ni.12.19
 § 8640
- 30 śleṣmodare 'ṅgasadanam svāpaḥ śvayathugauravam
 || § 8641
 nidrotkleśāruciśvāsakāśasuklatvagādītā | § 8642 AS.ni.12.20
 udaraṃ stimitaṃ snigdhaṃ śuklarājītataṃ mahat ||
 § 8643
- 35 cirābhivṛddhi kaṭhinaṃ śītasparśam guru sthiram | AS.ni.12.21
 § 8644
 tridoṣakopanaistaistaiḥstrīdattaiśca rajomalaiḥ || § 8645
 garadūṣīviśādyaiśca saraktāḥ sañcitā malāḥ | § 8646 AS.ni.12.22

	koṣṭhaṃ prāpya vikurvāṇaḥ śophamūrccābhramānv- itam § 8647	
AS.ni.12.23	kuryustrilingamudaraṃ śighrapākaṃ sudāruṇam § 8648	
	bādhate tacca sutarāṃ śītavātābhradarśane § 8649	5
AS.ni.12.24	atyāśitasya saṅkṣobhādyānayanādiceṣṭitaiḥ § 8650	
	ativyavāyabhārādhvagamanavyādhikarśanaiḥ § 8651	
AS.ni.12.25	vāmapārśvāśritaḥ plihā cyutaḥ sthānādvivarddhate § 8652	
	śoṇitaṃ vā rasādibhyo vivṛddhaṃ taṃ vivarddhayet 10 § 8653	
AS.ni.12.26	so 'ṣṭhīlevātikaṭhinaḥ pronnataḥ kūrmapṛṣṭhavat § 8654	
	krameṇa vardhamānaśca kuṣṣāvudaramāvahet § 8655	
AS.ni.12.27	śvāsakāsapipāsāsyavairasyādhmānarugjvaraiḥ § 8656	15
	pāṇḍutvamūrccācchardībhirdāhamohaiśca saṃyutam § 8657	
AS.ni.12.28	aruṇābhaṃ vivarṇaṃ vā nīlahāridrarājimat § 8658	
	udāvartarujānāhairmohaṭṛḍdahanajvaraiḥ § 8659	
AS.ni.12.29	gauravārucikāṭhinyairvidyāttatra malān kramāt § 8660	20
	plihavaddakṣiṇāt pārśvāt kuryādyakṛdapi cyutam § 8661	
AS.ni.12.30	pakṣmavālaiḥ sahānna bhuktairbaddhāyane gude § 8662	
	durnāmabhirudāvartairannairvāntropalepibhiḥ § 8663	25
AS.ni.12.31	varcaḥ pittakaphān rudhvā karoti kupito 'nilaḥ § 8664	
	apāno jaṭharaṃ tena syurdāhajvaratṛkṣavāḥ § 8665	
AS.ni.12.32	kāsaśvāSORUSADANAṃ ŚIROHRṆNĀBHIPĀYURUK § 8666	
	malasaṅgo 'rucicchardirudaraṃ mūḍhamārutam § 8667	30
AS.ni.12.33	sthiraṃ nīlāruṇasirārājīnaddhamarāji vā § 8668	
	nābherupari ca prāyo gopucchākṛti jāyate § 8669	
AS.ni.12.34	asthyādiśalyaiḥ sānnaiśca bhuktairatyaśanena vā § 8670	
	bhidyate pacyate cāntraṃ tacchidraiśca sravan bahiḥ 35 § 8671	
AS.ni.12.35	āma eva gudādeti tatolpālpam savidrasaḥ § 8672	
	tulyaḥ kuṇapagandhena picchilaḥ pītalohitaḥ § 8673	

- śeṣaścāpūrya jaṭharaṃ jaṭharaṃ ghoramāvahet | § 8674 AS.ni.12.36
 vardhate tadadhonābherāśu caiti jalātmatām | | § 8675
 udriktadoṣarūpaṃ ca vyāptaṃ ca śvāsatṛṭbhramaiḥ | AS.ni.12.37
 § 8676
- 5 chidrodaramidaṃ prāhuḥ parisrāvīti cāpare | | § 8677
 pravṛttasnehapānādeḥ sahasāmāmbupāyinaḥ | § 8678 AS.ni.12.38
 atyambupānānmandāgreḥ kṣīṇasyātikṛśasya vā | |
 § 8679
- 10 rudhvāmbumārgānaniḥ kaphaśca jalamūrcchitaḥ | AS.ni.12.39
 § 8680
 varddhayetām tadevāmbu tatsthānādudarāśritau | |
 § 8681
- tataḥ syādudaramṃ tṛṣṇāgudasrutirujānvitam | § 8682 AS.ni.12.40
 kāsaśvāsāruciyaṃ nāvaṇasirātataṃ | | § 8683
 15 toyapūrṇadṛtisparśaśabdaprakṣobhavepathu | § 8684 AS.ni.12.41
 dakodaramṃ mahat snigdhamṃ sthiramāvṛttanābhi tat | |
 § 8685
- upekṣayā ca sarveṣu doṣāḥ svasthānataścyutāḥ | § 8686 AS.ni.12.42
 20 pākāddravā dravīkuryuḥ sandhisrotomukhānyapi | |
 § 8687
 svedaśca bāhyasrotassu vihatastiryagāsthitaḥ | § 8688 AS.ni.12.43
 tadevodakamāpyāyā picchām kuryāttadā bhavet | |
 § 8689
- gurūdaramṃ sthiramṃ vṛttamāhataṃ ca na śabdavat | AS.ni.12.44
 25 § 8690
 mṛdu vyapetarājīkamṃ nābhyām sprṣtamṃ ca sarpati | |
 § 8691
- tadanūdakajanmāsmin kukṣivṛddhistato 'dhikam | AS.ni.12.45
 30 § 8692
 sirāntarddhānamudakajaṭharoktamṃ ca lakṣaṇam | |
 § 8693
- vātapittakaphaplihasannipātakodaram | § 8694 AS.ni.12.46
 kṛcchramṃ yathottaramṃ pakṣāt paramṃ prāyo 'pare hataḥ
 | | § 8695
 35 sarvaṃ ca jātasalilaṃ riṣṭhoktopadravānvitam | § 8696 AS.ni.12.47
 janmanaivodaramṃ sarvaṃ prāyaḥ kṛcchrataṃ ma-
 tam | | § 8697
 balinastadajātāmbu yatnasādhyamṃ navotthitam | | § 8698 AS.ni.12.48
 iti dvādaśo 'dhyāyaḥ | |

3.12 atha trayodaśo 'dhyāyaḥ |

AS.ni.13.1	athātaḥ pāṇḍuśophavisarpanidānaṃ nāmādhyāyaṃ vyā- khyāsyāmaḥ § 8700	
	iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ § 8701	
AS.ni.13.2	pittapradhānāḥ kupitā yathoktaiḥ kopanairmalāḥ § 8702	5
	tatrānilena balinā kṣiptaṃ pittaṃ hṛdi sthitam § 8703	
AS.ni.13.3	dhamanīlena samprāpya vyāpnuvatsakalāṃ tanum § 8704	
	śleṣmatvagraktamāṃsāni pradūṣyāntaramāśritam § 8705	10
AS.ni.13.4	tvaṅmāṃsayostat kurute tvaci varṇānprthagvidhān § 8706	
	pāṇḍuhāridraharitān pāṇḍutvaṃ teṣu cādhikam § 8707	
AS.ni.13.5	yato 'taḥ pāṇḍurityuktaḥ sa rogaḥ tena gauravam § 8708	15
	dhātūnāṃ syācca śaithilyamojasaśca guṇakṣayaḥ § 8709	
AS.ni.13.6	tato 'lparaktamedasko niḥsāraḥ syācchlathendriyaḥ § 8710	20
	mṛdyamānairivāṅgairnā dravatā hṛdayena ca § 8711	
AS.ni.13.7	śūnākṣikūṭavadanaḥ kopanaḥ ṣṭhīvanolpavāk § 8712	
	annadviṭṣīśiradveṣī śīrṇaromā hatānalaḥ § 8713	
AS.ni.13.8	sannasakthī jvarī śvāsī karṇakṣvedī śramī bhramī § 8714	25
	sa pañcadhā pṛthagdoṣaiḥ samastairmṛttikādanāt § 8715	
AS.ni.13.9	prāgrūpamasya hṛdayaspandanaṃ rūkṣatā tvaci § 8716	
	aruciḥ pītamūtratvaṃ svedābhāvo 'lpavāhnitā § 8717	
AS.ni.13.10	sādaḥ śramo 'nilāttatra gātraruktodakampanam § 8718	30
	kṛṣṇarūkṣāruṇasirānakhaviṅmūtranetratā § 8719	
AS.ni.13.11	śophānāhāsyavairasyaviṭṣoṣāḥ pārśvamūrdharuk § 8720	
	pittāddharitapītābhasirāditvaṃ jvarastamaḥ § 8721	
AS.ni.13.12	tṛṭsvedamūrccā śītecchā daurgandhyaṃ kaṭuvaktratā § 8722	35

- varcobhedo 'mlako dāhaḥ kaphācchuklasirādītā ||
 § 8723
- tandrā lavaṇavaktratvaṃ romaharṣaḥ svarakṣayaḥ | AS.ni.13.13
 § 8724
- 5 kāsaśchardiśca nicayānmiśraliṅgo 'tidussahaḥ || § 8725
 mṛt kaṣāyānilaṃ pittamūṣarā madhurā kapham | § 8726 AS.ni.13.14
 dūṣayitvā rasādīṃśca raukṣyādbhuktaṃ virūkṣya ca
 || § 8727
- 10 srotāṃsyapakvaivāpūrya kuryādrudhvā ca pūrvavat | AS.ni.13.15
 § 8728
- pāṇḍurogaṃ tataḥ śūnanābhipādāsyamehanaḥ || § 8729
 purīṣaṃ kṛmivanmuñcedbhinnaṃ sāsṛkkaphaṃ naraḥ AS.ni.13.16
 | § 8730
- 15 yaḥ pāṇḍurogī seveta pittalaṃ tasya kāmālāṃ || § 8731
 koṣṭhaśākhāśrayaṃ pittaṃ dagdhvāsṛṇmāṃsamāva- AS.ni.13.17
 het | § 8732
- hāridranetramūtratvaṅnakhavaktraśakṛttayā || § 8733
 dāhāvīpākatrṣṇānvān bhekābho durbalendriyaḥ | § 8734 AS.ni.13.18
 bhavet pittolbaṇasyāsau pāṇḍurogādṛte 'pi ca || § 8735
- 20 upekṣayā ca śophādhyā sā kṛchrā kumbhakāmālā | AS.ni.13.19
 § 8736
- haritaśyāvapītatvaṃ pāṇḍuroge yadā bhavet || § 8737
 vātapittādbhramastrṣṇā strīṣvahaṛṣo mṛdujvaraḥ | AS.ni.13.20
 § 8738
- 25 tandrābalānalabhraṃśo loḍharaṃ taṃ halīmakaṃ ||
 § 8739
- alasaṃ ceti śaṃsanti teṣāṃ pūrvamupadravāḥ | § 8740 AS.ni.13.21
 śophapradhānāḥ kathitāḥ sa evāto nigadyate || § 8741
- 30 pittaraktakaphān vāyurduṣṭo duṣṭān bahiḥsirāḥ | § 8742 AS.ni.13.22
 nītvā ruddhagatistairhi kuryāt tvaṅmāṃsasamśrayam
 || § 8743
- utsedhaṃ saṃhataṃ śophaṃ tamāhurnicayādātaḥ | AS.ni.13.23
 § 8744
- 35 sarvam hetuviśeṣaistu rūpabhedānnavātmakaṃ ||
 § 8745
- doṣaiḥ pṛthagdvayaiḥ sarvairabhighātādviṣādapi | AS.ni.13.24
 § 8746

	dvidhā vā nijamāgantum sarvāṅgaikāṅgajam ca tam	
	§ 8747	
AS.ni.13.25	pr̥thūnnatagrathitatāviśeṣaiśca tridhā viduḥ § 8748	
	sāmānyahetuḥ śophānām doṣajānām viśeṣataḥ § 8749	
AS.ni.13.26	vyādhikarmopavāsādikṣiṇasya bhajato drutam § 8750	5
	atimātramathānyasya gurvamlasnidghaśītalam § 8751	
	lavanakṣāratikṣṇoṣṇaśākāmbusvapnajāgaram § 8752	
AS.ni.13.27	mṛdgrāmyamāṃsavallūramajirṇaśramamaithunam § 8753	
	padātermārgagamanam yānena kṣobhiṇāpi vā § 8754	
AS.ni.13.28	śvāsakāsātisārśojaṭharapradarajvarāḥ § 8755	10
	viśūcyalasakacchardigarbhavīsarpapāṇḍavaḥ § 8756	
AS.ni.13.29	anye ca mithyopakrāntāstairdoṣā vakṣasi sthitāḥ § 8757	
	ūrdhvaṃ śophamadho bastau madhye kurvanti ma-	
	dhyagāḥ § 8758	
AS.ni.13.30	sarvāṅgāḥ sarvagataṃ pratyaṅgeṣu tadāśrayāḥ § 8759	15
	tatpūrvarūpaṃ davathuḥ sirāyāmo 'ṅgagauravam	
	§ 8760	
AS.ni.13.31	vātācchophaścalo rūkṣaḥ khararomāruṇāsitaḥ § 8761	
	saṅkocaspandaharsārtitodabhedaprasuptimān § 8762	
AS.ni.13.32	kṣiprotthānaśamaḥ śīghramunnamet pīḍitastanuḥ	20
	§ 8763	
	snigdhoṣṇamardanaiḥ śāmyedrātrāvalpo divā mahān	
	§ 8764	
AS.ni.13.33	tvakca sarṣapalipteva tasmimścimicimāyate § 8765	
	pītaraktāsītābhāsaḥ pittādātāmraromakṛt § 8766	25
AS.ni.13.34	śīghrānusārāpraśamo madhye prāgjāyate tanoḥ § 8767	
	satṛḍdāhajvarasvedadavakledamadabhramaḥ § 8768	
AS.ni.13.35	śītābhilāṣī vidbhedī gandhī sparśāsaho mṛduḥ § 8769	
	kaṇḍūmān pāṇḍuomatvakkāṭhinaḥ śītalo guruḥ	
	§ 8770	30
AS.ni.13.36	snigdhaḥ ślakṣṇaḥ sthira styāno nidrācchardiyagnisād-	
	akṛt § 8771	
	ākrānto nonnamet kṛcchraśamajanmā niśābalaḥ	
	§ 8772	
AS.ni.13.37	sravennāsr̥k cirāt picchām kuśāśastrādivikṣataḥ § 8773	35
	sparśoṣṇakāṅkṣī ca kaphādyathāsvam dvandvajāstra-	
	yaḥ § 8774	
AS.ni.13.38	saṅkarāddhetuliṅgānām nicayānnicayātmakaḥ § 8775	

- abhighātena śastrādicchedabhedakṣatādibhiḥ | | § 8776
 himānilodadhyānilairhallātakapikacchujaiḥ | § 8777 AS.ni.13.39
 rasaiśśūkaiścasaṃsparśācchravayathuḥ syādvisarpavān
 | | § 8778
- 5 bhṛśoṣmā lohitābhāsaḥ prāyaśaḥ pittalakṣaṇaḥ | | § 8779 AS.ni.13.40
 viśajaḥ saviśaprāṇiparisarpaṇamūtraṇāt | § 8780 AS.ni.13.41
 daṃṣṭrādantanakhāpātādaviśaprāṇināmapi | | § 8781
 viṇmūtraśukropahatamalavadvastrasaṅkarāt | § 8782 AS.ni.13.42
 viśavṛkṣānilasparśādgarayogāvacūrṇanāt | | § 8783
- 10 mṛduścalo 'valambī ca śīghradāharujākaraḥ | § 8784 AS.ni.13.43
 navo 'nupadravaḥ śophaḥ sādhyo 'sādhyāḥ pureritaḥ
 | | § 8785
 syādvisarpo 'bhighātāntairdoṣairdūṣyaiśca śophavat | AS.ni.13.44
 § 8786
- 15 tryadhiṣṭhānaṃ ca taṃ prāhurbāhyāntarubhayāśrayāt
 | | § 8787
 yathottaraṃ ca duḥsādhyāstatra doṣā yathāyatham | AS.ni.13.45
 § 8788
- 20 prakopaṇaiḥ prakupitā viśeṣeṇa vidāhibhiḥ | | § 8789
 dehe śīghraṃ visarpanti te 'ntarantaḥsthitā bahiḥ | AS.ni.13.46
 § 8790
 bahiḥsthā dvitaye dvisthāḥ vidyāttatrāntarāśrayam | |
 § 8791
- 25 marmopatāpātsammohādayanānām vighaṭṭanāt | § 8792 AS.ni.13.47
 tṛṣṇātiyogādvegānām viśamaṃ ca pravartanāt | | § 8793
 āśu cāgnibalabhraṃśādato bāhyaṃ viparyayāt | § 8794 AS.ni.13.48
 tatra vātāt parīsarpo vātajvarasamavyathaḥ | | § 8795
 śophasphuraṇanistodabhedāyāmārtiharsavān | § 8796 AS.ni.13.49
 pittāddrutagatiḥ pittajvaraliṅgo 'tilohitaḥ | | § 8797
- 30 kaphātkaṇḍūyutaḥ snigdhaḥ kaphajvarasamānaruk | AS.ni.13.50
 § 8798
 svadoṣaliṅgaiścīyante sarve sphoṭairupekṣitāḥ | | § 8799
 te pakvabhinnāḥ svaṃ svaṃ ca bibhrati vraṇalakṣaṇam | AS.ni.13.51
 | § 8800
- 35 vātapittājvaracchardimūrchātīsārātṛḍbhramaiḥ | | § 8801
 astibhedāgnisadanatamakārocakairyutaḥ | § 8802 AS.ni.13.52
 karoti sarvamaṅgaṃ ca dīptāṅgārāvākīrṇavat | | § 8803

AS.ni.13.53	yam yam deṣaṃ visarpaśca visarpati bhavetsa saḥ § 8804	
	śāntāṅgārāsito nīlo rakto vāṣu ca cīyate § 8805	
AS.ni.13.54	agnidagdha iva sphoṭaiḥ śīghragatvāddrutañca saḥ § 8806	5
	marmānusārī vīsarpaḥ syādvāto 'tibalastataḥ § 8807	
AS.ni.13.55	vyathetāṅgaṃ haretsamjñāṃ nidrāṃ ca śvāsamīrayet § 8808	
	hidhmāṃ ca sa gato 'vasthāmīdrśīm labhate na nā § 8809	10
AS.ni.13.56	kvaciccharmāratigrasto bhūmiśayyāsanādiṣu § 8810 ceṣṭamānastataḥ kliṣṭo manodehaśramodbhavām § 8811	
AS.ni.13.57	duṣprabodho 'śnute nidrāṃ so 'gnivīsarpa ucyate § 8812	15
AS.ni.13.58	kaphena ruddhaḥ pavano bhitvā taṃ bahudhā kapham § 8813 raktaṃ vā vṛddharaktasya tvaksirāsnāvamāṃsagam § 8814	
AS.ni.13.59	dūṣayitvā ca dīrghāṇuvṛttasthūlakharātmanām § 8815 granthīnāṃ kurute mālāṃ raktānāṃ tīvrarugjvarām § 8816	20
AS.ni.13.60	śvāsakāsātisārāsyāśoṣahidhmāvamibhramaiḥ § 8817 mohavaivarṇyamūrcchāṅgabhaṅgāgnisadanairyutām § 8818	25
AS.ni.13.61	ityayaṃ granthivīsarpaḥ kaphamārutakopajaḥ § 8819	
AS.ni.13.62	kaphapittāt jvaraḥ stambho tandrānidrāsīrorujaḥ § 8820	
	aṅgāvasādavikṣepapralāpārocakabhramāḥ § 8821	
AS.ni.13.63	mūrcchāgnihānirbhedo 'sthnam pipāsendriyagauravam § 8822	30
	āmopaveśanaṃ lepaḥ srotasāṃ sa ca sarpati § 8823	
AS.ni.13.64	prāyeṇāmāśaye grhṇannekadeśaṅca nātiruk § 8824 piṭakairavakīrṇo 'tipītalohitapāṇḍuraiḥ § 8825	
AS.ni.13.65	mecakābho 'sitaḥsnigdho malinaḥsophavān guruḥ § 8826	35
	gambhīrapākaḥ prājyoṣmā sprṣṭaḥ klinno 'vadīryāte § 8827	

- paṅkavacchīrṇamāṃsaśca spaṣṭasnāyusirāgaṇaḥ | § 8828 AS.ni.13.66
 śavagandhī ca vīsarpaḥ kardamākhyamuśanti tam | |
 § 8829
- 5 sarvajo lakṣaṇaiḥ sarvaiḥ sarvadhātvabhidarpaṇaḥ | AS.ni.13.67
 § 8830
- bāhyahetoḥ kṣatāt kruddhaḥ saraktaṃ pittamīrayan | |
 § 8831
- 10 visarpaṃ mārutaḥ kuryāt kulatthasadrṣaiścitam | § 8832 AS.ni.13.68
 § 8833 sphoṭaiḥ śophajvararujādāhādhyam śyāvalohitam | |
- asādhyau kṣatasarvotthau sarve cākṛāntamarmakāḥ | | AS.ni.13.69
 § 8834
- śīrṇasnāyusirāmāṃsāḥ praklinnāḥ śavagandhayaḥ | | AS.ni.13.70
 § 8835
- 15 iti trayodaśo 'dhyāyaḥ | |

3.13 atha caturdaśo 'dhyāyaḥ |

- athātaḥ kuṣṭhaśvitakṛminidānaṃ nāmādhyāyaṃ vyākhy- AS.ni.14.1
 āsyāmaḥ | § 8837
- iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ | | § 8838
- 5 mithyāhāravihāreṇa viśeṣeṇa virodhinā | § 8839 AS.ni.14.2
- sādhunindāvadhānyasvaharaṇādyaiśca sevitaiḥ | | § 8840
- pāpmabhiḥ karmabhiḥ sadyaḥ prāktanairveritā malāḥ AS.ni.14.3
 | § 8841
- 10 sirāḥ prapadya tiryaggāstvaglasīkāsṛgāmiṣam | | § 8842
 dūṣayantaḥ ślathīkṛtya niścarantastato bahiḥ | § 8843 AS.ni.14.4
- tvacaḥ kurvanti vaivarṇyaṃ duṣṭāḥ kuṣṭhamuśanti tat
 | | § 8844
- kālenopekṣitam yasmāt sarvaṃ kuṣṇāti tadvapuḥ | AS.ni.14.5
 § 8845
- 15 prapadya dhātūnvyāpyāntaḥ sarvānsaṅkledyacāvahet
 | | § 8846
- sasvedakledasaṅkothān kṛmīn sūkṣmān sudāruṇān | AS.ni.14.6
 § 8847
- lomatvaksnāyudhamanītaruṇāsthīni yaiḥ kramāt | |
 § 8848

AS.ni.14.7	bhakṣayet śvitramasmācca kuṣṭhabāhyamudāhṛtam § 8849	
	kuṣṭhāni saptadhā doṣaiḥ pṛthanmīśraiḥ samāgataiḥ § 8850	
AS.ni.14.8	sarveṣvapi tridoṣeṣu vyapadeśo 'dhikatvataḥ § 8851	5
	vātena kuṣṭhaṃ kāpālaṃ pittādaudumbaraṃ kaphāt § 8852	
AS.ni.14.9	maṇḍalākhyam vicarcī ca ṛṣyākhyam vātāpittajam § 8853	
AS.ni.14.10	carmaikakuṣṭhakiṭibhasidhmālasavipādikāḥ § 8854	10
	vātaśleṣmodbhavāḥ śleṣmapittāddadruśatāruṣi § 8855	
	puṇḍarīkaṃ savisphoṭam pāmā carmadalaṃ tathā § 8856	
AS.ni.14.11	sarvaiḥ syāt kākaṇam pūrvam trikaṃ dadru sakāka- nam § 8857	15
AS.ni.14.12	puṇḍarīkarṣyajihve ca mahākuṣṭhāni sapta tu § 8858	
	atiślakṣṇakharasparśasvedāsvedavivarnatāḥ § 8859	
	dāhaḥ kaṇḍūstvaci svāpastodaḥ koṭhonnatiḥśramaḥ § 8860	
AS.ni.14.13	vraṇānāmadhikaṃ śūlam śīghnotpattiściraṣṭhitiḥ § 8861	20
	rūḍhānāmapi rūkṣatvam nimitte 'lpe 'pi kothanam § 8862	
AS.ni.14.14	romaharṣo 'srjaḥ kārṣṇyam kuṣṭhalakṣaṇamagrajam § 8863	25
	kṛṣṇāruṇakapālābham rūkṣam suptam kharam tanu § 8864	
AS.ni.14.15	vistr̥tāsamaparyantaṃ hr̥ṣitairlomabhiścitam § 8865	
	toḍāḍhyamalpakaṇḍūkaṃ kāpālaṃ śīghrasarpi ca § 8866	30
AS.ni.14.16	pakvodumbaratāmratvagromagaurasirācitam § 8867	
	bahalaṃ bahulakledaṃ raktaṃ dāharujākaram § 8868	
AS.ni.14.17	āsūtthānāvadarāṇakṛmi vidyādudumbaram § 8869	
AS.ni.14.18	sthiraṃ styānam guru snigdham śvetaraktamanāśu- gam § 8870	35
AS.ni.14.19	anyonyāsaktamutsannaṃ bahukaṇḍūsrutikrimi § 8871	
	ślakṣṇapītābhaparyantaṃ maṇḍalaṃ parimaṇḍalam § 8872	

- sakaṇḍūpiṭakā śyāvā lasīkādhyā vicarcikā || § 8873
 5 paruṣaṃ tanuraktāntamantaḥśyāvam samunnatam | AS.ni.14.20
 § 8874
- satodadāharukkledaṃ karkaśaiḥ piṭakaiścitam || § 8875
 5 ṛṣyajihvākṛti proktamṛṣyajihvam bahukrimi | § 8876 AS.ni.14.21
 hasticarmakharasparśam camakākhyam mahāśrayam
 || § 8877
- asvedaṃ matsyaśakalasannibham kiṭibham punaḥ | AS.ni.14.22
 § 8878
- 10 rūkṣam kiṇakharasparśam kaṇḍūmat paruṣāsitam ||
 § 8879
- sidhma rūkṣam bahiḥsnigdhamantarghrṣṭam rajaḥ ki- AS.ni.14.23
 ret | § 8880
- ślakṣṇasparśam tanuśvetatāmram daugdhikapuṣpavat
 15 || § 8881
- prāyeṇa cordhvakāye syādgaṇḍaiḥ kaṇḍūyutaiścitam | AS.ni.14.24
 § 8882
- raktairalasakam pāṇipādadāryo vipādikāḥ || § 8883
 tivrartyo mandakaṇḍvaśca sarāgapīṭakācitāḥ | § 8884 AS.ni.14.25
- 20 dīrghapratānā dūrvāvadatasīkusumacchaviḥ || § 8885
 utsannamaṇḍalā dadruḥ kaṇḍūmatyanuṣaṅgiṇī | § 8886 AS.ni.14.26
 sthūlamūlam sadāhārti raktaśyāvam bahuvraṇam ||
 § 8887
- 25 śatāruḥ kledajantvādhyam prāyaśaḥ parvajanma ca | AS.ni.14.27
 § 8888
- raktāntamantarāpāṇḍukaṇḍudāharujānvitam || § 8889
 sotsedhamācitam raktaiḥ padmapatramivāṃśubhiḥ | AS.ni.14.28
 § 8890
- 30 ghanabhūrilasīkāsṛkprāyamāśu vibhedi ca || § 8891
 puṇḍarīkam tanutvaghbiścitam sphoṭaiḥ sitāruṇaiḥ | AS.ni.14.29
 § 8892
- visphoṭam piṭakāḥ pāmākaṇḍūkledarujādhikāḥ ||
 § 8893
- 35 sūkṣmāḥ śyāvāruṇā bahūvyah prāyah sphikpāṇikūrp- AS.ni.14.30
 are | § 8894
- sasphoṭamasparśasaham kaṇḍūṣātodadāhavat || § 8895
 raktam dalaccarmadalam kākaṇam tivrādāharuk | AS.ni.14.31
 § 8896

	pūrvam raktaṃ ca kṛṣṇam ca kākaṇantīphalopamam § 8897	
AS.ni.14.32	kuṣṭhaliṅgairiyutaṃ sarvairnaikavarṇam tato bhavet § 8898	
AS.ni.14.33	doṣabhedīyavihitairādiśelliṅgakarmabhiḥ § 8899	5
	kuṣṭheṣu doṣolbaṇatām sarvadoṣolbaṇam tyajet § 8900	
	riṣṭhoktaṃ yacca yaccāsthimajjaśukrasamāśrayam § 8901	
AS.ni.14.34	yāpyam medogataṃ kṛcchraṃ pittadvandvāsramāms- agam § 8902	10
	akṛcchraṃ kaphavātāḍhyaṃ tvaksthamekamalaṃ ca yat § 8903	
AS.ni.14.35	tatra tvaci sthite kuṣṭhe todavaivarṇyarūkṣatāḥ § 8904	
	svedasvāpaśvayathavaḥ śonite piśite punaḥ § 8905	
AS.ni.14.36	pāṇipādāśritāḥ sphoṭāḥ kledaḥ sandhiṣu cādhikam § 8906	15
	kaṇyam gatikṣayo 'ṅgānām dalanam syacca medasi § 8907	
AS.ni.14.37	nāsābhaṅgo 'sthimajjasthe netrarāgaḥ svarakṣayaḥ § 8908	20
	kṣate ca kṛmayāḥ śukre svadārāpatyabādhanam § 8909	
AS.ni.14.38	yathāpūrvam ca sarvāṇi syurlīṅgānyasṛgādiṣu § 8910	
	kuṣṭhaikasambhavam śvitram kilāsam cāruṇam ca tat § 8911	25
AS.ni.14.39	nirdiṣṭamaparīsrāvi tridhātūdbhavasamśrayam § 8912	
AS.ni.14.40	vātādrūkṣāruṇam pittātāmraṃ kamalapatravat § 8913	
	sadāham romavidhvaṃsi kaphācchvetam ghanam guru § 8914	
AS.ni.14.41	sakaṇḍu ca kramādraktamāmsamedassu cādiśet § 8915	30
	varṇenaivedṛgubhayaṃ kṛcchraṃ taccottarottaram § 8916	
AS.ni.14.42	aśuklaromābahulamasamśṛṣṭam mitho navam § 8917	
	anagnidagdhaṃ sādhyam śvitram varjyamato 'nya- thā § 8918	35
AS.ni.14.43	guhyapāṇitalauṣṭheṣu jātamapyacirantanam § 8919	
	sparśaikāhāraśayyādisevanāt prāyaśo gadāḥ § 8920	
AS.ni.14.44	sarve sañcāriṇo netratvavgvikārā viśeṣataḥ § 8921	

	kṛmayastu dvidhā proktā bāhyābhyantarabhedataḥ	
	§ 8922	
	bahirmalakaphāsṛgviḍjanmabhedāccaturvidhāḥ § 8923	AS.ni.14.45
	nāmato viṃśatividhā bāhyāstatrāmṛjodbhavāḥ § 8924	
5	tilapramāṇasamsthānavarṇāḥ keśāambarāśrayāḥ § 8925	AS.ni.14.46
	bahupādāśca sūkṣmāśca yūkā likṣāśca nāmataḥ	
	§ 8926	
	dvidhā te koṭhapiṭakākaṇḍūgaṇḍān prakurvate § 8927	AS.ni.14.47
	kuṣṭhaikahetavo 'ntarjāḥ śleṣmajāsteṣu cādhikam	
10	§ 8928	
	madhurānnaguḍakṣīradadhisaktunavodanaiḥ § 8929	AS.ni.14.48
	śakṛjḅā bahuviḍdhānyaparṇāśākaukulādibhiḥ § 8930	
	kaphādāmāśaye jātā vṛddhāḥ sarpanti sarvataḥ § 8931	AS.ni.14.49
	pṛthuvraddhnanibhāḥ kecit kecit gaṇḍūpadopamāḥ	
15	§ 8932	
	rūḍhadhānyāṅkurākārāstanudīrghāstathāṇavaḥ § 8933	AS.ni.14.50
	śvetāstāmrāvabhāsāśca nāmataḥ saptadhā tu te § 8934	
	antrādā udarāveṣṭā hr̥dayādā mahāruhāḥ § 8935	AS.ni.14.51
	curavo darbhakusumāḥ sugandhāste tu kurvate	
20	§ 8936	
	hr̥llāsamāsyasravaṇamavipākamarocakam § 8937	AS.ni.14.52
	mūrchācchardijvarānāhakārśyaksavathupīnasān § 8938	
	raktavāhisirāsthānā raktajā jantavo 'ṇavaḥ § 8939	AS.ni.14.53
	apādā vṛttatāmrāśca saukṣmyāt kecidadarśanāḥ	
25	§ 8940	
	keśādā lomavidhvamsā lomadvīpā udumbarāḥ § 8941	AS.ni.14.54
	ṣaṭ te kuṣṭhaikakarmāṇaḥ sahasaurasamātarāḥ § 8942	
	pakvāśaye purīṣoṭthā jāyante 'dhovisarpīṇaḥ § 8943	AS.ni.14.55
	vṛddhāste syurbhaveyuśca te yadāmāśayonmukhāḥ	
30	§ 8944	
	tadāsyodgāraniśvāsā viḍgandhānuvidhāyinaḥ § 8945	AS.ni.14.56
	pṛthuvṛttatanusthūlāḥ śyāvapītasitāsītāḥ § 8946	
	te pañca nāmnā kṛmayāḥ kakerukamakerukāḥ § 8947	AS.ni.14.57
	sausurādāḥ salūnākhyā lelihā janayanti ca § 8948	
35	viḍbhedaśūlaviṣṭambhakārśyapāruṣyapāṇḍutāḥ § 8949	AS.ni.14.58
	romaharṣāgnisadanagudakaṇḍūrvinirgamāt § 8950	
	iti caturdaśo 'dhyāyḥ	

3.14 atha pañcadaśo 'dhyāyaḥ |

AS.ni.15.1	athāto vātavyādhinidānaṃ vyākhyāsyāmaḥ § 8952 iti ha smāhurātreyaḍayo maharṣayaḥ § 8953	
AS.ni.15.2	sarvārthānarthakarāṇe viśvasyāsyāikakāraṇam § 8954 aduṣṭaduṣṭaḥ pavanaḥ śarīrasya viśeṣataḥ § 8955	
AS.ni.15.3	sa viśvakarmā viśvātmā viśvarūpaḥ prajāpatiḥ § 8956 sraṣṭā dhātā vibhurviṣṇuḥ saṃhartā mṛtyurantakaḥ § 8957	5
AS.ni.15.4	tadaduṣṭau prayatnena yatitavyamataḥ sadā § 8958 tasyoktaṃ doṣavijñāne karma prākṛtavaikṛtam § 8959	
AS.ni.15.5	samāsādvyaśato doṣabhedīye nāma dhāma ca § 8960 pratyekaṃ pañcadhā cāro vyāpāraśceha vaikṛtam § 8961	10
AS.ni.15.6	tasyocyate vibhāgena sanidānaṃ salakṣaṇam § 8962 asaṅkhyamāpi saṅkhyāyai yadaśītyā pureritam § 8963	
AS.ni.15.7	dhātukṣayakarairvāyuḥ kupyatyatiniṣovitaiḥ § 8964 caran srotaḥsu rikteṣu bhṛśaṃ tānyeva pūrayan § 8965	15
AS.ni.15.8	tebhyo 'nyadoṣapūrṇebhyaḥ prāpya vāvaraṇam balī § 8966 tatra pakvāśayaṃ kruddhaḥ sūlānāhāntrakujanam § 8967	20
AS.ni.15.9	malarodhāśmavardhmārśastrikapṛṣṭhakaṭīgraham § 8968 karotyadharakāye ca tāṃstān kṛcchrānupadravān § 8969	
AS.ni.15.10	āmāśaye tṛḍvamathuśvāsakāsaviṣūcikāḥ § 8970 kaṅṭhoparodhamudgārān vyādhinūrdhvaṃ ca nābhi- taḥ § 8971	25
AS.ni.15.11	śrotrādiṣvīndriyavadhaṃ tvaci sphuṭānarūkṣate § 8972 rakte tīvrāṃ rujāṃ svāpaṃ tāpaṃ rāgaṃ vivarṇatām § 8973	
AS.ni.15.12	aruṃṣyannasya viṣṭambhamaruciṃ kṛśatām bhramam § 8974 māṃsamedogato granthīmstodāḍhyān karkaśān bhra- mam § 8975	30
AS.ni.15.13	gurvaṅgaṃ cātīruk stabdham muṣṭidaṅḍahatopamam § 8976	35

- asthistaḥ sakthisandhyasthiśūlaṃ tīvraṃ balakṣayam
 | | § 8977
- majjastho 'sthiṣu sauṣiryamasvapnaṃ santataṃ rujam AS.ni.15.14
 | § 8978
- 5 śukrasya śīghramutsargaṃ saṅgaṃ vikṛtimeva vā | |
 § 8979
- tadvadgarbhasya śukrasthaḥ sirāsvādhmānariktate | AS.ni.15.15
 § 8980
- tatsthaḥ snāvasthitaḥ kuryātgrdhrasyāyāmakubjataḥ
 10 | | § 8981
- vātapūrṇadṛtisparśaṃ śophaṃ sandhigato 'nilaḥ | AS.ni.15.16
 § 8982
- prasāraṇākuñcanayoḥ pravṛttiṃ ca savedanām | | § 8983
- 15 sarvāṅgasaṃśrayastodabhedasphuraṇabhañjanam | § 8984 AS.ni.15.17
- stambhanākṣepaṇasvāpasandhyākuñcanakampanam | |
 § 8985
- yadā tu dhamanīḥ sarvāḥ kruddho 'bhyeti muhurmu- AS.ni.15.18
 huḥ | § 8986
- 20 tadāṅgamākṣipatyēṣa vyādhirākṣepakaḥ smṛtaḥ | |
 § 8987
- adhaḥpratihatō vāyurvrajannūrdhvaṃ hṛdāśritāḥ | AS.ni.15.19
 § 8988
- nāḍīḥ praviśya hṛdayaṃ śiraḥ śaṅkhau ca pīḍayan | |
 § 8989
- 25 ākṣipet parito gātraṃ dhanurvaccāsyā nāmayet | § 8990 AS.ni.15.20
- kṛcchrāducchvasiti stabdhasrastamīlitadr̥k tataḥ | |
 § 8991
- kapota iva kūjeca nissamjñāḥ so 'patantrakaḥ | | § 8992 AS.ni.15.21
- 30 sa eva cāpatānākhyo mukte tu marutā hṛdi | § 8993 AS.ni.15.22
- aśnuvīta muhuḥ svāsthyaṃ muhurasvāsthyaṃāvṛte | |
 § 8994
- garbhapātasamutpannaḥ śoṇitātisravotthitaḥ | § 8995 AS.ni.15.23
- abhighātasamutthaśca duścikitsyatamo hi saḥ | | § 8996
- 35 manye saṃstabhya vāto 'ntarāyacchan dhamanīryadā | AS.ni.15.24
 § 8997
- vyāpnoti sakalaṃ dehaṃ jatrurāyamyate tadā | | § 8998
- antardhanurivāṅgaṃ ca vegaiḥ stambhaṃ ca netrayoḥ AS.ni.15.25
 | § 8999

	karoti jṛmbhāṃ daśanaṃ daśanānāṃ kaphodvamam § 9000	
AS.ni.15.26	pārśvayorvedanāṃ vākyahanuprṣṭhaśirograhat § 9001 antarāyāma ityeṣa bāhyāyāmaśca tadvidhaḥ § 9002	
AS.ni.15.27	dehasyabahirāyāmāt prṣṭhato hriyate śiraḥ § 9003	5
AS.ni.15.28	uraścetkṣipyate tatra kandharā cāvamṛdyate § 9004 danteṣvāsye ca vaivarṇyaṃ prasvedaḥ stabdhagātratā § 9005	
AS.ni.15.29	bāhyāyāmaṃ dhanuṣkampam bruvate veginam ca tam § 9006	10
	vraṇam marmāśritaṃ prāpya samīraṇasamīraṇāt § 9007	
	vyāyacchanti tanuṃ doṣāḥ sarvāmāpādamastakam § 9008	
AS.ni.15.30	trṣyataḥ pāṇḍugātrasya vraṇāyāmaḥ sa varjitaḥ § 9009	15
	gate vege bhavet svāsthyam sarveṣvākṣepakeṣu tu § 9010	
AS.ni.15.31	jihvātilekhanācchuṣkabhakṣaṇādabhighātataḥ § 9011 kupito hanumūlasthaḥ sraṃsayitvānilo hanū § 9012	
AS.ni.15.32	karoti vivṛtāsyatvamathavā saṃvṛtāsyatām § 9013	20
	hanusraṃsaḥ sa tena syāt kṛcchrāccarvaṇabhāṣaṇam § 9014	
AS.ni.15.33	vāgvāhinīsiraṃsthō jihvāṃ stambhayate 'nilaḥ § 9015 jihvāstambhaḥ sa tenānnapānavākyeṣvanīśatā § 9016	
AS.ni.15.34	śirasā bhārabharaṇādatihāsyaprabhāṣaṇāt § 9017	25
AS.ni.15.35	utrāsavakraṣavathukharakārmukakarṣaṇāt § 9018 viṣamādupadhānācca kaṭhinānāṃ ca carvaṇāt § 9019 vāyurvivṛddhastaistaiśca vātalairūrdhvamāsthitaḥ § 9020	
AS.ni.15.36	vakrīkaroti vaktrārdhamuktaṃ hasitamīkṣitam § 9021	30
	tato 'sya kampate murdhā vākṣaṅgaḥ stabdhanetratā § 9022	
AS.ni.15.37	dantacālaḥ svarabhraṃsaḥ śrutihāniḥ kṣavagrahaḥ § 9023	
	gandhājñānaṃ smrtermoṣastrāsaḥ suptasya jāyate	35
AS.ni.15.38	niṣṭhīvaḥ pārśvato yāyādekasyākṣṇornimīlanam § 9025	

- jatrorūrdhavaṃ rujāstīvrāḥ śarīrārdhe 'dhare 'pi vā | |
 § 9026
- tamāhurarditaṃ kecidekāyāmamathāpare | § 9027 AS.ni.15.39
 raktamāśritya pavanaḥ kuryānmūrdhadharāḥ sirāḥ | |
 5 § 9028
- rūkṣāḥ savedanāḥ kṛṣṇāḥ so 'sādhyāḥ syāt sirāgrahaḥ | AS.ni.15.40
 § 9029
- gr̥hītvārdhaṃ tanorvāyuhḥ sirāḥ snāyūrviśoṣya ca | |
 § 9030
- 10 pakṣamanyataraṃ hanti sandhibandhān vimokṣayan | AS.ni.15.41
 § 9031
- kṛtsno 'rdhakāyastasya syādakarmaṇyo vicetanaḥ | |
 § 9032
- 15 ekāṅgarogaṃ taṃ kecidanye pakṣavadhaṃ viduḥ | AS.ni.15.42
 § 9033
- sarvāṅgarogaṃ tadvacca sarvakāyāśrite 'nile | | § 9034
 śuddhavātahataḥ pakṣaḥ kṛcchrasādhyatamo mataḥ | AS.ni.15.43
 § 9035
- 20 kṛcchrastvanyena saṃsṛṣṭo vivarjyaḥ kṣatahetukaḥ | |
 § 9036
- āmabaddhāyanaḥ kuryāt saṃstabhyāṅgaṃ kaphānvi- AS.ni.15.44
 taḥ | § 9037
- asādhyamḥ hatasarvehaṃ daṇḍavaddaṇḍakaṃ marut
 | | § 9038
- 25 aṃsamūlasthito vāyuhḥ sirāḥ saṅkocya tatragāḥ | § 9039 AS.ni.15.45
 bāhupraspanditaharaṃ janayatyapavāhukam | | § 9040
- talaṃ pratyaṅgulīnāṃ yā kaṇḍarā bāhupṛṣṭhataḥ | AS.ni.15.46
 § 9041
- 30 bāhuceṣṭāpaharaṇī viśvācī nāma sā smṛtā | | § 9042
 vāyuhkaṭyāmḥ sthitaḥ sakthnaḥ kaṇḍarāmākṣipedyadā AS.ni.15.47
 | § 9043
- tadā khañjo bhavējantuhḥ paṅguḥ sakthnordvayorapi
 | | § 9044
- 35 kampate gamanārambhe khañjanniva ca yāti yaḥ | § 9045 AS.ni.15.48
 kalāyakhañjaṃ taṃ vidyānmuktasandhiprabandhanam
 | | § 9046
- śītoṣṇadravasamśuṣkagurusnigdhairniṣevitaiḥ | § 9047 AS.ni.15.49
 jīrṇājīrṇe tathāyāsasaṅkṣobhasvapnajāgaraiḥ | | § 9048

AS.ni.15.50	saśleşmamedahpavanamāmamatyarthasañcitam § 9049 abhibhūyetaraṃ doṣamurū cet pratipadyate § 9050	
AS.ni.15.51	sakthyāsthanā prapūryāntaḥ śleşmaṇā stimitena tat § 9051	
AS.ni.15.52	tadā stabhnāti tenorū stabdhau śītāvacetanau § 9052 5 parakīyāviva gurū syātāmatibhrśavyathau § 9053 dhyānāṅgamardastaimityatandrācchardiyarucijvaraiḥ § 9054	
AS.ni.15.53	saṃyutaḥ pādasadanakṛcchroddharaṇasuptibhiḥ § 9055 tamūrustambhamityāhurādhyavātamathāpare § 9056 10	
AS.ni.15.54	vātaśoṇitajaḥ śopho jānumadhye mahārujaḥ § 9057 jñeyah kroṣṭukaṇīrṣastu sthūlah kroṣṭukaśīrṣavat § 9058	
AS.ni.15.55	ruk pāde viṣamanyaste śramādvā jāyate yadā § 9059 vātena gulphamāśritya tamāhurvātakaṇṭakam § 9060 15	
AS.ni.15.56	pārṣṇi pratyaṅgulīnām yā kaṇḍarā mārutārditā § 9061 sakthyutkṣepaṃ niḡrṇṇāti ḡrdhrasīm tām pracakṣate § 9062	
AS.ni.15.57	viśvācī ḡrdhrasī caktā khallī tīvrarujānvitā § 9063 hrṣyete caraṇau yasya bhvetām ca prasuptavat § 9064 20	
AS.ni.15.58	pādaharṣaḥ sa vijñeyah kaphamārutakopajaḥ § 9065 pādayoḥ kurute dāhaṃ pittāsṛkasaḥito 'nilah § 9066	
AS.ni.15.59	viśeṣataścaṅkramite pādādāhaṃ tamādiśet § 9067 iti pañcadaśo 'dhyāyah	

3.15 atha ṣoḍaśo 'dhyāyah |

AS.ni.16.1	athāto vātaśoṇitanidānaṃ vyākhyāsyāmaḥ § 9069 iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ § 9070	
AS.ni.16.2	vidāhyannaṃ viruddhaṃ ca tattaccāsṛkpradūṣaṇam § 9071 bhajatām vidhihīnaṃ ca svapnajāgaramaithunam 5 § 9072	
AS.ni.16.3	prāyeṇa sukumāraṇāmacaṅkramaṇaśīlinām § 9073 abhigātādaśuddheśca nṛṇāmasṛji dūṣite § 9074	
AS.ni.16.4	vātalaiḥ śītalairvāyurvṛddhaḥ kruddho vimārgagaḥ § 9075 10	

- tādṛṣenāsrjā ruddhaḥ prāktadeva pradūṣayet | | § 9076
 ādhyarogaṃ khudāṃ vātabalāsaṃ vātaśonitam | § 9077 AS.ni.16.5
 tadāhurnāmabhistacca pūrvam pādau pradhāvati | |
 § 9078
- 5 viśeṣādyānayanādyaiḥ pralambau tasya lakṣaṇam | AS.ni.16.6
 § 9079
 bhaviṣyataḥ kuṣṭhasamaṃ tathā sādah ślathāṅgatā | |
 § 9080
- 10 jānujaṅghorukaṭyaṃsahastapādāṅgasandhiṣu | § 9081 AS.ni.16.7
 kaṇḍūsphuraṇanistodabhedagauravasuptatāḥ | | § 9082
 bhūtvā bhūtvā praṇaśyanti muhurāvīrbhavanti ca | AS.ni.16.8
 § 9083
- pādayormūlamāsthāya kadāciddhastayorapi | | § 9084
 ākhoriva viṣaṃ kruddhaṃ kṛtsnaṃ dehaṃ pradhāvati AS.ni.16.9
 | § 9085
- 15 tvaṅmāṃsāśrayamuttānaṃ tat pūrvam jāyate tataḥ | |
 § 9086
- kālāntareṇa gambhīraṃ sarvān dhātūnābhidravat | AS.ni.16.10
 § 9087
- 20 kaṇḍvādisaṃyutottāne tvak tāmraśyāvalohitā | | § 9088
 sāyāmā bhṛśadāhoṣā gambhīre 'dhikapūrvavaruk | § 9089 AS.ni.16.11
 śvayathurgrathitaḥ pākī sandhyasthimajjasu | | § 9090
 bhindanniva caratyantarvakṛikuvaśca vegavān | § 9091 AS.ni.16.12
 karoti khañjaṃ paṅguṃ vā śarīre sarvataścaran | | § 9092
- 25 vāte 'dhike 'dhikaṃ tatra sūlasphuraṇatodanam | § 9093 AS.ni.16.13
 śophasya raukṣyakṛṣṇatvaśyāvātāvṛddhihānayaḥ | |
 § 9094
- dhamanyaṅgulisandhīnāṃ saṅkoco 'ṅagraho 'tiruk | AS.ni.16.14
 § 9095
- 30 śītadveṣānupaśayau stambhavepathusuptayaḥ | | § 9096
 rakte śopho 'tiruk todastāmraścimicimāyate | § 9097 AS.ni.16.15
 snigdharūkṣaiḥ śamaṃ naiti kaṇḍūkledasamanvitaḥ
 | | § 9098
- 35 pitte vidāhaḥsammohaḥ svedo mūrchā madaḥ satṛṭ | AS.ni.16.16
 § 9099
- sparśākṣamatvam rugrāgaḥ śophah pāko bhṛśoṣmatā
 | | § 9100
- kaphe staimityagurutāsuptisnigdhatvaśītatāḥ | § 9101 AS.ni.16.17

	kaṇḍūrmandā ca rugdvandvasarvaliṅgaṃ ca saṅkare	
	§ 9102	
AS.ni.16.18	ekadoṣānugaṃ sādhyamṃ navamṃ yāpyamṃ dvidoṣajam	
	§ 9103	
	tridoṣajam tyajet srāvi stabdhamarbudakāri ca § 9104	5
AS.ni.16.19	raktamārgamṃ nihantyāśu śākhāsandhiṣu mārutaḥ	
	§ 9105	
	niviśyānyonyamāvārya vedanābhirharatyasūn § 9106	
AS.ni.16.20	vāyau pañcātmake prāṇo raukṣyavyāyāmalaṅghanaiḥ	
	§ 9107	10
	atyāhārābhighātādhvavegodīraṇadhāraṇaiḥ § 9108	
AS.ni.16.21	kupitaścakṣurādīnāmupaghātaṃ pravartayet § 9109	
	pīnasārditatṛṭkāsaśvāsādīṃścāmayānbahūn § 9110	
AS.ni.16.22	udānaḥ kṣavathūdgāracchardinidrāvidhāraṇaiḥ § 9111	
	gurubhārātiruditahāsyādyairvikṛto gadān § 9112	15
AS.ni.16.23	kaṇṭharodhamanobhramśacchardyarocakapanisān § 9113	
	kuryācca galagaṇḍādīntāmtānjatrūrdhvasamśrayān	
	§ 9114	
AS.ni.16.24	vyāno 'tigamanasthānakrīḍāviṣamaceṣṭitaiḥ § 9115	
	virodhirūkṣabhīharṣaviṣādādyaiśca dūṣitaiḥ § 9116	20
AS.ni.16.25	pumṣtvotsāhabalabhramśaśophacittotplavajvarān § 9117	
	sarvāṅgaroganistodaromaharṣāṅgasuptatāḥ § 9118	
AS.ni.16.26	kuṣṭhamṃ visarpamanyāṃśca kuryātsarvāṅgagān ga-	
	dān § 9119	
	samāno viṣamājīrṇaśītasāṅkīrṇabhojanaiḥ § 9120	25
AS.ni.16.27	karotyakālaśayanajāgarādyaiśca dūṣitaiḥ § 9121	
	śūlagulmagrahaṇyādīn pakvāmāsyajān gadān § 9122	
AS.ni.16.28	apāno rūkṣagurvannavegāghātātivāhanaiḥ § 9123	
	yānayānāsanasthānacaṅkramaiścātisevitaiḥ § 9124	
AS.ni.16.29	kupitaiḥ kurute rogāṅkr̥cchrānpakvāśayāśrayān § 9125	30
	mūtraśukrapradoṣārśogudabhramśādikān bahūn	
	§ 9126	
AS.ni.16.30	sarvamṃ ca mārutaṃ sāmamṃ tandrāstaimityagauravaiḥ	
	§ 9127	
	snigdhatvārocakālasyaśaityaśophāgnihānibhiḥ § 9128	35
AS.ni.16.31	kaṭurūkṣābhilāṣeṇa tadvidhopaśayena ca § 9129	
	yuktaṃ vidyānnirāmamṃ tu tandrādīnām viparyayāt	
	§ 9130	

	vāyorāvaraṇaṃ cāto bahubhedam pravakṣyate § 9131	AS.ni.16.32
	liṅgaṃ pittāvṛte dāhastrṣṇā sūlaṃ bhramastamaḥ	
	§ 9132	
	kaṭukoṣṇāmlalavaṇairvidāhaḥ śītakamatā § 9133	AS.ni.16.33
5	śaityagauravaśūlāni kaṭvādyupaśayo 'dhikam § 9134	
	laṅghanāyāsarūkṣoṣṇakāmatā ca kaphāvṛte § 9135	AS.ni.16.34
	raktāvṛte sadāhārtistvaṅmāṃsāntarajā bhr̥sam § 9136	
	bhavecca rāgī śvayathurjāyante maṅḍalāni ca § 9137	AS.ni.16.35
	māṃsena kaṭhinaḥ śopho vivarṇaḥ piṭakāstathā	
10	§ 9138	
	harṣaḥ pipīlikānāṃ ca sañcāra iva jāyate § 9139	AS.ni.16.36
	calaḥ snigdho mṛduḥ śītaḥ śopho gātreṣvarocakaḥ	
	§ 9140	
	ādhyavāta iti jñeyaḥ sa kṛcchro medasāvṛte § 9141	AS.ni.16.37
15	sparśamasthyāvṛte 'tyuṣṇaṃ pīḍanaṃ cābhinandati	
	§ 9142	
	sūcyeva tudyate 'tyarthamaṅgaṃ sīdati śūlyate § 9143	AS.ni.16.38
	majjāvṛte vinamanaṃ jṛmbhaṇaṃ pariveṣṭanam	
	§ 9144	
20	sūlaṃ ca pīḍyamāne ca pāṇibhyāṃ labhate sukham	AS.ni.16.39
	§ 9145	
	śukrāvṛte 'tivego vā na vā niṣphalatāpi vā § 9146	
	bhukte kukṣau rujā jirṇe śāmyatyannāvṛte 'nile § 9147	AS.ni.16.40
	mūtrāpravṛttirādhmānaṃ bastermūtrāvṛte bhavet	
25	§ 9148	
	viḍāvṛte vibandho 'dhaḥ sve sthāne parikṛntati § 9149	AS.ni.16.41
	vrajatyāśu jarāṃ sneho bhukte cānahyate naraḥ § 9150	AS.ni.16.42
	śakṛtpīḍitamannena duḥkhaṃ śuṣkaṃ cirātsṛjet	
	§ 9151	
30	sarvadhātvāvṛte vāyau śroṇivaṅkṣaṇapṛṣṭharuk § 9152	AS.ni.16.43
	vilomo māruto 'svāsthyaṃ hṛdayaṃ pīḍyate 'tica	
	§ 9153	
	bhramo mūrchā rujā dāhaḥ pittena prāṇa āvṛte § 9154	AS.ni.16.44
	vidagdhe 'nne ca vamanamudāne vibhramādayaḥ	
35	§ 9155	
	dāho 'ntarūrjābhraṃśāśca dāho vyāne tu sarvagaḥ	AS.ni.16.45
	§ 9156	

	klamo 'ngaceṣṭāsaṅgaśca santāpaḥ sahedanaḥ	
	§ 9157	
AS.ni.16.46	samāna uṣmopahatiratisvedo 'ratiḥ satṛṭ § 9158	
	dāhaśca syādapāne tu male hāridravarṇatā § 9159	
AS.ni.16.47	rujo 'tivṛddhistāpaśca yonimehanapāyūṣu § 9160	5
AS.ni.16.48	śleṣmaṇā tvāvarte prāṇe sādastandrārucirvamiḥ § 9161	
	ṣṭhīvanakṣavathūdgaraniśvāsocchvāsasaṅgrahaḥ § 9162	
AS.ni.16.49	udāne gurugātratvamarucirvāksvaragrahaḥ § 9163	
	balavarṇapraṇāśaśca vyāne parvāsthivāggrahaḥ	
	§ 9164	10
AS.ni.16.50	gurutāṅgeṣu sarveṣu skhalitaṃ ca gatau bhṛṣam § 9165	
	samāne 'tirimāṅgatvamasvedo mandavahnitā § 9166	
AS.ni.16.51	apāne sakaphaṃ mūtraśakṛtoḥ syāt pravartanam	
	§ 9167	
	iti dvāvimśatividhaṃ vāyorāvaraṇaṃ viduḥ § 9168	15
AS.ni.16.52	prāṇādayastathānyonyamāvṛṇvanti yathākramam § 9169	
	sarvepi viṃśatividhaṃ vidyādāvaraṇaṃ ca tat § 9170	
AS.ni.16.53	niśvāsocchvāvāsasaṃrodhaḥpratiśyāyaḥśirograhaḥ § 9171	
	hṛdrogo mukhaśośaśca prāṇenodāna āvrte § 9172	
AS.ni.16.54	udānenāvṛte prāṇe varṇaujobalasaṅkṣayaḥ § 9173	20
	diśānayā ca vibhaje sarvamāvaraṇaṃ bhiṣak § 9174	
AS.ni.16.55	sthānānyavekṣya vātānāṃ vṛddhiṃ hāniṃ ca karma-	
	nām § 9175	
	prāṇādīnāṃ ca pañcānāṃ miśramāvaraṇaṃ mithaḥ	
	§ 9176	25
AS.ni.16.56	pittādibhirdvādaśabhirmiśraṇāṃ miśritaiśca taiḥ	
	§ 9177	
	miśraiḥ pittādibhistadvanmiśraṇābhiranekadhā § 9178	
AS.ni.16.57	tāratamyavikalpācca yātyāvṛtiraśankhyatām § 9179	
	tāṃ lakṣayedavahito yathāsvaṃ lakṣaṇodayāt § 9180	30
AS.ni.16.58	śanaiśśanaiścopaśayād gūḍhāmapi muhurmuḥuḥ	
	§ 9181	
	viśeṣājīvitam prāṇa udāno balamucyate § 9182	
AS.ni.16.59	syāttayoḥ pīḍanāddhānirāyūṣaśca balasya ca § 9183	
AS.ni.16.60	āvṛtā vāyavo 'jñātā jñātā vā vatsaram sthitāḥ § 9184	35
	prayatnenāpi duḥśādhyā bhaveyurvānupakramāḥ	
	§ 9185	
AS.ni.16.61	vidradhiplīhahṛdrogagulmāgnisadanādayaḥ § 9186	

bhavantyupadravāsteṣāmāvṛtānāmupekṣaṇāt | | § 9187
iti ṣoḍaśo 'dhyāyaḥ | |

nidānasthānaṃ tṛtīyaṃ samāptam | |

4 cikitsāsthānam

- athāto jvaracikitsitaṃ vyākhyāsyāmaḥ | § 9190 AS.Ci.1.1
iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ | | § 9191
- āmāśayastho hatvāgniṃ sāmo mārgān pidhāya yat | AS.Ci.1.2
§ 9192
- 5 vidadhāti jvaraṃ doṣastasmāt kurvīta laṅghanam | |
§ 9193
- prāgrūpeṣu jvarādao vā balaṃ yatnena pālayan | § 9194 AS.Ci.1.3
balādhiṣṭhānamārogyamārogyārthaḥ kriyākramaḥ | |
§ 9195
- 10 laṅghanaiḥ kṣapite doṣe dīpte 'gnau lāghave sati | § 9196 AS.Ci.1.4
svāस्थ्यam kṣutṛṇ ruciḥ paktirbalemājaśca jāyate | |
§ 9197
- tatrotkṛṣṭe samutkliṣṭe kaphaprāye cale male | § 9198 AS.Ci.1.5
sahr̥llāsaprasekānnadveṣakāsaviṣūcike | | § 9199
- 15 sadyobhuktasya sañjāte jvare sāme viśeṣataḥ | § 9200 AS.Ci.1.6
vamanam vamanārhasya śastaṃ kuryāttadanyathā | |
§ 9201
- śvāsātīsārasanmohahṛdrogaviṣamajvarān | | § 9202 AS.Ci.1.7
pippalībhiryutāṃ gālāṃ kaliṅgairmadhukena vā | AS.Ci.1.8
20 § 9203
- pītvoṣṇatoyena vamenmadhbambu lavaṇāmbu vā | |
§ 9204
- paṭolanimbakarkoṭavetrapatrajalāni vā | § 9205 AS.Ci.1.9
peyaṃ maṇḍam rasaṃ cekṣormadyaṃ kalpoditāni vā
25 | | § 9206
- vamanāni prayuñjīta balakālavibhāgavit | § 9207 AS.Ci.1.10
kṛte 'kṛte vā vamine jvarī kuryādviśoṣaṇam | | § 9208
- doṣāṇaṃ samudīrṇānāṃ pācanāya śamāya ca | § 9209 AS.Ci.1.11
āmena bhasmanevāgnau channe 'nnaṃ na vipacyate
30 | | § 9210

AS.Ci.1.12	tasmādādoṣapacanājivaritānupavāsayet § 9211	
	tr̥ṣṇagalpālpamuṣṇāmbu pibedvātakaphajvare § 9212	
AS.Ci.1.13	tat kapham vilayam nītvā tr̥ṣṇāmāsu nivartayet § 9213	
	udīrya cāgniṃ srotāṃsi mṛdūkṛtya viśodhayet § 9214	
AS.Ci.1.14	līnapittānilasvedaśakṛṇmūtrānulomanam § 9215	5
	nidrājānyāruciharam prāṇānāmavalambanam § 9216	
AS.Ci.1.15	viparītamataḥ śītam doṣasaṅghātavardhanam § 9217	
AS.Ci.1.16	uṣṇamevamguṇatve 'pi yuñjyānnaikāntapittale § 9218	
	udriktapitte davathudāhamohātisāriṇi § 9219	
AS.Ci.1.17	viṣamadyotthite gr̥ṣme kṣatakṣīṇe 'srāpittini § 9220	10
	ghanacandanaśuṅṭhyambuparpaṭośīrasādhitam § 9221	
AS.Ci.1.18	śītam tebhyo hitam toyam pācanam tr̥ḍjvarāpaham	
	§ 9222	
	ūṣmā pittādr̥te nāsti jvaro nāstyūṣmaṇā vinā § 9223	
AS.Ci.1.19	tasmāt pittaviruddhāni tyajet pittād̥hike 'dhikam § 9224	15
	snānābhyaṅgapradehāṃśca pariśeṣam ca laṅghanam	
	§ 9225	
AS.Ci.1.20	ajīrṇa iva śūlaghnam sāme tīvraruji jvare § 9226	
	na pibedaūśadham taddhi bhūya evāmamāvahet	
	§ 9227	20
AS.Ci.1.21	āmābhibhūtakoṣṭhasya ksīram viṣamaheriva § 9228	
	sodardapīnasaśvāse jaṅghāparvāsthīśūlini § 9229	
	vātaśleṣmātmake svedaḥ praśastaḥ sa pravartayet	
	§ 9230	
AS.Ci.1.22	svedamūtraśakṛdvātān kuryādagneśca pāṭavam § 9231	25
	snehoktamācāravidhiṃ sarvataścānupālayet § 9232	
AS.Ci.1.23	laṅghanam svedanam kālo yavāgvastiktako rasaḥ	
	§ 9233	
	malānām pācanāni syuryathāvastham krameṇa vā	
	§ 9234	30
AS.Ci.1.24	śuddhavātakṣayāgantujīrṇajvariṣu laṅghanam § 9235	
	neṣyate teṣu hi hitam śamanam yanna karśanam	
	§ 9236	
AS.Ci.1.25	tatrasāmajvarākṛtyā jānīyādaviśoṣitam § 9237	
	dvidhidhopakramajñānamavekṣeta ca laṅghane	
	§ 9238	35
AS.Ci.1.26	yuktaṃ laṅghitaliggaistu taṃ peyābhirupācaret § 9239	

- yathāsvauşadhasiddhābhirmaṇḍapūrvābhirāditaḥ | |
 § 9240
- ṣaḍahaṃ vā mṛdutvaṃ vā jvaro yāvadaṅvāpnuyāt | § 9241 AS.Ci.1.27
 tasyāgnirdīpyate tābhiḥ samidbhiriva pāvakaḥ | | § 9242
 5 tāśca bheṣajasamyogāllaghutvāccāgnidīpanāḥ | § 9243 AS.Ci.1.28
 vātamūtrapurīṣāṇāṃ doṣāṇāṃ cānulomakāḥ | | § 9244
 svedanāya dravoṣṇatvānmṛduttvātṛtpraśāntaye | § 9245 AS.Ci.1.29
 āhārabhāvāt prāṇāya saratvāllāghavāya ca | | § 9246
 jvaraghnā jvarasātmyatvāt tasmāt peyābhirāditaḥ | AS.Ci.1.30
 10 § 9247
- upakramejjvarān sarvānṛte madyasamutthitāt | | § 9248
 prāglājapeyāṃ sujarāṃ saśuṅṭhīdhānyapippalīm | § 9249 AS.Ci.1.31
 sasaindhavāṃ tathāmlārthī tāṃ pibet sahadāḍimām | |
 § 9250
- srṣṭavidbahupitto vā saśuṅṭhīmākṣikāṃ himām | § 9251 AS.Ci.1.32
 bastipārśvasīraḥsūlī vyāghrīgokṣurasādhitām | | § 9252
 15 pṛṣṇi parṇibalābilvanāgarotpaladhānyakaiḥ | § 9253 AS.Ci.1.33
 siddhāṃ jvarātisāryamlāṃ peyāṃ dīpanapācanīm | |
 § 9254
- hrasvenapañcamūlena hikkārukśvāsakāsavān | § 9255 AS.Ci.1.34
 pañcamūlena mahatā kaphārto yavasādhitām | | § 9256
 20 vibaddhavarcaḥ sayavāṃ pippalyāmalakaiḥ kṛtām | AS.Ci.1.35
 § 9257
- yavāgūṃ sarpiṣā bhṛṣṭāṃ maladoṣānulomanīm | |
 25 § 9258
- cavikāpippalīmūladrākṣāmalakanāgaraiḥ | § 9259 AS.Ci.1.36
 koṣṭhe vibaddhe saruji pibettu parikartini | | § 9260
 kolavṛkṣāmlakalāśīdhāvanīśrīphalaiḥ kṛtām | § 9261 AS.Ci.1.37
 asvedanidrastrṣṇārtaḥ sitāmalakanāgaraiḥ | | § 9262
 30 sitābadaramṛdvīkāsārivāmustacandanaiḥ | § 9263 AS.Ci.1.38
 tṛṣṇācchardiparīdāhajvaraghnīm kṣaudrasamyutām | |
 § 9264
- kuryāt peyauşadhaireva rasayūṣādikānapi | § 9265 AS.Ci.1.39
 madyodbhave madyanītye pittasthānagate kaphe | |
 35 § 9266
- grīṣme tayorvādhikayostrṛtchardidāhapīḍite | § 9267 AS.Ci.1.40
 ūrdhvaṃ pravṛtte rakte ca peyāṃ necchanti teṣu tu | |
 § 9268

AS.Ci.1.41	drākṣādādimakāśmaryapathyā pīluparūṣakaiḥ § 9269 samadhūkaiḥ sabadaraiḥ sakṣaudrān sasitopalān § 9270	
AS.Ci.1.42	jvaraghnaistoyamṛditairadbhīrvā lājatarpaṇān § 9271 pibet susūkṣmarajasastato jīrṇe tu tarpaṇe § 9272	5
AS.Ci.1.43	yavāgvām vaudanaṃ kṣudvānaśnīyādbhrṣṭataṇḍulam § 9273	
AS.Ci.1.44	dakalāvaṇikairyūṣaiḥ rasairvā mudgalāvajaiḥ § 9274 ityayaṃ ṣaḍaho neyo balaṃ doṣaṃ ca rakṣatā § 9275 tataḥ pakveṣu doṣeṣu laṅghanādyaiḥ praśasyate § 9276	10
AS.Ci.1.45	kaṣāyo doṣaśeṣasya pācanaḥ śamano 'thavā § 9277 tiktaḥ pitte viśeṣeṇa prayojyaḥ kaṭukaḥ kaphe § 9278	
AS.Ci.1.46	pittaśleṣmaharatve 'pi kaṣāyaḥ sa na śasyate § 9279 navajvare malastambhāt kaṣāyo viṣamajvarān § 9280	15
AS.Ci.1.47	kurute 'rucihṛllāsahidhmādhmānādikānapi § 9281 na cyavante na pacyante kaṣāyastambhitā malāḥ § 9282	
AS.Ci.1.48	tiryaggatā vimārgā vā vardhayantyaḥ ca jvaram § 9283 baddhāmakaphavātativācchūlānāhādikānapi § 9284	20
AS.Ci.1.49	saptāhādaṣṭadham kēṃcidāhuranye daśāhataḥ § 9285 kecillaghvannabhuktasya yojyamāmolbaṇe na tu § 9286	
AS.Ci.1.50	tīvrajvaraparītasya doṣavegodaye yataḥ § 9287 doṣe 'thavātinicite tandrāstaimityakāriṇi § 9288	25
AS.Ci.1.51	apacyamānaṃ bhaiṣajyaṃ bhūyo jvalayati jvaram § 9289	
AS.Ci.1.52	yadā jvaro mṛdurdeho laghuḥ pracalitā malāḥ § 9290 acirajvaritasyāpi yojayedbheṣajaṃ tadā § 9291 mustayā parpaṭaṃ yuktaṃ śuṅṭhyā duṣparśayāpi vā § 9292	30
AS.Ci.1.53	pākyam śītakaṣāyaṃ vā pāṭhośīraṃ savālakam § 9293 pibettadvacca bhūnimbaguḍūcīmustanāgaram § 9294	
AS.Ci.1.54	yathāyogamime yojyāḥ kaṣāyā doṣapācanāḥ § 9295 jvarārocakatrṣṇāsyavairasyāpaktināśanāḥ § 9296	35
AS.Ci.1.55	pāṭhendrayavabhūnimbamustaparpaṭakāmṛtāḥ § 9297 jayantyāmamatisāraṃ jvaram ca samahaṣadhāḥ § 9298	

	durālabhāmṛtāmustānāgaram vātaje jvare § 9299	AS.Ci.1.56
	athavā pippalīmūlaguḍūcīviśvabheṣajam § 9300	
	kanīyaḥ pañcamūlaḥ ca pitte kṣaudrasamanvitāḥ	AS.Ci.1.57
	§ 9301	
5	kaliṅgamustakaṭukā mustāparpaṭakam tathā § 9302	
	sadhanvayāsabhūnimbaḥ vatsakādyo gaṇaḥ kaphe	AS.Ci.1.58
	§ 9303	
	athavā vṛṣagāṅgeyī śṛṅgevaradurālabhāḥ § 9304	
	rugvibandhānilaśleṣmayukte dīpanapācanam § 9305	AS.Ci.1.59
10	abhayāpippalīmūlaśamyākakaṭukāghanam § 9306	
	kaliṅgakāḥ paṭolasya patraḥ kaṭukarohiṇī § 9307	AS.Ci.1.60
	paṭolaḥ sārivā mustā pāṭhā kaṭukarohiṇī § 9308	
	paṭolanimbatriphalāmṛdvīkāmustavatsakāḥ § 9309	AS.Ci.1.61
	kirātatiktamamṛtā candanāḥ viśvabheṣajam § 9310	
15	dhātrī mustāmṛtākṣaudramardhaślokaśamāpanāḥ	AS.Ci.1.62
	§ 9311	
	pañcaite santatādīnāḥ pañcānāḥ śamanā matāḥ	
	§ 9312	
	paṭolendrayavāriṣṭabhadramustāmṛtādvayam § 9313	AS.Ci.1.63
20	sārivādvitayam pāṭhā trāyantī kaṭurohiṇī § 9314	
	paṭolāriṣṭamṛdvīkāśamyākatriphalāvṛṣam § 9315	AS.Ci.1.64
	candanośīradhānyābdaguḍūcīviśvabheṣajam § 9316	
	devadārusthirāśuṅṭhīvāsādhātrīharītakīḥ § 9317	AS.Ci.1.65
	pañca pañca jvarān ghnanti yogā madhusitotkaṭāḥ	
25	§ 9318	
	saguḍāḥ sārivādrākṣāśatāhvākaṇareṇukāḥ § 9319	AS.Ci.1.66
	kāśmaryasārivādrākṣātrāyamāṇāmṛtāguḍāḥ § 9320	
	śatapuṣpāvacaḥ kuṣṭhadēvadāruhareṇukāḥ § 9321	AS.Ci.1.67
	śarkarāmadhusamṛyuktāḥ samāṃsīmustadhānyakāḥ	
30	§ 9322	
	kṛṣṇāpunarnavādrākṣāśatāhvāguḍasārivāḥ § 9323	AS.Ci.1.68
	śāliparṇībalādrākṣāsārivācchinnasambhavāḥ § 9324	
	āragvadhō balā rāsnā kāśmaryam madhukam guḍāḥ	AS.Ci.1.69
	§ 9325	
35	śatāvarīcchinnaruhāsvaraso vā guḍānvitāḥ § 9326	
	sakṛṣṇājīrakasitānāgaraścāmṛtārasaḥ § 9327	AS.Ci.1.70
	vātajvaram jayanyūsu kevalo vāmṛtārasaḥ § 9328	
	bhāṅgīsaralagāṅgeyīdārukūṣṭhailavālukam § 9329	AS.Ci.1.71

AS.Ci.1.72	koṣṇaṃ ghr̥taguḍopetaṃ pibedvā vātajē jvare § 9330 paṭolādiguḍūcyādī sūtroktau pittajē jvare § 9331	
AS.Ci.1.73	añjanādiḥ sakāśmaryaḥ sārivādiḥ saśarkaraḥ § 9332 sitāmadhukakāśmaryaśītośāriparūṣakam § 9333	
AS.Ci.1.74	guḍūcīsārivāloddhvakamalotpalaśarkarāḥ § 9334	5
AS.Ci.1.75	drākṣābhayātiktaghanaśamyākaphalaparpaṭam § 9335 śyāmāparpaṭaduḥsparśātikṭātikṭasitāvṛṣāḥ § 9336	
AS.Ci.1.76	śarkarātikṭakaṭukātrāyamāṇābibhītakam § 9337 guḍūcyāmalakairyuktaḥ kevalo vāpi parpaṭaḥ § 9338	
AS.Ci.1.77	kaṣāyo vā himastiktādrākṣāmadhukanimbajaḥ § 9339	10
AS.Ci.1.78	pittajvaraghnī kaṭukā ślakṣṇāpiṣṭā saśarkarā § 9340 kaphajē 'tiviṣośīrapaṭolamaricakṣapāḥ § 9341 samūrvendrayavadvīpikuṣṭhanimbavacāguḍāḥ § 9342	
AS.Ci.1.79	saptacchadāmṛtānimbasphūrjātaṃ māḁṣikānvitam § 9343	15
AS.Ci.1.80	nīśātrikaṭukam tiktānāgapuṣpakaliṅgakāḥ § 9344 sārivātivīṣākuṣṭhaduḥsparśāmustagugguluḥ § 9345 parūṣam triphalā tiktā bījam vṛṣakajam ghanam § 9346	
AS.Ci.1.81	nāgaratriphalāmustāmūrvāpāṭhāḥ samāḁṣikāḥ § 9347	20
AS.Ci.1.82	saṃsargasannipāteṣu miśrānetān vikalpayet § 9348 gokaṇṭakabalādarbhāḥ sasiṭā vātapittajē § 9349	
AS.Ci.1.83	drākṣāmalakabhūnimbāḥ saguḍūcīśaṭhīgudāḥ § 9350 trāyantī sārivādrākṣā kāśmaryacchinnaḁguḍāḥ § 9351	
AS.Ci.1.84	drākṣāmasūratrāyantīguḍūcīsārivābalāḥ § 9352	25
AS.Ci.1.85	drākṣāmadhūkamadhukaloddhvakāśmaryasārivāḥ § 9353 mustāmalakaddrīberapadmakesarapadmakam § 9354	
AS.Ci.1.86	mṛṇālacandanośīranīlotpalaparūṣakam § 9355 phāṅṭo himo vā drākṣādirjāṭikusumavāsitaḥ § 9356	
AS.Ci.1.87	yukto madhusitālājairjayatyanilapittajam § 9357	30
AS.Ci.1.88	jvaram madātyayam chardi mūrcham dāham śramam bhramam § 9358 ūrdhvagam raktapittam ca pipāsam kāmalāmapi § 9359	
AS.Ci.1.89	kaphavāte vacātikṭāpāṭhāragvadhavatsakāḥ § 9360	35
AS.Ci.1.90	pippalīcūrṇayukto vā kvāthaśchinnoḁbhavodbhavaḥ § 9361	

- vyāghrīsunṭhyamṛtākvāthaḥ pippalīcūrṇasaṃyutaḥ | |
 § 9362
- vātaśleṣmajvaraśvāsakāsapīnasaśūlajit | § 9363 AS.Ci.1.88
 pathyā kustambarīmustāsunṭhīkatṛṇaparpaṭam | | § 9364
 5 sakaṭphalavacābhārṅīdevāhvam madhuhiṅumat | AS.Ci.1.89
 § 9365
- kaphavātajvaraśthīvakukṣihṛtpārśvavedanāḥ | | § 9366
 kaṇṭhāmayāśyaśvayathukāśvāsānniyacchati | | § 9367 AS.Ci.1.90
 āragvadhādiḥ sakṣaudraḥ kaphapittajvaram jayet | AS.Ci.1.91
 10 § 9368
- tathā tiktāvṛṣośīratrāyantītriphālāmṛtāḥ | § 9369
 paṭolātiviṣānimbamūrvādhanvayavāsākāḥ | | § 9370
 vṛṣapūspacchadarasaḥ śarkarāmākṣikānvitaḥ | § 9371 AS.Ci.1.92
 pittaśleṣmajvaram hanti sārṅkṛpittam sakāmalam | |
 15 § 9372
- anantāviśvabhaisajyakaṭukātoyatoyadāḥ | § 9373 AS.Ci.1.93
 jvaratrṛdbhramasammohadhūmakāmlakanāśanāḥ | | § 9374
 sannipātajvare vyāghnīdevadārūnīśādvayam | § 9375 AS.Ci.1.94
 paṭolapatranimbatvak triphālākaṭukāyutam | | § 9376
 20 mustāparpaṭakam pathyā mṛdvīkā kaṭurohiṇī | § 9377 AS.Ci.1.95
 trāyantīkaṇatanmūladrākṣāpathyāmadhūlikāḥ | | § 9378
 triphalośīraśaḍgranthāyaśṭimadhubalāghanāḥ | § 9379 AS.Ci.1.96
 nāgaram pauṣkaram mūlam guḍūcī kaṇṭakārikā | |
 § 9380
- sakāśaśvāsapārśvārtau vātaśleṣmottare jvare | § 9381 AS.Ci.1.97
 madhūkapuṣpamṛdvīkā trāyamāṇā parūṣakam | | § 9382
 sośīratiktātriphālākāśmaryam kalpayeddhimam | § 9383 AS.Ci.1.98
 kaṣāyam taṃ piban kāle jvarān sarvānapohati | | § 9384
 jātyāmalakamustāni tadvaddhanvayavāsakam | § 9385 AS.Ci.1.99
 30 baddhaviṭ kaṭukādrākṣātrāyantītriphālāguḍān | | § 9386
 jīrṇauśadho 'nnaṃ peyādyamācarecchleṣmavāna tu | AS.Ci.1.100
 § 9387
- peyā kapham vardhayati paṅkam pāṃsuṣu vṛṣṭivat | |
 § 9388
- śleṣmābhiṣyaṇṇadehānāmataḥ prāgapi yojayet | § 9389 AS.Ci.1.101
 yūśān kulatthacaṇakakalāyādikṛtān laghūn | § 9390
 rūkṣāmstiktarasopetān hr̥dyān rucikarān paṭūn | |
 § 9391

AS.Ci.1.102	raktādyāḥ śālayo jīrṇāḥ ṣaṣṭikāśca jvare hitāḥ § 9392 śleṣmottare vītatuṣāstathā vāṭyakṛtā yavāḥ § 9393	
AS.Ci.1.103	odanastaiḥ sruto dvistriḥ prayoktavyo yathāyatham § 9394	
AS.Ci.1.104	doṣadūṣyādibalato jvaraghnakvāthasādhitāḥ § 9395 mudgādyairlaghubhiryūṣāḥ kulatthaiśca jvarāpahāḥ § 9396	5
AS.Ci.1.105	kāravellakakarkoṭabālamūlakaparpaṭaiḥ § 9397 vārtākanimbakusumapaṭolaphalapallavaiḥ § 9398 atyantalaghubhirmāṃsairjāṅgalaiśca hitā rasāḥ § 9399	10
AS.Ci.1.106	vyāghrīparūṣatarkārīdrākṣāmalakadāḍimaiḥ § 9400 saṃskṛtāḥ pippalīśuṅṭhīdhānyajīrakasaindhavaiḥ § 9401 sitāmadhubhyāṃ prāyeṇa saṃyutā vā kṛtākṛtāḥ § 9402	
AS.Ci.1.107	anamlatakrasiddhāni rucyāni vyañjanāni ca § 9403 acchānyanalasampannānyanupāne 'pi yojayet § 9404 tāni kvathitaśītaṃ ca vāri madyaṃ ca sātmyataḥ § 9405	15
AS.Ci.1.108	kaṣāyapānathyānnairdaśāha iti laṅghate § 9406 sarpirdadyāt kaphe mande vātapittottare jvare § 9407 pakveṣu doṣeṣvamṛtaṃ tadviṣopamamanyathā § 9408	20
AS.Ci.1.109	daśāhe syādatīte 'pi jvaropadravavṛddhikṛt § 9409 laṅghanādikramaṃ tatra kuryādā kaphasaṅkṣayāt § 9410	
AS.Ci.1.110	sajvaram jvaramuktaṃ vā dinānte bhojayellaghu § 9411 śleṣmakṣayavivṛddhoṣmā balavānanalastadā § 9412	25
AS.Ci.1.111	yathocite 'thavā kāle doṣasātmyānurodhataḥ § 9413 prāgalpavahnirbhuñjāno na hyajīrṇena pīḍyate § 9414 iti prathamō 'dhyāyaḥ	

4.1 atha dvitīyo 'dhyāyaḥ |

AS.Ci.2.1	athāto jīrṇajvaracikitsitaṃ vyākhyāsyāmaḥ § 9416 iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ § 9417	
AS.Ci.2.2	dehadhātvalatvena jvaro jīrṇo 'nuvartate § 9418	
AS.Ci.2.3	rūkṣaṃ hi tejo jvarakṛtṭejasā rūkṣitasya ca § 9419 vamanasvedakālāmbukaṣāyalaghubhojanaiḥ § 9420	5

- yaḥ syādatibalo dhātuḥ saha cārī sadāgatiḥ | § 9421 AS.Ci.2.4
 tasya saṁśamanam sarpirdīptasyevāmbu veśmanaḥ ||
 § 9422
- vātapittajitāmagnyaṁ saṁskāramanurudhyate | § 9423 AS.Ci.2.5
 5 sutarāṁ taddhyato dadyādyathāsvauşadhasādhitam
 || § 9424
- viparītaṁ jvaroṣmāṇam jayet pittaṁ ca śaityataḥ | § 9425 AS.Ci.2.6
 snehādvātaṁ ghr̥taṁ tulyaṁ yogasaṁskārataḥ ka-
 10 pham || § 9426
- pūrve kaṣāyāḥ saghr̥tāḥ sarve yojoyā yathāmalam | § 9427 AS.Ci.2.7
 triphalāpicumandatvaṁmadhukaṁ bṛhatīdvayam | § 9428
 samasūradalam kvāthaḥ saghr̥to jvarakāsahā || § 9429
 nidigdihikātāmalaphitrāyamāṅkalingakaiḥ | § 9430 AS.Ci.2.8
 kṛṣṇāśumatyatiṣākāṭukāsevyacandanaiḥ || § 9431
 15 dhātrībilvaghanadrākṣāsārīvābhiśca sādhitam | § 9432 AS.Ci.2.9
 hanti sadyo ghr̥taṁ jīrṇajvaram kāsam halīmakam |
 § 9433
- aruciṁ viṣamaṁ vahniṁ yakṣmāṇam ca navotthitam
 || § 9434
- vāsāguḍūcītriphalātrāyamāṅāyavāsakāt | § 9435 AS.Ci.2.10
 20 kvāthe kṣīre ca vipacet jvaraghaṇam kalkitairghṛtam |
 § 9436
- pippalīmustamṛdvīkācandanotpalanāgairah || § 9437
 balādurālabhāmūstātrāyatīnimbaparpaṭam | § 9438 AS.Ci.2.11
 25 pañcamūladvayam yacca kvāthayitvā ghr̥taṁ pacet |
 § 9439
- sakṣīram kalkitairdrākṣāmedāmalakapauṣkaraiḥ || § 9440
 śaṭhītāmalakīyuktaistacca jvaraharam param | § 9441 AS.Ci.2.12
 kṣayakāśāśirahpārśvahṛcchūlāmsābhitāpanut || § 9442
 30 kulatthakolatriphalādaśamūlayavān pacet | § 9443 AS.Ci.2.13
 dvipalān saliladroṇe pūte piṣṭvāksakān kṣīpet || § 9444
 pañcakolakasaptāhvavayasthānimbatumburūn | § 9445 AS.Ci.2.14
 śaṭhīpuṣkaramūlārkaṁmūlaprativiṣāvacaḥ || § 9446
 kirātatikṭakam mustam karkaṭākhyām durālabhām | AS.Ci.2.15
 35 § 9447
- naktamālamubhe pāṭhe kaṭukāśigrutejanīḥ || § 9448
 somavalkadvirajanīkaṅṭakīkaṅṭakārikāḥ | § 9449 AS.Ci.2.16
 paṭolahīṅgugojihvākebukaṁ madanājhaṭā || § 9450

AS.Ci.2.17	lavaṇāni palāṃśāni kṣārānardhapalonmitān § 9451 prasthaṃ cājyasya tatsiddhaṃ dīpanaṃ kaphavātajit § 9452	
AS.Ci.2.18	hr̥tplīhagrahaṇīgulmakāsaśvāsārśasāṃ hitaṃ § 9453 dīrghajvarābhibhūtānāṃ jvariṇāmamṛtopamam § 9454	5
AS.Ci.2.19	mañjiṣṭhātiviṣāpathyāvācānāgararohiṇīḥ § 9455 devadāru haridrāṃ ca droṇe 'pāṃ pālikān pacet § 9456 kvāthe 'smin sādhayet piṣṭairghṛtaprasthaṃ picūnmit- aiḥ § 9457	
AS.Ci.2.20	śṛṅgaverakaṇāhiṅgudvikṣārapaṭupañcakaiḥ § 9458 tatkaphāvṛtasarvotthajvariṇāmamṛtopamam § 9459	10
AS.Ci.2.21	vardhmahidhmāruciśvāsakāsapāṇḍuvikāriṇām § 9460 galagraha (granthi) pramehārśaḥ plīhāpasmārasōphi- nām § 9461 udāvartaparītānāṃ mandāgnikṛmikōṣṭhinām § 9462	15
AS.Ci.2.22	guḍūcyā rasakalkābhyāṃ triphalāyā vṛṣasya ca § 9463 mṛdvīkāyā balāyāśca siddhāḥ snehā jvaracchidaḥ § 9464	
AS.Ci.2.23	jīrṇe ghṛte ca bhuñjīta mudumāṃsarasaudanam § 9465 balaṃ hyalaṃ doṣaharaṃ paraṃ tacca balapradam § 9466	20
AS.Ci.2.24	kaphapittaharā mudgakāravellādijā rasāḥ § 9467 prāyeṇa tasmāna hitā jīrṇe vātottare jvare § 9468 śūlodāvartaviṣṭambhajanāṃ jvaravardhanāḥ § 9469	
AS.Ci.2.25	na śāmyatyevamapi cejjvaraḥ kurvīta śodhanam § 9470 śodhanārhasya vamaṇaṃ prāguktaṃ tasya yojayet § 9471 āmāśayagate doṣe balinaḥ pālayan balaṃ § 9472	25
AS.Ci.2.26	santarpaṇotthe vamaṇaṃ pippalīlavaṇāmbunā § 9473 śarkarāmākṣikāmbhobhirdāhatṛṣṇolbaṇe jvare § 9474	30
AS.Ci.2.27	pakve tu śīthile doṣe jvare vā viṣamadyaje § 9475 modakaṃ triphalāśyāmātrivṛtpippalikesaraiḥ § 9476	
AS.Ci.2.28	sasitāmadhuhirdadyādvyoṣādyāṃ vā virecanam § 9477 drākṣādhātrīrasaṃ tadvatsadrākṣāṃ vā harītakīm § 9478 rasamāmalakānāṃ vā ghṛtabhr̥ṣṭaṃ jvarāpaham § 9479	35

- lihyādvā trivṛtaścūrṇaṃ kṛṣṇātriphalayostathā | § 9480 AS.Ci.2.29
 sarpirmadhubhyāṃ triphalāṃ pibedrāksārasena vā | |
 § 9481
- āragvadhaṃ vā payasā mṛdvīkānāṃ rasena vā | § 9482 AS.Ci.2.30
 5 triphalāṃ trāyamāṇāṃ vā payasā jvaritaḥ pibet | | § 9483
 saghṛtaṃ triphalākṛvāthaṃ sarpiṣā vā vinā śṛtaṃ | § 9484 AS.Ci.2.31
 payo 'nupānamuṣṇaṃ vā mṛdvīkāsvārasaṃ pibet |
 § 9485
- viriktānāṃ ca saṃsargī maṇḍapūrvā yathākramam | |
 10 § 9486
- cyavamānaṃ jvarotkliṣṭamupekṣeta malaṃ sadā | § 9487 AS.Ci.2.32
 pakvo 'pi hi vikurvīta doṣaḥ koṣṭhe kṛtāspadaḥ | | § 9488
 atipravartamānaṃ vā pācayan saṅgrahaṃ nayet | | AS.Ci.2.33
 § 9489
- āmasaṅgrahaṇe doṣā doṣopakrama īritāḥ | | § 9490 AS.Ci.2.34
 15 pāyayeddoṣaharaṇaṃ mohādāmajvare tu yaḥ | § 9491 AS.Ci.2.35
 prasuptaṃ kṛṣṇasarpaṃ sa karāgreṇa parāmr̥ṣet | |
 § 9492
- jvaraḥkṣīṇasya na hitaṃ vamaṇaṃ na virecanam | § 9493 AS.Ci.2.36
 20 kāmāṃ tu payasā tasya nirūhairvā harenmalān | | § 9494
 kṣīrocitasya prakṣīṇaśleṣmaṇo dāhatṛṇvataḥ | § 9495 AS.Ci.2.37
 kṣīraṃ pittānilārtasya pathyamapyatisāriṇaḥ | | § 9496
 tadvapurlaṃghanottaptaṃ pluṣṭaṃ vanamivāgninā | AS.Ci.2.38
 § 9497
- divyāmbu jīvayettasya jvaraṃ cāśu niyacchati | | § 9498
 25 saṃskṛtaṃ śītamūṣṇaṃ vā tasmāddhāroṣṇameva vā | AS.Ci.2.39
 § 9499
- vibhajya kāle yuñjīta jvariṇaṃ hantyaato 'nyathā | | § 9500
 payaḥ saṃuñṭhīkharjūramṛdvīkāśarkarāghṛtaṃ | § 9501 AS.Ci.2.40
 30 śṛtaśītaṃ madhuyutaṃ tṛḍḍāhajvaranāśanam | | § 9502
 tadvaddrāksābalāyaṣṭīsāribākaṇacandanaiḥ | § 9503 AS.Ci.2.41
 caturguṇenāmbhasā vā pippalyā vā śṛtaṃ pibet | | § 9504
 kāśācchvāsācchiraśśūlān pārśvaśūlāccirajvarāt | § 9505 AS.Ci.2.42
 mucyate jvaritaḥ pītvā pañcamūlīśṛtaṃ payaḥ | | § 9506
 35 śṛtamareṇḍamūlena bālavilvena vā jvarāt | § 9507 AS.Ci.2.43
 dhāroṣṇaṃ vā payaḥ pītvā vibaddhānilavarcasaḥ |
 § 9508
- saraktapicchātisṛteḥ satṛṣṭūlapravāhikāt | | § 9509

AS.Ci.2.44	siddham śuṅṭhībalāvyāghnīgokaṅṭakagudaiḥ payah § 9510	
	śophamūtraśakṛdvātavibandhajvarakāsajit § 9511	
AS.Ci.2.45	vṛścīvabilvavarṣābhūsādhitam jvaraśophanut § 9512	
	śiṃśipāsārasiddham ca kṣīramāśu jvarāpaham § 9513	5
AS.Ci.2.46	nirūhastu balaṃ vahniṃ vijvaratvam mudam rucim § 9514	
	doṣe yuktaḥ karotyāśu pakve pakvāśayam gate § 9515	
AS.Ci.2.47	pittam vā kaphapittam vā pakvāśayagatam haret § 9516	
	sraṃsanam trīnapi malān bastiḥ pakvāśayāśrayān § 9517	10
AS.Ci.2.48	prakṣīnakaphapittasya trikapṛṣṭhakaṭīgrahe § 9518	
	dīptāgnerbaddhaśakṛtaḥ prayuñjītānuvāsanam § 9519	
AS.Ci.2.49	paṭolanimbacchadanakaṭukācaturāṅgulaiḥ § 9520	
	sthīrābalāgokṣurakamadanośīravālakaiḥ § 9521	15
AS.Ci.2.50	payasyardhodake kvātham kṣīraśeṣam vimiśritam § 9522	
	kalkitairmustamadanakṛṣṇāmadhukavatsakaiḥ § 9523	
	bastiṃ madhughṛtābhyām ca pīḍayejjvaranāśanam § 9524	20
AS.Ci.2.51	catasrah parñinīryaṣṭīphalośīranṛpadrumān § 9525	
	kvāthayet kalkayedyaṣṭīśatāhvāphalinīphalam § 9526	
	mustam ca bastiḥ saguḍakṣaudrasarpirjvarāpahaḥ § 9527	
AS.Ci.2.52	trāyamāṇāmṛtāyaṣṭīmadanāmśumatīdvayaiḥ § 9528	25
	sabalācandanavṛṣairjāṅgalaiśca mṛgadvijaiḥ § 9529	
AS.Ci.2.53	kvāthe kṛte kṣipet piṣṭvā phalayaṣṭīkaṅāghanam § 9530	
	sa sadyo jvarahā bastiḥ sājyakṣaudro 'lpasaindhavaḥ § 9531	
AS.Ci.2.54	āmṛādīnām tvacam śaṅkham candanam madhukotpa- lam § 9532	30
	svarṇagaurikamāñjiṣṭhāmṛṇālāñjanapadmakam § 9533	
AS.Ci.2.55	kṣīreṇa kalkitam bastiṃ śītam samadhuśarkaram § 9534	
	dāhajvaraharam dadyātsiddham taiścānuvāsanam § 9535	35
AS.Ci.2.56	jīvantīm madanam medam pippalīm madhukam va- cām § 9536	

- ṛddhiṃ rāsnāṃ bilvaṃ śatapuṣpāṃ śatāvarīm | | § 9537
 piṣṭvā kṣīraṃ jalaṃ sarpistailaṃ caikatra sādhitam | AS.Ci.2.57
 § 9538
- 5 jvare 'nuvāsanam kuryāttathā snehaṃ yathāmalam | |
 § 9539
- candanāgarukāśmaryapaṭolamadanotpalaiḥ | § 9540 AS.Ci.2.58
 paṭolāriṣṭamadanaguḍūcīmadhukairapi | § 9541
 ye ca siddhiṣu vakṣyante bastayo jvaranāśanāḥ | | § 9542
 śīroruggauravaśleṣmaharamindriyabodhanam | § 9543 AS.Ci.2.59
 10 jīrṇajvare rucikaraṃ dadyānnasyaṃ virecanam | § 9544
 snaihikaṃ sūnyaśirasō dāhārte pittanāśanam | | § 9545
 dhūmagandūṣakavalān yathādoṣaṃ ca kalpayet | § 9546 AS.Ci.2.60
 pratiśyāyāsyavairasyaśiraḥ kaṅṭhāmayāpahān | | § 9547
 arucau mātuluṅgasya kesaraṃ sājyasaindhavam | § 9548 AS.Ci.2.61
 15 dhātrīdrākṣāsītānāṃ vā kalkamāsyena dhārayet | |
 § 9549
- yathopaśayasamsparsān śītoṣṇadravyakalpitān | § 9550 AS.Ci.2.62
 abhyaṅgālepasekādīn jvare jīrṇe tvagāśrite | § 9551
 kuryādañjanadhūpāṃśca tathaiivāgantuje 'pi tān | |
 20 § 9552
- dāhe sahasradhautena sarpiśābhyaṅgamācaret | | § 9553 AS.Ci.2.63
 sūtroktaiśca gaṇaistairmadhurāmlakaśāyakaiḥ | § 9554 AS.Ci.2.64
 dūrvādibhīrvā pittaghnaīḥ śodhanādigaṇoditaiḥ | |
 § 9555
- 25 śītavīryairhimasparśaiḥ kvāthakalkīkṛtaiḥ pacet | § 9556 AS.Ci.2.65
 tailaṃ sakṣīramabhyaṅgātsadyo dāhajvarāpaham | |
 § 9557
- candanaṃ madhukaṃ kālā drākṣā madhurasā niśā | AS.Ci.2.66
 § 9558
- 30 tatsiddham pūrvavattailaṃ dāhajvaraharam param | |
 § 9559
- śīro gātraṃ ca taireva nātipiṣṭaiḥ pralepayet | § 9560 AS.Ci.2.67
 tatkvāthena pariṣekamavagāham ca yojayet | § 9561
 tathāranālasalilakṣīraśuktaghr̥tādibhiḥ | | § 9562
 35 kapitthamātuluṅgāmlavidārīlodhradāḍimaiḥ | § 9563 AS.Ci.2.68
 badarīpallavotthena phenenāriṣṭakasya vā | | § 9564
 karpūrapadmakośīrakālīyāmbukucandanaiḥ | § 9565 AS.Ci.2.69
 tuṅgapriyaṅguśaivālakamalotpalakardamaiḥ | | § 9566

AS.Ci.2.70	vetrāgralodhrapuṅḍrāhvairāranālena kalkitaiḥ § 9567 lepā vyastaiḥ samastairvā dāhagnā varṇakāriṇaḥ § 9568	
AS.Ci.2.71	dhātrītvakpatranaladaśaṅkhavyāghranakhotpalaiḥ § 9569 candanāñjanamustaiśca savṛkṣāmlāmlavetasaiḥ § 9570	5
AS.Ci.2.72	sajīvakaiḥ samadhukaiḥ sapalāśaiḥ sadāḍimaiḥ § 9571 bījapūrarasakṣaudraśuktayuktaiḥ pralepitaiḥ § 9572	
AS.Ci.2.73	śīrasyaṅge ca tr̥tchardidāhamohaśīrorujaḥ § 9573 naśyanti gaṇḍāḥ piṭakāḥ pralāpaśca jvarārtijaḥ § 9574	
AS.Ci.2.74	gaurāmalakakalkaśca sāmlaḥ sājyaśca tadguṇaḥ § 9575 madhūkamadhukodīcyanīlotpalamadhūlikāḥ § 9576	10
AS.Ci.2.75	jayanti madhusarpirbhyāṃ līḍhā dāhajvarabhramān § 9577	
AS.Ci.2.76	kāsār̥kpittavīsarpaśvāsahidhmāvamīrapi § 9578 vāmyaṃ ca vāmayedāśu śītena madhuvāriṇā § 9579 yo varṇitaḥ pittaharo doṣopakramaṇe kramaḥ § 9580 taṃ ca śīlayataḥ śīghraṃ sadāho naśyati jvaraḥ § 9581	15
AS.Ci.2.77	vallakīmadhuraṃ gītaṃ candrikā harmyamastakam § 9582	
AS.Ci.2.78	haranti dāhaṃ hārāśca haricandanaśītalāḥ § 9583 dāhaṃ mandāniloddhūtāḥ kulyāḥ salilamāliṇaḥ § 9584 calatpravālāṅgulibhīstarjayanti mahādromaḥ § 9585	20
AS.Ci.2.79	vācaḥ śīśūnāmyaktā yoṣito madanāturaḥ § 9586 dāhaṃ nirbhatsayantyāśu sajjanānāṃ ca sūnṛtāḥ § 9587	25
AS.Ci.2.80	rucibhedānurodhena nānāśaktisamanvitaḥ § 9588 dāhaśītajvaraharaḥ kāntākāntāṅgasaṅgamaḥ § 9589 dāhaśītavayupaśame tāstato 'panayet punaḥ § 9590	
AS.Ci.2.81	vīryoṣṇairuṣṇasaṃsparśaistagarāgarukuṅkumaiḥ § 9591 kuṣṭhasthaṇṇeyaśaileyasaralāmaradārubiḥ § 9592	30
AS.Ci.2.82	nakharāsnāpuravacācaṇḍalaudvayacorakaiḥ § 9593 pṛthvīkāśigrusurasahiṃsrādhyāmakasarṣapaiḥ § 9594	
AS.Ci.2.83	daśamūlamṛtairāṇḍadvayapattūrarohiṣaiḥ § 9595 tamālapatrapūtīkasallakīdhānyadīpyakaiḥ § 9596	
AS.Ci.2.84	misimāśakulatthāgni prakīryānākulīdvayaiḥ § 9597 anyaiśca tadvidhairdravyaiḥ śīte tailaṃ jvare pacet § 9598	35

	kvathitaiḥ kalphitairyuktaiḥ surāsauvīrakādibhiḥ	AS.Ci.2.85
	§ 9599	
	tenābhyajyāt sukhoṣṇena taiḥ supiṣṭaiśca lepayet	
	§ 9600	
5	kavoṣṇaistaiḥ parīṣekamavagāhaṃ ca yojayet § 9601	AS.Ci.2.86
	kevalairapi tadvacca śuktagomūtramastubhiḥ § 9602	
	kuṅkumāgarukastūrīnakhailāsradārubhiḥ § 9603	AS.Ci.2.87
	śaileyacaṇḍātvaṅmustarāsnākapivacāmayaiḥ § 9604	
10	pr̥thak pradehāḥ sarvairvā śītaghnā dr̥dhakalkitāḥ	AS.Ci.2.88
	§ 9605	
	yavacūrṇaṃ ghṛtābhyaktaṃ pacet kṣīre caturguṇe	
	§ 9606	
	darvīpralepanaṃ lepaṃ jvarārtasya prayojayet § 9607	AS.Ci.2.89
	āragvadhādivargaṃ ca pānābhyañjanalepane § 9608	
15	dhūpānagarujānye ca vakṣyante viṣamajvare § 9609	AS.Ci.2.90
	agnyanagnikṛtān svedān svedi bheṣajabhōjanam	
	§ 9610	
	samsargabalayoge ca vātaśleṣmanibarhaṇam § 9611	AS.Ci.2.91
	garbhabhūveśmaśayanaṃ kuthakambalarallakān	
20	§ 9612	
	nirdhūmadīptairāṅgārirhasantīśca hasantikāḥ § 9613	AS.Ci.2.92
	madyaṃ satryūṣaṇaṃ takraṃ kulatthavr̥hikodravān	
	§ 9614	
	samśīlayedvepathumān yaccānyadapi pittalam § 9615	AS.Ci.2.93
25	ajājyāḥ saguḍaṃ kalkaṃ saguḍaṃ vāmṛtārasam	
	§ 9616	
	rasaṃ vārtākaphalajaṃ pibedvā madhusaṃyutam	AS.Ci.2.94
	§ 9617	
	madhukāgarukauntīnāṃ kalko vyāghranakhasya ca	
30	§ 9618	
	madyena pītaḥ sakṣaudrastīvraśītajvarāpahaḥ § 9619	AS.Ci.2.95
	dayitāḥ stanaśālinyaḥ pīnā vibhramabhūṣaṇāḥ § 9620	
	yauvanāsavamattāśca tamāliṅgeyuraṅganāḥ § 9621	AS.Ci.2.96
	vītaśītaṃ ca vijñāya tāstato 'panayet punaḥ § 9622	
35	ānāhe kālavit kuryāt kriyāmalasakoditām § 9623	AS.Ci.2.97
	pippalīpippalīmūlayavānīcitrasādhitām § 9624	
	yavāgūṃ pāyayeccainamanilasānulanomanīm § 9625	AS.Ci.2.98
	sopadravo 'pi cedevaṃ jvaraḥ śīto na śāmyati § 9626	

AS.Ci.2.99	atyudīrṇe 'nilakaphe svasthāne pittadhāmnī vā § 9627 takrānupānaṃ trapusaṃ bhakṣayitvānalaṃ bhajet § 9628	
AS.Ci.2.100	ā ssvedasambhavāttiṣṭhet prāvṛtastadvadātape § 9629 tato vimṛditasnāto yuktāśī syādgate jvaro § 9630	5
AS.Ci.2.101	śamaṃ tau pittavṛdhyaiṃ prapadyete svadhāma ca § 9631 nivartate tataḥ śīghraṃ vātaśleṣmodbhavo jvaraḥ § 9632	
AS.Ci.2.102	svarjjikākuṣṭhamañjiṣṭhālākṣāmūrvānīśauśadhaiḥ § 9633	10
	satakraṃ sādhitam tailamabhyaṅgāddāhaśītajit § 9634	
AS.Ci.2.103	vamanaiśca virekaiśca bastibhiśca yathākramam § 9635	
	jvarānupacareddhīmān kaphapittānilodbhāvān § 9636	
AS.Ci.2.104	saṃsrṣṭaiḥ sannipatitairēkanēkolbaṇaiḥ samaiḥ § 9637 jvarān doṣakramāpekṣī yathoktairauśadhairjayet 15 § 9638	
AS.Ci.2.105	vardhanenaikadosasya kṣapaṇenocchritasya vā § 9639 kaphasthānānupūrvyā vā sannipātajvaram jayet § 9640	
AS.Ci.2.106	nidrānivāraṇopāyaḥ sanyāsābhīhito hitaḥ § 9641	20
	sannipāte viśeṣeṇa dāruṇo 'yamupadravaḥ § 9642	
AS.Ci.2.107	sannipātajvarasyānte karṇamūle sudāruṇaḥ § 9643	
	śophaḥ sañjāyate tena kaścideva vimucyate § 9644	
AS.Ci.2.108	raktāvasecanaiḥ śīghraṃ sarpiṣpānaiśca taṃ jayet § 9645	25
	pradehaiḥ kaphapittaghnairnāvanaiḥ kavalagrahaiḥ § 9646	
AS.Ci.2.109	śītoṣṇasnigdharūkṣādyairjvaro yasya na śāmyati § 9647 śākhānusārī tasyāśu muñcedbāhvāḥkramātsirām § 9648	30
AS.Ci.2.110	ayameva vidhiḥ kārya viṣame 'pi yathāyatham § 9649 jvare vibhajya vātādīnyaścānantaramucyate § 9650	
AS.Ci.2.111	paṭolakaṭukāmustāprāṇadāmadhukaiḥ kṛtāḥ § 9651 tricatuṣpañcaśaḥ kvāthā viṣamajvaranāśanāḥ § 9652	
AS.Ci.2.112	yojayettriphalam pathyā guḍūcīm pippalīm pṛthak 35 § 9653 taistairvidhānaiḥ saguḍam bhallātakamathāpi vā § 9654	

- laṅghanam br̥mhanam vāpi jvarāgamanavāsare | § 9655 AS.Ci.2.113
 prātaḥ satailaṃ laśunam prāgbhaktam vā tathā gṛtam
 || § 9656
- 5 jīrṇam tadvaddadhi payastakram sarpiśca śaṭpalam | AS.Ci.2.114
 § 9657
- kalyāṇakam pañcagavyam tiktākhyam vṛṣasādhitam
 || § 9658
- pañcagavyasya mahato vidhinā pañcamāhiṣam | § 9659 AS.Ci.2.115
 pañcājam caturaṣṭram ca siddham siddham gṛtam
 10 tathā || § 9660
- kaṭurohiṇimañjiṣṭhāvṛṣagranthikacitrakaiḥ | § 9661 AS.Ci.2.116
 pāthāsvaguptādviniśaiḥ pañcagavyasya pañcasu ||
 § 9662
- prastheṣu saṃyutaiḥ sevyam viṣamajvarajit param | AS.Ci.2.117
 15 § 9663
- vāksvarasmṛtamedhāgnibalārogyavṛṣatvakṛt || § 9664
 kolāgnimanthatriphalākvāthe dadhnā gṛtam pacet | AS.Ci.2.118
 § 9665
- tilvakāvāpametacca viṣamajvaranāśanam || § 9666
 20 śṛtakṣīragṛtakṣaudrasitākṛṣṇāḥ svajāhataḥ | § 9667 AS.Ci.2.119
 viṣamajvarahṛdrogākṣatakāśakṣayāpahāḥ || § 9668
 surām tīkṣṇam ca yanmadya śikhittiridakṣajam | AS.Ci.2.120
 § 9669
- māṃsam medhyoṣṇavīryam ca sahānna prakāmataḥ
 25 || § 9670
- sevitvā tadahaḥ svapyādathavā punarullikhet | § 9671 AS.Ci.2.121
 sarpiṣo mahatīm mātrām pītvā vā chardayet punaḥ ||
 § 9672
- nīlinīmajagandhām ca trivṛtām kaṭurohiṇīm | § 9673 AS.Ci.2.122
 30 pibejjvarasyāgamane snehasvedopapāditaḥ || § 9674
 āsthāpanam vā tadahardadyātsvinnasya yāpanam | AS.Ci.2.123
 § 9675
- payasā vṛpadaṃśasya śakṛdvā tadahaḥ pibet || § 9676
 mastunā vā vṛṣaśakṛt surayā vātha saindhavam | § 9677 AS.Ci.2.124
 35 manohvā saindhavam kṛṣṇā tailena nayanāñjanam ||
 § 9678
- yojyā hiṅgusamā vyāghrīvasā nasye sasaindhavā | § 9679 AS.Ci.2.125

	purāṇasarpīḥ saṃhasya vasā tadvat sasaindhavā	
	§ 9680	
AS.Ci.2.126	palāṅkaṣā nimbapatraṃ vacā kuṣṭhaṃ harītakī § 9681	
	sarṣapāḥ sayavāḥ sarpirdhūpo viḍvā biḍālajā § 9682	
AS.Ci.2.127	puradhyāmacāsarjanimbārkāgarudārubhiḥ § 9683	5
	dhūpo jvareṣu sarveṣu kāryo 'yamaparājitaḥ § 9684	
AS.Ci.2.128	sahadevāvacaḥbhadrānākulībhiḥprajoyet § 9685	
	dhūpanodvartanālepān sarvajvaranibarhaṇān § 9686	
AS.Ci.2.129	dhūmanasyāñjanottāsā ye caktāścittavaikṛte § 9687	
	davāśrayaṃ ca bhaiṣajyaṃ jvarān sarvānapohati § 9688	10
	viśeṣādviṣamān prāyaste hyāgantvanubandhajāḥ	
	§ 9689	
AS.Ci.2.130	yathāsvaṃ ca sirāṃ vidhyedaśāntau viṣamajvare	
	§ 9690	
AS.Ci.2.131	rasasaṃsthe tu sarvasmin kuryādvamanalaṅghane	15
	§ 9691	
	sekasaṃśamanāleparaktamokṣānārṅksthite § 9692	
AS.Ci.2.132	tīkṣṇān virekān māṃsasthe medoghaṇaṃ medasi sthite	
	§ 9693	
	asthisthe vātaśamanamabhyaṅgasvedamardanaṃ § 9694	20
	jvare vātārtiśamaṇaṃ viśeṣādbastikarma ca § 9695	
AS.Ci.2.133	kevalānilavīsarparavisphoṭābhihatajvare § 9696	
	sarpiṣpānahimālepasekamāṃsarasāśanaṃ § 9697	
AS.Ci.2.134	kuryādyathāsvamuktaṃ ca raktamokṣādisādhanam	
	§ 9698	25
	grahotthe bhūtaavidyoktaṃ maṇimantrādisādhanam	
	§ 9699	
	auśadhīgandhaje pittaśamaṇaṃ viṣajidriṣe § 9700	
AS.Ci.2.135	iṣṭairarthairmanoḥjñaiśca yathādosaśamena ca § 9701	
	hitāhitavivekaiśca jvaraṃ krodhādijaṃ jayet § 9702	30
AS.Ci.2.136	krodhajo yāti kāmena śāntiṃ krodhena kāmajāḥ § 9703	
	bhayaśokodbhavau tābhyāṃ bhīśokābhyāṃ tathetarau	
	§ 9704	
	śāpātharvaṇamantrotthe vidhirdaivavyapāśrayaḥ	
	§ 9705	35
AS.Ci.2.137	te jvarāḥ kevalāḥpūrva vyāpyante 'nantaraṃ malaiḥ	
	§ 9706	
	tasmāddoṣānusāreṇa teṣvāhārādi kalpayet § 9707	

- na hi jvaro 'nubadhnāti mārutādyairvinākṛtaḥ | | § 9708
kathāstrivargasamyuktā ruṇnidrādivinodinīḥ | § 9709 AS.Ci.2.138
śastā vicitrāḥ śṛṅyāṇna pretavyādhitāśrayāḥ | | § 9710
jvarakālasṁṛtiṃ cāsya hāribhirviṣayairharet | § 9711 AS.Ci.2.139
5 tyajedābalalābhācca vyāyāmasnānāmaithunam | | § 9712
gurvasātmyaṃ vidāhyannaṃ yaccānyajjvarakāraṇam | AS.Ci.2.140
§ 9713
na vijvaro 'pi sahasā sarvānnīno bhavet tathā | | § 9714
sadyaḥ prāṇaharo yasmāttasmāttasya viśeṣataḥ | § 9715 AS.Ci.2.141
10 tasyāṃ tasyāṃavasthāyāṃ kuryāttattadhiṣajitam | |
§ 9716
manobhirāmā viṣayā vacanaṃ hlādi dakṣiṇam | § 9717 AS.Ci.2.142
karuṇārdraṃ manaḥ śuddhaṃ sarvajvaraniṣūdanam
| | § 9718
15 mātaraṃ pitaraṃ devān vaidyān viprān haram harim | AS.Ci.2.143
§ 9719
pūjayecchīlayeddānadamasatyadayārjavān | § 9720
dhārayecca sadā mantramaṇiratnamahaṣadhīḥ | |
§ 9721
20 āryāvalokitaṃ parṇaśabarīmaparājitām | § 9722 AS.Ci.2.144
praṇamedāryatārāṃ ca sarvajvaranivṛttaye | | § 9723
japaṃstathā gatoṣṇīṣaṃ sarvavyādhicikitsitam | § 9724 AS.Ci.2.145
āgantudoṣasahajaiḥ sarvarogairvimucyate | | § 9725
iti dvitīyo 'dhyāyaḥ | |

4.2 atha tṛtīyo 'dhyāyaḥ |

- athāto raktapittacikitsitaṃ vyākhyāsyāmaḥ | § 9727 AS.Ci.3.1
iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ | | § 9728
ūrdhvagaṃ balino 'vegamekadoṣānugaṃ navam | § 9729 AS.Ci.3.2
raktapittaṃ sukhe kāle sādhyannirupadravam | |
5 § 9730
adhogaṃ yāpayedraktaṃ yacca doṣadvayānugaṃ | AS.Ci.3.3
§ 9731
śāntaṃ śāntaṃ punaḥ kupyanmārgānmārgāntaraṅca
yat | | § 9732
10 atipravṛttaṃ mandāgnostridoṣaṃ dvipathaṃ tyajet | AS.Ci.3.4
§ 9733

AS.Ci.3.5	jñātvā nidānamayanam malāvanubalau balam § 9734 deśakālādyavasthām ca raktapitte prayojayet § 9735 laṅghanam bṛmhaṇam cādaśodhanam śamanam ta- thā § 9736	
AS.Ci.3.6	santarpanottham balino bahudoṣasya sādhayet § 9737 ūrdhvabhāgam virekeṇa vamanena tvadhogataṃ § 9738	5
AS.Ci.3.7	śamanairbṛmhaṇaiścānyallaṅghyabr̥mhyānavekṣya ca § 9739 ūrdhvam pravṛtte śamanau rasau tiktakaṣāyakau	10
AS.Ci.3.8	upavāśca niḥśuṅṭhīṣaḍaṅgodakapāyinaḥ § 9741 adhoge raktapitte tu bṛmhaṇo madhuro rasah § 9742 ūrdhvage tarpaṇam yojyam peyā pūrvamadhogate § 9743	15
AS.Ci.3.9	aśnato balino 'śuddham na dhāryam taddhi rogaḥ § 9744 dhārayedanyathā śīghramagnivacchīghrakāri tat § 9745	
AS.Ci.3.10	trivṛtātriphalādhātrītrāyantyāragvadhābhayāḥ § 9746 gavākṣīkṣurasakṣīradrākṣākṣaudrasitotkataḥ § 9747 yathāsvam kalpavihitā virekārtham prayojayet § 9748	20
AS.Ci.3.11	trivṛcchyāmākaṣāyeṇa kalkena ca saśarkaram § 9749 sādhayedvidhivalleham lihyāt pāṇitalam tataḥ § 9750	
AS.Ci.3.12	triphalā trivṛtā śyāmā pippalī śarkarā madhu § 9751 modakaḥ sannipātordhvaraktapittajvarāpahaḥ § 9752	25
AS.Ci.3.13	trivṛtsamasitā tadvat pippalīpādasamṣyutā § 9753 vamanam phalasaṃyuktam tarpaṇam sasiṭāmadhu § 9754	
AS.Ci.3.14	sasiṭam vā jalam kṣaudrayuktam vā madhukodakam § 9755 phalendrayavagāṅgeyīmadhukam vā samākṣikam § 9756	30
AS.Ci.3.15	kṣīram vā rasamikṣorvā śuddhasyānantaro vidhiḥ § 9757 yathāsvam manthapeyādiḥ prayojyo rakṣatā balam § 9758	35

- mantho jvarokto drākṣādiḥ pittaḡhṇairvā phalaḡ kṛtaḡ | AS.Ci.3.16
 | § 9759
- madhukharjūramṛdvīkāparūṣakasitāmbhasā | | § 9760
 mantho vā pañcasāreṇa saghṛṭairlājasaktubhiḡ | § 9761 AS.Ci.3.17
- 5 dāḡimāmalakāmlo vā mandāḡnyamlābhilāṣiṇaḡ | |
 § 9762
- kamalotpalakiñjalkapṛṣṇiparnīpriyaṅgukāḡ | § 9763 AS.Ci.3.18
 uśīraḡ śābaramḡ lodhraḡ śṛṅgaveramḡ kucandanam | |
 § 9764
- 10 hrīberamḡ dhātakīpuspaḡ bilvamadhyamḡ durālabhā | AS.Ci.3.19
 § 9765
- ardhārdhairvihitāḡ peyā vakṣyante pādayaugikāḡ | |
 § 9766
- bhūnimbasevyajaladāścandanāmbupriyaṅgavaḡ | § 9767 AS.Ci.3.20
 15 śāliparṇyā yutā mudgāḡ pṛṣṇiparṇyā masūrakāḡ | |
 § 9768
- tuvaryo vātibalayā balayā vā hareṇavaḡ | § 9769 AS.Ci.3.21
 tatkaṣāye hitāḡ peyā māḡsapeyāstathā rasāḡ | | § 9770
- anamlāḡ kiñcidamlā vā saghṛṭakṣaudraśarkarāḡ | § 9771 AS.Ci.3.22
 20 śūkaśimbībhavamḡ dhānyamḡ śākamḡ māḡsamḡ ca śasyate
 | | § 9772
- annasvarūpaviññāne yaduktaḡ laghu śītaḡ | § 9773 AS.Ci.3.23
 pūrvoktamambu pānīyamḡ pañcamūlena vā śṛtam | |
 § 9774
- 25 laghunā śṛtaśītamḡ vā madhvambho vā phalāmbu vā | AS.Ci.3.24
 § 9775
- padmakādyañjanādiḡ ca sārivādiḡ ca kalpayet | |
 § 9776
- annapāne gaṇamḡ tadvaddaśakamḡ dāhanāśanam | § 9777 AS.Ci.3.25
 30 kaphānuge yūṣaśākamḡ mārutānugate rasaḡ | | § 9778
- abhīroṅkurairlāvāḡ sahamudgāḡ paṭolajaiḡ | § 9779 AS.Ci.3.26
 makuṣṭhādhanvayāsothairasrapitte paraḡ matāḡ | |
 § 9780
- śāsaḡ savāstukaḡ śasto vibandhe tittiriḡ punaḡ | § 9781 AS.Ci.3.27
 35 udumbarasya niryūhe sādḡhito māṛute 'dhike | | § 9782
- plakṣasya barhiṅstadvannyagroḡdhasya ca kukkuṭaḡ | AS.Ci.3.28
 § 9783
- bisotpalamṛṅālānāmḡ vartakakrakarau hitau | | § 9784

AS.Ci.3.29	vartikāmbhojanālānāmaśvatthasya kapiñjalah § 9785 yatkiñcidraktapittasya nidānaṃ tacca varjayet § 9786	
AS.Ci.3.30	vāsārasena phalinīmṛllodhrāñjanamākṣikam § 9787 pittāsṛk śamayet pītaṃ niryaśo vātarūṣakāt § 9788	
AS.Ci.3.31	śarkarāmadhusaṃyuktaḥ kevalo vā śṛto 'pi vā § 9789 vṛṣaḥ sadyo jayatyasraṃ sa hyasya paramauśadham § 9790	5
AS.Ci.3.32	vāsārasena bhūnimbakaṭukāśarkarāḥ pibet § 9791 tenaiva vā kṣaudrayutaṃ padmakesarapadmakam § 9792	10
AS.Ci.3.33	salodhranāgakusumaśāḍvalotpalavāstukam § 9793 lihyādvā madhusarpirbhyāṃ gavāśvaśakṛto rasam § 9794	
AS.Ci.3.34	pathyārajanyahiṃsrā vā palāṇḍuṃ tadvadeva vā § 9795 phalinīlodhrakhadiraśālmakovidārajam § 9796	15
AS.Ci.3.35	śīriśaśelukakubhīsinduvārātīmuktajam § 9797 palāśayūthikāśigrumadhūkāsanajanma ca § 9798	
AS.Ci.3.36	madhunā cūrṇitaṃ puṣpamekatra pṛthageva vā § 9799 puṣpairebhirvipakvaṃ ca sakṣaudraṃ māhiṣaṃ ghr- tam § 9800	20
AS.Ci.3.37	lihyāt kṣaudreṇa pathyāṃ vā kiñjalkaṃ kamalasya vā § 9801 lājāḥ śṛṅgāṭakaṃ mustaṃ kharjūraṃ kṛṣṇamṛttikām § 9802	
AS.Ci.3.38	kṣīrivṛkṣāṅkurān drākṣāṃ tavakṣīrīm sitopalām § 9803 gairikaṃ madhukaṃ lodhraṃ śaṅkhaṃ śambūkamañj- anam § 9804	25
AS.Ci.3.39	taṇḍulīyakamūlaṃ vā bījaṃ vā vāstukodbhavam § 9805 paṭolamālatīnimbacandanadvayapadmakam § 9806	
AS.Ci.3.40	lodhro vṛṣastaṇḍulīyaḥ kṛṣṇā mṛnmadayantikā § 9807 śatāvarī gopakanyākākolyau madhuyaṣṭikā § 9808	30
AS.Ci.3.41	raktapittaharāḥ kvāthāstrayaḥ samadhuśarkarāḥ § 9809 sakṣaudraṃ grathite rakte lihyāt pārāvatacchakṛt § 9810	
AS.Ci.3.42	atinisrutarakto vā kṣaudreṇa rudhiraṃ pibet § 9811 jāṅgalaṃ bhakṣayedvājaṃ māsam pittayutaṃ yakṛt § 9812	35
AS.Ci.3.43	lodhrakālīyakośīraphalinīśaṅkhagairikam § 9813	

	paṭolapatraṃ duṣparśā samaṅgā sārivālatā § 9814	
	tvagjambuvetasāśvatthahayāhvodumbarārjunāt § 9815	AS.Ci.3.44
	kirātatikṭakramukamustakaṭṭhalapadmakam § 9816	
5	prapauṇḍarīkaddrīberakamalotpalaparpaṭam § 9817	AS.Ci.3.45
	§ 9818 candanena pṛthagyuṅktaṃ samastaṃ vā saśarkaram	
	§ 9819 phāṅṭīkṛtaṃ śṛtaṃ śītaṃ cūrṇaṃ vā taṇḍulāmbhasā	AS.Ci.3.46
	pītamāśu jayatyasraṃ tṛḍḍāhatamakānapi § 9820	
10	candanośīrajaladalājamudgakaṅyavaiḥ § 9821	AS.Ci.3.47
	balājale paryuṣitaiḥ kaṣāyo raktapittahā § 9822	
	prasādaścandanāmbhojasevyamṛdbhrṣṭaloṣṭajaḥ § 9823	AS.Ci.3.48
	suśītaḥ sasiṭākṣaudraḥ śoṇitātipravṛttijit § 9824	
	tadvadacchaḥ sitālodhramadhukośīracandanāt § 9825	AS.Ci.3.49
15	mṛcchyāmāsārivāmustādihātakīyaṣṭikānvitāt § 9826	
	vaiḍūryamuktāmṛcchaṅkhagairikāmalakodakam § 9827	AS.Ci.3.50
	madhūdakaṃ rasaṃ cekṣoḥ piben jayati śoṇitam	
	§ 9828	
	āpoṭhya vā nave kumbhe plāvayedikṣugaṅḍikāḥ § 9829	AS.Ci.3.51
20	sthitaṃ tat guptamākāśe rātriṃ pṛtāḥ sruṭaṃ jalam	
	§ 9830	
	madhumadvikacāmbhojakṛtotaṃsaṃ ca tadguṇam	AS.Ci.3.52
	§ 9831	
	trapusīmūlakalkaṃ vā sakṣaudraṃ taṇḍulāmbunā	
25	§ 9832	
	pibet karaṅjabījaṃ vā tenakṣaudrasitāyutam § 9833	AS.Ci.3.53
	lodhracandanayaṣṭyāhvam tena yaṣṭyāhvameva vā	
	§ 9834	
	nīlotpalaṃ sitā yaṣṭī madhukaṃ padmakesaram § 9835	AS.Ci.3.54
30	chinnodbhavā ca śīto 'yaṃ kaṣāyo raktapittajit § 9836	
	ye ca pittajvare proktāḥ kaṣāyāstāṃśca yojayet § 9837	AS.Ci.3.55
	kaṣāyairvividhairebhirdopte 'gnau vijite kaphe § 9838	
	raktapittaṃ na cecchāmyettatra vātolbaṇe payaḥ § 9839	AS.Ci.3.56
35	asi § 9840	
	yaṣṭyāhvameva vā	
	pañcamūlena laghunā śṛtaṃ vā sasiṭāmadhu § 9841	AS.Ci.3.57
	jīvakarṣabhakadrākṣābalāgokṣuranāgaraiḥ § 9842	
	pṛthak pṛthak śṛtaṃ śītaṃ saghṛtaṃ sitayāthavā § 9843	AS.Ci.3.58

	kṣīreṇa vamanīpuṣpaṃ madhukaṃ madhuśarkarām § 9844	
AS.Ci.3.59	gokaṅṭakābhīruśṛtaṃ paṇṇinībhīstathā payaḥ § 9845 hantyaśu raktam sarujam viśeṣānmūtramārgagam § 9846	5
AS.Ci.3.60	viṇmārgage viśeṣeṇa hitam mocarasena tu § 9847 vaṭapararohaiḥ śuṅgairvā śuṅṭhyudīcyotpalairapi § 9848	
AS.Ci.3.61	raktātīsārādurnāmacikitsām cātra kalpayet § 9849 pītvā kaṣāyān payasā bhuñjīta payasaiva tu § 9850	10
AS.Ci.3.62	kaṣāyayogairebhīrvā vipakvam pāyayet ghṛtam § 9851 samūlamastakam kṣuṇṇam vṛṣamaṣṭaguṇe 'mbhasi § 9852	
AS.Ci.3.63	paktvāṣṭāṃśāvaśeṣeṇa ghṛtam tena vipācayet § 9853 tatpuṣpagarbham tacchītam sakṣaudram pittaśoṇitam § 9854	15
AS.Ci.3.64	pittagulmajvaraśvāsakāsahṛdrogakāmalāḥ § 9855 timirabhramavīsarpasvarasādāṃśca nāśayet § 9856 palāśavṛntasvarase tadgarbham ca ghṛtam pacet § 9857	20
AS.Ci.3.65	sakṣaudram tacca raktaghnam tadvadvalsakasādhitam § 9858	
AS.Ci.3.66	lodhrotpalasamaṅgābhīstathaiḥ trāyamāṇayā § 9859 lājagodhūmamadhukāsītācūrṇam payodravam § 9860 ghṛtenotkarikām kṛtvā khādet pittāsravāriṇīm § 9861	25
AS.Ci.3.67	rakte sapicche sakaphe grāthite kaṅṭhamārgage § 9862 lihyānmākṣikasarpīrbhyām kṣāramutpalanālam § 9863	
AS.Ci.3.68	mṛṇālāmbhojakiṅjamkasyāmāsanamadhūkajam § 9864 tadvat pṛthak pṛthak kṣāram ghṛtam kṣīreṇa sādhayet § 9865	30
AS.Ci.3.69	piṣṭairabhīrukākolīmedāvṛkṣāmladāḍimaiḥ § 9866 phalapūrakamūlena vidāryā madhukena ca § 9867	
AS.Ci.3.70	tadvibandhajvarānāhaśūlakāsārapittajit § 9868 pañcabhiḥ pañcamūlaiśca siddhamādyastadarthakṛt § 9869	35
AS.Ci.3.71	gudāgame viśeṣeṇa śoṇite bastiriṣyate § 9870 madhukāñjanamāñjiṣṭhāmṛṇālotpalagairikaiḥ § 9871	

	suvarṇalodhrakālīyasamaṅgāmbujacandanaiḥ § 9872	AS.Ci.3.72
	saugandhikasitāśaṅkhaiḥ piṣṭairmadhughṛtānvitaiḥ	
	§ 9873	
	kṣīreṇāsthāpayedenam snātaṃ ca śīśirāmbhasā § 9874	AS.Ci.3.73
5	kṣīreṇaivāśayecchālīstato madhukasarpīṣā § 9875	
	kāle 'nuvāsayedevamatisāre 'pi dustare § 9876	AS.Ci.3.74
	jīrṇe 'sr̥kprabale kuryādvireke cātiyogini § 9877	
	vidāryādigaṇeneṣṭam śṛtaṃ vāsthāpane payaḥ § 9878	AS.Ci.3.75
	sakṣaudraśarkarāsarpiḥ sarpiścaivānuvāsane § 9879	
10	mūtrāśayastham śamayedraktamuttarabastibhiḥ § 9880	AS.Ci.3.76
	īdr̥śaireva tadvacca pradare 'pi vidhiḥ smṛtaḥ § 9881	
	chedabhedādibhiścātipravṛtte śuddhaśoṇite § 9882	AS.Ci.3.77
	viśeṣāt pradaras yoktam yonirogeṣu caiśadham § 9883	
	ghrāṅage rudhire śuddhe nāvanam cānuṣecayet § 9884	AS.Ci.3.78
15	kaśāyayogān pūrvektān kṣīrekṣvādirasāplutān § 9885	
	kṣīrādīn sasitam toyam kevalam vā hitam jalam § 9886	AS.Ci.3.79
	raso dāḍimapuṣpāṅāmāmrāsthnaḥ śāḍvalasya ca	
	§ 9887	
	kalpayecchītavargaṃ ca pradehābhyañjanādiṣu § 9888	AS.Ci.3.80
20	yacca pittajvare proktaṃ bahirantaśca bheṣajam § 9889	
	raktapitte hitam tacca kṣataḥkṣīṇe hitam ca yat § 9890	
	iti ṛtīyo 'dhyāyaḥ	

4.3 caturtho 'dhyāyaḥ |

	athātaḥ kāsacikitsitam vyākhyāsyāmaḥ § 9892	AS.Ci.4.1
	iti hasmāhurātreyādayo maharṣayaḥ § 9893	
	kevalānilajam kāsam snehairādāvupācāret § 9894	AS.Ci.4.2
5	vātaghnasiddhaiḥ snigdhaiśca peyāyūśarasādibhiḥ	
	§ 9895	
	lehairdhūmaistatahābhyaṅgasvedasekāvagāhanaiḥ § 9896	AS.Ci.4.3
	bastibhirbaddhaviḍvātam sapittam tvaurdhvabhaktik-	
	aiḥ § 9897	
	guḍūcikaṅṭakārībhyām pṛthak trimśatpalādrase § 9898	AS.Ci.4.4
10	prasthaḥ siddho ghṛtādvātakāsanudvahnidīpanaḥ	
	§ 9899	
	kṣārarāsnāvācāhiṅgupāṭhāyaṣṭyāhvadhānyakaiḥ § 9900	AS.Ci.4.5

	dviśāṇaiḥ sarpiṣaḥ prasthaṃ pañcakolayutaiḥ pacet	
	§ 9901	
AS.Ci.4.6	daśamūlasya niryūhe pītaṃ maṇḍānupāyinā § 9902	
	sakāśāśvāsarṭpārśvagrahaṇīrogagulmanut § 9903	
AS.Ci.4.7	kāśmaryatriphalāvyośaśaṭhīdrākṣāparūṣakam § 9904	5
	dve pāṭhe devadārvṛddhisvaguptāgnikagokṣuram	
	§ 9905	
AS.Ci.4.8	vyāghnītāmalakīmedākākanāsāśatāvarīḥ § 9906	
	vidārī ca ghṛtaprasthaḥ karṣāṃśaistairvipācitaḥ	
	§ 9907	10
AS.Ci.4.9	kṣīreṇa ca jayatyāśu jvarakāsahalīmakān § 9908	
	gulmāruciyaḥṛtpīhaśirohrṭpārśvavedanāḥ § 9909	
AS.Ci.4.10	kāmalārśonilāṣṭhīlākṣataśophakṣayāṃśca saḥ § 9910	
	droṇe 'pāṃ sādhyedrāsnaśadaśamūlaśatāvarīḥ § 9911	
	palonmitā dvikuḍavaṃ kulatthaṃ badaraṃ yavam	15
	§ 9912	
AS.Ci.4.11	tulārdhaṃ cājamāṃsasya tena sādhyam ghṛtādḥakam	
	§ 9913	
	samaḥṣīraṃ palāṃśaiśca jīvanīyaiḥ samīkṣya tat	
	§ 9914	20
AS.Ci.4.12	prayuktaṃ vātarogeṣu pānanāvanabastibhiḥ § 9915	
	pañcakāsān śīraḥkampaṃ yonivaṅkṣaṇavedanām	
	§ 9916	
	sarvāṅgaikāṅgarogāṃśca saplīhordhvānilān jayet	
	§ 9917	25
AS.Ci.4.13	vidāryādigaṇakvāthakalkasiddhaṃ ca kāśajit § 9918	
	aśokabījakṣavakajantughnāñjanapadmakaiḥ § 9919	
AS.Ci.4.14	sabīḍaiśca ghṛtaṃ siddhaṃ taccūrṇam vā ghṛtāplutam	
	§ 9920	
	lihyāt payaścānupibedājam kāśābhipīḍitaḥ § 9921	30
AS.Ci.4.15	viḍaṅgaṃ nāgaraṃ rāsnām pippalī hiṅgu saindhavam	
	§ 9922	
	bhāṅgarkṣīraśca taccūrṇam pibedvā ghṛtamātrayā	
	§ 9923	
	sakaphe 'nilaje kāśe śvāsahidhmāhatāgniṣu § 9924	35
AS.Ci.4.16	durālabhām śṛṅgaveraṃ śaṭhīm rāsnām sitopalām	
	§ 9925	
	lihyāt karkaṭaśṛṅgīm ca kāśe tailena vātaje § 9926	

	dusparśāṃ pippalīṃ mustāṃ bhārṅgīṃ karkaṭakīṃ śa- ṭhīm § 9927	AS.Ci.4.17
	purāṇaguḍatailābhyāṃ cūrṇitānyavalehayet § 9928	
5	§ 9929 tadvat sakrṣṇāṃ śuṅṭhīm ca sabhārṅgīṃ tadvadeva ca pibet krṣṇāṃ ca koṣṇena salilena sasaindhavām § 9930	AS.Ci.4.18
	mustunā sasiṭāṃ śuṅṭhīm dadhnā vā kaṇareṇukāḥ	AS.Ci.4.19
10	§ 9931 pibet badaramajño vā madirādadhimastubhiḥ § 9932 athavā pippalīkalkaṃ ghṛtabhṛṣṭāṃ sasaindhavam § 9933	
	kāsī sapīnaso dhūmaṃ snaihikaṃ vidhinā pibet § 9934	AS.Ci.4.20
15	§ 9935 hidhmāśvāsoktadhūmāṃśca kṣīramāṃsarasāsanaḥ grāmyānūpaudakaiḥ śāliyavagodhūmaśaṣṭikān § 9936	AS.Ci.4.21
	rasairmāśātmaguptānāṃ yūṣairvā bhojayeddhitān § 9937	
20	yavānīpippalībilvamadhyanāgaracitrakaiḥ § 9938 rāsṇājīpṛthakparṇīpalāśāśāṭhipauṣkaraiḥ § 9939	AS.Ci.4.22
	siddhāṃ snigdhāmlalavaṇāṃ peyāmanilaje pibet	AS.Ci.4.23
25	§ 9940 kaṭīhrṭpārśvakoṣṭhārtiśvāsahidhmāpraṇāśinīm § 9941 daśamūlarase tadvat pañcakolaguḍānvitām § 9942	AS.Ci.4.24
	pibet samatilāṃ peyāṃ kṣaireyīm vā sasaindhavām § 9943	
	mātsyakaukkuṭavārāhairmāṃsairvā sājyasaindhavām § 9944	
30	vāstuko vāyasīśākaṃ kāsaghnaḥ suniṣaṇṇakaḥ § 9945 kaṇṭakāryāḥ phalaṃ patraṃ bālaṃ śuṣkaṃ ca mūla- kam § 9946	AS.Ci.4.25
	snehāstailādayo bhakṣyāḥ kṣīrekṣurasagaudikāḥ § 9947	AS.Ci.4.26
	dadhimastvāranālāmlaphalāmbumadirāḥ pibet § 9948	
35	pittakāse tu sakaphe vamaṇaṃ sarpiṣā hitam § 9949	AS.Ci.4.27
	tathā madanakāśmaryamadhukakvathitairjalaiḥ § 9950	
	phalayaṣṭyāhvakalkairvā vidārīkṣurasāplutaiḥ § 9951	
	pittakāse tanukaphe trivṛtāṃ madhurairyutām § 9952	AS.Ci.4.28

	yuñjyādvirekāya yutāṃ ghanaśleṣmaṇi tiktakaiḥ	
	§ 9953	
AS.Ci.4.29	hṛtadoṣo himaṃ snigdhaṃ svādu saṃsarjanaṃ bhajet	
	§ 9954	
	ghane kaphe tu śīśiraṃ rūkṣaṃ tiktopasaṃhitam	5
	§ 9955	
AS.Ci.4.30	pippalīmustayaṣṭyāhvadrākṣāmūrvāmahaṣadham	
	§ 9956	
	lākāmṛtāphaladrākṣātvakṣīrīpippalīsītāḥ	§ 9957
AS.Ci.4.31	dusparśākarkaṭīśuṅṭhīśaṭhīdrākṣāsītābalāḥ	§ 9958
	nidigdhiḥkāmūlaphalaṃ vaṭabījaṃ rasāñjanam	§ 9959
AS.Ci.4.32	kharjūraṃ pippalī vāṃśī śvadamṣṭrā ceti pañca te	
	§ 9960	
	ghṛtakṣaudrayutā lehāḥ ślokārdhaiḥ pittakāsinām	
	§ 9961	15
	payo 'nupānām śṛṅgīm vā lihyātsājyasitāmadhu	
	§ 9962	
AS.Ci.4.33	lehāḥ paitte sitādhātrīkṣaudradrākṣāhimotpalaiḥ	
	§ 9963	
	sakaphe sābdamaricaḥ saghṛtaḥ sānile hitaḥ	§ 9964
AS.Ci.4.34	mṛdvīkārdhaśataṃ triṃśat pippalīḥ śarkarāpalam	20
	§ 9965	
	lehayenmadhunā gorvā kṣīrapasya śakṛdrasam	§ 9966
AS.Ci.4.35	tvagelāvyoṣamṛdvīkāpippalīmūlapauṣkaraiḥ	§ 9967
	lājamustaśaṭhīrāsnaḍhātrīphalabibhītakaiḥ	§ 9968
	śarkarākṣaudrasarpirbhirleho hṛdrogakāsahā	§ 9969
AS.Ci.4.36	pippalyāmalakadrākṣālājālākṣāsītopalāḥ	§ 9970
	sañcūrṇya paktvā payasā lihyāt kṣaudrāṣṭabhāgikāḥ	
	§ 9971	
AS.Ci.4.37	vidārīkṣumṛṇālānām rasān kṣīraṃ sitopalām	§ 9972
	pibet kṣaudreṇa saṃyojya pittakāsamapohati	§ 9973
AS.Ci.4.38	madhurairjāṅgalarasairyavaśyāmākakodravāḥ	§ 9974
	mudgādiyūṣaiḥ śākaiśca tiktakairmātrayā hitāḥ	
	§ 9975	
AS.Ci.4.39	ghanaśleṣmaṇi lehāśca tiktakā madhusaṃyutāḥ	§ 9976
	śālayaḥ syustanukaphe ṣaṣṭikāśca rasādibhiḥ	§ 9977
	śarkarāmbho 'nupānārtham drākṣekṣusvarasaḥ payaḥ	
		§ 9978

- kākolībrhatīmedādāvayaiḥ savṛṣanāgaraiḥ | § 9979 AS.Ci.4.40
 pittakāse rasakṣīrapeyāyūṣān prakalpayet | | § 9980
 drākṣāṃ kaṇāṃ pañcamūlaṃ tṛṇākhyam ca pacejjale | AS.Ci.4.41
 § 9981
- 5 tena kṣīraṃ śṛtaṃ śītaṃ pibet samadhuśarkaram | |
 § 9982
- sādhitāṃ tena peyāṃ vā suśītāṃ madhunānvitāṃ | AS.Ci.4.42
 § 9983
- 10 śaṭhīddrīberabrhatīśarkarāvīśvabheṣajam | § 9984
 piṣṭvā rasam pibet pūtaṃ vastreṇa ghṛtamūrchitam | |
 § 9985
- mahiṣyajāvīgokṣīradhātrīphalarasaiḥ samaiḥ | § 9986 AS.Ci.4.43
 sarpiḥ siddham pibet tadvanmadhureṇa gaṇena vā | |
 § 9987
- 15 kvāthīkrtenekṣurase kṣīrayuktena sādhitam | § 9988 AS.Ci.4.44
 saśarkaram pibet prātarlihyādvā māksīkānvitam | |
 § 9989
- kṣīrivṛkṣāḍkurakvāthe pakvaṃ kṣīrasamaṃ ghṛtam | AS.Ci.4.45
 § 9990
- 20 pāyayet pittakāsartaṃ madhunā vāvalehayet | | § 9991
 medāṃ vidārīṃ kākolīṃ svayaṃguptāphalaṃ balāṃ | AS.Ci.4.46
 § 9992
- śarkarāṃ jīvakaṃ mudgamāṣaparṇyau durālabhām | |
 § 9993
- 25 kalkīkrtya pacet sarpiḥ kṣīreṇāṣṭagaṇena tat | § 9994 AS.Ci.4.47
 pānabhojanaleheṣu prayuktaṃ pittakāsajit | | § 9995
 lihyādvā cūrṇameteṣāṃ kaṣāyamathavā pibet | § 9996 AS.Ci.4.48
 kaphakāsī pibedādaṃ surakāṣṭhāt pradīpitāt | | § 9997
 snehaṃ parisrutaṃ vyoṣayavakṣārāvācūrṇitam | § 9998 AS.Ci.4.49
- 30 snigdham virecayedūrdhvamadho mūrdhni ca yukti-
 taḥ | | § 9999
- tīkṣṇairvirekairbalinaṃ saṃsargīṃ cāsya yojayet | AS.Ci.4.50
 § 10000
- yavamudgakulatthānnairuṣṇarūkṣaiḥ kaṭūtkāṭaiḥ | |
 § 10001
- 35 kāsamardakavārtākavyāghnīkṣārakaṇānvitaiḥ | § 10002 AS.Ci.4.51
 dhānvabailarasaiḥsnehaustilasaraṣapanimbajaiḥ | | § 10003

AS.Ci.4.52	daśamūlāmbu gharmāmbu madya madhvambu vā pi- bet § 10004	
	mūlaiḥ pauṣkaraśamyākapaṭolairanvitam niśām § 10005	
AS.Ci.4.53	pibedvāri sahaḥṣaudraṃ kāleṣvannasya vā triṣu § 10006	5
	pippalīpippalīmūlaṃ śṛṅgaveram bibhītakam § 10007	
AS.Ci.4.54	devadārvabhayā mustaṃ pippalīviśvabheṣajam § 10008	
	guḍūcī pippalībhāṅgīśṛṅgīkarkatakasya ca § 10009	
AS.Ci.4.55	vyoṣadārucīdaṅgāni triphalāśarkarābalāḥ § 10010	
	nidigdḥikāyā mūlatvaṅmaricaiḥ saha yojitā § 10011	10
AS.Ci.4.56	śikhikukkuṭapiñchānāṃ maṣī kṣāro yavodbhavaḥ § 10012	
	viśālā pippalīmūlaṃ trivṛtā ca madhudravāḥ § 10013	
AS.Ci.4.57	kaphakāśaharā lehāḥ sapta ślokārdhayojitāḥ § 10014	
	madhunā maricaṃ lihyānmadhunaiva ca joṅgakam § 10015	15
AS.Ci.4.58	prthagrasāṃśca madhunā vyāghrīvārtākabhṛṅgajān § 10016	
	kāśaghnasyāśvaśakṛtaḥ surasasyāsitasya ca § 10017	
AS.Ci.4.59	devadāruśaṭhīrāsnaḥkarkaṭākhyādurālabhāḥ § 10018	20
	pippalī nāgaram mustaṃ pathyādhātrīsitopalāḥ § 10019	
AS.Ci.4.60	madhutailayutāvetau lehau vātānuge kaphe § 10020	
	viḍaṅgaṃ saindhavaṃ hiṅgu kuṣṭhaṃ vyoṣaṃ mana- ḥśīlām § 10021	25
AS.Ci.4.61	kāśe śvāse ca hidhmāyāṃ lihyāt kṣaudraghṛtāplutam § 10022	
	guḍakṣāroṣaṅkanaḍāḍimam śvāsakāsajit § 10023	
	kramātpaladvayārdhākṣakarṣārdhākṣapalonmitam § 10024	30
AS.Ci.4.62	dve pale dāḍimādaṣṭAu guḍādvyoṣāt palatrayam § 10025	
	rocanaṃ dīpanaṃ svaryaṃ pīnasaśvāsakāsajit § 10026	
AS.Ci.4.63	pāṭhāśuṅṭhīśaṭhīmūrvāgavākṣīpippalīghanam § 10027	
	piṣṭvā gharmāmbunā hiṅgusaindhavābhyāṃ yutaṃ pibet § 10028	35
	tadvanmustāśaṭhīśuṅṭhīnāgarātiviṣabhayāḥ § 10029	

	pipejvaroktaṃ pathyādi saśṛṅgīkaṃ ca pācanam	AS.Ci.4.64
§ 10030		
	athavā dīpyakatrivr̥dviśālāghanapauṣkaram § 10031	
	sakaṇaṃ kvathitaṃ mūtre kaphakāsī jale 'pi vā § 10032	AS.Ci.4.65
5	tailabhṛṣṭaṃ ca vaidehīkalkākṣaṃ sasiṭopalam	
§ 10033		
	pāyayet kaphakāsaghaṇaṃ kulatthasaliṭaplutam § 10034	AS.Ci.4.66
	sauvarcalābhayādihātrīpippalīkṣāraṇāgaram § 10035	
	cūrṇitaṃ sarpiṣā vātakaphakāsaharam pibet § 10036	AS.Ci.4.67
10	daśamūlādḥake prasthaṃ ghṛtasyākṣasamaīḥ pacet	
§ 10037		
	puṣkarāhvaśaṭhīvilvasurasavyoṣahiṅgubhiḥ § 10038	AS.Ci.4.68
	peyānupānaṃ tat sarvavātaśleṣmāmayāpaham § 10039	
	nirguṇḍīpatraniryāsasādhitam kāsajidghṛtam § 10040	AS.Ci.4.69
15	ghṛtam rase viḍaṅgānāṃ vyoṣagarbhaṃ ca sādhitam	
	§ 10041	
	punarnavsitāṭikāsurasakāsamardāmṛtā § 10042	AS.Ci.4.70
	paṭolabr̥hatīphañijakarasaīḥ payahsaṃyutaiḥ § 10043	
20	ghṛtam trikaṭunā ca siddhamupayujya sañjāyate	
§ 10044		
	na kāsaviṣamajvarakṣayagudāṅkurebhyo bhayam	
§ 10045		
	samūlaphalapatrāyāḥ kaṇṭakāryā rasādḥake § 10046	AS.Ci.4.71
	ghṛtaprasthaṃ balāvvyoṣaviḍaṅgaśaṭhidāḍimaiḥ § 10047	
25	sauvarcalayavakṣāramūlāmālakapauṣkaraiḥ § 10048	AS.Ci.4.72
	vṛṣcīvabr̥hatīpathyāyavānīcitrakardhibhiḥ § 10049	
	mṛdvīkācavyavarṣābhūdurālambhāmlavetasaiḥ § 10050	AS.Ci.4.73
	śṛṅgītāmālakībharṅgīrāsṇāgokṣurakaiḥ pacet § 10051	
	kalkaistat sarvakāseṣu śvāsahidhmāsu ceṣyate § 10052	AS.Ci.4.74
30	kaṇṭakāryāstulām kṣuṇṇām paktvā drone 'mbhasaḥ	AS.Ci.4.75
pacet	§ 10053	
	tenādḥakena kvāthasya ghṛtaprasyaṃ picūnmitaiḥ	
§ 10054		
	rāsṇādusparśasaṅgranthāpippalīdvayacitrakaiḥ § 10055	AS.Ci.4.76
35	sauvarcalayavakṣārakṣṇāmūlaiśca tajjayet § 10056	
	kāsaśvāsakaphaṣṭhīvahidhmārocakapīnasān § 10057	AS.Ci.4.77
	pacedvvyāghnītulām kṣuṇṇām vahe 'pāmādḥakasthite	
	§ 10058	

AS.Ci.4.78	kṣipet pūte tu sañcūrṇya vyoṣarāsnāmṛtāgnikān § 10059	
	śṛṅgīrbhārṅgīghanagranthidhanvayāsān palārdhakān § 10060	
AS.Ci.4.79	sarpiṣaḥ ṣoḍaśapalaṃ catvāriṃśatpalāni ca § 10061	5
	matsyaṅḍikāyāḥ śuddhāyāḥ punaśca tadadhiśrayet § 10062	
AS.Ci.4.80	darvīlepini śīte ca pṛthak dvikuḍavaṃ kṣipet § 10063	
	pippalīnāṃ tavakṣīryā māksikasyānavasya ca § 10064	
AS.Ci.4.81	leho 'yaṃ gulmahṛdrogadurnāmaśvāsakāsajit § 10065	10
	triphalāpippalīpāṭhāsārivābṛhatīdvayam § 10066	
	maricaṃ padmakaṃ mustamuśīraṃ cākṣasammitam § 10067	
AS.Ci.4.82	paktvā jalādḥake pādaśeṣe kṣīrapalāṣṭakam § 10068	
	datvā guḍasya ca palaṃ pacedādarvilepanāt § 10069	15
AS.Ci.4.83	lehaḥ kapholbaṇaṃ kāsaṃ sarvameva niyacchati § 10070	
	sādhitam kṣīramebhirvā tilakṣaudrayutaṃ pibet § 10071	
AS.Ci.4.84	śamanaṃ ca pibeddhūmaṃ śodhanaṃ bahale kaphe	20
	§ 10072	
AS.Ci.4.85	manaḥśilālamadhukamāmsīmuste 'ṅgudītvacaḥ § 10073	
	dhūmaṃ kāsaghnavidhinā pītvā kṣīraṃ pibedanu § 10074	
AS.Ci.4.86	niṣṭhyūtānte guḍayutaṃ koṣṇaṃ dhūmo nihanti saḥ	25
	§ 10075	
	vātaśleṣmottarān kāsānacireṇa cirantanān § 10076	
AS.Ci.4.87	prapaunḍarīkaṃ madhukaṃ śārṅgeṣṭālaṃ manaḥśi- lām § 10077	
	maricaṃ pippalīm drākṣāmelām surasamañjarīm § 10078	30
AS.Ci.4.88	kṛtvā vartiṃ pibeddhūmaṃ kṣaumacailānuvartinī § 10079	
	ghṛtāktāmanu ca kṣīraṃ pibet tadvat guḍāmbu vā § 10080	35
AS.Ci.4.89	nepālītālaricalākṣāñjanakuṭannaṭaiḥ § 10081	
	uśīrarohiṣaphaladrāmīlvamaśalekhanaiḥ § 10082	
AS.Ci.4.90	pūrvakalpena dhūmo 'yaṃ sānupāno vidhīyate § 10083	

- § 10084 kārpāsāsthyaśvagandhā ca dhūmaḥ kāsavināśanaḥ |
- § 10085 kośātakīphalānmadhyaiḥ pibedvā samanaḥśilaiḥ | |
- 5 § 10086 tamakaḥ kaphakāse tu syācchet pittānubandhajaḥ | AS.Ci.4.91
- § 10087 pittakāsakriyāṃ tatra yathāvasthaṃ prayojayat | |
- 10 § 10088 kaphānubandhe pavane kuryāt kaphaharāṃ kriyāṃ | AS.Ci.4.92
- § 10089 pittānubandhayorvātakaphayoḥ pittanāśinīm | | § 10089
- § 10090 vātaśleṣmātmake śuṣke snigdhamārdre virūkṣaṇam | AS.Ci.4.93
- 15 § 10091 kāse karma sapitte tu kaphaje tiktasaṃyutam | | § 10091
iti caturtho 'dhyāyaḥ | |

4.4 atha pañcama 'dhyāyaḥ |

- athātaḥ kṣatakṣayakāsacikitsitaṃ vyākhyāsyāmaḥ | § 10093 AS.Ci.5.1
iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ | | § 10094
- § 10095 urasyantaḥkṣate sadyo lākṣāṃ kṣaudrayutāṃ pibet | AS.Ci.5.2
- 5 § 10096 kṣīraṇe śālīn jīrṇe 'dyāt kṣīreṇaiva saśarkarān | | § 10096
- § 10097 pārsvabastisarukcālpapittāgnistāṃ surāyutāṃ | AS.Ci.5.3
- § 10098 bhinnaviṭ tu samustātiviṣāpāṭhāṃ savatsakāṃ | | § 10098
- § 10099 lākṣāṃ sarpirmadhūcchiṣṭāṃ jīvanīyagaṇaṃ sitāṃ | AS.Ci.5.4
- 10 § 10100 tvakkṣīrīm samitaṃ kṣīre paktvā dīptānalaḥ pibet | |
- § 10101 ikṣvālikābisagranthipadmakesaracandranaiḥ | AS.Ci.5.5
- § 10102 śṛtaṃ payo madhuyutaṃ sandhānārthaṃ pibet kṣatī | |
- 15 § 10103 yavānāṃ cūrṇamāmānāṃ kṣīrasiddhaṃ ghṛtānvitam | AS.Ci.5.6
- § 10104 jvaradāhe sitākṣaudrasaktūn vā payasā pibet | | § 10104
- § 10105 kāsavāṃstu pibetsarpirmadhurauṣadhasādhitam | AS.Ci.5.7
- 20 § 10106 guḍodakaṃ vā kvathitaṃ sakṣaudramaricaṃ himam | |

AS.Ci.5.8	cūrṇamāmalakānāṃ vā kṣīre pakvaṃ ghṛtānvitam § 10107	
	rasāyanavidhānena pippalīrvā prayojayet § 10108	
AS.Ci.5.9	kāsī parvāsthiśūlī ca lihyātsaghr̥tamākṣikāḥ § 10109	
	madhūkamadhukadrākṣātvakṣīrīpippalībalāḥ § 10110	5
AS.Ci.5.10	trijātamardhakarṣāṃśaṃ pippalyardhapalaṃ sitā § 10111	
	drākṣā madhūkaṃ kharjūraṃ palāṃśaṃ ślakṣṇacūrṇ- itam § 10112	
AS.Ci.5.11	madhunā guṭikā ghnanti tā vṛṣyāḥ pittaśoṇitam § 10113	10
	kāśāśvāsārucicchārdimūrchāhidhmāmadabhramān § 10114	
AS.Ci.5.12	kṣatakṣayasvarabhraṃsaplīhaśoṣādhyamārutān § 10115	
	raktaniṣṭhīvahṛtpārśvarukpipāsājvarānapi § 10116	
AS.Ci.5.13	rakte 'tivṛddhe cchāgaṃ vā jāṅgalaṃ vā pibedaśrk 15 § 10117	
	varṣābhūśarkarāraktaśālitaṇḍulajaṃ rajaḥ § 10118	
AS.Ci.5.14	raktaṣṭhīvī pibet siddhaṃ drākṣārasapayoghṛtaiḥ § 10119	
	madhūkamadhukakṣīrasiddhaṃ vā taṇḍulīyakam 20 § 10120	
AS.Ci.5.15	yathāsvaṃ mārgaviṣṭe rakte kuryācca bheṣajam § 10121	
	pippalīmadhukaṃ piṣṭaṃ kārṣikaṃ sasitopalam § 10122	25
AS.Ci.5.16	prāsthikaṃ gavyamājam ca kṣīramikṣurasam tathā § 10123	
	yavagodhūmamṛdvīkēcūrṇamāmalakādrasaḥ § 10124	
AS.Ci.5.17	tailaṃ ca prasṛtāṃśāni tat sarvaṃ mṛdunāgninā § 10125	
	pacelleho ghṛtakṣaudrayutaḥ sa kṣatakāsanut § 10126	30
AS.Ci.5.18	śvāsahṛdrogakāsaghno hito vṛddhālparetasām § 10127	
	mūḍhavātastvajāmedaḥ surābhr̥ṣṭaṃ sasaindhavam § 10128	
AS.Ci.5.19	kṣāmaḥ kṣīṇaḥ kṣatorasko mandanidro 'gnidīptimān § 10129	35
	śatakṣīrasareṇādyāt saghr̥takṣaudraśarkaram § 10130	
AS.Ci.5.20	śarkarāyavagodhūmaṃ jīvakarṣabhakau madhu § 10131	

- ghṛtakṣīrānupānaṃ vā lihyāt kṣīṇaḥ kṣatī kṛśaḥ ||
 § 10132
- kravyātpīṣitaniryūhaṃ ghṛtabhrṣṭaṃ pibecca saḥ | AS.Ci.5.21
 § 10133
- 5 pippalikṣaudrasaṃyuktaṃ māṃsaṣoṇitavardhanaṃ | |
 § 10134
- nyagrodhodumbarāśvatthaplakṣasālapriyaṅgubhiḥ | § 10135 AS.Ci.5.22
 tālamastakajamvūtvakpriyālaiśca sapadmakaiḥ | | § 10136
 sāsvakarṇaiḥ śṛtāt kṣīrādadyājātena sarpiṣā | § 10137 AS.Ci.5.23
- 10 śālyodanaṃ kṣatoraskaḥ kṣīṇaśukrabalendriyaḥ | |
 § 10138
- vātapittārdite 'bhyaṅgo gātrabhede ghṛtairmataḥ | AS.Ci.5.24
 § 10139
- tailaiścānilarogaghnaḥ pīḍite mātariśvanā | | § 10140
 15 hr̥tpārśvārtiṣu pānaṃ syāt jīvanīyasya sarpiṣaḥ | § 10141 AS.Ci.5.25
 kuryādvā vātarogagnaṃ pittaraktavirodhi yat | |
 § 10142
- yaṣṭyāhvanāgabalayoh kvāthe kṣīrasamaṃ ghṛtaṃ | AS.Ci.5.26
 § 10143
- 20 payasyāpippalīvāṃśīkalkasiddhaṃ kṣate hitaṃ | | § 10144
 ghṛtaṃ vāṣṭaguṇe kṣīre kolalākṣarasānvitam | § 10145 AS.Ci.5.27
 kalkaiḥ kaṭvaṅgadārvītvagvatsakatvakdalairghṛtaṃ | |
 § 10146
- jīvanīyo gaṇaḥ śuṅṭhī varī vīrāpunarnavau | § 10147 AS.Ci.5.28
 25 balābhārṅgīsvaguptardhiśaṭhītāmalaḥ | | § 10148
 śṛṅgāṭakaṃ payasyā ca pañcamūlaṃ ca yalladhu | AS.Ci.5.29
 § 10149
- drākṣākṣoḍādi ca phalaṃ madhurasnigdhabr̥mhaṇam
 | | § 10150
- 30 taiḥ pacet sarpiṣaḥ prasthaṃ kārṣāṃśaiḥ ślakṣṇakalki-
 taiḥ | § 10151 AS.Ci.5.30
- kṣīradhātrīvidārīkṣucchāgamāṃsarasānvitam | | § 10152
 prasthārdhaṃ madhunaḥ śīte śarkarārdhatulārajaḥ | AS.Ci.5.31
 § 10153
- 35 palārdhikaṃ ca maricatvagelāpatrakesaram | | § 10154
 vinīya cūrṇitaṃ tasmāllihmānmātrāṃ yathānalam | AS.Ci.5.32
 § 10155
- amṛtaprāśamityetannarāṇāmamṛtaṃ ghṛtaṃ | | § 10156

AS.Ci.5.33	sudhāmṛtarasaṃ prāśyaṃ kṣīramāṃsarasāsīnā § 10157 naṣṭaśukrakṣatakṣīnadurbalavyādhikarśītān § 10158	
AS.Ci.5.34	strīprasaktān kṛśān varṇasvarahīnāmśca bṛṃhayet § 10159	
	kāśahidhmājvaraśvāsadāhatṛṣṇāsrappittanut § 10160	5
	putradaṃ chardimūrchāhṛdyonimūtrāmayāpaham § 10161	
AS.Ci.5.35	śvadamṣtrośīramañjiṣṭhābalākāśmaryakattrṇam § 10162 darbhamūlaṃ pṛthakparṇīm palāśarṣabhakau sthirām § 10163	10
AS.Ci.5.36	pālikāni pacetteṣāṃ rase kṣīracaturguṇe § 10164	
AS.Ci.5.37	kalkaiḥ svaguptājīvanīmedarṣabhakajīvakaiḥ § 10165 śatāvaryṛddhimṛdvīkāśarkarāśrāvaṇībīsaiḥ § 10166	
	prasthaḥ siddho ghṛtādvātapittahṛdrogaśūlanut § 10167	15
AS.Ci.5.38	mūtrakṛcchrapramehārśaḥ kāśaśośakṣayāpahāḥ § 10168 dhanuḥstrīmadyabhārādhvakhinnānām balamāṃsadaḥ § 10169	
AS.Ci.5.39	madhukāṣṭapaladrākṣāprasthakvāthe paced ghṛtam § 10170	20
	pippalyaṣṭapale kalke prasthaṃ siddhe ca śītale § 10171	
AS.Ci.5.40	pṛthagaṣṭapalaṃ kṣaudraśarkarābhyām ca miśrayet § 10172	
	samasaktu kṣatakṣīnaraktagulmeṣu taddhitam § 10173	25
AS.Ci.5.41	dhātrīphalavidārīkṣujīvanīyarasāt ghṛtāt § 10174 gavyājayośca payasoḥ prasthaṃ prasthaṃ vipācayet § 10175	
AS.Ci.5.42	siddhaśīte sitākṣaudradviprasthaṃ vinayettataḥ § 10176 yakṣmāpasmārapittāśrkkāsamehakṣayāpaham § 10177	30
	vayaḥsthāpanamāyusyaṃ māṃsaśukrabalapradam § 10178	
AS.Ci.5.43	ghṛtam tu pitte 'bhyadhike lihyādvvyate 'dhike pibet § 10179	
	līḍham nirvāpayet pittamalpatvāddhanti nānalam 35 § 10180	
	ākṛāmatyanilaṃ pītamūṣmāṇam niruṇāddhi ca § 10181	

- kṣāmakṣīṅakṛsāṅgānāmetānyeva ghṛtāni tu | § 10182 AS.Ci.5.44
 tvakkṣīrīpippalīlājacūrṇaiḥ styānāni yojayet | | § 10183
 sarpirguḍān samadhvaṃsān kṛtvā dadyāt payonu ca | AS.Ci.5.45
 § 10184
- 5 retovīryaṃ balaṃ puṣṭiṃ tairāśutaramāpnuyāt | |
 § 10185
- balā vidārī hrasvaṃ ca pañcamūlaṃ punarnavam | AS.Ci.5.46
 § 10186
- 10 pañcānāṃ kṣīrivṛkṣāṅgāṃ śuṅgā muṣṭyaṃśakāstathā
 | | § 10187
- eṣāṃ kaṣāye dvikṣīre vidāryājarasāṃśake | § 10188 AS.Ci.5.47
 jīvanīyaiḥ pacet piṣṭairakṣamātrirghṛtāḍhakam | | § 10189
 sitāpalāni pūte ca śīte dvātriṃśadāvapet | § 10190 AS.Ci.5.48
 godhūmapippalīvāṃśīcūrṇaṃ śṛṅgāṭakasya ca | | § 10191
- 15 samākṣikaṃ kauḍavikaṃ tatsarvaṃ khajamūrccitam AS.Ci.5.49
 | § 10192
- styānaṃ sarpirguḍān kṛtvā bhūrjapatreṇa veṣṭayet | |
 § 10193
- 20 tān jagdhvā pālikān kṣīraṃ madyaṃtvanupibet kaphe AS.Ci.5.50
 | § 10194
- śoṣe kāse kṣate kṣīṇe śramastrībhārakarśite | | § 10195
 raktaniṣṭhīvane tāpe pīnase corasi sthite | § 10196 AS.Ci.5.51
 śastāḥ pārśvasīraḥśūle bhede ca svaravarṇayoḥ | |
 § 10197
- 25 sarśakarāśṛte kṣīraghṛtatailāḍhakatraye | § 10198 AS.Ci.5.52
 cūrṇīkṛtāḥ kṣīpet pakvasāndre daśapalāḥ pṛthak | |
 § 10199
- 30 drākṣātmaguptāvarṣābhūsamaṅgābhīrupippalīḥ | § 10200 AS.Ci.5.53
 tadvadvidāryāmalake prasthārdhaṃ viśvabheṣajam | |
 § 10201
- kṣāmaḥ kṣīṇaḥ kṣataḥ śuṣyaṃstāṅkhādet pālikairguḍ- AS.Ci.5.54
 aiḥ | § 10202
- tathā sadyo rasādīnāṃ vṛdhyā puṣṭiṃ samaśnute | |
 § 10203
- 35 gokṣīrārdhāḍhakam sarpiḥ prasthamikṣurasāḍhakam AS.Ci.5.55
 | § 10204
- rasādvidāryāḥ kuḍavaṃ rasāt prasthaṃ ca taittirāt | |
 § 10205

AS.Ci.5.56	dadyāt sidhyati tasmim̐stu piṣṭānikṣurasairimān § 10206	
	madhūkaṣuṣpaṃ kuḍavaṃ kuḍavaṃ ca priyālataḥ § 10207	
AS.Ci.5.57	paladvayaṃ tavaḥkṣīryāḥ kharjūrāṇi ca viṃśatiḥ § 10208	5
	prthagvibhītakānmajñāḥ pippalyāśca caturthikām § 10209	
AS.Ci.5.58	triṃśatpalāni khaṇḍācca madhukāt pāṇimānikām § 10210	
AS.Ci.5.59	tathārdhapalikānyatra jīvanīyāni dāpayet § 10211	10
	siddhe dvikuḍavaṃ kṣaudrācchīte datvā ca modakān § 10212	
AS.Ci.5.60	kārayenmaricājājīpalacūrṇāvacūrṇitān § 10213	
	vātāsṛkpittarogeṣu kṣatakāsakṣayeṣu ca § 10214	
	kṣīṇaujaḥsvaraśukreṣu yonidoṣeṣu saṃsrave § 10215	15
	mṛtaprajāsu vandhyāsu hitaṃ garbhasya ca srutau § 10216	
AS.Ci.5.61	vītatvagāsthikūṣmāṇḍatulām svinnām punaḥ pacet § 10217	
AS.Ci.5.62	ghaṭṭayan sarpiṣaḥ prasthe kṣaudravarṇe 'tra ca kṣipet § 10218	20
	svaṇḍācchataṃ kaṇāśuṅṭhyordvipalaṃ jīrakādapi § 10219	
AS.Ci.5.63	trijātadhānyamaricaṃ prthagardhapalāṃśakam § 10220	
	avatārītaśīte ca datvā kṣaudraṃ ghṛtārdhikam § 10221	25
AS.Ci.5.64	svajenāmathya ca sthāpyaṃ tannihantyupayojitam § 10222	
AS.Ci.5.65	kāśahidhmājvaraśvāsarakṣapittakṣatakṣayān § 10223	
	uraḥsandhānajananaṃ medhāsmṛtibalapradaṃ § 10224	
	aśvibhyāṃnirmitaṃ hr̥dyaṃ kūṣmāṇḍakarāsāyanam § 10225	30
AS.Ci.5.66	pivennāgabalāmūlasyārdhakarṣābhivardhitam § 10226	
	palaṃ kṣīrayutaṃ māsaṃ kṣīravṛttiranannabhuk § 10227	
AS.Ci.5.67	eṣa prayogaḥ puṣṭyāyurbalavarṇakarahaḥ param § 10228	35
	maṇḍūkaparṇyāḥ kalpo 'yaṃ yaṣṭyā vittaauśadhasya ca § 10229	
AS.Ci.5.68	pādaśeṣaṃ jaladroṇe pacennāgabalātulām § 10230	

- tena kvāthena tulyāṃśaṃ ghṛtaṃ kṣīraṃ ca sādhyet
 || § 10231
- 5 palārdhikaiścātibalābalāyaṣṭipunarnavaiḥ | § 10232 AS.Ci.5.69
 prapauṇḍarīkakāśmaryapriyālakapikacchubhiḥ || § 10233
 aśvagandhāsītābhīrumedāyugmatrikaṇṭakaiḥ | § 10234 AS.Ci.5.70
 kākoliḥkṣīrakākoliḥkṣīraśuklādvijīrakaiḥ || § 10235
 mṛṇālabisakharjūraśṛṅgāṭakakaśerukaiḥ | § 10236 AS.Ci.5.71
 etannāgabalāsarpiḥ pittaraktam kṣatakṣayam || § 10237
 jayetṛḍbhramadāhāṃśca balapuṣṭikaram param | § 10238 AS.Ci.5.72
 10 varṇyamāyuyamojasyam valīpalitanāśanam | § 10239
 upayujya tu ṣaṇmāsād vṛddho 'pi taruṇāyate || § 10240
 śarkarā pippalīcūrṇaiḥ sarpiṣā māḥṣikeṇa ca | § 10241 AS.Ci.5.73
 saṃyutam vā śṛtam kṣīraṃ pibet kāsajvarāpaham ||
 § 10242
- 15 phalāmlam sarpiṣā bhrṣtam vidārīkṣurase kṛtam | AS.Ci.5.74
 § 10243
 strīṣu kṣīṇaḥ pibedyūṣam jīvanam bṛmhaṇam param
 || § 10244
- 20 saktūnām vastrapūtānām mantham kṣaudraghṛtāvi- AS.Ci.5.75
 tam | § 10245
 yavānnasātmyo dīptāgniḥ kṣatakṣīṇaḥ pibennaraḥ ||
 § 10246
- 25 jīvanīyopasiddham vā jāṅgalaṃ ghṛtabharjitam | § 10247 AS.Ci.5.76
 rasam prayojayet kṣīṇe vyañjanārtham saśarkaram ||
 § 10248
- gomahiṣyaśvanāgājaiḥ kṣīrairmāṃsasaistathā | § 10249 AS.Ci.5.77
 yavānnam bhojayedyūṣaiḥ phalāmlairvā ghṛtāplutaiḥ
 || § 10250
- 30 dīpte 'gnau vidhireṣa syānmande dīpanapācanaḥ | AS.Ci.5.78
 § 10251
- yakṣmoktaḥ kṣatinām śasto grāhī śakṛti tu drave ||
 § 10252
- daśamūlam svayaṃguptam śaṃkhapuṣpīm śaṭhīm ba- AS.Ci.5.79
 lām | § 10253
- 35 hastipippalyapāmārgapippalīmūlacitrakān || § 10254
 bhāṅgī puṣkaramūlam ca dvipalāṃśānyavāḍhakam | AS.Ci.5.80
 § 10255
- harītakīśatam caikam jalapañcāḍhake pacet || § 10256

AS.Ci.5.81	yavasvede kaṣāyaṃ taṃ pūtaṃ taccābhayāśataṃ § 10257	
	pacedguḍatulāṃ datvā kuḍavaṃ ca pṛthagghṛtāt § 10258	
AS.Ci.5.82	tailāt sapippalīcūrṇāt siddhaśīte ca mākṣikāt § 10259	5
	lehāddve cābhaye nityamataḥ khādedrasāyanāt § 10260	
AS.Ci.5.83	tadvalīpalitaṃ hanyādvarṇāyurbalavardhanam § 10261	
	pañcakāsān kṣayaṃ śvāsaṃ sahidhmaṃ viṣamajvaram § 10262	10
AS.Ci.5.84	mehagulmagrahaṇyaśoḥṛdrogarucipīnasān § 10263	
	agastyavihitaṃ dhanyamidaṃ śreṣṭhaṃ rasāyanam § 10264	
AS.Ci.5.85	daśamūlaṃ balāṃ mūrvāṃ haridre pippalīdvayam § 10265	15
AS.Ci.5.86	pāṭhāśvagandhāpāmārgasvaguptātiviṣāmṛtāḥ § 10266	
	bālabilvaṃ trivṛddantīmūlaṃ patraṃ ca citrakāt § 10267	
	payasyāṃ kuṭajaṃ hiṃsrāṃ puṣpaṃ sāraṃ ca bījakāt § 10268	20
AS.Ci.5.87	bolasthavirabhallātavikaṅkataśatāvarīḥ § 10269	
	pūtīkaraṅjaśamyākacandralekhāsahācaram § 10270	
AS.Ci.5.88	saubhāñjanakanibatvagikṣuraṃ ca palāṃśakam § 10271	
	pathyāsahasraṃ saśataṃ yavānāṃ cāḍhakadvayam § 10272	25
AS.Ci.5.89	pacedaṣṭaguṇe toyē yavasvede 'vatārayet § 10273	
	pūte kṣipet sapathye ca tatra jīṛṇaguḍāttulāṃ § 10274	
AS.Ci.5.90	tailājyadhātrīrasataḥ prasthaṃ prasthaṃ tataḥ punaḥ § 10275	30
	adhiśrayenmṛdāvagnau darvīlepe 'vatārya ca § 10276	
AS.Ci.5.91	śīte prasthadvayam kṣaudrāt pippalīkuḍavaṃ kṣipet § 10277	
	cūrṇīkṛtātrijātācca tripalaṃ nikhanettataḥ § 10278	
AS.Ci.5.92	dhānye purāṇakumbhasthaṃ māsaṃ khādecca pūrva- vat § 10279	35
	rasāyanam vasiṣṭhoktametat pūrvaguṇādhikam § 10280	

- svasthānāṃ niṣparihāraṃ sarvartuṣu ca śasyate ||
 § 10281
- pālikam saindhavam śuṅṭhī dve ca sauvarcalāt pale | AS.Ci.5.93
 § 10282
- 5 kuḍavāṃśāni vṛkṣāmlam dāḍimam patramārjakāt ||
 § 10283
- ekaikā maricājāyordhānyakādve caturthike | § 10284 AS.Ci.5.94
 śarkarāyāḥ palānyatra daśa dve ca pradāpayet || § 10285
 kṛtvā cūrṇamato mātrāmannapāneṣu dāpayet | § 10286 AS.Ci.5.95
- 10 rucyam taddīpanam balyam pārśvartīśvāsakāsanut ||
 § 10287
- ekāṃ ṣoḍaśikāṃ dhānyād dve dve cājājidīpyakāt | AS.Ci.5.96
 § 10288
- tābhyāṃ dāḍimavṛkṣāṃle dvirdvissauvarcalāt pale ||
 § 10289
- 15 śuṅṭhyāḥ karṣam dadhitthasya madhyāt pañcapalāni AS.Ci.5.97
 ca | § 10290
- taccūṇa ṣoḍaśapalaiḥ śarkarāyā vimiśrayet || § 10291
 ṣāḍavoyam pradeyaḥ syādannapāneṣu pūrvavat | AS.Ci.5.98
 § 10292
- 20 vidhiśca yakṣmapittāsravihitāḥ śasyate kṣate || § 10293
 nivṛtte kṣatadoṣe tu kaphe vṛddha uraḥ śiraḥ | § 10294 AS.Ci.5.99
 dālyete kāsino yasya sa nā dhūmānimānpibet || § 10295
 dvimedādvibalāyaṣṭīkalkaiḥ kṣaume subhāvite | § 10296 AS.Ci.5.100
- 25 vartim kṛtvā pibeddhūmam jīvanīyaghṛtānupaḥ ||
 § 10297
- manahśilā balā sājagandhā tvakkṣīrināgaraiḥ | § 10298 AS.Ci.5.101
 tadvadevānupānam tu śarkarekṣugudodakam || § 10299
 piṣṭvā manahśilām tulyāmārdayā vaṭaśuṅgayā | § 10300 AS.Ci.5.102
- 30 sarpīṣkam pibeddhūmam tittiripratibhojanaḥ ||
 § 10301
- kṣayaje bṛmhaṇam pūrvam kuryādagneśca vardhanam AS.Ci.5.103
 | § 10302
- 35 bahudoṣāya sasneham mṛdu dadyādvirecanam ||
 § 10303
- śamyākena trivṛtayā mṛdvīkārasayuktayā | § 10304 AS.Ci.5.104
 tilvakasya kaṣāyeṇa vidārīsvarasena ca | § 10305

	sarpiḥ siddham pibedyuktyā kṣīnadeho viśodhanam	
	§ 10306	
AS.Ci.5.105	pitte kaphe dhātuṣu ca kṣīṇeṣu kṣayakāsavān § 10307	
	ghṛtaṃ karkaṭakīkṣīradvibalāsādhitaṃ pibet § 10308	
AS.Ci.5.106	vidārībhiḥ kadambairvā tālasasyaiśca sādhitam § 10309	5
	ghṛtaṃ payaśca mūtrasya vaivarṇye kṛcchranirgame	
	§ 10310	
AS.Ci.5.107	śūne savedane medhre pāyau saśroṇivaṅkṣaṇe § 10311	
	ghṛtamaṇḍena laghunānuvāsyo miśrakeṇa vā § 10312	
AS.Ci.5.108	jāṅgalaiḥ pratibhuktasya vartakādyā bileśayāḥ § 10313	10
	kramaśaḥ prasahāstadvat prayojyāḥ piśitāśinaḥ	
	§ 10314	
AS.Ci.5.109	auṣṇyāt pramāthibhāvācca srotobhyaścyāvayanti te	
	§ 10315	
	kapham śuddhaiśca taiḥ puṣṭim kuryāt samyagvahan	15
	rasaḥ § 10316	
AS.Ci.5.110	cavikātriphalaḥ bhāṅgīdaśamūlaiḥ sacitrakaiḥ § 10317	
	kulatthapippalīmūlapāṭhākolaḥ vavairjale § 10318	
AS.Ci.5.111	śṛtairnāgaradusparśāpippalīśaṭhipauṣkaraiḥ § 10319	
	piṣṭaiḥ karkaṭaśṛṅgyā ca samaiḥ sarpirvipācayet	20
	§ 10320	
AS.Ci.5.112	siddhe 'smiṣcūrṇitau kṣārau dvau pañca lavaṇāni ca	
	§ 10321	
	datvā yuktyā pibenmātrāṃ kṣayakāsanipīḍitaḥ	
	§ 10322	25
AS.Ci.5.113	kāsamardābhayāmustāpāṭhākaṭphalanāgaraiḥ § 10323	
	pippalyā kaṭurohiṇyā kāśmaryā surasena ca § 10324	
AS.Ci.5.114	akṣamātrairghṛtaprastham kṣīradrākṣārasādhake § 10325	
	pacecchoṣajvaraplihasarvakāsaharam śivam § 10326	
AS.Ci.5.115	vṛṣavyāghrīguḍūcīnāṃ patramūlaphalāṅkurāt § 10327	30
	rasakalkairghṛtaṃ pakvaṃ hanti kāśajvarāruciḥ	
	§ 10328	
AS.Ci.5.116	dviguṇe dāḍimarase siddham vā vyoṣasaṃyutam	
	§ 10329	
	pibeduparibhaktasya yavakṣārayutam naraḥ § 10330	35
AS.Ci.5.117	pippalīnuḍasiddham vā chāgakṣīrayutam ghṛtam	
	§ 10331	
	etānyagnivivṛdhyartham sarpīṣi kṣayakāsinām § 10332	

- syurdoṣabaddhakaṅṭhoroḥsrotasāṃ ca viśuddhaye | |
 § 10333
- śvāvidāṃ sūcayo dagdhāḥ saghṛtakṣaudraśarkarāḥ | AS.Ci.5.118
 § 10334
- 5 śvāsakāsaḥarā barhipādaḥ vā kṣaudrasarpiṣā | | § 10335
 eraṇḍapatrakṣāraṃ vā vyoṣatailaguḍānvitam | § 10336 AS.Ci.5.119
 lehayet kṣāramevaṃ vā surasairaṇḍapatrajam | | § 10337
 lihyāttryūṣaṇacūrṇaṃ vā purāṇaguḍasarpiṣā | § 10338 AS.Ci.5.120
 citrakatriphalājājī karkaṭākhyā kaṭutrikam | § 10339
- 10 drākṣāṃ ca kṣaudrasarpirbhyāṃ lihyādadyādguḍena
 vā | | § 10340
- pāṭhāmadhukajīvantītvakṣīrītriphālāghanam | § 10341 AS.Ci.5.121
 śaṭhīdvibrhatīdrākṣāpippalyelāvitunnakam | | § 10342
 sārīvāpuṣkarajaṭākarkaṭākhyārasāñjanam | § 10343 AS.Ci.5.122
- 15 punarnavāloharajastrāyamāṇāyavānikā | | § 10344
 ṛddhistāmālakī bhārṅgī viḍaṅgaṃ dhanvayāsakam | AS.Ci.5.123
 § 10345
- kṣāracitrakacavyāmlavetasavyoṣadāru ca | § 10346
 sarvakāsān jayellīḍham taccūrṇaṃ madhusarpiṣā | |
 20 § 10347
- padmakam triphalā vyoṣam viḍaṅgaṃ devadāru ca | AS.Ci.5.124
 § 10348
- balārāsnaḥ ca taccūrṇaṃ samastasamaśarkaram | |
 § 10349
- 25 svādenmadhughṛtābhyāṃ vā lihyāt kāsaharam param AS.Ci.5.125
 | § 10350
- tadvanmāricacūrṇaṃ vā saghṛtakṣaudraśarkaram | |
 § 10351
- 30 pathyāśuṅṭhīghanagudairguṭikāṃ dhārayenmukhe | AS.Ci.5.126
 § 10352
- sarveṣu kāsaśvāseṣu kevalam vā bibhītakam | | § 10353
 kalke tilvakapatrāṇāṃ ghṛtabhrṣṭe saśarkare | § 10354 AS.Ci.5.127
 peyotkāryathavā ccharditṛṭkāsāmātisārajit | | § 10355
 gaurasarsapagaṇḍīraṇḍavīḍaṅgavyoṣacitrakān | § 10356 AS.Ci.5.128
- 35 sābhayān sādhayettoye yavāgūstena cāmbhasā | | § 10357
 sasarpirlavaṇā kāse hidhmāśvāse sapīnase | § 10358 AS.Ci.5.129
 pāṇḍvāmāyē kṣayē śophe karnaśūle ca śasyate | | § 10359

AS.Ci.5.130	kaṅṭakārīrase siddho mudgayūṣaḥ susaṃskṛtaḥ § 10360	
AS.Ci.5.131	sagaurāmalakaḥ sāmლაḥ sarvakāsabhiṣagjitam § 10361 vātaghnauṣadhaniḥkvāthe kṣīraṃ yūṣān rasānapi § 10362	5
AS.Ci.5.132	vaiṣkirān prātudān bailān dāpayet kṣayakāsine § 10363	
AS.Ci.5.133	kṣatakāse ca ye dhūmāḥ sānupānā nidarśitāḥ § 10364 kṣayakāse 'pi te yojyā vakṣyate yacca yakṣmaṇi § 10365	
AS.Ci.5.133	br̥mhaṇaṃ dīpanaṃ cāgneḥ srotasāṃ ca viśodhanam 10 § 10366	
AS.Ci.5.134	vyatyāsāt kṣayakāsibhyo balyaṃ sarvaṃ praśasyate § 10367	
AS.Ci.5.134	sannipātodbhavo ghoraḥ kṣayakāso yatastataḥ § 10368 yathādoṣabalaṃ tasya sannipātahitaṃ hitam § 10369 iti pañcamo 'dhyāyaḥ	15

4.5 atha ṣaṣṭho 'dhyāyaḥ |

AS.Ci.6.1	athātaḥ śvāsahidhmācikitsitaṃ vyākhyāsyāmaḥ § 10371 iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ § 10372	
AS.Ci.6.2	śvāsahidhmā yatastulyahetvādyāḥ sādhanam tataḥ § 10373	
AS.Ci.6.3	tulyameva tadārtam ca pūrvam svedairupācaret 5 § 10374	
AS.Ci.6.3	snigdhairlavanaṭailāktam srotassu grathitaḥ kaphaḥ § 10375	
AS.Ci.6.4	tairlīno 'pi vilīnosya koṣṭham prāptaḥ sunirharaḥ § 10376	10
AS.Ci.6.4	bhabet kṣeṣu mṛdutraṃ ca mārute cānulomatā § 10377 svinnaṃ ca bhojayedannaṃ snigdhamānūpajai rasaiḥ § 10378	
AS.Ci.6.5	dadhyuttareṇa vā dadyāttato 'smāi vamaṇam mṛdu § 10379	15
AS.Ci.6.6	viśeṣāt kāsavamaṭhuhṛdgrahasvarasādine § 10380 pippalīsaindhavakṣaudrayuktaṃ vātāvirodhi yat § 10381 nirhr̥te sukhamāproti sakaphe duṣṭavigrahe § 10382	

- srotaḥsu ca viśuddheṣu caratyavihatō 'nilaḥ | § 10383 AS.Ci.6.7
dhmānodāvartatamake mātuluṅgāmlavetasaiḥ | | § 10384
hiṅgupīlubīdayuktamannaṃ syādanulomanam | § 10385 AS.Ci.6.8
sasaidhavaṃ phalāmlaṃ vā koṣṇaṃ dadyādvirecanam
5 | | § 10386
ete hi kaphasaṃruddhagatiprāṇaprakopajāḥ | § 10387 AS.Ci.6.9
tasmāttanmārgaśudhyarthamūrdhvādhaḥ śodhanaṃ hi-
tam | | § 10388
udīryate bhṛśataraṃ mārgarodhādvahajalam | § 10389 AS.Ci.6.10
10 yathā tathānilastasya mārgamaśmādvīśodhayet | | § 10390
aśāntau kṛtasamaśuddherdhūmairlīnaṃ malaṃ haret | AS.Ci.6.11
§ 10391
haridrāpatrameraṇmūlaṃ lākṣāṃ manaḥśilām | | § 10392
sadevadārvalaṃ māṃsīm piṣṭvā vartiṃ prakalpayet | AS.Ci.6.12
15 § 10393
tām ghṛtāktām pibeddhūmaṃ yavān vā ghṛtasamyu-
tān | | § 10394
madhūcchiṣṭaṃ sarjaraśaṃ ghṛtaṃ vā guruvāguru | AS.Ci.6.13
§ 10395
20 candanaṃvājaśṛṅgaṃ vā bālānvā snāva vā gavām | |
§ 10396
ṛṣyagodhakuraṅgainācarmaśṛṅgakhurāṇi vā | § 10397 AS.Ci.6.14
gugguḷuṃ vā manohvām vā sālaniryāsameva vā | |
§ 10398
25 sallakīm gugguḷuṃ lohaṃ padmakam ca ghṛtāplutam AS.Ci.6.15
| | § 10399
avaśyaṃ svedanīyānāmasvedyānāmapi kṣaṇam | § 10400 AS.Ci.6.16
svedayet sasiṭākṣīrasukhoṣṇasnehasecanaiḥ | | § 10401
utkārikopanāhaiśca svedādhyāyoktabheṣajaiḥ | § 10402 AS.Ci.6.17
30 uraḥ kaṅṭhaṃ ca mṛdubhiḥ sāme tvāmaividhiṃ caret
| | § 10403
atiyogoddhataṃ vātaṃ drṣṭvā pavananāśanaiḥ | § 10404 AS.Ci.6.18
snigdhai rasādyairnātyuṣṇairabhyaṅgaiśca śamaṃ na-
yet | | § 10405
35 anutkliṣṭakaphāsvinnadurbalānām hi śodhanāt | § 10406 AS.Ci.6.19
vāyurlabdhāspado marma saṃśoṣyāśu haredasūn | |
§ 10407
kaṣāyalehasnehādyaisteṣāṃ saṃśamayedataḥ | § 10408 AS.Ci.6.20

	kṣīṇakṣatātisārāsṛkpittadāhānubandhajān § 10409	
AS.Ci.6.21	madhurasnigdhaśītādyairhidhmāśvāsānupācaret § 10410	
	kuḷatthadaśamūlānāṃ kvāthe syurjāṅgalā rasāḥ	
	§ 10411	
	yūṣāśca śigruvārtākakāsaghnavr̥ṣamūlakaiḥ § 10412	5
AS.Ci.6.22	pallavairnimbakulakabr̥hatīmātuluṅgajaiḥ § 10413	
	vyāghrīdurālabhāśṛṅgībilvamadhyatrikaṅṭakaiḥ § 10414	
AS.Ci.6.23	sāmṛtāgnikulatthaiśca yūṣaḥ syāt kvathitairjalai	
	§ 10415	
	tadvadrāsnābr̥hatyādibalāmudgaiḥ sacitrakaiḥ § 10416	10
AS.Ci.6.24	peyā ca citrakājājīśṛṅgīsauvarcalairhitā § 10417	
	daśamūlena vā kāśaśvāsahidhmārujāpahā § 10418	
AS.Ci.6.25	daśamūlaśaṭhīrāsnābhārṅgībilvardhipauṣkaraiḥ § 10419	
	kuḷīraśṛṅgīcapalātāmalakyamṛtauṣadhaiḥ § 10420	
AS.Ci.6.26	pibet kaṣāyaṃ jīrṇe 'smin peyāṃ tairevasādhitām	15
	§ 10421	
	śāliṣaṣṭikagodhūmayavamudgakulatthabhuk § 10422	
AS.Ci.6.27	kāśahr̥dgrahapārśvārtihidhmāśvāsaprasāntaye § 10423	
	saktūnvārkaṅkurakṣīrabhāvitānāṃ samākṣikān § 10424	
	yavānāṃ daśamūlādiniḥkvāthalulitān pibet § 10425	20
AS.Ci.6.28	anne ca yojayet kṣārahiṅvājyabidaḍāḍimān § 10426	
	sapauṣkaraśaṭhīvyośamātuluṅgāmlavetasān § 10427	
AS.Ci.6.29	daśamūlasya vā kvāthamathavā devadāruṇaḥ § 10428	
	pibedvā vāruṇīmaṅḍaṃ hidhmāśvāsī pipāsitaḥ	
	§ 10429	25
AS.Ci.6.30	pippalīpippalīmūlapathyājantughnacitrakaiḥ § 10430	
	kalkitairlepīte rūḍhe niḥsipet ghr̥tabhājane § 10431	
AS.Ci.6.31	takraṃ māśasthitam taddhi dīpanam śvāsakāsajit	
	§ 10432	
	pāṭhāṃ madhurasāṃ dāru saralaṃ ca niśi sthitam	30
	§ 10433	
AS.Ci.6.32	surāmaṅḍe 'lpalavaṇam pibet prasṛtasammitam § 10434	
	śīrīṣakundakadalīkusumam pippalīyutam § 10435	
AS.Ci.6.33	taṅḍulāmbuplutam hidhmāśvāsakāsaharam param	
	§ 10436	35
	āranālena piṣṭvā vā mātuluṅgarasānvitān § 10437	
AS.Ci.6.34	hiṅgusauvarcalakaṅṭakolamudgān jalena vā § 10438	

- koṣṇena bhārṅgīm śuṅṭhīm ca kṣāraṃ vā maricānvitam
 || § 10439
- svakvāthapiṣṭāṃ lulitāṃ bāṣṭikāṃ pāyayeta vā | § 10440 AS.Ci.6.35
 svarasaṃ saptaparṇasya puṣpāṇāṃ vā śirīṣataḥ ||
 5 § 10441
- hidhvāśvāse madhukaṇāyuktaṃ pittakaphānuge | AS.Ci.6.36
 § 10442
- utkārikā tugākṛṣṇāmadhūlīgudaṇāgaraiḥ || § 10443
 pittānubandhe yoktavyā pavane tvanubandhini | § 10444 AS.Ci.6.37
 10 śvāvīṭchaśāmiṣakaṇāghṛtaśalyakaṣṇitaiḥ || § 10445
 suvarcalārasavyoṣasarpirbhiḥ sahitaṃ payaḥ | § 10446 AS.Ci.6.38
 anuśālyodanaṃ peyaṃ vātapitte 'nubandhini || § 10447
 caturguṇāmbusiddhaṃ vā chāgaṃ sagaḍanāgaram | AS.Ci.6.39
 § 10448
- 15 pippalīmūlamadhukagudaḡośvaśakṛdrasān | § 10449
 hidhmābhiṣyandakāsaghnān lihyānmadhughṛtānvitān
 || § 10450
- gogajāśvavarāhoṣṭrakharameṣājavidrasān || § 10451 AS.Ci.6.40
 samadhvaikaikaśo lihyādbahuśleṣmāthavā pibet | § 10452 AS.Ci.6.41
 20 catuṣpāccarmaromasthikhuraśṛṅgodbhavāṃ maṣīm ||
 § 10453
- tathaiva vājigandhāyā lihyācchvāsī kapholbaṇaḥ | AS.Ci.6.42
 § 10454
- kṣāraṃ vā triphalāpāṭhābrhatīphalamūlajam || § 10455
 25 muktāpravālavaiḍūryaśāṅkhasaugandhikāñjanam | § 10456 AS.Ci.6.43
 masāragallasphaṭikakācailālavaṇadvayam || § 10457
 apāmārgaphalam tāmramayo rūpyaṃ śaṇāt phalam | AS.Ci.6.44
 § 10458
- 30 jyotīrasena tallihyādayo vaikaṃ madhudravam ||
 § 10459
- śaṭhīpauṣkaradhātrīrvā pauṣkaraṃ vā kaṇānvitam | AS.Ci.6.45
 § 10460
- gairikāñjanakṛṣṇā vā svarasaṃ vā kapitthajam || § 10461
 rasena vā kapitthasya dhātrīsaindhavapippalīḥ | § 10462 AS.Ci.6.46
 35 ghṛtakṣaudreṇa vā pathyā viḍaṅgoṣaṇapippalīḥ ||
 § 10463
- lihyādvā pippalīdrākṣāpathyāśṛṅgīdurālabhāḥ | § 10464 AS.Ci.6.47

	ghṛtamākṣikatailairvā tryūṣaṇaṃ kṣārasaṃyutam	
	§ 10465	
	pippalīkṣaudrayuktau vā rasau dhātrīkapitthayoḥ	
	§ 10466	
AS.Ci.6.48	sitopalātvāmalakī drākṣā gośvaśakṛdrasam § 10467	5
	kolalājamadhudrākṣāpippalīnāgarāṇi vā § 10468	
AS.Ci.6.49	guḍatailaniśādrākṣākaṇārāsnoṣaṇāni vā § 10469	
	pibedrasāmbumadyādyairlehaṣadharajāṃsi vā § 10470	
AS.Ci.6.50	jīvantīmustasurasatvagelādvayapauṣkaram § 10471	
	caṇḍātāmalakīlohabhārṅgīnāgaravālakam § 10472	10
AS.Ci.6.51	karkaṭākhyāśaṭhīkṛṣṇānāgakesaracorakam § 10473	
	upayuktaṃ yathākāmaṃ cūrṇaṃ dviguṇaśarkaram	
	§ 10474	
AS.Ci.6.52	pārśvarugjvarakāsaghnaṃ hidhmāśvāsaharam param	
	§ 10475	15
	jīvantī corakaḥ śṛṅgī pauṣkaram surasaḥ śaṭhī § 10476	
AS.Ci.6.53	pippalītvagbidakṣāraśuṅṭhīhiṅvamlavetasam § 10477	
	elātāmalakībhārṅgīvrkṣāmlaṃ ceti cūrṇitam § 10478	
AS.Ci.6.54	rasena mātuluṅgasya madyena haviṣāthavā § 10479	
	līḍhaṃ prayuktamanne vā kevalaṃ copayojitam	20
	§ 10480	
AS.Ci.6.55	hidhmāśvāsavibandhārśaḥkāsahrtpārśvaśūlanut § 10481	
	śaṭhītāmalakībhārṅgīcaṇḍāvālakapauṣkaram § 10482	
AS.Ci.6.56	śarkarāṣṭagaṇaṃ cūrṇaṃ hidhmāśvāsaharam param	
	§ 10483	25
	tulyaṃ guḍaṃ nāgaram ca bhakṣayennāvayeta vā	
	§ 10484	
AS.Ci.6.57	laśunasya palāṇḍorvā mūlaṃ grṅjanakasya vā § 10485	
	candanādvā rasaṃ dadyānnārīkṣīreṇa nāvanam	
	§ 10486	30
AS.Ci.6.58	saśarkarāṃ pippalī vā madhukaṃ vā madhudravam	
	§ 10487	
	stanyena makṣikāviṣṭhāmalaktakarasena vā § 10488	
AS.Ci.6.59	sasaindhavaṃ ghṛtācchaṃ vā siddhaṃ stanyena vā gh-	
	ṛtam § 10489	35
	kalkitairmadhuradravyaistat pibennāvayeta vā § 10490	
AS.Ci.6.60	sakṛduṣṇaṃ sakṛcchītaṃ vyatyāsāt sasitaṃ madhu	
	§ 10491	

- tadvat payastahāsiddhamadhobhāgauṣadhairghṛtam | |
 § 10492
- kaṇāsauvarcalakṣāravayasthāhiḍgucorakaiḥ | § 10493 AS.Ci.6.61
 sakāyasthairghṛtaṃ mastu daśamūlarase pacet | |
 5 § 10494
- tat pibejjīvanīyairvā lihyāt samadhu sādhitam | § 10495 AS.Ci.6.62
 tejovatyabhayā kuṣṭhaṃ pippalī kaṭurohiṇī | | § 10496
 pūkīkaṃ pauṣkaraṃ mūlaṃ palāśāścitrakaḥ śaṭhī | AS.Ci.6.63
 § 10497
- paṭudvayaṃ tāmalaḥ jīvantī bailvapeśikā | | § 10498
 vacāpatraṃ ca tāliṣaṃ karṣāṃśaistairviṃpācayet | AS.Ci.6.64
 § 10499
- hiṅgupādairghṛtaprasthaṃ pītamaśu nihanti tat | |
 § 10500
- śvāsānilārśograhaṇīhidhmāhr̥tpārśvavedanāḥ | § 10501 AS.Ci.6.65
 siddhaṃ vā puramañjiṣṭhālākṣāsarjarasaiḥ pibet | |
 § 10502
- sapadmakamanohvālairghṛtaprasthaṃ picūnmitaiḥ | AS.Ci.6.66
 § 10503
- vatsakādipratīvāpaṃ siddhaṃ vā prathame gaṇe | |
 § 10504
- sapañcalavaṇaṃ sarpiḥ śvāsakāsānapohati | § 10505 AS.Ci.6.67
 hiṃsrāviḍaṅgapūtīkatrikaṭutripalāgnikaiḥ | | § 10506
 kolamātrairghṛtaprasthaṃ pācayet salilāḍhake | § 10507 AS.Ci.6.68
 25 kṣīraprasthadvayopetaṃ tat kāsāśvāsapīnasān | | § 10508
 arśāṃsyarocakaṃ gulmaṃ kṣayaṃ hidhmām ca nāśa- AS.Ci.6.69
 yet | § 10509
- saindhavārdhāṃśayuktaṃ vā purāṇaṃ pāyayedghṛ-
 tam | § 10510
- 30 dhānvantaraṃ vṛṣaghr̥taṃ dādhiḥ tryūṣaṇādi vā | |
 § 10511
- śītāmbusekaḥ sahasā trāsavikṣepabhīśucaḥ | § 10512 AS.Ci.6.70
 haṛṣeṣyocchvāsarodhāśca hitaṃ kīṭaiśca daṃśanam
 | | § 10513
- 35 yat kiñcit kaphavātaghnamuṣṇaṃ vātānulomanam | AS.Ci.6.71
 § 10514
- tat sevyam prāyaśo yacca sutarāṃ mārutāpaham | |
 § 10515

AS.Ci.6.72	vātakṛdvā kaphaharam kaphakṛdvānilāpaham § 10516 kāryam naikāntikam tābhyam prāyaḥ śreyo 'nilāpaham § 10517	
AS.Ci.6.73	sarveṣam br̥mhaṇe hyalpaḥ śakyaśca prāyaśo bhavet § 10518	5
	nātyartham śamane 'pāyo bhṛśośakyaśca karśane § 10519	
AS.Ci.6.74	śamanairbr̥mhaṇaiścāto bhūyiṣṭham tānupācaret § 10520	
	kāsaśvāsakṣayacchardihidhmāścānyonyabheṣajaiḥ § 10521	10
	iti ṣaṣṭho 'dhyāyaḥ * § 10523	

4.6 atha aṣṭamo 'dhyāyaḥ |

AS.Ci.8.1	athātaḥ chardriḥdrogatṛṣṇācikitsitam vyākhyāsyāmaḥ § 10524	
	iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ § 10525	
AS.Ci.8.2	āmāsayotkleśabhavāḥ prāyaśchadyo hitam tataḥ § 10526	5
	laṅghanam prāgr̥te vāyoḥ vamanam tatra yojayet § 10527	
AS.Ci.8.3	balino bahudoṣasya vamataḥ pratataḥ bahu § 10528 tato virekam kramaśo hṛdyaḥ madyaiḥ phalāmbubhiḥ § 10529	10
AS.Ci.8.4	kṣīrairvā saha sa hyūrdhvaḥ gataḥ doṣam nayatya- dhaḥ § 10530	
	śamanam cauṣadham rūkṣadurbalasya tadeva tu § 10531	
AS.Ci.8.5	pariśuṣkam priyam sātmyamannaḥ laghu ca śasyate § 10532	15
	upavāsastathā yūṣā rasāḥ kāmbalikāḥ khalāḥ § 10533	
AS.Ci.8.6	śākāni lehā bhojyāni rāgaśāḍavapānakāḥ § 10534 bhakṣyāḥ śuṣkā vicitrāśca phalāni snānagharsaṇam § 10535	20

1 *] This section is missing in the transcript.

- gandhāḥ sugandhayo gandhaphalapuṣpāṇna pānajaḥ | AS.Ci.8.7
 | § 10536
- bhuktamātrasya sahasā mukhe śītāmbusecanam ||
 § 10537
- 5 hanti mārutajāṃ chārdiṃ sarpiḥ pītaṃ sasaindhavam | AS.Ci.8.8
 | § 10538
- kiñciduṣṇaṃ viśeṣeṇa sakāsaḥṛdayadravāṃ || § 10539
- vyoṣatrilavaṇāḍhyaṃ vā siddhaṃ vā dāḍimāmbunā | AS.Ci.8.9
 § 10540
- 10 saśuṅṭhīdadhidhānyena pītaṃ tulyāmbu vā payaḥ ||
 § 10541
- vyaktasaindhavasarpirvā phalāṃlo vaiṣkiro rasaḥ | AS.Ci.8.10
 § 10542
- snigdhaṃ ca bhojanaṃ śuṅṭhīdadhidāḍimasādhitam |
 § 10543
- 15 koṣṇaṃ salavaṇaṃ cātra hitaṃ snehavirecanam ||
 § 10544
- pittajāyāṃ virekātha drākṣeṣusvarasaistrivṛt | § 10545 AS.Ci.8.11
- sarpirvā tailvakaṃ yojyaṃ vṛddhaṃ ca śleṣmadhāma-
 20 gam || § 10546
- ūrdhvameva haret pittaṃ svādutiktairviśuddhimān | AS.Ci.8.12
 § 10547
- pibenmanthaṃ yavāgūṃ vā lājaiḥ samadhuśarkaraiḥ |
 § 10548
- 25 gudgajāṅgalajairadyādvyañjanaiḥ śāliṣaṣṭikam || § 10549
- mṛdbhrṣṭaloṣṭaprabhavaṃ suśītaṃ salilaṃ pibet | AS.Ci.8.13
 § 10550
- mudgośīrakaṇādhānyaiḥ saha vā samsthitaṃ niśāṃ |
 § 10551
- 30 drākṣārasaṃ rasañceḥṣorguḍūcyambu payo 'pi ||
 § 10552
- jambvāṃrapallavośīravaṭāśvatthāṅkurodbhavaḥ | § 10553 AS.Ci.8.14
- kvāthaḥ kṣaudrayutaḥ pītaḥ śīto vā viniyacchati ||
 § 10554
- 35 chardiṃ jvaramatīsāraṃ mūrchāṃ tṛṣṇāṃ ca durjayāṃ | AS.Ci.8.15
 | § 10555
- dhātrīrasena śītaṃ vā pibenmudgadalāmbu vā ||
 § 10556

AS.Ci.8.16	kolamajjāsītālājamakṣikāviṭkaṇāñjanam § 10557 kolāsthimajjāsrotojalājotpalaraajāmsi vā § 10558	
AS.Ci.8.17	lihyāt kṣaudreṇa pathyāṃ vā drākṣāṃ vā badarāṇi vā § 10559 pibecchītāmbunā śālisvarṇagairikajaṃ rajah § 10560 5 piṣṭaṃ vā candanadrākṣāmāmsīsevyāmbugairikam § 10561	
AS.Ci.8.18	śālitaṇḍulatoyena pibedvā sasiṭāmadhu § 10562 madhūkamadhukadrākṣākamalāmalakāmbudam § 10563	
AS.Ci.8.19	śasārivāparūṣākṣaṃ mūrvāṃ vā māṅṣikānviṭāṃ 10 § 10564 madhukaṃ sātmaguptaṃ vā śītaṃ dhātrīrasena vā § 10565	
AS.Ci.8.20	kaphajāyāṃ vamenimbakṛṣṇāpiṇḍītasarṣapaiḥ § 10566 yuktena koṣṇatoyena durbalaṃ copavāsayet § 10567 15	
AS.Ci.8.21	āragvadhāderniryūhaṃ śītaṃ kṣaudrayutaṃ pibet § 10568 triphalākaṇacavyādvā peyāṃ patraiḥ karañjajaiḥ § 10569	
AS.Ci.8.22	manthānyavairvā bahuśaśchardighnauṣadhabhāvitaiḥ 20 § 10570 kaphaghnamannaṃ hṛdyāṃ ca rāgāḥ sārjakabhūstr- nāḥ § 10571	
AS.Ci.8.23	līḍhaṃ manaśśilākṛṣṇāmaricaṃ bījapūrakāt § 10572 svarasena kapitthācca sakṣaudreṇa vamiṃ jayet 25 § 10573	
AS.Ci.8.24	samustāṃ madhunā śṛṅgīm kolāmlaṃ vā sajāmbavam § 10574 tadvadviḍaṅgatriphalākṛmighnaparipelavam § 10575	
AS.Ci.8.25	tadvaddurālabhāṃ khādet kapitthaṃ tryūṣaṇena vā 30 § 10576 anukūlopacāreṇa yāti dviṣṭārthajā śamam § 10577	
AS.Ci.8.26	kṛmijā kṛmihṛdrogagaditaiśca bhiṣagjitaiḥ § 10578 yathāsvaṃ pariśiṣṭāśca tatkr̥tāśca tathāmayāḥ § 10579	
AS.Ci.8.27	tvaramāṇo jayecchardim prasaktāmanubandhinīm 35 § 10580 koṣṭhāśrayamahāmarmapīḍākaratarā hi sā § 10581	
AS.Ci.8.28	nacānnena vinā kāyastanmayo vartate 'pi ca § 10582	

- dhātuḥsayo 'tivamathau samīraṇasamīraṇāt | | § 10583
 niyataṃ jāyate tasmāddrutam tatra prayojayet | § 10584 AS.Ci.8.29
 pracchardanātiyogoktaṃ kramam stambhanabr̥mha-
 ṇam | | § 10585
- 5 sarpirguḍān rasān kṣīram ghr̥tam kalyāṇajīvanam | AS.Ci.8.30
 § 10586
- dhānvantaram tryūṣaṇam vā doṣadehānurodhataḥ | |
 § 10587
- hṛdrogacikitsitam | § 10588 AS.Ci.8.31
- 10 hṛdroge vātaḥ tailam mastusauvīratakravat | § 10589
 pibet sukhoṣṇam sabiḍam gulmānāhārtijicca tat | |
 § 10590
- talam ca lavaṇaiḥ siddham samūtrāmlam tathāguṇam AS.Ci.8.32
 | § 10591
- 15 bilvam rāsnaṃ yavān kolaṃ devadāru punarnavam | |
 § 10592
- kulatthān pañcamūlam ca paktvā tasmin jale pacet | AS.Ci.8.33
 § 10593
- tailam tannāvane pāne bastau ca viniyojayet | | § 10594
 20 śuṅṭhīvayasthālavaṇakāyasthāhiṅgupaṣkaraiḥ | § 10595 AS.Ci.8.34
 pathyayā ca śṛtam pārśvahṛdrujāgulmajidghṛtam | |
 § 10596
- sauvarcalasya dvipale pathyāpañcāśadanvite | § 10597 AS.Ci.8.35
 25 ghr̥tasya sādhitāḥ prasthā hṛdrogaśvāsagulanut | |
 § 10598
- dāḍimam kṛṣṇalavaṇam hiṅguśuṅṭhyamlavetasam | AS.Ci.8.36
 § 10599
- apatantrakahṛdrogaśvāsagham cūrṇamuttamam | |
 § 10600
- 30 puṣkarāhvaśaṭhīśuṅṭhībījapūrajaṭābhayāḥ | § 10601 AS.Ci.8.37
 pītāḥ kalkīkṛtāḥ kṣāraghr̥tāmlalavaṇairyutāḥ | § 10602
 vikartikāśūlaharā kvāthaḥ koṣṇaśca tadguṇaḥ | | § 10603
 yavānilavaṇakṣāravacājāyauśadhaiḥ kṛtāḥ | § 10604 AS.Ci.8.38
 sapītadārubījāhvapalāśaṭhipauṣkaraiḥ | | § 10605
- 35 pañcakolaśaṭhipathyāguḍabījāhvapauṣkaram | § 10606 AS.Ci.8.39
 vāruṇīkalkitam bhr̥ṣṭam yamake lavaṇānvitam | |
 § 10607
- hr̥tpārśvayoniśūleṣu khādet gulmodareṣu ca | § 10608 AS.Ci.8.40

	snigdhdhāśceha hitāḥ svedāḥ saṃskṛtāni ghṛtāni ca	
	§ 10609	
AS.Ci.8.41	laghunā pañcamūlena śuṅṭhyā vā sādhitam jalam	
	§ 10610	
	vāruṇīdadhimaṇḍam vā dhānyāmlam vā pibetṛṣi	5
	§ 10611	
AS.Ci.8.42	sāyāmastambhaśūlāme hṛdi mārutadūṣite § 10612	
	kriyaśā sadravāyāmapamohe tu hitā rasāḥ § 10613	
AS.Ci.8.43	snehāḍhyāstittirikrauñcaśikhivartakadakṣajāḥ § 10614	
	balātailam sahr̥drogī pibedvā sukumārakam § 10615	10
AS.Ci.8.44	yaṣṭyāhvaśatapākaṃ vā mahāsneham tathottamam	
	§ 10616	
	rāsnājīvakajīvantībalāvyāghrīpunarnavaiḥ § 10617	
AS.Ci.8.45	bhārngīsthīrāvacyoṣairmahāsneham vipācayet § 10618	
	dadhipādam tathāmlaiśca lābhataḥ sa niṣevitaḥ § 10619	15
	tarpaṇo bṛmhaṇo balyo vātahr̥droganāśanaḥ § 10620	
AS.Ci.8.46	tryūṣaṇatriphalāpāṭhamadhūkaṃ madhukaṃ cutī	
	§ 10621	
	pañcamūlam laghu bale mede ṛddiḥ śatāvarī § 10622	
AS.Ci.8.47	kaṇḍūkarī tāmalakī jīvakaṃ cākṣasaṃmitaiḥ § 10623	20
	taiḥ pacet sarpiṣaḥ prastham dadhnaḥ prasthena māh- iṣāt § 10624	
AS.Ci.8.48	yuktaṃ siddham ca madhunā tannihanti niṣevitam	
	§ 10625	
	hr̥tpāṇḍugrahaṇīdoṣakāśaśvāsahalīmakān § 10626	25
AS.Ci.8.49	dīpte 'gnau sadravāyāme hṛdroge vātike hitam § 10627	
	kṣīram dadhi guḍaḥ sarpiraudakānūpamāmiṣam	
	§ 10628	
AS.Ci.8.50	ghṛtānyeva ca varjyāni hradrogeṣu caturṣvapi § 10629	
	śeṣeṣu stambhajāḍyāmasamyukte 'pi ca vātike § 10630	30
	kaphānubandhe tasmimstu rūkṣoṣṇāmācāret kriyām § 10631	
AS.Ci.8.51	paitte drākṣekṣuniryāśasitākṣādraparūṣakaiḥ § 10632	
	yukto vireko hṛdyāḥ syāt kramaḥ śuddhe ca pittahā	
	§ 10633	35
AS.Ci.8.52	kṣatapittajvaroktaṃ ca bāhyāntaḥparimārjanam § 10634	
	kaṭvīmadhukakalkaṃ ca pibet sasitamambhasā	
	§ 10635	

- śreyasīśarkarādrākṣājīvakarṣabhakoṭpalaiḥ | § 10636 AS.Ci.8.53
 balākharjūrakākolīmedāyugmaīśca sādhitam || § 10637
 sakṣīraṃ māhiṣaṃ sarpiḥ pittahṛdroganāśanam | AS.Ci.8.54
 § 10638
- 5 prapauṇḍarīkamadhukabisagranthikaśerukāḥ || § 10639
 saśuṅṭhīśaivalāstābhiḥ sakṣīraṃ vipacet gḥṛtam | AS.Ci.8.55
 § 10640
- śītam samadhu tacceṣṭaṃ svāduvargakṛtaṃ ca yat |
 § 10641
- 10 bastiṃ ca dadyāt sakṣaudraṃ tailaṃ madhukasādhi-
 tam || § 10642
 kaphodbhave vamet svinnaḥ picumandavacāmbhasā | AS.Ci.8.56
 § 10643
- 15 kulatthadhanvottharasatīkṣṇamadyayavāśanaḥ || § 10644
 pibeccūrṇaṃ vacāhiṅgulavaṇadvayanāgarāt | § 10645 AS.Ci.8.57
 sailā yavānakakaṇā yavakṣārāt sukhāmbunā || § 10646
 phaladhānyāmlakaulatthayūṣamūtrāsavaistathā | § 10647 AS.Ci.8.58
 puṣkarāhvābhayāśuṅṭhīśaṭhīrāsnāvacaṅkaṇāt | § 10648
 kvāthaṃ tathābhayāśuṅṭhīmādrīpītadrukaṭṭhalāt ||
 § 10649
- 20 kvāthe rauhītakāśvatthakhadirodumbarārjune | § 10650 AS.Ci.8.59
 sapalāśavaṭe vyoṣatrivṛccūrṇānvite kṛtaḥ || § 10651
 sukhodakānupānaḥ syāllehaḥ kaphavikārahā | § 10652 AS.Ci.8.60
 śleṣmagulmoditājyāni kṣārāṃśca vividhān pibet ||
 § 10653
- 25 prajoyecchilāhram vā brāhmaṃ cātra rasāyanam | AS.Ci.8.61
 § 10654
- tathāmalakalehaṃ vā prāśaṃ vāgastyanirmitam ||
 § 10655
- 30 syācchūlaṃ yasya bhukte 'ti jīryatyalpaṃ jarāṃ gate | AS.Ci.8.62
 § 10656
- śāmyet sakuṣṭhakṛmijillavaṇadvayatilvakaiḥ || § 10657
 sadevadārvativiṣaiścūrṇamuṣṇāmbunā pibet | § 10658 AS.Ci.8.63
 yasya jīrṇe 'dhikaṃ snehaiḥ sa virecyah phalaiḥpunah
 || § 10659
- 35 jīryatyanne tathā mūlaistīkṣṇaiḥ śūle sadādhike | § 10660 AS.Ci.8.64
 prāyo 'nilo ruddhagatiḥ kupyatyāmāśaye yataḥ ||
 § 10661

AS.Ci.8.65	tasyānulomanam kāryam śuddhilaṅghanapācanaiḥ § 10662	
	kṛmighnamauśadham sarvam kṛmije hr̥dayāmaye § 10663	
AS.Ci.8.66	tr̥ṣṇācikitsitam § 10664	5
	tr̥ṣṇāsu vātapittagḥno vidhiḥ prāyeṇa śasyate § 10665	
	sarvāsu śīto bāhyāntastathā śamanaśodhanaḥ § 10666	
AS.Ci.8.67	divyāmbu śītam sakṣaudram tadvadbhaumam ca tadg- uṇam § 10667	
	nirvāpitaṁ taptaloṣṭakapālasikatādibhiḥ § 10668	10
AS.Ci.8.68	saśarkaram vā kvathitaṁ pañcamūlena vā jalam § 10669	
	darbhapūrveṇa manthaśca praśasto lājasaktubhiḥ § 10670	
AS.Ci.8.69	vāṭyaścāmayavaiḥ śītaḥ śarkarāmākṣikānvitaḥ § 10671	
	yavāgūḥ śālibhistadvat kodravaiśca cirantanaiḥ § 10672	15
AS.Ci.8.70	śītena śītavīryaiśca dravyaiḥ siddhena bhojanam § 10673	
	himāmbupariṣiktasya payasā sasiṭāmadhu § 10674	
AS.Ci.8.71	rasaiścānamlalavaṇairjāṅgalairghṛtabharjitaiḥ § 10675	20
	mudgādīnām tathā yūṣairjīvanīyarasānvitaiḥ § 10676	
AS.Ci.8.72	nasyam kṣīraghṛtam siddham śītairikṣostathā rasaḥ § 10677	
	nārīkṣīreṇa vā ghr̥ṣṭamuṣṭrāsthi sasiṭam hitam § 10678	
AS.Ci.8.73	nirvāpaṇāśca gaṇḍūṣāḥ sūtrasthānoditā hitāḥ § 10679	25
	dāhajvaroktā lepādyā nirīhatvaṁ manoratiḥ § 10680	
AS.Ci.8.74	mahāsariddhradādīnām darśanasmarāṇādi ca § 10681	
	tr̥ṣṇāyām pavanothhāyām saguḍam dadhi śasyate § 10682	
	rasāśca bṛmhaṇāḥ śītā vidāryādigaṇāmbu ca § 10683	30
AS.Ci.8.75	pittajāyām sitāyuktaḥ pakvodumbarajo rasaḥ § 10684	
	tatkvātho vā himastadvatsārivādigaṇāmbu vā § 10685	
AS.Ci.8.76	tadvidhaiśca gaṇaḥ śītakaṣāyān sasiṭāmadhūn § 10686	
	madhurairauśadhaistadvat kṣīrivṛkṣaiśca kalpitān § 10687	35
AS.Ci.8.77	bījapūrakamṛdvikāvaṭavetasapallavān § 10688	
	mūlāni kuśakāśānām yaṣṭyāhvaṁ ca jale śṛtam § 10689	

	apākaśarkarācchinnaruhāloddhrāñjanāmbu vā § 10690	AS.Ci.8.78
	kārpasīphalakalkaṃ vā sasitakṣīrabhojanaḥ § 10691	
	jvaroditaṃ vā drākṣādipañcasārāmbu vā pibet § 10692	AS.Ci.8.79
5	§ 10693 kaphodbhavāyāṃ vamaṇaṃ nimbaprasavavāriṇā	AS.Ci.8.80
	bilvāḍhakīpañcakoladarbhapañcakasādhitaṃ § 10694	
	jalaṃ pibedrajanyā vā siddhaṃ sakṣaudraśarkaram	AS.Ci.8.81
	§ 10695	
	mudgayūṣaṃ ca savyoṣapaṭolinimbapallavam § 10696	
10	yavāṇaṃ tīkṣṇakavalanasyalehāṃśca śīlayet § 10697	
	sarvairāmācca taddhantrī kriyeṣṭā vamaṇaṃ tathā	AS.Ci.8.82
	§ 10698	
	tryūṣaṇāruṣkaravacāphalāmloṣṇāmbumastubhiḥ § 10699	
15	§ 10700 annātyayānmaṇḍamuṣṇaṃ himaṃ manthaṃ ca kālavit	AS.Ci.8.83
	§ 10701	
	tr̥ṣi śramānmāṃsarasaṃ manthaṃ vā sasitaṃ pibet	
	§ 10702	
	ātapāt sasitaṃ manthaṃ yavakolajasaktubhiḥ § 10702	AS.Ci.8.84
	sarvāṅyaṅgāni limpecca tilapiṇyākakāñjikaiḥ § 10703	
20	§ 10704 śītasnānācca madyāmbu pibettr̥ḍvān guḍāmbu vā	AS.Ci.8.85
	madyādardhajalaṃ madyaṃ snāto 'mlalavaṇairiyutam	
	§ 10705	
	snehatīkṣṇatarāgnistu svabhāvaśīśiraṃ jalaṃ § 10706	AS.Ci.8.86
25	§ 10707 snehāduṣṇāmbvajīrṇāttu jīrṇānmaṇḍaṃ pipāsitaḥ	
	§ 10708	
	pibet snigdhānnatr̥ṣito himaspardhi guḍodakam	AS.Ci.8.87
	§ 10709	
30	§ 10710 gurvādyannena tr̥ṣitaḥ pītvoṣṇāmbu tadullikhet	
	§ 10710 kṣayajāyāṃ kṣayahitaṃ sarvaṃ br̥ṃhaṇamauṣadham	AS.Ci.8.88
	§ 10711	
	kṛśadurbalarūkṣāṇāṃ kṣīraṃ chāgo raso 'thavā § 10711	
	§ 10712 kṣīraṃ ca sordhvavātāyāṃ kṣayakāsaharaiḥ śṛtaṃ	
35	§ 10713	
	rogopasargajātāyāṃ dhānyāmbu sasitāmdhu § 10713	AS.Ci.8.89
	pāne praśastaṃ sarvā ca kriyā rogādyapekṣayā § 10714	
	§ 10715	
	tr̥ṣṇak pūrvāmayakṣīṇo na labheta jalaṃ yadi § 10715	AS.Ci.8.90

- marāṇaṃ dīrgharogaṃ vā prāpnuyāt tvaritaṃ tataḥ | |
 § 10716
- AS.Ci.8.91 sātmyānnapānabhausajyaistrṣṇāṃ tasya jayetpuraḥ | |
 § 10717
- tasyāṃ jjitāyāmanyō 'pi vyādhiḥ śakyaścikitsitum | | 5
 § 10718
- iti aṣṭamo 'dhyāyaḥ | |

4.7 atha navamo 'dhyāyaḥ |

- AS.Ci.9.1 athāto madātyayacikitsitaṃ vyākhyāsyāmaḥ | § 10720
 iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ | | § 10721
- AS.Ci.9.2 yaṃ doṣamadhikaṃ paśyettasyādau pratikārayet | |
 § 10722
- kaphasthānānupūrvyā vā tulyadoṣe madātyaye | § 10723 5
 pittamārutaparyantaḥ prāyeṇa hi madātyayaḥ | | § 10724
- AS.Ci.9.3 hīnamithyātipītena yo vyādhirupajāyate | § 10725
 samapītena tenaiva sa madyenopaśāmyati | | § 10726
- AS.Ci.9.4 madyasya viśasādrśyādviṣaṃ tūtkarṣavṛttibhiḥ | § 10727
 tīkṣṇādibhirguṇairyogādviśāntaramapekṣate | | § 10728 10
- AS.Ci.9.5 tīkṣṇoṣṇenātimātrena pītenāmlavidāhinā | § 10729
 madyenānnarasakledo vidagdhaḥ kṣāratāṃ gataḥ | |
 § 10730
- AS.Ci.9.6 yān kuryānmadatṛṇmohajvarāntardāhavibhramān | |
 § 10731 15
- madyotkliṣṭena doṣeṇa ruddhaḥ srotassu mārutaḥ | |
 § 10732
- AS.Ci.9.7 sutīvrā devanā yāśca śirasyasthiṣu sandhiṣu | § 10733
 jīrṇāmamadyadoṣasya prakāṅkṣālāghave sati | § 10734
 yaugikaṃ vidhivadyukaṃ madyameva nihanti tān | | 20
 § 10735
- AS.Ci.9.8 kṣāro hi yāti mādhyamaṃ śīghramamlopaśāmyataḥ | |
 § 10736
- madyamamleṣu ca śreṣṭhaṃ doṣaviṣyandanādalam | |
 § 10737 25
- AS.Ci.9.9 tīkṣṇoṣṇādyaiḥ purāproktairdīpanādyāistathāguṇaiḥ | |
 § 10738

- § 10739 sātmyatvācca tadevāsya dhātusāmyakaram param ||
- § 10740 saptāhamaṣṭarātram vā kuryāt pānātyayauṣadham | AS.Ci.9.10
- 5 jīryatyētāvātā pānaṃ kālena vipathāśritam || § 10741
param tato 'nubadhnāti yo rogastasya bheṣajam | § 10742 AS.Ci.9.11
yathāyatham prayuñjīta kṛtapānātyayauṣadham ||
§ 10743
- 10 tatra vātolbaṇe madyam dadyāt piṣṭakṛtam yutam | AS.Ci.9.12
§ 10744
- bījapūrakavṛkṣāmlakoladāḍimadīpyakaiḥ || § 10745
yavānīhapuṣājājīvyoṣatrilavaṇārdrakaiḥ | § 10746 AS.Ci.9.13
śūlyairmāṃsairharitakaiḥ snehavadbhiśca saktubhiḥ
|| § 10747
- 15 uṣṇasnigdhāmlalavaṇā medyamāṃsarasā hitāḥ | § 10748 AS.Ci.9.14
āmrāmrātakapeśibhiḥ saṃskṛtā rāgaṣāḍavāḥ || § 10749
godhūmamāṣavikṛtirmṛducitrā mukhapriyāḥ | § 10750 AS.Ci.9.15
ārdikārdrakakulmāṣasuktamāṃsādigarbhiṇiḥ || § 10751
surabhirlavaṇā śītā nigadā vācchavāruṇī | § 10752 AS.Ci.9.16
- 20 svaraso dāḍimāt kvāthaḥ pañcamūlāt kanīyasaḥ ||
§ 10753
- śuṅṭhīdhānyāttathā mastu śuktāmbhocchāmlakāñjikam AS.Ci.9.17
| § 10754
- 25 abhyaṅgodvartanasnānamuṣṇam prāvaraṇam ghanam
|| § 10755
- ghanaścāgarujo dhūpaḥ pañkaścāgarukuṅkumāt | AS.Ci.9.18
§ 10756
- kucoruśroṇiśālīnyo yauvanoṣṇāṅgayāṣṭayaḥ | § 10757
harseṇāliṅgane yuktāḥ priyāḥ saṃvāhaneṣu ca ||
30 § 10758
- pittolbaṇe bahujalam śārkaram madhu vā yutam | AS.Ci.9.19
§ 10759
- rasairdāḍimakharjūrabhavyadrākṣāparūṣajaiḥ || § 10760
suśītam sasiṭāsaktu yojyam tādrīca pānakam | § 10761 AS.Ci.9.20
35 svāduvargakasāyairvā yuktam madyam samākṣikam
|| § 10762
- śāliṣaṣṭikamaśnīyācchaśājainakapiñjalaiḥ | § 10763 AS.Ci.9.21
satīnamudgāmalakapaṭolīdāḍimairapi || § 10764

AS.Ci.9.22	kaphapittaṃ samutkliṣṭamullikhetṭṛḍvidāhavān § 10765 pītvāmbu śītaṃ madyaṃ vā bhūrīkṣurasasaṃyutam § 10766	
AS.Ci.9.23	drākṣārasaṃ vā saṃsargī tarpaṇādih param hitān § 10767	5
AS.Ci.9.24	tathāgnirdīpyate tasya doṣaśeṣānnapācakaḥ § 10768 kāse saraktaniṣṭhīve pārśvastanarujāsu ca § 10769	
AS.Ci.9.25	trṣṇāyāṃ savidāhāyāṃ sotkleśe hṛdayorasi § 10770	
AS.Ci.9.26	guḍūcībhadrāmustānāṃ paṭolasyāthavā rasam § 10771 sanāgaram yojayeta tittiripratibhojanam § 10772	10
AS.Ci.9.26	trṣyate cātibalavadvātapitte samuddhate § 10773 dadyāddrākṣārasaṃ pānaṃ śītaṃ doṣānulomanam § 10774	
AS.Ci.9.27	jīrṇe 'dyānmadhurāmlena chāgamāṃsarasena ca § 10775	15
AS.Ci.9.28	trṣyalpaśaḥ pibenmadyaṃ madam rakṣan bahūdakam § 10776	
AS.Ci.9.28	mustadādimalājāmbu jalaṃ vā parṇinīśṛtam § 10777 pāṭalyutpalakandairvā svabhāvādeva vā himam § 10778	20
AS.Ci.9.29	madyātipānādabdhātau kṣīṇe tejasi coddhate § 10779 yaḥ śuṣkagalatālvoṣṭho jihvāṃ niṣkṛṣya ceṣṭate § 10780	
AS.Ci.9.30	pāyayet kāmato 'mbhastam niśīthapavanāhatam § 10781	25
AS.Ci.9.31	koladādimavṛkṣāmlacukrīkācutrikārasaḥ § 10782 pañcāmlako mukhālepaḥ sadyastrṣṇāṃ niyacchati § 10783	
AS.Ci.9.31	tvacaṃ prāptaśca pānoṣmā pittaraktābhīmūrchitaḥ § 10784	30
AS.Ci.9.32	dāham prakurute ghoram vihvalo yena muhyati § 10785	
AS.Ci.9.32	trṣṇādāhaparītasya tasya dāhajvarāpaham § 10786 vidhiṃ yathoktam yuñjīta bāhyāntaḥ parimārjanam § 10787	35
AS.Ci.9.33	prabhātamārutoddhūtāḥ prāleyajalavarṣiṇaḥ § 10788 smaryamāṇā api ghnanti dāham malayapādapāḥ § 10789	

- muktākālāpāḥ śaśiraśmiśubhrā mṛṇālapadmotpalapa- AS.Ci.9.34
traramyāḥ | § 10790
- sekāvagāhāḥ sajalā jalārdrā vātāḥ suśītā maṇayo mahā-
rhāḥ | | § 10791
- 5 aliñjarāḥ padmapuṭāpidhānāḥ pravālavarnā himavāri- AS.Ci.9.35
pūrṇāḥ | § 10792
- parisravanto dṛtayo mahāntaḥ putrāḥ priyā darpaṇam-
aṇḍalāni | | § 10793
- nāryaśca netrotpalakarṇapūrā madhyam vayaḥ kiñcid- AS.Ci.9.36
10 iva sprśantyaḥ | § 10794
- mano 'nukūlā haricandanārdrāstrḍdāhamūrccādava-
thūn jayanti | | § 10795
- kareṇukābhiḥ parivāritena vikṣobhaṇam vāraṇayūtha- AS.Ci.9.37
pena | § 10796
- 15 āsphālanam śīkaravarṣaṇam ca sindhoḥ smaran dāha-
trṣoragamyāḥ | | § 10797
- sariddhradānām himavaddarīṇām candrodayānām ka- AS.Ci.9.38
malākarāṇām | § 10798
- manoramānyāpi kathāpravṛttā dāham ca trṣṇām ca ni-
20 hanti sadyaḥ | | § 10799
- lājotpalośīrakucandanāmbu śītābhidhānam madhuśa- AS.Ci.9.39
rkarāḍhyam | § 10800
- madyodbhavām pittakṛtām ca trṣṇām sadāhaśoṣām vi-
nihanti pītam | | § 10801
- 25 priyaṅgupatraplavalodhrasevyaddrīberakāleyakanāga- AS.Ci.9.40
puṣpaiḥ | § 10802
- śītāmbuṣṭairnavakarparasthaistrḍdāhahā sarvaśarīr-
alepaḥ | | § 10803
- aśāmyatyathavā dāhe rasaistrṛptasya jāṅgalaiḥ | § 10804 AS.Ci.9.41
30 śākhāśrayām yathānyāyam rohiṇīm vyadhayetsirām
| | § 10805
- jallekhanopavāsābhyām vijayeta kapholbaṇam | § 10806 AS.Ci.9.42
trṣito 'mbu pibet siddham mustayā parpaṭena vā | |
§ 10807
- 35 sthirāśuṅṭhībalodīcyadusparśānyatamena vā | § 10808 AS.Ci.9.43
siddhametacca sarveṣu pānadoṣeṣu śasyate | | § 10809
- nirāmam kṣudhitam kāle pāyayet bahumākṣikam | AS.Ci.9.44
§ 10810

	śārkaraṃ madhu vā jīrṇamariṣṭaṃ sīdhumeva vā	
	§ 10811	
AS.Ci.9.45	rūkṣatarpaṇasaṃyuktaṃ yavānīnāgarānvitam § 10812	
	yūṣeṇa yavagodhūmaṃ tanunālpena bhojayet § 10813	
AS.Ci.9.46	uṣṇāmlakaṭutikṭena kaulatthenālpasarpīṣā § 10814	5
	śuṣkamūlakajaiśchāgai rasairvā dhanvacāriṇām § 10815	
AS.Ci.9.47	sāmlavetasavṛkṣāmlapaṭolīvyoṣadāḍimaiḥ § 10816	
	prabhūtaśuṅṭhīmaricaharītārdrakapeśikam § 10817	
AS.Ci.9.48	bījapūrarasādyamlaṃ bhrṣṭaṃ nīrasavartitam § 10818	
	karīrakaramardādirociṣṇubahusālanam § 10819	10
	pravyaktāṣṭāṅgalavaṇaṃ vikalpitanimardakam § 10820	
	yathāgni bhakṣayanmāṃsaṃ mādhaveṣaṃ nigadaṃ pi-	
	bet § 10821	
AS.Ci.9.49	sitāsauvarcalājājīṭintiṅkāmīlavetasam § 10822	
	tvagelāmaricārdhāṃśamaṣṭāṅgalavaṇaṃ hitam § 10823	15
	srotoviśudhyagnikaraṃ kaphaprāye madātyaye	
	§ 10824	
AS.Ci.9.50	kaṭuskandhayutāṃ śvetāṃ mṛdvīkāṃ niṣkulīkṛtām	
	§ 10825	
	rasena mātuluṅgasya kalakayeddāḍimasya vā § 10826	20
	tayā kṣaudrayuto rāgāḥ kṛto rocanadīpanaḥ § 10827	
AS.Ci.9.51	sauvarcalailāmaricadīpyakājāji cocavat § 10828	
	kārvyāḥ kalpayedeṣaṃ sūktaṃ matsyaṅḍikānvitam	
	§ 10829	
AS.Ci.9.52	dhānyasauvarcalājājīkāravīmaricānvitān § 10830	25
	saguḍān madhuyukṭena vyaktāmlān maricotkaṭān	
	§ 10831	
AS.Ci.9.53	rūkṣoṣṇodvartanodgharṣasnānabhojanalaṅghanaiḥ § 10832	
	sakāmābhiḥ saha strībhiryuktyā jāgaraṇena ca § 10833	
	madātyayaḥ kaphaprāyaḥ śīghraṃ samupaśāmyati	30
	§ 10834	
AS.Ci.9.54	yadidaṃ karma nirdiṣṭaṃ pṛthagdoṣabalaṃ prati	
	§ 10835	
	sannipāte daśavidhe taccheṣe 'pi vikalpayet § 10836	
AS.Ci.9.55	tvannāgapuṣpamagadhāmaricājājīdhānyakaiḥ § 10837	35
	parūśakamadhūkailāsuraḥvaiśca sitānvitaiḥ § 10838	
AS.Ci.9.56	sakapittharasam hṛdyam pānakaṃ śaśibodhitam	
	§ 10839	

- madātyayeṣu sarveṣu peyaṃ rucyagnidīpanam ||
 § 10840
- tadvaddādimamṛdvīkākaṅkāśmaryadārubhiḥ | § 10841 AS.Ci.9.57
 sabījapūrakarasaṅgāḥ saṅgāḥ | § 10842
- 5 phalairvā vividhairamlaiḥ satrivṛccūrṇaśarkaram | AS.Ci.9.58
 § 10843
- kacchudārāṅkuradrākṣāvarṣābhūjīrakadvayam || § 10844
 madhūkayaṣṭītvakṛṣṇākesaram ślakṣṇacūrṇitam | § 10845 AS.Ci.9.59
 pibedāloḍya dugdhena sūkṣmatāntavagālitam || § 10846
- 10 nākṣobhya hi mano madyaṃ śarīramavihanya vā | AS.Ci.9.60
 § 10847
- kuryānmadātyayaṃ tasmādiṣyate harṣaṇī kriyā ||
 § 10848
- 15 sevyāḥ sarvendriyasukhā dharmakalpadrumāṅkurāḥ AS.Ci.9.61
 | § 10849
- viṣayātīṣayāḥ pañca śarāḥ kusumadhanvanah || § 10850
 saṃsuddhiśamanādyeṣu madadoṣaḥ kṛteṣvapi | § 10851 AS.Ci.9.62
 na cecchāmyet kaphe kṣīṇe jāte daurbalyalāghave ||
 § 10852
- 20 tasya madyavidagdhasya vātapittādhikasya ca | § 10853 AS.Ci.9.63
 § 10854
- grīṣmopatatasya taroryathā varṣaṃ tathā payaḥ ||
 madyakṣīṇasya hi kṣīraṃ kṣīnamāśveva puṣyati | § 10855 AS.Ci.9.64
 25 ojastulyaṃ guṇaiḥ sarvairviparītaṃ ca madyataḥ ||
 § 10856
- payasā vihate roge bale jāte nivartayet | § 10857 AS.Ci.9.65
 kṣīraprayogaṃ madyaṃ ca krameṇālpālpamācāret ||
 § 10858
- 30 na vikṣayadhvaṃsakotthaiḥ sprīṣyetopadravairyathā | AS.Ci.9.66
 § 10859
- tayostu syāt ghṛtaṃ kṣīraṃ bastayo bṛmhaṇāḥ śivāḥ |
 § 10860
- abhyaṅgodvartanasnānānyannapānaṃ ca vātajit ||
 § 10861
- 35 yuktamadyasya madyottho na vyādhirupajāyate | AS.Ci.9.67
 § 10862
- ato 'sya vakṣyate yogo yaḥ sukhāyaiva kevalam ||
 § 10863

AS.Ci.9.68	āśvinaṃ yā mahattejo balaṃ sārasvataṃ ca yā § 10864 dadhātyaindraṃ ca yā vīryaṃ prabhāvaṃ vaiṣṇavaṃ ca yā § 10865	
AS.Ci.9.69	astrāṃ makaraketyā puruṣārtho balasya yā § 10866 sautrāmaṇyāṃ dvijamukhe hutāśe hūyate ca yā 5 § 10867	
AS.Ci.9.70	yā sarvausadhisampūrṇānmathyamānātsurāsuraiḥ § 10868	
	mahodadheḥ samudbhūtā śrīśāśāṅkāmr̥taiḥ saha § 10869	10
AS.Ci.9.71	madhumādhavamaireyasīdhugauḍāsavādibhiḥ § 10870 madaśāktimanujjantī yā rūpairbahubhiḥ sthitā § 10871	
AS.Ci.9.72	yāmāsvādya vilāsinyo yathārthaṃ nāma bibhrati § 10872	15
AS.Ci.9.73	kulāṅganāpi yāṃ pītvā nayatyuddhatamānasā § 10873 anaṅgāliṅgitairāṅgaiḥ kvāpi ceto munerapi § 10874	
AS.Ci.9.74	taraṅgabhaṅgabhrukuṭitarjanairmāninīmanaḥ § 10875 ekam prasādya kurute yā dvayorapi nirvṛtim § 10876	
AS.Ci.9.75	yathākāmabhaṭāvāptiparihr̥ṣṭāpsasrogaṇe § 10877	20
AS.Ci.9.76	tṛṇavat puruṣā yuddhe yāmāsvādya jahatyasūn § 10878 yāṃ śīlayitvāpi ciraṃ bahudhā bahuvigrahām § 10879	
AS.Ci.9.77	nityaṃ harṣātivegena tat pūrvamiva sevate § 10880 śokodvegāratibhayairyāṃ dr̥ṣṭvā nābhibhūyate § 10881 goṣṭhīmahotsavodyānaṃ na yasyāḥ śobhate vinā 25 § 10882	
AS.Ci.9.78	smṛtvā smṛtvā ca bahuśo viyuktaḥ śocate yayā § 10883 aprasannāpi yā prītyai prasannā svarga eva yā § 10884 apīndraṃ manyate dussthaṃ hṛdyasthitayā yayā § 10885	30
AS.Ci.9.79	anirdeśyasukhāsvādā svasaṃvedyaiva yā param § 10886	
AS.Ci.9.80	iti citrāsvavasthāsu priyāmanukaroti yā § 10887 priyātipriyatām yāti yat priyasya viśeṣataḥ § 10888 yā prītiriyā ratirvāgyā yā puṣṭiriti ca stutā § 10889	35
AS.Ci.9.81	vedadānavagandharvayakṣarākṣasamānuṣaiḥ § 10890 pānapravṛttau satyāṃ tu tāṃ surāṃ vidhinā pibet § 10891	

- § 10892 sambhavanti na te rogā medonilakaphodbhavāḥ | AS.Ci.9.82
- § 10893 vidhiyuktādr̥te madyādye na sidhyanti dāruṇāḥ ||
- 5 § 10894 asti dehasya sāvasthā yasyāṃ pānaṃ nivāryate | AS.Ci.9.83
anyatra madyānnigadādvividhauṣadhasambhṛtāt ||
- § 10895
- § 10896 ānūpaṃ jāṅgalaṃ māṃsaṃ vidhināpyupakalpitaṃ | AS.Ci.9.84
- 10 madyaṃ sahāyamaṃrāpya samyak pariṇamet katham
|| § 10897
- § 10898 sutīkṣṇamārutavyādhighātino laśunasya ca | AS.Ci.9.85
madyamāṃsaviyuktasya prayoge syāt kiyān guṇaḥ ||
- § 10899
- 15 § 10900 nigūḍhaśalyāharaṇe śastrakṣārāgnikarmaṇi | AS.Ci.9.86
pītamadyo viśahate sukhaṃ vaidyavikatthanām ||
- § 10901
- § 10902 analottejanaṃ rucyaṃ śokaśramavināśanam | AS.Ci.9.87
na cātaḥ paramastyanyadārogyabalapuṣṭikṛt || § 10903
- 20 § 10904 rakṣatā jīvitaṃ tasmāt peyamātmavatā sadā | AS.Ci.9.88
āśritopāśritahitaṃ paramaṃ dharmasādhanam || § 10905
- § 10906 srātaḥ praṇamya suravipragurūnyathāsvaṃ vṛttiṃ vi- AS.Ci.9.89
dhāya ca samastaparigrahasya | § 10906
- 25 āpānabhūmimatha gandhajalābhiṣiktāmāhāramaṇḍa-
pasamīpagatāṃ śrayeta || § 10907
- § 10908 svāstr̥te 'tha śayane kamanīye mitrabhṛtyaramaṇīsam- AS.Ci.9.90
avetaḥ | § 10908
- § 10909 svam yaśaḥ kathakacāraṇasaṅghairuddhataṃ niśama-
yannatilokam || § 10909
- 30 § 10910 vilāsinīnāṃ ca vilāsaśobhi gītaṃ sanṛttaṃ kalatūrya- AS.Ci.9.91
ghoṣaiḥ | § 10910
- § 10911 kāñcīkalāpaiścalakiñkaiḥ krīḍāvihanṅaiśca kṛtānu-
nādam || § 10911
- 35 § 10912 maṇikanakasamutthairāvareyairvicitraiḥ sajalavividh- AS.Ci.9.92
abhāktikṣaumastraṅvṛtāṅgaiḥ | § 10912
- § 10913 api munijanacittakṣobhasampādanībhiścakitahariṇalola-
prekṣaṇībhiḥ praiyābhiḥ || § 10913

AS.Ci.9.93	stananitambakṛtādatigauravādalasamākulamīsvarasaṃśra- yāt § 10914	
	iti gataṃ dadhatībhiraṃsthitaṃ taruṇacittavilobhan- akārmaṇam § 10915	
AS.Ci.9.94	yauvanāsavamattābhirvilāsādhiṣṭhitātmābhiḥ § 10916	5
	sañcāryamaṇam yugapattanvaṅgībhiritastataḥ § 10917	
AS.Ci.9.95	tālavṛntanalīnīdalānilaiḥ śītalīkṛtamāṭiva śītalaiḥ § 10918	
	darśane 'pi vidadhadvaśānugaṃ svāditam kimuta citt- ajanmanaḥ § 10919	
AS.Ci.9.96	cūtarasendumṛgaiḥ kṛtavāsam mallikayojjvalayā ca sa- nātham § 10920	10
	sphaṭikaśuktigataṃ satarāṅgaṃ kāntamaṅgamivo- dvahadaṅgam § 10921	
AS.Ci.9.97	tālīsādyam cūrṇamelādikaṃ vā hṛdyam prāśya prāgv- ayassthāpanam vā § 10922	15
	tatprārthibhyo bhūmibhāge sumṛṣṭe toyonmiśram dā- payitvā tataśca § 10923	
AS.Ci.9.98	dhṛtimān smṛtimān nityamanūnādhikamācaran § 10924	
	ucitenopacāreṇa sarvamevopalālayan § 10925	
AS.Ci.9.99	jītavikasitāsitasarojanayanasaṅkrāntivārdhitaśrīkam § 10926	20
	kāntāmukhamiva saurabhahṛtamadhupagaṇam pibe- nmadyam § 10927	
AS.Ci.9.100	pītvaivam caṣakatrayam parijanam sammānya sarvam tato § 10928	25
	gatvāhārabhuvam puraḥ subhiṣajo bhuñjīta bhūyo 'tra ca § 10929	
	māṃsāpūpaghṛtārdrakādiharitairyuktaṃ sasauvarcal- airdvistrivā cālpameva vanitāsaṃvalganārtham pibet § 10930	30
AS.Ci.9.101	rahasi dayitāmaṅke kṛtvā bhujāntarapīḍanāt pulakita- tanuṃ jātasvedāṃ sakampapayodharām § 10931	
	yadi sarabhasam sīdhorvāram na pāyayate kṛtī kiman- ubhavati kleśaprāyam tadā gṛhatantratām § 10932	
AS.Ci.9.102	varatanuvaktrasaṅgatisugandhitaram sarakam druta- miva padmarāgamaṇimāsavarūpadharam § 10933	35
	bhavati ratīśrameṇa ca madaḥ pibato 'lpamapi kṣayam- ata ojaṣaḥ pariharan sa śayīta param § 10934	

	itthaṃ yuktyā pibanmadyaṃ na trivargādvihiyate	AS.Ci.9.103
§ 10935		
	asārasaṃsārasukhaṃ paramaṃ cādhigacchati § 10936	
	aiśvaryasyopabhogo 'yaṃ spr̥haṇīyaḥ surairapi § 10937	AS.Ci.9.104
5	anyathā hi vipatsu syāt paścāttāpendhanaṃ dhanam	
	§ 10938	
	upabhogena rahito bhogavāniti nindyate § 10939	AS.Ci.9.105
	nirmīto 'tikadaryo 'yaṃ vidhinā nidhipālakaḥ § 10940	
	tasmādvyaavasthayā pānaṃ pānasya satataṃ hitam	AS.Ci.9.106
10	§ 10941	
	jītvāviṣayalubdhānāmindriyāṇāṃ svatantratām § 10942	
	vidhirvasumatāmeṣa bhaviṣyadvasavastu ye § 10943	AS.Ci.9.107
	yathopapatti tairmadyaṃ pātavyaṃ mātrayā hitam	
	§ 10944	
15	yāvaddr̥ṣṭerna sambhrāntiryāvanna kṣobhyate manaḥ	AS.Ci.9.108
	§ 10945	
	tāvadeva virantavyaṃ madyādātmaivatā sadā § 10946	
	abhyaṅgodvartanasnānavāsadhūpānulepanaiḥ § 10947	AS.Ci.9.109
	snigdhoṣṇairbhāvitaścānnaiḥ pānaṃ vātottaraḥ pibet	
20	§ 10948	
	śītopacārairvividhairmādhurasnigdhaśītalaiḥ § 10949	AS.Ci.9.110
	paittiko bhāvitaścānnaiḥ pibanmadya na sīdati	
	§ 10950	
	upacārairaśīśirairyavagodhūmabhuk pibet § 10951	AS.Ci.9.111
25	ślaiṣmiko dhanvajairmāṃsairmadyaṃ māricikaiḥ saha	
	§ 10952	
	tatra vāte hitaṃ madyaṃ prāyaḥ paiṣṭikagaudima	AS.Ci.9.112
	§ 10953	
	pitte sāmbo madhu kaphe mārdrvīkāriṣṭamādhavam	
30	§ 10954	
	prāk pibechlaiṣmiko madyaṃ bhuktasyopari paittikaḥ	AS.Ci.9.113
	§ 10955	
	vātikastu pibenmadhye samadoṣo yathecchati § 10956	
	madeṣu vātapittagnaṃ prāyo mūrchāsu ceṣyate	AS.Ci.9.114
35	§ 10957	
	sarvatrāpi viśeṣeṇa pittamevopalakṣayet § 10958	
	śītāḥ pradehā maṇayaḥ sekā vyajanamārutāḥ § 10959	AS.Ci.9.115
	sitādrākṣekṣukharjūrakāśmaryasvarasāḥ payāḥ § 10960	

AS.Ci.9.116	siddhā madhuravargeṇa rasā yūṣāḥ sadāḍimāḥ § 10961 ṣaṣṭikāḥ śālayo mudgā yavāḥ sarpiśca jīvanam § 10962	
AS.Ci.9.117	kalyāṇakaṃ pañcagavyaṃ ṣaṭpalaṃ payasāgnikaṃ § 10963	
	pippalyo vā śilāhvaṃ vā rasāyanavidhānataḥ § 10964 triphalā vā prayoktavyā saghṛtakṣaudraśarkarā § 10965	5
AS.Ci.9.118	prasaktavegeṣu hitaṃ mukhanāsāvarodhanam § 10966 pibedvā mānuṣīkṣīraṃ tena dadyācca nāvanam § 10967	10
AS.Ci.9.119	mṛṇālabisakṛṣṇā vā lihyāt kṣaudreṇa sābhayāḥ § 10968 durālabhāṃ vā mustāṃ vā śītena salilena vā § 10969	
AS.Ci.9.120	pibenmaricakolasthimajjośīrāhikesaram § 10970 dhātrīphalarase siddhaṃ pathyākvāthena vā ghṛtam § 10971	15
AS.Ci.9.121	kuryāt kriyāṃ jvaroktāṃ ca yathādoṣabalodayam § 10972	
AS.Ci.9.122	pañca karmāṇi śastāni tathā raktāvasecanam § 10973 satvasyālambanaṃ jñānamagrddhirviṣayeṣu ca § 10974	
AS.Ci.9.123	madesvatipravṛddheṣu mūrchāyeṣu ca yojayet § 10975 tīkṣṇaṃ saṃnyāsavihitam viṣagṇaṃ viṣajeṣu ca § 10976	20
AS.Ci.9.124	āśu prayojyaṃ saṃnyāse sutīkṣṇaṃ nasyamañjanam § 10977	
	dhūmaṃ pradhamanaṃ todaḥ sūcībhiśca nakhāntare § 10978	25
AS.Ci.9.125	keśānāṃ luñcanaṃ dāho daśanavṛścikaiḥ § 10979 kaṭvamlagālanam vaktre kapikacchvāvagharsaṇam § 10980	
AS.Ci.9.126	utthito labdhasaṃjñāśca laśunasvarasaṃ pibet § 10981 khādetsavyoṣalavaṇaṃ bījapūrakakesaram § 10982 laghvannaṃ kaṭutīkṣṇamadyāt srotoviśuddhaye § 10983	30
AS.Ci.9.127	vismāpanaiḥ saṃsmaraṇaḥ priyaśravaṇadarśanaiḥ § 10984	35
AS.Ci.9.128	paṭubhīrgītavāditraśabdairvyāyāmaśīlanaiḥ § 10985 sraṃsanollekhanairdhūmaiḥ śoṇitasyāvasecanaiḥ § 10986 upācārettaṃ pratatamanubandhabhayāt punaḥ § 10987	

tasya samrakṣitavyaṃ ca manaḥ pralayahetutaḥ ||
§ 10988

iti navamo 'dhyāyaḥ ||

4.8 atha daśamo 'dhyāyaḥ |

athāto 'rśasa cikitsitaṃ vyākhyāsyāmaḥ | § 10990 AS.Ci.10.1

iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ || § 10991

atha khalu balavantamarśobhirupadrutaṃ yathārha- AS.Ci.10.2
snehopasnigdhasvinnamanilavedanāvṛddhiśamanārthaṃ sn-

5 igdhamuṣṇamalpamannaṃ dravaprāyaṃ bhuktavantam
śuciṃ kṛtasvastyaṇam bhuktaviṇmūtramavyathaṃ same
śucau vivikte deśe sādharmaṇe vyabhre kāle śayyāyāṃ same
phalake vā pratyādityagudamanyasyotsaṅge niṣaṇṇapū-
rvakāyaṃ uttānamunnatakaṭhīdeśam yantraṇaśāṭakena pa-
10 rikṣiptagrīvāsakthisandhimalajjārhairāptaparicāraḥ su-
parigrhītaṃ kṛtvā tato 'sma ghṛtābhyaktaḥ ghṛtā-
bhyaktaṃ yantramrjvanusukhaṃ śanaiḥ pāyau praṇida-
dhyāt | § 10992

pravāhaṇapraviṣṭam cārśo 'bhivīkṣyapicutakayora-
15 nyatareṇāvagunṭhitayā śalākayotpīḍya yathoktavidhinā-
gnikṣārābhyāmupācaret samyaṅnirvāpayecca || § 10993

mahānti prāṇavataśchitvā dahet | § 10994

chatrākārānyūrdhvavisṛtāni kṣārasūtreṇa badhvā ||
§ 10995 AS.Ci.10.3

20 tato yantramapanīyotthāpyāturaṃ svabhyaktaḥ ghṛtā-
ghanavaṅkṣaṇam yathākālamuṣṇodakakoṣṭhe 'vagāhayet
| § 10996 AS.Ci.10.4

tato nivātamagāram praveśyācārikamupadiśet || § 10997

sāvaśeṣam punardāhayet | § 10998

25 evaṃ saptarātrāsaptarātrādekaikamupakramet | § 10999

bahuṣu tu prāgdakṣiṇam tato vāmam vāmāt pṛṣṭhāgr-
ajam | § 11000

ekāhātu sarvāṇi dahato 'tiyogokto deśaḥ | § 11001

tatra śuṣkāṇyagninā kṣāreṇa vā sādhayet | § 11002

30 kṣāreṇaiva mṛdunārdrāṇi | § 11003

eṣa sarvapradeśeṣvarśasām dahanavikalpaḥ | § 11004

- ṛtīye tu gudavalau pratyākhyāyopacarena vetyeke | |
 § 11005
- AS.Ci.10.6 atha samyagdagdhe vātānulomyamannābhiruciragnerdī-
 ptirlāghavamindriyaprasādo yathoktopadravanivṛttirbal-
 avarṇopapattiśca | § 11006 5
- AS.Ci.10.7 asamyagdāhe tu kṣārāgnikarmaṇorvidhimīkṣet | | § 11007
 bastivedanāyāṃ kuṣṭhaśatapuṣpādevadārusurabhipu-
 narnavāgarukalkena nābheradhaḥ sarvamālimpet | § 11008
 mūtrapurīṣapratīghāte varaṇālambusairaṇḍapunarna-
 vāśvadaṃṣṭrāsuraḥsuṣavīkaṣāyaṃ sukhoṣṇaṃ svabhya- 10
 ktaprṣṭhakaṭivāṅkṣaṇagudasya pariṣeke 'vāhe vā yojayet
 | § 11009
 kṣīraṃ sasnehaṃ tailameva vā | § 11010
 dagdheṣu cārśaḥsu śakṛcchaithilyārthaṃ trivṛdvāstu-
 kopodakācuñjcuparñīśākayuktamannaśnīyāt | | § 11011 15
- AS.Ci.10.8 anilānalarakṣaṇottejanārthaṃ dehapuṣṭaye ca snehā-
 dīn samyagāsevet | § 11012
 saṃśodhanāḥ pralepādyāḥ kaṣāyāstailayuktayāḥ |
 § 11013
 vraṇādhikāramālocya yoktavyā hatnāmasu | | § 11014 20
- AS.Ci.10.9 athānavacāraṇīyaśastrakṣārāgnervātakapholbaṇāni do-
 ṣasampūrṇatvānnirgatāni sastambhakaṇḍūsophaśūlāni kṣ-
 āracitrakakuṣṭhabilvamūlakasiddhena tailena vā kṛṣṇāhi-
 biḍālauṣṭrajalaukaḥsūkaravasābhirvābhyajya | § 11015
 piṇḍena svedayeddravasvedena vā | § 11016 25
 dhūpayecca saghr̥taśamīpatrārkaṃmūlamānuṣakeśāhini-
 rmokabidālacarmabhiḥ | § 11017
 kuñjaravarāhavr̥ṣaśakṛtsaktusarjarasairvā | § 11018
 surasābr̥hatīpippalyaśvagandhābhirvā saghr̥tābhiḥ |
 § 11019 30
 ariṣṭaśigrupatrakulatthavacābhirvā | § 11020
 pradihyācca snuhīkṣīrayuktena haridrācūrṇena | § 11021
 gomūtrapīṣṭairvā kukkuṭaśakṛnnīśāpippalīguñjāmūl-
 aiḥ | § 11022
 gopittapīṣṭābhirvā dantīcitrakasuvarcikābhiḥ | § 11023 35
 sudhākṣīrapīṣṭairvā gudakṛṣṇāsaindhavakuṣṭhaśirīṣa-
 bījaiḥ | § 11024

tadvacca gajāsthitutthabhallātakalāṅgalīkulīraśṅgīva-
cābhayāhiṅgukuṣṭhabilvaśīgrumūlakabījanimbāśvamāra-
patrapīlumūlaiḥ bastamūtrapīṣṭairvā sudhākāṇḍārkakṣīr-
atumbaprasavakarañjaiḥ | § 11025

5 pippalyādibhirvānuvāsanadravyaiḥ | § 11026

ebhirhi pradigdhānya śārṁsi duṣṭamasṛksaṅcitam pi-
cchām ca vimucya praśāmyanti | § 11027

ebhiśca tailānyabhyaṅgārthamupakalpayet | | § 11028

tathā kāsīsasaindhavālapippalīkuṣṭhaśuṅṭhīvidāṅgavi- AS.Ci.10.10
10 dārīlāṅgalīkaravīrārdrakasvarṇakṣīrīdantīcitrakālarkasūdhā-
payobhistailam caturguṇamūtravipakvamapradūṣayat gu-
damabhyaṅgāt kṣāravadarśāṁsi śātayati | § 11029

tailābhyaktam vā pāyupradeśam pakveṣṭakāśakalaistī-
kṣṇakoṭībhiragnivarṇairmahīṣīmūtranirvāpitairniṣpīḍayan
15 dvikālam saptadināni svedayet | § 11030

anantām ca yathoktenāvagāharena | § 11031

tato gate saptarātre pūṭīkarañjapallavakalkena sasai-
ndhavena snuhī payasā vartim kṛtvā nātiśuṣkām gude vi-
dadhyāt | § 11032

20 kṛtavīṇmūtram cāvagāhe sthāpayet | § 11033

prātaḥ sāyam caiśa vidhiḥ pratyahamekāntaram vā yā-
vatrirātram | § 11034

tato devadālīkṣāraharītakīḥ śīlayet | § 11035

evamarśāṁsi śīryante | | § 11036

25 atha harītakīpākavidhiḥ | § 11037

sajālamūlam jīmūtakamantardhūmam dahet tasyabh-
asmanorddhāḍhakaḥ gomūtrapātradvayenaikaviṁśatik-
rṭvo gālayet | § 11038

tatastena kṣāramūtreṇa kuṭajacitrakavyādhighātacūrṇ-
30 aprasṛtatrayānvitena pathyāśatadvayamāghanībhāvāt pa-
cet | § 11039

avatīrṇam ca tamavaleham vyoṣarajaḥprasṛtayuktam
ghṛtabhāvite bhājane nidadhyāt | § 11040

sa lehaḥ sāvalehavijayādvayopayogamabhyasyamāno
35 gudajajaṭharajaghanavañkṣaṇaśūlagarānāhagulmapāṇḍurogā-
śmarīśarkarāśvāsakāsān niyacchati | § 11041

sadā ca patrabhaṅgodakena koṣṇenāmbunā vā śaucā-
mācāret | § 11042

	apravartamānaṃ ca rudhiramucchūnakathineṣvarśa- ḥsu jalaukābhiḥ sūcīkūrcena vā pravartayet § 11043	
AS.Ci.10.12	agnisāde gudaśophaśūlārtau ca hīngvardhakarṣaṃ sauvarcalayavakṣārendrayavapippalīnāṃ pṛthak karṣaṃ mūrvārdhapalaṃ pāṭhāpalaṃ śuṅṭhīdvipalaṃ caikatra cūrṇitamuşṇāmbusarpirmadyādyairupayojyam § 11044	5
	trilavaṇādicūrṇaṃ vā § 11045	
	hīngvativiṣākuṣṭhasvarjikākṣārabīḍalavaṇāni vā dvig- uṅottarāṇi prathojayet § 11046	
	prāṇadāṃ vā takrānupānaṃ saguḍāṃ § 11047	10
	prātaḥ prāgbhaktaṃ vā niranno vā takramaharahasta- smin jīrṇe takre sāyaṃ takrapeyāṃ sasaindhavāṃ pibet § 11048	
	takreṇaiva vā lājasaktūnavalihyāt § 11049	
	pīlūni vā takrānupānāni prātaḥ pakṣaṃ pakṣārdhaṃ vā prayojayet § 11050	15
AS.Ci.10.13	kaṭukikāmūlakalkaṃ vā prātastakreṇa § 11051	
	śuṅṭhīcitrapunarnavākvāthasiddhaṃ vā kṣīram § 11052	
	gomūtraparisrute vā bahukṛtvo jīmūtakakṣāra uṣitā ha- rītakīḥ § 11053	20
	gomūtrārdhadroṇasiddhaṃ vā kṣaudravadabhayāśa- tam § 11054	
	vāsiṣṭhaharītajīrvā § 11055	
AS.Ci.10.14	bhallātakāni vā rasāyanopadeśena punarnavāmalamb- usāṃ vā śophoktavidhinā guḍārdraḥ vā § 11056	25
	sakutumanthaṃ vā bhallātakacūrṇayuktaṃ nātilava- naṃ takreṇa § 11057	
	takreṇa vāśādhakārtikamārgaśīrṣāṇāṃ māsānāmanyata- masmin puṣyayoge samuddhṛtaṃ citrakamathavā mast- uyūṣakṣīraghṛtatailādyanyatamena § 11058	30
AS.Ci.10.15	citrakamūlakvāthaṃ vā lehatāṃ gataṃ samadhugu- ḍaṃ takrāśī śīlayet § 11059	
	kalaśe vāntaścitrakamūlatvakkalkalīptaśuṣke jātaṃ da- dhi kālaśeyaṃ vā pānabhojaneṣu § 11060	35
	evaṃ bhārṅgyāspotaḥguḍūcīpañcakoleṣu takrakalpaḥ § 11061	

- ghṛtaghaṭe vā hapuṣopakuñcikādhānakājamodājājīśa- AS.Ci.10.16
 ṭhīkāraviyavānīcitrakapippalīdvayapippalīmūlacūrṇāsutaṃ
 jātaṃ takraṃ | § 11062
- 5 takrameva vātimandavahniḥ saptāhasasnehamamlam-
 anamlam vā sānmanannaṃ vā śīlayet | | § 11063
- tatastakrasiddhāni kramaśo 'rśoghnalaghudīpanīya- AS.Ci.10.17
 dravyadhānyapiśitaśākopakalpitāni peyāyūṣarasavyañj-
 anāni | § 11064
- 10 takraṃ hi paramauśadhamanilakaphārtīnāṃ viśeṣājja-
 ṭharāśritānāṃ | § 11065
- tatrāpi viśeṣeṇa durnāmrām | § 11066
- na hi tadvihatānyarśāṃsi punaḥ prarohanti | § 11067
- bhūmāvapi tanniṣicyamānamaharahaḥ samūlamucch-
 inatti tṛṇajālamapsvapi ca śaivālam | § 11068
- 15 tadviśodhiteṣu punardehasrotaḥsūpacīyamāno 'nnar-
 asaḥ puṣṭibalavarṇaujasāmāśu vṛddhaye sampadyate | |
 § 11069
- madyapaśca seveta cavyacitrakājājīcūrṇānuviddham AS.Ci.10.18
 śīdhum gaudaṃ vā | § 11070
- 20 sauvarcalahapuṣānvitāṃ vā surām | | § 11071
- abhayāpalāṣṭakaṃ dviguṇāmalakamindravāruṇīpala- AS.Ci.10.19
 pañcakaṃ ca dviguṇakapitthamadyaṃ loddhraviḍaṅga-
 ilavālukaippalīmaricāni dvipalāṃśāni jarjaritānyudaka-
 bhāre vipācyā pādaśeṣaṃ rasaṃ pūtaśītaṃ guḍatulādva-
 25 yena dhātakīpalāṣṭakena saṃyojya ghṛtabhājane 'rdhamā-
 sastaṃ prātarannakāle vopayujjīta | § 11072
- ayamabhayāriṣṭo 'rśograhaṇīpāṇḍuhṛdrogakāmalāya-
 kṣmaviṣamajvarapliḥagulmodaraśvayathukuṣṭhakṛmīgra-
 nthyarbudaghno 'gnirucivarṇakaraśca | | § 11073
- 30 dantīcitrakatriphalādaśamūlāni pālikānyudakadroṇe sā- AS.Ci.10.20
 dhayitvā pādaśeṣe pūtaśīte tasmin guḍatulārdham dhāta-
 kīkuḍavaṃ ca prakṣīpya ghṛtabhājane māsamuṣito danty-
 ariṣṭaḥ samānaḥ pūrveṇa | § 11074
- durālabhāyāḥ prasthamabhayāmalakavṛṣapāṭhācitra-
 35 kadantīmahaūśadhīnāṃ pratyekaṃ dvipalamambhasāṃ
 droṇe pūrvavat siddham pūtaśītaṃ śarkarātulayonm-
 iśraṃ madhughṛtapriyaṅgupippalīcavikākalkalīpteghṛta-
 kumbhe pakṣaṃ nidhāpayet | § 11075

- AS.Ci.10.21   ayaṃ durālabhāriṣṭaḥ samānaḥ pūrveṇa | | § 11076
 navāmalakapalaśataṃ pippalīnāgapuṣpakuḍavadvayaṃ
 pālikāni cavyacitrakakramukalodhrapāṭhāmaricaviḍaṅga-
 mañjiṣṭhailavālukupippalīmūlānyardhapalāṃśīkāni dārvī-
 śatāhvendrāhvāsārivādvayamustakuṣṭhānyaikadhyam ca 5
 jaladroṇadvaye 'rdhāvaśeṣam sādhayet | § 11077
 sa rasaḥ pūtaśītaḥ samadrākṣāsvarasaḥ sitāpalaśatadv-
 ayena kṣaudrārdhaprasthena pṛthak kārṣikeṇa ca tvagelā-
 lodhrakuṭannaṭāmbusevyakramukakesaracūrṇena yukto
 guḍaśarkarādhūpīte ghṛtabhāṇḍe prakṣīpya pakṣamupe- 10
 kṣīto 'yamāmalakāriṣṭaḥ samānaḥ pūrveṇa | § 11078
 akālavālipalitakhalatīśamanaśca | | § 11079
- AS.Ci.10.22   guggulupalacatuṣṭayamāmalakaprastham dhātakīpra-
 sthamabhayāśatamakṣaśatañca guḍapalaśatadvayaṃ pā-
 likāni pañcakolājamojacaturjātakakaṭphalamustamaricāni 15
 daśapalikāni ca khaṇḍadrākṣādāḍimāni sarvamaikadhyā-
 mambhasāplāvyaḷodya ca purāṇe jatusrte droṇakṣame bh-
 ājane niṣīpya sthāpayet | § 11080
 gandhavarṇarasopapannaṃ cāsavamabhisamīkṣya taṃ
 kumbhamikṣurasasya pūrayet | § 11081 20
 eṣa ṣaṇmāsasthito guggulvāsavaḥ samānaḥ pūrveṇa | |
 § 11082
- AS.Ci.10.23   amadyapo vā pibecca śṛtaśītamalpamudakaṃ śṛtaṃ
 dhānyanāgarābhyām | § 11083
 laghunā pañcamūlena vā | § 11084 25
 pañcakolakājājīkāravīgajaśauṇḍībilvaśalāṭupāṭhātumbu-
 rudhānyakairvā | | § 11085
- AS.Ci.10.24   ebhiśca phalāmlān yamakasnigdhān peyāyūśarasādīn
 kuryāt | § 11086
 ebhireva ghṛtaṃ sādhayet | § 11087 30
 pibedvā mastu dhānyāmlaṃ madhuśuktodakaṃ vā | |
 § 11088
- AS.Ci.10.25   pūtīkarañjatvakpalaśatadvayaṃ śuṣkamudakadroṇe kv-
 āthayet | § 11089
 pādaśeṣe ca tasmin pūtaśīte guḍapalānyaśītiṃ vyoṣā- 35
 rdhapasthacūrṇam ca datvā yavapalle ghṛtakumbhastham
 māsaṃ nidhāpayet | § 11090

etat karañjaśukramabhyasyamānamalamalanana-
marśogulmānāhplīhagarodaraghaṇam ca | § 11091

pīlutulāṃ tulyaguḍāṃ mastunastakrasya vā drone 'bh-
iṣuṇuyāt | § 11092

5 tatra pālikānāmabhayātiviṣāpāṭhāmustakatuḥkādevadā-
ruhimśrājīrakāruṣkaracavyājamodailācitrakagajapippalīvyoṣa-
viḍaṅgaśatāvāhareṇucirabilvatvakkūṣṭhakuṭajabījatrivrṭpi-
ppalīmūlopakuñcikānāṃ cūrṇaṃ kṣiptvā pūrvavannidhā-
payet tadadhikaguṇaṃ pūrvasmāt | | § 11093

10 sutakṣitānāmikṣugaṇḍikānāṃ droṇamudakadroṇena gh-AS.Ci.10.26
ṛtabhāvite bhājane 'bhīṣuṇuyāt | § 11094

āvapeccātra jarjarīkṛtā yavānīyavānakakustumbarīpṛ-
thavīkāḥ pṛthak kuḍavāṃśāstathā dvipalonmitāstejova-
tīpañcakolakājājījīrakadvayakāravīḥ kṣaudrakuḍavaṃ ca
15 prakṣipyā tato daśarātreṇa sañjātāt tasmānmātrāṃ sau-
arcalārdrakabhūstrṇaiḥ surabhīkṛtāṃ bhujānaḥ pibet |
§ 11095

punaḥ punaścātra pānīyaṃ prakṣipedikṣugaṇḍikādik-
āñca sambhāram | § 11096

20 tat gaṇḍīrākhyāṃ kāñjikāṃ paraṃ rucikaramagnidīpa-
namarśograhaṇīvikārodaragarakṣmigulmamadātyayapāṇḍu-
rogaghaṇam | | § 11097

rūksakoṣṭhaścārśaso nāgarakṣārakṣṇājājīdhānyakāra- AS.Ci.10.27
vīgarbhaṃ phalāmlaṃ saphāṇitaṃ sarpiḥ pibet | § 11098

25 gulmuktāni vā ghṛtāni | § 11099

kiṃśukakṣārodakena vā vipakvaṃ vyoṣagarbham |
§ 11100

pāṭhāmaricapañcakolakakṣārayavānīkustumbaruharīta-
kībilvaviḍaṅgasaindhavaagarbhaṃ caturguṇena dadhnā vi-
30 pakvaṃ sarpiḥ pravāhikāgudabhraṃśāpicchāsṛāvānāha-
gulmapāyupārśvavañkṣaṇavedanāgrahaṇīdoṣahṛdrogamū-
trakṛcchraghaṇam | | § 11101

pippalīpāṭhānāgaragokṣurakānāṃ tripalikānāṃ niry- AS.Ci.10.28
ūhe gaṇḍīramaricapañcakolakānyardhapalikāni kalkīkṛ-
35 tyā ṣaḍguṇena dadhnā catvāriṃśat ghṛtapalāni tulyacāṅg-
erīrasāni pācayet | tat sarpiḥ samānaṃ pūrveṇa | § 11102

śophodaravāsakāsahidhmāghaṇam ca | | § 11103

baddhavarcaṃsi cārśāṃsyudāvartavadupācayet | § 11104 AS.Ci.10.29

	bhinnavarcāṃsi cārśāṃsyatisāravat § 11105	
	atipravṛttarakṭāni raktapittātisāravat § 11106	
AS.Ci.10.30	asuddham ca kālabalāpekṣī sravadrudhiramupekṣeta § 11107	
	ubhau ca tatrānubadhyete śleṣmānilo vā § 11108	5
	tatra pittaśleṣmolbaṇaṃ pācanadīpanadravyairupekṣ- ayā ca saṃśodhya śamayet § 11109	
	pittānilolbaṇamantarabahirūrdhvamadhaśca yathāgni- snehaiḥ § 11110	
	kevalapittolbaṇamuṣṇakāle viśeṣataśca durbalasya sta- mbhanaiḥ § 11111	10
AS.Ci.10.31	atha śleṣmolbaṇe kuṭajatvagviśvabheṣajakvāthaṃ pi- bet § 11112	
	taṇḍulodakena vā kuṭajatvakphalātiviśārasāñjanāni sa- kṣaudrāṇi § 11113	15
	kuṭajatvakpalaśatamārdrāṃ divyāmbunā kvāthayet § 11114	
	muktarase ca pūte tasmin pālikān suślakṣṇapiṣṭān pri- yaṅgusamaṅgāmocarāsān kuṭajabījatripalaṃ ca prakṣipyā mṛdvagninā punaḥ sādhyedādarvīlepāt § 11115	20
	ayamavalehaśchāgalīkṣīreṇa peyāmaṇḍena vā sahāja- kṣīrabhujāḥ prayukto raktajānyarśāṃsyatisāraṃ kaphap- ittañcordhvamadho vā pravṛttamapaharati § 11116	
	kuṭajatvakpalaśatamudakadroṇe 'ṣṭabhāgaśeṣaṃ sā- dhayet § 11117	25
	parisrāvya tadudakaṃ kalkīkṛtairvyoṣarasāñjanamoca- rasamustādhātākīphalabilvaśalāṭudāḍimaśalāṭutvaksama- ṅgālodhradvayaiḥ palāṃśaiḥ palaiśca kuṭajatvaco daśabh- istathā viṃśatyā ghr̥tasya guḍasya ca triṃśatā saṃsr̥ṣṭam- adhiśrayet § 11118	30
	athāvalehatāṃ gatamavatāritāṃ saptāhamardhamā- saṃ māsāṃ vā dhānyamadhye suguptāṃ nihitamupayu- ktamāśu sarvārśograhaṇīdoṣaśvāsakāsānapohati § 11119	
AS.Ci.10.32	mocarāsasamaṅgātilalodhracandanānilotpālāni vā ch- āgapayasā pibet § 11120	35
	śūle tu bilvayavānīnāgararasāñjanadurālabhāvatsaka- bījānāmanyatamenāpi yuktaṃ pāṭhācūrṇaṃ śṛtena koṣṇ- enāmbhasā takreṇa vā § 11121	

śūle raktātipravṛttau ca lodhradhātakīkuṭajatvagindr-
ayava kesaranīlotpalakalkasiddham sarpirdugdhikānidi-
gdhikākalkasiddham vā | | § 11122

vātolbaṇe tu rakte balātibalābilvatrīphalāhastipippa- AS.Ci.10.33
5 līnyagrodhakarañjapatramadhukatindukotpalaiḥ kārṣika-
irghṛtaprasthamajākṣīre daśaguṇe pacet | § 11123

tat param raktārśogham | § 11124

pāṭhālodhrāhīberotpalacavyacandanasamaṅgātiviṣābi-
lvadhātakīmadhukadevadārūdārvītvaṅmustāmāmsīnāgara-
10 yavakṣārācitrakakalkena cāṅgerīsvarasena ca sādhitam sa-
rpidroṣatrayaghamarśo 'tisārapravāhikābastyānāhagu-
dabhraṃśapicchāsrutigrahaṅpāṇḍvāmāyajvaramūtrakṛcchrā-
roca kadurnāmasūleṣu yojyam | § 11125

balādāravyavākpuṣpīgokṣurakapṛśnīparśīnāmasvatthodu-
15 mbaranyagrodhaplakṣabadarīvetasapravālānām ca dvīp-
alonmitānām kaṣāyeṇa jīvantīkaṭukāpañcakolendrayava-
devadāruśālmālipuṣpavīrācandanāñjanakaṭphalamustāśyā-
māsthīrātiviṣāsamaṅgāvyāghnīmocarāsābilvakamalotpala-
kiñjalkānām cārdhakarṣonmitānām kalkena cāṅgerīsuniṣ-
20 aṅṅakasvarasaprasthābhyām ca ghṛtaprastham pācayet |
§ 11126

tat samānam pūrveṇa | | § 11127

raktastambhanāya ca śītābhyaṅgapradehasekāvagāhā- AS.Ci.10.34
dīn prayuñjīta | § 11128

25 tadaśāntau yathoditāni ghṛtāni kavosṇānyavapīḍakay-
ojanayā pāyayet | § 11129

kavosṇāneva ca ghṛtāitalakṣīrarasakānathavā snigdho-
ṣṇāirmāṃsarasairbhojayitvā ghṛtamaṇḍena koṣṇenānuvā-
sayet | § 11130

30 śītavīryadravyasiddhena vā yathāsvaṃ snehena | § 11131

śālmālipuṣpayavāsakuśakāśamūlanyagrodhodumbarā-
śvatthaśṛṅgān dvīpalāśān kṣīraprasthena triguṇodakena
sādhayitvā kṣīrāvaśeṣamavatārayet | § 11132

sa niryūhaḥ śālmālinīryāsasamaṅgācandanotpalendra-
35 yavapriyaṅgupadmakesarakalkagarbho ghṛtakṣaudraśark-
aropetaḥ picchābastirgudabhraṃśapravāhikāraktasrutijva-
raghnaḥ | | § 11133

apica | § 11134

AS.Ci.10.35

	lājaiḥ peyā pītā cukrīkākesarotpalaiḥ siddhā § 11135	
	hantyaśu raktarogaṃ tathā balāpṛśniparṇibhyām	
	§ 11136	
AS.Ci.10.36	hrīberabilvanāgaraniryūhe sādhitāṃ sanavanītām	
	§ 11137	5
	vṛkṣāmladāḍimāmlāmamlīkāmlām sakolāmlām § 11138	
AS.Ci.10.37	gr̥ñjanakasurasiddhām dadyādyamakena bharjitām	
	peyām § 11139	
	raktātisāragrahaṇīpravāhikāśophanigrahaṇīm § 11140	
AS.Ci.10.38	kāśmaryāmalakānām sakacchurāṇām khalān phalāml-	10
	āṃśca § 11141	
	gr̥ñjanakaśālmālīnām dugdhīkācukrikāṇām ca § 11142	
AS.Ci.10.39	nyagrodhaśṛṅgikānām khalāṃstathā kocidārapuṣpā-	
	ṇām § 11143	
	dadhnaḥ sareṇa siddhān dadyādrakte pravṛtte 'ti	15
	§ 11144	
AS.Ci.10.40	siddham palāṇḍuśākam takreṇopodakām sabadarām	
	ca § 11145	
	rudhirasrutau pradadyānmasūrasūpaṃ satakrāmlam	
	§ 11146	20
AS.Ci.10.41	payasā śṛtena yūṣaiḥ satīnamudgāḍhakīmasūrāṇām	
	§ 11147	
	bhojanamadyādamlaiḥ śāliśyāmākakodravajam § 11148	
AS.Ci.10.42	śāshariṇalāvamāṃsaiḥ sakapiñjalaiṇeyakaiḥ susiddh-	
	aiśca § 11149	25
	śālīnadyānmadhurairamlairīṣatsamaricairvā § 11150	
AS.Ci.10.43	dakṣaśikhittirirasaurdvikakullopākajaiśca madhurā-	
	mlaiḥ § 11151	
	adyādrasairativaheṣvarśaḥsvaniloḷbaṇaśārīraḥ § 11152	
AS.Ci.10.44	chagalīpayah prayuktaṃ nihantiraktaṃ savāstukaras-	30
	aśca § 11153	
	dhanvavihagamṛgāṇām raso niramlaḥ kadamlo vā	
	§ 11154	
AS.Ci.10.45	rasakhalaśākayavāgūghṛtayuktaḥ kevalo 'thavā jayati	
	§ 11155	35
	raktamativartamānam vātam ca palāṇḍurupayuktaḥ	
	§ 11156	

- chāgāntarādhitaruṇaṃ sarudhiraṃupasādhitam̐ bahu-
palāṇḍu | | § 11157
- vyatyāsānmadhurāmaṃ viṣṇoṇitasakṣaye yojyam | AS.Ci.10.46
§ 11158
- 5 navaṇītatilābhyāsāt kesaranavaṇītasarkarābhyāsāt | § 11159
dadhisaramathitābhyāsāt gudajāḥ śāmyanti raktava-
hāḥ | | § 11160
- navanītaghr̥taṃ chāgaṃ sapayomāṃsam̐ saśaṣṭīkaḥ śā-
liḥ | § 11161 AS.Ci.10.47
- 10 taruṇaśca surāmaṇḍastaruṇīva surā jayatyasram | |
§ 11162
- prāyeṇa vātabahulānyarśāṃsi bhavantyatisrute rakte | AS.Ci.10.48
§ 11163
- 15 dṛṣṭe 'pi hi kaphapitte tasmādanilo 'dhikaṃ jeyaḥ | |
§ 11164
- dṛṣṭvā śoṇitapittaṃ prabalaṃ kaphavātarūpamalpaṃ AS.Ci.10.49
ca | § 11165
- śītāḥ kriyāḥ prayojyā yatheritāḥ pittarogeṣu | | § 11166
- udāvarte tu doṣavilayanāya śītajvaraghnatailābhyakt- AS.Ci.10.50
20 asvinnasya śyāmātrivṛtpippalīnikumbhanīlinīcūrṇaṃ go-
mūtraparipītaṃ dviguṇalavaṇaguḍena karāṅguṣṭhākārāṃ
vartim̐ kṛtvā ghr̥tābhyaktagudasya gude vātaviṇmūtrānu-
lomanārthaṃ nidadhyāt | § 11167
- pippalīmadanaphalasarṣapāgārādhūmairvā samūtrag-
25 uḍaiḥ | § 11168
- tumbīkaraghāṭakaṇāsiddhārthakasaindhavajīmūtakairvā
| § 11169
- eteśāmeva vā cūrṇaṃ nāḍyā pradhamet | § 11170
- tadvighāte tvānulomikauśadhatailamūtrāmlalavaṇakṣ-
30 ārayuktaṃ sutīkṣṇamāsthāpanaṃ dadyāt | | § 11171
- triphalātrikaṭutrilavaṇadantīcitrakabhallātakāni jarjar- AS.Ci.10.51
itāni sasnehamūtrāni śarāvadvayakoṣṭhe mṛtpralīpte go-
mayāgninā vipacet | § 11172
- sa kalyāṇakākhyāḥ kṣāraḥ kṣīramāṃsarasāśinā ghr̥t-
35 ena pīto 'nnapāne vā praṇīto 'rśogulmapāṇḍuhr̥drogodā-
vartagrahaṇīmūtravibandhāśmarīkṛmiśvayathuhidhmāśvā-
sakāsaśūlānāhplīhamehāpahaḥ | § 11173

vairecanikamūlaphalāni sahiṃsrārkamūladaśamūlag-
uḍādvipidvipunarnavāni sarvaiśca tulyāni pañcalavaṇāni
kṣāraḥ pūrvavat kṛtaḥ kānkāyanokto 'dhikaguṇaḥ pūrva-
smāt | § 11174

hiṅgupāṭhātryūṣaṇatriphalākāṭabhībilmadhyāyorajaḥ 5
kaṭukāpañcakolakamustakuṣṭhākṣāradvayamuṣkakamadhu-
kograṅdhāviḍaṅgamūrvājamodendrayavaguḍūcīdevadā-
rūni kārṣikāṇipṛthak palāṃśāni pañcalavaṇānyaikadhya-
māpothya ghr̥tatailakuḍavena dadhikuḍavena ca saṃyo-
jya kalyāṇakavidhinā dagdho mahākṣārastattulyaḥ | § 11175 10

sarvagaraviṣanibarhaṇaśca | § 11176

prāgbhaktam vā vitaret ghr̥taguḍayavakṣārān | | § 11177

AS.Ci.10.52

dāḍimarasaṃ vā sayavānīpāṭhāmahaṣadhalavaṇagu-
ḍatakram | § 11178

yamakasnehabhr̥ṣṭān vā saktuyuktān karaṅjaprasavān 15
| § 11179

dadhidāḍimāmlabadaratintiṅikamātuluṅgalavaṇasurāṃ
yamakasamṣkṛtām | § 11180

trivṛddantīguḍacitrakacāṅgerībālamūlakaloṅikāsuvarca-
lopodakācuṅcuparṇivīrāvāstukapallavāṃstathā dakṣaśikhi- 20
śvāviṅgodhāmārjāroṣṭralopākakūrmaśalyakamāṃsān mā-
ṃsarasaṃ yavaprāyaṃ cānnaṃ bhojanārthe | § 11181

pānārthe tu sapippalīcūrṇaṃ gauḍamacchasurāṃ sal-
avaṇānāsavāṃśca dīpanīyavātaharānāranālamastu vā sa-
mṣkṛtam | | § 11182 25

AS.Ci.10.53

anubandhe tu bhūyo madirāmastumūtrayuktaṃ vire-
kam | § 11183

sapippalīm vā ghr̥tabhr̥ṣṭām saguḍāṃ harītakīm saku-
mbhanikumbhām vā | § 11184

dvividhopakramaṇīyoditān vā tarpaṇaprayogān | § 11185 30

trivṛccūrṇaṃ vā triphalārasānuviddham | § 11186

abhayāmalakaviḍaṅgān vā samatrivṛtān saguḍān māṅ-
ibhadrakākhyān | § 11187

miśrakasnehaṃ sukumārakaṃ nīlinīghṛtaṃ vā kalpo-
ditāni vā virecanānyavacārayet | § 11188 35

gudāśraye hi doṣe 'pahr̥te vyādhayo 'pi tajaḥ praśāmy-
anti | | § 11189

- rūkṣatayā ca viḍvātavibndhena śūlodāvartasambha- AS.Ci.10.54
 vaḥ tasmāttatrāśutaraṃ snehanamanuvāsanam vidadyāt
 | § 11190
- pippalīmadanabilvavacāmadhukaśatapuṣpāśaṭhīkuṣṭha-
 5 puṣkaramūladvīpidevadārubhiḥ ślakṣṇapiṣṭairdviguṇap-
 ayastailam siddhamarśogudabhramśayoniśūlavaṅkṣaṇā-
 nāhagudaśophotthānapravāhikapicchāsrāvorukaṭīprṣṭhada-
 urbalyavaivarṇyamūtrakṛcchraṇiśūdanam vātamūtraśak-
 ṛtpittaśleṣmānulomakaram ca | § 11191
- 10 vātānulomye hi sati dhruvamanalo yāti dīptimarśāṃsi
 cātaḥ saṅkocamiti | § 11192
 bhavanti cātra | | § 11193
 arśāṃsi śastrakṣārāgnilepābhyaṅairupācaret | § 11194 AS.Ci.10.55
 dṛśyānyadrśyāni punaḥ sadāntaḥparimārjanaiḥ | |
 15 § 11195
- alpakālotthiteṣvalpaliṅgadoṣeṣu cauṣadham | § 11196 AS.Ci.10.56
 nātyucchriteṣu mṛduṣu kṣāro 'srasrutimatsu ca | |
 § 11197
- ucchriteṣvalpamūleṣu śastam śastram kunāmasu | AS.Ci.10.57
 20 § 11198
- yukteṣu sthairyakāṭhinyakārkaśyaiḥ śastrapāvakaḥ | |
 § 11199
- yojyau mahatsu vā kṣāraḥ pāṭayitvā vikuṭya vā | § 11200 AS.Ci.10.58
 sūcīkūrcena tadvacca baḍīsam teṣu śastrakam | | § 11201
 25 atisthūlātīdīrghe tu yantrake marmaghaṭṭanam | § 11202 AS.Ci.10.59
 aṇucchidre mahadrūpamekadeśe 'vaśīṣyate | | § 11203
 aticchidre 'dhikam rūpādavatīrṇam pravāhaṇāt | § 11204 AS.Ci.10.60
 sthūlāntramati hiṃsyācca yathoktam yojayedataḥ | |
 § 11205
- 30 śuṣkeṣu bhallātakamagryamuktaṃ bhaiṣajyamārdreṣu AS.Ci.10.61
 tu vatsakatvak | § 11206
 sarveṣu sarvartuṣu kālaśeya marśaḥsu balyam ca mal-
 āpahaṃ ca | | § 11207
- bhittvā vibandhānanulomanāya yanmārutasyāgnibal- AS.Ci.10.62
 35 āya yacca | § 11208
 tadannapānauşadhamarśasena sevyam vivarjyam vip-
 arītamasmāt | | § 11209

AS.Ci.10.63 arśo 'tisāragrahaṇīvikārāḥ prāyeṇa cānyonyanidāna-
bhūtāḥ | § 11210
sanne 'nale santi na santi dīpte rakṣedatasteṣu viśeṣato
'gnim | | § 11211
iti daśamo 'dhyāyaḥ | | 5

4.9 atha ekādaśo 'dhyāyaḥ |

AS.Ci.11.1 athāto 'tisāracikitsitaṃ vyākhyāsyāmaḥ | § 11213
iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ | | § 11214

AS.Ci.11.2 prāyeṇātisāro hyagnimupahatya prāgāmādhiṣṭhāno bh-
avati | § 11215
tasmādanilajamapyāmapācanārthamādao laṅghanen- 5
opakrameta | § 11216
tatra śūlānāhaprasekārtam lavaṇāmbunoṣṇena vāma-
yet | § 11217
na tu sāme pūrvaṃ saṅgrāhi prayuñjīta vibaddhe vā
male | § 11218 10
stimitādhmātagurusarujakoṣṭhaḥ prāṇadāmuṣṇāmbu-
nopayūñjīta | § 11219
savyoṣṇām vā dhānyāmlakvathitām vā | § 11220
anyadvā sraṃsanadīpanamauṣadham | | § 11221

AS.Ci.11.3 apica § 11222 15
viśuddhasrotaso hyasya doṣaśeṣe pravāhite | § 11223
sukhaṃ saṅgrahaṇaṃ kartuṃ pācanaiḥ stambhena vā
| | § 11224

AS.Ci.11.4 madhyadoṣastu viśoṣayan māgadhīnāgaravacābhūtīk-
adhanikāharītakīnām kvāthaṃ pibet | § 11225 20
jalajaladabilvapeśikāśuñṭhīdhānyakānām vā | § 11226
ubhayamapi caitat pramathyākhyam | § 11227
vacādivargaṃ kvathitaṃ cūrṇitaṃ vā | § 11228
tadvadvacābhayāvīḍaṅgapāṭhāsūñṭhībīḍalavaṇāni vā |
§ 11229 25
mustapippalīndrayavapāṭhātejovatīrvā | § 11230
viḍaṅgābhayākaṇalavaṇapañcakāni vā | § 11231
pippalīndrayavapāṭhāsūñṭhīrvā | § 11232
sarakte tu pravṛtta āme gajapippalīm madhuśarkarām-
adhurām | | § 11233 30

- alpaḍoṣaṃ punarupavāsayet | § 11234 AS.Ci.11.5
 pānaṃ tvatisāriṇombu vacātiviṣābhyāṃ kvathitam |
 § 11235
- 5   śuṅṭhyativiṣābhyāṃ mustaparpaṭakābhyāṃ nāgaradh-
 ānyakābhyāṃ vā | § 11236
- kṣudvatastu laghupañcamūlapañcakolahastipippalība-
 lābilvapāṭhāhiṅgudhānyakajīrakaśaṭhīgandhapalāśahapu-
 ṣāyavānītintiṅkadāḍimabiḍasaindhavairannapānaṃ yav-
 āgvādi kalpayet | | § 11237
- 10   bilvaśalāṭuharītakīpippalīmūlairmūḍhavātasya | § 11238 AS.Ci.11.6
 aṃśumatīdvayabalābilvaśalāṭubhiḥ pittolbaṇasya | § 11239
 pibecca tṛṣitaḥ paṭapūtaṃ takram | § 11240
 madhusurādhānyāmlayavāgūmaṇḍānyatamaṃ vā |
 § 11241
- 15   eṣa kramo 'nilakaphagho dīpanapācano rocanaḥ sa-
 ṅgrāhī balyāśca | | § 11242
- pakvadoṣo 'pi tu yo 'tisāryate bahuśo 'nilena vibha-
 ddhaṃ sapicchaṃ saphenaṃ saśūlaparikartikaṃ saroma-
 harṣaṃ niṣpurīṣaṃ ca tāṃ pravāhikāṃ bimbisīmiti cāca-
 20   kṣate | § 11243
- tatrodāvartopadiṣṭāṃstenaiva vidhinā saṃskṛtāṃśch-
 āgapiśitarasān dadyāt | | § 11244
- yūṣāṃśca varcaḥkṣaye tṛṣyato yavamudgamāṣatilakṛ-
 25   tān | § 11245 AS.Ci.11.8
- samena vā tilabālabilvayoḥ kalkena dadhisarasnehay-
 uktaṃ khalakam | § 11246
- citrikaśṛṅgaverapūtīkarañjabilvājamodairvā takradāḍ-
 imatailādhyāṃ saindhavopetamajitākhyam | § 11247
- śaṭhītintiṅkabiḍadāḍimakṣārāpañcakolamaricatriphalā-
 30   dhātakīdhanikāpāṭhājamodājījīrakakapitthajambvāmrāsthi-
 bhīrvā tulyabhāgaiḥ ṣaḍguṇabilvamadhyaairguḍamudgar-
 asasnehadadhisiddho 'parājitākhyāḥ khalako dīpanaḥ pā-
 cano rucyo grāhī bimbisināśanaḥ | | § 11248
- dadhisaraṃ vā saguḍadāḍimaṃ yamakabhrṣṭam | AS.Ci.11.9
 35   § 11249
- yamakabhrṣṭān vā saśuṅṭhīcūrṇān saktūn | § 11250
 māśān vā susiddhān ghṛtamaṇḍopasecnān maricopad-
 aṃśān | § 11251

- chāgameṣayorvāntarādhirasaṃ dāḍimāmlaṃ dhāny-
anāgaropetaṃ snehavipakvaṃ vyañjanaṃ pānaṃ ca |
§ 11252
- tadvat surāṃ yamakasnigdham pibedvā | § 11253
- śuñṭhībadaracūrṇaṃ dadhighṛtatailakṣaudraphāṇito- 5
petam | | § 11254
- AS.Ci.11.10 hiṅgudāḍimamahauṣadhopakulyācūrṇaṃ vā ghṛtakṣī-
roṣṇāmbumadyānyatamena | § 11255
- lihyādvā lodhrabilvaśalāṭugudāmstrikaṭukotkaṭāmsta-
ilena | § 11256 10
- aśvatthavātapotakvāthasiddham vā śālyodanaṃ ghṛt-
atailakṣaudrayuktaṃ dadhnā khajāhatadadhisarānupāna-
maśnīyāt | | § 11257
- AS.Ci.11.11 api ca § 11258
- dīpanaṃ rocanaṃ rucyaṃ dadhi vātaharaṃ param | 15
§ 11259
- baddhaviḍvā haratyasmāt cirothāmapi bimbisīm | |
§ 11260
- AS.Ci.11.12 tṛṣṇolbaṇastu saraktapicchopaveśī pānānavirato dhā-
roṣṇaṃ kṣīramākāṅkṣaṃ pibet | § 11261 20
- śṛtaṃ vā gandharvahastamūlenāthavā bilvaśalāṭubhiḥ
| § 11262
- tadeva vālpatrṣṇaḥ saguḍatailam | § 11263
- śṛtena vā payasā maricakalkaṃ dviḡuṇatilakalkayu-
ktam | § 11264 25
- kṣīreṇaiva vā pippalīm | § 11265
- vyoṣasiddhena vā payasānnāni bhuñjīta | | § 11266
- AS.Ci.11.13 śūlādhikye tu daśamūlakvathitena payasā sakṣaudreṇ-
āsthāpanaṃ dadyāt | § 11267
- athavā picchābastimanuvāsanam ca vātaghnaṃ vā pi- 30
ttaghnaṃ vā | | § 11268
- AS.Ci.11.14 gudabhraṃśe śūle cāmlabadaracāṅgerīrasadadhikṣār-
anāgarakalkena śṛtamamlaṃ sarpirnirāmamāturaṃ pāya-
yet | § 11269
- maricapañcakolājājīdhanikābiḍadāḍimagarbham vā pū- 35
rvavadamlam | § 11270
- anuvāsayedvā daśamūlasiddhena snehena | § 11271
- pippalyādinā vā | | § 11272

- gudaṃ cābhyaṅgapūrvam svedena mṛdubhūtaṃ pra- AS.Ci.11.15
veśayet | § 11273
- sacchidreṇa cāsyā carmaṇā goṣphaṇābandhaṃ kuryāt
| § 11274
- 5 mūṣakamanāntraṃ kṛtvā mahāpañcamūlakaṣāyaṃ ca
kṣīre vipacet | § 11275
- tena payasā vātaharakalkapratīvāpaṃ tailaṃ pāca-
yet tadabhyañjanena pānena ca sukṛcchramapi gudabhra-
mśaṃ sādhayati | | § 11276
- 10 pittātisāramapi sāmamādau tīkṣṇavarjyairauśadhairv- AS.Ci.11.16
ātātisāravat pācayet | § 11277
- tṛṣṇāyāṃ sasārivābhūnimbaṃ jvaravihitamambhaḥ ṣa-
daṅgamavacārayet | § 11278
- upoṣitasya cānnakāle 'bhīrudṛsvapañcamūlabalādva-
15 yaśūrparṇyādīmṛdumadhuratiktadīpanadravyaniryūhayu-
jktān kālavinmaṇḍapeyāsaktuyūṣarasādīnīśadamlāna-
mlān vā kavosṇān suśītān vā sakṣaudrān | | § 11279
- anubandhe tu mūrvātiviṣendrayavaharidrārasāñjanāni AS.Ci.11.17
kvathitāni pibet | § 11280
- 20 kevalaṃ vā vṛkṣakabījam | § 11281
- pāṭhāguḍūcīkaṭukākīrātātiktāni vā | § 11282
- haridrādigaṇaṃ vā | § 11283
- vatsakabījātiviṣābilvāmbumustāni vā | § 11284
- taṇḍulodakena vātiviṣāvṛkṣakatvakphalāni sakṣaudr-
25 āṇi | § 11285
- candanośīraśuṅṭhīlodhrānīlotpalāni vā | § 11286
- nāgarotpaladhātakīpuṣpadāḍimatvaco vā | § 11287
- kamalotpalalodhramocarasasamaṅgātilān vā | § 11288
- madhukaśṛṅgaveradīrghavṛntatvaco vā | § 11289
- 30 madhuyuktāni śarkarāpadmakesaramustāpayasyāca-
ndanāni vā | § 11290
- śālmalīvṛntakṛtaṃ vā śītakaṣāyaṃ madhumadhukope-
tam | | § 11291
- madhukapriyaṅgukaṭvaṅgatvagdāḍimāṅkurakalkena vā AS.Ci.11.18
35 dadhiyutāṃ yavāgūṃ khalakaṃ vā | § 11292
- bilvakapitthajambbāmṛāsthībhīrvā | § 11293
- madhuyuktān vā lodhrāmbaṣṭhāpriyaṅgvādigaṇān kv-
āthādiṣu pṛthak kalpitān | § 11294

	śyāmādimahākaṣāyaṃ vā § 11295	
AS.Ci.11.19	śūlārtastu rūkṣakoṣṭho ghr̥taṃ sakṣāraṃ pibet § 11296 kṣīraṃ vā br̥hatībalāṃśumatīkacchurāmūlasiddhaṃ madhukakaṭvaṅgājamodaśarkarāvacūrṇitaṃ satailakṣau- dram § 11297	5
	kṣīrameva vā dhāroṣṇam § 11298	
AS.Ci.11.20	balavān vibaddhamalo virekārthaṃ triphalācūrṇayu- ktaṃ vā palāśaphalakvāthasiddhaṃ vā payaḥ pītvā paya eva kavosṇamanupibet § 11299	
	evameva ca trāyamāṇayā śṛtaṃ § 11300	10
	tato nissṛte śakṛti purāṇe 'tisāraḥ śāntimeti § 11301	
AS.Ci.11.21	srutadoṣasya ca saṃsarjanakāle śūlaṃ cedanuvarteta tato bilvamadhukaśatāhvādvayagarbhaṃ sakṣīraṃ tailac- aturguṇaṃ sarpirvipācyānuvāsanam dadyāt § 11302	
	tataḥ samyakkr̥tāyāmapi saṃsargyāmatīsārānubandhe picchābastayo yojyāḥ § 11303	15
	śālmalīvr̥ntānyārdradarbhairveṣṭayitvā kṛṣṇamṛdāval- ipyā gomayāgninā svedayet § 11304	
	śuṣkāyāṃ mṛdi svinnāni jñātvā vr̥ntānyulūkhale samā- pethya teṣāṃ muṣṭisammitaṃ piṇḍam kṣīraprasthe vima- rdayet § 11305	20
	tatastena payasā pūtena saghr̥tatailena madhumadhu- kakalkayuktenāsthāpayet § 11306	
	pratyāgate ca snātaḥ payasā kacchurāśṛtena jāṅgalara- sairvāśnīyāt § 11307	25
	eṣa picchābastiḥ pittaraktātīsāragrahaṅgulmaśoṣajva- rān virecanāsthāpanātiyogaṃ ca śamayati § 11308	
AS.Ci.11.22	cirotthitaṃ tvatīsāramavedanaṃ pakvamapyasāmya- ntaṃ puṭapākairupācaret § 11309	
	aralukatvakkalkam kāśmaryapatrapracchannaṃ puṭa- pākavidhinā pācayet tadrasaṃ suśītaṃ madhuyutaṃ pi- bet § 11310	30
	vaṭāditvakprarohakalkamapyevaṃ kalpayet § 11311	
	athavā tittirimapanītāntrapicchaṃ nyagrodhādervalk- alasya prarohāṇam vā kalkena pūrayitvā pūrvavat puṭap- ākam kuryāt § 11312	35
	tataḥ tasmādrasamādāya sitākṣaudrayuktaṃ pāyayet anena sarve jāṅgalasatvā vyākhyātāḥ § 11313	

- yastu pittātisārī pittalānyāseveta tasya pittamativṛ- AS.Ci.11.23
ddhaṃ raktātisāraṃ tr̥ddāhamohajvaraśūlapāyupākāṃśca
karoti | § 11314
- tatra kṣīramājaṃ nyagrodhādiprasavaśṛtaṃ sitāmadh-
5 uyuktamāhāre gudapraḥṣālane ca vidadhyāt | § 11315
tadvidhaṃ vā sarpiḥ sapayaskaṃ pibet | § 11316
kṣīrotthaṃ vā sarpiḥ kṣīrānupānaṃ kapiñjalarasāśī kṣ-
īrāśī vā lihyāt | | § 11317
- sallakīpriyaṅgutiniśāśālmāliplakṣatvaksamsr̥ṣṭam siddhaṃ AS.Ci.11.24
10 vā sakṣaudraṃ kṣīraṃ pibet | § 11318
yaṣṭilodhrasārivābhīrvā śṛtaṃ samadhusitam | § 11319
tadvat kṣṇatilasamaṅgotpalayaṣṭimadhubhiḥ | § 11320
śāśakapiñjalapārāvataṇḍulīyakamudgakāśmaryabījā-
dirasāṃśca seveta | § 11321
- 15 ghr̥tabhr̥ṣṭam vā raktamājaṃ mārgaṃ vā | § 11322
pūrvoktān vā puṭapākān madhukakṣṇamṛttikāśāṅkh-
akalkaṃ vā sarudhiraṃ pibet taṇḍulodakena | § 11323
tena vā samākṣikaṃ phalinīkalkaṃ | § 11324
athavā sasitākṣaudraṃ candanaṃ | | § 11325
- 20 ete hi prayogaḥ tr̥ṣṇādiprasāmanā raktātiyogaghñāśca AS.Ci.11.25
| § 11326
vātottarastu śatāvarīghṛtaṃ lihyāt | § 11327
saśarkaraṃ vā navanītaṃ | § 11328
picchilasvarasasādhitam vā sarpiḥ | § 11329
- 25 lākṣāpippalīśṛṅgaverakataṭukendrayavadārvītvaḡbhīrghṛ-
taṃ siddhaṃ peyāmaṇḍena pītamatīsāraṃ tridoṣamapi
vārayati | | § 11330
- yadā punarvāyunā viṭ baddhaṃ saśoṇitamalpālpaṃ AS.Ci.11.26
saphenaṃ kṛcchrādupaveśyate tadā pūrvoktaṃ picchāb-
30 astiṃ dadyāt | § 11331
madhurauṣadhasiddhena ca sarpiṣānuvāsayet | § 11332
prāyeṇa hi durbalagudā gudāśrayāmayino bhavanti |
§ 11333
- viśeṣataścirakālātīsārīṇaḥ | § 11334
- 35 atisārātīpravṛttau svasthānabalavṛddho vāyuḥ pitta-
manubalamavāpya durjayataro bhavati tasmātteṣāmbhī-
kṣṇamanuvāsanam prayuñjīta | § 11335

	gudadāhe punaḥ paṭolamadhukamadhūkaksīrivṛkṣā- dikaṣāyeṇa saghr̥taśarkarākṣaudreṇa kṣīreṇa vā gudaṃ ta- dāsannāṃśca pradeśān siñcet § 11336	
	śatadhautādibhirghṛtaiśca picūnabhyaṅgāṃśca dadyāt § 11337	5
	paṭolādīnāmeva ca kalkena saghr̥tena pradihyāt § 11338 taccūrṇaurdhātakīlodhramāṣacūrṇena ca pāyudvāra- mavacūrṇayet § 11339	
	evameva ca śūle vātaharatailapradehairupācaret § 11340	10
	yaḥ punarevamapi pittalānyāseveta sa śīghraṃ gudav- alīṣu pakvāsu vyāpadyate § 11341	
AS.Ci.11.27	śleṣmātīsāraṃ tu prāgeva nitarāmāmapācanārthaṃ la- nghanena sādhayet § 11342	
	anubandhe ca pibet kaṣāyaṃ mustābhayaśuṅṭhībilvaś- alāṭūnām § 11343	15
	vacāviḍaṅgabhūtikadhanikādevadārūṇām vā § 11344 pāṭhātiviṣākuṣṭhacavyakaṭurohiṇīnām vā citrakapipp- alīdvayapippalīmūlānām vā § 11345	
	sukhāmbunā vā hiṅgvādyamalasaḥkōtam § 11346 pathyāsaindhavaśuṅṭhīcūrṇaṃ va § 11347	20
	lihyādvā trikaṭucūrṇaṃ kṣaudraśarkaropetaṃ § 11348 kapitthaṃ kṣaudreṇa vā § 11349 kaṭphalaṃ vā pippalīrvā § 11350	
	pūrvavacca sarvaṃ vātapittāmaraktasaṃsargamape- kṣya yathāyathamupakalpayet § 11351	25
	saśūlapravāhikasya ca nirāmasya vāte 'dhike vacābilv- apippalīkuṣṭhaśatāhvākalkayuktaṃ salavaṇaṃ picchāba- stimanuvāsaṇaṃ ca koṣṇena bilvatailena bahuśovacādig- arbheṇa vā taileneti § 11352	30
	bhavati cātra § 11353	
AS.Ci.11.28	svasthāne māruto 'vaśyaṃ vardhate kaphasaṅkṣayāt § 11354	
	sa vṛddhaḥ sahasā hanyāttasmāttam tvarayā jayet § 11355	35
AS.Ci.11.29	bhīśokābhyāmapi marucchīghraṃ kupyatyatastayoḥ § 11356	
	kāryā kriyā vātaharā harṣaṇāśvāsanāni ca § 11357	

- yasyocārādvīnā mūtraṃ pavano vā pravartate | § 11358 AS.Ci.11.30
 dīptāgnerlaghukoṣṭhasya śāntastasyodarāmayaḥ | | § 11359
 āmasya pāko malasāṅgraho 'nu na saṅgraha rugguda- AS.Ci.11.31
 nābhijanmā | § 11360
- 5 vīlaṅghanairgrāhibhirāraṅghnaiḥ krameṇa taistairvi-
 dhibhirvidheyāḥ | | § 11361
 na riktakoṣṭhasya purīṣabandho na rūkṣakukṣeḥ suhi- AS.Ci.11.32
 tasya cāti | § 11362
 pittāsrato 'nyatra na cātīśītairatyuṣṇatīkṣṇairna kadāc-
 10 ideva | | § 11363
 khalarasadādhikā yamakadāḍimasārakṛtā | § 11364 AS.Ci.11.33
 dadhi saguḍaṃ payo 'sitatilāśca sujarjaritāḥ | § 11365
 salavaṇamārutaghnagaṇasādhitatailamaḥ | § 11366
 ghṛtamapi vā pravāhaṅakṛtāṃ vijayeta rujām | | § 11367
 15 iti ekādaśo 'dhyāyāḥ | |

4.10 atha dvādaśo 'dhyāyāḥ |

- athāto grahaṅidoṣacikitsitaṃ vyākhyāsyāmaḥ | § 11369 AS.Ci.12.1
 iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ | | § 11370
 grahaṅīsamāśritaṃ doṣamādāveva yathāsvamajīrṇān- AS.Ci.12.2
 usārato mātrāśītīyoktavīdhānenopakrameta | § 11371
- 5 athātīsāravidhinā ca | § 11372
 āmapācanārtham pibenmustātiviṣāviśvabheṣajakvātham
 | § 11373
 taccūrṇam vā sukhodakena § 11374
 tena vā śuṅṭhīm | § 11375
- 10 tadvadvacādivargaṃ sasaindhavam | § 11376
 vvaruṇīmaṇḍena vā gulmavidhyuktaṃ trilavaṇādi cū-
 rṇam | | § 11377
 sapravāhe vā varcasi cūrṇīkṛtān bīḍalavaṇayuktān bi- AS.Ci.12.3
 lvamadhyānāgaracitrakān dāḍimāmbhasā sakaphe vā |
 15 § 11378
 atimātra āmaśūle 'lasakoktaṃ hiṅgvādimuṣṇāmbhasā
 pibet | § 11379
 chardiśūlānāhānugranthiṣu tu maricājājisauvarcalābh-
 ayāḥ | § 11380

- sapittakaphe cāme kaṭukendrayavapāṭhāpippalīmūla-
vacābhayānāgarāṇi kvathitāni cūrṇitāni vā | | § 11381
- AS.Ci.12.4 bhojanakāle ca pañcakolaparigrhītaṃ paṭulaghudīpan-
īyaṃ peyādikamupakalpayet | § 11382
- peyāṃ vā nāgarātiviṣābhyāṃ takradāḍimavr̥kṣāmlā- 5
mlām pāne ca takramastvāra nālamadirāriṣṭānatisāranird-
iṣṭaṃ cāmbu | § 11383
- yavānīpathyāmalakamaricāni tripalikāni lavaṇapañca-
kaṃ ca palāṃśakamekataścūrṇayitvā kaṃse sadyomathi-
tasyāsunuyāt | § 11384 10
- tato vyaktāmlakaṭukaṃ jātaṃ pibet | § 11385
- eṣa takrāriṣṭaḥ paramagnidīpano 'r̥sogulmajaṭharaśva-
yathukṛmipramehaharaḥ | | § 11386
- AS.Ci.12.5 api ca § 11387
- grahaṇīdoṣiṇāṃ takraṃ dīpanagrāhi lāghavāt | § 11388 15
- pathyaṃ madhurapākitvānna ca pittapradūṣaṇam | |
§ 11389
- AS.Ci.12.6 kaṣāyoṣṇavikāśitvādbhūkṣatvācca kaphe hitam | § 11390
- vāte svādvamlasāndratvāt sadyaskamavidāhi tat | |
§ 11391 20
- AS.Ci.12.7 tasmāttakraprayogā ye jaṭharāṇāṃ tathārśasām | § 11392
- vihitā grahaṇīdoṣe sarvaśastān prayojayet | | § 11393
- AS.Ci.12.8 dāḍimakapitthavr̥kṣāmlāmlīkānāṃ pṛthak pṛthak ku-
ḍavaṃ lavaṇapañcakakuḍavaṃ tryūṣaṇatripalaṃ śarkar-
āpalāṣṭakaṃ caikadhyāṃ cūrṇitamannapāne praṇītamajī- 25
r̥nāruciśvāsakāsaplīhagulmagrahaṇīhr̥tpāṇḍurogagṅnam |
§ 11394
- paripakvāmaṃ ca mārutagrahaṇīrogiṇamagnisandhu-
kṣaṇārthaṃ sarpiḥ pāyayet | § 11395
- dvipañcamūlapañcakolasaralasaradārusurabhigajapippæ
līṣaṇabījayavakolakulatthānmastunāranālena vā pācayet |
§ 11396
- tena pādāvaśeṣeṇa pañcalavaṇadvikṣārāmlabadarayu-
ktaṃ sarpirvipakvamathavā saindhavavyoṣakṣāradvaya-
pañcamūlābhayārāsnājājigranthikaśaṭhīviḍaṅgagarbhamā- 35
rdrakamātuluṅgakolāmlīkādāḍimasvarasaśuṣkamūlakakvā-
thamastutakraśuktaprasannāsauvīrakatuṣodakāranālopetam
paramagnidīpanamagnighṛtākhyam | | § 11397

athavā cavyacitrakapāṭhātejovatīpippalīmūlāni kuḍa- AS.Ci.12.9
vonmitāni mustadvikuḍavamāspḥotajātīnimbasaptaccha-
dāśvamāarakakarkoṭakapaṭolapallavānāṃ ca muṣṭiṃ mu-
ṣṭimantarnakhamudakadroṇe paktvā pādāvaśeṣamavatā-
5 rayet | § 11398

ardhapalonmitāṃ cātra kalkitāṃ dadyādativīṣāṃ kṛ-
ṣṇāsārivābhadrāśca dvīpalāṃśaṃ saindhavaṃ biḍaṃ yav-
akṣāraṃ ca māgadhikāyāścatuspalaṃ pātraṃ ca ghṛtasya
etadagastyanirmitamalamanalajananaṃ | | § 11399

10 uddīpite tu kiñcidanale vibaddhamalamāsthāpayet | AS.Ci.12.10
§ 11400

tato jite mātariśvani srastadoṣameraṇḍatālena tilvaka-
sarpīṣā vā kṣāravatā miśrakasnehena vā virecayet | § 11401

15 kṛtasamṣargakramaṃ ca baddhavaracasamanuvāsayedvā-
tahasāraḍīpanīyāmladravyasiddhena tailena | § 11402

tataḥ punarapi laghvannabhojanaḥ sarpireva yathāgn-
ībalamalpaśo 'vacārayet | § 11403

agnighṛtaṃ ca chardivibandhaśūlaśvāsakāśinaḥ sabjī-
apūrakarasam | § 11404

20 abhyaṅgārthaṃ ca tailamagnighṛtauṣadhaiḥ sādhayet
| § 11405

anīlakaphasaṃsarge tu cūrṇameṣāmauṣadhānāmuṣṇ-
odakena pibet | | § 11406

25 pittaduṣṭāyāṃ tu grahaṇyāṃ svasthānagatamutkli- AS.Ci.12.11
ṣṭaṃ dravamanalīnarvāpaṇaṃ pittamāsthāpanena vama-
nena vā nirharet | § 11407

tiktalaghudravvyaiśca kṛtasamṣarjanasya doṣaśeṣaśam-
anārthaṃ madhunāvalehyamuṣṇāmbunā vā pātum praṇ-
ayet | § 11408

30 mūrvākīrātatatiktaparpaṭakavacācandanamustatrikaṭu-
katrāyamāṇāyavānīkalīṅgatvakphalakāṭurohiṇīdevadārudā-
rvītvak padmakōśīrāriṣṭapaṭolapatrātīviṣāsaurāṣṭrītṛvagelā-
madhu śīgrubījacūrṇaṃ | § 11409

35 ayaṃ hi grahaṇīdoṣaśūlātīsārāpāṇḍuhṛdrogagulma-
jvarapramehakāmālāmukharogārocakanībarhaṇaḥ | | § 11410

bhūnimbatrikaṭukakaṭukāmustendrayavāḥ samāścitr- AS.Ci.12.12
akabhāgau dvau kuṭajatvagbhāgāśca ṣoḍaśa sarvameka-

tra cūrṇitaṃ saguḍaśītodakaṃ pītaṃ samānaṃ pūrveṇa |
§ 11411

nāgararasāñjanātiviśādhātakīghanapāṭhākaliṅgatvagbī-
jabilvakaṭukāḥ sakṣaudrāstaṇḍulāmbupītāḥ pittagrahaṇī-
vikāraṃ raktātisāramarsāṃsi sapravāhikaṃ gudaśūlaṃ ca 5
vyapohanti | § 11412

tataścaivam śamitapittodrekasyāgneḥ sthirīkaraṇāya
sarpiḥ pūrvoktamūrvādikvāthena sārivāsphotosaptapa-
rṇāṭarūṣakendrayavavīrābhūnimbadhānyanyagrodhāśvatthodu-
mbaraplakṣopakulyānīlotpalagarbhasiddham pānāya pra- 10
yuñjīta kuṣṭhoktaṃ vā tiktakam | | § 11413

AS.Ci.12.13 śleṣmaduṣṭāyāṃ punargrahaṇyāṃ māgadhikaṃsiddh-
ārthakalkatīkṣṇena madanaphalakaṣāyeṇa punaḥpunarv-
āmayet | § 11414

abdhāturhi pravṛddhastejo nirvāpayati | § 11415 15

tataḥ kṛtapeyādikramasya lavaṇakṣārāmlakaṭukotka-
ṭairiyathoktairannapānausadhairanalamuttejayet | § 11416

mañjiṣṭhācitrakāruṣkarakṛmighnamadhūkapuṣpāṇi kr-
amād dvikuḍavārdhāḍhakāḍhakārdhadroṇadroṇāmśāny-
apāṃ droṇatraye kvāthayet | § 11417 20

droṇaśeṣaśca pūtaśītaḥ sa niryūho madhudviprastha-
vāṃścandanośīrasūkṣmailāgarurūṣitaṃ jatusṛtaṃ ghṛtak-
umbhamadhyuṣito māsamāsavaḥ | § 11418

sarvadoṣaghno 'gnijanano bṛmhaṇaḥ śoṣakuṣṭhakilās-
apramehānāhagulmapāṇḍuhrdrogajicca | | § 11419 25

AS.Ci.12.14 madhūkapuṣpāṇāṃ svaraso 'rdhāvaśeṣakvathitaḥ kṣa-
udrapādayuktaḥ sarvathā samānaḥ pūrveṇa | § 11420

anena drākṣekṣukāśmaryaphalasvarasāsavā vyākhyā-
tāḥ | | § 11421

AS.Ci.12.15 daśamūlavīrājanītriphalājīvakarṣabhakāṇāṃ pṛthak 30
pṛthak pañcapalān bhāgānapāṃ vahe paktvā pādaśeṣe
rase śītībhūte guḍatulādvayam dadyādardhakuḍavam ca
mākṣikāttatpramāṇāṃśca cūrṇitān mustapriyaṅgumañji-
ṣṭhāmadhukaviḍaṅgaplavaśābaralodhrān eṣo 'rdhamāsa-
sthito mūlāsavo 'yam samānaḥ pūrveṇa | § 11422 35

mahāvṛkṣakaṇḍacatuṣpalaṃ dviguṇārkkakāṇḍam lava-
ṇatrayatripalaṃ pakvavārtākakuḍavam citrakamūlapala-

dvayaṃ cāntardhūmaṃ dagdhvā vārtākarasena guṭikāḥ
kuryāt | § 11423

tā bhojanottaraṃ bhakṣitā grahaṇī durnāmaviṣūcikāla-
sakakāsaśvāsapīnasaplihapāṇḍuśvayathumehārocakagulma-
5 harāḥ | | § 11424

daśamūlārkamūladantītrivṛccitrakāsphotapāṭhārāsnā- AS.Ci.12.16
snuhīkāṇḍānāṃ pṛthagdaśapalān bhāgān kapālodare da-
gdhvā kṣāramudakadroṇaiścaturbhiḥ kvāthayet | § 11425

pādāvaśeṣaṃ ca pūtaṃ punaḥpādāvaśeṣameva kvath-
10 itāvātāritaṃ guḍapalaśatonmiśramadhiśrayet | § 11426

ghanībhavati ca tasmin suślakṣṇarajasāṃ vṛścikālīdva-
yayāvaśūkānāṃ triṃśat palānyāvapet | § 11427

triṃśadeva vacābhayāvyoṣacitrakāṇām | § 11428

dvipalaṃ ca pṛthak pṛthak hiṅgvamlavetasayoḥ | § 11429
15 tato 'kṣamātrā guṭikāḥ kṛtvā yathābalaṃ upayuktāḥ sa-
mānāḥ pūrvābhīradhikā vā | § 11430

arśovihitāṃśca kṣāratakrāriṣṭān ghṛtānyannaṃ ca
seveta | § 11431

ṣaṭpalaṃ bhallātakaghṛtaṃ dhānvataraṃ ca | § 11432

20 sannipāte tu pañca karmāṇi kuryādyathāvasthaṃ vā
grahaṇīcikitsitamiti | § 11433

bhavati cātra | | § 11434

praseke ślaiṣmike 'lpāgnerdīpanaṃ rūkṣatikṭakam | AS.Ci.12.17
§ 11435

25 yojyaṃ kṛśasya vyatyāsāt snigdharūkṣaṃ kaphodaye
| | § 11436

kṣīṇakṣāmaśarīrasya dīpanaṃ snehasaṃyutam | § 11437 AS.Ci.12.18

dīpanaṃ bahupittasya tikṭam madhurakairyutam | |
§ 11438

30 sneho 'mlalavaṇairyukto bahuvātasya śasyate | § 11439 AS.Ci.12.19

snehameva paraṃ vidyāddurbalānaladīpanam | | § 11440

nālaṃ snehasamiddhasya śamāyānnaṃ sugurvapi | AS.Ci.12.20
§ 11441

malamāmaṃ kaphe kṣīṇe mandāgniryo 'tisāryate | |
35 § 11442

sa pibet sarpiṣo mātrām dīpanīyausadhairyutām | AS.Ci.12.21
§ 11443

	prasanno mārgamāpannaḥ svaṃ samāno 'nilastayā	
	§ 11444	
AS.Ci.12.22	agneḥ samīpacāritvādāśu prakurute balam § 11445	
	purīṣaṃ yastu kṛcchreṇa kaṭhinaṭvādvimuñcati § 11446	
	sa gṛtaṃ lavaṇairyuktaṃ naro 'nnāvagrahaṃ pibet 5	
	§ 11447	
AS.Ci.12.23	rauḡsyānmande 'nale sarpistalaṃ vā dīpanaiḥ pibet	
	§ 11448	
AS.Ci.12.24	kṣāracūrṇāsavāriṣṭān mande snehātipānataḥ § 11449	
	udāvartāttu yoktavyā nirūhasnehabastayaḥ § 11450	10
	doṣātivṛdhyā mande 'gnau saṃśuddho 'nnavidhiṃ ca-	
	ret § 11451	
AS.Ci.12.25	vyādhimuktasya mande 'gnau sarpireva tu dīpanam	
	§ 11452	
	adhvopavāsakṣāmatvairyavāgvā pāyayet gṛtaṃ § 11453	15
	annāvapīḍitaṃ balyaṃ dīpanaṃ bṛmhaṇaṃ ca tat	
	§ 11454	
AS.Ci.12.26	dīrghakālaprasaṅgāttu kṣāmakṣīnakṛśān narān § 11455	
	prasahānāṃ rasaiḥ sāmlairbhojayet piṣitāśinām	
	§ 11456	20
AS.Ci.12.27	laghūṣṇakaṭuśodhitvairdīpayantyāśu te 'nalam § 11457	
	māṃsopacitamāṃsatvāt paraṃ ca balavardhanaḥ	
	§ 11458	
AS.Ci.12.28	snehāsavasurāriṣṭacūrṇakvāthahitāśanaiḥ § 11459	
	samyak prayuktairdehasya balamagneśca vardhate 25	
	§ 11460	
AS.Ci.12.29	dīpto yathaiva sthāsnuśca bāhyo 'gniḥ sārādārubhiḥ	
	§ 11461	
	sasnehairjāyate tadvadāhāraiḥ koṣṭhago 'nalaḥ	
	§ 11462	30
AS.Ci.12.30	nābhōjanena kāyāgnirdīpyate nātibhōjanāt § 11463	
	yathā nirindhano vahniralpo vātīndhanāvṛtaḥ § 11464	
AS.Ci.12.31	yadā kṣīṇe kaphe pittaṃ sve sthāne pavanānugam	
	§ 11465	
	pravṛddhaṃ vardhayatyagniṃ tadāsau sānilo 'nalaḥ 35	
	§ 11466	
AS.Ci.12.32	paktvānnaṃśu dhātūṃśca sarvānojaśca saṅkṣipan	
	§ 11467	

- mārayet syāt sa nā svastho bhukte jīrṇe tu tāmyati |
 § 11468
- ṛṭkāsādāhamūrcchādyā vyādhayo 'tyagnisambhavāḥ
 || § 11469
- 5 tamatyagniṃ gurusnigdhamandasāndrahimasthiraiḥ | AS.Ci.12.33
 § 11470
- annapānairnayecchāntiṃ dīptamagnimivāmbubhiḥ ||
 § 11471
- 10 muhurmuhurajīṇāpi bhojyānyasyopahārayet | § 11472 AS.Ci.12.34
 nirindhano 'ntaraṃ labdhvā yathainaṃ na vipādayet
 || § 11473
- kṛsarāṃ pāyasaṃ snigdhaṃ paiṣṭikaṃ guḍavaikṛtaṃ | AS.Ci.12.35
 § 11474
- 15 aśnīyādaudakānūpapiśītāni bhṛtāni ca || § 11475 AS.Ci.12.36
 § 11476 matsyān viśeṣataḥ ślakṣṇān sthiratoyacarāśca ye |
- āvikaṃ subhṛtaṃ māṃsamadyādatyagnivāraṇam ||
 § 11477
- 20 payaḥ sahamadhūcchiṣṭaṃ ghṛtaṃ vā ṛṣitaḥ pibet | AS.Ci.12.37
 § 11478
- godhūmacūrṇaṃ payasā bahusarpiḥplutaṃ pibet ||
 § 11479
- 25 ānūparasayuktān vā snehāṃstailavivarjitān | § 11480 AS.Ci.12.38
 § 11481 śyāmātrivṛdvipakvaṃ vā payo dadyādvirecanam ||
- asakṛt pittaharaṇaṃ payasā pratibhojanam | § 11482 AS.Ci.12.39
 § 11483 yatkiñcidguru medhyaṃ ca śleṣmakāri ca bhojanam |
- 30 sarvaṃ tadatyagnihitaṃ bhuktvā ca svapanam divā ||
 § 11484
- āhāramagniḥ pacati doṣānāhārarajitaḥ | § 11485 AS.Ci.12.40
 dhātūn kṣīṇeṣu doṣeṣu jīvitaṃ dhātusañkṣaye || § 11486
- 35 agnimūlaṃ balaṃ puṃsāṃ balamūlaṃ hi jīvitaṃ | AS.Ci.12.41
 § 11487
- eṣa sārāścikitsāyā yadagneḥ parirakṣaṇam || § 11488
 iti dvādaśo 'dhyāyah ||

4.11 atha trayodaśo 'dhyāyaḥ |

- AS.Ci.13.1 athāto mūtrāghātacikitsitaṃ vyākhyāsyāmaḥ | § 11490
iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ | | § 11491
- AS.Ci.13.2 vātānmūtrakṛcchre vātaharatailābhyaktaḡātrasyādho-
nābheḥ sarvamaṅgaṃ piṇḍena sekāvagāhaiśca vātaghna-
aiḥ kumbhīsvedena ca svedayet | | § 11492 5
- AS.Ci.13.3 daśamūlabalairaṇḍamūlapunarnavāśatāvarīvṛścīvapa-
ttūrapāṣāṇabhedakakolakulathayavakvāthena tatalkena
ca tailaṃ sarpiḥ sūrakarkṣavasālavaṇapañcakopetaṃ si-
ddhaṃ pānāya dadyāt | § 11493
- etānyeva cauśadhānyannapāne piṇḍopanāhasvedayo- 10
śca tailaphalasnehāmlayuktāni kalpayet | § 11494
prasannāṃ ca sauvarcalāḍhyāṃ pibet | | § 11495
- AS.Ci.13.4 pittaje śītasekāvagāhapradehān prayuñjīta | § 11496
tṛṇapañcamūlaśvadamṣṭrābhīruvidārīkaśerukakvāthaṃ
śītaṃ samadhu śarkaraṃ pibet | § 11497 15
tadvacca kāṇḍekṣurakamūlam | § 11498
kamalotpalavidārīśṛṅgāṭakāni | § 11499
drākṣārasena vā trapusakusumbhorvārubījavṛṣakaku-
ṅkumakalkaṃ sarvamūtrāghātaghnam | § 11500
madhukadārvyurvārubījāni vā taṇḍuladhāvanena | 20
§ 11501
samākṣikāṃ vā dārvīmāmalakarasena | § 11502
mṛdvīkākalkaṃ vā paryuṣitāmbhasā | | § 11503
- AS.Ci.13.5 kaphaje yathāsvaṃ svedo vamaṇaṃ kaṭutīkṣṇoṣṇakṣā-
ramannapānaṃ yavāṇnaṃ takraṃ ca | § 11504 25
pibecca madyena sūkṣmailāmāmalakarasena vā madh-
uyutāṃ vā kadalīrasena kaiḍaryakarasena vā śitivārakab-
ījaṃ vā takreṇa | § 11505
pravālacūrṇaṃ vā taṇḍulāmbunā | § 11506
dhavakuṭajakarañjāmṛtākebukailāragvadhasaptacchada-30
kvāthaṃ vā śītaṃ sakṣaudram | § 11507
tatsiddhāṃ vā yavāgūm | § 11508
kaṇṭakārikāsvarasaṃ vā samākṣikam | § 11509
vyoṣailāgokṣurakasārasāsthīni vā madhumūtrayuktāni
| § 11510 35

pāṭalīkṣāraṃ vā bahukṛtvaḥ parisrutam tailayuktam |
§ 11511

tilapāṭalīpāribhadrayāvaśūkakṣārodakānuviddhāṃ vā
tvageloṣakacūrṇayuktāṃ prasannāṃ | § 11512

5 tilādīnāṃ vā pṛthak kṣāraṃ guḍopadaṃśamaśnīyāt |
§ 11513

tīkṣṇoṣṇadravyasiddham ca tailam pānābhyaṅgārthe
|| § 11514

sannipātātmake vātādīnāṃ sthānānupūrvyā yathāsa- AS.Ci.13.6
10 nnaṃ pratikurvīta | § 11515

yatholbaṇam vā sarveṣu samasthiteṣu vā samasitam
yavakṣāraṃ bhakṣayet | § 11516

api ca || § 11517

elāśmabhedakaśilājatupippalīnāṃ cūrṇāni taṇḍulajal- AS.Ci.13.7
15 ālulitāni pitvā | § 11518

tadvadguḍena sahitānyupayujya māsamāsannamṛtyu-
rapi jīvati mūtrakṛcchrī || § 11519

elopakulyāmadhukāśmabhedakauntīśvadamṣṭrāvṛṣakoru- AS.Ci.13.8
pūgaiḥ | § 11520

20 kvātham pibeccharkarayāvagāḍham kṛcchre sadāhe
saruje bibandhe || § 11521

harītakīgokṣurarājavr̥kṣapāśāṇabhiddhanvayavāsakānām AS.Ci.13.9
| § 11522

25 kvātham pibedaśmajatupradhānam sarśakare sāśmari-
mūtrakṛcchre || § 11523

aśmaryāmacirothitāyām vātabastyādiṣu ca yathādoṣa- AS.Ci.13.10
midamevācaret || § 11524

pāśāṇabhedakavasukavasirāśmantakaśatāvarīśvadamṣṭrā- AS.Ci.13.11
br̥hatīdvayakapotavaṅkābalātibalākacchurośīragundhuvṛ-
30 kṣādanībhallūkavaraṇayavakolakulatthaśākaphalakataka-
phalakvāthe sarpirūśakādiprativāpam vipācyā pītamāśu
vātāśmarīm bhinatti | § 11525

ebhireva ca dravyaiḥ kaśāyakṣārānnapānāni kalpayet
|| § 11526

35 siṃhīvyāghnīgokṣurakekṣurakorubūkamūlakalko 'ma- AS.Ci.13.12
dhureṇa dadhnā pītaḥ sapgāhādaśmarīm bhinatti | § 11527

śigrumūlakalkena dadhilavaṇayamakāsiddho yūṣaḥ
|| § 11528

- AS.Ci.13.13 vīratarādīgundretkaṭapattūravārāhīpāthāpāṭalīśirīṣa-
śālimūlavīdārīdvipunarnavakvāthe trapusakusumbhairvā-
rukarkarubījamadhukaśilājatupratīvāpaṃ sarpirvipācyā pī-
tamāśu pittāśmarīm bhinatti | § 11529
- pūrvavacca kaṣāyādīnebhiḥ kalpayet | | § 11530 5
- AS.Ci.13.14 varaṇādibhadradārvādīguggulvelādvayakuṣṭhamari-
cacitrakamustāsurasāhvayaiḥ kalkīkṛtaiḥ sādhitamūśakā-
dipratīvāpaṃ sarpiḥ śleśmāśmarīm bhinatti | § 11531
- iti samānaṃ pūrveṇa | | § 11532
- AS.Ci.13.15 mastunā bahuśaḥ pāṭalībhasma gālayitvā bhasma vis- 10
arjayet | § 11533
- tatastanmastu gṛhītvā kulatthaiḥ saha kvāthayet |
§ 11534
- taṃ kvāthaṃ gokṣurakamūlailātrapusakuraṇṭakabīja-
pāśāṇabhedakacūrṇaṃ kṣaudreṇa līdhvānupibet | § 11535 15
- tathā śīghramevāśmarī bhidyate cyavate ca | | § 11536
- AS.Ci.13.16 aśmarībheṣajānāṃ ghṛtāktānāmantardhūmaṃ dagdh-
ānāṃ kṣāraṃ grāmyapaśuśakṛtkṣāraṃ ca gomūtreṇa bah-
ukṛtvo gālayitvā tamacchamagnau sādhayet | § 11537
- ghanībhavati ca tasmīnstryūśaṇośakādicūrṇaṃ dady- 20
āddarvīpralepaṃ cāvatārayet | § 11538
- eṣa kṣīrāśinaḥ kṣārāvāleho 'śmarīm bhinatti pātayati ca
śarkarām | | § 11539
- AS.Ci.13.17 tilakadalīyavāpāmārgapalāśakṣāro 'vimūtreṇa pītaḥ sa-
mānaḥ pūrveṇa | § 11540 25
- ketakapatrakvāthena hiṅgukrauñcāsthikṣārayuktaḥ pā-
ṭalīkaravīrakṣāraśca | § 11541
- krauñcoṣṭragardabhāsthīśvadamaṣṭrākadambamūlatāla-
patrikājamodanāgaracūrṇaśca surāmaṇḍoṣṇodakānyatar-
aprayuktaḥ | | § 11542 30
- AS.Ci.13.18 picukāṅkolaśākakatakendīvaraphalakvāthaśca sukho-
ṣṇo guḍayuktaḥ | § 11543
- nṛtyakuṇḍakabījacūrṇaśca samākṣiko 'vikṣīrayuktaḥ
| | § 11544
- AS.Ci.13.19 kapotavaṅkāmūlaṃ ca surayā | § 11545 35
- tatsiddhaṃ vā payo 'śmarīvedanārtaḥ pibet | § 11546
- siddhaṃ vābhayāsthībhiḥ punarnavena vā | | § 11547

- śeṣeṣvevaṃ mūtrāghāteṣvata eva cikitsāṃ vibhajet | | AS.Ci.13.20
§ 11548
- drasvapañcamūlena dviguṇatrikaṅṭakena sādhitam to- AS.Ci.13.21
yaṃ payo vā kevalam ghr̥tamiśraṃ vā pibet sarvamūtrāgh-
5 ātaghnam | | § 11549
- gokṣurakakaṅṭakārikākṛtām vā saphāṇitām yavāgūm | AS.Ci.13.22
§ 11550
- tāmracūḍarasasiddhām vā | § 11551
vīratarādikvāthena vā | § 11552
10 tena vā tadbhāvitam śilājatu | § 11553
vājirāsabhānyataraśakṛdrasam vā | § 11554
durālabhāsvarasam vā | § 11555
kakubhakaśāyam vā | § 11556
mūrvābhayāmustadevadārūmadhukakalkam vā | § 11557
15 vāruṅikṣīroṣṇodakānyatamena | § 11558
triphalākalkam vā sasaindhavam sukhāmbhasā | § 11559
kevalameva vā bibhītaka bījam surayā | § 11560
vihagapiśitopadamśam vā nigadamadirāmaṇḍam mā-
rdvīkamāsavān vā vividhān pibet | § 11561
20 pītamadyaśca śīghravegena vājinā rathena vā yāyāt |
§ 11562
- evamaśmarī śarkarā capracyavate | § 11563
sarveṣu ca mūtrāghāteṣu viśeṣato 'śmarīśarkarāsu vīr-
atarādīḥ sarvathā prayojyaḥ | § 11564
25 tilvakaghr̥tam ca virekārtham | § 11565
bastikarma cābhīkṣṇam viśeṣeṇottarabastīḥ | | § 11566
tatra śyāmādirardhārdhavihito gomūtrasiddho nirū- AS.Ci.13.23
haḥ | § 11567
- bilvādimūlaiśca surāsauvīrakādisiddhaistr̥ṇapañcamū-
30 laśvadamṣṭrāśṛtakṣīravāmśca trapusairvārūkaśatāhvābīja-
karṣabhakayavānīkalkitaḥ | § 11568
pītadārusiddham tailamanuvāsanam | | § 11569
śatāvarīgokṣurakabr̥hatīdvayapunarnavośīramadhu- AS.Ci.13.24
kadvisārivāśreyasīlodhratr̥ṇapañcamūlakaśāye kṣīracatu-
35 rguṇam balāvṛkṣakakharāhvopakuñcikāvatsakatrapusorvā-
rubījaśitivārakamadhukaśaḍgranthāśatāhvāśmabhedama-
danahapuśākalkagarbham tailamuttarabastīḥ | § 11570

- tadviśuddhasrotasā ca punaḥ śukrāśmaryāṃ śukrāśaya-
 aśodhanārthaṃ balatthena puṃsā vṛṣyāṇa māṃsānāṃ ku-
 kkuṭamāṃsasya ca tṛptenānukūlāḥ prakarṣeṇa priyāḥ pr-
 amadā yathākālamāsevyā iti | | § 11571
- AS.Ci.13.25 kriyābhirābhiḥ siddhābhirnacecchāntistato bhiṣak | 5
 § 11572
- iti rājānamāpṛcchya śāstraṃ sādhvavacārayet | | § 11573
- AS.Ci.13.26 akriyāyāṃ dhruvo mṛtyuḥ kriyāyāṃ saṃśayo bhavet |
 § 11574
- niścitasyāpi vaidyasya bahuśaḥ siddhakarmaṇaḥ | | 10
 § 11575
- AS.Ci.13.27 athāturamupasnigdhamapakṛṣṭadoṣamīṣatkarśitamabhya-
 kta svinnaśarīramabhuktavantam kṛtamaṅgalasvastivāca-
 namupakalpitasambhāramāśvāsya tato balavantamavikl-
 avamājānusame phalake prāgupaveśya puruṣam tasyots- 15
 aṅge suniṣaṣṇapūrvakāyamuttānam vastracumbalopavi-
 ṣṭam saṅkucitajānukūrparamitareṇa puṃsā sahabaddham
 sūtraiḥ śāṭakena vā tato 'syasvabhyaktam nābhipradeśam
 vāmapārśve vimṛdya muṣṭināvapīdayet | § 11576
- adhonābheryāvadaśmaryadhaḥ pratipannā tatastailā- 20
 bhyakte kṛttanakhe vāmahastapradeśinīmadhyame pāyau
 praṇidhāyānusevanyāsādya ca prayatnabalābhyāmaśma-
 rīṃ meḍhragudayorantaramānīya nirvalīkamanāyatama-
 viṣamaṃ ca bastiṃ sanniveśya bhṛśamutpīdayedaṅgulī-
 bhyāṃ yāvāt granthirivonnataṃ śalyam bhavati | § 11577 25
- tataḥ sevanyāḥ savye pārśve sevanīm yavamātram mu-
 ktvā nidadhyācchastramaśmarīpramāṇena | § 11578
- dakṣiṇato vā kriyāsaukaryahetorityeke | § 11579
- yathā na vibhidyate vicūrṇyate vā tathā prayateta |
 § 11580 30
- taccūrṇamalpamapyavasthitaṃ punaḥ parivṛddhimeti
 | § 11581
- tasmāt samagrāmagravakreṇādādīta | | § 11582
- AS.Ci.13.28 strīṇāṃ tu bastiḥ pārśvagato garbhāśayasannikṛṣṭaḥ |
 § 11583 35
- tasmāttāsāmutsaṅgavadadhaḥ śāstraṃ pātayet | § 11584
- ato 'nyathā khalvāsāṃ mūtrasrāvī vraṇo bhavati puru-
 śasya ca mūtraprasekakṣaṇanāt | § 11585

- aśmarīnimittamekato bhinno bastiḥ sidhyati | § 11586
 kriyābhyāsacchāstravihitacchedādīnaṣpandaparivṛddha-
 tvācca śalyasyeti | § 11587
 na tu dvidhā bhinnabastiraśmarīmānamapi | | § 11588
 5 uddhṛtaśalyaṃ tūṣṇodakadroṇyāmavagāhya svedayet AS.Ci.13.29
 | § 11589
 tathā bastirasrjā nāpūryate | § 11590
 pūrṇe tu kṣīrivṛkṣakaśāyaṃ puṣpanetreṇa vidadhyāt |
 § 11591
 10 sa hi tathā bastigatamaśmarīcūrṇaṃ raktaṃ ca nirhar-
 ati | § 11592
 mūtraviśuddhyarthaṃ ca guḍasauhityaṃ kārayet | |
 § 11593
 utthāpya cainaṃ madhughṛtābhyaktavraṇaṃ mūtrav- AS.Ci.13.30
 15 iśodhanadravyasiddhāmuṣṇāṃ yavāgūṃ saghṛtāṃ pāya-
 yedubhayakālaṃ trirātram | § 11594
 trirātrādūrdhvaṃ guḍapragāḍena payasā mṛdumoda-
 namalpaṃ bhojayedādaśarātrāt | § 11595
 ata ūrdhvaṃ phalāmlairjāṅgalarasaiḥ | § 11596
 20 vraṇaṃ ca kṣīrivṛkṣakaśāyeṇa prakṣālya lodhramadh-
 ukamañjiṣṭhāprapauṇḍarīkakalkena lepayet | § 11597
 dvādaśarātraṃ cainaṃapramattaḥ svedayet | § 11598
 eteṣveva ca haridrādiyukteṣu tailaṃ vipakvaṃ vraṇā-
 bhyañjanam | § 11599
 25 saptarātrācca svamārgamapratipadyamāne mūtre ya-
 thoktamagninā vraṇaṃ dahet | § 11600
 svamārgapratipanne cottarabastyāsthāpanānuvāsanai-
 rmadhuraprāyairupācaret | | § 11601
 yadṛcchayā mūtramārgapratipannāmantarāsaktāṃ śu- AS.Ci.13.31
 30 krāśmarīm śarkarāṃ vā srotasāpaharet | § 11602
 vidārya vā nāḍiṃ baḍiśenoddharet | § 11603
 rūḍhavraṇaśca varṣamaṅganāśca naganāgarathadru-
 māt nārohet | § 11604
 nāpsu plaveta bhuñjīta vā gurūṇi | | § 11605
 35 karmaṇi tu mūtravahaśukravahamuṣkasrotomūtrapra- AS.Ci.13.32
 sekasevaṇīyonigudabastayo 'ṣṭau parihartavyāḥ | § 11606
 tatra mūtravahacchedāt mūtrapūrṇabastermaraṇam |
 § 11607

	śukravahacchedānmarāṇaṃ klaibyaṃ vā § 11608	
	muṣkasrotasorupaghātāt dhvajabhaṅgaḥ § 11609	
	mūtraprasekakchedānmūtrasravaṇam § 11610	
	sevanīyonicchedanādrujāprādurbhāvaḥ § 11611	
	gudabastividdhasya sadyomaraṇamuktaṃ prāgiti § 11612	5
AS.Ci.13.33	bhavati cātra § 11613	
	marmāṇyamūnyavijñāya srotojāni śarīriṇām § 11614	
	śastrapāṇirdhruvaṃ hanti sāhasāt kevalo yathā iti § 11615	10
	iti tryodaśo 'dhyāyaḥ	

4.12 atha caturdaśo 'dhyāyaḥ |

AS.Ci.14.1	athātaḥ pramehacikitsitaṃ vyākhyāsyāmaḥ § 11617	
	iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ § 11618	
AS.Ci.14.2	prāyeṇa hi pramehiṇo 'bhiṣyaṇṇadehatvādupahatā- gnerbhakṣyādipañcavidhamapyannamupayuktaṃ mūtr- āya medase ca vipariṇamate § 11619	5
	tasmādasya tejodhātuvṛddhaye kledamedah praśama- nāya ca balinaḥ saṃśodhanāni prayuñjīta § 11620	
	durbalasya tu saṃśamanāni § 11621	
	sarvasya ca baddhamūtrānyamedaskarāṇyabr̥mhaṇā- nyagnidīpanāni balajananāni cānnapānāni § 11622	10
	balaṃ hi vidhinopacitamāśeṣāmayakṣayāya samprav- artate § 11623	
AS.Ci.14.3	atha saṃśodhanārhaṃ pramehiṇamādaveva bibhīta- kasarṣapeṅgudīkaraṇjanimbānikumbhānyatamatailena tr- ikaṅṭakādīnā vā yathāsvaṃ siddhena snehena priyaṅvād- īṣṭena vā haviṣā snehayitvā kalpavihitaiḥ prayogairvām- ayedvirecayecca § 11624	15
AS.Ci.14.4	tato jātabalaṃ mustāmaradārunāgaraprativāpena sur- asādikaṣāyeṇāsthāpayet § 11625	
	pittottaraṃ tu nyagrodhādikaṣāyeṇa § 11626	20
	tataśca jāṅgalarasaiḥ krameṇa santarpayet § 11627	
	atyapatarpaṇena hi pramehiṇo viśeṣeṇa mūtrakṛcchra- bastimedhṛasūlagulmātikārśyabhramādīnāṃ sambhavaḥ § 11628	

- tato 'nubandharakṣaṇārthaṃ śamanārhasya ca śaman-
 ānyavacārayet | | § 11629
- prātaḥ sarvaprimeheṣu haridrāṃ madhunā yuktāmā- AS.Ci.14.5
 malakarasena pibet | § 11630
- 5 athavā sālasaptaparnakuṭajakapitthakampillakabibhī-
 takarohitakakusumāni taccūrṇaṃ vā kṣaudreṇa lihyāt |
 § 11631
- harītakīcūrṇaṃ vā | § 11632
- pibedvā triphalāmustādevadāruharidrākvātham | § 11633
- 10 asanacitrakatriphalādārvīkaliṅgakānāṃ vā sakṣaudram
 | § 11634
- tadvad guḍūcyā vā svarasamāmalakānāṃ vā | | § 11635
- viśeṣatastu kaphameheṣu kaṭphalamustālodhrābhayā- AS.Ci.14.6
 nāṃ samākṣikaṃ kaṣāyam | § 11636
- 15 tagaraviḍaṅgadviharidrāṇāṃ vā | § 11637
- candanāgarukuṣṭhadevadārūṇāṃ vā | § 11638
- pāṭhāgnimanthacavikātriphālānāṃ vā | § 11639
- pittaprimeheṣu tu lodhrasevyārjunacandanānāṃ |
 § 11640
- 20 nimbāmṛtāmalakapaṭolīnāṃ vā | § 11641
- śīrīṣasarjārjunakesarāṇāṃ vā | § 11642
- phalinīkamalotpalakiṃśukānāṃ vā | § 11643
- kuṭajotpalakaṭaṅkaṭerīṇāṃ vā | | § 11644
- teṣvapi ca viśeṣeṇa pibedudakamehādiṣu kramāt kaṣā- AS.Ci.14.7
 25 yaṃ pārijātasya vaijayantyāḥ saptacchadasyāriṣṭasya niśā-
 yāḥ kakubhacandayościtrakasya pāṭhājoṅgakayoḥ khadir-
 asya triphalāragvadhayośca madhuyutam | § 11645
- pibecca sikatāmehe hiṅgupravālakailālavaṇāni mady-
 ena mūtreṇa kṣārodakena vā | § 11646
- 30 kṣāramehādiṣu triphalāyā asanādeḥ nyagrodhādeḥ śa-
 myākasya candanamañjiṣṭhayoḥ guḍūcītindukāsthikāśm-
 aryakharjūrāṇāṃ ca madhuyuktam | § 11647
- śoṇitamehe madayantīpatrakalkaṃ ca sakṣaudraṃ śīt-
 āmbunā | | § 11648
- 35 vātayeṣvapi yāpanārthaṃ kaphapittolbaṇeṣu pibet ka- AS.Ci.14.8
 ṣāyam | § 11649
- tatra vasāmehe 'gnimanthasya | § 11650
- majjamehe 'mṛtacitrakayoḥ | § 11651

- kuṣṭhakuṭajapāṭhākaṭurohiṅkalkamiśram hastamehe
hastisūkarakharoṣṭrāsthiksāram | § 11652
- AS.Ci.14.9 madhumehe kdarakhadirapurakaṣāyam || § 11653
kaphānugateṣu tu vasādimeheṣu yathāsvakaṣāyeṇa sā- 5
dhitāni tailāni | § 11654
pittānugateṣu ca ghṛtāni yamakam vā prayuñjita ||
§ 11655
- AS.Ci.14.10 etena śeṣeṣvapi meheṣu snehavikalpa ukto veditavyaḥ
|| § 11656
- AS.Ci.14.11 tathā kaṣāyasamprkṭaiḥ snehaiḥ kaphapittamūtramed- 10
asāmanilasya copaśamo bhavati || § 11657
- AS.Ci.14.12 trikaṇṭakātiviṣābhallātakalodhravacāpicumandagha-
naniśājamodārjunāśmantakapaṭolasomavalkamañjiṣṭhāpa-
dmakacandanāgarubhiśca sneho vipakvaḥ sarvameha-
ghnaḥ || § 11658 15
- AS.Ci.14.13 daśamūlaharītakīdevadārukarañjadvayadvivarṣābhū-
dantībhūkadambabhallātakeśaṭhīpuṣkaramūlārkamūlasnu-
hīmūlavaraṇamūlapippalīmūlāni pratyekaśo daśapalonm-
itāni yavakolakulatthaprasthatrayam cāṣṭaguṇe 'mbhasi
sādhayitvā pādaśeṣam kaṣāyamavatārayet | § 11659 20
tena vacāviḍaṅgakampillakabhallātakabhārṅgīrohiṣa-
cavikāpippalīdvayatrivṛnniculaviśvabheṣajapratīvāpam gh-
ṛtaprastham vipacet | § 11660
etaddhānvantaram sarpīḥ sarvamehapīṭakākuṣṭhavi-
śaśophārśogulmavidradhiplīhajaṭharaśvāsakāsavardhmapā-25
ṇḍurogavātaśoṇitonmādāpasmāraharam || § 11661
- AS.Ci.14.14 āhāram ca yavavikṛtiprāyam madhvāmalakopetamāh-
ārayet | § 11662
yathāyatham pramehaghnauśadhaniryūhaiḥ subahuśo
yavān bhāvayitvā saktumanthāpūpadhānālājavāṭyādīn vi- 30
vidhāmsca laghūn bhakṣyānupakalpayet | § 11663
tadvacca godhūmān | § 11664
gavāśvakharajaṭharasthitaiśca yavairvaṃśayavairvā |
§ 11665
yavo hi baddhamūtro medaḥpittakaphaharaḥ sthairy- 35
akaraśca | § 11666
tathā śāliṣaṣṭikatṛṇadhānyāni mudgādayastiktāni śāk-
āni jāṅgalāni ca piśitāni śūlyāni pariśuṣkāṇi pradigdhāni

bhr̥ṣṭacaṅakopadaṃśāni vividhāsavānupānānyupayauñjīta
|| § 11667

lodhramūrvāśaṭhīviḍaṅgatriphalāpuṣkaramūlacāturjā- AS.Ci.14.15
takakramukacavikāyavānīśyāmābhārṅgīdviviśālābhūnimba-
5 tagaracitrakapippalīmūlakaṭurohiṅkuṣṭhapāṭhendrayavā-
tviṣāplavanakhamaricāni karṣāṃśānyapāṃ kalaśe 'dh-
iśṛtya turyaśeṣe rase pūte jatuśṛtapurāṅghṛtabhājana-
sthe 'rdhabhāgena madhu nidhāya pakṣamupekṣito 'yaṃ
lodhrāsavaḥ sarvapramehakuṣṭhakilāsasthaulyārucakakṛ-
10 mipāṅḍuśophārśograhaṅīdoṣānnihanti || § 11668

daśamūladantītrivṛcchyāmāsreyasīcitrakapunarnava- AS.Ci.14.16
sudhādhavaikaiśikāgaṅḍīraguḍūcīnāṃ pṛthak pañcavi-
mṣatipalān bhāgāṃstriphalāḍhakam ca saliladroṇairdaśa-
bhiḥ pādaśeṣaṃ niryūhamavatārayet | § 11669

15 tasmin pūtaśīte śucibhājanasthe purāṅaguḍatulādva-
yaṃ gomūtrāḍhakamayorajordhāḍhakam māgadhikāpr-
asthaṃ kuṭajārjunakuṣṭhakṛmighnavacācitrakapalāni ca
dvādaśa pratīvāpam datvā māsam sthāpayet | § 11670

eṣa daśamūlāriṣṭaḥ samānaḥ pūrveṇa || § 11671

20 asanādidravyāṇi pṛthak viṃsatipalānyambhasāṃ gha- AS.Ci.14.17
tāṣṭakena kvāthayet | § 11672

caturthasthitam ca parisrutam suśītam guḍapalaśata-
dvayena madhvardhāḍhakena ślakṣṇapiṣṭena ca pṛthak
palāṃśena vatsakādinā saṃyojya sakṣaudreṇa pippalīcū-
25 rṇenāntaḥpralīpte jatusṛte ghṛtakumbhe āvāpya yavaplle
nidhāpayet | § 11673

tatra ca tanūni khadirāṅgāraprataptāni trīṃscaturo vā
māsānyam vivṛto lohāriṣṭaḥ pūrvasmādadhikagaṇaḥ |
§ 11674

30 śīghumadhūmādhavānapi ca nigadān pibet || § 11675

nivṛttamadyastu sārodakam darbhāmbho madhukap- AS.Ci.14.18
itthatindukamaricānuviddhāni pānakāni rāgaśāḍavāṃśca
sārṣapikānyanupānāni ca tadvidhāni | § 11676

uṣṭrāśvatarakharapurīṣacūrṇānuviddham cāsmāi da-
35 dyādaśanam || § 11677

mustāmṛtāgaṅḍīradviharidrādvīsārivādvīdarbhavarṣā- AS.Ci.14.19
bhūtrikaṅṭakavyoṣaphalgurohiṣapallavaśyāmāsuraḍārūkā-
lāviḍaṅgapāṭhākampillakabhārṅgīnidigdhikānantīcitraka-

kaṭukairaṇḍamūlāni samāṃśānyaikadhyam cūrṇayitvā ta-
ccūrṇādayaścūrṇam dviḡuṇam ślakṣṇamāvāpya madyān-
upānaṃ madhunāvalihyāt pibedvā sukhodakena triphalā-
mbhasā vā | § 11678

tena mehaplīhahalīmakaṇḍurogaśvayathudurnāma- 5
gulmodarāṇi śīghramupaśāmyanti | § 11679

dvidividhopakramaṇīyoktāṃścātisthaulyādīgadayogāṃśca
śīlayet | § 11680

pravṛddhamedāḥ pragāḍhavyāyāmodvartanasnānavi-
lepanāni ca rūkṣābhirauṣadhībhiḥ | | § 11681 10

AS.Ci.14.20 adhanastu chatrapādatravirahito munivṛttiryojanaśat-
amadhikaṃ vā gacchet | § 11682

śyāmākanīvārāmatindukakapitthāśmantakaphalamūlā-
hāro vā mṛgaiḥ saha vaset | § 11683

gobhīrvā saha tanmūtraśakṛdvṛttiḥ paribhramet | 15
§ 11684

taḍāgāni vā khanet | § 11685

kṛṣaṃ tvaviruddhairbr̥mḥayet | | § 11686

AS.Ci.14.21 śarāvīkādyāstu apakvāḥ śophavadupācaret | § 11687
pakvāśca vṛṇavat | § 11688 20

pūrvarūpeṣveva tu tāsāṃ pāne vanaspatikaṣāyaṃ ba-
stamūtraṃ copadiśanti | § 11689

tīkṣṇaṃ ca saṃśodhanaṃ | § 11690

durvirecyā hi mehino bhavanti medobhivyāptadeha-
tvāt | § 11691 25

tailaṃ ca vṛṇaropaṇārthamelādaḥ kurvīta | § 11692

āragvadhādeḥ kaṣāyamudvartane | § 11693

asanādeḥ pariṣecane | § 11694

vatsakādeḥ pānabhojaneṣu | | § 11695

AS.Ci.14.22 pāthācitṛakaśārṅgeṣṭākṣudravṛhatīsārīvāsomavalkasa- 30
ptaparṇāragvadhakuṭajamūlacūrṇaṃ madhunālihyāna-
vāyasaṃ vā | § 11696

asanādivargasya kaṣāyaṃ pādaśeṣaṃ pariḡṛhya pari-
srāvya ca punaḥ priyaṅgvāmalakalodhradantīkṛṣṇāyastā-
mracūrṇāvāpam darvīpralepinamavatārayet taṃ yathāba- 35
lamavalihyāt | § 11697

yathāsvaṃ ca pramehaghnauṣadhaniryūhairbhāvitaśi-
lājatutulopayuktā sarvamehān sapīṭakānapakarṣatīti | |
§ 11698

	bhavati cātra § 11699	AS.Ci.14.23
	māgadhīmadhukam ledhram kuṣṭhamelāhareṇavaḥ	
	§ 11700	
	samaṅgā dhātakīpuṣpaṃ sārivā rajanīdvayam § 11701	
5	priyaṅgavaḥ sarjarasaḥ padmakam padmakesaram	AS.Ci.14.24
	§ 11702	
	mātuluṅgasya patrāṇi madhūcchiṣṭam sasaindhavam	
	§ 11703	
	taistailam siddhamabhyaṅgācchodhayedropayeta ca	AS.Ci.14.25
10	§ 11704	
	duṣṭāruḥpītakāgaṇḍagaṇḍamālābhagandarān § 11705	
	pītakāḥ sādhaveccchīghnam tā hyasūn ghnanti mehinaḥ	AS.Ci.14.26
	§ 11706	
	anuśeṣānapi bhiṣagyathābalamupadravān § 11707	
15	sarvajatvān mahāmarmasamśrayādanuṣaṅgataṃ § 11708	AS.Ci.14.27
	subahūpadravatvācca prameho dāruṇe gadaḥ § 11709	
	iti caturdaśo 'dhyāyaḥ	

4.13 atha pañcadaśo 'dhyāyaḥ |

	athāto vidradhivṛddhicikitsitaṃ vyākhyāsyāmaḥ § 11711	AS.Ci.15.1
	iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ § 11712	
	sarvameva vidradhimāmaṃ śophavidhinā yathādoṣa-	AS.Ci.15.2
	mupācaret § 11713	
5	pratataṃ ca śoṇitamapaharet § 11714	
	pākābhikumam copanāhya pakvam pāṭayitvā vraṇa-	
	vaccikitset § 11715	
	ābhyantare tu vidradhau varaṇādikvāthamūṣakādipr-	AS.Ci.15.3
	atīvāpaṃ pibet § 11716	
10	ābhyāmeva ca vargābhyāṃ virecanadravyaiśca pānāy	
	sarpiḥ prakalpayet § 11717	
	āsthāpanamanuvāsanam ca § 11718	
	madhuśigrum ca pānabhojanalepaneṣu § 11719	
	śilāhvayaṃ vā kalpavidhānenopayauñjīta § 11720	
15	gugguḷum vā yathādoṣam ca sarvaśo gulmavadupakr-	
	amet § 11721	
	triphalāpicumandamadhukakāṭukāpaṭolāni śāṇāṃśāni	AS.Ci.15.4
	§ 11722	

- trivṛttrāyamāṇayoḥ karṣam | § 11723
 masūrapalaṃ caikadhyamaṣṭagaṇe 'mbhasi sādhayitvā
 pūtaṃ ramaṃ ghr̥tamūrchitaṃ pibet | § 11724
 tena vidradhigulmajvaradāhaśūlatṛṣṇāhṛdrogabhramā-
 ratimūrchāraktapittakāmalākuṣṭhavisarpāḥ praśāmyanti | | 5
 § 11725
- AS.Ci.15.5 trāyamāṇāprasthakvāthe mustakaṭukātāmala-kītrāyamā-
 ṇācandanadurālabhājīvantīvīrotpalaiḥ pālikairghṛtaprasthaṃ
 kṣīrāmala-karasaprasthadvayopetaṃ vipakvaṃ samānaṃ
 pūrveṇa | | § 11726 10
- AS.Ci.15.6 drākṣāmadhūkakarjūrābhīruvidārīparūṣakatriphalākva-
 the kṣīrekṣudhātrīsvarasasametamabhayāgarbhaṃ sarpi-
 rvipācayet | § 11727
 tacchītaṃ madhuśarkarāpādayuktaṃ samānaṃ pūr-
 veṇa | § 11728 15
 bhṛśaṃ ca śṛṅgādibhiḥ śoṇitamavasecayediyathāsa-
 nnaṃ | § 11729
 bāhumadhye vā sirāṃ vyadheth | § 11730
 pacyamānaṃ ca koṣṭhagataṃ bahirunnatamupanāha-
 yet | | § 11731 20
- AS.Ci.15.7 tatraiva ca piṇḍite śūle tatpārśvapīḍanena labdhasu-
 ptau śastrakarmavidhinirdiṣṭaiśca cihnaiḥ pakvamupala-
 kṣya bhittvā vranavat sādhayet | | § 11732
- AS.Ci.15.8 ābhyantara eva ca pakvamūrdhvamadho vā pravṛttaṃ
 pūyamupadravān parirakṣan upekṣeta daśāhamātram | | 25
 § 11733
- AS.Ci.15.9 asamyagvahati vā klede tannirvāhaṇārthamamlasurā-
 savamaireyoṣṇodakānyatamena varaṇādiṃ madhuśigruṃ
 vā pibet | § 11734
 tanmūlairvā kṛtāṃ yavāgūṃ yavakolakulatthayūṣeṇa 30
 cāśnīyāt | § 11735
 ūrdhvaṃ ca daśāhātilvakaghr̥tena trāyamāṇā ghr̥tena
 vā yathābalaṃ śodhayet | | § 11736
- AS.Ci.15.10 viśuddhaśca tiktakamalpalpaṃ sarpirmadhunopet-
 amupayujjīta | § 11737 35
 yathā ca nopaiti pākam tathā prayatitavyam | § 11738
 śīghraividāhitvāttasya vidradhiriti samjñā | § 11739

- pakve tu punardaivikī siddhirāśukāritaraśca sarvāma-
 yebhyo vidradhiḥ | § 11740
 sati ca pramehe pramehacikitsitamīkṣeta | | § 11741
 stanavidradhimapi vraṇavidhānenopacaret | § 11742 AS.Ci.15.11
 5 pacyamānaṃ yatheṣṭabhojanena pācayet | § 11743
 na punarupanāhayet | § 11744
 upanaddho hi stano mṛdumāṃsatayā śīghrameva pa-
 kvaḥ saṅkothamavāpyāvādīryeta | § 11745
 pakvaṃ ca stanavidradhiṃ stanyavāhinīḥ sirāḥ sacūc-
 10 ukam ca kṛṣṇamaṇḍalam pariharan śastreṇopakrameta |
 § 11746
 sarvāsu cāmaavidagdhapakvavraṇāvasthāsu stanam ni-
 rduhīta | § 11747
 dantādividradhīnāmapi yathāsvameva vakṣyate lakṣa-
 15 ṇam sādhanam ca | | § 11748
 iti vidradhicikitsā | | § 11749
 vṛddhau tu mārutaje trivṛtā snigdhamāturam svinnam AS.Ci.15.12
 ca miśrakasukumārakatilvakairanḍakośāmrāphalasnehā-
 nāmanyatamena virecayet | § 11750
 20 tato 'nilaghnakvāthakalkairnirūhayet nirūḍham ca mā-
 ṃsarasenāśitam yaṣṭimadhukatailenānuvāsayet | § 11751
 svedapralepopanāhāṃśca prayuñjīta | § 11752
 pakvaṃ ca bhītvā vraṇamiva cikitsat | | § 11753
 pittavṛddhiṃ pittaśophavat | § 11754 AS.Ci.15.13
 25 pakvaṃ ca pittavraṇavat | | § 11755
 kaphavṛddhimapi kaphaśophavat | § 11756 AS.Ci.15.14
 pibecca pītadārukaṣāyam mūtreṇa | § 11757
 kaphagranthivacca sarvaṃ vimlāpanavarjyamācaret |
 § 11758
 30 pakvaṃ ca pāṭitam śleṣmavraṇavat | § 11759
 raktajaṃ pittavṛddhivat | § 11760
 pratataṃ cātra raktamapaharet | | § 11761
 medovṛddhiṃ gavādīkarīṣatuṣakiṇvasurasādibhiruṣṇa- AS.Ci.15.15
 rūkṣairmūtrayuktaiḥ svedayitvā punastadvidhaireva su-
 35 khoṣṇaiḥ sotsedham lepayet | § 11762
 tadvacchirovirekadravairvā | § 11763
 svinnam caivam phalasevanīm pariharan vṛddhipatr-
 eṇa vidāryāpanīyamedaḥ kāsīsasaindhavamākṣikaiḥ pra-
 tisārya sīvyet | § 11764

	tataḥ sumanogranthimanaḥśilailābhallātakaiṣṭailama-	
	bhyaṅgārthaṃ kuryāt § 11765	
	āvraṇasandhānācca snehasvedau § 11766	
AS.Ci.15.16	mūtravṛddhiṃ snigdhaiḥ svedayitvā vastrapaṭṭena ve-	
	ṣṭayet § 11767	5
	tato 'dhastāt sevanyā dakodaravadvrīhimukhena bhi-	
	tvā nāḍyā srāvayet § 11768	
	tataḥ sthagikābandhaṃ kuryāt § 11769	
	vraṇe ca śodhanaropaṇāni § 11770	
AS.Ci.15.17	āntravṛddhiṃ phalakośamasamprāptaṃ vātavṛddhiv-	10
	adupacaret § 11771	
	punarnavaśatapalaṃ daśapalāni ca pṛthak daśamūla-	
	payasyāśvagandhāśatāvaryeraṇḍamūlānyapāṃ vahe 'ṣṭā-	
	mśāvaśeṣaṃ sādhayet § 11772	
	pūtaśīte ca tasmin niryūhe triṃśadguḍapalānyeraṇḍa-	15
	tailapraṣthaṃ ghṛtadvipraṣthaṃ kṣīradvipraṣthaṃ kalkīk-	
	rṭāni ca dvipalikāni drākṣānāgarapippalīpippalīmūlayavā-	
	nīyavakṣārācitrakamadhukasaindhavānyāvāpyaikadhyam	
	vipacet § 11773	
	etat sarvayantraṇāsvaparikleśena mukumārākhyam su-	20
	kumārāṇāmīśvarāṇāṃ nārīṇāṃ kṣīṇaretasāmaprajānāma-	
	lpāgnīnāṃ viśamāgnīnāṃ ca kāmātonnapāne vā prayu-	
	ktamalakṣmīghnaṃ kāntikaram balyam bṛmhaṇam vāya-	
	sthāpanam vardhmavidradhiplīhagulmodāvartaśophoda-	
	rārśomedhrayonirogeṣu mahāvātavyādhiṣu ca paramam-	25
	auśadham § 11774	
	gandharvahastamūlatulām yavāḍhakaṃ nāgarārdhaka-	
	uḍavam ca saliladroṇe pādaśeṣam vipacet § 11775	
	tena dviguṇakṣīreṇairaṇḍatailapraṣthaṃ sādhayet	
	§ 11776	30
	kalkapiṣṭam cātra dadyāt punargandharvahastamūla-	
	kuḍavam śuṅṭhīpalam ca § 11777	
	etat gandharvahastatailam tulyam pūrveṇa § 11778	
	bhavati cātra § 11779	
AS.Ci.15.18	yāyādvardhma na cecchātiṃ sneharekānuvāsanaih	35
	§ 11780	
	bastikarma puraḥ kṛtvā vaṅkṣaṇastham tato dahet	
	§ 11781	

agninā mārgarodhārthaṃ maruto 'rdhenduvakrayā ||
§ 11782

aṅguṣṭhasyopari snāva pītaṃ tantusamaṃ ca yat | AS.Ci.15.19
§ 11783

5 utkṣipya sūcyā tattiryak dahecchitvā yato gadaḥ ||
§ 11784

tato 'nyapārśve 'nye tvāhurdahedvānāmikāṅguleḥ || AS.Ci.15.20
§ 11785

10 gulme 'nyairvātakaphaje plīhni cāyaṃ vidhiḥ smṛtaḥ | AS.Ci.15.21
§ 11786

kaniṣṭhikānāmikayorviśvabhyāṃ tu yato gadaḥ ||
§ 11787

iti pañcadaśo 'dhyāyaḥ ||

4.14 atha ṣoḍaśo 'dhyāyaḥ |

athāto gulmacikitsitaṃ vyākhyāsyāmaḥ | § 11789 AS.Ci.16.1

iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ || § 11790

gulmo hi vātādr̥te na sambhavati | § 11791 AS.Ci.16.2

5 tasmātteṣu sarveṣvapi prathamam snehasvedau vātah-
aharau | § 11792

snehopasaṃhitaṃ mṛdu virecanaṃ tadvidhāṃśca ba-
huśo bastīnamlalavaṇamadhurāṃśca rasān yuktyāvaca-
ra-
yet | § 11793

10 mārute hi vijite 'lpenāpi yatnena śakyo 'nyo 'pi doṣo gu-
lmeṣu niyantum || § 11794

atha vātottare rūkṣaṃ baddhamarucchakṛtamāturaṃ AS.Ci.16.3

tīvrarujamānilavyādhivihitamanyatama tailaṃ pāyayet |
§ 11795

15 athavā viḍaṅgapañcakolamaricatripalādhānyakagarbhaṃ
sapayassarpirvipakvam | § 11796

anenaiva vā kalkena daśamūlakvāthopahitam | § 11797

rājayaḥkṣmavihitam vā ṣaṭpalam | § 11798

20 hiṅgudhānakāmlavetasasauvarcalailābidaśaṭhīdāḍima-
yavakṣāratrikaṭukājagandhājamodājāīpuṣkaramūlavacāci-
trakasurasairvā dadhiṣṃyuktam || § 11799

hapuṣāmaricabāṣvikāsaindhavadīpyakājāīpañcakolaka- AS.Ci.16.4
iḥ kolamūlakadāḍimarasadadhikṣīravat sarpiḥ siddham

siddham śūlavibandhahidhmādhmānaplīhahṛdrogagraha-
nīhatanāmakṛmivardhmapāṇḍukṣayaśvāsakāsayonirogoda-
rajvarārocakeṣu | § 11800

śuṅṭhīpalam pippalīpalamadhyardham dhānakākuḍa-
vam dāḍimadvikuḍavam ghṛtapalāni viṃsatih kṣīram ca 5
ikadhyam vipacet | § 11801

etatsarpiḥ samānam pūrveṇa | | § 11802

AS.Ci.16.5 laśunasya vigatatvacastulām pratyekam pañcapalikam
ca mahāpañcamūlamaṣṭagaṇe 'mbhasi sādhyet | § 11803

tena kvāthena tadardhāṃśaiśca pṛthak surādadhim- 10
astudhānyāmladāḍimarasaiḥ yavānīdīpyakāmlavetasahi-
ṅgucavikāsaindhavatriyūṣaṇatriphalāmaradārubiścārdha-
palikaiḥ prasthonmitam ghṛtam śṛtam pītam samānam
pūrveṇa | | § 11804

AS.Ci.16.6 varṣābhūdvyadaśamūlāśvaganthāsusavīchinnaru- 15
hābhārṅgīrāsnairāṇḍabalākālāśaṭhīpuṣkaramūlagandhapa-
lāśān dvīpalāṃśān prastham prastham ca yavamāṣakolak-
ulatthānām jaladroṇe pādāvaśiṣṭam vipacet | § 11805

tena pṛthak samam mātuluṅgadāḍimāmrātakarasaśu-
ktatuṣodakāranālam ghṛtaprastham dadhyādhakopetaḥ 20
vacākāravīśatāhvādvikṣāratrilavaṇatrikaṭukarāśnākumbha-
nikumbhayavānīyavānakahimsrāmlavetasanīlīphalaviḍa-
ṅgadāḍimahiṅgupāṣāṇabhedakoṣakavṛṣakahapuṣābhārṅgī-
śvadamṣṭrātrapusairvārubiḥjājīśārīvopakuñcikāgranthika-
kustumbarītumburuphalamūrvācitrakasurasāgajapippalīga-25
rbham sādhyet | § 11806

dādhikākhyametatsarpiḥ samānam pūrveṇa | § 11807

mūtraghātonmādāpasmāravātavyādhiharam ca | § 11808

pibedvā vyoṣaṣaḍgranthākṛmighnakaṭukācitrakasau-
varcalābhayāyavakṣārairdaśāṃśakṣīrasamuyuktaḥ 30
tam sarpiḥ | § 11809

kṣīrāyogyāya ca surāmadirāmastudadhīsaradāḍimara-
sānāmanyatamam vidadhyāt | | § 11810

AS.Ci.16.7 abhyaṅgapūrvam cainam sadā svedayet | § 11811

snehasvedau hi samyak prayuktau srotasām mārḍava- 35
mupajanayyānilam jītvā bhītvā ca vibandhamāśu gulma-
mapakarṣataḥ | | § 11812

AS.Ci.16.8 tatra hṛdayaje viśeṣeṇa snehapānamicchanti | § 11813

bastije bastimubhayaṃ nābhipārśvāśraye | § 11814

vibaddhānilavarcaśca dīptāgneḥ snigdhoṣṇāni br-
mhaṇāni cānnapānāni punaḥpunaśca snehapānanirūhān-
uvāsanāni kaphapittānurakṣiṇāyojyāni | | § 11815

5 anyathā kapho vivṛddhastandrāgauravāruciḥḥllāsāgn- AS.Ci.16.9
isādān kuryāt | § 11816

tamullikhet | § 11817

tatkr̥teṣu ca śūlānāhavibandheṣvanantaroktānāṃ gh-
ṛtānāmauśadhaiścūrṇaguṭikākāvāthān koladāḍimamātulu-
10 ṅgasurāmaṇḍatakramastudhānyāmloṣṇodakānāmanyatamena
prakalpayet | § 11818

api ca | | § 11819

trilavaṇahapuṣājamodājagandhāvacaḥiṅgupāṭhopaku- AS.Ci.16.10
ñcīśaṭhijīrakājājikustumbarībāṣpikākāravitumburusvarjikā
15 yāvaśūko jaṭāpauṣkarī dāḍimaṃ tintiṇikāṃ viḍaṅgāni bh-
ārṅgī varo vetasāmlo miśirmaricagajakaṇābhayāpañcakol-
āni kumbho nikumbho viśālā yavānī surāhvaṃ ca tatsarv-
amekatra cūrṇikṛtaṃ bījapūrādrasenāsakṛt bhāvitāṃ yaḥ
pibet prātarāhārakāle 'thavā māsamātraṃ hitāśī naraḥ sā-
20 daram | § 11820

plutamaśīśiravāriṇā jīrṇamadyena mūtreṇa takreṇa ko-
lāmbhasā mastunā peyayā sarpiṣauṣṭreṇa dugdhena ka-
ulatthayūṣeṇa vā kṣāraniścyotatoiyena vā dāḍimādvār-
asenātmavānebhirevauśadhaiḥ sādhitāṃ vā ghṛtaṃ hṛ-
25 dayagudakaṭīyakṛtplīhaguhyāśritaṃ tasya śūlaṃ praṇa-
śyet tathā gulmaviṣṭambhadurnāmakṛcchrodarādhmāna-
hidhmāvibandhāḥ savardhmāruciśvāsakāsāḥ prapaktuṃ
ca śakto bhavet pāvakaḥ prāśyamānāni pāśāṇacūrṇānyapi
| | § 11821

30 abhayāpaladvayamamlavetasapaladvayaṃ pālikān va- AS.Ci.16.11
cāviśvabheṣajatrivṛddantīcitrikaśaṭhīpuṣkarajaṭāyāvāśūkān
kārṣikān maricājājisaindhavopakauñcikāśitivārakayavānī-
dhātakīpuṣpaviḍaṅgān hiṅgutrikarṣaṃ ca cūrṇitaṃ pūrv-
avadbhāvitāṃ pītaṃ ca samānaṃ tena | | § 11822

35 yavānīśatapuṣpānāgakesaravacāmustavyoṣapāṭhāgu- AS.Ci.16.12
ggulutrivṛtāgajapippalītālīsailāpāmārgadravantīnidigdhikā-
mūlānāṃ bhāgo bhāgaścāmlavetasasya tatsūkṣmarajīk-
ṛtaṃ mātuluṅgadāḍimabadararasaśīdhusuroṣṇasalilānya-

- tamena pītaṃ śūlagulmavardhmānāhodarakoṣṭhastaimi-
tyārśośmarīmūtragrahaḥkaṭiprṣṭhagrahonmādāpasmāraska-
nnaśukratāgnisādānapanayati | | § 11823
- AS.Ci.16.13 tilakuntalapalāśasarṣapayavanālamūlakabījānāmanta- 5
rdhūmadagdhānām kṣāraṃ gojāvimaḥiṣikharahastimūtr-
airbahukṛtvo gālayet | § 11824
- tatastadacchaṃ śuṅṭhīsaindhavakuṣṭhakṛmighnacūrṇa-
pratīvāpamadhiṣṛtya lehībhūtamādadīta | § 11825
- AS.Ci.16.14 tattailayuktaṃ samānaṃ pūrveṇa | | § 11826 10
mahauśadhadevadārudantītrivṛtpāṭhākṣāradvayatri-
phalopakuñcikācavikādvīpippalīdvayapippalīmūlasarpasu-
gandhā kuṣṭakaṭurohiṇīnāmardhapalikān bhāgān palaṃ
palaṃ ca pañcānām lavaṇānāmekatra cūrṇayitvā dadhnā
trivṛtena cāplāvya kalaśodare 'ntardhūmaṃ pācayet |
§ 11827 15
- agnivārṇaṃ ca kalaśamapanīya kṣāramādadīta | § 11828
eṣa kṣārāgado bhelavihiṭaḥ samānaḥ pūrveṇa sarpa-
mūṣikadaṣṭāgarāpasmāronmādāśmarīyoniśukradoṣāṃśca
sādhayati | | § 11829
- AS.Ci.16.15 pittaṃ ca vivṛddhamantaḥ santāpaṃ janayet | § 11830 20
tatrairaṇḍatailaṃ sapayaskaṃ virecanārthaṃ pibet |
§ 11831
- sakaphastu vāruṇīmaṇḍamiśram | § 11832
atyudrikṭapittastriphalāṃ trāyamāṇāṃ vā kṣīreṇa pi-
bet | § 11833 25
- AS.Ci.16.16 viriktasyāpi santāpānuvṛttau raktamavasecayet | | § 11834
viḍvibandhe codāvartakramaṃ kuryāt | § 11835
luñcitatilapaladvayaṃ śuṅṭhyardhapalaṃ ca piṣṭaṃ
guḍapalopetamuṣṇena payasā pibet | § 11836
tadvātagulmodāvartayoniśūlānapohati tathākṣīraśṛtena 30
mahāpañcamūlena śilāhvayam | § 11837
- laśunaṃ tu kṣīrasiddhaṃ pītvā gulmodāvartagṛdhrasī-
hṛdrogavidradhiśoṣaviṣamajvarān jayati | | § 11838
- AS.Ci.16.17 br̥hatīdvayabilvagokṣurakairaṇḍamātuluṅgīmūlapāṣā-
nabhedakvāthaḥ sayāvaśūko gulmaśūlaharaḥ | § 11839 35
māṣaparnīmudgaparnīśahadevāddrasvapañcamūlaira-
ṇḍekṣuvālikāniryūho yavakṣāropetaḥ sarvagulmakōṣṭha-
śūlaghnaḥ | § 11840

- devadārunāgarairāṇḍapuṣkaramūlānāṃ kvāthaḥ sarv-
 agulmaśūlaghaḥ | § 11841
- puṣkaramūladurālabhāyavaśuṅṭhīnāṃ vā | § 11842
- tailāranālamūtramadirāyāvaśūkāścaikatra pītā gulmo-
 5 darānāhaplīhaharāḥ | § 11843
- svedāṃśca vividhān punaḥpunaryojayet | | § 11844
- sraṃsanārthī nīlinīphalacūrṇayuktāni pūrvoktāni hav- AS.Ci.16.18
 īṃṣi pibet | § 11845
- athavā rāmaṭhasyaiko bhāgaḥ saindhavasya trayo na-
 10 vairaṇḍatailasya saptaviṃśatirāśunasvarasasya tadaika-
 dhyam kṛtvā pītamudaragaragulmavardhmaplīhaśūlaha-
 ram | § 11846
- nīlinībalāvyāghnīkaṭukāphalatālapatrikārāsnaḥkṛmighnā-
 ni pālikānyapāmāḍhake sādhayitvāṣṭabhāgāvaśiṣṭamava-
 15 tārayet | § 11847
- tena snuhīkṣīrapalapratīvāpaṃ dadhisamaṃ sarpiḥpr-
 asthaṃ pacet | § 11848
- tatpeyāmaṇḍena saha rasāśinā nīlinīghṛtaṃ palamātr-
 ayā pītaṃ gulmaplīhakuṣṭhaśvitrajaṭharavyaṅgaśophajva-
 20 rapāṇḍurogonmādāpasmārānapakarṣati | § 11849
- durvirecyo hi sarva eva gulgūlā mārutābhibhūtakoṣṭha-
 tvāt | § 11850
- tasmātsusnigdhamenaṃ snehavirekairvā śodhayet | |
 § 11851
- 25 pittagulme tu snigdhoṣṇena jāte sraṃsanārthaṃ ma- AS.Ci.16.19
 dhunā kampillakamavalihyāt | § 11852
- drākṣābhayārasaṃ vā saguḍaṃ pibet | § 11853
- kalpoditāni vā virecanāni prayuñjīta | | § 11854
- rūkṣoṣṇasamudbhūte punaḥ saṃśamanārthaṃ tikta- AS.Ci.16.20
 30 kaṃ vāsāghṛtaṃ vā pibet | § 11855
- athavā tṛṇapañcamūlakvāthena jīvanīyakalkena ca si-
 ddhaṃ sarpiḥ | § 11856
- tathā nyagrodhādigaṇena tṛṇapañcamūlādibhirvā pṛ-
 thak sādhitam kṣīram | | § 11857
- 35 rūkṣoṣṇaje 'pi cātyayike sāmānyato vā samutpanne vi- AS.Ci.16.21
 dradhivihitānāṃ triphalādikvāthatrāyamāṇāghṛtadrākṣā-
 ghṛtānāmanyatamaṃ pibet | § 11858

- kṣīraṃ vā trāyamāṅśṛtaṃ koṣṇaṃ pītvā kṣīrameva su-
khoṣṇamanupibet | | § 11859
- AS.Ci.16.22 pakvāsayasthe vā gulme kṣīrabastibhiḥ satiktaiḥ saṃś-
odhayet | § 11860
- śītadravyasiddhaiśca snehairabhyañjayet | § 11861 5
maṅikanakarajatatāmrahājanāni ca śīśiravāripūrṇāni
gulmadeśasyopari dhārayenmuktāvalīśca suśītāḥ | § 11862
evamasiddhau vidāhapūrvarūpeṣu cāsṛk srāvayet |
§ 11863
- srutaraktaṃ ca jāṅgalarasairlabdhabalamartiśeṣanāś- 10
āya punaḥ sarpirabhyāsayet | | § 11864
- AS.Ci.16.23 vidradhivacca vidahyamānamupanāhayet | § 11865
paryāgatamāpa tadvadupalakṣya tathaiva sarvathopa-
caret | | § 11866
- AS.Ci.16.24 śleṣmagulmināṃ prāgeva vidhivadvāmayedavāmya- 15
mupavāsayet | § 11867
laṅghitasyoṣṇakaṭutiktadīpanaṃ saṃsargamācaret |
§ 11868
- tathā svedān vātagulmuktāni ca ghṛtādīni dviguṇahi-
ṅgukṣārāmlavetasāni | | § 11869 20
- AS.Ci.16.25 daśamūlakvāthe vyoṣadāḍimahiṅguyavakṣārabiḍasa-
indhavayuktaṃ sarpiḥ siddhaṃ śleṣmagulmaghnam |
§ 11870
- bhallātakapaladvayaṃ laghupañcamūlaṃ ca pālikam-
udakāḍhake prasthāvaśeṣaṃ pācayet | § 11871 25
tasmin kṣīraprasthe ca sarpiḥprasthaṃ hiṅguviḍaṅga-
śaṭhībīḍasaindhavakṣārārāsnānāgarapippalīṣaḍgranthāma-
dhukacitrakaiḥ kāṣikairvipacet | § 11872
etad bhallātakaghṛtaṃ kaphagulmaplīhakāśaśvāsagra-
haṅpāṅdurogaghnam | § 11873 30
ṣaṭpalaṃ vā dviguṇakṣāraṃ kṣīrarahitaṃ mastudadh-
ikāñjikārdrakarasaḍhakadvayopetaṃ sādhayitvā prayuñj-
īta | § 11874
- hiṅgharītakīpuṣkaramūlaśuṅṭhīsaindhavabiḍaśyāmā-
yavakṣāratumburucūrṇo yavakvāthāplutaḥ sarpirbhṛṣṭo 35
bhakṣitaḥ sūlagulmakāṭhi nyaghnaḥ | | § 11875
- AS.Ci.16.26 tato 'sya sarvamaṅgaṃ gulmaṃ ca sādhmānaṃ savib-
andhaṃ kaṭhinamunnataṃ gūḍhamāṃsaṃ sthiraṃ mah-
āvastuṃ ca bahudhā bahuśaśca svedayet | § 11876

- snigdhasvinnaśarīrasya śīthilatāṃ gate gulme yathoktāṃ ghaṭikāṃ lāgayet | § 11877
 tayā saṅgrhīte ca gulme ghaṭimapanayet bhindyādvā || § 11878
- 5 tato hr̥dayamāntraṃ ca varjayan gulmaṃ vimārgājapadādarśānyatamena vastrāntaritaṃ prapīdayet pramr̥jyāt | § 11879 AS.Ci.16.27
- tataḥ sālvalādibhiḥ sukhoṣṇairlepayitvā lohapātraih svedayet | § 11880
- 10 evamamunā krameṇa sthānādapasṛte śīthilībhūte ca gulme virekān snehavato dāśamūlikāṃśca bṣtīn vidadhyāt | § 11881
- nīlinīghṛtamenam dviguṇapramāṇam pāyayet | § 11882
 udaroktāni ca sarpīmṣi || § 11883
- 15 triphalākumbhanikumbhadaśamūlānām ṣoḍaśāṃśāv-aśiṣṭam kvātham ghṛtamerāṇḍatailaṃ kṣīram caikataḥ sādhayet | § 11884 AS.Ci.16.28
- ayam miśrakasnehaḥ kaphagulmavātavidvibandhodāvartaplīhodarayoniśūlānyapakarṣati || § 11885
- 20 pippalyāmalakadrākṣāśyāmādyaiḥ pālikaireraṇḍatailaha viṣoḥ prasthau ṣaḍguṇe payasi pacedayaṃ miśrakasneho gulminām sraṃsano vṛddhividradhigulmavātavyādhiṣu ca paramamṛtam || § 11886 AS.Ci.16.29
- dantyaḥ palāni pañcaviṃśatistāvantyeva citrakasya tāvatya eva harītakyaḥ sarvamekatra salilakalaśe 'ṣṭāmśāv-aśiṣṭam sādhayitvā pūte ca tasmin rase tāśca harītakīḥ pañcaviṃśatiṃ guḍapalāni tailārdhakuḍavam cūrṇikṛtam trivṛtākudavamardhapalonmitam māgādhikam mahauṣadhamaṃ ca prakṣipet | § 11887 AS.Ci.16.30
- 25 tato mṛdvagninā lehībhūte 'vatārite śīte ca tailasamaṃ madhu karṣāṃśam ca caturjātakacūrṇam miśrayet | § 11888
- etā dantiharītakyaḥ sāvalehāḥ pañcaviṃśatyahobhirbhakṣyamānā gulmārśaḥśvayathukuṣṭhakāmalārocakagrahaṇīpāṇḍuhrdrogotkleśaplīhodaraviṣamajvarānapohanti | § 11889
- 35 hr̥dyaṃ sukham ca virecanam || § 11890
 guḍākṣīrabhāvitam vā trivṛtācūrṇam sarpirmadhubhyāmavalihyāt | § 11891 AS.Ci.16.31

- gugguḷuṃ vā gomūtreṇa pibet | § 11892
 tena vā śyāmātrivṛtkuṣṭhadantīgugguluḷkṣāraharītakīḥ
 pīlurasam vā samadhusarpirlavaṇam | | § 11893
 AS.Ci.16.32 mūtrabastikṣārāṃśca tāmstāmstatra tatroktān kṣīrara- 5
 sasnigdihāhāro dvyahamekāhaṃ vā viśrāmya prayuñjīta |
 § 11894
- kṣāro hi śleṣmāṇam snigdhasthiram madhuramāśayāt
 chindan kṣarayati | | § 11895
 AS.Ci.16.33 kapharuddhamārgaśudhyartham vividhāṃśca cūrṇal- 10
 avaṇatakārīṣṭāsavānavacārayet | § 11896
 pippalīpippalīmūlasaindhavājāīcitrakacūrṇayuktāṃ ca
 jīrṇasurām | § 11897
 api ca | | § 11898
 AS.Ci.16.34 vamanairlaṅghanaiḥ svedaiḥ sarpiṣpānavirecanaiḥ | 15
 § 11899
- bastibhirguṭikācūrṇakṣārāriṣṭāsavairapi | | § 11900
 AS.Ci.16.35 ślaiṣmikaḥ kṛtamūlatvādyadi gulmo na śāmyati | § 11901
 tasya dāhaṃ hr̥te rakte kuryādante śarādibhiḥ | | § 11902
 AS.Ci.16.36 atha vastrāntaritam saparyantaṃ gulmanicayam prad- 20
 īptena śaralohāgnimanthatindukakāṣṭhānāmanyatamena
 nābhibastihṛdayāntraromarājīḥ pariharan nātigāḍhaṃ pa-
 rāmṛset | § 11903
- tataḥ kaṣāyasvāduśītairagnivegamupaśamayya varṇo-
 pakramaṃ kurvīta | | § 11904
 AS.Ci.16.37 vyāmiśradoṣe tu vyāmiśramidameva yathoktaṃ vida- 25
 dhyāt | | § 11905
- raktagulme punaratītaprasavakālāyā yoṣitaḥ snehasv-
 edapūrvakaṃ snehavirecanaṃ vitaret | § 11906
 palāśakṣārodakasiddhaṃ ca yamakam | § 11907
 gulmabhedanāya tīkṣṇoṣṇam ca vidhim | | § 11908 30
 AS.Ci.16.39 evamabhidyamāne yonau yonivirecanārthaṃ kṣāreṇa
 mahāvṛkṣakṣīreṇa vā yuktaṃ palalam | § 11909
- tābhyāṃ vā bhāvitān kaṭukamatsyāṃstatpittabhāvitān
 vā varāhapittabhāvitān vā naktakānūrdhvādhobhāgikadr-
 avyabhāvitān vā | § 11910 35
- saguḍakṣāram kiṇvaṃ vā | § 11911
 bastiṃ ca sakṣārakṣīramūtraṃ dāśamūlikamuttaraba-
 stiṃ ca yojayet | | § 11912

- pravṛttaṃ tu raktaṃ rasaudanāśinyā upekṣeta | § 11913 AS.Ci.16.40
 atipravṛttaṃ tu raktaṃ raktapittopakrameṇa sādhayet
 || § 11914
- 5 sarveṣu cānnapānasvarūpajño gulmeṣvāhāramagniba- AS.Ci.16.41
 lāpekṣī prayuñjīta || § 11915
- ānāhādiṣvapyāmaśuddhavātodāvartānurodhena gulm- AS.Ci.16.42
 avat pratikuryāditi | § 11916
 bhavati cātra || § 11917
- 10 mande 'gnau vardhate gulmaḥ pradīpte tu praśāmyati AS.Ci.16.43
 | § 11918
- śamaprapakopau doṣāṇāṃ sarveṣāṃ yattadāśrayau ||
 § 11919
- iti ṣoḍaśo 'dhyāyaḥ ||

4.15 atha saptadaśo 'dhyāyaḥ |

- athāt udaracikitsitaṃ vyākhyāsyāmaḥ | § 11921 AS.Ci.17.1
 iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ || § 11922
- sarvamevodaramatimātradoṣasañcayānubandhena sr- AS.Ci.17.2
 otomukhanirodhādvyākulānilatayā yat prajāyate tasmād-
 5 abhīkṣṇamudarī virecanānyupayūñjīta | § 11923
- mūtrakṣīrānyatarayuktameraṇḍatailamaharaharmāsamekaṃ
 dvau vā kṣīrāhāro vā gavyaṃ vā māhiṣaṃ vā mūtram |
 § 11924
- 10 uṣṭrīkṣīravṛttirvā syāt || § 11925
- śophaśūlānāhatṛṇmūrcchāparīto viśeṣeṇa payo 'nupā- AS.Ci.17.3
 naṃ gomūtreṇa prāṇadāṃ pibet | § 11926
- pippalīśahasraṃ vā snuhīkṣīrabhāvitaṃ seveta | § 11927
 tadbhāviteṇa vā kṣṇābhayācūrṇeṇa kāsaram | § 11928
 saindhavājamodayuktaṃ vā naimbaṃ tailam | § 11929
- 15 athavādrakarāsānuviddham | § 11930
 siddham vā || § 11931
- harītakīcūrṇaprasthayuktamāḍhakaṃ ghṛtasyāṅgāre- AS.Ci.17.4
 ṣvabhivilāpya khajenābhimathya suguptaṃ yavapalle mā-
 saṃ sthāpayet | § 11932
- 20 tataścod vṛtya parisrāvya harītakīkvāthāmladadhipra-
 tivāpaṃ vipācayet || § 11933

- AS.Ci.17.5 athavā gavye payasi mahāvṛkṣakṣīramāvāpya vipācyā
śītībhūtamabhimathya taṃ navanītaṃ mahāvṛkṣakṣīreṇa-
iva saha sādhayet | | § 11934
- AS.Ci.17.6 athavā cavikācitrakadantyativīṣākuṣṭhasārīvāviḍaṅga-
triphalaḥkaṭurohiṇīdviharidrāsāṅkhinītrivṛddīpyakānardha- 5
kārṣikān rājāvṛkṣaphalamajjādvipalaṃ mahāvṛkṣakṣīra-
dvipalaṃ gomūtrakṣīraghr̥tatrikuḍavaṃ caikadhyam pā-
cayet | § 11935
vidradhyaṣṭhīlānāhakuṣṭhonmādāpasmārānnighnanti | |
§ 11936 10
- AS.Ci.17.7 yāvaśūkapañcakolakaṣaṭpalena vā mastudaśamūlakv-
āthāḍhakadvayena ca siddham sarpīḥprastham prayoja-
yet | | § 11937
- AS.Ci.17.8 yavakolakulatthapañcamūlakaṣāyeṇa vā surāsauvīrak-
ayuktaṃ sarpīḥ | | § 11938 15
- AS.Ci.17.9 sarpiṣpānasraste ca doṣe balavān virecanārtham mūtr-
āsavāriṣṭasurāḥ snuhīkṣīrayuktāḥ śīlayet | § 11939
virecanadravyakaṣāyam nāgaradevadārurapragāḍham |
§ 11940
trilavaṇādicūrṇam vā dvitriḡuṇānulomanadravyam | | 20
§ 11941
- AS.Ci.17.10 paṭolamūlarajanīviḍaṅgatriphalāḥ karṣāṃśāḥ | § 11942
kampillakanīlinīphalatrivṛtānām kramād dvitricatu-
rbhiḥ karṣairyuktāścūrṇayitvā mūtreṇa pibet | § 11943
jīrṇe ca peyāmaṇḍapo rasāśī vā syāt | § 11944 25
tataḥ ṣadrātram savyoṣeṇa payasāśnīyāt | § 11945
tataḥ saptame 'hani punaścūrṇam pibet | § 11946
anena vidhinā cūrṇamidamudarāṇi jātodakānyapi nib-
arhayati | § 11947
gulmabhedanāni ca prayuñjīta | | § 11948 30
- AS.Ci.17.11 vamanavirecanaśirovirecanavatsakādivacāharidrādi-
vargadravyāṇi pṛthakpālikāni sūkṣmakalkīkṛtāni lavaṇāni
ca vajravṛkṣakṣīraprastham ca prakṣīpya mūtragaṇe mṛ-
dvagninā ghaṭṭayan pācayet | § 11949
avidagdhakalkam ca tatsiddhamavatārya śītībhūtama- 35
ṅguṣṭhamātrām guṭikām vartayitvā yathābalaṃ tricaturō
māsānupayojayet | § 11950

- eṣā mūtravartirmahārogaśvāsakāsapīnasaprasekaśva-
yathugulmapāṇḍukṛmikōṣṭhārocakāvīpākodāvarteṣu pa-
ramamaḡadam | | § 11951
- 5 kṛtavirecanaśca kṣāmadeho 'ntarāntarā kṣīramauṣṭra- AS.Ci.17.12
kaṃ gavyamājaṃ vā vyoṣayuktaṃ śīlayet | § 11952
doṣaśeṣavijayāya ca śīlayeccavikānāgaram kṣīreṇa pi-
ṣṭam | § 11953
- 10 suradārucitrakaṃ vā suraṅgāṃ vā punarnavaṃ vā tri-
phalādantīrauḥitakaniryūhaṃ vā vyoṣakṣāropetaṃ tat sn-
uhīkṣīraghṛtayuktaṃ | | § 11954
- purāṇamannaṃ takramariṣṭāṃśca tāmstān kṣīraṃ ca AS.Ci.17.13
dantīcitrakaviḡaṅgacavikātrikaṭukopetaṃ | § 11955
tulyārdrakarasaṃ vā kṣīraṃ śīlayet | § 11956
pippalīvardhamānāṃ vā seveta | § 11957
- 15 śīlājatu vā kṣīrāśī gugguḡuḡ vā | § 11958
punaḥ punaśca snehayedvirecayecca | § 11959
ātyayikāṃstu snehavirekairevopakrameta | § 11960
salilaṃ tu varjayet | § 11961
ānāhodāvartayoryathāsvaṃ pratikurvīta | | § 11962
- 20 vātakṛteṣu pārśvaśūlopastambahṛdgraheṣu bilvakṣā- AS.Ci.17.14
rāmbhasā tailaṃ pācayet | § 11963
syonākāgnimanthatilakuntalakadalyapāmārgānyatama-
kṣāreṇa vā vipakvaṃ tailam | | § 11964
- 25 kaphe pitte vā vātenāvṛte tābhyāṃ vā vāte balavān vā- AS.Ci.17.15
tagulmoktakrameṇairaṇḡatailaṃ pibet | | § 11965
limpecca jaṭharamudariṇāṃ śigrupalāśārkaśvakarṇa- AS.Ci.17.16
gajapippalīdevadārubhirmūtrapīṣṭaiḥ sukhoṣṇaiḥ | § 11966
vṛścikālīkuṣṭhaṣaḡgranthādvipunarnavadhānyanāgara-
pañcamūlakvāthairmūtraīśca pariṣecayet | § 11967
- 30 pratatameva ca svedayet | | § 11968
viriktasya cāsyā sadā mlānamudaraṃ sālvalādibhirup- AS.Ci.17.17
anaddhaṃ ghanena vāsasā veṣṭayet | § 11969
evamenamanavakāśo vāyurna punarādhmāpayati |
§ 11970
- 35 tathāpi punaḥ suviriktasyādhmāne 'mlalavaṇān susni-
gdhān nirūhān dadyāt | § 11971
sopastambhe tu vāyau tīkṣṇoṣṇān | | § 11972

- AS.Ci.17.18   atha vātodariṇaṃ vidāryādisiddhena sarpiṣopasnehya
sveditāṅgaṃ tilvakaghr̥tena bahuśo 'nulomayet | § 11973
kṛtāyāṃ ca saṃsargyāṃ balārthaṃ kṣīramavacārayet |
§ 11974
nivartayecca prāgutkleśāt kramaṇa | § 11975   5
tato yūśarasādibhirmandāmlalavaṇaiḥ samiddhānala-
mudāvartinaṃ punaḥ snigdhasvinnamāsthāpayedvidāry-
ādikvāthena citrāphalatailapragāḍhena tīkṣṇoṣṇādhobhā-
gikadravyayuktena vā dāśamūlikena | | § 11976
- AS.Ci.17.19   dīptāgniṃ ca baddhamalamasthisandhitrikapārśvādi-   10
śūlasphuraṇākṣepayuktaṃ rūkṣamanuvāsayedvātaharā-
mlasiddhābhyāṃ tilorubūkatailābhyāṃ | § 11977
bhojayeccainaṃ jāṅgalarasena vidāryādiśṛtena vā pay-
asā | | § 11978
- AS.Ci.17.20   saralamadhuśigrumūlakabījasnehāśca pānābhyañjan-   15
ena śūlaghnāḥ | § 11979
svedayeccābhīkṣṇaṃ jaṭharam | | § 11980
- AS.Ci.17.21   avirecyasya tu payaḥsarpiryūśarasabastyabhyaṅgasa-
mabhaktauśadhaiḥ saṃsamayet | | § 11981
- AS.Ci.17.22   pittodariṇaṃ madhuravipakvena sarpiṣopasnehya śy-   20
āmātrivṛttriphālāvīpakvenānulomyainaṃ madhughṛtasi-
tāḍhyaena nyagrodhādiniryūheṇāsthāpayedanuvāsayecca
| | § 11982
- AS.Ci.17.23   durbalaṃ tu prāgevānuvāsya kṣīrabastibhiḥ śodhayet   25
| | § 11983
- AS.Ci.17.24   sañjātabalāgniṃ ca snigdhaṃ punaḥkṣīreṇa satrivṛtka-
kenorubūkaśṛtena vā | § 11984
sātalātrāyamāṇābhyāṃ vāragvandhena vā saśleṣmaṇi
pitte samūtreṇa savāte tiktaghr̥tānvitena payasā punaḥp-
unarvirecayet bastikarma cācaret | | § 11985   30
- AS.Ci.17.25   ebhireva kṣīravidāryādiśṛtena vā bhojayet | § 11986
pāyasena copanāhayedudaram | | § 11987
- AS.Ci.17.26   śleṣmodariṇaṃ vatsakādisiddhena sarpiṣopasnehya sn-
uhīkṣīravīpakvenānulomya kaṭukṣārayuktaiḥ kaphaharai-
rāhāraiḥ saṃsarjya trikaṭumūtratailapragāḍhena muṣkak-   35
ādikvāthenāsthāpayedanuvāsayecca | § 11988
kulatthayūṣeṇa vyōsavatā kṣīreṇa vā bhojayet | § 11989

- styānakaphodaraṃ kṣāramariṣṭāṃśca tīkṣṇān pāyayet
 | § 11990
 satataṃ ca svedayet | § 11991
 kiṇvasarṣapamūlakabījākalkairjaṭharamupanāhayet | |
 5 § 11992
 sānnpātikamudaraṃ pratyākhyāya cikitset | § 11993 AS.Ci.17.27
 sarvamevetyeke sarvasya sarvātmakatvāt kṛcchrata-
 atvācca | § 11994
 doṣodrekatastu pratikurvīta | | § 11995
 10 saptalāśāṅkhinīniryāśasiddhena ca sarpiṣā virecaye- AS.Ci.17.28
 nmāsamardhamāsaṃ vā | § 11996
 mahāvṛkṣakṣīramūtrasiddhena vā | | § 11997
 athāvājagandhājaśṛṅgīdantīdravantīsvādukaṅṭakapu- AS.Ci.17.29
 narnavājharasīvr̥ścikālīmūṣikaparṇīmahāsahākṣudrasahā-
 15 vṛkṣādīnībhārṅgīgr̥dhranakhītaṅḍulīyakadāḍimamātuluṅga-
 mūlakvāthena madanaphalailākuṣṭhakuṭilarāśnākalkagomū-
 trasamṣṛṣṭena saindhavalavaṇitenasnigdhenāsthāpayet | |
 § 11998
 tathā cānupaśāmyati nicayātmake sarvatra ca jaṭhare AS.Ci.17.30
 20 jñātīnāśrāvya madyenāśvamārakaguñjākākādanīmūlaka-
 lkaṃ pāyayet | § 11999
 pānabhojaneṣu vā viṣaṃ nikṣipet | § 12000
 ikṣugaṅḍikāṃ vā bhakṣayet kṛṣṇasarpeṇa daṃṣayitvā
 vallīphalāni vā mūlakaṃ vā | | § 12001
 25 evaṃ hyasya doṣasaṅghātaḥ sthīro līna unmārgago vi- AS.Ci.17.31
 ṣeṇāśu pramāthinā vibhinno bahiḥ pravartate | § 12002
 tenāgadatāṃ vrajati | § 12003
 bhavāntaraṃ vā | | § 12004
 hṛtadoṣaṃ ca śītāmbupariṣiktaṃ kṣīrayavāgūṃ pāya- AS.Ci.17.32
 30 yet | § 12005
 tatastrivṛdvāstukamaṅḍūkaparṇīkālāśākayavaśākānāma-
 nya tamaṃ svarasasādhitamamlalavaṇasnehaṃ svinnā-
 ssvinnamanannabhuṅmāsamekamaśnīyāt | § 12006
 tatsvarasameva ca tṛṣitaḥ pibet | § 12007
 35 tataḥ śākairnirhr̥te doṣe parato durbalāya kārabhaṃ kṣ-
 īraṃ prayuñjīta | | § 12008
 plīhodare yathādoṣamupasnigdhasvinnasya dadhnā AS.Ci.17.33
 bhuktavato vāmabāhau sirāṃ vidhyet | § 12009

	rudhirasyandanārthaṃ ca pāṇinā plīhānaṃ vimarda- yet § 12010	
	punaśca snehapītaṃ viśuddhadehaṃ samudraśuktikṣ- āraṃ payasā pāyayet hiṅgu suvarcikāṃ vā § 12011	
	palāśakṣārodakena vā yavakṣāraṃ § 12012	5
AS.Ci.17.34	pārijātakekṣvākvapāmārgakṣāraṃ vā tailasaṃsr̥ṣṭam § 12013	
	saubhañjanakaniryūhaṃ vā pippalīcitrakasaindhavac- ūrṇayuktam § 12014	
	amlasrutam vā biḍamāgadhikāḍhyaṃ pūtikarañjakṣā- ram § 12015	10
	agnisāde tu trilavaṇādiṃ kṣārānariṣṭāṃśca pibet § 12016	
	ghṛtaṃ ṣaṭpalaṃ mahāṣaṭpalaṃ rohītaḥṣaṭpalaṃ vā § 12017	15
AS.Ci.17.35	rohītakatvakpalāni pañcaviṃśatiṃ kolaprasthadvayaṃ ca toyē kvāthayet tena kvāthēna tathā pālikaiḥ pañcakolak- aistaiḥ sarvaiśca tulyayā rohītakatvacā kalkīkṛtairghṛtapr- asthaṃ sādhayet § 12018	
	tat paraṃ plīhahitam § 12019	20
AS.Ci.17.36	rohītakalatāḥ khaṇḍaśaḥ kalpitāḥ harītakīśca toyē go- mūtre vā saptarātramāsunuyāt § 12020	
	sa rasaḥ plīhagulmodarakṛmimēhakāmalārśāṃsi sādha- yati § 12021	
	evamanupaśāmyatyaprāptapicchodake vātakapholbaṇe gulmavidhināgnikarma kuryāt § 12022	25
AS.Ci.17.37	pittolbaṇe tu jīvanīyaghṛtakṣīrabastivirecanāni prayu- ñjīta § 12023	
	punaḥpunaśca rudhiraṃavasecayet § 12024	
	yakṛdākhye 'pyayameva kriyāvibhāgaḥ § 12025	30
AS.Ci.17.38	baddhodare svinnāya satailalavaṇamūtraṃ tīkṣṇaṃ ni- rūhamanuvāsaṇaṃ ca dadyāt § 12026	
	sraṃsanāni cānnānyudāvartaharāṇi ca tīkṣṇaṃ ca vir- ecanaṃ yacca kiñcidvātaghnam § 12027	
AS.Ci.17.39	chidrodare svedavarjyaṃ kaphodaravadācāret § 12028	35
	dakodaretu pūrvamudakadoṣaharaṇārthaṃ rūkṣatī- kṣṇauśadhān samūtrānniryūhacūrṇakṣārān kaphaghñāni dīpanīyāni cānnapānāni yojayet § 12029	

evamasiddhau baddhacchidradakodareṣvaśmaryāmiva AS.Ci.17.40
suhṛdām prakāśya śastramavacārayet | § 12030

tatra baddhacchidrodarayoh snigdhasvinnasyādho nā-
bheścaturaṅgulāni vāmato 'pahāyodaram pāṭayitvā catu-
5 raṅgulapramāṇamāntrāṇi niškāśya nirīkṣya baddhagud-
odarasyāntrapratirodhakaram bālam malopalepamaśmā-
nam cāpaharet | § 12031

parisrāviṇi śalyamuddhṛtyāntraparisrāvaṃ viśodhya
tacchidram markoṭakairdaṃśayet | § 12032

10 lagneṣu ca śirassu kāyamapanayet | § 12033

tato madhughṛtābhyāmabhyajyāntrāṇi yathāsthānaṃ
sthāpayitvā bāhyaṃ vraṇamudarasya sīvyet | § 12034

yaṣṭimadhukamiśrayā ca kṛṣṇamṛdā vraṇamabhilipya
badhniyāt | § 12035

15 atha nivātamāgāram praveśya kṣīravṛttiṃ snehadro-
ṇyām vāsayet | | § 12036

dakodare savaṣu ca jātodakeṣu jaṭhareṣu vātaharata- AS.Ci.17.41
ilābhyaktasyoṣṇodakasvinnasyāptaiḥ parigrhītasayākakṣy-
ātaḥ paṭaveṣṭitodarasyādho nābhervāmataścaturaṅgula-
20 mapahāya vrīhimukhenāṅguṣṭhodaramātramavagāḍhaṃ
vidhvā nāḍīm nidhāya doṣodakamardhamātramavasiñcet
| § 12037

tatonāḍīmuddhṛtya tailalavaṇenābhyajya vraṇaṃ ba-
ndhanenopacaret | | § 12038

25 sahasā sarvasnim visrāvite tṛṣṇā jvaro 'ṅgamardo 'tīsā- AS.Ci.17.42
raḥ śvāsaḥ kāsaḥ pādadhāho vā jāyate | § 12039

pūryate ca sutarām | § 12040

atastrīyacaturthapañcamaṣaṣṭhāṣṭamadvādaśaṣoḍaśa-
rātrāṇāmanyatamamantaram kṛtvā doṣodakamalpaśo vi-
30 srāvayet | § 12041

nisrute ca doṣodake vimṛdyodaramāvikakauśeyaca-
rmaṇāmanyatareṇa gāḍhataram veṣṭayet | § 12042

tathā nādhmāpayati vāyuh | § 12043

laṅghayitvā ca yavāgūmalpasnehalavaṇaṃ mātrayā
35 pāyayet | § 12044

tataḥ param ṣaṇmāsān kṣīravṛttirbhavet | § 12045

tato māsatrayaṃ kṣīrapeyāṃ pibet | § 12046

	anyacca māsatrāyamaḷpalavaṇamaḷpakṣīraṃ śyāmā- kaṃ koradūṣaṃ vā bhujjītetī § 12047	
	bhavatī cātra § 12048	
AS.Ci.17.43	prayato vatsareṇaivaṃ vijayeta jalodaram § 12049	
	varjyeṣu yantrito diṣṭe nātyadiṣṭe jitendriyaḥ § 12050	5
AS.Ci.17.44	sarvamevodaram prāyo doṣasaṅghātaṃ yataḥ § 12051	
	ato vātādiśamanī kriyā sarvatra śasyate § 12052	
AS.Ci.17.45	vahnirmandatvamāyāti doṣaiḥ kuṣṣau prapūrite § 12053	
	tasmāt bhojyāni yojyāni dīpanāni laghūni ca § 12054	10
AS.Ci.17.46	sapañcamūlānyalpāmlapaṭusnehakaṭūni ca § 12055	
	bhāvitānāṃ gavāṃ mūtre ṣaṣṭikānāṃ ca taṇḍulaiḥ § 12056	
AS.Ci.17.47	yavāgūṃ payasā siddhāṃ prakāmaṃ bhojayennaram § 12057	15
	pibediṣurasam cānu jaṭharāṇāṃ nivṛttaye § 12058	
AS.Ci.17.48	svam svam sthānaṃ vrajantyeṣāṃ vātapittakaphāsta- thā § 12059	
	atyarthoṣṇāmlalavaṇaṃ rūkṣaṃ grāhi himaṃ guru § 12060	20
AS.Ci.17.49	guḍaṃ tilakṛtaṃ śākaṃ vāri pānāvagāhayoḥ § 12061	
	āyāsādhvadivāsvapnayānānāni ca tyajet § 12062	
AS.Ci.17.50	nātyacchasāndramadhuraṃ pāna takraṃ praśasyate § 12063	
	sakaṇālavaṇaṃ vāte pitte soṣaṇaśarkaram § 12064	25
AS.Ci.17.51	yavanīśaindhavājājīmadhuvyoṣaiḥ kaphodare § 12065	
	tryūṣaṇakṣāralavaṇaiḥ saṃyuktaṃ nicayodare § 12066	
AS.Ci.17.52	madhutailavacāśuṅṭhīśatāhvākuṣṭhasaindhavaiḥ § 12067	
	plīhni baddhe tu hapuṣāyavānīpaṭvajājibhiḥ § 12068	
AS.Ci.17.53	sakṛṣṇāmākṣikaṃ chidre vyoṣavatsalilodare § 12069	30
	gauravārocakānāhamandavahnyatisāriṇām § 12070	
	takraṃ vātakaphārtānāmamṛtatvāya kalpate § 12071	
AS.Ci.17.54	prayogānāṃ ca sarveṣāmanu kṣīraṃ prayojayet § 12072	
	sthairyakṛt sarvadhātūnāṃ balyaṃ doṣānubandhahṛt § 12073	35
	bheṣajāpacitāṅgānāṃ kṣīramevāmṛtāyate § 12074	
	iti saptadaśo 'dhyāyaḥ	

4.16 atha aṣṭādaśo 'dhyāyaḥ |

- athātaḥ pāṇḍurogacikitsitaṃ vyākhyāsyāmaḥ | § 12076 AS.Ci.18.1
 iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ | | § 12077
- pāṇḍvāmayinamādao kalyāṇakapañcagavyatiktakān- AS.Ci.18.2
 āmanyatamaṃ sarpiḥ pāyayet | § 12078
- 5 dāḍimasārataḥ kuḍavaṃ dhānyakārdhakuḍavaṃ pi-
 ppalyaṣṭamikāṃ śuṅṭhīcitrakayośca palam palamekataḥ
 kalkīkr̥tya toyādhake viṃśatipalam ghṛtasya siddham hr̥-
 t̥pāṇḍurogagulmaplīhārśaḥśvāsakāsamūḍhavātavātakaphā-
 rtihamagnidīpanaṃ vandhyānāṃ sammatam duḥkha-
 10 prasavinīnāṃ ca | | § 12079
- durālabhācandanapaṭolatrāyamāṇāguḍūcīkirātatikta- AS.Ci.18.3
 rohiṇīghananiśādvayendrayavadevadārūparpaṭakājamoda-
 iḥ kārṣikaiḥ kṣīrādhake ghṛtaprastham sādhayet | § 12080
- pāṇḍurogakāmalāraktapittajvaradāhāsrgdaravisphoṭa-
 15 śvayathubhagandarārṇogham | | § 12081
- snigdham cainaṃ tīkṣṇīrvāmayet | § 12082 AS.Ci.18.4
- punaśca snigdham mūtrayuktaṃ gavyaṃ māhiṣaṃ vā-
 rdhamāsaṃ payaḥ pāyayet | § 12083
- māgadhikāśṛtaṃ vā | § 12084
- 20 mūtrasiddhāṃ vā triphalāṃ | § 12085
- saptāham mūtreṇa vā harītakīḥ kalkitāḥ | § 12086
- svarṇakṣīrībhadradrārūnāgaraśyāmātrivṛṇmūlāni ten-
 aiva vā kvathitāni | § 12087
- ebhirvā śṛtaṃ payaḥ | | § 12088
- 25 vatsakabījaviśālakuṣṭhakaṭukādārūmustānāṃ samā bh- AS.Ci.18.5
 āgāḥ mūrvābhāgadvayamativiśābhāgārdham ca cūrṇitaṃ
 sukhāmbunā pītvā kṣaudramanulihyāt | § 12089
- etat pāṇḍukāmalājvrārūcigulmānāhāmavātaraktapitta-
 kāsaśvāsānapohati | | § 12090
- 30 trikaṭukakālatilalohairvā māḥṣikadhātutulyairmāḥṣikeṇa AS.Ci.18.6
 vaṭakāvyoṣakāgniviḍaṅgabhāgā nava nava cāyasacūrṇ-
 abhāgā madhughṛtābhyāṃ takreṇoṣṇodakena vopayu-
 ktā hr̥t̥pāṇḍurogakāmalākūṣṭhārśaḥśophodaraplīhameha-
 harāḥ | | § 12091
- 35 māḥṣikadhātucavikādārūdārūvītvaggranthikān triphal- AS.Ci.18.7
 ādīni ca nava vicūrṇya cūrṇāddviguṇaṃ ca suślakṣṇaṃ pṛ-

thañmañḍūraṃ tato gomūtraṃ sarvato 'ṣṭaguṇaṃ paktvā
tasmimstat kṣipet | § 12092

anantaraṃ ca vaṭakān kuryāt | § 12093

te takrānupānamabhyastāḥ paramauśadhaṃ pāñdvā-
mayināṃ śophārśaḥkuṣṭhakāmālāmehaplīhādhyavātaka- 5
phārtānāṃ ca | | § 12094

AS.Ci.18.8 śilājatutāpyarūpyāyomalāḥ pṛthak pañcapalikāstripha-
lādayaśca vigataghanāḥ palāṃśāḥ ślakṣṇarajasāḥ sitopalā-
palāṣṭakayuktāḥ kṣaudradrutā yogarājaḥ | § 12095

kulatthādiyūṣāśinā yathāgnyabhyavahrtaḥ samānaḥ 10
pūrveṇa | § 12096

yakṣmaviṣaviṣajvarakāśvāsāpasmāraharaśca | | § 12097

AS.Ci.18.9 triphalākuṭajaphalaghanapaṭolapicumandamaḥauśa-
dhakaṣāyairmāsamardhamāsaṃ vā bhāvitānyaṣṭau śilā-
hvayapalāni samasitānyupakulyātugākṣīrīdhātrīphalaka- 15
rkaṭakaśṛṅgyaḥ pṛthak palāṃśāḥ nidigdhikāphalamūla-
yoḥ palāṃ trijātakatrikarṣaṃ ca kṣaudratripalayuktān va-
ṭakān vartayet | § 12098

te dāḍimāmbukṣīrarasasalilasurāsavānyatamānupānā
vajrābhīdhānā vajramivānantaroktān rogān dārayanti | 20
§ 12099

hṛdrogagalarogagarodarāsṛgdarabhagandaragulmava-
rdhmasukramūtradoṣāṃśca | | § 12100

AS.Ci.18.10 drākṣāpippalīprasthadvayaṃ śarkarārdhatulāṃ tava-
kṣīrīnāgaramadhukāni ca dvipalikāni cūrṇayitvāmalakar- 25
asadroṇe prakṣipyā mṛdvagninā pacet | § 12101

lehībhūte śīte ca tasmin madhuprasthamāvapet | § 12102

trisugandhikasya karṣatrayaṃ ca cūrṇīkrtya darvyā pa-
righaṭya jātīpuṣpādivāsīte mṛdbhāṇḍe nidadhyāt | § 12103

ayaṃ drākṣāleha upayujyamānaḥ pāñdvāmayaḥhṛdroga- 30
kāmalāhalīmakajvaragulmodarāśophodāvartādīnaparāna-
pi virekasādhyān vyādhīn prasahya vāyurivābhraṇyapah-
arati | | § 12104

AS.Ci.18.11 bhojanaṃ tu sātmyataḥ śāliyavagodhūmamudgajāṅg-
alamāṃśāni payo ghṛtaṃ vṛṣapaṭolavetaparpaṭaśākāṃ dr- 35
ākṣādāḍimakharjūrāmalakarasāni | § 12105

pānamanupañcamūlasiddhaṃ vāri vātādhike | § 12106

ghanadrīberaśuñṭhīsādhitaṃ pittottare | § 12107

- śleṣmaṅyariṣṭasīdhumārdvīkāsavāḥ | § 12108
 sarvatra vā takram | | § 12109
 bījakasāraprastham | § 12110 AS.Ci.18.12
 varāyāḥ palāni pañcaviṁśatiḥ | § 12111
 5 pañca drākṣāyā balāyāḥ sapta jaladroṇe paktvā pādaś-
 eṣaṃ tebhyo rasamādāya pūtaśīte 'smin śarkarātulāṃ ma-
 dhuprastham karṣāṃśāni ca cūrṇitāni vyoṣavyāghrana-
 khośīrakramukailāvālukakuṣṭhamadhukāni nikṣipyā ghr̥-
 tabhājane sarvamaikadhyam yavapalle grīṣme daśarātram
 10 viṁśatirātram śīte sthāpayet | § 12112
 ayaṃ bījakasārāriṣṭaḥ pāṇḍukāmalāmehaḥdrogavāta-
 ṣoṇitaviṣamajvarārocakakāsaśvāsān nibarhati | | § 12113
 gaṇḍīrataroḥ samūlapuṣpaśākhasya tulāmāharet | § 12114 AS.Ci.18.13
 ardhatulāṃ daśamūlasya triphalāyāḥ pṛthagardhapra-
 15 stha kuṭajativacaśca | § 12115
 kuḍavāṃśān mustāruṣkarakṛmighnendrayavān | § 12116
 pālikān pāṭhādantīmadhurasārāsnāśaṭhīcitrakān | § 12117
 mṛdvīkārdhaprastham ca ṣoḍaśaguṇe pādaśeṣama-
 mbhasi vipācyā rasamādādīta | § 12118
 20 taṃ pūtaśītam sitopalātulādvyayena lohacūrṇaprastha-
 ena ca yuktaṃ māgadhīkārdhaprasthena ślakṣṇapiṣṭhena
 granthikapalenārdhapalikaiśca maricaviḍaṅgailavālukaiḥ
 pralīpte ghr̥takumbhe nidhāpayet | § 12119
 māsamātram sthito 'yaṃ gaṇḍīrāriṣṭo 'dhikaguṇaḥ pū-
 25 rvasmāt | § 12120
 granthyarbudakṛmiharaśca | | § 12121
 athavā cavyakuṣṭhacitrakapralīpte bhājane mastudro-
 ṇaṃ guḍatulāṃ pippalīprasthatrayaṃ triphalāprasthatra-
 yaṃ viḍaṅgaprasthatrayaṃ kuḍavāṃśāṃśca maricaparū-
 30 ṣakadrākṣākāśmaryaphalendrayavān dvīpalikāni ca dant-
 īcitrakabhallātakāni cūrṇitāni prakṣipet | § 12122
 tato yavapallastham pakṣamupekṣya yathābalaṃ pibet
 | § 12123
 eṣa mastvariṣṭaḥ pāṇḍurogamehasthaulyamedorśogra-
 35 haṅḍīplīhaśophodarabhagandarahaḥ | § 12124
 paramaṃ cāgnidīpana iti | | § 12125
 bhavati cātra | § 12126 AS.Ci.18.15

	pāṇḍurogaprasāntyarthaṃ vihiṭaṃ yaccikitsitaṃ	
	§ 12127	
AS.Ci.18.16	vikalpyametadviduṣā pṛthagdoṣabalaṃ prati § 12128 snehaprāyaṃ pavanaje tiktaśītaṃ tu pattike § 12129 ślaiṣmike kaṭurūkṣoṣṇaṃ vimiśraṃ sānnipātike 5	
	§ 12130	
AS.Ci.18.17	mṛdaṃ nirghātayet kāyāttikṣṇaiḥ saṃśodhanaiḥ puraḥ § 12131 balādhānāni sarpīṃṣi śuddhe koṣṭhe tu yojayet	
	§ 12132	10
AS.Ci.18.18	vyoṣabilvadvirajanītriphalādvipunarnavam § 12133 mustānyayorajaḥ pāṭhā viḍaṅgaṃ devadāru ca	
	§ 12134	
AS.Ci.18.19	vṛścikālī ca bhārṅgī ca sakṣīraistaiḥ śṛtaṃ ghṛtaṃ	
	§ 12135	15
	sarvān praśamayatyāśu vikārān mṛttikākṛtān § 12136 tadvat kesarayastyāhvapippalīkṣīrasādvalaiḥ § 12137	
AS.Ci.18.20	mṛddveṣaṇāya tallaulye vitaredbhāvitāṃ mṛdaṃ	
	§ 12138	
	viḍaṅgenātiviṣayā pāṭhayā nimbapallavaiḥ § 12139	20
AS.Ci.18.21	vārtākaiḥ kaṭurohiṇyā kauṭajairmūrvayāthavā § 12140 mṛdbhedābhinnadoṣānugamādyojyaṃ ca bheṣajam	
	§ 12141	
AS.Ci.18.22	kāmalāyāṃ tu pittaghaṇaṃ pāṇḍurogāvirodhi yat	
	§ 12142	25
	pathyāśatarase pathyāvṛntārdhaśatakalkitaḥ § 12143 prasthaḥ siddho ghṛtād gulmakāmalāpāṇḍurogajit	
	§ 12144	
AS.Ci.18.23	dantīcatuspalarase piṣṭairdantīśalātubhiḥ § 12145 ghṛtaprasthaḥ śṛtastadvat plīhāśvayathujicca saḥ	
	§ 12146	30
AS.Ci.18.24	purāṇasarpīṣaḥ prastho drākṣārdhaprasthasādhitaḥ	
	§ 12147	
	kāmalāgulmapāṇḍvartijvaramehodarāpahaḥ § 12148	
AS.Ci.18.25	haridrātriphalānilbabalāmadhukasādhitaṃ § 12149	35
	§ 12150	
AS.Ci.18.26	gomūtre dviguṇe dārvīkalkārdhapalāsādhitaḥ § 12151	

- dārvīpañcapalakvāthe kalke kālīyake paraḥ | | § 12152
 māhiṣātsarpiṣaḥ prasthaḥ pūrvaḥ pūrve paraḥ pare | AS.Ci.18.27
 § 12153
- 5 siddhaṃ kālīyakakvāthe saniśaṃ cottare hitam | |
 § 12154
- āragvadhaṃ rasenekṣorvidāryāmalakasya vā | § 12155 AS.Ci.18.28
 satryūṣaṇaṃ bilvamātraṃ pāyayet kāmālāpaham | |
 § 12156
- 10 pibennikumbhakalkaṃ vā dviḡuḡaṃ śītavāriṇā | § 12157 AS.Ci.18.29
 kumbhasya cūrṇaṃ sakṣaudraṃ traiphalena rasena vā
 | § 12158
- saśarkarāṃ tribhāṇḡḡim vā gavākṣim vā prayojayet | |
 § 12159
- 15 triphalāyā ḡuḡūcyā vā dārvyā nimbasya vā rasam | AS.Ci.18.30
 § 12160
- prātaḥ prātarmadhuyutaṃ kāmālārtāya yojayet | |
 § 12161
- tilapiṣṭanibhaṃ yastu kāmālāvān sṛjenmalam | § 12162 AS.Ci.18.31
 kapharuddhapathaṃ tasya pittaṃ kaphaharairjayet | |
 20 § 12163
- rūkṣaśītagurusvāduvyāyāmacalanigrahaiḥ | § 12164 AS.Ci.18.32
 kaphasammūrchito vāyuryadā pittaṃ bahiḥ kṣipet | |
 § 12165
- 25 hāridranetramūtratvakśvetavarcāstadā naraḥ | § 12166 AS.Ci.18.33
 bhavetsāṭopaviṣṭambho guruṇā hṛdayena ca | | § 12167
- daurbalyālpāḡnīpārśvārtihidhmāśvāsārucijvaraiḥ | § 12168 AS.Ci.18.34
 krameṇālpe 'nuṣajyeta pitte śākhāsamāśrite | | § 12169
- rasaistaṃ rūkṣakaṭvamlaiḥ śikhītittiridakṣajaiḥ | § 12170 AS.Ci.18.35
 śuṣkamūlakajairyūṣaiḥ kulatthotthaiśca bhojayet | |
 30 § 12171
- bhṛśāmlatīkṣṇakaṭukalavṇoṣṇaṃ ca śasyate | § 12172 AS.Ci.18.36
 sabījapūrakarasam lihyādvyoṣam tathāśayam | | § 12173
- svaṃ pittameti tenāsyā śakṛdāpyanurajyate | § 12174 AS.Ci.18.37
 vāyuśca yāti praśamaṃ sahāṭopādyupadravaiḥ | § 12175
- 35 nivṛttopadravasyāsyā kāryaḥ kāmāliko vidhiḥ | | § 12176
 gomūtreṇa pibet kumbhakāmālāyām śilājatu | § 12177 AS.Ci.18.38
 māsam māḡṣīkadhātum vā kiṭṭam vātha hiranyajam | |
 § 12178

AS.Ci.18.39	guḍūcīsvarasakṣīrasādhitena halīmakī § 12179	
	mahiṣīhaviṣā snigdhaḥ pibeddhātrīrasena tu § 12180	
AS.Ci.18.40	trivṛtām tadvirikto 'dyāt svādu pittānilāpaham § 12181	
	drākṣāleham ca pūrvoktaṁ sarpīṁṣi madhurāṇi ca	
	§ 12182	5
AS.Ci.18.41	yāpanān kṣīrabastīṁśca śīlayetsānuvāsanān § 12183	
	mārdvīkāriṣṭayogāṁśca pibedyuktyāgnivṛddhaye	
	§ 12184	
AS.Ci.18.42	kāsikaṁ cābhayāleham pippalīm madhukaṁ balām	
	§ 12185	10
	payasā ca prayuñjīta yathādoṣaṁ yathābalaṁ § 12186	
	pāṇḍurogeṣu kuśalaḥ śophoktaṁ ca kriyākramam	
	§ 12187	
	iti aṣṭādaśo 'dhyāyaḥ	

4.17 atha ekonaviṁśo 'dhyāyaḥ |

AS.Ci.19.1	athātaḥ śvayathucikitsitaṁ vyākhyāsyāmaḥ § 12189	
	iti ha smāhurātreyaḍayo maharṣayaḥ § 12190	
AS.Ci.19.2	śvayathuṣu doṣajeṣu sarveṣu sarvasareṣvāmānubad-	
	ddheṣu laṅghana pācanaśodhanānyāḍau yojayet § 12191	
	snehajeṣu virūkṣaṅānyauṣadhāni virūkṣaṅottheṣu sne-	5
	hanāni § 12192	
	tatrāmajeṣu laṅghitavato laghvannamaśitasya bhadrā-	
	dārunāgaramaricaprativiṣāvidāṅgendrayavānuṣṅāmbunā	
	§ 12193	
	nāgaradevadārupathyāvarṣābhvo vā § 12194	10
	pañcakolakājājīnidigdhikāmustapāṭhārajanīrvā § 12195	
	mūtravartim vā navāyasaṁ vā § 12196	
	gurubhinnaṣastu takraṁ savyoṣasauvarcalakṣau-	
	dram § 12197	
	guḍaharītakīm vā śīlayet § 12198	15
AS.Ci.19.3	itarastrivṛttryūṣaṅakāṭurohiṅyayaścūrṅāni triphalāk-	
	āthana § 12199	
	vyoṣayavakṣārāyorajāṁsi vā § 12200	
	bibhītakakalkaṁ vā taṅḍulāmbunā § 12201	
	gugguḷuṁ vā gomūtreṅa § 12202	20

harītakīm vā | § 12203

tulyaguḍām vā śuṅṭhīm punarnavakaṣāyānupānām |
§ 12204

ārdrakam vā tulyaguḍamardhapalābhivṛddham pañc-
5 apalaprakarṣam prayuñjīta | § 12205

māsamayaṃ prayogaḥ śophaśoṣārśaḥ śvāsakāsapra-
sekapīnasālasakāgnisādagulmodaraprāmehapāṇḍukāmalā-
manovikārānapaharati | § 12206

ārdrakarasaṃ vā śālikṣīrāhāraḥ pibet | | § 12207

10 nivṛttāmadoṣaḥ śṛtāni payāmsi sarpīmṣi ca | § 12208 AS.Ci.19.4

trikaṭukairāṇḍāśyāmāmūlaiḥ siddham kṣīram | § 12209

mahaśadhamuruṅgīmūlābhyāṃ vā | § 12210

varṣābhūmayūrakapañcakolairvā | § 12211

15 kumbhanikumbhavyoṣāgnikairvā karabhīkṣīravṛttirvā
syāt gomūtram mahāṣīmūtram vā sakṣīram kṣīrāśanaḥ pi-
bet | | § 12212

dāḍimayavānīyavānakadhanikāpāṭhāmlavetasamari- AS.Ci.19.5

20 capañcakolabilvaphalayāvaśūkānakṣamātrān salilāḍhake
vipācyā tatkaṣāyeṇa ghr̥taprastham sādhayecchophārśog-
ulmamehāgnisādaharam | § 12213

arśovihitavidhinā citrakadadhno navanītamādādīta |
§ 12214

taccitrakamūlagarbham sacitrakakalkatakrasiddham sa-
mānam pūrveṇa | | § 12215

25 yathādoṣocchrayam ca dhānvantaram kalyāṇakam pa- AS.Ci.19.6
ñcagavyam tiktam mahātiktamudaroktāni vā tilvakacatu-
rthāni ghr̥tāni pāyayet | | § 12216

daśamūlakvāthakamse pathyāśatam guḍatulonmiśra- AS.Ci.19.7
mādhiśrayet | § 12217

30 lehībhūte tatra trikaṭukatrijātakayavakṣārācūrṇam pr-
akṣipet kṣaudrārdhaprastham ca | § 12218

etā daśamūlaharītakyo 'tipravṛddhamapi śvayathumu-
darārocakāvīpākapaṇḍurogagulmamehaśvāsakāsakārśyā-
mavātāmlapittamūtraśukradoṣāṃśca nighnanti | | § 12219

35 śaṭhīpuṣkaramūlakāravīcitrakājāijīvantībilvamadhya- AS.Ci.19.8
yavakṣāravṛkṣāmlairdaśamūlena ca parigr̥hītāni ghr̥tata-
ilabhṛṣṭāni peyādīnyannānyalpasnehalavaṇānyupakalpa-
yet | § 12220

- AS.Ci.19.9 sparśasukhāṃścābhyaṅgapradehasekān | | § 12221
 śaileyasthaṇeyakaśrīveṣṭakāgarudevadāruharenūkā-
 kuṣṭhadhyāmakapadmakamāṃsīmāgadhikāvanyadhānya-
 tālisapatrakacaturjātakapalāsāmbudāmbupriyaṅgusprkkā-
 nakhaiḥ ślakṣṇapiṣṭaistailamabhyaṅgaṃ pacet | § 12222 5
 taiśca pradehaṃ kuryāt | § 12223
 sarśapasauvarcalasaindhavaśārṅgeṣṭābhiśca | § 12224
 kevalairvākṣamajjābhiḥ | | § 12225
- AS.Ci.19.10 viśeṣataścaikāṅgajeṣu punarnavahiṃsrākośātakīkara-
 vīrakimśukātiviṣardhivṛddhimūśikaparṇīhastikarṇanalikā- 10
 nākulīsthūlakākādanīsālatriphalādevadārulodhratālaparṇī-
 daśapatrikājayantībhiḥ pralepaḥ | | § 12226
- AS.Ci.19.11 mūlakatoyena kavosṇena vṛkṣakārkanaktamālanimba-
 varśābhūkvāthena vā snānam | | § 12227
- AS.Ci.19.12 athānilaje śvayathau trivṛtameraṇḍatailam vārdhamā- 15
 saṃ māsaṃ vā pibet | § 12228
 eraṇḍatailameva ca vidvātasāṅge prāgbhaktam payasā
 rasairvā | § 12229
 vātaharābhyaṅgasvedopanāhāṃśca kuryāt | § 12230
 viśeṣeṇa caikāṅgagē mātuluṅgāgnimanthaśuṅṭhī dev- 20
 adāruhiṃsrāpralepaḥ | | § 12231
- AS.Ci.19.13 pittaje nyagrodhādisiddham sarpīḥ pibet | § 12232
 tiktakaṃ vā | § 12233
 mūrchāratitṛddāheṣu kṣīram | § 12234
 tadeva tu sraṃsanārthī mūtrayuktam | § 12235 25
 abhayāmaradārumadhukakaṭukādantīcandananiculapa-
 ṭolamūrvādārvītrāyamāṇopakulyāviśālākvāthaḥ sasarpī-
 upayuktaḥ śvayathuviṣavīsarpaḥ varadāhapipāsāntaḥ santā-
 pasannipātānupaśamayati | § 12236
 ghr̥takṣīrakṣīrivṛkṣavetasamañjiṣṭhāmṛṇālacandanādibhiḥ
 śītavīryaiḥ kalpayedabhyaṅgādīn | | § 12237
- AS.Ci.19.14 kaphothe tvāragvadhādisādhitam tailam pibet | § 12238
 kṣāramūtratakrāsavāriṣṭāṃśca | § 12239
 bhallātakacitrakavyoṣavidāṅgabṛhatīphalāni pṛthak pr-
 asthāṃśānyacchadhānyāmladroṇe gomayāgninā tribhāg- 35
 aśeṣamavatārayet | § 12240
 tatpūtaśītam mastukalaśena sitopalātulayā ca yuktam-
 agnikamāgadhikākalkalīpte dṛḍhe bhāṇḍe samāvāpya va-
 ihāyase suguptam sthāpayet | § 12241

tato daśāhasthito 'yamupayukto bhallātakāriṣṭaḥ śophoda-
rārśobhagandaragrahaṇīkṛmikuṣṭhamehakārśyakikkasān sa-
tvaramapanayati | | § 12242

5 triphalāmaricadrākṣāpippalikāśmaryaphalānāṃ praty- AS.Ci.19.15
ekam śataṃ guḍatulāmudakadroṇaṃ ca madhuliptabhāj-
anasthaṃ saptāhamuṣṇe kāle dvisaptāhaṃ śīte dhārayet |
§ 12243

ayamaṣṭaśatariṣṭaḥ samānaḥ pūrveṇa | § 12244
purāṇapiṇyākakṛṣṇāśigrutvagatasīkatā mūtrapīṣṭāḥ
10 sukhoṣṇāḥ pralepe dadyāt | § 12245

ekrāṅge tu kālāsaralājaśṛṅgyajagandhāśvagandhaik-
aiśikāḥ | § 12246

śuṅṭhīkulatthatarkārikūṣṭhārjakacitrakajalamūtrāṇi sn-
āne | § 12247
15 caṇḍāgaruṇī vilepane | | § 12248

samsargasannipātayoryathādoṣodayamidameva sādha- AS.Ci.19.16
nam | § 12249

ekadeśāśraye ca śvayathau yathāsannaṃ vamanādīni
raktāvasecanaṃ ca kurvītetī | § 12250

20 bhavati cātra | | § 12251

prāyo 'bhigātādanilaḥ sarakṭaḥ śophaṃ sarāgaṃ pra- AS.Ci.19.17
karoti tatra | § 12252

visarpanunmārutaraktanucca kāryaṃ viśaghaṃ viś-
aje ca karma | | § 12253

25 grāmyābjānūpaṃ piśitamabalaṃ śuṣkaśākaṃ tilānnaṃ AS.Ci.19.18
| § 12254

gaḍaṃ piṣṭānnaṃ dadhisalavaṇaṃ picchilaṃ mady-
amamlam | § 12255

30 dhānā vallūraṃ samaśanamatho gurasātmyaṃ vidāhi
| § 12256

svapnaṃ cārātrau śvayathugadavān varjyenmaithu-
naṃ ca | | § 12257

iti ekonaviṃśo 'dhyāyaḥ | |

4.18 atha viṃśo 'dhyāyaḥ |

athāto visarpacikitsitaṃ vyākhyāsyāmaḥ | § 12259

AS.Ci.20.1

	iti ha smāhurātreṅyādayo maharṣayaḥ § 12260	
AS.Ci.20.2	pūrvarūpeṣveva sarvavisarpāṇaṃ laṅghanam rūkṣa- naṃ sirāmokṣaṇamullekhanam virecanam ca kuryāt § 12261	
	na tu kadācidapi snehanam § 12262	5
AS.Ci.20.3	nirāmeṣu kṣīṇakapheṣu ca śītavīryāṇi sarpīmṣi tiktak- atrāyamāṅghṛtādīni pāne dadyāt § 12263	
	tatra madanendrayavapaṭolapicumandamadhukekṣu- rasān vamaṇe 'vacārayet § 12264	
	drākṣātrivṛttriphalātrāyamāṅgā virecane § 12265	10
AS.Ci.20.4	mustadevadārukuṣṭhaśatāhvāvārāhīdhānyākakṣṇaga- ndhāvaṃśārtagalān lepasekeṣvanilaje hrasvavaḍhravallī- kaṅṭakapañcamūlāni ca § 12266	
AS.Ci.20.5	pitte tu kamalotpalaśaivālapaṅkadūrvāmṛṇālaśṛṅgāṭa- kakaśerukaśarkarādṛiberakucandanamuktāmaṅgairikapa- yasyāprapauṇḍarikamadhukapadmakaghṛtakṣīrāṇi nyagr- odhādiṃ ca § 12267	15
AS.Ci.20.6	śleṣmaṅyajagandhāśvagandhāsaralakālakaiṣikāgaru- vocarāsnāvacaśītaśivendravallīgomūtrāṇi varaṅādīṃ ca sa- mṣarge yathādoṣabalaṃ vikalpayet § 12268	20
AS.Ci.20.7	tatra kaphasthānāśrite sāme pittasthānagate ca rūkṣā viśītāḥ pralepapariṣekāḥ § 12269	
AS.Ci.20.8	pitte tanavaḥ suśītāḥ saghṛtā vastrāntarītāḥ kṣaṇe kṣ- aṇe cāpanīyānye prayojyāḥ § 12270	
AS.Ci.20.9	dvandvajeṣu yathāyatham doṣāṃścikitset § 12271	25
	viśeṣeṅagnivisarpe mahātiktakam pibet § 12272	
	granthivisarpe raktapittasamṣargamavekṣya prāgla- ṅghanādīni virecanāntāni śamanāni ca yojayet § 12273	
	tato vātaśleṣmaharam karma § 12274	
AS.Ci.20.10	śūle ca tadā snigdhāmloṣṇābhirutkārikābhirgranthīnā- mupanāhanam § 12275	30
	vātakaphavisarpoktaiśca lepastaireva vā siddhena tail- ena toyena vā pariṣekāḥ § 12276	
	limpedvā śuṣkamūlakasya kalkena naktamālatvaco vā § 12277	35
	bibhītakena vā vijayākṣaṇāgabalāgnimanthabhūrjagra- nthivaṃśapatrāṇam vā § 12278	

- dantīcitrakamūlatvakkāsīsārkasnuhīkṣīrabhallātakāsthi-AS.Ci.20.11
 bhiruṣṇairlepaḥ śilāmapi bhinatti | § 12279
 dīrghakālaprasakte tu granthau triphalāṃ prayuñjīta |
 § 12280
- 5 madhupippalīrvā | § 12281
 mustāsaktubhallātakāni vā | § 12282
 sīghumadhuśarkarān vā | § 12283
 mātuluṅgarasānuviddhāṃ madirāṃ vā | § 12284
 girijatumaṃ vā gulmabhedanaṃ vā | § 12285
 10 taptalohopalādipīḍanaṃ vā | § 12286
 jatrūrdhvagate tīkṣṇadhūmavamanāni ca | | § 12287
 tathāpyabhede kṣāreṇāgninā vā dahet | § 12288 AS.Ci.20.12
 pāṭayitvā vā śastreṇa pariśodhayet | § 12289
 vidagdhaṃ vā raktamapanīyāpanīya punaḥpunaḥ sv-
 15 edayet | § 12290
 evaṃ paryāyeṇa raktapitte vātaśleṣmaṇi cottīṣṭheta | |
 § 12291
- sarvasmin visarpe paryāgate vidārite ca vṛṇavat | AS.Ci.20.13
 § 12292
- 20 tailaṃ ca dārvīviḍaṅgakampillakaiḥ granthivraṇasā-
 dhanāṃ sādhayet | | § 12293
 kardamake śīghratarāṃ sutarāṃ ca vamanādīni kṛtvā AS.Ci.20.14
 punarjalaukobhiraśṛgavasecayet | § 12294
 aśṛkprakledāddhi tvaṅmāṃsasirāsānāvasaṅkleḍo bhav-
 25 ati | § 12295
 pibecca kaṣāyaṃ ghanapaṭolapicumandānāṃ | § 12296
 mustośīrāmalakasārivāṇāṃ | § 12297
 candanotpalayoḥ | § 12298
 paṭolādivargasya vā | § 12299
 30 ghṛtamiśraṃ vā dārvītvaktiktāpaṭolayaṣṭyāhvāriṣṭama-
 sūratriphalātrāyamāṇānāṃ | | § 12300
 virekārthaṃ ca trivṛccūrṇaṃ sarpiṣā payasā drākṣāra- AS.Ci.20.15
 sena gharmāmbhasā vā pāyayet | § 12301
 trāyamāṇāśṛtaṃ pittodvṛtto kṣīramiti | § 12302
 35 bhavati cātra | | § 12303
 śreṣṭhāsrasrutirevātra visarpo hyaśṛgāśrayaḥ | § 12304 AS.Ci.20.16
 yacca nāsāvasaṃsrṣṭo raktapittena jāyate | | § 12305
 na ghṛtaṃ bahudoṣāya deyaṃ yanna virecanam | § 12306 AS.Ci.20.17

tena doṣo hyupastabdastvagraktapiśitaṃ pacet ||
§ 12307

iti viṃśo 'dhyāyaḥ ||

4.19 atha ekaviṃśo 'dhyāyaḥ |

- AS.Ci.21.1 athātaḥ kuṣṭhacikitsitaṃ vyākhyāsyāmaḥ | § 12309
iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ || § 12310
- AS.Ci.21.2 pūrvarūpeṣveva kuṣṭhinaṃ snehapānenopakrameta |
§ 12311
- tatra vātottare meṣaśṛṅgīsārṅgeṣṭairāṇḍaguḍūcīdvipa- 5
ñcamūlasiddham tailaṃ ghr̥taṃ vā pānābhyaṅgayorvida-
dhyāt || § 12312
- AS.Ci.21.3 pittottare dhavāśvakarṇakakubhavacāpunarnavapalā-
śāpicumandamadhukalodhrasamaṅgāsiddham sarpiḥ |
§ 12313 10
- athavā paṭolapicumandadārvīdurālabhātiktaroḥiṇīpā-
ṭhāparpaṭakatrāyamāṇānām pālikān bhāgān jalādḍhakadv-
aye 'ṣṭabhāgaśeṣaṃ kvāthayet | § 12314
- tena kārṣikāiscandanopakulyāmustātrāyantīndrayava-
bhūnimbaiḥ kalkitaiḥ sapiṣo dvādaśapalaṃ sādhayet | 15
§ 12315
- etattiktakaṃ sarpiḥ kuṣṭhavisarpavisphoṭagaṇḍaga-
ṇḍamālāśvayathupitakāraktapittadurnāmavātaśoṇitakāma-
lāpāṇḍvāmayonmādadaḥatṛḍbhramakaṇḍūkuṣṭhanādīgu-
lmamadatimiravyaṅgaśvitṛāpasmārabhagandharodarapra- 20
darajvaragaravidradhigrahaṇīḥdrogānapaharati || § 12316
- AS.Ci.21.4 saptacchadakaṭukātiviṣāśamyākāpāṭhāmustatriphalośī-
rapaṭolaparpaṭakapippalīdvayadvirajanīdvisārivā canda-
nadurālabhāpadmakavacāśatāvarīviśālākuṭajabījavarṣamū-
rvāguḍūcībhūnimbatrāyamāṇāmādhukagarbhaṃ dvigu- 25
ṇāmālakarasamaṣṭaguṇāmbu sarpirvipakvaṃ mahātikta-
kākhyāṃ ghr̥tamadhikaguṇaṃ pūrvasmāt | § 12317
- guggulupañcatiktaṃ vā pibet || § 12318
- AS.Ci.21.5 kaphottare sālāpriyālaśamyākāriṣṭasaptaparnācitraka-
maricavacākuṣṭhaiḥ sādhitam | § 12319 30

athavā bṛhatīdvayakākamācīśukanāsākvāthe marica-
viḍaṅgaśigrujātīdevadārukṣavakaharidrābhayākalkena vā-
jimūtreṇa ca siddham sarpiḥ | | § 12320

5 sarveṣu ca bhallātakatuvarakasiddhārthakānyatamata- AS.Ci.21.6
ilam | § 12321

bhallātakapathyākṛmighnasiddham vā haviḥ | | § 12322
tataḥ snigdhasya yathādoṣaṃ yathāsannaṃ ca saṃśo- AS.Ci.21.7
dhanāni prayuñjīta | § 12323

10 sirāṃ ca balāpekṣī vidhyedekāṃ dve tisraścataśraḥ pa-
ñca vā | § 12324

antarāntarā ca punaḥpunaḥ snehaṃ pibet | § 12325
durbalaṃ hi śūnyakoṣṭhaṃ kuṣṭhinaṃ vāyurabhibha-
vati | § 12326

15 vamaṇe tvasya madhukakuṭajabījanimbapaṭolapallav-
āni vidadhyāt | § 12327

kumbhanikumbhatriphalā virecane māñibhadravataḥ-
āṃśca | | § 12328

paṭolaviśālayormūlaṃ triphalā ca pṛthak tribhāgona- AS.Ci.21.8
triśāñāḥ kaṭukātrāyamāṇe śāñāmśe śuñṭhyāstribhāgonaḥ
20 śāñāḥ tadetat palamaikadhyam salile vipācyā pāyayet |
§ 12329

ūrdhvādhoviriktaśca jīrṇe jāṅgalarasenāśnīyāt | § 12330
evametat ṣaḍrātraprayogāt param pittakaphaśophaku-
ṣṭhaduṣṭanāḍīvrañārśobhagandaragrahaṇīpāṇḍuhalīmaka-
25 kāmālāviṣamajvarahrḍbastivedanāghnam | | § 12331

ubhayānulomanam vā brāhmīsvarasasādhitam sarpiḥ AS.Ci.21.9
pibet | § 12332

āvartakītulām salilārmaṇe 'ṣṭāmśaśiṣṭām vipācyā tena
niryūheṇa tanmūlaiśca ghr̥taprastham sādhyet | § 12333

30 tato mātrāmekāhāntaram pibet | § 12334

ūrdhvādhvo viricyamānastṛṣitaḥ | § 12335

śītalavaṇamāranālam jīrṇasnehaśca tenaiva kodravau-
danamaśnīyāt | § 12336

35 anena kuṣṭhaśvitṛāpacībhagandaranāḍīvrañākhuviṣāni
sidhyanti | § 12337

medhyam caitat puṃsavanam ca | | § 12338

dārvīpaṭolabr̥hatīsevyamadananimbakṛtamālaghanendras- AS.Ci.21.10
yavaiḥ sasnehairāsthāpanam | § 12339

ebhireva ca vipakvaḥ sneho 'nuvāsanārhasyānuvāsa-
nam | § 12340

dantīmaricaphaṇijjakārdrakakarañjabījapippalīviḍaṅga-
saindhavairūrdhvajatrugate kuṣṭhe kṛmiṣu ca śirovirekaḥ
| § 12341

5

sūtrasthānokto vairecanikadhūmaśca | | § 12342

AS.Ci.21.11 tataḥ sarvato viśuddhasyāntarbahih śamanāni prayu-
ñjīta | | § 12343

AS.Ci.21.12 khadirakadaratiniśāsanaśirīṣaśiṃśapāśākasarjārjuna-
jambūkaravīradhavāmalakīmuṣkakākṣikabadarīvañjulani- 10
mbakarañjakadambamadhūkasārān sārdrān kṛtamālani-
culapaṭolāṅkolabalābilvakuṭajakaṭabhīpāribhadrasahacara-
gṛdhranakhīvaraṇavardhamānārkasaubhañjanātarūśakaśa-
tāvarīśvadamṣṭrāhimārāśvakarṇaśrīparṇīsvayaṃguptāgni-
manthendravāruṅikākodumbarikāmeṣaśṛṅgītuṅtukaguḍū- 15
cīvarśābhūvāyasībrhatīdvayarohiṇīmūrvāśārṅgaṣṭāmūlāni
ca śakalayitvā pṛthak triṃśatpalikāni saṅkṣudya mahati
kaṭāhe 'ṣṭagūṇenāmbhasā kvāthayet | § 12344

aṣṭabhāgaśeṣaṃ niryūhamavatārya parisrāvya ca ta-
smin sarpiṣaḥ palaśatatrayaṃ vipacedīśadavaśeśakaṣāye 20
ca vidalīkṛtāruṣkarasahasratrayamatrāvāpya punaḥ pāca-
yedvigatasvarasānyaruṣkarānyapāsyā tasmin snehe sucū-
rṇitāni prakṣipet | § 12345

vyādhighātavyoṣanākulīmārkaṅkavārkaṅkākādanītagaraka-
ṭukākūṣṭhabilvahiṅguviḍaṅgacitrakātiṣāmustendrayavendra-
vāruṅīrūpya malaloharajolohakāntarasāñjanābhraśukanā-
sādevadālītriphalālāṅgalikīviśālākumbhanikumbhavacāvā-
rāhīmahādramakośātakīprapunnātasomaparṇīnalikādvaya-
paṭolījātīpallavatāpyakāravellīkūlikākandakasaptacchada-
śārṅgeṣṭotpalasārivāgugguluśilājatumūrvākustambarījīva- 30
kadvayapāṭhendrurēkhāvajrakandaharidrādvyalavaṇapa-
ñcakāni pratyekaṃ tripalikāni śṛṅgīviṣapalaṃ caikaṃ tato
darvyā samantādāghaṭya suguptaṃ bhūmau dhānye vā
māsaṃ nikhanet | | § 12346

AS.Ci.21.13 atha kṛtasamśuddhisvastyayanaḥ kuṣṭhī prātastato 35
mātrāmupayunñjīta | § 12347

jīrṇe ca yatheṣṭamāhāraṃ tenāsya pūrvamaṅgāni tudy-
ante bhidyante śūyante sphuranti sphuṭanti ca | § 12348

- tataḥ saptarātrāt punaḥ svasthībhavanti | § 12349
 api ca | | § 12350
 yogarājamavalihya samastaṃ saṃjñayaiva kathitotta- AS.Ci.21.14
 maśaktim | § 12351
 5 hanti kuṣṭhamatipātitaḡātraṃ snāyujālapariśeṣamaśe-
 sam | | § 12352
 śvāsāgnisādārucikāsayakṣmagulmāḡhyavātagrahaṇīpra-AS.Ci.21.15
 mehān | § 12353
 śophaṃ kṛmīn pāṇḡugadaṃ jvarāṃśca nivartayatyeṣa
 10 rasāyanāḡgryaḥ | | § 12354
 triphalādaśamūlamūrvāmustasaptacchadadārunimba- AS.Ci.21.16
 tvaggavākṣīcitrakamañjīṣṭhāvyoṣacūrṇaṃ navagaṇaiḥ sa-
 ktubhiryuktaṃ sakṣaudraṃ śīlayet | | § 12355
 athavā kṣuṇṇānyavān nistuṣān rātrau gomūtraparyuṣ- AS.Ci.21.17
 15 itānahani kiliṅje śoṣayedevaṃ saptāhaṃ bhāvayecchoṣay-
 ecca | § 12356
 tatastān saktūn kṛtvā bhallātakaprapunnāṭāvalgujaci-
 trakaviḡaṅgamustacūrṇacaturbhāḡayuktānasanādikaṣāyeṇa
 pāyayet | | § 12357
 20 evamasanādikvāthapītānāmāragvadhādikaṣāyapītāna vāAS.Ci.21.18
 gojīrṇakānāṃ vā yavānāṃ saktūnaruṣkarāḡgnimanthacū-
 rṇamiśrān khadirāsanāsārarohitakaguḡūcīnāmanyatama-
 sya kaṣāyeṇa dāḡdimāmlavetasāmlena saindhavalavaṇena
 sitāmadhumadhureṇālodya pāyayet | § 12358
 25 eṣa sarvamanthakalpaḥ | § 12359
 yāvakāṃśca bhakṣyānapūpapūrṇakośaśaṣkulī prabhṛ-
 tīn kuryāt | § 12360
 yavavacca godhūmaiḥ | | § 12361
 surāṃ kalpayet palāśakṣārabhāvitaśālitaṇḡulapiṣṭhena AS.Ci.21.19
 30 kṣārodakenaiva sveditena priyaṅgugajapippalīcitrakakebu-
 kailāvālukaparipelavalodhramaricaviḡaṅgacūrṇamiśreṇa nave
 caināṃ bhājane jatusṛte kṣaudrapippalīlīpte sthāpayet |
 § 12362
 tato gandharasopapannāṃ kuṣṭhine pātuṃ dadyāt | |
 35 § 12363
 khadiraśiṃśapāsāramuttamakāraṇīm brahmīm kośav- AS.Ci.21.20
 atīm ca kaṣāyakalpena vipacet | § 12364
 tena kvāthena taṇḡulān bhāvayet | § 12365

- piṣṭaṃ ca svedayet | § 12366
 abhiṣuṇuyācca pūrvavat | | § 12367
- AS.Ci.21.21 trivṛcchyāmāgnimanthasaptalākebukasaṅkhinītilvaka-
 triphalāpalāśaśiṃśapānāṃ rasamādāya palāśadroṇyām- 5
 abhyāsicaya khadirāṅgārataptamayaḥpiṇḍamekaviṃśati-
 vārānnirvāpya tatastaṃ rasamāsicya sthālyāṃ gomayāgn-
 inā sādhayet | § 12368
 sidhyati cāvapet | § 12369
 pippalīcūrṇasya bhāgaṃ dvau madhunastāvadghṛta-
 sya tataścaturbhāgāvaśiṣṭe 'vatīrṇe bhūyo 'gnitaptamaya- 10
 ḥpiṇḍaṃ tasmin prakṣipet praśāntaṃ ca lohapātre sugu-
 ptaṃ nidadhyāt | § 12370
 iyamayaskṛtiḥ dussādhamapi kuṣṭhaṃ mehaṃ vā sā-
 dhayati | § 12371
 sthūlaṃ karśayati śophamupahanti sannamagnimu- 15
 ddharati | § 12372
 viśeṣeṇa rājyakṣmiṇāmupadiśyate | § 12373
 varṣaśatāyūścaināmupayujya puruṣo bhavati | | § 12374
- AS.Ci.21.22 asanādikvāthamāsicya palāśadroṇyamayoghanaistapt-
 aiḥ saṃyojya nirvāpya ca kṛtasamskāre kalaśe prakṣipyā 20
 vatsakādiṃ prativāpya kṣaudraṃ ca suguptaṃ māsaṃ ni-
 dhāyopayujjīta | | § 12375
- AS.Ci.21.23 evaṃ nyagrodhādiṣvāragvadhādiṣu cāyaskṛtiṃ vida-
 dhyāt | § 12376
 khadirasuradārūkvāthaprasthaṃ kṣaudraprasthaṃ ma- 25
 tsyaṇḍikāpprasthaṃ lohacūrṇārdhaprasthaṃ triphalācat-
 urjātakamaricāni ca kāṛṣikāṇi prakṣipyāyase bhāṇḍe mās-
 asthitaṃ tadupayojayet | | § 12377
- AS.Ci.21.24 rasāyanaprayogeṇa ca lohatulāṃ tuvarakāsthīni bhallā-
 takānyalambuṣāmavalgujaṃ guggulumarśovihitavidhān- 30
 ena vā citrakamiti | | § 12378
- AS.Ci.21.25 bhavati cātra | § 12379
 kilāsakuṣṭhagrahaṇīpramehasthūlatvadurnāmabhaganda-
 reṣu | § 12380
 pāṇḍutvaśūnatvakaphāmayeṣu manthādiyogān vida- 35
 dhīta dhīmān | | § 12381
- AS.Ci.21.26 śālayo yavagodhūmakoradūṣāḥ priyaṅgavaḥ | § 12382
 mudgā masūrāstuvārī tiktaśākāni jāṅgalam | | § 12383

- triphalāruṣkarāriṣṭakṣaudrayojitabhāvitam | § 12384 AS.Ci.21.27
dhātrīkhadiranimbāmburasam mudgapaṭolajam | | § 12385
madyānyausaḍhagarbhāṇi mathitaṃ cendurājimat | AS.Ci.21.28
§ 12386
- 5 annapānaṃ hitaṃ kuṣṭhe na tvamlalavaṇoṣaṇam |
§ 12387
dadhidugdhaguḍānūpatilamāśāṃstyajettarām | | § 12388
tulārdham nimbapañcāṅgyāstathā khadirasārataḥ | AS.Ci.21.29
§ 12389
- 10 harītakīdalatulāṃ bhallātakatulāṃ daśa | | § 12390
kṛṣṇāviḍaṅgakuḍavāvaikadhyam vipacejjale | § 12391 AS.Ci.21.30
kaṣāyaṃ taṃ parisrāvya nidadhyāttāmrabhājane | |
§ 12392
- 15 ṣaṇmāsataḥ pibet kuṣṭhakṛmimhairvimucyate | § 12393 AS.Ci.21.31
nimbāriṣṭa iti khyāto varuṇenaiṣa nirmitaḥ | | § 12394
viḍaṅgasārāmalakābhayānām palam palam trīṇi palāni AS.Ci.21.32
kumbhāt | § 12395
- 20 guḍasya ca dvādaśa māsameṣa jitātmanā hantyaupayujyamānaḥ | | § 12396
kuṣṭhaścitraśvāsakāsodarārśomehaplīhagranthirugjantugulmān | § 12397 AS.Ci.21.33
siddham yogaṃ prāha yakṣo mumuḥṣorbhikṣoḥ prānān māṇibhadraḥ kilemam | | § 12398
- 25 kaṭukāpaṭolamūlottamāvacānimbarātrimañjiṣṭhānām | AS.Ci.21.34
§ 12399
- 30 samśīlitaḥkaṣāyastvagāmayān śleṣmapittabahulān hanti | | § 12400
vātottarāmstu sarpirvipācitaṃ kvathitakalkitaiśca kaṭukādyaiḥ | § 12401 AS.Ci.21.35
- 35 khadirāriṣṭaguḍūcīsuratarudārvīśca kalpayet pṛthagevam | | § 12402
śītaḥ kaṣāyaḥ khadirasya pītaḥ sakṣaudratārksyo harati AS.Ci.21.36
prasahya | § 12403
- 35 tvakkaṅṭharogāpacigulmamehān balāhakān vāyuriva pracāṇḍaḥ | | § 12404
sarpirmadhubhyām triphalārasena viḍaṅgakalkena ca AS.Ci.21.37
samprayuktaḥ | § 12405

	kuṣṭhaṃ kaṣāyaḥ khadirasya hanti tiṣṭhan kaṣāyaṃ manasīva dharmah § 12406	
AS.Ci.21.38	khadirasya lūnaśiraso mūle khātasya madhyamaṃ mū- lam § 12407	
	chitvādho 'yaḥkumbhaṃ rasasaṃgrahaṇāya nidadhīta § 12408	5
AS.Ci.21.39	liptāt kṛṣṇamṛdendhanaiśca nicitādādīpitādvahninā § 12409	
	tasmādyascyavate rasaḥ sa sahitaḥ kṣaudrājyadhātrīra- saiḥ § 12410	10
	pītaḥ kuṣṭhabhagandarārurapacīmehāsrāpāṇḍūn jayet § 12411	
	prasthastasya jarāṃ ca bhojyamiha tu tyājyaṃ ca bha- llātavat § 12412	
AS.Ci.21.40	yojya khadiravannimbaśiṃśapārāgvadhāsanam § 12413	15
	rohatikaṃ surāhvaṃ ca dhadirodakapāyinaḥ § 12414	
AS.Ci.21.41	dārvī rasāñjanaṃ vā gomūtreṇa prabād hate kuṣṭham § 12415	
	abhayā prayojitā vā māsam savyoṣaguḍatailā § 12416	
AS.Ci.21.42	darvikaliṅgakaṭukātiviṣāgnipāṭhāmūtreṇa sūkṣmaraj- aso dharaṇapramāṇāḥ § 12417	20
	pītā jayanti gudajodaragulmakuṣṭhakoṣṭhānilādhyapa- vanagrahaṇīpramehān § 12418	
AS.Ci.21.43	lākṣādantīmadhurasavarādvīpipāṭhāviḍaṅgapratyakpu- ṣpītrikaṭurajanīsaptaparnāṭarūṣam § 12419	25
AS.Ci.21.44	raktā nimbaṃ suratarukṛtaṃ pañcamūlyau ca cūrṇam pītvā māsam jayati hitabhuggavyamūtreṇa kuṣṭham § 12420	
AS.Ci.21.45	daśapalamariṣṭapallavakusumajaṭatvakphalaṃ yathā- kālam § 12421	30
	prayāharet samastaṃ kṛtamālatarośca tattadvat § 12422	
AS.Ci.21.46	sañcūrṇyāsanakhadirakvāthenāplāvya śoṣayedanile § 12423	
	citrakaghanabhallātakagokṣurakamahauṣadhatriphalāḥ § 12424	35
AS.Ci.21.47	lohaviḍaṅgāvalgujasitopalāḥ palasamā rajīkṛtya § 12425	

- saptāhamekatastadrāsena bhṛṅgyāstato bhāvyaṃ ||
 § 12426
- atha pītamakṣamātraṃ ghr̥tena dugdhena koṣṇasalila- AS.Ci.21.48
 irvā | § 12427
- 5 acirāt karoti vahniṃ matiṃ smṛtiṃ pāṭavaṃ medhām
 || § 12428
- kṛmikuṣṭhagaṇḍapāṇḍupramehavaktrāmayārucicchardīḥ AS.Ci.21.49
 | § 12429
- apacībhagandarasthaulyaduṣṭanāḍīvraṇavyaṅgān || § 12430
- 10 kaphapittajān vikārān viśeṣataḥ suviṣamān nivartayati AS.Ci.21.50
 | § 12431
- varṣādviṣagarakṛtyā nityābhyāsenā khalatipalitāni ||
 § 12432
- trikaṭūttamātilāruṣkarājyamākṣikasitopalāvihitā | § 12433 AS.Ci.21.51
 15 guṭikā rasāyanam syāt kuṣṭhajicca viṣyā ca saptasamā
 || § 12434
- candraśakalāgnirajanīviḍaṅgatuvarāsthyaaruṣkaratripha- AS.Ci.21.52
 lābhiḥ | § 12435
- vaṭakā guḍāṃśaklṛptāḥ samastakuṣṭhāni nāśayantya-
 20 bhyastāḥ || § 12436
- viḍaṅgabhallātakabākucīnāṃ sadvīpivārāhīharītakīnām AS.Ci.21.53
 | § 12437
- salāṅgalīkṛṣṇatikopakulyā guḍena piṇḍī vinihanti ku-
 ṣṭham || § 12438
- 25 pathyākaliṅgakapalāśaphalendurājībhallātakāsthicatu- AS.Ci.21.54
 raṅgulacitrakārkaḥ | § 12439
- sāvartakīkṛmiharaiḥ kramavardhitāṃśaiḥ mūtreṇa tu-
 lyatuvarairvaṭakā gadaghnāḥ || § 12440
- śaśāṅkalekhā saviḍaṅgasārā sapippalikā sahutāśamūlā AS.Ci.21.55
 30 | § 12441
- sāyomalā sāmālakā satailā kuṣṭhāni kṛcchrāṇi nihanti
 līḍhā || § 12442
- bhūnimbanimbatrīphalāpadmakātivīṣākaṇāḥ | § 12443 AS.Ci.21.56
 mūrvāpaṭolīdviniśāpāṭhātiktendravāruṇīḥ || § 12444
- 35 sakaliṅgavacāstulyā dviguṇāśca yathottaram | § 12445 AS.Ci.21.57
 lihyāddantītrivṛdbrahmīścūrṇitā madhusarpiṣā || § 12446
- kuṣṭhamehaprasuptīnāṃ paramaṃ syāttadauṣadham AS.Ci.21.58
 | § 12447

AS.Ci.21.59	varākaṇāviḍaṅgān vā lihyāttailājyamākṣikaiḥ § 12448 khadiraśakalacūrṇaṃ kṣaudrasarpirvimiśraṃ § 12449 sagirijataviḍaṅgaṃ mātrayā sevamānaḥ § 12450 laghumitahitabhojī brahmacārī jitātmā § 12451 śvayathukiṭibhakoṭhaśvitrakuṣṭhāni hanyāt § 12452	5
AS.Ci.21.60	khadirāsanāsārasya tulāṃ drone 'mbhasaḥ kṣipet § 12453	
AS.Ci.21.61	aṣṭame 'hani tattoyaṃ pacedādarvilepanāt § 12454 triphalārdhatulācūrṇaṃ tatpādena tu bākucīm § 12455 tadardhaṃ dvīpino mūlaṃ tadvadbrāhmīm samārka- vām § 12456	10
AS.Ci.21.62	lohakrimighnadviprasthaṃ kṣiptvā tadvataḥkīkṛtam § 12457	
AS.Ci.21.63	kuṣṭhamehagrahaṇyaśobhagandariṣu pūjitam § 12458 lāṅgalītriphalālohacūrṇaṃ daśapalaṃ pṛthak § 12459 guṭikātriśataṃ ṣaṣṭiṃ kuryādbhr̥ṅgarasāplutam § 12460	15
AS.Ci.21.64	chāyāśuṣkāṃ ca tatrārdhaguṭikāṃ bhakṣayet puraḥ § 12461	
AS.Ci.21.65	jīrṇe rasena rūkṣeṇa peyāpūrvam ca bhojayet § 12462 yantrito brahmacaryādyaiḥ krameṇa guṭikāmapi § 12463	20
AS.Ci.21.66	khādet parastānmāsasya bhavet kāmacaraḥ kramāt § 12464	
AS.Ci.21.66	evaṃ sarvāṇi kuṣṭhāni jayatyatibalānyapi § 12465 dhīmedhāsmṛtiyuktaśca nīrugjīvet samāḥ śatam § 12466	25
AS.Ci.21.67	vāsāmṛtānimbavarāpaṭolavyāghrikaraṅjodakakalkapa- kvam § 12467	
AS.Ci.21.68	sarpirviṃsarpajvarakāmalāsrakuṣṭhāpahaṃ vajrakam- āmananti § 12468 triphalātrikaṭudvikaṅṭakārīkaṭukākumbhanikumbha- rājavṛkṣaiḥ § 12469	30
AS.Ci.21.69	savacātiviṣāgnikaiḥ sapāṭhaiḥ picubhāgairnavavajrad- ugdhamuṣṭyā § 12470 piṣṭaiḥ siddham sarpiṣaḥ prasthamebhiḥ krūre koṣṭhe snehanam recanam ca § 12471	35

- kuṣṭhaśvitraplīhavardhmāsmagulmān hanyāt kṛcchrā-
 ṁstanmahāvajakākhyam || § 12472
- yaterlelītakavasā kṣaudrajātīrasānvitā | § 12473 AS.Ci.21.70
- kuṣṭhaghñī samasarpirvā sagāyatrīyanodakā || § 12474
- 5 mūtre vinītā triphalārase vā siddhā ghr̥te vāmbhasi ke- AS.Ci.21.71
 vale vā | § 12475
- rasāyanam pathyabhujō haridrā nihanti pāṇḍvāmaya-
 kuṣṭhamehān || § 12476
- pībedamṛtavalyā vā svarasaṁ yantrapīḍitam | § 12477 AS.Ci.21.72
- 10 medhyam tat kuṣṭhamehārśaśchardivātāsranāśanam
 || § 12478
- sthirakaṭhinamaṇḍalānām kuṣṭhānām poṭṭalairhitāḥ AS.Ci.21.73
 svedaḥ | § 12479
- svinnotsannaṁ vilikhet kuṣṭham tīkṣṇena śastreṇa ||
 15 § 12480
- rudhirāgamārthamathavāśṛṅgālābūbhirapaharedraktam AS.Ci.21.74
 | § 12481
- pracchedalpam kuṣṭham nirecayedvā jalaukobhiḥ ||
 § 12482
- 20 ye lepāḥ kuṣṭhānām yujyante nirhṛtāsradoṣānām | AS.Ci.21.75
 § 12483
- saṁsodhitāśayānām sadyaḥ siddhirbhavati teṣām ||
 § 12484
- yeṣu na śastraṁ kramate sparśendriyanāśaneṣu kuṣṭh- AS.Ci.21.76
 25 eṣu | § 12485
- teṣu nipātyaḥ kṣāro raktaṁ doṣam ca visrāvya || § 12486
- lepo 'tikāṭhinaparūṣe supte kuṣṭhe sthire purāṇe ca | AS.Ci.21.77
 § 12487
- pītāgadasya kāryō viṣaiḥ samantrāgadaiścānu || § 12488
- 30 stabdhāni suptasuptānyasvedanakaṇḍulāni kuṣṭhāni | AS.Ci.21.78
 § 12489
- kūrcairdantītrivṛtākaraṁvīrakarañjakuṭajānām || § 12490
- jātyarkanimbajairvā patraiḥ śastraiḥ samudraphenena AS.Ci.21.79
 | § 12491
- 35 ghr̥ṣṭāni gomayairvā tataḥ pradehaiḥ pradehyāni ||
 § 12492
- āragvadhaḥ saidagajaḥ karañjō vāsā gudūcī madanam AS.Ci.21.80
 haridre | § 12493

- śryāhvaḥ surāhvaḥ khadiro dhavaśca nimbo viḍaṅgaḥ
karavīrakaśca || § 12494
- AS.Ci.21.81 granthiśca bhūrjo laśunaḥ śirīṣaḥ salomaśo gugguluk-
ṛṣṇagandhe | § 12495
- phaṇijako vatsakasaptaparṇapīlūni kuṣṭhaṃ sumana- 5
ḥpravālāḥ || § 12496
- AS.Ci.21.82 vacāhareṇustrivṛtā nikumbho bhallātakam gairikama-
ñjanaṃ ca | § 12497
- manaḥśilāle gṛhadhūma elā kāśisalodhrārjunamustas-
arjāḥ || § 12498 10
- AS.Ci.21.83 ityardharūpairvihitāḥ ṣaḍete gopittapītāḥ punareva pi-
ṣṭhāḥ | § 12499
- siddhāḥ paraṃ sarṣapatailayuktāścūrṇāḥ pradehā ba-
huśāḥ prayojyāḥ || § 12500
- AS.Ci.21.84 kuṣṭhāni kṛcchrāṇi navam kilāsam surendraluptam ki- 15
ṭibham sadadrum | § 12501
- bhagandarārśāṃsyapacīm sapāmām hanyuḥ prayukt-
ānacirānnaṛāṇām || § 12502
- AS.Ci.21.85 nimbam haridre surasaṃ paṭolaṃ kuṣṭhāśvagandhe
suradāruśigru | § 12503 20
- sasarṣapaṃ tumburudhānyavanyaṃ caṇḍām ca cūrṇ-
āni samāni kuryāt || § 12504
- AS.Ci.21.86 taistakrapīṣṭaiḥ prathamam śarīraṃ tailāktamudvarta-
yituṃ yateta | § 12505
- tathāśya kaṇḍūḥpiṭakāḥ sakoṭhāḥ kuṣṭhāni śophāśca 25
śamaṃ vrajanti || § 12506
- AS.Ci.21.87 mustāmṛtāsaṅgakaṭaṅkaṭerikāśisakampillakakuṣṭhalodhrāḥ
| § 12507
- gandhopalaḥ sarjarasaṃ viḍaṅgam manaḥśilāle karav-
īratvak || § 12508 30
- AS.Ci.21.88 tailaktagātrasya kṛtāni cūrṇānyetāni dadyādavacūrṇa-
nārtham | § 12509
- dadruḥsakaṇḍūḥ kiṭibhāni pāmā vicarcikā ceti tathā na
santi || § 12510
- AS.Ci.21.89 kāṇḍe mahāvṛkṣabhava nilīnaḥ svinnaḥ kukūle puṭap- 35
ākayuktyā | § 12511
- vicarcikām sarṣapakalkapiṇḍo nihanti lajjāmiva rāgav-
egaḥ || § 12512

- manaḥśilāle maricāni tailamārkaṃ payaḥ kuṣṭhaharaḥ AS.Ci.21.90
pradehaḥ | § 12513
- tathā karaṅjaprapunāṭabījaṃ kuṣṭhānviṭaṃ gosalilena
piṣṭaṃ | | § 12514
- 5 guggulumaricaviḍaṅgaiḥ sarṣapakāsīsasarjarasamust- AS.Ci.21.91
aiḥ | § 12515
- śrīveṣṭakālagandhairmanaḥśilākuṣṭhakampillaiḥ | | § 12516
- ubhayaharidrāsahitaiścātrikatailena miśritairebhiḥ | AS.Ci.21.92
§ 12517
- 10 dinakarakarābhitaptaiḥ kuṣṭhaṃ ghrṣṭaṃ ca naṣṭaṃ ca
| | § 12518
- maricaṃ tamālapatraṃ kuṣṭhaṃ samanaḥśilaṃ sakās- AS.Ci.21.93
īsam | § 12519
- tailena yuktamuṣitaṃ saptāhaṃ bhājane tāmre | |
15 § 12520
- tenāliptaṃ sidhma saptāhāt gharmasevino 'paiti | AS.Ci.21.94
§ 12521
- māsānnavam kilāsam snānena vinā viśuddhasya | |
§ 12522
- 20 mayūraṃ jarjaritaṃ samūlaṃ dagdhvā parisrāvya ca AS.Ci.21.95
saptakṛtvah | § 12523
- tenāmbhasā kaṅguṇikotthatailaṃ siddhaṃ paraṃ si-
dhmanibarhaṇāya | | § 12524
- 25 jīvantī mañjiṣṭhā dārvī kāmpillakaṃ payastuttham | AS.Ci.21.96
§ 12525
- eṣa ghrṭatailapākaḥ siddhaḥ siddhe ca sarjarasaḥ | |
§ 12526
- deyaḥ samadhūcchiṣṭo vipādikā tena naśyati hyaktā | AS.Ci.21.97
§ 12527
- 30 carmairkuṣṭhakiṭibhaṃ kuṣṭhaṃ śāmyatyalasakaṃ ca
| | § 12528
- saptaparnakaraṅjārkaṃ mālatīkaravīrajaṃ | § 12529 AS.Ci.21.98
- mūlaṃ snuhīśirīṣābhyāṃ citrakāsphotayorapi | | § 12530
- karaṅjabījadviniśāvyoṣaīdagajasarṣapāḥ | § 12531 AS.Ci.21.99
- 35 varā vellam ca taistailaṃ sagomūtrairvipācitam | |
§ 12532
- kuṣṭhaduṣṭavraṇagrathigaṇḍamālābhagandarān | § 12533 AS.Ci.21.100

- viśeṣādvātakaphajān hantyaḥyaṅgena vajrakam ||
 § 12534
- AS.Ci.21.101 eraṇḍatārksyaghananīpakadambabhārngīkampillavella-
 phalinīsuravāruṇībhiḥ | § 12535
 nirguṇḍyaruṣkarasurāhvasuvarṇadugdhāśrīveṣṭaguggu-
 luśilāharitālaviśvaiḥ || § 12536
- AS.Ci.21.102 tulyasnugarkadugdham siddham tailam smṛtam mah-
 āvajram | § 12537
 atīsayitavajrakaguṇam śvitrārśogranthimālāghnam ||
 § 12538 10
- AS.Ci.21.103 kanakakṣīrī śailā bhārngī dantyaḥ phalāni mūlam ca |
 § 12539
- AS.Ci.21.104 jātīpravālasarṣapalaśunaviḍaṅgam karañjatvak || § 12540
 saptacchadārkapallavamūlatvañnimbacitrakāsphotam |
 § 12541 15
- AS.Ci.21.105 guñjairāṇḍakabr̥hatīmūlatvaksurasārjakaphalāni || § 12542
 kuṣṭham pāthā mustā ṣaḍgranthātumburutvaco mūrvā
 | § 12543
- AS.Ci.21.106 eḍagajakuṭajaśigrutryūṣaṇabhallātakakṣavakāḥ || § 12544
 haritālamavākpuṣpī tuttham kampillako 'mṛtāsaṅgaḥ | 20
 § 12545
- AS.Ci.21.107 saurāṣṭrī kāsīsam dārvītvak svarjikālavaṇam || § 12546
 etaistailam tailam kaṭutailam vā caturguṇe mūtre |
 § 12547
- AS.Ci.21.108 karavīramūlapallavatoye ca vipācitam jayati || § 12548 25
 kaṭukālābunyastam jityābhyaṅgena vātakaphakuṣṭham
 | § 12549
- AS.Ci.21.109 maṇḍaladadrūkoṣṭhakṛmipāmāvicarcikāḥ sutarām ||
 § 12550
- AS.Ci.21.109 sikthakatutthakaguggulusindūrarasāñjanaiḥ kaṭukata- 30
 ilam | § 12551
 pāmākiṭibhavicarciṣu sādhitamabhyañjane śreṣṭham
 || § 12552
- AS.Ci.21.110 śaileyakampillakapaṭṭikāḥvasurāṣṭrajāsarjarasopalāni |
 § 12553 35
 śilā ca cūrṇo navanītayuktaḥ kuṣṭhe sraṇvatyabhyadhi-
 kam praśastah || § 12554

- eḍagajakuṣṭhasaindhavasiddhārthaviḍaṅgakāñjikairliptam | § 12555 AS.Ci.21.111
 | § 12555
 kṛmipāmāsīdhmadadrūmaṅḍalakuṣṭham śamaṃ yāti
 | | § 12556
 5 lākṣavyoṣaṃ prāpunāṭaṃ ca bījaṃ saśrīveṣṭāḥ kuṣṭha- AS.Ci.21.112
 siddhārthakāśca | § 12557
 takronmiśraḥ syāddharidrā ca lepo dadrūśukto mūla-
 kotthaṃ ca bījaṃ | | § 12558
 dūrvābhayāsaindhavacakramarda kuṣṭherakāḥ kāñjik- AS.Ci.21.113
 10 atakrapīṣṭāḥ | § 12559
 tribhiḥ pralepairapi baddhamūlāṃ dadrūṃ ca kaṇḍūṃ
 ca vināśayanti | | § 12560
 manaḥśilātvakkuṭajam sakuṣṭham salomaśaḥ saidaga- AS.Ci.21.114
 jaḥ karañjaḥ | § 12561
 15 granthīśca bhaurjaḥ karavīramūlaṃ cūrṇāni sādhyāni
 tuṣodakena | | § 12562
 palāśanirdāharasena vāpi karṣonmitānyāḍhaka samm- AS.Ci.21.115
 itena | § 12563
 darvīpralepaṃ pravadanti lepametata param kuṣṭhani-
 20 ṣūdanāya | | § 12564
 elācitrakanimbavṛṣakaṃ kuruvindanāgarārkaṃ ca | AS.Ci.21.116
 § 12565
 cūrṇīkṛtamaṣṭāhaṃ bhāvayitavyaṃ palāśasya | | § 12566
 kṣāreṇa gavāṃ mūtrasrutena tenāsya maṅḍalānyāśu | AS.Ci.21.117
 25 § 12567
 bhidyante dīryanti ca liptānyarkābhitaptāni | | § 12568
 māmsī maricaṃ lavaṇaṃ rajanī tagaraṃ sudhā gṛhā- AS.Ci.21.118
 ddhūmaḥ | § 12569
 mūtraṃ pittaṃ kṣāraḥ pālāśaḥ kuṣṭhanullepaḥ | |
 30 § 12570
 mustaṃ triphalā madanaṃ karañja āragvadhaḥ kaliṅg- AS.Ci.21.119
 ayavāḥ | § 12571
 sasaptāhvakuṣṭhaphalinīdārvyahsiddhārthakaṃ snānam
 | | § 12572
 35 eṣa kaṣāyo vamaṇaṃ virecanaṃ varṇadastathodgha- AS.Ci.21.120
 rṣaḥ | § 12573
 tvagdoṣakuṣṭhaśophaprabādhanāḥ pāṇḍurogaghnaḥ | |
 § 12574

AS.Ci.21.121	karavīranimbakuṭajācchamyākāccitrakācca mūlānām § 12575	
AS.Ci.21.122	mūtre darvīlepaḥ kvātho lepena kuṣṭhaghnaḥ § 12576 śvetakaravīramūlaṃ kuṭajakarañjāt phalaṃ tvaco dā- rvyāḥ § 12577	5
AS.Ci.21.123	śairīṣī tvak puṣpaṃ kārpāsyā rājavṛkṣapatrāṇi § 12579 piṣṭā ca kākamācī caturvidhaḥ kuṣṭhahā lepaḥ § 12580	
AS.Ci.21.124	dārvīrasāñjanasya ca nimbapaṭolasya khadirasārasya 10 § 12581	
AS.Ci.21.125	āragvadhavṛkṣakayostriphalāyāḥ saptaparṇasya § 12582 iti ṣaṭ kaṣāyayogāḥ kuṣṭhaghnaḥ saptamaśca tiniśasya § 12583	
AS.Ci.21.126	snāne pāne ca hitāstathāṣṭamaścāśvamārasya § 12584 15 ālepanaṃ pragharṣaṇamavacūrṇanameta eva ca kaṣā- yāḥ § 12585	
AS.Ci.21.127	tailaghṛtapākayogaiśceśyante kuṣṭhaśāntyarthaṃ § 12586	
AS.Ci.21.127	sarṣapakarañjakośātakāni tailānyatheṅgudīnām ca 20 § 12587	
AS.Ci.21.128	kuṣṭheṣu hitānyāhustailaṃ śreṣṭhaṃ ca khadirasārasya § 12588	
AS.Ci.21.128	śītāḥ pradehasekāstiktaṃ sarpiḥ sirāvirekaśca § 12589 viśaraṇadāhaclede visphoṭe carmadalane ca § 12590 25	
AS.Ci.21.129	śīrṇanakharomamāṃsaḥ kṛmimānannāmbhasī tyajet kuṣṭhī § 12591	
AS.Ci.21.130	sadhyodugdhaṃ dugdhaṃ ṣaṇmāsān kārabhaṃ bhaj- etsamadhu § 12592	
AS.Ci.21.130	eḍagajaḥ saviḍaṅgo mūlānyāragvadhasya kuṣṭhānām 30 § 12593	
AS.Ci.21.131	uddālanam ca dantā gośvavarāhoṣṭradantāśca § 12594 rajanīdvayaṃ kṛmighnaṃ prapunāṭaṃ rājavṛkṣamū- laṃ ca § 12595	
AS.Ci.21.131	kuṣṭhotpāṭanamagryaṃ sapippalīpākalaṃ yojyam 35 § 12596	
AS.Ci.21.132	śvitrāṇām saviśeṣaṃ yoktavyaṃ sarvato viśuddhānām § 12597	

utsanneṣu ca lepāḥ savarṇakaraṇāstathābhyāṅgāḥ ||
§ 12598

pakṣāt pakṣāt chardanānyabhyupeyānmāsānmāsācch- AS.Ci.21.133
odhanam cāpyadhastāt | § 12599

5 śuddhirmūrdhnaḥsyātrirātrātrirātrāt ṣaṣṭhe ṣaṣṭhe mā-
syasṛṇmokṣaṇam ca || § 12600

yo durvānto durvirikto 'thavā syāt kuṣṭhī doṣairuddh- AS.Ci.21.134
atairvyāpyate 'sau | § 12601

10 nissandeham yātyasādhyatvamevam tasmāt kṛtsnānn-
irharedasya doṣān || § 12602

vratadamayamasevātyāgaśīlābhiyogo dvijagurusurap- AS.Ci.21.135
ūjā sarvasattveṣu mairī | § 12603

jinajinasutatārābhāskarārādhanāni prakāṭitamalapāpam
kuṣṭhamunmūlayanti || § 12604

15 iti ekaviṃśo 'dhyāyaḥ ||

4.20 atha dvāviṃśo 'dhyāyaḥ |

athātaḥ śvitrakṛmicikitsitam vyākhyāsyāmaḥ | § 12606 AS.Ci.22.1

iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ || § 12607

kuṣṭhādapi bībhatsam yacchīghrataram ca yātyasādhy- AS.Ci.22.2
atvam | § 12608

5 śvitramatastaśchāntyai yateta dīpte yathā bhavane ||
§ 12609

madayantyāḥ savāyasyāḥ surabhyāragvadhasya ca | AS.Ci.22.3
§ 12610

10 śatam palānām pratyekam varāyāstvāḍhakatrayam ||
§ 12611

vyāghrīvahnikapotāvatsakakhadirārkamūladantyaindrya- AS.Ci.22.4
| § 12612

saniśādvayā daśapalā kvāthe 'mīṣām kṣipet piṣṭvā ||
§ 12613

15 bījam karaṇjeṅgudaśigrunimbānnīlim sanīlotpalaca- AS.Ci.22.5
ndralekhām | § 12614

śyāmām kirātam kaṭukatrayam ca pañcāḍhakam tatra
ca pañcagavyāt || § 12615

20 śamayatyacireṇa ghṛtam mṛduhutavahasādhitam ma- AS.Ci.22.6
hānīlam | § 12616

	na kilāsameva kevalamapacīkṛmikāsakuṣṭhamabhya-	
	stam § 12617	
AS.Ci.22.7	unmādāpasmārāvarśovidradhiśirorogān § 12618	
	galagaṇḍagulmagaṇḍānarbudaśophapramehagarogān	
	§ 12619	5
AS.Ci.22.8	savisarpaśoṣapavanavyādihīviṣamajvarān hanyāt	
	§ 12620	
AS.Ci.22.9	saṃśodhanam viśeṣāt pītasnehasya yojayedanu ca	
	§ 12621	
	śvitre sraṃsanamagryam malayūrasa iṣyate saguḍaḥ	10
	§ 12622	
AS.Ci.22.10	taṃ pītvābhyaktatanuryathābalaṃ sūryapādasantāpam	
	§ 12623	
	seveta viriktaśca tryahaṃ pipāsuḥ pibet peyām	
	§ 12624	15
AS.Ci.22.11	śvitre 'ṅge ye sphoṭā jāyante kaṇṭakena tān bhindyāt	
	§ 12625	
	sphoṭeṣu nissṛteṣu prātaḥ prātaḥ pibet pakṣam § 12626	
AS.Ci.22.12	malayūmasanam priyaṅguṃ śatapuṣpām cāmbhasā	
	samutkvāthya § 12627	20
	pālāśam vā kṣāraṃ yathābalaṃ phāṇitopetam § 12628	
AS.Ci.22.13	viṭuṣāvalgubajāccūrṇam govāribhāvitādvahuśaḥ	
	§ 12629	
	mūlakvāhena pibet kalitarukṛtamālamadanaphalgū-	
	nām § 12630	25
AS.Ci.22.14	pīte kilāsī tilatailadigdho dine dine syādravipādasevī	
	§ 12631	
	jīrṇe ca takrāplutakodravāśī sphoṭodbhavāyaiṣa vidhi-	
	strirātram § 12632	
AS.Ci.22.15	vidhvānyedyuḥ sphoṭakān kaṇṭakaistān bastāmbhobh-	
	irghṛṣṭayā śuktavartyā § 12633	30
	limpet kāmam lepanādvedanāyām lepo yojyaḥ śaṅkh-	
	anābhirjalena § 12634	
AS.Ci.22.16	vyoṣasarṣapaniśāgrhadhūmairyāvaśūkapaṭucitrakayu-	
	ktaiḥ § 12635	35
	kolatulyaguṭikārdhaviṣāṃśā śvitraḥkuṣṭhaśamano vara-	
	lepaḥ § 12636	

- gavyaṃ mūtraṃ citrakavyoṣayuktaṃ sarpiḥkumbhe samsthitaṃ kṣaudramiśraṃ | § 12637 AS.Ci.22.17
- pakṣādūrdhvaṃ śvitranā peyametataḥ kāryaṃ cāsmāi kuṣṭhadrṣṭaṃ vidhānam || § 12638
- 5 mārkaṃmathavā khāded bhrṣṭaṃ tailena lohapātra- AS.Ci.22.18
stham | § 12639
- bījakaśṛtaṃ ca dugdhaṃ tadanupibecśvitranāśāya || § 12640
- pūtikārkavyādhighātasnuhinā mūtraih piṣṭāḥ pallavā AS.Ci.22.19
10 jātijāśca | § 12641
- ghnantiyālepācśvitradurnāmadadrūn pāmākoṭhān du-
ṣṭanāḍivraṇāṃśca || § 12642
- dvaipyāṃ dagdhaṃ carma mātaṅgajaṃ vā śvitre lepa- AS.Ci.22.20
stailayukto variṣṭhaḥ | § 12643
- 15 pūtikīṭo rājavṛkṣodbhavana kṣāreṇākṭaḥ śvitrameko 'pi
hanti || § 12644
- rātrau gomūtre vāsitaṃ jarjarāṅgānahnicchāyāyāṃ śoṣ- AS.Ci.22.21
ayet sphoṭahetūn | § 12645
- evaṃ vārāṃstrīn bhāvayecślakṣṇapiṣṭaiḥ snuhyāḥ kṣī-
20 reṇa śvitranāśāya lepaḥ || § 12646
- akṣatailadrutālepaḥ kṛṣṇasarpoḍbhavāmaśī | § 12647 AS.Ci.22.22
- śikhipittaṃ tathā dagdhaṃ drīberaṃ vā tadāplutaṃ || § 12648
- upoṣitāyānnakālāṃstrīn śvetakṛkavākave | § 12649 AS.Ci.22.23
- 25 yaṣṭyāhvakuṣṭhaidaḡajabījacūrṇaṃ ghṛtānvitam || § 12650
- dadyāttasya puriṣeṇa śvitramuddālya lepayet | § 12651 AS.Ci.22.24
- māsaṃ hantiyāśu tacśvitraṃ viśeṣādguhyasaṃśrayam
|| § 12652
- lepaḥ paṭuvellaśilā kāsīsaṃ rocanā kanakapuṣpī | AS.Ci.22.25
30 § 12653
- gopittayuktamathavā capalāñjanayugmaloharajaḥ || § 12654
- kākodumbarikā vā sāvalgujacitrakā sagomūtrā | § 12655 AS.Ci.22.26
- kadalīkṣārayutaṃ vā kharāsthi dagdhaṃ sagorudhi-
35 ram || § 12656
- nīlotpalaṃ sakuṣṭhaṃ sasaindhavaṃ hastimūtrapi- AS.Ci.22.27
ṣṭaṃ vā | § 12657

	hastimadādhyuṣito vā mālatyāḥ kṣāarakakṣāraḥ	
	§ 12658	
AS.Ci.22.28	siddhārthakābr̥hatyau karañjakośātakīphalaṃ guñjā	
	§ 12659	
AS.Ci.22.29	śukanāsā sagavākṣī svarṇakṣīrīnikumbhaśca § 12660	5
	lāṅgalikī hayamārastilvakabhallaṭakāśvamūtrī ca	
	§ 12661	
	mustā snuhī sahiṃsrā suvarṇaśakalā phalopetā	
	§ 12662	
AS.Ci.22.30	mūlakabījaṃ vyoṣaṃ pīluviḍaṅgāni karṇikāraśca	10
	§ 12663	
AS.Ci.22.31	picumandajātīkisalabayabākucikātutthakuṣṭhāni § 12664	
	kaṭurohiṇīmanohvātriphalā ca sukalkitā gavāṃ mṛtre	
	§ 12665	
AS.Ci.22.32	gajahayakharamūtrāṇaṃ pātratrityaṃ snugarkadu-	15
	gdhābhyāṃ § 12666	
	dvau kuḍavāviha dadyāt sarṣapatailācca cāturthīm	
	§ 12667	
AS.Ci.22.33	darvīlepaṃ siddhā rasakriyā mūtrikā nāma § 12668	
	śvitraṃ ghr̥ṣṭaṃ liptaṃ trīnālepāṃstayā na laṅghayati	20
	§ 12669	
AS.Ci.22.34	maśatīlakacarmakīlagranthyarbudasarvakūṣṭhaghñī	
	§ 12670	
AS.Ci.22.34	kuḍavo 'valgubājījāddharitālacaturthabhāgasammiśraḥ	
	§ 12671	25
	mūtreṇa gavāṃ piṣṭaḥ savarṇakaraṇaḥ paraṃ śvitre	
	§ 12672	
AS.Ci.22.35	kṣāre sudagdhe gajaliṅḍaje vā gajasya mūtreṇa paris-	
	ute ca § 12673	
AS.Ci.22.36	dronapramāṇe daśabhāgayuktaṃ datvā pacedbījama-	30
	valgubājānāṃ § 12674	
	śvitraṃ jayeccikṇatāṃ gatena tena pralīptaṃ bahu-	
	śaḥ praghr̥ṣṭaṃ § 12675	
AS.Ci.22.37	kuṣṭhaṃ maśaṃ vā tilakālakāṃ vā yadvā vraṇe syāda-	
	dhimāṃsajātaṃ § 12676	35
	bhallātakadvīpisudhārkaṃmūlaguñjāphalatrīyūṣaṇaśa-	
	ñkhacūrṇaṃ § 12677	

- tutthaṃ sakuṣṭhaṃ lavaṇāni pañca kṣāradvayaṃ lāṅg-
alīkāṃ ca paktvā || § 12678
- snugarkadugdhe tadvidadhīta lepam | § 12679 AS.Ci.22.38
- kuṣṭhe kilāse tilakālakeṣu maṣeṣu durnāmasu carmak-
5 īle || § 12680
- śudhyā śoṇitamokṣairvirūkṣaṇairbhakṣaṇaiśca saktū-
nām | § 12681 AS.Ci.22.39
- śvitraṃ kasyacideva praśāmyati kṣīṇapāpasya || § 12682
- kṛmicikitsitam | § 12683 AS.Ci.22.40
- 10 snigdhasvinne guḍakṣīramatsyādyaiḥ kṛmiṇodare |
§ 12684
- utkleśitakrimikaphe śarbarīṃ tām sukhoṣite || § 12685
- surasādigaṇaṃ mūtre kvāthayitvārdhavāriṇi | § 12686 AS.Ci.22.41
- taṃ kaṣāyaṃ kaṇāgālākṛmijitkalkayojitam | § 12687
- 15 satailasvarjikākṣāraṃ yuñjyādbastiṃ tato 'hani ||
§ 12688
- tasminneva nirūḍhaṃ taṃ pāyayeta virecanam | § 12689 AS.Ci.22.42
- trivṛtkalkaṃ phalakaṇākaṣāyāloḍitam tataḥ | § 12690
- 20 ūrdhvādhaḥśodhite kuryāt pañcakolayutaṃ kramam
|| § 12691
- kaṭutiktakaṣāyāṇāṃ kaṣāyaiḥ pariṣecanam | § 12692 AS.Ci.22.43
- kāle viḍaṅgatailena tatastamanuvāsayet || § 12693
- śīrorogaṇiṣedhoktamācarenmūrdhageṣvanu | § 12694 AS.Ci.22.44
- udriktatiktakaṭukamalpasnehaṃ ca bhojanam || § 12695
- 25 viḍaṅgakṛṣṇāmaricapippalīmūlaśigrubhiḥ | § 12696 AS.Ci.22.45
- pibet sasvarjikākṣāriyavāgūṃ takrasādhitām || § 12697
- rasaṃ śīrīṣakiṇihīpāribhadrakakembukāt | § 12698 AS.Ci.22.46
- palāśabījapattūrapūtīkādvā pṛthak pibet | § 12699
- 30 sakṣaudraṃ surasādīn vā lihyāt kṣaudrayutān pṛthak
|| § 12700
- śatakṛtvo 'śvaviṭcūrṇaṃ viḍaṅgakvāthabhāvitam | AS.Ci.22.47
§ 12701
- kṛmimānmadhunā lihyāt bhāvitam vā varārasaiḥ |
§ 12702
- 35 śīrogateṣu krimiṣu cūrṇaṃ pradhamanaṃ ca tat ||
§ 12703
- ākḥukarṇīkīsalayaiḥ supīṣṭaiḥ piṣṭamiśritaiḥ | § 12704 AS.Ci.22.48

	paktvā pūpalikāṃ khādet dhānyāmlaṃ ca pibedanu	
	§ 12705	
AS.Ci.22.49	sapañcakolalavaṇamasāndraṃ takrameva vā § 12706	
	nīpamārkavanirguṇḍīpallaveṣvapyayaṃ vidhiḥ § 12707	
AS.Ci.22.50	viḍaṅgacūrṇamiśrairvā piṣṭairbhakṣyān prakalpayet 5	
	§ 12708	
	viḍaṅgataṇḍulairyuktamardhāṃśairātape sthitam	
	§ 12709	
AS.Ci.22.51	dinamāruṣkaraṃ tailaṃ pāne bastau ca yojayet § 12710	
	surāhvasaralāsnehaṃ pṛthagevaṃ ca kalpayet § 12711	10
AS.Ci.22.52	tilvakoddālakapale trivṛcchyāme tadardhataḥ § 12712	
	dantīdravantyāvardhena tadardhe cavyacitrakau	
	§ 12713	
AS.Ci.22.53	piṣṭvā viḍaṅgayūṣeṇa tena bhāvitapīḍitāt § 12714	
	tailaprasthaṃ tilātsādhyam krimighnavigūṇe rase 15	
	§ 12715	
	tacchodhanaṃ pibet kāle vidadhyāccānuvāsanam	
	§ 12716	
AS.Ci.22.54	kośātakīkarañjomāsarṣapasnehakalpanam § 12717	
	kṛtvā tenaiva vidhinā pāyayedudarakrimim § 12718	20
AS.Ci.22.55	purīṣajeṣu sutarāṃ dadyādbastivirecane § 12719	
	śirovirekaṃ vamaṇaṃ śamaṇaṃ kaphajanmasu	
	§ 12720	
AS.Ci.22.56	raktajānāṃ pratīkāraṃ kuryāt kuṣṭhacikitsitam § 12721	
	indraluptavidhiścātra vidheyo romabhojiṣu § 12722	25
AS.Ci.22.57	kṣīrāṇi māṃsāni ghr̥taṃ guḍaṃ ca dadhīni śākāni ca	
	parṇavanti § 12723	
	samāsato 'mlānmadhurānrasāṃśca krimīn jighāṃsuḥ	
	parivarjayecca § 12724	
	iti dvāvīṃśo 'dhyāyaḥ	30

4.21 atha trayaviṃśo 'dhyāyaḥ |

AS.Ci.23.1	athāto vātavyādhicikitsitam vyākhyāsyāmaḥ § 12726	
	iti ha smāhurātreyaḍayo maharṣayaḥ § 12727	
AS.Ci.23.2	sarveṣu kevalānilavikāreṣvantarbahīḥ snehasvedau sāv-	
	lvalenopanāho nivātaṃ sthānaṃ prāvāraṇāni daśamū-	

- lakvāthasiddhā mahāsnehapragāḍhāḥ snigdhā dadhyam-
mlā nāgarapippalitīkṣṇā grāmyānūpaudakaśiraḥpiṣitarasāḥ
payāṃsi yūṣāḥ prīṇanāni cānnāni | § 12728
taireva ca māṃsairmahāsnehasaṃsṛṣṭaistadaktānāma-
5 bhīkṣṇaṃ piṇḍādisvedāḥ | | § 12729
api ca | § 12730 AS.Ci.23.3
kolakulatthāmarataruyavamisimāśātasīvacākuṣṭham |
§ 12731
- rāsnātailaphalāni ca vātajidutkārikāmloṣṇā | | § 12732
10 biḍālanakuloṣṭrasṛgālādicarmabhirbandhaḥ | § 12733 AS.Ci.23.4
snigdhā bastayo nāvanāni ca prayojyāni | § 12734
doṣopakramaṇīyaṃ cekṣeta | | § 12735
snigdhasvinnasya hi todabhedāyāmaśūlādayo vātavik- AS.Ci.23.5
ārāḥ śīghramupaśāmyanti | § 12736
- 15 snehaśca dhātūn puṣṇāti balaṃ ca dehe janayati | § 12737
tasmāt punaḥ punaḥ snehasvedau śīlayet | § 12738
tanmṛdūkrte ca koṣṭhe nāvatiṣṭhantyanilāmayāḥ | |
§ 12739
- yadi tu sadoṣatvānna nivartante tataḥ sarvaśarīrage 'pi AS.Ci.23.6
20 vāyau viśeṣataḥ pakvāśayāśrite mṛdusnehavirecanaṃ tilv-
akasarpīḥ sātālāghṛtamairaṇḍatailaṃ vā kṣīreṇa dadyāt |
§ 12740
- evaṃ hi viśuddhasrotaso 'nāvṛtaḥ pavano vicarannāśu
śāntimeti | | § 12741
25 api ca | § 12742 AS.Ci.23.7
snigdhāmlalavaṇoṣṇādyairāhārairhi malaścītaḥ | § 12743
sroto badhvānilaṃ rundhyāttasmāttamanulomayet | |
§ 12744
- atha durbale virecye nirūhaṃ pācanīyadīpanīyadravy- AS.Ci.23.8
30 ayuktamevaṃvidhaṃ ca bhojyam | § 12745
bhojyayuktaṃ vā sraṃsanamavacārayet | § 12746
viśuddhasya ca samiddhe 'grāvasakṛt snehasvedau sv-
ādvamlalavaṇaṃ cānnapānam | § 12747
evamapyanivṛttāvavapīḍakasnehān bastikarma ca pra-
35 yojayet | | § 12748
- āmāśayagate kṛtavamanasya śaḍḍharaṇaṃ cūrṇaṃ pa- AS.Ci.23.9
rataśca yathārhaṃ snehādīn | § 12749

- nābhideśamāśrite bilvaśalāṭubhiḥ siddhān matsyān |
 § 12750
- aśeṣakoṣṭhāśrite punararśograhaṇīvihitamāmamalap-
 ācanam kṣāropayogānantargulmopakramam ca prayuñj-
 īta | § 12751 5
- AS.Ci.23.10 hrdayasthe aṃsumatyā śṛtam payah | | § 12752
 śrotrādigate śirogate ca viśeṣeṇa snaihikam nasyam
 dhūmam śirobastimardanālepanānyathāsvam ca srotasām
 prīṇanam | | § 12753
- AS.Ci.23.11 tvaci sthite 'bhyaṅgasvedanivātāni | § 12754 10
 rakte śītapradehavirekaraktamokṣāḥ | § 12755
 māṃsamedasorvirekāsthāpanaśamanāni | § 12756
 asthimajjñorantarbahihśnehāḥ | § 12757
 śukraprāpte harṣaḥ śukralam cānnapānam | § 12758
 vibaddhe tu śukre virecanam | § 12759 15
- AS.Ci.23.12 tato 'nubandhe 'nantaroktām kriyām kuryāt putrakām-
 īyam cekṣeta | | § 12760
 śuśyati tu garbhe bāleṣu ca yaṣṭimadhukakāśmaryaph-
 alasārivāśarkarāśṛtam payo dadyāt | § 12761
 māṃsādamāṃsarasāmśca br̥mhaṇīyasnehayuktān | | 20
 § 12762
- AS.Ci.23.13 sirāsnāvasandhiprāpte 'bhyaṅgamardanasvedopanāh-
 abandhāgnikarmāṇi | § 12763
 saṅkoce māśasaindhavasādhitam tailamabhyaṅgaḥ |
 § 12764 25
- svāpe bahuśo raktāvasecanam | § 12765
 na tvaṅgamlānau śośabhayāt | § 12766
 srutaraktasya tailalavaṇāgāradhūmaiḥ pradehaḥ | |
 § 12767
- AS.Ci.23.14 athāpatānakinamasrastākṣamastabdhalāṅgulamaveda- 30
 namasvedanamapralāpinamakhaṭvāghātinamabahirāyāmi-
 nam copakrameta | | § 12768
- AS.Ci.23.15 tatra prāgeva snigdhasvinnāṅgam vyoṣaviḍaṅgaśveta-
 maricairanyaiśca tīkṣṇaiḥ śirovirecanaiḥ srotoviśuddhaye
 kṛtanasyamanantaram cainam vidāryādikvāthamāṃsara- 35
 sakṣīradadhivipakvam sarpiraccham pāyayet | § 12769
 tathā nātimātramanilaḥ prasarati | | § 12770

- tato bhadradārvādivargaṃ vātaghnamāhṛtya sayavak- AS.Ci.23.16
 olakulatthaṃ sānūpamāmsaṃ ca niṣkvāthya tatkaṣāyeṇā-
 mlakṣīravatā madhuravargaprativāpaṃ mahāsnehaṃ vi-
 pacet | § 12771
- 5 tamapatānakinamabhyaṅgapariṣekāvagāhapānabhojanā-
 nuvāsanānāvaneṣu vidadhyāt | | § 12772
- balīyasi ca vāte sukhoṣṇakarīṣapūrṇe kūpe nikhanyād- AS.Ci.23.17
 āmukham | § 12773
- taptāyāṃ vā rathakāraculyāṃ śilāyāṃ vā surāpariṣikt-
 10 āyāṃ śāyayet palālāvachchannam | § 12774
- svedayedvā piṇḍena | § 12775
- mūlakorubūkasphūrjātakārkasaptalāśāṅkhinīsvarasasi-
 ddhaṃ vā talamabhyaṅgādiṣu yojyam abhuktavatā ca-
 itat pītamamladadhimaricavacāyuktamākṣepakamapaha-
 15 nti | | § 12776
- tilapīḍanopakaraṇadravyāṅyalpakālatailaparipītānya- AS.Ci.23.18
 vakṣudya mahati kaṭāhe pānīyenāplāvya kvāthayedāsne-
 hopagamāt | § 12777
- tatastat snehamambhasa upariṣṭāt pāṇīsarāvayoranya-
 20 tareṇādāya vātaghnauṣadhadattaprativāpaṃ snehapākak-
 alpena pacet | § 12778
- etadaṅutailaṃ sarvavātavikāraharam | § 12779
- aṅutailadravyebhyo niṣapadyata ityaṅutailam | | § 12780
- vegāntareṣu ca tīkṣṇānyavapīḍāni pradhamanāni vās- AS.Ci.23.19
 25 akṛddadyāt | § 12781
- tathāsya śleṣmāpagamanena śvasanavimokṣāt samjñā
 punaḥ punarnoparudhyate | § 12782
- kukkuṭakulīraśiṃsumārarāhavasāḥ pāyayet | § 12783
- yavakolakulatthamūlakadadhighṛtatailasiddhāṃ ca ya-
 30 vāgūm | § 12784
- sarvākāraṃ ca gatavegaḥ snehavirecanāsthāpanānuv-
 āsanāni seveta | | § 12785
- trivṛḍṛntīsuvarṇakṣīrīśāṅkhinīviḍaṅgatṛiphalānāma- AS.Ci.23.20
 kṣasamāḥ kalkāḥ bilvamātrakam tilvakamūlānāṃ tṛiphal-
 35 ārasadadhipātre dve ghṛtapātramakam sarvamaikadhyam
 pratisamśrjya vipacedetattilvakasarpīḥ snehavirecanama-
 nilarogeṣu | § 12786
- tilvakavidhireva cāśokaramyakayordraṣṭavyaḥ | § 12787

- śuddhavātapātānakavidhānametat | § 12788
 saṃsr̥ṣṭe yathāsamsargam | | § 12789
 AS.Ci.23.21 sakaphe tu vāte tulburuphalābhayāhiṅgupuṣkaramū-
 lalavaṇatrayacūrṇaṃ yavakvāthena kṛtpārśvārthiharam pi-
 bet | § 12790 5
 hiṅgunāgaradāḍimāmlavetasasauvarcalacūrṇaṃ vā |
 § 12791
 mustapippalīnāgarātiviṣābibhītakabhārṅgīcūrṇaṃ vā
 madyenoṣṇāmbunā vāpatantrakakāsahṛdrogaharam | § 12792
 sauvarcalābhayāvyoṣasiddhaṃ sarpiḥ | § 12793 10
 rāsnāmlavetasasaindhavavacāharātakākalkaśca ghṛta-
 bhr̥ṣṭo bhakṣitaḥ | | § 12794
 AS.Ci.23.22 śuṅṭhīcitrakabhārṅgīsukanāsāniculamahāvallībr̥hatī-
 dvayakākamācīpunarnavairakṣamātrairghṛtaprasthaṃ sād-
 dhayet | § 12795 15
 tat pītaṃ paramapatantrakaśvāsahidhmāhṛdrogaghaṇam
 | § 12796
 pathyāśatārdhakalkena vā sauvarcalapaladvayayuktaṃ
 caturguṇakṣīraṃ ghṛtaprasthaṃ vipācayet tadapatantrak-
 aghnam | § 12797 20
 na cāsyā śodhanārthaṃ bastayastīkṣṇāḥ prayoktavyāḥ
 | § 12798
 hṛdrogacikitsitaṃ cekṣate | | § 12799
 AS.Ci.23.23 antarbahirāyāmāvekāyāmavat sādhyet | § 12800
 tailadroṇyām cātra śayanam | § 12801 25
 antarāyāmaścaitayorghoratarah api ca | | § 12802
 AS.Ci.23.24 vivarṇadantavadanaḥ srastāṅgo naṣṭacetanaḥ | § 12803
 prasvidyaṃśca dhanuṣkampī daśarātraṃ na jīvati | |
 § 12804
 AS.Ci.23.25 vegeṣvato 'nyathā jīvenmandeṣu vinato jaḍaḥ | § 12805 30
 khañjaḥ kuṇiḥ pakṣahataḥ paṅgulo vikalothavā | |
 § 12806
 AS.Ci.23.26 hanustambhamapyarditavaccikitset | § 12807
 svedayitvā ca hanū stabdhau srastau svasthānamānīya
 pāṇibhyāṃ pīḍayet | § 12808 35
 vivṛtāsye cibukaṃ connāmayet | § 12809
 saṃvṛtāsye ca nāmayet | | § 12810
 AS.Ci.23.27 jihvāstambhe sāmānyokto vidhirekāyāme ca | § 12811

tathā mahātrṇapañcamūlavidyādijīvanīyāni medya-
māmsānyaudakakandāṃśca dviguṇodake kṣīraśeṣaṃ ni-
ṣkvāthya parisrāvya tailaprasthenonmiśraṃ punaradhiśr-
ayet | § 12812

5 kṣīrānugame cāvātārya śītaṃ manthayet | § 12813
tataḥ snehamādāya pūrvavadvipacet | § 12814
etat kṣīratailaṃ pānābhyaṅgādiṣu vidheyam | § 12815
tailavihīnamidameva kṣīraghṛtamakṣitarpaṇam | | § 12816
tilvakaphalasiddhakṣīradadhnā ca saha māmsarasān AS.Ci.23.28

10 kalpayet | § 12817
yathoktāśca yavāgūḥ snigdhasca nasyadhūmakavala-
grahāḥ prayojyāḥ | § 12818
kṛṣṇabhūmikedāraṃ rohiṇīkāṣṭhairnātiśuṣkairdāhayet
| § 12819

15 upalipya ca gomayena punaḥ khadirakāṣṭhairdagdhvā
tadbhasmāpanīya tatra śītībhūte tailaṃ niṣecayet | § 12820
uṣitaṃ ca niśāṃ khānayet | § 12821
tāmanugatatailaṃ mṛttikāmādāya pañcamūlena saha
kvāthayet | § 12822

20 tamapi kvāthaṃ parisrutamaṣṭaguṇena payasā tailā-
śeṣaṃ pācayet | § 12823
etadapyaṇutailaṃ nāvanāt sarvavātavyādhiharam | |
§ 12824

tadvacca pañcamūlakāṣṭhairdagdhvā bhasmāpanīya AS.Ci.23.29
25 vidyādīsiddhena tailena śataśo niṣicya pūrvavanmṛda-
mādāyoṣṇodakavati kaṭāhe 'bhyāsicya tailaṃ pāṇinā pic-
unā vā grhītvā vātaharauśadhakvāthamāmsarasakṣīrāmla-
bhāgasahasreṇa sahasrapākam sādhayedyāvatā kālena śa-
knuyāt paktuṃ prativāpaścātra haimavatā dakṣiṇāpath-
30 agā cāsvagandhā vātaghnāni ca dravyāṇi | § 12825

sidhyati cāsmiṇ śaṅkhamādhmāpayet | § 12826
dundubhīn vādayet | § 12827
brāhmaṇānadyāpayet bhojayecca | § 12828
chatraṃ dhārayet | § 12829

35 bālavyajanaiśca vījayet | § 12830
tatsiddham nasyapānābhyaṅgabastiṣu prayuñjīta |
§ 12831

	etatsahasrapākamanivāryavīryaṃ tailamevaṃ bhāgaś- atapakvaṃ śatapākam § 12832	
	abhīkṣṇaṃ ca svedayet § 12833	
	tataḥ snigdhasvinnasya ślakṣṇasya mṛdunaścarmaṇo vāsaso vā caturaṅgulavistr̥tābhiḥ paṭṭikābhirvakrībhūta- 5 pradeśānavagr̥hṇan sarvato veṣṭayet badhnīyāt § 12834	
	niśi badhvā divā muñceddivā vā jīśi § 12835	
	mokṣānte cotkārikābhiḥ susnigdhabhirvātaghnaprakl- r̥ptābhiḥ svedayet § 12836	
	avyathaṃ ca pratilomaṃ pramārijayannṛju kurvaṃśca 10 punarbadhnīyāt § 12837	
	evaṃ saptarātram § 12838	
	saśophe tu vamanamācaret § 12839	
	sadāharāge balavataḥ sirāvyadham § 12840	
	ghṛtakṣīrabastisekān vātapittaghnakriyāṃ ca § 12841 15	
AS.Ci.23.30	ekāṅgarogiṇamamlānagātraṃ snehasvedopapannaṃ mṛ- dunā saṃśodhanena saṃśodhyānuvāsyāsthāpya cākṣepa- kavidhānenopacaret § 12842	
	viśeṣato balātailamanuvāsanārthe § 12843	
	doṣasaṃsarge yathāsaṃsargam § 12844 20	
	kukkuṭiṃ vā rasāyanavidhānenopayujjīta § 12845	
	apabāhuke nācanamūrdhvbhaktam ca nirāme sneha- pānam § 12846	
	viśvabhīprabhṛtiṣu pādadhānteṣu yathoktāṃ sirāṃ vidhvā vātavyādhivadupācaret § 12847 25	
AS.Ci.23.31	ūrustambhe tu snehāsr̥ksrāvavamanāvirecanabastika- rmāṇi pariharet § 12848	
	āmaśleṣmabhyāṃ saha teṣāṃ virodhāt § 12849	
	ūrulīnānāṃ vāyunā stabdhānāṃ ca vamanādibhirū- rdhvaṃ netumambhasāmiva nimnāt sthalamaśakyatvāt 30 § 12850	
	tatastatra tu bahuśaḥ śamanaśoṣaṇāni yuktyāvekṣya yujjīta § 12851	
	rūkṣopacārān yavaśyāmākakodravoddālakamalavaṇa- malpatailasiddham śākaṃ kṣārāriṣṭamadhūdakāni ca śīla- 35 yet § 12852	
AS.Ci.23.32	sa saindhavaṃ vacādiṃ haridrādiṃ vatsakādiṃ vā § 12853	

- ṣaḍdharāṇaṃ vā harītakīḥ pippalīrvā | § 12854
 śārṅgeṣṭāmadanadantīvatsakaṃ vā | § 12855
 svādukaṅṭakāragvadhādārvīmarubakapāṭhākarañjakū-
 lakacūrṇaṃ vā sakṣaudraṃ mastunā pibet | § 12856
 5 citrakadevadārukuṣṭhapāṭhātiktakarohiṇīrvā madhunā
 lihyāt | § 12857
 triphalāpippalīmustacavikākaṭurohiṇīrvā | § 12858
 svedāṃśca rūkṣān kuryāt | | § 12859
 atyapatṛptaṃ tu rūkṣaṃ kṣāmamanidraṃ jāṅgalaras- AS.Ci.23.33
 10 aiḥ śālibhīśca tarpayet | § 12860
 sarṣapatailaṃ vā saralakuṣṭhaśrīveṣṭakasuradārunāga-
 kesarājagandhāsiddhaṃ sakṣaudraṃ pibet | § 12861
 sasaindhavapalaṃ śuṅṭhīcitrapippalīmūlānāṃ pṛ-
 thak dvipalaṃ daśa bhallātakāsthīni kalkīkṛtyaikadhyam-
 15 āranālāḍhakena saha tailapraṣṭhaṃ pacet | § 12862
 tatsarvavātavikāreṣu pathyaṃ viśeṣādūrustambhārśo-
 gṛdhrasīghnamapatyadaṃ ca | § 12863
 bahirapi śleṣmakṣapaṇāya kṣaudrasarṣapakarañjapha-
 lavalāmīkamṛdgomūtrairusṇairlepayet | § 12864
 20 saubhāñjanatarkārīdvayasalarjunaḥkarañjāḍhakīgokṣu-
 rakairleponmardanasekān kuryāt | § 12865
 vyāyāmaīśca vividharmedaḥ kṣapayet | § 12866
 sthalānyullaṅkṣayet | § 12867
 pratisrotaḥ saritamavyālāṃ taret | § 12868
 25 evamūrustambho hi śuṣkeśleṣmaṇi praśāmyatīti | |
 § 12869
 bhavati cātra | § 12870 AS.Ci.23.34
 saḥacaraṃ suradāru sanāgaraṃ kvathitamambhasi ta-
 ilavimīśritam | § 12871
 30 pavanapīḍitadehagatiḥ piban drutavilambitago bhava-
 tīcchayā | | § 12872
 rāsnāmahaṣadhadvīppippalīśaṭhipauṣkaram | § 12873 AS.Ci.23.35
 piṣṭvā vipācayetsarpīrvātarogaharaṃ param | | § 12874
 nimbāmṛtāvṛṣapaṭolanidigdīkānāṃ bhāgān pṛthagd- AS.Ci.23.36
 35 aśapalān vipacedghaṭe 'pām | § 12875
 aṣṭāṃśaśeṣitarasena punaśca tena praṣṭhaṃ ghṛtasya
 vipacet picubhāgakalkaiḥ | | § 12876

AS.Ci.23.37	pāthāviḍaṅgasuradārugaḷopakulyādvikṣāranāgarani- śāmisicavyakuṣṭhaiḥ § 12877	
	tejovatīmaricavatsakadīpyakāgni-rohiṇyaruṣkaravacāka- namūlayuktaiḥ § 12878	
AS.Ci.23.38	mañjiṣṭhayātiviṣayā viṣayā yavānyā saṃsuddhaguggu- lupalairapi pañcasaṅkhyaiḥ § 12879	5
	tat sevitaṃ vidhamati prabalaṃ samīraṃ sandhyasthi- majagatamapyatha kuṣṭhamīdr̥k § 12880	
AS.Ci.23.39	nāḍīvraṇārbudabhagandaragaṇḍamālā jatrūrhdhvasarv- agadagulmagudotthamehān § 12881	10
	yakṣmāruciśvasanapīnasakāśaśoṣahr̥tpāṇḍurogamada- vidradhivātaraktam § 12882	
AS.Ci.23.40	droṇe 'mbhasaḥ pacedbhāgān daśamūlāccatuṣpalān § 12883	
	yavakolakulatthānām bhāgaiḥ prasthonmitaiḥ saha § 12884	15
AS.Ci.23.41	pādaśeṣe rase piṣṭairjīvanīyaiḥ saśarkaraiḥ § 12885	
	tadvatkharjūrakāśmaryadrākṣābadaraphalgubhiḥ § 12886	
AS.Ci.23.42	sakṣīraiḥ sarpiṣaḥ prasthaḥ siddhaḥ kevalavātanut § 12887	20
	yojyo niratyayaḥ pānanasyābhyañjanabastiṣu § 12888	
AS.Ci.23.43	balābilvaśr̥te kṣīre ghṛtamaṇḍam vipācayet § 12889	
	tasya śuktiḥ prakuñco vā nasyaṃ vāte śirogate § 12890	
AS.Ci.23.44	tadvatsiddhā vasā nakramatsyakūrmabulūkajā § 12891	
	pratyagrā vidhinānena nasyapāneṣu yojayet § 12892	25
AS.Ci.23.45	jīrṇaṃ piṇyākaṃ pañcamūlaṃ pṛthak ca kvāthaṃ kvā- thābhyāmekatastailamābhyām kṣīrādaṣṭāṃśaṃ pācayett- ena pānādvātā naśyeyuḥ śleṣmayuktā viśeṣāt § 12893	
AS.Ci.23.46	samūlaśākhasya sahācarasya tulāṃ sametāṃ daśamū- lataśca § 12894	30
	abhīrumūlācca tulārdhametadaṣṭāṃśaśeṣaṃ vipace- dvahe 'pām § 12895	
AS.Ci.23.47	tatra sevyanakhakuṣṭhahimailāspr̥kpriyaṅgunalikāmbu- śilājaiḥ § 12896	
	lohitānaladalohasurāhvaiḥ kopanāmiśituruṣkanataiśca § 12897	35
AS.Ci.23.48	tulyakṣīraṃ pālīkaistailapātraṃ siddhaṃ kṛcchrān śīli- taṃ hanti vātān § 12898	

- kampākṣepastambhaśoṣādiyuktān gulmonmādau pīn-
asānyonirogān | | § 12899
- ketakimūlabalātibalānām yadbahalena rasena vipa- AS.Ci.23.49
kvam | § 12900
- 5 tailamanalpatuṣodakayuktaṃ mārutamasthigataṃ ta-
dapohet | | § 12901
- tulām laśunakandasya tulārdham jāṅgalāt palāt | § 12902 AS.Ci.23.50
daśamūlācca vipacedbhāgān pañcapalān pṛthak | |
§ 12903
- 10 toyārmaṇeṇa pādasthe samaṃ tailaṃ payo dadhi | AS.Ci.23.51
§ 12904
- tatra dadyāt palāṃśāṃśca rāsnāmadhukajīvakān | |
§ 12905
- miśisthirāmahāmedācapalātiviṣābalāḥ | § 12906 AS.Ci.23.52
- 15 kākoliḥ pauṣkaraṃ mūlamaśvagandhām ca sādhitam | |
§ 12907
- tatparaṃ vātarogaghnaṃ gulmānāhārtiśūlanut | § 12908 AS.Ci.23.53
bhagnajarjaritāṅgānām pathyamagneśca dīpanam | |
§ 12909
- 20 samūlajālām vipacet prasāriṇīm tulonmitām pādadh- AS.Ci.23.54
ṛte ghaṭe 'mbhasaḥ | § 12910
- pṛthak satailaṃ dadhi tatsamaṃ kṣipet samaṃ ca tā-
bhyām vijayām tataḥ pacet | | § 12911
- prasāriṇījīvakasindhujanmayaṣṭyāhvarāsnāgnikayāvaśū- AS.Ci.23.55
25 kaiḥ | § 12912
- sagranthikākhyairdvipalaiḥ supiṣṭaiḥ bhallātakānām
daśakaistribhīśca | | § 12913
- śuṅṭhīpalatrayayutairvinihanti pānanasyādibhistadakh- AS.Ci.23.56
ilān maruto vikārān kuṣṭhapramehahatanāmamanovikā-
30 raśvāsāsthibhaṅgajaṭharakrimibījadoṣān | | § 12914
- pacet sahācaratulām jaladroṇacatuṣṭaye | § 12915 AS.Ci.23.57
droṇaśeṣe samakṣīre tatra tailāḍhakaṃ pacet | | § 12916
- sahācarasya mūlānām kalkitairdaśābhiḥ palaiḥ | § 12917 AS.Ci.23.58
athavā nataṣaḍgranthāsthirākuṣṭhasurāhvayāt | | § 12918
- 35 sailānaladaśauleyaśatāhvāraktacandanāt | § 12919 AS.Ci.23.59
siddhe 'smin śarkarācūrṇādaṣṭādaśapalaṃ kṣipet | |
§ 12920

AS.Ci.23.60	bheḍasya saṃmatam tailam tat kṛcchrānānilāmayān § 12921	
	vāta kuṇḍalikonmādabhūtāpasmāravardhma ca § 12922	
	gulma hr̥drogadurnāmayonirogāṃśca nāśayet § 12923	
AS.Ci.23.61	śvadamṣṭrakakaśāyasya prasthau dvau payasā samau 5 § 12924	
	ṣaṭpalam śṛṅgaverasya guḍasya ca palāṣṭakam § 12925	
	tailaprastham vipakvam taddadyāt sarvānilārtiṣu § 12926	
AS.Ci.23.62	balāśatam chinnaruhāpādam rāsnāṣṭabhāgikam § 12927 10	
	jalāḍhakaśate paktvā śatabhāgāthite rase § 12928	
AS.Ci.23.63	dadhimastvikṣuniryāśasuktaistailāḍhakam samaiḥ § 12929	
	pacetsājapayordhāṃsam kalkairebhiḥ palonmitaiḥ § 12930	15
AS.Ci.23.64	śaṭhīsaraladārvelāmañjiṣṭhāgarucandanaiḥ § 12931	
	padmakātibalāmustāsūpyaparñihareṇubhiḥ § 12932	
AS.Ci.23.65	yaṣṭhyāhvasurasavyāghranakharṣabhakajīvakaiḥ § 12933	
	palāśarasakastūrīnalikājātikośakaiḥ § 12934	
AS.Ci.23.66	spṛkkākuṅkumaśaileyajātikaṭuphalāmbubhiḥ § 12935 20	
	tvakkundurukakarpūraturuṣkaśrīnivāsakaiḥ § 12936	
AS.Ci.23.67	lavaṅganakhakamkolakuṣṭhamāṃsīpriyaṅgubhiḥ § 12937	
	sthaṇḍeyatagaradhyāmavacāmadanakaplavaiḥ § 12938	
AS.Ci.23.68	sanāgakesaraiḥ siddhe dadyācātrāvatārite § 12939	
	patrakalkam tataḥ pūtam vidhinā tat prayojitam 25 § 12940	
AS.Ci.23.69	śvāsam kāsam jvaram mūrcham chardim trṣṇam kṣa- tam kṣayam § 12941	
	plīhaśoṣāvapasmāramalakṣmīm ca praṇāśayet § 12942	
	balātailamidam śreṣṭham vātavyādhivināśanam 30 § 12943	
AS.Ci.23.70	amṛtāyāstulāḥ pañca pacettoyavahadvaye § 12944	
	pādaśeṣe samakṣiram tailasya dvyāḍhakam pacet § 12945	
AS.Ci.23.71	elāmāṃsīnatośīrasārivākuṣṭhacandanaiḥ § 12946 35	
	śatapuspābalāmedāmahāmedardhijīvakaiḥ § 12947	
AS.Ci.23.72	kākolīkṣīrakākolīsrāvaṇyatibalānakhaiḥ § 12948	
	mahāsrāvaṇijīvantīvidārīkapikacchubhiḥ § 12949	

	śatāvarītāmalakīkarkaṭāhvāhareṇubhiḥ § 12950	AS.Ci.23.73
	vacāgokṣurakraṇḍārāsṅākālāsahācaraiḥ § 12951	
	vīrāmahailarṣabhakatrīdaśāhvaiśca kārṣikaiḥ § 12952	AS.Ci.23.74
	mañjiṣṭhāyāstrikarṣeṇa madhukāṣṭapalena ca § 12953	
5	kalkaistatkṣīṇavīryāgnibalasammūḍhacetasaḥ § 12954	AS.Ci.23.75
	unmādāratyapasmārairārtāṃśca prakṛtiṃ nayet	
	§ 12955	
	vātavyādhiharaṃ śreṣṭhaṃ tailāgryamamṛtāhvayam	AS.Ci.23.76
	§ 12956	
10	rāsṅāsahasraniryūhe tailadroṇaṃ vipācayet § 12957	
	gandhairhaimavataiḥ piṣṭairelādyaiścānilārtinut § 12958	
	eṣa kalpo 'śvagandhāyā balātibalayorapi § 12959	
	kvāthakalkapayobhirvā balādīnāṃ pṛthak pacet	AS.Ci.23.77
	§ 12960	
15	yavakolakulatthānāṃ matsyānāṃ śigrubilvayoḥ	
	§ 12961	
	rasena mūlakānāṃ ca tailaṃ dadhipayonvitam § 12962	AS.Ci.23.78
	sādhayettat paraṃ sarvapavanavyādhibheṣajam	
	§ 12963	
20	yacca śītajvare tailamaḡarvādyamudāhṛtam § 12964	AS.Ci.23.79
	sahasraśataśaḥ paktvā siddham vātāmayāpaham	
	§ 12965	
	phalatrikasya prastham syāt kulattham kuḍavadvayam	AS.Ci.23.80
	§ 12966	
25	kṛṣṇagandhātvaḡāḍhakyoḥ pṛthak pañcapalāni tu	
	§ 12967	
	rāsṅācitrakayordve dve daśamūlāt palam palam § 12968	AS.Ci.23.81
	jaladroṇe pacet pādaśeṣe prasthonmitam pṛthak	
	§ 12969	
30	surāranāladadhyamlasauvīrakatuṣodakam § 12970	AS.Ci.23.82
	koladāḍimavṛkṣāmlarasam kṣīraṃ vasāṃ navāṃ	
	§ 12971	
	majjānaṃ tailamājyaṃ ca jīvanīyapalāni ṣaṭ § 12972	AS.Ci.23.83
	kalkamekatra tat siddham siddham śuddhānilāmaye	
35	§ 12973	
	sirāparvāsthige vāte sarvāṅgaikāṅgarogiṣu § 12974	AS.Ci.23.84
	vepanākṣepaśūleṣu tamabhyaṅgaṃ prayojayet § 12975	
	ānūpajāṅgalotthānāmasthīni vipacejjale § 12976	AS.Ci.23.85

AS.Ci.23.86	tatsnehaṃ daśamūlasya kaṣāyeṇa punaḥ pacet § 12977 jīvakaṣābhakāśphotavidārīkapikacchubhiḥ § 12978 vātaghnairdīpanīyaiśca kalkairdvikṣīrabhāgikaiḥ § 12979	
AS.Ci.23.87	sirāparvāsthikoṣṭhasthaṃ pānādyairhanti taccalam 5 § 12980	
AS.Ci.23.88	kṣīṇaujomajjaśukrāṇāmetat syādamṛtopamam § 12981 pāne nasye 'nvāsane 'bhyañjane ca snehāḥ kāle samya- gete prayuktāḥ § 12982	
AS.Ci.23.89	duṣṭān vātānāśu śāntiṃ nayeyurvandhyā narīḥ putra- 10 bhājaśca kuryuḥ § 12983 snehasvedairdrutaḥ śleṣmā yadā pakvāśaye sthitaḥ § 12984	
	pittaṃ vā darśayedrūpaṃ bastibhistaṃ vinirjayet § 12985	15
	iti trayaviṃśo 'dhyāyaḥ	

4.22 atah caturviṃśo 'dhyāyaḥ |

AS.Ci.24.1	athāto vātaśoṇitacikitsitaṃ vyākhyāsyāmaḥ § 12987 iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ § 12988	
AS.Ci.24.2	vātaśoṇitinaḥ snigdhasya dāharāgaruktodeṣu jalauko- bhiḥ kaṇḍūpatāpasvāpacimicimāyaneṣu śṛṅgatumbairda- śāddeśāntaraṃ sañcarat sirayā pracchānena vā duṣṭamaś- 5 ṛgasakṛdalpamavasecayet § 12989	
AS.Ci.24.3	aśṛkkṣaye hi gambhīraśophastambhakampaglāni saṅg- ocādayaḥ syuḥ § 12990 sirāvyaadhoktāśca mūrchādayaḥ § 12991 naiva ca srāvayedaṅgaglānau rūkṣe vātottaraṃ ca ra- 10 ktam § 12992	
AS.Ci.24.4	tataśca punaḥ snehayuktāni rūkṣāṇi vā virecanāni ba- stikarma cāsakṛt prayojayet § 12993 atha vātaprabale purāṇaghṛtaṃ pibecchatāvarīghṛtaṃ vā § 12994	15
AS.Ci.24.5	daśamūlapunarnavadvayairaṇḍamudgaparṇīmāṣapa- rṇīmahāmedāśatāvarīrāsnavākpuṣpīśaṅkhapuṣpībalātiba- lā dvipalāṃśāḥ pṛthak jaladroṇe vipācayet § 12995	

- pādaśeṣe ca tattulyāni pṛthak chāgamāṃsāmālakeṣ-
 urasaghṛtakṣīrāṇi saṃyojya kalkaṃ ca pippalīmaricakā-
 śmaryaphalotpaladvimedādviśrāvaṇīvīrāpunarnavanāgara-
 samaṅgātugākṣīrīkṣīrakākōlīdrākṣākṣoḍapadmabījāśṛṅgā-
 5 ṭakanikocakabhavyorumāṇakharjūravātāmamuñjātābhiṣu-
 kāṇaṃ punaḥ pacet | § 12996
- etajjīvanīyākhyam sarpirvātavikārān viśeṣataśca pā-
 ṇḍurogajvarāpasmārabhagandaraśvāsakāśahidhmāsvarabheda-
 pārśvasūlayakṛtplīhamūtrasaṅgāśmarīvāttāṣoṇitasarvāṅga-
 10 ikāṅgarogānapaharati | § 12997
- balyam varṇyam vṛṣyam cakṣuṣyam putradaṃ ca |
 § 12998
- tailasātmyo vā kṣīrasitopetaṃ tailaṃ pibet | | § 12999
- athavā śatāvarīmāyūrakakṣīraavidārībalādvayatrṇapa- AS.Ci.24.6
 15 ṅcamūlakvāthe padmakādigarbham sādhitam | § 13000
- balātailaṃ vā vātavyādhyuktam | § 13001
- śatapākam vā | § 13002
- vātahasiddhena payasāmlairvā sparśasukham pariṣ-
 ekaṃ kurvīta | | § 13003
- 20 pratyekaśo yavagodhūmatilamudgamāṣeṣu kākolījīva- AS.Ci.24.7
 karṣabhakabalātibalātibalāśṛgālavinnāmeṣaśṛṅgīpriyālasī-
 topalāsurasbhivacākaśerukalkamiśreṣūpanāhārtham sarpi-
 istailavasāmajjadugdhasiddhān pañca pāyasānupakalpa-
 yet | § 13004
- 25 snaihikaphalamajjotkārīkām vā | § 13005
- bilvapeśīkātagaradevadārūsaralarāśnāhareṇukuşṭhaśa-
 tapuṣpābhirvā dadhimastuyuktābhirupanāhaḥ | | § 13006
- yavamadhukairāṇḍabījapunarnavairdhānyāmbupiṣṭaiḥ AS.Ci.24.8
 pralepaḥ | § 13007
- 30 mātuluṅgāmlavetasasaindhavaghṛtamiśraṃ vā śigru-
 mūlam | § 13008
- sahacarajīvantīmūlam vā | § 13009
- rāśnāmadhukaguḍūcībalādvayajīvakarṣabhakalkakṣīra-
 siddham sasikṭhakaṃ sarpirabhyaṅgaḥ | | § 13010
- 35 pittaprabale drākṣārevataphalapayasyāmadhukacanda- AS.Ci.24.9
 nakāśmaryakaṣāyam śarkarāmadhumadhuraṃ pāyayet |
 § 13011
- śatāvarīpaṭolatriphalāguḍūcīkaṭukākaṣāyam vā | § 13012

- svādutiktavargasiddham ca sarpiḥ kṣīram ca | § 13013
rāsnābhīrudaśamūlabalāsiddham vā | § 13014
dhāroṣṇam vā | § 13015
virekārthe trivṛccūrṇayuktaṃ vā | § 13016
kṣīrāhāro vā kṣīreṇairāṇḍatailaṃ bahuśaḥ pibet | § 13017 5
amṛtāragvadhātarūśakakaśāyeṇa vā | § 13018
kṣīrabastīn vā saghṛtān dadyāt | | § 13019
AS.Ci.24.10 śītaiśca candanapadmakabisamṛṇālādibhiḥ śṛtena kṣī-
reṇa pariṣekaḥ | § 13020
kṣīrekṣurasamadhuśarkarātaṇḍulodakena vā | § 13021 10
drākṣāmadhukakāśmaryayutena vā | § 13022
dhānyāmlena vā jīvanīyasiddhena vā sarpiṣā śatadha-
utena vā | | § 13023
AS.Ci.24.11 masūrośīraprapauṇḍarīkadārvīmadhukamañjiṣṭhāca-
ndanotpalapadmakairakāsaktubhiḥ saghṛtakṣīraśarkaraiḥ 15
predahe dāharāgarugvisarpaśophaharaḥ | § 13024
godhūmacūrṇo vā chāgakṣīrasaṃyukto lepaḥ | § 13025
tilāśca payasā piṣṭāḥ bhrṣṭāḥ kapāle punaḥ payasi pra-
kṣipyā nirvāpitāḥ | | § 13026
AS.Ci.24.12 raktaprabale 'pyevaṃ bahuśaśca śoṇitamavasecayet | | 20
§ 13027
AS.Ci.24.13 śleṣmaprabale dhātrīniśāmustākaśāyaṃ madhumadh-
urapibet | § 13028
triphalākaśāyaṃ vā | § 13029
madhukaśṛṅgiverābhayākaṭurohiṇīniryūhaṃ vā | § 13030 25
yathārhasnehapītaṃ ca mṛdu vāmayedvirūkṣayecca |
§ 13031
na cātisekalepān dadyāt | | § 13032
AS.Ci.24.14 nimbasarṣapāśvagandhākṣāratilaiḥ koṣṇairlepaḥ | § 13033
vacāgāradhūmadviniśākuṣṭhaśatapuṣpābhīrvā | § 13034 30
punarnavena vā saghṛtena | § 13035
tilasarṣapātasīyavacūrṇo vā | § 13036
śleṣmātakakapitthamadhuśigrumiśraḥ kṣāramūtrapi-
ṣṭāḥ kaṭukaskandhasiddhaiḥ kṣārodakatailaṃūtraiḥ se-
kaḥ | | § 13037 35
AS.Ci.24.15 saṃsarge miśraṃ yathodrekaṃ vā pratikuryāt | § 13038
sarveṣu ca yathāyathaṃ guḍūcīm guḍaharītakīm pi-
ppalīvardhamānaṃ vā śīlayedbastikarma cābhīkṣṇamiti |
§ 13039

- bhavati cātra | | § 13040
- bāhyamālepanābhyaṅgapariṣekāvagāhanaiḥ | § 13041 AS.Ci.24.16
- virekāsthāpanasnehapānairāntaramācaret | | § 13042
- sarpistailavasāmajjapānābhyañjanabastibhiḥ | § 13043 AS.Ci.24.17
- 5 lepopanāhasekaiśca koṣṇairvātottaram jayet | | § 13044
- virecanairghṛtakṣīrapānasecanabastibhiḥ | § 13045 AS.Ci.24.18
- pittaraktottaram vātaraktam lepaiśca śītalaiḥ | | § 13046
- vamanam mṛdu nātyartham snehasekādilaṅghanam | AS.Ci.24.19
- § 13047
- 10 koṣṇā lepāśca śasyante vātarakte kaphottare | | § 13048
- vātaśleṣmottare śītaiḥ pralipte vātaśoṇite | § 13049 AS.Ci.24.20
- vidāhaśopharukkaṇḍūvivṛddhiḥ stambhanādbhavet | |
- § 13050
- pittaraktottare vātarakte lepādayo himāḥ | § 13051 AS.Ci.24.21
- 15 uṣṇaiḥ ploṣoṣarugrāgasvedāvadaraṇodbhavaḥ | | § 13052
- madhuyasṭyāḥ palaśatāt kaṣāye pādaśeṣite | § 13053 AS.Ci.24.22
- tailāḍhakam samakṣīram pacet kalkaiḥ palonmitaiḥ | |
- § 13054
- śatapuṣpāvarīmūrvāpayasyābhīrucandanaiḥ | § 13055 AS.Ci.24.23
- 20 sthirāhaṃsapadīmāmsīdvimedāmadhuparṇibhiḥ | | § 13056
- kākolīkṣīrakākolītāmalakyardhipadmakaiḥ | § 13057 AS.Ci.24.24
- jīvantijīvakarṣabhatvakpatranakhavālakaiḥ | | § 13058
- prapauṇḍarīkamañjiṣṭhāsārivaindrīvitunnakaiḥ | § 13059 AS.Ci.24.25
- catusprayogam vātāsṛkpittadāhajvarārtinut | | § 13060
- 25 madhuyasṭyāḥ palam datvā tailaprastham caturguṇe | AS.Ci.24.26
- § 13061
- kṣīre pacecchatam vārāṃstadevam madhukācchate | |
- § 13062
- siddham yojyam tṛḍunmādaśvāsakāsavisarpiṣu | § 13063 AS.Ci.24.27
- 30 hr̥tpāṇḍurogavātāsṛkpittādiṣu ca pūrvavat | | § 13064
- kupite mārgasaṃrodhānmedaso vā kaphasya vā | AS.Ci.24.28
- § 13065
- ativṛddhyānile śastam nādaḥ snehanabr̥mhaṇam | |
- § 13066
- 35 kṛtvā tatrāḍhyavātoktam vātaśoṇitikam tataḥ | § 13067 AS.Ci.24.29
- bheṣajam snehanam kuryādyacca raktaprasādanam | |
- § 13068

AS.Ci.24.30	gambhīre raktamākrāntaṃ syāccedvātena varjayet § 13069	
	raktapittātivṛdhyā tu pākamāṣu nigacchati § 13070	
AS.Ci.24.31	bhinnaṃ sravati tadraktaṃ vidagdhaṃ pūyameva vā § 13071	5
	tayościkitsāṃ vranavat bhedaśodhanaropaṇīm § 13072	
AS.Ci.24.32	kuryādupadravāṇāṃ ca tasmāttasmāccikitsitāt § 13073 prāṇādikope yugapadyathoddiṣṭaṃ yathāmayam § 13074	
	yathāsannaṃ ca bhaiṣajyaṃ vikalpyaṃ syādyathāba- lam § 13075	10
AS.Ci.24.33	nīte nirāmatāṃ sāme svedalaṅghanapācanaiḥ § 13076 rūkṣaiścālepasekādyaiḥ kuryāt kevalavātanut § 13077	
AS.Ci.24.34	vāyau pittāvṛte śītāmuṣṇāṃ ca bahuśaḥ kriyām § 13078 vyatyāsādyojayetsarpirjīvanīyaṃ ca pāyayet § 13079	15
AS.Ci.24.35	dhanvamāṃsaṃ yavaḥ śālvirekaḥ kṣīravānṛduḥ § 13080	
	sakṣīrā bastayaḥ kṣīraṃ pañcamūlabalāśṛtam § 13081	
AS.Ci.24.36	kāle 'nuvāsaṃ tailairmadhuraūśadhasādhitaiḥ § 13082	20
	yaṣṭimadhubalātailaghrtakṣīraiśca secanam § 13083 pañcamūlakaṣāyeṇa vāriṇā śītalena vā § 13084	
AS.Ci.24.37	kaphāvṛte yavānnāni jāṅgalā mṛgapakṣiṇaḥ § 13085 svedāstīkṣṇā nirūhāśca vamaṇaṃ savirecanam § 13086	25
AS.Ci.24.38	purāṇasarpistailaṃ ca tilasarpajam hitam § 13087 saṃsrṣṭe kaphapittābhyāṃ pittamādao vinirjayet § 13088	
AS.Ci.24.39	kārayedraktasaṃsrṣṭe vātaśoṇitikīm kriyām § 13089 svedābhyaṅgarasāḥ kṣīraṃ sneho māṃsāvṛte hitam § 13090	30
AS.Ci.24.40	pramehamedovātaghnamāḍhyavāte bhiṣagjitam § 13091 mahāsneho 'sthimajjasthe pūrvoktaṃ retasāvṛte § 13092	
AS.Ci.24.41	annāvṛte pācanīyaṃ vamaṇaṃ dīpanaṃ laghu § 13093 mūtrāvṛte mūtralāni svedāscottarabastayaḥ § 13094 eraṇḍatailaṃ varcasthe bastisnehāśca bhediṇaḥ § 13095	35

- kaphapittāviruddhaṃ yadyacca vātānulomanam | § 13096 AS.Ci.24.42
 sarvasthānāvṛtepyāsu tatkāryaṃ mātariśvani | | § 13097
 anabhiṣyandi ca snigdhaṃ srotasāṃ śuddhikāraṇam | AS.Ci.24.43
 § 13098
- 5 yāpanā bastayaḥ prāyo madhurāḥ sānuvāsanāḥ | |
 § 13099
- prasamīkṣya balādhikyaṃ mṛdu kāryaṃ virecanam | AS.Ci.24.44
 § 13100
- 10 rasāyanānāṃ sarveṣāmupayogaḥ praśasyate | | § 13101
 śilāhvasya viśeṣeṇa payasā śuddhagugguloḥ | § 13102 AS.Ci.24.45
 leho vā bhārgavastadvadekādaśasitāśataḥ | | § 13103
 apāne tvāvṛte sarvaṃ dīpanaṃ grāhi bheṣajam | § 13104 AS.Ci.24.46
 vātānulomanam kāryaṃ mūtrāśayaviśodhanam | |
 § 13105
- 15 iti saṅkṣepataḥ proktamāvṛtānāṃ cikitsitam | § 13106 AS.Ci.24.47
 prāṇādyānāṃ bhiṣak kuryādvitarkya svayameva tat | |
 § 13107
- udānaṃ yojayedūrdhvamapānaṃ cānulomayet | § 13108 AS.Ci.24.48
 samānaṃ śamayodvidvāmstridhā vyānaṃ ca yojayet
 20 | | § 13109
- prāṇo rakṣyaścaturbhyo 'pi tatsthitau dehasamsthiḥ | AS.Ci.24.49
 § 13110
- svaṃ svaṃ sthānaṃ nayedevaṃ vṛtān vātān vimārga-
 gān | | § 13111
- 25 sarvaṃ cāvaraṇaṃ pittaraktaśamsargavarjitam | § 13112 AS.Ci.24.50
 rasāyanavidhānena laghuno hanti śilitaḥ | | § 13113
 pittāvṛte pittaharaṃ marutaścānulomanam | § 13114 AS.Ci.24.51
 raktāvṛte 'pi tadvacca khudoktaṃ yacca bheṣajam | |
 § 13115
- 30 pittaraktānilahitaṃ vividhaṃ ca rasāyanam | | § 13116
 yathānidānaṃ nirdiṣṭamiti samyakcikitsitam | § 13117 AS.Ci.24.52
 āyurvedaphalaṃ sthānametatsadyo 'rtināśanāt | | § 13118
 cikitsitam hitaṃ pathyaṃ prāyaścittaṃ bhiṣagjitam | AS.Ci.24.53
 § 13119
- 35 bheṣajam śamanaṃ śastaṃ paryāyaiḥ smṛtamauṣa-
 dham | | § 13120

iti caturviṃśo 'dhyāyaḥ | |

5 kalpasthānam

5.1 atha prathamo 'dhyāyaḥ |

- AS.Ka.1.1 athāto vamanakalpaṃ vyākhyāsyāmaḥ | § 13122
iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ | | § 13123
- AS.Ka.1.2 vamanadravyāṅgaṃ madanajīmūtakekṣvākudvikośāta-
kīkuṭajaphalāni śreṣṭhāni teṣvapi madanaphalam | | § 13124
- AS.Ka.1.3 doṣadūṣyādivaśāccaiṣāmetatkalpanānāṃ ca prādhā- 5
nyam | | § 13125
- AS.Ka.1.4 doṣādīnāmeva cātibahvavasthābhedādvamanādiṣu ka-
lpanānāṃ vyāpadāṃ sādhanānāṃ ca yadasaṅkhyeyatva-
mato buddhimatāṃ vikalpamārgapradarśanārthamudāh-
araṇamātraṃ kalpasiddhisthānamupadekṣyate | | § 13126 10
- AS.Ka.1.5 atha vasantagrīṣmayorantare praśaste 'hani muhūrte
ca nātiharitapāṇḍūni madanaphalānyādāya tāni pramṛjya
kuśamūtake badhvā gomayenālipyā yavabusamāśālivrī-
hikulatthamudgānyatamarāśāvaṣṭarātramūṣitānyuddhr̥tyā-
tape śoṣayet | § 13127 15
- suśuṣkāṅgāṃ pippalīrud vṛtya dadhighṛtamadhupalal-
amṛditāḥ punaḥ śoṣayitvā navam kalaśamarajaskamāka-
ṅgāṃ pūrayitvā suguptam nidhāpayet | | § 13128
- AS.Ka.1.6 tataḥ prayogakāle tāsāṃ phalapippalīnāmantarnakha-
muṣṭim yāvadvā sādhu manyeta tāvajjarjarīkṛtya yaṣṭim- 20
adhukakaṣāye kovidārakacchudāranīpavidulabimbīsaṅga-
puṣpīsādāpuṣpīpratyakpuṣpyanyatamakaṣāye vā rātrimu-
ṣitam vimṛditam pūtam sūtroktavidhinā pāyayet | § 13129
- śleṣmajvaragulmapratiśyāyāntarvidradhiṣu viśeṣeṇa pu-
naḥ punarāpittāgamanāt | § 13130 25
- tena sādhu vamati | | § 13131
- AS.Ka.1.7 phalapippalīnāṃ cūrṇam vā svakvāthabhāvitam tribh-
āgatṛiphalācūrṇam kovidārādiniryūheṇa balavatkapha-
prasekāpacyarbudagranthijvarodarārocakeṣu pibet | | § 13132
- AS.Ka.1.8 phalamajjacūrṇam vā jīmūtādiniryūheṇa pitte kapha- 30
sthānagate | | § 13133

- phalamajjasiddham vā payastasminneva vā yavāgūm- AS.Ka.1.9
adhobhāge raktapitte hr̥ddāhe ca | | § 13134
- tasya vā payasaḥ śītasya santānikāñjaliṃ pitte prakup- AS.Ka.1.10
ite urasi kaṅṭhe hr̥daye ca tanukaphopadigdhe | | § 13135
- 5 tajaṃ vā dadhi dadhyuttaraṃ vā kaphacchardiprasek- AS.Ka.1.11
atamakeṣu | § 13136
- tasmādvā payaso navanītamutpannaṃ phalādiṣaṭka-
kvāthasiddham kaphābhibhūte 'gnau śuśyaccharīre ca | |
§ 13137
- 10 phalamajjacūrṇamiśreṇa vāragvadhādi dravyāṇāṃ gh- AS.Ka.1.12
oṅṭanimbabāṇavarjānāṃ sasomavalkapañcakolakānāma-
nyatamasya niryūheṇa sādhitam lehamupayujīta | |
§ 13138
- phalamajjacūrṇamiśreṇa vā reṇukailāśatāhvākustumbu- AS.Ka.1.13
15 rutagarakṛṣṭhatvakcorakamarubakāgarugugguluvālakaśrī-
veṣṭakaparipelavamāmsīśaileyasthaṇeyakasurasārevatapū-
tyaśokaroḥiṇīnāṃ dvāvīmśateranyatamasya kaṣāyeṇa sā-
dhitāmutkārikāṃ modakam vā bhakṣayet | | § 13139
- phalapippalīsvarasakaṣāyaparipītailvā tilaśālitaṅḍula- AS.Ka.1.14
20 piṣṭaistatkaṣāyopasrṣṭaiḥ surasādīdravyānyatamaniryūh-
opasrṣṭairvā śaṣkulīrapūpānanyān vā bhakṣyān sādhai-
tvā bhakṣayet | | § 13140
- phalapippalīnāṃ vā bhallātakavidhisrutam svarasam- AS.Ka.1.15
ādarvīpralepāt paktvā lehayet | § 13141
- 25 annapāneṣu vā taṃ lehamavacārayet | § 13142
tatkaṣāyaireva cānnapānāni kalpayet | | § 13143
- phalamajjakvātham vā vatsakādiprativāpam nimbarū- AS.Ka.1.16
pikānyatarakaṣāyopasarjanam santarpaṇoṭthasarvaśleṣm-
avyādhiharam | | § 13144
- 30 phalapippalīnāṃ vā phalādiniryūheṇaikaviṃśatikṛtvaḥ AS.Ka.1.17
subhāvitānāṃ kusumarajaḥsadṛśena cūrṇenāvacūrṇayet
sarasi saroruham bṛhatsāyāhne tadrātrimuṣitam prabhāte
punaravacūrṇitamud vṛtya haridrākṛsarākṣariyavāgūnā-
manya tamaṃ saindhavagudaphāṇitopetamākaṅṭham pī-
35 tavānupajighret | § 13145
- sukumāraḥ samucitasurabhīrgandhasampadutkliṣṭak-
aphapitto bheṣajadveṣī ca tathā hi sukhena chardayati | |
§ 13146

AS.Ka.1.18	etena sarvamālyagandhaprāvaraṇapaṭā vyākhyātāḥ § 13147	
	evameva ca phalābhāve madanapuṣpāṇi śalaṭūni ca kalpayet § 13148	
	iti phalavidhānamuktam § 13149	5
AS.Ka.1.19	evaṃ ca jīmūtādīnapi kalpayet § 13150	
	viśeṣatastu jvaraśvāsahidhmādiṣu jīmūtakam § 13151	
AS.Ka.1.20	tatra puṣpeṣu kṣīram § 13152	
	phaleṣu kṣīrapeyām § 13153	
	lomaśeṣu santānikām § 13154	10
	nirlomakeṣu dadhi dadhyuttaraṃ vā § 13155	
	haritapāṇḍuṣu kṣīram dadhyamlaṃ vā § 13156	
	tatkaśāyasamsrṣṭām paryāgatānām jīrṇānām jīmūtakaphalānām śuṣkānām cūrṇaṃ payasā vātapitte pibet § 13157	15
AS.Ka.1.21	dvitrāṇi vāpothyāragvadhādīnām navānāmanyatamasya paṭolyā vā niryūheṇāsutāni mathitvā pittaśleṣmaje jvare § 13158	
	jīmūtacūrṇaṃ kalkaṃ vā śītāmbunā pittaje § 13159	
	tadevoṣṇena vātakaphaje kaphaje vā § 13160	20
AS.Ka.1.22	jīvakarṣabhakekṣuśatāvarīṇāmanyatamasya svarasena vātapittaje § 13161	
	athavā pūrvavat siddhaṃ ghr̥tam § 13162	
AS.Ka.1.23	ikṣvākustu viśeṣeṇa kāsaśvāsajvaracchardiviṣaśleṣmarogeṣūpayojyaḥ § 13163	25
	tasyāpuṣpaphalasya pravālaiḥ śṛtaṃ kṣīramudriktapitte kaphajvare § 13164	
AS.Ka.1.24	puṣpādiṣu ca sutarām jīmūtavat prayogāḥ § 13165	
	ikṣvākuphalasvarasaṃ vā triguṇakṣīrasādhitamurasthite kaphe pīnase svarasāde vā vamanārthī pibet § 13166	30
	jīrṇe vā samudvṛtabīje kṣīram prakṣipet § 13167	
	tatra jātaṃ dadhi śleṣmakāsaśvāsacchardiṣu § 13168	
AS.Ka.1.25	ikṣvākubījāni vā chāgakṣīrabhāvitāni viṣagulmodarag-aragaṇḍagrānthyarbudaślīpadeṣu ikṣvākuphalamadhyaṃ vā mastunā kuṣṭhaviṣapāṇḍvāmayeṣu § 13169	35
	tadvipakvaṃ vā takraṃ samadhusaindhavam § 13170	
	tadeva vā madhyaṃ saguḍapalalaṃ bhakṣayet § 13171	
AS.Ka.1.26	ikṣvākuphalatailaṃ vā pibet § 13172	

- tatphalasvarasabhāvitairvā saktubhirmanthaṃ śleṣma-
jvarakāsakaṅṭharogārocakeṣu | § 13173
- ikṣvākukalkaṃ vā māṃsarasena vātakaphagulmapras-
aktajvareṣu || § 13174
- 5 bilvamūladviprasthakvāthena vā tumbībījāni kvātha- AS.Ka.1.27
yet tatastasmin tribhāgena ghṛtam | § 13175
ghṛtasamāni ca piṣṭvā tumbībījāni | § 13176
tadardhāṃśāni ca pratyekaṃ jīmūtamahājālinīvatsak-
akṛtavedhanāni | § 13177
- 10 kvāthatulyamāvapet trikaṭukam | § 13178
punaradhiśritya lehaṃ sādhayettamavalihya prama-
thyāmanupibet || § 13179
- ayameva ca kalpaḥ kāśmaryādiṣu caturṣu mahāpañca- AS.Ka.1.28
mūlāṅgeṣu pṛthak pṛthagukto veditavyaḥ || § 13180
- 15 dhāmārgavo viśeṣeṇa garagulmodarakāsakaphasañca- AS.Ka.1.29
yottharogeṣu sthireṣu guruṣu ca śleṣmāśayasthe vātaśle-
śmaṇi ca kaṅṭhāśraye prakalpyaḥ | § 13181
jīvanīyānyatamacūrṇasaṃyuktān samadhuśarkarāṃst-
atkaṣāyairlehān pittopasarjane śleṣmaṇi vidadhyāt ||
§ 13182
- 20 sumanaḥsaumanasyāyanīharidrācorakahaimavatīma- AS.Ka.1.30
hāsahākṣudrasahāvṛścīvabimbīpunarnavakāsamardānyata-
makaṣāyeṇa vā dhāmārgavaphalamekaṃ dve vā manovi-
kāreṣu || § 13183
- 25 kṛtavedhanamatyarthakaṭutīkṣṇoṣṇaṃ sutarāṃ garod- AS.Ka.1.31
aragulmaplihapāṇḍurogaśvayathuṣu kalpayet || § 13184
kuṭajaphalaṃ punaḥ sukumāreṣūlbaṅārapittakaph- AS.Ka.1.32
eṣu vātaśoṇitavisarpajvarakuṣṭhādiṣu ca yojayet | § 13185
kuṭajaphalacūrṇānyarkakṣīreṇa saptāhaṃ bhāvayitvā
30 jīvakakaṣāyeṇa pibet | § 13186
phalajīmūtakekṣvākujīvantīmūlānyatamakaṣāyeṇa vā
sarṣapamadhūkalavaṅānyatamāmbhasā vā kuṭajaphalac-
ūrṇaṃ kṛsarayā vā vamanāya kalpayediti | § 13187
bhavati cātra || § 13188
- 35 vamanānāṃ digityeṣā sutarāmupayoginām | § 13189 AS.Ka.1.33
bījenānena matimānanyānapi ca kalpayediti || § 13190
iti prathamō 'dhyāyaḥ ||

5.2 atha dvitīyo 'dhyāyaḥ |

- AS.Ka.2.1 athāto virecanakalpaṃ vyākhyāsyāmaḥ | § 13192
 iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ | | § 13193
- AS.Ka.2.2 virecanadravyāṅgāṃ mūleṣu trivṛt | § 13194
 tvakṣu tilvakaḥ | § 13195
 kṣīreṣu snuhī | § 13196 5
 phaleṣu harītakī pradhānāni | § 13197
 trivṛtāyāḥ khalu dvividhaṃ mūlamaruṇaṃ śyāvaṃ ca
 | § 13198
 tatrāruṇaṃ kaṣāyamadhuraṃ vipāke kaṭukaṃ rūkṣaṃ
 śleṣmapittaharaṃ kalpanāṃviśeṣāt punaḥ sarvavyādhipra- 10
 aśamanam | § 13199
 sukhavirecanatvāt śīśusthavirasukumāramṛdukoṣṭheṣu
 praśastaṃ trivṛcchabdavācyam ca | | § 13200
- AS.Ka.2.3 itaradapi tasmāt guṇaiḥ kiñcidūnaṃ tīkṣṇaṃ kaṅṭhah-
 ṛdayakarsaṇaṃ mūrchāsammohakṛdāsu doṣaharatvāt ba- 15
 hudoṣakleśakṣamakrūrakoṣṭheṣu praśastaṃ śyāmāsabda-
 vācyam ca | | § 13201
- AS.Ka.2.4 atha tayormūlamatiryagvisṛtaṃ gambhīrānugataṃ śl-
 akṣṇamāharet | § 13202
 tatastvacaṃ śoṣayitvā samyak suguptaṃ sthāpayet | | 20
 § 13203
- AS.Ka.2.5 taccūrṇaṃ śuṅṭhīsaindhavayuktamamlairmāṃsarasena
 vā pibedvātāmayeṣu | § 13204
 kṣīrakṣaudradrākṣekṣukāśmaryasvarasasarpiḥsvādudra-
 vyakvāthaiḥ saśarkaraṃ pittottheṣu | § 13205 25
 mūtraksaudradrākṣāriṣṭapīlurasatriphalāpañcakolakvā-
 thairvyoṣacūrṇānuviddhaṃ kaphajeṣu | | § 13206
- AS.Ka.2.6 ebhireva ca dravyairiyathāsvaṃ ghṛtaśarkarādrākṣekṣ-
 urasatugākṣīrīmadhurāṇi mātuluṅgadāḍimāmalakakola-
 karamardakapittharasatakrāmlāni saindhavalavaṇāni vy- 30
 oṣatīkṣṇāni vividhaveśavāraparipūritāni sahakārarasatr-
 ijātanāgakesarakarpūrasurabhīṇi lehaguṭikāmodakabha-
 kṣyabhojyānyupakalpayediti | § 13207
 bhavati cātra | | § 13208
- AS.Ka.2.7 trivṛtkalkakaṣāyeṇa sādhitāḥ sasito himaḥ | § 13209 35

- madhutrijātasamyukto leho hr̥dyaṃ virecanam ||
 § 13210
- ajagandhā tugāksīrī vidārī śarkarā trivṛt | § 13211 AS.Ka.2.8
 cūrṇitaṃ madhusarpirbhyāṃ liḍhvā sādhu viricyate |
 5 § 13212
- sannipātajvarastambhapipāsādāhapīḍitaḥ || § 13213
 limpedantatrivṛtayā dvidhākṛtvekṣugaṇḍikām | § 13214 AS.Ka.2.9
 ekīkṛtya ca tatsvinnam puṭapākena bhakṣayet || § 13215
 tvagelābhyāṃ samā nīlī taistrivṛttaśca śarkarā | § 13216 AS.Ka.2.10
 10 cūrṇam phalarasakṣaudrasaktubhistarpaṇam pibet ||
 § 13217
- vātapittakaphoththeṣu rogeṣvalpānaleṣu ca | § 13218 AS.Ka.2.11
 nareṣu sukumāreṣu nirapāyaṃ virecanam || § 13219
 viḍaṅgataṇḍulavarāyāvaśūkakaṇāstrivṛt | § 13220 AS.Ka.2.12
 15 sarvato 'rdhena talliḍham madhvājyena guḍena vā ||
 § 13221
- gulmaṃ plīhodaraṃ kāsaṃ halīmakamarocakam | AS.Ka.2.13
 § 13222
- kaphavātakṛtāmścānyān parimārṣṭigadān bahūn ||
 20 § 13223
- viḍaṅgapippalīmūlatriphalādhānyacitrakān | § 13224 AS.Ka.2.14
 maricendrayavājājīpippalīhastipippalīḥ || § 13225
 dīpyakaṃ pañcalavaṇam cūrṇitaṃ kārṣikaṃ pṛthak | AS.Ka.2.15
 § 13226
- tilatailatrivṛccūrṇabhāgau cāṣṭapalonmitau || § 13227
 25 dhātrīphalarasaprasthāmstrīn guḍārdhatulānvitān | AS.Ka.2.16
 § 13228
- paktvā mṛdvagninā khādettato mātrāmayantraṇaḥ ||
 § 13229
- kuṣṭhārśaḥkāmālāgulmamehodarabhagandarān | § 13230 AS.Ka.2.17
 grahaṇīpāṇḍurogāṃśca hanti puṃsavanaśca saḥ ||
 30 § 13231
- guḍaḥ kalyāṇako nāma sarvartuṣu ca yaugikaḥ | § 13232 AS.Ka.2.18
 vyoṣatrijātakāmbhodakṛmighnāmālakāstrivṛt || § 13233
 35 sarvaiḥ samā samasitā kṣaudreṇa guṭikāḥ kṛtāḥ | § 13234 AS.Ka.2.19
 mūtrakṛcchrajvaracchardikāśaśoṣabhramakṣaye | § 13235
 tāpe pāṇḍvāmaye 'lpegnau śastāḥ sarvaviṣeṣu ca ||
 § 13236

AS.Ka.2.20	trivṛtā kauṭajam bījam pippalī viśvabheṣajam § 13237 kṣaudradrākṣārasopetaṃ varṣākāle virecanam § 13238	
AS.Ka.2.21	trivṛddurālabhāmustāśarkarodīcyacandanam § 13239 drākṣāmbunā sayasṭyāhvasātalaṃ jaladātyaye § 13240	
AS.Ka.2.22	trivṛtām citrakam pāṭhāmajājīm saralaṃ vacām § 13241 5 svarnaḥkṣīrīm ca hemante cūrṇamuṣṇāmbunā pibet § 13242	
AS.Ka.2.23	trivṛtā śarkarātulyā grīṣmakāle virecanam § 13243	
AS.Ka.2.24	trivṛttrāyantihapuṣāsātālākaṭurohiṇīḥ § 13244 svarnaḥkṣīrīm ca saṃcūrṇya gomūtre bhāvayettryaham 10 § 13245 eṣa sarvartuko yogaḥ snigdhanām maladoṣaḥṛt § 13246	
AS.Ka.2.25	śyāmātrivṛddurālabhāhāstipippalivatsakam § 13247 nīlinīkaṭukāmustāśreṣṭhāyuktaṃ sucūrṇitam § 13248 15 rasājyoṣṇāmbubhiḥ śastaṃ rūkṣāṇāmapi sarvadā § 13249	
AS.Ka.2.26	tryūṣaṇam triphalā hiṅgu kārṣikam trivṛtāpalam § 13250 sauvarcalārdhakarṣam ca palārdham cāmlavetasāt 20 § 13251	
AS.Ka.2.27	taccūrṇam śarkarātulyam maṇḍenāmlena vā pibet § 13252 gulmapārśvārtinut siddham jīrṇe cāsminrasaudanam § 13253 25	
AS.Ka.2.28	trivṛtātriphalādantīsātalāvyoṣasaindhavaiḥ § 13254 prakalpya cūrṇam saptāham bhāvyaṃmāmalakādrase § 13255	
AS.Ka.2.29	tadyojyam tarpaṇe yūṣe piṣite rāgayuktiṣu § 13256 tulyāmlam trivṛtākalkasiddham gulmaharam ghr̥tam 30 § 13257	
AS.Ka.2.30	śyāmātrivṛtkāṣāyeṇa siddham sarpiḥ payo 'pi vā § 13258 trivṛṇmuṣṭīmstu sanakhānaṣṭau drone 'mbhasaḥ pacet § 13259 35 pādaśeṣam kaṣāyam taṃ pūtam guḍatulāyutam § 13260	

	snigdhe sthāpyaṃ ghaṭe kṣaudrapippalīphalacitrakaiḥ	AS.Ka.2.31
	§ 13261	
	lipte māse gate pītaṃ pāṇḍuśvayathugulmajit § 13262	
	surā vā trivṛtāpādākaṅvā tatkvāthasaṃyutā § 13263	AS.Ka.2.32
5	yavaiḥ śyāmātrivṛtkvāthasvinnaiḥ kulmāṣamambhasā	
	§ 13264	
	āsutaṃ ṣaḍahaṃ palle jātaṃ sauvirakaṃ pibet § 13265	
	bhr̥ṣṭānvā satuṣānśuṣkānyavāmstaccūrṇasaṃyutān	AS.Ka.2.33
	§ 13266	
10	āsutānambhasā tadvat pibejjātaṃ tuṣodakam § 13267	
	jvarahṛdrogavātāsṛgudāvartādirogiṣu § 13268	AS.Ka.2.34
	rājavṛkṣo 'dhikaṃ pathyo mṛdurmadhuraśītalāḥ	
	§ 13269	
	bāle vṛddhe kṣate kṣiṇe sukumāre ca mānave § 13270	AS.Ka.2.35
15	yojyo mṛdvanapāyitvādviśeṣāccaturaṅgulaḥ § 13271	
	phalakāle pariṇataṃ phalaṃ tasya samāharet § 13272	AS.Ka.2.36
	teṣāṃ guṇavatāṃ bhāraṃ sikatāsu vinikṣipet § 13273	
	saptarātrātsamuddhṛtya śoṣayedātape tataḥ § 13274	AS.Ka.2.37
	tatomajjānamuddhṛtya śucau pātre nidhāpayet	
20	§ 13275	
	drākṣārasena taṃ dadyāddāhodāvartapīḍite § 13276	AS.Ka.2.38
	caturvarṣe sukhaṃ bāle yāvaddvādaśavārṣike § 13277	
	caturaṅgulamajño vā kaṣāyaṃ pāyayeddhimam § 13278	AS.Ka.2.39
	dadhimaṇḍasurāmaṇḍadhātrīphalarasaiḥ pṛthak § 13279	
25	sauvirakeṇa vā yuktaṃ kalkena traivṛtena vā § 13280	
	caturaṅgulasiddhādvā kṣīrādyadudiyāt ghr̥tam § 13281	AS.Ka.2.40
	majjakalkena dhātrīṇāṃ rase tatsādhitāṃ pibet	
	§ 13282	
	tadeva daśamūlasya kulatthānāṃ yavasya ca § 13283	AS.Ka.2.41
30	kaṣāye sādhitāṃ sāpaḥkalkaiḥśyāmādibhiḥ pibet	
	§ 13284	
	dantīkaṣāye tanmajjño guḍaṃ jīrṇaṃ ca nikṣipet	AS.Ka.2.42
	§ 13285	
	tamariṣṭaṃ sthitaṃ māsaṃ pāyayet pakṣameva vā	
35	§ 13286	
	tvacaṃ tilvakamūlasya tyaktābhyantaravalkalam	AS.Ka.2.43
	§ 13287	

	viśoṣya cūrṇayitvā ca dvau bhāgau gālayettataḥ	
	§ 13288	
AS.Ka.2.44	lodhrasyaiva kaṣāyeṇa tr̥tīyaṃ tena bhāvayet § 13289	
	kaṣāye daśamūlasya taṃ bhāgaṃ bhāvitam punaḥ	
	§ 13290	5
AS.Ka.2.45	śuṣkacūrṇaṃ punaḥ kṛtvā tataḥ pāṇitalaṃ pibet § 13291	
	mastumūtrasurāmaṇḍakoladhātrīphalāmbubhiḥ § 13292	
AS.Ka.2.46	meṣaśṛṅgyabhayākṛṣṇācitrakaiḥ kvathite jale § 13293	
	marujāḥ sunuyāttacajātaṃ sauvīrakaṃ yadā § 13294	
	bhavedaṅjalīnātasya lodhrakalkaṃ pibettadā § 13295	10
AS.Ka.2.47	surāṃ lodhrakaṣāyeṇa jātaṃ pakṣasthitāṃ pibet	
	§ 13296	
	tilvakasya kaṣāyeṇa kalkena ca saśarkaraḥ § 13297	
	saghr̥taḥ sādhitō lehaḥ sa ca śreṣṭhaṃ virecanam	
	§ 13298	15
AS.Ka.2.48	sudhā bhinatti doṣāṇāṃ mahāntamapi sañcayam	
	§ 13299	
	āśveva kaṣṭavibhramśā naiva tāṃ kalpayedataḥ	
	§ 13300	
AS.Ka.2.49	mṛdukoṣṭhe 'bale bāle sthavire dīrgharogīni § 13301	20
	kalpyā gulmodaragaratvagrogamadhumehiṣu § 13302	
	pāṇḍau dūṣīviṣe śophe doṣavibhrāntacetasi § 13303	
AS.Ka.2.50	sā śreṣṭhā kaṇṭakaistīkṣṇairbahubhiśca samācitā	
	§ 13304	
	dvivarṣāṃ vā trivarṣāṃ vā śīśirānte viśeṣataḥ § 13305	25
AS.Ka.2.51	tāṃ pāṭayitvā śastreṇa kṣīramuddhārayettataḥ § 13306	
	bilvādīnāṃ bṛhatyorvā kvāthena samamekaśaḥ	
	§ 13307	
AS.Ka.2.52	mīśrayitvā sudhākṣīraṃ tato 'ṅgāreṣu śoṣayet § 13308	
	pibet kṛtvā tu guṭikāṃ mastumūtrasurādibhiḥ § 13309	30
AS.Ka.2.53	trivṛtādīnava varāṃ svarṇakṣīriṃ sasātalām § 13310	
	saptāhaṃ snukpayahpītānrasenājyena vā pibet § 13311	
	tadvadvyoṣottamākumbhanikumbhāgnīn guḍāmbunā	
	§ 13312	
AS.Ka.2.54	adyātcchyāmātrivṛtkvāthaṃ snukkṣīraghr̥taphāṇitaiḥ	35
	§ 13313	
	kāsārirasayūśādyairyuktaṃ vā snukpayah pibet	
	§ 13314	

- 5   nikumbhakumbhaśamyākaśaṅkhinīsaptalārajah | § 13315 AS.Ka.2.55
        rātrau mūtre divā gharṁe saptāhaṁ sthāpayediti | |
        § 13316
- 5   snukkṣīre 'pi tatastena mālyam vāso 'vacūrṇitam | AS.Ka.2.56
        § 13317
- ājighnan prāvṛṇānaśca mṛdukoṣṭho viricyate | | § 13318
        nātiśuṣkaṁ phalaṁ grāhyam śaṅkhinyā nistuṣikṛtam | AS.Ka.2.57
        § 13319
- 10   saptalāyāstathā mūlam te tu tīkṣṇavikāṣiṇī | § 13320
        śleṣmāmayodaragaraśvayathvādiṣu kalpayet | | § 13321
        akṣamātram tayoh piṇḍam madirālavanānvitam | AS.Ka.2.58
        § 13322
- 15   hṛdroge vātakaphaje tadvadgulme 'pi yojayet | | § 13323
        śaṅkhinīcūrṇabhāgau dvau tilakalkasya cāparaḥ | AS.Ka.2.59
        § 13324
- harītakīkaśāyeṇa tatailam pīḍitam pibet | § 13325
        atasīsarṣapairāṇḍakaraṅjeṣvapyayam vidhiḥ | | § 13326
        dantidantasthirasthūlam mūlam dantīdravantijam | AS.Ka.2.60
        § 13327
- 20   ātāmraśyāvātīkṣṇoṣṇamāsukāri vikāṣi ca | | § 13328
        guruprakopivātasya pītaśleṣmavilāyanam | § 13329 AS.Ka.2.61
        tatkṣaudrapippalīiptam svedayenmṛtkuśāntare | § 13330
        śoṣayeccātape 'gnyarkau hato hyasya vikāṣitām | |
        § 13331
- 25   tat pibenmastumadirātakrapīlurasāsavaiḥ | § 13332 AS.Ka.2.62
        abhiṣyaṇṇatanurgulmī pramehī jaṭharī garī | § 13333
        gomṛgājarasaiḥ pāṇḍuḥ kṛmikōṣṭhī bhagandarī | |
        § 13334
- 30   siddham tat kvāthakalkābhyām daśamūlarasena ca | AS.Ka.2.63
        § 13335
- visarpāvidradhyalajīkaksyādāhān jayet ghṛtam | | § 13336
        tailam tu gulmamehārśovibandhakaphamārutān | § 13337 AS.Ka.2.64
        mahāsnehaḥ śakṛcchukravātasāṅgānilavyathāḥ | | § 13338
        dantyā rase 'jaśṛṅgyāśca guḍakṣaudraghṛtānvitah | AS.Ka.2.65
        § 13339
- 35   lehaḥ siddho virekārthe dāhasantāpamehanut | § 13340
        vātatarṣe jvare paitte syātsa evājagandhayā | | § 13341
        dantīdravantyormūlāni paceddhātrīrase tataḥ | § 13342 AS.Ka.2.66

- trīnaṃsān phāṇitāt dvau ca bhr̥ṣṭastaile ghr̥te 'thavā | |
 § 13343
- AS.Ka.2.67 śyāmādikalkayukto 'yaṃ lehaḥ siddhaṃ virecanam | |
 § 13344
- pathyākṣadaśamūlānāṃ tadvallehāḥ pṛthagrasaiḥ | | 5
 § 13345
- AS.Ka.2.68 tayorbiḍasamaṃ cūrṇaṃ tadrasenaiva bhāvitam | |
 § 13346
- vibaddhaviśi vātotthe gulme cāmlayutaṃ hitam | § 13347
 mudrgādisiddhaistanmūlairyūṣādīṃśca prakalpayet | | 10
 § 13348
- AS.Ka.2.69 dantīdravantīmaricasvarṇakṣīrīyavāsakam | § 13349
 saśuṅthyagnikapṛthvīkaṃ cūrṇitaṃ sapta vāsarān | |
 § 13350
- AS.Ka.2.70 mūtrabhāvitamājyena vibejjīrṇe ca tarpaṇam | § 13351 15
 sarvadā sarvarogeṣu bāle vṛddhe ca taddhitam | |
 § 13352
- AS.Ka.2.71 durbhuktājīrṇapāṃśvārtirgulmaplīhodareṣu ca | § 13353
 gaṇḍamālāsu vāte ca pāṇḍuroge ca śasyate | | § 13354
- AS.Ka.2.72 guḍasyāṣṭapale pathyā viṃśatiḥ syāt palam palam | 20
 § 13355
- dantīcitrakayoḥ karṣau pippalītrivṛtordaśa | | § 13356
 AS.Ka.2.73 prakalpya modakānekaṃ daśame daśame 'hani | § 13357
 uṣṇāmbho 'nupiban khādetṭān sarvān vidhināmunā | |
 § 13358 25
- AS.Ka.2.74 ete niṣparihārāḥ syuḥ sarvavyādhinibarhaṇāḥ | § 13359
 viśeṣādgrahaṇīpāṇḍukaṇḍūkoṭhārśasām hitāḥ | § 13360
 virecane mukhyatamā navaite trivṛtādayaḥ | | § 13361
- AS.Ka.2.75 harītakīmapi trivṛddhidhānenopakalpayet | § 13362
 viśeṣāt grahaṇīśophapāṇḍumehodarāpahām | | § 13363 30
- AS.Ka.2.76 pibet pathyāṃ sasindhūtthaviḍaṅgoṣaṇanāgarām | |
 § 13364
- mūtreṇa vatsakādervā niryūheṇa harītakīm | | § 13365
 AS.Ka.2.77 pathyānāgaracūrṇaṃ vā saṃyutaṃ nīlinīphalaiḥ | |
 § 13366 35
- guḍena bhakṣayettoyaṃ kavōṣṇaṃ ca pibedanu | |
 § 13367

- pathyātrivṛdbhyāṃ guṭikāḥ kāryā drākṣārasāplutāḥ | AS.Ka.2.78
 § 13368
- māṣapramāṇāstāḥ śuṣkā lihyādyakṣmī ghṛtadrutāḥ |
 § 13369
- 5 pathyātrivṛtpaṭūṣṇāmbu sarvatreṣṭaṃ virecanam | |
 § 13370
- snukṣīrabhāvite pathyācūrṇe kurvīta modakān | AS.Ka.2.79
 § 13371
- kolāsthimātrān śuṣkāṃśca navanītena lehayet | § 13372
 10 gulmodarayakṛtplīhaśūlānāhavibandhinaḥ | | § 13373
 lihyāderaṇḍatailena kuṣṭhaṃ trikaṭukānvitam | § 13374 AS.Ka.2.80
 sukhodakaṃ cānupibetsukhametadvirecanam | | § 13375
 alpasyāpi mahārthatvaṃ prabhūtasypālpakarmatām | AS.Ka.2.81
 § 13376
- 15 kuryāt saṃśleṣaviśleṣakālasaṃskārayuktibhiḥ | | § 13377
 tvakkesarāmrātakadāḍimailāsitopalāmākṣikamātuguṅga
 ih | § 13378 AS.Ka.2.82
- madyena tastaiśca mano 'nukūlairyuktāni deyāni vire-
 canāni | | § 13379
- 20 iti dvitīyo 'dhyāyaḥ | |

5.3 atha tṛtīyo 'dhyāyaḥ |

- athāto vamanavirecanavyāpatsiddhiṃ nāmādhyāyaṃ vy- AS.Ka.3.1
 ākhyāsyāmaḥ | § 13381
- iti ha smāhurātreṣṭreyādayo maharṣayaḥ | | § 13382
- atikṣudhitenātimṛdukoṣṭhenālpasleṣmaṇā durvamena AS.Ka.3.2
 5 hīnamātramātimātraṃ tīkṣṇamātiśītamajīrṇe vā pītaṃ va-
 manamadho gacchati | § 13383
- tatrepsitānavāptirdoṣotkleśāśca | § 13384
- taṃ punarāśu snehayitvā yaugikairmātrākālādyape-
 kṣaṃ vāmayet | § 13385
- 10 vyāpatkarāṇi ca pūrvoktamatikramam smaran pariha-
 ret | | § 13386
- ajīrṇinaḥ śleṣmavato 'tyuṣṇatīkṣṇalavaṇamatimātram- AS.Ka.3.3
 ahr̥dyaṃ vā virecanamanyadvā bheṣajamūrdhvaṃ prava-
 rtate | § 13387

- tatra pūrvoktā vyāpatsādhanam ca | § 13388
tata ūrdhvamapyuttiṣṭhati hr̥dyalehavaṭakavarjyama-
uṣadham na ṛtīyamavacārayet || § 13389
- AS.Ka.3.4 krūrakoṣṭhasyātīkṣṇāgreralpamalpavīryam vā bheṣ-
ajamūrdhvabhāgikamadhbhāgikam vā bhaktavadupaiti 5
pākam | § 13390
- tatra samudīrṇā doṣā yathākālamānirhriyamāṇā vibhr-
amaṃ kurvanti | § 13391
- taṃ snigdhaḥkoṣṭhamanalpamamandaṃ cauṣadham pā-
yayet || § 13392 10
- AS.Ka.3.5 kaṣāyamalpamapratyagram rūkṣam vā bheṣajamasni-
gdhasvinnena vā pītam śītopacāreṇa vā stabdham doṣavi-
grathitamayogī bhavati | § 13393
- tatra vāmane bhūyo vāmayet | § 13394
- virecane snigdhasvinnaṃ punarvirecayet | § 13395 15
- utkliṣṭabhūridoṣam vā ṛtīye 'hani | § 13396
- ubhayośca saṃśodhanayorlavanātailābhyaktaṃ piṇḍ-
aprastarābhyāṃ svedayet || § 13397
- AS.Ka.3.6 snigdhasvinnasya ca vamanamakṛtvā virecanaṃ pīta-
vataḥ sāmasya vā mṛdu vā viriktasyādhhobhāgetyarthagu- 20
rustabdhdaratā śūlo vātamūtrapurīṣasaṅgaśca bhavati |
§ 13398
- tamapyayoginaṃ samūtraistīkṣṇairāsthāpya jāṅgalara-
saiśca bhojayitvā phaladārupippalīsiddhena tailenānuvā-
sya vātaharaiśca snehairupasnehya punastīkṣṇairvirecayet 25
|| § 13399
- AS.Ka.3.7 kapholbaṇasyātīsnigdhasya gurukoṣṭhasya mandāgn-
ervā mṛdupraṇītamauṣadham bhṛsamutkleśya doṣān jā-
ḍyatandrādaurbalyāṅgasādān janayati | § 13400
- tacchīghramullikhet | § 13401 30
- laṅghanena ca sandhukṣītāgniṃ punaḥsnigdham tī-
kṣṇoṣṇairviśodhayet || § 13402
- AS.Ka.3.8 saśeṣānnāya vātaśleṣmavate rūkṣāya sodāvartāya ma-
ndāgnaye vā śītam rūkṣam vā dattamauṣadham bhṛsamā-
dhmānam karoti | § 13403 35
- tatra malasaṅgāt samunnahyatyudaramantaḥśūlam dr-
tivat pārśvayorāpūrṇatā śīraḥprṣṭharujā śvāsakāsau pāyu-
bastinistodaśca bhavati | § 13404

- tamudāvartānāharābhyaṅgasvedavartidīpanacūrṇaba-
stikriyābhirupacaret | | § 13405
- 5 kṣāmeṅālpabalena mṛdukoṣṭhāgninā rūkṣeṅāsniḡdh- AS.Ka.3.9
ena vā svinnena sāmēna vā balavadauṣadhamupayuktaṃ
sapittamanilaṃ pradūṣya parikartikāmāpādayati | § 13406
- tatra nābhibastigudamedhre sadāhaparikartanamani-
asaṅgo viṣṭambhaśca | | § 13407
- 10 taṃ kṛṣṇatilaṃmadhukamadhuyuktaiḥ picchābastibhir- AS.Ka.3.10
āsthāpayet | § 13408
- kṣīrivṛkṣaśṛtakṣīreṇa vā | § 13409
- śītāmbupariṣiktaṃ cainaṃ payasā bhuktavantam gḥṛ-
tamaṅḡdena yaṣṭimadhukatailena vānuvāsayet | § 13410
- kṣāmasya ca madhuro bṛmhaṅśca sarvo vidhiriṣṭaḥ
| | § 13411
- 15 sāmē laṅghanadīpanam ca laghurūkṣoṣṇam cānnapā- AS.Ka.3.11
nam | § 13412
- nirāmībhūte 'nubandhe laghu kṣāramlam | § 13413
- savāte dadhisārāmlam dāḡimatvacā yuktaṃ bhojane
pāne ca prayuṅjīta sadāḡimarasaṃ ca sarpiḥ pibeduṣṅā-
20 mbunā vā tiladevadārukalkam | | § 13414
- krūrakoṣṭhasya bahudoṣasyālpamalpaguṅam mṛdus- AS.Ka.3.12
igdham vā śodhanamavacāritamutkleśya doṣān na nirhar-
ati | § 13415
- alpālpam ca pittakaphasaṃsrṣṭam parisravati | § 13416
- 25 viṣṭambhagauravaśophakaṅḡpāṅḡdutāṅgasādagulma-
śūlāni cāpādayati | | § 13417
- taṃ tiniśadhavāścvakarṅapalāśabalāniryūhairmadhu- AS.Ka.3.13
yuktairāsthāpayet | § 13418
- upaśāntaparisravam ca punarupasnigdham tīkṣṅaiḥ
30 śodhayet | § 13419
- śuddhe ca dīpanāṃścūrṅāsavāriṣṭādīn yojayet | | § 13420
- pītauṣadho yadā vegamudīrayati nigrḥṅṅāti vā | § 13421 AS.Ka.3.14
- tadā pravāhikāśya jāyate | § 13422
- tasyām sadāhaśūlam sapiccham śvetam kṛṣṅam raktaṃ
35 vā bhṛśam pravāhamāṅḡḡ kaphamupaviśati | § 13423
- taṃ parisravavidhinopacaret | | § 13424
- pītauṣadhasya bheṣajodgāracchardiyādīnām nigrāhā- AS.Ka.3.15
dvātādayaḥ kupitā hṛdayamupasṛtya hṛdgṛaham ghoram-
āvahanti | § 13425

- tataḥ pradhānamarmopatāpādvedanābhiratyarthamā-
turaḥ pīdyate | § 13426
- mohahidhmākāsalālāpārśvaśūlayuto vepathumān na-
ṣṭasaṃjño dantān kaṭakaṭāpayatyudvṛttākṣo jihvām khā-
dati | § 13427 5
- AS.Ka.3.16 taṃ hṛdayopasaraṇamāhuḥ | | § 13428
- tasmai bhiṣak śīghramamuhyannabhyaṅgapūrvam dh-
ānyasvedena parisvedya tīkṣṇamavapīdam dadyāt | § 13429
- yaṣṭīmadhukamiśreṇa taṇḍulāmbunā vamanam | § 13430
- kaṭubhīrvā kaphottarāya | § 13431 10
- tato doṣaśeṣam pācanīyaiḥ pācayedyathādoṣocchra-
yam ca bastīn vitaret | | § 13432
- AS.Ka.3.17 asnigdhasvinnenābrahmacariṇā vegadhāriṇā mṛduko-
ṣṭhena sukumāreṇa vā rūkṣamauṣadhamatimātram pray-
uktamativirekādvāyum kopayati | § 13433 15
- tena sarvāṅgapragraho bhavati | § 13434
- tasya viśeṣāt pārśvapṛṣṭhaśroṇimanyāmamasu śūlam-
ūrcchābhramakalpastambho nistodo bheda udveṣṭanam
saṃjñānāśaśca syāt | § 13435
- tamabhyajya dhānyaiḥ svedayitvā yaṣṭīmadhukavipa-
kvena tailenānuvāsayet | § 13436 20
- vātaharam cānapānam | | § 13437
- AS.Ka.3.18 snigdhasvinnasyātīmṛdukoṣṭhasya kṣudhitasya vā tī-
kṣṇamatibhūri vā prayuktamauṣadam sarvaśo nirhṛtya
malān dhātūnapi dravīkrtya visrāvayedatiyogena | § 13438 25
- taṃ śatadhautaghrtenābhyajya kaṣāyasvāduśītaiḥ pra-
dehaparīṣekāvagāhānnapānaiḥ śarkarāmadhumadbhiśca
lahaḥ stambhayet | | § 13439
- AS.Ka.3.19 candanāñjanośīracchāgāsṛkṣītodakairlājasaktūn pāya-
yet | § 13440 30
- picchābastīṃscasmai dadyānmadhuravargasiddham ca
kṣīrasarpīḥ sarpirmaṇḍo 'nuvāsanam | § 13441
- raktapittavidhānam ca kuryāt | | § 13442
- AS.Ka.3.20 viśeṣeṇa vamanātiyoge saghr̥tatasitākṣaudram phalar-
asairmantham pibet | § 13443 35
- kṣīrivṛkṣaśuṅgasiddhām vā samākṣikām peyām kṣī-
ram vā saṃgrāhidravayasiddham ca kṣīram bhojane 'vac-
ārayet | | § 13444

- sodgārāyāṃ ca chardiyāṃ dhanikāmadhūkamadhuras- AS.Ka.3.21
 āmustāñjanāni madhunā lihyāt | § 13445
- vāksaṅge hanusaṅge 'nilārtau ca ghṛtamāṃsarasasi-
 ddhāmalpataṇḍulāṃ peyāṃ pibet | § 13446
- 5 snehasvedau cāvacārayet || § 13447
- jihvāpraveśe snigdghāmlalavaṇān kavalagaṇḍūśān hr- AS.Ka.3.22
 dyāṃścājamāṃsarasān | § 13448
- purataścāsyā phalānyamlāni khādayet || § 13449
- nirgatāṃ tu jihvāṃ tiladrākṣākalkalīptāṃ vyoṣalavaṇ- AS.Ka.3.23
 10 acūrṇapraghrṣṭāṃ vā praveśayet | § 13450
- akṣiṇī vyāvṛtte ghṛtābhyakte pīḍayedvisamjñāṃ sām-
 aveṇugītaśabdān śrāvayet || § 13451
- virecanātiyoge taṇḍulāmbhasā madhumīśreṇa vamet AS.Ka.3.24
 priyaṅvādiṃ ca taṇḍulodakena pibedrodhrarasāñjanadā-
 15 ḍimatvaco vā | § 13452
- somavalkalaṭphalotpalasamaṅgāpadmakesarāṇi vā |
 § 13453
- kṣaudraśarkarāmadhukauḍumbaratvaco vā | § 13454
- raktātisārakriyāṃ ca kurvīta || § 13455
- 20 gudaṃ niḥṣṛtamabhyajya svedayitvā kaṣāyaiścasta- AS.Ka.3.25
 mbhayitvā praveśayet | § 13456
- pūrvavacca vāksaṅgādīn sādhayet || § 13457
- ubhayatra ca jīvaraktapittayorjñānārthaṃ rakte śuklaṃ AS.Ka.3.26
 picu plotāṃ vā kṣipet | § 13458
- 25 tasminnāvāne koṣṇāmbukṣālitāśuddhe jīvaraktam |
 § 13459
- vivarṇe tu raktapittam vidyāt | § 13460
- annaṃ vā tadvimiśraṃ śune kākāya vā dadyāt | § 13461
- tasmin bhukte jīvaṃ vadedabhukte pittam || § 13462
- 30 āmaraṇācca tasya tṛṇmūrchāmadārtasya kriyāṃ pitta- AS.Ka.3.27
 ghnīmatiyogoktāṃ ca kuryāt | § 13463
- eṇādirudhiraṃ vātisrutaraktoktavidhinā sakṣaudraṃ
 śīghramupayujīta | § 13464
- taddhi sadyo jīvamabhisandadhāti | § 13465
- 35 śyāmākāśmaryamadhukadūrvośīrairvā śṛtaṃ payo gh-
 ṛtamaṇḍāñjanayuktaṃ sītaṃ bastau niṣecayet || § 13466
- śeṣeṣvapi cāsamyakprayuktavamanavirecanopadrav- AS.Ka.3.28
 eṣu yathāmayāṃ doṣādīnapekṣya pratikuryādbastivyāpa-
 tsiddhiṃ cekṣeta || § 13467

AS.Ka.3.29	evamubhayatobhāge 'pi śodhane yathāvasthamuttiṣṭh- eta § 13468 yā tu virecane parikartikā tadvamane kaṅṭhakṣaṇanam § 13469 yadadhaḥparisravaḥ sa kaphapraseko yadadhaḥpravā- 5 haṇam sa śuṣkodgāra iti § 13470 bhavati cātra § 13471	
AS.Ka.3.30	atimātramakāle 'lpaṃ tulyavīyarabhāvitam § 13472 asamyaksaṃskṛtaṃ jīrṇam vyāpadyetauṣadham dhru- vam § 13473	10
AS.Ka.3.31	chardanaṃ na tu duśchada durvirecyam na recanam § 13474 pāyayedauṣadham bhūyastannihanti tathā hi tau § 13475	
AS.Ka.3.32	yasyordhvaṃ kaphasaṃsrṣṭam pītam yātyānulomi- 15 kam § 13476 vamiṭam kavalaiḥ śuddham laṅghitam pāyayettu tam § 13477	
AS.Ka.3.33	vibaddhe 'lpe cirāddoṣe sravatyuṣṇam pibejjalam § 13478	20
	tenādhmānam vamistṛṣṇā vibandhaścāśu śāmyati § 13479	
AS.Ka.3.34	bheṣajam doṣaruddham cennodhva nādhaḥ pravartate § 13480 sodgāram sāṅgaśūlam vā svedam tatrāvacaṛayet 25 § 13481	
AS.Ka.3.35	sampagviriktasyodgāre bheṣajam kṣipramullikhet § 13482 ajīrṇamapravṛttau tu suśītaiḥ stambhayedbhiṣak § 13483	30
AS.Ka.3.36	kadācicchleṣmaṇā ruddham tiṣṭhatyurasi bheṣajam § 13484	
AS.Ka.3.37	kṣiṇe śleṣmaṇi sāyāhne rātrau vā tat pravartate § 13485 rukṣānāhārayorjīrṇe tiṣṭhatyūrdhvaṃ gate 'pi vā § 13486	35
AS.Ka.3.38	vāyunā bheṣaje tvanyat sasnehalavaṇam pibet § 13487 tṛṇmohabhramamūrchādyaḥ syurjīryati ca bheṣaje § 13488	

pittaghaṇaṃ svādu śītaṃ ca bheṣajaṃ tatra śasyate ||
§ 13489

lālāhṛllāsaviṣṭambharomaharṣāḥ kaphāvr̥te | § 13490 AS.Ka.3.39
bheṣajaṃ tatra tīkṣṇoṣṇaṃ kaṭvādi kaphanuddhitam

5 || § 13491

pratikūlā gatiḥ pāko grathitatvaṃ sagauravam | § 13492 AS.Ka.3.40
doṣotkleśo bhṛśādhmānaṃ parikartaḥ parisravaḥ ||
§ 13493

pravāhikā hṛdgrahaṇaṃ sarvagātraparigrahaḥ | § 13494 AS.Ka.3.41
10 saha dhātusraveṇaitā dvādaśoktāḥ sasādhanāḥ | § 13495
vyāpado vidhivibhramṣāt dvividhe 'pi virecane ||
§ 13496

utpadyamānāsu ca tāsu tāsu vyāpatsu saṃśodhanavi- AS.Ka.3.42
bhrameṇa | § 13497
15 diśānayaivāśu yateta siddhyai jyotirhi śāstraṃ nayadu-
rnayānām || § 13498

iti tṛtīyo 'dhyāyaḥ ||

5.4 atha caturtho 'dhyāyaḥ |

athāto bastikalpaṃ vyākhyāsyāmaḥ | § 13500 AS.Ka.4.1

iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ || § 13501

balāṃ guḍūcīm̐ triphalāṃ sarāsnāṃ dvipañcamūlaṃ AS.Ka.4.2
ca palonmitāni | § 13502

5 aṣṭau phalānyardhatulāṃ ca māṃsāt chāgāt pcedapsu
caturthaśeṣam || § 13503

pūto yavānīphalabilvakuṣṭhavacāsatāhvāghanapippa- AS.Ka.4.3
līnām | § 13504

kalkairguḍakṣaudraghṛtaḥ satailairyuktaḥ sukhoṣṇo
10 lavaṇānvitaśca || § 13505

bastiḥ paraṃ sarvagadapramāthīsvasthe hito jīvanabr̥- AS.Ka.4.4
mhaṇaśca | § 13506

bastau ca yasmin paṭhito na kalkaḥ sarvatra dadyāda-
mumeva tatra || § 13507

15 dvipañcamūlasya raso 'mlyuktaḥ sacchāgamāṃsasya AS.Ka.4.5
sapūrvapeṣyaḥ | § 13508

trisnehayuktaḥ pravaro nirūhaḥ sarvānilavyādhiharaḥ
pradiṣṭaḥ || § 13509

- AS.Ka.4.6 balāpaṭolīlaghupañcamūlatrāyāntakairaṇḍayavāt susi-
ddhāt | § 13510
prastho rasācchāgarasārdhayuktaḥ sādhyah punaḥ pr-
asthasamaḥ sa yāvat | | § 13511
- AS.Ka.4.7 priyaṅgukṛṣṇāghanakalkayuktaḥ satailasarpirmadhu- 5
saindhavaśca | § 13512
syāddīpano māmsabalapradaśca cakṣurbalaṃ copada-
dhāti sadyah | | § 13513
- AS.Ka.4.8 eraṇḍamūlātripalaṃ palāśattathā palāṃsaṃ laghupa-
ñcamūlam | § 13514 10
rāsnābalāchinnaruhāśvagandhāpunarnavāragvadhadeva-
dāru | | § 13515
- AS.Ka.4.9 phalāni cāṣṭau salilādḥakābhyāṃ vipācayedāṣṭamaśeṣ-
ite 'smin | § 13516
vacāsatāhvāhapuṣāpriyaṅguyāṣṭīkaṇāvatsakabījamustamṣ
| | § 13517
- AS.Ka.4.10 dadyāt supiṣṭaṃ sahatārksyaśailamakṣapramāṇaṃ la-
vaṇāṃśayuktam | § 13518
samākṣikastailayutaḥ samūtro bastirjayellekhanadīp-
ano 'sau | | § 13519 20
- AS.Ka.4.11 jaṅghorupādatrikapṛṣṭhakoṣṭhahṛdguhyaśūlam guru-
tāṃ vibandham | § 13520
gulmāśmavardhmagrahaṇīgudothāmstāmstāmśca ro-
gān kaphavātajātān | | § 13521
- AS.Ka.4.12 catuṣpale tailaghr̥tasya bhr̥ṣṭaḥ chāgācchatārdho dadh- 25
idāḍimāmlaḥ | § 13522
rasaḥ sapeṣyo balavaṇamāmsaretognitaimiryāśirorujī-
ṣṭaḥ | | § 13523
- AS.Ka.4.13 yaṣṭyāhvayasyāṣṭapalena siddham payah śatāhvāphal-
apippalībhiḥ | § 13524 30
yuktaṃ sasarpirmadhuvātaraktavisarpavaisvaryaḥ
nirūhaḥ | | § 13525
- AS.Ka.4.14 yaṣṭhyāhvalodhrābhayacandanaiśca śṛtaṃ payo 'gryaṃ
kamalotpalaiśca | § 13526
saśarkarākṣaudraghr̥taṃ suśītaṃ pittāmayān hanti sa- 35
jīvanīyam | | § 13527
- AS.Ka.4.15 gopāṅganācandanaśītapākīdrākṣardhikāśmaryamadhū-
kasevyaiḥ | § 13528

- payah śṛtaṃ śrāvaṇimudgaparṇibalāsavguptāmadhu-
yaṣṭikalkaiḥ | | § 13529
- godhūmacūrṇaiśca picupramāṇairikṣovidāryāśca ras- AS.Ka.4.16
ena yuktaṃ | § 13530
- 5 tailena yaṣṭimadhusādhitena sitopalākṣaudraghr̥taiśca
śītaḥ | | § 13531
- bastiḥ praśastaḥ sasamastadehadāhe saśūle 'vayavāśr- AS.Ka.4.17
ite vā | § 13532
- gulmātisārabhramamūtrakṛcchraḥkṣiṇe kṣataujobalasa-
10 ṅkṣaye ca | | § 13533
- kośātakāragvadhadevadārūmūrvāśvadamaṣṭrākuṭajārka- AS.Ka.4.18
pāṭhāḥ | § 13534
- paktvā kulatthān br̥hatim̄ ca toyē rasasya tasya prasṛtā
daśa syuḥ | | § 13535
- 15 tān sarṣapailāmadanaiḥ sakuṣṭhairakṣapramāṇaiḥ pra- AS.Ka.4.19
sṛtaiśca yuktaṃ | § 13536
- kṣaudrasya tailasya phalāhvayasya kṣārasya tailasya ca
sārṣapasya | | § 13537
- dadyānnirūhaṃ kapharogitāya mandāgnaye cāsanavi- AS.Ka.4.20
20 dviṣe ca | | § 13538
- punarnavairāṇḍavṛṣāśmabhedavṛṣcīvabhūtīkabalāpalā- AS.Ka.4.21
śān | § 13539
- dvipañcamūlaṃ ca palāṃśakāni kṣuṇṇāni dhautāni
phalāni cāṣṭau | | § 13540
- 25 bilvaṃ yavāṅkolakulatthadhānyaphāni ca syuḥ prasṛt- AS.Ka.4.22
onmitāni | § 13541
- payo jaladvyādhakasādhitam̄ tat kṣīrāvāśiṣṭam̄ śuciva-
strapūtam̄ | | § 13542
- vacāsatāhvāmaradārūkuṣṭhayaṣṭyāhvasiddhārthakapi- AS.Ka.4.23
30 ppalīnām̄ | § 13543
- kalkairiyavānyā madanaiśca yuktaṃ nātyuṣṇāśītam̄ gu-
ḍasaindhavāktam̄ | | § 13544
- kṣaudrasya tailasya ca sarpiṣaśca navasya yuktaṃ pra- AS.Ka.4.24
sṛtitrayeṇa | § 13545
- 35 dadyānnirūhaṃ vidhinā vidhijñāḥ sasarvasaṃsargak-
ṛtāmāyaghnaḥ | | § 13546
- ardhārdhavihitān bastīnataścitrān pravakṣyate | § 13547 AS.Ka.4.25
kośātakīdvayekṣvākuphalajīmūtavatsakāḥ | | § 13548

AS.Ka.4.26	śyāmātrivṛtayormūlaṃ tathā dantīdravantijam § 13549 prakīryā codakīryā ca kṣīriṇī nīlinīphalam § 13550	
AS.Ka.4.27	saptapāśaṅkhinīlodhram phalaṃ kampillakasya ca § 13551	
AS.Ka.4.28	svakalkasaindhavayutāḥ pakvāśayaviśodhanāḥ § 13552 5 ghātakīpuṣpatarkārījīvantīmūlavatsakāḥ § 13553 pragrahaḥ khadirah kuṣṭham śamī piṇḍītako yavāḥ § 13554	
AS.Ka.4.29	priyaṅgurarkamūlī ca taruṇījātiyūthikāḥ § 13555 vaṭādyāḥ kiṃśukaṃ lodhramiti saṅgrāhikā matāḥ 10 § 13556	
AS.Ka.4.30	grāhī priyaṅgvambaṣṭhādīkvāthakalkaiḥ krameṇa ca § 13557	
AS.Ka.4.31	ūṣakādipratīvāpo lekhanastriphalārasaḥ § 13558 madhurakvāthakalkena sarasājyena bṛmhaṇaḥ § 13559 15 badaryairāvaṇīśeluśālmalīdhanvanāṅkurāḥ § 13560 samākṣikāḥ kṣīrayutāḥ sāsṛjaḥ picchilāḥ smṛtāḥ § 13561	
AS.Ka.4.32	kolaṅkatakakāṇḍekṣudarbhapoṭekṣupālibhiḥ § 13562 dāhaghnaḥ saghṛtakṣīro dvitīyaścandanādibhiḥ 20 § 13563	
AS.Ka.4.33	muṣṭiḥ śālmalivṛntānāṃ kṣīrasiddho ghṛtānvitāḥ § 13564	
	hitāḥ pravāhaṇe tadvadvṛntaiḥ śālmalakasya ca § 13565	25
AS.Ka.4.34	karbudārādhakīnīpavidulaiḥ kṣīrasādhitaiḥ § 13566 parikarte tathā vṛntaiḥ śrīparṇīkovidārajaiḥ § 13567	
AS.Ka.4.35	parisrave payaḥ siddham savṛścīvapunarnavam § 13568 ākhukarṇīkayā tadvattaṇḍuliyakayuktayā § 13569	
AS.Ka.4.36	aśvāvarohakaḥ kākanāsārājakaśerukāḥ § 13570 30 siddhāḥ kṣīre 'tiyoge syuḥ kṣaudrāñjanaghṛtairyutāḥ § 13571	
AS.Ka.4.37	nyagrodhādyaiścaturbhiśca vidhināparaḥ § 13572 bṛhatī kṣīrakākolī pṛśniparṇī śatāvarī § 13573	
AS.Ka.4.38	kāśmaryabadarīmūrvāstathośīrapriyaṅgavaḥ § 13574 35 jīvādāne śṛtau kṣīre dvau ghṛtāñjanasamṛyutau § 13575 bastī pradeyau bhīṣajā śītau samadhuśakarau § 13576 govyajāmahiṣīkṣīrairjīvanīyayutairapi § 13577	

- śaśaiṇadakṣamārjāramahiṣāvyajaśoṇitaiḥ | § 13578 AS.Ka.4.39
 sadyaskairmṛditairbastirjivādāne praśasyate || § 13579
 athemān sukumārāṇaṃ nirūhān snehanān mṛdūn | AS.Ka.4.40
 § 13580
- 5 karmaṇā viplutānāṃ ca vakṣyāmi prasṛtaiḥ pṛthak ||
 § 13581
- ksīrāt dvau prasṛtau kāryai madhutailaghr̥tāttrayaḥ | AS.Ka.4.41
 § 13582
- khajena mathito bastirvātaghno balavarṇakṛt || § 13583
 10 ekaikaḥ prasṛtastailaprasannākṣaudrasarpiṣām | § 13584 AS.Ka.4.42
 bilvādīmūlakvāthāt dvau kaulatthāddvau sa vātajit ||
 § 13585
- paṭolanimbapūtīkarāsnāsaptacchadāmbhasaḥ | § 13586 AS.Ka.4.43
 prasṛtaḥ pṛthagājyācca bastiḥ sarṣapakalkavān | § 13587
 15 sapañcatikto 'bhiṣyandakṛmikūṣṭhapramehahā || § 13588
 vidāṅgatriphalāśīgruphalamustākhukarṇijāt | § 13589 AS.Ka.4.44
 kaṣāyāt prasṛtāḥ pañca tailādeko vimathya tān | § 13590
 nirūhaḥ kṛmihā vellapippalīkalkayojītaḥ || § 13591
 payasyekṣusthirārāsnāvidārīkṣaudrasarpiṣām | § 13592 AS.Ka.4.45
 20 ekaikaḥ prasṛto bastiḥ kṛṣṇākalko vṛṣatvakṛt || § 13593
 catvārastailagomūtradadhimaṇḍāmlakāñjikāt | § 13594 AS.Ka.4.46
 prasṛtāḥ sarṣapaiḥ piṣṭairviṣaṅgānāhabhedanaḥ ||
 § 13595
- śvadamṣṭrāśmabhideraṇḍakvāthatailasurāsavāt | § 13596 AS.Ka.4.47
 25 prasṛtāḥ pañca capalākauntīyaṣṭyāhvakalkavān | § 13597
 bastiḥ kavosṇaḥ sāhāne mūtrakṛcchre varo mataḥ ||
 § 13598
- mṛdubastijaḍībhūte tīkṣṇo 'nyo bastiriṣyate | § 13599 AS.Ka.4.48
 tīkṣṇairvikarṣite snigdho madhuraḥ śīśiro mṛduḥ ||
 30 § 13600
- tīkṣṇatvaṃ mūtrabilvāgnilavaṇakṣārasarṣapaiḥ | § 13601 AS.Ka.4.49
 prāptakālaṃ vidhātavyaṃ kṣīrājyādyāistu mārḍavam
 || § 13602
- balakāladoṣarogaprakṛtīḥ pravibhajya yojito bastiḥ | AS.Ka.4.50
 35 § 13603
- svaḥ svairauśadhavargaiḥ svān svān rogān nivatayati
 || § 13604
- uṣṇārtānāṃ śītān śītārtānā tathā sukhoṣṇāṃśca | § 13605 AS.Ka.4.51

- tadyogyauṣadhayuktān bastīn santarkya yuñjīta ||
 § 13606
- AS.Ka.4.52 bastīna br̥mhaṇīyān dadyādvvyādhiṣu viśodhanīyeṣu
 | § 13607
- medasvino viśodhyā ye ca narāḥ kuṣṭhamehārtāḥ || 5
 § 13608
- AS.Ka.4.53 na kṣīṇakṣatadurbalamūrchitakṛśaśuṣkaśuddhadehā-
 nām | § 13609
- dadyādvīśodhanīyān doṣanibaddhāyūṣo ya ca || § 13610
 iti caturtho 'dhyāyaḥ || 10

5.5 atha pañcamo 'dhyāyaḥ |

- AS.Ka.5.1 athātaḥ siddhabastikalpaṃ vyākhyāsyāmaḥ | § 13612
 iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ | § 13613
 siddhabastīn prayuñjīta sarvadā sarvadehinām | § 13614
 nirvyāpado bahuphalān balapuṣṭikarān sukhān ||
 § 13615 5
- AS.Ka.5.2 madhutaile same karṣaḥ sandhavāt dvipacurmisiḥ |
 § 13616
- eraṇḍamūlakvāthena nirūho mādhutailikaḥ | § 13617
 rasāyanam̐ pramehārśaḥ kṛmigulmāntravṛddhinut ||
 § 13618 10
- AS.Ka.5.3 sayasṭimadhukaścaīṣa cakṣuṣyo raktapittajit | § 13619
 yāpano ghanakalkena madhutailarasājyavān || § 13620
- AS.Ka.5.4 pāyujānūruvṛṣaṇabastimehanaśūlajit | § 13621
 prasṛtāmśairghṛtakṣaudravasātailaiḥ praklpayet | § 13622
 yāpanam̐ saindhavārdhākṣahapuṣārdhapalānvitam || 15
 § 13623
- AS.Ka.5.5 eraṇḍamūlaniṣkvātho madhutailam̐ sasaidhavam |
 § 13624
- eṣa yuktaratho bastiḥ savacāpippalīphalaḥ || § 13625
- AS.Ka.5.6 sakvātho madhuṣaḍgranthāsātāhvāhiṅgusaindhavaḥ | 20
 § 13626
- suradāru ca rāsnā ca bastirdoṣaharaḥ śivaḥ || § 13627
- AS.Ka.5.7 pañcamūlasya niṣkvāthastailam̐ māgadhikā madhu |
 § 13628

- sasaindhavaḥ samadhukaḥ siddhabastiriti smṛtaḥ ||
 § 13629
- dvipañcamūlatriphalāphalabilvāni pācayet | § 13630 AS.Ka.5.8
 gomūtre tena piṣṭaiśca pāṭhātoyadavatsakaiḥ || § 13631
 5 saphalaiḥ kṣaudratailābhyāṃ kṣāreṇa lavaṇena ca | AS.Ka.5.9
 § 13632
- yukto bastiḥ kaphavyādhipāṇḍurogaviṣūciṣu | § 13633
 śukrānilavibandheṣu bastyāṭope ca pūjitaḥ || § 13634
 10 mustāpāṭhāmṛtairāṇḍabalārāsṇāpunarnavam | § 13635 AS.Ka.5.10
 mañjiṣṭhāragvadhośīratrāyamāṅākṣarohiṇīḥ || § 13636
 kanīyaḥ pañcamūlaṃ ca pālikaṃ madanāṣṭakam | AS.Ka.5.11
 § 13637
- jalāḍhake pacettacca pādaśeṣaṃ parisrutam || § 13638
 15 kṣīradviprasthasaṃyuktaṃ kṣīraśeṣaṃ punaḥ pacet | AS.Ka.5.12
 § 13639
- sapādajāṅgalarasaḥ sasarpirmadhusaindhavaḥ || § 13640
 piṣṭairyaṣṭīmisiśyāmākaliṅgakarasañjanaiḥ | § 13641 AS.Ka.5.13
 bastiḥ sukhoṣṇo māṃsāgnibalaśukravivardhanaḥ ||
 § 13642
- 20 vātāsṛṅmohamehārśogulmaviṅmūtrasaṅgraham | § 13643 AS.Ka.5.14
 viṣamajvaravīsarparavardhmādhmānapravāhikāḥ || § 13644
 vaṅkṣaṇorukaṭīkukṣimanyāśrotraśīrorujaḥ | § 13645 AS.Ka.5.15
 hanyādasṛgdaronmādaśophakāsāsmakuṇḍalān | § 13646
 25 cakṣuṣyaḥ putrado rājā yāpanānāṃ rasāyanam ||
 § 13647
- 30 pṛthak palāṃsaṃ vipacet pañcamūlamagokṣuram | AS.Ka.5.16
 § 13648
- kṣīrāḍhake caturthasthaṃ piṣṭairyaṣṭyādibhiryutam
 || § 13649
- 30 kṣaudratailājyasindhūthayuktaṃ bastiḥ supūjitaḥ | AS.Ka.5.17
 § 13650
- viśeṣādbālavṛddhastrīsukumārasukhātmanām || § 13651
 tadvat sahācarabalāsārivādarbhasādhitam | § 13652 AS.Ka.5.18
 kṣīraṃ bastistathābhīrugudūcībrhatīdvayaiḥ | § 13653
 35 siddham payo māgadhikāyaṣṭīmadhukakalkavat ||
 § 13654
- pañcamūlaṃ brhatyādi pratidravyaṃ palonmitam | AS.Ka.5.19
 § 13655

- AS.Ka.5.20 dvipalaṃ śāligodhūmayavamāṣaṃ sayasṭikam | | § 13656
 taiḥ siddhaṃ chāgalaṃ kṣīraṃ kukkuṭāṇḍarasah sitā |
 § 13657
- sājyakṣaudradvilavaṇastairbastiḥ śukrakṛtparam | § 13658
 kalpo 'yaṃ śikhigonardamatsyādyāṇḍaraseṣvapi | | 5
 § 13659
- AS.Ka.5.21 rasah kulīramāṃsasya caṭakāṇḍarasānvitah | § 13660
 saśarkarāghṛtamadhurbastirvṛṣyatamo mataḥ | | § 13661
- AS.Ka.5.22 bastasūkarajairmuṣkaiḥ kulīracāṭakāmiṣaiḥ | § 13662
 siddhaṃ payo bastaśukramuccaṭekṣurakaṃ madhu | | 10
 § 13663
- AS.Ka.5.23 tairghṛtādhyo 'lpalavaṇo bastirvṛṣyatamaḥ param |
 § 13664
 siddhena payasā bhojyamātmaguptoccaṭekṣuraiḥ | |
 § 13665 15
- AS.Ka.5.24 ato daśadaśāhena yastu bastīn niṣevate | § 13666
 vājīva puṣṭaḥ savṛṣo gacchati pramadāśatam | § 13667
 ete mākṣikasamyuktāḥ kurvantyativṛṣaṃ naram | |
 § 13668
- AS.Ka.5.25 nātiyogaṃ na cāyogaṃ stāmbhinaste ca kurvate | | 20
 § 13669
- AS.Ka.5.26 nirūhā lekhanāḥ prāyo bṛmhaṇāḥ snehabastayaḥ |
 § 13670
 yāpaneṣūbhayaṃ tasmānneṣṭaṃ teṣvanuvāsanam | |
 § 13671 25
- AS.Ka.5.27 mṛduttvānna nivartante yasya tvete prayojitāḥ | § 13672
 samūtrairbastibhistīkṣṇairāsthāpyaḥ kṣiprameva saḥ
 | | § 13673
- AS.Ka.5.28 śophāgnināśapāṇḍutvaśūlārśaḥparikartikāḥ | § 13674
 syurjvarāścātisārāśca yāpanātyarthasevanāt | | § 13675 30
- AS.Ka.5.29 ariṣṭakṣāraśīdhvādyastatreṣṭā dīpanī kriyā | § 13676
 yuktyā tasmānniṣeveta yāpanān na prasaṅgataḥ | |
 § 13677
- AS.Ka.5.30 mṛdvalpauṣadhasamyogāt pādahīnapramāṇataḥ | § 13678
 alpakālopayogācca teṣu niṣparihāratā | | § 13679 35
- AS.Ka.5.31 dravyeṣu yāpanīyeṣu siddhān snehān pṛthak pṛthak |
 § 13680
 bastīn sarveṣu vā yuñjyāt parihāravivarjitān | | § 13681

- sahācarābhīrubalārāsnāgokṣurakāt pṛthak | § 13682 AS.Ka.5.32
tulām jaladroṇaśate pacet droṇāvaśeṣite || § 13683
pūtaśīte bisadrākṣātavakṣīrīnidigdhikāḥ | § 13684 AS.Ka.5.33
mahāsahākṣudrasahāyaṣṭimadhūmadhūlikāḥ || § 13685
5 jīvakarṣabhakodīcyamṛṇālotpalacandanam | § 13686 AS.Ka.5.34
kharjūratālamajjātmaguptāmalakīkaṇāḥ || § 13687
paṭolamedātvakpatraśītapākyodanāhvayāḥ | § 13688 AS.Ka.5.35
kalkīkṛtya kṣipettasmin pṛthak ca prasthasammitam
|| § 13689
10 rasam varāhamahiṣabastamuṣkodbhavam tathā | § 13690 AS.Ka.5.36
śikhikukkuṭahaṃsāṇḍasambhavam tailasarpīṣī || § 13691
dhātrīvidārīsvarasam gavyakṣīrāḍhakadvayam | § 13692 AS.Ka.5.37
brahmabherīmṛdaṅgādininādaiḥ sādhitam ca tat ||
§ 13693
15 sitacchatratrakṛtacchāyam sitavastrāvaguṇṭhitam | § 13694 AS.Ka.5.38
āropitam gajaskandhe pūjayitvā vṛṣadhvajam || § 13695
kṛtvā svastyayanam dadyāt snehabastimayantram | AS.Ka.5.39
§ 13696
prāptastenātivṛṣatām śramayedvanitāśatam || § 13697
20 nirvalīpalitaḥ kāntaściraḥjīvī bhavet sa ca | § 13698 AS.Ka.5.40
naṣṭaśukrakṣatakṣīṇaviṣamajvariṇām hitaḥ | § 13699
vyāpannārtavaśukrāṇām putradātā rasāyanam || § 13700
evam ca bastayo 'nye 'pi kalpyāḥ pākyāśca naikaśaḥ | AS.Ka.5.41
§ 13701
25 śatam vārān sahasram vā pācayet sambhave sati ||
§ 13702
doṣaghnāḥ saparīhārā vakṣyante snehabastayaḥ || AS.Ka.5.42
§ 13703
daśamūlam balām rāsnāmaśvagandhām punarnavām AS.Ka.5.43
30 | § 13704
guḍūcyairāṇḍapūtīkabhārṅgīvṛṣakarohiṣam || § 13705
śatāvarīm sahasram kākanāsām palāmśakam | § 13706 AS.Ka.5.44
yavamāśātasīkolakulatthān prasṛtonmitān || § 13707
vahe vipācyā toyasya droṇaśeṣeṇa tena ca | § 13708 AS.Ka.5.45
35 pacettailāḍhakam peṣyairjīvanīyaiḥ palonmitaiḥ ||
§ 13709
anuvāsanamityetat sarvavātavikāranut | § 13710 AS.Ka.5.46
anūpānām vasā tadvajjīvanīyopasādhitā || § 13711

- AS.Ka.5.47 śatāhvāyavabilvāmlaistailaṃ siddhaṃ samīraṇe | § 13712
saindhavenāgnivraṇena taptaṃ cānilajiddhṛtam ||
§ 13713
- AS.Ka.5.48 jīvantīm madanaṃ medāṃ śrāvaṇīm madhukaṃ ba-
lām | § 13714 5
śatāhvarṣabhakau kṛṣṇāṃ kākanāsāṃ śatāvarīm ||
§ 13715
- AS.Ka.5.49 svaguptāṃ kṣīrakākolīm karkaṭākhyāṃ śaṭhīm vacām
| § 13716
piṣṭvā tailaṃ ghṛtaṃ kṣīre sādhayeta caturguṇe || 10
§ 13717
- AS.Ka.5.50 bṛmhaṇaṃ vātapittagnaṃ balaśukrāgnivardhanam |
§ 13718
rajaḥśukrāmayaharaṃ putriyaṃ cānuva sanam ||
§ 13719 15
- AS.Ka.5.51 śīśirasparśavīryaiśca piṣṭaiḥ kṣīre caturguṇe | § 13720
tailapādaṃ ghṛtaṃ siddhaṃ pittagnamanuvāsanam
|| § 13721
- AS.Ka.5.52 saindhavaṃ madanaṃ kuṣṭhaṃ śatāhvā niculo vacā |
§ 13722 20
drīberaṃ madhukaṃ bhārṅgī devadārusakaṭphalam
|| § 13723
- AS.Ka.5.53 nāgaram puṣkaram medā cavikā citrakaḥ śaṭhī | § 13724
viḍaṅgātiviṣe śyāmā hareṇurnīlinī sthirā || § 13725
- AS.Ka.5.54 bilvājamodacapalā dantī rāsnā ca taiḥ smaiḥ | § 13726 25
sādhyameraṇḍatailaṃ vā tailaṃ vā kapharoganut ||
§ 13727
- AS.Ka.5.55 vardhmodāvartagulmārśahṭhamehāḍhyamārutān |
§ 13728
ānāhamaśmarīm cāsu hanyāttadanuvāsanam || § 13729 30
- AS.Ka.5.56 sādhitam pañcamūlena tailaṃ bilvādināthavā | § 13730
anvāsanam śleṣmaharaṃ dravyairvā kaphaghātibhiḥ |
§ 13731
phalairaṣṭaguṇe cāmle siddhamanvāsanam kaphe ||
§ 13732 35
- AS.Ka.5.57 śūlānāhe tu tadyukto nirūhaḥ paṭumūtravān | § 13733
pṛcchati sma munimityatha dhīmānagniveśa iha kintu
phalānām | § 13734

- bastikarmaṇi hitaṃ satataṃ syāt taṃ punarvasuriti pr-
 aśāsāsa | | § 13735
 iha kuṣṭhahitā garāgarī hitamikṣvākuphalaṃ pramehi- AS.Ka.5.58
 ṇām | § 13736
 5 kuṭajasya phalaṃ hṛdāmāye pravaraṃ kośaphalaṃ tu
 pāṇḍuṣu | | § 13737
 udare kṛtavedhanaṃ hitaṃ madanaṃ sarvagadāviro- AS.Ka.5.59
 dhi ca | § 13738
 madhuraṃ sakaṣāyatiktakaṃ tadarūkṣaṃ sakaṭuṣṇap-
 10 icchilam | | § 13739
 kaphapittahṛdāsukāri yannirapāyaṃ pavanānulomi ca AS.Ka.5.60
 | § 13740
 pravaraṃ tadataḥ phalādiṣu smṛtamāsthāpanayojanā-
 sviti | | § 13741
 15 atha munivṛṣabhe nigadya vākyam sthitavati vijñapa- AS.Ka.5.61
 yāmbabhūva bhūyaḥ | § 13742
 idamatigahanaṃ sahānyaśiṣyairavanigato 'ñjalimagr-
 ato nidhāya | | § 13743
 citrakarmaguṇakṛdguruṇokto bastirūrdhvamatha caiti AS.Ka.5.62
 20 na nābheḥ | § 13744
 śīghnamāpatati cānu sa dehāt sarvataḥ kathamapohati
 doṣān | | § 13745
 ūce gurustimitamārutavaśyametat dehasya yadbahiru- AS.Ka.5.63
 pāśritamantare vā | § 13746
 25 duṣṭasya tasya janayannanulomatāṃ tu bastirhinasti
 viṣamānapi rogapūgān | | § 13747
 śākhāgatāḥ koṣṭhagatāśca rogā marmordhvasarvāvay- AS.Ka.5.64
 avāṅgajāśca | § 13748
 ye santi teṣāṃ na tu kaścidanyo vāyoḥ paraṃ janmani
 30 heturasti | | § 13749
 viṣleṣmapittādimalācayānāṃ vikṣepasamhārakaro hi AS.Ka.5.65
 vāyuh | § 13750
 tasyātivṛddhasya śamāya nānyadbasteḥ samaṃ bheṣa-
 jamasti yasmāt | | § 13751
 35 śāmyanti yatnena jite 'nile ca tadīritāḥ pittakaphādayo AS.Ka.5.66
 'pi | § 13752
 tasmāccikitsārdhamiti bruvanti sarvāṃ cikitsāmapi ba-
 stimeke | | § 13753

- AS.Ka.5.67 yacca pakvāśastho 'pi doṣānāpādamastakam | § 13754
vīryeṇa bastirādatte khastho 'rko bhūrasāniva | | § 13755
- AS.Ka.5.68 yattatrauṣadhavīryaṃ hi tadapānena vāyunā | § 13756
paryāptamacirādeva samānaḥ pratipadyate | | § 13757
- AS.Ka.5.69 samānādduttaramcaivaṃ vyānādyāḥ pavanāḥ kramāt 5
| § 13758
te trptāḥ prakṛtiṃ yātāḥ śarīrānugrahe sthitāḥ | | § 13759
- AS.Ka.5.70 prasahya pittaśleṣmāṇau yathāsthānaṃ niveśya ca |
§ 13760
santarpayanti paritaḥ svān svān bhūtaguṇāmstanau | | 10
§ 13761
- AS.Ka.5.71 vyānastiryagapāno 'dhaḥ prāṇaścordhvaṃ prakarṣati |
§ 13762
yathāsvameva nāḍībhirhāriṇībhirivodakam | | § 13763
- AS.Ka.5.72 evaṃ vātaiḥ sirābhiśca vapurbastiḥ suyojitaḥ | § 13764 15
vyāpnuvat prasabhaṃ hanti sakṛchrānapi yakṣmaṇaḥ
| | § 13765
- AS.Ka.5.73 bastistasmāt sarvakarmapradhānaṃ sarvātāṅkān hanti
niḥśeṣataśca | § 13766
srotāṃsyantaḥ śodhayitvā ca kuryādojastejaḥ śukram- 20
edhāgnikīptim | | § 13767
iti pañcama 'dhyāyaḥ | |

5.6 atha ṣaṣṭho 'dhyāyaḥ |

- AS.Ka.6.1 athāto bastivyāpatsiddhiṃ vyākhyāsyāmaḥ | § 13769
iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ | | § 13770
- AS.Ka.6.2 vibandhagauravādhmānaśirorugvāhanordhvagāḥ | § 13771
kukṣiśūlāṅgarugghidhmāhrtpīḍākartanasravāḥ | | § 13772
ayogādatiyogācca basteḥ syuḥ ṣaṣṭadāpadaḥ | | § 13773 5
- AS.Ka.6.3 asnigdhasvinnadehasya gurukoṣṭhasya yojitaḥ | § 13774
śīto 'lpasnehalavaṇadravyamātro ghano 'pi vā | | § 13775
- AS.Ka.6.4 bastiḥ saṅkṣobhya taṃ doṣaṃ durbalatvādanirharan |
§ 13776
karoti vātaviṇmūtravibandhamatidāruṇam | | § 13777 10
- AS.Ka.6.5 nābhibastirunāṃ dāhaṃ hṛllepaṃ śvayathuṃ gude |
§ 13778

- kaṇḍūṃ gaṇḍāni vaivarṇyamaratim vahnimārdavam
 | | § 13779
- kvāthadvayaṃ prāgvihitam madhyedoṣe 'tisāriṇi | AS.Ka.6.6
 § 13780
- 5 uṣṇasya tasmādekasya tatra pānaṃ praśasyate | § 13781
 phalavartyastathā svedāḥ kālaṃ jñātvā virecanam | |
 § 13782
- bilvamūlatrivṛddārūyavakolakulathavān | § 13783 AS.Ka.6.7
 surāviṇmūtravān bastiḥ saprākpeṣyastamānayet | |
 10 § 13784
- saśeṣāme nirūheṇa mṛdunā doṣa īritaḥ | § 13785 AS.Ka.6.8
 mūrchayatyanilaṃ mārgaṃ ruṇaddhyagniṃ hinasti ca
 | | § 13786
- gauravaklamahṛcchūladāhasammohaveṣṭanam | § 13787 AS.Ka.6.9
 15 tataḥ kuryādupacarettaṃ rūkṣasvedapācanaiḥ | | § 13788
 pippalikatrṇośīradārūmūrvāśṛtaṃ jalam | § 13789 AS.Ka.6.10
 pibet sauvarcalonmiśraṃ dīpanaṃ hṛdviśodhanam | |
 § 13790
- vacānāgaraśaṭhyo vā dadhimaṇḍena mūrchitāḥ | § 13791 AS.Ka.6.11
 20 peyāḥ prasannayā vā syurariṣṭenāsavena vā | | § 13792
 dārutrikaṭukaṃ pathyāṃ palāśaṃ citrakāṃ śaṭhīm | AS.Ka.6.12
 § 13793
- piṣṭvā kuṣṭhaṃ ca mūtreṇa pibet kṣārāṃśca dīpanān |
 § 13794
- 25 bastimasya vidaddhyācca samūtraṃ dāśamūlikam | |
 § 13795
- yukto 'lpavīryo doṣādhye rūkṣe krūrāśaye 'thavā | AS.Ka.6.13
 § 13796
- bastirdoṣāvṛto rūddhamārgo rundhyāt samīraṇam | |
 30 § 13797
- savimārgo 'nilaḥ kuryādādhmānaṃ marmapīḍanam | AS.Ka.6.14
 § 13798
- vidāhaṃ gudakoṣṭhasya muṣkavaṅkṣaṇavedanām |
 § 13799
- 35 rūṇaddhi hṛdayaṃ śūlairitaścetaśca dhāvati | | § 13800
 svabhyaktasvinnagātrasya tatra vartim prayojayet | AS.Ka.6.15
 § 13801
- bilvādiśca nirūhaḥ syāt pīlusarṣapamūtravān | § 13802

	saralāmaradārubhyāṃ sādhitam cānuvāsanam § 13803	
AS.Ka.6.16	bahudoṣe 'bale krūrakoṣṭhe bastistanurmṛduḥ § 13804	
	śīto 'lpaścāvṛto doṣaiḥ pratihanti samīraṇam § 13805	
AS.Ka.6.17	ūrdhvaṃ so 'nusaran dehaṃ kuryādvāyuḥ śīrorujam	
	§ 13806	5
	grīvāstambhaṃ pratiśyāyaṃ bādhiryaṃ dr̥ṣṭivibhramam § 13807	
AS.Ka.6.18	tamuṣṇatailalavaṇapradigdham svinnamarditam § 13808	
	tīkṣṇairdhūmaiḥ pradhamañairnasyairāsyavirecanaiḥ	
	§ 13809	10
	virekairbastibhiścāśu yojoyedānulomikaiḥ § 13810	
AS.Ka.6.19	snigdhasvinne mahādoṣe bastirmṛdvalpabheṣajaḥ	
	§ 13811	
	utkleśyālpam hareddoṣam janayecca pravāhikām	
	§ 13812	15
AS.Ka.6.20	śophaṃ bastāvapāne ca sadanaṃ corujañkṣayoḥ	
	§ 13813	
	vibaddhamāruto janturabhīkṣṇam sa pravāhate	
	§ 13814	
AS.Ka.6.21	svedābhyaṅganirūhāṃśca śodhanīyānulomikān § 13815	20
	vidadhyāllañkṣayitvā ca vṛttiṃ tasya viriktavat	
	§ 13816	
AS.Ka.6.22	kurvato vegasamrodham pīḍito vātimātrayā § 13817	
	asnigdhalavaṇoṣṇo vā bastiralpo 'lpabheṣajaḥ § 13818	
AS.Ka.6.23	mṛdurvā mārutenordhvaṃ vikṣipto mukhanāsikāt	25
	§ 13819	
	nireti mūrchāhr̥llāsatr̥ddāhādīn pravartayan § 13820	
AS.Ka.6.24	mūrchāvīkāraṃ dr̥ṣṭvāsya siñcecchītāmbunā mukham	
	§ 13821	
	vījedāklamanāsācca prāṇāyāmaṃ ca kārayet § 13822	30
AS.Ka.6.25	pr̥ṣṭhapārśvodaraṃ mṛdyāt karairuṣṇairadhomukham	
	§ 13823	
	keśeṣūtkṣīpya dhunvīta bhāyayedvyāladaṃṣṭribhiḥ	
	§ 13824	
	śastrolkārajapurūṣairbastireti tathā hyadhaḥ § 13825	35
AS.Ka.6.26	pāṇivastrairgalāpīḍaṃ kuryāna mriyate yathā § 13826	
	prāṇodānanīrodhāddhi suprasiddhatarāyanaḥ § 13827	
	apānaḥ pavano bastiṃ tamāśvevāpakarṣati § 13828	

- kuṣṭhakramukakalkaṃ ca pāyayedamlasaṃyutam | AS.Ka.6.27
 § 13829
- auṣṇyāttaiḥṣṇyāt saratvācca bastiṃtasosyānulomayet | AS.Ka.6.28
 § 13830
- 5 gomūtreṇa trivṛtṛpathyākalkaṃ vādhonulomanam | | AS.Ka.6.29
 § 13831
- pakvāśayasthite svinne nirūho dāśamūlikaḥ | § 13832
 yavakolakulatthaiśca vidheyo mūtrasādhitaiḥ | | § 13833
 bastirgomūtrasiddhairvā sāmṛtāvamaṣapallavaiḥ | § 13834
 10 pūṭikarañjatvakpatraśaṭhīdevāhvarohiṣaiḥ | § 13835
 satailagudaśindhūtho virekaṣadhakalkavān | | § 13836
 bilvādipañcamūlena siddho bastiruraḥsthite | § 13837
 śirasthe nāvanaṃ dhūmaḥ pracchādyam sarṣapaiḥ śi- AS.Ka.6.30
 raḥ | | § 13838
- 15 bastiratyuṣṇatīkṣṇāmlaghano 'ti sveditasya vā | § 13839
 alpadoṣe mṛdau koṣṭhe prayukto vā punaḥ punaḥ | | AS.Ka.6.31
 § 13840
- atiyogatvamāpannaḥ kuḥṣiśūlakaro bhavet | § 13841
 virecanātiyogena sa tulyākṛtisādhanaḥ | | § 13842
 20 pṛṣṇiparṇīm sthirāṃ padmaṃ kāśmaryaṃ madhuko- AS.Ka.6.33
 tpale | § 13843
- piṣṭvā drākṣāṃ madhūkaṃ ca kṣīre taṇḍuladhāvane | | AS.Ka.6.34
 § 13844
- 25 drākṣāyāḥ pakkaloṣṭasya prasāde madhukasya vā | AS.Ka.6.34
 § 13845
- vinīya saghr̥taṃ bastiṃ yuñjyāddāhe 'tiyogaje | | § 13846
 snehasvedairasampādyā gurutīkṣṇo 'timātrakaḥ | § 13847
 30 duḥsthitāya prañihito bastirduḥśodhitāya vā | | § 13848
 atipravṛtto marutaṃ kopayet sa vimārgagaḥ | § 13849
 AS.Ka.6.36
- karotyāṅgarujāṃ jṛmbhāṃ stambhaṃ bhedaṃ ca parv- AS.Ka.6.37
 aṇām | | § 13850
- taṃ tailalavaṇābhyaktaṃ sveditaṃ prastarādibhiḥ | AS.Ka.6.37
 § 13851
- bilvakolayavairaṇḍavaṣārbhūbr̥hatīdvayaḥi | | § 13852
 35 āsthāpayet sasindhūthairjāṅgalairāśitaṃ rasaiḥ | § 13853
 tailenānilajiddravyavipakvenānuvāsayet | | § 13854
 mṛdukoṣṭhe 'bale bastiratitīkṣṇo 'tinirharan | § 13855
 AS.Ka.6.39

	kuryāddhidhmām hitam tatra hidhmāghnam bṛmha- nam ca yat § 13856	
AS.Ka.6.40	balābṛhatyādivarākāśmaryaphalasaindhavaiḥ § 13857 saprāsannāranālāmlaistailam paktvānuvāsayet § 13858	
AS.Ka.6.41	uṣṇāmbunākṣam pippalyā dadyāllavaṇasaṃyutam 5 § 13859	
AS.Ka.6.42	dhūmaleharasakṣīrasvedāṃścānam ca vātajit § 13860 atitīkṣṇaḥ savāto vā na vā samyakprapīḍitaḥ § 13861 ghaṭṭayeddhṛdayam bastistatra kāśakuśotkaṭaiḥ § 13862	10
AS.Ka.6.43	syāt sām̐lavanaṣkandhakarārabadarīnaiḥ § 13863 śṛtairbastirhitaḥ siddho vātaghnaiścānuvāsanam § 13864	
AS.Ka.6.44	mṛdukoṣṭhālpadoṣasya rūkṣatikṣṇātimātrakaḥ § 13865 hṛtvā bastirmalāñchīghram vātapitte prakopayet 15 § 13866	
AS.Ka.6.45	nābhibastigudām̐ste hi kṛntato 'sya muhurmuḥ § 13867	
	vivarṇālpālpamutthānam bastinirlekhanādbhavet § 13868	20
AS.Ka.6.46	svāduśītauṣadhaistatra payasyekṣvādibhiḥ śṛtaḥ § 13869 yaṣṭhyāhvatilakalkena bastiḥsyāt kṣīrabhojināḥ § 13870	
AS.Ka.6.47	sasarjarasayaṣṭyāhvam̐ jīṅgaṇīkardamāñjanam § 13871 vinīya dugdhe bastiḥ syādvvyaktāmlarasabhojināḥ § 13872	25
	picchilaśca hito bastiḥ snehaśca madhuraiḥ śṛtaḥ § 13873	
AS.Ka.6.48	bastiḥkṣārāmlatikṣṇoṣṇalavaṇaḥ paittikasya vā § 13874 gudam̐ likhan dahan kṣiṇvan karotyasraparisravam § 13875	30
AS.Ka.6.49	sa vidagdham̐ sravatyasram̐ varṇaiḥ pittaṃ ca bhūri- bhiḥ § 13876	
AS.Ka.6.50	bahuśāścātiyogena moham̐ gacchati cāsakṛt § 13877 tatrārdraiḥ śālmalīpatraiḥ kṣuṇairājam̐ payaḥ śṛtam § 13878	35
	pūtam̐ ghṛtānviṭam̐ bastim̐ dadyādanyāṃśca picchilān § 13879	
AS.Ka.6.51	vaṭādipallaveṣvevam̐ kalpo yavatileṣu ca § 13880	

- suvarcalopodakayoḥ kacchudāre ca śasyate || § 13881
 gude ca śītamadhurān kuryāt sekaprālepanān | § 13882 AS.Ka.6.52
 raktapittātisāraghnī kriyā cātra praśasyate | | § 13883
 dāhādiṣu trivṛtkalkaṃ mṛdvīkāvāriṇā pibet | § 13884 AS.Ka.6.53
 5 taddhi pittaśakṛdvātān hatvā dāhādikān jayet | | § 13885
 viśuddhaśca pibecchītāṃ yavāgūṃ śarkarāyutām | AS.Ka.6.54
 § 13886
 yuñjyādvātiviriktasya kṣīṇaviṭkasya bhojanam | § 13887
 māṣayūṣeṇa kulmāṣān pānaṃ dadhyathavā surām | |
 10 § 13888
 āmaṃ yaḥ kuṇapaṃ rugvānupaveśyeta sāruciḥ | § 13889 AS.Ka.6.55
 sa ghanātiviṣākuṣṭhanatadāruvacāḥ pibet | | § 13890
 śakṛdvātamasṛk pittam kapham vā yo 'tisāryate | § 13891 AS.Ka.6.56
 15 § 13892
 pakvaṃ tatra svavargīyo bastiḥ śeṣṭhaṃ bhiṣagjitam | |
 ṣaṅṅāmeṣāṃ dviṣaṃsargāttrimśadbhedā bhavanti tu | AS.Ka.6.57
 § 13893
 kevalaiḥ sahaṣāttrimśadvidyāt sopadravāṃśca tān | |
 § 13894
 20 śūlapravāhikādhmānaparikartārucijvarān | § 13895 AS.Ka.6.58
 tṛṇmohadāhamūrchādīṃścaīṣāṃ vidyādupadravān | |
 § 13896
 tatrāme 'ntarapānaṃ tu kaṭvamlalavaṇairyutam | AS.Ka.6.59
 § 13897
 25 pācanaṃ śasyate bastirāme hi pratiṣidhyate | | § 13898
 vātaghnagrāhivargīyo bastiḥ śakṛti śasyate | § 13899 AS.Ka.6.60
 svādvamlo vyaktalavaṇaḥ snehabastiḥ samīraṇe | |
 § 13900
 30 rakte raktena pitte tu kaṣāyasvādutiktakaḥ | § 13901 AS.Ka.6.61
 sāryamāṇe kaphe bastiḥ kaṣāyakaṭutiktakaḥ | | § 13902
 śakṛtā vāyunā vāme tena varcasi vānile | § 13903 AS.Ka.6.62
 saṃsrṣṭe 'ntarapānaṃ syāt kaṭvamlalavaṇairyutam | |
 § 13904
 35 pittēnāme 'sṛjā tadvat tayorāmena vā punaḥ | § 13905 AS.Ka.6.63
 saṃsrṣṭayorbhavet pānaṃ sakaṭusvādutiktakam | |
 § 13906
 tathāme kaphasaṃsrṣṭe kaṣāyakaṭutiktakam | § 13907 AS.Ka.6.64
 āmena tu kaphe yukte kaṣāyalavaṇoṣaṇam | | § 13908

AS.Ka.6.65	vātena viśi pitte vā viṭpittāśraistathānile § 13909 syāt kaṣāyāmlamadhuraḥ saṃsṛṣṭe bastiruttamaḥ § 13910	
	bastirvātena rakte tu kāryaḥ svādvamlatiktakaḥ § 13911	5
AS.Ka.6.66	śakṛcchoṇitayoḥ pittaśakṛtorasrapittayoḥ § 13912	
	bastiranyonyasaṃsarge kaśāyasvādutiktakaḥ § 13913	
AS.Ka.6.67	kaphena viśi pitte vā kaphe viṭpittayoḥ § 13914	
	kaṭutiktakaśāyaḥ syāt saṃsṛṣṭe bastiruttamaḥ § 13915	
AS.Ka.6.68	madhuroṣaṇatiktastu rakte kaphavimūrchite § 13916	10
	mārute kaphasaṃsṛṣṭe kaṭvamlalavaṇo bhavet § 13917	
	syādbastiḥ kaṭutiktāmlaḥ saṃsṛṣṭe vāyunā kaphe § 13918	
AS.Ka.6.69	tricutuḥpañcaśadyogānevameva vikalpayet § 13919	
	yuktiścaīśātisāroktā sarvarogeṣvapi smṛtā § 13920	15
AS.Ka.6.70	yugapat śaḍrasaṃ ṣaṇṇāṃ saṃsarge pācanaṃ bhavet § 13921	
	nirāmāṇāṃ tu pañcānāṃ bastiḥ śaḍsiko hitaḥ § 13922	
AS.Ka.6.71	udumbaraśalāṭūni jambvāmrodumbaratvacaḥ § 13923	
	śaṅkhaṃ sarjarasaṃ lākṣāṃ katṛṇaṃ ca palāṃśikam § 13924	20
AS.Ka.6.72	piṣṭvā taiḥ sarpiṣaḥ praṣthaṃ kṣīradvigūṇitaṃ pacet § 13925	
	aṭisāreṣu sarveṣu peyametadyathābalam § 13926	
AS.Ka.6.73	kacchurādhātakībilvasamaṅgāraktamūlibhiḥ § 13927	25
	masūrāśvatthaśuṅgaiśca yavāgūḥ syājale śṛtaiḥ § 13928	
AS.Ka.6.74	bālodumbarakaṭvaṅgasamaggāplakṣapallavaiḥ § 13929	
	masūrādhātakīpuṣpabalābhiśca tathā bhavet § 13930	
AS.Ka.6.75	nānāprakārā jāyante vyāpado bastivibhramāt § 13931	30
	yathāyathaṃ yathāvasthaṃ tāsāṃ kurvīta sādhanam § 13932	
	iti ṣaṣṭho 'dhyāyaḥ	

5.7 atha saptamo 'dhyāyaḥ |

AS.Ka.7.1	athātaḥ snehādivyāpatsiddhiṃ vyākhyāsyāmaḥ § 13934	
-----------	--	--

- iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ | | § 13935
snehabastau marutpittakaphātyāśāviḍāvṛte | § 13936 AS.Ka.7.2
abhukte śūnapāyvāmadatte 'ṣṭau vyāpadaḥ smṛtāḥ | |
§ 13937
- 5 śīto 'lpo vādhike vāte pittetyuṣṇaḥ kaphe mṛduḥ | AS.Ka.7.3
§ 13938
- atibhukte gururvarcaḥsañcaye 'lpabalastathā | § 13939
dattastairāvṛtaḥ sneho nāyātyabhibhavādapi | | § 13940
stambhorusadanādhmānajvaraśūlāṅgamardanaiḥ | § 13941 AS.Ka.7.4
10 pārśvarugveṣṭanairvidyādvāyunā snehamāvṛtam | |
§ 13942
- snigdhāmlalavaṇoṣṇaistam rāsnāpītadrutailikaiḥ | § 13943 AS.Ka.7.5
sauvīrakasurākolakulatthayavasādhitaiḥ | | § 13944
nirūhairnirharet samyak samūtraiḥ pāñcamūlikaiḥ | AS.Ka.7.6
15 § 13945
- tābhyāmeva ca tailābhyām sāyam bhukte 'nuvāsayet | |
§ 13946
- tr̥ddāharāgasammohavaivarnṇyatamakajvaraiḥ | § 13947 AS.Ka.7.7
vidyāt pittāvṛtam svādutiktaistam bastibhirharet | |
20 § 13948
- tandrāśītajvarālasyprasekārucigauravaiḥ | § 13949 AS.Ka.7.8
samūrchāglānibirvidyācchleṣmaṇā snehamāvṛtam | |
§ 13950
- kaṣāyatiktakaṭukaiḥ surāmūtropasādhitaiḥ | § 13951 AS.Ka.7.9
25 phalatailayutaiḥ sāmlairbastibhistam vinirharet | | § 13952
chardimūrchāruciglāniśūlanidrāṅgamardanaiḥ | § 13953 AS.Ka.7.10
āmaliṅgaiḥ sadāhaistam vidyādatyaśanāvṛtam | | § 13954
kaṭūnām lavaṇānām ca kvāthaiścūrṇaiśca pācanam | AS.Ka.7.11
§ 13955
- 30 mṛdurvirekaḥ sarvaṃ ca tatrāmavihitam hitam | |
§ 13956
- viṇmūtrānilasaṅgārtigurutvādhmānahṛdgrahaiḥ | § 13957 AS.Ka.7.12
sneham viḍāvṛtam jñātvā snehasvedaiḥ sabastibhiḥ | |
§ 13958
- 35 śyāmābilvādisiddhaiśca nirūhaiḥ sānuvāsanaḥ | § 13959 AS.Ka.7.13
nirharedvidhinā samyagudāvartahareṇa ca | | § 13960
abhukte śūnapāyorvā peyamātrāśitasya vā | § 13961 AS.Ka.7.14
gude praṇihitaḥ sneho vegāddhāvatyānāvṛtaḥ | § 13962

	ūrdhvakāyaṃ tataḥ kaṅṭhādūrdhvebhyaḥ khebhya ety- api § 13963	
AS.Ka.7.15	mūtraśyāmātrivṛtsiddho yavakolakulatthavān § 13964 tatsiddhatailo deyaḥ syānnirūhaḥ sānuvāsanah § 13965	5
AS.Ka.7.16	kaṅṭhādāgacchataḥ stambhakaṅṭhagrahavirecanaiḥ § 13966 chardighnībhiḥ kriyābhiśca tasya kuryānnivartanam § 13967	
AS.Ka.7.17	nāpakvaṃ praṇayet snehaṃ gudaṃ sa hyupalimpati § 13968	10
	tataḥ kuryāt saruṇmohakaṅṭhūśophān kriyātra ca § 13969	
AS.Ka.7.18	tīkṣṇo bastistathā tailamarkapatrarase śṛtam § 13970 hrasvaṃ dīrghaṃ tanu sthūlaṃ jīrṇaṃ śīthilabandha- nam § 13971	15
	pārśvacchidraṃ tathā vakramaṣṭau netrāṇi varjayet § 13972	
AS.Ka.7.19	aprāptyatigatikṣobhakarṣaṇanasravāḥ § 13973 guḍapīḍā gatirjihmā teṣāṃ doṣā yathākramam § 13974	20
AS.Ka.7.20	māṃsalasnigdhaviṣamajālavatsthūlavātalāḥ § 13975 chinnah klinnaśca tānaṣṭau bastīn karmasu varjayet § 13976	
AS.Ka.7.21	gativaiṣamyadaurgandhyajihmatvasrutidurgrahāḥ § 13977 phenilacyutyadhāryatvaṃ basteḥ syurbastidoṣataḥ § 13978	25
AS.Ka.7.22	uccakairatyavākśīrṣaṃ nyubjaṃ saṅkucitaṃ sthitam § 13979 uttānaṃ dakṣiṇaṃ pārśvaṃ sapta śayyāḥ parityajet § 13980	30
AS.Ka.7.23	mūtrāghāto 'tisamprāptiraprāptiḥ sādhunāgatiḥ § 13981 āśvāgatirmarutkopastrptiḥ pakvāśayasya ca § 13982 taddoṣāḥ syurvidhātavyaṃ yathaupayikamatra ca § 13983	35
AS.Ka.7.24	savātātidrutotkṣiptatiryagulluptakampitāḥ § 13984 atimandakabāhyātivegadoṣāḥ praṇetrtaḥ § 13985	

- anucchravāsyā tu baddhe vā datte niḥśeṣa eva vā | AS.Ka.7.25
 § 13986
- praviśya kṣubhito vāyuh śūlatodakaro bhavet | § 13987
 tatrābhyaṅgo gude svedo vātaghnānyaśānāni ca ||
 5 § 13988
- drutaṃ praṇīte niṣkr̥ṣṭe sahasotkṣipta eva vā | § 13989 AS.Ka.7.26
 syāt kaṭigudajaṅkṣorubastistambhārtibhedanam || § 13990
 bhojanam tatra vātaghnam svedābhyaṅgāḥ sabastayaḥ
 || § 13991
- 10 tiryagvalyāvṛte dvāre baddhe vāpi na gacchati | § 13992 AS.Ka.7.27
 netre tadṛju niṣkr̥ṣya saṃśodhya ca punarnayet ||
 § 13993
- pīḍyamāne 'ntarāmukte gude pratihato 'nilaḥ | § 13994 AS.Ka.7.28
 uraḥ śirorujam sādāmūrvośca janayedbalī | § 13995
 15 bastiḥsyāttatrabilvādiḥ phalaśyāmādimūtravān || § 13996
 syāddāho davathuḥ śophaḥ kampenābhigate gude | AS.Ka.7.29
 § 13997
- kaśāyamadhurāḥ śītāḥ sekāstatra sabastayaḥ || § 13998
 atimātrapraṇītena netreṇa kṣaṇanādvaleḥ | § 13999 AS.Ka.7.30
 20 syāt sārṭidāhanistodaguruvarcaḥpravartanam | § 14000
 tatra sarpiḥ picuḥ kṣīraṃ picchābastiśca śasyate ||
 § 14001
- na bhāvayati mandastu bāhyaścāśu nivartate | § 14002 AS.Ka.7.31
 snehastatra punaḥ samyak praṇeyaḥ siddhimicchatā
 25 || § 14003
- atiprapīḍitaḥ koṣṭhe tiṣṭhatyāyāti vā galam | § 14004 AS.Ka.7.32
 tatra bastirvirekaśca galapīḍādi karma ca || § 14005
 vamanādyairviśuddham ca kṣāmadehabalānalam | AS.Ka.7.33
 § 14006
- 30 yathāṇḍam taruṇam pūrṇam tailapātram yathā tathā |
 § 14007
- bhiṣak prayatnato rakṣet sarvasmādapacārataḥ ||
 § 14008
- dadyānmadhuraḥṛdyāni tato 'mlalavaṇau rasau | § 14009 AS.Ka.7.34
 35 svādutiktau tato bhūyaḥ kaśāyakaṭukau tataḥ || § 14010
 anyonyapratyanīkānām rasānām snigdharūkṣayoḥ | AS.Ka.7.35
 § 14011

- vyatyāsādupayogena kramāttam prakṛtiṁ nayet |
 § 14012
- sarvaṃsahaḥ sthirabalo vijñeyaḥ prakṛtiṁ gataḥ ||
 § 14013
- AS.Ka.7.36 atrāntare tyajedaṣṭau bhāṣyādīni viśeṣataḥ | § 14014 5
 uccairbhāṣyācchirorogatomiroraḥsvaravyathāḥ || § 14015
- AS.Ka.7.37 raktaniṣṭhīvatamakajvarādyāstatra sādhanam | § 14016
 abhyaṅgasvedanasyādhobhaktasnehopasevanam | § 14017
 maunam vidhirvātaharo yathāsvam ca vikārajit ||
 § 14018 10
- AS.Ka.7.38 atyāsyāyānayānābhyām sandhimūrdhatrikādiruk | § 14019
 aticaṅkramaṇāt pādajankṣorusadanādayaḥ || § 14020
- AS.Ka.7.39 teṣām vātaharam sarvam snehasvedādi śasyate | § 14021
 ajīrṇabhojanādāmaṣacchardijvarādayaḥ || § 14022
- AS.Ka.7.40 tatra mātrāśītīyokto vidheyo vidhirāmahā | § 14023 15
 ahitānnādyathādoṣam rogāḥ syurbheṣajāni ca || § 14024
- AS.Ka.7.41 halīmakādayaḥ proktā divāsvapnāt purā gadāḥ | § 14025
 vidadhyāt kaphajitteṣu dhūmarūkṣānnalaṅkṣanam ||
 § 14026
- AS.Ka.7.42 vyavāyājīvitabhramśastairasyānilāmayaḥ | § 14027 20
 gudo 'valupyata iva bhramatīva ca cetanā || § 14028
- AS.Ka.7.43 meḍhram dhūmāyati manastamasīva praveśyate |
 § 14029
- jīvanīyaśṛtakṣīrasarpiṣorupasevanam | § 14030
 āhāro br̥mhaṇastatra vṛṣyāste te ca bastayaḥ || § 14031 25
- AS.Ka.7.44 vegarodhordhvavātāt vāt prāguktā ye sadāturāḥ | § 14032
 teṣām vibaddhe pavane sarvadehopatāpitni | § 14033
 phalavartim purā dadyādatha bastim calāpaham ||
 § 14034
- AS.Ka.7.45 nikumbhakumbhāgnyurubūkadhāvanīpunarṇavaṁ dāruḥ
 mahacca pañcakam | § 14035
 phalam ca mūtre kvathitam samastu tat gṛtam satai-
 lam lavaṇāni pañca ca || § 14036
- AS.Ka.7.46 nirūhitam dhanvarasena bhojayennikumbhatailena tato
 'nuvāsayet | § 14037 35
 balam sarāsnām phalabilvacitrakān dvipañcamulam
 kṛtamalakāt phalam || § 14038

- yavān kulatthāṃśca pacejjale rasah samustapāṭhendra- AS.Ka.7.47
yavaiśca kalkavān | § 14039
- satailasarpirguḍasaindhavo hitaḥ sadāturāṇām balap-
uṣṭivarṇadaḥ | | § 14040
- 5 tathānuvāsyam madhukena sādhitam phalena bilvena AS.Ka.7.48
śatāhvayāthavā | § 14041
- sajīvanīyastu raso 'nuvāsane nirūhaṇe cālavaṇaḥ śiśo-
rhitāḥ | | § 14042
- nirūhabasternaivānyat pathyam sthvirabālayoḥ | § 14043 AS.Ka.7.49
- 10 balāṅgavardhanaṃ śīghramādṛto yojayedataḥ | | § 14044
iti saptamo 'dhyāyaḥ | |

5.8 atha aṣṭamo 'dhyāyaḥ |

- athāto bheṣajakalpam vyākhyāsyāmaḥ | § 14046 AS.Ka.8.1
iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ | | § 14047
- jāṅgale sādharmaṇe vā deśe yathākālam śiśirātapapava- AS.Ka.8.2
nasalilasevite same śucau pradakṣiṇodake śmaśānacaitya-
5 devayajanāgārasabhāśvabhārāmavalīmikoṣaravirahite ku-
śarohiṣāstirṇe snigdhakṛṣṇasuvārṇamadhurasurabhimṛtt-
ike mṛdāvaphālakṛṣṭenupahatenyairbalvattarairdrumairbheṣa-
jāni praśasyanta iti sāmānyato bhūmiparīkṣā | | § 14048
- viśeṣatastvaśmavatī sthirā gurvī śyāmā kṛṣṇā sthūlatṛ- AS.Ka.8.3
10 ṇavṛkṣasasyaprāyā svaguṇabhūyiṣṭhā | § 14049
snigdha śītalāsannodakā snigdhatṛṇasasyakomalavṛ-
kṣaprāyā śuklācāmbuḡuṇabhūyiṣṭhā | § 14050
nānāvārṇalaghvalpapuṣpavatī praviralapāṇḍuvṛkṣapr-
arohāgniguṇabhūyiṣṭhā | § 14051
- 15 rūkṣā rāsabhabhasmavarṇā rūkṣatanukoṭaravṛkṣaprā-
yālpapasaprarohānilaguṇabhūyiṣṭhā | § 14052
mṛdvī samā śvabhavatyaavyaktarasajalā mahāparvata-
vṛkṣā śyāmā cākāśaguṇabhūyiṣṭhā | § 14053
tatrāmbupṛthivīguṇabhūyiṣṭhāsu bhūmiṣu jātāni vire-
20 canāni bṛmhaṇāni ca śasyante | § 14054
analānilākāśaguṇabhūyiṣṭhāsu vamanāni | § 14055
sarvagūṇayuktāsūbhayatobhāgāni | § 14056
ākāśaguṇabhūyiṣṭhāsu śamanāni | § 14057

- AS.Ka.8.4 evaṃ balavattamāni bhavanti | | § 14058
 tatra yāni kālajānyupagatasampūrṇapramāṇarasavīry-
 agandhāni kālātapāgnisalilapavanaśastrajantubhiranupa-
 hatagandhavarṇarasasparśaprabhāvānyavagāḍhamūlānyu-
 dīcyāṃ diśi sthitāni | § 14059 5
 teṣāṃ śākhāpalāśamaciraprarūḍhaṃ varṣāvasantayo-
 rgrāhyam | § 14060
 grīṣme mūlāni śīśire vā śīrṇaprarūḍhapanṇānām |
 § 14061
 śaradi tvakkandakṣīrāṇi | § 14062 10
 hemante sārāṇi | § 14063
 yathartu puṣpaphalam | | § 14064
 AS.Ka.8.5 anye punarāhuḥ saumyānyausadhāni saumyeṣvṛtuṣv-
 āgneyānyāgneyeṣu | § 14065
 evamavyāpannānyāpūrṇatararasavīryāṇi ca bhavanti 15
 | | § 14066
 AS.Ka.8.6 atha maṅgalācāraḥ kalyāṇavṛttaḥ śuciḥ śuklavāsāḥ sa-
 mpūjya ca devatāmaśvinau gobrāhmaṇāmśca kṛtopavāsaḥ
 prāṇmukha udaṇmukho vā gṛhṇīyāt | § 14067
 gṛhītva cānurūpaguṇavadbhājanasamsthānyagāreṣu pū- 20
 rvottaradvāreṣu nivātapravātaikadeśeṣu nityapuṣpopahā-
 rabalikarmavatsvagnisalilopasvedadhūmarajomūśikacatu-
 ṣpadāmanabhigamanīyāni svavacchannāni śikyeṣvāsajya
 sthāpayet | | § 14068
 AS.Ka.8.7 tāni sakṣīrāṇyupakalpayet | § 14069 25
 tadasampattāvanatikrāntavatsarāṇi | § 14070
 purāṇāni tu pippalīviḍaṅgaguḍamadhughṛtāni | | § 14071
 AS.Ka.8.8 api ca | § 14072
 kṣīraṃ bāṣkayaṇaṃ grāhyam viṇmūtraṃ tacca nīrujām
 | § 14073 30
 vayobalavatāṃ dhātupicchaśṛṅgakhurādīkam | | § 14074
 AS.Ka.8.9 pañcavidhastu bheṣajānāṃ kaṣāyakalpaḥ | § 14075
 niryāsaḥ kalko niryūhaḥ śītaḥ phāṇṭaśca | § 14076
 te yathāpūrvam balinaḥ | | § 14077
 AS.Ka.8.10 tatra sadyaḥsamuddhṛtaprakṣālitakṣuṇṇasya tāntava- 35
 niṣpīḍitasya svaraso niryāsaḥ | § 14078
 upaladaśanādipiṣṭastu kalkaḥ | § 14079
 śuṣkapiṣṭaḥ sūkṣmatāntavapaṭacyutaścūrṇaḥ | § 14080

- tasya samastadravyāparityāgādāplutopayogācca kalk-
ādabhedah | § 14081
- kvātho niryūhah | | § 14082
- 5 tatra bhedyānyausadhānyaṇuśo bhedayitvā chedayi- AS.Ka.8.11
tvā chedayāni prakṣālyodakena śucaurūkṣāyāmadhaḥpr-
alīptāyāṃ tāmṛāyomṛṇmayānyatamāyāṃ sthālyāṃ samā-
vāpya bahvalpapānīyagrāhitāmausadhānāmākalayya yā-
vatā muktarasatā syāt tāvadudakamāsecayecchoṣayecca |
§ 14083
- 10 athāgnāvadhiśritya mahatyāsane sukhopaviṣṭaḥ sarv-
ataḥ satatamavalokayan darvyāvaghataṭṭayan mṛdunā par-
itaḥ samupagacchatānalena sādhayet | § 14084
- avatārya ca parisrutam yathārhasparśam prayuñjīta | |
§ 14085
- 15 kṣīrādisahitam ca dravyam na samyaṅmuktarasam bh- AS.Ka.8.12
avatīti vārikvāthapūrvakam kṣīrādyastadupadeśe anupa-
dagdham kvāthayet | | § 14086
- śītasalilāplutastu niśāparyuṣitapūtaḥ śītaḥ | § 14087 AS.Ka.8.13
uṣṇāmbhasi kṣuṇṇābhiṣutapūtaḥ phāṇṭaḥ | | § 14088
- 20 tatra samyagrasavīryādīnyausadhasya samīkṣya vyā- AS.Ka.8.14
dhyāturādibalataśca niryāsādīnāṃ kalpanāṃ mātrāṃ ca
saṃśrayet | | § 14089
- tathā ca kecidāhuḥ | § 14090 AS.Ka.8.15
- mātrāyā na vyavasthāsti vyādhiṃ koṣṭham balaṃ va-
25 yah | § 14091
- ālocya deśakālau ca yojyā tadvacca kalpanā | | § 14092
- ityalametadupaḍiṣṭam buddhimatām jñānaprabodh- AS.Ka.8.16
āya | § 14093
- yathā tu sarvabhiṣajo vijñāsyanti tathopadekṣyate |
30 § 14094
- niryāsasya madhyamā mātrā catuṣpalam | § 14095
- kalkacūrṇayoḥ karṣaḥ palatrayam tadāloḍane | | § 14096
- niryūhe bheṣajapalamudakārdhaprasthe 'dhiśritya pā- AS.Ka.8.17
daśeṣitamavatārayet | | § 14097
- 35 śītaphāṇṭayorausadhapalam ṣaṭcaturbhirambupalairā- AS.Ka.8.18
sutamiti | | § 14098
- snehapāke tvanirdiṣṭapramāṇe samuditasya dravasya AS.Ka.8.19
pādena sneho yojyastatpādena kalkaḥ | | § 14099

AS.Ka.8.20	anye punaḥ paṭhanti § 14100 snehapāke tvamānoktau caturguṇavivardhitam § 14101 kalkasnehadravam yojoyamadhīte śaunakaḥ punaḥ § 14102	
AS.Ka.8.21	snehe sidhyati śuddhāmbuniṣkvāthasvarasaiḥ kramāt § 14103 kalkasya yojoyedaṃśam caturtham ṣaṣṭhamaṣṭamam § 14104	5
AS.Ka.8.22	pañcaprabhṛti tu dravam pṛthak snehasamamevāvapet § 14105 anirūpitakalpanam ca bhaiṣajyam kalkīkuryāt § 14106 athaikadhyam pratisaṃsṛjyādhiśritya ca niryūhavatsā- dhayet § 14107	10
AS.Ka.8.23	tatra yadā viramati śabdaḥ prasādamāpadyate sn- eho yathāsavam varṇagandharasotpattirbhaiṣajyamaṅgulī- bhyām mṛdyamānamanatimṛdvanatidāruṇamanaṅguligr- āhi ca syāt § 14108	15
AS.Ka.8.24	sa kālastasyāvataranāya § 14109 api ca § 14110 ghṛtasya phenopaśamastailasya tu tadudbhavaḥ § 14111	20
AS.Ka.8.25	lehasya tantumattāpsu majjanam saraṇam na ca § 14112	
AS.Ka.8.25	athāvatārya śītībhūtamahatena vāsasā paripūya śucau dṛḍhe kalaśe samāsicyāpidhānena pidhāya śuklena vastr- apattēnāvachchādya sūtreṇa subaddham svanuguptam śu- cau deśe susthitam sthāpayet § 14113	25
AS.Ka.8.26	parimāṇam punaḥ ṣaḍvamaśyo marīciḥ § 14114 tāḥ ṣaṭsarṣapaḥ § 14115 te 'ṣṭau taṇḍulaḥ § 14116 tau dhānyamāṣaḥ § 14117 tau yavaḥ § 14118 ataḥ param caturguṇavṛdhyāṇḍikāmāṣakaśāṇakarṣa- palakuḍavaprasthāḍhakadroṇavahāḥ kalpyante § 14119 dharanam tu palasya daśamo bhāgaḥ § 14120 māṣakasya paryāyo hemo dhānakaśca § 14121 śāṇadvayasya paryāyo draṅkṣaṇaḥ kolo vaṭakaśra § 14122	30 35

- karṣasya suvarṇamakṣaṃ picurbiḍālapadakaṃ pāṇita-
 laṃ tindukaṃ kavalagrahaḥ ṣoḍaśikā ca | § 14123
 karṣadvayasya śuktiraṣṭamikā ca | § 14124
 palasya muṣṭiḥ prakuñcaścaturthikā bilvamāmraṃ ca
 5 | § 14125
 paladvayasya prasṛto 'ṣṭamānaṃ ca | § 14126
 kuḍavasyāñjaliḥ | § 14127
 kuḍavadvayasya mānikā | § 14128
 āḍhakasya pātraṃ kaṃsaśca | § 14129
 10 | § 14130
 droṇasya nalvaṇārmaṇonmānaghataḥkumbhakalaśāḥ |
 droṇadvayasya śūrpaḥ | § 14131
 tulā punaḥ palaśataṃ tāni viṃśatirbhāra iti | § 14132
 bhavati cātra | | § 14133
 15 | § 14134
 śuṣkameyeṣvidam mānaṃ dviguṇaṃ tu dravārdayoḥ AS.Ka.8.27
 | | § 14135 AS.Ka.8.28
 peṣaṇāloḍane vāri snehapāke ca nirdrave | | § 14136 AS.Ka.8.29
 kalpayetsadṛśān bhāgān pramāṇaṃ yatra noditam | |
 20 | § 14137 AS.Ka.8.30
 anirdiṣṭāprasiddheṣu mūlaṃ grāhyaṃ tvagādiṣu | |
 snehapākastridhā mandaścikkaṇaḥ kharacikkaṇaḥ | AS.Ka.8.31
 § 14138
 mandaḥ kalkasame kiṭṭe cikkaṇo madanopame | |
 25 | § 14139
 kiñcit sīdati kṛṣṇe ca vartyamāne tu paścimaḥ | § 14140 AS.Ka.8.32
 dagdho 'taurdhvaṃ niṣkāryaḥ syādāmastvagnisādakṛt
 | § 14141
 mṛdurnasye kharo 'bhyaṅge pāne bastau ca cikkaṇaḥ
 30 | | § 14142
 himavadvindhyaśailābhyāṃ prāyo vyāptā vasundharā AS.Ka.8.33
 | § 14143
 saumyaṃ pathyaṃ ca tatrādyamāgneyaṃ vaindhyam-
 auśadham | | § 14144
 35 | samāptamidaṃ kalpasthānam |

5.8.1 paribhāṣā

AS.Ka.Paribh.1	paribhāṣāḥ pravakṣyante cikitsāyāṃ susaṃśritāḥ § 14146 dravyāṇi ṣoḍaśaguṇe salile kvāthayet bhiṣak § 14147	
AS.Ka.Paribh.2	caturthaśeṣaḥ pūtastu kaṣāyo grāhya iṣyate § 14148 atha kvāthyeṣu teṣūktam toyādanyat drava bhavet § 14149	5
AS.Ka.Paribh.3	taccāmbuvat prayoktavyam tat ṣoḍaśaguṇam tataḥ § 14150 dravam yattatra paṭhitam kṣīram vā dadhimastu vā § 14151	
AS.Ka.Paribh.4	mūtram takram surāmaṇḍam yadi vāpyamlakāñjikam § 14152	10
AS.Ka.Paribh.5	jalavat ṣoḍaśaguṇam tat syāt pādāvaśeṣitam § 14153 anirdiṣṭe pramāṇe tu kvāthyānām ca dravasya ca § 14154	
AS.Ka.Paribh.6	kaṣāyapākakalpo 'yaṃ kṣṇātreyaṇa varṇitaḥ § 14155	15
AS.Ka.Paribh.7	kartavyam sati nirdeśe yathānirdiṣṭameva hi § 14156 asyāstu paribhāṣāyāḥ ṣaḍaṅgādāvasambhavāt § 14157 tatra prasiddhimāśritya bheṣajeṣu jaleṣu ca § 14158 tathā vidheyā bhāgāḥ syurvyādhyādisadrśā yathā § 14159	20
AS.Ka.Paribh.8	tasmādardhapalam vāpi karṣannayamathāpi vā § 14160 dravyāṇām syāt palam vāpi dviprasthamudakasya tu § 14161	
AS.Ka.Paribh.9	tatodhikam vā kartavyamūhāpohaviśāradaih § 14162 hīnam vāpi tataḥ kāryamevam yūṣe ca pānake § 14163	25
AS.Ka.Paribh.10	māṃsaudanāsavāriṣṭapeyāsu ca vitarkayet § 14164 snehādisādhanāyokto niryūho yatra tatra hi § 14165	
AS.Ka.Paribh.11	tatrāpi ṣoḍaśaguṇaḥ pakṣoyam parigrhyate § 14166 dravyam snehasamam kvāthyamatra pakṣe prayujyate § 14167	30
AS.Ka.Paribh.12	kaṣāya eva cettatra dravārtham kevalo bhavet § 14168 tathānyadapi tatroktam dravam kṣīrādikam bhavet § 14169	
AS.Ka.Paribh.13	tatonurūpam saṅkhyāya dravyam toyena sādhayet § 14170 dravyam snehasamam kvāthyamanyatrāpi drave sati § 14171	35

- na tatra yujyate tasmādanurūpeṇa kalpayet | § 14172 AS.Ka.Paribh.14
 anyetu bhiṣajahprāhuḥ kvāthyānyaṣṭagūṇe 'mbhasi | |
 § 14173
- kvāthyam tu bhavati snehādatra dviguṇamauṣadham | AS.Ka.Paribh.15
 § 14174
- kaṣāyenaiva cet sādhyah satyanyasmin drave tathā | |
 § 14175
- sādhayedanurūpeṇa kecidevam pracakṣate | § 14176 AS.Ka.Paribh.16
 caturguṇena toyena kvāthayedauṣadhāni tu | | § 14177
 10 rṣiṇām suśrutādīnām sarveṣām matamīdṛṣam | § 14178 AS.Ka.Paribh.17
 etāvāṃstu viśeṣo 'tra śeṣamātrāpi pūrvavat | | § 14179
 kvāthyam tu bheṣajam snehādatra pakṣe caturguṇam | AS.Ka.Paribh.18
 § 14180
- palavyapekṣayā dravyādatha toyam caturguṇam | |
 § 14181
- prasthavyapekṣayā dravyādyadā toyam caturguṇam | AS.Ka.Paribh.19
 § 14182
- kriyate dviguṇam kvāthyam tataḥ snehāt prayujyate | |
 § 14183
- dravāṇām dviguṇam prastham śuṣkāt prasthādyato AS.Ka.Paribh.20
 mataḥ | § 14184
- prasiddhistu cikitsāyām dvidhā hi bhiṣajāmiha | |
 § 14185
- palavyapekṣayāpyasti tathā prasthavyapekṣayā | § 14186 AS.Ka.Paribh.21
 25 suśrutasya tu yah pūrvamupanyastaścirantaṇaḥ |
 § 14187
- pāṭhaḥ palavyapekṣāyām jñāpakam tadudāhṛtam | |
 § 14188
- ityevam trividhaḥ proktaḥ kaṣāyagrahaṇam prati | AS.Ka.Paribh.22
 § 14189
- evamanyatra sarveṣām kalkāt snehaścaturguṇaḥ | |
 § 14190
- caturguṇam dravam snehādyatra yat paṭhyate dravam AS.Ka.Paribh.23
 | § 14191
- anukte tu drave deyam jalameva caturguṇam | | § 14192
 35 kalkakalpastu carake kaṣāyāṇām na kīrtitaḥ | | § 14193 AS.Ka.Paribh.24
 snehapākavidhistūkta evam drdhabalena tu | § 14194 AS.Ka.Paribh.25

	carako 'rdhakṛte śāstre brahmabhūyaṃ gato yataḥ	
	§ 14195	
AS.Ka.Paribh.26	kaṣāyasya tu peyasya yadi vā kalkacūrṇayoḥ § 14196	
	mātrā dṛḍhabalenāpi tatreti paribhāṣitā § 14197	
AS.Ka.Paribh.27	carakoktairmayā vākyairanumānāt prasādhitā § 14198	5
	anuktāpi yathā mātrā pañcādvakṣyāmyahaṃ tathā	
	§ 14199	
AS.Ka.Paribh.28	eṣāṃ kaṣāyakalpānāṃ pravibhāgo vidhīyate § 14200	
	kaṣāyakalpe trividhe yaścaturguṇitodakaḥ § 14201	
AS.Ka.Paribh.29	kaṣāyakalpaḥ sneheṣu sādhyeṣveva samāśritaḥ § 14202	10
	vaidyairḥ prāyeṇa na tathā yaḥ ṣoḍaśaguṇodakaḥ	
	§ 14203	
AS.Ka.Paribh.30	caturguṇodake pakṣe snehāddravyaṃ caturguṇam	
	§ 14204	
	aṣṭāviṃśaṃ palaśataṃ kvāthyadravyasya jāyate	15
	§ 14205	
AS.Ka.Paribh.31	snehaprasthe vipaktavye śuṣkaṃ tacca bhavedyadi	
	§ 14206	
	ārdrāṃ ceduddhṛtāṃ sadyastataḥ palaśatadvayam	
	§ 14207	20
AS.Ka.Paribh.32	snehaprasthe bhavetsādhye ṣaṭpañcāśat palādhikam	
	§ 14208	
	evaṃ bahutvāt dravyasya yaścaturguṇitodakaḥ	
	§ 14209	
AS.Ka.Paribh.33	sakalpo 'bhimatastatra snehaḥ syādvīryavattaraḥ	25
	§ 14210	
	sahasrapākāḥ snehāstu śatapākāśca kīrtitāḥ § 14211	
AS.Ka.Paribh.34	subhāvitāṃ svalpamapi dravyaṃ tadbahukarmakṛt	
	§ 14212	
	tasmādbahutaraṃ dravyaṃ yatra pakṣe prayujyate	30
	§ 14213	
AS.Ka.Paribh.35	snehapākeṣu saḥ śreyānityeṣa tu mayāśritaḥ § 14214	
	snehapākavidhāveva prayogastasya yujyate § 14215	
AS.Ka.Paribh.36	pācanāḥ śamanīyāśca ye kaṣāyā jvarādiṣu § 14216	
	udīritāḥ punasteṣu kaṣāyeṣūpakalpyate § 14217	35
AS.Ka.Paribh.37	caturguṇādaka peyaṃ kaṣāyasya palam bhavet § 14218	
	tasmāddravyapalam vaidyāḥ pācaneṣu prayuñjate	
	§ 14219	

- mātrām tu vaidyāḥ kvāthasya pāyayanti catuṣpalām | AS.Ka.Paribh.38
 § 14220
- kriyamāṇaḥ prasiddho 'yaṃ pāramparyāgato vidhiḥ
 || § 14221
- 5 vādhituṃ śakyate naiva jñāpakam cātra vidyate | § 14222 AS.Ka.Paribh.39
 palam vatsakabījasya śrapayitvā rasam pibet || § 14223
 ācāryacarakeṇaivamatisāre tu bhāṣitam | § 14224 AS.Ka.Paribh.40
 paṭolādye kaṣāye ca kvāthyadravyapalam kṛtam ||
 § 14225
- 10 caturguṇena toyena paceddravyapale sati | § 14226 AS.Ka.Paribh.41
 caturbhāgāvaśeṣam tu peyaṃ kvāthapalam bhavet ||
 § 14227
- śāstre kuṣṭhe ca mātṛā sā mahatī samprakāśitā | § 14228 AS.Ka.Paribh.42
 catuṣpalā kaṣāyasya mātṛā yā bhiṣajām matā || § 14229
 15 pale caturguṇajale sā mātṛā na prasidhyati | § 14230 AS.Ka.Paribh.43
 evaṃ sati ca sādhyam syādbheṣajānām catuṣpalam ||
 § 14231
- catuṣpalasya dravyasya kvathitasya caturguṇe | § 14232 AS.Ka.Paribh.44
 toye caturthaśeṣasya peyaḥ kvāthaścatuṣpalaḥ || § 14233
 20 bhaṭṭārahāricandreṇa kharaṇāde prakīrtitā | § 14234 AS.Ka.Paribh.45
 pātavyā ṣaṭpalā mātṛā tasya dravyapalāni ṣaṭ || § 14235
 kvāthāni samprayujyante jalam dravyāccaturguṇam | AS.Ka.Paribh.46
 § 14236
- 25 paṭolādye ca tenāpi kvāthyadravyapalam kṛtam ||
 § 14237
- kharaṇādakṛtā mātṛā peyā tenaiva ṣaṭpalā | § 14238 AS.Ka.Paribh.47
 parasparaviruddham tattasyāpyetat prayujyate || § 14239
 30 aprasiddho vidhiścāyam kaṣāyasya jvarādiṣu | § 14240 AS.Ka.Paribh.48
 na ṣaṭpalāni kvāthyante na ca toyam caturguṇam ||
 § 14241
- caturguṇodakā tasmāt paribhāṣā na yujyate | § 14242 AS.Ka.Paribh.49
 jvarādīnām kaṣāyeṣu sneheṣveva hi sā matā || § 14243
 kṛṣṇātreyamuniproktā yā ṣoḍaśaguṇodakā | § 14244 AS.Ka.Paribh.50
 jvarādiṣu kaṣāyāṇām grahaṇam kriyate tayā || § 14245
 35 caturguṇodakā yāpi paribhāṣopadiśyate | § 14246 AS.Ka.Paribh.51
 tatrāpi hi viśeṣo 'yamanyaḥ kaiścidupāśritaḥ || § 14247
 sneheṣu palanirdeśo yeṣu na vidyate | § 14248 AS.Ka.Paribh.52

	prasthavyapekṣayā cātra saṅkhyeyamudakauṣadham § 14249	
AS.Ka.Paribh.53	palavyapekṣayā cāpi samācāro dvidhā api § 14250 pūrvam prasthavyapekṣā yā proktā vijñāpake sati § 14251	5
AS.Ka.Paribh.54	dravyāṅam palanirdeśo yatrokto miśrake tathā § 14252 palavyapekṣayaivātra toyamevam caturguṇam § 14253	
AS.Ka.Paribh.55	pradeśāntaranirdeśāccarake 'pyanumīyate § 14254 kaṣāyamātrā pātavyā yadyapyaparibhāṣitā § 14255	
AS.Ka.Paribh.56	svarṇakṣīryādike yoge pāṇḍurogacikitsite § 14256	10
AS.Ka.Paribh.57	pātavyā kathitā mātrā gomūtreṇa catuṣpalā § 14257 rohiṇīkaṭukādīnām pittagulmacikitsite § 14258 ghṛtam muktvā kaṣāyasya proktā mātrā catuṣpalā § 14259	
AS.Ka.Paribh.58	ato 'numānāccarake siddhā mātrā catuṣpalā § 14260 dravyāṅam ca palam kvāthyam paṭolādye prakīrtitam § 14261	15
AS.Ka.Paribh.59	palam vatsakabījasya nirdiṣṭam cātisārike § 14262 tat ṣoḍaśaguṇe toyē yadi na kvāthyate tataḥ § 14263	
AS.Ka.Paribh.60	caturguṇodake toyē peyam kvāthapalam bhavet § 14264 ityetat ṣoḍaśaguṇam toyam yatra prayujyate § 14265	20
AS.Ka.Paribh.61	eṣaiva carakasyāpi paribhāṣānumīyate § 14266 pātavyeṣu kaṣāyeṣu mustaparpaṭakādiṣu § 14267	
AS.Ka.Paribh.62	viśeṣaḥ kathyate 'nyo 'pi māne śuṣkadravāśraye § 14268 śuṣkadravayāśrayam mānam nirdiśya yadudāhṛtam § 14269	25
AS.Ka.Paribh.63	draveṣu dviguṇam mānam sadyaścaivoddhṛteṣu ca § 14270	
AS.Ka.Paribh.64	dviguṇam mānamityetadārabhya kuḍavāditi § 14271 śuṣkāṅam ca dravāṅam ca samam tu kuḍavādadaḥ § 14272	30
AS.Ka.Paribh.65	tulāyāmapī naiveṣṭā dviguṇā mānakalpanā § 14273 tulāpalaśatam caiva tacchruṣkadravayormatam § 14274 palam caturguṇam ceṣṭam prasiddhajñāpakādīkam § 14275	35
AS.Ka.Paribh.66	sahācaratulāyāstu rase tailādḥakam pacet § 14276 yaduktam śatamevātra palānām pariḡhyate § 14277	
AS.Ka.Paribh.67	catuḥsuarṇametacca palam nāṣṭasuarṇakam § 14278	

- dravyasya dviguṇatve syāt palamaṣṭasuvanākam | |
§ 14279
- naivāñjalau na prasṛte na pale na palādadhah | § 14280 AS.Ka.Paribh.68
dravāṇāmauṣadhānām hi dviguṇam mānamiṣyate | |
5 § 14281
- dviguṇatve draveṣu syāt palamaṣṭasuvanākam | § 14282 AS.Ka.Paribh.69
tenaiṣām dviguṇatvena kriyāmārgo virudhyate | |
§ 14283
- kuḍavādyāsu samjñāsu dravāṇām dviguṇo vidhiḥ | AS.Ka.Paribh.70
10 § 14284
- vidyate jñāpakam cātra carakācāryadarśitam | | § 14285
spaṣṭārthameva paṭhitamidaṁ kuṣṭhacikitsite | § 14286 AS.Ka.Paribh.71
salilādḥake 'ṣṭabhāge śeṣe pūto raso grāhyaḥ | | § 14287
te ca kaṣāyāṣṭapale catuṣpalam sarpiṣāśca paktavyam | AS.Ka.Paribh.72
15 § 14288
- yāvatsyādaṣṭapalam śeṣam peyam tataḥ koṣṇamiti | |
§ 14289
- aṣṭabhāgāvaśeṣe tu palānāmaṣṭakadvayam | § 14290 AS.Ka.Paribh.73
palasya dviguṇe māne kriyamāṇe na yujyate | | § 14291
20 dviguṇe hi pale tat syādekameva palāṣṭakam | § 14292 AS.Ka.Paribh.74
catuṣpalam ca dātavyam yat proktaṁ saha sarpiṣā | |
§ 14293
- palasya dviguṇe māne tadapyaṣṭapalam bhavet | § 14294 AS.Ka.Paribh.75
25 catuḥsuvarṇam hi palam śuṣkāṇāmiṣyate yataḥ | |
§ 14295
- dviguṇatvāt dravāṇām hi tat syādaṣṭasuvanākam | AS.Ka.Paribh.76
§ 14296
- nirūhamātrānirdeśa evaṁ sati ca bādhyate | | § 14297
30 prasṛtārdham samārabhya dvādaśa prasṛtāḥ param | AS.Ka.Paribh.77
§ 14298
- eṣā mātrā dviguṇitā dviguṇe prasṛte bhavet | | § 14299
nirūhamātrā śāstroktā dvādaśaprasṛtāstathā | § 14300 AS.Ka.Paribh.78
catvāriṃśat palāni syuraṣṭābhīradhikāni ca | | § 14301
35 vyādhyādiṣu tu madhyeṣu kvāthasyāñjaliriṣyate | AS.Ka.Paribh.79
§ 14302
- atra suśrutānidaśe kvātho 'yam dviguṇo bhavet | |
§ 14303
- svarasāt kvāthitācchītāt kaṣāyāt ṣaṭpalam pibet | § 14304 AS.Ka.Paribh.80

	yaduktam kharanādena taddvādaśapalam bhavet	
	§ 14305	
AS.Ka.Paribh.81	paittike paṭhyate gulme sarpiṣaśca catuṣpalam § 14306	
	pibet saṃmūrchitam tena gulmaḥ śāmyati paittikah	
	§ 14307	5
AS.Ka.Paribh.82	catuṣpalam ghr̥tasyedaṃ mātrāpyaṣṭapalam bhavet	
	§ 14308	
	svarnaḥkṣīryādike yoge gomūtrāñjaliriṣyate § 14309	
AS.Ka.Paribh.83	añjalerdviguṇatvāddhi mātrā sāṣṭapalā bhavet § 14310	
	gaulmike trāyamānādye ghr̥te ca paripaṭhyate § 14311	10
AS.Ka.Paribh.84	rasayāmalakekṣūnām kṣīrasya ca ghr̥tasya ca § 14312	
	palāni pṛthagāṣṭāṣṭau kṛtvā samyagvipācayet § 14313	
AS.Ka.Paribh.85	aṣṭau pratyekametāni syuḥ ṣoḍaśa palāni tu § 14314	
	tasmādevaṃprakāreṣu nirdeṣeṣu virudhyate § 14315	
AS.Ka.Paribh.86	dravāṇām dviguṇam mānam tatkāryam kuḍavādiṣu	15
	§ 14316	
	ārdreṣvapi na sarveṣu sadyasteṣūdghr̥teṣu ca § 14317	
AS.Ka.Paribh.87	dviguṇam mānamicchanti viśeṣo 'tra ca kalpyate	
	§ 14318	
	śuṣkāni viniyuḥyante daśamūlādikāni hi § 14319	20
AS.Ka.Paribh.88	teṣveva dviguṇam mānam na sarveṣūdghr̥teṣu hi	
	§ 14320	
	ārdraṇāmeva yeṣām tu prasiddhimupakalpayet	
	§ 14321	
AS.Ka.Paribh.89	vāsāghr̥te vṛṣāghr̥te taile sāhacare tathā § 14322	25
	ārdraṇām dviguṇam mānamevamādiṣu neṣyate	
	§ 14323	
AS.Ka.Paribh.90	ārdraṇāmeva teṣām hi prayogaḥ śasyate yataḥ § 14324	
	śatāvarīmūlatulāścatasro yāḥ prakīrtitāḥ § 14325	
AS.Ka.Paribh.91	nai tatra dviguṇam mānam bhiṣagbhiḥ kaiścidāśritam	30
	§ 14326	
	vadyabuddhivikāsārthamidamanyat prakāśyate § 14327	
AS.Ka.Paribh.92	kvāthyānāmauśadhānām hi pramānam yatra noditam	
	§ 14328	
	caturguṇam ca nirdiṣṭamanyat kṣīrādikaṃ dravam	35
	§ 14329	
AS.Ka.Paribh.93	kaṣāyo 'pyauśadhānām hi tatra kāryaścaturguṇaḥ	
	§ 14330	

- udāharaṇamatreṣṭaṃ mahākalyāṇakaṃ ghṛtaṃ ||
 § 14331
- evameva uṣadhānāṃ hi pramāṇaṃ yatra noditaṃ | AS.Ka.Paribh.94
 § 14332
- 5 dviguṇaṃ cāpi nirdiṣṭamanyat kṣīrādikaṃ dravaṃ ||
 § 14333
- kaṣāyo 'pyauṣadhānāṃ hi dviguṇastatra yujyate | AS.Ka.Paribh.95
 § 14334
- vāsādikāṃ jvare proktamatrodāharaṇaṃ smṛtaṃ ||
 10 § 14335
- nirdiṣṭaṃ kṣīramanyadvā dravaṃ yatra caturguṇaṃ | AS.Ka.Paribh.96
 § 14336
- kvāthauṣadhānāṃ mānaṃ ca proktaṃ noktaṃ jalasya
 tu || § 14337
- 15 tatroṣadhivaśādeva saṅkhyā kvāthasya gamyate | AS.Ka.Paribh.97
 § 14338
- caturguṇodakā tatra paribhāṣā yadiṣyate || § 14339
 tato dravyasamastatra kaṣāyaḥ parikalpyate | § 14340 AS.Ka.Paribh.98
 yadā tu paribhāṣeṣṭā yā ṣoḍaśaguṇodakā || § 14341
 20 caturthaśeṣaḥ kvāthaḥ syāttato dravyāccaturguṇaḥ | AS.Ka.Paribh.99
 § 14342
- atra sāhacaraṃ tailamudāharaṇāmiṣyate || § 14343
 yatrauṣadhaṃ kaṣāyo 'pi dravaṃ kṣīrādikaṃ trayam | AS.Ka.Paribh.100
 § 14344
- 25 pramāṇaṃ tu tathā noktaṃ snehasyoktaṃ na vā bhavet
 || § 14345
- tulyaṃ kvāthena dātavyaṃ tatra kṣīrādikaṃ dravaṃ | AS.Ka.Paribh.101
 § 14346
- kartavyaṃ ca tathā tat syādyathā snehāccaturguṇaṃ
 30 || § 14347
- gaulmiko miśrakasneha udāharaṇamatra hi | § 14348 AS.Ka.Paribh.102
 evaṃ vai dviguṇe snehāt triguṇe ca prakīrtite || § 14349
 kṣīrādike drave kāryaṃ kaṣāyagrahaṇaṃ tathā | § 14350 AS.Ka.Paribh.103
 yathā kaṣāyasahitaṃ dravaṃ syāttaccaturguṇaṃ ||
 35 § 14351
- atrodāharaṇaṃ tat syādyathāsnehāccaturguṇaḥ | § 14352 AS.Ka.Paribh.104
 kaṣāyaḥ paṭhyate yatra pramāṇaṃ cāsya noditaṃ ||
 § 14353

AS.Ka.Paribh.105	caturguṇam vāpyadhikam proktaṃ kṣīrādikam dra- vam § 14354	
	tatrāpi ca prayoktavyam snehāt kvātham caturguṇam § 14355	
AS.Ka.Paribh.106	pañcamūlakaṣāyeṇa piṇyākam bahuvārṣikam § 14356	5
	paṭhyate vātaroge tadudāharaṇamatra hi § 14357	
AS.Ka.Paribh.107	bahūni yatra paṭhyante kvacit snehe dravāṇi hi § 14358	
	bahūnāmapi teṣāṃ ca parimāṇam na paṭhyate § 14359	
AS.Ka.Paribh.108	sarveṣāṃ samudāyaḥ syāttatra snehāccaturguṇaḥ § 14360	10
	snehapākavidhiṃ kecidevam samanucakṣate § 14361	
AS.Ka.Paribh.109	bahuṣvekaikamicchanti kecittatra samaṃ dravam § 14362	
	ityevam matabhedāttu yathā kvāthavidhau tathā § 14363	15
AS.Ka.Paribh.110	caturguṇodakaḥ pakṣo yadā tatra samāśritaḥ § 14364	
	bahudravyam kila sneho vīryavāñchatapākavat § 14365	
AS.Ka.Paribh.111	anayaivopapatyā tu samudāyam caturguṇam § 14366	
	necchanti kecit pratyekamāhuḥ snehasamaṃ dravam 20 § 14367	
AS.Ka.Paribh.112	grahaṇīraugike snehe pañcamūlābhayādike § 14368	
	śuktena mātuluṅgasya svarasenaivamāditaḥ § 14369	
AS.Ka.Paribh.113	udāharaṇamatrāsti yo vāpyanyo bahudravaḥ § 14370	
	ślokaireṣoṇutailasya kathyate pākasaṃvidhiḥ § 14371	25
AS.Ka.Paribh.114	yasya sādhayitum tailam yāvanmātramabhīpsitam § 14372	
	tatrauśadhāni tāvanti datvā toyam caturguṇam § 14373	
AS.Ka.Paribh.115	kaṣāyārtham vipacyante yaḥ kaṣāyaścaturguṇaḥ 30 § 14374	
	yāvanmātrasya tailasya dadyāt pādāvaśeṣitam § 14375	
AS.Ka.Paribh.116	yāvanmātramasau tailāt kaṣāyo nāvātāryate § 14376	
	caturguṇo 'tra kiṃ tarhi pākyāddaśaguṇaḥ kṛtaḥ § 14377	35
AS.Ka.Paribh.117	caturguṇena toyena prāptāni paribhāṣayā § 14378	
	kvāthyāni yāni tānyatra pākyāḥ śataguṇe jale § 14379	
AS.Ka.Paribh.118	kvāthyante paribhāṣā tu śāstravākyena bādhitā § 14380	

ityevamaṇutailasya kartavyaṃ samprasādhanam ||
§ 14381

gadyokto yaḥ punaḥ ślokairarthaḥ samanugīyate | AS.Ka.Paribh.119
§ 14382

5 tadvyaktivyavasāyārthaṃ dviruktiḥ sā na garhyate |
§ 14383

prāgukto 'pi mayārtho yaḥ ślokaistasmāt prakāśitaḥ ||
§ 14384

] § 14385

iti aṣṭamo 'dhyāyaḥ ||

6 uttarasthāna

6.1 atha prathamo 'dhyāyaḥ |

athāto bālopacaraṇīyaṃ nāmādhyāyaṃ vyākhyāsyāmaḥ | AS.Utt.1.1
§ 14387

iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ || § 14388

5 atha khalu jātamātrameva bālamulbāt saindhavasarp- AS.Utt.1.2
iṣā mārjayet || § 14389

tato 'syātiprabalamohajvaraparītasarvagātrasya kroṣit- AS.Utt.1.3
umapi rujānurūpamasamarthasyānavasthitāśeṣadehadhā-
torasambhāvyaauvanādyavasthasya krakacasparśamiva
karavasanaśayanasaṃsargaṃ manyamānasyāvikalpita-
10 aṅgāni vikṣipataḥ punariva maraṇamanubhavato līyamā-
nasamjñasyātisambādhayonipuṭāvapīditaprāṇapratyānaya-
nāya balātailena pariṣekaṃ kuryāt | § 14390

karṇamūle cāsmanoḥ saṅghaṭṭanam || § 14391

15 yadi vāceṣṭa eva syāttataḥ kṛṣṇakapālikayā śūrpeṇa ca- AS.Utt.1.4
inamabhiniṣpunīyāt | § 14392

dakṣiṇakarṇamūle ca mantrasyoccārayet || § 14393

aṅgādaṅgāt sambhavasi hṛdayādabhijāyase | § 14394 AS.Utt.1.5

ātmā vai putranāmāsi sa jīva śaradāṃ śatam || § 14395

śatāyuh śatavarṣo 'si dīrghamāyuravāpnuhi | § 14396 AS.Utt.1.6

20 nakṣatrāṇi diśo rātrirahaśca tvābhirakṣatu || § 14397

- AS.Utt.1.7   pratyāgataprāṇasya ca prakṛtibhūtasya nābhinālaṃ
nālābhibandhanāccaturaṅgulasyordhvaṃ kṣaumasūtreṇa
badhvā tīkṣṇena śastreṇa vardhayet | § 14398
grīvāyāṃ cainamāsajjet | § 14399
nābhiṃ ca kuṣṭhatailena secayet | | § 14400   5
- AS.Utt.1.8   tataḥ kṣīravṛkṣakaṣāyeṇa sarvagandhodakena vā ta-
ptatapanīyarajatanirvāpaṇakavoṣṇena kapitthapatrakaṣā-
yeṇa vā tadvidhena snāpayet | | § 14401
- AS.Utt.1.9   tato 'sya suparilikhitanakhayā suprakṣālitopavānayā
kārpāsapicvavaguṇṭhitayā dakṣiṇapradeśinyā jihvauṣṭha-   10
kaṇṭhamanusukhaṃ pramṛjyāt | § 14402
tālu connāmya snehāpicunopariṣṭādavaguṇṭhayet | |
§ 14403
- AS.Utt.1.10   tataścaindrībrāhmīsāṅkhapuṣpīvacākalkaṃ madhugh-
ṛtopetaṃ hareṇumātraṃ kuśāgrābhimantritaṃ sauvarṇe-   15
nāśvatthapatreṇa medhāyurbalajananaṃ prāśayet | § 14404
tadvat brāhmībalānantāśatāvaryanyatamacūrṇaṃ vā
| | § 14405
- AS.Utt.1.11   tataḥ saindhavopahitena sarpiṣā gabhādakāni vāmayet   20
| § 14406
tathāsyoraḥkaṇṭhaviśudhyā lāghavamābhilāṣāśca jāy-
ate | | § 14407
- AS.Utt.1.12   athāsya jātakarma prājāpatyena vidhinā kuryāt | § 14408
api ca | | § 14409
- AS.Utt.1.13   sirāṇāṃ hṛdayasthānāṃ vivṛtatvāt prasūtitaḥ | § 14410   25
ṛṭṭīye 'hni caturthe vā strīṇāṃ stanyaṃ pravartate | |
§ 14411
- AS.Utt.1.14   tasmāt prathame 'hanyanantāmiśrite madhusarpiṣī
mantrapūte trikālaṃ prāśayet | § 14412
dviṭīye lakṣmaṇāsiddhaṃ sarpistrīye ca | | § 14413   30
- AS.Utt.1.15   tataḥ prāṇnivāritastanyasya svapāṇitalasammitaṃ sa-
rpirdvikālaṃ dāpayedanantaraṃ ca stanyamiṣṭataḥ | |
§ 14414
- AS.Utt.1.16   aharaḥcāsyā śrotraśṛṅgāṭakaṃ snehāplutena plotena
pracchādayet | | § 14415   35
- AS.Utt.1.17   prākśīrasaṃ cainaṃ kṣaumanicaye saṃveśayeducchī-
rṣake cāsyābhimantritamudakumbhaṃ sthāpayet dvārap-
akṣayośca | | § 14416

- ādarīvidārībadarīkhadiranimbapīluparūṣakaśākhābhi- AS.Utt.1.18
 renaṃ vījayet | § 14417
 tābhiśca samantataḥ sūttikāgāraṃ parivārayet | § 14418
 sarṣapātasīkaṇakaṇikāścāntarbahīḥ prakiret | § 14419
 5 sāyaṃ prātaśca balim || | § 14420
 vraṇoktaiśca guggulvādibhirdhūpaṃ kurvīta | § 14421 AS.Utt.1.19
 tathā brāhmaṇotharvavedaviddaśāhaṃ śāntikarma ku-
 ryāt | § 14422
 māyūrīm mahāmāyūrīmāryāratnaketudhāriṇīm cobh-
 10 ayakālaṃ vācayet || | § 14423
 hiṅguvacāturuṣkarakṣoghnaīḥ poṭalikāmuttaradehaly- AS.Utt.1.20
 āmāsajjet | § 14424
 kumārasya ca saha mātrā kaṇṭhe ucchīrṣake ca | § 14425
 tadvadāryāparṇaśabarīmāryāparājitaṃ ca gorocanābh-
 15 ilikhitāṃ || | § 14426
 dvāre ca dehalīmanutiryaṅmusalaṃ nidhāpayet | AS.Utt.1.21
 § 14427
 kaṇakaṇḍakatindukendhanāgniṃ naktaṃ divaṃ ca jā-
 gryāt | § 14428
 20 tathānuraktāḥ striyaḥ suhr̥daśca | § 14429
 prahr̥ṣṭajanasampūrṇaṃ ca tadveśma kāryam || | § 14430
 athāsya samānavarṇā madhyamavayāḥ śuciralolupā AS.Utt.1.22
 nibhṛtānāturā jīvadvatsā vatsalā dakṣiṇā brahmacāriṇy-
 avyaṅgā bahukṣīrā śuklāmbārācarā dīrghadrasvādideha-
 25 doṣāṣṭakarāhitā alambordhvacucūkātīpīnahanistanadoṣa-
 muktā yuktacūcukā dhātrī syāttasyā eva stanyaṃ pibet || |
 § 14431
 taccodakapātre duhyamānamekatāṃ yadudakena saha AS.Utt.1.23
 gacchati vakṣyamāṇadoṣarahitaṃ ca tacchuddhamārogy-
 30 abalajananam || | § 14432
 atha dhātrī snātānuliptā nityamahatavāsāḥ sumanāḥ AS.Utt.1.24
 prajāsthāpanauśadhīḥ śirasā bibhrāṇā prāṇmukhī stanam
 prāgdakṣiṇam dhautamīṣatparisrutaṃ pāyayet || | § 14433
 nānāstanyasya hyasātmyatvānnānāvidhā vyāpado bh- AS.Utt.1.25
 35 avanti | § 14434
 aparisrute cātistanyapūrṇastanapānenotsnehanāt kās-
 aśvāsajvaracchardīṣāṃ sambhavaḥ || | § 14435

- AS.Utt.1.26 ruḡṣānnapānakarśanakrodhaśokakāmādibhiḥ stanya-
nāśaḥ | § 14436
stanyajananāni tu madyāni śīdhuvarjyānyānūpamāṃs-
āni dravāḥ svādvamlalavaṇapṛāyāścāhārāḥ kṣīriṇyaścauṣ-
adhayaḥ kṣīrapānamanāyāśaḥ saumanasyaṃ ca | | § 14437 5
- AS.Utt.1.27 na tu kṣudhitaśokārtaśrāntakruddhapraduṣṭadhātu-
mgarbhinīviruddhāhārabhuktānāṃ stanyaṃ pāyayennāj-
īrṇauśadhaṃ ca bālamiti | § 14438
bhavati cātra | | § 14439
- AS.Utt.1.28 ṣaṣṭiṃ niśāṃ viśeṣeṇa kṛtarakṣābalikriyāḥ | § 14440 10
jāgṛyurbāndhavāstasya dadhataḥ paramāṃ mudam | |
§ 14441
- AS.Utt.1.29 daśame dvādaśe vāhni gotrācāraiḥ śubhaiḥ śubhe |
§ 14442
sūtā snānotsavaṃ kuryāt pitāpatyasya nāma ca | | 15
§ 14443
- AS.Utt.1.30 dine śatatame vākhyāṃ pūrṇe saṃvatsare 'thavā |
§ 14444
bibhrato 'ṅairmanohvālarocanāgarucandanam | | § 14445
- AS.Utt.1.31 pūjyaṃ tripuruṣānūkamādau ghoṣavadakṣaram | § 14446 20
avṛddhaṃ kṛtamūṣmāntamanarātipraṭiṣṭhitam | | § 14447
- AS.Utt.1.32 nakṣatradevatāyuktaṃ tadeva tu na kevalam | § 14448
maṅgalyamantarantasthaṃ na duṣṭaṃ na ca taddhitam
| | § 14449
- AS.Utt.1.33 puṃso visarjanīyāntaṃ samavarṇaṃ striyāḥ punaḥ | 25
§ 14450
viṣamākṣaramakrūraṃ vispaṣṭārthaṃ manoramam |
§ 14451
sukhodyaṃ dīrghavarṇāntamāśīrvādābhidhānavat | |
§ 14452 30
- AS.Utt.1.34 tataḥ prakṛtibhedoktarūpairāyuhparīkṣaṇam | § 14453
prāgudakśirasahkuryāt bālasyajñānavānbhiṣak | | § 14454
- AS.Utt.1.35 praśastavāstuśaraṇaṃ sajjopakaraṇaṃ śuci | § 14455
nirvātaṃ ca pravātaṃ ca vṛddhastrīvaidyasevitam | |
§ 14456 35
- AS.Utt.1.36 nirmatkuṇākhumaśakamatamaskaṃ ca śasyate | § 14457
śucidhautopavānāni nirvalīni mṛdūni ca | | § 14458
- AS.Utt.1.37 śayyāstaraṇavāsāṃsi rakṣoghnairdhūpitāni ca | § 14459

- kāko 'viśastaḥ śastaśca dhūpane trivṛtānvitaḥ | § 14460
vacāyakuṣṭhaśrīveṣṭasarṣapairdhūpayet sadā | | § 14461
bodhayet sahasā suptaṃ no na cainaṃ samutkṣipet | AS.Utt.1.38
§ 14462
- 5 tathāhyasya samutrāso vegarodhaśca jāyate | | § 14463
mākṣikāmalakavyoṣabr̥hatīmūlasaindhavaiḥ | § 14464 AS.Utt.1.39
lālāpanodarucyartham mukhamantaḥ parāmr̥šet | |
§ 14465
- 10 jīvatkhaḍgādīśṛṅgeṣu samāsaktāñchubhān mañin | AS.Utt.1.40
§ 14466
- dhārayeddaśa caindryādīñjīvakarṣabhakāvapi | | § 14467
hastābhyāṃ grīvayā mūrdhnā viśeṣāt satataṃ vacāṃ | AS.Utt.1.41
§ 14468
- 15 āyurmedhāsmṛtisvāsthyakarīm rakṣobhirakṣaṇīm | |
§ 14469
- stanyadoṣāt gadāstasya yathoktaṃ tat pibedyataḥ | AS.Utt.1.42
§ 14470
- pīno 'tikandharāstambhaṃ kuryādūrdhvākṣamūrdhv-
agaḥ | | § 14471
- 20 ucchvāsarodhāt lambo 'tistano jīvitasamśayam | § 14472 AS.Utt.1.43
na garbhiṇyāḥ pibet stanyaṃ pārigarbhikakṛddhi tat
| | § 14473
- stanyābhāve payāśchāgaṃ gavyaṃ vā tadguṇaṃ pibet AS.Utt.1.44
| § 14474
- 25 mūlaiḥsiddham br̥hatyādyaiḥ sthirābhyāṃ vā sitāyu-
tam | | § 14475
- caturthe sūtikāgārādniskandapurogamān | § 14476 AS.Utt.1.45
māse niṣkrāmayeddevān namaskartuṃ svalaṅkṛtam
| | § 14477
- 30 pañcame māsi puṇye 'hni dharāṇyāmupaveśayet | AS.Utt.1.46
§ 14478
- dvikiṣkumātraṃ liptāyāṃ baliṃ datvā caturdiśam | |
§ 14479
- 35 dharāṇyaśeṣabhūtānām mātā tvamasi kāmadhuk | AS.Utt.1.47
§ 14480
- ajarā cāprameyā ca sarvabhūtanamaskṛtā | | § 14481
carācarāṇām lokānām pratiṣṭhāsyavyayāsi ca | § 14482 AS.Utt.1.48

	kumāraṃ pāhi māteva brahmā tadanumanyatām	
	§ 14483	
AS.Utt.1.49	svāheti mantreṇānena pratyahaṃ ca tataḥ param	
	§ 14484	
	sāśrayaṃ sāvalambaṃ ca kaṭyādīn mardayedanu	5
	§ 14485	
AS.Utt.1.50	ṣaṣṭhe 'nnaprāśanaṃ māsi kramāttacca prayojayet	
	§ 14486	
	cirānniṣevamāṇo 'nnaṃ bālo nāturymaśnute	§ 14487
AS.Utt.1.51	bhajedyathā yathācānnaṃ stanyaṃ tyājyaṃ tathā tathā	10
	§ 14488	
	ṣaṣṭaptāṣṭamamāseṣu nīrujasya śubhe 'hani	§ 14489
	karnaṃ himāgame vighyeddhātryaṅkasthasya sāntva-	
	yan	§ 14490
AS.Utt.1.52	prāgdakṣiṇaṃ kumārasya bhiṣagvāmaṃ tu yoṣitaḥ	15
	§ 14491	
	dakṣiṇena dadhat sūcīṃ pālīmanyena pāṇinā	§ 14492
AS.Utt.1.53	madhyataḥ karnaṃpīṭhasya kiñcit gaṇḍāśayaṃ prati	
	§ 14493	
	jarāyumātrapracchanne raviraśmyavabhāsite	§ 14494
AS.Utt.1.54	dhṛtasya niścalaṃ samyagalaktakarasaṅkīte	§ 14495
	vidhyeddaivakṛte chidre sakṛdevarju lāghavāt	§ 14496
AS.Utt.1.55	nordhvaṃ na pārśvato nādhaḥ sirāstatra hi saṃśritāḥ	
		§ 14497
AS.Utt.1.56	kālikāmarmarīraktāstadvyadhādrāgarugjvarāḥ	§ 14498
	saśophadāhasaṃrambhamanyāstambhāpatānakāḥ	§ 14499
	teṣāṃ yathāmayam kuryādvibhajyāśu cikitsitam	
	§ 14500	
AS.Utt.1.57	sthānavyadhāna rudhiraṃ na rugrāgādisambhavaḥ	
	§ 14501	
	snehāktaṃ sūcyanusyūtaṃ sūtra cānu nidhāpayet	
	§ 14502	
	āmatailena siñcecca bahalāṃ tadvadārayā	§ 14503
AS.Utt.1.58	vidhyet pālīm hitabhujāḥ sañcāryātha sthavīyasī	
	§ 14504	
	varti stryahāttato rūḍhaṃ vardhayeta śanaiḥ śanaiḥ	
	§ 14505	

- sveditodvartimtaṃ kaṇṇamabhyaktaṃ bṛṃhaṇaiḥ pu-
naḥ || § 14506
- nājiṇa na malodreke na cātyuṣṇe 'pi vardhayet | § 14507 AS.Utt.1.59
sadā ca yuñjyādabhyaṅgāṅkaṇṇapālīgadoditān || § 14508
5 puṣṭinīruktvajananāniti saṃvardhite dṛḍhe | § 14509 AS.Utt.1.60
kaladhautāvabaddhāni karṇe ratnāni nikṣipet || § 14510
bhindyādavṛddhau strīṇāntu pālīmantarapāṅgataḥ | AS.Utt.1.61
§ 14511
- naiva cāpāṅgayorbāhyāṃ vyāpadaḥ syustato dhruvāḥ
10 || § 14512
- jihmasūcīvyadhādvartigāḍhatvādathavā malaiḥ | § 14513 AS.Utt.1.62
jāte mahati saṃrambhe vartimāśvapanīya tat || § 14514
yavairāṇḍajaṭāyaṣṭīmañjiṣṭhajyaiḥ pralepayet | § 14515 AS.Utt.1.63
surūḍhaṃ ca punarvidhyat tvarayā tu vivardhanāt ||
15 § 14516
- chidyeta pālī śuddhasya śuddhāsrām sandadhīta tām | AS.Utt.1.64
§ 14517
- kaṇṇāmayaṇiṣedhoktasandhānavidhinā bhiṣak || § 14518
varṣaṃ svavasaterbāhyāṃ kumārasya na darśayet | AS.Utt.1.65
20 § 14519
- dīpamātapamagniṃ ca rūpamanyacca bhāsuram ||
§ 14520
- athainaṃ jātadaśanaṃ kramaśo 'panayet stanāt | § 14521 AS.Utt.1.66
pūrvoktaṃ yojayet kṣīramannaṃ ca laghu bṛṃhaṇam
25 || § 14522
- kuryādapastanaṃ snehasaṅkrāntyā stanalepanaiḥ | AS.Utt.1.67
§ 14523
- bībhatsairyāvākāsekakṛtrimakṣatadarśanaiḥ || § 14524
priyālamajjamadhukamadhulājasitopalaiḥ | § 14525 AS.Utt.1.68
30 apastanyasya saṃyojyaḥ prīṇano modakaḥ śīsoḥ ||
§ 14526
- dīpano bālabilvailāśarkarālājasaktubhiḥ | § 14527 AS.Utt.1.69
saṅgrāhī dhātakīpuṣpaśarkarālājatarpaṇaiḥ || § 14528
bubhukṣā cet prabalatāmapastanyasya gacchati | § 14529 AS.Utt.1.70
35 atyagnijiddhitam tasya vidhānaṃ pārigarbhikam ||
§ 14530
- abhiyuktaḥ sadācāro nātisthūlo na lolupaḥ | § 14531 AS.Utt.1.71
kumāradhāraḥ katavyastatrādyo bālacittavit || § 14532

AS.Utt.1.72	aghārmikaṃ durācāraḥ sthūlo vikaṭagāminam § 14533 karoti lolupo bālaṃ ghasmaratvena rogiṇam § 14534	
AS.Utt.1.73	rogāṃścāsya jayet saumyairbheṣajairaviśādakaiḥ § 14535 anyatrātyayikādvādhervirekaṃ sutarāṃ tyajet § 14536	
AS.Utt.1.74	trāsayennāvidheyam ca trastaṃ gṛhvanti hi grahāḥ 5 § 14537 vastrapātāt parasparśāt pālayellaṅghanācca tam § 14538	
AS.Utt.1.75	krīḍābhūmiḥ samā kāryā niśśastropalaśarkarā § 14539 velloṣaṇakaṇāmbhobhiḥ siktā nimbodakena vā 10 § 14540	
AS.Utt.1.76	jātuṣaṃ ghoṣavaccitramatrāsaṃ ramaṇaṃ bṛhat § 14541 atīkṣṇāgraṃ gavāśvādimaṅgalyamatha vā phalam § 14542	15
AS.Utt.1.77	śaktimantaṃ yathāvarṇaṃ vidyāmadhyāpayettataḥ § 14543 anuśiṣyāt sadā cainaṃ dharmāya vinayāya ca § 14544	
AS.Utt.1.78	yathā nendriyaduṣṭāśvairdriyate yauvanāgame § 14545 abhyaṅgodvartanaṃ snānaṃ pratyahaṃ ca samācaret 20 § 14546	
AS.Utt.1.79	sahadevāsthirākauntīkumudotpalacandanaiḥ § 14547 bṛhatīphalataṅkārīsarṣapākuṣṭhasaindhavaiḥ § 14548	
AS.Utt.1.80	aśvagandhābalairāṇḍatilāpāmārgataṅḍulaiḥ § 14549 sātmaguptāphalaistailaṃ sājakṣīraṃ vipācitam § 14550 25 rakṣoghaṇaḥ puṣṭido 'bhyaṅgastadvadudvartanaṃ ca taiḥ § 14551	
AS.Utt.1.81	dadhimākṣikasamyuktaistriguṇīkṛtacikkasaiḥ § 14552 mūrvāmūladvirajānīyavaiścodvartanaṃ hitam § 14553	
AS.Utt.1.82	kulatthacūrṇamekaṃ vā vājigandhārajo 'pi vā § 14554 30 snāne sarvauśadhīkalko jīvanīyāmbu ceṣyate § 14555	
AS.Utt.1.83	āragvadhādiniryūhe śṛtaṃ śītavasantaḥ § 14556 vatsakādipratīvāpaṃ kumāraṃ prāśayet gṛtaṃ § 14557	
AS.Utt.1.84	gṛiṣme vātātapasvedairbālaḥ klāmyatyato himam 35 § 14558 prātareva pibeddugdhaṃ jīvanīyagaṇaiḥ śṛtaṃ § 14559	

- § 14560 sitāghṛtādhyān saktūṃśca lihyānnatveva pītakam | AS.Utt.1.85
- § 14561 nātyambupāyī lihyādvā ghṛtasātmyo ghṛtaṃ śṛtam | |
- 5 § 14562 kākoliśarkarāmedātugāyaṣṭyāhvajīvakaiḥ | AS.Utt.1.86
kaṭunnaṭena mūrdhānaṃ limpedanyaiśca śītalaiḥ | |
- § 14563 rāsnāsaralavarśābhūhiṅgusaindhavadārubhiḥ | § 14564 AS.Utt.1.87
sarpirvidāryādijale sādhitam lehayecchiśum | | § 14565
- 10 § 14566 prapaunḍarīkaṃ madhukaṃ sūpyaparnyau durālabhā AS.Utt.1.88
| § 14567 priyālamajjākākolīvidārīkaṭphalāmṛtāḥ | | § 14567
- drākṣājaśṛṅgī dugdhikā kṣīraśuklā hayāhvayā | § 14568 AS.Utt.1.89
śṛṅgīmadhūkakusumamedarśabhakajīvakam | | § 14569
- 15 § 14570 ebhiḥ kṣīraghṛtaṃ siddham lihyāt bālo ghanātyaye | AS.Utt.1.90
- brāhmīsiddhārthakavacāsārivākuṣṭhasaindhavaiḥ | | § 14571
- § 14572 sakaṇaiḥ sādhitam pītam vānmedhāsmṛtikṛt ghṛtam | AS.Utt.1.91
- 20 § 14573 āyuṣyam pāpmarakṣoghaṃ bhūtonmādanibarhaṇam
| | § 14573
- triphalā lakṣmaṇānantā samaṅgā sārivā vacā | § 14574 AS.Utt.1.92
brāhmī pāṭhā dvibrhatī dvisthirā dvipunarnavam | |
- § 14575
- 25 § 14576 sahadevā ravervallī payasyā girikarṇikā | AS.Utt.1.93
toyakumbhe pacedetat palāṃśam pādaśeṣitam | |
- § 14577
- tena kauntīvacākuṣṭhakṛṣṇāsarpaśasaindhavaiḥ | § 14578 AS.Utt.1.94
nīruksarūpavatsāyāḥ saṃyuktaṃ payasā ca goḥ | |
- 30 § 14579
- § 14580 puṣyayoge ghṛtaprastham sahemaśakalam śṛtam | AS.Utt.1.95
- § 14581 pānābhyañjanato medhāsmṛtyāyuhpuṣṭibuddhidam | |
- 35 § 14582 rakṣoghaṃ ca viṣaghaṃ ca sārasvatamidam ghṛtam AS.Utt.1.96
| § 14582
- § 14583 līḍham vā saghṛtakṣaudraṃ vacāhemarajo 'lpaśaḥ |

	saṃvatsaraṃ paraṃ medhyaṃ rakṣoghaṇaṃ vāgviva-	
	rdhanam § 14584	
AS.Utt.1.97	vayasthā pippalī kuṣṭhaṃ haridrā sārivā vacā § 14585	
	māmsī kaiḍaryamityetaccūrṇaṃ brāhmīrajaḥsamam	
	§ 14586	5
AS.Utt.1.98	līḍhvājyena śīśurvarṣaṃ bhavatyapalito 'vyathaḥ	
	§ 14587	
	balavān śrutasampannaḥ śatāyuhḥ sthirayauvanaḥ	
	§ 14588	
	prātaḥ prātarimaṃ lehaṃ dhātrīm cāsyāvalehayet	10
	§ 14589	
AS.Utt.1.99	brāhmīvadyojayeddūrvāṃ mūrvāṃ brahmasuvarca-	
	lām § 14590	
	lakṣmaṇāṃ śvetatarkārīmavyaṇḍāṃ gaurasarṣapām	
	§ 14591	15
AS.Utt.1.100	sahasravīryāṃ phalinīm pakvaṃ ca bṛṃhatīphalam	
	§ 14592	
	rohiṣaṃ cetyamīprāśāḥ pṛthagdvādaśa kīrtitāḥ	
	§ 14593	
AS.Utt.1.101	mahatāpyupayoktavyā nareṇa niyatātmanā § 14594	20
	nityaṃ mṛdbhakṣaṇādrakṣettayā syurniyataṃ gadāḥ	
	§ 14595	
AS.Utt.1.102	pāṇḍutvaśvayathuśvāsakāsātīsārajantavaḥ § 14596	
	chardiṃmūrchāgnisadanastanyadveṣāṅgarugbhramāḥ	
	§ 14597	25
AS.Utt.1.103	bhakṣayeddantapavanaṃ nāsthiradvijabbandhanaḥ	
	§ 14598	
	tasya tatghaṭṭanāt kruddhaḥ kuryāddantāmayānmarut	
	§ 14599	
AS.Utt.1.104	śūrairāyudhibhīrguptamadhrṣyaṃ nagaraṃ paraiḥ	30
	§ 14600	
	yathā śīśorvapustadvadyathoktairvidhibhirgrahaiḥ	
	§ 14601	
	iti prathamo 'dhyāyaḥ	

6.2 atha dvitīyo 'dhyāyaḥ |

- athāto bālāmayapratiṣedham nāmādhyāyaṃ vyākhyāsyā- AS.Utt.2.1
 maḥ | § 14603
- iti ha smāhurātreṃyādayo maharṣayaḥ | | § 14604
- trividho hi bālaḥ prāguktastatra kṣīrapasya kṣīramad- AS.Utt.2.2
 5 uṣṭaṃ prayuñjīta | § 14605
- annādasya hitamannam | § 14606
- ubhayavṛtterubhayam | | § 14607
- kṣīraṃ hi yathoktairdoṣakopanairāhāravihārairdhātryā AS.Utt.2.3
 vyāpannam vividhāmayodayāya bālasya prakalpate | |
 10 § 14608
- tatra śyāvāruṇavarṇam tiktakaṣāyānurasam viśadam AS.Utt.2.4
 rūkṣamalakṣyagandham phenilamatṛptikaramādhmāna-
 mūtravarcovibandhakṛt karśanamapsu visarpati vicchi-
 nnam ca plavate vātaduṣṭam | | § 14609
- 15 kṛṣṇanīlatāmṛvabhāsam tiktāmlakaṭukānurasam ku- AS.Utt.2.5
 ṇaparudhiragandhi bhṛśoṣnamapsu pītarājimavidāhaka-
 ram ca pittaduṣṭam | | § 14610
- atyarthaśuklamadhuram lavaṇānurasam ghr̥tatailava- AS.Utt.2.6
 sāmajjagandhi picchilam bahalam tantumat guru salile 'va-
 20 sīdati nidrābahulam ca śleṣmaduṣṭam | | § 14611
- tadupayujyamānam yathāsvaliṅgān vyādhīnabhinirv- AS.Utt.2.7
 artayati | | § 14612
- sa yaṃ pradeśamabhīkṣṇam spṛśati sparśam ca na kṣ- AS.Utt.2.8
 amate tatra rujamupalakṣayet | | § 14613
- 25 nimīlitākṣatayā mūrdhni rujam | § 14614 AS.Utt.2.9
- jihvausṭhadamaśśvāsamuṣṭivandhordhvekṣaṇairhr̥daye
 | § 14615
- viṇmūtracchardiyādhmānāntrakūjanastanadamśaveṣṭa-
 napṛṣṭhavinamanajaṭharonnamanairjaṭhare | § 14616
- 30 mūtrasaṅgatṛṇmūrcchotrāsadigvīkṣaṇakhallīhastapāda-
 stambhakubjībhavanakeśaluñcanairbastau guhye ca sarv-
 atra ca svabhā vātiriktarodanena mukhavikūṇanena ca | |
 § 14617
- atha yathāmayam yathādoṣam ca dhātryāḥ śamanaśo- AS.Utt.2.10
 35 dhanāni prayuñjīta | | § 14618
- tatra vātadūṣite stanye devadārusaralakaṭurohiṇīvacā- AS.Utt.2.11
 kuṣṭhapāṭhābhārṅgīmāgadhikāvṛścikālīcitrakājamodaśuṅṭhī-

marīcānāṃ kvātham daśamūlakvātham vā trirātram pā-
yayitvā vātavyādhivihitānāṃ sarpiṣāmanyatamaṃ niga-
damadirānupānaṃ dadyādvātaharadravyasiddham vā |
§ 14619

tataḥ snigdhāṃ mṛdu virecya bastikarmaṇopacaret | 5
§ 14620

vātaghnaiścābhyaṅgasvedopadehonmardanaḥ | § 14621
saralarāsnājamodādevadārucūrṇaṃ sarpiṣā bālamava-
lehayet | § 14622

evamvidhaireva ca vipakvaṃ saśarkaraṃ sarpiḥ | | 10
§ 14623

AS.Utt.2.12 api ca | § 14624

tiktānurasam stanyaṃ mudgamāṣapalāśābhyāṃ kākō-
līyugalena ca śodhayet | § 14625

priyaṅgudhātakīpuṣpapadmakadevadāruḥṣaudrairvā | 15
§ 14626

kaṣāyānurasam hiṅgusaindhavavatā ghr̥tena | § 14627
phenilaṃ vicchinnaṃ plavamānaṃ ca bilvāgnimanth-
aśṛtena payasā haviṣā ca | § 14628

AS.Utt.2.13 sūpyaparnī kākōlībr̥hatyavalgujaphalairvā | | § 14629 20

pitte 'mṛtāpaṭolapatrasārivāśatāvarānimbacandanakv-
ātham dhātrī bālaśca pibet | § 14630

triphalābhūnimbakaṭukāmustakvātham vā | § 14631
jīvakarṣabhakadvikākōlīmadhukakaṭuphalakarkaṭaśṛṅgī-
kvātham vā | § 14632 25

sakṣaudraṃ paṭolādīṃ padmakādīṃ vā | § 14633

sārivādīṃ nyagrodhādīṃ vā | § 14634

ebhireva ca dravyaiḥ sarpiṣi pittaghnāni ca virecanāni
śītāmścābhyaṅgapradehasekān kuryāt | | § 14635

AS.Utt.2.14 api ca | § 14636 30

tāmṛāvabhāsaṃ payo hṛdayamudveṣṭayati | § 14637

tatpriyaṅgumustāśābaraloddhraiḥ śodhayet | § 14638

amlānurasamamlapittakaram | § 14639

tat drākṣāmadhukapayasyāśrīparṇībhiḥ | § 14640

kaṭukānurasam chardiyatīsārakāśāśvāsakaram | § 14641 35

tat kākōlīvidārībhyāṃ madhuparṇyā ca | § 14642

bhr̥śoṣṇamanāmadāhajvarakaram virecanaṃ ca tacca-
ndanotpalakamalaiḥ | | § 14643

kaphe tu saindhavapippalīyuktaṃ sarpirbālaṃ pāya- AS.Utt.2.15
 yet | § 14644

saindhavamadhukasamśrṣṭaṃ vā madanapuṣpakalk-
 ena ca sakṣaudreṇa stanāṃ bālasya coṣṭhamālimpet |
 5 § 14645

tena sukhaṃ vamaṭi | § 14646

dhātrīm tu tikṣṇairvāmayet | § 14647

tataḥ kṛtasamśarjanāṃ pañcamūlaghanavacātiviṣākv-
 āthaṃ pāyayet | § 14648

10 tagarasuradārusurendrayavapṛthvīkāvṛścikālīkvāthaṃ
 vā | § 14649

āragvadhādiṃ mustādiṃ vā | § 14650

rūkṣoṣṇāṃśca nasyadhūmagañḍūṣapradehapariṣekān
 śīlayet | § 14651

15 aviruddhaṃ cānapānaṃ yojayet | | § 14652

api ca | § 14653

AS.Utt.2.16

lavaṇānurasam visarpakoṭhakaṇḍūkaram | § 14654

tat picumandapaṭolīkṣīrīvṛkṣaiḥ śodhayet | § 14655

tantumaddaurbalyaśvāsakāsakaram | § 14656

20 tat pippalīnāgaracūrṇena samadhughṛtena | § 14657

guru sadanātmakaṃ pratiśyāyasiṅghāṇakakṣīrālasak-
 akaram | § 14658

tat pāṭhāvyoṣakalkena pañcakolacūrṇena vā kṣaudra-
 ghṛtāplutena | § 14659

25 doṣopakramaṇīyaṃ cekṣeta | | § 14660

yadā punardhātrī sannipātaprakopanānyāseveta tad- AS.Utt.2.17
 asyāstrayo malā yugapadvakṣo 'bhiprapannāḥ kṣīravahā
 rasāyanīḥ samanusr̥tya saṅgīrṇaliṅgaṃ stanyamāvahanti
 | § 14661

30 tacedavijñānāt satatamapratyavekṣaṇāt pramādādvā
 mātuḥ kumāraḥ pibati tataḥ sa tena salilopamamacchaṃ
 vicchinnamāmaṃ durgandhi nānāvarṇavedanaṃ phenil-
 amatisāryate | § 14662

pītaśvetamūtratāviṣṭambhatṛṣṇājvaracchardivijṛmbhikā-
 35 śuṣkodgārārucibhramāṅgabhaṅgavikṣepakūjanaghṛāṅkṣi-
 mukhapākadr̥ṣṭyupaplavasvarasādādayaścāsya prādurbh-
 avanti | § 14663

taṃ kṣīrālasakamatyayaṃ cācakṣate | | § 14664

AS.Utt.2.18	tatra dhātrīm bālaṃ ca pūrvamevāśu vāmayet § 14665 vihitasamsargayośca mustāpāṭhātiviṣākuṣṭhakaṭukānām kvāthaṃ pānāya dadyāt § 14666 rāsnājamodāpriyaṅgubhadradārūṇām vā § 14667 pāṭhātejovatīpunarnavavṛścikālīnām vā § 14668 bhūnimbāmṛtākūṭajaphalasārivāṇām vā § 14669 vacāharidrādigaṇayorvā § 14670 pāṭhādimaḥkaśāyasya vā § 14671 jambvāmratindukakapitthapatrāṇām vā § 14672 bilvabhaṅgasya vā § 14673 anubandhe ca yathāvyādhi pratikurvīta § 14674	5
AS.Utt.2.19	dantodbhedaśca sarvarogāyatanam § 14675 viśeṣeṇa tu tanmūlā jvaraśirobhitāpatṛṣṇābhramābhi- ṣyandakukūṇakapothakīvamathukāśāsāsātīsāravisarpāḥ § 14676	15
AS.Utt.2.20	sa dīrghāyūṣo 'ṣṭamānmāsāt parato vā pravartate § 14677 itareṣām tu caturthāt § 14678 tehyatibālye dantotpādavedanayātipīditā na samyak sampūrṇadhātubalā bhavanti § 14679	20
AS.Utt.2.21	tatrāsthimajjānau dantotpattihetū § 14680 tadā ca tayorasampūrṇavīryatvāt punaḥ kālāntareṇa dantānām patanamāpūryamāṇadhātutvācca punarutthā- namata eva ca vṛddhānām na punardantotpattiḥ § 14681	
AS.Utt.2.22	balānnipatitānām tu sahasā tadadhiṣṭhānagatadhātub- ījabhramśāt santativyucchedācchoṇitātipravṛtyābhighātā- cca nissāritatvāt § 14682 sirāṇām punaranutpādaḥ etena rogacyutā api prāyaśo vyākhyātāḥ § 14683	25
AS.Utt.2.23	tau tu dhātū kālakrameṇa pacyamānau yadā dantāśa- yamanuprapadyete tadāśya kiñcidutsedhenordhvādhoda- ntamāmsasaṅghaṭṭanādaṅgaharṣo jāyate § 14684 tadgatena ca śleṣmaṇā kaṇḍūstayā cūcukaṃ daśyate § 14685 yadyadālabhate tattadāśyamānayati § 14686 mārutaścāśya dantamūleṣu mūrchatī § 14687 tataḥ sa kaphānuviddho 'sthimajjasthitaḥ sarvato visa- ran saha pittena dhātūn malāmśca dūṣayan vividhānyath- oditānupadravānabhinirvartayati § 14688	30

- yadā punardantamāmsāśrayī kevalo vikṛtaḥ prabalo 'nilaḥ sapitto vāsthimajjānau śoṣayati tadā dvijānāmasambhava eveti | § 14689 AS.Utt.2.24
- 5 bhavanti cātra | | § 14690
- prṣṭhabhaṅge biḍālānāṃ barhiṇāṃ ca śikhodgame | AS.Utt.2.25
§ 14691
- dantodbhede ca bālānāṃ na hi kiñcinna dūyate | |
§ 14692
- 10 yathādoṣaṃ yathārogaṃ yathodrekaṃ yathābalaṃ | AS.Utt.2.26
§ 14693
- vibhajya deśakālādīmstatra yojyaṃ bhiṣagjitam | |
§ 14694
- ta eva doṣā dūṣyāśca jvarādyā vyādhayaśca yat | § 14695 AS.Utt.2.27
- atastadeva bhaiṣajyaṃ mātrā tvasya kanīyasī | § 14696
- 15 saukumāryālpakāyatvāt sarvānnānupasevanāt | | § 14697
- snigdḥā eva sadā bālā gṛhṭakṣīraṇiṣevanāt | § 14698 AS.Utt.2.28
- sadyastān vamaṇaṃ tasmāt pāyayenmatimānṃrdu | |
§ 14699
- 20 bastiṃ sādhye virekeṇa marśena pratimarśanam | AS.Utt.2.29
§ 14700
- yuñjyādvirecanādīmstu dhātryā eva yathocitān | |
§ 14701
- mūrvāvyoṣavarākolajambūtvagdārusarṣapāḥ | § 14702 AS.Utt.2.30
- 25 sapāṭhā madhunā līḍhāḥ stanyadoṣaharāḥ param | |
§ 14703
- ikṣumūlakaśervākhyayaṣṭyāhvaistanu śudhyati | § 14704 AS.Utt.2.31
- sāndraṃ tu kṣaudrakāśmaryaguḍcītaṇḍulāmbubhiḥ
| | § 14705
- 30 śṛtairvā surasaśvetasarṣapābṛhatīdvayaiḥ | § 14706 AS.Utt.2.32
- grathitaṃ padmakośīraphalinīśvetacandanaiḥ | | § 14707
- dantapālīm samadhunā cūrṇena pratisārayet | § 14708 AS.Utt.2.33
- pippalyā dhātakīpuṣpadhātrīphalakṛtena vā | | § 14709
- vādhṛīṇasakapottharajastadvacca yojitam | § 14710 AS.Utt.2.34
- lāvatittirivallūrarajaḥ puṣparasadrutam | | § 14711
- 35 drutaṃ karoti bālānāṃ dantakesaravanmukham | AS.Utt.2.35
§ 14712
- vacādvibrhatīpāṭhākaṭukātiviṣāghanaiḥ | § 14713

	madhuraiśca ghr̥taṃ siddhaṃ siddhaṃ daśanajanmani	
	§ 14714	
AS.Utt.2.36	bhadradāru ghaṇaṃ yaṣṭī samaṅgā sasiṭopalā § 14715	
	vātajvaraparītāṅgaḥ pibedantarapānakam § 14716	
AS.Utt.2.37	surāhvaghanayaṣṭyāhvapayasyāṃśumatīdvayam § 14717 5	
	nāgaram maricaṃ bhārṅgī vṛścikālī śatāvarī § 14718	
AS.Utt.2.38	ghr̥taṃ tatkvāthadugdhabhyāṃ siddhaṃ hantyanila-	
	jvaram § 14719	
	bālasya pānābhyaṅgābhyaṃebhiśconmardanaṃ hitam	
	§ 14720	10
AS.Utt.2.39	haridrākuṣṭhaśaṅgranthāśatapuşpāhareṇubhiḥ § 14721	
	bhārṅgyelāsuṣavīrāsnavarṣābhūnatasarṣapaiḥ § 14722	
AS.Utt.2.40	akṣāṃśaiḥ sāmbusauvīrairmastupiṣṭairmarujjvare	
	§ 14723	
	tailaprasthaṃ surāmaṇḍatulyamabhyañjanaṃ pacet	15
	§ 14724	
AS.Utt.2.41	lājanīlotpalakaṇāmadhukāñjanaśarkaram § 14725	
	pittajvaramatīsāraṃ madhulīḍhaṃ nivartayet § 14726	
AS.Utt.2.42	lājadvipippalīkvāthaḥ śarkarāmadhusaṃyutaḥ § 14727	
	pīto jvaramatīsāraṃ tṛṣṇāṃ chardiṃ ca nāśayet	20
	§ 14728	
AS.Utt.2.43	āmātisāre rakte ca kalkitāṃ gajapippalīm § 14729	
	pāyayeccharkaropetāṃ cūrṇaṃ vā devadārujam	
	§ 14730	
AS.Utt.2.44	śirobhitāpe saghr̥taiḥ śiraḥ śītaiḥ pralepayet § 14731	25
	patraiḥ kapitthacāṅgeribadarīkākamācijaiḥ § 14732	
AS.Utt.2.45	śīrorukcchardiyatīsāranāśanaṃ mūrdhalepanam § 14733	
	gavādanīm dāḍimaṃ ca tṛḍvān koṣṇāmbhasā pibet	
	§ 14734	
AS.Utt.2.46	kuryāt kukūṇapothakyoryathoktaṃ svaṃ svamauṣa-	30
	dham § 14735	
	manaśśilāśaṅkhanābhiḥ pippalyo madhuyaṣṭikā	
	§ 14736	
AS.Utt.2.47	kṣaudreṇa ghr̥ṣṭā gulikā śīsoḥ sarvākṣirogajit § 14737	
	pippalītaṇḍulairmudgaiḥ sumanaḥkorakairyavaiḥ	35
	§ 14738	
	nīlotpalasya patraiśca śreṣṭhā vartiḥ śatonmitaiḥ	
	§ 14739	

- priyaṅvañjanamustānāṃ cūrṇastaṇḍulavāriṇā | § 14740 AS.Utt.2.48
 tṛṣṇātīsāravamathūn hanti pītaḥ samākṣikaḥ | | § 14741
 paṭolanimbakuṭajasaptaparṇaṃ sadīpyakam | § 14742 AS.Utt.2.49
 devadāruviḍaṅgāni saralo māksikaṃ ghṛtam | | § 14743
 5 līḍhaṃ jvaramatīsāraṃ kāsaṃ pāṇḍvāmayam vamim | AS.Utt.2.50
 § 14744
 hanyācca mātrkādoṣān rogānanyāṃśca tadvidhān | |
 § 14745
 madhukavyoṣaṣaḍgranthāgranthikāsprṣṭarodikāḥ | § 14746 AS.Utt.2.51
 10 kṣīriṇāṃ ca pravālāni pāṭhā ca vipacet ghṛtam | § 14747
 tat pītaṃ samadhu śleṣmajvaraghaṇaṃ dīpanaṃ param
 | | § 14748
 rāsnailānatatarkārīmadhuśigrusurāhvayaiḥ | § 14749 AS.Utt.2.52
 sabilvakuṣṭhavarāṇareṇukāmisibhiḥ kṛtaḥ | | § 14750
 15 śleṣmajvaraharo lepastailamabhyañjanaṃ ca taiḥ | AS.Utt.2.53
 § 14751
 maṇḍalāni tu sājyena gajamūtreṇa lepayet | | § 14752
 rajanī dāru saralaśreyasī bṛhatīdvayam | § 14753 AS.Utt.2.54
 pṛṣṇiparṇī śatāhvā ca līḍhaṃ māksikasarpīṣā | § 14754
 20 grahaṇīdīpanaṃ śreṣṭhaṃ mārutasyānulomanam | |
 § 14755
 atīsārajvaraśvāsakāmalāpāṇḍukāsajit | § 14756 AS.Utt.2.55
 bālasya sarvarogeṣu pūjitaṃ balavarṇadam | | § 14757
 bilvapeśīgajakaṇādhātakīlodhravālakam | § 14758 AS.Utt.2.56
 25 hanti līḍhamatīsāraṃ śīsoḥ kṣaudradrutam drutam | |
 § 14759
 triphalādhātakīpuṣpapadmabilvaśalāṭubhiḥ | § 14760 AS.Utt.2.57
 saktvaṅgairghṛtaṃ siddhamudarāmayanāśanam | | § 14761
 pathyāsauvarcalakṣāravellavyoṣāgnihiṅgubhiḥ | § 14762 AS.Utt.2.58
 30 tiktayā ca ghṛtaṃ siddhaṃ samakṣīraṃ vyapohati |
 § 14763
 śūlānāhagudabhraṃśaśvāsakāsavilambikāḥ | | § 14764
 samaṅgādhātakīlodhrakuṭannaṭabalādvayaiḥ | § 14765 AS.Utt.2.59
 mahāsahākṣudrasahāmudgabilvaśalāṭubhiḥ | | § 14766
 35 sakārpāsīphalaistoye sādhitaiḥ sādhitam ghṛtam | AS.Utt.2.60
 § 14767
 kṣāramastuyutaṃ hanti śīghraṃ dantodbhavodbhavān
 | § 14768

AS.Utt.2.61	vividhānāmayānetadvṛddhakāśyapanirmitam § 14769 dantodbhedottharogeṣu na bālamatiyantrayet § 14770 svayamāpyupaśāmyanti jātadantasya yat gadāḥ § 14771	
AS.Utt.2.62	yāvanmāsasya yo jātastāvadvārṣasya sa dvijaḥ § 14772 patati prāyaśo 'ṣṭānām teṣām pūrveṣu sambhavaḥ § 14773	5
AS.Utt.2.63	atyahaḥsvapnaśītāmbuślaiṣmikastanyasevinaḥ § 14774 śiśoḥ kaphena ruddheṣu srotassu rasavāhiṣu § 14775	
AS.Utt.2.64	arocakaḥ pratiśyāyo jvaraḥ kāsaśca jāyate § 14776 kumāraḥ śuśyati tataḥ snigdhaśuklamukheḥṣaṇaḥ § 14777	10
AS.Utt.2.65	saindhavavyoṣaśāarṅgeṣṭAapāṭhāgirikadambakān § 14778 śuśyato madhusarpirbhyāmarucyādiṣu yojayet § 14779	
AS.Utt.2.66	aśokarohiṇīyuktaṃ pañcakolaṃ ca cūrṇitaṃ § 14780 badarīdhātakīdhātrīcūrṇaṃ vā sarpiṣā drutaṃ § 14781	15
AS.Utt.2.67	aśvaliṅḍarasakṣaudrayuktāṃ vā madhuyaṣṭikāṃ § 14782	
AS.Utt.2.68	ddivārtākīphalarasaṃ kevalaṃ vāśvaviḍrasam § 14783 madhunā vā ghanavyoṣapāṭhā mūrvā śatāvarī § 14784 sapayasyā pṛthakparṇī ghṛtaṃ vā māḥṣikānṛitaṃ § 14785	20
AS.Utt.2.69	sthirāmarataruvyoṣadvipunarnavasādhitam § 14786 sthirāvacaḍvibrhatīkākoliḥpipalīnataiḥ § 14787	25
AS.Utt.2.70	niculotpalavarṣābhūbhārṅgīmustaīśca kārṣikaiḥ § 14788 siddham praśthārdhamājyasya srotasāṃ śodhanaṃ param § 14789	
AS.Utt.2.71	siṃhyaśvagandhāsurasakaṇāgarbham ca tadguṇam § 14790	30
AS.Utt.2.71	yaṣṭyāhvapippalīlodhrapadmakotpalacandanaiḥ § 14791 tālīśasārivābhyāṃ ca sādhitam śoṣajit ghṛtam § 14792	
AS.Utt.2.72	rāśnāmādhūlikābhārṅgīpippalīdevadārubhiḥ § 14793 aśvagandhādvikākoli śṛṅgyarṣabhakajīvaikaḥ § 14794	
AS.Utt.2.73	sūpyaparṇīviḍaṅgaiśca kalkitaiḥ sādhitam ghṛtam § 14795	35
	śaśottamāṅganiryūhe śuśyataḥ puṣṭikṛt param § 14796	

- vacāvayasthātagarakāyasthācorakaiḥ śṛtam | § 14797 AS.Utt.2.74
 bastamūtrasurābhyāṃ ca tailamabhyañjane hitam ||
 § 14798
- dve bale tumburucchallī vacā girikadambakaḥ | § 14799 AS.Utt.2.75
 5 surāpiṣṭaḥ pradehaḥ syādadhakāye viśuṣyatām ||
 § 14800
- siṃhaskandīsiṃhavallikaramardīrikaṇṭakaiḥ | § 14801 AS.Utt.2.76
 bhaṅgaiḥ kvāthaḥ kumārāṇām śuṣyatām pariṣecanam
 || § 14802
- 10 sāsokaroḥiṇīm kṛṣṇām madhvājyena lihanjayet | § 14803 AS.Utt.2.77
 śiśuḥ śoṣaṃ śarīrasya sasitacchāgadugdhabhuk ||
 § 14804
- śuṣkakāse kumārasya dhātryāḥ stanyaviśodhanaḥ | AS.Utt.2.78
 § 14805
- 15 māṣayūṣaḥ prayoktavyaḥ sakṛṣṇo ghr̥tabharjitaḥ ||
 § 14806
- madhunātiviṣāśṛṅgīpippalīrlehayecchiśum | § 14807 AS.Utt.2.79
 ekāṃvātiviṣām kāsajvaracchardirupadrutam || § 14808
 kāsatr̥cchardyatīsārairarditaṃ lājatarpaṇam | § 14809 AS.Utt.2.80
 20 lājatālīsapatram vā bijāni kamalasya vā || § 14810
 lodhrapriyaṅgukalkam vā pāyayettaṇḍulāmbhasā | AS.Utt.2.81
 § 14811
- śarkarāmadhusaṃyuktaṃ lājakustumbarīrajaḥ || § 14812
 bṛhatīphalamūlatvakpippalīgranthikaiḥ kṛtaḥ | § 14813 AS.Utt.2.82
 25 tavakṣīrīyutaiḥ kvātho madhunā hanti śīlitaḥ || § 14814
 chardimūrchājvaraśvāsakāsātīsārapīnasān | § 14815 AS.Utt.2.83
 pañcakoladvivārtākīmūlabhārṅgītugāhvayāḥ || § 14816
 kṣaudrājyalīdhāḥ śvasanakāsapīnasarukcchidaḥ | § 14817 AS.Utt.2.84
 śyāmātimuktātarkārīkusumakvāthasādhitam | § 14818
 30 yaṣṭigarbham ghr̥tam tr̥ṣṇāhidhmāśvāsārapittanut ||
 § 14819
- pītam pītam vamaṭi yaḥ stanyam taṃ madhusarpiṣā | AS.Utt.2.85
 § 14820
- dvivārtākīphalarasaṃ pañcakolaṃ ca lehayet || § 14821
 35 pippalīpañcalavaṇam kṛmijit pāribhadrakam | § 14822 AS.Utt.2.86
 tadvallihyāttathā vyoṣam maṣīm vā romacarmanām |
 § 14823
- lābhataḥśalyakaśvāvidgodharṣyaśikhijanmanām || § 14824

AS.Utt.2.87	khadirārjunatālīsakuṣṭhacandanaje rase § 14825 sakṣīraṃ sādhitam sarpirvamathuṃ viniyacchati § 14826	
AS.Utt.2.88	kṣīrīpravālamadhukadarbhamūlabisotpalaiḥ § 14827 tṛṣṇādāhajvaraharaḥ kaṣāyaḥ sasiṭāmadhuḥ § 14828	5
AS.Utt.2.89	śarkarādāḍimakaṇānāgakesarajīvakam § 14829 lihan kumāraḥ kṣaudreṇa tṛcchardibhyāṃ vimucyāte § 14830	
AS.Utt.2.90	lājaiḥ sacandanośīrayaṣṭīmadhukapadmakaiḥ § 14831 lipto dhautaḥ stanaḥ pīto bhramatṛḍḍāhamohahā § 14832	10
AS.Utt.2.91	asnehalavaṇam pītvā saṃskṛtam lāvajaṃ rasam § 14833 saśarkaram vijayate bālo laṅghanajān gadān § 14834	
AS.Utt.2.92	visarpastu śiśoḥ prāṇanāśano bastiśīrṣajaḥ § 14835 padmavarṇo mahāpadmanāmā doṣatrayodbhavaḥ § 14836	15
AS.Utt.2.93	śākhābhyāṃ hṛdayam yāti hṛdayādvā gudaṃ vrajet § 14837 sadanto jāyate yastu dantāḥ prāgyasya cottarāḥ § 14838	20
AS.Utt.2.94	kurvīta tasminnutpāte śāntiṃ taṃ ca dvijataye § 14839 dadyāt sadakṣiṇam bālam naigameṣam ca pūjayet § 14840	
AS.Utt.2.95	vatsasya madhulājānāmāpūryaprāṇmukho mukham § 14841 cumbetkumārastrīn vārān prāyaścittamidaṃ param § 14842	25
AS.Utt.2.96	nāvamārohayet bālam snātam skandham gajasya vā § 14843 bhojayet brāhmaṇāṃścātra pāyasam madhusarpiṣā § 14844	30
AS.Utt.2.97	mātuḥ kumāro garbhīṇyāḥ stanyaṃ prāyo 'pibannapi § 14845	
AS.Utt.2.98	kāsāgnisādavamathutandrākārśyārucibhramaiḥ § 14846 yujyate koṣṭhavṛdhyā ca tamāhuḥ pārigarbhikam § 14847 rogam paribhavākhyam ca yuñjyāttatrāgnidīpanam § 14848	35

- pippalīpippalīmūlakaṭukādevadārubhiḥ | § 14849 AS.Utt.2.99
 kṣāradvayabidājājībilvamadhyāgnidīpyakaiḥ | | § 14850
 dadhisauvīrakasurāmaṇḍaiśca vipacet ghṛtam | § 14851 AS.Utt.2.100
 hanti prayuktaṃ tat kāle rogān pāribhavāśrayān | |
 5 § 14852
 annenopahitaṃ stanyaṃ pibato vihitāt param | § 14853 AS.Utt.2.101
 imāneva gadān kuryāt kuryātteṣvetadeva ca | | § 14854
 pītaṃ pītaṃ ca yaḥ stanyaṃ savātamatisaryate | § 14855 AS.Utt.2.102
 tasyāpyetat paraṃ pathyaṃ dīpanaṃ balavarṇakṛt | |
 10 § 14856
 atyudriktakṣudhaṃ bālaṃ paribhūtaṃ tu lehayet | AS.Utt.2.103
 § 14857
 vidārīyavagodhūmakaṇācūrṇaṃ ghṛtāplutaṃ | | § 14858
 pāyayedanu ca kṣīraṃ śṛtaṃ samadhuśarkaram | § 14859 AS.Utt.2.104
 15 akṣamajjādvikākolīyaṣṭimadhukamorataiḥ | | § 14860
 śrapayet kṣīramājyaṃ vā bījairikṣurakasya ca | § 14861 AS.Utt.2.105
 tat prayojyaṃ guru snigdhaṃ yaccātyagnau pureritam
 | | § 14862
 śvavāyasabidālānāmucchiṣṭena jalena ca | § 14863 AS.Utt.2.106
 20 snāpayettaṃ nacedevaṃ kṣuttasya praśamaṃ varajet
 | | § 14864
 kṣīripādapamūlasthaṃ vidhinā snāpitaṃ tataḥ | § 14865 AS.Utt.2.107
 vastraratnādyalaṅkāraiḥ kumāraṃ bhūṣayet sitaiḥ | |
 § 14866
 25 vṛkṣaṃ cānu tataḥ kuryāt bhūṣaṇavyatyayaṃ tayoh | AS.Utt.2.108
 § 14867
 etadāyuhpradaṃ dhanyaṃ snapanaṃ sarvarogajit | |
 § 14868
 jaṭībhūtakacākṣyādipakṣmāṇamatilolupam | § 14869 AS.Utt.2.109
 30 gomūtragandhiṃ snapayetīrthe gavyaśakṛdrasaiḥ | |
 § 14870
 vacāpuṣpaśilākuṣṭhavayasthāhiṅgukaṭphalaiḥ | § 14871 AS.Utt.2.110
 sabastamūtramadiraistailamabhyañjanaṃ pacet | | § 14872
 balāvidārītrikaṭukakuṣṭhośīrakucandanaiḥ | § 14873 AS.Utt.2.111
 35 siddhaṃ pītaṃ havirhanti taṃ vikāramaśeṣataḥ | |
 § 14874
 śiraḥ pṛṣṭhaṃ tato muṣkau tataḥ pādaḥ ca yo rujet | AS.Utt.2.112
 § 14875

	hastābhyāmutthito vāyuḥ saparvānuplavaḥ smṛtaḥ	
	§ 14876	
AS.Utt.2.113	gaurīvacāsadāpuṣpīhayagandhākaṭutrayaiḥ § 14877	
	sakṭphaladvivārtākīvayasthāhiṅgurohiṣaiḥ § 14878	
AS.Utt.2.114	bastamūtrasurāyuktaiḥ sādhitam tasya yojayet § 14879	5
	tailamabhyañjane śeṣam vātavyādhivadācaret § 14880	
AS.Utt.2.115	tālumāmse kaphaḥ kruddhaḥ kurute tālukaṅṭakam	
	§ 14881	
	tena tālupradeśasya nimnatā mūrdhni jāyate § 14882	
AS.Utt.2.116	tālpātaḥ stanadveṣaḥ kṛcchrāt pānam śakṛddravam	10
	§ 14883	
	tr̥ḍāsyakaṅḍvakṣirujā grīvādurdharatā vamiḥ § 14884	
AS.Utt.2.117	tatrokṣīpya yavakṣāraḥ saudrābhyām pratisārayet	
	§ 14885	
	tālu tadvat kṛaṅāśuṅṭhīgośakṛdrasasaindhavaiḥ	15
	§ 14886	
AS.Utt.2.118	śṛṅgiveraniśākuṣṭham kalkitam vaṭapallavaiḥ § 14887	
	badhvā gośakṛtā liptam kukūle svedayettataḥ § 14888	
AS.Utt.2.119	rasena limpettālvāsyam netre ca pariṣecayet § 14889	
	harītakīvacākuṣṭhakalkam mākṣikasamṃyutam § 14890	20
	pītvā kumāraḥ stanyena mucyate tālukaṅṭakāt § 14891	
AS.Utt.2.120	mastuluṅgakṣayādyasya vāyustālvasthi nāmayet § 14892	
	tasya tr̥ḍdainyayuktasya sarpirmadhurakaiḥ śṛtam	
	§ 14893	
	pānābhyañjanayoryojyamudvegaścahimāmbunā § 14894	25
AS.Utt.2.121	malopalepāt svedādvā gude raktakaphodbhavaḥ	
	§ 14895	
	tāmro vraṇo 'ntaḥ kaṅḍūmān jāyate bhūryupadravaḥ	
	§ 14896	
AS.Utt.2.122	kecittam mātr̥kādoṣam vadantyaneye tu pautanam	30
	§ 14897	
	pr̥ṣṭhārurgudakuṭṭam ca kecicca tamanāmakam	
	§ 14898	
AS.Utt.2.123	tatra dhātryāḥ payaḥ śodhyam pittaśleṣmaharauṣadh-	
	aiḥ § 14899	35
	sitaśītam ca śītāmbuyuktamantarapānakam § 14900	
AS.Utt.2.124	sakṣaudratār̥kṣyaśailena vraṇam tena ca lepayet § 14901	
	triphalābadarīplakṣatvakvāthapariṣecitam § 14902	

	kāsīsarocanātutthamanohvālarasāñjanaiḥ § 14903	AS.Utt.2.125
	lepayedamlapiṣṭairvā cūrṇitairvāvacūrṇayet § 14904	
	suślakṣṇairasthavā yaṣṭīśaṅkhasauvīrakāñjanaiḥ § 14905	AS.Utt.2.126
	sārivāśaṅkhanābhibhyāmasanasya tvacātha vā § 14906	
5	rāgakaṇḍūtkate kuryādraktasrāvam jalaukasā § 14907	AS.Utt.2.127
	sarvam ca pittavraṇajicchasyate gudakuṭṭake § 14908	
	anāmasthaulyapittāsrakaṇḍūgaṇḍagalāmaye § 14909	AS.Utt.2.128
	udarātyunnatau ceṣṭam tārksyamantarapānakam	
	§ 14910	
10	gr̥hṇāti sūtikāgāre na stanam cet spr̥settataḥ § 14911	AS.Utt.2.129
	pathyādhātrīphalakaṇairjihvām saghṛtamākṣikaiḥ	
	§ 14912	
	pippalītriphalācūrṇam ghṛtakṣaudrapariplutam § 14913	AS.Utt.2.130
	rudate trasyate vāpi leham dadyāt sukhāvaham	
15	§ 14914	
	pradīptāṅgārarajasā praśāntenāvāvacūrṇayet § 14915	AS.Utt.2.131
	pañcame 'hnyapātannālam lepayedvā guḍāmbhasā	
	§ 14916	
	sāndreṇa bhūmau ghṛṣṭena nālapāte 'pi connatām	AS.Utt.2.132
20	§ 14917	
	nābhiṃ chāgena śakṛtā dagdhenāntarvicūrṇayet	
	§ 14918	
	aśvagandhājjanājāvividyaṣṭīmadhukādibhiḥ § 14919	AS.Utt.2.133
	ropayecūrṇitairnābhiṃ snehayuktairanunnatām	
25	§ 14920	
	yaṣṭīlodhraniśāśyāmākalkapakvena secayet § 14921	AS.Utt.2.134
	nābhiṃ pāke tu tailena taccūrṇeścāvacūrṇayet § 14922	
	vātenādhmāpitām nābhiṃ sarujām tuṇḍisaṃjñitām	AS.Utt.2.135
	§ 14923	
30	mārutaghnaiḥ praśamyet snehasvedopanāhanaiḥ	
	§ 14924	
	asamyakkalpanānnābheḥ syādvīnāmo vijṛmbhikā	AS.Utt.2.136
	§ 14925	
	vātapittaharam karma tatrāntarbahirācaret § 14926	
35	garbhāmbhasāmavamanācśleṣmaṇaḥ kaṇṭhagasya vā	AS.Utt.2.137
	§ 14927	
	samparkāddhṛdaye duṣṭo mārgānāvṛṇute rasaḥ	
	§ 14928	

AS.Utt.2.138	baddhamuṣṭistato muhyanrogairbālo 'bhibhūyate § 14929	
	hr̥drogākṣepakaśvāsakāsacchardijvarādibhiḥ § 14930	
	ulbakaṃ sahajaṃ vyādhimambupūrṇaṃ ca taṃ vadet § 14931	5
AS.Utt.2.139	srotoviśodhanaṃ prātastasminnantarapānakam § 14932	
	vidadhyācchāgalaṃ mūtraṃ snānābhyaṅgau ca varja- yet § 14933	
AS.Utt.2.140	bilvādīmūlabṛhatīpañcakolaṃ palāṃśakam § 14934	
	dhanvamāṃsapalānyaṣṭau śāsamūrdhnaḥ palāṣṭakam 10 § 14935	
AS.Utt.2.141	sādhayet ṣoḍaśaguṇe salile 'ṣṭāṃśaśeṣitam § 14936	
	tena kvāthena karṣāṃśairghṛtaprasthaṃ vipācayet § 14937	
AS.Utt.2.142	chagalīmūtramadirādadhikṣīrasamāṃśakam § 14938	15
	viḍaṅgasaindhavājāicavikādevadārubhiḥ § 14939	
AS.Utt.2.143	sahimśrāhiṅgulaśunaiḥ savyoṣaiḥ ślakṣṇakalkitaiḥ § 14940	
	tat pānāddhanti sahajagulmahidhmānilāmayān § 14941	
	pāṇḍurogaṃ ca vātotthaṃ svasthavṛtte ca puṣṭidam 20 § 14942	
AS.Utt.2.144	paridagdhaḥchaviṃ bālaṃ dihyāddūrvātilotpalaiḥ § 14943	
	śamīpatraśirīṣatvaksārivāmadhukābhayaiḥ § 14944	
AS.Utt.2.145	mūrvādhātrīniśācūrṇaṃ mūtreṇa madhumat pibet 25 § 14945	
	pāṇḍurogī śṛtaṃ sarpirvarābhṛṅgarasena vā § 14946	
AS.Utt.2.146	pāṭhāvelladvirajanīmustābhārṅgīpunarnavaiḥ § 14947	
	sabilvatryūṣaṇaiḥ sarpirvr̥ścikāliyutaiḥ śṛtam § 14948	
	lihāno mātrayā rogairmucyate mṛttikodbhavaiḥ 30 § 14949	
AS.Utt.2.147	vyādheryadyasya bhaiṣajyaṃ stastena pralepitaḥ § 14950	
	sthito muhūrtaṃ dhauto 'nu pītastaṃ taṃ jayet gadam § 14951	35
AS.Utt.2.148	grahairapi hi jāyante pracchannairvyādhayaḥ śiśoḥ § 14952	

karma śastamatasteṣu daivayuktyāśrayaṃ sadā ||
§ 14953

iti dvitīyo 'dhyāyaḥ ||

6.3 atha tṛtīyo 'dhyāyaḥ |

athāto bālagrahavijñānīyaṃ nāmādhyāyaṃ vyākhyāsyā- AS.Utt.3.1
maḥ | § 14955

iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ || § 14956

5 purā guhasya rakṣārthaṃ nirmitaḥ śūlapāṇinā | § 14957 AS.Utt.3.2
manuṣyavigrahāḥ pañca sapta strīvigrahā grahāḥ ||
§ 14958

skando viśākho meṣāsyāḥ śvagrahaḥ piṭṛsamjñitaḥ | AS.Utt.3.3
§ 14959

10 śakuniḥ pūtanā sītāpūtanādrṣṭipūtanā | § 14960
mukhamaṇḍitikā tadvadrevatī śuṣkarevatī || § 14961
te kāmarūpiṇaḥ skandamupaceruḥ samāhitāḥ | § 14962 AS.Utt.3.4
skandasya bāladhāratvātteṣāṃ skando 'graṇīrabhūt ||
§ 14963

15 skande 'tha yauvanaṃ prāpte senāpatyaṃ ca tān gra- AS.Utt.3.5
hān | § 14964
raudrān rudro 'nujagrāha prahvān vṛtṭyabhilāṣiṇaḥ ||
§ 14965

20 na tithiṣvapyatithayo devatāḥ pitaro 'pi vā | § 14966 AS.Utt.3.6
yeṣu veśmasu pūjyante nivṛttācāravartmasu || § 14967
utsannabalihomeṣu bhinnakāṃsyopabhojiṣu | § 14968 AS.Utt.3.7
haradhvaṃ teṣu bālānāmārogyaṃ dhāri śarma ca ||
§ 14969

25 śūlineti niyuktāste balipūjābhikāṅkṣiṇaḥ | § 14970 AS.Utt.3.8
kruddhān bhītān vimanasaḥ śūnyasthānaikacāriṇaḥ
|| § 14971

paropabhuktakusumavastrābharaṇadhāriṇaḥ | § 14972 AS.Utt.3.9
bālānkaśmaladhātrīkānsandhyāsu rudato 'śucīn ||
§ 14973

30 ṛkṣolūkabiḍālādirūpairanyaistathādbhutaiḥ | § 14974 AS.Utt.3.10
santrāsayaṇtaḥśayitānkadācijjāgrato 'pi vā | § 14975
prāyaḥ parvasu gṛhṇanti grahāśchidraprahāriṇaḥ ||
§ 14976

AS.Utt.3.11	āviśantaśca lakṣyante kevalaṃ śāstracakṣuṣā § 14977 śuddhena dehaṃ bālānāṃ gandharvā iva yoṣitām § 14978	
AS.Utt.3.12	teṣāṃ grahiṣyatāṃ rūpaṃ pratataṃ rodanaṃ jvaraḥ § 14979	5
AS.Utt.3.13	sāmānyaṃ rūpamutrāsajṛmbhābhrukṣepadīnatāḥ § 14980 phenasrāvordhavadṣtyoṣṭhadantadaṃśaprajāgarāḥ § 14981	
AS.Utt.3.14	rodanaṃ kūjanaṃ stanyavidveṣaḥ svaravaikṛtam § 14982	
	nakhairakasmāt paritaḥ svadhātryaṅgavilekhanam 10 § 14983	
AS.Utt.3.15	tatraikanayanasrāvī śiro vikṣipate muhuḥ § 14984 hataikapakṣaḥ stabdhāṅgaḥ sasvedo natakandharaḥ § 14985	
AS.Utt.3.16	dantakhādī stanadveṣī trasyanroditi visvaram § 14986 15 vakravaktro vamanlālāṃ bhṛśamūrdhvaṃ nirīkṣate § 14987	
AS.Utt.3.17	vasāsrāgandhirudvigro baddhamuṣṭiśakṛcchiśuḥ § 14988 calitaikākṣigaṇḍabhrūḥ samraktobhayalocanaḥ § 14989 skandārtastena vaikalyaṃ maraṇaṃ vā bhaveddhru- 20 vam § 14990	
AS.Utt.3.18	saṃjñānāśo muhuḥ keśaluñcanaṃ kandharānatiḥ § 14991	
	vinamya jṛmbhamāṇasya śakṛnmūtrapravartanam 25 § 14992	
AS.Utt.3.19	phenodvamanamūrdhvekṣā hastabhrūpādanartanam § 14993	
	stanasvajihvāsandaṃśasaṃrambhajvarajāgarāḥ § 14994 pūyaṣoṇitagandhaśca skandāpasmāralakṣaṇam § 14995	
AS.Utt.3.20	ādhmānaṃ pāṇipādasya spandana phenanirvamiḥ 30 § 14996	
	trṇmuṣṭibandhātisārasvaradainyavivarṇatāḥ § 14997	
AS.Utt.3.21	kūjanaṃ stananaṃ chardiḥ kāsahidhmāprajāgarāḥ § 14998	
	auṣṭhadamśāṃsasaṅkocastambhabastābhagandhatāḥ 35 § 14999	
AS.Utt.3.22	ūrdhvaṃ nirīkṣya hasanaṃ madhye vinamanaṃ jvaraḥ § 15000	

- mūrchaikanetraśophaśca naigameṣagrahākṛtiḥ | | § 15001
 kampo hr̥ṣitaromatvaṃ svedaścakṣurnimīlanam | § 15002 AS.Utt.3.23
 bahirāyāmanam̐ jihvādaṃśo 'ntaḥkaṅṭhakūjanam |
 § 15003
- 5 dhāvanam̐ viṣagandhatvaṃ krośanam̐ ca śvavacchuni
 | | § 15004
 romaharṣo muhuṣtrāsaḥ sahasā rodanam̐ jvaraḥ | AS.Utt.3.24
 § 15005
- 10 kāsātisāravamathujṛmbhātr̥cchavagandhitāḥ | | § 15006
 aṅgeśvākṣepavikṣepaśośastambhavivarṇatāḥ | § 15007 AS.Utt.3.25
 muṣṭibandhaḥ srutiścākṣṇorbālasya syuḥ pitṛgrahe | |
 § 15008
- 15 srastāggatvamatīsāro jihvātālugale vraṇāḥ | § 15009 AS.Utt.3.26
 sphoṭāḥsadāharukpākāḥsandhiṣu syuḥ punaḥpunaḥ
 | | § 15010
- niśyahni pravilīyante pāko vaktre gude 'pivā | § 15011 AS.Utt.3.27
 bhayam̐ śakunigandhatvaṃ jvaraśca śakunigrahe | |
 § 15012
- 20 pūtanāyām̐ vamiḥ kampastandrā rātrau prajāgaraḥ | AS.Utt.3.28
 § 15013
 hidhmādhmānam̐ śakṛdbhedaḥ pipāsā mūtranigrahaḥ
 | § 15014
- 25 srastahr̥ṣṭāṅgaromatvaṃ kākavat pūtigandhitā | | § 15015
 śītapūtanayā kampo rodanam̐ tiryagīkṣaṇam | § 15016 AS.Utt.3.29
 tr̥ṣṇāntrakūjo 'tīsāro vasāvadvisragandhitā | § 15017
 pārśvasyaikasya śītatvamuṣṇatvamaparasya ca | | § 15018
 andhapūtanayā cchardirjvaraḥ kāso 'lpanidratā | § 15019 AS.Utt.3.30
 varcaso bhedavaivarṇyadaurgandhyānyaṅgaśoṣaṇam
 | | § 15020
- 30 dṛṣṭisādo 'kṣirukkaṅḍūḥ pothakījanma śūnatā | § 15021 AS.Utt.3.31
 hidhmodvegaḥ stanadveṣavaivarṇyasvaratīkṣṇatāḥ |
 § 15022
- vepathurmatsyagandhitvamathavā sāmīlagandhitā | |
 § 15023
- 35 mukhamaṅḍitayā pāṇipādāsyaramaṇīyatā | § 15024 AS.Utt.3.32
 sirābhiraśitābhābhiraśitodarātā jvaraḥ | § 15025
 arocako 'ṅgaglapanam̐ gomūtrasamagandhitā | | § 15026

AS.Utt.3.33	revatyāṃ śyāvanīlatvaṃ karṇanāsākṣimardanam § 15027	
AS.Utt.3.34	kāśahidhmākṣivikṣepavakratvaraktatāḥ § 15028 bastagandho jvaraḥ śoṣaḥ purīṣaṃ haritaṃ dravam § 15029	5
AS.Utt.3.35	jāyate śuṣkarevatyāṃ kramāt sarvāṅgasaṅkṣayaḥ § 15030 keśāśāto 'nnavidveṣaḥ svaradainyaṃ vivarṇatā § 15031 nānāvārṇapurīṣatvamudare granthayaḥ sirāḥ § 15032 rodanaṃ grddhragandhitvaṃ dīrghakālānuvartanam 10 § 15033	
AS.Utt.3.36	udare granthayo vṛttā yasya nānāvidhaṃ śakṛt § 15034 jihvāyā nimnatāmādhye śyāvaṃ tālu ca taṃ tyajet § 15035	
AS.Utt.3.37	bhuñjāno 'nnaṃ bahavidhaṃ yo bālaḥ parihīyate 15 § 15036	
AS.Utt.3.38	trṣṇāgrhītaḥ kṣāmākṣo hanti taṃ śuṣkarevatī § 15037	
AS.Utt.3.39	hiṃsāratyarcanaḥ kṣā grahagrahaṇakāraṇam § 15038 tatra hiṃsātmake bālo mahān vā srutanāsikaḥ § 15039 kṣatajihvaḥ kvaṇan bādhamasukhī sāsralocanaḥ 20 § 15040	
AS.Utt.3.40	durvarṇo hīnavacanaḥ pūtigandhiśca jāyate § 15041 kṣāmo mūtrapurīṣaṃ svaṃ mṛdnāti na jugupsate § 15042	
AS.Utt.3.41	hastau codyamya saṃrabdho hantyaātmānaṃ tathāpa- 25 ram § 15043 tadvacca śāstrakāṣṭhādyairagniṃ vā dīptamāviśet § 15044	
AS.Utt.3.42	apsu majjet patet kūpe kuryādanyacca tadvidham § 15045	30
AS.Utt.3.43	trṭdāhamohān pūyasya chardanaṃ ca pravartayet § 15046 rakaṃ ca sarvamārgēbhyo 'riṣṭotpattiṃ ca taṃ tyajet § 15047	
AS.Utt.3.44	rahaḥstrīratisaṃllāpagandhasragbhūṣaṇapriyaḥ § 15048 35 hrṣṭaḥ sāntaśca duḥśādho ratikāmena pīḍitaḥ § 15049 dīnaḥ parimṛśan vaktraṃ śuṣkaṣṭhagalatāluḥ § 15050	

- śaṅkitaṃ vīkṣate rauti dhyāyatyāyāti bhītatām | | § 15051
 annamannābhilāṣe 'pi dattaṃ nāti bubhukṣate | § 15052 AS.Utt.3.45
 gr̥hītaṃ balikāmena taṃ vidyāt sukhasādhanam | |
 § 15053
- 5 hantukāmaṃ jayeddhomaiḥ siddhamantrapravartitaiḥ AS.Utt.3.46
 | § 15054
 itarau tu yathākāmaṃ ratibalyādīdānataḥ | | § 15055
 iti tṛtīyo 'dhyāyaḥ | |

6.4 atha caturtho 'dhyāyaḥ |

- athāto bālagrahaḥpratiśedhaṃ nāmādhyāyaṃ vyākhyāsyā- AS.Utt.4.1
 maḥ | § 15057
- iti ha smāhurātreṣūdayo maharṣayaḥ | | § 15058
- 5 graheṣu sādhyeṣu śīṣuṃ vivikte śaraṇe sthitam | § 15059 AS.Utt.4.2
 trirahnā mṛṣṭasaṃsikte sadā sannihitānale | | § 15060
 vikīrṇabhūtikusumabījapatrānnasarsape | § 15061 AS.Utt.4.3
 rakṣoghnatailajvalitapradīpahatapāpmani | | § 15062
 vyavāyamadyapiśitanivṛttaparicārake | § 15063 AS.Utt.4.4
 purāṇasarpiṣābhyaktaṃ pariśiktaṃ sukhāmbunā | |
 10 § 15064
- sādhitena balānimbavaijayantīrpadrumaiḥ | § 15065 AS.Utt.4.5
 pārībhadrakakaṭvaṅgajambūvaraṇakattrṇaiḥ | | § 15066
 kapotavaṅkāpāmārgapāṭalīmadhuśigrubhiḥ | § 15067 AS.Utt.4.6
 kākajaṅghāmahāśvetākapiṭhaksīripādapaiḥ | | § 15068
 15 sakadambakaraṅjaiśca dhūpaṃ snātasya cācaret | AS.Utt.4.7
 § 15069
- dvīpivyāghrāhisimharkṣacarmabhirghṛtamiśritaiḥ | |
 § 15070
- pūtīdaśāṅgasiddhārthavacābhallātadīpyakaiḥ | § 15071 AS.Utt.4.8
 20 sakuṣṭhaiḥ saghṛtairdhūpaḥ sarvagrahavimokṣaṇaḥ
 | | § 15072
- sarṣapā nimbapatrāṇi mūlamaśvakhurādvacā | § 15073 AS.Utt.4.9
 bhūrjapatraṃ ghṛtaṃ dhūpaḥ sarvagrahanibarhaṇaḥ
 | | § 15074
- 25 anantāmrāsthitagaraṃ maricaṃ madhuro gaṇaḥ | AS.Utt.4.10
 § 15075

	śṛgālavinnā mustā ca kalkitaistairghṛtaṃ pacet § 15076	
	daśamūlarasakṣīrayuktaṃ tad grahajit param § 15077	
AS.Utt.4.11	rāsnādvyaṃsumatīvaḍhrapañcamūlabalāghanāt § 15078	
	kvāthe sarpiḥ pacet piṣṭaiḥ sārivāvyoṣacitrakaiḥ	
	§ 15079	5
AS.Utt.4.12	pāṭhāviḍaṅgamadhukapayasyāhiṅgudārubhiḥ § 15080	
	sagranthikaiḥ sendrayavaiḥ śīśostat satataṃ hitam	
	§ 15081	
	sarvarogagrahaharam dīpanam balavarṇadam § 15082	
AS.Utt.4.13	sārivāsurabhibrāhmaśīnkhinīkuṣṭhasarṣapaiḥ § 15083	10
	vacāśvagandhāsurasāyuktaiḥ sarpirvipācayet § 15084	
AS.Utt.4.14	tannāśayed grahān sarvān pānenābhyañjanena ca	
	§ 15085	
	yojayed bhūtavidyāyāṃ yānyuktāni ghṛtāni ca § 15086	
AS.Utt.4.15	hastamātraṃ śucau deśe gomayenopalepayet § 15087	15
	tatrākṣatānām cokṣāṇām sthāpyaṃ pātraṃ sadakṣi-	
	ṇam § 15088	
AS.Utt.4.16	nirdhūmaścānalastoyaṃ gugguluḥ sarpirāhutiḥ § 15089	
	śuklaṃ puṣpaṃ balirdhūpo dūrvā śvetāśca sarṣapāḥ	
	§ 15090	20
AS.Utt.4.17	prāṇmukho 'tha śucirvaidyastrivarṇāmāthavā sitām	
	§ 15091	
	upaviṣṭaḥ pratisarāṃ gr̥hītvā veṣṭayettayā § 15092	
AS.Utt.4.18	bhūrje rocanayā vidyāṃ likhitāmaparājitām § 15093	
	vidhinā sādhitāṃ bhūtaiḥ sarvairapyaparājitām	25
	§ 15094	
AS.Utt.4.19	lakṣmaṇādiparīvārāṃ nityānusmṛtisevitām § 15095	
	lakṣmaṇā sahadevākhyā nāgadantī kaṭambharā	
	§ 15096	
AS.Utt.4.20	markaṭī karkaṭī lambā bṛhatī kaṇṭakārikā § 15097	30
	kharanāsā mṛgorvārurmahāśvetā śatāvarī § 15098	
AS.Utt.4.21	udaṇmukhasya bālasya badhniyāttāṃ tato gale § 15099	
	tadabhāve dṛḍham kṣaumasūtraṃ mantramidaṃ ja-	
	pan § 15100	
AS.Utt.4.22	badhnāmyahaṃ pratisarāṃ namaskṛtvā svayambhuve	35
	§ 15101	
	bālānām rakṣaṇārthāya śivāṃ pūrvarṣinirmitām	
	§ 15102	

	indro 'numanyatāṃ tubhyaṃ ye ca tasyānucāriṇaḥ	AS.Utt.4.23
	§ 15103	
	vajrāśanidharā bhūtā meghavṛndānusāriṇaḥ § 15104	
	airāvataśkandhagataṃ ye 'nuyānti purandaram § 15105	AS.Utt.4.24
5	yamo vaivasvato rājā ye ca tasyānucāriṇaḥ § 15106	
	meśasūkarasiṃhoṣṭrakharavājisamānanāḥ § 15107	AS.Utt.4.25
	kālā kālāyasaiḥpāśaiḥstabhākṣā bhrukuṭīmukhāḥ	
	§ 15108	
	śaktimudgarahastāśca khaḍgapāśadharāśca ye § 15109	AS.Utt.4.26
10	pāśabhṛdvaruṇo rājā toyabhūḥ sāgarālayaḥ § 15110	
	śāradābhraḡhanākārā ye ca tasyānucāriṇaḥ § 15111	AS.Utt.4.27
	mahormimantaṃ vegena kṣobhayanti saritpatim	
	§ 15112	
	dhanādhipo vaiśravaṇaḥ sarvayakṣādhipo vibhuḥ	AS.Utt.4.28
15	§ 15113	
	nānākārāśca ye bhūtāstasyaivānucarāḥ sadā § 15114	
	ādityā vasavo rudrā marutaścāśvināvapi § 15115	AS.Utt.4.29
	ete sarve 'numanyantāmimāṃ pratisarakriyāṃ	
	§ 15116	
20	dīrghamāyurarogaṃ ca tava dāsyanti svasti te § 15117	AS.Utt.4.30
	svasti te bhagavān brāhmā svasti nāradaparvatau	
	§ 15118	
	svasti vedāśca yajñāśca agniṣomau ca svasti te § 15119	AS.Utt.4.31
	svasti te śrīrdhṛtiḥkīrtirlakṣmīrmedhā kṣamā dyutiḥ	
25	§ 15120	
	svasti tuṣṭiśca puṣṭiśca vapurdrīrbuddhireva ca § 15121	AS.Utt.4.32
	svasti rudro viśākhaśca skandaḥ śaktidharaśca te	
	§ 15122	
	svasti dhātā vidhātā ca suparṇaśca mahābalaḥ § 15123	AS.Utt.4.33
30	svasti devāśca yakṣāśca mā ca te pāpamāgamat	
	§ 15124	
	durvyādr̥tāni dusvapnaṃ manasā cintitāni ca § 15125	AS.Utt.4.34
	duṣṭādīnāṃ bhayakṛto vācaḥ pratihatā mayā § 15126	
	rakṣā pratisarā tubhyaṃ baddheyam pāpaghātinī	AS.Utt.4.35
35	§ 15127	
	nirvṛtastvaṃ nirudvego jīva varṣaśataṃ sukhī § 15128	
	apūpapūpasamyāvasvastikālopikādayaḥ § 15129	AS.Utt.4.36
	pāyaso miśrakaḥ siddho guḍapūro haridrakaḥ § 15130	

AS.Utt.4.37	kr̥saro yāvakaḥ kṣaudraṃ palalaṃ lavaṇaṃ haviḥ § 15131	
	dadhikulmāṣaṇiṣpāvo rakto bhūtaudanaḥ payaḥ § 15132	
AS.Utt.4.38	pakvāmamāṃsarudhiramatsyasaktu surāsavāḥ § 15133	5
	gandhaṃ mālyam phalaṃ hema dhūpaḥ sapurakund- uruh § 15134	
AS.Utt.4.39	surasārjakanirguṇḍīkusumaṃ ca sapallavam § 15135	
	baliḥ suśastairdeyaḥ syād bhavanasya caturdiśam § 15136	10
AS.Utt.4.40	catuṣkacaityatripathadevāyatanagopure § 15137	
	rekhāvṛkṣodapāne ca sandhyayordīpavān niśi § 15138	
AS.Utt.4.41	athāpatitagovarcaḥ pralipte darbhasaṃstr̥te § 15139	
	vṛtte vā caturasre vā maṇḍale kusumojvale § 15140	
AS.Utt.4.42	nānāgrahaparīvāraṃ bhiṣagbhūtapatiṃ likhet § 15141	15
	taṃ prati prāṇmukho vidyāṃ paṭhannupaharet balim § 15142	
AS.Utt.4.43	namovimārakasya § 15143	
	namaḥ kumāraṅgāya § 15144	
	namaḥ saptānāṃ mātṛṛṇām § 15145	20
	namaḥ skandāya § 15146	
	eṣa parigrahamantraḥ § 15147	
	mātṛṛṇāmāvāhanaṃ ca § 15148	
	hilihilini māpaṭalini svāhā § 15149	
	anena saptakṛtvāḥ parijapitena pānīyacalukenātmā- bhyukṣayitavyaḥ § 15150	25
	evamātmarakṣā kṛtā bhavati § 15151	
AS.Utt.4.44	grahāṇāṃ sannidhānāya baleśca pratipattaye § 15152	
	satyasādhanasaṃyuktamimaṃ mantraṃ paṭhedanu § 15153	30
AS.Utt.4.45	prajāpatau ca yat satyaṃ yat satyamamareśvare § 15154	
	dharmarāje ca yat satyaṃ yacca satyaṃ tapasviṣu § 15155	
AS.Utt.4.46	dhanādhite ca yat satyaṃ yacca satyaṃ jalādhite § 15156	35
	yat satyamagnihotreṣu satyaṃ yacchrotriyeṣu ca § 15157	
AS.Utt.4.47	pativratāsu yatsatyamīśvare ca mahātmani § 15158	

- etaistu satyasamayairguhyakāḥ satyavādinah | | § 15159
 darśayadhvaṃ svarūpāṇi satyaṃ rakṣata sarvataḥ | AS.Utt.4.48
 § 15160
- 5 āmantritā mayā saumyāḥ saumyarūpāḥ pratīcchatā | |
 § 15161
- balim copahṛtaṃ sarvaṃ sarve kaumārakā grahāḥ | AS.Utt.4.49
 § 15162
- darśayadhvaṃ svarūpāṇi baliśca pratigrhyatām | |
 § 15163
- 10 tataścānu paṭhedenāṃ kulavidyāṃ samāhitāḥ | § 15164 AS.Utt.4.50
 aulā nīlā khalā kālā nakulā grahakārikā | | § 15165
 senā susenā mātā ca mahāsenā yaśasvinī | § 15166 AS.Utt.4.51
 kṛtamālākṣataśirā etāstu grahamātarah | | § 15167
- 15 kumāravacanācchīghraṃ pramuñcantu śīśuntvimam | AS.Utt.4.52
 § 15168
- kālakalpā jvalacchaktiḥ kiṅkiṅjīlabhūṣitā | | § 15169
 kumāravacanāddūtī samprāptā mucyatām śīśuḥ | AS.Utt.4.53
 § 15170
- 20 patākā kukkuṭaḥ chatraṃ ghaṇṭābarhadharaḥ śikhī | |
 § 15171
- śarastambhaśca te mudrā mucyatām mātaraḥ śīśuḥ | AS.Utt.4.54
 § 15172
- gandhaṃ dhūpaṃ ca mālyaṃ ca kumāraste prayacchati
 | | § 15173
- 25 na sthātavyaṃ tadāghrāya svāṃ gatim gaccha mā ciram AS.Utt.4.55
 | § 15174
- dhātryaḥ sarvāḥ kumārasya saṅgatā gandhamādane
 | | § 15175
- 30 raktadhvajapatākasya raktāṃśukanivāsinaḥ | § 15176 AS.Utt.4.56
 kumārasyālayaṃ tatra yāta bālaṃ vimuñcata | | § 15177
 ṣammukho dvādaśākṣo vai tasmin kāle vṛto varam | AS.Utt.4.57
 § 15178
- vīraḥ kumārādhipatistava putro 'bhiṣicyatām | | § 15179
 brāhmaṇo brāhmaṇānāntu sarvavedavidāṃ varaḥ | AS.Utt.4.58
 § 15180
- 35 yakṣarākṣasanāgānāṃ gandharvāsuraṃyoraṇi | | § 15181
 piśācabhūtasāṅghānāṃ vyādhīnāṃ ca sa īśvaraḥ | AS.Utt.4.59
 § 15182

	ājñāpayati vaḥ skando gamyatām gandhamādanam	
	§ 15183	
AS.Utt.4.60	graho yaḥ kopayedājñām kumārasya yaśasvinaḥ	
	§ 15184	
	sthānāt cyutaḥ sa vai kṣipraḥ bāhyaḥ pariṣado bhavet	5
	§ 15185	
AS.Utt.4.61	baleranantaram kuryāddhomamabhyarcya pāvakam	
	§ 15186	
	puṣpairbhakṣyaiśca vividhaiścaruṇā lohitaistathā	10
	§ 15187	
AS.Utt.4.62	gandhairgugguludhūpaiśca samidhaḥ khadirādatha	
	§ 15188	
	śatamaṣṭottaram havyamathavā candanadrumāt	
	§ 15189	
AS.Utt.4.63	agnidaṇḍam pravakṣyāmi sarvagrahavimokṣaṇam	15
	§ 15190	
	brahmaṇyantvanalam devam havyakavyapratīcchakam	
	§ 15191	
AS.Utt.4.64	devānām prānmukham svastisvāhāpaharatidrutam	
	§ 15192	20
	sahasravidyo dahanāḥ pāvakaḥ sarvabhakṣaṇaḥ	
	§ 15193	
AS.Utt.4.65	tvam hi yajñaśca yūpaśca tvam hi dharmavatām gatiḥ	
	§ 15194	
	hiraṇyaretā devastvam tvam hi vedavidām gatiḥ	25
	§ 15195	
AS.Utt.4.66	durvṛttānām vināśāya tvam samutpāditaḥ suraiḥ	
	§ 15196	
	dahasāngrahadevatvamidaḥ duṣṭasya nigraham	30
	§ 15197	
AS.Utt.4.67	agnaye svāhā § 15198	
	mahāgnaye svāhā § 15199	
	tvam hi śāntikaro vahnistvam mārutaharodanaḥ	
	§ 15200	
	haripradhānagatirāsīdimam nigṛhya guhyakamutsād- 35	
	aya tejasā tvam mama vaśyam ca taṃ kuru duṣṭagrahan-	
	ivāraṇam sarvopadraveṣu ca § 15201	
AS.Utt.4.68	tvayā kṛtena homena śīghram śāntiḥ prajāyate § 15202	

āyāhi vahne devānāṃ tvam hi vaktraṃ purātanam |
§ 15203

- tena satyena deveśa imaṃ sādahaya me graham | | § 15204
namo 'stute havyavāhana daṇḍaṃ pradarsaya daha AS.Utt.4.69
5 daha darśa darśa teja teja moṭaya moṭaya apasmāramu-
dghāṭaya kumāra piśācarevatīrodanatrāsana vitrāsana ka-
mpana utkampana vijṛmbhaṇa devayakṣagandharvabhū-
tanāgarākṣasasantajana daṇḍanāvidhūsārayabhagavann-
agnidaṇḍa agnivīrya namastejasāsvenatyaktamutsādaya
10 svāhā | § 15205
bhūrbhuvassvaḥ svāhā | § 15206
dīptatejase svāhā | § 15207
havyavāhanāya svāhā | § 15208
yamāya svāhā | § 15209
15 naśyantyanena homena samastā bālakagrahāḥ | | § 15210
tatrāgnāvaruṇe tāmre taptahemasamārciṣi | § 15211 AS.Utt.4.70
tārāvaidūryasadr̥ṣe śaśividyutsamaprabhe | | § 15212
ghṛtamaṇḍābhavarṇe vā gandhena ca ghṛtopame | AS.Utt.4.71
§ 15213
20 ketakotpaladadhyābhe druvamārogyamādiśet | § 15214
anārogyaṃ tu nīle 'gnau kapile bhasmaniṣprabhe | |
§ 15215
kṛṣṇe kapote durgandhe matsyapūyāsrāgandhike | AS.Utt.4.72
§ 15216
25 vacālaśunagandhābhe visre kardamagandhike | | § 15217
iti caturtho 'dhyāyaḥ | |

6.5 atha pañcamo 'dhyāyaḥ |

- athātaḥ snapanādhyāyaṃ vyākhyāsyāmaḥ | § 15219 AS.Utt.5.1
iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ | | § 15220
saritsaṅgamagotīrthagajendraskandhagokule | § 15221 AS.Utt.5.2
5 caṭuṣpathe ca snapayed bālaṃ sastanyamātaram |
§ 15222
śmaśāne dīrgharogārtam mṛtāpatyāṃ ca yoṣitam | |
§ 15223
dūrvākṣīridrumavatī prāgudakpravaṇā mahī | § 15224 AS.Utt.5.3

	snigdhanīrujapuṣpādhyapādapā snapane śubhā	
	§ 15225	
AS.Utt.5.4	revatīśravaṇasvātīprājāpatyottaraindave § 15226	
	puṣye mūle ca bālasya snānaṃ parvadineṣu ca § 15227	
AS.Utt.5.5	caturhastāṣṭahastam vā dvātriṃśaddhastameva vā	5
	§ 15228	
	nalvamātrapramāṇam vā trivarṇam maṇḍalam likhet	
	§ 15229	
AS.Utt.5.6	gocarmacāpeṣumitastrividho nalva ucyate § 15230	
	caturasram caturdvāram patākābhiraṅkṛtam § 15231	10
	ākīrṇam parito dūrvāsiddhārthakayavāṅkuraiḥ	
	§ 15232	
AS.Utt.5.7	kramāt prācyādiṣu likhed gajārūḍham purandaram	
	§ 15233	
	dharmarājam mahiṣagam cakrāhvasthamapām patim	15
	§ 15234	
AS.Utt.5.8	dhanadam ca gadāpāṇim yamasthānamatītya ca	
	§ 15235	
	māṛsthānam likhettasmin savṛṣam nandikeśvaram	
	§ 15236	20
	savadhvanucaram cādau mṛṇmayam ca vināyakam	
	§ 15237	
AS.Utt.5.9	atītya varuṇāvāsam sahasrāram niveśayet § 15238	
	viṣṇupraharaṇam cakram sarvavighnanivāraṇam	
	§ 15239	25
AS.Utt.5.10	surayakṣeṣayormadhye padmahastālayām śriyam	
	§ 15240	
	nandyāvartāṅkuśādarśamatsyasvastikatoraṇam § 15241	
AS.Utt.5.11	śaṅkham ca dakṣiṇāvartam śrīvatsam mālyadāma ca	
	§ 15242	30
	indrādīnām parīvāramaiśānyādi vidikṣuca § 15243	
AS.Utt.5.12	lambodarī lambabhujā lambakarṇī ca rākṣasī § 15244	
	indradvāre niveśyāḥ syuryamadvāre pralambinī	
	§ 15245	
	lambakeśyappatidvāre kaubere lambanāsikā § 15246	35
AS.Utt.5.13	ṣaṭkīlānāyasāṅkuryātsapta trailohikān bhiṣak § 15247	
	dvau cātra khādirau śaṅkū candanāmbusamukṣitau	
	§ 15248	

- aṣṭau ghaṭāḥ ṣoḍaśa vā dvātriṃśadviguṇā api | § 15249 AS.Utt.5.14
 svastikāṅkāḥ pravālābhā raṅgairāśleṣakaiḥ kṛtāḥ ||
 § 15250
- 5 yathārhausadhasaṃyuktaśucitoyaprapūritāḥ | § 15251 AS.Utt.5.15
 kṣīrivṛkṣapalāśābjagandhamālyopaśobhitāḥ | § 15252
 maṇḍalasya caturdvāre kartavyāḥ suniveśitāḥ || § 15253
 pūrveṣu prakṣipeddhema tataśca maṇimauktikam | AS.Utt.5.16
 § 15254
- 10 apareṣvauśadhībījānudakṣvakṣatasarsapān || § 15255
 mṛdaḥ pavitrā rakṣoghnīrāhareta surālayāt | § 15256 AS.Utt.5.17
 hastiśālāśvaśālābhyāṃ śṛṅgāṭakacatuṣpathāt || § 15257
 valmīkāgrānnadītīrādveśyākośanṛpālayāt | § 15258 AS.Utt.5.18
 guptidvārāt samudrācca samiddham cāgnimāharet ||
 § 15259
- 15 samidhaḥ kṣīrivṛkṣāṅgāṃ gandhamālyam ghr̥tam ma- AS.Utt.5.19
 dhu | § 15260
 akṣatāmstaṇḍulānalājānpaṅcavarṇaudanaṃtilān || § 15261
 tato madhyasthite padme saha dhātryopaveśayet | AS.Utt.5.20
 § 15262
- 20 bālamaudumbare pīṭhe pālāśe vāpyudaṅmukham |
 § 15263
 āstr̥te haritairdarbhairna tu prācyādidiṅmukham ||
 § 15264
- 25 udāhariṣyate mantrō yaḥ skandabalikarmaṇi | § 15265 AS.Utt.5.21
 juhuyātena tatrāgnimudīcyāṃ sthāpitaṃ diśi || § 15266
 trirātropoṣito vaidyaḥ śuklavāsā jitendriyaḥ | § 15267 AS.Utt.5.22
 sarsapākṣatayuktābhirmṛdbhirgātrāṇi mārjayan || § 15268
 yathoditābhiḥsnapayetghaṭaiḥprācyādīdiksthitaiḥ | § 15269 AS.Utt.5.23
 kramāt pradakṣiṇotkṣiptaiḥ tatra mantram prayojayet
 30 || § 15270
- amṛtāt pūrvamutpannamimaṃ te kalaśam śubham | AS.Utt.5.24
 § 15271
- 35 dadātu bhagavānindro vijayaṃ nāma nāmataḥ || § 15272
 raktapītāambaradharairbhūtairbahubhīranvitaḥ | § 15273 AS.Utt.5.25
 rākṣasoragagandharvapiśācaiścānusevitaḥ || § 15274
 vajraghaṅṭāsānidharairmeghaiśca vividhasvanaiḥ | § 15275 AS.Utt.5.26
 devasaṅghaiḥ parivr̥to gajendraskandhasaṃśritaḥ ||
 § 15276

AS.Utt.5.27	ebhiḥ sārdhaṃ mahānindraḥ snapanaṃ tenumanya- tām § 15277	
	pūrvadvāre sthitaṃ divyaṃ vajramindrājñayā śubham § 15278	
AS.Utt.5.28	tava sarvāṇi pāpāni nihantā cāparājitaḥ § 15279	5
	indrāya namaḥ svāhā § 15280	
	indrāṅyai namaḥ svāhā § 15281	
	aparājītāya svāhā § 15282	
	meghādhipataye svāhā § 15283	
	devādhipataye svāhā § 15284	10
	śatakratave svāhā § 15285	
AS.Utt.5.29	dvitīyaṃ kalaśaṃ puṇyamādityasadṛśaprabham § 15286	
	yamo dadātu bhagavān vaijayantaṃ tu nāmataḥ § 15287	
AS.Utt.5.30	kṛṣṇāñjananibhirghoraḥ kṛṣṇāambaradharaistathā § 15288	15
	vṛtaḥ karālairvikṛtai rākṣasairugravikramaiḥ § 15289	
AS.Utt.5.31	śmaśānāraṅyanilayairmṛtavastrāntrabhūṣaṇaiḥ § 15290	
	tvagasthimajjamāmsādaiḥ pretairbahubhirāvṛtaḥ § 15291	
AS.Utt.5.32	dharmarājo yamaḥ śrīmān satyasandho mahātapāḥ	20
	§ 15292	
	divyaṃ mahiṣamāruhya snapanaṃ tenumanyatām § 15293	
AS.Utt.5.33	dakṣiṇadvārasaṃsthaste yamaḍḍaḥ pratāpavān	25
	§ 15294	
	duḥsvapnaṃ duṣkṛtaṃ pāpaṃ sarvamadya haniṣyati § 15295	
AS.Utt.5.34	yamāya namaḥ svāhā § 15296	
	yamaḍḍāya namaḥ svāhā § 15297	
	mahiṣavāhanāya svāhā § 15298	30
	pretādhipataye svāhā § 15299	
	dharmādhipataye svāhā § 15300	
	vaijayantāya svāhā § 15301	
AS.Utt.5.35	jayantaṃ jayavṛdhyardhaṃ tṛtīyaṃ kalaśaṃ śubham	35
	§ 15302	
	dadātu madhurājaste bhagavān varuṇaḥ svayam § 15303	
AS.Utt.5.36	śvetamālyāambaradharaḥ śvetagandhānulepanaiḥ § 15304	

- gandharvaiḥ pannagendraiśca bhagavānanuśobhitaiḥ
 || § 15305
- tīrthakūpanadīvrkṣaniṣkuṭodyānavāsibhiḥ | § 15306 AS.Utt.5.37
 prabalaiḥ kāpilairmuṇḍairvikāṭairvāmanaistathā ||
 5 § 15307
- vṛtaḥ pariṣadairbhūtaiḥ pāśamudgarapāṇibhiḥ | § 15308 AS.Utt.5.38
 ebhiḥ sahādyā bhagavān varuṇastvābhiṣiñcatu ||
 § 15309
- varuṇasya mahāpāśopyaparadvāramāśritaiḥ | § 15310 AS.Utt.5.39
 10 tava pāpaṃ nihantvāśu sarvaviḅnānivāraṇaiḥ || § 15311
 varuṇāya namaḥ svāhā | § 15312 AS.Utt.5.40
 śvetāmbāradharāya svāhā | § 15313
 makaravāhanāya svāhā | § 15314
 jayantāya svāhā || § 15315
- 15 caturthaṃ kalaśaṃ puṇyaṃ pradhānamaparājitam | AS.Utt.5.41
 § 15316
- dhaneśvaro mahābāhuḥ prayacchatvalakādhipaiḥ ||
 § 15317
- citramālyāmbāradharauścitragandhānulepanaiḥ | § 15318 AS.Utt.5.42
 20 citramadyamadonmattairyakṣaiḥ samupasevitaḥ ||
 § 15319
- muditodgītagandhairvaiḥ sevitaścāpsarogaṇaiḥ | § 15320 AS.Utt.5.43
 sa te vaiśravaṇaiḥ śrīmān snapanantvanumanyatām ||
 § 15321
- 25 sarvavyādhiharā dīptā dvāramuttaramāśritā | § 15322 AS.Utt.5.44
 gadā te nāśayatvadya sarvapāpaṃ diśo daśa || § 15323
 dhanādhipataye svāhā | § 15324 AS.Utt.5.45
 gadāpāṇaye svāhā | § 15325
 aparājitāya svāhā | § 15326
- 30 citrāmbāradharāya svāhā || § 15327
 āpaiḥ pavitraṃ lokesminnāpo vai paramaṃ śuciḥ | AS.Utt.5.46
 § 15328
- āpo vai devatāḥ sarvā āpastvāmabhiṣicyatām | § 15329
 brahmābrahmarṣibhiḥ sārddhaṃ bhagavāṃstvābhiṣiñca
 35 tu || § 15330
 svāhā | § 15331 AS.Utt.5.47
 sāṅgopāṅgāstathā vedāḥ kīrtirlakṣmīḥ sarasvatī | § 15332
 bālā dākṣāyaṇī sītā sāvitṛī saramā dyutiḥ | § 15333

	ākāśagaṅgā gaṅgādyā mahānadyo mahodadhiḥ	
	§ 15334	
AS.Utt.5.48	nadīnāṃ saṅgamāstīrthā nirjharāḥ sāgarāstathā § 15335	
	merurmahendro himavān jagacca sthāvaratrayam	
	§ 15336	5
AS.Utt.5.49	skandādayo grahāścaiva toṣitā balikarmaṇā § 15337	
	adya tvāmabhiṣiñcantu nīrujo bhava dāraka § 15338	
AS.Utt.5.50	namo bhagavate pitāmahāya § 15339	
	oṃ maṃ oṃ maṃ lmi lmi libhuk libhuk lipibhavane-	
	bhyaḥ svāhā § 15340	10
AS.Utt.5.51	namo bhagavate rudrāya hilimili § 15341	
	melli § 15342	
	melli § 15343	
	velli velli § 15344	
	mmilimmili svāhā § 15345	15
AS.Utt.5.52	rākṣasāca palāyantu bhūtāśca trastamānasāḥ § 15346	
	mṛtāśanā mahājihvāstathā vighnavināyakāḥ § 15347	
AS.Utt.5.53	namo bhagavate kumārāya pili § 15348	
	pili § 15349	
	khilli § 15350	20
	khilli § 15351	
	khiṇi § 15352	
	khiṇi § 15353	
	svāhā § 15354	
AS.Utt.5.54	puṣkaraṃ puṣkarāraṇyaṃ naimiṣaṃ ca tathā gayā	25
	§ 15355	
	prabhāsaṃ pravaraṃ tīrthaṃ tathā piṇḍarakāhvayam	
	§ 15356	
AS.Utt.5.55	tīrthānyetāni sarvāṇi abhiṣiñcantu svasti te § 15357	
	namo bhagavatībhyo mahāyogīśvarībhyo § 15358	30
	niminimi menumenu turuturu svāhā § 15359	
AS.Utt.5.56	yāśca jātāpahāriṇyo rākṣasyo vikṛtānanāḥ § 15360	
	api tā nihataḥ sarvā yāścānyāḥ pāpacintakāḥ § 15361	
AS.Utt.5.57	satīnāṃ kapilānāṃ ca siddhānāṃ caiva tejasā § 15362	
	tejasā carṣiviprāṇāṃ mayādyā snapito bhavān § 15363	35
AS.Utt.5.58	prabhurmṛtyuralakṣmīśca kālarātriśca sārathiḥ § 15364	
	lambā ca lohaśaṅkuśca pūtanā kūṭapūtanā § 15365	

- aśubhaṃ yacca te kiñcit sarvaṃ pratihataṃ mayā ||
 § 15366
 ādityā vasavo rudrā aśvināvauṣadhīgaṇāḥ | § 15367 AS.Utt.5.59
 gāvontarikṣaṃ sandhye ca nakṣatragrahavatsarāḥ ||
 5 § 15368
 viśvāvasuśca hāhā ca nāradastumburustathā | § 15369 AS.Utt.5.60
 dhanvantariragastyaśca susnātaṃ pradiśantu te ||
 § 15370
 snāto dvijabhiṣagbhr̥tyānyathāvibhavamarcayet | § 15371 AS.Utt.5.61
 10 māṃsavyavāyāhaḥsvapnān pañcarātraṃ vivarjayet ||
 § 15372
 snapanam pāpmajit puṇyam nīrujāmapī puṣṭikṛt | AS.Utt.5.62
 § 15373
 rogiṇāṃ sarvarogaghnaṃ vandhyānāmapī putradam
 15 || § 15374
 vidhinā vidhihīnantu savaidyaṃ hanti bālakam | § 15375 AS.Utt.5.63
 naitadaśraddadhānāya yojyaṃ nānupasīdate || § 15376
 pūṭikarañjatvakpatraṃ kṣīribhyo barbarādapi | § 15377 AS.Utt.5.64
 tumbīviśālāralukaśamībilvakapitthataḥ || § 15378
 20 sthālyāmutkvāthya tattoyaṃ bālānāṃ snapanam śivam AS.Utt.5.65
 | § 15379
 rātrau prasuptalokāyāṃ puṣṭidaṃ sarvarogajit ||
 § 15380
 iti pañcamo 'dhyāyaḥ ||

6.6 atha ṣaṣṭho 'dhyāyaḥ |

- athātaḥ pratyekagrahapraṭiṣedhaṃ nāmādhyāyaṃ vyā- AS.Utt.6.1
 khyāsyāmaḥ | § 15382
 iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ || § 15383
 skandagrahe guggulvelavālukamanaśśilāharitālamañji- AS.Utt.6.2
 5 ṣṭhośīrarāsnāgarudevadāruśrīveṣṭakahareṇūgirikadamba-
 kacandanaiḥ ślakṣṇapiṣṭaiḥ pradeho vātaharavṛkṣapatra-
 kvāthena kavosṇena pariṣekasteṣāmeva ca mūlakvāthe sa-
 rvagandhasurāmaṇḍakaidāryāvāpavattailaṃ vipakvama-
 bhyaṅgaḥ || § 15384

- AS.Utt.6.3   br̥ṃhatīdvayadvipurnanavareṇukopakulyāmustakha-
diravacāśaṅkhanābhisaralasarpasugandhāsuraḥvakalkavi-
pakvaṃvā | | § 15385
- AS.Utt.6.4   kṣīrivṛkṣakaṣāyeṇa kṣīreṇa ca siddhamardhapalikai- 5
śca piṣṭaiḥ sārivādvikākolīdvibalāṃśumatīdvayahastika-
rṇaparnairghṛtaprasthaṃ pānam | | § 15386
- AS.Utt.6.5   rāsnādevadārvanyatarakalkena vā sakṣīraṃ sādhitam
sarpiḥ | | § 15387
- AS.Utt.6.6   vacākākādanīsarpaṅcukasarpairuṣṭrājāvyaśvagoroma-
bhiśca saghṛtairdhūpaiḥ | | § 15388 10
siddhārthakasarjarasakuṣṭhahiṅguguggulubhirvā | | § 15389
- AS.Utt.6.7   somavallīndravallīśamībilvavṛndākamṛgādinīmūlāni sū-
treṇa grathitāni kaṅṭhena śīrasā vā dhārayet | | § 15390
- AS.Utt.6.8   raktamālyānulepanavastrapatākāmaṇibījairvividhaiśca
bhakṣyaiḥ sadadhighṛtamadhulājakulmāśamāmsamatsy- 15
asurāsavaṃ samayūrakukkuṭam saghaṅṭākam saśūrpavy-
ajanam ca kumāragrahe raktaudanena balimupoṣito nive-
dayet | | § 15391
- AS.Utt.6.9   tatra ca rātrāvagniṃ jvālayitvā mantramimam paṭhan
madhusarpiṣā juhuyāt | | § 15392 20
- AS.Utt.6.10   agnaye kṛttikābhyaśca svāhā svāheti cāntataḥ | | § 15393
namaḥ skandāya devāya grahādhipataye namaḥ | |
§ 15394
- AS.Utt.6.11   śīrasā tvābhivandeham pratigr̥hṇīṣva me balim | | § 15395
nīrujo nirvikāraśca śīśurbhavatu sarvadā | | § 15396 25
- AS.Utt.6.12   sarveṣveva graheṣu trikālamagniṃ pūjayettarpayecca |
§ 15397
viśeṣataḥ skandagrahe trirātram ca rātrau rātrau gāya-
tryabhimantritodakena catvare dhātrīkumārayoḥ snapan-
amācaret | | § 15398 30
- AS.Utt.6.13   trikālam ca mantreṇānena bālamapamārjayet pratisa-
rām ca badhnīyāt | | § 15399
- AS.Utt.6.14   tapasām tejasām caiva yaśasām vapuṣām tathā | | § 15400
vidhātā yo 'vyayo devaḥ sa te skandaḥ prasīdatu | |
§ 15401 35
- AS.Utt.6.15   grahasenāpatirdevo devasenāpatirvibhuḥ | | § 15402
devasenāripuharaḥ pātu tvā bhagavān guhaḥ | | § 15403
- AS.Utt.6.16   devadevasya mahataḥ pāvakasya ca yaḥ sutāḥ | | § 15404

- gaṅgomākṛttikānāṃ ca sa te śarma prayacchutu ||
§ 15405
- raktamālyāmbaraḥ śrīmān raktacandanabhūṣitaḥ | AS.Utt.6.17
§ 15406
- 5 raktādityavapurdevaḥ pātu tvā krauñcasūdana iti ||
§ 15407
- viśākhe skandagrahokto vacākuṣṭhānvitaḥ pradeho AS.Utt.6.18
golomībilvaśirīṣamustasurasādikvāthena pariṣekaḥ | § 15408
sarpasugandhādevadārukuṣṭhamustākalkena sagom-
10 ūtrabastamūtreṇa siddham tailamabhyaṅgaḥ || § 15409
- kṣīrivṛkṣakaṣāyeṇa jīvanīyagarbham sapayaskaṃ sa- AS.Utt.6.19
rpiḥ siddham pānam | § 15410
jīvakaṣabhakṣīriṇībrhatīharidrāṃśumatīdvayamadhu-
kairvā vidārīdvayatavakṣīrīmṛdvīkāmadhukarāsnānilotpa-
15 lakandavacāvyoṣairvā || § 15411
- gṛddhrolūkapurīṣavṛṣabharomakeśahastinakhairghṛ- AS.Utt.6.20
tāktairdhūpaḥ | § 15412
- anantākukkuṭimarkaṭībimbīsamaṅgāśvetagirikarṇīkāḥ
pūrvoktāni ca pūrvavaddhārayet || § 15413
- 20 pakvāmamāmsarudhiradadhivāruṇīyukto vaṭavṛkṣe ba- AS.Utt.6.21
liścatuṣpathe snānam | § 15414
mantraśca || § 15415
- skandāpasmārasaṃjño yaḥ skandasya dayitaḥ sakhā | AS.Utt.6.22
§ 15416
- 25 viśākhasaṃjñaḥ sa śiṣoḥ śivostu vikṛtānanaḥ || § 15417
- naigameṣe viśākhoktaḥ pradehognimanthavarūṇana- AS.Utt.6.23
larohiṣapūṭīkapāribhadrakaiḥ pariṣeko dhānyāmlena sab-
ījena guggulvaśvagandhāsarṣapośīraśvetākuṣṭhaśatāhvā-
vipakvaṃ tailamabhyaṅgaḥ || § 15418
- 30 daśamūlakvāthe madhuraskandhagarbham sakṣīraṃ AS.Utt.6.24
sarpiḥ pānam | § 15419
sarpagandhābastanakharomabhirdhūpaḥ | § 15420
sarpagandhābastagandhātumbīmṛgorvāruśatāvarīsaha-
devāpunarnavabījāni dhārayet || § 15421
- 35 vicitramālyaphalaśuklavilepanaudanadadhighṛtagu- AS.Utt.6.25
ḍakṣīrairmahāpathe kṣīridrume vā baliḥ | § 15422
nadītre snānam mantraśca || § 15423
ajānanaścalākṣibhrūḥ kāmarūpī mahāyaśāḥ | § 15424 AS.Utt.6.26

- AS.Utt.6.27   bālaṃ bālahito devo naigameṣo 'bhirakṣatu || § 15425
 svāhā | § 15426
 śvagrahe gavākṣībrahmadattābr̥hatīdvayasārivāddrīvera-
 kuṣṭhabhūmikadambasurasamañjarīkaravīrapuṣpaiḥ pra-
 dehaḥ | § 15427 5
 mayūro lūkāśvamahiṣīpurīṣaromabhiśca | § 15428
 bilvairaṇḍanaktamālāralukapatrakvāthaḥ pariṣekaḥ ||
 § 15429
- AS.Utt.6.28   vayasthāśatāvarīsārivāpayasyairaṇḍasahadevātrikaṭu-
 kakalkakṣīrasiddhaṃ tailamabhyaṅgaḥ | § 15430 10
 tathaiva ca gṛtaṃ pānam | § 15431
 gobastamūtrabhāvitaśuṣkamatsyacūrṇo niśīthe dhū-
 paḥ || § 15432
- AS.Utt.6.29   vacāvayasthābrāhmījaṭilāgolomīlambāpūtanākeśīgiri-
 kadambakekaiṣīkāśahadevīrdhārayet || § 15433 15
- AS.Utt.6.30   saghṛtasurāmāṃsadadhirudhirapalalaścatvare baliḥ |
 § 15434
- AS.Utt.6.31   saṅkarakūṭe snānam | § 15435
 mantraśca || § 15436
 rakṣārthaṃ kṛtīkeyasya kṛttikomāgniśūlibhiḥ | § 15437 20
 yosau śvavigrahaḥ sṛṣṭaḥ sa devastvābhirakṣatu ||
 § 15438
- AS.Utt.6.32   svāhā | § 15439
 pitṛgrahe pūrvoktaḥ pradeho vacāvayasthājīvantīdhā-
 takīpriyaṅguguggulurāsnāmanaśśilālairvā | § 15440 25
 vacādibhireva siddhaṃ tailamabhyaṅgaḥ || § 15441
- AS.Utt.6.33   bilvakapitthakarañjatarkārīsurasapāṭalīvarāṇapāribha-
 drakapārijātamātuluṅgapatrakvāthena rātrau pariṣeko bi-
 lvādibhireva ca tailaṃ surābastamūtrayuktaṃ sādhitama-
 bhyaṅgaḥ || § 15442 30
- AS.Utt.6.34   triphalāṃśumatīdvayapayasyāmadhukakalkena daśa-
 mūlaniryūhe sakṣīraṃ sarpiḥ pakvaṃ pānam | § 15443
 devadārubhārṅgīviḍaṅga candanakākolīdvayajīvaka-
 rṣabhakairvā sakṣāraiḥ || § 15444
- AS.Utt.6.35   lakṣmīpurakuṣṭhagolomījaṭilogragandhābhiḥ siddhaṃ 35
 tailaṃ nāvanam | § 15445
 ebhireva ca surāpiṣṭairlepaḥ || § 15446

- gṛddhrolūkavānararomāṇi saghṛtāni tatpurīṣaṃ vā su- AS.Utt.6.36
 ptajane dhūpo vacādibhirvā pradehoktaiḥ pūrvokto vā |
 § 15447
- pūrvoktā eva ca dhārayet | | § 15448
- 5 surāsavaguḍāpūpapiṣṭatīlakṛtabhakṣo vṛkṣamūle sav- AS.Utt.6.37
 ṛṣabhaḥ kāñcanākṣiyugayuktaḥ svayaṃ pitrā kumārasya
 nirvāpaṇīyo baliḥ | § 15449
- kṣīrivṛkṣasamīpe snānam | § 15450
- mantraśva | | § 15451
- 10 yaḥ pitā sarvabālānāṃ grahāṇāṃ pūjito varaḥ | § 15452 AS.Utt.6.38
 vṛkṣamūle kṛtāvāsaḥ sa tvāṃ pātu pitā sadā | | § 15453
 svāhā | | § 15454
- śakunyāṃ madhukadrīberośīrasārīvāpadmakotpalama- AS.Utt.6.39
 ṅjiṣṭhāloddhrapriyaṅgugairikaiḥ pradehaḥ | § 15455
- 15 surāmūtrapīṣṭairvā lodhrayaṣṭīmadhukamañjiṣṭhāha-
 rītakīdevadārubhirvraṇoktāśca pradehāḥ | § 15456
- vetasāmlakapitthaiḥ sapañcamūlairvā | § 15457
- śuktiśaṅkhaśambūkabhasmamañjiṣṭhābhayāmadhuka-
 istailaṃ pakvaṃ vraṇaropaṇam | | § 15458
- 20 kṣīritarubhiḥ pariṣeko mārkaṃmūlakāmalakītvakpa- AS.Utt.6.40
 trapriyaṅgumanaśśilāilādṛvayayaṣṭīkramukalodhradhāta-
 kīsārīvāñjanotpalapataṅgasamaṅgādviharidrāmāṃsīmañji-
 ṣṭhācandanapadmakasuvraṇagaurikaistailaṃ sapayaskaṃ
 pakvamabhyaṅgo grahahā vraṇaropaṇaśca | | § 15459
- 25 arjunaphalalodhramadhukodumbaravacācūrṇaṃ kṣa- AS.Utt.6.41
 udrayukto mukhapāke mukhodgharṣaḥ | § 15460
- viśākhoktaṃ sāpaḥ pānam | § 15461
- skandokto dhūpaḥ | § 15462
- kākāpicchena vā gobālogragandhāraḥkṣoghnaghṛtama-
 30 yūracandrakairvā | | § 15463
- kaṭambharākukkuṭīmarkaṭīlambāsahadevīhrīberośīrāṇi AS.Utt.6.42
 dhārayet | § 15464
- nāgadantī lakṣmaṇābrhatīdvayamṛgorvāruśatāvarīsa-
 hadevyo vā | | § 15465
- 35 tilataṅḍulamatsyamaṇāśīśalāharitālasamprkṛtastilapi- AS.Utt.6.43
 ṣṭakṛtaśakunikaiḥ karañje balirniṣkuṭe snānam | § 15466
- mantraśca | | § 15467
- antarikṣacarā devī sarvālaṅkārabhūṣitā | § 15468 AS.Utt.6.44

- ayomukhī tīkṣṇatuṇḍā śakunī te prasīdatu || § 15469
AS.Utt.6.45 durdarśanā mahākāyā piṅgākṣī bhairavasvarā | § 15470
lambodarī śaṅkukarṇī śakunī te prasīdatu || § 15471
- AS.Utt.6.46 pūtanāyāṃ hiṅguvacāgirikadambakuṣṭhailādvayasur-
āhvaiḥ pradehaḥ | § 15472 5
kapitthaśirīṣanyagrodhabilvairaṇḍabakuladhava vaṃś-
āgnimanthapatrakvāthaḥ sarvagandhodakayuktaḥ pariṣ-
eko varaṇakaṭvaṅgāsphotakapotavaṅkāpāribhadradairvā
|| § 15473
- AS.Utt.6.47 kuṣṭhasarjarasavacāgolomīvayasthāmanaśśilālaistailaṃ 10
sādhitamabhyaṅgaḥ | § 15474
madhuraṣadhaiḥ sādhitam sarpīḥ pānam | § 15475
elādvayakuṣṭhavacāhiṅgudevadārugirikadambakairdhū-
paḥ | § 15476
bimbīguṅjākākādanīnadravāruṇicitrapalā dhārayet || 15
§ 15477
- AS.Utt.6.48 vicitramālyamatsyodanakṛsarapalalavān baliḥ saṅkar-
akūṭe | § 15478
tadvaccharāvasamputasthaḥ śūnyagrahe caturdiśaṃ
prakṣepyaḥ | § 15479 20
tatra cocchiṣṭena srapanam | § 15480
mantraśca || § 15481
- AS.Utt.6.49 malināambarasaṃvītā malinā rūkṣamūrdhajā | § 15482
śūnyāgārāśrayā devī dāraḥ pātu pūtanā || § 15483
- AS.Utt.6.50 durdarśanā mahākāyā karālā meghakālikā | § 15484 25
bhinnāgārāśrayā devī dāraḥ pātu pūtanā || § 15485
- AS.Utt.6.51 śītapūtanāyāṃ pūtanoktaḥ pradeho dhāraṇīyāni ca |
§ 15486
varaṇakapitthatulasīpāsīkāvaṃśībilvapāṭalīnandībhallā-
takapatraniryūheṇa pariṣekaḥ || § 15487 30
- AS.Utt.6.52 mustāmaradārukuṣṭhasarpagandhairgobastamūtrayuktaṃ
tailaṃ vipakvamabhyaṅgaḥ | § 15488
kāśmaryapṛṣṇiparṇīlodhramadhukairmadhuravargeṇa
ca samakṣīraṃ sarpīḥ śṛtaṃ prāśyamānaṃ śītapūtanāṃ
chardihidhmākāśvāsāṃśca śamayati || § 15489 35
- AS.Utt.6.53 sātīsārāyāṃ tu khadirapalāśasarjārjunarohiṇītvakkvā-
thena tulyapayaḥ sarpīḥ | § 15490

ḡṛdhrolūkaviḍbastagandhāhinirmokanimbapatrairdhū-
paḥ | § 15491

jīrṇagocarmasarṣapabhikṣusaṅghāṭīsarṣapakañcukairvā | |
§ 15492

5 mudgaudanaprāyo jalāśayasamīpe balistatraiva ca snā- AS.Utt.6.54
nam | § 15493

mantraśca | | § 15494

mudgaudanāsanā devī surāṣoṇitapāyinī | § 15495 AS.Utt.6.55

jalāśayālayaratā pātu tvā śītapūtanā | | § 15496

10 andhapūtanāyāṃ sarvagandhaiḥ saśirovaktrasya pra- AS.Utt.6.56
dehaḥ | § 15497

varuṇāspḥotapāribhadrakavṛkṣādanīnāgabalāgairikaśa-
tāvarībhiḥ pariṣekaḥ | § 15498

15 haritālamanaśśilākuṣṭhasarjarasasurāsauvīrakasaṃskṛ-
taṃ tailamabhyaṅgaḥ | | § 15499

syandanasyonākakāśmaryakhadirakuṣṭhairmadhurava- AS.Utt.6.57
rgeṇa ca kṣīrivṛkṣakaśāye sakṣīraṃ śṛtaṃ ghṛtaṃ madhu-
yuktaṃ cakṣuḥkāmapasṛṣṭānāṃ prāśaḥ | § 15500

20 chardikāsātīsāravatāṃ tu tadeva pippalīpippalīmūlas-
ālaparṇībṛhatīkalkopetaṃ | | § 15501

rakṣoghraruṣkarasarjarasamadhubhirdhūpaḥ | § 15502 AS.Utt.6.58

jīrṇābhikṣusaṅghāṭīkṛkavākupurīśāhitvakkeśacarmabhi-
rvā | | § 15503

anantā kukkuṭī markaṭī bimbīrdhārayet | § 15504 AS.Utt.6.59

25 tumbī citraphalāmṛgorvārujālinīkākādanīrvā | | § 15505

pakvāmamāṃsaṣoṇitaiścatuṣṭhe baligr̥he snānam | AS.Utt.6.60
§ 15506

mantraśca | | § 15507

karālā piṅgalā muṇḍā kaśāyāambaravāsīnī | § 15508 AS.Utt.6.61

30 devī bālamimaṃ prītā pālayatvandhapūtanā | | § 15509

mukhamaṇḍitikāyāṃ vāruṇyā ślakṣṇapiṣṭaiḥ sarvaga- AS.Utt.6.62
ndhairlepaḥ | § 15510

35 bilvairāṇḍakapitthāgnimanthavamśīkuberākṣīpatrkvā-
thēna pariṣekasteṣāmeva ca svarasena madhukavājiga-
ndhāgarbhamaikadhyaṃ tailaṃ vasā ca pakvamabhya-
ṅgaḥ | | § 15511

hrasvapañcamūlamadhuravargasiddhaṃ ghṛtaṃ sam- AS.Utt.6.63
adhuśarkaraṃ prāśaḥ | § 15512

- pāṭhāketakasūcīnimbaphalapippalīviḍaṅgaharītakībha-
smavacācorakacūrṇo vā madhusarpirbhyām | § 15513
- ṛkṣaromamaṣīpāṭhāmaricapippalīcūrṇo vā devadāru-
bhasmayukto mūrvāvyoṣamustarāsnāgirikadambakāśva-
gandhācūrṇo vāśokaroḥiṇīcūrṇo vā | § 15514 5
- ebhireva ca vipakvamājaṃ ghṛtaṃ payo vā pibet ||
§ 15515
- AS.Utt.6.64 ebhireva ca yogairdhūpopadehābhyaṅganasyatailākṣi-
pūraṇapariṣekān kuryāt | § 15516
- yavakuṣṭhasarjarasairdhūpaḥ | § 15517 10
- sarpacāśakīrarallakajihvā dhārayet | § 15518
- mātuścāsyā śleṣmaharamauṣadhaṃ pāne stanodvart-
ane ca yuñjyāt || § 15519
- AS.Utt.6.65 vividhagandhadhūpamālyāñjanapāradamanaśśilāyukto
goṣṭhamadhye balirgavāṃ madhye snānam | § 15520 15
- mantraśca || § 15521
- AS.Utt.6.66 alaṅkṛtā rūpavatī subhagā kāmarūpiṇī | § 15522
- goṣṭhamadhyālayaratā pātu tvā mukhamaṇḍitā ||
§ 15523
- AS.Utt.6.67 revatyāṃ sarvagandhaiḥ kulatthamāśacūrṇena ca pra- 20
dehaḥ | § 15524
- aśvagandhājaśṛṅgīsārīvādvipunarnavadvisahāvidārībhiḥ
pariṣekaḥ || § 15525
- AS.Utt.6.68 kuṣṭhasarjarasasāṃdhitāṃ tailamabhyaṅgaḥ | § 15526
- dhavāśvakarṇadhātākīkakubhatindukairjīvanīyaiśca pi- 25
ṣṭairghṛtaṃ śṛtaṃ prāśaḥ | § 15527
- yavayavaphalolūkagrḍhraśakṛdbhiḥ saghṛtairdhūpaḥ
| § 15528
- varaṇāriṣṭasindukānvitaścāvīkamūtreṇa kaṇḍako le-
paḥ || § 15529 30
- AS.Utt.6.69 śuklamālyavilepanalājaudanapāyasaigotīrthe baliḥ |
§ 15530
- nadīsaṅgame kṣīrivṛkṣasamīpe vā snapanam | § 15531
- mantraśca || § 15532
- AS.Utt.6.70 nānāvāstradhārādevī citramālyānulepanā | § 15533 35
- calatkuṇḍalinī śyāmā revatī te prasīdatu || § 15534
- AS.Utt.6.71 śuṣkarevatyāṃ dhūpavarjyaḥ skandagrahokto vidhiḥ
| § 15535

vacāśvagandhāhiṅgulājasiddhārthakairudvartanam |
§ 15536

- sarṣapatailaṃ vacāsiddhaṃ netrapūraṇam | | § 15537
kākagṛdhragardabhaśakṛdbhirlepaḥ | § 15538 AS.Utt.6.72
- 5 kulīrakapālaśalyakaśuktīmeṣaśṛṅgahayakharajāhakaha-
stinakhanakularomabhirdhūpaḥ sarvagrahaghnaḥ | | § 15539
kulmāṣairmadyena śuṣkamāṃsena ca śuṣkavṛkṣe baliḥ AS.Utt.6.73
| § 15540
- tatraiva ca snānam | § 15541
10 mantraśca | | § 15542
upāsate yā satataṃ devyo vividhabhūṣaṇāḥ | § 15543 AS.Utt.6.74
lambā karālā vinatā tathaiva bahuputrikā | § 15544
revatī śuṣkanāmā ca sā te devī prasīdatu iti | | § 15545
bhavati cātra | § 15546 AS.Utt.6.75
- 15 anubandhānyathākṛcchraṃ grahāpāyepyupadravān |
§ 15547
bālāmayaṇīśedhoktabheṣajaiḥ samupācaret | | § 15548
iti ṣaṣṭho 'dhyāyaḥ | |
dvitīyaṃ kaumāraṇtraṃ sampūrṇam |

6.7 atha saptamo 'dhyāyaḥ |

- athāto bhūtavijñānīyaṃ nāmādhyāyaṃ vyākhyāsyāmaḥ | AS.Utt.7.1
§ 15551
- iti ha smāhurātreṇyādayo maharṣayaḥ | | § 15552
aṣṭādaśa bhūtādhipatayaḥ | § 15553 AS.Utt.7.2
- 5 tadyathā | § 15554
surāsuragandharvoragayakṣabrahmarākṣasarākṣasapi-
śācapretakūṣmāṇḍakākḥordamaukiraṇavetālapitaraḥ ṛṣi-
guruvṛddhasiddhāśca | § 15555
te punaḥ pṛthak koṭiparivārāḥ | § 15556
- 10 teṣāmapī cāparisaṅkhyeyaḥ parivāra ityananto bhūtal-
okaḥ | | § 15557
sarvo 'pi ca prāyeṇāhārakāmā niśārdhavicāriṇo bhayā- AS.Utt.7.3
nakā māṃsāsṛgvasāsīnaḥ | | § 15558
api ca | § 15559 AS.Utt.7.4
- 15 surāsurādisaṃvāsasaṃsargāttacchīlācāraḥ karmatayā ca
tatsaṃjñāṃ labhante | | § 15560

AS.Utt.7.5	teṣāṃ punaranupraveṣe kāraṇaṃ sadyaḥ pūrvakṛto vā viśeṣeṇa prajñāparādhāḥ § 15561	
AS.Utt.7.6	tena hi kāmakrodhalobhamohādijanitena praluptadh- amabhinnavratācāraśauco malīmasaḥ pūjyānatikrāmann- ātmānamupahanti § 15562	5
AS.Utt.7.7	tatastamātmahanamavatāragaveṣiṇo devādigrahā apy- anughnanti § 15563 tadvadunmādāpasmāropaplutacittaṃ tathā jvarādyā- mayopahatamapi § 15564	
AS.Utt.7.8	viśeṣataśca vraṇiṇaḥ pūyāsṛksnehagandhena § 15565 evamvidhāṃstu puruṣāneṣvāghātakāleṣvabhigaccha- nti § 15566	10
AS.Utt.7.9	tadyathā § 15567 pāpasya karmaṇaḥ samārambhe § 15568 pūrvakṛtasya vā pariṇāmakāle § 15569 ekasya vā śūnyagrhanivāse § 15570 catuṣpathādhiṣṭhāne vā § 15571 sandhyāvelāyāmaprayatabhāve vā pakṣasandhiṣu vā mithunībhāve § 15572 rajasvalābhigamane vā § 15573 viguṇe vādhyāpanahomabalimaṅgalaprayoge § 15574 niyamabrahmacaryavratabhāṅge vā § 15575 mahāhave vā § 15576 deśapurakulavināse vā § 15577 mahāgrahopagamane vā § 15578 striyā vā prajānanakāle § 15579 vividhabhūtāśucisaṃsparṣe vā § 15580 vamanavirecanarudhiraśrāve vā § 15581 aśucera prayatasya vā caityadevāyatanābhigamane vā § 15582	15 20 25 30
	māṃsamadhuguḍatilaṃadyocchiṣṭe vā § 15583 digvāsasi vā § 15584 niśi nagaracatuṣpathopavanaśmaśānābhigamane vā § 15585	
AS.Utt.7.10	dvijagurusurayatipūjyavyatikrame vā § 15586 tatrāvalokayanto janayanti manovikāraṃ surāsuragra- hāḥ § 15587 sprśanto gandharvāḥ § 15588	35

- samāviśanto bhujagāḥ | § 15589
 yakṣāścātmagandhamāghrāpayantaḥ | § 15590
 rākṣasā vāhayantodhiruhya | § 15591
 tathaiva piśācādyāḥ | § 15592
 5 darśayantaḥ pitarobhiśapanta ṛṣiguruvṛddhasiddhāḥ
 || § 15593
 tatra śīlavantaḥ cokṣācāraḥ śuklāambaradharaḥ tapa- AS.Utt.7.11
 ḥsvādhyāyaparaḥ prāyaḥ śuklapratipaditrayodaśyāḥ ca
 turdaśyāḥ paurṇamāsyāḥ vā devā grhṇanti | § 15594
 10 krodhanaḥ kadaryamātmāsambhāviṇaḥ kularūpaga-
 rviṭaḥ kṛṣṇadvādaśyāḥ kṛṣṇatrayodaśyāḥ sandhyayośc-
 āsurāḥ | § 15595
 priyanṛtagītavāditragandhamālyāmbaram paradāra-
 ataḥ cokṣācāraḥ prāyaścaturthyāmaṣṭabhyāḥ dvāda-
 15 śyāḥ caturdaśyāḥ ca gandharvāḥ | § 15596
 svapnaśīlaḥ capalamanimitrakrodhanamarthasiddhaḥ
 brāhmaṇaḥ prāyaḥ pañcabhyāḥ sandhyayormadhyāhne
 ca nāgāḥ | § 15597
 satvabalarūpagandharvadhanaśauryayuktaḥ mālyān-
 20 ulepanahāsyapriyamativyākaraṇaḥ prāyaḥ śuklasapta-
 myāmekādaśyāḥ ca yakṣāḥ | | § 15598
 svādhyāyatapovratacaryādevayatigurupūjāraṭaḥ bhr- AS.Utt.7.12
 aṣṭaśaucaḥ vā brāhmaṇamabrāhmaṇaḥ vā brahmav-
 ādinaḥ sūraḥ māninaḥ devāgārasalilakrīḍanapriyaḥ
 25 ca skhalitabrahmacaryaḥ prāyaḥ śuklapañcamyāmaṣṭa-
 myāḥ pūrṇacandradarśane sandhyāsu ca | § 15599
 brahmarākṣasāḥ | | § 15600
 hīnasatvaḥ piśunaḥ stenaḥ lubdhaḥ śaṭhaḥ prāyo AS.Utt.7.13
 dvitīyāṭṛṭīyāṣṭamīṣu rākṣasapiśācādayaḥ | § 15601
 30 kalipānapriyamasūyāvantaḥ paruṣabhāṣiṇaḥ bahvāś-
 inaḥ ca kṛṣṇanavamīdvādaśyorniśi ca rākṣasāḥ | | § 15602
 ātmaślāghinaḥ kūṭasākṣyapradamaḥ paropatāpinaḥ ca AS.Utt.7.14
 caturdaśyāḥ piśācādayaḥ | | § 15603
 mātāpitṛguruvṛddhasiddhācāryopasevinaḥ prāyo da- AS.Utt.7.15
 35 śamyāmamāvāsyāḥ ca pitarāḥ | § 15604
 tadvidhameva ca prāyaḥ ṣaṣṭhyāḥ navamyāḥ ca gur-
 uvṛddhasiddhāḥ | § 15605

- tathaiva ca snānaśuciviviktasevinaṃ dharmasāstraśru-
tikāvyaakuśalamrṣayaḥ | | § 15606
- AS.Utt.7.16 teṣāṃ tu grahīṣyatām pūrvarūpāṇi bhavanti | § 15607
tadyathā | § 15608
- devagobrāhmaṇatapasvināṃ hiṃsārucitvaṃ nṛśasā- 5
bhiprāyatā kopanatvamaratirojovarnacchāyābalavapuṣāṃ
copataptiḥ svapne devādibhirbhatsanaṃ pravartanaṃ ca
| | § 15609
- AS.Utt.7.17 tatra saumyadr̥ṣṭiṃ gambhīramapradhr̥ṣyamakopanaṃ
śucimanidraṃ bhojanānabhilāṣiṇamalpasvedamūtrapurī- 10
ṣavācaṃ saṃskṛtavādiṇaṃ devadvijagurubhaktaṃ śukla-
mālyāambarasaritpulinaśailoccabhavanadadhikṣīrasurabhi-
priyaṃ cirādakṣiṇī nimīlayantaṃ varapradātāraṃ śubha-
gandhaṃ varcasvinaṃ phullapadmopamamukhaṃ deva-
grahena gr̥hītaṃ vidyāt | | § 15610 15
- AS.Utt.7.18 tatrāpi govṛṣamiva nadantaṃ dīptamukhanayanamād-
īptena svareṇa sarvamābhāṣamāṇamīśvareṇa | § 15611
medhastanitavidyudvṛṣṭīrvācā visṛjantamindreṇa | § 15612
dhanāni vācā prayacchantamācchindantaṃ ca dhanad-
ena | § 15613 20
- AS.Utt.7.19 surāsavasamagandhaṃ kāṣṭhatṛṇarajjvādi sarvaṃ pās-
amabhimanyamānaṃ varuṇena | | § 15614
jihmadr̥ṣṭiṃ duṣṭātmānaṃ krodhanamatṛptaṃ sasved-
agātraṃ devabrāhmaṇagurudveṣiṇaṃ nirbhayaṃ abhim-
āninaṃ sūraṃ vyavasāyinaṃ rudro 'hamindrohamupe- 25
ndro 'haṃ skando 'haṃ viśākho 'hamityādi bhāṣamāṇaṃ
vikṛtavācamasakṛddhasantaṃ surāmiṣaruciṃ dantairna-
khaīśca parān hiṃsantamasureṇa | | § 15615
- AS.Utt.7.20 svācāraṃ hr̥ṣṭātmānaṃ śubhagandhamalpavyavahā-
raṃ nṛtyantaṃ gāyantaṃ mukhavādyāni kurvantaṃ pri- 30
yodyānapulinaraktavastrasnānamālyānulepanadhūpāṇna-
pānahāsālilāśṛṅgārakathāgāndharvaṃ gandharveṇa | § 15616
tatrāpi śīro dhunānaṃ kalahaṃ kurvantaṃ saṃrambh-
eṇa jāgarūkaṃ paṭhantaṃ hasantaṃ hasanena | | § 15617
- AS.Utt.7.21 krodhanamaniśaṃ viśvasantaṃ bhramantaṃ ātapatrāt 35
trasyantaṃ raktākṣaṃ stabdhadr̥ṣṭiṃ jihvāṃ lolayantaṃ
sr̥kviṇyau lihānamadhomukhasāyinaṃ calaṃ vakragāmi-
naṃ bilamavalokya sarpavadūrdhvaṃ prasarantaṃ jalau-

ghaghanadundubhisvanairhṛṣyantam kṣīraghṛtaguḍama-
dhusnānamālyapriyam gātrāṇi kampayantam dantaiḥ kh-
ādantam jale 'vatīṇamuttaraṇamanicchantamurageṇa ||
§ 15618

- 5 asakṛt svapnarodanahāsanṛtyagītāpāṭhakathānnapāna- AS.Utt.7.22
snānamālyadhūpagandharaktavastraratim raktatrastavipl-
utākṣam drutam sagarvam mattamiva gacchantam vastr-
āntamutkarṣayantam calitāgrahastam bahubhāṣiṇam str-
īlolupam madyāmiṣapriyam sannahya śāstram mṛgayā-
10 māṇamatibalamavyatham hṛṣtam tuṣṭamalparoṣam kiṃ
kasmāi dadāmīti vādinam śubhagandham varcasvinam
dvijātivaidyaparibhāvinam rahasyabhāṣiṇam yakṣeṇa ||
§ 15619

- 15 tatrāpi hṛṣitaromāṇamūrdhvekṣaṇam prahrṣṭanaya- AS.Utt.7.23
nam caṇḍam paruṣam mahāninādam maṇivareṇa | § 15620
rahohasitanṛtyagītānyācarantamākīrṇe maunamāseva-
mānam vikaṭeṇa || § 15621

- 20 hāsanṛttapriyamākrośiṇam pradhāvinam devadvija- AS.Utt.7.24
bhiṣagdveṣiṇam mantravedaśāstrābhīdhāyinaṃ kāṣṭhaśā-
strādibhiścātmānamāghnantam chidraprahāriṇam vaidy-
arandhrānveṣiṇam bhoḥśabdavādinam paruṣam raudrac-
eṣṭam śīghragāminam brahmarākṣasena | § 15622

- 25 tatrāpi vikṛtasvaram bhāṣayantamutrāsayantam bra-
hmavādinam saṃskṛtabhāṣiṇam bahuśastoyam yācantam
yajñasenena || § 15623

- 30 sakrodhadṛṣṭim bhrukuṭimudvahantam bhairavāsyam AS.Utt.7.25
tvaritamabhīdhāvantaṃ ruvantaṃ sasambhramam prah-
arantaṃ naṣṭanīdrām niśāvicāriṇamannadveṣiṇamanāhā-
ramapyatibalinamannakāle hasantaṃ nirlajjam sūram roṣ-
aṇamapriyavādinamaśuciṃ sṛimadyamāṃsaraktamālyā-
priyam raktamāmiṣam vā dṛṣṭvoṣṭhau parilihantaṃ dīnam
śaṅkitaṃ dhāvantaṃmakasmādrudantaṃ hasantaṃ gāya-
ntam nṛtyantaṃ nirarthakaṃ paribhāṣamāṇam rākṣasena
| § 15624

- 35 tatrāpi paruṣacchaviṃ bhūmiṃ tāḍayantamakasmādr-
udantaṃ viśākhena | § 15625

bhinnagadgadakaṇṭhamaṅgāni bhañjayantaṃ jihvāṃ
parilihānamakṣamālayā japamāṇam śaucamabhīkṣṇam ku-
rvāṇam saṅgamena | § 15626

meghavidyududayāyāsate krudhyantaṃ jalavṛṣṭiṃ samantānmanyamānaṃ śakaṭaniṣpīdinaṃ vidyunmālinā |
§ 15627

āmamāṃsapalalamūlakāpūpaparamānnayācinaṃ rūkṣacchaviṃ virūpākṣeṇa | | § 15628 5

AS.Utt.7.26

asvathacittam naikatra tiṣṭhantaṃ paridhāvinam dayitanṛtyagītahāsocchiṣṭamadyamāṃsaśūnyanivāsaratiṃ purastādabhighnantaṃ nirbhatsanāddīnaśaṅkitavadanaṃ nakhairātmavapuṣi likhantaṃ naṣṭasmṛtiṃ baddhābaddhabhāṣiṇamakasmādrudantaṃ duḥkhānyāvedayamānamudhvastarūkṣadehasvaram durgandhamaśuciṃ nagnaṃ malinaṃ rathyācailatṛṇābharaṇam saṅkarakūṭakāṣṭhāsvārohiṇam lolaṃ bahvāśinaṃ piśācena | § 15629 10

tatrāpi bhojanaṃ drṣṭvā hasantaṃ visvaram krośantaṃ nityabhītaṃ kaśmalena | § 15630 15

sarvagātrāṇi spandayantaṃ muhurmuhurdhāvantaṃ bhīṣayamāṇam kuśena | § 15631

vaidyam drṣṭvā kupyantaṃ bhramadbhojinaṃ bahvāśinaṃ bhasmaguṇṭhanaśayanaṃ striyo mārge rundhānam mūtrapuriṣavimardinaṃ nistejasā | § 15632 20

pretākṛticeṣṭāgandham tṛṇacchedinaṃ bhītamāhāradveṣiṇam pretena | | § 15633

AS.Utt.7.27

bahupralāpamugravākyaṃ vilambitagatiṃ kṛṣṇavadanaṃ śūnapralambavṛṣaṇam kūśmāṇḍena | | § 15634

AS.Utt.7.28

nagnaṃ dhāvantaṃ makasmādaśmakāṣṭhādi grhītvā bhramantaṃ tṛṇacīramālyanivasanamutrastadrṣṭiṃ paruṣābhidhāyinaṃ śmaśānaśūnyaikavṛkṣarathyāniṣeviṇam tilānnamadyāmiṣasaktadrṣṭiṃ kākhordena | | § 15635 25

AS.Utt.7.29

ugravādinam raktatrastanetramannābhilāṣiṇamudakaṃ prārthayamānam maukiraṇena | | § 15636 30

AS.Utt.7.30

satyavādinam parivepinaṃ dhūpagandhamālyaratimatidnīdrāluṃ vetālena | | § 15637

AS.Utt.7.31

aprasannadrṣṭiṃ calannetrapakṣmāṇam śaṅkitekṣaṇam dīnavadanaṃ saṃśuṣkatāluṃ nidrāluṃ pratihatavācama pasavyavastramalpāgnimarocakinaṃ tilaguḍapāyasamāmsaruciṃ ca pitṛgrahēna | | § 15638 35

AS.Utt.7.32

rṣiguruvrddhasiddhānāmābhīśāpānudhyānānurūpavihāravāhārāhāram tadgrahēna grhītam vidyāditi | § 15639

- bhavati cātra | | § 15640
 lakṣayet jñānavijñānavākceṣṭābalapauruṣam | § 15641 AS.Utt.7.33
 puruṣe 'pauruṣam yatra tatra bhūtagrahaṃ vadet | |
 § 15642
 5 kumāravṛndānugataṃ nagnamuddhatamūrdhajam | AS.Utt.7.34
 § 15643
 asvasthanamasam dairghyakālikam sagraham tyajet
 | | § 15644
 iti saptamo 'dhyāyaḥ | |

6.8 atha aṣṭamo 'dhyāyaḥ |

- athāto bhūtapraṭiṣedham nāmādhyāyam vyākhyāsyāmaḥ AS.Utt.8.1
 | § 15646
 iti ha smāhurātreṣṭreyādayo maharṣayaḥ | | § 15647
 bhūtaṃ jayedahimsecchuṃ japahomabalivrataiḥ | § 15648 AS.Utt.8.2
 5 tapaḥśīlasamādhānajñānadānadayādibhiḥ | | § 15649
 hiṅguvyoṣālanaipālīlaśunārkaḥ | § 15650 AS.Utt.8.3
 ajalomīsagolomī bhūtakeśī vacā latā | | § 15651
 kukkuṭisarpagandhākhyātilāḥ kāṇavikāṇike | § 15652 AS.Utt.8.4
 vajraproktā vayasthā ca śṛṅgī mohanavalyapi | | § 15653
 10 srotojāñjanarakṣoghaṇam rakṣoghaṇam cānyadauṣadham AS.Utt.8.5
 | § 15654
 kharāśvaśvāviḍuṣṭrarkṣagodhānakulaśalyakāt | | § 15655
 dvīpimārjāragosimhavyāghrasāmudrasatvataḥ | § 15656 AS.Utt.8.6
 carmapittadvijanakhā varge 'smin sādhyet ghṛtam | |
 15 § 15657
 purāṇamathavā tailaṃ navam tatpānanasyayoḥ | § 15658 AS.Utt.8.7
 abhyaṅge ca prayoktavayameṣāṃ cūrṇam ca dhūpane
 | | § 15659
 ebhiśca gulikāṃ yuñjyādañjane sāvapīḍane | § 15660 AS.Utt.8.8
 20 pralepe kalkameteṣāṃ kvāthaṃ ca pariṣecane | § 15661
 prayogo 'yam grahonmādān sāpasmārān śamaṃ nayet
 | | § 15662
 gajāhvāpippalīmūlavvyoṣāmalakasarsapān | § 15663 AS.Utt.8.9
 godhānakulamārjāraśaśapittaprapeṣitān | § 15664
 25 nāvanābhyaṅgasekeṣu vidadhīta grahāpahān | | § 15665

AS.Utt.8.10	aśvaśvāśvatarolūkakaṅkagr̥dhnaśṛgārajā § 15666 viṭkharoṣṭravarāhācca tayā tailaṃ vipācitam § 15667 piṣṭayā bastamūtreṇa nāvanādiṣu pūjitam § 15668	
AS.Utt.8.11	śirīṣapuṣpaṃ laśunaṃ śuṅṭhīm siddhārthakaṃ vacām § 15669	5
	mañjiṣṭhāṃ dve niṣe kṛṣṇāṃ bastamūtreṇa peṣayet § 15670	
	chāyāśuṣkā kṛtā vartiḥ matsyapittadrutāñjanam § 15671	
AS.Utt.8.12	naktamālaphalam vyoṣaṃ bilvasyonākayorjātā § 15672 haridre ca kṛtā vartiḥ pūrvavannayanāñjanam § 15673 vayasthā hiṅgu kaṭukā ṣaḍgranthā saindhavaṃ tathā § 15674	10
AS.Utt.8.13	siddhārthakavacāhiṅgupriyaṅgurajanīdvayam § 15675 mañjiṣṭhāśvetakaṭabhīvarāśvetādrikarṇikāḥ § 15676	15
AS.Utt.8.14	nimbasya patraṃ bajim tu naktamālaśirīṣayoḥ § 15677 surāhvam tryūṣaṇam sarpirgomūtre taiścaturguṇe § 15678	
AS.Utt.8.15	siddham siddhārthakaṃ nāma pāne nasye ca yojitam § 15679	20
	grahān sarvān nihantyāśu viśeṣādāsūrān grahān § 15680	
AS.Utt.8.16	kṛtyālakṣmīviṣonmādajvarāpasmārapāpmajit § 15681 ebhirevauşadhairbastavāriṇā kalpito 'gadah § 15682	
AS.Utt.8.17	pānanasyāñjanālepasnānodgharṣaṇayojitaḥ § 15683 guṇaiḥ pūrvavaduddiṣṭo rājadvāre ca siddhikṛt § 15684	25
AS.Utt.8.18	siddhārthakavyoṣavacāśvagandhā niśādvayam hiṅgu- palāṅḍukandam § 15685 bījaṃ karañjāt kusumaṃ śirīṣāt phalaṃ ca valkaṃ ca kapitthavṛkṣāt § 15686	30
AS.Utt.8.19	samāṇimanthaṃ sanataṃ sakuṣṭhaṃ syonākamūlaṃ kiṇihī sitā ca § 15687 bastasya mūtreṇa subhāvitaṃ tat pittena gavyena gu- ḍān vidadhyāt § 15688	35
AS.Utt.8.20	duṣṭagrahonmādatamoniśāndhānudbandhakān vārin- imagradehān § 15689	

- digdhāhatān darpitasarpadaṣṭām stesādhayantyañjan-
 anasyalepaiḥ | | § 15690
- kārpāsāsthimayūrapatrabṛhatīnirmālyapiṇḍītaka | § 15691 AS.Utt.8.21
- 5 tvagvāṃśībr̥ṣadamśaviṭ tuṣavacākeśāhinirmocanaiḥ |
 § 15692
- nāgendradvijaśṛṅgahiṅgumaricaistulyaiḥ kṛtaṃ dhūp-
 anam | § 15693
- skandonmādapiśācarākṣasasurāveśagrahaghaṇam param
 | | § 15694
- 10 trikaṭukadalakuṃkumagranghikakṣārasimhī niśādār- AS.Utt.8.22
 usiddhārthayugmāmbuśakrāhvayaiḥ | § 15695
- sitalaśunaphalatrayośīratiktāvaca tutthayaṣṭībalālohit-
 ailāśilāpadmakaiḥ | | § 15696
- viṣātārksyaśailaiḥ sacavyāmayaiḥ kalkitaiḥ | § 15697 AS.Utt.8.23
- 15 ghṛtamanavamaśeṣamūtrāṃśāsiddham matam bhūta-
 rāvāhvayam pānatastadgrahaghaṇam param | | § 15698
- natamadhukakarañjalākṣāpaṭolīsamaṅgāvaca | § 15699 AS.Utt.8.24
- pāṭalīhinguśiddhārthasimhīniśāyuglatārohiṇaiḥ | | § 15700
- badarakaṭuphalatrikākāṇḍadārūkrimighnājagandhāma- AS.Utt.8.25
 20 rā | § 15701
- ṅkolakośātakīśigrunimbāmbudendrāhvayaiḥ | | § 15702
- gadaśukatrupuṣpabījograyaṣṭyadrikarṇīnikumbhāgni | AS.Utt.8.26
 § 15703
- bilvaiḥsabhaiḥkalkitairmūtravargeṇa siddham ghṛtam
 25 | | § 15704
- vidhivinirhitamāśu sarvaiḥkramairyojitam hantisarva- AS.Utt.8.27
 grahonmādakuṣṭhajvarāmstanmahābhūtarāvam smṛtam | |
 § 15705
- grahā gr̥hṇanti ye yeṣu teṣāṃ teṣu viśeṣataḥ | § 15706 AS.Utt.8.28
- 30 dineṣu balihomādīn prayuñjīta cikitsakaḥ | | § 15707
- snānavastravasāmāṃsamadyakṣīraguḍādi ca | § 15708 AS.Utt.8.29
- rocate yadyadā yebhyastatteṣāmāharetadā | | § 15709
- ratnāni gandhamālyāni bījāni madhusarpiṣī | § 15710 AS.Utt.8.30
- bhakṣyāśca sarve sarveṣāṃ sāmānyo vidhurityayam | |
 35 § 15711
- suraṣirguruṃvṛddhebhyaḥ siddhebhyaśca surālaye | AS.Utt.8.31
 § 15712
- diśyuttarasyāṃ tatrāpi devāyopaharet balin | | § 15713

AS.Utt.8.32	paścimāyāṃ yathākālaṃ daityabhūtāya catvare § 15714 gandharvāya gavāṃ mārge savastrābharaṇaṃ balim § 15715	
AS.Utt.8.33	pitṛnāgagrahe nadyāṃ nāgebhyaḥ pūrvadakṣiṇe § 15716	5
AS.Utt.8.34	yakṣāya yakṣāyatane saritorvā samāgame § 15717 catuṣpathe rākṣasayorbhīmeṣu gahaneṣu vā § 15718 rakṣasāṃ dakṣiṇasyāṃ tu pūrvasyāṃ brahmarakṣasāṃ § 15719	
AS.Utt.8.35	śūnyālaye piśācāya paścimāṃ diśamāsthite § 15720 śuciśuklāni mālyāni gandhāḥ kṣaireyamodanam § 15721	10
	dadhicchatraṃ ca dhavalaṃ devānāṃ baliriṣyate § 15722	
AS.Utt.8.36	hiṅgusarṣapaṣaḍgranthāvyoṣairardhapalonmitaiḥ § 15723 caturguṇe gavāṃ mūtre ghṛtaprasthaṃ vipācayet § 15724	15
AS.Utt.8.37	tatpānanāvanābhyaṅgairdevagrahavimokṣaṇam § 15725 nasyāñjanaṃ vacāhiṅgulaśuṇam bastavāriṇā § 15726	
AS.Utt.8.38	daitye balirbahuphalaḥ sośīrakamalotpalaḥ § 15727	20
AS.Utt.8.39	nāgānāṃsumanolājaguḍāpūpaguḍaudanaiḥ § 15728 paramānnamadhukṣīrakṣṇamṛnnāgakesaraiḥ § 15729 vacāpadmapurośīraraktotpaladalairbaliḥ § 15730	
AS.Utt.8.40	śvetapatraṃ ca lodhraṃ ca tagaraṃ nāgasarṣapāḥ § 15731	25
AS.Utt.8.41	śītena vāriṇā piṣṭaṃ nāvanāñjanayorhitam § 15732 yakṣāṇāṃ kṣīradadhyājyamiśrakaudanaguggulu § 15733 devadārūtpalaṃ padmamusīraṃ vastrakāñcanam § 15734	
AS.Utt.8.42	hiraṇyaṃ ca baliryojyo mūtrājyākṣīramekataḥ § 15735 siddhaṃ samonmitaṃ pānanāvanābhyañjane hitam § 15736	30
AS.Utt.8.43	harītakī haridre dve laśuno maricaṃ vacā § 15737 nimbapatraṃ ca bastāmbukalkitaṃ nāvanāñjanam § 15738	35
AS.Utt.8.44	brahmarakṣobaliḥ siddhaṃ yavānāṃ pūrṇamāḍhakam § 15739	

- toyasya kumbhaḥ palalaṃ chatraṃ vastraṃ vilepanam
 | | § 15740
- gāyatrīvimśatipalakvāthe 'rdhapalikaiḥ pacet | § 15741 AS.Utt.8.45
 tryūṣaṇatriphalāhiṅguṣaḍgranthāmisisarṣapaiḥ | | § 15742
- 5 sanimbapatralaśunaiḥ kuḍavān sapta sarpiṣaḥ | § 15743 AS.Utt.8.46
 gomūtre triguṇe pānanasyābhyaṅgeṣu taddhitam | |
 § 15744
- rakṣasāṃ palalaṃ śuklaṃ kusumaṃ miśrakaudanam | AS.Utt.8.47
 § 15745
- 10 baliḥ pakvāmamāmsāni niṣpāvā rudhirokṣitāḥ | |
 § 15746
- naktamālaśirīṣatvaṅmūlapuṣpaphalāni ca | § 15747 AS.Utt.8.48
 tadvacca kṛṣṇapāṭalyā bilvamūlaṃ kaṭutrikam | | § 15748
 hiṅgvindrayavasiddhārthalaśunāmālakīphalam | § 15749 AS.Utt.8.49
- 15 nāvanāñjanayoryojyo bastamūtradruto 'gadaḥ | | § 15750
 ebhireva gḥṛtaṃ siddham gavaṃ mūtre caturguṇe | AS.Utt.8.50
 § 15751
- rakṣograhān vārayate pānābhyañjananāvanaiḥ | | § 15752
 piśācānāṃ baliḥ sīdhuḥ piṅyākaḥ palalaṃ dadhi | AS.Utt.8.51
 20 § 15753
- mūlakaṃ lavaṇaṃ sarpiḥ sabhūtaudanayāvakaṃ | |
 § 15754
- haridrādvayamañjiṣṭhāmisisaindhavanāgaram | § 15755 AS.Utt.8.52
 hiṅgupriyaṅgutrikaṭurasonatriphalāvacaḥ | | § 15756
 25 pāṭalīśvetakaṭabhīśirīṣakusumairghṛtam | § 15757 AS.Utt.8.53
 gomūtrapādikaṃ siddham pānābhyañjanayorhitam | |
 § 15758
- bastāmbupiṣṭaistaireva yojyamañjananāvanam | | § 15759 AS.Utt.8.54
 devarṣipitṛgandharve tīkṣṇaṃ nasyādi varjayet | § 15760 AS.Utt.8.55
 30 sarpiṣpānādi mṛdvasmin bhaiṣajyamavacārayet | |
 § 15761
- ṛte piśācāt sarveṣu pratikūlaṃ ca nācaret | § 15762 AS.Utt.8.56
 savaidyamāturaṃ ghnanti kruddhāste hi mahaujasah
 | | § 15763
- 35 īśvaram dvādaśabhujam nāthamāryāvalokitam | § 15764 AS.Utt.8.57
 sarvavyādhicikitsāṃ ca japansarvagrahānjayet | § 15765
 tathonmādānapasmārānanyam vā cittaviplavam | |
 § 15766

- AS.Utt.8.58 mahāvidyāṃ ca māyūrīṃ śucistaṃ śrāvayet sadā ||
§ 15767
- AS.Utt.8.59 bhūteṣaṃ pūjayet sthāṇuṃ pramathākhyāṃśca tadga-
ṇān | § 15768
- japan siddhāṃśca tanmantrān grahān sarvānapohati 5
|| § 15769
- AS.Utt.8.60 yaccānantarayoh kiñcidvaksyate 'dhyāyayorhitam |
§ 15770
- yaccoktamiha tat sarvaṃ prayuñjīta parasparam ||
§ 15771 10
- iti aṣṭamo 'dhyāyaḥ ||

6.9 atha navamo 'dhyāyaḥ |

- AS.Utt.9.1 athāta unmādapraṭiṣedhaṃ nāmādhyāyaṃ vyākhyāsyā-
maḥ | § 15773
- iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ || § 15774
- AS.Utt.9.2 ṣaḍunmādā bhavanti vātapittakaphasannipātādhiviṣa-
nimittāḥ | § 15775 5
- tatronmādo nāma ya unmārgagaiḥ śārīramānasairdoṣ-
airmanaso madaḥ || § 15776
- AS.Utt.9.3 teṣāṃ punarunmārgagatve hetuḥ śamalaṃ vikṛtopahi-
tamahitamanucitamannapānavidhinirapekṣamāhārajātama-
tyupakṣīṇadehānāṃ vyavāyavyādhivegasamudgame viṣ- 10
amaśārīraceṣṭopasevā devadvijagurūllaṅghanam vā rāga-
dveṣajanitābhirādhibhirmanovighāto viṣopaviṣagaropay-
ogo vā || § 15777
- AS.Utt.9.4 ebhirhīnasatvasya manasyupahate buddhau pracalitā-
yāmatyudīrṇatvāddoṣāḥ prakupitā hṛdayamupasṛtya ma- 15
novahāni srotāṃsyāvṛtya janayantyunmādam || § 15778
- AS.Utt.9.5 tatra śīrasaḥ sūnyatā cakṣuṣorasvasthatvaṃ svanaḥ ka-
rṇayorucchvāsādhikyamāsyasaṃsravaṇamannānabhilāṣo 'ro-
cako 'vipāko hṛdayagraho 'sthāne dhyānāyāsasammoh-
odvegāḥ satataṃ romaharṣo jvaro 'bhīkṣṇamunmattaci- 20
ttatvamudarditvamarditākṛtikaraṇam vyādheḥ svapne ca
darśanamabhīkṣṇam bhrāntacittacalitānavasthitānāmapr-
aśastānāṃ rūpāṇāṃ tilapīḍakavaccakrādhirohaṇam vāta-

- kuṇḍalikābhirunmathanaṃ nimajjanaṃ kaluṣāṅāmambh-
 asāmāvarteṣu cakṣuṣoścāpasarpaṇāmīti doṣanimittānām-
 unmādānām pūrvarūpāni | § 15779
- 5 tato 'nantaramunmādābhinirvṛttireva | | § 15780
 § 15781 sāmānyaliṅgaṃ manobuddhismṛtyādīsampramoṣaḥ | | AS.Utt.9.6
- tataśca deho hatasārathiriva ratho 'karṇadhāra iva cā-
 psu plavaḥ sukhaduḥkhācāradharmādharmapralupto 'ka-
 smād bhramati | | § 15782 AS.Utt.9.7
- 10 tatravātādashānasmitahasitanṛttagītavāditravāgaṅga-
 vikṣepavāgbhedabhrū vikṣeparodanakrośanāsphoṭanāni
 paryaṭanamajasramāsyāt phenāgamo yānamayānairala-
 ṅkaraṇamanalāṅkārikairdravyairlobho 'bhyavahāryeṣu la-
 bdheṣu cāvamānastīvraṃ mātsaryaṃ kārśyaṃ pārūṣyam-
 15 utpiṇḍitāruṅākṣatā jīrṇe 'nne cātibalavatvam | | § 15783
 § 15784 pittāt krodhaḥ santarjanamakasmānmuṣṭiloṣṭakāṣṭha-
 śastrairabhidravaṇaṃ nagnatā pracchāyaśīśirābhirātirud-
 akābhilāṣaḥ santāpaḥ pītāvasraṃsanamanimittamanala-
 jvalanopaśaṅkāhni tārakādarśanaṃ tāmraharitahāridrasa-
 20 mṛabdhākṣatvaṃ ca | | § 15784
 § 15785 kaphādalpavākceṣṭhāratvamarocako vamathuruṣṇas-
 evā lālāsiṅghaṅakasravaṇaṃ rahaḥ kāmātā strīpriyatvaṃ
 nidrābībhatsatvaṃ śaucadveṣaḥ śvayathurāsyē śuklastim-
 itamalāvīlākṣatā bhukte rātrau ca balavatvamīti | § 15785
 25 bhavati cātra | | § 15786
 § 15787 sarvāyatanasamsthānasannipāte tadātmakam | AS.Utt.9.11
 § 15788 unmādaṃ dāruṇaṃ vidyātaṃ bhiṣak parivarjayet | |
- dhanakāntādināśena duḥsahēnābhiṣaṅgavān | § 15789 AS.Utt.9.12
- 30 pāṇḍurdīno muhurmuhyān hāheti paridevate | | § 15790
 § 15791 rodityakasmāt smayate tadguṇān bahumanyate | AS.Utt.9.13
 § 15792 śokakliṣṭamanā dhyāyan jāgarūko viceṣṭate | | § 15792
 § 15793 viṣeṇa śyāvavadano naṣṭacchāyo 'balendriyaḥ | AS.Utt.9.14
 § 15794 vegāntare 'pi sambhrānto raktākṣastaṃ vivarjayet | |
- 35 § 15795 athānilaja unmāde snehapānaṃ prayojayet | AS.Utt.9.15
 § 15796 pūrvamāvṛtamārge tu sasnehaṃ mṛduśodhanam | |

AS.Utt.9.16	kaphapittodbhave 'pyādau vamanam savirecanam § 15797	
	snigdhāsvinnasya bastīmśca śirasaśca virecanam § 15798	
	tathāsyā śuddhadehasyā prasādam labhate manaḥ § 15799	5
AS.Utt.9.17	snehakāle ca vātotthe tailam śarīṣamiṣyate § 15800 mahākalyāṇakam paitte pañcagavyam kaphodbhave § 15801	
AS.Utt.9.18	ithamapyanuvṛttau tu tīkṣṇam nāvanamañjanam § 15802	10
AS.Utt.9.19	harṣaṇāśvāsanotrāsabhayatāḍanatarjanam § 15803 abhyaṅgodvartanālepadhūpān pānam ca sarpiṣaḥ § 15804	
	yuñjyāttāṃni hi śuddhasyā nayanti prakṛtiṃ manaḥ § 15805	15
AS.Utt.9.20	hiṅgusauvarcalavyoṣairdvipalāṃśairghṛtādhakam § 15806 siddham samūtramunmādabhūtāpasmāranut param § 15807	
AS.Utt.9.21	dvau prasthau svarasātbrahmyā ghṛtaprastham ca sā- dhitam § 15808	20
	vyoṣāsyāmātrivṛdbimbīśaṅkhapuṣpīnṛpadrumaiḥ § 15809	
AS.Utt.9.22	sasaptalākṛmiharaiḥ kalkitairakṣasammitaiḥ § 15810 palavṛdhyā prayuñjīta param mātrācatuṣpalam § 15811	25
AS.Utt.9.23	unmādakuṣṭhāpasmāraharam vandhyāsutapradam § 15812	
	vāksvarasmṛtamedhākṛddhanyam brāhmīghṛtam smṛ- tam § 15813	30
AS.Utt.9.24	varāviśālāvaḍhrailādevadārvelavālukaiḥ § 15814 dviśārivādvirajanīdvisthirāphalinīnataiḥ § 15815	
AS.Utt.9.25	brhatīkuṣṭhamañjiṣṭhānāgakesaradāḍimaiḥ § 15816 vellatālīsapatrilāmālatīmukulotpalaiḥ § 15817	
AS.Utt.9.26	sadantīpadmakahimaiḥ karṣāṃśaiḥ sarpiṣaḥ pacet § 15818	35
	prastham bhūtagrahonmādakāsāpasmārasūdanam § 15819	

- pāṇḍukaṇḍūviṣe śoṣe mehe mohe jvare gare | § 15820 AS.Utt.9.27
 aretasyalparajasi daivopahatacetasi || § 15821
 amedhasi skhaladvāci smṛtikāme 'lpapāvake | § 15822 AS.Utt.9.28
 balyaṃ maṅgalyamāyusyaṃ kāntisaubhāgyapuṣṭidam
 5 | § 15823
 kalyāṇakāmidam sarpiḥ śreṣṭham puṃsavanaṣe ca ||
 § 15824
 ebhyo dvisārivādīni jale paktvaikaviṃśatim | § 15825 AS.Utt.9.29
 jale tasmin pacet sarpirgrṣṭikṣīracaturguṇam || § 15826
 10 vīrādvimedākākolīkapīkacchūviṣāṇibhiḥ | § 15827 AS.Utt.9.30
 sūpyaparṇīyutairetanmahākalyāṇakaṃ param | § 15828
 br̥ṃhaṇaṃ sannipātaghnaṃ pūrvasmādadhikaṃ guṇ-
 aiḥ || § 15829
 jaṭilā pūtanā keśī cāraṭī markaṭī vacā | § 15830 AS.Utt.9.31
 15 trāyamāṇā jayā vīrā corakaḥ kaṭurohiṇī || § 15831
 kāyasthā sūkarī chatrā sāticchatrā palaṅkaṣā | § 15832 AS.Utt.9.32
 mahāpuruṣadantā ca vayasthā nākulīdvayam || § 15833
 kaṭambharā vṛścikālī śālīparṇī ca tairghṛtam | § 15834 AS.Utt.9.33
 siddham cāturthikonmādagrahāpasmāranāśanam ||
 20 § 15835
 mahāpaiśācakaṃ nāma ghṛtametadyathāmṛtam | § 15836 AS.Utt.9.34
 buddhimedhāsmṛtikaraṃ bālānāṃ cāṅgavardhanam
 || § 15837
 25 laśunānāṃ śataṃ triṃśadabhayātryūṣaṇāt palam | AS.Utt.9.35
 § 15838
 gavyacarmamaṣīprastho dvyāḍhakaṃ kṣīramūtrayoḥ
 || § 15839
 30 purāṇasarpīṣaḥprasthamebhiḥ siddham prayojayet | AS.Utt.9.36
 § 15840
 hiṅgucūrṇapalaṃ śīte datvā ca madhumānikām ||
 § 15841
 taddoṣagantusambhūtānunmādān viṣamajvarān | § 15842 AS.Utt.9.37
 apasmārāṃśca hantyaśu pānābhyañjananāvanaiḥ ||
 § 15843
 35 kevalaṃ siddhamebhirvā ghṛtamuttamamātrayā | § 15844 AS.Utt.9.38
 purāṇaṃ pāyayitvainam śvabhre rundhyāt gr̥he 'thavā
 || § 15845
 etānausadhavargānvā vidheyatvamagacchati | § 15846 AS.Utt.9.39

- añjanodvartanālepanāvanādiṣu yojayet | | § 15847
- AS.Utt.9.40 aśvagandhājagandhogragandhālaśunasarṣapaiḥ | § 15848
- rāsnākāyasthagolomīyuktaistailaṃ vipācitam | | § 15849
- AS.Utt.9.41 gomūtrasadṛśaṃ pānanasyābhyaṅgānuvāsainaiḥ | § 15850
- AS.Utt.9.42 sarvonmādagrahālakṣmīpāpmāpasmāranāśanam | | § 15851
- śīriṣo madhukaṃ hiṅgu laśunastagaraṃ vacā | § 15852
- kuṣṭhaṃ ca bastamūtreṇa piṣṭhaṃ syānnāvanāñjanam
| | § 15853
- AS.Utt.9.43 tadvadvyoṣaṃ haridre dve mañjiṣṭhāhiṅgusarṣapāḥ |
§ 15854 10
- śīriṣabījaṃ conmādagrahāpasmāranāśanam | | § 15855
- AS.Utt.9.44 brāhmīmairīṃ viḍaṅgāni vyoṣaṃ hiṅgujaṭam mu-
ram | § 15856
- rāsnām viṣagnām laśunaṃ viśalyāṃ surasaṃ vacām
| | § 15857 15
- AS.Utt.9.45 jyotiṣmatīm nāgavinnāmanantām saharītakīm | § 15858
- kāmlīm ca hastimūtreṇa piṣṭvā chāyāviśoṣitā | § 15859
- vartinasyāñjanālepadhūpairunmādasūdanī | | § 15860
- AS.Utt.9.46 piṣṭvā phalānyapāmārgāddhiṅgulaṃ hiṅgupatrikām |
§ 15861 20
- vartirokroṣṭupittena maricārdhāṃśakāñjanam | § 15862
- unmādabhūtāpasmāre nṛṣu goṣu ca gocare | | § 15863
- AS.Utt.9.47 avapīḍāśca vividhāḥ sarṣapasnehasaṃyutāḥ | § 15864
- kaṭutailena cābhyaṅgo dhmāpayeccāsyā tadrajaḥ | |
§ 15865 25
- AS.Utt.9.48 sahiṅgutikṣṇadhūmaśca sūtrasthānodito hitaḥ | § 15866
- śṛgālaśalyakolūkajatukāvṛkabastajaiḥ | | § 15867
- AS.Utt.9.49 mūtrapittaśakṛllomanakhacarmabhirācaret | § 15868
- AS.Utt.9.50 dhūpadhūmāñjanābhyaṅgapradehapaṛiṣecanam | | § 15869
- dhūpayet satataṃ cainaṃ śvagomatsyaiḥ supūtibhiḥ | 30
§ 15870
- vātaśleṣmātmake prāyaḥ paittike tu praśasyate | | § 15871
- AS.Utt.9.51 tiktakaṃ jīvanīyaṃ ca sarpiḥ snehaśca miśrakaḥ | |
§ 15872
- AS.Utt.9.52 śītāni cānnapānāni madhurāṇi laghūni ca | § 15873 35
- vidhyet sirāṃ yathoktām vā tṛptaṃ medyāmiśasya vā
| § 15874
- nivāte śāyayedevaṃ mucyate mativibhramāt | | § 15875

- prakṣipyāsalile kūpe śoṣayedvā bubhukṣayā | § 15876 AS.Utt.9.53
 āśvāsayet suhr̥ttam vā vākyairdharmaṛthasaṁhitaiḥ | |
 § 15877
- brūyādiṣṭavināśaṁ vā darśayedadbhutāni vā | § 15878 AS.Utt.9.54
 5 baddham sarṣapatailāktam nyastam cottānamātape | |
 § 15879
- kapikacchvāthavā taptairlohatailajalaiḥ spr̥set | § 15880 AS.Utt.9.55
 kaśābhistāḍayitvā vā badhvā śvabhre vinikṣipet | |
 § 15881
- 10 athavā vītaśastrāśmajane santamase gr̥he | § 15882 AS.Utt.9.56
 sarpeṇodghṛtadaṁṣṭreṇa dāntaiḥ siṁhairgajaiśca tam
 | § 15883
- trāsayecchastrahastairvā kirātārātitaśkaraiḥ | | § 15884
 athavā rājapuruṣā bahirnītvā susaṁyatam | § 15885 AS.Utt.9.57
 15 bhīṣayeyurvadhenainam tarjayanto nṛpājñayā | | § 15886
 dehaduḥkhabhayebhyo hi param prāṇabhayaṁ matam AS.Utt.9.58
 | § 15887
- tena yāti śamaṁ tasya sarvato viplutaṁ manaḥ | § 15888
 20 siddhā kriyā prayojyeyaṁ deśakālādyapekṣayā | |
 § 15889
- iṣṭadravyavināśāttu mano yasyopahanyate | § 15890 AS.Utt.9.59
 tasya tatsadr̥śaprāptisāntvāśvāsaiḥ prasādayet | | § 15891
 kāmaśokabhayakrodhahaṛṣersyālobhasambhavān | § 15892 AS.Utt.9.60
 parasparapratidvandvairebhireva śamaṁ nayet | | § 15893
 25 bhūtānubandhamīkṣeta proktaliṅgādhikākṛtim | § 15894 AS.Utt.9.61
 yadyunmāde tataḥ kuryāt bhūtānirdiṣṭamauśadham
 | | § 15895
- balim ca dadyāt palalam yāvakaṁ saktupiṇḍikām | AS.Utt.9.62
 § 15896
- 30 snigdham madhuramāhāram taṇḍulān rudhirokṣitān
 | | § 15897
- pakvāmakānimāṁsāni surāṁ maireyamāsavam | § 15898 AS.Utt.9.63
 atimuktasya puṣpāṇi jātyāḥ saḥacarasya ca | § 15899
 catuṣpathe gavāṁ tīrthe nadīnāṁ saṅgameṣu ca | |
 35 § 15900
- nivṛttāmiśamadyo yo hitāśī prayataḥ śuciḥ | § 15901 AS.Utt.9.64
 nijāgantubhirunmādaiḥ satvavān na sa yujyate | |
 § 15902

AS.Utt.9.65 prasādaścendriyārthānām budhyātmamanasām tathā
 | § 15903
 dhātūnām prakṛtisthatvaṃ vigatonmādalakṣaṇam ||
 § 15904
 iti navamo 'dhyāyaḥ || 5

6.10 atha daśamo 'dhyāyaḥ |

AS.Utt.10.1 athāto 'pasmārapraṭiṣedham nāmādhyāyaṃ vyākhyāsyā-
 maḥ | § 15906

iti ha smāhurātreyaḍayo maharṣayaḥ || § 15907

AS.Utt.10.2 smrtyapāyo hyapasmāraḥ sa dhīsattvābhisamplavāt |
 § 15908 5

jāyate 'bhihate citte cintāśokabhayādibhiḥ || § 15909

AS.Utt.10.3 unmādatvat prakupitaiścittadehagatairmalaiḥ | § 15910

hate sattve hr̥di vyāpte saṃjñāvāhiṣu kheṣu ca || § 15911

AS.Utt.10.4 tamo viśan mūḍhamatirbībhatsāḥ kurute kriyāḥ |
 § 15912 10

dantānkhādanvamanphenam hastau pādau ca vikṣi-
 pan || § 15913

AS.Utt.10.5 paśyannasanti rūpāṇi praskhalan patati kṣitau | § 15914

vijihmākṣibhruvo doṣavege 'tīte vibudhyate || § 15915

AS.Utt.10.6 kālāntareṇa sa punaścaivameva viceṣṭate | § 15916 15

apasmāraścaturbhedo vātādyairnicayena ca || § 15917

AS.Utt.10.7 rūpamutpatsyamāne 'smin hr̥tkampaḥ śūnyatā bhra-
 maḥ | § 15918

tamaso darśanam dhyānam bhrūvyudāso 'kṣivaikṛtam
 || § 15919 20

AS.Utt.10.8 aśabdaśravaṇam svedo lālāsiṅghāṇakasrutih | § 15920

avipāko 'rucirmūrchā kuṣyāṭopo balakṣayaḥ || § 15921

AS.Utt.10.9 nidrānāśo 'ṅgamardastr̥ṭ svapne gānam sanartanam |
 § 15922

pānam tailasya madyasya tayoreva ca mehanam || 25
 § 15923

AS.Utt.10.10 tatra vātāt sphuratsakthih pratataṃ ca muhurmuḥ |
 § 15924

apasmarati saṃjñam ca labhate visvaram rudan ||
 § 15925 30

- utpiṇḍitākṣaḥ śvasiti phenam vamaṭi kampate | § 15926 AS.Utt.10.11
 āvidhyati śiro dantān daśatyādhmātakandharaḥ ||
 § 15927
- parito vikṣipatyāṅgaṃ viṣamaṃ vinatāṅguliḥ | § 15928 AS.Utt.10.12
 5 rūkṣaśyāvāruṇākṣitvañnakhāsyah kṛṣṇamīkṣate | § 15929
 capalaṃ paruṣaṃ rūpaṃ virūpaṃ vikṛtānaṃ ||
 § 15930
- apasmarati pitteda muhuḥ saṃjñāṃ ca vindati | § 15931 AS.Utt.10.13
 pītapheṇākṣivaktratvagāsphālayati medinīm | § 15932
 10 bhairavādīptaruṣitarūpadarśī tṛṣānvitah || § 15933
 kaphāccireṇa grahaṇaṃ cireṇaiva vibodhanam | § 15934 AS.Utt.10.14
 śuklābharūpadarśitvaṃ sarvaliṅgaṃ tu varjayet ||
 § 15935
- athāvṛtānāṃ dhīcittahrḍkhānāṃ prākprabodhanam | AS.Utt.10.15
 15 § 15936
 tīkṣṇaiḥ kuryādapasmāre karmabhirvamanādibhiḥ ||
 § 15937
- vātikaṃ bastibhūyiṣṭhaiḥ paittaṃ prāyo virecanaiḥ | AS.Utt.10.16
 § 15938
- ślaiṣmikaṃ vamanaprāyairapasmāramupācaret | | § 15939
 20 vamaṇaṃ madanaṃ lambā viśālāriṣṭakauṭajam | § 15940 AS.Utt.10.17
 reko mūtratrivṛcchyāmā dravantī saptalā snuhī ||
 § 15941
- daśamūlabalārāsnāsaralāmaradārubhiḥ | § 15942 AS.Utt.10.18
 25 yavakolakulatthaiśca samūtrakṣārasaindhavaiḥ | § 15943
 āsthāpanaṃ prayuñjīta hiṅgusnehasamanvitaiḥ ||
 § 15944
- ebhiranyaiśca vātaghnaiḥ kaṭutailaṃ prasādhitam | AS.Utt.10.19
 § 15945
- vātāpasmāraśamanaṃ nasyābhyaṅgānuvāsanaḥ ||
 30 § 15946
- sarvataḥ suviśuddhasya samyagāśvāsitasya ca | § 15947 AS.Utt.10.20
 apasmāravimokṣārthaṃ yogān saṃśamanān śṛṇu ||
 § 15948
- gomayasvarasakṣīradadhimūtraiḥ śṛtaṃ haviḥ | § 15949 AS.Utt.10.21
 35 apasmārajvaronmādakāmalāntakaraṃ pibet || § 15950
 dvipañcamūlatriphalādviniśākuṭajatvacaḥ | § 15951 AS.Utt.10.22
 saptaparṇamaṃpāmārgaṃ nīlinīm kaṭurohiṇīm || § 15952

- AS.Utt.10.23 śamyākapuṣkarajaṭhāphalgumūladurālabhāḥ | § 15953
dvipalāḥsaliladroṇe paktvā pādāvaśeṣite | | § 15954
- AS.Utt.10.24 bhārṅgīpāṭhāḍhakīkumbhanikumbhavyoṣarohiṣaiḥ |
§ 15955
- AS.Utt.10.25 mūrvābhūtīkābhūnimbaśreyasīsārīvādvayaiḥ | | § 15956 5
madayantyagniniculairakṣāṃśaiḥ sarpiṣaḥ pacet | § 15957
prasthaṃ tadvaddravaiḥ pūrvaiḥ pañcagavyamidam
mahat | | § 15958
- AS.Utt.10.26 jvarāpasmārajaṭharabhagandaraharam param | § 15959
śophārśaḥ kāmalāpāṇḍugulmakāsagrahāpaham | | § 15960 10
- AS.Utt.10.27 śīrīṣapuṣpapatratvaksāramūlatulādvayam | § 15961
varaṇairāṇḍaśamyākadaśamūlāṭarūṣakam | § 15962
- AS.Utt.10.28 śatāvarībalārāsnāsuṣavīpāribhadrakam | § 15963
muruṅgīm vañculaṃ dantiṃ kakubhaṃ sapunarna-
vam | | § 15964 15
- AS.Utt.10.29 rohiṣasya jaṭam puṣpaṃ karaghāṭamayūrakam | § 15965
śatārdhāṃśam pṛthagdrākṣālākṣāmisivarāyavān | | § 15966
- AS.Utt.10.30 sakolān sakulatthāṃśca pṛthagardhāḍhakonmitān |
§ 15967
- dviśataṃ piśitāt gavyāt chāgādvā tatpacedapām | | 20
§ 15968
- AS.Utt.10.31 droṇairdvātriṃśatāṣṭāṃśaśeṣeṇa ca vipācayet | § 15969
tailadroṇam dadhivahe ślakṣṇapiṣṭaiśca pālikaiḥ | |
§ 15970
- AS.Utt.10.32 pāṭhāsamaṅgāsuṣavīdviniśācandanadvayaiḥ | § 15971 25
elājaloṭpalabalāśvadamṣṭrāsārīvāghanaiḥ | | § 15972
- AS.Utt.10.33 mañjiṣṭhākuṣṭhamadhukalodhrarāsnākuṭannaṭaiḥ | § 15973
śaṭhīśīrīṣakusumanatanāgāmarāhvayaiḥ | | § 15974
- AS.Utt.10.34 varāṅgajoṅgapattaṅgaviḍaṅgaiḥ sapriyaṅgubhiḥ | § 15975
muruḍgīpatranaladasevyakundanakhadvayaiḥ | | § 15976 30
- AS.Utt.10.35 tilaparṇyā ca tatpānabastyabhyañjanānāvanaiḥ | § 15977
apasmāragrahonmādān saśoṣaviṣamajvarān | | § 15978
- AS.Utt.10.36 yonīśukrāmayān gulmaṃ pramehaṃ pāṇḍutāṃ ma-
dam | § 15979
- AS.Utt.10.37 vātaśoṇitavīsarpapakṣāghātārditādikān | | § 15980 35
sarvān mārutajānrogānviśeṣādviṣavātajān | § 15981
nihanti kārmaṇam kṛtyāṃ mūladamṣṭrāviṣam garam |
§ 15982

- rasāyanānāṃ pravaraṃ medhyaṃ vājikaraṃ param ||
 § 15983
- brāhmīrasavacākuṣṭhaśaṅkhapuṣpīśṛtaṃ ghṛtaṃ | § 15984 AS.Utt.10.38
 purāṇaṃ medhyamunmādālakṣmyapasmārapāpmajit
 5 || § 15985
- tailapraṣthaṃ ghṛtapraṣthaṃ jīvanīyaiḥ palonmitaiḥ | AS.Utt.10.39
 § 15986
- kṣīradroṇe pacet siddhamapasmāravimokṣaṇam ||
 § 15987
- 10 kaṃse kṣīrekṣurasayoḥ kāśmarye 'ṣṭaḡuṇe rase | § 15988 AS.Utt.10.40
 kāṛṣikairjīvanīyaiśca sarpiḥpraṣthaṃ vipācayet | § 15989
 vātapittodbhavaṃ kṣipramapasmāraṃ nihanti tat ||
 § 15990
- tadvat kāśāvidārīkṣukuśakvāthaśṛtaṃ payaḥ || § 15991 AS.Utt.10.41
 15 madhukadvipale kalke droṇe cāmalakīrasāt | § 15992 AS.Utt.10.42
 siddham siddho ghṛtapraṣthaḥ pittāpasmārabheṣajam
 || § 15993
- kūśmāṇḍasvarase sarpiraṣṭādaśaḡuṇe śṛtaṃ | § 15994 AS.Utt.10.43
 20 yaṣṭīkalkamapasmāraharaṃ dhīvāksvarapradam ||
 § 15995
- kapilānāṃ gavāṃ pittaṃ nāvanaṃ paramaṃ hitam | AS.Utt.10.44
 § 15996
- śvaśṛḡālaṇḍālānāṃ siṃhādīnāṃ ca pūjitam || § 15997
 godhānakulanāḡānāṃ pṛṣṭatarkṣagavāmapi | § 15998 AS.Utt.10.45
 25 pitteṣu sādhitam tailam nasye 'bhyaṅge ca śasyate ||
 § 15999
- triphalāvyoṣapītadruyavakṣārāphaṇijjakaiḥ | § 16000 AS.Utt.10.46
 śryāhvāpāmārgakāraṅjabījastailam prasādhitam | § 16001
 30 bastamūtre hitam nasyam cūrṇam vādhmāpayet bhiṣak
 || § 16002
- vṛścikālībalākuṣṭhabhānrjīlavanāpañcakam | § 16003 AS.Utt.10.47
 kāyasthāṃ śāradāṃ mudgamuśīraṃ jaladaṃ yavān ||
 § 16004
- vyoṣam ca bastamūtreṇa piṣṭvā vartīm prakalpayet | AS.Utt.10.48
 35 § 16005
- apasmāragaronmādasarpadaṣṭaviṣāsite || § 16006
 mustāvayasthātriphalākāyasthāhiṅguśādvalaiḥ | § 16007 AS.Utt.10.49

	vyoṣamāṣayavairmūtrairbastameṣarṣabhodbhavaiḥ	
	§ 16008	
AS.Utt.10.50	hanti vartirapasmāraakilāsaviṣamajvarān § 16009	
	puṣyodghṛtaṃ śunaḥ pittaṃapasmāraghnamañjanam	
	§ 16010	5
	tadeva sarpiṣā yuktaṃ dhūpanaṃ paramaṃ hitam	
	§ 16011	
AS.Utt.10.51	kaṭabhīnimbakaṭvaṅgamadhuśigrutvacāṃ rase § 16012	
	siddhaṃ mūtrasamaṃ tailamabhyaṅgārthaṃ praśasy-	
	ate § 16013	10
AS.Utt.10.52	palaṅkaṣāvacaṃpathyāvṛścikālyarkasarsapaiḥ § 16014	
	jaṭilāpūtanākeśīnākulīhiṅgucorakaiḥ § 16015	
AS.Utt.10.53	laśunātirasācchatrākuṣṭhairvidbhiḥca pakṣiṇām § 16016	
	māmsāsīnām yathālābhaṃ bastamūtre vipācitam	
	§ 16017	15
	tailamabhyañjanaṃ kāryaṃ taiśca dhūpanalepanam	
	§ 16018	
AS.Utt.10.54	nakulolūkamārjāragṛdhraḥkīṭāhikākajaiḥ § 16019	
	tuṅḍaiḥ pakṣaiḥ purīṣaiśca dhūpamasya prayojayet	
	§ 16020	20
AS.Utt.10.55	kākolīśigrulavaṅhaniṅguśivāṭikāḥ § 16021	
	kaiḍaryaṃ candanaṃ kṛṣṇāṃ kākanāsāṃ sasarṣapām	
	§ 16022	
AS.Utt.10.56	śunaḥ skandhākṣinakharān parśukāṃśceti peṣayet	
	§ 16023	25
	bastamūtreṇa puṣyarkṣe tairdihyāddhūpayecca taiḥ	
	§ 16024	
AS.Utt.10.57	gopucchalomabhirdagdhairathavā bastaromabhiḥ § 16025	
	kharāsthībhīrḥastinakhaistadvā mūtrakalkitaiḥ	
	§ 16026	30
	udvartanaṃ sadā kuryācchṛtaiśca pariṣecanam	
	§ 16027	
AS.Utt.10.58	ābhiḥ kriyābhiḥ siddhābhīrḥṛdayaṃ samprabhucyate	
	§ 16028	
	srotāṃsi cāsya śudhyanti smṛtiṃ samjñāṃ ca vindati	35
	§ 16029	
AS.Utt.10.59	bhūtānubandhepasmāre doṣaliṅgādhikākṛtau § 16030	

yuñjyādyathāsvaṃ bhūtoktāṃ kriyāṃ daivavyapāśra-
yām | | § 16031

śīlayettaīlalaśunaṃ payasā vā śatāvarīm | § 16032 AS.Utt.10.60

brāhmīrasaṃ kuṣṭharasaṃ vacāṃ vā madhusaṃyutām
5 | | § 16033

samaṃ kruddhairapasmāro doṣaiḥ śārīramānasaiḥ | AS.Utt.10.61
§ 16034

yajjāyate yataścaīṣa mahāmarmasamāśrayaḥ | | § 16035

tasmādrasāyanairenaṃ duścikitsyamupācaret | § 16036 AS.Utt.10.62

10 tadārtāṃ cāgnitoyādervīṣamāt pālayet sadā | | § 16037

muktaṃ manovikāreṇa tvamitthaṃ kṛtavāniti | § 16038 AS.Utt.10.63

na brūyādviṣayairiṣṭaiḥ kliṣṭāṃ ceto 'sya br̥ṃhayet | |
§ 16039

grahopāśliṣṭadehānāṃ vibhrāntasmṛticetasām | § 16040 AS.Utt.10.64

15 mahāsnehaṃ praśaṃsanti pānābhyañjanabastiṣu | |
§ 16041

iti daśamo 'dhyāyaḥ | |
(ṭṛtīyaṃ bhūtatantraṃ sampūrṇam)

6.11 atha ekādaśo 'dhyāyaḥ |

athāto vartmarogavijñānīyaṃ nāmādhyāyaṃ vyākhyāsyā-
maḥ | | § 16044 AS.Utt.11.1

iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ | | § 16045

sarvaroganidānoktairahitaiḥ kupitā malāḥ | § 16046 AS.Utt.11.2

5 acakṣuṣyairviśeṣeṇa prāyaḥ pittānusāriṇaḥ | | § 16047

sirābhirūrdhvaṃ prasṛtā netrāvayavamāśritāḥ | § 16048 AS.Utt.11.3

vartmasandhiṃ sitaṃ kṛṣṇaṃ dṛṣṭiṃ vā sarvamaḥṣi vā
| | § 16049

10 rogān kuryuḥ calastatra prāpya vartmāśrayāḥ sirāḥ | AS.Utt.11.4
§ 16050

suptothitasya kurute vartmastambhaṃ savedanam | |
§ 16051

pāṃsupūrṇābhanetratvaṃ kṛcchronmīlanamaśru ca | AS.Utt.11.5
§ 16052

15 vimardanāt syācca śamaḥ kṛcchronmīlaṃ vadanti
tamū | | § 16053

AS.Utt.11.6	cālayanvartmanī vāyurnimeṣonmeṣaṇaṃ muhuḥ § 16054	
	karotyaruṇnimeṣo 'sau vartma yattu nimīlyate § 16055	
AS.Utt.11.7	vimuktasandhi niśceṣṭaṃ hīnaṃ vātahataṃ hi tat § 16056	5
AS.Utt.11.8	kr̥ṣṇāḥ pittena bahvyontarvartma kumbhīkabījavat § 16057	
	ādhmāyante punarbhinnāḥ piṭakāḥ kumbhisamjñikāḥ § 16058	
AS.Utt.11.9	sadāhakledanistodaṃ raktābhaṃ sparśanākṣamam § 16059	10
	pittena jāyate vartma pittotkliṣṭamuśanti tat § 16060	
AS.Utt.11.10	karoti kaṇḍūṃ dāhaṃ ca pittaṃ pakṣmāntamāśritam § 16061	
	pakṣmaṇāṃ śatanaṃ cānu pakṣmaśātaṃ vadanti tam § 16062	15
AS.Utt.11.11	pothakyaḥ piṭakāḥ śvetāḥ sarṣapābhā ghanāḥ kkaphāt § 16063	
	śophopadeharukkaṇḍūpicchilāsrasamanvitāḥ § 16064	
AS.Utt.11.12	kaphotkliṣṭaṃ bhavedvartma stambhakledopadehavat § 16065	20
AS.Utt.11.13	granthiḥ pāṇḍurarukpākaḥ kaṇḍūmānkaṭhinaḥkaphāt § 16066	
	kolamātraḥ sa lagaṇaḥ kiñcidalpastato 'thavā § 16067	
AS.Utt.11.14	raktā raktena piṭakā tattulyapiṭakācitā § 16068	25
AS.Utt.11.15	utsaṅgākhyā tathotkliṣṭaṃ rājimat sparśanākṣamam § 16069	
AS.Utt.11.16	arśo 'dhimāṃsam vartmāntaḥ stabdhaṃ snigdhaṃ sa- dāharuk § 16070	
	raktaṃ raktena tatsrāvi cchinnaṃ cchinnaṃ ca vardh- ate § 16071	30
AS.Utt.11.17	madhye vā vartmano 'nte vā kaṇḍūṣārugvatī sthirā § 16072	
	mudgamātrāsṛjā tāmṛā piṭakāñjananāmikā § 16073	
AS.Utt.11.18	doṣairvartma bahiḥ sūnaṃ yadantaḥ sūkṣmakhācitam § 16074	35
	sasrāvamantarudakaṃ bisābhaṃ bisavartma tat § 16075	

- yadvartmotkliṣṭamutkliṣṭamakasmānmlānatāmiyāt | § 16076 AS.Utt.11.19
raktadoṣatrayotkleśāt bhavatyutkliṣṭavartma tat ||
§ 16077
- 5 || śyāvavartma malaiḥ sāsraiḥ śyāvam rukkledaśophavat AS.Utt.11.20
|| § 16078
- śliṣṭākhyam vartmanī śliṣṭe kaṇḍūśvayathurāgiṇī || AS.Utt.11.21
§ 16079
- vartmāntaḥ piṭakā rūkṣāḥ karkaśāḥ sikatopamāḥ || AS.Utt.11.22
§ 16080
- 10 sikatāvartmakṛṣṇam tu kardamam kardamopamam || AS.Utt.11.23
§ 16081
- bahalam bahalairmāṃsaiḥ savarṇaiścīyate samaiḥ || AS.Utt.11.24
§ 16082
- kukūṇakaḥ śisoreva dantotpattinimittajaḥ | § 16083 AS.Utt.11.25
15 syāttena śisurucchūnatāmrākṣo vīkṣaṇākṣamaḥ | § 16084
savartmaśūlapaicchilyakarṇanāsākṣimardanaḥ || § 16085
pakṣmoparodhe saṅkoco vartmanorjāyate tataḥ | § 16086 AS.Utt.11.26
kharatāntarmukhatvam ca romṇāmanyāni vā punaḥ
|| § 16087
- 20 kaṇṭakairiva tīkṣṇāgrairghṛṣṭam tairakṣi sūyate | § 16088 AS.Utt.11.27
ūṣyate cānilādidvidalpāham śāntiruddhṛtaiḥ || § 16089
kanīnake bahirvartma kaṭhino granthirunnataḥ | § 16090 AS.Utt.11.28
tāmraḥ pakvosrapūyasrudalajyādhmāyate muhuḥ ||
§ 16091
- 25 vartmāntarmāṃsapiṇḍābhaḥ śvayathurgrathito 'rujaḥ AS.Utt.11.29
| § 16092
- sāsraiḥ syādarbudo doṣairviṣamo bāhyataścalaḥ || AS.Utt.11.30
§ 16093
- caturviṃśatirityete vyādhayo vartmasaṃśrayāḥ || AS.Utt.11.30
30 § 16094
- ādyo 'trabheṣajaiḥ sādhyo dvau tatorśaśca varjayet | AS.Utt.11.31
§ 16095
- pakṣmoparodho yāpyaḥ syāccheṣāñchastrauśadhairja-
yet || § 16096
- 35 kuṭṭayet pakṣmāśatanam chindyātteṣvapi cārbudam | AS.Utt.11.32
§ 16097
- bhindyāllagaṇakumbhīkābisotsaṅgāñjanālajīḥ | § 16098
pothakīśyāvasikatāśliṣṭotkliṣṭacatuṣṭayam | § 16099 AS.Utt.11.33

sakardamaṃ sabahalaṃ vilikhet sukukūṇakam ||
§ 16100

iti ekādaśo 'dhyāyaḥ ||

6.12 atha dvādaśo 'dhyāyaḥ |

- AS.Utt.12.1 athāto vartmarogapraṭiṣedhaṃ nāmādhyāyaṃ vyākhyā-
syāmaḥ | § 16102
iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ || § 16103
- AS.Utt.12.2 kṛchrabodhe purāṇaṃ gṛtaṃ drākṣākalkakvāthasi-
ddhaṃ śarkarāvacūrṇitaṃ rātrau pāyayet | § 16104 5
snigdhamśca nasyadhūmāñjanatarpaṇapuṭapākān pr-
ayojayet | § 16105
vātaharadravyakalpitāṃśca bastīn kṣīrasvinnaireraṇḍ-
apallavaiḥ svedaṃ ca vartmanām || § 16106
- AS.Utt.12.3 evamaśāntau mudgamātrāntaraiḥ padairagninā tvagd- 10
āhaṃ bindubhirācaret || § 16107
1AS.Utt.12.4 kumbhīkāpiṭakāsu vartma likhitvā sai-
ndhavenānupraṭisārya paṭolāmalakamadhukakvāthena se-
cayet gṛtena ca || § 16108
- AS.Utt.12.5 pittaraktkliṣṭayormadhuraūśadhasiddhena sarpiṣā sn- 15
igdhasya sirāṃ vidhyet | § 16109
virecayeccainam trivṛtkvāthavatā triphalākalkena |
§ 16110
triphalākvāthayuktena vā brāhmīcūrṇena | § 16111
candanośīramadhukamṛdvīkāpunarnavabr̥hatīmūlasi- 20
ddhaṃ tailaṃ nāvayet | § 16112
likhite ca vartmani srutarakte yaṣṭyāhvāniryūheṇa pr-
akṣālanam | § 16113
candanaśṛtaṃ payaḥ pariṣekaḥ | § 16114
śītasnigdhaśca śirovaktralepāḥ || § 16115 25
- AS.Utt.12.6 pakṣmaśāte romakūpān sūcyagreṇa kuṭṭAyejjalauko-
bhirvā grāhayet | § 16116
payasekṣurasena vā vamanam | § 16117
svāduśītaskandhasādhitaṃ sarpirnāvanam | § 16118
kākaṅghā rohita matsyamāṃsaṃ ca kākaśoṇitabh- 30
āvitamantardhūmaṃ dagdhaṃ cūrṇāñjanaṃ kuryāt ||
§ 16119

- sañcūrṇya puṣpakāsīsaṃ bhāvayet surasārasaiḥ | § 16120 AS.Utt.12.7
 tāmre daśāhaṃ paramaṃ pakṣmaśāte tadañjanam ||
 § 16121
- pothakīrvilikhya śuṅṭhīsaindhavamāgadhikācūrṇaiḥ pr- AS.Utt.12.8
 5 atisārya prakṣālya coṣṇāmbhasā khadirasārāḍhakīśigrup-
 atrakaṣāyeṇa secayet | § 16122
 tataścāmrajambūpravālakvāthenāścyotanam | § 16123
 triphalākhadirasārodakena vā madhusaṃyuktena |
 § 16124
- 10 viḍaṅgalākṣādārvītvaḡgairikālamanoḡvācūrṇaḡ kṣau-
 drānvito 'ñjanam || § 16125
 evamaḡpyanupaśame jalaukaso yojayet | § 16126 AS.Utt.12.9
 punaḡ punarvā lekḡhayet | § 16127
 pariṣekaḡ ca triphalāmadhukadviharidrākaṣāyeṇa ma-
 15 dhuyuktena kuryāt | § 16128
 mustaśarkarākapitthapatrāmbunā vā || § 16129
 kaphotkliṣṭaḡ vartma likhitvā saindhavakāsīsapippalī- AS.Utt.12.10
 manaśśilārasāñjanacūrṇairmadhumadbḡhiḡ pratisārayet |
 § 16130
- 20 kaphaghñāni ca vamanadhūmanāvanāñjanānyāhārav-
 idhīśca | § 16131
 vartmāpaklede kāsīsalaḡvaṇasumanomukularasāñjana-
 irvartirañjanam || § 16132
 laḡaṇaḡ kaphotkliṣṭavat sādḡhayet | § 16133 AS.Utt.12.11
 25 aśāmyatyagninā dāho vamaḡaḡ virecanaḡ ca | § 16134
 pippalīmadhukanimbajyotiṣmatīdevadāruviḍaṅgapriya-
 ṅgutriphalākuṣṭhaśatāhvāsaidḡhavaḡiḡ siddḡhaḡ tailaḡ nāv-
 ayeṭ | § 16135
 tīkṣṇāvapīḍāñjanakavalāḡśca vidadḡhyāduṣṇopacāraḡ
 30 ca || § 16136
 utsaṅgapiṭakāmañjananāmikāḡ ca bhitvā niṣpīḍya co- AS.Utt.12.12
 llikhitāḡ tagarailāsaindhavanepālīcūrṇena sakṣaudreṇa
 pratisārayet | § 16137
 haridrāmadhukapaṭolalodhraḡ samākṣikaḡ pariṣekaḡ
 35 || § 16138
 bisavartmādiṣu bahalavartmānteṣu saidḡhavaḡ pratisā- AS.Utt.12.13
 raṇaḡ | § 16139

- bisaśliṣṭavartmanostathānupaśame 'gninā kṣāreṇa vā
dahanam | | § 16140
- AS.Utt.12.14 kukūṇake nimbapatratriphalākhadiramūlakalkavipa-
kvaṃ sarpiṛdhātrīṃ pāyayitvā saindhavasarsapopakulyā-
yaṣṭyāhvavatoṣṇāmbhasā vāmayet | § 16141 5
pippalīdrākṣābhayāniryūheṇa virecayet | § 16142
stanau cāsyā māgadhikāmustādvirajanaḥkalkenālipy-
odvartayet | § 16143
dhūpayecca saghr̥taiḥ siddhārthakaḥ | § 16144
pāyayeccaināṃ paṭolamustamṛdvīkāguḍūcītriphalāka-
śāyam | | § 16145 10
- AS.Utt.12.15 bālasya vartmanī likhitvā madhusaindhavarasāñjanaiḥ
pratisāryāmalakyaśmantakajambūpallavakvāthena prakṣ-
ālayet | § 16146
jalaukobhīrvā grāhayet | § 16147 15
vedanāyāṃ tu kuṣṭhaguḍūcīkalkodakena saguḍakṣau-
dreṇa pariṣeko mūrdhānaṃ cāsyakaṭutailenābhyajya pā-
ṭhākalkena pralipyārjunabilvanirguṇḍīmārkavatarkārī sai-
ryakakārpāsīmālatīpatraniryūheṇa secayet | | § 16148
- AS.Utt.12.16 maricaviḍaṅgaharidrākalkasiddhaṃ tailaṃ pratima-
rśaḥ | § 16149 20
mūrvātāmṛarajasī stanyapiṣṭe piṇḍāñjanam | § 16150
śaṅkhamanaśśilāsaindhavarasāñjanakṣaudrairvā rasa-
kriyā | § 16151
lohaśivāṭīkāmṛdaḥ kapāle 'nekaśaḥ prataptāḥ stanyen-
anīrvāpitāḥ ślakṣṇacūrṇamañjanam | § 16152 25
lākṣāvellamanaśśilālagairikadārvītvagbhīrvā | § 16153
punaḥ punaśca dhātrīṃ vamanavirecanairupapādayet
| | § 16154
- AS.Utt.12.17 pakṣmoparodhe samupacitaṃ vartma lekhanenotkli-
ṣṭaṃ raktaṃ visrāvaṇena saśophaṃ śirovirekakavalavam-
anairyāpayet | | § 16155 30
- AS.Utt.12.18 pravṛddheṣu tu romasu viśuddhadehasya sahiṣṇorbhr-
uvodhastāddvau bhāgau pakṣmāntāt bhāgamekaṃ samu-
tsṛjya yavamātraṃ tadākṛti tiryak chedayedārdravāsasā ca 35
raktaṃ gr̥hṇīyāt | | § 16156
- AS.Utt.12.19 tatstanubhūte rakte kṣaumasūtreṇa bālena vā dhanurv-
akrayā sūcyā mudgamātrāntaraiḥ padaiḥ sīvyet | § 16157

- tato 'sya lalāte paṭṭaṃ badhvā tatsīvanasūtraṃ tatra sū-
cīpadairnātigāḍhaślathamāsajjet | § 16158
śatadhautaghr̥tena cāsya sakṣaudreṇa kavalikāṃ da-
dyāt | | § 16159
- 5 na caitat badhnīyāt | § 16160 AS.Utt.12.20
vraṇavedanāyāṃ vastrabaddhena yaṣṭīmadhukacūrṇ-
ena saṃskṛtaṃ sarpiḥ pariṣeko vaṭādikvaṣāyāśca sakṣīrāḥ
| § 16161
- 10 pañcame ṣaṣṭhe vāhani sthirībhūteṣu śastrapadeṣu sīv-
anasūtramavalambakācchitvāpanayet | § 16162
vraṇaṃ ca svarṇagairikarajasāvacūrṇayet | § 16163
tīkṣṇanasyāñjanāni cāvācārayet | | § 16164
atyutkṣipte tu sūtre śvayathuḥ syāt | § 16165 AS.Utt.12.21
tatra mṛduḥ svedaḥ snaihikaṃ ca nasyam | | § 16166
- 15 nirbhujya vā vartmadoṣopahatāṃ valīm vilikhya tumb-
uruvakrakuśābhayābījānyatamakalkena pratisārayet kṣār-
eṇa vā dahettaprayā vā śalākayā | | § 16167 AS.Utt.12.22
upapakṣmāni tu lākṣārasena lakṣayitvā sandamśeno-
ddhṛtya tanusūcyagreṇāgnivarn̄ena romakūpān dahet |
20 § 16168 AS.Utt.12.23
- tataśca pūrvavat pariṣeko nāvanaṃ ca | | § 16169
bāhyālajerbhinnālikhitasya kṣāreṇāgninā vā dāho vra-
ṇavaccopacāraḥ | § 16170 AS.Utt.12.24
arbudasya ca svinnasyāmūlacchinnasya likhitapritisā-
25 ritasya ceti | § 16171
bhavanti cātra | | § 16172
nivāte 'dhiṣṭhitasyāptaiḥ śuddhasyottānaśāyinaḥ | AS.Utt.12.25
§ 16173
- 30 bahiḥ koṣṇāmbutaptaena sveditaṃ vartma vāsasā | |
§ 16174 AS.Utt.12.26
nirbhujya vastrāntaritaṃ vāmāṅguṣṭhāṅgulīdhṛtam |
§ 16175
- na sraṃsate calati vā vartmaivaṃ sarvatastataḥ | |
§ 16176
- 35 maṇḍalāgreṇa tattiryak kṛtvā śastrapadāṅkitam | § 16177 AS.Utt.12.27
likhettenaiva patraivā śākaśephālikādijaiḥ | § 16178
phenena toyarāśervā picunā pramṛjannasṛk | | § 16179
sthite rakte sulikhitam sakṣaudraiḥ pratisārayet | § 16180 AS.Utt.12.28

AS.Utt.12.29	yathāsvamuktairanu ca prakṣālyoṣṇena vāriṇā § 16181 ghṛtena siktamabhyaktaṃ badhnīyānmadhusarpiṣā § 16182	
AS.Utt.12.30	ūrdhvādhaḥkarṇayordatvā piṇḍīm ca yavasaktubhiḥ § 16183	5
AS.Utt.12.31	tr̥tīye 'hani muktasya pariṣekaṃ yathāyatham § 16184 kuryāccaturthe nasyādīn muñcedevāhni pañcame § 16185	
AS.Utt.12.31	samaṃ nakhanibhaṃ śophakaṇḍūgharsādyapīḍitam § 16186	10
AS.Utt.12.32	vidyāt sulikhitaṃ vartma likhedbhūyo viparyaye § 16187	
AS.Utt.12.32	rukpaḥsmavartmaśatanasraṃsanānyatilekhanāt § 16188 snehasvedādikastasminniṣṭo vātaharaḥ kramaḥ § 16189	
AS.Utt.12.33	abhyajya navanītena śvetalodhraṃ pralepayet § 16190	15
AS.Utt.12.34	eraṇḍamūlakalkena puṭapākaṃ pacettataḥ § 16191 svinnaṃ prakṣālitaṃ śuṣkaṃ cūrṇitaṃ poṭṭalīkṛtaṃ § 16192	
AS.Utt.12.35	striyāḥ kṣīre chagalyā vā mṛditaṃ netrasedanam § 16193	20
AS.Utt.12.35	śālitaṇḍulakalkena liptaṃ tadvat pariṣkṛtaṃ § 16194 kuryānnetre 'tilikhite mṛditaṃ dadhimastunā § 16195 kevalenāpi vā sekaṃ mastunā jāṅgalāśinaḥ § 16196	
AS.Utt.12.36	medyāṃstu vr̥hivaktreṇa vibhidya kaṭhinonnatān § 16197	25
	niṣpīḍayedanu vidhiḥ śeṣaḥ syātatra pūrvavat § 16198 iti dvādaśo 'dhyāyaḥ	

6.13 atha trayodaśo 'dhyāyaḥ |

AS.Utt.13.1	athātaḥ sandhisitāsitārogavijñānīyaṃ nāmā dhyāyaṃ vy- ākhyāsyāmaḥ § 16200	
AS.Utt.13.2	iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ § 16201 vāyuḥ kruddhaḥ sirāḥ prāpya jalābhaṃ jalavāhinīḥ § 16202	5
	aśru srāvayate vartmaśuklasandheḥ kanīnakāt § 16203 tena netramarugrāgaśophaṃ syāt sa jalāsravaḥ § 16204	

- kaphāt kaphāsrave śvetam picchilaṃ bahalaṃ sravet | AS.Utt.13.3
 || § 16205
 kaphena śophastīkṣṇāgraḥ kṣārabudbudakopamaḥ | AS.Utt.13.4
 § 16206
 5 pṛthumūlaścalaḥ snigdhaḥ savarṇo mṛdupicchilaḥ |
 § 16207
 mahānapākaḥ kaṇḍūmānupanāhaḥ sa nīrujaḥ || § 16208
 raktādraktāsrave tāmraṃ bahūṣṇaṃ cāśru saṃsravet | AS.Utt.13.5
 || § 16209
 10 vartmasandhyāśrayā śukle piṭakā dāhaśūlinī | § 16210 AS.Utt.13.6
 tāmṛā mudgopamā bhinnā raktaṃ sravati parvaṇī ||
 § 16211
 pūyāsrāve malāḥ sāsrā vartmasandheḥ kanīnakāt | AS.Utt.13.7
 § 16212
 15 srāvayanti muhuḥ pūyaṃ sāsrk tvaṇmāṃsapākataḥ ||
 § 16213
 pūyālaso vṛaṇaḥ sūkṣmaḥ śophasaṃrambhapūrvakaḥ | AS.Utt.13.8
 | § 16214
 kanīnasandhāvādhmāyī pūyāsrāvī savedanaḥ || § 16215
 20 kanīnasyāntaralajī śopho ruktodadāhavān || § 16216 AS.Utt.13.9
 apāṅge vā kanīne vā kaṇḍūśāpakṣmapoṭavān | § 16217 AS.Utt.13.10
 pūyāsrāvī kṛmigranthiḥ granthiḥ kṛmiyuto 'rtimān ||
 § 16218
 upanāhakṛmigranthipūyālasakaparvaṇīḥ | § 16219 AS.Utt.13.11
 25 śastreṇa sādhayet pañca sālajīnāsravāṃstyajet || § 16220
 pittaṃ kuryāt site bindūnasitaśyāvapītakān | § 16221 AS.Utt.13.12
 malāktādarśatulyaṃ vā sarvaṃ śuklamadāharuk |
 § 16222
 rogo 'yaṃ śuktikāsaṃjñāḥ saśakṛdbhedatṛḍjvaraḥ ||
 30 § 16223
 kaphācchukle samaṃ śvetam ciravṛdhyadhimāṃsa- AS.Utt.13.13
 kam || § 16224
 śuklārmaśophastvarujaḥ savarṇo bahalo mṛduḥ | AS.Utt.13.14
 § 16225
 35 guruḥ snigdhombubindvābho balāsagrathitaḥ smṛtaḥ
 || § 16226
 bindubhiḥ piṣṭadhavalairutsannaiḥ piṣṭakaṃ vadet || AS.Utt.13.15
 § 16227

AS.Utt.13.16	raktarājītatam śuklamūṣyate yat savedanam § 16228 saśophāsrūpadehaṃ ca sirotpātaḥ sa śoṇitāt § 16229	
AS.Utt.13.17	upekṣitaḥ sirotpāto rājīstā eva vardhayan § 16230 kuryāt sāsraṃ sirāharṣaṃ tenākṣyudvikṣaṇākṣamam § 16231	5
AS.Utt.13.18	§ 16232 sirājālam sirājālam bṛhadraktam ghanonnatam	
AS.Utt.13.19	śoṇitārma samam ślakṣṇam padmābhamādhimāṃsa- kam § 16233	
AS.Utt.13.20	nīrukślakṣṇorjuno binduḥ śaśalohitalohitaḥ § 16234	10
AS.Utt.13.21	§ 16235 mṛdvāśuvṛdhyaṛuṇmāṃsam prastāri śyāvalohitam	
AS.Utt.13.22	prastāryarma malaiḥ sāsraiḥ snāvarma snāvasanni- bham § 16236	
AS.Utt.13.23	śuṣkāsṛkpiṇḍavacchyāvam yanmāṃsam bahalam pṛ- thu § 16237	15
AS.Utt.13.24	§ 16238 adhimāṃsārma tat dāhagharsavatyah sirāvṛtāḥ § 16238 kṛṣṇāsannāḥ sirāsamjñāḥ piṭakāḥ sarsapopamāḥ § 16239	
AS.Utt.13.25	§ 16240 śuktiharṣasirotpātapiṣṭakagrathitārjunam § 16240 sādhayedauśadhaiḥ ṣaṭkam śeṣam śastreṇa saptakam § 16241	20
AS.Utt.13.26	§ 16242 navottham tadapi dravyairarmoktam yattu pañcadhā tacchedyamasitaprāptam māṃsasnāvasirāvṛtam § 16243 carmoddālavaducchrāyi drṣṭiprāptam tu varjayet § 16244	25
AS.Utt.13.27	§ 16245 pittam kṛṣṇe 'thavā drṣṭau śuklam todāśrurāgavat chitvā tvacam janayati tena syātkṛṣṇamaṇḍalam	30
AS.Utt.13.28	§ 16247 pakvajambūnibham kiñcinnimnam ca kṣataśukrakam tat kṛcchrasādhyam yāpyam tu dvitīyapaṭalavyadhāt § 16248	35
AS.Utt.13.29	§ 16249 tatra todādibāhulyam sūcīviddhābhakṛṣṇatā § 16249 trītyapaṭalacchedādasādhyam nicitam vṛṇaiḥ § 16250	

	śaṅkhaśuklaṃ kaphātsādhyam nātiruk śuddhaśukra-	AS.Utt.13.30
	kam § 16251	
	ātāmrpicchilāsrasrudātāsrapiṭakātiruk § 16252	AS.Utt.13.31
	ajāviṭsadr̥socchrāyakārṣṇyā varjyāsṛjājakā § 16253	
5	sirāśukraṃ malaiḥ sāsraistajjuṣṭam kṛṣṇamaṇḍalam	AS.Utt.13.32
	§ 16254	
	satodadāhatāmrābhiḥ sirābhiravatanyate § 16255	
	animittoṣṇaśītācchaghanāsrasrucca tattyajet § 16256	
10	doṣaiḥ sāsraiḥ sadṛkkṛṣṇam nīyate śuklarūpatām	AS.Utt.13.33
	§ 16257	
	dhavalāsropalīptābham niṣpāvārdhadalākṛti § 16258	
	atitivraruḥjārāgadāhaśvayathupīḍitam § 16259	AS.Utt.13.34
	pākātyayena tacchukraṃ varjayettīvravedanam § 16260	
15	yasya vā liṅganāśo 'ntaḥśyāvaṃ yadvā salohitam	AS.Utt.13.35
	§ 16261	
	atyutsedhāvagādham vā sāsranādīvraṇāvṛtam § 16262	
	purāṇam viṣamam madhye vicchinnaṃ yacca śukra-	AS.Utt.13.36
	kam § 16263	
20	pañcetyuktā gadāḥ kṛṣṇe sādhyāsādhyavibhāgataḥ	
	§ 16264	
	iti trayodaśo 'dhyāyaḥ	

6.14 atha caturdaśo 'dhyāyaḥ |

	athātaḥ sandhisitāstarogapraṭiṣedham nāmādhyāyaṃ vy-	AS.Utt.14.1
	ākhyāsyāmaḥ § 16266	
	iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ § 16267	
5	upanāham bhiṣak svinnaṃ vrīhimukhena bhitvā ma-	AS.Utt.14.2
	ṇḍalāgreṇa samantāllekhayet § 16268	
	tataḥ saidhavapippalīcūrṇena sakṣaudreṇa pratisāra-	
	yet § 16269	
	pūrvavacca badhnīyāt § 16270	
	paṭolapatrāmālakakvāthenāścyotayet § 16271	
10	parvaṇāmuttarasandhitribhāge baḍiśenāvalambya vṛ-	AS.Utt.14.3
	ddhipatreṇārdhamātre chindyāt § 16272	
	anyathāśrunādī syāt § 16273	
	madhusaindhavapraṭisāritām cārmavaccikitset § 16274	

- AS.Utt.14.4 pūyālase sirāṃ vidhyettatastamupanāhayedakṣipāko-
ktaṃ cakṣeta | § 16275
saindhavārdrakakāsīsāyastāmraiḥ susūkṣmaiḥ sakṣau-
drairañjanam | | § 16276
- AS.Utt.14.5 kṛmigranthiṃ karīṣeṇa svinnaṃ bhivā vilikhya ca kā- 5
sīsasaindhavatriphalāmākṣikaiḥ pratisārayet | | § 16277
- AS.Utt.14.6 śuktikāṃ pittābhiṣyandavat sādhayet | | § 16278
- AS.Utt.14.7 balāsagrathitaṃ piṣṭakaṃ ca sirāvvyadhavarjaṃ kaphā-
bhiṣyandavat | | § 16279
- AS.Utt.14.8 viśeṣatastilanālān yavanālān vā haritaśalākānardham- 10
āsamajākṣireṇa bhāvayitvā śoṣayitvā ca dāhayet | § 16280
tatastadbhasma kṣāraikalpena parisrāvvyādarvīpralepā-
dvipacet | § 16281
rasakriyeyaṃ balāsagrathitaśophopadehaharā | § 16282
ayameva ca kalpaḥ phaṇijjāarjakāspphotabilvakapittha- 15
nirguṇḍyeraṇḍakumudotpalajātīkusumeṣu pṛthak kāryaḥ
| | § 16283
- AS.Utt.14.9 saindhavālaricakaṭphalaśaṅkhasamudraphenairvartiḥ
piṣṭake 'ñjanam | § 16284
śuṅṭhīsigruphalapippalīsaindhavacūrṇo bījapūrakara- 20
sāpluto 'ñjanam piṣṭakamapaharati | § 16285
tadvattrikaṭukakaṭphalacūrṇo balāsagrathitaṃ ca | |
§ 16286
- AS.Utt.14.10 bṛhatīphalaṃ pippalītaṇḍulapūritaṃ puṭapākena pa-
cet | § 16287 25
taistaṇḍulaiścūrṇāñjanam balāsagrathitapiṣṭakagham
| § 16288
atyarthaśophe haritālasaindhavaśuṅṭhīdevadārupuna-
rnavairbiḍālakaḥ | | § 16289
- AS.Utt.14.11 sirotpātaharṣajālārjuneṣu raktābhiṣyandavat pratiku- 30
ryāt | § 16290
viśeṣeṇa sirāharṣe svarṇagairiko madhuyukto 'ñjanam
| § 16291
stanyānvitaṃ vā kāsīsaṃ kṣaudradrutaṃ vā kāsīsasa-
indhavamarjune mātuluṅgarasena saśarkareṇāścyotanaṃ 35
mastunā vā | | § 16292
- AS.Utt.14.12 śaṅkhanābhirmākṣikeṇa yuktā sitayā vā samudraphe-
nakoñjanam | § 16293

sphaṭikakuṅkumaśaṅkhanābhimadhuyaṣṭikā vā kṣau-
drārdrāstadvadvā rasāñjanam kāsīsam vā | | § 16294

arma tu pañcavidhamapi yattanuraktam dhūmāvilam AS.Utt.14.13
dadhinibham vā tacchukravat kāyaśirovirekalekhanāñjan-
5 airupācaret | | § 16295

athetarasmin snigdhasyāturasya peyāvilepijāṅgalaras- AS.Utt.14.14
ānyatamāśitasya kṛtasvastyayanasya sukhaśayanagatasy-
ottānadehasya kiñcidavākśirasah sukhoṣṇāmbuplutatānt-
avasvinnanayanasya saindhavena sabījapūrakarasenāñja-
10 yitvāṅguṣṭhakena nimīlitamakṣi vimṛdgīyādābalāsagrath-
itarūpotpatteḥ | § 16296

ittham ca saṃroṣitākṣasya pracalite 'rmādhimāṃsake
niścalaṃ paricāraḥ śirodhārayet | | § 16297

anyaśca vāmadakṣiṇānyatarapārśve 'nukūlam sthito AS.Utt.14.15
15 dr̥dhavastragarbhābhyāmaṅguṣṭhābhyām vartmanī nikṣi-
pet | § 16298

atha vaidyaḥ kanīnakāt pravṛddhe 'rmaṇyapāṅgama-
kṣimāṇasya yatra yatra valī jāyate tatra tatrārma baḍīśena
mucuṭyā vā nātyāyataṃ gṛhītvā kiñcidunnamya kṛṣṇaśu-
20 klamaṅḍalābhyām sarvataḥ sūcyagreṇa mokṣayitvā kiñci-
dāñchet | § 16299

atha tikṣṇena maṅḍalāgreṇa vṛddhipatreṇa vā vili-
khyā kanīnakam copānīya kanīnakasamameva caturbhāg-
āśeṣam chindyāt | § 16300

25 varjayecca kanīnakam sirāścāśruvahāḥ | § 16301

tathā hi nākṣi vyāpadyate | | § 16302

yattu jālavadarma vyāpi tadeṣiṇyā yāvatkanīnakaman- AS.Utt.14.16
usarannunmocyonnamayya pūrvavat chindyāt | § 16303

tadvadapāṅgāt pravṛddhe kanīnakamīkṣamāṇasya yā-
30 vadapāṅgam copanīyāpāṅgasamameva tathā yāvadvarja-
yedapāṅgam sirāścetyādi | § 16304

tataḥ plotena raktaṃ viśodhya samyak chinnamave-
kṣya saindhavacūrṇena punaḥ punaḥ pratisārayedyavan-
ālabhasmanā vā plotasuddham ca punarmadhunā | § 16305

35 tataḥ śītāmbu pariṣiktaṃ sarpiṣā sukhoṣṇena pariṣicya
madhughṛtāktam pūrvavat badhnīyāt | § 16306

mūrdhni pādayoścāsmāi śatadhautaghṛtam śītāṃśca
pradehān dadyāt | | § 16307

- AS.Utt.14.17 snehoktaṃ cācāramādiṣet | § 16308
 dvitīye cāhni sāyaṃ prātmadhukasarpīṣā koṣṇena śi-
 rastathāvabaddhameva cākṣi siñcet | § 16309
 pañcāhaṃ coṣṇodakānupānaṃ sarpīḥ pītvā jīrṇe pa-
 thyamaśnīyāt | | § 16310 5
- AS.Utt.14.18 tṛtīye divase vimucya karañjabījasiddhena kṣīreṇākṣi
 svedayet | § 16311
 lodhramadhukakimśukapaṭoladviharidrākorandamuku-
 lakvāthena madhumiśreṇāścyotayet saptame 'hani sarva-
 thā muñcet ātapākāśadarśanaṃ ca pariharet | | § 16312 10
- AS.Utt.14.19 saśophe tu netre dhūmaḥ śirovirecanaṃ ca | § 16313
 anupaśāntarāge sirāvisrāvaṇaṃ | § 16314
 sāsṛāve nasyam | | § 16315
- AS.Utt.14.20 tilān sulikhitān madhukakākolīsuniṣaṇṇakapañcamūl-
 aśarkarāśrutaśīte payasi saptāhaṃ bhāvitāṃstenaiva pay- 15
 asā pīḍayet | § 16316
 madhukaśatāhvāsārivānantāgarukākolīhareṇukailāvā-
 lukacūrṇaṃ ca pīḍyamāneṣu ṣoḍaśabhāgena prakṣipet |
 § 16317
 tattailamebhireva uṣadhaiḥ payasā cāṣṭaguṇena siddhaṃ 20
 nāvanādaśrurāgaghaṇaṃ dṛṣṭiprasādanaṃ ca kṛṣṇagate tu
 vraṇe vraṇaśukravat kriyā | § 16318
 armaśeṣe ca lekhanāñjanāni | | § 16319
- AS.Utt.14.21 tatra samyakchinne varṇaviśuddhiḥ | § 16320
 svasthatā ca | § 16321 25
 hīnacchedāt punarvṛddhī rāgāśrupātaprakāśadarśanā-
 kṣamatvādi ca | § 16322
 aticchedādakṣipākastambhasphuraṇāśrasrutitimirasamra-
 mbhavibaddhavartmāni | § 16323
 teṣu yathāsvaṃ doṣodrekāt pratikuryāt | § 16324 30
 nāgaramanaśśilāilāsaindhavaśarkarābhīradhakarṣāṃśā-
 bhīryuktaṃ rasāñjanārdhapalaṃ kṣaudradrutamañjanā-
 darmaśeṣaśleṣmatimirapillāmayaghraṃ | | § 16325
- AS.Utt.14.22 sirājāle sirā yāstu sthūlāḥ kaṭhināścatā baḍīṣena gṛhītvā
 maṇḍalāgreṇollikhet | | § 16326 35
- AS.Utt.14.23 sirāpīṭakāḥ sūcyagreṇāvalambitāḥ kṛṣṇamanupaghnaṃ
 chindyāt | § 16327
 sūkṣmāstvavalikhet | § 16328

- armavaccaitayoḥ śeṣamācaret | | § 16329
 śukrakeṣu yathāsvadoṣānusāreṇa triphalāghṛtapāna- AS.Utt.14.24
 raktamokṣavirecanāścyotanamukhālepanasyatarpaṇapuṭa
 | § 16330
- 5 pākān prayuñjīta | | § 16331
 tatra vraṇaśukre trivṛnniryūheṇa trirvipakvaṃ sarpiḥ AS.Utt.14.25
 pāyayet | § 16332
 sirāṃ ca vidhyet | § 16333
 duṣṭaśeṣaṃ ca piṇḍitamakṣigamasṛk jalaukobhirapah-
 10 aret | § 16334
 madhukakākolīmṛdvīkotpalavidārīkvāthena mañjiṣṭh-
 ākṣīrakākolīmadhukakvathitājakṣīreṇa vā saśarkareṇāścy-
 otayet śītaiścāsyā śirovaktraṃ dihyāt siñcecca | § 16335
 evamapyanubaddhavedanaṃ śatāhvāyaṣṭyāhvavatā gh-
 15 ṛtamaṇḍenānuvāsayet | | § 16336
 aśrurāgarujāśāntiṃ yadā yasyopalakṣayet | § 16337 AS.Utt.14.26
 tadātadāñjanaiḥ śukraṃ lekhanīyairupācaret | | § 16338
 vaiḍūryasphaṭikaśāṅkhamuktāvidrumarūpyāyastrapu- AS.Utt.14.27
 ttāmrasīsālamanaśśilākukkuṭāṇḍatvaksamudraphenarasā-
 20 ṇjanasaindhavairajāpayahpiṣṭairvartayaśchyāyāśuṣkāḥ kṣ-
 audraghṛṣṭāḥ prātaḥ sāyaṃ ca prayuktā vraṇaśukranudaḥ
 | § 16339
 karivarāhagogardabhāśvājōṣṭradaśanāḥśāṅkhamuktāsa-
 mudraphenāśca marica caturthāṃśayutā jalapiṣṭā varta-
 25 yaḥ kṣataśukrahārāḥ | § 16340
 lākṣāsuvarṇagairikacandanajātīmukulairvartirasṛkūpi-
 ttaprasādanī vraṇaśukrahārā ca | | § 16341
 nimnaṃ ca śukraṃ sarujamunnamayet snehapānana- AS.Utt.14.28
 syajāṅgalarasaiḥ | § 16342
 30 nīrujaṃ tarpaṇapuṭapākābhyām | | § 16343
 tatra tarpaṇaṃ mṛgaviṣkirapiśitaṃ kāśmaryasuniṣa- AS.Utt.14.29
 ṇṇotpalamṛṇālaśṛṅgāṭakaśerudrākṣākṣīraavidārījīvanīyāṃśca
 kṣīreṇa pācayet tasmānnavanītamuddhṛtya candanama-
 dhuśarkarānantānīlotpalakalkairaṣṭaguṇena ca payasā vi-
 35 pakvaṃ pūrvavadyojayet | | § 16344
 puṭapākāṃ ca kukkuṭamuddhṛtāntraṃ veśavārīkr- AS.Utt.14.30
 tyā candanasārivāmadhukaśarkarānantānīlotpalaprapau-

- ṇḍarīka jīvanīyakalkaiḥ samadhughṛtaiḥ saṃsṛjya prāgiva
 kalpayet | § 16345
 AS.Utt.14.31   dvitvakchinnamevaṃ yāpayet | | § 16346
                     śuddhaśukre haridrāmadhukasārivālodhraniryūheṇā-
 ścyotanam | § 16347   5
                     lodhracūrṇeṇa vā tāntavabaddhenošṇāmbumṛditeṇa |
 § 16348
                     śuddhakoṣṭhasya ca dantījyotiṣmatīkalko 'vapīḍakaḥ |
 § 16349
                     śirovirecanadravyavipakvaṃ vā tailaṃ marśaḥ pratim-   10
 arśo vā | | § 16350
 AS.Utt.14.32   śuṅṭhīsaindhavamadhuyaṣṭikābṛhatīmūlatāmrrarajobhi-
 rāmalakarasapiṣṭaistāmrāpātraṃ pralepayet | § 16351
                     tacca saghṛtairyavairāmalakapatraiśca bahuśo dhūpa-
 yet | § 16352   15
                     vartireṣā mahānīlā madhutoyaghrṣṭā śuddhaśukraṃ
 nāśayati | § 16353
                     pūrvoktā ca dantavartīḥ | § 16354
                     aśāmyati tu śukre sarvatra punaḥ punaryathoktameva
 paryāyeṇa yojayet | § 16355   20
                     antarāntarā ca raktaṃ visrāvayet | § 16356
                     abhiṣyandapraṭiṣedhaṃ cekṣeta | | § 16357
 AS.Utt.14.33   athotsādanārthaṃ śuddhaśukre sampraharṣaṇāni da-
 dyāt | § 16358
                     triphalārasena tryahaṃ bhāviteṇa saindhavenāñjayet | 25
 § 16359
                     tadvat pippalībhīrvā | § 16360
                     maricapippalīśirīṣabījabalāsagrathitoktakṣārāñjanairvā
 | | § 16361
 AS.Utt.14.34   sampraharṣaṇādrāgāśruvedanāsu sandhāvāñjanāni yu-   30
 ṅjyāt | § 16362
                     śaṅkhaṃ tāmre stanyena ghrṣṭaṃ saghṛtairyavaiḥ śa-
 mīpatraiśca dhūpayet anena sandhāvāñjanenāñjayet |
 § 16363
                     tadvat suvarṇaṃ rūpyamayo va ghrṣṭaṃ saghṛtairbad-   35
 arīpatrairdhūpitamañjanam | § 16364
                     śaṅkho nistuṣāśca haritamudgāḥ piṣṭā vartiśrūrṇo vā
 madhuyukto 'ñjanaṃ śukragharṣaṇam | § 16365

madhūkasāraśca madhunā bibhītakāsthimajjā vā ||
§ 16366

5 masūrā nistuṣāḥ stanyapiṣṭāstaruṇadarbhāṅkurā ghr̥t- AS.Utt.14.35
amājaṃ gokṣīraṃ śaraścāyase tāmreṇa ghr̥ṣṭaṃ pratyāñ-
anam vedanāghnam | § 16367

yavagodhūmajīvanīyamāṃsīcūrṇena saghr̥taśarkarotk-
ārikā svedopanāhe praṇītā vedanāmapanayati śukraṃ co-
tsādayati | § 16368

10 tadvadānūpamāṃsaveśavāro vasāpayah sarpirvimi-
śraḥ siddhaḥ || § 16369

athaivamupanāhapracalitasyāñjanam | § 16370 AS.Utt.14.36

gokharāśvoṣṭradantāḥ samudraphenaḥ śaṅkhaścārjun-
akaṣāyapiṣṭā vartirlekhanī | § 16371

15 samudraphenaśaṅkhakharparaśukāsthikharanāgāśvagobā-
lāstindukakaṣāyapiṣṭā vā || § 16372

pratyāñjanam ca taruṇabadarakhadiratindukāsthnā- AS.Utt.14.37
mantardhūmadagdhānāṃ cūrṇam | § 16373

utsannam vā saśalyam vā śukraṃ bālādibhirlikhet pu-
ṭapākena vā | § 16374

20 balāsagrathitoktakṣārarakriyā vā || § 16375

sirāśukre tvadr̥ṣṭighne taruṇe vraṇaśukravat kuryāt || AS.Utt.14.38
§ 16376

añjanam cāsyā prapaṇḍarīkamadhukaharidrālohara- AS.Utt.14.39
joñjanabr̥hatīkṣīrakākōlīrajāpayahpiṣṭā yavairghṛtayuktai-
25 rāmalakīpatraīśca paryāyeṇa dhūpitā vartih || § 16377

aprasāntameva marmavat sādhyet | § 16378 AS.Utt.14.40

samākṣikam tu rasāñjanam pratisāraṇam | § 16379

saptame divase kukkuṭāṇḍakapālasphaṭikacandana-
manaśśilāiraśvavarāhadaśanaīśca vartim kṛtvāñjayet |
30 § 16380

udadhikaphaśaṅkhacandanairajāpayahpiṣṭairvartirma-
dhughṛṣṭā pratyamjanam sirāśukrajit | § 16381

anupaśame paśyati cātire kiñcididamevāsakṛt kurvīta
|| § 16382

35 ajakāmadr̥ṣṭyupaghātinīm kṛṣṇāntajāmasravISRāvaṇai- AS.Utt.14.41
rmadhuravirecanaiḥ kṣīrabastibhiñca sādhyet | § 16383

sirāśukravacca śastrakarmādividhineti | § 16384

bhavati cātra || § 16385

AS.Utt.14.42	ajakāyāmasādhyāyāṃ śukre 'nyatra ca tadvidhe § 16386 vedanopaśamaṃ snehapānāsṛksrāvaṇādibhiḥ § 16387 kuryāt bībhatsatāṃ jetuṃ śukratvotsedhasādhanam § 16388	
AS.Utt.14.43	nārikelāsthibhallātātālavamaṃśakarīrajam § 16389 bhasmādbhiḥ srāvayettābhirbhāvayet karabhāsthijam § 16390	5
AS.Utt.14.44	cūrṇaṃ śukreṣvāsādhyeṣu tadvaivarṇyaghramañjanam § 16391	
AS.Utt.14.45	sādhyeṣu sādhanāyālamidameva ca śīlitam § 16392 ajakāṃ pārśvato vidhvā sūcyā visrāvya codakam § 16393	10
	samaṃ prapīdyānguṣṭhena vasārdreṇānu pūrayet § 16394	
AS.Utt.14.46	vraṇaṃ gomāṃsacūrṇena baddhaṃ baddhaṃ vimu- cya ca § 16395	15
	saptarātrādvraṇe rūḍhe kṛṣṇabhāṃge same sthite § 16396	
AS.Utt.14.47	snehāñjanaṃ ca kartavyaṃ nasyaṃ ca kṣīrasarpiṣā § 16397	20
	tathāpi punarādhmāte bhedacchedādikāṃ kriyām § 16398	
	yuktyā kuryādyathā nāticchedena syānnimajjanam § 16399	
AS.Utt.14.48	nityaṃ ca śukreṣu śṛtaṃ yathāsvaṃ pāne ca marśe ca ghṛtaṃ vidadhyāt § 16400	25
	na hīyate labdhabalā tathāntastikṣṇāñjanairdṛk prata- taṃ prayuktaiḥ § 16401	
	iti caturdaśo 'dhyāyaḥ	

6.15 atha pañcadaśo 'dhyāyaḥ |

AS.Utt.15.1	athāto dṛṣṭirogavijñānīyaṃ nāmādhyāyaṃ vyākhyāsyā- maḥ § 16403	
	iti ha smāhurātreyaḍayo maharṣayaḥ § 16404	
AS.Utt.15.2	sirānusāriṇi male prathamam paṭalam śrite § 16405 avyaktamīkṣate rūpaṃ vyaktamapyanimittataḥ § 16406	5

- prāpte dvitīyaṃ paṭalamabhūtamapi paśyati | § 16407 AS.Utt.15.3
 bhūtaṃ tu yatnādāsannaṃ dūre sūkṣmañca nekṣate | |
 § 16408
- dūrāntikasthaṃ rūpañca viparyāsenā manyate | § 16409 AS.Utt.15.4
 5 doṣe maṅḍalasaṃsthāne maṅḍalānīva paśyati | | § 16410
 dvidhaikaṃ dr̥ṣṭimadhyasthe bahudhā bahudhā sthite AS.Utt.15.5
 | § 16411
- dr̥ṣṭerabhyantaragate drasvavaḍhraviparyayam | | § 16412
 nāntikasthamadhassamsthe dūragaṃ noparisthite | AS.Utt.15.6
 10 § 16413
- pārśve paśyenna pārśvasthe timirākhyoyamāmayaḥ | |
 § 16414
- prāptoti kācatāṃ doṣe tṛtīyapaṭalāśrite | § 16415 AS.Utt.15.7
 tenordhvamīkṣate nādhastanucailāvṛtopamam | § 16416
 15 yathāvarṇaṅca rajyeta dr̥ṣṭirhīyeta ca kramāt | | § 16417
 tathāpyupekṣamāṅsya caturthaṃ paṭalam gataḥ | AS.Utt.15.8
 § 16418
- liṅganāśaṃ malaḥ kurvan chādayeddr̥ṣṭimaṅḍalam | |
 § 16419
- tatra vātena timire vyāviddhamiva paśyati | § 16420 AS.Utt.15.9
 calāvilāruṅābhāsaṃ prasannañcekṣate muhuḥ | | § 16421
 jālāni keśān maśakānnaśmīmīscopokṣitetra ca | | § 16422 AS.Utt.15.10
 kācībhūte dṛgaruṅā paśyatyāsyamanāsikam | | § 16423
 candradīpādyanekatvaṃ vakramr̥jvapi manyate | § 16424 AS.Utt.15.11
 25 vṛddhaḥ kāco dṛśaṃ kuryādrajo dhūmāvṛtāmiva | |
 § 16425
- spaṣṭāruṅābhāṃ vistīrṇāṃ sūkṣmāṃ vā hatadarśanām AS.Utt.15.12
 | § 16426
- saliṅganāśo vāte tu saṅkocayati dṛksirāḥ | § 16427
 30 dṛṇmaṅḍalam viśatyantargambhīrā dṛgasau smṛtā | |
 § 16428
- pittaje timire vidyutkhadyotodyotadīpitam | § 16429 AS.Utt.15.13
 śikhittiripatrābhaṃ prāyo nīlañca paśyati | | § 16430
 kāce dṛkkāṃsyanīlābhā tādr̥geva ca paśyati | | § 16431 AS.Utt.15.14
 35 arkendupariveṣāgnimarīcīndradhanūṃṣi ca | | § 16432
 bhṛṅganīlā nirālokā dṛksnigdhā liṅganāśataḥ | | § 16433 AS.Utt.15.15
 dṛṣṭiḥ pittena drasvākhyā sā drasvā drasvadarśinī | |
 § 16434

	bhavet pittavidagdhākhyā pītā pītābhadarśanā	
	§ 16435	
AS.Utt.15.16	kaphena timire prāyaḥ snigdhaṃ śvetañca paśyati	
	§ 16436	
	śaṅkhendukundakusumaiḥ kumudairiva cācitam	5
	§ 16437	
AS.Utt.15.17	kāce tu niṣprabhendvarkapradīpādyairivācitam § 16438	
	sitābhāsā ca dr̥ṣṭissyāllīṅganāśe tu dr̥śyate § 16439	
AS.Utt.15.18	mūrtaḥ kapho dr̥ṣṭigataḥ snigdho darśananāśanaḥ	
	§ 16440	10
	bindurjalasyeva calaḥ padminīpuṭasaṃśritaḥ § 16441	
AS.Utt.15.19	uṣṇe saṅkocamāyāti cchāyāyāṃ parisarpati § 16442	
	śaṅkhakundedukumudasphaṭikopamaśuklimā § 16443	
AS.Utt.15.20	raktena timire raktaṃ tamobhūtañca paśyati § 16444	
	kācena raktā kṛṣṇā vā dr̥ṣṭistādṛk ca paśyati § 16445	15
	liṅganāśepi ḍṛk tādr̥ṇiṣprabhā hatadarśanā § 16446	
AS.Utt.15.21	saṃsargasannipāteṣu vidyāt saṅkīrṇalakṣaṇān § 16447	
	timirādīnakasmācca taiḥ syādvvyaktākulekṣaṇaḥ § 16448	
	timire śeṣayordr̥ṣṭau citro rāgaḥ prajāyate § 16449	
AS.Utt.15.22	dyotate nakulasyeva yasya dr̥ṇnicitā malaiḥ § 16450	20
	nakulāndhaḥsa tatrāhni citraṃ paśyati no niśi § 16451	
AS.Utt.15.23	arke 'stamastakanyastagabhastau stambhamāgatāḥ	
	§ 16452	
	sthaḡayanti dr̥śaṃ doṣā doṣāndhaḥ sa gadoparaḥ	
	§ 16453	25
AS.Utt.15.24	divākarakaraspr̥ṣṭā bhraṣṭā dr̥ṣṭipathānmalāḥ § 16454	
	vilīnalīnā yacchanti vyaktamatrāhni darśanam	
	§ 16455	
AS.Utt.15.25	uṣṇataptasya sahasā śītavārinimajjanāt § 16456	
	tridoṣaraktasaṃpr̥kto yātyuṣmordhvaṃ tatokṣiṇī	30
	§ 16457	
	dāhoṣe malinaṃ śukramahanyāviladarśanam § 16458	
AS.Utt.15.26	rātrāvāndhyaṃ ca jāyeta vidagdhōṣṇena sā smṛtā	
	§ 16459	
AS.Utt.15.27	bhṛśamamlāśanāddoṣaiśsairiryā dr̥ṣṭirācitā § 16460	35
	sakledakaṇḍūḥ kaluṣā vidagdhāmlena sā smṛtā	
	§ 16461	
AS.Utt.15.28	śokajvaraśirorogasantaptasyānilādayaḥ § 16462	

- dhūmāvilāṃ dhūmadṛśaṃ dṛśaṃ kuryuḥ sa dhūma-
raḥ | | § 16463
- 5 sahasaivālpasatvasya paśyato rūpamadbhutam | § 16464 AS.Utt.15.29
bhāsvaram bhāskarādiṃ vā vātādyā nayanāśritāḥ | |
§ 16465
- kurvanti tejaḥ saṃśoṣya dṛṣṭiṃ muṣitadarśanām | AS.Utt.15.30
§ 16466
- vaidūryavarṇaṃ stimitāṃ prakṛtisthāmivāvyathām |
§ 16467
- 10 aupasargika ityeṣa liṅganāśaḥ atra varjayet | | § 16468
vinā kaphāliṅganāśān gambhīrāṃ drasvajāmapi | | AS.Utt.15.31
§ 16469
- ṣaṭkācā nakulāndhaśca yāpyāśśeṣāṃstu sādhayet | AS.Utt.15.32
§ 16470
- 15 dvādaśeti gadā dṛṣṭau nirdiṣṭāḥ saptaviṃśatiḥ | | § 16471
iti pañcadaśo 'dhyāyaḥ | |

6.16 atha ṣoḍaśo 'dhyāyaḥ |

- athāstimirapraṭiṣedhaṃ nāmādhyāyaṃ vyākhyāsyāmaḥ AS.Utt.16.1
| § 16473
- 5 iti ha smāhurātreyaḍayo maharṣayaḥ | | § 16474
timiraṃ kācatāṃ yāti kāco 'pyāndhyamupekṣayā | AS.Utt.16.2
§ 16475
- netrarogeṣvato ghoraṃ timiraṃ sādhayet drutam | |
§ 16476
- 10 tulāṃ paceta jīvantiyā drone 'pāṃ pādaśeṣite | § 16477 AS.Utt.16.3
tatkvāthe dviguṇakṣīraṃ ghṛtaprasthaṃ vipācayet | |
§ 16478
- prapauṇḍarīkakākōlīpippalīlodhrasaindhavaiḥ | § 16479 AS.Utt.16.4
śatāhvāmadhukadrākṣā sitādārupalatrayaiḥ | § 16480
kāṛṣikairniśi tatpītaṃ timirāpaharaṃ param | | § 16481
- 15 drākṣācandanamañjiṣṭhākākōlīdvayajīvakaiḥ | § 16482 AS.Utt.16.5
sitāśatāvarīmedāpuṇḍrāhvamadhukotpalaiḥ | | § 16483
pacejjīrṇaghṛtapasthaṃ samakṣīraṃ picūnmitaiḥ | AS.Utt.16.6
§ 16484
- hanti tacchrukratimiraraktarājīśīrorujaḥ | | § 16485

AS.Utt.16.7	paṭolanimbakaṭukādārvīsevyavarāvṛṣam § 16486 sadhanvayāsatrāyantīparpaṭam pālikam pṛthak § 16487	
AS.Utt.16.8	prasthamāmalakānām ca kvāthayedarmaṇe 'mbhasaḥ § 16488 tadāḍhakerdhapalikaiḥ piṣṭaiḥ prastham ghṛtāt pacet 5 § 16489	
AS.Utt.16.9	mustabhūnimbayaṣṭyāhvakuṭayodīcyacandanaiḥ § 16490 savyoṣacavyaistatsarpirghrāṇakarnākṣirogajit § 16491	
AS.Utt.16.10	vidradhijvaraduṣṭārurvisarpāpacikuṣṭhanut § 16492 viśeṣācchrukratimiranaktāndhyoṣṇāmladāhahṛt § 16493 ¹⁰	
AS.Utt.16.11	triphalāṣṭapalam kvāthyam pādaśeṣam jalāḍhake § 16494	
AS.Utt.16.12	tena tulyapayaskena triphalāpalakalkavān § 16495 ardhaprastho ghṛtātsiddhaḥ sitayā māḥṣikeṇa vā § 16496	15
	yuktaṁ pibettattimirī tadyuktaṁ vā varārasam § 16497	
AS.Utt.16.13	yaṣṭīmadhudvikākoliṅvyāghrīkṛṣṇāmṛtotpalaiḥ § 16498 pālikaiḥ sasiṭādrākṣairghṛtaprastham pacet samaiḥ § 16499	20
AS.Utt.16.14	ajākṣīravarāvāsāmārkavasvarasaiḥ pṛthak § 16500 mahātraiphalamityetat param dṛṣṭivikārajit § 16501	
AS.Utt.16.15	traiphalenātha haviṣā lihānastriphalām niśi § 16502 yaṣṭīmadhukasamyuktām madhunā ca paripltām § 16503	25
AS.Utt.16.16	māsamekaṁ hitāhāraḥ pibannāmalakodakam § 16504 sauparṇam labhate cakṣurityāha bhagavān nimiḥ § 16505	
AS.Utt.16.17	gavyam ghṛtam loharajo bhājane bādare sthitam § 16506	30
AS.Utt.16.18	triphalācūrṇasahitaṁ pītam timiranāśanam § 16507 purāṇam ca sitābhīruyaṣṭīmadhukacūrṇavat § 16508 niṣiktamagnivarnairvā jīrṇam sarpirayoguḍaiḥ § 16509	
AS.Utt.16.19	hemarūpyāyasaiścūrṇairyuktām vā triphalām pṛthak § 16510	35
	ghṛtakṣaudrānvitāmadyāt kevalām vā vicūrṇitām § 16511	
AS.Utt.16.20	tāpyāyastriphalācūrṇam madhujīrṇaghṛtadrutam § 16512	

- lohapātre sthitam māsam māṣarāśau ca bhakṣayet | |
 § 16513
- saktūn vādyātsasarpīṣkāmstriphalācūrṇasaṃyutān | AS.Utt.16.21
 § 16514
- 5 bhuñjīta vā susiddhena sūpenāmalakaiḥ saha | | § 16515
 prātarbhaktasya vā pūrvamadyāt pathyāṃ pṛthak pṛ- AS.Utt.16.22
 thak | § 16516
- mṛdvīkāśarkarākṣaudraiḥ satataṃ timirāturaḥ | | § 16517
 kvāthosanāt bhr̥ngarasastailaṃ kālatilodbhavam | § 16518 AS.Utt.16.23
- 10 lohapātre tadekatra sādhitam nāvanam hitam | | § 16519
 srotojāṃsāṃscatuṣṣaṣṭim hemāyorūpyatāmraikaiḥ | § 16520 AS.Utt.16.24
 § 16521
 yuktān pratyekamekāṃsairandhamūṣodarasthitān | |
- 15 dhmāpayitvā samāvṛttaṃ tatastacca niṣecayet | § 16522 AS.Utt.16.25
 § 16523
 rasaskandhakaṣāyeṇa saptakṛtvaḥ pṛthak pṛthak | |
- vaidūryamuktāśaṅkhānām tribhirbhāgairyutaṃ tataḥ AS.Utt.16.26
 | § 16524
- 20 cūrṇāñjanam prayuñjīta tatsarvatimirāpaham | | § 16525
 nirdagdham badarāṅgāraistutthaṃ cetthaṃ niṣecitam AS.Utt.16.27
 | § 16526
- kramādajāpayāḥ sarpiḥ kṣaudraistasmāt paladvayam
 | | § 16527
- 25 kārṣikaistāpyamaricasrotojakatukānataiḥ | § 16528 AS.Utt.16.28
 paṭulodhraśilāpathyākañailāñjanaphenakaiḥ | | § 16529
- yuktaṃ palena yaṣṭyāśca mūṣāntardhmātacūrṇitam | AS.Utt.16.29
 § 16530
- 30 hanti kācārmanaktāndhyarakarājīḥ suśilitaḥ | § 16531
 § 16532
 cūrṇo viśeṣāttimiram bhāskaro bhāskaro yathā | |
- manohvāsaindhavavyoṣaśaṅkhanābhīrasāñjanam | § 16533 AS.Utt.16.30
 katakam candanam pheno viḍaṅgāni sitopalā | | § 16534
- kukkuṭāṅḍakapālam ca jalapiṣṭā sukhāvātī | § 16535 AS.Utt.16.31
- 35 hantyeṣā madhunā ghr̥ṣṭā kācātaimiryāśuklakān | |
 § 16536
- triphalākukkuṭāṅḍatvakkāsīsamayasa rajah | § 16537 AS.Utt.16.32
 § 16538
 nīlotpalam viḍaṅgāni phenam ca saritām pateḥ | |

AS.Utt.16.33	ājena payasā piṣṭvā lepayettāmrabhājanam § 16539 saptarātre gate bhūyaḥ piṣṭaṃ kṣīreṇa vartayet § 16540 eṣā drṣṭipradā vartirapi syādbhinnacakṣuṣaḥ § 16541	
AS.Utt.16.34	añjanam kṛṣṇasarpāsye nihitam kuśaveṣṭite § 16542 tatastataḥ samudvṛtya māsāt sañcūrṇayet saha § 16543	5
AS.Utt.16.35	sumanaḥkṣāarakaiḥ śuṣkairardhāmśaiḥ saindhavena ca § 16544 prajoyayedrāgavati timire tadvarāñjanam § 16545	
AS.Utt.16.36	payasā trayametacca cūrṇayitvā subhāvitam § 16546	
AS.Utt.16.37	sāmānyam sādhanam tvetatpratidoṣamataḥ śṛṇu § 16547	10
AS.Utt.16.38	vātaḥ timire tatra daśamūlāmbhasā gṛṣṭam § 16548 kṣīre caturguṇe śreṣṭhākalkapakvam pibettataḥ § 16549	
AS.Utt.16.39	triphalāpañcamūlānām kaṣāyam kṣīrasamyutam § 16550	15
AS.Utt.16.40	eraṇḍatailasamyuktaṃ yojayeta virecanam § 16551 śaṅkhinītilvakaśyāmādanīrniṣkāthya vā jale § 16552 trivṛtkalkapratiṅgāpam tena pakvam gṛṣṭam pibet § 16553	
AS.Utt.16.41	prapaṇḍarīkabṛhatībalānaladasaindhavaiḥ § 16554 dārubilvāḍakīkṛṣṇā hariddrāmadhuyaṣṭibhiḥ § 16555 siddham caturguṇakṣīram tailam nasto niṣecayet § 16556	20
AS.Utt.16.42	sitairaṇḍajaṭāsīmḥīphaladārūnīśānataiḥ § 16557 śatāhvābilvamūlaiśca tailam pakvam payo 'nvitam § 16558	25
	nasyam sarvordhvajatrūtthavātaśleṣmāmayārtiṣu § 16559	
AS.Utt.16.43	vasāñjane ca vaiyāghrī vārāhī vā praśasyate § 16560 gṛdhrāhikukkuṭothā vā madhukēnānvitā pṛthak § 16561	30
AS.Utt.16.44	pratyañjanam ca srotojam rasakṣīragṛṣṭaiḥ kramāt § 16562 niṣiktaṃ pūrvavadyojyam timiraghnamanuttamam § 16563	35
AS.Utt.16.45	nacedevam śamam yāti tatastarpaṇamācaret § 16564	
AS.Utt.16.46	śatāhvākuṣṭhanaladakākolīdvayayaṣṭibhiḥ § 16565 prapaṇḍarīkasaralapippalīdevadārūbhiḥ § 16566	

- § 16567 sarpiraṣṭagaṇakṣīraṃ pakvaṃ tarpaṇamuttamam ||
- § 16568 prasādanam snehanam ca puṭapākaṃ prayojayet || AS.Utt.16.47
- 5 vātapīnasavaccātra nirūhaṃ sānuvāsanam || § 16569 AS.Utt.16.48
pittaje timire sarpirjīvanīyaphalatrayaiḥ | § 16570 AS.Utt.16.49
vipācitam pāyayitvā snigdhasya vyadhayetsirām |
- § 16571
- 10 śarkarailātrivṛccūrṇairmadhuyuktairvirecayet || § 16572
mañjiṣṭhālodhramadhukasārivācandanaiḥ śṛtam | § 16573 AS.Utt.16.50
jalaṃ saśarkarāstanyam netraseke praśasyate || § 16574
stanyam vā padmakośīraksīrivṛkṣāṅkuraiḥ śṛtam | AS.Utt.16.51
- § 16575
- 15 taptairnirvāpitaṃ sarpirasakṛllohapinḍakaiḥ || § 16576
vimarditasitādrākṣaṃ himaṃ taccākṣisecanam | § 16577 AS.Utt.16.52
śītānālepasekādīn mukhe mūrdhni ca śīlayet || § 16578
sārivāpadmakośīramustāśābaracandanaiḥ | § 16579 AS.Utt.16.53
vartiḥ śastāñjane cūrṇastathā padmotpalāñjanaiḥ |
- § 16580
- 20 sanāgapuṣpakarpūrayaṣṭyāhvasvarṇagaurikaiḥ || § 16581
lodhramūrvāprapuṇḍrāhvamāṃsiyaṣṭyāhvacandanaiḥ AS.Utt.16.54
| § 16582
sośīraiḥ sādhitam sarpiḥ sakṣīraṃ tarpaṇam hitam ||
- § 16583
- 25 ebhirevaṣadhaiśchāge pakve yakṛti tadrase | § 16584 AS.Utt.16.55
pūrvavat puṭapākaśca kāryastimiranāśanaḥ || § 16585
śleṣmodbhava 'mṛtākvāthavarākaṇaśṛtam ghṛtam | AS.Utt.16.56
- § 16586
- 30 vidhyet sirām pītavato dadyāccānu virecanam | § 16587
kvātham pūgābhayāśuñṭhīkṛṣṇākumbhanikumbhajam
|| § 16588
karañjakaṭphalavacātriphalaṅkaṅkolakaiḥ | § 16589 AS.Utt.16.57
sadārvīkaiḥ payo yuktaṃ siddham tailam ca nāvanam
|| § 16590
- 35 śaṅkhapriyaṅgunaipālīkaṭutrikaphatrikaiḥ | § 16591 AS.Utt.16.58
dṛgvaimalyāya vimalā vartiḥ syāt kokilā punaḥ ||
§ 16592
kṛṣṇaloharajovyōśasaindhavatriphalāñjanaiḥ | § 16593 AS.Utt.16.59

	pītākhyā dviniśākuṣṭhanatapatrakaṇoṣaṇaiḥ § 16594	
AS.Utt.16.60	patrapītāvarāvyoṣaśilālanatasaindhavaiḥ § 16595	
AS.Utt.16.61	manohvāśaṅkhasindhūtthamaricaistimiraṃ jayet § 16596	
	vartaiḥ pragāḍhamapyāśu śukrapillāmāyārma ca	
	§ 16597	5
AS.Utt.16.62	tālīsapāṭhākiṇihīvellamāṃsīnīśābhayaiḥ § 16598	
	piṣṭaiḥ kṣīridrumakvāthe ghr̥taṃ siddhaṃ ca tarpa-	
	ṇam § 16599	
AS.Utt.16.63	puṭapākam ca piṣitairjāṅgalaiḥ saindhavānvitaiḥ	
	§ 16600	10
	sapippalīmadhughr̥taiḥ kalkitaiḥ prāgīvacaret § 16601	
AS.Utt.16.64	śīgrupatrainjalasvinnaiḥ kāryaḥ svedaśca mātrayā	
	§ 16602	
AS.Utt.16.65	raktaje pittavat kāryam sannipāte yatholbaṇam	
	§ 16603	15
AS.Utt.16.66	vyāghrarṣyagośikhivasā yavakvāthapayoyutā § 16604	
	dūrvāmadhukakalkena vipakvā tarpaṇe hitā § 16605	
AS.Utt.16.67	yaṣṭyanantādvibr̥hatīpippalīlavanādvayaiḥ § 16606	
	salohacandanaiḥ pakvaṃ yakṛtā śalyakasya ca § 16607	
	mṛgagodhāśāśānām ca puṭapākam prakalpayet	
	§ 16608	20
AS.Utt.16.68	dadyāduśīraniryūhe cūrṇitaṃ kaṇasaindhavam § 16609	
	tatsrutam saghr̥taṃ bhūyaḥ pacet kṣaudraṃ kṣīpeddh-	
	ane § 16610	
	śīte cāsmīn hitamidaṃ sarvaje timire 'ñjanam § 16611	25
AS.Utt.16.69	kuṣṭham vā śarkaropetamāntarikṣeṇa vāriṇā § 16612	
	niṣkāthyam sarpiḥkṣaudrābhyām saṃsr̥ṣṭam prāgīvā-	
	ñjanam § 16613	
AS.Utt.16.70	sroto 'ñjanam sasauvīraṃ veṣṭayitvājamedasā § 16614	
	vaṭapatrainanu tathā darbhaiḥ kṣṇamṛdānu ca § 16615	30
	gomayānalapakvaṃ tat praśastam cūrṇamañjanam	
	§ 16616	
AS.Utt.16.71	urabhraśalyakaśvāviṇmārjāraśikhijanmamaiḥ § 16617	
	vasābhirvidhinānena yogā yojyāḥ pṛthak pṛthak	
	§ 16618	35
AS.Utt.16.72	vaṭapraroḥamadhukadūrvālodhratilotpalaḥ § 16619	
	vayombuṣṭaiḥ saghr̥taiḥ śīro vaktraṃ ca lepayet	
	§ 16620	

	kuryācchiraḥ parīṣekamebhireva payaḥśṛtaiḥ § 16621	AS.Utt.16.73
	sannipāte yaduditaṃ doṣodrekaṃ vibhajya tat § 16622	AS.Utt.16.74
	saṃsarge 'pi prayuñjīta kāce timiravat kriyā § 16623	
5	§ 16624 na tu tatra sirāṃ vidhyet dr̥ksthītā yantrapīḍanāt	AS.Utt.16.75
	kuryurāndhyaṃ malā dadyāt sravye tvasre jalaukaṣaḥ	
	§ 16625	
	dhūmarākhyāmlapittoṣṇavidāhe jīrṇasarpīṣā § 16626	AS.Utt.16.76
10	§ 16627 snigdhaṃ virecayecchītaiśśītairdihyā ca sarvataḥ	
	gośakṛdrasadugdhājyairvipakvaṃ śasyate 'ñjanam	AS.Utt.16.77
	§ 16628	
	svaṇagaurikatālīsacūrṇāvāpā rasakriyā § 16629	
15	purāṇaguḍakāsīsapippalīkaṭphalādrajaḥ § 16630	AS.Utt.16.78
	bhāvitam triphalāmbhobhiḥ śuṣkaṃ goviḍrasāplutam	
	§ 16631	
	niśāndhvatimire sadyo guṭikā hanti tatkr̥tā § 16632	
	dadhnā vighr̥ṣṭam maricaṃ rātryandhāmjanamutta-	AS.Utt.16.79
20	mam § 16633	
	bhr̥ṣṭam ghr̥tam kumbhayoneḥ patraiḥ pāne ca pūjitam	
	§ 16634	
	kārañjikotpalasvaṇagaurikāmbhojakesaraiḥ § 16635	AS.Utt.16.80
	govīdrasena piṣṭeyaṃ vartirnaktāndhyanāśinī § 16636	
	kṣaudrajātīrasābhyāṃ vā dviharidrārasāñjanaiḥ § 16637	AS.Utt.16.81
25	ajāmūtreṇa vā kauntīkr̥ṣṇāstrotajasaindhavaiḥ § 16638	
	gośakṛdrasapiṣṭairvā dviniśāpippalīyutaiḥ § 16639	AS.Utt.16.82
	kālānusārītālīsapatrayaṣṭyāhvānāgaraiḥ § 16640	
	kaṇā vā kāpile pitte māsārdham paribhāvitā § 16641	AS.Utt.16.83
	yakṛtpitteṣu vā godhāśaśarṣyarurubarhiṇām § 16642	
30	khādecca plīhayakṛtī māhiṣe tailasarpīṣā § 16643	AS.Utt.16.84
	ghṛte siddhāni jīvantyāḥ pallavāni ca bhakṣayet § 16644	
	tathātimuktakairaṇḍasohalābhīrujāni ca § 16645	
	vraṇavaccākṣirogeṣu bhojyābhojyāni nirdīset § 16646	AS.Utt.16.85
	avidhāritavegasya bhajato 'ñjananāvanam § 16647	AS.Utt.16.86
35	tyajataḥ krodhaśokau ca timiraṃ nāśnute 'ntaram	
	§ 16648	
	triphalāmaśnato rātrau saṃskṛtam pibato ghr̥tam	AS.Utt.16.87
	§ 16649	

- bhuktvā cāpibatastoyam timiram laghu sāmyati ||
 § 16650
- AS.Utt.16.88 suṣabhavyam sukanyāṃ ca skandam cyavanamaśvi-
 nau | § 16651
- paḍetān yaḥ smarennityam tasya cakṣurna hīyate || 5
 § 16652
- AS.Utt.16.89 cintābhighātabhīśokaraukṣyāmotkuṭikāsanāt | § 16653
 virekanasyavamanapuṭapākādivibhramāt || § 16654
- AS.Utt.16.90 vidagdhāhāravamanāt kṣuttrṣṇādividhāraṇāt | § 16655
 akṣirogāvasānācca paśyettimirarogivat || § 16656 10
- AS.Utt.16.91 sūryoparāgānalavidyudādivilokanenopahatekṣaṇasya |
 § 16657
- santarpaṇam snigdhamādi vojyam tathāñjanam hema
 ghr̥tena ghr̥ṣṭam || § 16658
- AS.Utt.16.92 cakṣūrakṣāyām sarvakālam manuṣyairyatnaḥ kartavyo 15
 jīvite yāvadicchā | § 16659
- vyārtho loko 'yam tulyarātrindivānām puṃsāmandhā-
 nām vidyāmāne 'pi vitte || § 16660
- AS.Utt.16.93 triphalārudhirasrutirviśuddhirmanaso nirvṛtirañjanam
 sanasyam | § 16661 20
- śakunāśanatā sapādapūjā ghr̥tapānam ca sadaiva netr-
 arakṣā || § 16662
- AS.Utt.16.94 ahitādaśanāt sadā nivṛttirbhr̥śabhāsvalasūkṣmavī-
 kṣaṇācca | § 16663
- muninā niminopadiṣṭametata paramam rakṣaṇamīkṣa- 25
 ṇasya puṃsām || § 16664
- AS.Utt.16.95 tamālatṛṭikuṅkumānyasitamutpalam pippalī sitāñjana-
 mayorajo maricakākamācītvacaḥ | § 16665
- sayaṣṭimadhukāñjanānyudadhiphenamakṣyāmayeṣva-
 nuttamamoto 'ñjanam vimalamāśu taimiryahṛt || § 16666 30
 iti ṣoḍaśo 'dhyāyaḥ ||

6.17 atha saptadaśo 'dhyāyaḥ |

- AS.Utt.17.1 athāto liṅganāśapraṭiṣedham nāmādhyāyam vyākhyāsyā-
 maḥ | § 16668
- iti ha smāhurātreyaḍāyomaharṣayaḥ || § 16669

- liṅganāṣe nīlikā paṭalamāndhyamiti paryāyāḥ | § 16670 AS.Utt.17.2
 saḥ ślaiṣmika eva prāk sādhyo 'bhīhitaḥ | § 16671
 tasya punaḥ ṣaḍupadravāḥ | § 16672
 āvartakī § 16673
 5 śarkarā § 16674
 rājīmatī § 16675
 chinnāṃśukā § 16676
 candrakī § 16677
 chatrakī ceti | | § 16678
 10 tatra śvetāruṇāvartavadanavasthitā drṣṭirāvartakī | AS.Utt.17.3
 § 16679
 arkakṣīraleśeneva kūrcikāpiṇḍeneva cācitā śarkarā |
 § 16680
 śālīśūkābharājyāvṛtā rājīmatī | § 16681
 15 chinnaviṣamadagdhābhā saruk chinnāṃśukā | § 16682
 kāṃśyasamacchāyā candrakasamsthānā candrakī |
 § 16683
 naikavarṇā chatranibhā chatrakī | § 16684
 tā na vidhyet | § 16685
 20 api ca | | § 16686
 na vidhyedasirārhāṇāṃ na tṛṭpīnasakāsinām | § 16687 AS.Utt.17.4
 nājīrṇabhīruvamitaśiraḥkarnākṣīśūlinām | § 16688
 nātyuṣṇaśītavātābhre nāsampūrṇāṃ ca nīlikām | |
 § 16689
 25 asañjātā hi viṣamā dadhimastutānuśca sā | § 16690 AS.Utt.17.5
 śalākayāvagrṣṭāpi punarūrdhvaṃ prapadyate | § 16691
 karoti vedanāṃ tīvrāṃ drṣṭiṃ ca sthagayet punaḥ | |
 § 16692
 30 sā ca sampūryate śīghraṃ śleṣmalarvātapittalaiḥ | AS.Utt.17.6
 § 16693
 cirātsopadravā ca syānniṣprekṣyātvarhati vyadham | |
 § 16694
 atha snigdhasya viriktasya gṛhṭaiḥ sambhojitasya niśi AS.Utt.17.7
 rasena prīṇitottamāṅgasyābhuktavataḥ sajjopakaraṇasya
 35 vimale 'hani sādhave ca kṛtasvastyayanasya vihitādity-
 avidehādhipatipraṇāmasya pūrvāhṇe nivātaprakāśadeśa-
 sthasya pratyādityamāstarāṇena labdhamārdavāyāṃ bh-
 āmau prasāritacaraṇayugmamupaviṣṭasya kṣitalagatas-

- amatalobhayapāṇeḥ pṛṣṭhataḥ sukhopaviṣṭena paricāra-
keṇa hastābhyāṃ niścalamavalambitaśirasah kiściduttā-
nāsyasya svāṃ nāsāmitaraccekṣaṇamīkṣamāṇasyāturasya
jaṅghayorupariṣṭānnātyucchritāsananiṣṭo bhiṣag dakṣi- 5
ṇahastānulomamakṣi mukhabāṣpasvinnaṃ nimīlitamīṣa-
daṅguṣṭhodaravimṛditatārakatayā pariplutadoṣaṃ savyā-
ṅguṣṭhapradeśinībhyāmunmīlya dakṣiṇamadhyamāprade-
śinyāṅguṣṭhairniṣkampam grhītayā śalākayā kṛṣṇabhāg-
ādbhāgadvayasyāpāṅgādekabhāgasya ca saṅgame dṛṣṭer-
ārjamaṃ nātyūrdhvamadho vā netrasahajanmani sandhau 10
vidhyet | | § 16695
- AS.Utt.17.8 evameva dakṣiṇaṃ dakṣiṇāṅguṣṭhapradeśinyunmīlit-
amitareṇa kareṇaiva cāturasya dakṣiṇapārśve sthitvā | |
§ 16696
- AS.Utt.17.9 atha śabdavadavedanaṃ sām̐bubindusruti ca samya- 15
gviddham vidyāt | § 16697
praviṣṭamātrāṃ ca śalākāṃ dhārayet | § 16698
rāgāśruvedanānutpādanārtham ca stanyena secayet |
§ 16699
- tataḥ punarāturamāśvāsya bhramayan śalākāmā dṛṣṭi- 20
madhyāt praveśayet | | § 16700
- AS.Utt.17.10 adhaścāsyāvalikayato liṅganāśamadrutamavilambita-
manusukhamadhomukhamapanayeducchiṅkhayeccainam
| § 16701
- tathā hi dṛk srastakaphasya viśudhyati | § 16702 25
viśuddhadṛṣṭeścāṅgulim tantūn jñātīn santatīm̐sca da-
rśayet | § 16703
- prekṣamāṇasya cānimīlitānnetrācchannaiḥ śanaiḥ bhr-
amayanneva śalākāmapakarṣet | § 16704
- atha vyapaṅgatadoṣasya yathāvat paśyataḥ sukhoṣṇa- 30
ghṛtāplutaṃ picumīkṣaṇasyopari datvā badhnīyāt | § 16705
- tato nivātamāgāramanupraveśya saṃveśya ca sopa-
dhāne mṛduśayane śayānaṃ dakṣiṇe 'kṣiṇi viddhe vām-
ena pārśvena vāme dakṣiṇenobhayasminnuttānamanukū-
lābhiḥ kathābhirupācaret | § 16706 35
- yathāśakti cainamupavāsayet | § 16707
- udgāraḥ savathukāsanīṣṭhīvanotkṣepaṇāni tryahaṃ pa-
riharet | § 16708

- snānāmbupānadantadhāvanādhomekhāvasthānānisaptā-
ham | | § 16709
- snehavidhiṃ cekṣeta | § 16710 AS.Utt.17.11
- mūrdhni pādayośca ghṛtābhyaṅgamācaret | § 16711
- 5 tṛtīye cāhni muktvākṣi pariṣecayederaṇḍapallavaśṛtena
dugdhoṣṇena dugdhena | § 16712
- jīvanīyairvā siddhena payasā haviṣā vā | § 16713
- tadvallaghunā pañcamūlena | § 16714
- tataḥ pūrvavad badhnīyāt | | § 16715
- 10 tataḥ prabhṛtyevameva pratyahamāsaptāham | § 16716 AS.Utt.17.12
- saptame tu divase sarvathā mokṣayet | § 16717
- daśame vā | § 16718
- bhojayeccainam vyoṣāmalakayuktaṃ dravamīṣatsneh-
alavaṇam vāṭyamūṣṇodakadvitīyam vilepīm vā | § 16719
- 15 evamācarato rujārāgādayo nānuvartante | | § 16720
- tadanuvṛttau tu yaṣṭimadhukalodhramṛdvīkāsaindh- AS.Utt.17.13
- avaiḥ siddhena sasitenājayayasā nayanamāścyotayet |
§ 16721
- madhukakuṣṭhotpaladrākṣālākṣāśarkarābhirvā | § 16722
- 20 pṛṣniparṇīmustamadhukaśatāvarīpaṇḍmakasaindhava-
irvā | | § 16723
- śirovaktralepaṃ ca sārivāgairikayavadūrvāghṛtaiḥ ku- AS.Utt.17.14
- ryāt | § 16724
- mātuluṅgarasāplutairvā mṛdubhṛṣṭaistilaiḥ sasarsapa-
25 aiḥ | § 16725
- ajākṣīradrutairvā mṛdubhṛṣṭaistilaiḥ sasarsapaiḥ | § 16726
- ajākṣīradrutairvā payasyāsārivāpatramañjiṣṭhāyastyā-
hvairhimaḥ sukhoṣṇo vā lepaḥ | § 16727
- tadvaddevadārunāgaramadmakairvā | | § 16728
- 30 jāṅgalarasena ca jīvanīyakvāthavatā bhojayet | § 16729 AS.Utt.17.15
- vātaravargasiddhena ca payasā | § 16730
- padmakādigarbhasiddham sarpiḥ pānanāvanasekeṣu
vidadhyāt | § 16731
- tathānupaśame sirām vidhyet | § 16732
- 35 adhimanthasādhanam cekṣeta | | § 16733
- yathoktācārātikramāttu vyadhah pākamupayāti | § 16734 AS.Utt.17.16
- abhiṣyandādhimanthādayaḥ syurvyadhadoṣācca | § 16735
- tānyathāsvamupatrameta | | § 16736

- AS.Utt.17.17 vyadhadoṣāḥ punaradha ūrdhvaṃ kṛṣṇāsannamapā-
ṅgāsannaṃ sirāvyadhaśca | | § 16737
- AS.Utt.17.18 tatrādhovyadhādatyarthaśūlāsrasrutirāgāḥ śalākāyāṃśc-
opalepo bahalāpicchilaḥ kṛṣṇāṃ valibhirupacīyate naya-
naṃ sravati tadvarjayet | | § 16738 5
- AS.Utt.17.19 ūrdhvavyadhādatimātraruk | § 16739
- tatrātyuṣṇaghr̥tapariṣeko vātaharaṃ ca karma | | § 16740
- AS.Utt.17.20 kṛṣṇāsannavyadhānnasukhamapanīyate paṭalam | § 16741
kṛṣṇe ca rujā | § 16742
- dr̥ṣṭirapi ca raktāvachchādītā kṛṣṇamaṇḍalābhā bhavati 10
| § 16743
- tatra sarpissekavirekaraktaṃ mokṣaiḥ siddhiḥ | | § 16744
- AS.Utt.17.21 apāṅgāsannavyadhācchophaśūlatodabhedāḥ sāsrāḥ sr-
utayaḥ | § 16745
- tatra ghr̥tasekopavāsau bhruvorantare ca dāhaḥ | | 15
§ 16746
- AS.Utt.17.22 sirāvyadhādraktāgamo vividhāśca vedanāḥ | § 16747
- tatra stanyamadhukavipakvena sarpiṣā pariṣeko 'pā-
ṅge vā dāhaḥ | | § 16748
- AS.Utt.17.23 sirājālavati tu netre prāk sirājālamapanayet | § 16749 20
- tato labdhabalaṃ snigdhaṃ ca vidhyet | | § 16750
- AS.Utt.17.24 atha śalākābhramaṇadoṣāḥ | § 16751
- kṣobhaṇamūrdhvamadho 'tyarthadr̥ṣṭighaṭṭanamati-
dr̥ṣṭipreraṇaṃ ca | § 16752
- śalākākṣobhaṇāddhispanandanatodabhedaparimanthāḥ | 25
§ 16753
- tasminyāṣṭimadhukapottalyā ghr̥tamṛditayā seko jala-
ukasaśca | § 16754
- ūrdhvaḥprāṇayanādrāgo 'tivedanā ca | § 16755
- tatropavāso ghr̥tasekaśca sparśasukhaḥ | § 16756 30
- adhonayanācchūlaṃ raktāgamaśca | § 16757
- tatra kṣobhaṇavat siddhiḥ | § 16758
- atyarthadr̥ṣṭighaṭṭanādr̥ṣṭyākulatā | § 16759
- tatra sarpirmaṇḍonuvāsanam nāvanam ca | § 16760
- atītya dr̥ṣṭim śalākāyāḥ preraṇādraktasravaṇam raktā- 35
bharūpadarśanam ca | § 16761
- tatra sarpissekopavāsajalaukasaḥ | | § 16762

- liṅganāśadoṣāstu sphuṭanamavagalanam vistaraṇam- AS.Utt.17.25
 utplavanam līnatā ca | § 16763
- tatra śalākayā sprṣṭo liṅganāśo yaḥ sphuṭati tameraṇḍ-
 apatrasvinnam khaṇḍaśaḥ śodhayet | § 16764
- 5 tataḥ kṛṣṇāsaindhavamadhubhiravapīḍanam | § 16765
 avagalati tu śalākāmapanīya stanyasekaṃ dadyādava-
 pīḍanam ca śuṅṭhīgudaṃ jalaukasaśca | § 16766
- vistīryamāṇe sukhoṣṇāmbuplutena vāsasā svedo ghṛt-
 amaṇḍaśca pratimarśaḥ | § 16767
- 10 tadvadutplavamāṇe vitrāsanam śītāmbhasā pratataṃ
 cocchīnkhanam ca | | § 16768
- sthire cale ca doṣe patrabhaṅgasvedaḥ | § 16769 AS.Utt.17.26
- tathāpyanapagacchati śalākāpagamane vā punarutpl-
 avane snehapānanasyādibhirupapādyā punarvidhyet |
 § 16770
- 15 evamapi punarutplavane bhruvorantare dāhaḥ | |
 § 16771
- yastvapakṛṣyamāṇo drṣṭimaṇḍale līyate tatra kṣīreṇa AS.Utt.17.27
 nāḍīsvedaṃ dadyāt | § 16772
- 20 śatāhvāmadhukacūrṇasaṃsrṣṭam ca ghṛtam pratima-
 rśa iti | § 16773
- bhavati cātra | | § 16774
- svedadāhapratīmarśān sadyoviddhe tu secanam | | AS.Utt.17.28
 § 16775
- 25 avapīḍam trīye 'hni yuñjyāttadvajjalaukasaḥ | § 16776 AS.Utt.17.29
 saptāhānte sirāmokṣam virekaṃ bastikarma ca | |
 § 16777
- yantraṇāmanurudhyeta drṣṭerā sthairyalābhataḥ | § 16778 AS.Utt.17.30
 rūpāṇi sūkṣmadīptāni sahasā nāvalokayet | | § 16779
- 30 kuryācchlākāsthūlāgrā viśālvraṇatām tanuḥ | § 16780 AS.Utt.17.31
 paṭalotplavanam tīkṣṇā kṣatamantaḥ kharārujaḥ |
 § 16781
- kaṅṭhā ca viṣamāsrūṇi drasvā dīrghā ca durgrahā | |
 § 16782
- 35 āḍhakīmūlamaricaharītālarasāñjanaiḥ | § 16783 AS.Utt.17.32
 viddhe 'kṣṇi saguḍā vartiryojyā divyāmbupeṣitā | |
 § 16784

- AS.Utt.17.33 jātīsirīṣadhavameṣaviṣāṇaṣuṣpavaiḍūryamauktikapha-
laṃ payasā supīṣṭam | § 16785
ājena tāmramamunā pratanupradigdham saptāhataḥ
punaridaṃ payasaiva piṣṭam | | § 16786
- AS.Utt.17.34 piṇḍāñjanam hitamanātapaśuṣkamakṣṇi viddhe pras- 5
ādajananam balakṛcca dr̥ṣṭeḥ | § 16787
srotojavidrumaśilāppatiphenatīkṣṇairasyaiva tulyam-
uditam guṇakalpanābhiḥ | | § 16788
iti saptadaśo 'dhyāyaḥ | |

6.18 atha aṣṭādaśo 'dhyāyaḥ |

- AS.Utt.18.1 athātaḥ sarvagākṣirotgavijñānīyam nāmādhyāyam vyā-
khyāsyāmaḥ | § 16790
iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ | | § 16791
- AS.Utt.18.2 vātena netre 'bhiṣyaṇṇe nāsānāho 'lpaśophatā | § 16792
śaṅkhākṣibhrūlalāṭasyatodasphuraṇabhedanam | | § 16793₅
- AS.Utt.18.3 śuṣkālpā dūṣikā śītamalpaṃ cāśru calā rujah | § 16794
nimeṣonmeṣaṇam kṛcchrājantūnāmiva sarpaṇam | |
§ 16795
- AS.Utt.18.4 akṣyādhmātamivābhāti sūkṣmaiśśalyairivācitam | § 16796
snigdhoṣṇaiścopaśamanam sobhiṣyanda upekṣitaḥ | | 10
§ 16797
- AS.Utt.18.5 adhimantho bhavettatra karṇayornadanam bhramaḥ |
§ 16798
araṇyeva ca mathyante lalāṭākṣibhruvādayaḥ | | § 16799
- AS.Utt.18.6 hatādhimanthaḥ sopi syāt pramādāttena vedanāḥ | 15
§ 16800
anekarūpā jāyante vraṇo dr̥ṣṭau ca dr̥ṣṭihā | | § 16801
- AS.Utt.18.7 manyākṣiśaṅkhato vāyuranyato vā pravartayet | § 16802
vyathāṃ tivrāmapaicchilyarāgaśophaṃ vilocanam |
§ 16803 20
- AS.Utt.18.8 saṅgocayati paryaśru sonyatovātasamjñitaḥ | | § 16804
tadvajjihmaṃ bhavennetramūnam vā vātaparyaye | |
§ 16805
- AS.Utt.18.9 dāho dhūmāyanam śophaḥ śyāvatā vartmanorbahiḥ |
§ 16806 25

- antahkleḍo 'śru pītoṣṇaṃ rāgaḥ pītābhadarśanam |
 § 16807
- kṣāroḥṣitakṣatākṣitvaṃ pittābhiṣyandalakṣaṇam | | § 16808
 jvaladaṅgārakīrṇābhaṃ yakṛtpiṇḍasamaḥprabham | | § 16809 AS.Utt.18.10
- 5 adhimanthe bhavennetram syande tu kaphasambhave
 | | § 16810
- adhimanthe bhavennetram syande tu kaphasambhave AS.Utt.18.11
 | § 16811
- jāḍyaṃ śopho mahān kaṇḍūrnidrānnānabhinandanam
 10 | § 16812
- sāndrasnigdhabahuśvetapicchāvaddūṣikāśrutā | | § 16813
 adhimanthe nataṃ kṛṣṇamunnataṃ śuklamaṇḍalam | AS.Utt.18.12
 § 16814
- praseko nāsikādhmānaṃ pāmsupūrṇamivekṣaṇam | |
 15 § 16815
- raktāśrurājīdūṣikā raktamaṇḍaladarśanam | § 16816 AS.Utt.18.13
 raktasyandena nayanam sapittasyandalakṣaṇam | |
 § 16817
- manthe 'kṣitāmrāparyantamutpāṭanasamānaruk | § 16818 AS.Utt.18.14
 20 rāgeṇa bandhūkanibhaṃ tāmyati śparśanākṣamam |
 § 16819
- asṛṇnimagnāriṣṭābhaṃ kṛṣṇamagnyābhadarśanam | |
 § 16820
- adhimanthā yathāsvaṃ ca sarve syandādhikavyathāḥ AS.Utt.18.15
 25 | § 16821
- śaṅkhadantakapholeṣu kapāle cātirukkarāḥ | | § 16822
 vātapittāturaṃ gharṣatodabhedopadehavat | § 16823 AS.Utt.18.16
 rūkṣadāruṇavartmākṣikṛcchronmīlanimīlanam | | § 16824
 vikūṇanaviśuṣkatvaśītecchāsūlapākavat | § 16825 AS.Utt.18.17
- 30 uktaḥ śuṣkāḥṣipāko 'yam saśophaḥ syāṭtribhirmalaiḥ
 | | § 16826
- saraktaistatra śopho 'tirugdāhaṣṭhīvanādīmān | | § 16827 AS.Utt.18.18
 aśrūṣṇaśītaviśadapicchilācchaghanam muhuḥ | | § 16828 AS.Utt.18.19
 alpaśopho 'lpaśophastu pāko 'nyairlakṣaṇaistathā | | AS.Utt.18.20
 35 § 16829
- akṣipākātyaye śophaḥ saṃrambhaḥ kaluṣāśrutā | AS.Utt.18.21
 § 16830
- kaphopadigdhamasitam sitam prakledarāgavat | § 16831

- AS.Utt.18.22 dāho darśanasamrodho vedanāścānavasthitāḥ | | § 16832
 annasāro 'mlatām nītaḥ pittaraktoḥbañairmalaiḥ |
 § 16833
- AS.Utt.18.23 sirābhirnetramārūḍhaḥ karoti śyāvalohitam | | § 16834
 saśophadāhapākāśru bhṛśaṃ cāviladarśanam | | § 16835 5
 amloṣito 'yamityuktā gadāḥ ṣoḍaśa sarvagāḥ | | § 16836
- AS.Utt.18.24 hatādhimanthameteṣu sākṣipākātyayaṃ tyajet | | § 16837
- AS.Utt.18.25 vātodbhūtaḥ pañcarātreṇa dr̥ṣṭim saptāhena śleṣmajāto
 'dhimanthaḥ | | § 16838
- raktotpanno hanti tadvattrirātrānmithyācārāt paittikaḥ 10
 sadya eva | | § 16839
- iti aṣṭādaśo 'dhyāyaḥ | |

6.19 atha ekonaviṃśo 'dhyāyaḥ |

- AS.Utt.19.1 athāto 'bhiṣyandapraṭiṣedhaṃ nāmādhyāyaṃ vyākhyāsy-
 āmaḥ | | § 16841
- iti ha smāhurātreṇādayomaharṣayaḥ | | § 16842
- AS.Utt.19.2 atha khalu sarvagākṣirogāṇām pūrvarūpa eva śirovi-
 rekakavaladhūmopavāsānāsevetānyatra mārutodrekāt | | 5
 § 16843
- AS.Utt.19.3 sarvatra tu candanamaricapatrailāsvarṇagairikatagara-
 rasāñjanalavaṇayaṣṭyāhvairbiḍālakaṃ kuryāt | | § 16844
- AS.Utt.19.4 tathā dārvītutthaharītakībhirvātapitte | | § 16845
- kaphe tu harītakīnāgararasāñjanasvarṇagairikaiḥ | | 10
 § 16846
- AS.Utt.19.5 api ca | | § 16847
- kuṣṭhāmisipippalīcandanotpalairbiḍālako vedanāghnaḥ
 | | § 16848
- mustāgarucandanaiḥ kṣaudrayutaiḥ sūladāharāgghnaḥ 15
 | | § 16849
- sandhavāgarutrijātakatrikaṭukasvarṇagairikakuṣṭhataga-
 raśaileyakaiḥ sūlaśvayathudāharāganut | | § 16850
- AS.Utt.19.6 śigruphalamanohvāsābaralodhraiḥ kramāccaturguṇa-
 pravṛddhaiḥ ślakṣṇarajobhiḥ sūkṣmatāntavasthairnayan- 20
 amavacūrṇayet | | § 16851
- AS.Utt.19.7 śvetalodhratvacam bahirvilikhitām nimbapatrakalk-
 ena pradigdhām puṭapāke vipakvāmardhapalonmitām

maricacatuṣṭayayuktāṃ ślakṣṇarajikṛtāṃ vastrabaddhām-
akṣṇyavakiret | § 16852

etadavaguṇṭhanam śūladāhāśruśvayathukaṇḍūṣāpāk-
akledopadehaharam | § 16853

5 tayaiva ca poṭṭalikayāścyotanakāle 'vantisomāplutayā-
ścyotayet | | § 16854

pūrvavadvā lodhravalkalakalkamupaskṛtaṃ tanmātr- AS.Utt.19.8
ameva maricadvayena manaśśilāpādenāṣṭāṃśakaiśca ya-
ṣṭīmadhukaśatapuṣpāñjanairyuktaṃ prakalpayet | § 16855

10 api ca | | § 16856

āraṇyāśchagaṇarase paṭāvabaddhāḥ susvinnā nakhav- AS.Utt.19.9
ituṣīkṛtāḥ kulatthāḥ | § 16857

taccūrṇaṃ sakṛcūdavarṇanānniśīthe netrāṇaṃ vidha-
mati sadya eva kopam | | § 16858

15 atha dāruharidrāpalamudakārdhaprasthenāṣṭāṃśaśe- AS.Utt.19.10
ṣaṃ kvathitaṃ māṅṣikayuktamāścyotanaṃ kurvīta | |
§ 16859

evaṃ cānupaśame vātābhiṣyandinamādāveva jāṅgala- AS.Utt.19.11
rasairbhejayitvā daśamūlarāsnātriphālākvāthena jīvanīya-

20 kalkena ca payoyutaṃ siddhamitaradvā purāṇasarpīḥ pā-
yayet | | § 16860

āścyotanaṃ cāsyairaṇḍamūlapallavaiḥ śṛtamajākṣīraṃ AS.Utt.19.12
kuryāt | § 16861

sālaparṇīpṛṣṇiparṇīdvibr̥hatīmadhukorupūgairvā | § 16862

25 tadvattagaradrīberaśārṅgeṣṭhodumbaramadhukapippa-
lībr̥hatīdvayairaṇḍamūlairvā | | § 16863

aṃśumatīdvayabr̥hatīkaṇṭakārikābhirvā tāntavāvaba- AS.Utt.19.13
ddhābhiḥ surāmadyadhānyāmlānyatamāplutābhirānūpa-
māṃsāmlakvāthena vā | | § 16864

30 taireva ca māṃsairveśavārīkṛtasvinnairmahāsnehava- AS.Utt.19.14
dbhiryavacūrṇalavaṇapragādhāmutkārikāṃ kṛtvā lalāṭag-
aṇḍādīn svedayet | | § 16865

athavā rāsnābhīrudaśamūlabalākolakulatthayavānāma- AS.Utt.19.15
jākṣīrasvinnānāṃ bāṣpeṇa | § 16866

35 rāsnādibhireva siddham tailaṃ sarpīrvā nāvanam |
§ 16867

evaṃvidhaireva nāḍīsvedaṃ kuryāt | | § 16868

- AS.Utt.19.16 saralasurebhighanadevadāruhiṃsrākarañjaphalabilva-
sarsapaisca sabhrṣṭatilaiḥ payasā piṣṭaiḥ sukhoṣṇairmukh-
ālepo 'kṣivedanāstambhapraśamanaḥ | | § 16869
- AS.Utt.19.17 evamasyānupaśāntarujaḥ sirāṃ mokṣayet | § 16870
snehasvedaviṣyandaṃ hi vātaduṣṭamasṛṇnirdriyamā- 5
naṃ nānilaprakopāya | § 16871
punaśca snigdhāya tilvakena saṃyuktaṃ vā tilvakaka-
śāyānupānaṃ sarpirvirecanaṃ dadyāt | § 16872
śuddhaṃ ca vātapratiśyāyavadāsthāpayedanuvāsaye-
cca | | § 16873 10
- AS.Utt.19.18 atha tilān nistuṣān bilvaphalakvāthena bhāvayenniśi
divā śoṣayedevaṃ pañcāham | § 16874
tebhyastailaṃ grhītvā varāhamedoyuktaṃ bilvamūla-
madhuyaṣṭikākalkena payasā ca pacet | § 16875
tena nasyaṃ śirobastiṃ ca kuryāt | § 16876 15
sarvagandhaniryūheṇa vā madhukagarbhaṃ sakṣīraṃ
tailam | § 16877
snaihikaṃ ca dhūmaṃ pibet | | § 16878
AS.Utt.19.19 upaśāntarujo 'sya ca tarpaṇam | § 16879
kāśmaryamadhukaḥ kumudotpalorupūgakuṣṭhabr̥ha- 20
tītamālamāṃsīsārivāprapaunḍarikadarbhamūlakaśerukābhiḥ
payāḥ sādhayet tattarpaṇanasyābhyāṅgeṣu vidadhyāt | |
§ 16880
- AS.Utt.19.20 kṛṣṇasarpaśiro vā kṣīre kvāthayet | § 16881
tataḥ snehamuddhṛtya candanośīraśarkarotpalakalk- 25
ena kṣīravatā pakvaṃ tarpaṇam | § 16882
athavā pañcamūlajīvanīyakukkuṭamāṃsaiḥpayo vipa-
cet § 16883
tato navanītaṃ ghanānantāsārivośīracandanaiḥ sapaya-
askaiḥ sādhayet | | § 16884 30
- AS.Utt.19.21 puṣṭapākaṃ ca chāgorabhavarāhāṇāmanyatamasya ya-
kṛt pippalīsaindhavamadhughṛtopetaṃ kuryāt | § 16885
añjanaṃ cāsya dr̥kprasādanārtham | | § 16886
- AS.Utt.19.22 kṛṣṇatīlān nistuṣān kṛtvā stanyena saptāhaṃ bhāvaye-
cchoṣayecca | § 16887 35
taccūrṇaṃ sitopalāsamaṃ kṛtvā madhukārdhabhāg-
ena saindhavāṃśena kṛṣṇasarpaśīrasaścāntardhūmada-

- gdhasya bhāgena saṃsr̥ṣṭaṃ divyodakapiṣṭāṃ guṭikāṃ
kārayet | | § 16888
- godhāsarṇavasāyāmājamedasi ca saindhavapippalīcū- AS.Utt.19.23
ṇaṃ rasāñjanaṃ cāvapet | § 16889
- 5 eṣā māsaṃ sthitā rasakriyā dṛṣṭiprasādanī rujāharā ca
| | § 16890
- uddhṛtasareṇa gavyena dadhnāmlena rājataṃ bhājan- AS.Utt.19.24
amālimpet | § 16891
- nīlībhūtaṃ ca tadviśuṣkaṃ mastunā vartayaḥ kṛtāḥ ch-
10 āyāviśoṣitā vātākṣirogaṃ jayanti | § 16892
- māgadhiḥkāṇṭakārikādvayamūlatvaṇmadhukasitāsa-
indhavatāmrrarajāṃsyajākṣīreṇa piṣṭvā tāmrapātramālepa-
yet | § 16893
- saptāhāt saptāhādapanīya punastathaiva piṣṭvā lepayet
15 | § 16894
- saptabhiḥ saptarātrairguṭikā kṛtāḥ paraṃ vātākṣiroga-
vedanārāgaśophatimirakācanaktāndhyatāpādhimanthābhi-
ghātaharāḥ | | § 16895
- pratyañjanaṃ cātra sphaṭikaśaṅkhanābhimadhukagai- AS.Utt.19.25
20 rikairikṣurasapiṣṭairvarttiḥ | | § 16896
- ayameva ca sarvo vidhiradhimandhādiṣvapi prayojyaḥ AS.Utt.19.26
| | § 16897
- viśeṣatastvadhimanthe saharasphūrjātakakatakabīja- AS.Utt.19.27
bilvavṛkṣādanīniryūheṇa sapayaskaṃ sarpiḥ siddhaṃ pi-
25 bet | | § 16898
- sarpiṣānupaśame tailaṃ vasāṃ majjānaṃ pūrvoktavi- AS.Utt.19.28
dhivadvyatyāseṇa kuryāt | § 16899
- sarvathānupaśāntāvuparibhruvoryathokto dāhaḥ | |
§ 16900
- 30 pittābhiṣyandādhimanthayoḥ śarkarāvacūrṇitaṃ sa- AS.Utt.19.29
rpiḥ pānaṃ | § 16901
- tiktakānāmanyatamaṃ vā | | § 16902
- prapaunḍarīkāmālakadvibr̥hatīdarbhadaśamūlaśatā- AS.Utt.19.30
varītālīsapatramañjiṣṭhānīlotpalakvāthaḥ sitāstanyenāścy-
35 otanam | § 16903
- madhukakaṭaṅkaṭerīniryūho vā | § 16904
- sakṣaudraścandanamadhukalodhramañjiṣṭhāsvarṇaga-
irīkakvāthastīvraśūladāhaharaḥ | | § 16905

- AS.Utt.19.31 lodhradārvīmadhukaprapauṇḍarīkānyāpothya nanta-
kena badhnīyāt | § 16906
tena kṣaudrasalilāplutena seko vedanāghnaḥ | § 16907
tenaiva ca saśarkarastrīstanye cchāgadugdhe vā dāhar-
āgaghnaḥ || § 16908 5
- AS.Utt.19.32 śvetalodhram madhukam ca samam ghr̥tena bharjayi-
tvā cūrṇayet | § 16909
tataḥ poṭṭalikāvabaddham stanyena toyena vā mṛdita-
māśu śūladāharāgaśophānapohati | § 16910
candanalinakumudanadalādībhirvā kṣīrasamskṛtaiḥ 10
| § 16911
taiśca śirovaktrapralepapariṣekāḥ || § 16912
- AS.Utt.19.33 evamasiddhau sirāvyadhaḥ punaḥ snigdhasya ca tri-
phalākāśmaryakvāthaśarkarātrivṛccūrṇaurvirekaḥ || § 16913
- AS.Utt.19.34 śaṅkhamadhukasaindhavabr̥hatīmūlatvacaḥ payasājena 15
piṣṭvā tāmrapātram paralepayet | § 16914
punaḥ saptāhādevam saptabhiḥ saptarātrairguṭikāḥ
kuryāt | § 16915
tāḥ stanyaghr̥ṣṭāḥ pittāmayeṣvañjanādrujamapahara-
nti || § 16916 20
- AS.Utt.19.35 suvarṇagairikaḥ niśāḥ devyembhāsi sthitamaḥaḥ śo-
ṣayet saptāha mevameva ca suśītena madhuravargakaṣāy-
eṇa bhāvayedetaccūrṇāñjanaḥ dāharāgagham | § 16917
- AS.Utt.19.36 pañcāsaddārvīpalāni palikāni ca sārivāmadhukakā-
kolīdviniśāmṛdvīkākāśmaryasuniṣaṇṇakamañjiṣṭhālodhrośī 25
racandāni jaladroṇeṣṭabhāgāvaśeṣam pacet | § 16918
parisrutam ca punarādarvīlepādatārya ca sitopalās-
amāṃsam madhughṛtadvipalam prakṣipet | § 16919
rasakriyeyam madhurā sarvākṣirogeṣu hitā || § 16920
- AS.Utt.19.37 kāśmaryasvarasapiṣṭaḥ sārivāśarkarākalko nasyamiḥṣ- 30
urasapiṣṭam vā yaṣṭyāhvam | § 16921
kṣataśukroktam cātra tarpaṇam puṭapākaśca || § 16922
- AS.Utt.19.38 śleṣmābhiṣyandedhimanthe ca tryahamupavāsastīkṣṇ-
āni dhūmakavalanāvanāni | § 16923
śārṅgeṣṭhākuṣṭhatagaramuruṅgīvyoṣailādārubhirbiḍā- 35
lakaḥ || § 16924
- AS.Utt.19.39 tilvakabr̥hatīnidigdhikālodhrāragvadhamūlatvagbhi-
rgomūtrakvathitairāścyotanam śophopadehakaṇḍūghnam
|| § 16925

- nimbapatrakalkadigdham vā lodhramaṅgārasveditaṃ AS.Utt.19.40
 cūrṇitaṃ tāntavāvabaddhamuṣṇāmbumṛditam | § 16926
 tadvadevābhayāmalakopakulyāpāṭalīcūrṇāni | § 16927
 śigrupallavaraso vā madhumiśraḥ | § 16928
 5 madhuśigrupāṭalībilvamūlaśuṅṭhīkvātho vā | | § 16929
 nimbapaṭolajātipatralodhradvayamahauśadhaiḥ khaṇḍ- AS.Utt.19.41
 aśaḥ kalpitairvastrabaddhaiḥ sakṣaudrairgauḍe sīdhau vā
 paripltaiḥ sekaḥ paraṃ śleṣmaśūladhraḥ | | § 16930
 rohiṣapūtīkakarāñjakapitthāspḥotapīlubilvapatraśigru- AS.Utt.19.42
 10 surasārkanimbapatrairgomūtrakvathitaiḥ svedaḥ | | § 16931
 tathāpi śophagharṣānubandhe yavamadanabhūrjaśa- AS.Utt.19.43
 mīpatraiḥ saghr̥tairghṛtenaiva vā nāḍyākṣi dhūpayet |
 § 16932
 laghvaśitaṃ ca dvitīyehni prātarvyoṣavipakvaṃ yava-
 15 kṣārāvacūrṇitaṃ sarpiḥ pāyayet | § 16933
 tataḥ sirāvyadho virekaśca | | § 16934
 br̥hatītvakśuṅṭhītām rakāṃsyarajāṃsi dadhimastunā pi- AS.Utt.19.44
 ṣṭvā tāsrāpātre pralepayet | § 16935
 tathaiva ca saptāhe | § 16936
 20 saptasaptāhe ca gate vartayaḥ kāryāḥ maricaharidrābh-
 ayāñjanairvā jalapiṣṭā vartaiḥ | § 16937
 trikaṭukatriphalāviḍaṅgasāraharidrābhīrvā | | § 16938
 harītakī tutthaṃ ca samabhāgaṃ tutthādaṣṭāṃsena AS.Utt.19.45
 maricameṣā vartaiḥ kumārī sarvaśleṣmākṣirogaghñī | |
 25 § 16939
 viḍaṅgacūrṇo vā vāruṇyā bhāvitaḥ śāṅkho bijapūrar- AS.Utt.19.46
 asena madhukaṃ triphalārasena pṛthagaikadhyam vā cū-
 rṇāñjanaṃ vā piṇḍo vā pothakībahalakaphotkleśābhiṣya-
 ndānapaharati | | § 16940
 30 svarṇagairikasaindhavamanaśśilālākṣānatakarañjikā- AS.Utt.19.47
 surasaśāṅkhavyoṣatālīsakuṣṭhakaliṅgakadevadārunalada-
 jātimukularasāñjanaiḥ surāmaṇḍapiṣṭairvarttiḥ sarvaśle-
 ṣmākṣirogavikāraharā | | § 16941
 puṣpakāsīsacūrṇam tāmrasamudge surasapatrasvaras- AS.Utt.19.48
 35 ena saptāham bhāvayet | § 16942
 taccūrṇāñjanaṃ vartmopacayapakṣmaśātaghnam | |
 § 16943

- AS.Utt.19.49   saindhavavyoṣavarāviḍaṅgalodhraprapauṇḍarīkama-
dhukatutthakatārksyaśailatāmracūrṇaiḥ chāgapayaḥpiṣṭ-
airmārkavasvarasaparipītairvarttiḥ kāṇḍacitrākhyā sarvā-
kṣirogān jayati | | § 16944
- AS.Utt.19.50   kaṇḍvām manaśśilāsaindhavaśvetamaricairmātuluṅga- 5
rasapiṣṭairvarttiḥ | § 16945
saśophāyām nāgaradevadārusaindhavajātikṣārakaiḥ su-
rāmaṇḍapiṣṭaiḥ | | § 16946
- AS.Utt.19.51   naktamālalaśunaśigruśigrukabījairvā rasakriyā | § 16947
tarpaṇam ca | | § 16948 10
- AS.Utt.19.52   yakṛdājamagarupriyaṅgunaladadevadāruyutam pay-
asi kvāthayettasmin śīte khajamathite yannavanītam tad-
ebhirevauşadhairvipakvam | § 16949
- AS.Utt.19.53   puṭapākaśca kuṣṭhatagaradārvīsarvagandhairājena ya-
kṛtā saha piṣṭairmadhughṛtayutaiḥ | | § 16950 15
raktajam punarabhiṣyandamadhimantham ca pittava-
dupatramet | § 16951
stanyekṣurasaśarkarodakānyatamena vāścyotayet | § 16952
punaḥpunaścāsyā rudhiramavasecayet sirāvyadhena
jalaukobhiśca | § 16953 20
tīvravedanāyām mahatīm ghṛtamātrām pāyayet | |
§ 16954
- AS.Utt.19.54   ādhakīkuryaṭapāṭalīśrīparṇīvidulārjunabrhatīcampa-
kamālatīmūlāni kharjūrarasapiṣṭāni guṭikāñjanam | | § 16955
- AS.Utt.19.55   keśairjalārdraiḥ kāṃsyamudgharṣayet tān kāṃsyama- 25
ladigdhānantardhūmam dagdhvā tat bhasma triphalākv-
āthe surasāsvarase kṣīre ca chāge pañcāham bhāvayet |
§ 16956
- AS.Utt.19.56   etaccūrṇam srotojatulyam pratyañjanam | | § 16957
kṛṣṇasarpaṃ payasi kvāthayettataḥ pūtaśītamathitāt 30
snehamupoṣitāya kṛkavākave dadyāt | § 16958
tasya yat purīṣam tat snehāñjanam | | § 16959
- AS.Utt.19.57   kṛṣṇasarpaṃ mukhamañjanasarpīṣoḥ pūrṇam darbhav-
eṣṭitam mṛdavaliptamadhomukhaṃ gomayenāgnināda-
gdhvā tatoñjanamādāya patranaladanīlotpalatulyam cūrṇ- 35
īkṛtam param dṛkprasādajanamañjanam | | § 16960
- AS.Utt.19.58   ghṛtamaṇḍaśca śarkarāmadhukanīlotpalairmānuṣīdu-
gdhayuktaiḥ siddho nasyamiti | § 16961

- bhavati cātra | | § 16962
- sarvekṣirogā yat prāyo jāyante syandapūrvakāḥ | § 16963 AS.Utt.19.59
- yataśca raktaṃ sandūṣya tānatastvarayā jayet | | § 16964
- sarvordhvajatrugasrotasyandanāt syanda ucyate | § 16965 AS.Utt.19.60
- 5 tatsthānāṃ tadvadaṅgānāmadhimantho 'tīmanthanāt
| | § 16966
- vāte 'kṣisekassairaṇḍabṛhatīmādhuśigruṇā | § 16967 AS.Utt.19.61
- siddhena pañcamūlena sasitaiḥ pittaraktayoḥ | | § 16968
- dārvīlākṣotpaladrākṣāmañjiṣṭhāmadhukadvayaiḥ | § 16969 AS.Utt.19.62
- 10 śleṣmaṇi triphalāśuṅṭhīnimbalodhrātarūṣakaiḥ | § 16970
- samastaisannipātoṭthe kuryāt syande 'kṣisecanam | |
§ 16971
- tutthavyoṣābhayālodhrayaṣṭyāhvaistāmrasamsthithaiḥ | AS.Utt.19.63
§ 16972
- 15 dhānyāmlapiṣṭhaiḥ sekoyam sarvābhiṣyandarukpraṇut
| | § 16973
- tadvatutthābhayālodhrayaṣṭīmadhurasāñjanaiḥ | § 16974 AS.Utt.19.64
- śatāhvārddhāṃśasamyuktaiḥ sekaḥ sarvākṣīśūlajit | |
§ 16975
- 20 puṣpāñjanasitākṣaudraistāmrasamsthaistilāmbhasā | § 16976 AS.Utt.19.65
- secanam hanti rugrāgadāhaśvayathugharṣaṇam | |
§ 16977
- dviniśātriphālāmustaiḥ pramadādugdhakalkitaiḥ | § 16978 AS.Utt.19.66
- sekaḥ saśarkarākṣaudrairabhīghātarujāpahaḥ | | § 16979
- 25 niṣiktaṃ tutthakaṃ vārān gorjale pañcaviṃśatim | AS.Utt.19.67
§ 16980
- stanye vā chāgadugdhe vā sadyaḥkope tadañjanam | |
§ 16981
- badarīdalayaṣṭyāhvātutthadhātrīphalaiḥ samaiḥ | § 16982 AS.Utt.19.68
- 30 puṭAantarbādarāgnīddhairḍgutkopaghnamañjanam | |
§ 16983
- bṛhatyairaṇḍamūlatvakśigrumūlaiḥ sasaindhavaiḥ | AS.Utt.19.69
§ 16984
- varttirājapayaḥpiṣṭaisarvavātākṣirogajit | | § 16985
- 35 sumanaḥkṣārakāḥ śaṅkhastrīphalā madhukaṃ balā | AS.Utt.19.70
§ 16986
- pittaraktāpahā varttiḥ piṣṭā divyena vāriṇā | | § 16987

AS.Utt.19.71	saindhavaṃ triphalā vyoṣaṃ śaṅkhanābhissamudrajaḥ § 16988	
	phenah śaileyakaṃ sarjo varttiḥ śleṣmākṣirogajit § 16989	
AS.Utt.19.72	śaṅkhavidrumavaidūryalohitākṣaplavāsthibhiḥ § 16990	5
	srotojaśvetamaricairvarttiḥ sarvākṣirogajit § 16991	
AS.Utt.19.73	pippalyaḥ kiṃśukaraso vasā sarpasya saidhavam § 16992	
	ghṛtaṃ ca jīrṇaṃ sarvākṣivikāraghnī rasakriyā § 16993	
AS.Utt.19.74	kṛṣṇasarpavasā kṣaudraṃ raso dhātryā rasakriyā § 16994	10
	śastā sarvākṣirogeṣu kācārmapaṭaleṣu ca § 16995	
AS.Utt.19.75	rasāñjanaṃ śṛṅgaveramabhayā tutthakaṃ śubham § 16996	
	yathottaraṃ dviguṇitaistairvarttiraparājitā § 16997	15
AS.Utt.19.76	ṛte vātādabhiṣyandāttimirāṇi kukūṇakam § 16998	
	pothakīpiṭakāḥ pillānarmāṇi ca niyacchati § 16999	
AS.Utt.19.77	tāmre mastusamudghṛṣṭaṃ tutthakaṃ śyāvataṃ ga- tam § 17000	
	sarvābhiṣyandaśuklārmāsirājāljidañjanam § 17001	20
AS.Utt.19.78	maricavaralavaṇabhāgo bhāgau dvau kaṇasamudraph- enābhyām § 17002	
	sauvīrabhāganavakaṃ citrāyāṃ cūrṇitaṃ kaphāmaya- jit § 17003	
AS.Utt.19.79	maricāmalakajalodbhavatutthāñjanatāpyadhātubhiḥ kr- amavṛddhaiḥ § 17004	25
	ṣaṇmākṣika iti yogastimirārmakledakācakaṇḍūghraḥ § 17005	
AS.Utt.19.80	pippalīm satagarotpalapatrā varttayet samadhukām saharidrām § 17006	30
	etayā satatamañjayitavyaṃ yaḥ suparṇasamamicchati cakṣuḥ § 17007	
	iti ekonaviṃśo 'dhyāyaḥ	

6.20 atha viṃśo 'dhyāyaḥ |

AS.Utt.20.1	athātaḥ akṣipākapiḥpratiṣedhaṃ nāmādhyāyaṃ vyākhy- āsyāmaḥ § 17009	
-------------	---	--

- iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ | | § 17010
 śuṣkākṣipāke vātābhiṣyandavihitaṃ sarpiḥ pibet | AS.Utt.20.2
 § 17011
- 5 kulīrarasakṣīrasiddhaṃ vā | | § 17012
 dārvīprapaunḍarīkayoḥ kvātha āscyotanamakṣipāka- AS.Utt.20.3
 ghnāṃ | § 17013
- mañjiṣṭhāmadhukakālānusārīsārivālodhralākṣāprapau-
 ṇḍarīkāṇāmākṣipākakaraktarājīghnāṃ | § 17014
 mṛdvīkācandanakalkastaṇḍulāmbuparisruto madhu-
 10 mānaśrudāhaharaḥ | § 17015
 lodhrakoraṇḍakapuṣpakvātho vedanāharaḥ | | § 17016
 aṇutailaṃ nasyam | § 17017 AS.Utt.20.4
 sārivāvidārībalāmadhukotpaladrākṣātarūṣakajīvakaca-
 ndanairjāṅgalarasakṣīropetaṃ tailaṃ sādhitāṃ nāvanāt
 15 sarvordhvajatrujān gadān vātapittottarān nihanti | | § 17018
 sngidhāścātra tarpaṇapuṭapākāḥ | § 17019 AS.Utt.20.5
 vātapittānyatarodrekataśca yathāsvamabhiṣyandavidhiḥ
 | | § 17020
- ādarśamaṇḍale ghr̥tāktakeśān ghr̥ṣṭvāntardhūmaṃ da- AS.Utt.20.6
 20 het sā maṣī ghr̥tapiṣṭāyasabhājanasthitākṣipākamañjanā
 dapaharati | | § 17021
- mañjiṣṭhāphalatrikakataṅkaṭerīniṣkvāthe lohasrotoñj- AS.Utt.20.7
 anacūrṇamāpiṇḍībhāvāt pacet | § 17022
- etaccūrṇāñjanamabhayaṃ dāhoṣārāgāśruharam | | § 17023
 25 tāmraṛajassairyakapuṣpapuṇḍrāhvamadhukakālānu- AS.Utt.20.8
 sārīsārivāḥ chāgena payasā piṣṭāḥ piṇḍāñjanam | | § 17024
- ānūṣavasā śuṅṭhīsaindhavacūrṇānvitā snehāñjanam | AS.Utt.20.9
 § 17025
- evamapyasāntau madhukasiddhaḥ śatāhvācūrṇayukto
 30 ghr̥tamaṇḍastathā payo vā bastiḥ | | § 17026
 saśophālpaśophayostu snigdhasvinnasyānu sirāvidhyet AS.Utt.20.10
 | | § 17027
- drākṣābhayākvāthastrivṛtkalkavān saghr̥to virekaḥ | AS.Utt.20.11
 § 17028
- viriktasya yathādoṣodayamāsthāpanam | | § 17029
 35 tataḥ piṇḍasvinnaśirasāḥ sarṣapatailena saindhavayu- AS.Utt.20.12
 tena vā sarpiṣā phaṇijjakayuktena vā aṇutailena śimrovir-
 ekaḥ | § 17030

- viriktaśirasō 'nuvāsanam kṣīrasarpiṣā dhūmapānam ca
|| § 17031
- AS.Utt.20.13 śironetram cāsya suniṣaṇṇakapattūrairaṇḍapatraiḥ kṣ-
īrāmbusvinnaiḥ saṃsvedayet || § 17032
- AS.Utt.20.14 ghr̥tabhr̥ṣṭam lodhracūrnam sūkṣmavāsasthamuṣṇod- 5
akavimṛditamāścyotanam | § 17033
- śuṣkākṣipākokaṃ ca vedanāghnam || § 17034
- AS.Utt.20.15 evamaśāntavedanam sandhāvairupakramet || § 17035
- AS.Utt.20.16 śaśāśiraḥkapālam saindhavam kāmsye stanyaghr̥ṣṭam
sandhāvo vedanāghnaḥ | § 17036 10
- tadvattāmram ca lohe gomūtraghr̥ṣṭam ghr̥tadhūpitam
|| § 17037
- AS.Utt.20.17 śigrupallavarasaśca tāmraghr̥ṣṭo ghr̥tadhūpitaḥ | § 17038
śaṅkham tāmre stanyena ghr̥ṣṭam ghr̥tābhyaktayavaś-
amīpatradhūpitam gharṣavedanāghnam || § 17039 15
- AS.Utt.20.18 udumbaraphalam lohe stanyaghr̥ṣṭam ghr̥tābhyaktaśa-
mīpatradhūpitam śūlarāgāśrugharṣagham | § 17040
- dadhisaraḥ pippalīsaindhavayuktastāmre ghr̥ṣṭaśśo-
phagharṣāśruvedanāghnaḥ || § 17041
- AS.Utt.20.19 mṛtkapālam kāmsye tilodakaghr̥ṣṭam ghr̥tāktanimba- 20
patradhūpitam śophakaṇḍūgharṣāśruśūlarāgagham ||
§ 17042
- AS.Utt.20.20 sandhāvāñjitaṃ cākṣi stanyenānusiñcet | § 17043
triḥparam ca tairnnāñjayet | § 17044
athāñjanāni || § 17045 25
- AS.Utt.20.21 madhukabr̥hatītvaktāmrrarajāmsyajākṣīrapīṣṭāni śamy-
āmalakapatrairghr̥tāplutairanekaśo dhūpitāni piṇḍāñja-
nam śophavedanāghnam || § 17046
- AS.Utt.20.22 tālisapatrapippalīloharrajoñjanakāśīsatagarajātīmuku-
lasaindhavairgomūtrapiṣṭaistāmramāliptaṃ saptarātram sth³⁰
āpayitvā punastadvadevapiṣṭairgutikāḥ kāryāstāḥ stanya-
ghr̥ṣṭāḥ stambhaśvayathuharṣagharṣāśrukaṇḍūghnyaḥ ||
§ 17047
- AS.Utt.20.23 abaddhāsthisahakāramāmsam vigatatvacam samatā-
mracūrnamīṣat saindhavopetaṃ gavyena dadhnā piṣṭvā 35
tāmramālepayet | § 17048
śuṣkam śuṣkam tathaiva ca piṣṭvā punarlepayet | § 17049

- etat saptabhiḥ saptāhaiḥ piṇḍāñjanam kṛtam sarvākṣi-
pākāśrugharṣaśopharāgavartmopacayagham | § 17050
 aśmantakāmlavetasaparūṣakakoladāḍimaiḥ kṛtā rasa-
 kriyā saśophālpaśophapūyālasān nāśayati | § 17051
 5 itthamapi śophānuvṛttau punarasrāvasekaḥ śirovirek-
 aśca | | § 17052
 amloṣitam pittābhiṣyandavadupācaret | § 17053 AS.Utt.20.24
 pillasādhanam cekṣeta | | § 17054
 pittakapharaktanicayotkliṣṭavartmapothakībisākhya- AS.Utt.20.25
 10 kukūṇakapakṣmoparodhapūyālasaśuṣkāḥkṣipākālpāśophā-
 mloṣitā vātavarjyāścasyandādhimanthā ityaṣṭādaśadīrgh-
 akālānubandhino rogāḥ pillasaṃjñāḥ | | § 17055
 eṣaṃ kriyā yathāsvamupadiṣṭaiva | § 17056 AS.Utt.20.26
 punaśca pillībhūtānām sāmānyenopadiśyate | | § 17057
 15 atha pillākṣirogiṇam snehayitvā vāmayet | § 17058 AS.Utt.20.27
 kṛtakramasya sirāvyadhastato virekaḥ | § 17059
 kṛtavirekasya vartmanī likhet | § 17060
 sakṛllekhanādaśuddhau punarlekhayet jalaukobhiśca
 grāhayet | | § 17061
 20 priyaṅgulodhrapadmakesaracandanamadhukakalkena AS.Utt.20.28
 samākṣikeṇa biḍālakaḥ | § 17062
 tuvarikāphalatrikarocanākvāthena madhumatā sāyam
 prātaḥ sadā prakṣālanamañjanānte ca kaṣāyavṛkṣapallav-
 akaṣāyeṇa | | § 17063
 25 taireva ca patrairuṣṇāpriyatāyāmantarāntarā svedaḥ AS.Utt.20.29
 | | § 17064
 tutthakapalam viṃśatiśca śvetamaricāni dhānyāmla AS.Utt.20.30
 piṣṭāni tatpalaistriṃśatā tāmrapātre samāloḍitāni bahuv-
 arṇāmapi pillānām paramamāścyotanam | | § 17065
 30 añjanam cāsyāmradhātakīpuṣpatilaparṇīkalkena ca va- AS.Utt.20.31
 rttiḥ harītakyaḍhakīścāṣṭaguṇembhāsyāṣṭabhāgāvaśeṣam
 kvāthayet punaśca parisrāvyādarvīpralepādrasakriyeyam
 pillākṣiropanī | § 17066
 35 palāśaśākhāsvarase kvāthyamāne bṛhatyuśīrarajoda-
 dyāt tatghanībhūtam śītamañjanam | § 17067
 surasārasapiṣṭairvā vacaladevadārubhiḥ | § 17068
 gopittapiṣṭābhyām vā vyoṣarasāñjanābhyām | | § 17069

- AS.Utt.20.32 haritālasauvīrakāñjanasamāṃśaṃ vā tāmracūrṇamañjanam | § 17070
paripelavakāsīsaḥaridrādvayasaraṣapapriyaṅgutagarapi-
ppalikalkena tāmrahājanamantarlepayitvā sauvirakaku-
mbhedhomukhaṃ saptāhaṃ vāsayet tato guṭikāścūrṇaṃ 5
vā kuryāt | | § 17071
- AS.Utt.20.33 tutthagairikacūrṇaṃ chagalipayahṇiṣṭhaṃ guṭikā pra-
tyañjanam | § 17072
cūrṇa eva vā divyodakabhāvitaḥ | § 17073
sa eva vā tadāpluto netrāscyotanamiti | § 17074 10
bhavati cātra | | § 17075
- AS.Utt.20.34 vartmāvalekhaṃ bahuśastadvacchoṇitamokṣaṇam |
§ 17076
punah punarvirekaṃ ca pillarogāturo bhajet | | § 17077
AS.Utt.20.35 pūyālasatvaśāntente dāhaḥ sūkṣmaśalākayā | | § 17078 15
AS.Utt.20.36 caturnavatirityakṣṇorhetulakṣaṇasādhanaiḥ | § 17079
parasparamasaṅkīrṇāḥkārtsnyena gaditā gadāḥ | | § 17080
AS.Utt.20.37 sarvadā ca niṣeveta svasthopi nayanapriyaḥ | § 17081
purāṇayavagodhūmaśāliṣaṣṭikakodravān | | § 17082
AS.Utt.20.38 mudgādīnkaphapittagnān bhūrisarpiḥpariplutān | 20
§ 17083
śākaṃ caivaṃvidhaṃ māṃsaṃ jāṅgalaṃ dāḍimaṃ si-
tām | | § 17084
- AS.Utt.20.39 saindhavaṃ triphalāṃ drākṣāṃ vāri pāne ca nābhasam
| § 17085 25
ātapatram padatrāṇaṃ vidhivaddoṣaśodhanam | |
§ 17086
- AS.Utt.20.40 varjayedvegasamrodhamajīrṇādhyāsanāni ca | § 17087
krodhaśokadivāsvapnarātrijāgaraṇātapān | § 17088
vidāhaviṣṭambhakaraṃ yacchāhārabheṣajam | | § 17089 30
AS.Utt.20.41 dve pādamedhye pṛthusanniveśe sire gate te bahudhā
ca netre | § 17090
tāmraṅkṣaṇodvartanalepanādīn pādaprayuktān naya-
naṃ nayanti | | § 17091
- AS.Utt.20.42 maloṣṇasaṅghaṭṭanapīḍanādyaistā dūṣyante nayanāni 35
duṣṭāḥ | § 17092
bhajet sadā drṣṭihitāni tasmādupānadabhyañjanadhāv-
anāni | | § 17093

iti viṃśo 'dhyāyaḥ | |

6.21 atha ekaviṃśo 'dhyāyaḥ |

- athātaḥ karṇarogavijñānīyaṃ nāmādhyāyaṃ vyākhyāsyā- AS.Utt.21.1
maḥ | § 17095
- iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ | | § 17096
- pratiśyāyajalākṛḍākarnakaṇḍūyanairmarut | § 17097 AS.Utt.21.2
- 5 mithyāyogena śabdasya kupitonyaiśca kopanaiḥ | |
§ 17098
- prāpya śrotrasirāḥ kuryācchūlaṃ srotasi vegavat | AS.Utt.21.3
§ 17099
- ardhāvabhedakaṃ stambhaṃ śiśirānabhinandanam | |
10 § 17100
- cirācca pākaḥ pakvaṃ tu lasīkāmalpaśaḥ sravet | § 17101 AS.Utt.21.4
- śrotraṃ sūnyamakasmācca syāt sañcāravīcāravat | |
§ 17102
- śūlaṃ pittāt sadāhoṣā śītecchāśvathathujvaram | § 17103 AS.Utt.21.5
- 15 āśupākaṃ prapakvaṃ ca sapītalasikāsruti | § 17104
- sā lasīkāsprṣodyadyattatpākamupaiti ca | | § 17105
- kaphācchirohanugrīvāguravaṃ mandatā rujah | § 17106 AS.Utt.21.6
- kaṇḍūḥśvayathuruṣṇecchā pākācchvetaghanasrutih | |
§ 17107
- 20 karoti śravaṇe śūlamabhighātādidūṣitam | § 17108 AS.Utt.21.7
- raktaṃ pittasamānārti kiñcidvādhikalakṣaṇam | | § 17109
- śūlaṃ samuditairdoṣaiḥ saśophajvaratīvraruk | § 17110 AS.Utt.21.8
- paryāyāduṣṇāśīteccham jāyate śrutijāḍyavat | § 17111
- 25 pakvaṃ sitāsītāraktaghanapūyapravāhi ca | | § 17112
- śabdavāhisirāsaṃsthe śṛṇoti pavane muhuḥ | § 17113 AS.Utt.21.9
- nādānakasmādvividhān karṇanādaṃ vadanti tam | |
§ 17114
- śleṣmaṇānugato vāyurnādo vā samupekṣitaḥ | § 17115 AS.Utt.21.10
- 30 uccaiḥ kṛcchrācchrutiṃ kuryāt badhīratvaṃ krameṇa
ca | | § 17116
- votana śoṣitaḥ śleṣmā sroto limpettato bhavet | § 17117 AS.Utt.21.11
- rug gauravaṃ pidhānaṃ ca sa pratīnāhasaṃjñitaḥ | |
§ 17118
- 35 kaṇḍūśophau kaphācchrutre sthirau tatsaṃjñayā smr- AS.Utt.21.12
- tau | | § 17119
- kapho vidagdhaḥ pittena sarujam nīrujam tathā | § 17120 AS.Utt.21.13

AS.Utt.21.14	ghanapūtibahukledaṃ kurute pūtikarṇakam § 17121 vātādidūṣitam śrotraṃ māṃsārṅkledajā rujaṃ § 17122 khādanto jantavaḥ kuryustivrāṃ sa kṛmikarṇakaḥ § 17123	
AS.Utt.21.15	śrotrakaṇḍūyanājāte kṣate syāt pūrvalakṣaṇaḥ § 17124 vidradhiḥ pūrvavaccānyaḥ śophorśorbudamīritam § 17125	5
AS.Utt.21.16	teṣu rukpūtikarṇatvaṃ badhiratvaṃ krameṇa ca § 17126	
AS.Utt.21.17	garbhe 'nilāt saṅkucitā śaṣkulī kūcikaṇakaḥ § 17127	10
AS.Utt.21.18	eko nīruganeko vā garbhe māṃsaṅkuraḥ sthiraḥ § 17128	
AS.Utt.21.19	pippalīpippalīmānaḥ sannipātādividārikā § 17129 sarvaṇaḥ sarujaḥ stabdhaḥ śvayaghuḥ sa upekṣitaḥ § 17130	15
AS.Utt.21.20	kaṭutailanibhaṃ pakvaḥ sravet kṛcchreṇa rohāti § 17131 saṅkocayati rūḍhā ca sā dhruvaṃ karṇaśaṣkulīm § 17132	
AS.Utt.21.21	sirāsthaḥ kurute vāyuḥ pālīsoṣaṃ tadāhvayam § 17133	
AS.Utt.21.22	kṛṣā ḍṛḍhā ca tantrivat pālī vātena tantrikā § 17134	20
AS.Utt.21.23	sukumāre cirotsargāt sahasaiva pravardhite § 17135 karṇe śophaḥ sarukpālyāmaruṇaḥ paripoṭavān § 17136	
AS.Utt.21.24	paripoṭaścapavanāt utpātaḥ pittaśoṇitāt § 17137	
AS.Utt.21.25	gurvābharanaḥbhārādyaiḥ śyāvo rugdāhapākavān § 17138	25
AS.Utt.21.26	śvayathuḥ sphoṭapīṭakārāgoṣākledasamyutaḥ § 17139 pālyām śophonilakaphāt sarvato nirvyathaḥ sthiraḥ § 17140	
AS.Utt.21.27	stabdhaḥ savarṇaḥ kaṇḍūmānunmantho galliraśca saḥ § 17141	30
AS.Utt.21.27	durviddhe vardhite karṇe sakaṇḍūdāhapākaruk § 17142	
AS.Utt.21.28	śvayathuḥ sannipātotthaḥ sa nāmrā duḥkhavardhanaḥ § 17143	35
AS.Utt.21.28	kaphāsṛkkṛmijāḥ sūkṣmāḥ sakaṇḍūkledavedanāḥ § 17144	
	lihyākhyāḥ pīṭakāstā hi lihyuḥ pālīmupekṣitāḥ § 17145	

pippalī sarvajam śūlam vidārī kūcikaṇakaḥ | § 17146 AS.Utt.21.29
 eṣāmasādhyā yāpyaikā tantrikānyāmstu sādhayet ||
 § 17147

5 pañcaviṁśatirityuktāḥ kaṇarogā vibhāgataḥ || § 17148 AS.Utt.21.30
 ekaviṁśo 'dhyāyaḥ ||

6.22 dvāviṁśo 'dhyāyaḥ |

kaṇarogapraṭiṣedhaḥ § 17150

athātaḥ kaṇarogapraṭiṣedham nāmādhyāyam vyā- AS.Utt.22.1
 khyāsyāmaḥ | § 17151

5 iti hasmāhurātreyādayomaharṣayaḥ || § 17152
 vātaje kaṇasūle rātrau rātrau rasabhojanottaram vāt- AS.Utt.22.2
 aharadravyasiddham sarpiḥ pibonniranno vā payonupā-
 nam || § 17153

tato daśamūlasiddhe chāge payasi gośṛṅganihite 'gniv- AS.Utt.22.3
 arṇān pāṣāṇān sandaṁśena grhītvāvapet | § 17154
 10 tenoṣmaṇā nāḍisvedena ca svabhyaktaṁ svedayet |
 § 17155

bilvayavakolakulatthamāśārkaśigrupatrairvā sānūpam-
 āṁsaiḥ kvathitaiḥ || § 17156

15 svinnaṁ ca pūrayet kuṣṭharāsnāmadhukavaṁśāva- AS.Utt.22.4
 lekhaśuṅṭhīśikhicandrakamāśasaralapayovipakvena tailena
 | § 17157

jīvakamadhukakuṣṭhamaṇḍūkīdevadārumahauśadhaka-
 lkāṣṭagaṇakṣīrisiddhena vā || § 17158

20 mayūranālakulatthāgarumāśadevadārukalkakṣāraśu- AS.Utt.22.5
 ktāmlasādhitābhyām vā tailavasābhyām | § 17159

madhukakṣīrakākōlīmāśasātāvarīkalkasarvagandhoda-
 kakṣīravipakvayā vā varāhavasayā || § 17160

25 rāsnāmadhukakākōlīdevadārukalkapayovipācitayā vā AS.Utt.22.6
 śiṁśumāravasayā | § 17161

māṁsīkuṣṭhamedāsaralasarabhimadhukakṣīravipakvayā
 vā godhāvasayā || § 17162

jīvakaśatāhvāmadhukamāṁsīkṣīrasiddhām kukkuṭam- AS.Utt.22.7
 ayūravasām kaṇapūraṇanasyābhyaṅgeṣu vidadhyāt |
 § 17163

- madhukakṣīrakākolīkalkena caturguṇaśigruhrasvapa-
ñcamūlakairanḍapatrarasamaṣṭaguṇakṣīrasādhitam tailam
vā || § 17164
- AS.Utt.22.8 ghr̥tatailavasābhyaktāni taruṇānyaśvatthapatrāṇi pu-
ṭapāksvinnāni prapīḍya tadrasena karṇam pūrayet || 5
§ 17165
- AS.Utt.22.9 tadvacca tailalavaṇābhyaktānyarkorupūgamūlakāralu-
kabilvamahāvṛkṣānyatamapatrāṇi || § 17166
- AS.Utt.22.10 mahāpañcamūlasaralāgarudevadārvyanyatamakāṣṭha-
maṣṭādaśāṅgulaṃ tribhāge kṣaumeṇāveṣṭya tailena siktv- 10
āgre pradīpayet | § 17167
- tato dahyamānādyaḥ snehaḥ patati sa sadyaḥ karṇaru-
jamapaharati || § 17168
- AS.Utt.22.11 madhūcchiṣṭakaiḍaryamadhuśigruphalavacāyavana-
ladailāguggulubhiḥ ślakṣṇapiṣṭaiḥ kṣaumavastraṃ dhūm- 15
avarttipramāṇapariṇāham lepayettataḥ sūtreṇāveṣṭya ḍu-
ṇḍukanālena dhūmam pātum dadyāt || § 17169
- AS.Utt.22.12 ḍuṇḍukanālemevavānena kalkenābhyajya viśoṣayitvā
dhūmam vidadhyāt || § 17170
- AS.Utt.22.13 śreyasīdevadārukākolīkuṣṭhaniculabījaiḥ kṣīrapīṣṭaist- 20
ilayutaiḥ karṇam bahirlepayet | § 17171
- sarvadhānyasnehagokṣīrasiddhāmutkārīkāmeranḍapa-
trāvachchādite karṇe svedārtham praṇayet | § 17172
- punaḥ punaśca nāḍīsvedān piṇḍasvedāṃśca | § 17173
- vātavyādhipratiśyāyārditāvidhānam ca sanirūhānuvā- 25
sanam kuryāt || § 17174
- AS.Utt.22.14 parihāryāṇi ca pariharedviśeṣataḥ pravātam sītāmbup-
ānam śiraḥsnānam ca || § 17175
- AS.Utt.22.15 pittaje tu śūle prātaḥ śarkarāyutam sarpiḥ pāyayet |
§ 17176 30
- tataḥ snigdham virecayet | § 17177
- drākṣāmadhukasiddham stanyam karṇapūraṇam pra-
yuñjīta | § 17178
- mākṣikam vā | § 17179
- madhukapadmakakalkastanysiddham vā sarpiḥ | § 17180 35
- sītāmadhukakharjūramṛdvīkābhirvā sakṣīreḥsurasam
priyālakatailam pācitamabhyaṅganasyakarṇapūraṇaiḥ śū-
ladāhagham || § 17181

- madhukakuḍavam ṣoḍaśaguṇenāmbhasāṣṭāvaśeṣam sād- AS.Utt.22.16
dhayitvā tena tailārddhakuḍavamastaḅtaguṇakṣīram yaṣṭīsa-
dhukośīrasārīvākākolījīvakānantāmṛṇālamañjiṣṭhālodhra-
candanabisagarbham pacet | § 17182
- 5 tacca pūrvavat praṇayet | | § 17183
eṣāmeva ca kalkena saghṛtena karṇa parito lepayet | AS.Utt.22.17
§ 17184
svedayecca | § 17185
tathā kṣīrasarpirnasyam śīrobhyaṅgaśca | § 17186
- 10 evamapyanupaśame tu punarvirekaḥ | | § 17187
kaphaje pippalīvipakvam ghṛtamathavā sakṣaudram AS.Utt.22.18
pāyayitvā taṁ vāmayet | § 17188
tatastīkṣṇam dhūmam pāyayet | | § 17189
karṇam cāsya pūrayet saraladevadāruhiṁsrāpaṭolapa- AS.Utt.22.19
15 trasurasasiddhena tailena | § 17190
devadārupippalīmālatīpatrakvāthaharidrākuṣṭhatripha-
lailākvāthakalkasiddhena vā | § 17191
rasāñjanamārkaḅavaijayantīśigrulaśunārdrakamūlakada-
līnām vā pṛthak samastānām vā rasena madhunā vā rakṣ-
20 oghnatailena vā | § 17192
tathā śūlaśophagauravāṇi praśāmyanti | | § 17193
dhānyāmlakvathitadaśamūlabāṣpeṇa nāḅisvedamāca- AS.Utt.22.20
ret | § 17194
svinnaṁ kuśāmratrivṛṇnaladaśuṅṭhīmustasādhitena ta-
25 ilena pūrayet | § 17195
kaphaghnāmśca gaṅḅūṣān dhārayet | | § 17196
raktaje paittikavat siddhiḥ sirāvyadhaśca | | § 17197 AS.Utt.22.21
pakveṣu karṇaśūleṣu pūyapravāhiṣu yathāsvam dhū- AS.Utt.22.22
manasyagaṅḅūṣavamanānyācaret | | § 17198
30 upadigdham ca srotaḥ sāyamprātaḥ picuvartibhiḥ pr- AS.Utt.22.23
amṛjya yavāgarumadanaiḥ saghṛtairguggulunā vā dhūpa-
yitvā madhunā pūrayet | | § 17199
palāśadhavatiniśakakubhasarjatvakkvātha rasakriyayā AS.Utt.22.24
svabhyaktām picuvartiṁ srotasi dadyāt | § 17200
35 badarīśallakījambūdhātakīvaṭaplakṣoḅdumbarakvāthena-
ivameva ca rasakriyayā | § 17201
haridrādhātakītriphalājambūsallakīkiṁśukakvāthena ca
| § 17202

- tathā saurāṣṭrikāpadmakadhātakīsamaṅgāśvatthadha-
valodhrarasāñjanakvāthena | | § 17203
- AS.Utt.22.25 ebhirevauşadhaiḥ sūkṣmacūrṇīkṛtaiḥ srotaso 'vakiraṇ-
amevaṃ kledaśūlagauravāṇi sāmyanti | § 17204
- eṣāmeva ca kaṣāyeṇa sakṣaudreṇa kapitthasvarasena 5
vā prakṣālanam | § 17205
- tathā surasādivargaḥ prakṣālanāvacūrṇanayoḥ prayo-
jyaḥ | | § 17206
- AS.Utt.22.26 nādabādhiryayorvātaśūloktaḥ sarvo vidhiḥ | § 17207
- śleṣmānubandhe tu prākśleṣmānamapaharedvamana- 10
nāvanābhyāṃ tīkṣṇadhūmaiśca | | § 17208
- AS.Utt.22.27 bādhiryam ca bālavṛddhakṣīṇakāsaśoṣiṇāṃ cirothi-
taṃ ca varjayet | | § 17209
- AS.Utt.22.28 itarattu snehasvedanasyaśirobastibastikarmaprabhṛti-
bhirdoṣānubandhamavekṣya sādhayet | | § 17210 15
- AS.Utt.22.29 tatra prāgeva purāṇasarpiṣā vā vātaharatailena vā sni-
gdham snehenaiva virecayet | § 17211
- kṛtasamśarjanasya punaḥ snigdhasya śoṇitamapaharet
| § 17212
- karṇāsannaṃ jalaukobhistato bastikarmamūrdhataila- 20
nasyadhūmān karṇapūraṇam ca śīlayet | | § 17213
- AS.Utt.22.30 taruṇabilvaphalāni gomūtreṇa kvāthayettena kvāth-
ena sitāmadhukabījakabījakalkena ca payoyuktaṃ tailaṃ
pācayet | § 17214
- tattailamuṣṇam śīte bilvakvāthe prakṣipyā manthayet 25
yāvat piṇḍībhūtamuddhṛtya caitatpunaranyatra bilvodake
manthayet | § 17215
- tataścoddhṛtyāṣṭagūṇe payasi madhukagandhacanda-
nagarbham sādhitamāśu karṇapūraṇāt bādhiryam nāśay-
ati | | § 17216 30
- AS.Utt.22.31 tilān navapralūnān vastrabaddhān vahantīṣvapsu rātr-
imuṣitān divā śoṣayet pañcarātram | § 17217
- evaṃ gate pañcarātre madhuyaṣṭikākṣīrakākolīmahā-
pañcamūladevadāruśatāhvājīvakakvathite payasi pañcāh-
amevaṃ vāsayecchoṣayecca | § 17218 35
- tatonenaiva kṣīreṇaiśāmeva ca dravyāṇāṃ cūrṇamātr-
ayā yuktān prapīdayet | § 17219

tattailaṃ nīlotpalānantācandanāgarumadhukajīvakakā-
kolīsuniṣaṅṅakamūlakalkairaṣṭaguṇena payasā pacet |
§ 17220

5 etannasye karṇapūraṇe śirasi cābhyañjane praṇītam-
āśu sūlanādabādhiryāṇi sarvavātavikārāṃśca pittānuba-
ndhānapohati bhagnāsthisandhānananam ca | | § 17221

śuṣkamūlakabhasmakṣāradvayahiṅguśuṅṭhīmisi vacā- AS.Utt.22.32
kuṣṭhamaradārusaubhāñjanabhūrjagranthimustālavaṇatra-
yaiḥ sodbhidaistailaṃ śuktakadalībījapūrakarasasamyu-
10 ktaṃ siddhaṃ sūlanādabādhiryakaṇḍūsophakledopadeha-
kṛmipūtikarṇeṣu | | § 17222

atha karṇau suptāviva bhavatastatsamīpe yathoktāṃ AS.Utt.22.33
sirāṃ mokṣayet | § 17223

15 saśvayathuparisrāve mandaśrutervamanamācaret | |
§ 17224

pratīnāhe snehasvedaklinnaṃ karṇaṃ karṇaśodhan- AS.Utt.22.34
ena viśodhya tailasya pūrayenmātuluṅgarasasya vā saśu-
ktakṣaudrasaindhavasya | | § 17225

śodhyamāne vedanā raktāgamo vā yadi bhavettato gh- AS.Utt.22.35
20 ṛtamaṇḍena pūrayennasyaṃ ca śīlayet | § 17226

malapūrṇepyeṣa eva vidhiḥ | | § 17227

kaṇḍvāṃ tīkṣṇanasyadhūmādīn kaphaghñānvitaret | AS.Utt.22.36
§ 17228

25 rūkṣatiktakaṭuścāhāraḥ | § 17229

śophepyevameva vidhiḥ | § 17230

kaṭutīkṣṇoṣṇāśca pradehapaṛiṣekāḥ | | § 17231

pūtikarṇe karṇasrāvokto vidhiḥ kṛmīkarṇe ca | § 17232 AS.Utt.22.37

viśeṣataścātra kṛmighnaḥ | § 17233

tathā sarṣapatailena pūraṇam | § 17234

30 haritālacūrṇavatā gomūtreṇa vā | § 17235

vārtākabījena dhūpanam | | § 17236

karṇavidradhiṃ vamanapūrvam vidradhivadāmaṃ pa- AS.Utt.22.38
kvaṃ ca cikitset | § 17237

35 kṣatavidradhiṃ pittakarṇaśūlavadarśāṃsi nāsārśova-
darbudāni ca | | § 17238

vidārikāmāmāṃ karṇavidradhivadyathādoṣodayaṃ ca AS.Utt.22.39
sādhayet | | § 17239

- AS.Utt.22.40 pālīsoṣe vātaśūlavannasyamālepaṃ svedaṃca kuryāt |
§ 17240
svinnamudvarttayettīlapriyālabījamadhukayavāśvagan-
ndhhākalkena | | § 17241
- AS.Utt.22.41 udvartitaṃ ca madhukapayasyāśatapuspāśvagandhā- 5
kalkāṣṭaguṇavājigandhābr̥hatyabhīrukuvāthakṣīrasādhitena
tailenābhyajyāt | § 17242
śatāvaryaśvagandhairaṇḍApayasyājīvakakṣīrasiddhena
vā | | § 17243
- AS.Utt.22.42 godhāpratudaviṣkirānūpaudakamāṃsavasāmajjānaṃ sa-10
rpissarṣapatailaṃ ca yathālābhaṃ saṅgr̥hyār̥kālakabalāti-
balānantāvidārigandhājalaśūkamadhuravargapratīvāpaṃ vi-
pacedayamabhyaṅgaḥ pālyāḥ paraṃ māṃsajananaḥ | |
§ 17244
- AS.Utt.22.43 evamapi tu yā kṣīyate pālī tasyā yadduṣṭaṃ tacchitvā 15
vidhivat sandhāya yathoktena krameṇopacaret | | § 17245
- AS.Utt.22.44 tantrikāmapi caivameva nasyābhyaṅgādibhiryāpayet
| | § 17246
- AS.Utt.22.45 paripoṭakepyayameva vidhiḥ | § 17247
tathā madhukakharamaṅjarīśaindhavāśvagandhādeva- 20
dārumūlakāvalgujaphalamūlamadhūcchiṣṭaiḥ sakṣīrairm-
ahāsnehaḥ siddhobhyaṅgaḥ | § 17248
tilamadhukaprapauṇḍarīkasiddhārthakaghṛtakṣīrakṛta-
yotkārīkayopanāhaḥ | | § 17249
- AS.Utt.22.46 utpāte jalaukobhirapanītarakte śītaiḥ pradehaḥ | § 17250 25
tilamadhukasārivotpalalodhrakadambabalāmrajambū-
pallavaissadhānyāmlaṃ tailaṃ sādhitamabhyaṅgaḥ | § 17251
tathā kṣīrasarpirvisarpoktāni ca ghṛtāni | | § 17252
- AS.Utt.22.47 unmanthe tīkṣṇaiḥ śirovirekaḥ | § 17253
tilasarṣapalodhrahārīdrādvayairudvartitāyāḥ karṇapā- 30
lyāstālīsatamālailākaṭphalarasāñjanairlepāḥ tālapatryāśva-
gandhār̥kasaindhavāvalgujabījasurasalāṅgalikābhīrgodhā-
kulīravasāyuktaṃ tailaṃ vipakvamabhyañjanam | § 17254
tailameva vā paṭolakaṭurohiṇīrasāñjanīsarīṣaiḥ | | § 17255
- AS.Utt.22.48 duḥkhavarddhane jambvāmṛāsmantakapatrakvāthap- 35
ariṣiktāṃ karṇapālīm tailenābhyajya yaṣṭīmadhukahari-
drāprapaṇḍarīkamaṅjiṣṭhācūrṇenāvācūrṇayet | § 17256
lākṣāvidāṅgapakvena tailenābhyañjayet | | § 17257

- lehiakāpiṭakāsu karṇapālīm bahuśo gāmayāpaṇḍasvi- AS.Utt.22.49
 nnāmurabhrīmūtrapiṣṭaiḥ kṛmighnairālimpet | § 17258
 kuṭajakaraṅjeṅgudabījāragvadhatvagbhirvā | § 17259
 ebhireva ca sarvaissamaricanimbapatramadhūcchiṣṭai-
 5 ssaṣapataiḥ siddham lehiakāvraṅghno 'bhyaṅgaḥ pari-
 dahane jalajābhiraṣṭk srāvayet | § 17260
 śītaiśca pradihyāt | | § 17261
 sarveṣu ca pālīrogeṣu snehasvedaśodhanābhyaṅgapra- AS.Utt.22.50
 dehanasyāsravisraṅghāni yathārham prayuñjīta | § 17262
 10 prakopakāraṅghāni ca pariharet | | § 17263
 utpacyamānāyām tu pālyām sarjarasāpāmārgapaṭolan- AS.Utt.22.51
 imbaniculatvagbhirālepaḥ | § 17264
 utpuṭantyām śigruśamyākāpūtīkagovarāhapittagodh-
 āvasāsapirbhiḥ | § 17265
 15 śyāvāyām gaurīsugandhāśyāmānantātāṇḍulīyakamūl-
 aiḥ | § 17266
 kaṇḍūmatyām pāṭhānantātārksyaśaileyamākṣikaiḥ |
 § 17267
 dahyamānāyām kṣīrivṛkṣajīvanīyakalkamadhughrṭaiḥ
 20 | § 17268
 vraṇitāyām kṣaudrajīvanīyaiḥ | § 17269
 kṛśyām godhāvarāhavasābhiḥ | § 17270
 grathitāyām granthim pāṭayitvā vilikhya ca kṛṣṇāsai-
 ndhavamadhubhiḥ pratisārayet | § 17271
 25 snāvavatyām madhumadhukamadhūkamadhuparṇībh-
 irlepaḥ | § 17272
 ebhireva ca yathāsvam snehānabhyaṅgārtham praka-
 lpayet | | § 17273
 atha rogato balādvā vicchinnaḥ karṇamanusanda- AS.Utt.22.52
 30 dhyāt | | § 17274
 samāsatastu pañcadaśa karṇasandhayaḥ prāyo nāmān- AS.Utt.22.53
 ugatasamsthānasthānaviśeṣatayā sambhavanti | | § 17275
 tadyathā | § 17276 AS.Utt.22.54
 pṛthulāyatasamobhayapālīścakranebhiḥ | | § 17277
 35 vṛttāyatasamobhayapālirutpalabhedakaḥ | | § 17278 AS.Utt.22.55
 abhyantaradīrghapālīḥ kavāṭaḥ | | § 17279 AS.Utt.22.56
 viparītorddhakavāṭaḥ | | § 17280 AS.Utt.22.57
 hrasvavṛttasamobhayapālirvallūrakāḥ | | § 17281 AS.Utt.22.58

AS.Utt.22.59	aṅusthūlasamaviṣamapāḷirvyāyojimaḥ § 17282	
AS.Utt.22.60	bāhyapāḷirgaṇḍādadhāraḥ § 17283	
AS.Utt.22.61	atoviparītastvāsaṅgimaḥ § 17284	
AS.Utt.22.62	apāḷirāhāryaḥ § 17285	
	sa eva māṃsalapīṭho nirvedhimaḥ § 17286	5
AS.Utt.22.63	śuṣkaśaṣkulirutsannapāḷiḥ § 17287	
AS.Utt.22.64	itarālpapāḷiḥ saṅkṣiptaḥ § 17288	
AS.Utt.22.65	anadhiṣṭhānapāḷiḥ paryantayośca kṣīṇamāṃso hīnaḥ § 17289	
AS.Utt.22.66	tanuviṣamapālavāllaḥ § 17290	10
AS.Utt.22.67	grathitanirmāṃsastabdhasirāvṛtasūkṣmapāḷiryaṣṭī § 17291	
AS.Utt.22.68	nirmāṃsasaṅkṣiptāgrāṣṇitapāḷiḥ kākauṣṭha iti § 17292	
AS.Utt.22.69	eṣāmādyā daśa sidhyanti § 17293	
	na tvitare § 17294	15
AS.Utt.22.70	tatra bāhyāyāṃ pālyāṃ dīrghāyāmābhyantaraḥ sa- ndhiḥ § 17295	
	tathetarāyāṃ bāhyaḥ § 17296	
	samaḥ samayośca § 17297	
AS.Utt.22.71	aṅvādiviṣamayostu parasparaviparyayau § 17298	20
AS.Utt.22.72	yā tvekaiva pālī sthūlā pṛthvī sthirā ca syāt tāṃ dvidhā pāṭayitvopari chitvā sandadhyāt § 17299	
AS.Utt.22.73	gaṇḍotkr̥ttena vā saṣṇitena sānubandhena māṃsena pālīm kalpayet § 17300	
	yasya pālīdvayamapi nāsti tasyāpyeṣa eva vidhiḥ § 17301	25
	athavā samānavayodoṣādeḥ saṅcārya karṇapīṭhaṃ sa- maṃ madhya niveśya varddhayet § 17302	
AS.Utt.22.74	sandhānavidhiḥ punarāture grathitakeśānte bandha- namupaghārite chedyabhedyalekhyairupapannairupapā- dya karṇaṃ ṣṇitamavekṣeta duṣṭamaduṣṭaṃ veti § 17303	30
AS.Utt.22.75	tato vātaduṣṭe dhānyāṃloṣṇodakābhyāṃ pittaduṣṭe kṣīraśītodakābhyāṃ śleṣmaduṣṭe vāruṇīsalilābhyāṃ pra- kṣālyā punaścāvalikhyānunnatamahīnaviṣamaṃ sandhiṃ niveśya tato madhughṛtābhyāmabhyajya picuplotayora- nyatareṇāvaguṇṭhya sūtreṇa nātigādhamasīthilaṃ ca ba-	35

- dhvā sirāvyathoktena kapālasya vā cūrṇenāvākīryācārika-
mupadiśet | | § 17304
- sandhimaśliṣyantam kṣaumasūtreṇa sīvyet | § 17305 AS.Utt.22.76
- atikṣiṇapālikam vā śoṇitāktena picunā veṣṭayet | § 17306
- 5 vṛṇavaccainamupācaret | § 17307
- tryahāccaturahādvā salilena pariṣicya picum sūtram
cāpanayet | § 17308
- na cāśuddharaktamatipravṛttaraktaṃ kṣiṇaraktaṃ vā
karṇam sandadhyāt | | § 17309
- 10 tasya hi svayamapi sandhirviśliṣyate ādhmāyate śyā- AS.Utt.22.77
vatāmupaiti pacyate śuṣyati cirādrohāti rūḍhopyābhara-
ṇam na kṣamate | § 17310
- saśophakaṇḍūsantāpo granthimāṃśca bhavati | § 17311
- tatra ca yathāsvaṃ pratikurvīta | § 17312
- 15 duṣṭarakte ca raktamavasecayet | § 17313
- kṣiṇaraktaṃ snehapānanasyamāṃsarasāśanābhyaṅga-
irbrṃhayet | | § 17314
- sarvatra caivamapi sopadravasandhau sandhiṃ vim- AS.Utt.22.78
ucya pūrvāpacāropasthāpitasmr̥tiḥ samyaksandadhīti |
20 § 17315
- bhavati cātra | | § 17316
- na karṇe śopharāgādiyukte sandhānamācaret | § 17317 AS.Utt.22.79
- na ghasmarasya nātyuṣṇe nāviśuddhatanorapi | |
§ 17318
- 25 surūḍham jātaromāṇam śliṣṭasandhiṃ samam sthiram AS.Utt.22.80
| § 17319
- suvarṣmāṇamarogaṃ ca śanaiḥ karṇam vivarddhayet
| | § 17320
- anyathā dāharuktodaśophāḥ syustatra kārayet | § 17321 AS.Utt.22.81
- 30 śītānpradehasekāḍīn śuddhiṃ ca kledanāśinīm | |
§ 17322
- snehāvānūpajau tailam sarpirlākṣārasam samam | AS.Utt.22.82
§ 17323
- sādhayenmadhuraskandhahayagandhāmayūrakaiḥ | |
35 § 17324
- piṣṭairdaśaguṇakṣīre tatparam karṇavarddhanam | AS.Utt.22.83
§ 17325

	kaṭhināḥ sarujaḥ kṣāmāḥ pālyāḥ sveditamardditāḥ	
	§ 17326	
AS.Utt.22.84	abhyaktāstena jāyante mṛdavo nīrujaḥ sthirāḥ § 17327	
	br̥hatyau kacchurāṃ vāriśūkamarkajaṭam ghṛtam	
	§ 17328	5
	mākṣikaṃ śaṅkhinīm tailaṃ saptāhaṃ tāmrahājane	
	§ 17329	
	thāpayet tatparaṃ karṇamālepāt poṣayet kṛśam	
	§ 17330	
AS.Utt.22.85	carmacaṭikā jalauko hayabandhā śabarakandakaṃ tu-	10
	lyam § 17331	
	māhiṣanavanītayutaṃ kapitthagam karṇavardhanaṃ	
	sākṣāt § 17332	
	kuryāccābhyañjanālepān palīsoṣe prakīrtitān § 17333	
AS.Utt.22.86	atha kuryādvayasthasya cchinnāṃ śuddhasya nāsikām	15
	§ 17334	
	chindyānnāsāsamaṃ patraṃ tattulyaṃ ca kapolataḥ	
	§ 17335	
AS.Utt.22.87	tvaṅmāṃsam nāsikāsanne rakṣastattanutāṃ nayet	
	§ 17336	20
	sīvyet gaṇḍaṃ tataḥ sūcyā sīvanyā picuyuktayā	
	§ 17337	
AS.Utt.22.88	nāsācchedetha likhite parivartyopari tvacam § 17338	
	kapolavadhraṃ sandadhyāt sīvyennāsāṃ ca yatnataḥ	
	§ 17339	25
AS.Utt.22.89	nāḍībhyāmutkṣipedantaḥ sukhocchvāsapravṛttaye	
	§ 17340	
	āmatailena siktvānu pataṅgamadhukāñjanaiḥ § 17341	
AS.Utt.22.90	śoṇitasthāpanaiścānyaiḥ suślakṣṇairavacūrṇayet § 17342	
	tato madhughṛtābhyaktaṃ badhvācārikamādiśet	30
	§ 17343	
AS.Utt.22.91	jñātvāvasthāntaraṃ kuryāt sadyovraṇavidhiṃ tataḥ	
	§ 17344	
	chindyādrūḍhedhikaṃ māṃsam nāsopāntācca carma	
	tat § 17345	35
	sīvyettataśca suślakṣṇam hīnaṃ samvardhayet punaḥ	
	§ 17346	

niveśite yathānyāsaṃ sadyaḥcchinnepyayaṃ vidhiḥ | | AS.Utt.22.92
§ 17347

nāḍīyogādvinauṣṭhasya nāsāsandhānavadvidhiḥ | | AS.Utt.22.93
§ 17348

5 iti dvāvīṃśo 'dhyāyaḥ | |

6.23 atha trayaviṃśo 'dhyāyaḥ |

athāto nāsārogavijñānīyaṃ nāmādhyāyaṃ vyākhyāsyā- AS.Utt.23.1
maḥ | § 17350

iti ha smāhurātreṇyādayo maharṣayaḥ | | § 17351

avaśyāyānilarajobhāṣyātisvapnajāgaraiḥ | § 17352 AS.Utt.23.2

5 nīcātyuccopadhānena pītenānyena vāriṇā | | § 17353

atyambupānaramaṇacchardibāṣpagrahādibhiḥ | § 17354 AS.Utt.23.3

kruddhā vātolbaṇā doṣā nāsāyāṃ styānatāṃ gatāḥ |
§ 17355

10 janayanti pratiśyāyaṃ vardhamānaṃ kṣayapradam | |
§ 17356

tatra vātāt pratiśyāye mukhaśoṣo bhṛṣaṃ kṣavaḥ | AS.Utt.23.4
§ 17357

ghrāṇoparodhanistodadantaśaṅkhaśirovyathāḥ | | § 17358

kīṭakā iva sarpanti manyate parito bhruvau | § 17359 AS.Utt.23.5

15 svarasādaścirāt pākaḥ śīśirācchakaphasrutiḥ | | § 17360

pittāttrṣṇājvaraghrāṇāpīṭakāsambhavabhramāḥ | § 17361 AS.Utt.23.6

nāsāgrapāko rūkṣoṣṇatāmrapītakaphasrutiḥ | | § 17362

kaphāt kāsoruciḥ śvāso vamathurgātragauravam | AS.Utt.23.7
§ 17363

20 mādhyayaṃ vadane kaṇḍūḥ snigdhaśuklakaphasrutiḥ
| | § 17364

sarvajo lakṣaṇaiḥ sarvairakasmādvṛddhiśāntimān | | AS.Utt.23.8
§ 17365

25 duṣṭaṃ nāsāsirāḥ prāpya pratiśyāyaṃ karotyasṛk | AS.Utt.23.9
§ 17366

urasaḥ suptatā tāmranetratvaṃ śvāsapūtītā | § 17367

kaṇḍūḥ śrotrākṣināsāsu pittoktaṃ cātra lakṣaṇam | |
§ 17368

sarva eva pratiśyāyā duṣṭatā yāntyupekṣitāḥ | § 17369 AS.Utt.23.10

	yathoktopadravādhikyāt sa sarvendriyatāpanaḥ	
	§ 17370	
AS.Utt.23.11	sāgnisādajvaraśvāsakāśoraḥpārśvavedanaḥ § 17371	
	kupyatyakasmād bahuśo mukhadaurgandhyaśośakṛt	
	§ 17372	5
AS.Utt.23.12	nāsikākledasaṃśośasuddhirodhakaro muhuḥ § 17373	
	pūyopamāsītāraktagrathitaśleṣmasaṃsrutiḥ § 17374	
	mūrcchanti cātra kṛmayo dīrghasnidghasitāṇavaḥ	
	§ 17375	
AS.Utt.23.13	pakvaliṅgāni teṣvaṅgalāghavaṃ kṣavathoḥ śamaḥ	10
	§ 17376	
	śleṣmā sucikkaṇaḥ pīto jñānaṃ ca rasagandhayoḥ	
	§ 17377	
AS.Utt.23.14	tīkṣṇāgrāṇopayogārkaśmisūtratṛṇādibhiḥ § 17378	
	vātakopibhiranyairvā nāsikātaruṇāsthani § 17379	15
AS.Utt.23.15	vighaṭṭite 'nilaḥ kruddho ruddhaḥ śṛṅgāṭakaṃ vrajam	
	§ 17380	
	nivr̥ttaḥ kurute 'tyarthaṃ kṣavathuṃ sa bhṛśakṣavaḥ	
	§ 17381	
AS.Utt.23.16	śośayan nāsikāśrotaḥ kaphaṃ ca kurute 'nilaḥ § 17382	20
	śūkapūrṇābhanāsātvaṃ kṛcchrāducchvasanaṃ tataḥ	
	§ 17383	
	smṛto 'sau nāsikāśośaḥ nāsānāhe tu jāyate § 17384	
AS.Utt.23.17	naddhatvamiva nāsāyāḥ śleṣmaruddhena vāyunā	
	§ 17385	25
	niśvāsocchvāsasaṃrodhāt srotasī saṃvṛte iva § 17386	
AS.Utt.23.18	pacennāsāpuṭe pittaṃ tvaṅmāṃsaṃ dāhaśūlavat	
	§ 17387	
	sa ghrāṇapākaḥ srāvastu tatsaṃjñāḥ śleṣmasambhavaḥ	
	§ 17388	30
AS.Utt.23.19	accho jalopamo 'jasraṃ viśeṣānniśi jāyate § 17389	
AS.Utt.23.20	kaphaḥ pravṛddho nāsāyāṃ rudhvā srotāṃsyavīnasam	
	§ 17390	
	kuryāt saghurghuraśvāsaṃ pīnasādhikavedanam	
	§ 17391	35
AS.Utt.23.21	averiva sravatyasya praklinnā tena nāsikā § 17392	
	ajasraṃ picchilaṃ śītaṃ pakvaṃ siṅghāṇakaṃ ghanam	
	§ 17393	

- raktena nāsā dagdheva bāhyāntaḥ sparśanāsahā | AS.Utt.23.22
 § 17394
 bhaveddhūmopamocchvāsā sā dīrptidahatīva ca ||
 § 17395
 5 tālumūle malairduṣṭe māruto mukhanāsikāt | § 17396 AS.Utt.23.23
 śleṣmā ca pūtirnirgacchet pūtināsaṃ vadanti || § 17397
 nicayādabhighātādvā pūyāsr̥nāsikā sravet | § 17398 AS.Utt.23.24
 tatpūyaraktaṃ mākhyaṭaṃ śīrodāharujākaram || § 17399
 pittaśleṣmāvaruddhontarnāsāyāṃ śoṣayenmarut | § 17400 AS.Utt.23.25
 10 kaphaṃ sa śuṣkaḥ puṭatāṃ prāpnoti puṭakaṃ tu tat ||
 § 17401
 arśorbudāni vibhajeddoṣaliṅgairiyathāyatham || § 17402 AS.Utt.23.26
 sarveṣu kṛcchrocchvasanaṃ pīnasaṃ pratataṃ kṣutam AS.Utt.23.27
 | § 17403
 15 sānūnāsikavāditvaṃ pūtināsaḥ śīrovyathā | § 17404
 aṣṭādaśānāmityeṣāṃ yāpayedduṣṭapīnasaṃ || § 17405
 iti trayaviṃśo 'dhyāyaḥ ||

6.24 atha caturviṃśo 'dhyāyaḥ ||

- athāto nāsārogapraṭiṣedhaṃ nāmādhyāyaṃ vyākhyāsyā- AS.Utt.24.1
 maḥ | § 17407
 iti ha smāhurātreṣūdayo maharṣayaḥ || § 17408
 sarveṣvādau pīnaseṣu snehasvedavamanadhūmaga- AS.Utt.24.2
 5 ṇḍūśasniḡdhoṣṇabhojananivātaśayanāsanāni seveta || § 17409
 pācanārthaṃ ca guḍārdrakakṣīratrikaṭukājamāṃsam- AS.Utt.24.3
 adyāmlabhojanāni || § 17410
 rohiṣājāḡivacācorakopakuñcikātarkārīcāturjātakarajo va- AS.Utt.24.4
 strāvabaddhaṃ muhurmuhurupajighnet | § 17411
 10 ghr̥tāktasaktūn mallakasampute kṛtvā dhūmaṃ ca pi-
 bet || § 17412
 pakve tu śīrovirecanamavapīḡaṃ ca yuñjyāt || § 17413 AS.Utt.24.5
 nidānoktāni ca varjayet | § 17414 AS.Utt.24.6
 viṣeṣeṇa śītāmbusnānapānātyuccopadhānānupadhān-
 15 akrodhaśokān || § 17415
 atha vātapraṭiśyāye pūrvameva vātaḥaradravyavipa- AS.Utt.24.7
 kvaṃ sasaindhavaṃ prātaḥ sarpiḥ pibenmahāṣaṭpalaṃ vā
 || § 17416

- AS.Utt.24.8 daśamūlakulatthakolayavaśuṣkamūlakavyoṣalavaṇapa-
ñcakaiḥ sadadhi dhānyāmlaṃ sarpiḥ siddhamāhāre pāne
ca praṇītaṃ pratiśyāyayakṣmākāśvāsagrahaṇīgulmavi-
bandhagḥnam | | § 17417
- AS.Utt.24.9 jīrṇasnehaṃ jāṅgalarasena vyoṣadāḍimasaindhavavatā 5
bālamūlakarasena sarvadhānyayūṣeṇa vā bhojayet | § 17418
nāgaram vā payasā pibet | | § 17419
- AS.Utt.24.10 kṛṣṇādaśamūlaśuṅṭhīyavairāṇḍamūlakkāthāsiddhena pa-
yasottamāṅgaṃ svedayet | § 17420
tadeva ca pānabhojanayorvidadyāt | § 17421 10
arditoktāṃśca svedān | § 17422
evamaparipacyamāne punaḥ punarnāḍīsvedaṃ vātah-
aram cāsthāpanamanuvāsanam śirobastiṃ ca | | § 17423
- AS.Utt.24.11 pakve tu tailaṃ kṣavakacūrṇayuktaṃ sasaindhavaṃ
sarpirvā śirovirecanam | | § 17424 15
- AS.Utt.24.12 pittapraṭiśyāye padmakośīrapaṭolasārivāvidārīśatāva-
rīkṣīridrumaśuṅgaśaṭhīkarkaṭākhyādurālabhānāmarddha-
ḍhakamaṣṭaguṇembhāsi vipācyā pādāvaśeṣe madhuka-
mṛdvīkācandanaśṛṅgātakakaśerukaśvetapākānyakṣamātrā-
ṇi datvā ghṛtaprasthaṃ payasā saha sādhayet | § 17425 20
tat prātaḥ pānāya yuñjyāt | § 17426
jīrṇe sukhoṣṇatoyapariṣiktaṃ sasaindhavena rasena
bhojayet | § 17427
susnigdhaṃ virecayet drākṣāpaṭolaśrīparṇīmūrvātriv-
ṛtkvāthēna trivṛtpathyāpūgaphalacūrṇānvitena | | § 17428 25
- AS.Utt.24.13 viriktabhuktasya śītaiḥ śirovaktralepapariṣekakavala-
grahān vitaret | | § 17429
- AS.Utt.24.14 vyajanapavanavidhūyamānaśca nīlāśādvalopavanaśīś-
irakarakiraṇadhārāgrhāṇi seveta | | § 17430
- AS.Utt.24.15 tatra ca pakve doṣe śirovirekaṃ purāṇaghṛtena sas-
aindhavena ghṛtamaṇḍena vā kaṭphalānvitena kuryāt | 30
§ 17431
viśuddhasrotasaśca jāṅgalarasena kṣīreṇa vā śītena bh-
ojanam | | § 17432
- AS.Utt.24.16 kaphaje tu yavakṣārāvacūrṇitamūṣṇodakānupānaṃ gh-
ṛtaṃ pāyayet | § 17433 35
jīrṇe ca tilamāṣapalalavatīṃ yavāgūm | § 17434

- tato vāmanīyauṣadhakvāthasiddhayā sasarpīṣkayā saindhavamāṣacūrṇapragāḍhayā peyayoṣṇāmbhasā ca vāmayet | | § 17435
- 5 tatastīkṣṇadhūmakavalayavānnacaṇakaprāyāhāranā- AS.Utt.24.17
 5 ḍīsvaderupācaret | § 17436
 arucigauravayostu viśodhayet | | § 17437
 pakve kṣavakaviḍaṅgasaindhavādībhīrnasyam | § 17438 AS.Utt.24.18
 tailāpluto nāgaracūrṇānuviddho mudga āhāro yathās-
 ātmyam ca rūkṣatīkṣṇoṣṇam | | § 17439
- 10 śuddhagrāṇapathasya devadārusaralakākoliḥvakama- AS.Utt.24.19
 dhukapippalyanantākṣīravipakvaṃ tailaṃ nasyam | | § 17440
 sānnpātike doṣabalataḥ pratikuryāt | § 17441 AS.Utt.24.20
 rasāñjanātiviṣāmustabhadradārusādhitam cātra tailaṃ
 nāvanam | | § 17442
- 15 raktaje paittiko raktapittoktaśca vidhiḥ | | § 17443 AS.Utt.24.21
 duṣṭapratīśyāye vyoṣacitrakayavakṣārābījakaviḍaṅga- AS.Utt.24.22
 pūtikarañjatvāglavaṇatrayairmāmsarasapratīvāpavipakvaṃ
 sakṣaudraṃ sarpiḥ pāyayet | § 17444
 jīrṇe ghr̥te jāṅgalarasena talopasekaṃ bhojayet | § 17445
- 20 snigdhaṃ ca kaphapratīśyāvavadupācaret | | § 17446 AS.Utt.24.23
 pakve 'vapīḍaṃ vyoṣendrayavaviḍaṅgasārājīrakasai-
 ndhavairbastamūtrapīṣṭairdadyāt | § 17447
 viśuddhagrāṇasrotasaṃ ca punarupasnehya vireca-
 yet | § 17448
- 25 bhṛṣṭānyavān bhūstrṇakāmṛātakajīrakatrivṛtāyuktān go-
 mūtreṇa kvāthayet | § 17449
 taṃ kvāthamabhayānāgaramaricakramukasaindhava-
 yāvaśūkacūrṇayuktaṃ sabījapūrakarasam pāyayet | § 17450
 koṣṇodakaṃ cānukaṇṭhayet | | § 17451
- 30 viriktaṃ ca kāle mustaharidrānāgarayavakṣārāpūtika- AS.Utt.24.24
 rañjareṇukābhīrajāvigoṭradadhibhiśca siddhaṃ sarpirup-
 ayojayet | § 17452
 tīkṣṇāni ca nirūhānuvāsanāni | § 17453
 ariṣṭāṃśca pānārtham | | § 17454
- 35 evamāpyaśāntau hiṅguṣārāmaradāruvipakvaṃ ghr̥- AS.Utt.24.25
 taṃ māmsarasānupānaṃ pibet | | § 17455
 kośāmrāpallavamūrvā tarkārīṅgudīphalaphañijjakama- AS.Utt.24.26
 hāpañcamūlakaṇṭakārikāsārivorupūgahiṃsrānimbaśigru-

	phalarakṣoghnakṛmighnadantī pūtikarañjapippalīvārtāka- bījāhimārakamūlatvakpatrapuṣpaphalairajāmūtrapīṣṭaira- jāsvaśakṛdrasayuktairdhūmavartim kṛtvā ghṛtābhyaktam pātum prayacchet § 17456	
AS.Utt.24.27	pippalīvardhamānaṃ copayuñjīta § 17457 kṛmighnaiśca yogairyāpayet § 17458	5
AS.Utt.24.28	bhṛśakṣavathau puṭake ca nimbakaṭphalakuṣṭhamaric- acūrṇaiḥ kledanāya pradhamaṇam § 17459 pippalīkuṣṭhaśuñṭhīviḍaṅgamṛdvīkākaśāyakalkavipakvaṃ tailaṃ ghṛtaṃ vā nāvanam § 17460	10
AS.Utt.24.29	nāsāśoṣe balātailaṃ pāne śīrobastau ca § 17461 snigdhasya svedaḥ § 17462 kṣīrasarpirnasyaṃ madhuravargasādhitam vā tailam § 17463	
	snehiko dhūmaḥ § 17464 tathā nāsānāhe 'pi § 17465 evamanupaśame śīrovirekaḥ § 17466	15
AS.Utt.24.30	nāsāpāke dīptau ca jālaukobhīrasravīsrāvaṇam § 17467 śītairūrdhvādhovirekalepasekāḥ § 17468	
AS.Utt.24.31	nāsāsrāve tīkṣṇaṃ nasyaṃ dhūmaśca § 17469 avīnase pūtināse ca guḍamaricahiṅguśivāṭikāviḍaṅga- irajāmūtrapīṣṭairnasyaṃ § 17470	20
AS.Utt.24.32	kaphapratīśyāyavacca snehasvedavamaṇāni § 17471 vāmitavato nirguṇḍīśigrutarkārīphañijjakakṣavakasū- rasārjakapatrasvarasena sārṣapaṃ pīlujaṃ vā tailaṃ vip- ācyā nasyaṃ vidadhyāt § 17472	25
AS.Utt.24.33	lākṣāviḍaṅgapippalīlavaṅgakṣavakaniśākuṣṭhavacāka- rañjikākalkairvā tilatailam § 17473 śigrubrhatīdantīmūlabilvavyoṣasurasasaindhavairvā § 17474	30
AS.Utt.24.34	utpannamātraṃ pūyaraktaṃ raktapratīśyāyavacciki- tset § 17475 pravṛddhaṃ nāḍīvraṇavat § 17476 kṛtavamaṇasya cāsya nasyadhūmau prayojayet § 17477	35
AS.Utt.24.35	arśāṃsi vidhivat kṣāreṇāgninā vā dahet § 17478 sthūlāni tu śastreṇa sprīṣṭvā dāhānantaraṃ śītāṃ kri- yāṃ yojayet § 17479	

- vartiṃ ca nāsāyāṃ kumbhanikumbhāgnikasaindhava- AS.Utt.24.36
pippalīmanaśśilālakalkamadhughṛtapradigdhām | | § 17480
- 5 tuvarikābibhītakaharidrālodhrapriyaṅgukarañjikāka- AS.Utt.24.37
lkaguḍodakavipakvaṃ tailaṃ nāvanam | § 17481
- 5 karañjakalodhrotpalamadhukatindukāsthitriphalākha-
dirasāravipakvaṃ | | § 17482
- yathādoṣaṃ ca snehavamanavirekādīn praṇidadyāt AS.Utt.24.38
| | § 17483
- 10 arbudaṃ baḍīṣena grhītvā maṇḍalāgreṇa mūle samaṃ AS.Utt.24.39
chindyāt | § 17484
- chinnam cocchīkhayet | § 17485
- calapramṛṣṭam ca vraṇam śalākayā dahettailena vā |
§ 17486
- 15 agnidagdham mraṅkṣayettataḥ śīśiraiḥ pradehaiḥ | |
§ 17487
- uparūḍhavraṇasya lodhrāvāpaṃ tīkṣṇoṣṇalavaṇadra- AS.Utt.24.40
vyagomūtrayuktaṃ sārṣapaṃ kārañjam vā tailaṃ nāva-
nam | § 17488
- 20 pittaje raktaje vārbude godantasaindhavālakāsīsakā-
mṣyanīlairambupiṣṭairālepaḥ | § 17489
- tataśca śītāḥ pradehasekāḥ | § 17490
- śītaireva ca sādhitāni ghṛtānyabhyaṅganasyapānāni | |
§ 17491
- 25 māmśamedāḥ sannipātārśorbudāni caivaṃ sādhyed- AS.Utt.24.41
iti | § 17492
- bhavati cātra | | § 17493
- upasaṃharati | § 17494 AS.Utt.24.42
- hīnacchedāt punarbr̥ddhiraticchedāt svarakṣayaḥ |
§ 17495
- 30 gandhājñānaṃ ca vīsarpo mūrccā chindyādataḥ sa-
mam | | § 17496
- iti caturviṃśo 'dhyāyaḥ | |

6.25 atha pañcaviṃśo 'dhyāyaḥ |

- athāto mukharogavijñānīyaṃ nāmādhyāyaṃ vyākhyāsyā- AS.Utt.25.1
maḥ | § 17498

	iti ha smāhurātreṅyādayo maharṣayaḥ § 17499	
AS.Utt.25.2	mātsyamahiṣavārāhapiśitāmakamūlakam § 17500	
	māṣasūpadadhikṣīraśuktekṣurasaphāṇitam § 17501	
AS.Utt.25.3	avākśayyāṃ ca bhajato dviṣato dantadhāvanam § 17502	
	dhūmacchardanaṅḍūśānucitam ca sirāvyadham § 17503	5
	kruddhāḥ śleṣmolbaṇā doṣāḥ kurvantyantarmukhaṃ gadān § 17504	
AS.Utt.25.4	tatra khaṅḍauṣṭha ityukto vātenauṣṭho dvidhākṛtaḥ § 17505	10
AS.Utt.25.5	oṣṭhakope tu pavanāt stabdhāvoṣṭhau mahārujau § 17506	
	dālyete paripātyete paruṣāsitaḥkarkaśau § 17507	
AS.Utt.25.6	pittāttikṣṇāsahau pītau sarṣapākṛtibhiścitau § 17508	
	piṭakābhīrabahukledāvāsupākau # § 17509	15
AS.Utt.25.7	kaphāt punaḥ § 17510	
	śītāsahau gurū śūnau savarṇapiṭakācitau § 17511	
AS.Utt.25.8	sannipātādanekābhau durgandhāsrāvapicchilau § 17512	
	akasmānmlānasamśūnarujau viṣamapākinau § 17513	
AS.Utt.25.9	raktopasṛṣṭau rudhiram sṛavataḥ śoṇitaprabhau § 17514	20
	kharjūrasadṛśam cātra kṣīṇe rakṣebudam bhavet § 17515	
AS.Utt.25.10	māmsapiṅḍopamau māmsāt syātām mūrchatkṛmī kr- amāt § 17516	25
AS.Utt.25.11	tailābhaśvayathukledau sakaṅḍvau medasā mṛdū § 17517	
AS.Utt.25.12	kṣatajāvavadīryete pātyete cāsakṛt punaḥ § 17518	
	grathitau ca punaḥ syātām kaṅḍūlau daśanacchadau § 17519	30
AS.Utt.25.13	jalabudbudavadvātakaphādoṣṭhe jalārbudam § 17520	
AS.Utt.25.14	gaṅḍālajī sthiraḥ śopho gaṅḍe dāharujānvitaḥ § 17521	
AS.Utt.25.15	vātāduṣṇāsahādantāḥ śītasparśādhikavyathāḥ § 17522	
	dālyanta iva sūlena śītākhyo dālanaśca saḥ § 17523	
AS.Utt.25.16	dantaharṣe pravātāmlāśītabhakṣākṣamā dvijāḥ § 17524	35
	bhavantyamlāśanenaiva sarujaścalitā iva § 17525	
AS.Utt.25.17	dantabhede dvijāstodabhedaruksphuṭanānvitāḥ § 17526	
	cālaśvaladbhirdaśanairbhakṣaṅḍādhikavyathaiḥ § 17527	

	karālastu karālānāṃ daśanānāṃ samudbhavaḥ	AS.Utt.25.18
	§ 17528	
	dantodhikodhidantākhyāḥ sa cokaḥ khalavarddhanaḥ	AS.Utt.25.19
	§ 17529	
5	jāyamāne 'tirugdante jāte tatra tu śāmyati § 17530	
	adhāvanānmalo dante kapho vā vātaśoṣitaḥ § 17531	AS.Utt.25.20
	pūtigandhiḥ sthirībhūtaḥ śarkarā # § 17532	
	sāpyupekṣitā § 17533	AS.Utt.25.21
	śātayatyaṅuśo dantakapālāni kapālikā § 17534	
10	śyāvaḥ śyāvatvamāyāto raktapittānilairdvijaḥ § 17535	AS.Utt.25.22
	samūlaṃ dantamāśritya doṣairulbaṇamārutaiḥ § 17536	AS.Utt.25.23
	śoṣite majjñi suṣire dantennamalapūrite § 17537	
	pūtitvāt kṛmayāḥ sūkṣmā jāyante jāyate tataḥ § 17538	AS.Utt.25.24
	ahetutīvrārtiśamaḥ sasamrambhositaścalaḥ § 17539	
15	pralūnaḥ pūyarakṣrut sa cokaḥ kṛmidantakaḥ	
	§ 17540	
	śleṣmaraktena pūṭini vahantyasramahetukam § 17541	AS.Utt.25.25
	śīryante dantamāṃsāni mṛduklinnāsītāni ca § 17542	
	śītādosau # § 17543	
20	upakuśaḥ pākaḥ pittāśṛgudbhavaḥ § 17544	AS.Utt.25.26
	dantamāṃsāni dahyante raktānyutsedhavantyataḥ	
	§ 17545	
	kaṇḍūmanti sravantyasramādhmāyantesṛjīsthite § 17546	AS.Utt.25.27
	calā mandarūjo dantāḥ pūtivaktraṃ ca jāyate § 17547	
25	dantayostriṣu vā śopho badarasthinibho ghaṇaḥ	AS.Utt.25.28
	§ 17548	
	kaphāsrāttīvraruk śīghraṃ pacyate dantapuppuṭaḥ	
	§ 17549	
30	dantamāṃse malaiḥ sāsrairbāhyāntaḥ śvayathurguruḥ	AS.Utt.25.29
	§ 17550	
	sarugdāhaḥ sravet bhinnaḥ pūyāśraṃ dantavidradhiḥ	
	§ 17551	
	śvayathurdantamūleṣu rujāvānraktapittajaḥ § 17552	AS.Utt.25.30
	lālāsrāvī sa suṣiro dantamāṃsapraśātanaḥ § 17553	
35	sa sannipātajvaravān sapūyarudhiraśrutaiḥ § 17554	AS.Utt.25.31
	mahāsuṣira ityukto viśīrṇadvijabandhanaḥ § 17555	
	dantānte kīlavacchopho hanukarṇarujākaraḥ § 17556	AS.Utt.25.32

	pratihantyabhyavahr̥tiṃ śleṣmaṇā sodhimāṃsakaḥ	
	§ 17557	
AS.Utt.25.33	ghr̥ṣṭeṣu dantamāṃseṣu saṃrambho jāyate mahān	
	§ 17558	
	yasmiṃścalanti dantāśca sa vidarbhobhighātajaḥ	5
	§ 17559	
AS.Utt.25.34	dantamāṃsāsritānrogān yaḥ sādhyānapyupekṣate	
	§ 17560	
	antastasyāsravan doṣaḥ sūkṣmāṃ sañjanayedgatim	
	§ 17561	10
	pūyaṃ muhuḥ sā sravati tvaṅmāṃsāsthiprabhedinī	
	§ 17562	
AS.Utt.25.35	tāḥ punaḥ pañca vijñeyā lakṣaṇaiḥ svairyathoditaiḥ	
	§ 17563	
AS.Utt.25.36	śākapatrakharāsrastā sphuṭitā vātadūṣitā § 17564	15
	jihvā pittāt sadāhoṣā raktairmāṃsāṅkuraiścītā § 17565	
	śālmālikāṅṭakābhaistu kaphena bahalā guruḥ § 17566	
AS.Utt.25.37	kaphapittādadaḥ śopho jihvāstambhakṛdunnataḥ	
	§ 17567	
	matsyagandhirbhavet pakvaḥ solaso māṃsaśātanaḥ	20
	§ 17568	
AS.Utt.25.38	prabandhane 'dho jihvāyāḥ śopho jihvāgrasannibhaḥ	
	§ 17569	
	sāṅkuraḥ kaphapittāsrailāloṣāstambhavān kharāḥ	
	§ 17570	25
	adhijihvaḥ sarukkaṅḍūvākyāhāravighātakṛt § 17571	
AS.Utt.25.39	tādr̥gevpajihvastu jihvāyā upari sthitaḥ § 17572	
AS.Utt.25.40	tālumāṃsenilādduṣṭe piṭakāḥ sarujāḥ kharāḥ § 17573	
	bahvyo ghanāsrāvayutāstāstālupiṭakāḥ smṛtāḥ § 17574	
AS.Utt.25.41	tālumūle kaphātsāsrānmatsyabastinibho mṛduḥ § 17575	30
	pralambaḥ picchilaḥ śopho nāsayāhāramīrayan § 17576	
	kaṅṭhoparodhatṛṭkāsavamikṛt galaśuṅḍikā § 17577	
AS.Utt.25.42	tālumadhye niruṅmāṃsaṃ saṃhataṃ tālusamhatih	
	§ 17578	
AS.Utt.25.43	padmākṛtistālumadhye raktācchvayathurarbudam	35
	§ 17579	
AS.Utt.25.44	kacchapaḥ kacchapākāraściravṛddhiḥ kaphādaruk	
	§ 17580	

- kolābhaḥ śleṣmamedobhyāṃ puppuṭo nīrujaḥ sthiraḥ | | § 17581 AS.Utt.25.45
- pittena pākaḥ pākākhyāḥ pūyāsrāvī mahārujaḥ | | § 17582 AS.Utt.25.46
- 5 vātapittajvarāyāsaistāluśoṣastadāhvayaḥ | | § 17583 AS.Utt.25.47
- jihvāprabandhajāḥ kaṇṭhe dāruṇā mārgarodhinaḥ | | § 17584 AS.Utt.25.48
- māṃsāṅkurāḥ śīghracayā rohiṇī śīghrakāriṇī | | § 17585
- kaṇṭhāsyaśoṣakṛdvātāt sā hanuśrotrarukkarī | | § 17586 AS.Utt.25.49
- 10 pittājjvaroṣātrṇmohakaṇṭhadhūmāyanānvitā | | § 17587
- kṣiprajā kṣiprapākātirāgiṇī sparśanāsahā | | § 17588 AS.Utt.25.50
- kaphena picchilā pāṇḍurasṛjā sphoṭakācitā | | § 17589
- taptāṅgāranibhā kaṇṭharukvarī pittajākṛtiḥ | | § 17590 AS.Utt.25.51
- gambhīrapākā nicayāt sarvaliṅgasamanvitā | | § 17591
- 15 doṣaiḥ kapholbaṇaiḥ śophaḥ kolavat grathitonnataḥ | | § 17592 AS.Utt.25.52
- śūkakaṇṭakavat kaṇṭhe śālūko mārgarodhanaḥ | | § 17593
- vṛṇdo vṛttonnato dāhajvarakṛt galapārśvagaḥ | | § 17594 AS.Utt.25.53
- 20 hanusandhyāśritaḥ kaṇṭhe kārṇpāsīphalasannibhaḥ | | § 17595 AS.Utt.25.54
- picchilo mandarukśophaḥ kaṭhinastuṇḍikerikā | | § 17596
- bāhyāntaḥśvavathurghoro galamārgārgalopamaḥ | | § 17597 AS.Utt.25.55
- galaugho mūrddhagurutātandrālālājvarapadaḥ | | § 17598
- 25 valayaṃ nātirukśopastadvadevāyatonnataḥ | | § 17599 AS.Utt.25.56
- māṃsakīlo gale doṣairekonekothavālpāruk | | § 17600 AS.Utt.25.57
- kṛcchrochvāsobhyavahr̥tiḥ pṛthumūlo gilāyukaḥ | | § 17601
- bhūrimāṃsākuṅravṛtā tīvratṛṇjvaramūrddharuk | | § 17602 AS.Utt.25.58
- 30 śataghnī nicitā vartiḥ śataghnīvātirukkarī | | § 17603
- vyāptasarvagalaḥ śīghrajanmapāko mahārujaḥ | | § 17604 AS.Utt.25.59
- pūtipūyanibhāsnāvī śvayathurgalavidradhiḥ | | § 17605
- jihvāvasāne kaṇṭhādāvapākaṃ śvayathuṃ malāḥ | | § 17606 AS.Utt.25.60
- 35 janayanti sthiraṃ raktam nīrujam tadgalārbudam | | § 17607
- pavanaśleṣmamedobhīrgalagaṇḍo bhavet bahiḥ | | § 17608 AS.Utt.25.61

	varddhamānaḥ sa kālena muṣkavallambate niruk	
	§ 17609	
AS.Utt.25.62	kṛṣṇāruṇo vā todādḥyaḥ sa vātāt kṛṣṇarājimān § 17610	
	vṛddhastālugale śoṣaṃ kuryācca virasāsyatām	
	§ 17611	5
AS.Utt.25.63	sthiraḥ savarnaḥ kaṇḍūmān śītasparśo guruḥ kaphāt	
	§ 17612	
	vṛddhastālugale lepaṃ kuryācca madhurāsyatām	
	§ 17613	
AS.Utt.25.64	medasā śleṣmavaddhānivṛdhyoḥ sonuvidhīyate § 17614	10
	dehaṃ vṛddhasya kurute gale śabdaṃ svare 'lpatā	
	§ 17615	
AS.Utt.25.65	śleṣmaruddhānilagatiḥ śuṣkakaṇṭho hatasvaraḥ § 17616	
	tāmyan prasaktaṃ śvasiti yena sa svarahānilāt § 17617	
AS.Utt.25.66	karoti vadanasyāntarvraṇān sarvasaro 'nilaḥ § 17618	15
	sañcāriṇo 'ruṇānrūkṣāno ṣṭhau tāmrau calatvacau	
	§ 17619	
AS.Utt.25.67	jihvā śītāsahā gurvī sphuṭitā kaṇṭakācitā § 17620	
	vivrṇoti ca kṛcchreṇa mukhaṃ pāko mukhasya saḥ	
	§ 17621	20
AS.Utt.25.68	adhaḥ pratihato vāyurarśogulmakaphādibhiḥ § 17622	
	yātyūrdhvaṃ vaktradaurgandhyaṃ kurvannūrdhvaḡ-	
	udastu saḥ § 17623	
AS.Utt.25.69	mukhasya pittaje pāke dāhoṣe tiktavaktratā § 17624	
	kṣāroḷṣitakṣatasamā vraṇāstadvacca raktaje § 17625	25
AS.Utt.25.70	kvaphaje madhurāsyatvaṃ kaṇḍūmatpicchilā vraṇāḥ	
	§ 17626	
AS.Utt.25.71	antaḥ kapolamāśritya śyāvapāṇḍu kaphorbudam	
	§ 17627	
	kuryāttat ghaṭṭitaṃ chinnaṃ mṛditaṃ ca vivardhate	30
	§ 17628	
AS.Utt.25.72	mukhapāko bhavet sāsraiḥ sarvaiḥ sarvākṛtirmalaiḥ	
	§ 17629	
AS.Utt.25.73	pūtyāsyatā ca taireva dantakāṣṭhādividviṣaḥ § 17630	
AS.Utt.25.74	auṣṭhe gaṇḍe dvije mūle jihvāyāṃ tāluke gale § 17631	35
	vaktre sarvatra cetyuktā pañcasaptatirāmayāḥ § 17632	
AS.Utt.25.75	ekādaśaiko daśa ca trayodaśa tathā ca ṣaṭ § 17633	

aṣṭāvaṣṭādaśāṣṭau ca kramāt teṣvanupakramāḥ ||
§ 17634

karālo māṃsaraktoṣṭhāvarbudāni jalādvina | § 17635 AS.Utt.25.76
kacchapastālupiṭakā galaughāḥ suṣiro mahān || § 17636
5 svaraghnordhvagudaśyāvaśataghnīvalayālasāḥ | § 17637 AS.Utt.25.77
nāḍyoṣṭhakopau nicayādraktāt sarvaiśca rohiṇī ||
§ 17638
daśane svarabhraṃśī kṛcchrocchavāso 'tivatsaraḥ | AS.Utt.25.78
§ 17639

10 yāpyastu harṣo bhedaśca śeṣān śastraūṣadhairjayet ||
§ 17640

iti pañcaviṃśo 'dhyāyaḥ |

6.26 atha ṣaṭviṃśo 'dhyāyaḥ |

athāto mukharogapraṭiṣedham nāmādhyāyaṃ vyākhyā- AS.Utt.26.1
syāmaḥ | § 17642

iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ || § 17643
snigdhasvinnasya khaṇḍauṣṭhasyaūṣṭhāntau vilikhya AS.Utt.26.2
5 suśliṣṭau kṣaumasūtreṇa sīvyet | § 17644
śatadhautaghṛtābhyaktāṃ cāsmāi kabalikāṃ vranasy-
opari dadyāt | § 17645
praklinnaṃ ca vranam vranacikitsayā sādhayet ||
§ 17646

10 jyotiṣmatīlodhramadhukapaṭolṭpalakākamācīsrāva- AS.Utt.26.3
nīsārīvābhistaīlaṃ vipakvamabhyañjanācchodhanaropaṇam
| § 17647

tathā vātaharamadhuraūṣadhasiddham tailaṃ nasyam
|| § 17648

15 vātaja auṣṭhakope devadāruguggulusarjarasamadhū- AS.Utt.26.4
cchiṣṭasiddhena mahāsnehenābhyaṅgaḥ | § 17649
tenaiva samadhukacūrṇena pratisāraṇām | § 17650
tadabhyaktena picunā pracchādanam | § 17651
eraṇḍapallavaiḥ kṣīrakvathitairnāḍīsvedaḥ khaṇḍau-
20 ṣṭhoktaṃ nāvanam śiro 'bhyaṅgaśca || § 17652
pittotthe 'bhigātaje ca jālaukobhirvisrāvaṇam | § 17653 AS.Utt.26.5
pattaṅgayaṣṭīchinnaruhāvīpakvam sarpirabhyaṅgaḥ |
§ 17654

- AS.Utt.26.6 madhumadhukalodhrasarjarasaiḥ pratisāraṇam | § 17655
 pittavidradhivacca cikitsā | | § 17656
 raktajepyacirotthite paittikavat pratikuryāt | § 17657
 kaphaje jalaukobhiḥ śākādipatrairvā raktam visrāvya
 vyoṣapāṭhāyavakṣārasvarjikākṣāraiḥ sakṣaudraiḥ pratisā- 5
 rayet | § 17658
 kuṣṭhatagaradantīśyāmābidaharītālaviḍaṅgairvā | § 17659
 svedanasyadhūmakavalāṃśca kaphaghñānavacārayet
 | | § 17660
- AS.Utt.26.7 medoje dantacchadaṃ svedayitvā vṛddhipatreṇa vipā- 10
 tyā śuddhamedasamagninānupacaret | § 17661
 kaphajoktaiśca pratisāraṇam | § 17662
 jalārbudoktaṃ tailaṃ ropaṇam | | § 17663
- AS.Utt.26.8 jalārbudaṃ bhityā viśodhya trikaṭukaṭukātejovātīyava-
 kṣārasvarjikāsaindhavakāsīsacūrṇaiḥ sakṣaudraiḥ pratisā- 15
 rayet | § 17664
 avagādhamativṛddhaṃ vā kṣāreṇāgninā vā dahet hari-
 drālodhramadhukamālatihareṇutagarairvipakvaṃ tailaṃ
 ropaṇam | | § 17665
- AS.Utt.26.9 gaṇḍālajīmapakvāṃ śophavadvidagdhāmupanāhya pa- 20
 kvāṃ vidārya vraṇavat sādhayet | | § 17666
- AS.Utt.26.10 śītadantasyoṣṇāmubusvinnasya vrīhimukhena pālīm
 likhitvā picutailena dahet | § 17667
 pratisārayecca priyaṅgujambvasthidāḍimatvaktripha-
 lārasāñjanasaindhavaśuṅṭhīmustacūrṇaiḥ samadhughṛtaiḥ 25
 | § 17668
 kṣīrivṛkṣakaṣāyo gaṇḍūṣaḥ | § 17669
 aṇutailaṃ nasyam | | § 17670
- AS.Utt.26.11 dantaharṣe bhede ca vātaahasiddhaṃ tailamelākuṣṭh-
 apāṭalīsvagvipakvo majjā vā gaṇḍūṣaḥ | § 17671 30
 snigdhaśca nasyādayaḥ | | § 17672
- AS.Utt.26.12 dantacāle daśamūlakvāthena tailasarpirvasākṣaudrai-
 śca kavalaḥ | § 17673
 pippalīsaindhavatutthalodhrapataṅgasrotojamustātripha-
 lāḥ pratisāraṇam | § 17674 35
 niyataṃ ca snaihikadhūmapāyī snigdhamadhurāhāro
 visrāvaṇaparaḥ syāt | § 17675

candanapadmakamadhukavidārīkaśerukanīlotpalamṛ-
dvīkājīvakarṣabhakaśarkarāṇām pratyekaṃ palena kṣīr-
eṇa ca māṃsarasadviḡeṇa tailapraṣṭhaṃ vipācayet |
§ 17676

5 etannasyagaṇḍūṣaprayogāt paraṃ daśananayanaśrav-
aṇabalakaram | | § 17677

adhidantakam kṣāreṇālipyā jarjaram vijñāya kṛmidant- AS.Utt.26.13
akavidhinotpāḍya tadvadevopacaret | § 17678

anavasthitaśoṇitaṃ ca dagdhvā vraṇavadupakrameta
10 | | § 17679

dantaśarkarām dantamūlānyapīḍayan dantalekhanena AS.Utt.26.14
vilikhya kṣāratailenāvasecayet | § 17680

mūṣākūrpapāṭalītvakcūrṇeṇa pratisāraṇam | § 17681

sadā ca dantadhāvanādīn seveta | § 17682

15 dantahaṣoktaṃ ca kuryāt | | § 17683

kapālikāyāmetadeva viśeṣataḥ śīlayet | | § 17684

AS.Utt.26.15

kṛmidantake suṣīraṃ guḍeṇa madhūcchiṣṭeṇa sarpiṣa AS.Utt.26.16
vāpūrayitvā taptayā kubjaśālākayā dahet | § 17685

saptacchardākakṣīraṃ vā pūraṇam | § 17686

20 sarṣapakaraṅjatailaṃ | | § 17687

hiṅguviḍaṅgasvarjikākaṭṭhalakāsīsakuṣṭhacūrṇastānta- AS.Utt.26.17
vabaddho dantasyopari tiṣṭhan rujamapaharati | § 17688

kunduruṣkacūrṇo vā | § 17689

ebhireva ca siddham tailaṃ gaṇḍūṣaḥ | § 17690

25 dṛḍhagūḍhamūlamāṃse saruje visrāvaṇam | § 17691

bhagnasphuṭitavivarṇasuptacalasya sarujasya ca | |
§ 17692

evamanupaśame sandaṃśayantreṇa dantamāyatam gr- AS.Utt.26.18
hītvā vicālyā śasreṇa pārśvebhyo mokṣayitvoddharet |
30 § 17693

dantanirghātanenotpīḍya mudgareṇāśmanā vā nirghā-
tayet | § 17694

na tūttaram dantam | | § 17695

tasyoddharaṇacchoṇitātyayastataścendriyabhraṃśo vāta AS.Utt.26.19
35 vyādhirvā | | § 17696

prakṣālitamukhaśca samadhukacūrṇam tailaṃ madhu AS.Utt.26.20
vā gaṇḍūṣam dhārayet | | § 17697

- AS.Utt.26.21 vidārīmadhukaśṅgāṭakakaśerukābhistailaṃ daśaguṇe
payasi siddhaṃ nasyam | | § 17698
- AS.Utt.26.22 uttaradantoddharaṇepyayameva pratīkāraḥ | § 17699
śītopacāraśca sutarām | | § 17700
- AS.Utt.26.23 śītāde śoṇitaṃ visrāvya rasāñjanamustatriphalārjuna- 5
tvakpriyaṅgumahauśadhakaśāyaṃ gaṇḍūṣaṃ dhārayet |
§ 17701
ebhireva ca sakṣaudraiḥ pratisāraṇaṃ | § 17702
madhuravargasiddhaṃ tailaṃ nasyam | § 17703
tejovatīvyośaharidrādvayakuṣṭhapāṭhākaṭurohiṇīlodhra-10
samaṅgāmustaiḥ pratisāraṇaṃ sarvadantamāṃsāmayeṣu
kaṇḍūśvayathuvedanāraktasrutiharam | § 17704
tathā vyāśayavakṣāramanaśśīlāsaindhavadārvītvaḅbhiḥ
ebhirevāśairdhaguṭikā sarvamukharogaharā | | § 17705
- AS.Utt.26.24 upakuśe sukhoṣṇāmbusvinnānyutsannāni dantamā- 15
ṃsānyavalikhenmaṇḍalāgreṇa śākādipatirvā | § 17706
tataḥ sukhoṣṇo ghr̥tamaṇḍastailaṃ vā gaṇḍūśaḥ |
§ 17707
maricakuṣṭhamadhukapriyaṅgulākṣāpataṅgagairikara-
sāñjanaśuṅṭhīsaindhavairmadhughr̥tamaṇḍayuktaiḥ pra- 20
tisāraṇaṃ | § 17708
pṛthakparṇīviḍaṅgavidārīmadhukapayasyāsuradāruvi-
pakvaṃ tailaṃ gaṇḍūśo nasyaṃ ca | § 17709
madhuravargasiddhameva vā sarpiḥ punaḥ punaśca
rudhirāvasekaḥ | | § 17710 25
- AS.Utt.26.25 dantapuppuṭake svinnachinnabhinnavilikhite svarjik-
āmadhukaśuṅṭhīsaindhavaiḥ pratisāraṇaṃ | | § 17711
- AS.Utt.26.26 dantavidradhau tiktakaṭukaśāyoṣṇaiḥ samūtraiḥ kab-
alo lepaśca | § 17712
vr̥ścikālīkuṣṭhakaṭukāyavakṣāraiḥ pratisāraṇaṃ | § 17713 30
taṃ ca pākato rūkṣaśītairantarbahīḥ prayuktairvārayet
| § 17714
pakve tu pāṭanamavagāḍhe dāhaḥ | § 17715
triphalāsumanoriṣṭhakvātho gaṇḍūśaḥ | § 17716
yaṣṭīmadhukasiddhaḥ sarpirmaṇḍo nasyam | | § 17717 35
- AS.Utt.26.27 suṣire chinnalikhite lodhramustatriphalākīṃśukapata-
ṅgatārksyaśailaśatapuṣpākāṭphalairavagharṣaḥ | § 17718
teṣāmeva kvātho gaṇḍūśaḥ | § 17719

- kṣīrivṛkṣakiṃśukāmalakānām vā | § 17720
 gairikotpalamadhūkasārivācandanaprapauṇḍakaśarka-
 rānantālodhrāgarusiddham tailam nāvanam | | § 17721
 5 adhimāmsakamaciroththitam srāvayet | § 17722 AS.Utt.26.28
 vivṛddhantu baḍisena macuṭyā vā grhītvā maṇḍalāgr-
 eṇa chitvā tīkṣṇaiḥ pratisārayet | § 17723
 kaṭutīkṣṇaiḥ kavalastailam vā yavakṣārāvācūrṇitam | |
 § 17724
 vidarbhe dantamūlāni śastreṇa viśodhya kṣāram pray- AS.Utt.26.29
 10 ujya ghr̥tamaṇḍam gaṇḍūṣe dadyāt | § 17725
 lodhrapataṅgamañjiṣṭhāmadhukacūrṇaḥ pratisāraṇam
 | § 17726
 kākoliyaṣṭimadhuśarkarāvīpakvaṃ tailam nāvanam | |
 § 17727
 15 dantanāḍīmeṣayitvā samvṛtām śastreṇa vivṛtayitvā ta- AS.Utt.26.30
 dāśritam dantamaśeṣamuddhr̥tya śalākayā dahet | § 17728
 kubjāmavagādhāmanekagatiṃ vā guḍamadhusikthā-
 nyatamapūrṇām | § 17729
 tataḥ kṣīrivṛkṣakaṣāyeṇa gaṇḍūṣam dhārayet | § 17730
 20 tatsiddhena vā tailena | | § 17731
 dantīkhadirasāramadanasvādukaṇṭhakavāthe lodhra- AS.Utt.26.31
 vālakośīradevadārumañjiṣṭhāmadhukakalkavīpakvaṃ ta-
 ilam sarṣapatailam vā nāḍīśodhanaropaṇam | | § 17732
 prapaṇḍarīkaharidrāvayamadhukamadhūcchiṣṭalodhra- AS.Utt.26.32
 25 kaṭukīśarkarāpadmakacandanamūrvopodakāvāstukataṇḍu-
 liyakamañjiṣṭhāmlīkākapiṭthapatrairvā | | § 17733
 nasyam ca viḍaṅgamadhukamustanirguṇḍīkhadira- AS.Utt.26.33
 mañjiṣṭhośīrasuratarusiddham tailam | § 17734
 dhūmāsṛksrāvaṇanāvanāni śīlayet | § 17735
 30 nāḍīsādhanam cekṣeta | | § 17736
 vātajeṣu jihvākaṇṭakeṣu vātauṣṭhakopokto vidhiḥ | AS.Utt.26.34
 § 17737
 pittajeṣu vighṛṣṭasrutarudhireṣu svādubhirdravayairav-
 agharṣaṇagaṇḍūṣanāvanāni kuryāt | § 17738
 35 tadvat kaphajeṣu tīkṣṇaiḥ | | § 17739
 jihvālase navotthite tīkṣṇāḥ pratisāraṇādayaḥ | § 17740 AS.Utt.26.35
 na cātra śastramavacārayet | § 17741
 sirām tu vidhyet | | § 17742

AS.Utt.26.36	adhijihvāmunnamya baḍīṣena gr̥hītvā maṇḍalāgreṇa chidyāt § 17743	
	tīkṣṇāśca nasyādayaḥ § 17744	
	upajihvāṃ śākapatreṇāṅguliśastreṇa vā visrāvya yava- kṣāreṇa pratisārayet § 17745	5
AS.Utt.26.37	galaśuṇḍikāṃ kaphaghñairupācaret § 17746	
	vṛddhāyāṃ tūrvārubījanibhamasirātatagramupari- jivhāyāniviṣṭaṃ baḍīṣena mucuṭyā vā vastraveṣṭitābhyāṃ vāmāṅguṣṭhapradeśinībhyāṃ gr̥hītvā maṇḍalāgreṇa nāty- agre nātimūle chindyāt § 17747	10
	agracchedādanupaśamaḥ śopho lālādivṛddhirvā § 17748	
	aticchedācchoṇitakṣayeṇa maraṇam § 17749	
	samyakcchinnāyāṃ pūrvavat pratisāraṇādayaḥ § 17750	
AS.Utt.26.38	tālusaṅghāte puppuṭe kacchape ca nave vidhirayam § 17751	15
	śastrakarmaṇi tu viśeṣaḥ § 17752	
	atra hi vilekhanam § 17753	
AS.Utt.26.39	tālupāke tvapakvasya śvaythoḥ kāsīsarasāñjanakṣau- draiḥ pratisāraṇam § 17754	
	madhurakaṣāyaiḥ śītairgaṇḍūṣaḥ § 17755	20
	pakvasya maṇḍalāgreṇaṣṭāpadavat bhedanam tīkṣṇai- ravagharsaṇam § 17756	
	paṭolāriṣṭajātīkaravīraguḍūcīvr̥ṣakaṭukāharidrādvyavetrā- grakaṇṭakārikākṣvāthaḥ kavalo madhu tailaṃ ca § 17757	
AS.Utt.26.40	tāluśoṣe madhukapippalīnāgarasiddham sarpirutta- raṃ bhaktikaṃ satṛṣṇaḥ pibet § 17758	25
	amlaiścāsya gaṇḍūṣaḥ § 17759	
	payasyāmadhūkamadhūlikāvīpakvaṃ kṣīrasarpirnasyam § 17760	
	snigdho dhūmaḥ § 17761	30
	tṛṣṇāghnamannapānam § 17762	
AS.Utt.26.41	kaṇṭharogeṣu tu jvarādyanupadruteṣu kaṭunīkṣṇairn- asyāvagharsaṇagaṇḍūṣādayaḥ sirāvyaḍho rasāñjanendra- yavadārvīnimbakṣvāthaḥ pānam § 17763	
	vyoṣayavakṣāradārvīrasāñjanatejovatīpāṭhānimbatvaktri- phalācitrakaiḥ śuktagomūtrakṣvathitaiḥ kavalo guṭikā vā pratisāraṇam § 17764	35

- tālīsapatragṛhadhūmapañcakolakailāmaricapalāśamu-
 ṣkakakṣārayavakṣārairyavakvāthena guṭikāḥ kṛtāḥ sarva-
 kaṅṭharogeṣvamṛtopamāḥ | | § 17765
- 5 atha vātarohiṅkāmantarbahih svinnāmaṅguliśastrak- AS.Utt.26.42
 eṇa madhulavaṇagarbheṇa vā nakhena visrāvya tīkṣṇaiḥ
 pratisārayet | § 17766
- mahāpañcamūlakvātho gaṇḍūṣaḥ | § 17767
- elāpunarnavasimhīkapitthakalkapayovipakvaṃ tailaṃ
 gaṇḍūṣo nāvanam ca | | § 17768
- 10 pittaajāmapyevaṃ visrāvya pataṅgaśarkarālodhrapriya- AS.Utt.26.43
 ṅgubhiḥ pratisārayet | § 17769
- eṣāmeva kaṣāyo gaṇḍūṣaḥ | § 17770
- drākṣāparūṣakośīramadhukacandanakvātho vā | § 17771
- triphalātilvakaśyāmāsrīparṇītvaṇmadhuyaṣṭikābhirda-
 15 śaguṇe payasi siddham sarpirnasyakavalabhojaneṣu | |
 § 17772
- raktajāmapyevaṃ pratyākhyāyopakramet | | § 17773 AS.Utt.26.44
- ślaiṣmikīm svedayitvā vilikhya kaṭukavargenāgāradh- AS.Utt.26.45
 ūmatripthalāsaindhavayuktena pratisārayet | § 17774
- 20 tadvidhāśca gaṇḍūṣaḥ | § 17775
- nimbajātyapāmārgaviḍaṅgavipakvaṃ tailaṃ nasyam
 | | § 17776
- śālūkavṛndatuṇḍikerīgīlāyuṣvapyeṣa eva vidhiḥ | | AS.Utt.26.46
 § 17777
- 25 galavidradhau visrāvītāyāṃ lodhravarārasāñjanapata- AS.Utt.26.47
 ṅgagairikarocanāpippalīsaindhavacūrṇairavagharṣaṇam |
 § 17778
- ebhireva kvathitairgaṇḍūṣaḥ | § 17779
- kirātatikṭakalodhradārvī śatapuṣpānimbapatrakuṣṭha-
 30 ilāguḍūcītrakatagaramustākvātha kalkavipakvaṃ tailaṃ
 nāvanam | | § 17780
- galagaṇḍamanilajaṃ svedayitvā visrāvayet rūḍhavraṇa AS.Utt.26.48
 ca tilapriyālalaṭvāmūlakaśaṇātasībījairupanāhayet | § 17781
- tilvakāgnimanthapunarnavakālāmṛtāsaubhāñjanaka ga-
 35 japippalyekaiṣikārkamūlakaraghāṭakapuṣpaiḥ surāmlapi-
 ṣṭaiḥ punaḥ punarlepayet | § 17782
- nimbaguḍūcīkuṭajahaṃsapādīkṛṣṇābalādvayadevadāru-
 siddham ca tailaṃ pāyayet | | § 17783

- AS.Utt.26.49 ślaiṣmikepyayameva vidhiḥ tīkṣṇatarāśca svedapralep-
ādayaḥ | § 17784
viśalyātiṣāviṣāṇikāśukanāsājagandhāguñjāphalakaṭu-
kālābubhiḥ | § 17785
palāśakṣārambupiṣṭaiḥ sukhoṣṇo lepaḥ | § 17786 5
vatsakādinā pañcalavaṇayuktena siddhaṃ tailaṃ pā-
nam | § 17787
tīkṣṇāmśca vamanādīn śīlayet | § 17788
paryāyataśca svedaṃ śoṇitāvasecanaṃ ca | § 17789
tathānupaśame pācayitvā vraṇavadubhāvapyupācaret 10
| § 17790
yavānnamudgādiyūṣāṃca vyoṣotkaṭān pānabhojanay-
orvidadhyāt | | § 17791
- AS.Utt.26.50 medāja svinnasya sirāṃ vidhyet | § 17792
pūrvoktāḥ pralepāḥ prātaḥ prātaścāsanādisāraraḥ go- 15
mūtreṇa pibet | § 17793
evamapyāśāntau śastreṇa vidārya medo viśodhya sī-
vyet | § 17794
dāhayogyāṃ vā vasāghṛtakṣaudrānyatamena yathāva-
ddaheṭ | § 17795 20
rocanākāsīsātutthakacūrṇitaṃ tailaṃ vraṇāśodhanaro-
paṇam | § 17796
asanādisāragopurīṣabhasmayuktaṃ vā | | § 17797
- AS.Utt.26.51 mukhapākeṣu sāmānyatastriphalākvātho madhumān-
anye ca tiktakaṭukakaṣāyā mukhadhāvanāḥ | § 17798 25
mṛdvīkāpāṭhājātīmātuluṅgārjunapatrajīvakapallavānā-
manabhyavaharatā carvaṇam | | § 17799
- AS.Utt.26.52 dāruharidrārdhatulāṃ viṃśatiguṇe 'mbhasi śrapayitvā
taṃ kvāthaṃ sagairikamādarvīpralepāt sādhitāṃ kṣaudr-
ayuktaṃ ghṛtabhājane nidadhyāt | § 17800 30
etanniṣṭhīvanāṃ sarvamukhāmāyanāḍighnam | § 17801
ayameva ca pṛthakkalpo yaṣṭimadhukapaṭolinimbā-
ṭarūśakajātilodhrārimedatriphalājambūkhadiratvacām | |
§ 17802
- AS.Utt.26.53 yavakṣārabhāgāḥ sapta suvarṇagairikāt bhāgadvayaṃ 35
mūrvākaṭukātiṣāmālakānāmeko bhāgastat sarvaṃ kut-
alākṣārodakapiṣṭam guṭikāḥ kṛtvā khādenniṣṭhīvecca | |
§ 17803

- khadirasāratulāmarimedatulādavyaṃ ca toyavahe 'ṣṭa- AS.Utt.26.54
bhāgāvaśeṣaṃ kvāthayedavatāritam parisrutam ca puna-
rāghanībhāvāt | § 17804
- ghanībhūte śīte ca kārṣikāṇi ślakṣṇīkṛtāni prakṣipecca-
5 ndanapadmakośīravālakamañjiṣṭhādhātakīmustaprapauṇḍa-
rīkamadhukatriphalācāturjātakalākṣānaladatārksyaśailalodhra-
dvirajanīsamaṅgāpāthākaṭphalaileyapataṅgāgarugairikāñja-
nāni | § 17805
- pālikāṃśca jātīphalalavaṅgakaṅkolakebukān | § 17806
10 karppūrārdhakuḍavaṃ ca | § 17807
tā guṭikā vadanasthāḥ sarvān mukharogān jayanti |
§ 17808
- saurabhaṃ saumanasyaṃ ruciṃ ca janayanti | | § 17809
eṣāmeva ca kalkakaṣāyaistailaṃ sādhitam kavale niyu- AS.Utt.26.55
15 ṅjyāt | | § 17810
- tatra vātaje mukhapāke daśamūlakākōlīrāsṇāmādhu- AS.Utt.26.56
kasārivākvāthena kuṣṭhakalkena ca siddham tailaṃ na-
syaṃ gaṇḍūśaśca | § 17811
- snaihiko dhūmaḥ | § 17812
20 pippalyelālavaṇottamaiḥ pratisārayet | | § 17813
paittike kṣīrekṣurasadrākṣāśarkarodakairgaṇḍūśaḥ | AS.Utt.26.57
§ 17814
- madhuradravyasiddham payaḥ pānaṃ kavalo nasyaṃ
ca | § 17815
25 padmakasamaṅgāmañjiṣṭhālodhradhātakīvipakvaḥ sa-
rpirmaṇḍo nāvanam | § 17816
- madayantikāpatairniṣṭhīvanam ca | | § 17817
kaphaje kaṭukakṣāralavaṇaiḥ pratisāraṇam | § 17818 AS.Utt.26.58
sthirāsu tu piṭakāsu prākśākādīpatreṇa lekhanam |
30 § 17819
- muṣkakapalāśāmalakīkṣāragomūtrairgaṇḍūśaḥ | § 17820
tadvipakvaṃ ca tailam | § 17821
nirguṇḍīphañijjakārjakasurasapatrairniṣṭīvanam | § 17822
devadārupāthātiviṣādantīndrayavakaṭukāgomūtreṇa ka-
35 lkatāḥ kvāthitā vā pītāḥ sarvakaphāmayān nighnanti | |
§ 17823
- raktaje pittavat siddhiḥ | § 17824 AS.Utt.26.59
sarvaje yathādoṣodayam | § 17825

- rocanākāsīsasaurāṣṭrikārasāñjanāni mocaraso madhu
caikato vipakvaṃ lohabhājanasthaṃ kalkaṃ viśuṣkaṃ cu-
rñīkṛtaṃ madhunā vranālepaṃ kuryāt | | § 17826
- AS.Utt.26.60 atha sarvasamarbudamacirotthitamavṛddhaṃ ma- 5
nḍalāgreṇa chitvā muṣkakabhasmanā madhumiśreṇa pr-
atisārayet svarjikāśuṅṭhīcūrṇena vā | § 17827
madhutaīlaṃ nimbaguḍūcīkvāthaśca gaṇḍūṣaḥ | § 17828
yavānnabhojī tīkṣṇāni kavalābhyaṅganasyānyācaret | |
§ 17829
- AS.Utt.26.61 pūtimukhaṃ snigdhasvinnaṃ vāmayitvā śirovirekair- 10
upācaret | § 17830
tataḥ svarjikāhiṅguṛhadhūmamaṇāśīlailāśuṅṭhīviḍa-
ṅgatejovātībhīrguṭīkāḥ kṛtvā madhudrutā mukhapariśo-
dhanārthaṃ dadyāt | § 17831
samaṅgādhātakīpadmalodhrapriyaṅgucūrṇaiḥ salila- 15
mavacūrṇitaṃ mukhadhāvanam | § 17832
śītādupakuśoktaṃ ca kuryāt nasyadhūmakavalāṃśca
śīlayet | § 17833
bhavati cātra | | § 17834
- AS.Utt.26.62 mukhadantamūlagalajāḥ prāyo rogāḥ kaphāsrabhūyi- 20
ṣṭhāḥ | § 17835
tasmātteṣāmasakṛdrudhiraṃ visrāvayedduṣṭam | | § 17836
- AS.Utt.26.63 kāyaśirasorvireko vamaṇaṃ kavalagrahāḥ kaṭukati-
ktāḥ | § 17837
prāyaḥ śastaṃ teṣāṃ kapharaktaharaṃ tathā karma | | 25
§ 17838
- AS.Utt.26.64 yavatrṇadhānyam bhaktaṃ vidalaiḥkṣāroṣitairapasne-
hāḥ | § 17839
yūṣā bhakṣyāśca hitā yaccānyacchleṣmanāśāya | |
§ 17840 30
- AS.Utt.26.65 prāṇānilapathasaṃsthāḥ śvasitamapi nirundhate pra-
mādavataḥ | § 17841
kaṅṭhāmayāścikitsitamato drutaṃ teṣu kurvīta | |
§ 17842
- iti ṣaḍviṃśo 'dhyāyaḥ | | 35

6.27 atha saptaviṃśo 'dhyāyaḥ |

- athātaḥ śīrorogavijñānīyaṃ nāmādhyāyaṃ vyākhyāsyā- AS.Utt.27.1
 maḥ | § 17844
- iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ | | § 17845
- dhūmātapatuṣārāmbukrīḍātisvapnajāgaraiḥ | § 17846 AS.Utt.27.2
- 5 utsvedādhipurovātabāṣpanigraharodanaiḥ | | § 17847
- atyambumadyapānena kṛmibhirvegadhāraṇaiḥ | § 17848 AS.Utt.27.3
- upadhānamṛjābhyaṅgadveṣādhaḥ pratatekṣaṇaiḥ | |
 § 17849
- asātmyagandhaduṣṭāmabhāṣyādyaiśca śīrogatāḥ | § 17850 AS.Utt.27.4
- 10 janayantyāmayān doṣāḥ # § 17851
- tatra mārutakopataḥ | | § 17852 AS.Utt.27.5
- nistudyete bhṛśaṃ śaṅkhau ghāṭā sambhidyaṭe tathā |
 § 17853
- bhruvormadhyam lalāṭam ca patatīvātivedanam | |
 15 § 17854
- bādhyete svanataḥ śrotre niṣkṛṣyeta ivākṣiṇī | § 17855 AS.Utt.27.6
- ghūrṇatīva śiraḥ sarvaṃ sandhibhya iva mucyate | |
 § 17856
- sphuratyati sirājālam kandharāhanusaṅgrahaḥ | § 17857 AS.Utt.27.7
- 20 prakāśāsahatā ghrāṇasrāvo 'kasmādvvyathāśamau | |
 § 17858
- mārdavam mardanasnehasvedabandhaiśca jāyate | AS.Utt.27.8
 § 17859
- śīrastāpo 'yam # § 17860
- 25 ardhe tu mūrdhnaḥ so 'rdhāvabhedakaḥ | § 17861 AS.Utt.27.9
- pakṣāt kupyati māsādvā svayamevopaśāmyati | § 17862
- ativṛddhastu nayanam śravaṇam vā vināśayet | | § 17863
- śīrobhitāpe pittotthe śirodhūmayanam jvaraḥ | § 17864 AS.Utt.27.10
- svedo 'kṣidahanam mūrccā niśi śītaiśca mārdavam | |
 30 § 17865
- aruciḥ kaphaje mūrdhno gurustimitaśītatā | § 17866 AS.Utt.27.11
- sirāniṣpandatālayam ruṅmandāhnyadhikā niśi | § 17867
- tandrā sūnākṣikūṭatvam kaṇakaṇḍūyanam vamiḥ | |
 § 17868
- 35 raktātpittādhikarujaḥ sarvaiḥ syāt sarvalakṣaṇaḥ | AS.Utt.27.12
 § 17869

- saṅkīrṇairbhojanairmūrdhni kledite rudhirāmiṣe | § 17870
kopite sannipāte ca jāyante mūrdhni jantavaḥ | | § 17871
AS.Utt.27.13 śirasaste pibanto 'sraṃ ghorāḥ kurvanti vedanāḥ |
§ 17872
- cittavibhramśajananīrjvaraḥ kāso balakṣayaḥ | | § 17873 5
AS.Utt.27.14 raukṣyaśophavyathacchedadāhasphuraṇapūtitāḥ | § 17874
kapāle tāluśirasoh kaṇḍūḥ śophaḥ pramīlakaḥ | § 17875
tāmrācchasiṅghāṇakatā karṇanādaśca jantuje | | § 17876
AS.Utt.27.15 vātolbaṇāḥ śiraḥkampam tatsamjñam kurvate malāḥ
| | § 17877 10
- pittapradhānairvātādyaiḥ śaṅkhe śophaḥ saśoṇitaiḥ |
AS.Utt.27.16 § 17878
- tīvradāharujārāgapralāpajvaratṛṇbhramāḥ | | § 17879
AS.Utt.27.17 tiktāsyah pītavadanaḥ kṣiprakārī sa śaṅkhakaḥ | § 17880
trirātrājīvitam hanti sidhyatyapyāśu sādhitāḥ | | § 17881 15
AS.Utt.27.18 pittānubandhaḥ śaṅkhākṣibhrūlalāṭeṣu mārutaḥ | § 17882
rujām saspandanām kuryādanusūryodayodayām | |
§ 17883
- āmādhyāhnam vivarddhiṣṇuḥ kṣudvataḥ sā viśeṣataḥ
AS.Utt.27.19 | § 17884 20
- avyavasthitaśitoṣṇasukhā śāmyatyataḥ prama | § 17885
sūryāvartaḥ saḥ # § 17886
AS.Utt.27.20 ityuktā daśa rogāḥ śirogatāḥ | | § 17887
- śirasyeva ca vakṣyante kapāle vyādhayo nava | | § 17888
AS.Utt.27.21 kapāle pavane duṣṭe garbhasthasyāpi jāyate | § 17889 25
AS.Utt.27.22 savarṇo nīrujaḥ śophastam vidyādupaśīrṣakam | |
§ 17890
- yathādoṣodayam brūyāt piṭakārbudavidradhīn | | § 17891
AS.Utt.27.23 kapāle kledabahulāḥ pittāsṛkśleşmajantubhiḥ | § 17892
AS.Utt.27.24 kaṅgusiddhārthakanibhāḥ piṭakāḥ syurarūṃṣikāḥ | | 30
§ 17893
- kaṇḍūkeśacyutisvāparaukṣyakṛt sphuṭanam tvacaḥ |
AS.Utt.27.25 § 17894
- susūkṣmam kaphavātābhyām vidyāddāraṇakam tu tat
| | § 17895 35
- romakūpānugam pittam vātena saha mūrccitam |
AS.Utt.27.26 § 17896
- pracyāvayati romāṇi tataḥ śleşmā saśoṇitāḥ | | § 17897

- romakūpān ruṇadhdyasya tenānyeṣāmasambhavaḥ | AS.Utt.27.27
 § 17898
- tadindraluptaṃ rujjā ca prāhuścāceti cāpare || § 17899
 khalaterapi janmaivam śātanaṃ tatra tu kramāt || AS.Utt.27.28
 5 § 17900
- sā vātādagnidagdhābhā pittātsvedasirāvṛtā | § 17901 AS.Utt.27.29
 kaphāt ghanatvagvarṇāṃśca yathāsvam nirdiśettvaci
 || § 17902
- doṣaiḥ sarvākṛtiḥ sarvairasādhyā sā nakhaprabhā | AS.Utt.27.30
 10 § 17903
- dagdhāgnineva nirlomā sadāhā yā ca jāyate || § 17904
 śokaśramakrodhakṛtaḥ śarīroṣmā śirogataḥ | § 17905 AS.Utt.27.31
 keśān sadoṣaḥ pacati pālitaṃ sambhavatyataḥ || § 17906
 tadvātāt sphuṭitaṃ śyāvaṃ kharaṃ rūkṣaṃ jvalatpra- AS.Utt.27.32
 15 bham | § 17907
- pittāt sadāham pītābham kaphātsnigdham vivṛddhi-
 mat || § 17908
- sthūlam suśuklam sarvestu vidyādvyāmiśralakṣaṇam AS.Utt.27.33
 | § 17909
- śīrorujodbhavam cānyadvivarṇam sparśanāsaham || AS.Utt.27.34
 20 § 17910
- asādhyā sannipātena khalatiḥ palitāni ca | § 17911
 śarīrapariṇāmothhānyapekṣante rasāyanam || § 17912
 iti saptaviṃśo 'dhyāyaḥ ||

6.28 aṣṭāviṃśo 'dhyāyaḥ |

- athātaḥ śīrorogapratiṣedham nāmādhyāyam vyākhyāsyā- AS.Utt.28.1
 maḥ | § 17914
- iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ || § 17915
 vātaje śīrobhitāpe vātavyādhivihitam kuryāt | § 17916 AS.Utt.28.2
 5 nivāstham ca naktamabhyaktaśīrasam sarpiḥ payon-
 upānam tailam vā pāyayet | § 17917
- māṣān vā sasarpīṣkānuṣṇapayonupānān bhakṣayet | AS.Utt.28.3
 § 17918
- tadvadvā mudgān || § 17919

- AS.Utt.28.3 ānūpapiśitaveśavāreṇa yavatilamudgamāṣakulatthaku-
 ṣṭhadāruharidrātasīsaindhavarvā mahāsnehavatīmutkāri-
 kām datvā śiro veṣṭayet | § 17920
 tataḥ pratyūṣe daśamūlasiddhena payasā kavoṣṇena
 pariṣekaṃ kuryāt | § 17921 5
 tatsiddhaiśca pāyasaiḥ piṇḍasvedam lepaṃ vā | | § 17922
- AS.Utt.28.4 kūrmamaḥiṣavarāhakukkuṭaśallakīnām vasā sasaindh-
 avā nasyam śiraḥkarnapūraṇam ca | § 17923
 tathaiva ca pañcamūlabalāsārivādvayakvāthe madh-
 ukajīvakarṣabhakapunarnavagarbham sapayaḥ sarpistai- 10
 laṃ caikato vipakvam | | § 17924
- AS.Utt.28.5 kārṇpāsamajjatvaṇmustāsumanahkorakāṇyūṣṇāmbupiṣṭā-
 ni nāvanam sarvaśīrorujāghnam | § 17925
 tadvat tvakpatraśarkarāśīgrukarañjabījāni | § 17926
 tathā candanotpalatagarakuṣṭhaiḥ saghr̥tairlepaḥ | 15
 § 17927
 devadārukuṣṭhacorakayaṣṭīmadhukakamalanīlotpalai-
 lāprapaṇḍarīkaiśca | | § 17928
- AS.Utt.28.6 kuṅkumaśarkarāsamskr̥tamājyaṃ raktapittānubandhe
 marśaḥ | § 17929 20
 na cātra raktamavasecayedvātodrekabhayāt | § 17930
 snaihikaṃ dhūmaṃ pibet | § 17931
 śīrobastiṃ ca śīlayet | § 17932
 bastikarma cācaret | | § 17933
- AS.Utt.28.7 evamasiddhau vātaje śleṣmaje ca yathokto dāhaḥ | | 25
 § 17934
- AS.Utt.28.8 ardhāvabhedakepyayameva vidhiḥ | § 17935
 nirguṇḍīpatrarasaśca saghr̥tamaṇḍasaindhavo nasyam
 | § 17936
 śīriṣamūlaphalāni vā | § 17937 30
 sārivotpalakuṣṭhavacāmadhukapippalībhiḥ satailāmlo
 lepaḥ | § 17938
 aśāmyati doṣānubandhamavekṣya pratikurvīta | | § 17939
- AS.Utt.28.9 sūryāvartetvayameva vidhiḥ viśeṣatastu sirāmokṣaḥ
 | | § 17940 35
- AS.Utt.28.10 pittaje raktaje ca śīrobhitāpe snigdhasya sirām vidhyet
 | § 17941
 kāyaṃ ca virecayet | § 17942

- suṣītaiḥ śatadhautaghṛtānvitaiḥ śiro vaktraṃ siñcet pradihyācca || § 17943
- 5 candanasārivāmadhukadūrvotpalaprapauṇḍarīkama- AS.Utt.28.11
ñjiṣṭhāvidārībhiḥ sakṣīraṃ sarpirvipācitaṃ nāvanam śiro-
bastiśca | § 17944
- jīvanīyavipakvāt payaso navanītamuddhṛtya jīvanīya-
kvāthakalkābhyāṃ pācitaṃ pānabhojananasyābhyaṅgab-
astiṣu praṇītaṃ pittaraktajān sarvānvikārān sādhayati |
§ 17945
- 10 jīvanīyagarbham ṣoḍaśaguṇe payasi siddhamājyaṃ vā
|| § 17946
- kṣīreksujāṅgalarasakharjūradrākṣākaśerukamṛṇālasiddhaḥ AS.Utt.28.12
sarpirmaṇḍo 'nuvāsanam | § 17947
- añjanādivargaśṛtaṃ kṣīramāsthāpanam || § 17948
- 15 śāṅkhakam pratyākhyāyaivamevopacaret | § 17949 AS.Utt.28.13
visarpavacca | § 17950
- viśeṣatastu kṛṣṇatilaśatāvarīnīlotpalamūrvāpunarnav-
airlepaḥ || § 17951
- kaphaje śirobhitāpe laṅghayet | § 17952 AS.Utt.28.14
- 20 purāṇasarpisnigdham vā vāmayet | § 17953
svedaḥ piṇḍena rūkṣeṇa | § 17954
- śigrunimbairāṇḍakvāthena vā nāḍīsvedaḥ || § 17955
- devakāṣṭhakuṣṭhaśārṅgeṣṭāsaralarohiṣaiḥ salavaṇaiḥ su- AS.Utt.28.15
khoṣṇairālepaḥ | § 17956
- 25 yavacūrṇamadhukacandanaharidrākuṣṭhapriyaṅguśata-
puṣpāsuraḍārubhistailājakṣīrayuktaiḥ sasaindhavairupa-
nāhaḥ || § 17957
- viḍaṅgatailaṃ nasyaṃ sārṣapaṃ vā tadeva vā vyoṣasi- AS.Utt.28.16
ddham madhūkasārakalko vā madhuyutastavgvā meṣaṣṛ-
30 ṅgyā ṅgudasya vā | § 17958
- ebhireva ca dhūmavartaiḥ || § 17959
- śirovirecanadravyairvā sūtrasthānauktaiḥ pradhama- AS.Utt.28.17
nam | § 17960
- taireva ca pakvaṃ tailaṃ marśaḥ pratimarśo vā ||
§ 17961
- 35 śirovirecanānte karṇanādoktaṃ snehanasyam | § 17962 AS.Utt.28.18
tīkṣṇāḥ kavalāḥ manaśśilānaladatutthakāsīsacūrṇaḥ
sasarpīṣko dhūmaḥ | § 17963

	naladacūrṇasya ca muhurmuhrāghrāṇanam § 17964	
AS.Utt.28.19	sannipāte vyāmiśro vidhiḥ § 17965	
AS.Utt.28.20	kṛmije durālabhāsuraḍārurohiṣapūtīkatrīphalākāṭpha- lavacātrīkaṭukairajāmūtryuktaṃ sarpiḥ pakvaṃ pānam § 17966	5
	upasnigdhasvinnasya devadārupūtīkakaṭabhīsarsapa- viḍaṅgatilakaṅṭhakavīpakvena tailena śiraḥ karṇau cābhy- ajya svedayet § 17967	
AS.Utt.28.21	tataḥ kṛmimūrchanārthamasṛṇnastovasecayet § 17968	
	tato rudhiragandhamadena prāvisṛtāḥ saptacchadasya tvagrasena puṣparasena vānantaraniṣiktena kṛmayāḥ pat- anti § 17969	10
AS.Utt.28.22	saraladevadārukaṭphalasarṣapāpāmārgakṣavakakaṭu- kālābusurasabījapippalītaṅḍulacūrṇaṃstatpakvaṃ vā tai- laṃ sadyaḥ kṛmīn nirasyati § 17970	15
	viḍaṅgataṅḍulā vājimūtrapiṣṭāḥ śirīṣabījāni vā chāga- mūtrapiṣṭāni § 17971	
	puṣkaramadhyabījāni vā § 17972	
AS.Utt.28.23	gomāṃsena chāgamāṃsena vā vasāpiṣṭena yavāgūṃ kṛtvā śīro vilepayet § 17973	20
	tato nimbārkavaṃśasurasakuṭajakarañjakaṛavīrapatra- kvāthena secayet § 17974	
	ajāmūtreṇa vā kavosṇena § 17975	
	pūtimatsyayutāśca dhūmāḥ § 17976	
AS.Utt.28.24	evaṃ kṛmiṣvapagateṣu tejovatīpūtīkabimbīsurasana- ktamālavīḍaṅgaharītakīsarsapārkkakaravīramūlamālatīdeva- dāruḥkṣavakamustaphaṅḍijakapippalīsatapuṣpāmadhūkaśa- ṇanimbasāraḥkalkairajāmūtrayutaiḥ sārṣapaṃ tailamaīṅg- udaṃ pailukaṃ vā vipakvaṃ yuktyā nāvanam § 17977	25
AS.Utt.28.25	na tu jāturudhiramavasecayet § 17978	30
	jantubhiḥ pītaśoṇite hi śirasi punarasrāvasekāḍakāṅḍe mṛtyuḥ syāt § 17979	
	kṛmicikitsitaṃ cekṣet § 17980	
AS.Utt.28.26	śiraḥ kampamakṣiṇasyānyavyādhyānupadrutasya dā- havarjyaṃ mārutavidhānenopakrameta § 17981	35
AS.Utt.28.27	upaśīrṣake janmottarakālaajāte navotthite vātavyādhiv- ihitān snehān pānanāvanābhyañjaneṣu yojayet § 17982	

- abhyaktaṃ ca svedayitvopanāhayediyathā vidāho na
bhavati | § 17983
- vidāhe vidradhivat karma | | § 17984
- piṭakārbudavidradhiṣu yathāsvamācāret | § 17985 AS.Utt.28.28
- 5 vranībhūtāsu piṭakāsu nimbanīśāmadhukadhātṛīphal-
airvipakvaṃ tailaṃ śodhanaropaṇam | | § 17986
- mūrvācandanasārivādhātākīkāntālodhramadhukasa- AS.Utt.28.29
maṅgāpadmakesaraśataparvakamūlairvidradhiṣu | § 17987
- ebhireva ca siddhaṃ sarpirnasyam | § 17988
- 10 rūdhaṃ tu vidradhau yadi tvak supteva bhavati tato
vāmayet | § 17989
- upasnigdhaṃ ca virecayet | | § 17990
- arūṃṣikāsu jalaukopahrtaśonitam śiraḥ kṣurāmṛṣṭam AS.Utt.28.30
vā nimbodakena pariṣicyāśvaśakṛdrasena lavaṇapragādh-
ena lepayet | § 17991
- 15 kiñcit kālam sthitam coṣṇodakāmlakāñjikānyataradh-
autam viḍaṅgavyoṣalākṣāgārādhūmamanohvālavacārasā-
ñjanaharidrādvayairālimpet | § 17992
- tilamaṣyā vā snuhīkṣīrayuktayā | § 17993
- 20 madhukotpalatilairāṇḍamārkavapatrairvā | § 17994
śigrumūlakasarsapabījairvā gomūtrapīṣṭaiḥ | § 17995
vālakāmalakanāgaramūlakasarsapabījairvā kṣīrapīṣṭaiḥ
| § 17996
- śīrīṣatvagyāṣṭīmadhukābhyām vā | § 17997
- 25 purāṇapiṇyākakukkuṭapurīṣābhyām vā | | § 17998
- kapālabhrṣṭakuṣṭhacūrṇam tailayuktaṃ kaṇḍūkledad- AS.Utt.28.31
āhasvedavedanāghnam | § 17999
- tathā cācoktaṃ citrakāditaillamabhyañjanam | § 18000
- dantīpāṭhākośātakīcitrakātivīṣāmahālāṅgalakīsiddhaṃ
- 30 tailaṃ vranābhyaṅgaḥ | | § 18001
- manaśśilailāharitālapippalīkuṣṭhakāsīsaharidrākarañja- AS.Utt.28.32
mustātagaraviḍaṅgaṃcitrakasiddhārthakakaravīramūlacū-
rṇagarbhaṃ tailamādityapākaṃ vranaropaṇam | § 18002
- evamanupaśame vamanadhūmakāyaśirovirekān ku-
35 ryāt | | § 18003
- dāraṇake lalāṭe sirām vidhyet | § 18004 AS.Utt.28.33
- abhyaṅgasnānanāvanāni ca śīlayet priyālabījamadhuk-
akuṣṭhamāśasarsapaiḥ sakṣaudrairlepaḥ | § 18005

	kodravatrṅakṣārāmbhaḥ prakṣālanam § 18006	
AS.Utt.28.34	indralupte yathāsannaṃ sirāṃ vidhvā tutthakāsīsama- naśśilāmaricairlepayet § 18007	
	bhadradārukuṭannaṭābhyāṃ vā citrakakaravīranakta- mālamālatīsidhdhena vā tailenābhyajyāt § 18008	5
AS.Utt.28.35	avagādhapadaṃ vā sūcīkūrcakena pracchāya bhūyo- bhūyaḥ pradihyāt kapotapaṅkāmūlena lāṅgīlakāmūlena vā mahiṣīkṣīraṣṭena § 18009	
AS.Utt.28.36	ghrṣṭalīptameraṇḍapatrāvachchāditaṃ rātrimuṣitaṃ mā- hiṣanavanītena limpet § 18010	10
	mārkavapatrasahacarapuṣpapakvaṃ vā § 18011	
	vārtākaphalaistailaṃ pakvaṃ kṣaudrāñjanayuktamāl- epaḥ § 18012	
	sakṣaudro vā kṣudravārtākaraṣaḥ § 18013	
	jalaśūlo vā palāśakṣārasāndraḥ § 18014	15
AS.Utt.28.37	gośakṛtā vā ghrṣṭamindraluptamaruṣkararasenāvali- pyāntardhūmadagdhakūrmamaṣyāvachcūrṇayet § 18015	
	kūrmakapālabhasmanā vā surasārasāktena pradihyāt § 18016	
	hastidantamaṣyā vā tailānvitayā § 18017	20
	pūtīkarañjapratrāṇi vā sasaindhavāni lepaḥ § 18018	
	pippalyañjanarasāñjanabākucikāphalaloharajāṃsi vā go- mūtrapīṣṭāni § 18019	
	khalativihitāni cācaret § 18020	
	salilasekamāromodgamāt pariharet § 18021	25
AS.Utt.28.38	khalatāvindraluptoktaḥ kramo yathādoṣaṃ ca saṃśu- ddhiḥ § 18022	
AS.Utt.28.39	triphalārjunasairyakatvakpuṣpakṣṇapīṇḍītakaphala- mūlanīlotpalalohacūrṇakāsīsajamvūmārkavamañjiṣṭhāmeṣa- śṛṅgīkhadīrarajaḥ sakardamamarditoktāṇutailayuktama- sana sārasamudgake nyastaṃ kardame māsaṃ nikhā- taṃ sthitamuddhṛtaṃ sūcīkūrcapracchitāyāḥ khalaterle- paḥ paraṃ romasañjananaḥ § 18023	30
AS.Utt.28.40	raktāgnimanthapuṣpakīṃśukanaladamūlamadhuka- hastidantabhasmānyavikṣīraṣṭāni lepaḥ § 18024	35
AS.Utt.28.41	jambūdvayatvakpatramadhukabhṛṅgarajāstriphalāśleṣmā- takamañjiṣṭhāphañijjakabalādrākṣājaśṛṅgīcapalātiviṣākatpha-	

- lakalkena kṣīrivṛkṣakkāthena ca tilatailamakṣatailaṃ caik-
adhyaṃ sādhaḥ tannasye 'bhyaṅge ca niyuñjyāt | § 18025
evameva madhuravargakalkena | | § 18026
5 khalatipalitayośca prayogān parasparam vidadhyāt | AS.Utt.28.42
§ 18027
- akālapaliteṣu vātādīnavekṣya snehasvedasaṃśo dhan-
āsravisrāvaṇāni kuryāt | § 18028
tatosyārditaproktamaṇutailaṃ nasyamabhyañjanam ca
| | § 18029
10 madhukāmalakamākṣikaiḥ keśamūlāni limpet | § 18030 AS.Utt.28.44
tilāmalakakṣaudratailairvā | § 18031
tutthakāmrajabvasthikāsīsakiṭṭaśarkarābhirvā | § 18032
sairyakapuṣpanīlinītriphalābhṛṅgarajobhirvā kṛṣṇāja-
mūtrapiṣṭaiḥ | | § 18033
- 15 asanapuṣpapatramaye pātre bahirāmalakīkalkapradi-
gdhe nihitamakṣatailaṃ ṣaṇmāsaṃ vrīhipalle sthitama-
bhyaṅgānnāvanācca palitam jayati | § 18034
ayameva kalpaḥ sairīyakepi | | § 18035
kapikacchūphalamūlagarbhamakṣatailaṃ siddhamay-
20 aḥpātre pūrvavat sthitam samānam pūrveṇa | | § 18036 AS.Utt.28.47
rāmatarāṇīmūlapaladvayaṃ yaṣṭimadhukapalaṃ sārī-
vārdhapalamekatrajariḥkṛtamakṣatailapalairdaśabhirāplu-
taṃ lohabhājane daśāhaṃ divasakarakaraprataptaṃ nāv-
anāt palitaghaṇam sarvendriyadārḍhyāvahaṃ ca | | § 18037
- 25 kṛṣṇātilatilaparṇītriphalāmadhukakāsīsapadmakaka-
rdamamāṃsīmārkavamasanapatrasvarasapiṣṭam trirātra-
mayah pātre sthāpayet | § 18038 AS.Utt.28.48
tataḥ pūrvoktarasadrutena padminīkardamapralipta-
ptadhautān keśān kapālam ca lepayet | § 18039
- 30 tataḥ padminīkardamaiḥ pracchādya kauṣeyena veṣṭa-
yet | § 18040
ṭṛṭīye cāhni prakṣālyavameva kuryāt | § 18041
evamalikulanīlāḥ keśāḥ śiro vibhūṣayanti | § 18042
bhavati cātra | | § 18043
- 35 khalatau palite valyaṃ harillomni ca śodhitam | § 18044 AS.Utt.28.49
nasyavaktraśirobhyaṅgapradehaiḥ samupācaret | | § 18045
siddham taile br̥hatyādyairjīvanīyaiśca nāvanam | | AS.Utt.28.50
§ 18046

AS.Utt.28.51	kṣīrātsāhacarāt bhr̥ṅgarajasah saurasādrasāt § 18047 prasthastailasya kuḍavo yaṣṭimadhupalānvitah § 18048	
AS.Utt.28.52	siddhaśśailāsane bhāṇḍe śṛṅge meṣasya vā sthitah § 18049	
	nasyam syāt # § 18050	5
AS.Utt.28.53	kṣīrapīṣṭau vā dugdhikākaravīrakau § 18051	
	utpātya palitam deyāvāśaye palitāpahau § 18052	
AS.Utt.28.54	ādityavalyā mūlāni kṛṣṇasaireyakasya ca § 18053 phalam kṛṣṇaśaṅātpatram surasādyāṣṭimārkavam § 18054	10
AS.Utt.28.55	surāhvam kākamācī ca pṛthagdaśapalāṃśikam § 18055	
	prapaunḍarīkamañjiṣṭhālodhrakṛṣṇāgarūtpalam § 18056	
AS.Utt.28.56	āmrāsthikardamaḥkṛṣṇo mṛṇālī raktacandanam § 18057	
	nīlibhallātakāsthīni kāsasiṃ madayantikā § 18058	
AS.Utt.28.57	somarājyasanam śastram kṛṣṇam piṇḍītacitrakau 15 § 18059	
	puṣpānyarjunakāśmaryā āmajambūphalājjanam § 18060	
AS.Utt.28.58	pratyekam pañcapalikam piṣṭam satriphalākaṇam § 18061	
	akṣatailādḍhakaṃ tena paceddhātrīrasārmaṇe § 18062	20
AS.Utt.28.59	kuryādādityapākaṃ vā yāvacchuṣko bhavedrasah § 18063	
	lohapātre tataḥ pūtam mahānīlam prayojitam § 18064	
AS.Utt.28.60	tatpāne nāvane 'bhyaṅge śuddhasya niyatātmanah § 18065	25
	sarvajatrūrdhvarogagham palitagham viśeṣataḥ § 18066	
	ebhireva ca bhaiṣajyaiḥ śiro vaktram ca lepayet § 18067	
AS.Utt.28.61	kṣīram priyālam yaṣṭyāhvam jīvanīyo gaṇastilāḥ § 18068	30
	kṛṣṇāḥ pralepo vaktrasya harillomavalīhitah § 18069	
AS.Utt.28.62	tilāḥ sāmalkāḥ padmakiñjilko madhukam madhu § 18070	
	bṛmhayedrañjayeccaitat keśān mūrdhnaḥ pralepanāt § 18071	35
AS.Utt.28.63	pacet saindhavaśuktāmlairayaścūrṇam sataṇḍulam § 18072	

- tenāliptaṃ śiraḥ śuddhamasnidghamuṣitaṃ niśāṃ |
 § 18073
- tatprātastriphalaudhātaṃ syātkṛṣṇasnidghamūrdhaha-
 jam | | § 18074
- 5 ayaścūrṇo 'mlapiṣṭaśca rāgaḥ satriphalo varaḥ | | § 18075 AS.Utt.28.64
 kanyāyāstilanimbavijamadhukaśreṣṭhāvacāmārkavāt | AS.Utt.28.65
 § 18076
- cūrṇachāgalagavyamāhiṣapalasnehena samplāvitam |
 § 18077
- 10 pātre sthāpitamāyase kṣititale māsaṃ nidhāyoddhṛtaṃ
 | § 18078
- pālityaṃ khalatiṃ ca darpaṇanibhāṃ hantyetadabhy-
 añjanāt | | § 18079
- bījaiḥśleṣmātakasya vyapagamitatuṣaiḥkāñjikaślakṣṇa-
 15 piṣṭairyalliptāllohadaṇḍāddinakarakiraṇaistāpitāt pracya-
 veta | § 18080 AS.Utt.28.66
- tattailaṃ keśakārṣṇyaṃ janayati paramaṃ nāvanā-
 bhyañjanābhyāṃ mūrddhaghṛṇākṣidantaśravaṇagalaru-
 jaṃ hanti niśśeṣataśca | | § 18081
- 20 balāmadhūkamadhukavidārīcandanotpalaiḥ | § 18082 AS.Utt.28.67
 jīvakarṣabhakadrākṣāśarkarābhiśca sādhitāḥ | | § 18083
 prasthastailasya sakṣīro jāṅgalārdhatulārāse | § 18084 AS.Utt.28.68
 nasyaṃ sarvordhvajatrūtthavātapittāmayāpaham | |
 § 18085
- 25 mayūraṃ pakṣapittāntrapādaviṭtuṇḍavarjitam | § 18086 AS.Utt.28.69
 daśamūlabalārāsnāmadhukaistriphalairyutam | | § 18087
 jale paktvā ghṛtaprasthaṃ tasmin kṣīrasamaṃ pacet | AS.Utt.28.70
 § 18088
- kalkitairmadhuradravyaiḥ sarvajatrūrdhvaroganit |
 30 § 18089
- tadabhyāsīkṛtaṃ pānabastyabhyañjananāvanaiḥ | | § 18090
- etenaivakaṣāyeṇa ghṛtaprasthaṃ vipācayet | § 18091 AS.Utt.28.71
- caturguṇenapayasā kalkairebhiśca kārṣikaiḥ | | § 18092
- jīvantītriphalāmedāmṛdvīkarddhiparūpakaiḥ | § 18093 AS.Utt.28.72
- 35 samaṅgācavikābhārṅgīkāśmarīkarkaṭāhvayaiḥ | | § 18094
- ātmaguptāmahāmedātālakharijūramastakaiḥ | § 18095 AS.Utt.28.73
- mṛṇālabisakharjūrayaṣṭīmadhukajīvakaiḥ | | § 18096
- śatāvarīvidārīkṣubṛhatīsāribāyugaiḥ | § 18097 AS.Utt.28.74

AS.Utt.28.75	mūrvāsvadamṣṭrarṣabhakaśṛṅgāṭakakaśerukaiḥ § 18098 rāsnāsthirātāmalakīsūkṣmailāśaṭhipauṣkaraiḥ § 18099 punarnavātavakṣīrīkākolīdhanvayāsakaiḥ § 18100	
AS.Utt.28.76	madhukākṣoḍavātāmamuñjātābhiṣukairapi § 18101 mahāmādhūramityetanmāyūrādadhikam guṇaiḥ 5 § 18102	
AS.Utt.28.77	dhātvindriyasvarabhramśaśvāsakāsārditāpaham § 18103 yonyasṛkśukradoṣeṣu śastam vandhyāsutapradam § 18104	
AS.Utt.28.78	ākhubhiḥ kukkuṭairhaṃsaiḥ śaśaiśceti prakalpayet 10 § 18105	
AS.Utt.28.79	jatrūrdhvajānām vyādhīnāmekatrimśacchatadvayam § 18106	
AS.Utt.28.80	parasparamasaṅkīrṇam vistareṇa prakāśitam § 18107 ūrdhvamūlamadhaḥśākhamṛṣayaḥ puruṣam viduḥ 15 § 18108	
AS.Utt.28.81	mūlaprahāriṇastasmādrogān śīghrataram jayet § 18109 sarvendriyāṇi yenāsmiṇ prāṇā yena ca saṃśritāḥ § 18110	
	tena tasyottamāggasya rakṣāyāmādr̥to bhavet § 18111 20 iti aṣṭāviṃśo 'dhyāyaḥ	

6.29 atha ekonatrimśo 'dhyāyaḥ |

AS.Utt.29.1	athāto vraṇavibhaktiparijñānīyam nāmādhyāyam vyākhy- āsyāmaḥ § 18113	
	iti ha smāhurāttreyādayo maharṣayaḥ § 18114	
AS.Utt.29.2	yāvadāyurvṛṇīte vivṛṇoti vā śarīramitivraṇaḥ § 18115	
AS.Utt.29.3	sa ca dvividho nija āgantuśca § 18116 5 tatra nijo doṣasamutthaḥ § 18117 āgantuh śastrānuśastropalalaguḍanakhadaśanaviṣāṇa- viṣāruṣkarādinimittaḥ § 18118 so 'pi punarvātādibhiradhiṣṭhito nijatām labhate § 18119 10	
AS.Utt.29.4	punaśca dvedhā vraṇo duṣṭaḥ śuddhaśca § 18120 tatradoṣadūṣito duṣṭaḥ § 18121	
AS.Utt.29.5	tasya sāmānyalingamatisaṃvṛtavivṛtatvatimatimṛduka- ṭhinatātyutsādāvasādāvatiśītoṣṇabhāvotiraktakṛṣṇapāṇḍu-	

- tā pūtimāṃsasirāsnāyupratichannatvaṃ putīpūyāsrāvaḥ
sotsaṅgitā dāhapākakaṇḍūsvayathuvedanāsaṃrambhapi-
ṭakopadravopadrutatvaṃ dīrghakālānubandhaśca || § 18122
viśeṣatastu pañcadaśadhā bhidyate || § 18123 AS.Utt.29.6
- 5 tatra śyāvo 'ruṇaḥ kṛṣṇo bhasmāsthikapotagalānyat- AS.Utt.29.7
amavarṇo vā dadhimastukṣārāmbumāṃsadhāvanapulā-
kodakanibhālpasrāvo rūkṣaścaṭacaṭāyamaṇāśīlo 'kasmā-
dvividhaśūlasphuraṇāyāmatodabhedasvāpabahulo nirm-
āṃsaśca vātāt || § 18124
- 10 kṣiprajaḥ pītanīlaharitaḥkṛṣṇakapilapiṅgalo gomūtra- AS.Utt.29.8
bhasmaśaṅkhakimśukodakamārdvīkātāilābhoṣṇabhūrikledo
dāhoṣajvararāgapākāvadarānadhūmāyanānvitaḥ kṣāroḥ-
itaḥsatopamavedanaḥ piṭakājuṣṭaśca pittāt || § 18125
snigdhaḥ sthūlauṣṭhāḥ pāṇḍuścaṇḍakaṇḍūrnavanīta- AS.Utt.29.9
- 15 vasāmajjapiṣṭatilanārikelāmbusadrśaśvetaśītabahalapicchi-
lakledaḥ svāpastambhastaimityagauravopadehayuktaḥ si-
rāsnāyujālāvataṭo mandavedanaḥ kaṭhinaśca kaphāt ||
§ 18126
- pravālaraktaḥ kṛṣṇasphoṭapiṭakājālopacito vājīsthāna- AS.Utt.29.10
20 gāndhiḥ | § 18127
saraktapūyasrāvī pittaliṅgaśca raktāt || § 18128
yathāsvaliṅgasaṅkare dvābhyāṃ tribhiḥ sarvaiśca du- AS.Utt.29.11
ṣṭaṃ vidyāt | § 18129
api ca | § 18130
- 25 ghr̥tamaṇḍābho matsyadhāvanagandhirmudurviṃsa-
rpī kṛṣṇapūyaśca pittaraktābhyām || § 18131
vātādibhireva ca vraṇasyānadhiṣṭhānaṃ śuddhiḥ | AS.Utt.29.12
§ 18132
- tatra yathoktaduṣṭaliṅgābhāvāt saṃrambharahitatvaṃ
30 jihvāvarṇatā ślakṣṇatvaṃ nīrujatvaṃ nirāsrāvātā śyāvap-
aryantatvaṃ samauṣṭhamadhyatā kiñcidunnatamadhyatā
vā || § 18133
- tvaṇmāṃsasirāsnāyusandhyasthikoṣṭhamarmānyaṣṭau AS.Utt.29.13
vraṇāśayāḥ | § 18134
- 35 āśayaviśeṣāccāsrāvaviśeṣaḥ || § 18135
tatra ghr̥ṣṭāsu vā tvakṣu sphoṭeṣu vā bhinneṣu salilapr- AS.Utt.29.14
akāśo bhavatyāsrāvaḥ | § 18136
kiñcidvisraḥ pītāvabhāsaśca || § 18137

- AS.Utt.29.15 mām̐sagataḥ sarpiḥprakāśo bahalaḥ picchilaśca ||
§ 18138
- AS.Utt.29.16 sirāgatastu sadyaśchinnāsu sirāsu raktātipravṛttiḥ |
§ 18139
- pakvāsu ca toyanādībhirivāmbhasaḥ pūyasyāgama- 5
nam | § 18140
- sa ca tanurvicchinnāḥ picchilo 'valambī śyāvaśca ||
§ 18141
- AS.Utt.29.17 snāvagataḥ snighdo ghanāḥ siṅghāṅakapratimaḥ sara-
ktaśca || § 18142 10
- AS.Utt.29.18 sandhigataḥ samantāt prapīḍyamāno na pravartate ta-
thākuñcanaprasāraṇonnamananamanapravāhaṇeṣu srav-
ati picchilo 'valambī sa phenarudhironmiśraśca || § 18143
- AS.Utt.29.19 asthi tvabhihataṃ sphuṭitaṃ bhinnam doṣāvadāritaṃ
vā doṣabhakṣitatvānnissāraṃ bhavati | § 18144 15
- āsrāvaścātra majjamiśraḥ sarudhiraḥ snigdhaśca ||
§ 18145
- AS.Utt.29.20 koṣṭhaśritastu vraṇo mūtrpurīṣarudhirapūyodakāni sr-
avati || § 18146
- AS.Utt.29.21 marmagatastu nocyate tvaḡādiṣvevāvaruddhatvāt || 20
§ 18147
- AS.Utt.29.22 teṣu yathāpūrvam sukhasādhyatvam | § 18148
tathāyataścaturasro vṛttastripuṭakaśca vraṇaḥ | § 18149
śoṣāstu vikṛtākṛtayo durupacārāḥ | § 18150
te ca prāyaśo bhavantyāgantavaḥ | § 18151 25
svayaṃ vidīrṇāśca doṣajā na tu vaidyakṛtāḥ || § 18152
- AS.Utt.29.23 vayasthānām dṛḍhānām prāṇavatām satvavatāmātma-
vatām dīptāgnīnām ca vraṇāḥ sucikitsyāḥ || § 18153
- AS.Utt.29.24 tatra vayasthānām pratyagrādhātutvādāśuvraṇasamr-
oho bhavati | § 18154 30
- dṛḍhānām sthirabahumāṃsatvācchastramavacāryam-
āṇam sirāsnāyavādīn na prāpnoti | § 18155
prāṇavatām vedanāhāravihārayantraṇādibhirna glāniḥ
| § 18156
- satvavatām dāruṇairapi kriyāviśeṣairna vyathā bhavati 35
| § 18157
- ātmavatām suniyamitāhāravihārādibhirupadeśairnāny-
athā bhavati dīptāgnīnām praklinnadehatvāt | § 18158

prakṛtitaścāpraklediśārīrāṇām tadvadhayośca deśakā-
layorāsrāvadairgandhyābhāvādāṣu viśuddhena māṃsen-
ānupadravamāpūraṇam || § 18159

5 eta eva guṇā vṛddhakṛśālpaprāṇabhīrumandāgnipra- AS.Utt.29.25
kledidehadeśakāleṣu viparītāḥ śiṣyopanayanīyaṃ cekṣeta
|| § 18160

tathā sphikpāyuprajananalalāṭagaṇḍauṣṭhapṛṣṭhakarṇa- AS.Utt.29.26
phalakośodarajatrumukhābhyanantarasthāḥ sukharopaṇīyāḥ
| § 18161

10 viparītāsttvakṣidantanāsāpāṅgaśrotranābhijaṭharaseva-
nīnitambapārśvakukṣivakṣaḥkākṣāstanasandhibhāgatāḥ
| § 18162

saphenapūyarakṭānilavāhinontaḥśalyāścādhobhāgāccordhva-
bhāganirvamanā romāntopanakhamarmajāṅghāsthighrā-
15 ṇāśritāśca | § 18163

bhagndaraścāntarmukhaḥ sevanīkaṭyasthisamśritaḥ |
§ 18164

api ca || § 18165

20 kuṣṭhinām viṣajuṣṭhānām śoṣiṇām madhumehinām | AS.Utt.29.27
§ 18166

vraṇāḥ kṛcchreṇa sidhyanti yeṣāṃ ca syurvraṇe vraṇāḥ
|| § 18167

yāpyāstvavapāṭikā niruddhamaṇiruddhagudavraṇagr- AS.Utt.29.28
anthiprabhṛtayaḥ sarvāsthikṣataṃ ca || § 18168

25 asādhyāḥ punarmāṃsapīṇḍavadudgatāḥ prasekinont- AS.Utt.29.29
aḥpūyā vedanāvantaśca pāyuvadudvṛttauṣṭhāḥ kaṭhinā

gośṛṅgavadunnatamāṃsaprarohā duṣṭaśoṇitāsrāviṇasta-
nupicchilāsrāvasrāviṇo vā madhyonnatāḥ samavasann-
asuṣiraparyantāḥ śaṇatūlavatsnāyujālavanto durdarśanā

30 medomajjivasāmastuluṅgasrāviṇaśca doṣasamutthāḥ pī-
tāsītāmūtrapurīṣavātavāhinaśca koṣṭhasthāḥ raktaśayajā-
śca kṣārodakasamāsrāvāḥ pakvāśayajāśca pulākodakam-

iva sravantaḥ kṣīṇamāṃsānām ca sarvatogatayastvaṇu-
mukhamāṃsabudbudavantaḥ saśabdavātavāhinaśca śira-

35 ḥkaṭhasthā visarpajvarapipāsārocakāvīpākakāśvāsātīsā-
racchardiyuktāḥ bhinno ca śiraḥkapāle yatra mastuluṅga-
darśanaṃ tridoṣaliṅgaprādubhāvo vā syāditi | § 18169

bhavati cātra || § 18170

AS.Utt.29.30	snāyukledāt sirācchedāt gāmbhīryāt kṛmibhakṣaṇāt § 18171	
AS.Utt.29.31	asthibhedāt saśalyatvāt saviṣatvādatarkimṭāt § 18172 mithyābandhādatisnehādrauḥṣyādromādighaṭṭanāt § 18173	5
AS.Utt.29.32	kṣobhādaśuddhakoṣṭhatvāt sauhityādatikarśanāt § 18174	
AS.Utt.29.32	madyapānāddivāsvapnādvyaṅyāmādrātrijāgarāt § 18175 vraṇo mithyopacārācca naiva sādhyopi sidhyati § 18176	10
AS.Utt.29.33	kapotavarṇapratimā yasyāntāḥ kledavarjitāḥ § 18177 sthiraśca piṭakāvanto rohatīti tamādiśet § 18178 iti ekonatrimśo 'dhyāyaḥ	

6.30 atha trimśo 'dhyāyaḥ |

AS.Utt.30.1	athāto vraṇapraṭiśedham nāmādhyāyaṃ vyākhyāsyāmaḥ § 18180	
AS.Utt.30.2	iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ § 18181 vraṇasya śophāvasthāyāṃ śastrakarmavidhau śvaya- thucikitsite ca sādhanamuddiṣṭam § 18182	5
AS.Utt.30.3	tatrāpatarpaṇamevādau pradhānatamam § 18183 api ca § 18184 doṣocchrāyopaśāntyarthamupadiṣṭam yathāyatham § 18185	
AS.Utt.30.4	avekṣya dehaprāṇādīn kartavyamapatarpaṇam § 18186 rāgasamrambharahitāḥ parimlānā hṛtāśrayāḥ § 18187 sadyaḥ śāmyanti śuddhānām vraṇāḥ śophāśca dehi- nām § 18188	10
AS.Utt.30.5	lepābhyaṅgaparīṣekān yathoktāmśca prajoyayet § 18189 yathāmbubhiḥ sicyamānaḥ śāntimagnirniyacchati § 18190	15
AS.Utt.30.6	doṣāgnirevaṃ sahasā pralepādyaiḥ prayojitaiḥ § 18191 pratilomameva cānulipennānulomam § 18192 tathāhyaauśadham samyagavatiṣṭhate § 18193 anupraviśati ca romakūpān § 18194	20

- na tu śuṣyadupekṣitavyamanyatrapīdayitavyāt | § 18195
 śuṣkaṃ hi dāhoṣārāgaśyāvātvaśūlāni vardhayati ||
 § 18196
- 5 yastu śītastanurmuhurmuhuśca prayujyate sa pradeho AS.Utt.30.7
 raktapittatvacāṃ prasādakṛt | § 18197
 pralepastūṣṇaḥ śīto vā bahalaśca tathā vātaśleṣmapraś-
 amanastasyopayogaḥ kṣatākṣateṣu | § 18198
 yastu kṣateṣūpayujyate sa bhūyaḥ kalka iti samjñāṃ la-
 bhate || § 18199
- 10 daśavidhaśca samāsādālepaḥ | § 18200 AS.Utt.30.8
 tadyathā | § 18201
 snaihiko nirvāpaṇaḥ prasādanaḥ stambhano vilāyanaḥ
 pācanaḥ pīdanaḥ śodhanaḥ ropaṇaḥ savarṇikaraṇaśca ||
 § 18202
- 15 tatra vāte snigdhadravyaiḥ snehādhyaiḥ snehenaiva vā AS.Utt.30.9
 snaihikaḥ | § 18203
 pitte pittaprāye ca śophe viṣāgnikṣāradagdhe ca śītai-
 nrirvāpaṇaḥ | § 18204
 sa eva cāntarduṣṭe rakte prasādanaḥ | § 18205
- 20 sa eva ca punarasrātipravṛttau stambhanasamjñāḥ | AS.Utt.30.10
 § 18206
 śleṣmamedobhūyiṣṭhe śītaiścāvidagdhe piṣṭalabdhe gr-
 athite vā rūkṣairvilāyanaḥ | § 18207
 taireva ca vidagdhe pācanaḥ | § 18208
- 25 sūkṣmāsye vraṇe rūkṣaiḥ picchilaiśca pīdanaḥ | § 18209
 aśuddhe yathāsvamupadiṣṭaiḥ śodhanaḥ | § 18210
 śuddhe ropaṇaḥ | § 18211
 rūḍhe ca savarṇikaraṇaḥ | § 18212
 nāmabhirevacaiśāṃ svarūpamākhyātam || § 18213
- 30 na ca pradehaṃ rātrau prayuñjīta | § 18214 AS.Utt.30.10
 mābhūcchaityapihitasyoṣmaṇo bahiranissaraṇādvikā-
 raparivṛddhiḥ || § 18215
 puṣkalāvatastu paṭhati || § 18216 AS.Utt.30.11
 tamasā pihito hyūṣmā romakūpairanāvṛtaiḥ | § 18217 AS.Utt.30.12
- 35 lepāṃdvinaiva niryāti rātrau nālepayedataḥ || § 18218
 na ca paryuṣitaṃ lepam dadyāt bhūyastameva vā | AS.Utt.30.13
 § 18219

- vyamlaḥ paryuṣito hi syāt bhraṣṭavīryastathetaraḥ | |
 § 18220
- AS.Utt.30.14 śophe vraṇe ca kaṭhine vivarṇe vedanānvite | § 18221
 saviṣe ca viṣeṣeṇa jalajādyairharedaṣṭk | § 18222
 vedanāyāḥpraśāntyarthaṃ pākasyāprāptayepi ca | | 5
 § 18223
- AS.Utt.30.15 nirvāpaṇān punaścātra nyagrodhādyaiḥ suśītalān |
 § 18224
- AS.Utt.30.16 kuryāt pradehasekādīn saghṛtakṣīraśarkarān | | § 18225
 nyagrodhodumbarāśvatthaplakṣavetasavalkalaiḥ | § 18226 10
 pradeho bhūrisarpirbhiḥ śophanirvāpaṇaḥ param |
 § 18227
- pradehaḥ sasiṭastadvat saktavo madhukaṃ ghṛtam | |
 § 18228
- AS.Utt.30.17 vātolbaṇānāṃ stabdhānāṃ kaṭhinānāṃ mahārujām | 15
 § 18229
- srutāsṛjām ca śophānāṃ vraṇānāmapi cedṛśām | |
 § 18230
- AS.Utt.30.18 grāmyānūpaudakāmiṣaveśavāraḥsarāpāyasotkārīkābhiḥ
 svedo yojyaḥ | | § 18231 20
- AS.Utt.30.19 sadāhaśūlāmstu tilānatasīśca bhṛṣṭvā payasi nirvāpya
 tenaiva kṣīreṇa piṣṭvā pralepayet | | § 18232
- AS.Utt.30.20 balāmadhukaprṣṇiparṇīcchinnaruhābhīrujīvantīśarka-
 rāmadanakṣīramahāsnehasiddhotkārīkā kavosṇā śūladā-
 haharā | | § 18233 25
- AS.Utt.30.21 tadvanmadhukayavacūrṇatailasarpirbhiḥ koṣṇa ālepaḥ
 | § 18234
- tathā satilo mudgapāyasamupanāhaḥ | | § 18235
- AS.Utt.30.22 daśamūlasiddhena sukhoṣṇenāmbhasā payasā vā ghṛ-
 tatailābhyām vā pariṣekaḥ śophe vraṇe vā dāhaśūlaghnaḥ | 30
 | | § 18236
- AS.Utt.30.23 sthirāṇāṃ mandavedanānāṃ śophānāṃ vimlāpanaṃ
 kāryam | | § 18237
- AS.Utt.30.24 abhyajya svedayitvā ca veṇunāḍyā tataḥ śanaiḥ | § 18238
 vimlāpanārthaṃ mṛdgīyāttalenāṅguṣṭhakena vā | | 35
 § 18239
- AS.Utt.30.25 tathāspotapatramasūrakalkenālepaḥ | § 18240

- susiddhapiṣṭaiḥ saghṛtairmudgayavagodhūmairvā ||
 § 18241
- vilīyate sa cennaivam tatastamupanāhayet | § 18242 AS.Utt.30.26
 āvadagdhastathā sāntim vidagdhaḥ pākamaśnute ||
 5 § 18243
- śigruśaṅaphalacitrakakinvanīṣpāvasarṣapatilātasīaktu- AS.Utt.30.27
 kolagrhadhūmairamlapiṣṭaiḥ sukhoṣṇaiḥ snigdhaiḥ salav-
 aṅairutkārikām kṛtvā tathā pralipyairāṅḍapatreṅāvachchā-
 dyabadhnīyāt || § 18244
- 10 pākābhimukhe ca śophe yatheṣṭamāturaḥ bhojayet AS.Utt.30.28
 pācanārthaḥ pākavedanāśastrakarmasahanārthaḥ ca ||
 § 18245
- pakve tu yathoktena vidhinā śastramavacārayet | § 18246 AS.Utt.30.29
 supakve piṅḍite śophe pīḍanairupapīḍite | § 18247
 15 dāraṇaḥ dāraṅārhasya doṣapākoddhate hitam ||
 § 18248
- citrakacirabilvadantīkaravīramūlakapotapaṅkagr̥dhra- AS.Utt.30.30
 purīṣairguggulvatasīsnuhīkṣīrapalāśakṣārasuvarṇakṣīrīda-
 kṣaśakṣṇmukūlakairvā kṣārauśadhairvā kṣāreṇa vā ||
 20 § 18249
- pūyagarbhānaṅudvārān sotsaṅgān marmagānapi | AS.Utt.30.31
 § 18250
- niḥsrehaiḥ pīḍanadravyaiḥ samantātpratipīḍayet ||
 § 18251
- 25 śuṣyantam samupekṣeta pralepaḥ pīḍanam prati | AS.Utt.30.32
 § 18252
- na mukhe cainamālimpettathā doṣaḥ prasicyate ||
 § 18253
- kalāyayavagodhūmamudgamāśahareṇavaḥ | § 18254 AS.Utt.30.33
 30 dravyāṅam picchilānām ca tvaṅmūlāni prapīḍane ||
 § 18255
- vivarṇān picchilān pūtigandhīn kledarujāvataḥ | § 18256 AS.Utt.30.34
 vraṅānaśuddhān vijñāya śodhanairobhirācaret || § 18257
 śaṅkhinyaṅkolasumanaḥkaravīrasuvarcalāḥ | § 18258 AS.Utt.30.35
- 35 triphalā khadiro dārvī kolapatram palaṅkaśā | § 18259
 prakṣālane kaṣāyāṅi vargaścāragvadhādikaḥ || § 18260
 paṭolītilayaṣṭyāhvatrivṛddantīnīśādvayam | § 18261 AS.Utt.30.36
 nimbapatrāṅi cālepaḥ sapaṭurvraṅaśodhanaḥ || § 18262

AS.Utt.30.37	ajagandhājaśṅgī ca gavākṣī laṅgalī niśā § 18263 pūtikaścitrakaḥ pāṭhā paṭolivellareṇukāḥ § 18264	
AS.Utt.30.38	kaṭutrayaṃ yavakṣāro lavaṇāni surāṣṭrajā § 18265 nikumbhakumbhakāsīsaḥaritālamanaśśilāḥ § 18266 kalkājyatailarasajācūrṇavartiṣu bheṣajam § 18267	5
AS.Utt.30.39	tatra gambhīreṣu pittātmakeṣu dāhapākavatsu vraṇe- ṣvatīkṣṇoṣṇairebhiḥ kārpāsīphalamiśraṃ kalkaṃ ghr̥taṃ ca sādhayitvā yojayet § 18268	
AS.Utt.30.40	utsannamāṃseṣvalpasrāveṣu rūkṣeṣu tilāpāmārgabr̥h- atīdvayayuktaiḥ pūrvoktaiḥ pūtīkāḍibhiḥ sarṣapaṃ tai- laṃ ca § 18269	10
AS.Utt.30.41	pracalapradeśajeṣu kledabahuleṣūtsannasthiramāṃs- eṣu tailena cāsīdhyatsu rasakriyāṃ kuryāt § 18270 yathoktānām saṃśodhanauśadhānām kaṣāye punaḥ parisrāvyādhiśṛte manaśśilātuvarīkāsīsacūrṇaprativāpasi- ddhām ca mātuluṅgarasopetām sakṣaudrām yuñjīta § 18271	15
AS.Utt.30.42	medoyukteṣu gambhīreṣu klediṣu kalkaiścāsīdhyassu § 18272	
AS.Utt.30.43	vacāyāṃ saindhave kiṅve kāsīse rajanīdvaye § 18273 śodhanāgryeṣu cānyeṣu cūrṇaṃ kurvīta śodhanam § 18274	20
AS.Utt.30.44	antaḥśalyānaṇudvārān gambhīrān māṃsasamaṣṛitān § 18275 sandhimarmaniviṣṭāṃśca śodhayedvartibhirvraṇān § 18276	25
AS.Utt.30.45	vātābhibhūtān sāsrāvān dhūpayedugravedanān § 18277 śrīveṣṭakasarjarasasāladevavāruśiṃśapākhadirāsanaka- iḍaryasārayavamadhūcchiṣṭabhūrjapatrapakṣaumasarpirbhiḥ § 18278	30
AS.Utt.30.46	nirvāpayet bhṛśaṃ śītaiḥ pittaraktaviṣolbaṇān § 18279	
AS.Utt.30.47	śuṣkālpaṃmāṃse gambhīre vraṇa utsādanaṃ hitam § 18280	
AS.Utt.30.48	aśvagandhāpāmārgatālapatrīsuvarcālābalātibalānantā- dhātakīkusumasamaṅgābhiḥ padmakādivargeṇa nyagro- dhādinā ca kalkastathā sarpīṃṣyabhyañjanārthe § 18281	35
AS.Utt.30.49	adyānmāṃsādamāṃsāni vidhinopahitāni ca § 18282	

- māmsaṃ māmsādamāmsena vardhate śuddhacetasaḥ
 || § 18283
- utsannamṛdumāmsānāṃ vraṇānāmavasādanam || § 18284 AS.Utt.30.50
- manthadantīśirīṣakarañjaphalabhūrjagranthikukkuṭā- AS.Utt.30.51
- 5 ṇḍAtvakkapotakalaviṅkapuriṣanepālīharitālacūrṇāni sakṣ-
 audrāṇi || § 18285
- saruje kaṭhine stabdhe rūkṣe śuśyati ca vraṇe || § 18286 AS.Utt.30.52
- mārdavajananārthaṃ vraṇāvirodhi vātaghnasiddhasya AS.Utt.30.53
- sarpiṣaḥ pānam | § 18287
- 10 tadvidhaireva ca siddhaṃ tailamabhyaṅgaḥ | § 18288
- pūrvoktāśca svedāḥ | § 18289
- tathā sarpirmajjavasābhirdhūpāḥ susnigdhasaktusai-
 ndhavakiṅvatilapiṣṭakṛsarapāyasānūpaveśavārāḥkiñciduṣṇā
 bahuśaḥ pralepāḥ || § 18290
- 15 pittavidradhivīsarpaśophakuṣṭhaghṛtāni ca | § 18291 AS.Utt.30.54
- sarvavraṇeṣu yojyāni pānasekapralepane || § 18292
- atimṛdumāmsēṣu vraṇeṣu dāruṅikaraṇārthaṃ triphal- AS.Utt.30.55
- ālodhrāmrasarjajambūpriyaṅgvaśokavalkalāni | § 18293
- saurāṣṭrīkāsīsarocanāvacūrṇanam | § 18294
- 20 sārairgandhaiśca dhūpaḥ || § 18295
- utsannamāmsān kaṭhinān kaṇḍūyuktāmścirotthitān | AS.Utt.30.56
- § 18296
- vraṇān suduḥkhaśodhyāṃśca śodhayet kṣārakarmaṇā
 || § 18297
- 25 sravanto 'śmarijā mūtraṃ cānye raktavāhinaḥ | § 18298 AS.Utt.30.57
- chinnāśca sandhayo yeṣāṃ yathoktairye ca sādhanaiḥ
 | § 18299
- sādhyamānā na sidhyanti śodhyāḥsyuste 'gnikarmaṇā
 || § 18300
- 30 vraṇānāmatha śuddhānāṃ ropaṇāni prayojayet | § 18301 AS.Utt.30.58
- asanādinyagrodhādivargadhavasallakīkuṭajativaco ma-
 ṅjiṣṭhāsamaṅgāmṛtāśvagandhāragvadhādhātakīpuṣpāni pa-
 dmakādiśca prakṣālanādiṣu saptasu prayojyā iti | § 18302
- bhavanti cātra || § 18303
- 35 utsannaduṣṭapīṣite saṅkliṣṭadhyāmaśoṇite | § 18304 AS.Utt.30.59
- vraṇe pracchardanaṃ śastaṃ kaphaduṣṭe viśeṣataḥ ||
 § 18305
- virecanaṃ pittaduṣṭe dīrghakālānubandhini | § 18306 AS.Utt.30.60

	rūkṣe savedane bastiradhaḥkāye viśeṣataḥ § 18307	
AS.Utt.30.61	jatrūrdhvaje ca śvayathau kaṇḍvāḍhye tīkṣṇanāvanam § 18308	
	tajja evānilāḍhye tu śvayathau snehanāvanam § 18309	
AS.Utt.30.62	tathā saśopharukrāve dhūmo vātakapholbaṇe § 18310	5
	rujādimati vaktrasthe yathāsvaṃ kavalo hitaḥ § 18311	
AS.Utt.30.63	dvāvādyau pañcamūlākhyau gaṇo yaścānilāpahaḥ § 18312	
	te vraṇe vātike yojoyāḥ kaṣāyādiṣu sapptasu § 18313	
AS.Utt.30.64	nyagrodhapadmakādyau tu paitte vargaśca pittajit § 18314	10
	āragvadhādiḥ śleṣmaghraḥ kaphe miśrāstu miśraje § 18315	
AS.Utt.30.65	piṣṭomlairvātike lepastailasarpirvasāyutaḥ § 18316 § 18317	15
	ghanaḥ koṣṇaśca paitte tu payahpiṣṭo ghr̥tānvitaḥ	
AS.Utt.30.66	tanuvastrāntaraḥ śaśvaduṣṇo gomūtrapeṣitaḥ § 18318 § 18319	
	rūkṣastailena vā snigdho bahalaḥ kaphaje hitaḥ	
AS.Utt.30.67	apetapūtimāmsānāṃ māmsasthānāmarohatām § 18320 § 18321	20
	kalkaṃ saṃrohaṇaṃ kuryātilānāṃ madhukānvitam	
	snigdhoṣṇatiktamadhurakaṣāyatvaiḥ sa sarvajit § 18322	
AS.Utt.30.68	sa kṣaudranimbapatrābhyāṃ yuktaḥ saṃśodhanaḥ pa- ram § 18323	25
	pūrvābhyāṃ sarpiṣā cāsau yuktaḥ syādāśu ropaṇaḥ § 18324	
	tilavadyavakalkaṃ tu kecidicchanti tadvidaḥ § 18325	
AS.Utt.30.69	sārapittaviṣāgantugambhīrān soṣmaṇo vraṇān § 18326 kṣīraropaṇabhaiṣajyaśr̥tenājyena ropayet § 18327	30
	ropaṇauśadhasiddhena tailena kaphavātajān § 18328	
AS.Utt.30.70	abadhyānāṃ calasthānāṃ śuddhānāṃ vā praduṣyatām § 18329	
	yathāsvaṃ ropaṇaiḥ kuryādrasajāṃ saniśādvayaiḥ § 18330	35
AS.Utt.30.71	samānāṃ sthīramāmsānāṃ tvaksthānāṃ cūrṇa iṣyate § 18331	

- nīrujāmavagādhānām śuddhānām vartayo hitāḥ ||
 § 18332
- samaṅgāmosasaralasoṃavalkāḥ sacandanāḥ | § 18333 AS.Utt.30.72
 padmakādiśca kalkoyaṃ paramaṃ ropaṇo 'thavā |
 5 § 18334
- punḍrāhvatilajīvantīgojihvādhātakībalāḥ || § 18335
 praprauṇḍarīkamadhukakākākolīdvayacandanāḥ | § 18336 AS.Utt.30.73
 sādhitam tailamājyaṃ vā tadvat kampillakena vā |
 § 18337
- dūrvārasena vā dārvyāstvacā vā vraṇaropaṇam ||
 § 18338
- paṭolanimbapatrāṇi lodhramustāpriyaṅgavaḥ | § 18339 AS.Utt.30.74
 sūkṣmailādhātakīsarjjakhadirāgarucandanam || § 18340
 kampillakam viḍaṅgāni vatsakam triphalā balā | § 18341 AS.Utt.30.75
 15 kalkairebhirghṛtam siddham tailam vā ropaṇam param
 || § 18342
- padmakam padmakiṅjalkam dārvī mūrvā tilotpalam | AS.Utt.30.76
 § 18343
- medā samaṅgā yaṣṭyāhvaṃ pralepo varṇasādhanāḥ ||
 20 § 18344
- kakubhodumbarāśvatthajambūkaṭphalalodhrajaiḥ | § 18345 AS.Utt.30.77
 tvacamāśu nigṛhṇanti tvakcūrṇaiścūrṇitā vraṇāḥ ||
 § 18346
- lākṣāmanohvāmañjiṣṭhāharitālaniśādvayaiḥ | § 18347 AS.Utt.30.78
 25 pralepaḥ saghṛtakṣaudrastvagviśuddhikaraḥ param ||
 § 18348
- dhyāmakāśvatthaniculamūlam lākṣālagairikam | § 18349 AS.Utt.30.79
 sahemaścāmṛtāsaṅgaḥkāsīsam ceti varṇakṛt || § 18350
 kāleyakalatāmrāsthīhemakālārasottamaiḥ | § 18351 AS.Utt.30.80
 30 lepaḥ sagomayarasāḥ savarṇakaraṇaḥ param || § 18352
 ayorajaḥsakāsīsam triphalākusumāni ca | § 18353 AS.Utt.30.81
 pralepaḥ kurute kārṣṇyaṃ sadya eva navatvaci ||
 § 18354
- dagdhayānūpasatvānām ślakṣṇacūrṇitayā tvacā | § 18355 AS.Utt.30.82
 35 bhallātatailaplutayā śuklamālepayedvraṇam || § 18356
 saptarātristhatam kṣīre chāgale rohiṇīphalam | § 18357 AS.Utt.30.83
 taineva piṣṭvā suślakṣṇam kṛṣṇamālepayedvraṇam ||
 § 18358

AS.Utt.30.84	navam kapālikāmūlam vaidulam sasthirāhvayam § 18359	
	kāsīsam madhukam lepo vraṇe kṛṣṇe madhudrutah § 18360	
AS.Utt.30.85	kapitthānmāṃsamudhṛtya mūtrasyājyasya pūraṇam 5 § 18361	
AS.Utt.30.86	kṣipeccātra manohvālavamśanirlekharocanāḥ § 18362 kāsīsam prapunāṭaṅca māsam nyastam tato bhuvi § 18363	
	adho 'rjunasya tacchuklavraṇālepaḥ savarṇakṛt 10 § 18364	
AS.Utt.30.87	dagdho vāraṇadanto 'ntardhūmam tailam rasāñjanam § 18365	
	romasañjanano lepastadvattailapariplutā § 18366 catuṣpānnakharomāsthitvakśṛṅgakhurajā maṣī § 18367 15	
AS.Utt.30.88	jīrṇaśālyodanam snigdhamalpamuṣṇodakottaram § 18368 bhuñjāno jāṅgalairmāṃsaiḥ śīghram vraṇamapohati § 18369	
	iti triṃśo 'dhyāyaḥ	

6.31 atha ekatriṃśo 'dhyāyaḥ |

AS.Utt.31.1	athātaḥ sadyovraṇapraṭiṣedham nāmādhyāyam vyākhyā- syāmaḥ § 18371	
	iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ § 18372	
AS.Utt.31.2	āgantovraṇasya prāgupadiṣṭaḥ sambhavaḥ § 18373 tatra tatra yathāyatham pratīkāraśca § 18374 5	
	vividhābhighātajanitaistu subahvākṛtibhirapi sadyovr- aṇairadhiṣṭhitamaṅgam samāsāt trividham bhavati chi- nnam viddham piccitam ca § 18375	
	trividhamapi caitattvagādikṣaṇanāt kṣatamityucyate § 18376 10	
AS.Utt.31.3	tatra chinnaṃ pañcadhā bhidyate § 18377 tadyathā tvakchede ghrṣṭam § 18378 kiñcinmāṃsasyāpyavakṛttam § 18379 tasyaivāvagādhasya viśeṣeṇa viśālamāyataṃ ca vicchi- nnam § 18380 15	

- kiñciccheṣvasthanāyvādiṣu vilambitam | § 18381
 aśeṣāṅgachede pātitam || § 18382
 vidham tvaṣṭavidham | § 18383 AS.Utt.31.4
 tatra māṃsamanuprāpte śalye 'nuviddham | § 18384
 5 dvitīye pārśve tvacamunnāmyottuṅḍitam | § 18385
 kiñcinnisrte 'tividham | § 18386
 sarvathā nissrte nirviddham | § 18387
 etadeva caturvidham koṣṭhe pṛthumukhairvā prahara-
 naiḥ kuntādibhirviddhamanubhinnaṃ bhinnottuṅḍitam-
 10 atibhinnaṃ nirbhinnamiti ca saṃjñāṃ labhate || § 18388
 yat punaḥ prahāreṇa pīḍanena vā gātramasthiyuktam- AS.Utt.31.5
 asṛṇmajaplutaṃ pṛthutāmāpadyate tat piccitam | § 18389
 tat dvividham | § 18390
 savraṇamavraṇam ca | § 18391
 15 tatra savraṇamuktam | § 18392
 avraṇam punarbhaṅgeṣūpadekṣyate | § 18393
 bhavati cātra || § 18394
 sadyaḥ sadyovraṇam siñcedyaṣṭimadhukasarpīṣā | AS.Utt.31.6
 § 18395
 20 tīvrayatham kavosṇena balātailena vā punaḥ || § 18396
 kṣatoṣmāṇo nigrāhārtham tatkālaviṣṭasya ca | § 18397 AS.Utt.31.7
 kaṣāyaśītamadhurasnigdḥā lepādayo hitāḥ || § 18398
 sadyovraṇeṣvāyateṣu sandhānārtham viśeṣataḥ | § 18399 AS.Utt.31.8
 madhusarpiḥprayuñjīta pittaghnīśca himāḥ kriyāḥ ||
 25 § 18400
 sasamrambheṣu kartavyamūrdhvaṃ cādhaśca śodha- AS.Utt.31.9
 nam | § 18401
 upavāso hitam bhaktam pratataṃ raktamokṣaṇam ||
 § 18402
 30 ghrṣṭapiccitayoreṣa sutarāmiṣyate vidhiḥ | § 18403 AS.Utt.31.10
 tayorhyalpaṃ sravatyasraṃ pākastenāśu jāyate ||
 § 18404
 atyarthamasraṃ sravati prāyaśo 'nyatra vikṣate | § 18405 AS.Utt.31.11
 tato raktakṣayādgṛvāyau kupite 'tirujākare || § 18406
 35 snehapānapariṣekasvedalepopanāhanam | § 18407 AS.Utt.31.12
 snehabastiṃ ca kurvīta vātaghnauṣadhasādhitam ||
 § 18408
 iti sāptāhikāḥ proktaḥ sadyovraṇahito vidhiḥ | § 18409 AS.Utt.31.13

AS.Utt.31.14	saptāhāt gatavege tu pūrvoktaṃ vidhimācret § 18410 kṣālanābhyaṅgalepeṣu tasmin duṣṭe prayojayet § 18411 āragdvadhādikaṃ vargaṃ surasādiṃ ca śodhanam § 18412	
AS.Utt.31.15	kalkastrivṛttilairaṇḍapatrairyoyaḥ sasaindhavaiḥ § 18413 ₅ vātike paittike kumbhayaṣṭyāhvarajanītilaiḥ § 18414 ślaiṣmike tilatejohvānikumbhasvarjikāgnikaiḥ § 18415	
AS.Utt.31.16	eṣa duṣṭavraṇavidhiḥ kuṣṭhamehavraṇeṣvapi § 18416	
AS.Utt.31.17	prāyaḥ sāmānyakarmedaṃ vakṣyate tu pṛthak pṛthak § 18417	10
AS.Utt.31.18	ghṛṣṭe rujam nigṛhyāśu varṇe cūrṇāni nikṣipet § 18418 kalkādīnyavakṛtte tu vicchinnappravilambinoḥ § 18419 sīvanam vidhinoktena bandhanam cānupīdanam § 18420	
AS.Utt.31.19	asādhyam sphuṭitam netramudīrṇam lambate tu yat 15 § 18421 sanniveśya yathāsthānamavyāviddhasiram bhiṣak § 18422	
AS.Utt.31.20	pīdayet pāṇinā padmapatravyavahitena tat § 18423 tato 'sya secane nasye tarpaṇe ca hitam haviḥ § 18424	20
AS.Utt.31.21	vipakvamājam yaṣṭyāhvajīvakarṣabhakotpalaiḥ § 18425 sapayaskaiḥ param taddhi sarvanetrābhīghātajit § 18426	
AS.Utt.31.22	galapīdāvasannekṣṇi vamano 'tkāsanakṣavāḥ § 18427 prāṇāyāmo 'thavā kāryaḥ kriyā ca kṣatanetravat 25 § 18428	
AS.Utt.31.23	karṇe sthānātucyute syūte srotastailena pūrayet § 18429	
AS.Utt.31.24	krkātīkāyām chinnāyām nirgacchatyapi mārute § 18430 samaṃ niveśya badhnīyāt syūtva śīghram nirantaram 30 § 18431	
AS.Utt.31.25	ājena sarpiṣā cātra pariṣekaḥ praśasyate § 18432 uttānonnāni bhujjīta śayīta ca suyantritah § 18433	
AS.Utt.31.26	ghātam śākhāsu tiryakstham gātre samyānniveśite § 18434	35
	syūtvā vellitabandhena badhnīyāt ghanavāsasā § 18435 carmaṇā goṣphaṇābandhaḥ kāryaścāsaṅgate vraṇe § 18436	

- § 18437 pādau vilambimuṣkasya prokṣya netre ca vāriṇā | AS.Utt.31.27
- § 18438 praveśya vṛṣaṇau sīvyet sīvanyā tunnasamjñayā ||
- 5 § 18439 kāryaśca goṣphaṇābandhaḥ kaṭyāmāveśya paṭṭakam | AS.Utt.31.28
- snehasekaṃ na kurvīta tena klidyati hi vraṇaḥ || § 18440
 kālānusāryagurvelājātīcandanaparpaṭaiḥ | § 18441 AS.Utt.31.29
 śilādārvyamṛtātutthaiḥ siddham tailaṃ ca ropaṇam ||
- 10 § 18442 chinnāṃ niśśeṣataḥ śākhāṃ dagdhvā teilena yuktitaḥ AS.Utt.31.30
 | § 18443
- badhnīyāt kośabandhena tato vraṇavadācaret || § 18444
 kāryaḥ śalyāhr̥te viddhe kramo bhaṅgāttu piccite || AS.Utt.31.31
- 15 § 18445 śirasō 'pah̥rte śalye bālavartim̃ praveśayet | § 18446 AS.Utt.31.32
 mastuluṅgasruteḥ kruddho hanyādenaṃ calo 'nyathā
 | § 18447
- vraṇe rohati caikeikaṃ śanairapanayet kacam || § 18448
 20 mastuluṅgastrutau khādenmastiṣkānanyajīvajān | § 18449 AS.Utt.31.33
 śalye hr̥teṅgādanyasmāt snehavartim̃ nidhāpayet ||
- § 18450 dūrāvagādhāḥ sūkṣmāsyā ye vraṇāḥ srutaśoṇitāḥ | AS.Utt.31.34
 § 18451
- 25 secayeccakratailena sūkṣmanetrārpitena tān || § 18452
 bhinne koṣṭhe 'sr̥jā pūrṇe mūrccā hr̥tpārśvavedanāḥ | AS.Utt.31.35
 § 18453
- jvaro dāhastr̥ḍādhmānaṃ bhaktasyānabhinandanam
 || § 18454
- 30 saṅgo viṇmūtramarutāṃ śvāsaḥ svedokṣiraktatā | AS.Utt.31.36
 § 18455
- lohagandhitvamāsyē 'sya syāt gātre ca vigandhitā ||
 § 18456
- ā māśayasthe rudhire rudhiraṃ chardayatapi | § 18457 AS.Utt.31.37
 35 ādhmānenātimātreṇa śūlena ca viśasyate || § 18458
 pakvāśayasthe rudhire saśūlaṃ gauravaṃ bhavet | AS.Utt.31.38
 § 18459

	nābheradhastācchītatvaṃ khebhyo raktasya cāgamaḥ § 18460	
AS.Utt.31.39	abhinnoḥpyāśayaḥ sūkṣmaiḥ srotobhirabhipūryate § 18461	
AS.Utt.31.40	asṛjā syandamānena pārśvairmūtreṇa bastivat § 18462 5 tatrāntarlohitam śītapādocchvāsakarānanam § 18463 raktākṣam paṇḍuvadanaṃnānaddham ca vivarjayet § 18464	
AS.Utt.31.41	āmāśayasthe vamaṇam hitam pakvāśayāśrite § 18465 virecanaṃ nirūhaśca niḥsnehoṣṇairviśodhanaiḥ 10 § 18466	
AS.Utt.31.42	yavakolakulatthānām rasaiḥ snehavivarjitaiḥ § 18467 bhuñjītānnaṃyavāgūṃ vā pibet saindhavasamṃyutām § 18468	
AS.Utt.31.43	atinissṛtaraktastu bhinnakoṣṭhaḥ pibedaśṛk § 18469 15	
AS.Utt.31.44	kliṣṭacchinnāntrabhedenā koṣṭhabhedo dvidhā smṛtaḥ § 18470 mūrcchādayo 'lpāḥ prathame dvitīyetvatibādhakāḥ § 18471	
	kliṣṭāntraḥ saṃśaye dehī chinnāntro naiva jīvati 20 § 18472	
AS.Utt.31.45	yathāsvam mārgamāpannā yasya viṇmūtramārutāḥ § 18473 vyupadravaḥ sabhinne 'pi koṣṭhe jīvatyasaṃśayam § 18474 25	
AS.Utt.31.46	abhinnaṃmāntram niṣkrāntam praveśyam natvatonya- thā § 18475	
AS.Utt.31.47	uluṅgilaśirograstam tadapyeke vadanti tu § 18476 prakṣālya payasā digdham tṛṇa śoṇita pāṃsubhiḥ § 18477 30	
	praveśayet klṛptanakho ghr̥tenāktam śanaiḥ śanaiḥ § 18478 kṣīreṇārdrikṛtam śuṣkam bhūrisarpiḥ pariplutam § 18479	
AS.Utt.31.48	aṅgulyā pramṛṣet kaṇṭham jalenodvejayecca tam 35 § 18480 tathāntrāṇi viśantyantastatkālam pīḍayeta ca § 18481	

	vraṇasaukṣmyāt bahutvādvā koṣṭhamāntramanāviśat § 18482	AS.Utt.31.49
5	tatpramāṇena jaṭharam paṭayitvā praveśayet § 18483 yathāsthānasthite samyagāntre sīvyedanu vraṇam § 18484	AS.Utt.31.50
10	sthānādapetamādatte jīvitam gupitam ca tat § 18485 veṣṭayitvānupaṭṭena ghr̥tena pariṣecayet § 18486 pāyayeta tataḥ koṣṇam citrātailayutam payaḥ § 18487 mṛdukriyārtham śakṛto vāyoścādhaḥ pravṛttaye § 18488	AS.Utt.31.51
15	tvagaśvakarṇakakubhabadarīsallakīdhavāt § 18489 tatalkasādhitam tailam pradhānam vraṇaropaṇam § 18490	AS.Utt.31.52
20	anuvarteta varṣam ca yathoktām vraṇayantraṇām § 18491 udarānmedaso vartim nirgatām bhasmanā mṛdā § 18492	AS.Utt.31.53
25	avakīrya kaṣāyairvā ślakṣṇairmūle tataḥ samam § 18493 dṛḍham ca badhvā sūtreṇa varddhayet kuśalo bhiṣak § 18494	AS.Utt.31.54
30	tikṣṇenāgniprataptena śastreṇa sakṛdeva tu § 18495 syādatyathā rugāṭopo mṛtyurvā chidyamānayā § 18496	AS.Utt.31.55
35	sakṣaudre ca vraṇe baddhe sujirṇenne ghr̥tam pibet § 18497 kṣīram vā śarkarācitrālākṣāgokṣurakaiḥ śṛtam § 18498 rugdāhajit sayasṭyāhvaiḥ param pūrvodito vidhiḥ § 18499	AS.Utt.31.56
	medogranthyuditam cātra tailamabhyañjane hitam § 18500 tālīsam padmakam māṃsī hareṇvagarucandanam § 18501	AS.Utt.31.57
	haridre padmabījāni sośīram madhukam ca taiḥ § 18502 pakvam sadyovraṇeṣūktam tailam ropāṇamuttamam § 18503 mūḍhaprahārābhigate patite viṣamoccaiḥ § 18504 kāryam vātāsrajitṛptimardanābhyaṅgasecanam § 18505	AS.Utt.31.60

- AS.Utt.31.61 viśliṣṭadehaṃ mathitaṃ kṣīṇaṃ marmahataṃ hatam |
§ 18506
vāsayettaṭailapūrṇāyāṃ droṇyāṃ māṃsarasāsīnam | |
§ 18507
- AS.Utt.31.62 praharṭṛyatnāyudhaghātagātraiḥ sadyovraṇāḥ kāma- 5
manantarūpāḥ | § 18508
tathāpi na tritvamatikramante cayādibhedairiva māru-
tādyāḥ | | § 18509
iti ekatrimśo 'dhyāyaḥ | |

6.32 atha dvātrimśo 'dhyāyaḥ |

- AS.Utt.32.1 athāto bhaṅgapraṭiṣedhaṃ nāmādhyāyaṃ vyākhyāsyā-
maḥ | § 18511
iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ | | § 18512
- AS.Utt.32.2 patanapīḍanaprahārākṣepaṇavyāladaṃśanaprabhṛti-
bhirabhīghātaviśeṣairanekavidhamasthibhaṅgamupadiśa- 5
nti | | § 18513
- AS.Utt.32.3 tattubhaṅgajātaṃ dvyadhiṣṭhānaṃ sandhāvasandhau
ca | § 18514
tatra sandhimuktaṃ ṣaḍvidhamutpiṣṭaṃ viśliṣṭamav-
akṣiptamatikṣiptaṃ tiryakṣiptaṃ vivartitamiti | | § 18515 10
- AS.Utt.32.4 tasya sāmānyalakṣaṇaṃ prasāraṇākuñcana vivartanā-
kṣepaṇāśaktirugrarujatā sparśāsahiṣṇutvaṃ ca | | § 18516
- AS.Utt.32.5 athotpiṣṭe svasthāna eva sandhāvubhayataḥ śopho ve-
danā viśeṣataśca rātrau bhavati | § 18517
viśliṣṭelpaśopho vedanāsātatyāṃ sandhivikriyā ca | 15
§ 18518
avakṣipte sandhiviśleṣastīvrā ca ruk | § 18519
atikṣipte dvayorapi sandhyasthnoratikrāntatā vedanā
ca | § 18520
tiryak kṣiptetvekasyāsthnaḥ pārśvato gamanamatyā- 20
rthaṃ vedanā ca | § 18521
vivartite sandhipārśvagamanādviṣamāṅgatā vedanā ca
| | § 18522
- AS.Utt.32.6 asandhibhagnaṃ punardvādaśavidham | § 18523
tadyathā | § 18524 25

- karkaṭakam vakram sthuṭitam vellitamasthicchallikā-
śvakarṇam piccitam dāritam cūrṇitamatiṭipātitaṃ śeṣitaṃ
majjānugatamiti || § 18525
- 5 svayathubāhulyam spandanam vivartanam sparśāsah- AS.Utt.32.7
iṣṇutā ca pīḍyamāne śabdah srastāṅgatā vedanātipravṛttiḥ
sarvāsu cāvasthāsu śarma na labhata iti sādharmaṇamasā-
ndhibhagnarūpam || § 18526
- vaiśeṣikam tu samvyūḍhamubhayatosthimadhyabha- AS.Utt.32.8
gnam granthirivonnataṃ karkaṭakānukāri karkaṭakam ||
10 § 18527
- ābhugnamavimuktamasthi vakram | § 18528 AS.Utt.32.9
śūkapūrṇamivādhmātaṃ vipulaikadāri sphuṭitam ||
§ 18529
- dvidhābhūtaṃ vellate prakampamānaṃ vellitakam || AS.Utt.32.10
15 § 18530
- pārśvato 'sthi hīnamudgatamasthicchallikā || § 18531 AS.Utt.32.11
aśvakarṇavadudgatamaśvakarṇam || § 18532 AS.Utt.32.12
pṛthutāṃ gatamanalpaśopham piccitam || § 18533 AS.Utt.32.13
aṇubahuvidāri vedanāvacca dāritam || § 18534 AS.Utt.32.14
20 spr̥śyamānaṃ śabdavaccūrṇitam || § 18535 AS.Utt.32.15
asthyavayavosthimadhyamanupraviśannatiṭipātitaṃ || AS.Utt.32.16
§ 18536
- anyatarapārśvāvaśiṣṭam śeṣitam || § 18537 AS.Utt.32.17
kṣataṃ bhagnamunnāmyamānaṃ majñi majjati majjā- AS.Utt.32.18
25 nugatam || § 18538
- eṣāmantyāni pañca kṛcchrasādhyāni kṛśātibālavṛddhā- AS.Utt.32.19
sahānāmātyāśinām vātātmakānām kuṣṭhināmupadravav-
atām ca || § 18539
- asādhyam tu bhinnaṃ kaṭikapālam sandhimuktaṃ vā AS.Utt.32.20
30 jaghanamutpiṣṭam kūrparo vivartitastathā lalāṭam cūrṇi-
tamasamśliṣṭakapālam ca śiraḥ śamkhaṇṣṭhastanāntara-
bhaṅgam ceti | § 18540
- bhavanti cātra || § 18541
- athāvanatamunnāmyamunnataṃ cāvapīḍayet | § 18542 AS.Utt.32.21
35 āñchedadhikṣiptamadhogataṃ copari vartayet | § 18543
āñchanotpaḍinonnāmacarmasaṅkṣepabandhanaiḥ ||
§ 18544
- sandhīn śarīragān sarvāmścalānapyacalānapi | § 18545 AS.Utt.32.22

	ityetaiḥ sthāpanopāyaiḥ samyaksaṃsthāpya niścalam	
	§ 18546	
	paṭṭaiḥ prabhūtasarpirbhirveṣṭayitvā sukhaistataḥ	
	§ 18547	
AS.Utt.32.23	kadambodumbarāśvathasarjārjunapalāśajaiḥ § 18548	5
	vamśodbhavairvā pṛthubhistanubhiḥ suniveśitaiḥ	
	§ 18549	
AS.Utt.32.24	suślakṣṇaiḥ sapraṭiṣṭambhairvalkalaiḥ śakalairapi	
	§ 18550	
	kuśāhvayaiḥ samaṃ bandham paṭṭasyopari yojayet	10
	§ 18551	
AS.Utt.32.25	śithilena hi hi bandhena sandhishthairyaṃ na jāyate	
	§ 18552	
	gāḍhenātirujādāhapākaśvayathusambhavaḥ § 18553	
AS.Utt.32.26	tryahāttryahādṛtau gharṃe saptāhanmokṣayeddhime	15
	§ 18554	
	sādhāraṇe tu pañcāhāt bhaṅgadoṣavaśena vā § 18555	
AS.Utt.32.27	nyagrodhādikaśāyena tataḥ śītena secayet § 18556	
	taṃ pañcamūlapakvena payasā tu savedanam § 18557	
AS.Utt.32.28	sukhoṣṇaṃ cāvacāryaṃ syāccakrataiḥ vijānatā	20
	§ 18558	
	vibhajya deśaṃ kālaṃ ca vātaghnauṣadhasaṃyutam	
	§ 18559	
AS.Utt.32.29	pratataṃ lepasekāṃśca vidadhyāt bhṛśaśītalān § 18560	
	gr̥ṣṭikṣīraṃ sasarpīkaṃ madhurauṣadhasādhitam	25
	§ 18561	
	prātaḥ prātaḥ pibet bhagnaḥ śītalaṃ lākṣayāyutam	
	§ 18562	
AS.Utt.32.30	savraṇasya tu bhagnasya vraṇo madhughṛttottaraiḥ	
	§ 18563	30
	kaśāyaiḥ pratisāryo 'tha śeṣo bhaṅgoditaḥ kramaḥ	
	§ 18564	
AS.Utt.32.31	lambāni vraṇamāṃsāni pralipyā madhusarpiṣā § 18565	
	sandadhīta vraṇān vaidyo bandhanaiścopapādayet	
	§ 18566	35
AS.Utt.32.32	tānsamānsusthitānjñātvā phalinīlodhrakaṭphalaiḥ § 18567	
	samaṅgādhātakīyuktaiścūrṇitairavacūrṇayet § 18568	
AS.Utt.32.33	pañcavalkalacūrṇairvā madhuśuktasamanvitaiḥ § 18569	

- dhātakīlodhracūrṇairvā rohantyāśu tathā vraṇāḥ ||
 § 18570
- viśliṣṭotpiṣṭayoḥ sandhimevamevāvighaṭṭayan | § 18571 AS.Utt.32.34
 upācaredyathāsvaṃ ca visarpādīnupadravān || § 18572
 5 iti bhaṅga upakrāntaḥ sthiradhātorṛtau hime | § 18573 AS.Utt.32.35
 māṃsalasyālpadoṣasya susādho dāruṇo 'nyathā ||
 § 18574
- pūrvamadhyāntavayasāmekadvitriguṇaiḥ kramāt | § 18575 AS.Utt.32.36
 māsaiḥ sthairyaṃ bhavet sandheryathoktaṃ bhajatām
 10 vidhim || § 18576
 sāmānyaṃ sādhanamidaṃ viśeṣo vakṣyatetvataḥ || AS.Utt.32.37
 § 18577
- nakhasandhiṃ samutpiṣṭaṃ raktānugatamārayā | § 18578 AS.Utt.32.38
 avamathya srute rakte śālipiṣṭena lepayet || § 18579
 15 bhagnān sandhivimuktāṃśca kṛtvā pūrvavadaṅgulīn | AS.Utt.32.39
 § 18580
- tanunāveṣṭya paṭṭena ghṛtasekaṃ pradāpayet || § 18581
 cakrayogena matimānāñchedūrvāsthi nirgatam || § 18582 AS.Utt.32.40
 āñchedūrdhvamadhastācca kaṭībhagnaṃ cikitsakaḥ AS.Utt.32.41
 20 || § 18583
- musalenotkṣipet kakṣamaṃsasandhau visaṅgate | § 18584 AS.Utt.32.42
 sthānasthitaṃ ca badhnīyāt svastikena samāhitaḥ ||
 § 18585
- kaurparaṃ tu bhiṣaksadhimaṅguṣṭhenānumārjayet | AS.Utt.32.43
 25 § 18586
- anumṛjya tataḥ sandhiṃ pīdayet kūrparāccyutam |
 § 18587
- prasāryākuñcayeccainaṃ snehasakaṃ ca kārayet ||
 § 18588
- maṇibandhe ca jānau ca gulphe caiśaḥ kriyākramaḥ || AS.Utt.32.44
 30 § 18589
- ubhe tale same kṛtvā talabhagnasya dohinaḥ | § 18590 AS.Utt.32.45
 badhnīyādāmatailena pariṣekaṃ ca kārayet || § 18591
 prāggomayamayam piṇḍam dhārayenmṛnmayam ta- AS.Utt.32.46
 35 taḥ | § 18592
- haste jātabale kāryam kramāt pāṣāṇadhāraṇam ||
 § 18593

AS.Utt.32.47	sannamunnāmāyeta svinnamakṣakaṃ musalena tu § 18594	
	tathonnataṃ pīḍayeta badhnīyānnibiḍaṃ tataḥ § 18595	
AS.Utt.32.48	ūruvacca vidhātavyaṃ bāhubhaṅge prasādhanam § 18596	5
AS.Utt.32.49	grīvāyāṃ tu vivṛttāyāṃ praviṣṭāyāmadhopi vā § 18597 avaṭāvatha hanvośca pragṛhyonnamayecchiraḥ § 18598 samaṃ kuśābhirbadhnīyāduttānaṃ śāyayecca tam § 18599	10
AS.Utt.32.50	hanvasthinī samānīya hanusandhau visaṅgate § 18600 svedayitvā sthitesamyak pañcāṅgibandhamācaret § 18601	
	ghṛtaṃ vātaghnamadhuraiḥ siddham nasyaṃ ca pūji- tam § 18602	15
AS.Utt.32.51	dantānabhagnāṃścalitān saraktānavapīḍayet § 18603 vayasthasyāmbubhiḥ śītaiḥ pariśicya pralepayet § 18604	
AS.Utt.32.52	bahirnirvāpaṇairantaḥ sandhānīyairupācaret § 18605 lādvayaśṛte kṣīre padmakādiśṛtaṃ ghṛtam § 18606	20
AS.Utt.32.53	nasyagaṇḍūṣayoryojaṃ caladvijahitāni ca § 18607 kalkitaistaddhitaiścāsyā dantamāṃsāni lepayet § 18608 trīnmāsānmṛdu bhuñjīta rasānnaṃ kaṭhināṃstyajet § 18609	
AS.Utt.32.54	nāsāṃ vivṛttāṃ sanmaṃ vā ṛjūkr̥tya śalākayā § 18610 pratyekaṃ nastato nāḍīm dvimukhīm sampraveśayet § 18611	25
	tataḥ paṭṭena saṃveṣṭya ghṛtasekaṃ pradāpayet § 18612	
AS.Utt.32.55	bhagnaṃ karṇaṃ ghṛtābhyaktaṃ nyasya bandhena yo- jayet § 18613 sadyaḥkṣatavidhānaṃ ca tataḥ paścāt samācaret § 18614	30
AS.Utt.32.56	kaṭijaṅghorubhagnānām kavāṭaśayanaṃ hitam § 18615 yantraṅgārtham tataḥ kīlāḥ pañca kāryā nibandhanāḥ § 18616	35
	jaṅgo rupārśvayordvau dvau tala ekaśca kīlakaḥ § 18617	

- § 18618 śroṇyāṃ vā prṣṭvaṃśe vā vakṣasyakṣakayostathā | AS.Utt.32.57
- § 18619 vimokṣe bhagnasandhīnāṃ vidhimenāṃ samācaret | |
- 5 | § 18620 sandhīṃściravimuktāmstu snigdhasvinnān mṛdūkṛtān AS.Utt.32.58
- | | § 18621 ūktairvidhānairbudhyā ca yathāsvaṃ sthānamānayet
- 10 | § 18622 asandhibhagne rūḍhe tu viṣamolbaṇasādHITE | AS.Utt.32.59
- § 18623 āpoṭhya bhagnaṃ yamayettatto bhagnavadācaret | |
- § 18624 bhaṅgo naiti yathā pākaṃ prayateta tathā bhiṣak | AS.Utt.32.60
- 15 § 18625 pakvamāṃsasirāsnāyuh sandhiḥ śleṣaṃ na gacchati | |
- § 18626 vātavyādhivinirdiṣṭān snehān bhagnasya yojayet | AS.Utt.32.61
- § 18627 catuṣprayogān balyāṃśca bastikarma ca śīlayet | |
- 20 § 18628 śālikṣīrarasājyādyaiḥ pauṣṭikairavidāhibhiḥ | AS.Utt.32.62
- § 18629 mātrayopacaret bhagnaṃ sandhisamśleṣakāribhiḥ | |
- 25 § 18630 glānirna śasyate tasya sandhiviśleṣakṛddhi sā | | AS.Utt.32.63
- § 18631 lavaṇaṃ kaṭukaṃ kṣāramamlaṃ maithunamātapam | AS.Utt.32.64
- § 18632 vyāyāmaṃ ca na seveta bhagno rūkṣaṃ ca bheṣajam | |
- § 18633 samyagyamitamapyasthi durnyāsāddurnibandhanāt | AS.Utt.32.65
- 30 § 18634 saṅkṣobhādapi yat gacchedvikriyāṃ tadvivarjayet | |
- § 18635 ādito yacca durjātamasthi sandhirathāpi vā | | AS.Utt.32.66
- § 18636 taruṇāsthīni bhujyante bhajyante nalakāni tu | AS.Utt.32.66
- 35 § 18637 kapālāni vibhidante sphuṭantanyāni bhūyasā | |
- § 18638 anulbaṇamanāviddham svasthāne paryavasthitam | AS.Utt.32.67

- avedanaṃ ca ceṣṭāyāṃ bhagnaṃ vidyāt susādhitam | |
§ 18639
- AS.Utt.32.68 kṛṣṇāstilānvirajaso dṛḍhavastrabaddhān saptakṣapā ba-
hati vāriṇi vāsayet | § 18640
- saṃśoṣayedanudinam pratisārya cainān kṣīre tathaiva 5
madhukakvathite ca toyē | | § 18641
- AS.Utt.32.69 punarapi pītapayaskāmstān pūrvavadeva śoṣitān bā-
dham | § 18642
- vigatatuṣānarajaskān saṃcūrṇya vicūrṇitairyuñjyāt | |
§ 18643 10
- AS.Utt.32.70 naladavālakalohitayaṣṭikā nakhamisiplavakuṣṭhabalā-
trayaiḥ | § 18644
- agarakuṅkumacandanasārivā saralasarjarasāmaradār-
ubhiḥ | | § 18645
- AS.Utt.32.71 padmakādigaṇopetaistilapiṣṭam tataśca tat | § 18646 15
samastagandhabhaiṣajyasiddhadugdhenā pīḍayet | |
§ 18647
- AS.Utt.32.72 śaileyarāsnāśumatikaśerukālānusārīnatapatralodhraiḥ |
§ 18648
- sakṣīraśuklaiḥ sapayaḥ sadūrvaistailam pacettannala- 20
dādibiśca | | § 18649
- AS.Utt.32.73 gandhatailamidamuttamamasthisthairyakṛjjayati cāśu
vikārān | § 18650
- vātapittajanitānavīryam vyāpino 'pivividhairupayog-
aiḥ | | § 18651 25
- iti dvātriṃśo 'dhyāyaḥ | |

6.33 atha trayastriṃśo 'dhyāyaḥ |

- AS.Utt.33.1 athāto bhagandarapraṭiṣedham nāmādhyāyam vyākhyā-
syāmaḥ | § 18653
- iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ | | § 18654
- AS.Utt.33.2 hastyaśvapṛṣṭhagamanaḥkathinotkaṭakāsanaḥ | § 18655
arśonidānābhihitairaparaiśca niṣevitaiḥ | | § 18656 5
- AS.Utt.33.3 aniṣṭadiṣṭapākena sadyo vā sādhuḡarhaṇaiḥ | § 18657
prāyeṇa piṭakāpūrvō yoṅgule dvyaṅgulepi | | § 18658
- AS.Utt.33.4 pāyorvraṇo 'ntarbāhyo vā duṣṭāsr̥ṇmāṃsago bhavet |
§ 18659

- bastimūtrāśayābhyāśagatatvāt syandanātmakaḥ | | § 18660
 bhagabastigudānteṣu dīryamāneṣu bhūribhiḥ | § 18661 AS.Utt.33.5
 vātaṃ mūtraṃ śakṛcchukraṃ khaiḥ sūkṣmairvahati kr-
 amāt | | § 18662
 5 doṣaiḥ pṛthagyutaiḥ sarvairāgantuh so 'ṣṭamaḥ smṛtaḥ AS.Utt.33.6
 | | § 18663
 apakvaṃ piṭakāmāhuḥ pākaprāptaṃ bhagandaram | | AS.Utt.33.7
 § 18664
 10 gūḍhamūlāṃ sasamrambhāṃ rūdādhyāṃ rūḍhakopi- AS.Utt.33.8
 nīm | § 18665
 bhagandarakarīm vidyāt piṭakām natvatonyathā | |
 § 18666
 tatra śyāvāruṇā todabhedasphuraṇarukvarī | § 18667 AS.Utt.33.9
 piṭakā mārutāt # § 18668
 15 pittāduṣṭragrīvāvaducchritā | § 18669 AS.Utt.33.10
 rāgiṇī tanurūṣmādhyā jvaradhūmāyanānvitā | | § 18670
 sthirā snigdhā mahāmūlā paṇḍuḥkaṇḍumatī kaphāt AS.Utt.33.11
 | | § 18671
 śyāvātāmrā sadāhoṣā ghorarugvātapittajā | | § 18672 AS.Utt.33.12
 20 paṇḍurā kiñcidāśyāvā kṛcchrapākā kaphānilāt | | § 18673 AS.Utt.33.13
 pādāṅguṣṭhasamā sarvairdoṣairnānāvidhavyathā | § 18674 AS.Utt.33.14
 śūlārocakatṛndāhajvaracchārdirupadrutā | | § 18675
 vraṇatāṃ yānti tāḥ pakvāḥ pramādāt tatra vātajā | AS.Utt.33.15
 § 18676
 25 cīyate 'ṇumukhaiśchidraiḥ śataponakavat kramāt |
 § 18677
 acchaṃ sravadbhirāsrāvamajasraṃ phenasaṃyutam
 | | § 18678
 30 śataponakasamjño 'yaṃ uṣṭragrīvastu pittajāḥ | | § 18679 AS.Utt.33.16
 bahupicchāparisrāvī parisrāvī kaphodbhavaḥ | | § 18680 AS.Utt.33.17
 vātapittāt parikṣepī parikṣipya gudaṃ gatiḥ | § 18681 AS.Utt.33.18
 jāyate paritastatra prākāraṃ parikheva ca | | § 18682
 ṛjurvātakaphādṛjvyā gudo gatyāvadīryate | | § 18683 AS.Utt.33.19
 kaphapitte tu pūrvotthaṃ durnāmāśritya kupyataḥ | AS.Utt.33.20
 35 § 18684
 arśomūle tataḥ śophaḥ kaṇḍūdāhādīmān bhavet | |
 § 18685

AS.Utt.33.21	sa śīghraṃ pakvabhinnosya kledayan mūlamarśasaḥ § 18686	
	sravatyajasraṃ gatibhirayamarśobhagandaraḥ § 18687	
AS.Utt.33.22	sarvajaḥ śambukāvartaḥ śambukāvartasannibhaḥ § 18688	5
	gatayo dārayantyasmin rugvegairdāruṇairgudam § 18689	
AS.Utt.33.23	asthileśo 'bhyavahrto māṃsagr̥dhyā yadā gudam § 18690	
	kṣiṇoti tiryānnirgacchannunmārgaṃ ca tato gatiḥ § 18691	10
AS.Utt.33.24	syāttadā pūyadīrṇāyāṃ māṃsakothena tatra ca § 18692 jāyante kṛmayaste 'sya khādantaḥ parito gudam § 18693 vidārayanti na cirādunmārgī kṣatajaśca saḥ § 18694	
AS.Utt.33.25	teṣu rugdāhakaṇḍvādīn vidyādvraṇavibhaktiḥ § 18695	15
AS.Utt.33.26	ṣaṭ kṛcchrasādhanāsteṣāṃ nicayakṣatajau tyajet § 18696 pravāhiṇīm balīm prāptaṃ sevanīm vā samāśritam § 18697	
AS.Utt.33.27	atha bhagandāriṇamapakvapiṭakaṃ pākaparihārāth- amapatarpaṇena vraṇapraṭiṣedhavihitena śīghramupāca- ret § 18698	20
AS.Utt.33.28	pakvapiṭakaṃ punarupasnigdhamarkādikvāthaśuddham svabhyaktamavagāhasvinnam bhuktavantam śayanasth- amarśasamiva yantrayitvā parācīnamarvācīnam bahirm- ukhamantarmukham vā bhagandaram samyagīkṣeta § 18699	25
AS.Utt.33.29	tato 'ntarmukhe yantraṃ praṇidhāya pravāhaṇaprav- iṣṭam bhagandaramabhisamīkṣya samyageṣitvā śastreṇa pāṭayet § 18700	30
	bahirmukhetveṣāṇīm praṇidhāya sāsāyamuddharecch- astreṇānantaram co 'bhayamapyagninā kṣāreṇa copatram- eta uṣṭhagrīvaṃ tu kṣāreṇaiva § 18701	
AS.Utt.33.30	tato nirvāpaṇaśodhanaropaṇairyathākālaṃ sādhayod- iti sāmānyo vidhiḥ § 18702	35
AS.Utt.33.31	atha śataponake nāḍīrekāntaritāḥ pāṭayitvā ropayet § 18703	
	rūdhāsu cetarāścikitset § 18704	

- anyathā tu vivṛttaṃ vraṇaṃ gudasrotovidāraṇādvāta-
viṇmūtrāṇyanuprapadyante | § 18705
- tataśconmārgago vāyurādhmānāṭopapāyusūlādīnupa-
janayati | § 18706
- 5 tatra snehābhyaktagudasya snigdhān piṇḍanāḍīku-
mbhīsvedān prayuñjītāvagāhaṃ vā | § 18707
- svinnaṃ ca vaca hiṃgukuṣṭhavyoṣalavaṇapañcakāja-
modān sarpirmadyākāñjikakulatthayūṣānyatamena pāya-
yet | § 18708
- 10 vraṇaṃ cāsya madhukatailenosṇena siñcet | § 18709
gudaṃ ca balātailādibhīrvātaghnaiḥ | § 18710
anena vidhinā vāyvādayaḥ svamārgamāpatanti | § 18711
tatkr̥tāśca vikārā nivartante | | § 18712
- evameva ca parikṣepiṇyāmapi kramāt gatim nāḍīvihit- AS.Utt.33.32
15 ena kṣārasūtreṇa dviśāstriśovāvādārayet | § 18713
sakṛdevahyavadaraṇādasādhyatā yāpyatā vā syāt | |
§ 18714
- arśobhagandare pūrvamarśāṃsi cchindyāt tato gatya- AS.Utt.33.33
nusāreṇa bhagandaram | | § 18715
- 20 unmārgiṇaṃ tu pratyākhyāyopācaret | § 18716 AS.Utt.33.34
anissṛtaṃ ca śalyamāharet | § 18717
tathā kṛmighnaṃ kramamālepābhyavahārayoḥ kurvīta
| § 18718
- vedanāyām tu pūrvoktāḥ svedāḥ | § 18719
- 25 vacādipācanaṃ ca | § 18720
sālvalapradigdhaṃ vā vraṇaṃ kadalīmṛgalopākājinak-
auśeyāvīkairupanāhayediti | § 18721
bhavati cātra | | § 18722
- bhagandare bahucchidre chedānālocya yojayet | § 18723 AS.Utt.33.35
30 gotīrthaṃ sarvatomadramardhalāṅgalalāṅgalau | | § 18724
pārśvāgatenaśastreṇa chedo gotīrthako mataḥ | § 18725 AS.Utt.33.36
sarvataḥ sarvatobhadraḥ pārśvacchedordhalāṅgalaḥ
| | § 18726
- pārśvadvaye lāṅgalakaḥ samastāṃścāgninā dahet | AS.Utt.33.37
35 § 18727
- āsrāvamārgān niśśeṣaṃ naivaṃ vikurute punaḥ | |
§ 18728
- yatet koṣṭhaśudhyai ca bhiṣak tasyāntarāntarā | | § 18729 AS.Utt.33.38

AS.Utt.33.39	ārdrakasya rase siddham kalke vā pāyayet ghṛtam § 18730	
AS.Utt.33.40	bhagandare mārutaje pakvāpakve virecayet § 18731 jyotiṣmatīlāṅgalikāśyāmādantītrivṛttīlāḥ § 18732 kuṣṭham śatahvā golomī tilvako girikarṇikā § 18733 hemakṣīrī ca vargoyam lepādyairvraṇaśodhanaḥ § 18734	5
AS.Utt.33.41	tilakumbhavarādantī tutthasindhūtthamākṣikam § 18735 sakṛṣṇarocanākuṣṭham śodhanaṃ māṃsakṛt punaḥ § 18736	10
AS.Utt.33.42	mañjiṣṭhāsaindhavakṣaudranāgadantītrivṛttīlāḥ § 18737 rasāñjanadvirajanītejohvānimbapallavāḥ § 18738	
AS.Utt.33.43	nikumbhakumbharaktāhvakalko nāḍivraṇāpahaḥ § 18739	
AS.Utt.33.44	sudhāselutrivṛtpāṭhāmalayūhayamāarakaiḥ § 18740 jyotiṣmatīlāṅgalikā svarjikārkavacāgnikaiḥ § 18741 viṣyandanākhyam vipacetailam śodhanaropaṇam § 18742	15
AS.Utt.33.45	trivṛddantīharidrārkamūllohāśvamāarakaiḥ § 18743 viḍaṅgasāratriphalāsnugarkakṣīramākṣikaiḥ § 18744 tailam samadanaḥ siddham bhagandaranirvahaṇam § 18745	20
AS.Utt.33.46	saindhavārkatrivṛtpāṭhāsamaṅgapūtīkāgnikaiḥ § 18746 samātuluṅgacchadanaistailamśodhanaropaṇam § 18747	
AS.Utt.33.47	madhutailayutā viḍaṅgasāratriphalāmāgadhikoṣaṇāśca līḍhā kṛmikūṣṭhabhagandarapramehakṣatanāḍivraṇaropa- ṇābhavanti § 18748	25
AS.Utt.33.48	amṛtātruṭivellavatsakam kalipathyāmalakā niguggu- luḥ § 18749 kramavṛddhamidaṃ madhuplutaṃ piṭakāsthaulyabh- agandarān jayet § 18750	30
AS.Utt.33.49	guggulupañcapalam palikāṃśā māgadhikā triphalā ca pṛthak syāt § 18751 tvaktruṭikarṣayutaṃ madhulīḍham kuṣṭhabhagandar- agulmagatighnam § 18752	35
AS.Utt.33.50	śṛṅgaverarajoyuktaṃ tadeva ca subhāvitam § 18753 kvāthena daśamūlasya viśeṣādvātarogajit § 18754	

- uttamā khadirasārajaṃ rajaḥ śīlayannasanavāribhāvi- AS.Utt.33.51
tam | § 18755
- hanti tulyamaḥiṣākṣamākṣikaṃ kuṣṭhamehapīṭakābh-
agandarān | | § 18756
- 5 bhagandareṣveṣa viśeṣa uktaḥ śeṣāṇi tu vyañjanasādha- AS.Utt.33.52
anāni | § 18757
- vraṇādhikārāt pariśīlanācca samyagviditvaupayikaṃ
vidadhyāt | | § 18758
- 10 aśvaprṣṭhagamaṇaṃ calarodhaṃ madyamaithunamaj- AS.Utt.33.53
īrṇamasātmyam | § 18759
- sāhasāni vividhāni ca ruḍhe vatsaraṃ pariharedadhi-
kaṃ vā | | § 18760
- iti trayastrimśo 'dhyāyaḥ | |

6.34 atha caturtriṃśo 'dhyāyaḥ |

- athāto granthiarbudaślīpadāpacīnāḍivijñānīyaṃ nāmā- AS.Utt.34.1
dhyāyaṃ vyākhyāsyāmaḥ | § 18762
- iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ | | § 18763
- kaphapradhānāḥ kurvanti medomāṃsāragāmalāḥ | AS.Utt.34.2
5 § 18764
- vṛttonnataṃ yaṃ śvayathuṃ sa granthirgrathanāt sm-
ṛtaḥ | | § 18765
- doṣāsṛṇmāṃsamedosthisirāvraṇabhavā nava | § 18766 AS.Utt.34.3
tatravātādāyāmatodabhedānvito 'sitaḥ | | § 18767
- 10 sthānāt sthānāntaragatirakasmāddhānivṛddhimān | AS.Utt.34.4
§ 18768
- mṛdurbastirivānaddho vibhinnocchaṃ sravatyaṣṭk | |
§ 18769
- pittāt sadāhapītābho rakto vā pacyate drutam | § 18770 AS.Utt.34.5
15 bhinno 'sramuṣṇaṃ sravati śleṣmaṇā nīrujo ghaṇaḥ |
§ 18771
- śītaḥ savarṇaḥ kaṇḍūmān pakvaḥ pūyaṃ sravet gha-
nam | | § 18772
- 20 doṣairduṣṭeṣṛji granthirbhavenmūrcchatsu jantuṣu | AS.Utt.34.6
§ 18773
- sirāmāṃsaṃ ca saṃsṛitya sasvāpaḥ paittalakṣaṇaḥ | |
§ 18774

AS.Utt.34.7	māṃsalairdūṣitaṃ māṃsamāhārairgranthimāvahet § 18775	
	snigdhaṃ mahāntaṃ kaṭhinaṃ sirānaddhaṃ kaphāk- ṛtim § 18776	
AS.Utt.34.8	pravṛddhaṃ sedurairmedo nītaṃ māṃse 'tha vā tvaci § 18777	5
	vāyunā kurute granthiṃ bhṛṣaṃ snigdhaṃ mṛdum ca- lam § 18778	
AS.Utt.34.9	śleṣmatulyākṛtiṃ dehaḥkṣayavṛddhikṣayodayam § 18779	
	sa vibhinno ghanam medastāmrāsitasitaṃ sravet § 18780	10
AS.Utt.34.10	āsthibhaṅgābhighātābhyāmunnatāvanataṃ tu yat § 18781	
	sosthigranthiḥ padātestu sahasāmbhovahāhanāt § 18782	15
AS.Utt.34.11	vyāyāmādvā pratāntasya sirājālam saṣoṇitam § 18783	
	vāyuh sampīḍya saṅkocya vakrīkṛtya viśoṣya ca § 18784	
	nispuram nīrujam granthiṃ kurute sa sirāhvayaḥ § 18785	
AS.Utt.34.12	arūḍhe rūḍhamātre vā vraṇe sarvarasāśinaḥ § 18786	20
	sārdre vā bandharahite gātre 'śmābhigate 'tha vā § 18787	
AS.Utt.34.13	vāto 'sramasrutaṃ duṣṭaṃ saṃśoṣya grathitaṃ vra- ṇam § 18788	
	kuryāt sadāhaḥ kaṇḍūmān vraṇagrathirayaṃ smṛtaḥ § 18789	25
AS.Utt.34.14	sādhyā doṣāsramedoḥjā na tu sthūlakharāścalāḥ § 18790	
	marmakaṅṭhodarasthāśca mahattugrathitorbudam § 18791	
AS.Utt.34.15	tallakṣaṇam ca medontaiḥ ṣoḍhā doṣādibhistu tat § 18792	30
	prāyo medaḥkaphāḍhyatvāt sthiratvācca na pacyate § 18793	
AS.Utt.34.16	sirāsthaṃ ṣoṇitam doṣaḥ saṅkocyanuprapīḍya ca § 18794	35
	pācayecca tadānaddhaṃ sāsrāvaṃ māṃsapiṇḍitam § 18795	

- mām̐sāṅkkuraiścitaṃ yāti vṛddhiṃ cāśu sravettataḥ | AS.Utt.34.17
 § 18796
- ajasraṃ duṣṭarudhiraṃ bhūri tacchoṇitarbudam ||
 § 18797
- 5 teṣvasṛṇmām̐saje varjye catvāryanyāni sādhayet || AS.Utt.34.18
 § 18798
- prasthitā vaṅkṣaṇorvādimadhaḥkāyaṃ kapholbaṇāḥ | AS.Utt.34.19
 § 18799
- 10 doṣā mām̐sāragāḥ pāḍau kālenāśritya kurvate | § 18800
 śanaiḥ śanairghanam śophaṃ ślīpadaṃ taṃ pracakṣate
 || § 18801
- paripoṭayutaṃ kṛṣṇamanimittarujaṃ kharam | § 18802 AS.Utt.34.20
 rūkṣaṃ ca vātāt pittātu pītaṃ dāhajvarānvitam ||
 § 18803
- 15 kaphāt gurusnigdhamarukcitaṃ mām̐sāṅkuraiḥbr̥hat AS.Utt.34.21
 || § 18804
- tattyaje dvatsarātitaṃ sumahatsaparisruti || § 18805 AS.Utt.34.22
 pāṇināsausthakarneṣu vadantyanye tu pādavat | § 18806 AS.Utt.34.23
 ślīpadaṃ jāyate tacca deṣe 'nūpe bhṛśaṃ bhramāt ||
 20 § 18807
- medasthāḥ kaṅṭhamanyākṣakakṣavaṅkṣaṇagā malāḥ | AS.Utt.34.24
 § 18808
- savarṇān kaṭhinān snigdhan vārtākāmalakākṛtīn ||
 § 18809
- 25 avagāḍhān bahūn gaṇḍāṃściraḥpākāṃśca kurvate | AS.Utt.34.25
 § 18810
- pacyantelparujastenye sravantyanyetikāṇḍurāḥ | § 18811
 naśyantyanye bhavantyanye dīrghakālānubandhinaḥ
 || § 18812
- 30 gaṇḍamālāpacī ceyaṃ dūrveva kṣayavṛddhibhāk | AS.Utt.34.26
 § 18813
- tāṃ tyajet sajvaracchardipārśvarukkāsapīnasām ||
 § 18814
- abhedāt pakvaśophasya vraṇe cāpathyasevinaḥ | § 18815 AS.Utt.34.27
 35 anupraviśya mām̐sādīn dūraṃ pūyobhidhāvati ||
 § 18816
- gatiḥ sā dūragamanānnāḍī nāḍīva saṃsruteḥ | § 18817 AS.Utt.34.28
 nāḍyekānṛjuranyeṣāṃ saivānekagatirgatiḥ || § 18818

AS.Utt.34.29	sā doṣaiḥprthagekasthaiḥ śalyahetuśca pañcamī § 18819	
AS.Utt.34.30	vātāt saruksūkṣmamukhī vivarṇā phenilodvamā § 18820	
	sravatyabhyadhikaṃ rātrau pittātṭṛṇjvaradāhakṛt 5 § 18821	
AS.Utt.34.31	pītoṣṇapūtipūyasrugdivā cāti niṣiñcati § 18822 ghanapicchilasamśrāvā kaṇḍūlā kaṭhinā kaphāt § 18823 niśi cābhyadhikakledā sarvaiḥ sarvākṛtiṃ tyajet § 18824	10
AS.Utt.34.32	antaḥsthitam śalyamanāhṛtam tu karoti nāḍiṃ vahate ca sāsya § 18825 phenānuviddham tanumalpamuṣṇam sāsra ca pūyam sarujam ca nityam § 18826 iti caturtriṃśo 'dhyāyaḥ	15

6.35 atha pañcatriṃśo 'dhyāyaḥ |

AS.Utt.35.1	athāto granthyādipraṭiṣedham nāmādhyāyam vyākhyāsy- āmaḥ § 18828 iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ § 18829	
AS.Utt.35.2	sarveṣveva pūrvam granthiṣu br̥hatīdvayapippalīcitra- kasādhitena purāṇasapiṃṣā snigdham vāmayet § 18830 5 virecayecca § 18831 kṛtasamśarjanasyacottamāṅgagateṣu granthiṣu lākṣā- dvirajanīviḍaṅgaśuṅṭhīpūtīdārubhiḥ śiro virecayet dhūm- akavalagaṇḍūṣāṃśca sa seveta § 18832	
AS.Utt.35.3	aṅkolamadhukamātuluṅgahiṃsrāpūtīdārubilvamūla- saralakuṣṭhavacāvaruṇatvakkālātiviṣājagandhābhirlepah 10 § 18833 śyāmāsuradāru samaṅgākośātakīpunarnavasarsapairvā § 18834	
AS.Utt.35.4	saśopharukstambhe copanāho yavasaktumadhukaku- ṣṭhaśatapušpodavadārubhirghṛtayuktaiḥ § 18835 15 gojāvikharoṣṭrāśvahastimūṣīkamāṃsairvā veśavārīkṛt- airvasātailavadbhiḥ § 18836	
AS.Utt.35.5	palāśavr̥ntāgnimanthatvakkalkena māṃsapiṇḍairvā § 18837	20

- bahuśaḥ svinnamaṅguṣṭhena veṇuparvaṇā vā śanaiśś-
 anaiḥ punaḥ punarvimardayet | § 18838
 yathāyathaṃ ca śophavat kriyāṃ prayuñjīta || § 18839
 atha vātajе granthau daśamūlasiddhaṃ mahāsnehaṃ AS.Utt.35.6
 5 pibet | § 18840
 amṛtānimbabījabhārṅgīsyonākabāṇatālapatrīkṛṣṇagandhā-
 garubhiḥ kṣīrapīṣṭaiḥ sukhoṣṇairlepaḥ | § 18841
 vividhāśca vātavyādhivihitāḥ snehasvedopanāhāḥ |
 § 18842
- 10 tathānupaśame sirāvyadhaḥ || § 18843
 pakvaṃ tu vidārya nirastapūyaṃ kṛtvārkaḍivargā- AS.Utt.35.7
 mbhasā prakṣālya tilakalkena sacitrakasaindhavenālepa-
 yet | § 18844
 tailaṃ ca ropaṇaṃ rāsnāsaralośīraviḍaṅgamadhukakṣ-
 15 īrasaṃskṛtaṃ kuryāt || § 18845
 pittaje raktaje ca jalaukaso nyagrodhādiḥ pradehapari- AS.Utt.35.8
 ṣekayoḥ padmakādiḥ pāne ca drākṣekṣurasayuktā harītakī
 virekaḥ | § 18846
 pakve pāṭite ca pittavraṇokto vidhiḥ || § 18847
- 20 kaphajamantaśśuddhasya bhṛśaṃ svedayedvimlāpa- AS.Utt.35.9
 yecca kākādanīvikaṅkatakākanandikāragvadheṅgudamū-
 lamadanaphalabhārṅgīkarañjairlepayet | § 18848
 nāgaraviḍaṅgailāvālukacavyapalāśavṛntacitrakairvā |
 § 18849
- 25 bhallātasaindhavājagandhāsarṣaṣairvā || § 18850
 evamapyapacyamānamarmasthaṃ vidārya sthitar- AS.Utt.35.10
 aktaṃ niśśeṣamagninā dahet | § 18851
 saśeṣo hi punarāpūryate | § 18852
 tato nirvāpitaṃ kṣāraḥ saudraguḍottarairālepaissaṃś-
 30 uddhaṃ ropayet || § 18853
 māṃsavraṇagrathīṃścaivameva yāpayet | § 18854 AS.Utt.35.11
 medo jepyayameva vidhiḥ api ca medogranthiṃ tilaka-
 lkadigdhaṃ dviguṇapaṭāntaritaṃ taptena phālena darvyā
 vā jatuliptayā bahuśaḥ pramṛjyāt | § 18855
- 35 śastraṃ cāvācārya pūrvavanmedo dahet | § 18856
 supakvaṃ vā vipāṭya mūtraprakṣālitam kṣaudrasai-
 ndhavasuvarcikākāñcanakṣīrīharitālamīśraiḥ kṣīrabakapr-
 agāḍhaistilairālepayet || § 18857

- AS.Utt.35.12 guñjādvikarañjatāpasavṛkṣavamśāvalekhamūtrasiddham
tailamabhyaṅgaḥ | § 18858
samyaksuddham cainaṃ ropayet | | § 18859
- AS.Utt.35.13 sirāgranthau tvabhinave tailaṃ sāhacaraṃ pibet upan-
āhañca vātaharairbastikarma ca kuryāt | § 18860 5
sirāvyaḍhañca | | § 18861
- AS.Utt.35.14 vātārbudamairañdapriyālanārikelamajjorvārukārkoru-
bījotkārikayopanāhayet | § 18862
ānūpāmiṣaveśavārairvā | § 18863
nāḍīsvedañca kuryāt bahuśāścātraśṛṅgeṇa rudhirama- 10
vasecayet | § 18864
vātaharavargakkāthapayomlasiddham trivṛtaṃ pibet
| | § 18865
- AS.Utt.35.15 pittotthe mṛdūn svedopanāhān kāyavirecanañca pray-
ojayet | § 18866 15
śākakākodumbarikāpatraghrṣṭe ca priyaṅgupataṅga-
sarjarasārjunalodhramadhmadhukairlepaḥ | § 18867
śyāmāgrikarnīkāñjanaklītanakanakhadrākṣāsaptalānya-
tamarasasādhitam sarpiḥ pītam pittārbudaślīpadodara-
ghnam | | § 18868 20
- AS.Utt.35.16 śleṣmaje tūrdhvamadhaśca hṛtadoṣasya srutaraktasya
ca vamanavirecanadravyaiḥ pralepaḥ | § 18869
kākādaniśukabarhāgnijihvāmūladakṣakapotagrḍhrapu-
rīṣakāśamūlairvā palāśakṣīraṣṭaiḥ | § 18870
piṇyākakulatthanīṣpāvairmāṃsapragāḍhairdadhipiṣṭa- 25
irlepayet | § 18871
lepāsvādalobhena ca nilīyamānā makṣikāḥ sa mupekṣ-
eta | § 18872
tadvimuktaiḥ kṛmibhiritairvā bhakṣyamāṇaṃca |
§ 18873 30
tataḥ kṛmibhakṣitāvaśeṣaṃ śākādipatrainvilikhyāgnin-
āpratisārayat | § 18874
alpamūlaṃ vā traputāsrāyaḥsīsapatṭakaveṣṭitam | § 18875
punaḥ punaśca kṣārān kālāpekṣayā yojayet | § 18876
jātyāsphotakaravīrapallavāṃśca vraṇaśodhanāya kalk- 35
āḍau | § 18877
tailaṅcātra pāṭhāviḍaṅgabhārṅgī triphalākaṣāyasiddh-
amabhyañjanam | | § 18878

- medorbudaṃ svinnabhinnaṃ suśodhitamedaskamup- AS.Utt.35.17
 aśāntaraktasrāvaṃ sadyahssīvyet | § 18879
 tato gṛhadhūmalodhramanaśśilāharidrāpataṅgacūrṇa-
 irmadhumādbhiḥ pratisārayet | § 18880
 5 karañjaitailaṅcābhyañjanārthe niyuñjīta | § 18881
 sarvārbudāni ca yadṛcchayā paryāgatāni supariśodhit-
 āni ropayet | § 18882
 api ca | | § 18883
 saśeṣadoṣāṇi tu yorbudāni karoti tasyāśu punarbhava- AS.Utt.35.18
 10 nti | § 18884
 tasmādaśeṣoddharaṇaṃ praśastaṃ kṣāreṇa śastreṇa
 tathāgninā vā | | § 18885
 ślīpade tu vātātmake snehasvedopanāhān prayujya gu- AS.Utt.35.19
 lphasyopariṣṭādvyāṅgule sirāṃ vidhyet | § 18886
 15 eraṇḍatailaṅca gomūtreṇa māsam pibet | § 18887
 jīrṇe nāgarakvathitena payasā purāṇadhānyānyaśnīyāt
 | § 18888
 trivṛtaṅca pāyayet | § 18889
 bastiśca prayuñjīta | § 18890
 20 evamapyasāmyatyāgninā dahet | | § 18891
 paittike mṛdurupanāho gulphasyādhaḥ sirāmokṣaḥ pi- AS.Utt.35.20
 ttārbudoktāḥ snehavirekāḥ pittaghnāśca lepāḥ | | § 18892
 ślaiṣmike tvaṅguṣṭhe sirāṃ muñcet | § 18893
 sakṣaudrāṃśca kaphaghnān kaṣāyānabhīkṣṇam pāya-
 25 yet | § 18894
 yathābalaṃ vā harītakī vardhamānāḥ | | § 18895
 ślaiṣmike tvaṅguṣṭhe sirāṃ muñcet | § 18896 AS.Utt.35.21
 sakṣaudrāṃśca kaphaghnān kaṣāyānabhīkṣṇam pāya-
 yet | § 18897
 30 yathābalaṃ vā harītakī vardhamānāḥ | | § 18898
 ādārīkākaṅghākākādānīśukanāsākadambapuṣpabr- AS.Utt.35.22
 hatīdvayamantardhūmaṃ dagdhvā gomūtreṇa bahuśaḥ
 parisrāvayet tatastat kṣārodakaṃ kṣārakalpena vipacet |
 § 18899
 35 dadyāccātra paratīvāpaṃ phalguśukākhyā madanaph-
 alarasam eṣa kṣāro madhurāhāreṇābhyastāḥ ślīpadāpacī-
 grahaṇīdoṣārocakān sarvaviṣāṇi ca niyacchati | | § 18900

- AS.Utt.35.23 tailaṃ vā pibedviḍaṅgārkamaricacitrakaśuṅṭhīdevadā-
rvelāvālukalavaṇapañcakaissiddham | § 18901
ālepayecca nāgarāmṛtāviḍaṅgakaṭukābhadrādārubhi-
rmūtrapiṣṭairūrustambhoktaiśca bheṣajairyavānnaṃ ca śī-
layet | | § 18902 5
- AS.Utt.35.24 maṇḍamālāyāṃ kumbhanikumbhadravantījīmūtakakośā-
takīphalavipakvaṃ ghr̥tamubhayānulomanam pibet |
§ 18903
śārṅgeṣṭāmūlaṃ vā takrapīṣṭam | § 18904
vamanārtham sukhodakena vā jātibarhiṣṭhanirguṇḍījī- 10
mūtakottuṇḍakīmūlatvakcūrṇam | § 18905
sirā cāsya vidhyet | | § 18906
- AS.Utt.35.25 saśeṣadoṣam tu kauṣṭhikam navakam pāyayet | § 18907
rasāñjanam gomūtrataṇḍulodakānyatareṇa | § 18908
tadeva ca nāvayet | § 18909 15
madhūkasāram vā śigruphalāni vā nimbakarañjakara-
vīrasiddham vā tailaṃ vairecanikañca dhūmam pibet | |
§ 18910
- AS.Utt.35.26 apakvāṃśca gaṇḍānnākulīsaindhavanāgarairlepayet |
§ 18911 20
guñjākaravīrārkaśyāmāsiddhārthakairajāmūtrayuktairda-
śakṛtvā vipakvaṃ tailaṃ lavaṇapañcakapippalīmaricacū-
rṇo petamabhyaṅgātsarvāvasthānapacyarśorbudanāḍīdu-
ṣṭavraṇaṇavalmīkānapohati | | § 18912
- AS.Utt.35.27 sauvarcalasaindhavaudbhidadantībhallātakacitrakaka- 25
lkena siddham tailamabhyaṅgo 'pacyām | § 18913
taṇḍulīyakasvarasena vā sanirguṇḍīrasam vā tailaṃ sā-
dhitamabhyaṅgapānanāvanairgaṇḍamālānāḍīvraṇakuṣṭhā-
nilārtiharam | | § 18914
- AS.Utt.35.28 kākādanīnalikāgnijihvāvandhyākarkoṭakīviśālāpāṭhottu 30
ṇḍakījīmūtakośātakībījairarddhapalāṃśaurviṣakarṣayukta-
irnirguṇḍīsvarasopetaṃ karañjatailaprastham vipacetta-
tpūrvavadevaprayuktaṃ paramapacīghnam | | § 18915
- AS.Utt.35.29 amarmajāṃśca gaṇḍānapakvānevodbhr̥tyāgninā kṣār-
eṇa vā prasādhayet | § 18916 35
sarṣapavr̥kṣādanī kvāthairvraṇakṣālanam | § 18917
tilakuntalakṣAarapiṣṭastilakalkaḥ sukhoṣṇo lepaḥ |
§ 18918

- kākakṛkalāsagodhāhinirmokakūrmāṇāmanyatamasyā-
ntardhūmadagdhasya maṣiṅgudatailaplutābhyaṅgaḥ | § 18919
- māṃsīsarjarasakārpāsīphalasaindhavaiḥ stanyapiṣṭai-
stailaṃ vipakvamabhyaṅgo vraṇakāṭhinyaghnaḥ sarpāja-
5 garavase tailaṃ ca samaṃ trayametadapacīghnam | § 18920
- ślīpadoktāni ca tailāni prayojayet | | § 18921
- evamanupaśame vāmapārśvajāyāṃ dakṣiṇajāṅghāpr- AS.Utt.35.30
ṣṭhamadhyādindrabasteradhaḥ ūrdhvaṃ vā śastreṇākṣim-
ātraṃ vraṇaṃ kṛtvā matsyāṅḍajālanibhaṃ medopanīyā-
10 gniṇā dahet | § 18922
- anenetarapārśvajāvyākhyātā | § 18923
- evamubhayapārśvajāyāmubbhayataḥ | § 18924
- yavamudgaprāyaṃ ca gaṅḍamālāsu bhojanam | | § 18925
- nāḍīmanilajāmupanāhya pūyagatimasyā niśśeṣamoṣi- AS.Utt.35.31
15 tvāvadārayecchastreṇa | § 18926
- tatastilāpāmārgaphalakalkena sasaindhavena pūrayi-
tvā badhnīyāt | | § 18927
- pittajāṃ saghṛtakṣīrayā padmakādikṛtayo 'lkārikayo AS.Utt.35.32
'panāhitām | § 18928
- 20 vidāritāṃ ca tilanāgadantīmañjiṣṭhākalkena pūrayet
śyāmātribhaṅḍītriphalātilvakaharidrādvayakalkakṣīrasaṃskṛ-
taṃ sarpirabhyaṅgaḥ | § 18929
- param nāḍīnibarhaṇam | | § 18930
- śleṣmajāṃ saktukulatthakiṇvasarṣapairupanāhya vid- AS.Utt.35.33
25 ārya ca nimbatilasaindhavasaurāṣṭrīnikumbhairlepayet |
§ 18931
- dantīcitrakasvarjikāsaindhavatālīsānaladapūtīkāpāmā-
rgaphalaistailaṃ samūtraṃ pācitamabhyaṅgaḥ | | § 18932
- śalyahetukīm pāṭayitvā sarvaśaḥ śalyaṃ viśodhya ma- AS.Utt.35.34
30 dhughṛtatilakalkapratichannāṃ badhnīyāt | § 18933
- bilvakapitthakumbhīkharjūravanaspatīśalāṭukvāthe pri-
yaṅgumustorupūgaśakunasugandhikālodhramocarasadhā-
takīpuṣpagarbhaṃ tailaṃ prasādhitāṃ sādhayatyāsu śaly-
ajāṃ gatim | | § 18934
- 35 āśastrakṛtyāṃ nāḍyāṃ bhedinyaiṣiṅyānte samudbhi- AS.Utt.35.35
dya kṣārāktāṃ sūtraṃ praveśayet | § 18935
- tadasannidhānetvitarayaṣiṅyā ca tenānavadīrṇāyāṃ
tadanusyūtamanyadanyat kṣārasūtraṃ sañcārayedā gati-
bhedādayamanapāyo 'bhyupāyaḥ | § 18936

	sūkṣmānekagatiṣu bhagandareṣu mūleṣu ca chidriteṣu granthyarbudeṣviti § 18937	
	bhavati cātra § 18938	
AS.Utt.35.36	vraṇeṣu duṣṭasūkṣmāsyagambhīrādiṣu sādhanam § 18939	5
	yā vartyo yāni tailāni tannādīṣvapi kalpayet § 18940	
AS.Utt.35.37	vibhītakāmrāsthivaṭappravāla hareṇukāśālmalibījayuktā § 18941	
	varāhaviṣṭhā ca maṣī sudagdhā tailaplutā sarvagatīrni- hanti § 18942	10
AS.Utt.35.38	dhattūrakam madanakodravajañca bījam kośātakī śuk- anasā mṛgabhojanī ca § 18943	
	aṅkolajañca kusumam parikalpya cūrṇam lākṣodakāp- ahṛtadoṣagatau prayojyam § 18944	
AS.Utt.35.39	miśritam tena tailaṅca paramam gatiropaṇam § 18945	15
	sauvaheṣu ca kandeṣu kṛtam vajrāhvayeṣu ca § 18946	
AS.Utt.35.40	bhallātakārkamaricairlavanottamena siddham viḍaṅg- arajanīdvayacitrakaiśca § 18947	
	tailam samārkavarasairvinihanti kṛcchrām nāḍīm ka- phānilakṛtāmapacīvraṇāṃśca § 18948	20
	iti pañcātraśo 'dhyāyaḥ	

6.36 atha ṣaṭtriṃśo 'dhyāyaḥ |

AS.Utt.36.1	athātaḥ kṣudrarogavijñānīyam nāmādhyāyam vyākhyāsy- āmaḥ § 18950	
	iti ha smāhurātreyaḍayo maharṣayaḥ § 18951	
AS.Utt.36.2	snigdhāḥ savarṇā grathitā nīrujā mudgasannibhāḥ § 18952	5
	piṭakāḥ kaphavātābhyām bālānāmajagallikā § 18953	
AS.Utt.36.3	yavaprakhyā yavaprakhyā tābhyām māṃsāsritā ghanā § 18954	
	avaktrā tvalajī vṛttāḥ stokapūyā ghanonnatāḥ § 18955	
	granthayaḥ pañca vā ṣaḍvā kacchapī kacchaponnatāḥ § 18956	10
AS.Utt.36.4	karnasyordhvam samantādvā piṭakā kaṭhinograruk § 18957	

- śālūkābhā panasikā śophasvalparujaḥ sthiraḥ | § 18958
hanusandhisamudbhūtastābhyāṃ pāṣāṅagardabhaḥ | |
§ 18959
- śālmālikaṅṭakākārāḥ piṭakāḥ sarujo ghanāḥ | § 18960 AS.Utt.36.5
5 medogarbhā mukhe śūnāṃ tābhyāṃ ca mukhadūṣikā
| | § 18961
- te padmakaṅṭakā jñeyā yaiḥ padmamiva kaṅṭakaiḥ | AS.Utt.36.6
§ 18962
- cīyate nīrujaiḥ śvetaiḥ śarīraṃ kaphavātajaiḥ | | § 18963
10 pittena piṭakā vṛttā pakvodumbarasannibhā | § 18964 AS.Utt.36.7
mahādāhajvarakarī vivṛtā vivṛtānanā | | § 18965
- gātreṣvantaśca vaktrasya dāhajvararujānvitāḥ | § 18966 AS.Utt.36.8
masūramātrāstadvarṇāstatsamjñāḥ piṭakā ghanāḥ | |
§ 18967
- tataḥ kaṣṭatarāḥ sphoṭā visphoṭākhyā mahārujāḥ | | AS.Utt.36.9
§ 18968
- yā padmakarṇikākārā piṭakā piṭakācitā | § 18969 AS.Utt.36.10
sā viddhā vātapittābhyāṃ tābhyāmeva ca gardabhī | |
§ 18970
- maṅḍalā vipulotsannā sarāgapiṭakācitā | | § 18971 AS.Utt.36.11
20 kakṣyeti kakṣāsanneṣu prāyo deśeṣu sānilāt | § 18972 AS.Utt.36.12
pittāt bhavanti piṭakāḥ sūkṣmā lājopamā ghanāḥ | |
§ 18973
- tādṛṣī mahatīvekā gandhanāmeti kīrtitā | | § 18974
25 gharmasvedaparīteṅge piṭakāḥ sarujo ghanāḥ | § 18975 AS.Utt.36.13
rājikāvarṇasamsthānapramāṇā rājikāhvayāḥ | | § 18976
- doṣaiḥ pittolbaṅairmandairvisarpati visarpavat | § 18977 AS.Utt.36.14
śopho 'pākastanustāmro jvarakṛjjālagardabhaḥ | | § 18978
- malaiḥ pittolbaṅaiḥ sphoṭā jvariṇo māṃsadāraṇāḥ | AS.Utt.36.15
30 § 18979
- kakṣyābhāgeṣu jāyante yegnyābhāḥ sāgnihoṇī | § 18980
pañcāhāt saptarātrādvā pakṣādvā hanti jīvitam | |
§ 18981
- trilingā piṭakā vṛttā jatrūrdhvamirivellikā | | § 18982 AS.Utt.36.16
35 vidārikandakaṭhinā vidārī kakṣavaṅkṣaṇe | | § 18983 AS.Utt.36.17
medonilakaphairgranthiḥ snāyumāṃsasirāśrayaiḥ | AS.Utt.36.18
§ 18984

	bhinno vasājyamadhvābhaṃ sravettatrolvaṇonilaḥ	
	§ 18985	
AS.Utt.36.19	māmmaṃ viśoṣya granthitāṃ śarkarāmupapādayet	
	§ 18986	
	durgandhiṃ rudhiraṃ klinnaṃ nānāvarṇaṃ tato ma-	5
	lāḥ § 18987	
	tāṃ srāvayanti nicitāṃ vidyāttaccharkarārbudam	
	§ 18988	
AS.Utt.36.20	pāṇipādatale sandhau jatrūrdhvaṃvopacīyate § 18989	
	valmīkavacchanaigranthistadvatbahvaṇubhirmukhaiḥ	10
	§ 18990	
	rugdāhakaṇḍūkledādhyairvalmīkosau samastajāḥ	
	§ 18991	
AS.Utt.36.21	śarkaronmathite pāde kṣate vā kaṇṭakādibhiḥ § 18992	
	granthiḥkīlavadutsanno jāyate kadaraṃ tu tat § 18993	15
AS.Utt.36.22	vegasandhāraṇādvāyurapāno 'pānasamśrayam § 18994	
	aṇūkaroti bāhyāntarmārgamasya tataḥ śakṛt § 18995	
	kr̥cchrānnirgacchati vyādhirayaṃ ruddhagudo mataḥ	
	§ 18996	
AS.Utt.36.23	kuryāt pittānilaṃ pākaṃ nakhamāṃse sarugjvaram	20
	§ 18997	
	cippamakṣatarogaṃ ca vidyādupanakhaṃ ca tam	
	§ 18998	
AS.Utt.36.24	kr̥ṣṇobhighātādrūkṣaśca kharaśca kunakho nakhaḥ	
	§ 18999	25
	duṣṭakardamasamsparsāt kaṇḍūkledānvitāntarāḥ § 19000	
	aṅgulyo 'lasamityāhuḥ tilāmāṃstilakālakān § 19001	
AS.Utt.36.25	kr̥ṣṇānavedanāṃstvaksthān maṣāṃstāneva connatān	
	§ 19002	
	maṣebhyastūnnatatarān carmakīlān sitāsītān § 19003	30
	tathāvidho jatumaṇiḥ sarujo lohitastu saḥ § 19004	
AS.Utt.36.26	kr̥ṣṇaṃ sitaṃ vā sahajaṃ maṇḍalaṃ lāñchanaṃ sa-	
	mam § 19005	
AS.Utt.36.27	śokakrodhādikupitādvātapittānmukhe tanu § 19006	
	śyāmalaṃ maṇḍalaṃ vyaṅgaṃ vaktrādanyatra nīlikā	35
	§ 19007	
AS.Utt.36.28	paruṣaṃ paruṣasparśaṃ vyaṅgaṃ śyāvaṃ ca mārutāt	
	§ 19008	

pittāttāmrāntamānīlaṃ śvetāntaṃ kaṇḍumatkaphāt |
§ 19009

raktādraktāntamātāmraṃ seṣaṃ cimicimāyate | | § 19010
vāyunodīritaḥ śleṣmā tvacaṃ prāpya viśuṣyati | § 19011 AS.Utt.36.29
5 tatastvagjāyate pāṇḍuḥ kramaṇa ca vicetanā | § 19012
alpakaṇḍūravikledā sā prasuptiḥ prasuptitaḥ | | § 19013
asamyagvamanodīrṇapittaśleṣmānannigrahaiḥ | § 19014 AS.Utt.36.30
maṇḍalānyatikaṇḍūni rāgavanti bahūni ca | § 19015
utkoṭhaḥ sonubandhastu koṭha ityabhidhīyate | | § 19016
10 proktāḥ ṣaḍtrimśadityete kṣudrarogā vibhāgaśaḥ | AS.Utt.36.31
§ 19017

yān vijñāya na sammuhyeccikitsāyāṃ cikitsakaḥ | |
§ 19018

iti ṣaṭtrimśo 'dhyāyaḥ | |

6.37 atha saptatrimśo 'dhyāyaḥ |

athātaḥ kṣudrarogapraṭiṣedhaṃ nāmādhyāyaṃ vyākhyā- AS.Utt.37.1
syāmaḥ | § 19020

iti ha smāhurātreṇyādayo maharṣayaḥ | | § 19021
ajagallikāmapakvāṃ jalaukobhirgrāhayet | § 19022 AS.Utt.37.2
5 yavakṣāraśuktisaurāṣṭrikalkaiśca lepayet | | § 19023
yavaprakhyādīn pāṣāṇagardabhāntān svedayitvā sura- AS.Utt.37.3
dārukuṣṭhamanaśśilāirlepayet | | § 19024
pakvāṃstu sahājagallikayā vranavadupācaret | § 19025 AS.Utt.37.4
mukhadūṣikāṃ lodhratuvarikābhyāṃ vā pradihyāt | AS.Utt.37.5
10 § 19026

vaṭapatranārikelaśuktibhyāṃ vā saindhavavacākṣibhe-
ṣajasiddhārthakairvā | § 19027

evamaśāntau chardayet | § 19028
lalāṭe ca sirāṃ vidhyet | | § 19029
15 padmakaṇṭakeṣu nimbāmbuvāntaṃ nimbodakasiddhaṃ AS.Utt.37.6
sarpīḥ sakṣaudraṃ pāyayet | § 19030
nimbāragvadhakaśāyeṇa codvartanam | | § 19031
vivṛtādīn jālagardabhāntanirivellikāṃ ca pittavisarpa- AS.Utt.37.7
vaccikitset | | § 19032
20 viśeṣato rājikāmapākaśarkarāmūrvākaṇṭakaśarkarābhiḥ AS.Utt.37.8
kṣīrapīṣṭAabhirlepayet | § 19033

	abhīkṣṇaṃ ca mrjāśīlanam § 19034	
	jālagardabhe dhātrīphalānyupayujīta § 19035	
AS.Utt.37.9	agnirohiṇīmapi pratyākhyāya pittavisarpadupācaret pakvāṃ tu madhuravargasiddhena sarpiṣāṃ ropayet § 19036	5
AS.Utt.37.10	vidārikāṃ jalavāsinībhirgrāhayitvā bilvamūlanagavr- ttikavarṣābhvajakarnaṇapalāśakalkena pralimpet § 19037 anupaśāmyantīm tvabhyajya svedayitvā vimlāpayet § 19038	
	pakvāṃ śastreṇa vidārya nimbatilapaṭolakalkena pra- cchādyā badhnīyāt § 19039	10
	kṣīrivṛkṣakadarakhadirakaṣāyo vraṇaprakṣālanam § 19040	
	śuddhāṃ madhurakaṣāyasamṣkṛtena tailena ropayet § 19041	15
AS.Utt.37.11	śarkarārbudaṃ medorbudavadupācaret § 19042	
AS.Utt.37.12	balmīkaṃ hastasya pādasya copariṣṭānmarmaṇi vā jā- taṃ pravṛddhamatibahucchidrāvṛtaṃ saśophaṃ ca varja- yet § 19043	
AS.Utt.37.13	atonyathā tu prāk kṛtaśuddheḥ śoṇitamapaharet § 19044	20
	saktupalalalavaṇaguḍūcyārevataśyāmādantīkulatthikā- mūrlelaipayet § 19045	
AS.Utt.37.14	pakve tu sarvāṃ gatiṃ duṣṭamāṃsāni ca śastreṇa sa- myakśodhayitvāgninā kṣāreṇa vā dahet § 19046	25
AS.Utt.37.15	suśuddhe tu vraṇe bhallātakamanaśśilāilākālānusā- ryagarucandanairnimbatailaṃ ropañārthaṃ śrapayet § 19047	
AS.Utt.37.16	kadaraṃ śastreṇotkṛtya snehena dahet § 19048	
AS.Utt.37.17	ruddhagude niruddhamaṇivaccikitsā § 19049	30
AS.Utt.37.18	cippaṃ śoṇitāvasekasamśodhanairupācaret § 19050 vyapagatoṣmāṇāñcainamuṣṇāmbunā pariṣicya yathā- yogaṃ śastreṇa parikartyāpanayet § 19051	
AS.Utt.37.19	tato rasāñjanarocanānepālītejohvākalkairamlapiṣṭaiḥ śo- dhayitvā kāleyakāgaruharidrārasāñjanasiddhenatailena ro- payet § 19052	35
	madhurakaṣāyasiddhena vā § 19053	
	alpāvaśiṣṭaṃ ca sarjarasacūrṇena pūrayet § 19054	

- kunakhamapi praduṣṭamevamevopakramet || § 19055 AS.Utt.37.20
 alasetvamlakāñjikāvasiktau caraṇau nimbatilapaṭolīk- AS.Utt.37.21
 āsīsarocanākalkenākalkenālepayet | § 19056
 nidigdhikārasasiddhena sarṣapatailenābhyajya rocanā-
 5 kāsīsamanaśśīlācūrṇaiḥ pratisārayet || § 19057
 tilakālakān maṣāṃśca sūryakāntenāgninā vā dahet kṣ- AS.Utt.37.22
 āreṇa vā | § 19058
 carmakaliṃ jatumaṇiṃ ca tadvacchastreṇotkrṭya ||
 § 19059
- 10 lāñcchanavyaṅganīlikāsu yathāsannāṃ sirāṃ vidhyet AS.Utt.37.23
 | § 19060
 kṣīrīvrkṣavalkakalkaiśca kṣīrapīṣṭairlepayet | § 19061
 balātibalāmadhukaharidrābhirvā | § 19062
 madhukāgarupayasyākāliyakairvā | § 19063
 15 taruṇakapitthatindukarajanībhirvā | § 19064
 amlikāmūlena vā | § 19065
 sūkaradaṃṣṭrayā vā madhughṛtayuktayā || § 19066
 viśeṣeṇa vyaṅgeṣvasṛksrāvapūrvamarjunaparipotairl- AS.Utt.37.24
 epaḥ | § 19067
- 20 kṣaudreṇa vā piṣṭā mañjiṣṭhā | § 19068
 ajākṣīreṇavādradāḍimatvak | § 19069
 tenaiva vā bālāmalakaṃ gomūtreṇa saptāhaṃ sthitam
 | § 19070
- 25 dadhimaṇḍena vā kāleyakalodhrotpalakiñjalkam |
 § 19071
 navanītena vā śvetāśvakhurajamaṣī || § 19072
 tatrāpi vātajeṣu devadārudurālabhābrhatīmañjiṣṭhā- AS.Utt.37.25
 mūrvāpāmārgatrāyantītrāyamāṇāśukanasābalāvidārīyava-
 badarakulatthabilvotpalaśatāvarīdarbhamūlakvāthe śṛṅg-
 30 īviḍaṅgagarbhaṃ ghṛtaṃ vipakvamadhobhaktaṃ pānam-
 abhyaṅgaṃ nāvanaṃ ca sāyaṃ yojayet || § 19073
 pralepaṃ ca nyagrodhadēvadāruharītakīpūtīkarañja- AS.Utt.37.26
 madanaphalacūrṇairghṛtayuktaiḥ | § 19074
 badaramajjākodravalājacūrṇena vā saghṛtena | § 19075
 35 śvetacamarāsthitālapatrīstanyamadhughṛtairvā || § 19076
 paitteṣu balāmadhukamāgadhdhikākṣīrakākōlīsvaguptā- AS.Utt.37.27
 phalakākamācītugāhvābhiḥ sapayaḥ sarpiḥ siddham pū-
 rvavat prayojayet || § 19077

- AS.Utt.37.28 mṛdvīkāśvetapākīkharjūraparūṣakasauvīrabadaradvi-
medāpunarnavakaśerukāpravālavidrumamṛṇālairvā sakṣ-
īraiḥ | | § 19078
- AS.Utt.37.29 upasnigdham cainamikṣurasenobhayato virecayet | |
§ 19079 5
- AS.Utt.37.30 kṛtarudhirāvasecanānetāmśca vyaṅgān madhukasāri-
vābalācandalodhrotpalairghṛtayuktairālepayet | § 19080
prapaunḍarīkamadhukapadmakanīlotpalasārivākadalī-
mūlapravālasuvarṇagairikairvā | § 19081
śītamadhuramannapānaṃ pravātamahaḥsvapnaṃ sa- 10
umanasyaṃ ca seveta | | § 19082
- AS.Utt.37.31 kaphajeṣu daśamūladevadāruharītakīśvadaṃṣṭrāmal-
akīkvāthe mustakuṣṭhaharidrāmaratarukalkaistadvat sā-
dhitam sarpistadvadevopayauñjīta | | § 19083
- AS.Utt.37.32 tuttharocanālodhrapriyaṅgukāleyakaiḥ samadhughṛt- 15
airlepaḥ | § 19084
devadārusaralabalāśigrumūlairvā | § 19085
manaśśilātuttharasāñjanairvā | § 19086
mṛdunā vā kṣāreṇa daśamātrāḥ pralepaḥ | | § 19087
- AS.Utt.37.33 raktajeṣu kṣīrasarpiḥsnigdhasya sirāṃ visrāvayet | 20
§ 19088
vamanavirecane ca pittavat kuryāt | § 19089
ālepaścāsyā candanamadhukakalkena ghṛtavatā | § 19090
sarjarasanīlotpalaśāṅkhavetasakadalīmūlamūrvāmadhu-
kakalkena vā | | § 19091 25
- AS.Utt.37.34 prasuptau vātakuṣṭhoktakramo 'nte cāgninā dāhaḥ | |
§ 19092
- AS.Utt.37.35 utkoṭhe pittaśleṣmaharo vidhiḥ sakṣāralavaṇaṃ ca tai-
lamabhyaṅgaḥ | § 19093
koṭhe kuṣṭhacikitsitamīkṣeta | | § 19094 30
iti saptatrimśo 'dhyāyaḥ | |

6.38 atha aṣṭatrimśo 'dhyāyaḥ |

- AS.Utt.38.1 athāto guhyarogavijñānīyaṃ nāmādhyāyaṃ vyākhyāsyā-
maḥ | § 19096
iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ | | § 19097

- strīvyavāyanivṛttasya sahasā bhajatothavā | § 19098 AS.Utt.38.2
 doṣādhyuṣitasāṅkīrṇamalināṅurajaḥpathām || § 19099
 anyayonimanicchantīmagamyāṃ navasūtikām | § 19100 AS.Utt.38.3
 tṛṣitam spr̥śatastoyam ratānteṣvapi naiva vā || § 19101
 5 vivardhayiṣayā tīkṣṇān pralepādīn prayacchataḥ | AS.Utt.38.4
 § 19102
 muṣṭidantanakhotpīdāviṣavacchūkapātanaīḥ || § 19103
 veganigrahadīrghātikharaśaṣpavighaṭṭanaīḥ | § 19104 AS.Utt.38.5
 doṣā duṣṭā gatā guhyam trayoviṃśatimāmayān ||
 10 § 19105
 janayantyupadaṃsādīn upadaṃso 'tra pañcadhā | AS.Utt.38.6
 § 19106
 pṛthagdoṣaiḥ sarudhiraiḥ samastaiśca atra mārutāt |
 § 19107
 15 meḍhraśopho rujaścitrāḥ stambhastvakparipoṭanam
 || § 19108
 pakvodumbarasaṅkāsam pittena śvayathurjvaraḥ || AS.Utt.38.7
 § 19109
 śleṣmaṇā kaṭhinaḥ snigdhaḥ kaṇḍūmāñchītalō guruḥ AS.Utt.38.8
 20 || § 19110
 śoṇitenāsitasphoṭasambhavosrasrutirjvaraḥ || § 19111 AS.Utt.38.9
 tīvrārugāśupacanaṃ daraṇam kṛmisambhavaḥ || § 19112 AS.Utt.38.10
 yāpyo raktodbhavasteṣām mṛtyave sannipātajaḥ || AS.Utt.38.11
 § 19113
 25 jāyante kupitairdoṣairguhyāsr̥kpiśītāśrayaiḥ | § 19114 AS.Utt.38.12
 antarbahirvā meḍhrasya kaṇḍūlā māṃsakīlakāḥ ||
 § 19115
 picchilāsrasravā yonau tadvacca chatrasannibhāḥ | AS.Utt.38.13
 § 19116
 30 terśāṃsyupekṣayā ghnanti meḍhrapuṃstvabhaḡāta-
 rvam || § 19117
 guhyasya bahirantarvā piṭakāḥ kapharaktajāḥ | § 19118 AS.Utt.38.14
 sarṣapāmānasamsthānā ghanāḥ sarṣapikāḥ smṛtāḥ ||
 § 19119
 35 piṭakā bahavo dīrghā dīryante madhyataśca yāḥ | § 19120 AS.Utt.38.15
 so 'vamanthaḥ kaphāsṛgbhyām vedanāromaharṣavān
 || § 19121
 kumbhīkā raktapittotthā jāmbavāsthinibhāśujā || § 19122 AS.Utt.38.16

AS.Utt.38.17	alajīm mehavadvīdyāt uttamām raktapittajām § 19123 piṭakām māṣamudgābhām piṭakā piṭakācitā § 19124 karṇikā puṣkarasyeva jñeyā puṣkariketi sā § 19125	
AS.Utt.38.18	pāṇibhyām bhṛśasaṃvyūḍhe saṃvyūḍhapītakā bhavet § 19126	5
AS.Utt.38.19	mṛditam mṛditam vastu saṃrabdham vātakopataḥ § 19127	
AS.Utt.38.20	viṣamā kaṭhinā bhugnā vāyunāsthīlikā smṛtā § 19128	
AS.Utt.38.21	vimardanādiduṣṭena vāyunā carma medhrajam § 19129 nivartate sarugdāham kvacit pākam ca gacchati	10
AS.Utt.38.22	piṇḍitam kuthitam carma tatpralambamadhmaṇeḥ § 19131 nivr̥ttasaṃjñam sakapham kaṇḍūkāṭhinyavattu tat	15
AS.Utt.38.23	durūḍham sphuṭitam carma nirdiṣṭamavapāṭikā § 19133	
AS.Utt.38.24	vātena dūṣitam carma maṇau saktam ruṇaddhi cet § 19134 sroto mūtram tatobhyeti mandadhāramevadanam	20
AS.Utt.38.25	maṇervikāsarodhaśca sa niruddhamaṇirgadaḥ § 19136 liṅgam śūkairivākīrṇam grathitākhyam kaphodbha- vam § 19137	
AS.Utt.38.26	śūkadūṣitaraktotthā sparśahānistadāhvayā § 19138	25
AS.Utt.38.27	chidrairaṇumukhairyattu mehanam sarvataścitam § 19139 vātaśoṇitakopena tam vidyācchataponakam § 19140	
AS.Utt.38.28	pittāsṛgbhyām tvacaḥ pākastvakpāko jvaradāhavān § 19141	30
AS.Utt.38.29	māṃspākaḥ sarvajah sarvavedano māṃsaśātanah § 19142	
AS.Utt.38.30	sarāgairasitaiḥ sphoṭairvedanābhiśca pīḍitam § 19143 mehanam vedanā cogrā tam vidyādasṛgarbudam § 19144	35
AS.Utt.38.31	māṃsārbudam prāguditam vidradhiśca tridoṣajah § 19145	
AS.Utt.38.32	kṛṣṇāni bhūtvā māṃsāni viśīryante samantataḥ § 19146	

- pakvāni sannipātena tān vidyātilakālakān | | § 19147
 māṃsotthamarbudam pākaṃ vidradhiṃ tilakālakān | AS.Utt.38.33
 § 19148
- 5 caturō varjayedoṣāṃ śeṣān śīghramupācāret | | § 19149
 viṃṣatirvyāpado yonerjāyante duṣṭabhojanāt | § 19150 AS.Utt.38.34
 viṣamasthāṅgaśayanabhṛśamaithunasevanaiḥ | § 19151
 duṣṭārtavādapadravyairbījadoṣeṇa daivataḥ | | § 19152
 yonau kruddho 'nilaḥ kuryādruktodāyāmasuptatāḥ | AS.Utt.38.35
 § 19153
- 10 pipīlikāsr̥ptimiva stambhaṃ karkaśatāṃ svanam | |
 § 19154
- phenilāruṇakṛṣṇālpatanurūksārtavasrutim | § 19155 AS.Utt.38.36
 bhraṃsaṃ vaṅkṣaṇapārśvādau vyathāṃ gulmaṃ kra-
 meṇa ca | § 19156
- 15 tāṃstāṃśca svān gadān vyāpadvātikī nāma sā smṛtā | |
 § 19157
- saivāticaraṇā śophasamyuktāativyavāyataḥ | | § 19158 AS.Utt.38.37
 maithunādatibālāyāḥ pṛṣṭhajaṅghoruvāṅkṣaṇam | § 19159 AS.Utt.38.38
 rujan sandūṣayedyonim vāyuh prakcaraṇeti saḥ | |
 20 § 19160
- vegodāvartanādyonim prapīdayati mārutaḥ | § 19161 AS.Utt.38.39
 sā phenilaṃ rajaḥ kṛcchrādudāvṛttaṃ vimuñcati | |
 § 19162
- 25 iyaṃ vyāpadudāvṛttā jātaghnī tu yadānilaḥ | § 19163 AS.Utt.38.40
 jātaṃ jātaṃ sutam hanti raukṣyādduṣṭārtavodbhavam
 | | § 19164
- atyāsitāyā viṣamaṃ sthitāyāḥ surate marut | § 19165 AS.Utt.38.41
 annenotpīḍito yoneḥ sthitaḥ srotasi vakrayet | § 19166
 sāsthimāṃsaṃ mukhaṃ tivrarujaṃantarmukhīti sā | |
 30 § 19167
- vātalāhārasevinyāṃ jananyāṃ kupitonilaḥ | § 19168 AS.Utt.38.42
 striyā yonimaṇudvārāṃ kuryāt sūcimukhīti sā | | § 19169
 vegarodhādṛtau vāyurduṣṭo viṇmūtrasaṅgraham | AS.Utt.38.43
 § 19170
- 35 karoti yonīśoṣaṃ ca śuṣkākhyā sātivedanā | | § 19171
 ṣaḍahāt saptarātrādvā śukraṃ garbhāśayānmarut | AS.Utt.38.44
 § 19172
- vamet saruṇnīrujo vā yasyāṃ sā vāminī matā | | § 19173

AS.Utt.38.45	yonau vātopataptāyāṃ strīgarbhe bījadoṣataḥ § 19174 nṛdveṣiṇyastanī ca syāt ṣaṇḍasaṃjñānupatramā § 19175	
AS.Utt.38.46	duṣṭo viṣṭabhya yonyāsyāṃ garbhakoṣṭhaṃ ca māru- taḥ § 19176	5
	kurute vivṛtāṃ srastāṃ vātikīmiva duḥkhitāṃ § 19177 utsannamāṃsāṃ tāmāhurmahāyonim mahārujam § 19178	
AS.Utt.38.47	yathāsvairdūṣaṇairduṣṭaṃ pittaṃ yonisamāśritam § 19179	10
	karoti dāhapākoṣāpūtīgandhajvarānvitāṃ § 19180 bhṛsoṣṇabhūrikuṇapanīlapītāsītārtavām § 19181	
AS.Utt.38.48	sā vyāpat paittikī raktayonyākhyāsṛgatisruteḥ § 19182	
AS.Utt.38.49	kaphobhiṣyandibhiḥ kruddhaḥ kuryādyonimaveda- nām § 19183	15
	śatilāṃ kaṇḍulāṃ pāṇḍu picchilāṃ tadvidhasrutim § 19184	
	sā vyāpacchlaiṣmikī # § 19185	
AS.Utt.38.50	vātapittābhyāṃ kṣīyate rajaḥ § 19186 sadāhakārśyavaivarṇyaṃ yasyāṃ sā lohitaḥṣayā § 19187	20
AS.Utt.38.51	pittalāyā nṛsaṃvāse kṣavathūdgāradhāraṇāt § 19188 pittayuktena marutā yonirbhavati dūṣitā § 19189	
AS.Utt.38.52	śūnā sparśāsahā sarpirnīlapītāsṛavāhinī § 19190 bastikukṣigurutvātisārārocakakāriṇī § 19191	25
	śreṇivaṅkṣaṇaruktodajvarakṛtsā pariplutā § 19192	
AS.Utt.38.53	vātaśleṣmāmayavyāptā śvetapicchilavāhinī § 19193	
AS.Utt.38.54	upaplutā smṛtā yoniḥ viplatākhyā tvadhāvanāt § 19194 sañjātajantuḥ kaṇḍulā kaṇḍvā cātiratipriyā § 19195	
AS.Utt.38.55	akālavāhanādvāyūḥ śleṣmaraktavimūrcchitaḥ § 19196 karṇikāṃ janayedyonau rajomārganirodhinīm § 19197	30
AS.Utt.38.56	sā karṇinī tribhirdoṣairyonigarbhāśayāśritaiḥ § 19198 yathāsvopadravakarairvyāpat sā sānnipātikī § 19199	
AS.Utt.38.57	iti yonigadā nārī yaiḥ śukraṃ na pratīcchati § 19200 tato garbhaṃ na nṛhṇaṇāti rogāṃścāpnoti dāruṇān § 19201	35
	asṛgdarārśogulmādīnābādhāṃścānilādibhiḥ § 19202 iti aṣṭatrimśo 'dhyāyaḥ	

6.39 atha ekonacatvāriṃśo 'dhyāyaḥ |

- athāto guhyarogapratishedhaṃ nāmādhyāyaṃ vyākhyāsy- AS.Utt.39.1
 āmaḥ | § 19204
- iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ | | § 19205
- upadaṃśeṣūtpannamātreṣu pākaparihārārthaṃ me- AS.Utt.39.2
 5 dhramadhye sirāṃ vidhyet | § 19206
- ubhayataścāsyā vidhivaddoṣānapaharedviśeṣato virec-
 anena | § 19207
- tadayogyasya tvatyucchritānāsthāpanena | | § 19208
- yathādoṣaṃ cālepasekādīnaviratam vidadhyāt | § 19209 AS.Utt.39.3
- 10 evaṃ sadya eva ruktodaśopharāgasamrambhā nivarta-
 nte | | § 19210
- pakveṣu tu tu śastramavacārayet | § 19211 AS.Utt.39.4
- saghr̥takṣaudraśarkareṇa tilakalkenālepayet | § 19212
- api ca | | § 19213
- 15 jambvāmrasumanonīpaśvetakāambojikāṅkurān | § 19214 AS.Utt.39.5
- sallakībadarībilvapalāśatiniśodbhavāḥ | | § 19215
- tvacaḥ kṣīridrumāṇaṃ ca triphalāṃ ca pacejjale | § 19216 AS.Utt.39.6
- sa kvāthaḥ kṣālanam tena pakvam tailam ca ropanam
 | § 19217
- 20 gojīvidaṅgamadhukasarvagandhaiśca peṣitaiḥ | | § 19218
- tutthagaurikalodhrailāmanohvālarasāñjanaiḥ | § 19219 AS.Utt.39.7
- hareṇupuṣpakāsīsasaurāṣṭrīlavanottamaiḥ | § 19220
- lepaḥ kṣaudradrutaiḥ sūkṣmairupadaṃśavraṇāpahaḥ
 | | § 19221
- 25 dārvītvakṣāṅkhatār̥kṣyotthalākṣāgokṣīravidrasaiḥ | § 19222 AS.Utt.39.8
- sakṣaudratailasarpirbhirlepaḥ śreṣṭho vraṇe 'thavā |
 § 19223
- lākṣādrākṣātasīkṣaudraiḥ kṣaudraśaileyatār̥kṣyajaiḥ | |
 § 19224
- 30 kapāle triphalādagdhā saghr̥tā ropanī param | | § 19225 AS.Utt.39.9
- sāmānyam sādhanamidam vātikam tu pralepayet | AS.Utt.39.10
 § 19226
- apakvam kuṣṭhayaṣṭyāhvasuradārūpunarnavaiḥ | | § 19227
- snigdhoṣṇairlohasaralarāsnāpūṇḍrāhvasaṃyutaiḥ | § 19228 AS.Utt.39.11
- 35 athavā niculairāṇḍabījagodhūmacikkasaiḥ | | § 19229
- gairikāñjanamañjiṣṭhāmadhukośīrapadmakaiḥ | § 19230 AS.Utt.39.12

	sacandanotpalaiḥ śītairghṛtādhyaiḥ pittasambhavam § 19231	
AS.Utt.39.13	padmotpalamṛṇālairvā sasarjārjunavetasaiḥ § 19232	
	secayecca ghṛtakṣīraśarkarekṣumadhūdakaiḥ § 19233	
AS.Utt.39.14	dhavasālāśvakarṇājakarṇatvagbhiḥ kaphotthitam § 19234 ₅	
	surāpiṣṭābhirusṇābhiḥ satailābhiḥ pralepayet § 19235	
AS.Utt.39.15	rajanyati viṣāmustasaralāmaradārubhiḥ § 19236	
	sapatrapāthāpattūrirathavā śleṣmasambhavam § 19237	
AS.Utt.39.16	na ca yāti yathā pākaṃ prayateta tathā bhṛśam § 19238	
	pakvaiḥ snāyusirāmāmsaiḥ prāyo naśyati hi dhvajaḥ 10	
	§ 19239	
AS.Utt.39.17	upadaṃśadvaye śiṣṭe pratyākhyāyācaret kriyām	
	§ 19240	
AS.Utt.39.18	arśāmsi yathāyogaṃ śuddhadehasya śastrakṣārāgni- bhiḥ sādhayet § 19241	15
	upadaṃśoktā cātra rasakriyā lepaḥ § 19242	
AS.Utt.39.19	sarṣapikāṃ vilikhya kaṣāyairavacūrṇayet § 19243	
	taireva ca tailaṃ vṛṇaropaṇaṃ kuryāt § 19244	
AS.Utt.39.20	avamanthe jalaukaso yojayet § 19245	
	pakvabhinnāṃ dhavatindukasallakīpataṅgasarjākṛtena tailena ropayet § 19246	20
AS.Utt.39.21	tadvat kumbhīkāmupacaret § 19247	
	lodhratindukatripthalākṛtastu lepastailaṃ ca ropāṇam § 19248	
AS.Utt.39.22	alajīṃ srutaraktāṃ kaṣāyairavacūrṇayet § 19249	25
	teṣveva ca tailaṃ vṛṇaropaṇārthaṃ kurvīta § 19250	
AS.Utt.39.23	uttamāṃ piṭakāṃ śastreṇa cchitvā kaṣāyacūrṇaprade- hairmadhumādbhirupācaret § 19251	
AS.Utt.39.24	puṣkarikāsaṃvyūdhāsparśahānitvakpākeṣu pittavisa- rpokto vidhiḥ § 19252	30
AS.Utt.39.25	mṛditaṃ koṣṇena balātailena pariṣecayet § 19253	
	madhuradravyakalkaiśca sukhoṣṇairghṛtasnigdhairu- panāhayet § 19254	
AS.Utt.39.26	aṣṭhīlikāṃ jalaukobhirgrāhayet § 19255	
	tathānupaśame śleṣmagranthimiva śastreṇoddharet 35	
	§ 19256	
AS.Utt.39.27	nivṛttaṃ sarpiṣābhyajya svedayet § 19257	

- svinnamupanāhayettrirātram pañcarātram vā sālval-
ena | § 19258
- tato bhūyaḥ svedayitvā ghr̥tenābhyajya śanaiḥ śanaiśc-
arma samānayan maṇimavapīḍayet | § 19259
- 5 pīḍayetvā ca punarupanāhayet | § 19260
snigdhoṣṇaṃ cānnapānam || § 19261
avapāṭikāyāmapyayaṃ vidhiḥ || § 19262 AS.Utt.39.28
niruddhamāṇau suvarṇādikṛtāṃ dārujāṃ vā jatusṛ- AS.Utt.39.29
tāṃ nāḍīmubhayatodvārāṃ snehābhyaktāṃ srotasi praṇi-
10 dhāya sūkaraśiṃśumārayerwasayāmajiñā vā pariṣecayet |
§ 19263
- cakratailena vā | § 19264
vātahasiddhena vā trivṛtena | § 19265
ṛṭīye ṛṭīye cāhani nāḍiṃ pīnatarāṃ vidadhyāt | § 19266
- 15 evamasya srotodvārāṃ vivardhayet snigdhaṃ cāhāraṃ
bhojayet | § 19267
evamanupaśāntau śastreṇa sevanīm parihr̥tya dārayi-
tvā sadyaḥkṣatavadupācaret || § 19268
- 20 grathitaṃ nāḍīsvedena svedayitvā snigdhoṣṇairupan- AS.Utt.39.30
āhayet | § 19269
śataponakaṃ likhitvā kaṣāyacūrṇaiḥ sakṣaudrairlepa-
yet | § 19270
vidāryādisiddhena ca tailena ropayet śarkarārbude ra-
ktavidradhivat sādhanam || § 19271
- 25 sarveṣu ca yathāsvamantaḥśuddhiṃ kaṣāyalepaghr̥ta- AS.Utt.39.31
tailarasakriyācūrṇaśodhanaropaṇān vidadhyāt || § 19272
yonivyāpadi tu vāṭikyāṃ lavaṇatailāktāṃ yoniṃ piṇḍ- AS.Utt.39.32
anāḍīkumbhīprabhṛprabhṛtibhiḥ svedayet | § 19273
tataḥ sukhoṣṇāmbupariṣiktasarvagātrāṃ jāṅgalarasai-
30 rbhojayet || § 19274
balādronadvayaniryūhe payasyāsālaparṇīmāgadhikā- AS.Utt.39.33
śatāvarīkākanāsāsrāvaṇīśarkarājīvanīyagarbhaṃ kṣīracat-
urguṇaṃ ghr̥tatailāḍhakaṃ sādhayet tatpānāt sarvān vā-
tapittavikārānapohati garbhajananaṃ ca || § 19275
- 35 śatāvarītriphalāguḍūcīkāśmaryamṛdvīkākāsamarda- AS.Utt.39.34
kaparūṣakaharidrādvayasahacaraśukanāsāpunarnavaiḥ kā-
rṣikairghṛtaprasthaḥ siddhaḥ pīto vātajān yonirogānapoh-
ati garbhajananaśca || § 19276

- AS.Utt.39.35 saindhavavacopakauñcikāpippalīvr̥ṣakayavakṣārājamodā-
jājīsitopalācitrakacūrṇo madirālulitaḥ sarpiṣā saṃyāvīk-
ṛtya bhakṣito yonipārśvabāstivedanārśogulmahṛdrogaha-
raḥ || § 19277
- AS.Utt.39.36 śūle vr̥ṣakarāsnāgokṣurakaśṛtaṃ payaḥ pibet | § 19278 5
vr̥ṣakamātuluṅgamūlamadayantikāsaindhavapippalīkr̥-
ṣṇajīrakakalkaṃ vā madyena | § 19279
tenaivacārjakamūlaṃ bilvayuktaṃ vā pippalī yuktaṃ
vā | § 19280
sauvarcalopakauñcikāpippalīrvā madyenāvantisomena 10
vā || § 19281
- AS.Utt.39.37 dantītriphalaguḍūcīkvāthaḥ sukhoṣṇo yoneḥ pariṣe-
kaḥ || § 19282
- AS.Utt.39.38 kuṣṭhatagaradevadāruvārtākinīsaindhavaiḥ sādhitam
tailam picunā dhārayet || § 19283 15
- AS.Utt.39.39 rāsnāmālatīcchinnaruhāmadhukabalāvyāghrīdevadā-
rucitrakayūthikāmūlaiḥ karṣāmśaistailaprasthaḥ samūtro
dviguṇapayasā vipakvaḥ picunā praṇīto 'nilārtiharaḥ ||
§ 19284
- AS.Utt.39.40 bastikarma cābhīṣṇam svedaṃ ca prayojayedviśeṣato 20
vātaharaiḥ sukumārabalātailaśirīṣatailaiḥ śatapākasahasra
pākaiścānuvāsanamuttarabastiṃ ca | § 19285
eṣa kramo viśeṣeṇa yonervedanākārkaśyastambhasra-
msasparśāhānighnaśca || § 19286
- AS.Utt.39.41 aticaraṇādiṣu sarvāsvanilajāsveyameva kramaḥ || 25
§ 19287
- AS.Utt.39.42 dhārayeccāticaraṇāya yavagodhūmakiṇvakuṣṭhaśatapu-
ṣpāśryāhvīprayadgubalākhukarṇīkalkakṛtāmutmārikām ||
§ 19288
- AS.Utt.39.43 prākcarāṇāśuṣkāviplutākarnīniṣutailamuttarabastiṃ da- 30
dyāt || § 19289
- AS.Utt.39.44 dhārayecca viplutāyām gomatsyānyatarapittenaikavi-
mśatikṛtvo bhāvitān kṣaumanaktakān kiṇvaṃ vā māḥṣik-
ayuktamevamasyāḥ srotāṃsi viśudhyanti kaṇḍūkledaśo-
phāśca nivartante || § 19290 35
- AS.Utt.39.45 karṇinyām tu kuṣṭhārkapallavapippalīsaindhavairba-
stamūtrapiṣṭairvartim kṛtvā dhārayet | § 19291
śleṣmaharam ca sarvaṃ kuryāt || § 19292

- udāvṛttāyāmānūpamāṃsarasāḥ kṣīraṃ svedo daśamū- AS.Utt.39.46
latrivṛtākṣvāthakalkāsiddhaśca snehaḥ pānānuvāsanottar-
abastiṣu | § 19293
- 5 yonisraṃse ca mahāyoniprabhṛtiṣveṣa eva vidhiḥ ||
§ 19294
- jātaghnīraktayoniraktakṣayāsu kuṭAjakāśmaryakvāth- AS.Utt.39.47
asiddham sarpiruttarabastau dadyāt | § 19295
- athavā mṛgājāvivarāharudhirāmladadhimadhughṛtā-
nīti | § 19296
- 10 bhavati cātra || § 19297
- snehana svedabastyādi vātalāsvanilāpaham | § 19298 AS.Utt.39.48
- kārayedraktapittaghnam śītaṃ pittakṛtāsu ca || § 19299
- śleṣmalāsu ca rūkṣoṣṇam karma kuryādyathāyatham | AS.Utt.39.49
§ 19300
- 15 sannipāte vimiśraṃ tu saṃsrṣṭāsu ca kārayet || § 19301
- snigdhasvinnām tathā yoniṃ duḥsthitām sthāpayet sa- AS.Utt.39.50
mām | § 19302
- pāṇinā namayet jihmām saṃvṛtām prathayet punaḥ ||
§ 19303
- 20 praveśayennissṛtām ca vivṛtām parivartayet | § 19304 AS.Utt.39.51
- sthānāpavṛttā yonirhi śalyabhūtā striyā matā || § 19305
- sarvām vyāpanayoniṃ ca karmabhirvamanādibhiḥ | AS.Utt.39.52
§ 19306
- mṛdubhiḥ pañcabhirnārīm snigdhasvinnāmupācaret
25 || § 19307
- sarvataḥ suviśuddhāyāḥ śeṣam karma vidhīyate | AS.Utt.39.53
§ 19308
- bastyabhyaṅgapariṣekapralepapicudhāraṇam || § 19309
- hiṃsrākalkam samīrārtau koṣṇamabhyajya dhārayet | AS.Utt.39.54
30 § 19310
- pañcavalkasya pittārtau śyāmādīnām kaphāturā ||
§ 19311
- vāminyāplutayoścaiva svedayitvā prayojayet | § 19312 AS.Utt.39.55
- tarpaṇam snehpicubhirbhojanam cānilāpaham ||
35 § 19313
- sallakījīṅgiṅjambūdhavatvakpañcavalkalaiḥ | § 19314 AS.Utt.39.56
- kaṣāyaiḥ sādhitāt snehāt paryupaplutayoḥ picum ||
§ 19315

AS.Utt.39.57	kulīrasūkaravasā sarpirbhirmadhuraiḥ śṛtaiḥ § 19316 pūrayitvā mahāyonim badhnīyāt kṣaumanaktakaiḥ § 19317	
AS.Utt.39.58	prastrastāṃ sarpiṣābhyajya kṣīrasvinnāṃ praveśayet § 19318	5
AS.Utt.39.59	badhnīyādveśavārasya piṇḍenāmūtrakālataḥ § 19319 yacca vātavikārāṇāṃ karmoktaṃ tacca kārayet § 19320 sarvavyāpatsu matimān mahāyonyāṃ viśeṣataḥ § 19321	
AS.Utt.39.60	nahi vātādrte yonirvanitānāṃ praduṣyati § 19322	
AS.Utt.39.61	ato jitvā tamanyasya kuryāddoṣasya bheṣajam § 19323 pittalānāṃ tu yonīnāṃ sekābhyaṅgapicukriyāḥ § 19324 śītāḥ pittajitaḥ kāryāḥ snehanārthaṃ ghṛtāni ca § 19325	10
AS.Utt.39.62	śatāvarīmūlatulācatuṣkāt kṣuṇṇapīḍitāt § 19326	
AS.Utt.39.63	rasena kṣīratulyena pācayeta ghṛtāḍhakam § 19327 jīvanīyaiḥ śatāvaryā mṛdvīkābhiḥ parūṣakaiḥ § 19328 piṣṭaiḥ priyālaiścākṣāṃśairmadhukārddhapalānvitaiḥ § 19329	15
AS.Utt.39.64	siddhaśīte tu madhunaḥ pippalyāśca palāṣṭakam § 19330	20
AS.Utt.39.65	śarkarāyā daśapalaṃ kṣipelliḥyāt picuṃ tataḥ § 19331 yonyasṛkṣukradoṣaghaṇaṃ vṛṣyaṃ puṃsavanaṃ pa- ram § 19332 kṣataṃ kṣayamasṛkpittaṃ kāsaṃ śvāsaṃ halīmakam § 19333	25
AS.Utt.39.66	kāmilāṃ vātarudhiraṃ visarpaṃ hṛcchirograham § 19334	
AS.Utt.39.67	apasmārārditāyāmamadonmādāṃśca nāśayet § 19335 evameva payassarpirjīvanīyopasādhitam § 19336 garbhadaṃ pittajānāṃ ca rogāṇāṃ paramaṃ hitam § 19337	30
AS.Utt.39.68	raktayonyāmasṛgvarṇairanubandhamavekṣya ca § 19338 yathādoṣodayaṃ yuñjyādraktasthāpanamauśadham § 19339	
AS.Utt.39.69	tilacūrṇaṃ dadhi ghṛtaṃ phāṇitaṃ saukarī vasā § 19340	35
	kṣaudrayuktaṃ jayet pītaṃ vātottaramasṛgdaram § 19341	

- varāhasya raso medhyaḥ sakaulatthaśca tadguṇaḥ | AS.Utt.39.70
 § 19342
- patrakalko ghr̥te bhr̥ṣṭo rājādanakapitthayoḥ | § 19343
 śarkarākṣaudrayaṣṭyāhvānāgaraiśca yutaṃ dadhi ||
 5 § 19344
- payasyotpalaśālūkabisakālīyavārijam | § 19345 AS.Utt.39.71
 sapayaśśarkarākṣaudraṃ rakte pittottare pibet || § 19346
 taṇḍulīyakamūlaṃ vā sakṣaudraṃ taṇḍulāmbhasā | AS.Utt.39.72
 § 19347
- 10 satārksyaśailaṃ lākṣaṃ vā chāgena payasā pibet |
 § 19348
- vāsāghṛtaṃ mahātiktaṃ raktapittahitañca yat || § 19349
 madhukaṃ triphalāṃ lodhraṃ mustaṃ saurāṣṭrikāṃ AS.Utt.39.73
 madhu | § 19350
- 15 madyairnimaguḍūcyau ca kaphaje 'sṛgdare pibet ||
 § 19351
- pāthāṃ jambvāmrayorasthi śilodbhedāṃ rasāñjanam | AS.Utt.39.74
 § 19352
- 20 ambaṣṭhāṃ śālmalīpicchāṃ samaṅgāṃ vatsakatvacam
 || § 19353
- bālhīkabilvātiviṣālodhratoyadagairikam | § 19354 AS.Utt.39.75
 śuṅṭhīmadhūkamācīkaraktacandanakaṭṭphalam || § 19355
 kaṭvaṅgavatsakānantādihātakīmadhukārjunam | § 19356 AS.Utt.39.76
 puṣye gṛhītvā sañcūrṇya sakṣaudraṃ taṇḍulāmbunā
 25 || § 19357
- pibedarśasvatīsāre raktaṃ yaccopaveśyate | § 19358 AS.Utt.39.77
 doṣā jantukṛtā ye ca bālānāṃ tāṃśca nāśayet || § 19359
 yonidoṣaṃ rajodoṣaṃ śyāvaśvetāruṇāsitam | § 19360 AS.Utt.39.78
 cūrṇaṃ puṣyānugaṃ nāma hitamātreypūjitam ||
 30 § 19361
- sarveṣu garbhasrāvoktaṃ pradareṣu praśasyate || AS.Utt.39.79
 § 19362
- raktakṣayāyāṃ kṣīraṃ ca jīvanīyaśṛtaṃ pibet || § 19363 AS.Utt.39.80
 yonyāṃ balāsaduṣṭāyāṃ vartih saṃśodhane hitā | AS.Utt.39.81
 35 § 19364
- vārāhe bahuśaḥ pitte bhāvitairnaktakaiḥ kṛtā || § 19365
 bhāvitaṃ payasārkasya māśacūrṇaṃ sasaindhavam | AS.Utt.39.82
 § 19366

	vartiḥ kṛtā kṣaṇaṃ dhāryā sektavyānusukhāmbunā	
	§ 19367	
AS.Utt.39.83	pippalīmāṣamaricaśatāhvākuṣṭhasaindhavaiḥ § 19368	
	pradeśinyaṅgulītulyā vartiryoniviśodhanī § 19369	
AS.Utt.39.84	udumbaraśalāṭunāṃ droṇaṃ droṇembhasaḥ pacet 5	
	§ 19370	
	sapañcavalkatilakamālatīnimbapallave § 19371	
AS.Utt.39.85	niśāsthite jale tasmimṣtailapraṣthaṃ vipācayet § 19372	
	palāśāsālmālākṣādhavaniryāsavalkalaiḥ § 19373	
AS.Utt.39.86	piṣṭairiyuktaṃ tataḥsnehapicuṃ yonau nidhāpayet 10	
	§ 19374	
	saśakraraiḥ kaṣāyaiśca śītaiḥ kurvīta secanam § 19375	
AS.Utt.39.87	picchilā vivṛtā yoniścirađuṣṭā tu dāruṇā § 19376	
	saptāhācchudhyati kṣipramapatyaṃ ca samaśnute	
	§ 19377	15
AS.Utt.39.88	udumbarasya dugdhena ṣaṭkṛtvo bhāvitātilāt § 19378	
	tailaṃ kvāthena tasyaiva kāryaṃ dhāryaṃ ca pūrvavat	
	§ 19379	
AS.Utt.39.89	dhātakyāmalakīpatrasrotojamadhukotpalaiḥ § 19380	
	jambvāmrasārakāsīsalodhrakaṭphalatindukaiḥ § 19381	20
AS.Utt.39.90	saurāṣṭrikādāḍimatvagudumbaraśalāṭubhiḥ § 19382	
	akṣamātrairajāmūtre kṣīre ca dviguṇe pacet § 19383	
AS.Utt.39.91	tailapraṣthaṃ tadabhyaṅgapicubastiṣu yojayet § 19384	
	śūnottānonnatā stabdhā picchilā srāviṇī tathā § 19385	
	viplutopaplutā yoniḥ sidhyet sasphoṭaśūlinī § 19386	25
AS.Utt.39.92	arkanimbāmraakośāmrabilvabūkadhavodbavaiḥ § 19387	
	karīrajiṅgiṇinambūkarañjārjunāśigrujaiḥ § 19388	
AS.Utt.39.93	palāśasidhrakotthaiśca kaṣāyairdhāvanaṃ param	
	§ 19389	
	śuktasīdhumadhūnmiśrairyoneḥ srāvanivāraṇam	30
	§ 19390	
AS.Utt.39.94	kuryāt satakragomūtraśuktairvā triphalārasaiḥ § 19391	
AS.Utt.39.95	yavānnamabhayāriṣṭaṃ sīdhu tailaṃ ca śīlayet § 19392	
	pippalyayorajaḥpathyāprayogāṃścasamākṣikān § 19393	
AS.Utt.39.96	rohītakajaṭākalkaṃ pāṇḍure 'sṛgdare pibet § 19394	35
	dhātrīmajjñōthavā kalkaṃ sitāmākṣikasamṃyutam	
	§ 19395	
AS.Utt.39.97	madhunāmalakīcūrṇaṃ rasaṃ vā prāśayet site § 19396	

- salodhravalkena vaṭatvakkasāyeṇa dhāvayet | | § 19397
 āsrāve kṣaumaṭṭān vā bhāvitāmstena dhārayet | AS.Utt.39.98
 § 19398
- 5 | | § 19399
 plakṣatvaccūrṇapiṇḍam vā dhārayenmadhunā kṛtam
 yonyā snehāktayā lodhrapriyaṅgumadhukasya vā | AS.Utt.39.99
 § 19400
- dhāryā madhukṛtā vartiḥ kaṣāyāṇām ca bhūriśaḥ | |
 § 19401
- 10 | | § 19402
 srāvachedārthamabhyaktām dhūpayedvā dhṛtāplut-
 aiḥ | § 19402
 saralāgugguluyavaiḥ satailaiḥ kaṭumatsyakaiḥ | | § 19403
 kāsīsam triphalā kāṅkṣī sāmrajambvasthi ghātakī | AS.Utt.39.101
 § 19404
- 15 | | § 19405
 paicchilye kṣaudrasaṃyuktaścūrṇo vaiśadyakāraḥ
 palāśadhātakījambūsamaṅgāmosasarjajaḥ | § 19406 AS.Utt.39.102
 § 19407
 durgandhe picchile klede stambhanaścūrṇa iṣyate |
- 20 | | § 19408
 āragvadhādivargasya kaṣāyaḥ pariṣecanam | | § 19408
 stabdhānām karkaśānām ca kāryam mādarvakārakam AS.Utt.39.103
 | § 19409
- dhāraṇam veśavārasya kṛsarā pāyasasya vā | | § 19410
 durgandhānām kaṣāyaḥ syāttailam vā kalka eva vā | AS.Utt.39.104
 25 | § 19411
- cūrṇo vā sarvagandhānām pūtigandhāpakarṣaṇaḥ | |
 § 19412
- śleṣmalānām kaṭuprāyāḥ samūtrā bastayo hitāḥ | § 19413 AS.Utt.39.105
 pitte samadhukakṣīrā vāte tailāmlasaṃyutāḥ | § 19414
 30 | § 19415
 sannipātasamutthāyāḥ karma sādharmaṇam hitam | |
- evaṃ yoniṣu śuddhāsu garbham vindanti yoṣitaḥ | AS.Utt.39.106
 § 19416
- aduṣṭe prākṛte bīje bījopakramaṇe sati | | § 19417
 35 | § 19418
 pañcakarmaviśuddhasya puruṣasyāpi cendriyam | AS.Utt.39.107
- parīkṣya varṇairdoṣāṇām duṣṭam tadghnairupācaret
 | | § 19419

- AS.Utt.39.108 mañjiṣṭhākuṣṭhatagaratriphalāśarkarāvacaḥ | § 19420
dve niṣe madhukaṃ medā dīpyakaḥ kaṭurohiṇī | |
§ 19421
- AS.Utt.39.109 payasyā hiṅgukākoli vājigandhā śatāvarī | § 19422
piṣṭvākṣāṃśaṃ ghṛtaprasthaṃ pacet kṣīracaturguṇam 5
| | § 19423
- AS.Utt.39.110 yoniśukrapradoṣeṣu tatsarveṣu praśasyate | § 19424
āyusyaṃ pauṣṭikaṃ medhyaṃ dhanyaṃ puṃsavanaṃ
param | | § 19425
- AS.Utt.39.111 phalasarpiriti khyātaṃ puṣpe pītaṃ phalāya yat | § 19426 10
mriyamāṇaprajānāṃ ca garbhiṇīnāṃ ca pūjitam |
§ 19427
etatparaṃ ca bālānāṃ grahaghnaṃ dehavarddhanam
| | § 19428
ekonacatvāriṃśo 'dhyāyaḥ | 15
iti śalyatantraṃ nāma pañcamamaṅgaṃ samāptam | |

6.40 atha catvāriṃśo 'dhyāyaḥ |

- AS.Utt.40.1 athāto viṣapraṭiṣedhaṃ nāmādhyāyaṃ vyākhyāsyāmaḥ |
§ 19431
iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ | | § 19432
- AS.Utt.40.2 purā khalvamṛtārthaṃ surāsuraiḥ salilanidhervima-
thyamānāt krodha iva rūpavān satvaṃ samudvabhūva 5
kṛṣṇamanalanayanamūrdhvaḥpradīptakeśaṃ daṃṣṭrākar-
ālaṃ bhairavārāvarūpam | § 19433
taddarśanādeva yato devadānavāśca viṣaṇṇāstasmātt-
adviṣasaṃjñāmavāpa | | § 19434
- AS.Utt.40.3 tat sahasaiva sarvabhūtāni nirdagdadhukāmamupayog- 10
aviṣeṣairviṣamamṛtatāṃ vinayamāno brahmānunīyauṣa-
dhiṣu nyastavān | | § 19435
- AS.Utt.40.4 tatastat sthāvarāsu mūrtiṣvadhivasanāt sthāvaramity-
ucyate | | § 19436
- AS.Utt.40.5 jaṅgamaṃ punaḥ pṛthivyā bhārāvatārārthamuragādir- 15
ūpeṇa viṣṇurnirmame | | § 19437
- AS.Utt.40.6 tayoh sthāvaram mūlapatrapuṣpaphalatvaksāraniryā-
saksīradhātukandabhedādāśādhiṣṭhānam | | § 19438

- tatra mūlaviṣāṇi klītanakāśvamāarakaguñjāsugandha- AS.Utt.40.7
kagargakakarkarakaraghāṭakādīni | § 19439
patraviṣaṃ kālapatrikā lambā varadakarambhārkādī-
nām | § 19440
- 5 puṣpaviṣaṃ vallīreṇukakarambha mahākarambhādī-
nām | § 19441
phalaṃ kumudvatīreṇukākarambhamahākarambhama-
danakatuvarakādīnām | § 19442
tvaksāraniryāsāḥ karakakaraghāṭakakarambhamahāka-
10 rambhanārācakādīnām | § 19443
kṣīraṃ kumudvatī dantī snuhyarkajālinī vyālādīnām |
§ 19444
dhātavo haritālapheṇāśmabhasmaraktaprabhṛtayaḥ |
§ 19445
- 15 kandajāni tu hālāhalakālakūṭavatsanābhaśṛṅgīsāsarpa-
jālakakardamakavairāṭakamustakamuṣkakasāktukakrauñca-
kavālakamahāviṣapuṇḍarīkagālavamūlakamarkaṭakarkāṭa-
kakaravīrakendrāyudhasaṅkokakalāṅgalakatailapeya kuś-
apūspake tu puṣpakarohiṣāñjanābhakādīni | | § 19446
- 20 tatra mūlaviṣairupayuktairudveṣṭanapralāpamohāḥ pr- AS.Utt.40.8
ajāyante | § 19447
patraviṣairjṛmbhodveṣṭanaśvāsāḥ | § 19448
puṣpaviṣaiśchadyādhmānamohāḥ | § 19449
phalaviṣairdāhamuṣkaśophau | § 19450
- 25 tvaksāraniryāsaviṣaiḥ prasekāsyadaurgandhyapāruṣy-
aśirovedanāḥ | § 19451
kṣīraviṣairjihvāguravaṃ śakṛtbhedaśca | § 19452
dhātuviṣaistāludāhamūrcchāhrdayapīḍāḥ | § 19453
sarvameva ca sthāvaram jvarahidhmānantaharsahanu-
30 stambhagalagrahaphenavamanāruciśvāsamūrcchāḥ karoti
viśeṣeṇa kandajam | § 19454
taddhyatitīkṣṇatvādāśukāritaram | § 19455
itarattu prāyaḥ kālāntaraprāṇaharam | | § 19456
sarvamapi caitanmaulamityucyate mūlāśrayatvāt patr- AS.Utt.40.9
35 ādīnām | | § 19457
jaṅgamasya tvāśrayāḥ ṣodaśa | § 19458 AS.Utt.40.10
drṣṭīniśvāsasparśadamṣṭrāmukhanakhāsthimūtrapurī-
śaśukrārtavalālāśūkapittaśoṇitaśavāni | § 19459

	tāni punaḥ sarpakīṭakaṇabhādyāśritāni § 19460	
	tatkr̥tānyathāsvamāmayān sādhanam cottaratra vakṣy-	
	ati § 19461	
AS.Utt.40.11	sarvam ca prāyaśo jaṅgamaṃ nidrātandrāklamadāha-	
	romaharṣaśophapākātisārān karoti § 19462	5
AS.Utt.40.12	dvididhamapicaitadviṣam tīkṣṇoṣṇarūkṣaviśadasūkṣma-	
	vyavāyyāśukārīvikāśīlaghvavyaktarasatvairdaśabhīrguṇa-	
	iryuktamapāki ca § 19463	
AS.Utt.40.13	tatra taikṣṇyauṣṇyāt pittam raktam ca prakopayati	
	§ 19464	10
	rauṣyādvāyum § 19465	
	vaiśadyādasaktavegam prasarati § 19466	
	saukṣmyādvavāyitvācca doṣadhātumalādīn samastān	
	śarīrāvayavānanupraviśati § 19467	
	āśukāritvādāśu vyāpādayati § 19468	15
	vikāśitvānmarmacchedena matiṃ vyāmohayati § 19469	
	lāghavāddurnirharamavyaktarasatvācchleṣmaprakopa-	
	namannarasāmśca sarvānanuvartate § 19470	
	ata eva ca prayatnenānnāni viṣato rakṣedityuktam	
	§ 19471	20
	apākitvājjarām no yāti § 19472	
	tenābhyavahr̥tamavaśyam mārayati § 19473	
	mantrauśadhabalena copaśamitamapi pratyayamāsā-	
	dya punaḥ prakṛpyatīti § 19474	
	bhavati cātra § 19475	25
AS.Utt.40.14	sthāvaram jaṅgamaṃ ceti viṣam proktamakṛtrimam	
	§ 19476	
AS.Utt.40.15	kr̥trimam garasamjñam tu kriyate vividhausadhaiḥ	
	§ 19477	
	hanti yogavaśenāśu cirācciratarācca tat § 19478	30
	śophapāṇḍūdaromādadurnāmādīnkaroti vā § 19479	
AS.Utt.40.16	api caitadviṣam sarvam tīkṣṇādyairanvitam guṇaiḥ	
	§ 19480	
	vātapittottaram nṛṇām sadyo harati jīvitam § 19481	
AS.Utt.40.17	viṣam hi deham samprāpya prāgdūṣayati śoṇitam	35
	§ 19482	
	kaphapittānilāmścānu samadoṣam sahāśayān § 19483	
	tato hr̥dayamāsthāya dehocchedāya kalpate § 19484	

- śarīraṃ dūṣite rakte sarvaṃ cimicimāyate | § 19485 AS.Utt.40.18
 koṭhaḥ samaṅdalaḥ svedo romaharṣaśca jāyate ||
 § 19486
- kṣudrakīṭā ivāṅgeṣu visarpantīti manyate | § 19487 AS.Utt.40.19
 5 vināmayati gātrāṇi jṛmbhate śīśirapriyaḥ || § 19488
 vyāpinastasya duṣṭasya drutasya viṣatejasā | § 19489 AS.Utt.40.20
 vātādayo vaśaṃ yānti balinopyabalā iva || § 19490
 viṣaṃ yaddoṣabhūyiṣṭhaṃ taṃ doṣaṃ prāk prapady- AS.Utt.40.21
 ate | § 19491
- 10 āśaye yasya yasyaiva tatastadavatiṣṭhate | § 19492
 tajjān vikārān kurute yān sarveṣūpadekṣyati || § 19493
 vātāśayasthaṃ kurute tathā śleṣmāmayānapi | § 19494 AS.Utt.40.22
 pittaśleṣmāsayagataṃ tadvat pittakaphodbhavān ||
 § 19495
- 15 tatrāpi cottamāṅgasthe sakoṭhaṃ śūyate śiraḥ | § 19496 AS.Utt.40.23
 viśeṣādakṣikūṭauṣṭhanāsāsyam hr̥ṣṭadantatā | § 19497
 tālśoṣo rujā mūrdhni vaktre cimicimāyanam || § 19498
 artheṣu cakṣurādīnāmapravṛttirhanugrahaḥ | § 19499 AS.Utt.40.24
 ityanyāpi ca viṣaṃ sthitamaṅge 'bhilakṣayet || § 19500
 20 vyāpyaivam sakalam dehamuparudhya ca vāhinīḥ | AS.Utt.40.25
 § 19501
- viṣaṃ viṣamiva kṣipraṃ prāṇānasya nirasyati || § 19502
 pītaṃ mṛtasya hr̥daye jagdhadigdhābhividdhayoḥ | AS.Utt.40.26
 § 19503
- 25 daṃśe tiṣṭhati bhūyiṣṭhaṃ sarvataḥ piṇḍitaṃ viṣam |
 § 19504
 nādyādato viśeṣeṇa teṣāṃ māṃsam tadāśrayam ||
 § 19505
- 30 yathāsvam bhakṣite pīḍā yathāsvam ca kriyākramaḥ AS.Utt.40.27
 || § 19506
- sapta vegān viṣasyāhuraṣṭāvitipunarvasuḥ || § 19507 AS.Utt.40.28
 (cṛ.ṣṣ 5.4.39 § 19508
 Cṣ 6.23.7) § 19509
- 35 duṣyati prathame vege rasaścharddiprasekakṛt | § 19510 AS.Utt.40.29
 dvitīyesraṃ cimicimājṛmbhāvepathukāri tat || § 19511
 ṛṭṭīye piṣitaṃ kaṇḍūkoṭhamaṅdalaśophadam | § 19512 AS.Utt.40.30
 doṣāścāscaturthe teṣu syuryathāyathamupadravāḥ ||
 § 19513

AS.Utt.40.31	pañcame darśanabhrāntiḥ ṣaṣṭhe hidhmāsamudbhavaḥ § 19514	
	saptame skandhabhaṅgosya jāyate mṛtyuraṣṭame § 19515	
AS.Utt.40.32	duṣyati prathame raktaṃ dvitīye śvayathūdbhavaḥ 5	
	§ 19516	
	ṛtīyeṅge cimicimā caturthe jvaramūrcchanā § 19517	
AS.Utt.40.33	pañcame pāṇḍujihvāsya śoṣaḥ ṣaṣṭhe hṛdi vyathā	
	§ 19518	
	saptame maraṇaṃ vega iti gagnaḥ matam § 19519	10
AS.Utt.40.34	mūrcchā hṛdi paraṃ pīḍā śīrorugapatantṛkaḥ § 19520	
	hidhmā ca dāruṇo marmacchedo jīvitasamśayaḥ	
	§ 19521	
	sapteti vegā mūrcchādyā videhapatinā smṛtāḥ § 19522	
AS.Utt.40.35	raktamāṃsavasāsnāyu tathāsthyādyāstrayaḥ kramāt 15	
	§ 19523	
	āśrayāḥ sapta saptānāmityālambāyano 'bravīt § 19524	
AS.Utt.40.36	vegān dhanvantaristadvat sarpadaṣṭasya manyate	
	§ 19525	
	snāvavarjaṃ tu tatsthāne doṣānicchati koṣṭhagān 20	
	§ 19526	
AS.Utt.40.37	dhātvantareṣu yāḥ sapta kalāḥ pūrvam prakīrtitāḥ	
	§ 19527	
	atītya tāsāmekaikāṃ vegam prakurute viṣam § 19528	
AS.Utt.40.38	tatkālakalpaṃ kālena kalāmabhyeti yāvata § 19529	25
	ūhyamānaṃ samīreṇa tāvadvegāntaram smṛtam	
	§ 19530	
AS.Utt.40.39	muninā yena yattūktaṃ tatsarvamiha darśitam	
	§ 19531	
AS.Utt.40.40	jīrṇam viṣaghnauṣadhibhirhataṃ vā davāgnivātātapa- 30	
	śoṣitam vā § 19532	
	svabhāvato vā na guṇaiḥ suyuktaṃ dūṣiṣākhyāṃ vi-	
	ṣamabhyupaiti § 19533	
AS.Utt.40.41	vīryālpabhāvādavibhāvvyametat § 19534	
	kaphāvṛtaṃ varṣagaṇānubandhi § 19535	35
AS.Utt.40.42	tenādirto bhinnapurīṣavarṇo duṣṭāsrarogī ṛḍarocakā-	
	ṛtaḥ § 19536	

- mūrcchan vaman gadgadavāgvimuhyan bhavacca dū-
syodaralingajuṣṭaḥ | | § 19537
- āmāśayasthe kaphavātarogī pittāśasthe 'nilapittarogī | AS.Utt.40.43
§ 19538
- 5 bhavennaro dhvasthīśaroruhāṅgo vilūnapakṣaḥ sa ya-
thā vihaṅgaḥ | § 19539
- sthitaṃ rasādiṣvathavā vicitrān | § 19540
- karoti dhātuprabhavānvikārān | | § 19541
- prāgvātājīrṇāśītābhradivāsvapnāhitāśanaīḥ | § 19542 AS.Utt.40.44
- 10 duṣṭaṃ dūṣayate dhātūnato dūṣīviṣaṃ smṛtaṃ | |
§ 19543
- sthāvarasyopayuktasya pūrve vege 'tha jāyate | § 19544 AS.Utt.40.45
- jihvāyāḥ śyāvātā stambho mūrcchā trāsaḥ klamo vamiḥ
| | § 19545
- 15 dvitīye vepathuḥ svedo kaṅṭhe ca vedanāḥ | § 19546 AS.Utt.40.46
- viṣaṃ cāmāśayaṃ prāptaṃ kurute hṛdi vedanām | |
§ 19547
- tāluśośastrīye tu śūlaṃ cāmāśaye bhṛśaṃ | § 19548 AS.Utt.40.47
- durbale harite śūne jāyete cāśya locane | | § 19549
- 20 pakvāśayagate todahidhmākāsāntrakūjanam | § 19550 AS.Utt.40.48
- caturthe jāyate vege śīrasaścātigauravam | | § 19551
- kaphapraseko vaivarṇyaṃ parvabhedaśca pañcame | AS.Utt.40.49
§ 19552
- sarvadoṣaprapakopaśca pakvādhāne ca vedanā | | § 19553
- 25 ṣaṣṭhe saṃjñāpraṇāśaśca subhṛśaṃ cātisāryate | § 19554 AS.Utt.40.50
- skandhapṛṣṭhakaṭībhaṅgo bhavenmr̥tyuśca saptame
| | § 19555
- prathame viṣavegetha vāntaṃ śītāmbusecitam | § 19556 AS.Utt.40.51
- sarpirmadhubhyāṃ saṃyuktamagadaṃ pāyayeddru-
30 tam | | § 19557
- dvitīye pūrvavadvāntaṃ viriktaṃ cānu pāyayet | § 19558 AS.Utt.40.52
- ṭṛtīye 'gadapānaṃ ca hitaṃ nasyaṃ tathāñjanam | |
§ 19559
- caturthe snehasaṃyuktamagadaṃ pratibhojayet | § 19560 AS.Utt.40.53
- 35 pañcame madhukakvāthamākṣikābhyāṃ yutaṃ hitam
| | § 19561
- ṣaṣṭhe 'tisāravat siddhiravapīḍastu saptame | § 19562 AS.Utt.40.54

	mūrdhni kākapadaṃ kṛtvā sāsṛgvā piśitaṃ kṣipet	
	§ 19563	
AS.Utt.40.55	kośātakyagnikaḥ pāṭhā sūryavalyamṛtābhayāḥ § 19564	
	śeluḥ śirīṣaḥ kiṇihī haridre kṣudrasāhvayā § 19565	
	punarnave trikaṭukaṃ bṛhatyau sārive bale § 19566	5
AS.Utt.40.56	eṣāṃ yavāgūṃ niryūhe śītāṃ saghṛtamākṣikāṃ § 19567	
	yuñjyādvegāntare sarvaviṣaghnīm kṛtakarmaṇaḥ	
	§ 19568	
AS.Utt.40.57	tadvanmadhūkamadhukapadmakesaracandanaiḥ § 19569	
AS.Utt.40.58	agadān vakṣyate cātaḥ siddhān pūrvarṣinirmitān 10	
	§ 19570	
	sarveṣu sarvāvastheṣu ye viṣeṣu paraṃ hitāḥ § 19571	
AS.Utt.40.59	candanaṃ kuṅkumaṃ kuṣṭhaṃ kāṅkṣī lākṣā priyaṅg- avaḥ § 19572	
	mustasthaṇyaśaileyarocanāmadanaplavam § 19573	15
AS.Utt.40.60	śroveṣṭakīvadaiṅgalāviśālālamanaśśilāḥ § 19574	
	surasaprasavasprkkārajanīdvayavālakam § 19575	
AS.Utt.40.61	hiṅgusiddhārthakāḥ padmacāriṇī padmakesaram	
	§ 19576	
	jātyāḥpuṣpaṃ pravālaśca puṣpamarkaśirīṣayoḥ § 19577	20
AS.Utt.40.62	dvirodhrabrhatī kauntī madhukaṃ gandhanākulī	
	§ 19578	
	mudgaparṇīkaṇāśyāmā dhyāmakaṃ naladaṃ natam § 19579	
AS.Utt.40.63	sinduvārakaśamyākadevadārumayūrakam § 19580	25
	puṣye samāhṛtaiḥ piṣṭairyojyastairagadottamaḥ	
	§ 19581	
AS.Utt.40.64	sañjīvanaḥprāgamṛtādvihito 'yaṃ svayambhuvā § 19582	
	pānanasyāñjanāghrāṇadhūmālepanadhāraṇaiḥ § 19583	
AS.Utt.40.65	jīvano viṣasuptānāṃ rājadvāre jayāvahaḥ § 19584	30
	dhanyo dhānyadhanāyuhśrīkṣemapuṣṭisukhapradaḥ	
	§ 19585	
AS.Utt.40.66	gṛhe sthito viśālakṣmīmantrajvaragaragrahān § 19586	
	kṛtyākārmanākākhordavyālajantusarīrpān § 19587	
AS.Utt.40.67	svapnopaghātaduḥsvapnatoyāgniriputaskarān § 19588	35
	nihantyakālamaraṇamarakāśanivigrahān § 19589	
AS.Utt.40.68	candanaṃ vālakam mustam dhyāmakaṃ kaṭukā na- tam § 19590	

	dāḍimaṃ kuṅkumaṃ śuṅṭhī kapitthaṃ vatsakātpha-	
	lam § 19591	
	karañjabījaṃ maricamutpalaṃ kamalaṃ dalam § 19592	AS.Utt.40.69
	nalāmūlamapāmārgaṃ karavīrakamañjanam § 19593	
5	lākṣāmālatyahicchatranāgapuṣpāmlavetasam § 19594	AS.Utt.40.70
	viśālārocanāśyāmā śaṅkhapuṣpīpriyaṅgukā § 19595	
	ajājī sārivākuṣṭhamajamojaḥ kuraṇḍakaḥ § 19596	AS.Utt.40.71
	vayasthā sinduvārailā kāyasthā cāraṭī vacā § 19597	
	karkaṭī pūtanā keśī śvetā ca girikarṇikā § 19598	AS.Utt.40.72
10	golomī siṃhalomī ca varṣābhūrgajapippalī § 19599	
	agado yāpanākhyoyaṃ pūrveṇa sadṛśo guṇaiḥ	
	§ 19600	
	śrīveṣṭakaṃ haridre dve kovidāraṃ manaḥśilām	AS.Utt.40.73
	§ 19601	
15	pippalīm pāṭalīm padmām śvetām ca girikarṇikām	
	§ 19602	
	mañjiṣṭhām bṛhatīm vakraṃ yaṣṭī maricakesaram	
	§ 19603	
	phalīnīm kiṇihīm ceti gavām pittena bhāvayet § 19604	AS.Utt.40.74
20	sūryodayo hanti viṣaṃ tamaḥ sūryodayo yathā	
	§ 19605	
	nimbapatraṃ gṛhāddhūmaṃ phāṇitaṃ bṛhatīphalam	AS.Utt.40.75
	§ 19606	
	gopittayuktamagadaḥ paramaṃ mṛtajīvanaḥ § 19607	
25	gopittakuṣṭhasurasam madhukadviniśam tathā § 19608	AS.Utt.40.76
	viśālārajanīkuṣṭhaśvapittavyoṣatumburu § 19609	
	vacāśirīṣapañcāṅgī mṛtasañjīvano gadaḥ § 19610	AS.Utt.40.77
	pañcāṅgāni śirīṣasya śvapittaṃ ca varo 'gadaḥ § 19611	
	priyaṅgu tagaraṃ lākṣā mañjiṣṭhā madhukaṃ madhu	AS.Utt.40.78
30	§ 19612	
	haridrācetyayaṃ śreṣṭhaḥ kauṭilyadayito 'gadaḥ	
	§ 19613	
	viṣaṃjñānām viṣairghoraiḥ prahāarairnaṣṭacetasām	AS.Utt.40.79
	§ 19614	
35	udbandhānām jalaughe ca mṛtānām cetanāvahaḥ	
	§ 19615	
	śirīṣaphalakākāṇḍasurasāgrapunarnavaiḥ § 19616	AS.Utt.40.80

	kakṣyāvāyasisaṃyuktairagadaḥ pūrvavat guṇaiḥ	
	§ 19617	
AS.Utt.40.81	kaṭukālābumūlāni gavāṃ pittena kalkayet § 19618	
	brāhmo dhāryoyamagadaḥ sarvakarmasu pūjitaḥ	
	§ 19619	5
AS.Utt.40.82	agāradhūmasrivṛtā gopittam tryūṣaṇam vacā § 19620	
	prājāpatyoyamagadaḥ sarvarakṣoviṣāpahaḥ § 19621	
AS.Utt.40.83	śvetāpuṣkaratulyāṃśairjīvantyāḥ kusumaiḥ kṛtaḥ	
	§ 19622	
	rukmapiṣṭo maṇirddhāryaścāṇakyeṣṭo viṣāpahaḥ	10
	§ 19623	
AS.Utt.40.84	māṃsītvakpatrasurasamanohvāsītakuṅkumam § 19624	
	niśāvyāghrannakham ṣuṅṭhī daśāṅgo 'yaṃ viṣāpahaḥ	
	§ 19625	
	utpātagaṇḍapitaḥkādigdhaviddhaviṣāpahaḥ § 19626	15
AS.Utt.40.85	udumbaratvagjambvasthimadhukotpalagairikaiḥ § 19627	
	candanośīranalada nāgakesarapadmakaiḥ § 19628	
	viśeṣādviṣavisphoṭavisarpajvaradāhahā § 19629	
AS.Utt.40.86	śirīṣodumbaraplakṣanyagrodhāśvatthavalkalaiḥ § 19630	
	saghr̥to dāhatṛṣṇāsraviṣavīsarpapittahā § 19631	20
AS.Utt.40.87	gajapippalikāsīsakṣārayaṣṭimayūrakam § 19632	
	raktā nataṃ vacā dantī śivaḥ śivakṛto 'gadaḥ § 19633	
AS.Utt.40.88	surālā pāvakī somā bhogavatyamṛtā nataṃ § 19634	
	āḍhakī kiṇihī somarājī cauśanaso 'gadaḥ § 19635	
AS.Utt.40.89	śleṣmātakārkakusumam taṇḍulīyo mayūrakah § 19636	25
	surasā mañjarī kākamācī pāne 'gado varaḥ § 19637	
AS.Utt.40.90	dadhyājyakṣaudralavaṇam pītam mūlaviṣāpaham	
	§ 19638	
	haridrāsaindhavakṣaudraghr̥tam saṃsṛjya pāyayet	
	§ 19639	30
	ārtān mūlaviṣairghorairdigdhaviddhān viśeṣataḥ	
	§ 19640	
AS.Utt.40.91	haridrāntarbahīśastā viṣadoṣāture param § 19641	
AS.Utt.40.92	niśāśvamārasurasakaraññavyoṣadārubhiḥ § 19642	
	añjanam bastamūtreṇa piṣṭairnetroparodhajit § 19643	35
AS.Utt.40.93	karnākṣināsikākaṅṭhahīhvārogeṣu nāvanam § 19644	
	bījapūrāryabr̥hatīphalajyotiṣmatikṛtam § 19645	

- śvetā vacā hīṅgvamṛtā sugandhā kuṣṭhasaindhavam | AS.Utt.40.94
 § 19646
- śīrīṣapuṣpadviniśāvyoṣaṭuṅtukasarsapāḥ | | § 19647
 kapitthamadyaṃ laṣuṇaṃ karañjo vaṃśalekhanam | AS.Utt.40.95
 5 § 19648
- piṣṭvā gobastamūtreṇa tatpittenaiva bhāvayet | | § 19649
 dināni sapta vyatyāsādvinihanti tatoñjanāt | § 19650 AS.Utt.40.96
 viṣaṃ śīrasthaṃ mūrddhārtijvarajīrṇaviṣūcikāḥ | |
 § 19651
- apasmāragrahonmādapāṇḍumehamadātyayān | § 19652 AS.Utt.40.97
 śuṣkanetrāmayaśīrorogapailagalārbudān | | § 19653
 kācāndhakārapaṭalakaṇḍūdaurbalyayakṣmaṇaḥ | § 19654 AS.Utt.40.98
 lepāt pītakṣatālīḍhadāṣṭadigdhaṣaṃ jayet | | § 19655
 śvitraṃ kṛcchrāṇi kuṣṭhāni duṣṭanādī mahāvraṇān | AS.Utt.40.99
 15 § 19656
- ānāhārśo gude lepāllalāṭe duṣṭapīnasam | | § 19657
 yonilepena nārīṇaṃ mūḍhagarbhānulomanāḥ | § 19658 AS.Utt.40.100
 unmūlayatyeṣa viṣaṃ gandhahastīva kānanam | |
 § 19659
- viḍaṅgapāṭhā triphalājamodā hīṅgvagnivakraṃ lavaṇ- AS.Utt.40.101
 asyavargaḥ | § 19660
 vyoṣānviṭaṃ sthāvarajaṅgamānāṃ jetā viṣāṇāmagado
 'jīṭākhyāḥ | | § 19661
- manohvā rocanā caṇḍā tvagelāsitasarsapaiḥ | § 19662 AS.Utt.40.102
 25 sprkkāhiṅgulakāśmīrakāntābhiḥkalkito 'gadah | § 19663
 viṣaghno bālasūryoyaṃ śrīrakṣāvijayarddhidah | |
 § 19664
- ajagandhā sagomūtrā gr̥hadhūmaḥ sugugguluḥ | AS.Utt.40.103
 § 19665
- eṣa māheśvaro yogo na kvacit pratihanyate | | § 19666
 30 viṣadigdhenā viddhastu pratāmyati muhurmuḥ | AS.Utt.40.104
 § 19667
- vivaṇabhāvaṃ bhajate viṣādaṃ cāśu gacchati | | § 19668
 kīṭairivāvṛtaṃ cāśya gātraṃ cimicimāyate | § 19669 AS.Utt.40.105
 35 śronipṛṣṭhaśiraḥskandhasandhayaḥ syuḥ savedanāḥ
 | | § 19670
- kṛṣṇaduṣṭāsravisrāvī tṛṇmūrcchājvaradāhavān | § 19671 AS.Utt.40.106
 dr̥ṣṭikāluṣyavamathuśvāsakāsakaraḥ kṣaṇāt | | § 19672

AS.Utt.40.107	śūyate pacyate sadyo gatvā māṃsaṃ ca kṛṣṇatām § 19673	
	praklinnaṃ śīryate 'bhīkṣṇaṃ sapicchilaparivramam § 19674	
AS.Utt.40.108	kuryādamarmavidhasya hṛdayāvaramaṃ drutam 5 § 19675	
	śalyamākṛṣya taptena lohenānu dahedvraṇam § 19676	
AS.Utt.40.109	athavā muṣkakaśvetāsomatvaktāmrvallitaḥ § 19677	
	śīrīṣāt ḡrdhranakhyaśca kṣāreṇa pratisārayet § 19678	
	śukanāsāprativiṣāvyāghrīmūlaiśca lepayet § 19679	10
AS.Utt.40.110	pītadaṣṭacikitsāṃ ca kuryāttasya yathārhatāḥ § 19680	
	vraṇe tu pūtipīṣite kriyā pittavisarpavat § 19681	
AS.Utt.40.111	saubhāgyārtham striyo bhartre rājñe vārāticoditāḥ § 19682	
	garamāhārasamprktaṃ yacchantyāsannavartinaḥ 15 § 19683	
AS.Utt.40.112	nānāprānyaṅgaśamalaviruddhausadhibhasmanām § 19684	
	viṣāṇam cālpavīryāṇam yogo gara iti smṛtaḥ § 19685	
AS.Utt.40.113	tena pāṇḍuḥ kṛṣolpāgniḥ kāsaśvāsajvarārditaḥ § 19686	
	vāyunā pratilomena svapnacintāparāyaṇaḥ § 19687	20
AS.Utt.40.114	mahodarayakṛtpliho dīnavāgdurbalo 'lasaḥ § 19688	
	śophavān satatādhmātaḥ śuṣkapādakaraḥ kṣayī § 19689	
AS.Utt.40.115	svapne gomāyumārjāranakulavyālavānarān § 19690	
	prāyaḥ paśyati śuṣkāṃśca vanaspatijalāśayān § 19691	25
AS.Utt.40.116	manyate kṛṣṇamātmānaṃ gauro gauram ca kālakaḥ § 19692	
	vikarṇanāsānayanam paśyettadvihatendriyaḥ § 19693	
AS.Utt.40.117	etairanyaiśca bahubhiḥ kliṣṭo ghorairudravaiḥ § 19694	
	garārto nāsamāpnoti kaścitsadyo 'cikitsitaḥ § 19695	30
AS.Utt.40.118	garārto vāntavān bhuktvā tatpathyam pānabhojanam § 19696	
	śuddhahṛcchīlayeddHEMA sūtrasthānavidheḥ smaran § 19697	
AS.Utt.40.119	śarkarākṣaudrasamyuktaścūrṇastāpyasuvarṇayoḥ § 19698	35
	lehaḥ praśamayatyugraṃ sarvaṃ yogakṛtaṃ viṣam § 19699	
AS.Utt.40.120	mūrvāmṛtānatakaṇāpaṭolicavyacitrakān § 19700	

- vacāmustaviḍaṅgāni takrakoṣṇāmbumastubhiḥ | § 19701
 pibedrasena cāmlena garopahatapāvakaḥ | | § 19702
 pārāvātāmiṣaśaṭhīpuṣkarāhvaśṛtaṃ himam | § 19703 AS.Utt.40.121
 garatrṣṇārujākāsaśvāsahidhmājvarāpaham | | § 19704
 5 vāyasī śvāsakāsaghnī bhrṣṭājyatriphalārāse | § 19705 AS.Utt.40.122
 bhārṅgīnāgaraniryūhaḥ śīsiraśca samākṣikaḥ | | § 19706
 hareṇucandanaśyāmānaladaṃ ślakṣṇapeṣitam | § 19707 AS.Utt.40.123
 vilepanaṃ prayoktavyaṃ gareṇopahatatvacaḥ | | § 19708
 mañjiṣṭhā kiṇihīnimbarajanyaśvatthacandanaiḥ | § 19709 AS.Utt.40.124
 10 pragharaṣaṇaṃ kṛśānāṃ tu gareṇa kṣapitaujasām | |
 § 19710
 pathyaṃ paramamuddiṣṭaṃ śīlanaṃ kṣīrasarpiṣoḥ | | AS.Utt.40.125
 § 19711
 vṛṣanimbapaṭolināṃ kvāthen vipacet ghṛtam | § 19712 AS.Utt.40.126
 15 abhayāgārbhiṇaṃ śreṣṭhaṃ tat garasya nibarhaṇam | |
 § 19713
 haridrāṃ nākulīm jātim pṛthakpiṣṭvā vipācayet | § 19714 AS.Utt.40.127
 ghṛtatrayaṃ viṣārtānāmetadārogyadaṃ param | | § 19715
 taṇḍulīyakamūlena grhadhūmena caikataḥ | § 19716 AS.Utt.40.128
 20 kṣīreṇa ca ghṛtaṃ siddhaṃ samastaviṣarogajit | | § 19717
 nāgadantī trivṛddantī dravantī snukpayāḥ palaiḥ | AS.Utt.40.129
 § 19718
 sādhitāṃ māhiṣāṃ sarpiḥ sagomūtrāḍhakaṃ hitam | |
 § 19719
 25 sarpakīṭaviṣārtānāṃ garārtānāṃ ca śāntaye | | § 19720
 madhukaṃ tagaraṃ kuṣṭhabhadradāruhareṇavaḥ | AS.Utt.40.130
 § 19721
 mañjiṣṭhailailavālūni nāgapuṣpotpalaṃ plavam | |
 § 19722
 30 viḍaṅgaṃ candanaṃ patraṃ priyaṅgurdhyāmakaṃ AS.Utt.40.131
 balā | § 19723
 aṃśumatyau haridre dve bṛhatyau sārivādvayam | |
 § 19724
 eṣāṃ kalkairghṛtaṃ siddhamajeyaṃ nāma viśrutam | AS.Utt.40.132
 35 § 19725
 viṣāṇi hanti sarvāṇi śīghrameva prayojitam | | § 19726
 śvete kapote bījāni pratyakpuṣīśirīṣayoḥ | § 19727 AS.Utt.40.133

	gomūtrapiṣṭaistaiḥ sarpiḥ siddham biṣaharam param	
	§ 19728	
AS.Utt.40.134	amṛtaṃ nāma vikhyātamapi sañjīvayenmṛtam § 19729	
	śirīṣatvak trikaṭukam vidārī candanotpalam § 19730	
	dve bale sārīvāsphoṭabṛhatīnimbapallavāḥ § 19731	5
AS.Utt.40.135	bandhujīvāḍhakīmūrvāvāsāsurasavatsakāḥ § 19732	
	pāṭhāṅkolāśvagandhārkamūlayaṣṭyāhvapadmakam	
	§ 19733	
AS.Utt.40.136	viśālā bṛhatī lākṣā kovidāraśatāvarīḥ § 19734	
	kaṭabhīdantyaṣṭyapāmārga pṛṣṇiparṇī rasāñjanam § 19735	10
AS.Utt.40.137	śvetau bāṇāśvakhurakau kuṣṭhadārupriyaṅgukāḥ	
	§ 19736	
	sāram madhūkātriphalāṃ karañjasyaphalam vacām	
	§ 19737	
AS.Utt.40.138	rajanyau lodhramakṣāṃśam piṣṭvā sādhyam ghṛtāḍha-	15
	kam § 19738	
	tulyāmbuchāgomūtratrtryāḍhake tadviśāpaham	
	§ 19739	
AS.Utt.40.139	apasmāraḥsayonmādabhūtagraharodarān § 19740	
	pāṇḍurogākṛmīplīhagulmorustambhakārmalāḥ § 19741	20
AS.Utt.40.140	hanustambhagrahādīṃśca pānābhyañjananāvanaiḥ	
	§ 19742	
	hanti sañjīvayati ca viṣodbandhamṛtān narān § 19743	
AS.Utt.40.141	bhakṣite haritāle tu hṛdi dāhorasāgrahaḥ § 19744	
	ānāhomlasya vamanam pītahāridraviṣrutīḥ § 19745	25
	tathā maṇḍalisarpoktā vikārāstacca bheṣajam § 19746	
AS.Utt.40.142	vibhajya yojayet ūrdhvamadhaḥ saṃśodhitam ca tam	
	§ 19747	
	aṅkolajālīnībījaśukanāsāprikaṅgukāḥ § 19748	
	lodhradhyāmakatālīsanatayaṣṭyāhvagugguluḥ § 19749	30
AS.Utt.40.143	hīberam bhadrakāṣṭham ca lehayenmadhusarpiṣā	
	§ 19750	
	dadyānnakulagopittayuktaṃ nasyeñjane ca tat	
	§ 19751	
AS.Utt.40.144	dhurdhūrakopayogena sarvaṃ paśyati pītakam § 19752	35
	kampalālāmadacchardismṛtibhramśabhramānvitah § 19753	
	taṃ vāmayeta madhuraiḥ pāyayedvā sitāpayah	
	§ 19754	

- koradūṣairmadanakaiḥ prāyo dhurdhūravat gadāḥ | AS.Utt.40.145
 § 19755
- unmādokṣivināśaśca tatrāpi vamaṇaṃ hitaṃ | § 19756
 kūṣmāṇḍakaṃ ca sagaḍaṃ bahuśastatra bhakṣayet | |
 5 § 19757
- nānāprakāraiḥ saṃyogaiḥ kodravā madahetavaḥ | AS.Utt.40.146
 § 19758
- tānvibhajya yathādoṣaṃ cikitsedavirodhibhiḥ | | § 19759
 dūṣṭiṣṭiṣṭārtāṃ susvinnamūrdhvaṃ cādhaśca śodhi- AS.Utt.40.147
 10 tam | § 19760
- dūṣṭiṣṭiṣṭārtāṃ lehayenmadhunāplutaṃ | | § 19761
 pippalyodhyāmakāṃ māṃsī lodhramelā suvarcikā | AS.Utt.40.148
 § 19762
- kuṣṭhāṇaṃ nataṃ kuṣṭhāṃ yaṣṭī candanagairikaṃ |
 15 § 19763
- dūṣṭiṣṭiṣṭārtāṃ nacānyatrāpi vāryate | | § 19764
 harītakī salavaṇā māgadhī maricāni ca | § 19765 AS.Utt.40.149
- etaddūṣṭiṣṭārtānāṃ kāśyapoktaṃ virecanam | | § 19766
 yuñjyādvā viśarogeṣu reke vyoṣādikaṃ bhiṣak | | § 19767 AS.Utt.40.150
- 20 taruṇasya palāśasya srutaṃ kṣārodakaṃ pacet | § 19768 AS.Utt.40.151
- kvāthe tatra pratīvāpaṃ prakṣipeccchalakṣṇacūrṇitaṃ
 | | § 19769
- vyoṣaṃ śirīṣakusumaṃ madhukaṃ sārive misim | AS.Utt.40.152
 § 19770
- 25 kuṣṭhāṃ vellaniśe lākṣāṃ śuklāṃ surasamañjarīm | |
 § 19771
- sindhūtthaṃ raktamṛnmāṃsīm reṇukāṃ hiṅgubālhi- AS.Utt.40.153
 kam | § 19772
- darvīpralepi tajjātaṃ goviṣāṇe nidhāpayet | | § 19773
 30 kṣayagulmodarārśāṃsi mehaṃ mandāgnitāṃ jvaram | AS.Utt.40.154
 § 19774
- tvagdoṣakāsāpasmāragrahonmādabhagandarān | | § 19775
 pāṇḍuṃ kaṅṭhasvaragadān plīhānaṃ śvayathuṃ kṛ- AS.Utt.40.155
 mīm | § 19776
- 35 kolamātramataḥ khādan jayet sarvaviṣāṇi ca | | § 19777
 viṣaṃ tejomayaṃ mantraiḥ satyabrahmatapomayaiḥ | AS.Utt.40.156
 § 19778

	yathā nivāryate śīghraṃ prayuktairna tathauṣadhaiḥ § 19779	
AS.Utt.40.157	na tu sarvamanuṣyāṇāṃ santi bheṣajasampadaḥ § 19780	
AS.Utt.40.158	ajñātarogasadbhāve yogyatā cātidurlabhā § 19781 prakupyati viṣaṃ bhūyah kevalaiścauṣadhairjitam § 19782	5
AS.Utt.40.159	avāptau siddhamantrāṇāṃ yatetātaścikitsakaḥ § 19783 te 'pi ca vratahīnasya hīnā vā svaravarṇataḥ § 19784 yasmāna siddhimāyānti tasmādyojyo 'gadakramaḥ § 19785	10
AS.Utt.40.160	viṣaprakṛtikālānnaḍoṣadūṣyādīsaṅgame § 19786	
AS.Utt.40.161	viṣasaṅkaṭamuddiṣṭaṃ śatasyaikotra jīvati § 19787 kṣuttrṣṇāgharmmadaurbalyakrodhaśokabhayaśramaiḥ § 19788	15
AS.Utt.40.162	ajīrṇavarcodravatā pittamārutavṛddhibhiḥ § 19789 tilapuṣpaphalādhraṇabhūbāṣpaghanagarjitaiḥ § 19790 hastimūṣikavāditranisvanairviṣasaṅkaṭaiḥ § 19791 purovātotpalāmodamadanairbardhate viṣaṃ § 19792	
AS.Utt.40.163	varṣāsu cāmbuyonitvāt saṅkledaṃ guḍavadgatam § 19793	20
	visarpati ghanāpāye tadagastyo hināsti ca § 19794 prayāti mandavīryatvaṃ viṣaṃ tasmāt ghanātyaye § 19795	
AS.Utt.40.164	iti prakṛtisātmyartusthānavegabalābalam § 19796 ālocya nipuṇaṃ budhyā karmānantaramācāret § 19797	25
AS.Utt.40.165	ślaiṣmikaṃ vamanairuṣṇarūksatīkṣṇaiḥ pralepanaiḥ § 19798	
AS.Utt.40.166	kaṣāyakaṭutiktaiśca bhojanaiḥ śamayedviṣaṃ § 19799 paittikaṃ sraṃsanaiḥ sekapradehairbhṛṣāśītalaiḥ § 19800	30
AS.Utt.40.167	kaṣāyatiktamadhurairghṛtayuktaiśca bhojanaiḥ § 19801 vātātmakaṃjayetsvādusnigdhamlalaṇānvitaiḥ § 19802 saghṛtairbhojanālepaistathaiva piśitāsanaiḥ § 19803	35
AS.Utt.40.168	nāghṛtaṃ sraṃsanaṃ śastaṃ pralepo bhojyamauṣa- dham § 19804 sarveṣu sarvāvasthāsu viṣeṣu na ghṛtopamam § 19805	

- vidyate bheṣajam kiñcidviśeṣāt prabalānile || § 19806
 raktage srāvayedraktam pittavacca kriyākramah | AS.Utt.40.169
 § 19807
- dūṣiṣe punastatsthe pañcakarmāṇi cācāret || § 19808
 5 gaṇḍūṣaiḥ kavalaiḥ prāśaistīkṣṇaiḥ pradhamanāñjan- AS.Utt.40.170
 aiḥ | § 19809
- śirogataṃ praśamayediṣasaṅkramaṇaistathā || § 19810
 viṣaduṣṭakaphasrotoruddhavāyurmṛtopamaḥ | § 19811 AS.Utt.40.171
 yaḥsyādasādhyaliṅgaiśca rahitastasya yojayet || § 19812
 10 mūrdhniṃ kākapadaṃ kṛtvā kalkaṃ carmakasodbha- AS.Utt.40.172
 vam | § 19813
- dhmāpanaṃ cāsyā kaṭabhījālinī kaṭukairhitam ||
 § 19814
- āśaye yasya doṣasya viṣam tiṣṭhati taṃ punaḥ | § 19815 AS.Utt.40.173
 15 āśrayāśrayiṇorvidvānavirodhena sādhyet || § 19816
- kṣārāgadah kaphasthānasthite svedaḥ sirāvyadhaḥ | AS.Utt.40.174
 § 19817
- pitte kṣaudrapayomlājyapānasekāvagāhanam | § 19818
 svedo vātāśaye dadhnā pānaṃ ca natakuṣṭhayoḥ ||
 20 § 19819
- kṣīreṇāgadagarmeṇa madanasya phalena ca | § 19820 AS.Utt.40.175
 āsthāpanaṃ prayuñjīta vātāśayagate viṣe || § 19821
- pacedyaṣṭimadhukvāthe tailaṃ kṣīracaturguṇam | AS.Utt.40.176
 § 19822
- triphalā sarpavetālī śatapuṣpendurājibhiḥ || § 19823
 25 anantayā ca tatpānanāvanābhyaṅgabastiṣu | § 19824 AS.Utt.40.177
- bhojane ca praṇihitaṃ hanti vātāśayādviṣam || § 19825
 valayā somarājyā vā pacet pāṭalayāthavā | § 19826 AS.Utt.40.178
- ghṛtamaṇḍasamaṃ tailamānuvāsanikaṃ param ||
 30 § 19827
- viṣopadravapathyaṃ ca vīkṣya yuñjyādyathāmayaṃ AS.Utt.40.179
 || § 19828
- ayatnācchleṣmagamaṃ sādhyam yatnātpittāśayāśritam | AS.Utt.40.180
 § 19829
- 35 sudussādhamasādhyam vā vātāśayagataṃ viṣam ||
 § 19830

iti catvāriṃśo 'dhyāyah |

6.41 atha ekacatvāriṃśo 'dhyāyaḥ |

- AS.Utt.41.1 athātaḥ sarpaviṣavijñānīyaṃ nāmādhyāyaṃ vyākhyāsyā-
maḥ | § 19832
iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ | | § 19833
- AS.Utt.41.2 divyabhaumavibhāgena dvividhāḥ pannagāḥ smṛtāḥ |
§ 19834 5
vāsukistakṣakonantaḥ sagaraḥ sāgarālayaḥ | | § 19835
- AS.Utt.41.3 tathā nandopanandādyāḥ samiddhāgnisamaprabhāḥ |
§ 19836
divyā garjanti varṣanti dyotante dyotayanti te | | § 19837
- AS.Utt.41.4 dhārayanti jagatkṛtsnaṃ kuryuḥkruddhāśca bhasma-
sāt | § 19838 10
dr̥ṇniśvāsairnamastebhyo nateṣvasti cikitsitam | | § 19839
- AS.Utt.41.5 darvīkarā maṇḍalino rājīmantaśca pannagāḥ | § 19840
tridhā samāsato bhaumā bhidyante tetvanekadhā |
§ 19841 15
vyāsato yonibhedena nocyante 'nupayogataḥ | | § 19842
- AS.Utt.41.6 viśeṣādrūkṣakaṭukamamloṣṇaṃ svādu śītaḥ | § 19843
viṣaṃ darvīkarādīnāṃ kramādvātādikopanam | | § 19844
- AS.Utt.41.7 tāruṇyamadhyavṛddhatve vṛṣṭiśītātapeṣu ca | § 19845
viṣolbaṇā bhavantyyete vyantarā ṛtusandhiṣu | | § 19846 20
- AS.Utt.41.8 rathāṅgalāṅgalacchatrasvastikāṅkuśadhāriṇaḥ | § 19847
phaṇinaḥ śīghragatayaḥ sarpā darvīkarāḥ smṛtāḥ | |
§ 19848
jñeyā maṇḍalino 'bhogā maṇḍalairvididhaiścītāḥ |
§ 19849 25
prāṃśavo mandagamanāḥ rājīmantastu rājibhiḥ | § 19850
snigdha vicitravarṇābhistiriyagūrdhvaṃ ca citritāḥ | |
§ 19851
- AS.Utt.41.10 godhāsutastu gaudhero viṣe darvīkaraiḥ samaḥ | |
§ 19852 30
catuspāt vyantarān vidyodateṣāmeva saṅkarāt | § 19853
vyāmiśralakṣaṇāste hi sannipātaprakopaṇāḥ | | § 19854
- AS.Utt.41.12 divyakojagaraḥ sarpaḥ patāko vṛkṣaśāyikaḥ | § 19855
śakalī puṣpakaḥ kṣīrī lāsini sārasāhikaḥ | | § 19856
- AS.Utt.41.13 varṣāhiko jyotirathaḥ śukavaktro balāhakaḥ | § 19857 35
gajabhakṣaḥplavodvāhī nirviṣāḥ ṣoḍaśāhayaḥ | | § 19858

- prāyeṇartumatī māsaṃ jyeṣṭhaṃ tiṣṭhati pannagī | AS.Utt.41.14
 § 19859
- āṣāḍhe sarpasaṃyogādaṇḍānāṃ māsi kārtike | | § 19860
 dveśate viṃśatī dve ca sā sūte tatra jāyate | § 19861 AS.Utt.41.15
- 5 karketanasavarṇe 'ṇḍe samudbhinne bhujāṅgamaḥ | |
 § 19862
- dīrghalohitarājibhiścitre yoṣinnapuṃsakam | § 19863 AS.Utt.41.16
 śirīṣapuṣpasadrśe daṃṣṭrāḥ sarpasya saptame | § 19864
 catasraḥ sambhavantyahni viṣaṃ tāsū caturdaśe | |
 10 § 19865
- vāmādharaśitā pītā tadūrdhvā dakṣiṇātvadhaḥ | § 19866 AS.Utt.41.17
 raktā śyāvottaraikadvitricaturviṣabindukāḥ | | § 19867
 tāḥ kramānmudgamātrotrabinduḥ eṣa hi bhoginām | AS.Utt.41.18
 § 19868
- 15 viṣe vikalpo nānyeṣāṃ vidyāṃddaṣṭrāstathāparāḥ | |
 § 19869
- catvāriṃśad bhujāṅgasya virviṣāścaturuttarāḥ | | § 19870
 āyurvarṣaśataṃ viṃśaṃ pañcavarṣaśatāyusaḥ | § 19871 AS.Utt.41.19
 gonasā gharmataptānāṃ gavāṃ nāsāsamudbhavāḥ | |
 20 § 19872
- tatrordhvaḍṛṇmahākāyanetrajihvāsiraḥsvaraḥ | § 19873 AS.Utt.41.20
 vyaktabhogaḥ punāndhīraḥ strī syāttasmādviparyaye
 | | § 19874
- āyatā capalā klībaḥ sukumāro jaḍākṛtiḥ | § 19875 AS.Utt.41.21
- 25 mandavegasvanakrodhaḥ sitābhastiryaśīrṣakaḥ | | § 19876
 dinatriyāmāsandhyāsu prabalāste yathākramam | § 19877 AS.Utt.41.22
 tadaiva cāparādhyanti sarvadaiva tu pannagī | | § 19878
 brāhmaṇāḥ krodhanā nīlakapilāḥ śvetalohitāḥ | § 19879 AS.Utt.41.23
 raktāsyāḥ piṅganayanā medhyadeśavicāriṇaḥ | | § 19880
- 30 bhoge yajñopavītādidvijacihnopacihnītāḥ | § 19881 AS.Utt.41.24
 bilvapuṣpahimośīrapadmaguggulugandhayaḥ | | § 19882
 kṣatriyā mānino dhīrā raktākṣā bhṛśakopanāḥ | § 19883 AS.Utt.41.25
 pakvajāmbavakharjūradrākṣābhinnāñjanaprabhāḥ | |
 § 19884
- 35 bhogerddha candraśrīvatsaśaṅkhacakrahalāṅkitāḥ | AS.Utt.41.26
 § 19885
- jāticampakapunnāgapatrajoṅgakagandhayaḥ | | § 19886
 vaiśyāḥ pārāvataḥbhāsā vajragomedakaprabhāḥ | § 19887 AS.Utt.41.27

	bindumaṇḍalacitrāṅgā dhūmrapāṭalalohitāḥ § 19888	
	bastakuṣṭhavikakṣīrasarpiṣām gandhataḥ samāḥ	
	§ 19889	
AS.Utt.41.28	śūdrāḥ savarṇā godhūmamahiṣadvipakardamaiḥ	
	§ 19890	5
	bindurekhācitā rūkṣāḥ surāṣoṇitagandhayaḥ § 19891	
AS.Utt.41.29	pūrvamadhyāparāhṇeṣu caranti brāhmaṇādayaḥ § 19892	
	astaṅgate ravau śūdrāḥ daśanti brāhmaṇāḥ puraḥ	
	§ 19893	
	saṁsthitā dakṣiṇe pārśve kṣatriyā vāmato viśaḥ	10
	§ 19894	
AS.Utt.41.30	śūdrāstu pṛṣṭhato viprāstrīnāpyanilapūrvakān § 19895	
	kopayanti kramāddoṣāṁstrīmstrayaḥ kṣatriyādayaḥ	
	§ 19896	
AS.Utt.41.31	daṁśagandhoṅgagandhena jñeyasteṣāṁ yathāyatham	15
	§ 19897	
AS.Utt.41.32	vāyumūṣikamaṇḍūkasarvabhakṣāḥ kramaṇa te § 19898	
AS.Utt.41.33	āhārārtham bhayāt pādasparśādativiṣāt krudhaḥ	
	§ 19899	
	pāpavṛttatayā vairāddevaṛṣiyamacodanāt § 19900	20
	daśanti sarpāsteṣūktam viśādhikyam yathottaram	
	§ 19901	
AS.Utt.41.34	āviṣṭāt kāraṇam jñātvā pratikuryādyathāyatham	
	§ 19902	
AS.Utt.41.35	vyantaraḥ pāpaśīlatvānmārgamāvṛtya tiṣṭhati § 19903	25
AS.Utt.41.36	yatra lālāparikledamātram gātre pradṛśyate § 19904	
	na tu daṁṣṭrākṛtam daṁśam tattunḍāhatamādiṣet	
	§ 19905	
AS.Utt.41.37	ekam daṁṣṭrāpadam dve vā vyālīdhākhyamaṣoṇitam	
	§ 19906	30
	daṁṣṭrāpade sarakte dve vyāluptam trīṇi tāni tu	
	§ 19907	
AS.Utt.41.38	māmsacchedādvicchinnaraktavāhīni daṣṭakam § 19908	
	daṁṣṭrāpadāni catvāri tadvaddaṣṭanipīḍitam § 19909	
AS.Utt.41.39	nirviṣam dvayamatrādyamasādhyam paścimam vadet	35
	§ 19910	
AS.Utt.41.40	viṣam nāheyamaprāpya raktam dūṣayate vapuḥ § 19911	

- raktamaṅvapi tu prāptam vardhate tailabinduvat ||
 § 19912
- bhīroḥ sarpāṅgasaṃsparśād bhayena kupitonilaḥ | AS.Utt.41.41
 § 19913
- 5 kadācit kurute śophaṃ sarpāṅgābhihatam tu tat ||
 § 19914
- durgāndhakāre viddhasya kenaciddaṣṭaśaṅkayā | § 19915 AS.Utt.41.42
 viṣodvego jvaraścharddirmūrcchā dāhopi vā bhavet |
 § 19916
- 10 glānirmohotisāro vā tacchaṅkāviṣamucyate || § 19917
 daṃṣtu saviṣaḥ sarvaḥ saśopho vedanānvitaḥ | § 19918 AS.Utt.41.43
 tudyate grathitaḥ kiñcit kaṇḍūmān dahyate bhṛśam |
 § 19919
- nirviṣo viparītosmāt # || § 19920
 15 tatra daṃśaḥ phaṇāvātām | § 19921 AS.Utt.41.44
 kūrmapṛṣṭhonnato rūkṣaḥ sūkṣmadamaṣṭrāpadānvitaḥ
 || § 19922
- vikārāḥ śyāvātā vaktranakhamūtrākṣivittvacām | § 19923 AS.Utt.41.45
 śītajvaraḥ sandhirujā nidrānāśo vijṛmbhikā || § 19924
- 20 manyāstabhbhaḥsirādhmānaṃ pṛṣṭhakatyaṣṭhivāggr- AS.Utt.41.46
 ahāḥ | § 19925
 śirogurutvamaruciḥ kāśāsvāsau hanugrahaḥ || § 19926
 śūlamudveṣṭanaṃ koṣṭhe śoṣarodhau malāśrayau | AS.Utt.41.47
 § 19927
- 25 sandigdhavāktvaṃ naiśceṣṭyaṃ mṛtasyeva viṣaṃjñatā
 || § 19928
- phenalālodgamau hidhmā kaṇṭhe ghurughurāyaṇam | AS.Utt.41.48
 § 19929
- śuṣkodgāro muhuste te vātajāścāpare gadāḥ || § 19930
 30 daṃśo maṇḍalināṃ soṣmā saśoṣaḥ pītalohitaḥ | § 19931 AS.Utt.41.49
 pṛthurvisarpadāhoṣākledakothairviśīryate || § 19932
 vikārā vaktradantādipītatā tṛṣṭramo bhramaḥ | § 19933 AS.Utt.41.50
 dāho mūrcchā jvarastiktavaktratvaṃ pītadarśanam ||
 § 19934
- 35 raktāgamanamūrdhvādhaḥśītecchā dhūmako madaḥ | AS.Utt.41.51
 § 19935
 āśusarvāṅgavisṛtīrgadāste te ca pittajāḥ || § 19936

AS.Utt.41.52	daṃśo rājīmatāṃ snigdhaḥsthirapicchilaśophakṛt § 19937	
AS.Utt.41.53	sāndrāsraḥśīśiraḥ pāṇḍustadvikārāḥśirovyathā § 19938 aruciśchardirālasyaṃ hr̥llāso madhurāsyatā § 19939 kaṅṭhe ghurughuraḥ pāko kaṅḍūrakṣṇorhimo jvaraḥ 5 § 19940	
AS.Utt.41.54	kr̥cchrāducchravasaṇaṃ nidrā kāsaḥ śvetanakhādītā § 19941 stambho gurutvaṃ cāṅgānāṃ nāsikākṣimukhasrutīḥ § 19942	10
AS.Utt.41.55	romahaṛṣastamaśvāso rogāścānye kaphodbhavāḥ § 19943 vyantare miśraliṅgatvaṃ daṣṭaḥ puṃsordhvamīkṣate § 19944 prakṣipeddakṣiṇaṃ pādaṃ pūrvakāyasamudyataḥ 15 § 19945	
AS.Utt.41.56	dhīrolpavegaḥ śarvaryāṃ viparītastu yoṣitā § 19946 hīnasvarotisārāṛtaḥ kampate trasyate jvarī § 19947	
AS.Utt.41.57	napuṃsakena tiryagḍṛgadhīraḥ priyamaithunaḥ § 19948 bahuvādī ca vṛddhena cirānmandāśca vedanāḥ 20 § 19949	
AS.Utt.41.58	bālena śīghraṃ tīkṣṇāśca kumāreṇākṣṇi dakṣiṇe § 19950 rogī kumāryā vāme tu garbhiṇyā kṣṇajihvadr̥k § 19951	25
AS.Utt.41.59	jṛmbhā krodhopajihvāṛtaḥ sa śūnoṣṭhaḥ sitānanaḥ § 19952 gurūdarāḥ śīrorogī sūtādaṣṭastu mehati § 19953 śoṇitaṃ kr̥cchraśūlārtaḥ sūcībhiriva bhidyate § 19954	
AS.Utt.41.60	vegānāṃ raktamāṃsādyāḥ saptoktāḥ pūrvamāśrayāḥ 30 § 19955	
AS.Utt.41.61	darvīkṛtātha daṣṭasya duṣṭaṃ śyāvībhavatyasṛk § 19956 śyāvātā tena vaktrādaḥ sarpaṇtīva ca kīṭakāḥ § 19957	
AS.Utt.41.62	dvtīye granthayo vege ṛtīye mūrddhagauravam § 19958	35
	ḍṛgrodho daṃśavikledaścaturthe ṣṭhīvanaṃ vamiḥ § 19959	

	sandhiviśleṣaṇaṃ tandrā pañcame parvabhedanam	AS.Utt.41.63
	§ 19960	
	dāho hidhmā ca ṣaṣṭhe tu hr̥tpīḍā gātragaauravam	
	§ 19961	
5	mūrcchāvīpāko 'tīsāraḥ prāpya śukrantu saptame	AS.Utt.41.64
	§ 19962	
	skandhapṛṣṭhakaṭībhāṅgaḥ sarvaceṣṭānivartanam	
	§ 19963	
	atha maṅḍalidaṣṭasya duṣṭaṃ pītībhavatyasṛk § 19964	AS.Utt.41.65
10	tena pītāṅgatā dāho dvitīye śvayathūdbhavaḥ § 19965	
	ṛtīye daṃśavikledaḥ svedastr̥ṣṇā ca jāyete § 19966	AS.Utt.41.66
	§ 19967	
	caturthe jvaryate dāhaḥ pañcame sarvagātragaḥ	
	§ 19968	
15	dajṭasya rājilairduṣṭaṃ pāṇḍutāṃ yāti śoṇitam § 19968	AS.Utt.41.67
	pāṇḍutā tena gātrāṅgāṃ dvitīye gurutāti ca § 19969	
	ṛtīye daṃśavikledanāsikākṣimukhasravāḥ § 19970	AS.Utt.41.68
	caturthe garimā mūrdhno manyāstambhaśca pañcame	
	§ 19971	
	vākyasaṅgo jvaraḥ śītaḥ śeṣayoḥ pūrvavadvadet	
20	§ 19972	
	kuryāt pañcasu vegeṣu cikitsāṃ na tataḥ param	AS.Utt.41.69
	§ 19973	
	jalaplutā ratikṣīṇā bhītā nakulanirjitāḥ § 19974	AS.Utt.41.70
	śītavātātapavyādihikṣutṛṣṇāśramapīḍitāḥ § 19975	
25	tūrṇaṃ deśāntarāyātāṃ vimuktaviṣakañcukāḥ § 19976	AS.Utt.41.71
	kuśauṣadhīkaṅṭakavadye caranti ca kānanam § 19977	
	deśaṃ ca vidyādhyuṣitaṃ sarpāstelpaviṣā matāḥ	
	§ 19978	
	śmaśānacaityaavalīmīkayajñāśrayasurālaye § 19979	AS.Utt.41.72
30	catuṣpathe jalasthāne jīṇodyāneṣu koṭare § 19980	
	kṣīridrume nimbatarau nirjhare girigahvare § 19981	AS.Utt.41.73
	cakravajragadākuntatriśūlāñkajaṭādharāḥ § 19982	
	raktāsyānayanā ye ca te syurāśīviṣopamāḥ § 19983	AS.Utt.41.74
	na teṣāṃ kālaniyamo na ca vegeṣvanukramāḥ § 19984	
35	mantratantṛbalānnāpi prasahya vinivartanam § 19985	AS.Utt.41.75
	upahāranamaskārajapaśāntiparāyaṇaḥ § 19986	
	kaścijīvati tairdaṣṭo virūpo vikalo 'pi vā § 19987	
	śmaśānaciticaityāḍau pañcamīpakṣasandhiṣu § 19988	AS.Utt.41.76

AS.Utt.41.77	aṣṭamīnavamīsandhyāmadhyarātridineṣu ca § 19989 yāmyāgneyamaghāśleṣāviśākhāpūrvanairṛte § 19990 nairṛtākhye muhūrte ca daṣṭam marmasu ca tyajet § 19991	
AS.Utt.41.78	daṣṭamātre sitāsyākṣaḥ śīryamāṇaśiroruhāḥ § 19992 stabdhajihvo muhurmūrcchan śītocchvāso na jīvati § 19993	5
AS.Utt.41.79	hidhmā śvāso vamiḥ kāso daṣṭamātrasya dehinaḥ § 19994	
AS.Utt.41.80	jāyate yugapadyasya sa hṛcchūlī na jīvati § 19995 vepathurvedanāstivrā grīvābhaṅgokṣiraktatā § 19996 mūrcchā galagrahaśchardiḥ pretarājasyakiṅkarāḥ § 19997	10
AS.Utt.41.81	jāmbavapratimo daṁśaḥ kūrmapṛṣṭhavadunnataḥ § 19998	15
AS.Utt.41.82	raktaṁ khebhyaḥ samastebhyo vartate na tu daṁśataḥ § 19999 romṇāṁ na śītalairharsaḥ śvayathurlohitāsitaḥ § 20000 hr̥ṣṭamehanatā vakravaktratvaṁ yasya taṁ tyajet § 20001	20
AS.Utt.41.83	phenāṁ vamati nissaṁjñāḥ śyāvapādakarānaḥ § 20002	
AS.Utt.41.84	nāsāvasādo bhaṅgoṅge viḍbhedaḥ ślathasandhitā § 20003	
AS.Utt.41.84	viṣapītasya daṣṭasya digdhenābhihatasya ca § 20004 bhavantyetāni rūpāṇi samprāpte jīvitakṣaye § 20005	25
AS.Utt.41.85	na nasyaiścetanā tikṣṇairna kṣatāt kṣatajāgamāḥ § 20006	
AS.Utt.41.86	daṇḍāhatasya no rājiḥ prayātasya yamāntikam § 20007 atonyathā tu tvarayā pradīptāgāravad bhiṣak § 20008 rakṣan kaṅṭhagatān prāṇān viṣamāśu śamaṁ nayet § 20009	30

| iti ekacatvāriṁśo 'dhyāyaḥ |

6.42 dvicatvāriṁśo 'dhyāyaḥ |

AS.Utt.42.1	athātaḥ sarpaviṣapratīṣedhaṁ nāmādhyāyaṁ vyākhyāsy- āmaḥ § 20011	
-------------	---	--

- iti ha smāhurātreyādayomaharṣayaḥ | | § 20012
 mātrāsatam viṣam sthitvā daṁśe daṣṭasya dehinaḥ | AS.Utt.42.2
 § 20013
- deham prakramate dhātūn rudhirādīn pradūṣayat | |
 5 § 20014
- etasminnantare karma daṁśasyotkartanādikam | § 20015 AS.Utt.42.3
 kuryācchīghram yathā dehe viṣavallī na rohati | | § 20016
 daṣṭamātro daśedāśu tameva pavanāśinam | § 20017 AS.Utt.42.4
 loṣṭam mahīm vā daśanaiśchitvā vānu sasambhramam
 10 | | § 20018
- niṣṭhīvena samālimpeddaṁśam karṇamalena vā | AS.Utt.42.5
 § 20019
- daṁśasyopari badhnīyādariṣṭām caturaṅgule | § 20020
 kṣaumādibhirveṇikayā siddhairmantraisca mantravit
 15 | | § 20021
- bandho deśānusāreṇa nātigādhaślatho hitaḥ | § 20022 AS.Utt.42.6
 daṁśapūtivaśophādīn kurute hyatipīditāḥ | § 20023
 aśaktaḥ śīthilo rodhdum viṣam deśāntaram vrajat | |
 § 20024
- ambuvat setubandhena bandhena stabhyate viṣam | AS.Utt.42.7
 20 § 20025
- na vahanti sirāścāsyā viṣam bandhābhipīditāḥ | | § 20026
 niṣpīḍya coddhareddaṁśam marmasandhyagatam ta- AS.Utt.42.8
 thā | § 20027
- na jāyate viṣāvego bījanāśādivāṅkuraḥ | § 20028
 marmage prāpnuyānmṛtyum sandhisthe vikalāṅgatām
 25 | | § 20029
- daṁśam maṅḍalinām muktvā pittalatvādathāparam | AS.Utt.42.9
 § 20030
- prataptairhemalohādyairdahedāśūlmukena vā | § 20031
 30 karoti bhasmasāt sadyo vahniḥ ki nāma na kṣaṇāt | |
 § 20032
- ācūṣet pūrṇavaktro vā mṛdbhasmāgadagomayaiḥ | AS.Utt.42.10
 § 20033
- pracchāyāntarariṣṭāyām māṁsalam tu viśeṣataḥ | |
 35 § 20034
- aṅgam sahaiva daṁśena lepayedagadairmuhūḥ | § 20035 AS.Utt.42.11
 candanośīrayuktena salilena ca secayet | | § 20036

AS.Utt.42.12	viṣe praviṣṭe vidhyet sirāṃ sā paramā kriyā § 20037	
AS.Utt.42.13	rakte nirddriyamāṇe hi kṛtsnaṃ nirddriyate viṣam § 20038	
	duṣṭe hi vyāpnuyādaṅgaṃ dhruvaṃ mṛtyurbhavatyataḥ § 20039	5
AS.Utt.42.14	sirāvyadhoditairasramapravṛttaṃ pravartayet § 20040	
	stambhayedativṛttaṃ ca taireva prāṇarakṣayā § 20041	
AS.Utt.42.15	durgandhaṃ saviṣaṃ raktamagnau caṭacaṭāyate § 20042	
	yathādoṣaṃ viśuddhaṃ ca pūrvavallakṣayedasṛk § 20043	10
AS.Utt.42.16	sirāsvadṛśyamānāsu yojyāḥ śṛṅgajalaukaṣaḥ § 20044	
AS.Utt.42.17	śoṇitaṃ srutaśeṣaṃ ca pravilīnaṃ viṣoṣmaṇā § 20045	
	lepasekaiḥ subahuśaḥ stambhayed bhṛśaśītalaiḥ § 20046	15
AS.Utt.42.18	askanne viṣavegāddhi mūrcchāyamadahṛddravāḥ § 20047	
	bhavanti tān jayecchītaivijeccāromaharṣataḥ § 20048	
AS.Utt.42.19	viṣaṃ karṣati tikṣṇatvāddhṛdayaṃ tasya guptaye § 20049	20
	pibed ghṛtaṃ ghṛtakṣaudramagadaṃ vā ghṛtāplutam § 20050	
AS.Utt.42.20	majjānaṃ gomayarasam bhasmāmbhaḥ kṛṣṇamṛjjalam § 20051	
	aikadhyam pañcagavyam vā dadhi gairikavāri vā § 20052	25
AS.Utt.42.21	khādedvā kovidārārkaśirīṣakaṭabhīcchadān § 20053	
	chāgameṣavarāhāsṛkśīśusthavirayoṣitaḥ § 20054	
AS.Utt.42.22	pibeyurgarbhīṇī śītamadhurān payasā gadān § 20055	
	tathā mūrcchādayo na syurviṣaṃ cāśvetinānilam § 20056	30
AS.Utt.42.23	hṛdayāvaraṇenāsyā śleṣmā hṛdyupacīyate § 20057	
	pravṛttagauravotkleśahrllāsaṃ vāmayettataḥ § 20058	
AS.Utt.42.24	dravaiḥ kāñjikakaulatthatailamadyādivarjitaiḥ § 20059	
	vamanairviṣahṛdbhiṣca naivam vyāpnoti tadvapuh § 20060	35
AS.Utt.42.25	bhujaṅgadoṣaprakṛtisthānavegaviṣeṣataḥ § 20061	

- susūkṣmaṃ samyagālocya viśiṣṭāṃ cācāretkriyāṃ | |
 § 20062
- sinduvāarakamūlāni rasena svena peṣayet | § 20063 AS.Utt.42.26
 madhuyuktoyamagadaḥ pānaṃ darvīkṛtāṃ viṣe | |
 5 § 20064
- sinduvāarakamūlāni śvetā ca girikarṇikā | § 20065 AS.Utt.42.27
 pānaṃ darvīkarairdaṣṭe nasyaṃ madhu sapākalam | |
 § 20066
- kṛṣṇasarpeṇa daṣṭasya limpeddaṃśaṃ hr̥te 'sṛji | § 20067 AS.Utt.42.28
 cāraṭīnākulībhyāṃ vā tīkṣṇamūlaviṣeṇa vā | | § 20068
 10 pānaṃ ca kṣaudramañjiṣṭhāgr̥hadhūmayutaṃ ghṛtam AS.Utt.42.29
 | | § 20069
- taṇḍulīyakakāśmaryakiṇihīgirikarṇikāḥ | § 20070 AS.Utt.42.30
 mātuluṅgī sitā śeluḥ pānanasyāñjane hitaḥ | § 20071
 15 agadaḥ phaṇināṃ ghore viṣe rājīmatāmapī | | § 20072
 samāḥ sugandhāmṛdvīkāśvetākhyāgajakarṇikāḥ | § 20073 AS.Utt.42.31
 arddhāṃśaṃ saurasāṃ patraṃ kapitthaṃ bilvadāḍi-
 mam | § 20074
- sakṣaudro maṇḍaliviṣe viśeṣādagado hitaḥ | | § 20075
 20 pañcavalkavarāyaṣṭī nāgapuṣpailavālukaṃ | § 20076 AS.Utt.42.32
 jīvakarṣabhakau śītaṃ sitā padmakamutpalam | |
 § 20077
- sakṣaudro himavān nāma hanti maṇḍalināṃ viṣam | AS.Utt.42.33
 § 20078
- lepācchvayathuvīsarpavisphoṭajvaradāhahā | | § 20079
 25 kāśmaryaṃ vaṭaśr̥ṅgāṇi jīvakarṣabhakau sitām | § 20080 AS.Utt.42.34
 mañjiṣṭhāṃ madhukaṃ ceti daṣṭo maṇḍalinā pibet | |
 § 20081
- vaṃśatvagbījakatukā pāṭalībījanāgaram | § 20082 AS.Utt.42.35
 30 śirīṣabījātiviṣe mūlaṃ gāvedhukaṃ vacām | § 20083
 piṣṭo govāriṇāṣṭāṅgo hanti gonasajaṃ viṣam | | § 20084
 kaṭukātiviṣākuṣṭhagr̥hadhūmahareṇukāḥ | § 20085 AS.Utt.42.36
 sakṣaudravyoṣAtagarā ghnanti rājāmitāṃ viṣam | |
 § 20086
- 35 nikhanetkāṇḍacitrāyā daṃśaṃ yāmadvayaṃ bhuvi | AS.Utt.42.37
 § 20087
- uddhr̥tya pracchitaṃ sarpirddhānyamṛdbhyāṃ prale-
 payet | | § 20088

AS.Utt.42.38	pibet purāṇaṃ ca gṛtaṃ varācūrṇāvacūrṇitaṃ § 20089 jīrṇe virikto bhuñjīta yavānaṃ sūpasamskṛtaṃ § 20090	
AS.Utt.42.39	karavīrārkakusumamūlalāṅgalikā kaṇāḥ § 20091 kalkayedāranālena pāṭhāmaricasaṃyutāḥ § 20092	5
AS.Utt.42.40	eṣa vyantaradaṣṭānāmagadaḥ sārva-kārmikaḥ § 20093 śīrīṣapuṣpasvarase saptāhaṃ maricaṃ sitaṃ § 20094 bhāvitaṃ sarpadaṣṭānāṃ pānanasyāñjane hitaṃ § 20095	
AS.Utt.42.41	dvipalaṃ vakrakuṣṭhābhyāṃ gṛtakṣaudraṃ catuṣpa- 10 lam § 20096 api takṣakadaṣṭānāṃ pānametat sukhapradam § 20097	
AS.Utt.42.42	gṛhadhūmaṃ haridre dve samūlaṃ taṇḍulīyakam § 20098	15
AS.Utt.42.43	api vāsukinā daṣṭaḥ pibenmadhughṛtāplutaṃ § 20099 raktaṃ māṃsaṃ ca godhāyāḥ śuṣkaṃ cūrṇikṛtaṃ hi- tam § 20100	
AS.Utt.42.44	viṣe rasagate pānaṃ kapittharasasaṃyutam § 20101 śelumūlatvagagrāṇi bādarodumbarāṇi ca § 20102	20
AS.Utt.42.45	kaṭabhyāśca pibedraktagate māṃsagate punaḥ § 20103 sakṣaudraṃ khādirāriṣṭakauṭajaṃ mūlamambhasā § 20104	
AS.Utt.42.46	sarveṣvapi balāyugmaṃ madhukaṃ madanaṃ natam 25 § 20105 śirogate viṣe mūlaṃ nasyakarmaṇi yojayet § 20106 bandhujīvasya bhāṅrgyāśca surasasyāsitasya ca § 20107	
AS.Utt.42.47	athavā pippalīhinguvṛścikālīmanaśśilāḥ § 20108 śīrīṣabījāpāmārgalavaṇaṃ cetanākaram § 20109	30
AS.Utt.42.48	kalkaśrūrṇothavā kṛṣṇākṣavakātiviṣoṣaṇāt § 20110 pippalī maricakṣāravacāsaindhavaśigrukāḥ § 20111	
AS.Utt.42.49	piṣṭā rohitapittena ghnantyaḥṣigatamañjanāt § 20112 candanaṃ madhukaṃ māṃsī pippalīmaricotpalam 35 § 20113 saindhavaṃ cāñjanaṃ śreṣṭhaṃ gavāṃ pittena kalki- tam § 20114	

- naktamālaphalam vyoṣam bilbamūlam niśadvayam | AS.Utt.42.50
 § 20115
- puṣpaṃ ca saurāsaṃ piṣṭamañjanaṃ bastavāriṇā |
 § 20116
- 5 bhojavaitaraṇoddiṣṭam viṣasuptaprabodhanam || § 20117
 vāriḡuñjāphalośīraṃ netrayorviṣaduṣṭayoḥ | § 20118 AS.Utt.42.51
 añjanaṃ vāriṇā piṣṭam gāruḁam garuḁopamam ||
 § 20119
- 10 samudraphenam maricaṃ kaṇāsauvīrakāñjam | § 20120 AS.Utt.42.52
 cūrṇāñjanaṃ sasindhūttham viṣopahatacakṣuṣām ||
 § 20121
- kapitthamāṃsaṃ sasiṭākṣaudraṃ kaṇṭhagate viṣe | AS.Utt.42.53
 § 20122
- 15 lihyādāmāśayagate tābhyām cūrṇapalam natāt || § 20123
 viṣe pakvāśayagate mañjiṣṭhārajanīdvayam | § 20124 AS.Utt.42.54
 pippalim ca samam piṣṭvā gavyapittena pāyayet ||
 § 20125
- 20 pippalināgarakṣāraṃ navanītena mūrccitam | § 20126 AS.Utt.42.55
 pravṛddhe kaṇṭhage dadyācchleṣmaṇi pratisāraṇam
 || § 20127
- jayet saṅkrāmaṇairāśu viṣam śirasi saṃśritam | § 20128 AS.Utt.42.56
 dadyādadhastādadaṣṭasya mūrdhni kākapade kṛte ||
 § 20129
- 25 kākadakṣaśikhicchāgagavyamāhiṣakaukkuṭam | § 20130 AS.Utt.42.57
 bilvapramāṇam māṃsāsnamūrdhvadaṣṭasya pādayoḥ
 | § 20131
- viṣam saṅkramate tatra nihanyācchīghramanyathā ||
 § 20132
- 30 tīkṣṇanasyāñjanānte ca bhūrimātram pibet ghṛtam | AS.Utt.42.58
 § 20133
- viṣam hi netram rūkṣasya tīkṣṇairhanti samīritam ||
 § 20134
- vāmayeta tataścainaṃ viṣaśeṣopaśāntaye | § 20135 AS.Utt.42.59
 śleṣmalaṃ śleṣmalairdaṣṭam nābherūrdhvaṃ viṣeṣa-
 35 taḥ || § 20136
- dhāmārgavaḥ śakrayavāḥ sarṣapā madanaṃ madhu | AS.Utt.42.60
 § 20137

	saindhavaṃ vamaṇaṃ koṣṇaṃ viṣe śleṣmāśrayaśrite	
	§ 20138	
AS.Utt.42.61	surasam sarpavetālīmīśvarāṃ gaurasarṣapam § 20139	
	paṭolanimbapatraṃ ca pibet sakṣaudrasaindhavam	
	§ 20140	5
AS.Utt.42.62	śukāhvājālinīdanīmadaneḥśvākukauṭajam § 20141	
	kālā lāṅgalikā tiktā vamaṇaṃ taṇḍulāmbunā § 20142	
AS.Utt.42.63	paittikaṃ paittikairdaṣṭamadho nābherviśeṣataḥ § 20143	
	viṣe pittāśayagate pāyayeta virecanam § 20144	
AS.Utt.42.64	sanīlīphaladāṃ dantīm payasā mastunāthavā § 20145	10
	ślakṣṇacūrṇīkṛtaṃ kumbhaṃ kvāthena traiphaleṇa vā	
	§ 20146	
	kṣīreṇa vā trivṛcchyāmāsurasānīlinīrajaḥ § 20147	
AS.Utt.42.65	piṇḍītakaphalaṃ vyoṣaṃ trivṛdvellam harītakī § 20148	
	virecanam kaphaprāye lavaṇam mūtrasamplutam	15
	§ 20149	
AS.Utt.42.66	ghṛtāplutam salavaṇam mārute nīlinīphalam § 20150	
AS.Utt.42.67	śayānaḥ śayane chidre virecyo viṣapīḍitaḥ § 20151	
	muhuruttiṣṭhato hyasya viṣam dūṣayatenīlam § 20152	
	pibedvānto virikto vā yavāgūṃ viṣanāśinīm § 20153	20
AS.Utt.42.68	viṣe vātāśayagate sarpiṣaḥ pānamiṣyate § 20154	
	ādyapaścimayoryacca proktaṃ viṣaniṣedhayoḥ § 20155	
AS.Utt.42.69	atha darvīkṛtām vege pūrve visrāvya śoṇitam § 20156	
	agadam madhusarpirbhyām saṃyuktaṃ tvaritaṃ pi-	
	bet § 20157	25
AS.Utt.42.70	dvitīye vamaṇaṃ kṛtvā tadvadevāgadam pibet § 20158	
	viṣāpahe prayuñjīta ṛtīyeñjananāvane § 20159	
AS.Utt.42.71	pibeccaturthe pūrvoktām yavāgūṃ vamaṇe kṛte	
	§ 20160	
	ṣaṣṭhapañcamayoḥ śītairdigdhasiktamabhīkṣṇaśaḥ	30
	§ 20161	
AS.Utt.42.72	pāyayedvamaṇaṃ tīkṣṇam yagāgūṃ yathoditām	
	§ 20162	
	agadam saptame tīkṣṇam yuñjyādañjananasyayoḥ	
	§ 20163	35
AS.Utt.42.73	kṛtvāvagādham śastreṇa mūrdhni kākapadam tataḥ	
	§ 20164	

- māṃsaṃ sarudhiraṃ tasya carma vā tatra nikṣipet ||
 § 20165
- ṭṛṭiye vāmitaḥ peyāṃ vege maṇḍalināṃ pibet | § 20166 AS.Utt.42.74
 atīkṣṇamagaḍaṃ ṣaṣṭhe gaṇaṃ vā padmakādikaṃ ||
 5 § 20167
- ādyevagāḍhaṃ pracchāya vege daṣṭasya rājilaiḥ | § 20168 AS.Utt.42.75
 alābunā haredraktaṃ pūrvavaccāgaḍaṃ pibet ||
 § 20169
- ṣaṣṭhe vegeñjanaṃ tīkṣṇamavapīḍaṃ ca yojayet | § 20170 AS.Utt.42.76
 anukteṣu ca vegeṣu kriyāṃ darvīkaroditāṃ || § 20171
 10 garbhiṇībālavṛddheṣu mṛdu vidhyet sirāñca na || AS.Utt.42.77
 § 20172
- tvaṇmanohvā niṣe vakraṃ rasaḥ śārdūlajo nakhaḥ | AS.Utt.42.78
 § 20173
- 15 tamālaḥ kesaraṃ śītaṃ pītaṃ taṇḍulavāriṇā | § 20174
 hanti sarvaviṣāṇyetaḍvajraṃ vajramivāsurān || § 20175
 prapauṇḍarīkaṃ kaṭukā devadārusuvarcikā | § 20176 AS.Utt.42.79
 kālānusārī sthaṇṇeyaśaileyaghanapadmakaṃ || § 20177
 kuṭanneṭalāpunnāganatakuṣṭhīprayaṅgukaṃ | § 20178 AS.Utt.42.80
 20 lodhraguggulutālīsapippalīsvarṇagairikaṃ || § 20179
 sinduvāraḥ sitaḥ śuṇṭhī dhyāmaḍaṃ lavaṇottamaṃ | AS.Utt.42.81
 § 20180
- ślakṣṇacūrṇīkṛtaṃ śṛṅge nidadhyānmākṣikadrutaṃ ||
 § 20181
- 25 tārkṣyastārkṣyopamaḥ pānanāvanābhyañjanāñjanaiḥ | AS.Utt.42.82
 § 20182
- agadastakṣakasyāpi viṣavegaṃ nivartayet || § 20183
 lodhraṃ śirīṣaṣuṣpāṇi samaṅgā hiṅgu reṇukāḥ | § 20184 AS.Utt.42.83
 kaṇoṣaṇailānepālī vacā yaṣṭī madhūtpalam || § 20185
 30 sinduvāraḍamaṇḍāramūlaṃ bījaṃ karañjajaṃ | § 20186 AS.Utt.42.84
 jyotiṣmatī nataṃ kuṣṭhaṃ śvetā ca girikarṇikā || § 20187
 cūrṇitaḥ kanyayā kṣaudragopittābhyāṃ ca vartitaḥ | AS.Utt.42.85
 § 20188
- agado hanti sarpākhukaṇabhaṃ ca sṛgālajaṃ || § 20189
 35 biḍālakāṇḍacitrotthaṃ viṣaṃ bhūtagrahaṃ jvaram | AS.Utt.42.86
 § 20190
- apasmāragrahonmāḍagulmājīrṇaṃ viṣūcikāṃ || § 20191

AS.Utt.42.87	bilvasya mūlaṃ surasasya puṣpaṃ phalaṃ karañjasya nataṃ surāhvam § 20192 phalatrayaṃ vyoṣaniśādvayaṃ ca bastasya mūtreṇa susūkṣmapiṣṭam § 20193	
AS.Utt.42.88	bhujāṅgalūtonduruvr̥ścikādyairviṣūcikājīrṇagājvaraiśca 5 § 20194 ārttān narān bhūtaavidharṣitāṃśca svasthīkarotyāñjan- apānanasyaiḥ § 20195	
AS.Utt.42.89	trivṛdviśalyā madhukam niśe lavaṇapañcakam § 20196 mañjiṣṭhā tryūṣaṇam tadvat kalkayet sa mahāgadaḥ 10 § 20197	
AS.Utt.42.90	māṃsīhareṇutripalā muruṅgī madhuyaṣṭikā § 20198 mañjiṣṭhā padmakāśokakuṣṭhataḷīśacandanam § 20199	
AS.Utt.42.91	sugandhikailā kiṇihī tvakpaṭolī mṛgādinī § 20200 bhārṅgī viḍaṅgam pāḷindī pāṭhā kroṣṭukamekhalā 15 § 20201	
AS.Utt.42.92	puṣpamāruṣkaram patram saurasam kramukam pu- ram § 20202 pittam nakulamārjāragodhāśalyakasūkarāt § 20203	
AS.Utt.42.93	pṛṣatāccitrapatrācca gośṛṅge pūrvavat sthitāḥ § 20204 20 yatra gehe na tatrāhikīṭādibhyo bhayodbhavaḥ § 20205	
AS.Utt.42.94	etena bherīpaṭahāḥ patākāśca pralepitāḥ § 20206 ārṣabheṇa viṣam ghnanti sparśaśravaṇadarśanaḥ § 20207	
AS.Utt.42.95	pralepādyaiśca niśśeṣam daṃśādapyuddharedviṣam 25 § 20208 bhūyo vegāya jāyeta śeṣam dūṣīviṣāya vā § 20209	
AS.Utt.42.96	viṣāpāyenilaṃ kruddham snehādibhirupācaret § 20210 tailamadyakulatthāmlavarjyaiḥ pavananāśanaḥ § 20211	
AS.Utt.42.97	pittam pittajvaraharaiḥ kaṣāyasnehabastibhiḥ § 20212 30	
AS.Utt.42.98	samākṣikeṇa vargeṇa kaphamāragvadhādinā § 20213	
AS.Utt.42.99	sitā vaigandhiko drākṣā payasyā madhukam madhu § 20214	
	pānam samantrapūtāmbuprokṣaṇam sāntvaharṣaṇam § 20215 35	
AS.Utt.42.100	sarpāṅgābhigate yuñjyāttathā śaṅkāviṣārdite § 20216 pūtanopratakūṣmāṇḍapiśācādyā naradviṣaḥ § 20217 hanyurauśadhavīryāṇi rakṣākarmaṇyavāritāḥ § 20218	

	tasmādrakṣāṃ prayuñjīta rakṣogaṇanivāriṇīm § 20219	
	gomayena susammrṣṭe dhūpāgarusudhūpite § 20220	AS.Utt.42.101
	gandhamālyopahārādyairgrhe pūjitadaivate § 20221	
	sūtrakārān samabhyarcya śaṅkarāstikakāśyapān § 20222	AS.Utt.42.102
5	santarpya havyakavyābhyāṃ samiddhānanaladvijān	
	§ 20223	
	prāṅmukhāyopaviṣṭāya viṣārtāya cikitsakaḥ § 20224	AS.Utt.42.103
	uttarābhimukho yuñjyādvidyāṃ mantrāṇi bheṣajam	
	§ 20225	
10	samapramāṇairharitairdarbhaiḥ prāgabhimantritaiḥ	AS.Utt.42.104
	§ 20226	
	acchinnāgraiḥ samūlaiśca kuryāttasyāpamārjanam	
	§ 20227	
	brāhmādyai ragadairenaṃ nityamevānulepayet § 20228	AS.Utt.42.105
15	sañjīvanādīn pānādau daṃśalepe ca yojayet § 20229	
	pūrṇakumbhaṃ sakusumaṃ sarṣapān chāgalaṃ payaḥ	AS.Utt.42.106
	§ 20230	
	śastraṃ dūrvāṃ madhu ghṛtaṃ kuryāddaṣṭasya mū-	
	rddhataḥ § 20231	
20	evaṃ śāmyati saptāhādviṣamātmavataḥ sataḥ § 20232	
	karketanaṃ marakataṃ vajraṃ vāraṇamauktikam	AS.Utt.42.107
	§ 20233	
	vaidūryaṃ gardabhamaṇiṃ picukāṃ viṣamuṣṭikāṃ	
	§ 20234	
25	himavadgirisambhūtāṃ somarājīṃ punarnavāṃ § 20235	AS.Utt.42.108
	tathā droṇaṃ mahādroṇaṃ mānasīṃ sarpajaṃ maṇim	
	§ 20236	
	viṣāṇi viṣāśāntyarthaṃ vīryavanti ca dhārayet § 20237	
	chatrī jharjharapāṇiśca caredrātrau viśeṣataḥ § 20238	AS.Utt.42.109
30	tacchāyāśabdavitratāḥ praṇāśyantibhujāṅgamāḥ	
	§ 20239	

| iti dvicatvāriṃśo 'dhyāyaḥ |

6.43 atha tricativāriṃśo 'dhyāyaḥ |

athātaḥ kīṭaviṣapraṭiṣedhaṃ nāmādhyāyaṃ vyākhyāsyā- AS.Utt.43.1
syāmaḥ | § 20241

	iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ § 20242	
AS.Utt.43.2	sarpāṇāmeva viṇmūtraśukrāṇḍaśavakoṭhajāḥ § 20243 doṣairvyastaiḥ samastaiśca yuktāḥ kīṭāścaturvidhāḥ § 20244	
AS.Utt.43.3	kumbhīnasastuṇḍikerī śṛṅgī śatakulīrakaḥ § 20245	5
	uccīṭiṅgognināmā ca ciccīṭāṅgo mayūrakaḥ § 20246	
	ahijorabhṛakābartasārikāmukhavaidalāḥ § 20247	
AS.Utt.43.4	śarāvakurdau paruṣaścitraśīrṣo hi jārakaḥ § 20248	
	aṣṭādaśeti vāyavyāḥ kīṭā vātaprakopaṇāḥ § 20249	
AS.Utt.43.5	kaṇḍīnyakaḥ kaṇabhako varaṭī patravṛścikaḥ § 20250	10
	vināsikā brāhmaṇikā vindulo bhramarastathā § 20251	
AS.Utt.43.6	bāhyakī piccīṭaḥ kumbhī varcaḥkīṭorimedakaḥ § 20252 dundubhiḥ padmakīṭaśca makaraḥ śatapādakaḥ § 20253	
AS.Utt.43.7	pañcālaḥ pākamatsyaśca sūkṣmatuṇḍoṭha gardabhiḥ 15 § 20254	
	klītaḥ kṛmiśarārī ca yaścāpyutkleśakaḥ smṛtaḥ § 20255	
	caturviṃśatirāgreyāḥ kīṭāḥ pittavikāradāḥ § 20256	
AS.Utt.43.8	viśvambharaḥ pañcaśuṣkaḥ pañcakṛṣṇoṭha kokilaḥ § 20257	20
	sthairyakaḥ pracalākaśca vaṭabhaḥ kiṭibho jaṭī § 20258	
AS.Utt.43.9	sūcīmukhaḥ kṛṣṇagodhā dabhraḥ kāṣāyavāsikaḥ § 20259	
	trayodaśaite nirdiṣṭāḥ saumyāḥ śleṣmaprakopaṇāḥ § 20260	25
AS.Utt.43.10	tuṅganāsaścipilakastālako vāhakastathā § 20261 koṣṭhāgārī kṛmikaro yaśca maṇḍalapucchakaḥ § 20262	
AS.Utt.43.11	tuṇḍanābhaḥ sarṣapako madguliḥ śambukastathā § 20263	30
	agnikīṭaśca saṅkīrṇā dvādaśa prāṇanāśanāḥ § 20264	
AS.Utt.43.12	daṣṭasyakīṭairvāyavyairdaṃśastodarujolbaṇaḥ § 20265 āgneyairalpaśmāsrāvo dāharāgavisarpavān § 20266	
	pakkapīluphalaprakhyaḥ kharjūrasadrṣoṭha vā § 20267	
AS.Utt.43.13	kaphādhikairmandarujaḥ pakkodumbarasannibhaḥ 35 § 20268	
	srāvādhyāḥsarvaliṅgastudaṃśaḥ syātsānnipātikaiḥ § 20269	

- § 20270 vegāśca sarpavacchopho varddhiṣṇurvisraraktatā | AS.Utt.43.14
- § 20271 śirokṣigaauravaṃ mūrccā bhramaḥ śvāsotivedanā | |
- 5 § 20272 sarveṣāṃ karṇikā śopho jvaraḥ kaṇḍūrarocakaḥ | | AS.Utt.43.15
- vātikaḥ pakṣavātena sparśāddaśati paittikaḥ | § 20273 AS.Utt.43.16
mukhena ślaiṣmikaḥ kīṭaḥ sarvathā sānnipātikaḥ | |
- 10 § 20274 daṣṭasya kaṇabhaiḥ śopho visarpo vamathurjvaraḥ | AS.Utt.43.17
- § 20275 daṃśāśca karṇikākāraḥ śyāvarakto viśīryate | | § 20276
trikaṇṭakaistu daṣṭasya nānāvārṇoṭha vā sitaḥ | § 20277 AS.Utt.43.18
daṃśo bhavecchvayathumān mohō bhedaśca varcasaḥ
- 15 | | § 20278 kṛkalāserddhacandrābhaḥ srāvavāt bhṛśalohitaḥ | § 20279 AS.Utt.43.19
daṃśo raktaiścitaḥ sphoṭaiḥ saśūlairdambhavodbha-
vaḥ | | § 20280
- 20 § 20281 ekadaṃṣṭrārṇipitaḥ pīṭaḥ kaṇḍūmān dārduraḥ saruk | AS.Utt.43.20
- daṃśo daṣṭaḥ satṛṇnidro mūrccāvān haritaṃ vamet
| | § 20282
- § 20283 mātsyo daṃśaḥ sarugdāhaḥ prāgevakto jalaukasām | AS.Utt.43.21
- 25 viśvambharaḥ kṛto daṃśaḥ śophakaṇḍūrujānvitaḥ | § 20284
kaphodvamamatīsāraṃ kurute koṭhajanma ca | | § 20285
pīṭaḥ śatapadīdaṃśaḥ svedarugrāgaśophavān | § 20286 AS.Utt.43.22
atasīpuṣpavarṇo vā piṭakāvān bhramagraḍaḥ | | § 20287
gṛhagodhikayā sghedatodaśvayathudāhavān | § 20288 AS.Utt.43.23
- 30 § 20289 kledī ca daṃśo daṣṭasya hṛspīḍā granthisambhavaḥ | |
- § 20290 kaṇḍūmān maśakairīṣacchvayathurmandavedanaḥ | AS.Utt.43.24
- 35 asādhyakīṭasadrśamasādhyamaśakakṣatam | | § 20291
prāyeṇa makṣikā netre daśanti śvayathūlvaṇaḥ | § 20292 AS.Utt.43.25
taddaṃśo dāhakaṇḍūmāmṣtāsām tu sthālikām tyajet |
§ 20293
- tadrṣṭe piṭakā śyāvā srāviṇī bhūryupadravā | | § 20294

AS.Utt.43.26	rugvān pipīlikādaṃśo vahnineva ca dahyate	§ 20295	
AS.Utt.43.27	jalabindunibhaiḥ sphoṭairdāhakaṇḍūrujānvitaiḥ	§ 20296	
	yat gātramācitaṃ soṣṃa tadvidyādavamūtritam		
	§ 20297		
AS.Utt.43.28	vṛścikasya viṣaṃ tīkṣṇamādao dahati vahnivat	§ 20298	5
	ūrdhvamārohati kṣipraṃ daṃśe paścāttu tiṣṭhati		
	§ 20299		
	daṃśaḥ sadyotiruk śyāvastudyate sphuṭatīva ca		
	§ 20300		
AS.Utt.43.29	te gavādiśakṛtkothaddigdhadaṣṭādikothataḥ	§ 20301	10
	sarpakothācca sambhūtā mandamadhyamahāviṣāḥ		
	§ 20302		
AS.Utt.43.30	mandāḥ pītāḥ sitāḥ śyāvā rukṣāḥ karburamecakāḥ		
	§ 20303		
	romaśā bahuparvāṇo lohitaḥ pāṇḍurodarāḥ	§ 20304	15
AS.Utt.43.31	dhūmrodarāstriparvāṇo madhyāstu kapilāruṇāḥ		
	§ 20305		
AS.Utt.43.32	piśaṅgāḥ śabalāścitrāḥ śoṇitābhā mahāviṣāḥ	§ 20306	
AS.Utt.43.33	agnyābhā dvyekaparyāṇo raktāsitasitodarāḥ	§ 20307	
AS.Utt.43.34	tairdaṣṭaḥ sūnarasanaḥ stabdhagātro rujārditaḥ	§ 20308	20
	kharvaman śoṇitaṃ kṛṣṇamindriyārthanasaṃvidan		
	§ 20309		
AS.Utt.43.35	svidyan mūrchan viśuṣkāsyo viḥṇalo vedanāturaḥ		
	§ 20310		
	viśīryamāṇamāṃsaśca prāyaśo vijahātyasūn	§ 20311	25
AS.Utt.43.36	uccitīṅgastu vaktreṇa daśatyabhyadhikavyathaḥ		
	§ 20312		
AS.Utt.43.37	sādhyato vṛścikāt stambhaṃ śephaso hrṣṭaromatām		
	§ 20313		
	karoti sekamaṅgānām daṃśaḥ śītāmbuneva ca		30
	§ 20314		
AS.Utt.43.38	uṣṭravarnatayā proktaḥ sa eva hyuṣṭradhūmakāḥ		
	§ 20315		
	rātriko rātricārācca pṛthak tu kaṇabhādiṣu	§ 20316	
	vikārasādhanābhedāt bhedāḥ santopi noditāḥ	§ 20317	35
AS.Utt.43.39	vātapittottarāḥ kīṭā ślaiṣmikāḥ kaṇabhondurāḥ	§ 20318	
	prāyo vātolbaṇaviṣā vaścikāḥ soṣṭradhūmakāḥ		
	§ 20319		

- yatra yasyaiva doṣasya liṅgādhikyam pratarkayet | AS.Utt.43.40
 § 20320
- tatra tasyauśadhaiḥ kuryādviparītaguṇaiḥ kriyām | |
 § 20321
- 5 hr̥tpīḍordhvānilaḥ stambhāḥ sirāyāmosthi parvaruk | AS.Utt.43.41
 § 20322
- ghūrṇanodveṣṭanam gātraśyāvata vātike viṣe | | § 20323
 samjñānāśoṣṇaniśvāsau hr̥dāhaḥ kaṭukāsyatā | § 20324 AS.Utt.43.42
 māmśāvadaraṇam śopho raktapittam ca paittike | |
 10 § 20325
- chardyarocakahṛllāsaprasekotkleśapīnasaiḥ | § 20326 AS.Utt.43.43
 saśaityamukhamādhuryairvidyācchraleṣmādhikamviṣam
 | | § 20327
- piṇyākena vranālepastailābhyaṅgaśca vātike | § 20328 AS.Utt.43.44
 15 svedo nādīpulākādyairbr̥mhaṅgaśca vidhirhitaḥ | | § 20329
 paittikam stambhayet sekaiḥ pradehaiścātiśītalaiḥ | | AS.Utt.43.45
 § 20330
- lekhanacchedanasvedavamanaiḥ ślaiṣmikam jayet | | AS.Utt.43.46
 § 20331
- 20 kīṭānām triprakāraṇām traividhyena kriyā hitā | | § 20332 AS.Utt.43.47
 ssvedālepanasekāmstu koṣṇān prāyovacārayet | § 20333 AS.Utt.43.48
 anyatra mūr̥cchitāddamśapākataḥ kothatopi vā | |
 § 20334
- nr̥keśāḥ sarṣapāḥ pītā guḍo jīrṇaśca dhūpanam | § 20335 AS.Utt.43.49
 25 viṣadamśasya sarvasya kāśyapaḥ paramabravīt | |
 § 20336
- viṣagham ca vidhiṃ sarvam kuryāt samśodhanāni ca AS.Utt.43.50
 | | § 20337
- 30 sādhayet sarpavaddaṣṭān viṣograiḥ kīṭavr̥ścikaiḥ | | AS.Utt.43.51
 § 20338
- taṇḍulīyakatulyāṃśām trivṛtām sarpiṣā piben | § 20339 AS.Utt.43.52
 yāti kīṭaviṣaiḥ kampaṃ na kailāsa ivānilaiḥ | | § 20340
 kṣīrivṛkṣatvagālepaḥ śuddhe kīṭaviṣāpahaḥ | § 20341 AS.Utt.43.53
 muktālepo varaḥ śophatodadāhajvarapraṇut | | § 20342
- 35 vacā hiṅguviḍaṅgāni saindhavam gajapippalī | § 20343 AS.Utt.43.54
 pāṭhāpratiṣāvyoṣam kāśyayena vinirmitam | § 20344
 daśāṅgamagadam pītvā sarvakīṭaviṣam jayet | | § 20345

AS.Utt.43.55	aikadhyam kīṭaviṣajinmahāsneham payo madhu § 20346	
	śikhikukkuṭajaiḥ picchaiḥ satailalavaṇottamaiḥ § 20347 dhūpo hanti kṛtaḥ śīghram kīṭavṛścikajam viṣam § 20348	5
AS.Utt.43.56	viṣe kaṇabhaje kuryādunduroktamupakramam § 20349 śirīṣabījam maṇḍūke lepah snukksīrakalkitam § 20350 madhu trikaṭukam śvetapiṇḍāmūlam ca matsyaje § 20351	
AS.Utt.43.57	vacām vaṃśatvacam pāṭhām nataṃ surasamañjarīm 10 § 20352	
	dve bale nākulīm kuṣṭham śirīṣam rajanīdvayam § 20353	
AS.Utt.43.58	guhāmatiguhām śvetāmajagandhām śilājatu § 20354 katṛṇam kaṭabhīksāram gṛhadhūmam bhanaśśilām 15 § 20355	
AS.Utt.43.59	rohītakam ca pittena kalkayet sa varo 'gadah § 20356	
	viśvambharādiśvālepanāvanāñjanapānataḥ § 20357	
AS.Utt.43.60	svarjikājaśakṛtkṣārah surasaḥ sāksipīḍakah § 20358	
	madirāmaṇḍasaṃyukto hitaḥ śatapadīviṣe § 20359	20
AS.Utt.43.61	kapitthamakṣipīḍorkabījam trikaṭukānvitam § 20360	
	karañjo dve haridre ca gṛhagodhīviṣāpahaḥ § 20361	
AS.Utt.43.62	kākāṇḍayuktaḥ sarveṣām viṣānām taṇḍulīyakah § 20362	
	praśasto barhiṇoḇdena tadvadvāyasapīlukah § 20363	25
AS.Utt.43.63	tagaram nāgaram nāgakesaram maricāni ca § 20364 prayuktaṃ pānalepābhyām makṣikāviṣānāśanam § 20365	
AS.Utt.43.64	sitāsite ca lavaṇe maricam ca sanāgaram § 20366	
	phañijakarasopetaṃ varaṭinām viṣāpaham § 20367	30
AS.Utt.43.65	sadyo vṛścikajam daṃśam cakratailena secayet § 20368	
	vidārigandhāsiddhena kavosṇenetareṇa vā § 20369	
AS.Utt.43.66	lavaṇottamayuktena sarpiṣā vā punaḥ punaḥ § 20370 siñcetkoṣṇāranālena sakṣīralavaṇena vā § 20371	
	upanāho ghr̥te bhr̥ṣṭaḥ kalkojājyāḥ sasaindhavaḥ 35 § 20372	
AS.Utt.43.67	ādaṃśam sveditam cūrṇaiḥ pracchāya pratisārayet § 20373	

	rajanīsaindhavavyoṣaśirīṣaphalapuṣpajaiḥ § 20374	
	mātuluṅgāmlagomūtrapīṣṭam ca surasāgrajam § 20375	AS.Utt.43.68
	lepaḥ sukhoṣṇaśca hitaḥ piṅyāko gomayopi vā § 20376	
5	§ 20377 pāne sarpirmadhuyutaṃ kṣīraṃ vā bhūriśarkaram	AS.Utt.43.69
	guḍodakam vā suhimam cāturjātakavāsitam § 20378	
	palāśabījam sūlaghno leporkakṣīrabhāvitam § 20379	AS.Utt.43.70
	pārāvataśakutpathyā tagaram viśvabheṣajam § 20380	
10	bīja pūrarasonmiśram varo 'yam vṛścikāgadaḥ § 20381	
	manohnā saindhavam hiṅgu mālatīpallavāni ca § 20382	AS.Utt.43.71
	gośakṛdrasapiṣṭeyam guṭikā vṛścikārdite § 20383	
	laśuno maricam hiṅgu surasam viśvabheṣajam § 20384	AS.Utt.43.72
	arkakṣīreṇa guṭikā vṛścikārditaśaṅkarī § 20385	
15	§ 20386 saśaivaloṣṭradamṣṭrā ca hanti vṛścikajam viṣam	AS.Utt.43.73
	hiṅgunā haritālena mātuluṅgarasena ca § 20387	AS.Utt.43.74
	lepāñjanābhyām guṭikā paramam vṛścikāpahā § 20388	
	karañjārjunaśelūnām kaṭabhyāḥ kuṭajasya ca § 20389	AS.Utt.43.75
20	§ 20391 śirīṣasya ca puṣpāni mastunā damśalepanam § 20390	
	pippaliṃ maricam yaṣṭiṃ śvetām surasamañjarīm	AS.Utt.43.76
	sahadevāmapāmārgam taṇḍulīyam ca kalkayet § 20392	
	kutalakṣāratoyena lepo 'liviṣanāśanaḥ § 20393	
25	yo muhyati praśvasiti pralapatyugravedanaḥ § 20394	AS.Utt.43.77
	tasya pathyāniśākṛṣṇāmañjiṣṭhātiviṣoṣaṇam § 20395	
	sālābuvṛntam vārtākarasapiṣṭam pralepanam § 20396	
	ādamśe yasya kaṇḍūḥsyāt kothaḥ koṭham ca dāruṇam	AS.Utt.43.78
	§ 20397	
30	tasya lepastrikaṭukam yavakṣārokṣipīḍakaḥ § 20398	
	pārāvataśakṛtkāntāsvarjjikāgnihareṇavaḥ § 20399	AS.Utt.43.79
	rasena mātuluṅgasya kṣīreṇārkasyavā drutāḥ § 20400	
	hṛdayam pīḍyate yasya mūrccā cemicimāyanam	AS.Utt.43.80
	§ 20401	
35	§ 20402 dantauṣṭhadamśo romṇām ca harṣastasya nivartate	
	vego viṣasya pañcāhannaiva vā kriyayā vinā § 20403	
	tatra kurvīta damśasya lepanam mastukalkitaiḥ § 20404	AS.Utt.43.81
	śvetapātalyativiṣāharidrāhariṇīnataiḥ § 20405	

AS.Utt.43.82	bilvamūlayavakṣārasūkṣmamāgadhikāyutaiḥ § 20406 utkr̥tyata ivādaṃśaḥ śūnaḥ klinno hatacchaviḥ § 20407 jambūphalanibhaṃ raktaṃ kūjan vamaṭi veṣṭate § 20408	
AS.Utt.43.83	indriyārthaṃ na jānāti prasvidyati ca yo muhuḥ § 20409 svarjikākuṣṭhatagaranākulīpīlupippalīḥ § 20410	5
AS.Utt.43.84	br̥hatīm cācchaturayā tasya piṣṭvā vilepanam § 20411 sarvatra cogrāliveṣe pāyayenmadhusarpiṣī § 20412 vidhyet sirām vidadhyacca vamanāñjananāvanam § 20413	10
AS.Utt.43.85	uṣṇasnigdhāmlamadhuraṃ bhojanaṃ cānilāpaham § 20414 nāgaram ḡṛhakatapurīṣaṃ bījapūrakaraso haritālam § 20415 saindhavaṃ ca vinihantyagado 'yaṃ lepato 'likulajaṃ viṣamāśu § 20416	15
AS.Utt.43.86	ante vṛścikadaṣṭānām samudīrṇe bhṛśaṃ viṣe § 20417 viṣeṇālepayeddaṃśaṃ sthāvareṇa yathocitam § 20418	
AS.Utt.43.87	kriyeyamuccitiṅgepi pratilomaṃ ca pāṃsubhiḥ § 20419 udvartanaṃ sukhāmloṣṇaistathā pracchādanaṃ ghan- aiḥ § 20420	20
AS.Utt.43.88	kuṭajasya phalaṃ kuṣṭhaṃ mālatī phalinī natam § 20421 tiktekṣvākuśca piṣṭāni pānapnadhdmanādibhiḥ § 20422	25
AS.Utt.43.89	vṛścikondurulūtānām sarpāṇām ca viṣāpaham § 20423 samānamamṛtenedaṃ garaśeṣaṃ ca nāśayet § 20424	
AS.Utt.43.90	arkasya dugdhena śirīṣabījaṃ trirbhāvitam pippalicū- ṇamiśram § 20425 eṣo 'gado hanti viṣāṇi kīṭabhujāṅgalūtonduruṃvṛścikā- nām § 20426	30
	iti tricātvāriṃśo 'dhyāyaḥ	

6.44 atha catuṣcatvāriṃśo 'dhyāyaḥ |

AS.Utt.44.1	athāto lūtāpratiṣedhaṃ nāmādhyāyaṃ vyākhyāsyāmaḥ § 20428	
-------------	---	--

- iti ha smāhurātreṅyādayo maharṣayaḥ | | § 20429
- viśvāmitrāya ruṣṭasya vasiṣṭhasya lalāṭajāḥ | § 20430 AS.Utt.44.2
- svedaleśāḥ smṛtā lūtā lūne ye patitāstrṇe | | § 20431
- khāṇḍave dahyamānānāmasurāṇām śarīrataḥ | § 20432 AS.Utt.44.3
- 5 ye sphuliṅgā viniśceruste lūtā iti kecana | | § 20433
- anye vadanti bhuktasya duṣṭasyānnasya mūrchanāt | AS.Utt.44.4
- § 20434
- sambhavanti viśasphoṭā ye lūtāḥ kīṭalakṣaṇam | § 20435
- yathāsvam dhārayantaste lūtāḥ kīṭāśca saṃjñitāḥ | |
- 10 § 20436
- tatra ghoratamā lūtā bhidyante tā api tridhā | § 20437 AS.Utt.44.5
- takṣṇimadhyāvaratvena ghnanti vāśvacikitsitāḥ | § 20438
- saptāhena daśāhena pakṣeṇa ca paraṃ kramāt | | § 20439
- kapilāgnimukhī pītā padmā mūtrā sitāsītā | § 20440 AS.Utt.44.6
- 15 āgneyyaḥ svedajāḥ sapta lūtāḥ pittavikāradāḥ | | § 20441
- pāṇḍurā raktapadikā bhṛṅgā piṅgā trimāṇḍalā | § 20442 AS.Utt.44.7
- pūtirvīrāṇḍajāḥsapta saumyāḥ śleṣmavikāradāḥ | |
- § 20443
- kumudālaviṣā raktā ścitrā santā nimecakā | § 20444 AS.Utt.44.8
- 20 kasanā codbhidāḥ sapta vāyavyā vāyurogadāḥ | | § 20445
- kākāṇḍyenaṇapadī lājā vaidehī jālinī tathā | § 20446 AS.Utt.44.9
- mālāguṇā suvarṇā ca miśrāḥ saptopapādikāḥ | | § 20447
- vyāpnuvantyāśu gātrāṇi jvalatpāvakasannibhāḥ | § 20448 AS.Utt.44.10
- sannipātakṛto 'sādhyāḥ sādhyāḥ kṛcchreṇacetarāḥ | |
- 25 § 20449
- tā daśanti site pakṣe 'site sandhau sadaiva ca | | § 20450 AS.Utt.44.11
- daṃśaḥ sāmānyatastāsām dadrumaṇḍalasannibhaḥ | AS.Utt.44.12
- § 20451
- sito 'sito 'ruṇaḥpītaḥśyāvo vā mṛdurunnataḥ | | § 20452
- 30 madhye kṛṣṇo 'thavā śyāvaḥ paryante jālakāvṛtaḥ | AS.Utt.44.13
- § 20453
- visarpavāñchophayutastapyate bahuvedanaḥ | | § 20454
- jvarāśupākavikledakothāvadaraṇānvitaḥ | § 20455 AS.Utt.44.14
- kledena yatspr̥satyaṅgaṃ tatrāpi kurute vraṇam | |
- 35 § 20456
- śvāsadamṣṭrāśakṛṇmūtraśukralālānakhārtavaiḥ | § 20457 AS.Utt.44.15
- aṣṭābhirudvamantyetā viṣaṃ vaktrādviśeṣataḥ | | § 20458
- śvāsena daṃśaḥ sahasā śūyate jvaradāhavān | § 20459 AS.Utt.44.16

	damṣṭrākṛtastūgrataro vivarṇaḥ kaṭhitaḥ sthiraḥ	
	§ 20460	
AS.Utt.44.17	gambhīrasophavastodavedanādāhasaṃyutaḥ § 20461	
	durgandhī śakṛtā dāhakaṇḍūcimicimānvitaḥ § 20462	
AS.Utt.44.18	pacyate cāśu pakvaśca pāṇḍuḥ pīluphalopamaḥ 5	
	§ 20463	
	mūtreṇa raktaparyanto madhye kṛṣṇo viśīryate	
	§ 20464	
AS.Utt.44.19	āvartasadrśaḥ sūnaḥ pūtiḥ sarpati dahyate § 20465	
	śukreṇa granthisaṃsthānaḥ kaṭhinastīvravedanaḥ 10	
	§ 20466	
AS.Utt.44.20	alpamūlolparukvoṭho lālayā kaṇḍuro mṛduḥ § 20467	
	nakhena coṣaṇḍakākaṇḍūdhūmāyanānvitaḥ § 20468	
	kiṃśukodaravarṇastu rajasā cañcumālavān § 20469	
AS.Utt.44.21	lūtā nābherdaśantyūrdhvamūrdhvaṃ cādhaśca kīṭa- 15	
	kāḥ § 20470	
	taddūṣitaṃ ca vastrādi dehe pṛktaṃ vikārakṛt § 20471	
AS.Utt.44.22	dinārdhaṃ lakṣyate naiva daṃśo lūtāviṣodbhavaḥ	
	§ 20472	
AS.Utt.44.23	sūcīvyadhavadābhāti tatosau prathame 'hani § 20473 20	
	avyaktavarṇaḥ pracalaḥ kiñcit kaṇḍūrujānvitaḥ	
	§ 20474	
AS.Utt.44.24	dvitīye 'tyunnatonteṣu piṭakairiva cācitaḥ § 20475	
	vyaktavarṇo nato madhye kaṇḍūmān granthisanni- 25	
	bhaḥ § 20476	
AS.Utt.44.25	ṛṭīye sajvaro romaharṣakṛdraktamaṇḍalaḥ § 20477	
	śarāvarūpastodāḍhyo romakūpeṣu sāsravaḥ § 20478	
AS.Utt.44.26	mahāṃscaturthe śvayathustāpaśvāsabhramapradaḥ	
	§ 20479	
AS.Utt.44.27	vikārān kurute tāmstān pañcame viṣakopajān § 20480 30	
	ṣaṣṭhe vyāpnoti marmāṇi saptame hanti jīvita § 20481	
AS.Utt.44.28	viṣamityatitīkṣṇānāmitare vibhajedataḥ § 20482	
AS.Utt.44.29	viṣaṃ śāmyati sarvāsāmekaviṃśatirātrataḥ § 20483	
AS.Utt.44.30	daṃśaḥ pittātmako dāhatṛṭṣphoṭajvaradāhavān § 20484	
	saśophaḥ kaṭhinaḥ pāṇḍuḥ kaṇḍūmān ślaiṣmikolpa- 35	
	ruk § 20485	
	vātikaḥ paruṣaḥ śyāvaḥ parvabhedādirukkarah	
	§ 20486	

- § 20487 sarpajñānoditairliṅgairddoṣodrekaṃ ca lakṣayet || AS.Utt.44.31
- § 20488 tridoṣāḥ prāyaśaḥ sarvā lūtāḥ pittakaphādhikāḥ || AS.Utt.44.32
- 5 § 20489 prāṇāntikīṣu hr̥nmohaśvāsahidhmāsirograhāḥ | AS.Utt.44.33
śvetāsītāḥ pītaraktāḥ piṭakāḥ śvayathūdbhavaḥ ||
- § 20490
- 10 § 20491 veputhurvamathurdāhastr̥dāndhyaṃ vakranāsātā | AS.Utt.44.34
śyāvoṣṭhavaktradantatvaṃ pṛṣṭhagrīvāvabhañjanam |
- § 20492
- § 20493 pakvajambūsavarṇaṃ ca daṃśāt sravati śoṇitam ||
- 15 § 20494 athāśu lūtādaṣṭasya śastreṇādaṃśamuddharet | AS.Utt.44.35
dahet jāṃbavoṣṭhādyairna tu pittottaraṃ dahet ||
- § 20495
- 15 karkaśaṃ bhinnaromaṇaṃ marmasandhyādisāṃśri- AS.Utt.44.36
tam | § 20496
- 20 § 20497 prasṛtaṃ sarvato daṃśaṃ na chindīta dahet vā || AS.Utt.44.37
lepayeddagdhamagadairmadhusaindhavasamyutaiḥ |
- § 20498
- 20 § 20499 suśitaiḥ secayeccānu kaṣāyaiḥ kṣīrivṛkṣajaiḥ || AS.Utt.44.38
sarvatopaharedraktaṃ śṛṅgādyaiḥ sirayāpi vā | § 20500
- 25 § 20501 srute rakte pariṣeko ghṛtakṣīrādibhirhitāḥ || AS.Utt.44.39
prapauṇḍarīkaddrīberasārivośīrajīvakāḥ | § 20502
- 25 § 20503 lodhracandanajīvantīmañjiṣṭhāsarjavañjulāḥ || AS.Utt.44.40
mr̥ṇālabisaśaivālakumudotpalagairikāḥ | § 20504
- 25 § 20505 nyagrodhodumbarāśvatthaniculaplakṣavetasāḥ || AS.Utt.44.41
samaṅgāpāṭalīgundrākākoliśataparvikāḥ | § 20506
- 30 § 20507 śīriśadhātākīmūrvāvidārīpadmakīṃśukāḥ || AS.Utt.44.42
śṛṅgāṭakaṃ kośavatīvāyasīsomarājayaḥ | § 20508
- 30 § 20509 madhukāṃśumatīmūrvā yathālābhaṃ samāhṛtāḥ | AS.Utt.44.44
||
- 35 § 20510 śastaḥ paryuṣito lepaḥ saghṛtaḥ paittike varṇe || AS.Utt.44.43
śyāmādvayaniśāmustānakharāsnāmahāsahāḥ | § 20511
- 35 § 20512 vāsāpattaṅgasuvahānākulīgirikarṇikāḥ || AS.Utt.44.44
sarpagandhāyavaphalānirguṇḍyaśmantakasthirāḥ | § 20513
śukākhyā mahiṣakrāntā kuṣṭhendrayavakuṅkumam
|| § 20514

AS.Utt.44.45	karavīrāgarunataṃ sugandhā sinduvārakam § 20515 āspḥoṭagundrā ca hitā pralepaḥ ślaiṣmike viṣe § 20516	
AS.Utt.44.46	bimbīvidulabandhūkakovidārapalāśakāḥ § 20517 suvahāriṣṭakabrāhmīguḍūcīviśvasairyakāḥ § 20518	
AS.Utt.44.47	siddhārthakā devadāru viḍaṅgānīndravāruṇī § 20519 śatāvarīlāṅgalikīrājavṛkṣapunarnavāḥ § 20520	5
AS.Utt.44.48	jīvantī vāyasī bhārṅgī katakendrayavārjunāḥ § 20521 misivyāghrapadīsimḥhapucchīmaṅḍalaparnīkāḥ § 20522	
AS.Utt.44.49	śvadamṣṭrā kolabrḥatī revatī śvetapuṣpikā § 20523 prapunṇāṭaḥ kuravakaḥ pralepo vātike viṣe § 20524	10
AS.Utt.44.50	sarvatraiva ca śasyante bodhiśleṣmātakākṣakāḥ § 20525	
AS.Utt.44.51	udīrṇadoṣān balino viṣe mahati vābhayen § 20526 kākaṅḍakīkośavati lodhrendrayavasaindhavaiḥ § 20527	
AS.Utt.44.52	paṭolapatramaricakaraghāṭapriyaṅgubhiḥ § 20528 kṛṣṇāśukanasānīpanimbapṭāhvayaṣṭibhiḥ § 20529	15
AS.Utt.44.53	virecayecca triphalātrivṛttrikaṭusaindhavaiḥ § 20530 sadantīpūgamṛdvīkā viḍaṅgairathavā pacet § 20531 ebhiḥ palārdhikaiḥ prasthaṃ samabrāhmīrasaṃ ghṛtāt § 20532	20
AS.Utt.44.54	pañcamūlaśṛtaṃ kṣīraṃ toyam vā śodhanauśadhaiḥ § 20533 yathāsvam kalkitairyuktaṃ pṛthagdadyādvirecanam § 20534	
AS.Utt.44.55	pippalīpippalīmūlaśuṅṭhīndrayavasaindhavaiḥ § 20535 pāṭhājamodāyaṣṭyāhvamustāsarṣapadārubhiḥ § 20536	25
AS.Utt.44.56	laghunā pañcamūlena saralena ca sādhitā § 20537 peyā saṃsarjane yojyā saghṛtā viṣanāśinī § 20538	
AS.Utt.44.57	ādhmānahidhmāśvāseṣu pṛṣṭhagrīvāvabhañjane § 20539 saṅkocastambhakampeṣu śūleṣvardhāvabhedake § 20540	30
AS.Utt.44.58	vātarogeṣu cānyeṣu parvabhedārditādiṣu § 20541 eraṅḍavilvasaralacirivilvārkapāṭaliḥ § 20542	
AS.Utt.44.59	śigrupāṭhā kuśavrṣaṃ vidulaṃ ca jale pacet § 20543 kanīyaḥ paścamūlaṃ ca tasmin maṅḍaṃ pacet ghṛtāt § 20544	35
AS.Utt.44.60	dviguṇe tulyagokṣīre piṣṭairyāṣṭīniśānataiḥ § 20545 surāhvavellasaralāśatāhvālodhragairikaiḥ § 20546	

- payasyākuṣṭhāgāṅgeyīkṛṣṇāmadanāsaindhavaiḥ | § 20547 AS.Utt.44.61
 bastau pratyāgateśnīyāt pañcamūlānvitaiḥ rasaiḥ | |
 § 20548
- nāvanam gaurave śophe lālāsṛāve hanugrahe | § 20549 AS.Utt.44.62
 5 girikarṇī phalasaro bandhūkaṃ kiṇihī sitā | | § 20550
 ṣaḍgranthālaśunavyoṣabrhatīvellasaindhavam | § 20551 AS.Utt.44.63
 apāmārgaphalaṃ bhāṅgī nākulī sarpagandhikā | |
 § 20552
- śyāmā yavaphalā bījaṃ phaṇijjakaśirīṣayoḥ | § 20553 AS.Utt.44.64
 10 vārtākarasapiṣṭāni nasyaṃ viśaharaṃ param | | § 20554
 viriktaśirasaścāsyā sarpirmaṇḍonu nāvanam | | § 20555 AS.Utt.44.65
 netroparodhaśvayathukaṇḍūnidrāsamāgame | § 20556 AS.Utt.44.66
 vacāmanohvātrikaṭutripthalālodhragairikāḥ | | § 20557
 śaṅkho nīlotpalaṃ tāmraṃ hema pravālakam | § 20558 AS.Utt.44.67
 15 jīvantī laśunaṃ kuṣṭhaṃ katakaṃ mārkaṃ natam | |
 § 20559
- prapaiṇḍarīkaṃ madhukaṃ karañjaphalāsaindhavam AS.Utt.44.68
 | § 20560
- nīṣe phaṇijjakaṃ tutthaṃ srotoñjanarasāñjane | § 20561
 20 meṣaśṅgayāśca kusumaṃ piṣṭaṃ govāriṇāñjanam | |
 § 20562
- surasaprasavavyoṣavilvamūlasurāhvayam | § 20563 AS.Utt.44.69
 haridrā chāgalīmūtraṃ lūtākīṭaghnamañjanam | | § 20564
 śirīṣapadmakośīrapāṭalīsinduvāraṅgam | § 20565 AS.Utt.44.70
 25 kṣīriśuṅganatodīcyasārivākuṣṭhacandanam | | § 20566
 śelusvarasapiṣṭoyamagado nāvaneñjane | § 20567 AS.Utt.44.71
 pāne pralepe seke ca lūtāsu paramaṃ hitaḥ | | § 20568
 payasyā madhumṛdvīkāśvadamṣṭrākṣīramoraṭāḥ | § 20569 AS.Utt.44.72
 gojīvidārīyaṣṭyāhvamadhukāni ca tadguṇaḥ | | § 20570
 30 tathā śirīṣakusumaṃ candralekhodbhavaṃ phalam | AS.Utt.44.73
 § 20571
- surālā kaṭabhī jātiḥ śvetā ca girikarṇikā | | § 20572
 tadvacca yuñjyāttagarakuṣṭhanāgabalābalāḥ | | § 20573 AS.Utt.44.74
 haridrāyugalaṃ nāgadantī lodhraṃ ca sābaram | § 20574 AS.Utt.44.75
 35 śirīṣapuṣpaṃ tagaraṃ sahadevā śatāvarī | | § 20575
 punarnavā nāgabalā sarpagandhā kuṭannaṭam | § 20576 AS.Utt.44.76
 gavādanī dantaśaṭhasomavalkendurājayaḥ | § 20577

	viṣeṣu sarveṣvagadaḥ sakṣaudraḥ sarvakarmakṛt	
	§ 20578	
AS.Utt.44.77	sarpākṣī candanaṃ vakraṃ mṛgākṣī gandhanākulī	
	§ 20579	
	elā mahāsugandhā ca bastamūtreṇa kalkitaḥ § 20580	5
	lepe pāne ca lūtāsu nānena sadṛśogadaḥ § 20581	
AS.Utt.44.78	kaṭabhīmūlatagarasamaṅgodavadārubhiḥ § 20582	
	br̥hatīdvayagāṅgeyīrocanācandanairghṛtam § 20583	
AS.Utt.44.79	siddham caturguṇakṣīraṃ pānābhyañjanayorhitam	
	§ 20584	10
	lūtākaṇabhakītānāṃ viṣe paramadāruṇe § 20585	
AS.Utt.44.80	nivṛtte dāhaśophādaḥ karṇikāṃ pātayedvraṇāt	
	§ 20586	
AS.Utt.44.81	kusumbhapuṣpaṃ godantaḥ svarṇakṣīrī kapotaviṭ	
	§ 20587	15
	trivṛtā saindhavaṃ dantī karṇikāpātanaṃ tathā	
	§ 20588	
AS.Utt.44.82	haridrā gugguluḥ kiṇvaṃ vaṃśalekhaḥ kapotavid	
	§ 20589	
	tadvacca saindhavaṃ kuṣṭhaṃ dantīkaṭukadaugdhi-	20
	kam § 20590	
	rājakrośātakīmūlaṃ kiṇvo vā mathitodbhavaḥ § 20591	
AS.Utt.44.83	karṇikāpātasamaye br̥m̥hayeta viṣāpahaiḥ § 20592	
AS.Utt.44.84	ṛtukāle ca lūtānāṃ yāvantaḥ śukravindavaḥ § 20593	
	dehe patanti tāvatyo jāyante karṇikāḥ samam § 20594	25
AS.Utt.44.85	godantadantī trivṛtā haridre saindhavaṃ tilāḥ § 20595	
	madhukaṃ nimbapatrāṇi ghṛtam ca vraṇaśodhanam	
	§ 20596	
AS.Utt.44.86	kāntāviḍaṅgakhadiraṇimbakampillakāmbudaiḥ § 20597	
	sarjailādhātakīlohaiḥ siddham sarpirvraṇāpaham	30
	§ 20598	
AS.Utt.44.87	śirīṣakaṭabhīselukṣīrivṛkṣārjunatvacaḥ § 20599	
	kalkacūrṇaparīṣekaiḥ kīṭalūtāvraṇāpahāḥ § 20600	
AS.Utt.44.88	śatāhvālodhrakāsīsadārvijambvasthirocanāḥ § 20601	
	harītakī pūgaphalaṃ cūrṇoyam vraṇaropanaḥ § 20602	35
AS.Utt.44.89	lākṣā rajanyau mañjiṣṭhā haritālam manaśśilā § 20603	
	sarpirmadhu ca lepoyam tvagviśuddhikaraḥ param	
	§ 20604	

romasañjananam kuryādyaduktaṃ vṛṇasādhanē | | AS.Utt.44.90
§ 20605

snehakāryamaśeṣaṃ ca sarpiṣaiva samācāret | § 20606 AS.Utt.44.91
viśasya vṛddhaye tailamagneriva tṛṇolapam | | § 20607
5 iti catuṣcatvāriṃśo 'dhyāyaḥ | |

6.45 atha pañcācatvāriṃśo 'dhyāyaḥ |

athātaḥ pratyekalūtāpratiṣedham nāmādhyāyaṃ vyākhy- AS.Utt.45.1
āsyāmaḥ | § 20609

iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ | | § 20610
ādaṃśe piṭakā tāmrā bhavet kapilayā sthirā | § 20611 AS.Utt.45.2
5 lasikā romakūpeṣu dāho 'kṣṇo mūrdhni gauravam | |
§ 20612

pānanasyāñjanālepasekeṣvatra prayojayet | § 20613 AS.Utt.45.3
niśāpadmakakuṣṭhailākarañjakakubhatvacaḥ | | § 20614
sthirārkaparṇyapāmārgabrāhmījvalananākulīḥ | § 20615 AS.Utt.45.4
10 athavā kuṣṭhapattanānganakhajōṅgakakuṅkumam | | § 20616
agnimukhyātiruksphoṭaḥ sambhavatyagnidagdhatat AS.Utt.45.5
| § 20617

agnijvālāsamānena prasvidyati viśoṣmaṇā | | § 20618
tr̥ḍdāhakampamūrcchāvān pittāsramatisāryate | § 20619 AS.Utt.45.6
15 yojayet pūrvavattatra pratyākhyāya tvarānvitaḥ | |
§ 20620

kuṣṭhalāmajjakośīramadhūkaṃ madhukaṃ madhu | | AS.Utt.45.7
§ 20621

lābhataḥ śītavīryāṇi tālīsaṃ gopakanyakām | | § 20622
20 pītayā pītaviṇmūtradaṃśakledākṣidarśanam | § 20623 AS.Utt.45.8
mūrcchācchardim̐siroduḥkhajvarārocakaśūlavān | | § 20624

tatreṣṭāḥ kaṭabhośīramuñjāvañjulapadmakāḥ | § 20625 AS.Utt.45.9
vaṃśakāsārjunakuśāḥ śirīṣakiṇihītvacāḥ | § 20626
athavā vanyabālhīkakuṣṭhakesarajōṅgapam | | § 20627

25 padmābhaḥ padmayā sphoṭo bhinno 'bhinnāḥ puna- AS.Utt.45.10
rbhavet | § 20628

klidyatyāśu sravatyuṣṇam kledam sparśe 'tirukkarāḥ
| | § 20629

tatra padmotpalānnālo himavetasavañjulāḥ | § 20630 AS.Utt.45.11

	samrṇālāḥ sakumudāḥ sakṣaudraghrtaśarkarāḥ	
	§ 20631	
AS.Utt.45.12	pūtirmūtraviṣādamśo visarpī kṛṣṇaśoṇitaḥ § 20632	
	śvāsakāsajvaracchardimṃmurchādāhabhramānvitaḥ	
	§ 20633	5
AS.Utt.45.13	manaśśilālamadhukamadhūkotpalacandanam § 20634	
	kuṣṭhālāmajjakośīrapadmakaṃ tatra bheṣajam § 20635	
AS.Utt.45.14	ādamśe śvetayā śvetā piṭakā bhṛśakaṇḍulā § 20636	
	dāhamurchājvararujāvisarpakledakāriṇī § 20637	
AS.Utt.45.15	tatreṣṭāḥ śītarāsnailāhareṇunalavañjulāḥ § 20638	10
	kuṣṭhamāmsīnatośīrakāntādhyāmakapadmakāḥ § 20639	
AS.Utt.45.16	ādamśaḥ kṛṣṇayā kṛṣṇo viṅgandhiḥ kledaśophavān	
	§ 20640	
	utthāpyate kṛṣṇamasrgduṣṭaṃ tatra ca bheṣajam	
	§ 20641	15
	mahāsugandhā sarpakṣī vakrailā gandhanākulī	
	§ 20642	
AS.Utt.45.17	śūnaḥ pāṇḍūrayā daṃśaḥ śopho vaktrasya gauravam	
	§ 20643	
	jvaro vighūrṇanaṃ jṛmbhā śīroruk tatra bheṣajam	20
	§ 20644	
	mūlaṃ vāruṇapuspāyā rocanā gośakṛdrasaḥ § 20645	
AS.Utt.45.18	āpāṇḍupiṭako daṃśaḥ śophavān raktapādayā § 20646	
	asrasruttatra naladasevyodīcyahimaṃ madhu § 20647	
AS.Utt.45.19	bhṛṅgābho bhṛṅgayā daṃśaḥ piṭakā dāharukkarī	25
	§ 20648	
	koṭhaiśca cīyate gātraṃ tatra śastaṃ bhiṣagjitam § 20649	
	aṅkolasāraḥ phalinī gavāṃ pittaṃ misirgadaḥ § 20650	
AS.Utt.45.20	piṅgayā vahnidagdhābho daṃśaḥ sphoṭo bahusrutiḥ	
	§ 20651	30
	tībraśophajvararujāhrtpīḍādāhatṛṇyutaḥ § 20652	
AS.Utt.45.21	tatrāgadaḥ sitā gundrā mallikā madhukotpalam § 20653	
	jīvaṃkaḥ kṣīriṇāṃ śuṅgā dvihimaṃ nāgakesaram	
	§ 20654	
AS.Utt.45.22	trimaṇḍalāyā bahalo daṃśaḥ kṛṣṇaṃ sravatyasṛk	35
	§ 20655	
	arucirnetrayordāhaḥ kaluṣasrutidrṣṭitā § 20656	
AS.Utt.45.23	vividhairmaṇḍalaiścāsyā śarīramupacīyate § 20657	

- tatrārkaṃmūladviniśāsuralāpṛṣṇiparṇikāḥ | § 20658
dadhitthanākulibrāhmījyotiṣmatyo hito 'gadah | | § 20659
ādaṃśaḥ pūtigandhāyā visarpakledadāhavān | § 20660 AS.Utt.45.24
alajīsannibho rugvān vibaddhapīṭakācītaḥ | | § 20661
5 bhārṅgīnidigdhikānimbapāṭalīsinduvārakam | § 20662 AS.Utt.45.25
dūrvā haridre vāsā ca pūtigandhāviṣāpaham | | § 20663
citramaṇḍalavān daṃśaḥ pīṭakājālakāvṛtaḥ | § 20664 AS.Utt.45.26
vīrāyā mūrdharuk śītajvarānnadveṣasaṃyutaḥ | | § 20665
haridre naladaṃ kuṣṭhamelā surasamañjarī | § 20666 AS.Utt.45.27
10 tagaraṃ ca śvapittena piṣṭaṃ vīrāviṣāpaham | | § 20667
daṃśaḥ kumudayā dāhasphoṭasphuraṇatodavān | AS.Utt.45.28
§ 20668
picchilakledavisrāvī saśvāsassagalagrahaḥ | § 20669
pratyākhyāyātra kurvīta sāmānyoktaṃ kriyākramam
15 | | § 20670
bhavantyalaviṣādaṃśe pītalohitamaṇḍalāḥ | § 20671 AS.Utt.45.29
pīṭakāḥ sarṣapaprakhyāstāluśoṣo rujā jvarah | | § 20672
chardirdāhaḥ śīraḥkampastatra sevyah samākṣikaḥ | AS.Utt.45.30
§ 20673
20 sakāsīsakahrīberaḥ sapippalivaṭāṅkuraḥ | | § 20674
raktānto raktayā daṃśaḥ sapāṇḍupīṭakājvaraḥ | § 20675 AS.Utt.45.31
śvetotisāraḥ śvasanaṃ dāhaḥ kledaḥ saśonītaḥ | § 20676
śastaṃ śelvarjunāmrātāttvaṅmūlaṃ sinduvārataḥ | |
§ 20677
25 ādaṃśe citrayā raktā pīṭakā visṛtā sthirā | § 20678 AS.Utt.45.32
parvabhedaśīrastāpajvaraśophā visarpiṇī | | § 20679
bhinnā kṛṣṇatvamabhyeti pītāsrāvā mahāvraṇā | § 20680 AS.Utt.45.33
tatreṣṭāḥ kuṣṭhanaladaśīrīṣanalareṇukāḥ | | § 20681
daṃśe ca santānikayā śūlamākulatāśruṇaḥ | § 20682 AS.Utt.45.34
30 pradarākṣepakau tatra kesaraṃ kṣīriṇāṃ tvacaḥ | |
§ 20683
āmrasya sinduvārasya mūlamaśmantakasya ca | |
§ 20684
pīṭakā mecakā daṃśamadhye jatukaṇopamā | § 20685 AS.Utt.45.35
35 jvaraḥ śophotra vāruṇyāṃ rocanā rajanīdvayam | |
§ 20686
rājīmān kasanādaṃśaḥ śīroruk śvāsakāsavān | § 20687 AS.Utt.45.36
śītapicchilaraktasrudraktokaṃ tatra meṣajam | | § 20688

AS.Utt.45.37	pāṇḍurakto 'tirugdaṃśaḥ kākāṇḍyāḥ smṛtimoṣakṛt § 20689	
	hidhmā śvasanatrṇmūrccā nidrākṣepakahṛdgadāḥ § 20690	
AS.Utt.45.38	raktāntarstvenapādāyā daṃśaḥ kṛṣṇatilākṛtiḥ § 20691	5
	dāhamohāgnivīsarpatrṇvamiśvāsakāsavān § 20692	
AS.Utt.45.39	pūtiḥ śyāvotiruk sāsrgādaṃśo lājavarṇayā § 20693	
	śītajvarasamutthāno dāhamūrccātisāravān § 20694	
AS.Utt.45.40	agnidagdhanibho daṃśo vaidehyā bhṛśavedanaḥ § 20695	10
	gambhīraḥ sajvarastīkṣṇamoho hṛdayapīḍanam § 20696	
AS.Utt.45.41	ūrdhvarājīcīto daṃśo jālinyāstīvrasōpharuk § 20697	
	udīrṇatrṇbhramaśvāsastambhamohavidīryate § 20698	
AS.Utt.45.42	rakto mālāguṇādaṃśo dhūmagandhiḥ sapīvraruk 15 § 20699	
	dīryate pārśvatastaitaiḥ samṛabdhairmaṇḍalairyutaḥ § 20700	
AS.Utt.45.43	antardāho bahiḥ śaityamādhmānaṃ mūtrakṛcchratā § 20701	20
	mūrccāpralāpātīsārajvarāḥ prāṇāntakāriṇaḥ § 20702	
AS.Utt.45.44	dhmātaḥ sauvarṇikādaṃśaḥ syandate matsyagandhi- kaḥ § 20703	
	śīroksīrugjvaraḥ kāsastrṇā śopho vamirbhramaḥ § 20704	25
AS.Utt.45.45	āsādhyānāmapi hitaṃ pratyākhyāyāśu yojayet § 20705	
	doṣocchrāyaviśeṣeṇa chedadāhādivarjitam § 20706	
AS.Utt.45.46	kapilā tatra nāsāyāmagṇirdaśati jatruṇi § 20707	
	pītā tu gaṇḍayoḥ padmā dakṣiṇāmsetha kakṣayoḥ § 20708	30
AS.Utt.45.47	lūtā mūtraviśā śvetā cibuke kālikākṣiṇi § 20709	
	pāṇḍurā dakṣiṇaskandhe karayo raktapādikā § 20710	
AS.Utt.45.48	vāmapārśve daśet bhṛṅgā vāmāṃse piṅgalā daśet § 20711	
	trimaṇḍalodare pūtiḥ pṛṣṭhe vīrā tu dakṣiṇe § 20712	35
AS.Utt.45.49	bāhau nābhyāṃ kumudikā vāmaskandhe 'lasaṃjñitā § 20713	
	kaṇṭhe raktā lalāṭe tu citrā santānikauṣṭhayoḥ § 20714	

- mecakā mūrdhni kasanāddhastayoḥ kakṣamūlayoḥ | AS.Utt.45.50
 § 20715
 kākāṇḍyeṇī tu hr̥daye lājavarṇā stanāntare | | § 20716
 bāhusandhiṣu vaidehī lūtāpāṅge tu jālinī | § 20717 AS.Utt.45.51
 5 mālāguṇākhyā grīvāyāṃ sauvarṇī karṇamūlayoḥ | |
 § 20718
 iti kṣetrāṇi niyatānyatyudīrṇaviśāḥ punaḥ | § 20719 AS.Utt.45.52
 parakṣetrepī vartante rājānotibalā iva | | § 20720
 iti pañcatvāriṃśo 'dhyāyaḥ | |

6.46 atha ṣaṭcatvāriṃśo 'dhyāyaḥ |

- athāto mūṣikālarkapratīṣedhaṃ nāmādhyāyaṃ vyākhyā- AS.Utt.46.1
 syāmaḥ | § 20722
 iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ | | § 20723
 lālanaścapalaḥ putro hasiraścikīro 'jinaḥ | § 20724 AS.Utt.46.2
 5 kaṣāyadantaḥ kulakaḥ kokilaḥ kapilo 'sitaḥ | | § 20725
 aruṇaḥ śabalaḥ śvetaḥ kapotaḥ palitonduruḥ | § 20726 AS.Utt.46.3
 cucchundāro rasālākhyo daśāṣṭau ceti mūṣikāḥ | |
 § 20727
 yasminnaṅge patatyēṣāṃ śukramaṅgaiḥ spr̥śanti vā | AS.Utt.46.4
 10 § 20728
 yacchukradigdhaistatrāsre dūṣite pāṇḍutāṃ gate | |
 § 20729
 granthayaḥ śvayathuḥ koṭho maṇḍalāni bhramoruciḥ | AS.Utt.46.5
 § 20730
 15 śītajvararotiruksādo vepathuḥ parvabhedanam | | § 20731
 romaharṣaḥ snutirmūrccā dīrghakālānubandhanam AS.Utt.46.6
 | § 20732
 śleṣmānuviddhabahvākhupotakachardanam sakṛt | |
 § 20733
 20 vyavāyyākhuviṣaṃ kṛcchraṃ bhūyo bhūyaśca kupyati AS.Utt.46.7
 | | § 20734
 mūrccāṅgaśophavaivarṇyakleđaśabdāśrutijvarāḥ | § 20735 AS.Utt.46.8
 śirogurutvaṃ lālāsr̥kchardiścāsādhyalakṣaṇam | | § 20736
 25 | § 20737
 śūnabastiṃ vivarṇauṣṭhamākḥvābhairgranthibhiścitam AS.Utt.46.9

	cucchundurugasandham ca varjayedākhudūṣitam	
	§ 20738	
AS.Utt.46.10	śunaḥ śleṣmolbaṇā doṣāḥ samjñāṃ samjñāvahāśritāḥ	
	§ 20739	
	muṣṇantaḥ kurvate kṣobham dhātūnāmatidāruṇam	5
	§ 20740	
AS.Utt.46.11	lālāvānandhabadhiraḥ sarvataḥ sobhidhāvati § 20741	
	srastapucchahanuskandhaḥ śiroduḥkhī natānanaḥ	
	§ 20742	
AS.Utt.46.12	daṃśastena vidaṣṭasya suptaḥ kṛṣṇaṃ kṣaratyasṛk	10
	§ 20743	
	hr̥cchirorugjvarastambhatṛṣṇāmūrchodbhavo 'nu ca	
	§ 20744	
AS.Utt.46.13	anenānyepi boddhavyā vyālā daṃṣṭrāprahāriṇaḥ	
	§ 20745	15
	sṛgālāśvatarāśvarkṣadvīpivyāghravṛkādayaḥ § 20746	
AS.Utt.46.14	kaṇḍūnistodavaivarnyasuptikledajvarabhramāḥ § 20747	
	vidāharāgarukpākaśophagranthi vikuñcanam § 20748	
AS.Utt.46.15	daṃśāvadaṇam sphoṭāḥ karṇikā maṇḍalāni ca	
	§ 20749	20
	sarvatra saviṣe liṅgam viparītam tu nirviṣe § 20750	
AS.Utt.46.16	daṣṭo yena tu tacceṣṭārutam kurvan vinaśyati § 20751	
	paśyamstameva cākasmādādarśasalilādiṣu § 20752	
AS.Utt.46.17	jaladarśanasamsparśaśabdebhyo yaśca santraset § 20753	
	adaṣṭamapi tam jahyājjalasantrāsarogīnam § 20754	25
AS.Utt.46.18	ākhunā daṣṭamātrasya daṃśam kāṇḍena dāhayet	
	§ 20755	
	darpaṇenāthavā tivraruḥjā syāt karṇikānyathā § 20756	
AS.Utt.46.19	dagdham visrāvayedaṃśam pracchitam ca pralepayet	
	§ 20757	30
	śirīṣarajanīvakrakuṅkumāmṛtavallibhiḥ § 20758	
AS.Utt.46.20	agāradhūmamañjiṣṭhā rajanī lavaṇottamaiḥ § 20759	
	lepo jayatyākhuviṣam karṇikāyāśca pātanaḥ § 20760	
AS.Utt.46.21	tatoplaiḥ kṣālayitvā tu toyairanu ca lepayet § 20761	
	pālindī śvetakaṭabhī bilvamūlaguḍūcibhiḥ § 20762	35
	anyaiśca viśaśophaghnaḥ sirām vā mokṣayet drutam	
	§ 20763	
AS.Utt.46.22	chardanam jālinikāthaiḥ śukākhyāṅkolayorapi § 20764	

- kośavatyāḥ śukākhyāyāḥ phalaṃ jīmūtakasya ca |
§ 20765
- madanasya ca sañcūrṇya dadhnā pītvā viṣaṃ vamet | |
§ 20766
- 5 vacāmadanajīmūtakuṣṭhaṃ vā mūtrapeṣitam | § 20767 AS.Utt.46.23
pūrvakalpena pātavyaṃ sarvonduruviṣāpaham | |
§ 20768
- niṣpāvāḥ kadalīmūlaṃ bandhujīvaphalāni ca | § 20769 AS.Utt.46.24
suvarcalārāmaṭhakaṃ svarjikātiviṣādvayam | § 20770
- 10 śyāmādrīkarṇikāmūlamūrdhacaiṃvamanatrayam | | § 20771
vāntasya śuddhe hr̥daye śūlaṃ hidhmārucirvamiḥ | AS.Utt.46.25
§ 20772
- uṣṇodgārānubandho vā syācettatraitadauṣadham | |
§ 20773
- 15 jīrakaṃ tryūṣaṇaṃ kuṣṭhaṃ tuṅgākhyam nāgakesaram AS.Utt.46.26
| § 20774
rajanyau saindhavaṃ sevyam yaṣṭimadhusuvarcalām
| | § 20775
- 20 madhuraṃ ca gaṇaṃ piṣṭvā bījapūrakapitthayoḥ | AS.Utt.46.27
§ 20776
- rasena śāḍavaṃ kuryānmadhumatsyaṇḍikānvitam |
§ 20777
- gandhavarṇarasopetaḥ sa pīto viṣadoṣajit | | § 20778
25 dvipippalīdvyaṃśumatīkvāthe peyā ca tadguṇā | | AS.Utt.46.28
§ 20779
- virecane trivṛnnīlītriphalākalka iṣyate | § 20780 AS.Utt.46.29
śirovirecane sāraḥ śirīṣasya phalāni ca | | § 20781
- añjane gomayaraso vyoṣasūkṣmarajonvitaḥ | § 20782 AS.Utt.46.30
kapitthagomayaraso madhumānavalehane | | § 20783
- 30 taṇḍulīyakamūlena siddham pāne hitam ghr̥tam | AS.Utt.46.31
§ 20784
- dviniśā kaṭabhī raktā yaṣṭyāhvairvāmṛtānvitaiḥ | § 20785
āspḥotamūlasiddham vā pañcakāpitthameva vā | |
§ 20786
- 35 adhobhāge viśuddhasya śūlaṃ nābhyāṃ bhavedyadi | AS.Utt.46.32
§ 20787
- purīṣaṃ vā vibadhyeta gude syādvā vikartikā | | § 20788

AS.Utt.46.33	tatra peyāṃ pibecchītāṃ śarkarāmadhusaṃyutāṃ § 20789	
	pippalī pippalīmūlasārivā kaṭukāhvayaiḥ § 20790	
	śṛtaiḥ siddhāṃ saha balāsamaṅgāviśvabheṣajaiḥ § 20791	5
AS.Utt.46.34	naladadhyāmakavyoṣalodhracitrakadīpyakam § 20792	
AS.Utt.46.35	kutalakṣāratoyena piṣṭam māḥṣikasarpīṣā § 20793	
	dadhnā vā prāśayet kṣaudraṃ yavakṣārapayodadhi § 20794	
	phaṇitam tailamājyaṃ ca viṣaghaṇam pītamekataḥ § 20795	10
AS.Utt.46.36	sinduvāraṃ nataṃ śigru bilvamūlaṃ punarnavam § 20796	
	vacā śvadamṣṭrā jīmūtameṣāṃ kvātham samākṣikam § 20797	15
	pibecchālyodanam dadhnā bhuñjāno mūṣikārditaḥ § 20798	
AS.Utt.46.37	takreṇa śarapuṅkhāyā bijam sañcūrṇya vā pibet § 20799	
	aṅkolamūlavalko vā bastamūtreṇa kalkitaḥ § 20800	
	pānalepanayoryuktaḥ sarvonduruviṣāpahaḥ § 20801	20
AS.Utt.46.38	payah payasyayā yuktaṃ sitayā madhukena ca § 20802	
AS.Utt.46.39	kirātatiktamamṛtāṃ samaṅgāṃ kakubhatvacam § 20803	
	bāṇam palāśam kāśmaryam payasyāṃ taṇḍulīyakam § 20804	
AS.Utt.46.40	ākhuvinnāṃ mahānimbaṃ saptaparṇam madhūlikām § 20805	25
	kapittham rājavr̥kṣam vā pibedanyatamam jvarī § 20806	
AS.Utt.46.41	sthiraṃ mandarujāṃ pracchet karṇikāṃ pātayeta vā § 20807	30
	śyāmā lāṅgalikā dantī kiṇihī girikarṇikā § 20808	
AS.Utt.46.42	ākhuvṛkṣo mahāvṛkṣastrivṛdañjanakī snuhī § 20809	
	karṇikāpātanaṃ kalkamekaikam tilakalkavat § 20810	
AS.Utt.46.43	kṣīripavālamāñjiṣṭhābalādārvīhayāhvayāḥ § 20811	
	ropaṇyaḥ kalkitāstailam ghṛtam vā sādhitam tathā § 20812	35
	dviniśā tilayaṣṭyāhvatagarośīrapadmakaiḥ § 20813	
AS.Utt.46.44	sāmānyeneti nirdiṣṭā kriyākhūnām viśeṣataḥ § 20814	

	lālanena vamirmūrcchā lālāsrāvaśca jāyate § 20815	AS.Utt.46.45
	lihyāt samākṣikaṃ tatra cūrṇitaṃ taṇḍulīyakam	
	§ 20816	
	capalena vamirmūrcchā ṛḍvā tatrāvaleyayet § 20817	AS.Utt.46.46
5	sadārumustāṃ triphalāṃ putrakena tu pāṇḍutā	
	§ 20818	
	sādoṅge sarvataścākhusadrśagranthisambhavaḥ § 20819	AS.Utt.46.47
	śirīṣabījaṃ kuṣṭhaṃ ca madhunā tatra lehayet § 20820	
	hasireṇānnavidveṣo jṛmbhaṇaṃ romaharṣaṇam § 20821	AS.Utt.46.48
10	āragvadhadiniryūhaṃ suvāntaṃ tatra pāyayet § 20822	
	cikireṇa śiroduḥkhaṃ śopho hidhmā vamirbhramaḥ	AS.Utt.46.49
	§ 20823	
	vāntotra jālinīkvāthaiḥ sāramaṅkolajaṃ pibet § 20824	
	ajinenāṅgakṛṣṇatvaṃ mūrcchā chardiśca hṛdgrahaḥ	AS.Utt.46.50
15	§ 20825	
	madhunā tatra mañjiṣṭhāṃ lihyāt snukṣīrakalkitāṃ	
	§ 20826	
	nidrā kaṣāyadantena hṛcchoṣaḥ kṛṣatāti ca § 20827	AS.Utt.46.51
	śirīṣasāratvagbījaṃ tatra kṣaudreṇa lehayet § 20828	
20	kulakena rujāsrāvau rājayo daṃśamaṇḍale § 20829	AS.Utt.46.52
	sa sinduvāarakau tatra sahau lihyānmadhuplatau	
	§ 20830	
	granthayaḥ kokilenogrā jvaro dāhaśca dāruṇaḥ § 20831	AS.Utt.46.53
	nīlipunarnavākvāthe siddhaṃ tatra pibet ghr̥tam	
25	§ 20832	
	kapilena vraṇe kotho jvaro granthirbhramaḥ satṛṭ	AS.Utt.46.54
	§ 20833	
	lehayenmadhunā śvetāṃ śvetāṃ cātra punarnavāṃ	
	§ 20834	
30	raktaṃ kṛṣṇena vamaṭi viśeṣād durdine pibet § 20835	AS.Utt.46.55
	tatra kiṃśukabhasmāmbu śirīṣaphalavālakam § 20836	
	aruṇādyāḥ pṛthagdoṣasannipātāsrasambhavān § 20837	AS.Utt.46.56
	janayanti kramādrogān sarve ca granthikarṇikāḥ	
	§ 20838	
35	karañjāragvadhavyoṣabr̥hatyaṃśumatīdvayāt § 20839	AS.Utt.46.57
	kvāthe dadhipayaḥ sarpiḥ pṛthakprasthonmitaṃ pacet	
	§ 20840	
	kapitthadāḍimavarī viśālātrisugandhikāḥ § 20841	AS.Utt.46.58

	trivṛtāmṛttikā vakraguḍūcīścātrakalkitāḥ § 20842	
AS.Utt.46.59	kṣipettadaruṇādīnāṃ pañcānāṃ viṣanāśanam § 20843	
	kākādanī kākamācī svarasena śṛtaṃ ghṛtam § 20844	
AS.Utt.46.60	klamaścucchundareṇogro grīvāstambho viṣūcikā	
	§ 20845	5
	yavanālarṣabhakṣāraṃ bṛhatyau vātra pāyayet § 20846	
AS.Utt.46.61	grīvāstambho rasālena vedanā daṃśamaṇḍale § 20847	
	lihyānmahāgadam tatra ghṛtamākṣikasamyutam	
	§ 20848	
AS.Utt.46.62	saśeṣaṃ mūṣikaviṣaṃ prakupyatyabhṛadarśane § 20849	10
	yathāyatham vā lākeṣu doṣānāṃ vṛddhihetuṣu	
	§ 20850	
AS.Utt.46.63	tatra sarve yathāvasthaṃ prayojyāḥ syurupakramāḥ	
	§ 20851	
	yathāsvaṃ ye ca nirdiṣṭāstathā dūṣīviṣāpahāḥ § 20852	15
AS.Utt.46.64	daṃśatvalarkadaṣṭasya dagdhamuṣṇena sarpiṣā § 20853	
	pradihyādagadaistaistaiḥ purāṇaṃ ca ghṛtaṃ pibet	
	§ 20854	
	vraṇasyopari niṣpīḍyaḥ pratyakpuṣpīrasothavā § 20855	
AS.Utt.46.65	tilagugguludūrvānāṃ dāḍimasya guḍasya ca § 20856	20
	kalko muhurmuhurlepaḥ śvadaṃśaviṣajitparam	
	§ 20857	
AS.Utt.46.66	nalāmūlaṃ jale piṣṭaṃ pānalepanayorhitam § 20858	
	mātuluṅgacchadairdaṃśaṃ badhnīyāddantacarvitaiḥ	
	§ 20859	25
AS.Utt.46.67	arkakṣīrayutam cāsyā yojyamāṣu virecanam § 20860	
AS.Utt.46.68	pibet punarnavāṃ śvetāṃ dhurdhūrakaphalānvitām	
	§ 20861	
AS.Utt.46.69	phalaṃ dhurdhūrakānmūlaṃ kākodumbarikodbha-	
	vam § 20862	30
	śīdhunā śvaviṣaṃ hanti pītaṃ vā taṇḍulāmbunā	
	§ 20863	
AS.Utt.46.70	aikadhyam palalam tailam rūpikāyāḥ payo guḍaḥ	
	§ 20864	
	bhinatti viṣamālarkaṃ ghanavṛndamivānilaḥ § 20865	35
AS.Utt.46.71	laśunoṣaṇavaidehī varā gopittakalkitāḥ § 20866	
	pānanasyāñjanālepaiḥ śvadaṣṭasyauṣadham param	
	§ 20867	

- jalavetasapatratvaṅmūlaṃ kṣuṅṅaṃ pacejjale | § 20868 AS.Utt.46.72
 sa kvāthaḥ śīṭalaḥ pīṭaḥ paraṃ śvaviṣabheṣajam ||
 § 20869
- 5 tatsiddham ca ghr̥taṃ pānanasyābhyañjanalepanam | AS.Utt.46.73
 § 20870
- jalatrāse samaste ca viṣe tat garuḍopamam || § 20871
 yavamāśakulatthānāṃ pañcamūlasya cāmbhasi | § 20872 AS.Utt.46.74
 kṣīradviguṇite sarpiḥ sādhayecchlakṣṇakalkitaiḥ ||
 § 20873
- 10 aśvagandhāsahākuṣṭhabṛhatīrajanīdvayaiḥ | § 20874 AS.Utt.46.75
 vidārīnatakaṭvaṅga payasyāsinduvārakaiḥ || § 20875
 sarpagandhānakhābhīruśarkarāraktacandanaiḥ | § 20876 AS.Utt.46.76
 śvasaṃṣṭropadravān sarvān pānābhyaṅairnihantitat
 || § 20877
- 15 hr̥dvidāhe praseke ca virekavamane bhṛśam | § 20878 AS.Utt.46.77
 viṣadoṣahare yojye śuddhe saṃsarjanakramah ||
 § 20879
- dadyāt saṃśodhanam tīkṣṇamavaśyam viṣanāśanam | AS.Utt.46.78
 § 20880
- 20 aśuddhasya nirūḍhepi vraṇe kupyati tadviṣam ||
 § 20881
- saratrabījauṣadhibhiḥ kumbhaiḥ śītāmbupūritaiḥ | AS.Utt.46.79
 § 20882
- 25 aṣṭottaraśataṃ vārān siddhamantrābhimantritai ||
 § 20883
- aṣṭottaraśatonmānaiḥ puṣpamālāvaguṇṭhitaiḥ | § 20884 AS.Utt.46.80
 gocarmamātrake lipte jvalitāgnau kuśāstr̥te | § 20885
 sthaṅḍile saritastīre snānam vāsyā catuspathe || § 20886
 alarkādhipate yakṣa sārameyagaṇādhipa | § 20887 AS.Utt.46.81
- 30 alarkajuṣṭametaṃ me nirviṣaṃ kuru mā cirāt | § 20888
 svāhetimantrolarkārtte sarvakarmasu śasyate || § 20889
 catuspādbhidvipādbhirvā nakhadantaparikṣatam | § 20890 AS.Utt.46.82
 śūyate pacyate rāgajvarasrāvarujānvitam || § 20891
- 35 somavalkośvakarṇaśca gojihvā haṃsapādikā | § 20892 AS.Utt.46.83
 rajanyau gairikaṃ lepo nakhadantaviṣāpahaḥ || § 20893
 iti ṣaṭcatvāriṃśo 'dhyāyah ||

6.47 atha saptacatvāriṃśo 'dhyāyaḥ

- AS.Utt.47.1 athāto viṣopadravapraṭiṣedhaṃ nāmādhyāyaṃ vyākhyā-
syāmaḥ | § 20895
iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ | | § 20896
- AS.Utt.47.2 jvarakāsavamiśvāsahidhmā trṣṇātimūrccchanam | § 20897
viśobhedo 'tikāṭhinyamānāho bastimūrddharuk | | 5
§ 20898
- AS.Utt.47.3 śvayathuḥ pūtidamaśatvaṃ raktasrāvo viṣānilaḥ | § 20899
iti ṣoḍaśa nirdiṣṭā viṣārtānāmupadravāḥ | § 20900
gacchantyupokṣitā nāśaṃ yairjuṣṭā viṣaroginaḥ | |
§ 20901 10
- AS.Utt.47.4 rājavṛkṣaphalośīrakāśmaryagghanapadmakāt | § 20902
kvāthaḥ saśarkarākṣandro viṣajvaraharaḥ param | |
§ 20903
- AS.Utt.47.5 pītā taṇḍulatoyena kaṭukā sasitopalā | § 20904
viṣajvaraharājājī jīvakarṣabhakoṭpalam | | § 20905 15
- AS.Utt.47.6 kolamajjasitādhānyabhārṅgiyaṣṭyāhvakesaram | § 20906
viṣajvaravamiśvāsakāsatrṣṇānibarhaṇam | | § 20907
- AS.Utt.47.7 triphalāragvadhavyāghrīkvātho jvaravibandhajit | § 20908
bālabilvavacāmustā kaṣāyaḥ sapunarnavaḥ | § 20909
jvarāgnisādaśvayathūnnihanti viṣasambhavān | | § 20910 20
- AS.Utt.47.8 vaidehikārāmaṭhakaṃ kapittharasasaindhavam | § 20911
sasitāmākṣikaṃ līdhaṃ śvāsakāsajvarāpaham | | § 20912
- AS.Utt.47.9 sadrākṣānāgarāṃ kṛṣṇāmāthavā savarāghanām | § 20913
līdhvājyamadhunā kāsānmucyate viṣasambhavāt | |
§ 20914 25
- AS.Utt.47.10 sapāṭhāñjanamañjiṣṭhādviniśāmadhukāṃ tathā | § 20915
yaṣṭyāhvamambhasā pītavā maricairavacūrṇitam | |
§ 20916
- AS.Utt.47.11 viṣavamyāṃ pibet kvāthaṃ vilbamūlādrajo 'thavā |
§ 20917 30
dhātrīṣarūpakadrākṣā madhukāṃ payasā drutam | |
§ 20918
- AS.Utt.47.12 vellāgryāñjanasośīrayaṣṭyailākaṇakesaram | § 20919
lihyānmaricakumbhīm vā ghṛtapuṣparasadrutām | |
§ 20920 35
- AS.Utt.47.13 kṣīrivṛkṣānkurakṣaudrasitāstrīdvamathucchidaḥ | | § 20921

	jīrṇaśālyodanaṃ kṣaudraṃ kṣīraṃ candanasādhitam	AS.Utt.47.14
	§ 20922	
	śītānbhonupibet bhuktvā viṣacchardimapohati	§ 20923
	tailago vidrasakṣaudrailiḥyāt kṛṣṇāpriyaṅguke	§ 20924 AS.Utt.47.15
5	śvāsī kṣaudreṇa vā drākṣāśṛṅgīmāgadhikāsītāḥ	§ 20925 AS.Utt.47.16
	guḍanāgaravaidehīvijayāmalakāni vā	§ 20926
	hidhmāyāṃ śāṅkhakanakakaṭukāsvarṇagairikam	§ 20927 AS.Utt.47.17
	vellaśuṅṭhīkaṇośīrarajanīdvitayāni vā	§ 20928
	lihyādvā vyoṣamṛdvīkām bījapūrarasena vā	§ 20929 AS.Utt.47.18
10	sakṣaudraṃ vālakarajaḥ kvāthaṃ vā saguḍaṃ pibet	
	§ 20930	
	viśvabheṣajagāyatrīharidrāmaradārujam	§ 20931 AS.Utt.47.19
	dantīndravāruṇīdvīpīkalkaṃ sauvīrakeṇa vā	§ 20932
	trṇmūrcchayoraśirasolepasekā himā hitāḥ	§ 20933 AS.Utt.47.20
15	ambhojanālakusumacandanośārīmauktikaiḥ	§ 20934
	vaiḥāyasasītātoyakṣīrājyekṣurasāplutaiḥ	§ 20935
	vījanaṃ tālavṛntena śīte sikatile sthitiḥ	§ 20936 AS.Utt.47.21
	kamalotpalakiṅjalkapaṭalāvṛtavāriṣu	§ 20937 AS.Utt.47.22
	viṣatṛḍḍāhamūrcchāghnaṃ sarasīṣvavagāhanam	
20	§ 20938	
	viṣavegasamutthāyāṃ trṇnāyāṃ lājatarpaṇam	§ 20939 AS.Utt.47.23
	śarkarādāḍimākṣaudrasalilāplāvitam pibet	§ 20940
	vaṭavetasajambvāmrasevyatoyam ca śītaḥ	§ 20941
	bhūnimbamustakaṭukātrāyantīndrayavān samān	§ 20942 AS.Utt.47.24
25	dvau bhāgau citrakādaṣṭau kuṭajādvārīṇā pibet	§ 20943
	viṣātisārodāvartakāsaśvāsajvarāpahaṃ	§ 20944
	lodhramocarāsāmbaṣṭhādhātakīstaṇḍulāmbunā	§ 20945 AS.Utt.47.25
	samākṣikāḥ pibettadvannāgarātiviṣābhayāḥ	§ 20946
	sadhātakīḥ sakuṭajāḥ sāñjanāḥ ślakṣṇacūrṇitāḥ	§ 20947 AS.Utt.47.26
30	pāthānāgaracūrṇam vā dadhnā yuktaṃ samākṣikam	
	§ 20948	
	bastirugvartanāheṣu phalavartim prayojayet	§ 20949 AS.Utt.47.27
	sāragvadhāṃ satrivṛtāṃ sopakulyāṃ harītakīm	§ 20950
	pibet ghr̥tena sakṣaudrāṃ bastiśūlādināśinīm	§ 20951
35	gr̥hadhūmanataśyāmā nīlinī taṇḍulīyakaiḥ	§ 20952 AS.Utt.47.28
	siddham vājyam tathāsiddham varā kvāthatrivr̥dyu-	
	tam § 20953	
	kākoliḥ kṣīrivṛkṣatvagdrākṣāyaṣṭyāhvaśarkarāḥ	§ 20954 AS.Utt.47.29

	nasyam viṣāṣīrorughnam saṃyojyam śītavāriṇā	
	§ 20955	
AS.Utt.47.30	śvayathau śuddhakoṣṭhasya payaḥ pāne hitam śṛtam	
	§ 20956	
	viśvabheṣajavaidehīkaṭukādevadārubhiḥ § 20957	5
	surasāmlakalkairvā chāgam vā pippalīśṛtam § 20958	
AS.Utt.47.31	triphalāyāḥ kaṣāyeṇa trivṛtā bhāvitā tryaham § 20959	
	ālodya sarpiṣā pītā viṣāśvayathunāśinī § 20960	
AS.Utt.47.32	madhuvellavarāvyoṣasurāhvośīrapadmakaiḥ § 20961	
	viṣāśvayathujillepastathā svādukaṣāyakaiḥ § 20962	10
AS.Utt.47.33	śīrīṣapuṣpāhiśironatakuṣṭhairghṛtānvitāḥ § 20963	
	dhūpo 'gadaḥ śvayathujit samastaviṣanāśanaḥ § 20964	
AS.Utt.47.34	alpenāpyapacāreṇa daṃśaḥ pūtitvamaśnute § 20965	
	prāyo na sahate tīkṣṇamuṣṇam vā bheṣajam viṣam	
	§ 20966	15
AS.Utt.47.35	madhurasnigdhaśītāni yuñyāttasmādviṣavraṇe § 20967	
	sekālepāṃśca sakṣīraiḥ kaṣāyaiḥ kṣīrivṛkṣajaiḥ	
	§ 20968	
AS.Utt.47.36	nyagrodhaśuṅgamadhukatīlasarṣapasaindhavam § 20969	
	sābhayā nimbapatrājyam daṃśapūtitvanāśanam § 20970	20
	karnīkāpātanaṃ śreṣṭham viṣavraṇavināśanam § 20971	
AS.Utt.47.37	rakte sravatyatibhr̥ṣam ghṛtam samaricam pibet § 20972	
	taṇḍulīyakamūlena sitayā vā samanvitam § 20973	
AS.Utt.47.38	daṃśam pralepayeccāsyā dārvyā suślakṣṇapīṣṭayā	
	§ 20974	25
	sitopalākṣaudraghṛtacchāgadugdhāni nāvanam § 20975	
AS.Utt.47.39	śamīkalkam pibecchlakṣṇamaṅgam limpodviśālayā	
	§ 20976	
	nāvane hemaṃ śuklā ca tataḥ sāmyati śoṇitam § 20977	
AS.Utt.47.40	kdśasyātisrute rakte rūkṣairatyarthasevitaiḥ § 20978	30
	viṣasya ca svabhāvena mātariśvā prakupyati § 20979	
AS.Utt.47.41	unmādākṣepakamanobhramśāpasmṛtayastataḥ § 20980	
	tatreṣṭam snehanam bastinasyapradhamānāñjanam	
	§ 20981	
AS.Utt.47.42	nāgadantyabhayākuṣṭhapippalīvṛṣakaṭphalam § 20982	35
	bhallātakāsthīkaṭukābilvaprativiṣāgnīkāḥ § 20983	
	sakṣīram tairghṛtam siddham viṣavātavikārajit	
	§ 20984	

- pibederaṇḍataiḷaṃ vā chāgamāṃsarasānvitam | § 20985 AS.Utt.47.43
 aikadhyaṃ ghṛtataiḷaṃ vā medhyamāṃsarasāsanaḥ | |
 § 20986
- 5 kārpāsamūlaṃ maricaṃ haridre naladaṃ nalam | AS.Utt.47.44
 § 20987
- pippalīm svarjikāṃ kuṣṭhaṃ jalenāloḍya pāyayet |
 § 20988
- unmattaṃ viṣavātena tathāpasmāriṇaṃ naram | |
 § 20989
- 10 vacāhaṃsapadīvyoṣadadhithaṃ hastipippalīm | § 20990 AS.Utt.47.45
 devadārubalābilvakṛmijit kuṣṭhaṭuṅtukam | | § 20991
 lodhrākhukarṇyativiṣāḥ kṣīraṃ sarpiśca pāyayet | AS.Utt.47.46
 § 20992
- 15 nihanti pānābhyaṅgābhyāṃ ghṛtaṃ sarvaviṣāṇi tat | |
 § 20993
- pratikuryādyathāsvaṃ ca rogeṣvevaṃ pareṣu ca | AS.Utt.47.47
 § 20994
- doṣānubandhamālocya viṣatantrāvirodhataḥ | | § 20995
 dṛṣyaśabdāgadairasya viṣaśeṣaṃ nivartayet | § 20996 AS.Utt.47.48
- 20 alpamapyavaśiṣṭaṃ hi vyādhaye maraṇāya vā | | § 20997
 dhavāśvakarṇatiniśakaraghāṭakapītanān | § 20998 AS.Utt.47.49
- palāśāmrātakakubhapāribhadrakatilvakān | | § 20999
 kapitthakuṭajāṅkolapragrahāmalakībhujaṅ | § 21000 AS.Utt.47.50
- 25 śamīśleṣmātakāśmantagojīyamalakaṅṭhakān | | § 21001
 cirivilvārkaṭvaṅgasamaṅgāmadhuśigrukān | § 21002 AS.Utt.47.51
 § 21003
- kṣāraikalpenavisrāvya pacet kṣiptvāvacūrṇitān | § 21004 AS.Utt.47.52
 pippalīdvayakośāsrasaptaparnailavālukān | | § 21005
- 30 varāṅgacocamañjiṣṭhākuṣṭhavañjulaṭuṅtukān | § 21006 AS.Utt.47.53
 viḍaṅgātiviṣānantāsarsapataṅḍulīyakān | | § 21007
- surāhvasaralaplakṣagrhadhūmakarañjakān | § 21008 AS.Utt.47.54
 nāgadantī sutaśreṇī niculaṃ varuṇaṃ vacām | | § 21009
- 35 varddhamānamayo bilvaṃ kṣāravatpākamāgatam | AS.Utt.47.55
 § 21010
- tat lohakumbhe nihitaṃ kāryaṃ sannihitaṃ sadā | |
 § 21011
- tena dundubhimālimbet patākāstaraṇāni ca | § 21012 AS.Utt.47.56

AS.Utt.47.57	darśanaśravaṇasparśairnirviṣaṃ tāni kurvate § 21013 pānāt kṣārāgadaścaīṣa viṣaṃ sthāvarajaṅgamam § 21014	
AS.Utt.47.58	śūlagulmodarājarnīśvāsakāsāśmaśarkarāḥ § 21015 śophārśograhaṇīdoṣānaruciṃ ca niyacchati § 21016	5
AS.Utt.47.59	api takṣakatulyānāṃ sarpāṇāṃ darpanāśanaḥ § 21017 śrīveṣṭakamanohvālaṃ sasarjarasavālakam § 21018 karṣāṃśaṃ nāgapuṣpasya prakuñcaṃ truṭiviṃśakam § 21019	
AS.Utt.47.60	hareṇavaścatuḥṣaṣṭiḥ kuṭannaṭacatuṣṭayam § 21020 śatāhvāṃ ṣoḍaśaitāni puṣye sambhṛtya peṣayet § 21021	10
AS.Utt.47.61	āśleṣāsu gavāṃ madhye śastramantrābhirakṣitam § 21022	
AS.Utt.47.62	kumāryā snātayā tatra mantroyaṃ viṣṇunirmitaḥ 15 § 21023	
AS.Utt.47.63	mātā me vijayānāma jayo nāma pitā mama § 21024 ajayasya ca putrosau vijaye ca jayāmi vaḥ § 21025	
AS.Utt.47.64	sugandhākhyoyamagado nityaṃ dehavilepanāt § 21026 abhaṅgakaṛaṇo yuddhe vivāde ca jayāvahaḥ § 21027	20
AS.Utt.47.65	amunā lepitāśchatradundubhidhvajatorāṇāḥ § 21028 dr̥ṣṭaspr̥ṣṭaśrutā ghnanti viṣaṃ sthāvarajaṅgamam § 21029	
AS.Utt.47.66	bhūtabālagrahonmādān gehasthopi nivārayet § 21030 prapauṇḍarīkasaraladevadārukuṭannaṭam § 21031	25
AS.Utt.47.67	jaṭāśatāhvātiviṣātilaparṇīsugandhikā § 21032 nīliyivaphalābhārṅgīmadhuyasṭyailavālukam § 21033 toyatoyadakāliyatagaradhyāmakatvacāḥ § 21034	
AS.Utt.47.68	nakhapadmakapunnāgapatrakālānusārivāḥ § 21035 tālīsapatraṃ maricaṃ joṅgakaṃ candanadvayam 30 § 21036	
AS.Utt.47.69	dvyelādvisevyadvitā dviniśā naladadvayam § 21037 lākṣāśītaśivavyoṣaphalinīdhānyagairikam § 21038	
AS.Utt.47.70	śaileyakaśilāpuṣpaganthilā corakābhayāḥ § 21039 arkasthaṇeyapṛthvīkā kaṭukā candrarājayaḥ § 21040	35
AS.Utt.47.71	kaliṅgakaḥ sarjarasaḥ kuṣṭhaṃ lavaṇapañcakam § 21041	
	śrīparṇikāśmarīśeluśiṃśapā sinduvārajaḥ § 21042	

- campakāśokasurasumanastilvakodbhavāḥ | § 21043 AS.Utt.47.71
 pāṭalyāstrṇasūlyāśca prasavāḥ kumudotpalam | | § 21044
 tiniśārjunaśamyākadhavapuṣpaṃ sapaṅkajam | § 21045 AS.Utt.47.72
 pañcāśīteridaṃ cūrṇaṃ samūtraghr̥tamākṣikam | |
 5 § 21046
 nidhāpayet gavāṃ śṛṅge manuṣyaṃ punarāharet | AS.Utt.47.73
 (manuṣyaṃ tena jīvayet) § 21047
 bhagnaskandhaṃ vivṛttākṣaṃ mṛtyordamṣṭrāntaram
 gatam | | § 21048
 10 mahāsugandho nāmnāyamativīryotitejasā | § 21049 AS.Utt.47.74
 vārayatyatidurvāraṃ viṣāgniṃ vāsukerapi | | § 21050
 nṛponenānuliptāṅgo bhavet sarvajanapriyaḥ | § 21051 AS.Utt.47.75
 tejasvitāṃ ca labhate rājakasyāpi madhyagaḥ | | § 21052
 śītameva ca kurvīta vidhānaṃ viṣarogīṇāṃ | § 21053 AS.Utt.47.76
 15 muktivā kīṭaviṣaṃ taddhi śītenātiprabarddgate | |
 § 21054
 śālayaḥ ṣaṣṭikā jīrṇāḥ koradūṣāḥ priyaṅgavaḥ | § 21055 AS.Utt.47.77
 mudgo hareṇustuvārī paṭolaṃ vetrapallavāḥ | | § 21056
 taṇḍulīyakajīvantī vārtākaṃ suniṣaṅṅakaḥ | § 21057 AS.Utt.47.78
 20 jāṅgalaṃ dāḍimaṃ dhātrī kapitthaṃ saindhavaṃ sitā
 | | § 21058
 avidāhiyadanyacca vijñāyānasvarūpataḥ | § 21059 AS.Utt.47.79
 tattaddadyādviṣārtebhyaḥ kāryā vyañjanasaṃskṛtiḥ |
 § 21060
 25 kaṣāyairviṣahantrṛṇāṃ ghr̥naiḥ kalyāṅakādibhiḥ | |
 § 21061
 divyasārasakūpothamanyadvā śṛtaśītaṃ | § 21062 AS.Utt.47.80
 madhvāmalakayuktaṃ vā viṣārttaḥ salilaṃ pibet |
 § 21063
 30 nadītaṭākajaṃ tyājyaṃ viśeṣeṇa ghanāgame | | § 21064
 śuklavastrodarāyātaiḥ sukṛtāḥ saktavo yavaiḥ | § 21065 AS.Utt.47.81
 takreṇa saghr̥tāḥ pītāḥ paramaṃ viṣanāśanāḥ | | § 21066
 tilamadyakulatthakṣutkrudbhayāyāsamaithunam | § 21067 AS.Utt.47.82
 varjayedviṣamuktopi divāsvapnaṃ viśeṣataḥ | | § 21068
 35 praśāntadoṣaṃ prakṛtisthadhātu māhārakāmaṃ sam- AS.Utt.47.83
 amūtraviṭkam | § 21069
 prasannavarṇendriyacittaceṣṭaṃ vaidyovagacchedavi-
 ṣaṃ manuṣyam | | § 21070
 iti saptacatvāriṃśo 'dhyāyaḥ | |

6.48 atha aṣṭacatvāriṃśo 'dhyāyaḥ |

AS.Utt.48.1	athāto viṣopayogīyaṃ nāmādhyāyaṃ vyākhyāsyāmaḥ iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ § 21072 viṣe prativiṣaṃ yojyaṃ mantratantrairasidhyati § 21073 atīte pañcame vege saptamasyānatikrame § 21074 prabhonirvadye prayato naiva vākhyāya kasyacit 5 § 21075	
AS.Utt.48.2	siddhamantradharaḥ kṛtvā dharaṇībandhamāditaḥ § 21076 nahi mantrasahāyasya viṣaṃ yātyavidheyatām § 21077	10
AS.Utt.48.3	śleṣmatulyagaṇaṃ prāyaḥ sthiramūrdhvagamam vi- ṣam § 21078 prāyaḥ pittagaṇairyuktamadhogāmi ca jaṅgamam § 21079	
AS.Utt.48.4	gaṇairiti viparyastairnihataste parasparam § 21080 yuñjyānmūlaviṣaṃ tasmāddaṣṭānāṃ pānalepayoḥ § 21081	15
AS.Utt.48.5	viṣapītaṃ ca kuśalo daṃśayet pavanāśibhiḥ § 21082 na viṣapratimam kiñcinnirviṣīkaraṇam viṣe § 21083	
AS.Utt.48.6	caturbhiḥ ṣaḍbhiraṣṭābhīrhiṇamadhyottamām yavaīḥ § 21084 mātrām viṣasya maulasya prayuñjīta yathāyatham § 21085	20
AS.Utt.48.7	daṣṭasya dvau yavau kīṭaistilamātram tu vṛścikaiḥ § 21086	25
AS.Utt.48.8	naiva svasṛksthē pāne tu lūtādaṣṭasya neṣyate § 21087 saviṣe yuktamamṛtaṃ viṣamevāviṣe viṣam § 21088 abale cātibalavadvyāpannam ca prayogataḥ § 21089	
AS.Utt.48.9	saviṣāviṣaśaṅkāyāmagadānupayojayet § 21090 aviruddhān prayukto hi nirviṣasyāgado gadaḥ § 21091	30
AS.Utt.48.10	tadvacca saviṣatyāpi kriyākālātipātataḥ § 21092 jānīyādviṣasadbhāvaṃ bhiṣaktasmāt prayatnataḥ § 21093	
AS.Utt.48.11	sāktukaṃ mustakaṃ śṛṅgī vālakaṃ sarṣapāhvayam § 21094	35

- vatsnābhaṃ ca karmaṇyaṃ viṣaṃ snigdhaṃ ghaṇaṃ
guru | § 21095
najātvanayat prayoktavyaṃ kālakūṭaṃ viśeṣataḥ ||
§ 21096
- 5 viṣe 'vacārite tīkṣṇe peyaṃ ghṛtamanantaram | § 21097 AS.Utt.48.12
sabhāringīdadhīdhūmotthasārivātaṇḍulīyakam || § 21098
agāradhūmamañjiṣṭhāyaṣṭyāhvairvā samanvitam | § 21099 AS.Utt.48.13
lihyādvā madhusarpirbhyāṃ cūrṇitāmarjunatvacam
|| § 21100
- 10 kṣīrakṣaudraghṛtairyuktaṃ pītaṃ hanti viṣaṃ viṣam | AS.Utt.48.14
§ 21101
- sasinduvāratagaraṃ mṛtasañjīvanaṃ viṣam || § 21102 AS.Utt.48.15
śīriṣakusumaṃ vakraṃ viṣamākhuviṣāpaham || § 21103 AS.Utt.48.16
devadārunataṃmāṃsī drāmīlibākucīviṣam | § 21104
- 15 kuṣṭhaṃ ca pānalepābhyāṃ samastaviṣaśāśanam ||
§ 21105
- manaśīlājjanālailā sinduvārāmarāhvayam | § 21106 AS.Utt.48.17
saraktākumkumaviṣaṃ dhmānaṃ nissamjñabodhanam
|| § 21107
- 20 dāhe viṣodbhave lepaḥ saktukṣīraghṛtairhitaḥ || § 21108 AS.Utt.48.18
yastu saṃroṣito bhogī dhūmaṃ vaktrādvimuñjcati | AS.Utt.48.19
§ 21109
- daṇḍāgre piśitaṃ badhvā bahuśastena daṃṣayet ||
§ 21110
- 25 aśakyamagadairanyairviṣapītaṃ cikitsakaḥ | § 21111 AS.Utt.48.20
pāyayenmāṃsacūrṇaṃ taṃ jñātvā viṣabalābalaṃ ||
§ 21112
- anyeṣvapi ca rogeṣu śeṣopāyaparikṣaye | § 21113 AS.Utt.48.21
viṣaṃ yuñjīta nityaṃ ca rasāyanagaveṣiṇaḥ || § 21114
- 30 ghṛtopaskṛtadehasya viśuddhasya hitāśiṇaḥ | § 21115 AS.Utt.48.22
sātvikasyodite bhānau yojyaṃ śītavasantayoḥ || § 21116
grīṣmepyātyayike vyādhou na ca varṣāsu durdine || AS.Utt.48.23
§ 21117
- na krodhane na pittārte na klībe rājani dvije | § 21118 AS.Utt.48.24
35 kṣuttrṣṇāśramagharmādhvavyādhyantaraniḍite | § 21119
garbhiṇībālavrddheṣu na rūkṣeṣu na marmasu ||
§ 21120
- abhyastepi viṣe yatnādvārjanīyān vivarjayet | § 21121 AS.Utt.48.25

	kaṭvamlatailalavaṇadivāsvapnātapānalān § 21122	
	rūkṣamannaṃ viśeṣeṇa bhayaṃ vājīrṇataḥ sadā	
	§ 21123	
AS.Utt.48.26	dr̥gvibhramaṃ karṇarujāmanyāmścānilajān gadān	
	§ 21124	5
	viṣaṃ rūkṣāśinaḥ kuryānmṛtyumeva tvājīrṇataḥ	
	§ 21125	
AS.Utt.48.27	alaṃ gomūtrasamyuktamātape śoṣayet tryaham	
	§ 21126	
	viṣaṃ br̥mhaṇametaddhi viṣasyādau praśasyate	10
	§ 21127	
AS.Utt.48.28	tat pibenmastunā vātajvare kṣīreṇa paittike § 21128	
	§ 21129	
	yuktaṃ mūtreṇa kaphaje sarvaje triphalāmbhasā	
AS.Utt.48.29	lodhracandanaṣaḍgranthāśarkarāghṛtamākṣikaiḥ § 21130	15
	§ 21131	
	kṣīreṇa ca viṣaṃ yuktaṃ jīrṇajvaraharaṃ param	
AS.Utt.48.30	nikumbhakumbhatriphalāsarpirmadhuviṣaiḥkṛtaḥ § 21132	
	§ 21133	
	nihanti modako jīrṇajvaramehatvagāmayān § 21134	20
AS.Utt.48.31	viṣaṃ yaṣṭyāhvayaṃ rāsnāsevyamutpalakandakam	
	§ 21135	
	taṇḍulodakapītāni raktapittasya bheṣajam § 21136	
AS.Utt.48.32	viṣaṃ rasāñjanaṃ bhārṅgī vṛścikālī mahāsahā § 21137	
	§ 21138	25
AS.Utt.48.33	savedane sapāke ca vraṇe duṣṭe pralepanam § 21139	
	§ 21140	
	sitāviṣakṣīratarupravālā madhunā drutāḥ § 21139	
	§ 21140	
	śvāsahidhmāpahā līḍhāśchardidhnyastu viṣānvitāḥ	
	§ 21140	
	kṣaudrośīramadhukṣāraranjanīkuṭajativacaḥ § 21141	
AS.Utt.48.34	vijayāpippalīmūlapippalīdvayacitrakaiḥ § 21142	30
	§ 21143	
AS.Utt.48.35	puṣkarāhvaśaṭhīdrākṣāyavānīkṣārādīpyakaiḥ § 21143	
	§ 21144	
	sitāyaṣṭīdvibr̥hatīsaindhavaiḥ pālikaiḥ pacet § 21144	
	§ 21145	
	saviṣārddhapalaiḥ prasthaṃ ghṛtātājīrṇabhukpibet	
	§ 21145	
AS.Utt.48.36	durnāmamehagulmārmatimirakrimipāṇḍutāḥ § 21146	35
	§ 21147	
AS.Utt.48.37	galagrahagrahonmāduṣṭhāni ca niyacchati § 21147	
	§ 21148	
	kṛcchraghnā viṣapathyāgnidantīdrākṣāniśāviṣāḥ § 21148	
	§ 21149	
	śilājatu viṣaṃ mūtramudāvartāśmarīharam § 21149	

- gomūtrakṣārasindhūttham viṣam pāṣāṇabhedakam | AS.Utt.48.38
 § 21150
- vajravaddārayatyetakataḥ pītamaśmarīm | | § 21151
 samūlā pippalī mūtram viṣam śūlaharam tathā | § 21152 AS.Utt.48.39
 5 viṣadravantīmadhukadrākṣārāsnaśaṭhī kaṇāḥ | | § 21153
 eraṇḍatailam triphalā gomūtram citrako viṣam | § 21154 AS.Utt.48.40
 sarpiṣā sahitam pītam vātāṇḍatvamapohati | | § 21155
 triphalā svarjikākṣāro viṣam gulmaprabhedanam | AS.Utt.48.41
 § 21156
- viṣavellamisikṣīram gulmaplīhanibarhaṇam | | § 21157
 10 plīhodaraghaṇam payasā śatāhvā krimijidviṣam | | AS.Utt.48.42
 § 21158
- vāyasīmūlaniṣkkāthapītam kuṣṭhaharam viṣam | | § 21159 AS.Utt.48.43
 vāyasyārājavṛkṣatvaktrāyantībākucīphalāt | § 21160 AS.Utt.48.44
 15 plīhaghnebhakaṇābhyām ca viṣam kvāthena kuṣṭhajit
 | | § 21161
- avalgujaidagajayorbījam kṣāradvayam viṣam | § 21162 AS.Utt.48.45
 lepaḥ sasaindhavaḥ piṣṭo vāriṇā kuṣṭhanāśanaḥ | |
 § 21163
- 20 citrakārkajaṭhastipippalībākucīviṣaiḥ | § 21164 AS.Utt.48.46
 gomūtrapīṣṭairanyonyomanohvāsnuḥkpayoviṣaiḥ | | § 21165
 sacandralekhaidagajakarañjaphalasaindhavaiḥ | § 21166 AS.Utt.48.47
 savyoṣasvarjikākṣārayavakṣāraniśādvayaiḥ | § 21167
 agāradhūmasahitairbastamūtreṇa kalkitaiḥ | § 21168
 25 bhallātakāgniśamyākaviṣairgomūtrapeṣitaiḥ | § 21169
 lepo vicarcikādadaśatāruḥkiṭibhāpahaḥ | § 21170
 śamyākapatratvaṅmūlam viṣam takram ca tadguṇam
 | | § 21171
- viṣabhallātakadvīpiguñjānimbaphalairjayet | § 21172 AS.Utt.48.48
 30 lepomlapiṣṭaiḥ śvitṛāṇi puṇḍarīkam ca dāruṇam | |
 § 21173
- vakrakuṣṭharasadvīpisṛkkāpatrailavālukam | § 21174 AS.Utt.48.49
 piṣṭam khadiratoyena trirātramuṣitam pibet | | § 21175
 śvitṛī viṣeṇa saṃsṛṣṭam tataḥ sphoṭān kilāsajān | § 21176 AS.Utt.48.50
 35 kaṇṭakena vibhidyānu lepairlimpeta kauṣṭhikaiḥ | |
 § 21177
- athavā karavīrārkamūlabākucikāviṣaiḥ | § 21178 AS.Utt.48.51
 batāmbupiṣṭaiḥ sadvīpidvipapippalyaruṣkaraiḥ | | § 21179

AS.Utt.48.52	lākṣāsurāhvāmañjiṣṭhākuṣṭhapadmakasārivāḥ § 21180 guñjāphalaṃ kurabako lāṅgalī vajrakandakaḥ § 21181	
AS.Utt.48.53	vārāhīkandakāsphotā saptāhvagirikarṇikāḥ § 21182 arkāśvamārayormūlaṃ nāgapuṣpaṃ nataṃ niṣe § 21183	5
AS.Utt.48.54	dantī viṣaṃ sātiviṣaṃ pippalī maricāni ca § 21184 taistailm kaṭutailam vā śvitrasyābhyañjanam pacet § 21185	
AS.Utt.48.55	savarṇīkaraṇam śreṣṭhamāstikasya vaco yathā § 21186 vīrā lāṅgalikī dantī viṣapāśāṇabhedakaiḥ § 21187	10
AS.Utt.48.56	prayojyo mūḍhagarbhāṇam pralepo garbhamocanaḥ § 21188 svarasaṃ bījapūrasya vacāṃ brāhmīrasaṃ ghr̥tam § 21189	
AS.Utt.48.57	bandhyā pibantī saviṣaṃ suputraiḥ parivāryate 15 § 21190	
AS.Utt.48.58	naṣṭaśukraḥ payo drākṣākapikacchu vacā viṣam § 21191	
AS.Utt.48.59	viṣaṃ sarpiḥ sitā kṣaudraṃ timirāpahamañjanam § 21192	20
AS.Utt.48.60	viṣaṃ caikamajākṣīrakalkitaṃ ghr̥tadhūpitaṃ § 21193 viṣaṃ dhātrīphalarasairasakṛt paribhāvitam § 21194 añjanam śaṅkhasahitaṃ pragāḍhatimirapraṇut § 21195	
AS.Utt.48.61	viṣamindrāyudham stanye ghr̥ṣṭam kācajidañjanam § 21196	25
AS.Utt.48.62	bījapūrarase ghr̥ṣṭam viṣaṃ tadvatsitāyutam § 21197 viṣaṃ māgadhikā dve ca niṣe kācaghramañjanam § 21198	
AS.Utt.48.63	śuklārmajidviṣaṃ kṛṣṇāyuktaṃ gomūtrabhāvitam § 21199	30
AS.Utt.48.64	samudraphenasphaṭikakuruvindasudhāñjanam § 21200 kūrmapr̥ṣṭham ca tulyāni tebhyorddhāṃsā manaśśilā § 21201	
AS.Utt.48.65	arddhahīnāni maricasaindhavāyorajāṃsi ca § 21202 ato yathottaram dadyādayasā ca samaṃ viṣam § 21203	35
AS.Utt.48.66	rasakriyeyaṃ madhunā śuklapillārmakācahr̥t § 21204 abhīkṣṇam śītatoyena siñjennetre viṣāñjite § 21205	
AS.Utt.48.67	rasonakandamaricaviṣasarṣapasaindhavaiḥ § 21206	

- pillekṣi likhitam pūrvam surasārasapeṣitaiḥ | | § 21207
 pūrayet sarpiṣā cānu sarpireva ca pāyayet | § 21208 AS.Utt.48.66
 madhūkasāramadhukaviṣakṣīrajalairghṛtam | § 21209
 5 ite | | § 21210
 nasyam śīrorukśamanam pratyakpuṣpī sitā viṣam | AS.Utt.48.67
 § 21211
 athavā ghṛtayastyāhvaśarkarā viṣasamyutāḥ | | § 21212
 śunṭhī pathyā viṣam pāṭhā dravantī pūtināsajit | | § 21213 AS.Utt.48.68
 10 kaṭutailam viṣam nasyam palitārūṃṣikāpaham | | AS.Utt.48.69
 § 21214
 svarjikākṣārasindhūtthaśuktayuktaṃ viṣam param | AS.Utt.48.70
 § 21215
 karṇayoḥ pūraṇam tīvrakarnaśūlanibarhaṇam | | § 21216
 15 prapaṇḍarīkamañjiṣṭhāviṣasindhusamudbhavaiḥ | § 21217 AS.Utt.48.71
 nihanti sādhitam tailam gaṇḍuṣeṇa mukhāmayān | |
 § 21218
 devadāru viṣam sarpirgomūtram kaṇṭakārikā | § 21219 AS.Utt.48.72
 vācaḥskhalanatām hanti pītamityāha kāśyapaḥ | |
 20 § 21220
 śatruprayuktādviṣato garādvā | § 21221 AS.Utt.48.73
 lūtābhujāṅgākhuḡaṇājarāyāḥ | § 21222
 akālamṛtyorgrahapāpmato vā | § 21223
 viṣāśino nāsti bhayaṃ narasya | | § 21224
 25 | iti aṣṭacatvāriṃśo 'dhyāyaḥ |
 iti viṣatantramnāma ṣaṣṭhamaṅgam sampūrṇam | |

6.49 atha ekonapañcāśo 'dhyāyaḥ |

- athāto rasāyanavidhiṃ nāmādhyāyam vyākhyāsyāmaḥ | AS.Utt.49.1
 § 21227
 iti ha smāhurātreyādayo maharṣayaḥ | § 21228
 dīrghamāyuh smṛtiṃ medhāmārogya taruṇam va-
 5 yaḥ | § 21229
 prabhā varṇasvaraudāryam dehendriyabalodayam | |
 § 21230
 vāksiddhiṃ vṛṣatām kāntimavāpnoti rasāyanāt | § 21231 AS.Utt.49.2

- AS.Utt.49.3   lābhopāyo hi śasyānāṃ rasādīnāṃ rasāyanam || § 21232
 pūrve vayasi madhye vā tatprayojyaṃ jitātmanaḥ |
 § 21233
- AS.Utt.49.4   snigdhasya srutaraktasya viśuddhasya ca sarvathā ||
 § 21234
- AS.Utt.49.5   aviśuddhe śarīre hi yukto rāsāyano vidhiḥ | § 21235
 na bhāti malasamṣṛṣṭe vastre rāga ivārpitaḥ || § 21236
 AS.Utt.49.5   yuktaṃ samskārahīnasya samyagapyapramādinaḥ |
 § 21237
- AS.Utt.49.6   yathaiva pauruṣaṃ tadvannasidhyati rasāyanam || 10
 § 21238
- AS.Utt.49.6   sarve ca doṣā bhavanti grāmyādāhārādamlalavaṇaka-
 ṭukakṣāravirudvāsātmyarūkṣābhiṣyandiklinnagurupūtipu-
 ryuṣitanavadhānyaśuṣkaśākāmamāmsatilakulatthadadhiśu-
 ktakāñjikapiṣṭānavirūdhakaniṣevinaṃ divāsvapnastrīm- 15
 adyanityānāṃ viṣamātimātravyāyāmāyāmasaṅkṣobhitav-
 apuṣāṃ krodhalobhabhayaśokāyāsabahulānā pāpakarm-
 aṇāmasamañjasāhāravihāranirhāraniratānām || § 21239
- AS.Utt.49.7   ato nimittaṃ hyaviśuddhaḥ sañjāyate raso vidahyate
 raktaṃ śithilībhavanti māmsāni viṣyandate medo dūṣya- 20
 nte doṣā vimucyante sandhayo na sandhīyantesthiṣu majj-
 āno nāpyāyate śukraṃ naujo na balaṃ na vīryam || § 21240
- AS.Utt.49.8   tataḥ sa evaṃbhūto glāyati sīdati nidrātandrālasya-
 manvitaḥ khidyate nirvidyate nirutsāho 'samarthaḥ śārīra-
 mānasānāṃ viśiṣṭānāṃ ceṣṭānāṃ bhraṣṭacchāyo naṣṭasm- 25
 ṛtiralpabuddhirasampādyamānābhilaṣitārtho 'harniśama-
 niśamaniśaṃ niśvasannadhiṣṭhānabhūto rogāṇāṃ nopātt-
 amapi sarvamāyuravāpnoti || § 21241
- AS.Utt.49.9   tasmāt buddhimānapāsyā yathoktānāhārādidoṣān ni-
 rvāhya ca pūrvopacitān rasāyanam vidhivihitamupasev- 30
 eta || § 21242
- AS.Utt.49.10   tattu dvividhaṃ kuṭīprāveśikaṃ vātātapikaṃ ca |
 § 21243
- AS.Utt.49.11   tatra vīryaprabhāvaprayogaparihāragurutvāt kuṭīprā-
 veśikaṃ mahāphalatarāṃ || § 21244 35
 tasya vidhiḥ kṣemasubhikṣadhārmikaśaddadhānaja-
 nanṛpavaidyavipre sulabhamahaṣadhigṛtakṣīrapathya-
 bhojanopakaraṇe grame nagare vā pūrvottarasyāṃdiśi pr-

- āgudakpravāṇe suvibhaktavihāroddeṣe deṣe dṛḍhagha-
nasumṛṣṭabhittimutsedhavistārasampannāṃ sūkṣmaloca-
nāṃ trigarbhāmṛtusukhāṃ nirvātāṃ pravātaikadeśāṃ pr-
āgdvārāmudagdvārāṃ vā śamīvilvakṣīrivṛkṣaparigrhītā-
5 maṇiṣṭendriyārthavātātaparajodhūmasvedakledadaṃśama-
śakasārīsrpavyālabālastrīdāsāntāvasāyināmagamyāṃ sa-
nnihitasadvaidyapariçākopakaraṇāṃ kuṭīm kārayet ||
§ 21245
- tasyāṃ rasāyanārthī śaradi vasante vā śuklapakṣe pr- AS.Utt.49.12
10 aśaste ahani pūjayitvā yathārhaṃ devaguruviprān praṇa-
mya brahmadakṣāśviprabhṛtīn parimṛśya suvarṇaghṛtam-
adhusiddhārthakapriyaṅgurocanāḥ pradakṣiṅkṛtya gobr-
āhmaṇānanu praviṣet || § 21246
- tatra saṃśodhanaiḥ śuddhaḥ sukhī jātabalaḥ punaḥ | AS.Utt.49.13
15 § 21247
- brahmacārī dhṛtiyutaḥ śraddadhāno jitendriyaḥ ||
§ 21248
- dānaśīladayāsatyavratadharmaparāyaṇaḥ | § 21249 AS.Utt.49.14
devatānusmṛtau yukto yuktasvapnaprajāgaraḥ | § 21250
20 priyausadhaḥ peśalabāgārabheta rasāyanam || § 21251
harītakīmāmalakaṃ saindhavaṃ nāgaraṃ vacāṃ | AS.Utt.49.15
§ 21252
- haridrāṃ pippalīm vellaṃ guḍaṃ coṣṇāmbunā pibet |
§ 21253
- 25 snigdhasvinno naraḥ pūrvam tena sādhu viricyate ||
§ 21254
- tataḥ śuddhaśarīrāya kṛtasamśarjanāya ca | § 21255 AS.Utt.49.16
trirātram pañcarātram vā saptāham vā ghṛtānvitam |
§ 21256
- 30 dadyādyāvakamāśuddheḥ purāṇaśakṛto 'thavā || § 21257
itthaṃ saṃskṛtakoṣṭhasya rasāyanamupāharet | § 21258 AS.Utt.49.17
yasya yadyaugikaṃ paśyēt sarvamālocya sātmyavit ||
§ 21259
- haraṇāt sarvarogāṇāṃ yāsāvuktā harītakī | § 21260 AS.Utt.49.18
35 pathyatvāt sarvadhātūnāṃ pathyā śivatayā śivā ||
§ 21261
- yasmādvijayate vyādhīn samagrānvijayā tataḥ | § 21262 AS.Utt.49.19

	abhayam sarvarogebhyo bhavatyāyuśca śāśvatam	
	§ 21263	
AS.Utt.49.20	yataḥ śīlayatāmenām teneyamabhayā smṛtā § 21264 navā vṛttā ghanā snigdhā gurvī majjati cāpsu yā § 21265	
	bālasya sā prayoktavyā navanītasamanvitā § 21266	5
AS.Utt.49.21	vāte sasarpirlavaṇā pitte saguḍaśarkarā § 21267	
AS.Utt.49.22	kaphe sapippalikṣaudrā sarvadā sā praśasyate § 21268 atha harītakīnām himavacchailasambhavanām kāla- jātānāmāpūrṇarasavīryāṇāmanāmayānām dviśastriśo vā śakalitānāmanasthnāmāḍhakam caturguṇena payasā sa- msvedya mṛdubhūtamavatārya śītam sarpirmadhvāḍhak- ābhyām saṃsṛjya suguptam sthāpayet § 21269	10
	tatastrirātrādūrdhvamāhārānuparodhinīm mātrām pr- atyahamupayojayet jīṇe śāliṣaṣṭikam payasā bhuñjīta	
	§ 21270	15
	prayogānte ca tāvantameva kām § 21271	
	asya prayogādvarṣaśatamajaro nirvalīkhalatipalitāma- yaḥ śrutismṛtisampannaḥ samiddhānalaśca puruṣo bhav- ati § 21272	
AS.Utt.49.23	br̥haccharīram girisārasāram svaro ghanaughastanitā- nukārī § 21273	20
	bhavatyapatyam vipulam sthiram ca samaśnato yoga- mimam prayatnāt § 21274	
AS.Utt.49.24	pathyāsahastram triguṇadhātrīphalāsamanvitam § 21275 pañcānām pañcamūlānām sārddham palaśatadvayam	25
	§ 21276	
AS.Utt.49.25	jale daśaguṇe paktvā daśabhāgasthite rase § 21277	
	āpothya kṛtvā vyasthīni vijayāmalakānyathā § 21278	
AS.Utt.49.26	vinīya tasmin niryūhe yojayet kuḍavāṃśakam § 21279	
	tvagelāmustarajanīpippalyagarucandanam § 21280	30
AS.Utt.49.27	maṇḍūkapaṇṇīkanakaśaṅkhaḥ puṣpīvacāplavam § 21281 yaṣṭyāhvayam viḍaṅgam ca cūrṇitam tulayādhikam	
	§ 21282	
AS.Utt.49.28	sitopalārddhabhāram ca prātrāṇi trīṇi sarpiṣaḥ § 21283 dve ca tailāt pacet sarvam tadagnau lehatām gatam	35
	§ 21284	
AS.Utt.49.29	avatīrṇam himam yuñjyādvimśaiḥ kṣaudraśatastri- bhiḥ § 21285	

- tataḥ khajena mathitaṃ nidadhyāt ghṛtabhājane ||
 § 21286
- etadrasāyanam brāhmaṃ samam pūrveṇa sarvathā | AS.Utt.49.30
 § 21287
- 5 vaikhānasā bālakhilyāḥ prāśya prāptā navam vayah |
 § 21288
- ārogyamamitamcāyurvītatandrāśramaklamāḥ | | § 21289
 abhayāmalakavibhītakapañcātmakapañcamūlaniryūhe AS.Utt.49.31
 | § 21290
- 10 vallīpalāśakarase dviguṇe kṣīreṣṭaguṇe ca vipacet ||
 § 21291
- ghṛtasyakumbham madhukam madhūkam kākoliyu- AS.Utt.49.32
 gmaṃ ca balāṃ svaguptām | § 21292
- sakṣīraśuklāmṛṣabham sajīvam sukhāmbupastaccapi-
 15 bet guṇādhyam | | § 21293
- āmalakasahastram piṣṭasvedanavidhānena kṣīroṣmaṇā AS.Utt.49.33
 susvinnamanātapaśuṣkamanasthi cūrṇayet | § 21294
- tadāmalakasahasrasvarasaparipītam sthirājīvantīpuna-
 rnavānāgabalāmaṇḍūkaparṇībrahmasuvarcalābhīruśaṅkha-
 20 puṣpīvacāpippalīviḍaṅgasvaguptāmṛtāgarucandanamadhu-
 kamadhūkapuṣpapadmōtpalanavamālikāyuvatiyūthikācū-
 rṇāṣṭabhāgasamprktaṃ punarnāgabalāpalasahasrasvara-
 saparipītam chāyopaśoṣitam dviguṇitasarpiṣā kṣaudreṇa
 25 kṣudraguḍākṛti kṛtvā ghṛtabhājanastham bhasmarāsera-
 dhaḥ sthāpayedantarbhūmeḥ pakṣamatharvavedavitkṛta-
 rakṣam pakṣātyaye coddhṛtya kanakarajatatāmrapravāla-
 kālāyaścūrṇāṣṭabhāgasamyuktamarddhakarṣābhivṛddhya
 yathāgni prātaḥ prayojayediti samānam pūrveṇa | | § 21295
- āmalakasahasramārdrapalāśadroṇyām sāpidhānāyām AS.Utt.49.34
 30 bāṣpamanudvamantyāmāraṇyagomayāgnībhīrupasvedayet
 | § 21296
- tāni susvinnaśītānyuddhṛtya niṣkulīkṛtānyāpothya pi-
 ppalī viḍaṅgataṇḍulānām pṛthagādhakenādhyarddhena
 śarkarāyāḥ ṣaḍbhīmadhughṛtatailānām samyojya ghṛtak-
 35 umbhe sthāpayedviṃśatirātram param copayojayediti sa-
 mānam pūrveṇa | | § 21297
- abhayāmalakasahasram pippalīsahasrayuktaṃ taruṇa- AS.Utt.49.35
 palāśakṣārodakenāplāvya śucau bhāṇḍe sthāpayet | § 21298

- tatonugataksāramanātapaśuṣkamāsthiraḥitaṃ cūrṇay-
itvā sitopalāpādena caturguṇābhyāṃ ca madhughṛtā-
bhyāṃ saṃyojya ghṛtabhājane ṣaṇmāsānantarbhūmeḥ
sthāpayitvā parato yathāgnibalamupayauñjītetī samānaṃ
pūrveṇa || § 21299 5
- AS.Utt.49.36 āmalakacūrṇāḍhakamekaviṃśatirātramāmālakasvara-
sabhāvitam madhughṛtāḍhakābhyāṃ pippalīcūrṇāṣṭabh-
āgena śarkarācaturbhāgena ca saṃsṛṣṭam ghṛtabhājana-
stham prāvṛṣi bhasmarāśau nidadhyāt | § 21300
- AS.Utt.49.37 taccharadi copayojayedīti samānaṃ pūrveṇa || § 21301 10
viḍaṅgataṇḍulānāmāḍhakamāḍhakam pippalītaṇḍul-
ānāmadyarddham sitopalānām madhughṛtatailāḍhakaiḥ
ṣaḍbhīrekīkṛtam ghṛtabhājanastham prāvṛṣi bhasmarāśā-
vīsamānaṃ pūrveṇa || § 21302
- AS.Utt.49.38 abhayāmalakabibhītakānām dviśaśtriśo vā saṃyojitā- 15
nām palāśatvagavanaddhānām mṛdāvaliptānām kukūl-
asvinnānām nirasthīkṛtānām palasahastramulūkhale sa-
rṅksudya dadhibhadhughṛtatailapalalaśarkarāsamprkṛtam
bhakṣayedānannabhugyathoktena vidhinā prayogānte tato
dviguṇam kālam yavāgūyūṣakṣīraghṛtaśaṣṭikānamāhār- 20
obhyañjanaṃ sarpirudvartanaṃ yavacūrṇamīti samānaṃ
pūrveṇābhyadhikaphalam vā || § 21303
- AS.Utt.49.39 daśamūlabalāmustajīvakarṣabhakotpalam | § 21304
parṇinyau pippalī śṛṅgī medā tāmālakī trūṭiḥ || § 21305
- AS.Utt.49.40 jīvantī joṅgakaṃ drākṣā pauṣkaraṃ candanaṃ śaṭhī | 25
§ 21306
- AS.Utt.49.41 punarnavadvikākolī kākanāsāmṛtādvayam || § 21307
vidārī vṛṣamūlam ca tadaikadhyam palenmitam |
§ 21308
- AS.Utt.49.42 jaladroṇe pacet pañca dhātrīphalaśatāni ca || § 21309 30
pādaśeṣam rasaṃ tasmādvyaśthīnyāmālakāni ca |
§ 21310
- AS.Utt.49.43 grhītvā bharjayettaīlaghṛtādvādaśabhiḥpalaiḥ || § 21311
matsyaṅḍikātulārdhena yuktaṃ tallehavat pacet |
§ 21312 35
- snehārdham madhunaḥ śīte tugākṣīryāścatuspalam
|| § 21313

- § 21314 pippalyā dve pale dadyācaturjātaṃ kaṇārdhikam | AS.Utt.49.44
- § 21315 atovalehayenmātrāṃ kuṭīsthaṃ pathyabhojinam ||
- 5 ityeṣa cyavanaprāśo yaṃ prāśya cayvano muniḥ | § 21316 AS.Utt.49.45
jarājarjaritopyāsīnnārīnayanandananaḥ || § 21317
- § 21318 kāsaṃ śvāsaṃ jvaraṃ śoṣaṃ hṛdrogaṃ vātaśoṇitam | AS.Utt.49.46
- 10 § 21319 mūtraśukrāśrayāntoṣān vaisvaryam ca vyapohati |
- bālavṛddhakṣatakṣīnakṛśānāmaṅgavaroddhanaḥ || § 21320
- medhāṃ smṛtiṃ kāntimanāmayatvamāyuhprakarṣam AS.Utt.49.47
pavanānulomyam | § 21321
- 15 strīṣu praharpaṃ balamindriyāṅāmagneśca kuryādvi-
dhinopayuktaḥ || § 21322
- madhukena tavakṣīryā pipalyā sindhujanmanā | § 21323 AS.Utt.49.48
pṛthaglohaiḥ suvarṇena vacayā madhusarpiṣā || § 21324
- sitayā vā samāyuktā samāyuktā rasāyanam | § 21325 AS.Utt.49.49
- 20 triphalā sarvarogaghñī medhāyuhsmṛtibuddhidā ||
§ 21326
- traiphalenāyasīm pātrīm kalkenālepayennavām | § 21327 AS.Utt.49.50
tamahorātrikam lepaṃ pibet kṣaudrodakāplutam ||
§ 21328
- prabhūtasnehaśamanam jīrṇe tatra praśasyate | § 21329 AS.Utt.49.51
25 jīvatyarugjarastasya samābhyāsātsamāḥ śatam || § 21330
- varṣam khādet prāṇadāṃ prātarekāmaśnannannāt pū- AS.Utt.49.52
rvamakṣadvayam ca | § 21331
- sājyakṣaudraṃ bhojanānte catuṣkam dhātrīkānām ta-
dvayaḥsthāpane 'lam || § 21332
- 30 athāyasāni caturaṅguladīrghavistrīṭāni tilotsedhāni pa- AS.Utt.49.53
trāṇi kārayet | § 21333
- tannyagnivarṇāni kṛtvāmalakasvarase nirvāpayedeka-
viṃśatikṛtvah | § 21334
- teṣāṃ tādrśānām palaśatamāyasyām sthālyām prakṣ-
35 ipyāmalakasvarasottaram kṛtvā supihitam bhasmahitam
bhasmarāśau nikhanet | § 21335
- māsi māsi coddṛtyāyasena daṇḍena ghaṭṭayet | § 21336
śuśyatyāmalakasvarasaṃ pūrvavadāvapet | § 21337

	evaṃ tāni lohapatrāṇi saṃvatsarāt dravībhavanti § 21338	
	tataścottarakālaṃ kṛtvā vamanavirecanaṃ snigdhatan- ureva kevalaṃ samantatoṅguṣṭhaparvamātramukhenāya- sena sruveṇāyasa eva bhājane tasmāt kalkīkṛtāt sruvame- 5 kaṃ grhītvā madhudhṛtābhyāṃ pṛthak sruveṇa saṃyojya prāśnīyāt § 21339	
	jīrṇe kṣīrarasayūṣāṇāmanyatamena sarpirmiśraṃ na- vaṃ ṣaṣṭikaudanamaśnīyāt § 21340	
	anena vidhinā varṣamupayujya varṣameva cānyadapy- 10 uddiṣṭāhāro yantritātmā kuṭīm samadhivaset § 21341	
	tataḥ sarvopatāpān jītvā vyādhijarāmarāṇaśastrāgnito- yaviṣāṇāmagamyāḥ sarvabhāveṣvatīndiryo varṣasahasra- dvayaṃ jīvati § 21342	
AS.Utt.49.54	vājivego gajaprāṇo bhavacca smṛtibuddhimān § 21343 15 vāgmī vṛṣaḥ śrutadharo mahābhogo mahādhanaḥ § 21344	
AS.Utt.49.55	tāmrarūpyasuvārṇānāmameva pṛthagvidhiḥ § 21345 dviguṇaṃ tadguṇotkarṣaṃ jānīyāduttarottaram § 21346	20
AS.Utt.49.56	hemadhātrīphalakṣaudraṃ gāyatrīparimantritam § 21347 lihannanupiban kṣīraṃ dṛpṭariṣṭopi jīvati § 21348	
AS.Utt.49.57	suvārṇaṃ padmabījāni madhu lājāḥ priyaṅgavaḥ § 21349	
AS.Utt.49.58	kṣīreṇa pītaṃ paramamalakṣmīvinivāraṇam § 21350 25 sapadmabījāmalakābhayākṣaṃ sarpirmadhubhyāṃ ka- nakaṃ lihantaḥ § 21351	
AS.Utt.49.59	dīrghāyūṣo mandajaropatāpāḥ sarīsrpāṇāṃ ca bhava- ntyagamyāḥ § 21352 madhumāgadhikāviḍaṅgasāratriphalā hema ghṛtaṃ 30 sitāṃ ca khādan § 21353	
AS.Utt.49.60	jarasānavaliḍhadhakāntiḥ samadhātuśca samāḥ śa- taṃ ca jīvet § 21354 hemabilvavacārsīparaikadhyamupayojitam § 21355 medhyamāyūṣyamārogyakāntisaubhāgyapuṣṭidam 35 § 21356	
AS.Utt.49.61	śatāvarīghṛtaṃ līdhaṃ sasuvārṇaṃ samākṣikam § 21357	

- karoti cirajīvitvaṃ rājānaṃ ca vaśānugam || § 21358
 āyushkāmaḥ śaṅkhapuṣpyāsametam medhākāmaḥ kā- AS.Utt.49.62
 ṅcanaṃ sogragandham | § 21359
 lakṣmīkāmaḥ padmakiñjalkayuktaṃ yuktaṃ khādet
 5 kāmākāmo vidāryā || § 21360
 maṇḍūkaparṇyāḥ svarasaṃ yathāgni kṣīreṇa yaṣṭīma- AS.Utt.49.63
 dhukasyacūrṇam | § 21361
 rasaṃ guḍūcyāḥ sahamūlapuṣpyāḥ kalkam prayuñjīta
 ca śaṅkhapuṣpyāḥ || § 21362
 10 āyuhpradānyāmayanāśanāni balāgnivarnasvaravarddh- AS.Utt.49.64
 anāni | § 21363
 medhyāni caitāni rasāyanāni medhyā viśeṣeṇa tu śa-
 ṅkhapuṣpī || § 21364
 naladaṃ kaṭurohiṇī payasyā madhukam candanasāri- AS.Utt.49.65
 15 vogragandhāḥ | § 21365
 triphalā kaṭukatrayaṃ haridre sapaṭolaṃ lavaṇam ca
 taiḥ supiṣṭaiḥ || § 21366
 triguṇena rasena śaṅkhapuṣpyāḥ sapayaskam ghṛtan- AS.Utt.49.66
 alvaṇam vipakvam | § 21367
 20 upayujya bhavējaḍopi vāgmī śrutadhārī pratibhānav-
 ānarogaḥ || § 21368
 peṣyairmṛṇālavisakesarapatrabījaiḥ siddham sahemāś- AS.Utt.49.67
 akalam payasā ca sarpiḥ | § 21369
 pañcāravindamiti tatprathitam pṛthivyām prabhraṣṭa-
 25 pauraṣabalapratibhairniṣevyam || § 21370
 yannālakandadalakesaravadvipakam nīlotpalasyatad- AS.Utt.49.68
 api prathitam pṛthivyām | § 21371
 sarpiścatuṣkuvalayaṃ sahiranyaapatram medhyam ga-
 vāmapi bhavet kimumānuṣāṇam || § 21372
 30 brāhmīvacāsaindhavaśaṅkhapuṣpī matsyākṣakabrahm- AS.Utt.49.69
 asuvarcalaindrayaḥ | § 21373
 vaidehikā ca triyavāḥ pṛthaksyuryavau suvarṇasya tilo
 viṣasya || § 21374
 sarpiśaśca palamekata eta dyojayet pariṇate ca ghṛtā- AS.Utt.49.70
 35 ḍhyām | § 21375
 bhojanam samadhu vatsaramevam śīlayannadhikadh-
 īsmṛtamedhāḥ || § 21376
 atikrāntajarāvyādhitanāśāśramaklamam | § 21377 AS.Utt.49.71

	jīvatyabdaśataṃ pūrṇaṃ śrītejaḥkāntidīptimān § 21378	
AS.Utt.49.72	viśeṣataḥ kuṣṭhakilāśagulma viśajvaronmādagarodar- āṇi § 21379	
	atharvamantrādikṛtāśca kṛtyāḥ śāmyantyanenātibalā- śca vātāḥ § 21380	5
AS.Utt.49.73	yathoktaguṇāyām bhūmau jātāmabālāmajirṇām śirṇa- purāṇaparnāmasañjātānyaparnām tape tapasye vā māse yathoktena vidhinā puṣyayukte candramasi sumuhurte nāgabalām samūlāmuddharet § 21381	
	tasyā mūlānām tvakpiṇḍamāmramātramakṣamātram vā ślakṣṇapiṣṭamavacūrṇitaṃ vā payasā pibenmadhugh- ṛtābhyām vā lihyāt § 21382	10
	jirṇe kṣīravṛttireva syāt § 21383	
	kṣīreṇaiva vā sasarsīṣkaṃ śāliṣaṣṭikamaśnīyāt § 21384	
	evam samvatsaraprayogādvarṣaśatamajara ityādi sam- ānaṃ pūrveṇa § 21385	15
AS.Utt.49.74	balātibalācandanāgarudhavatiniśakhadirakadaraśāka- śiṃśapāsananasurasāpunarnavānantāśca vayahsthāpanoktā daśauśadhayaḥ savidārīśvadamaṣṭrāśvagandhāvārāhīśatā- varyo nāgabalayā vyākhyātāḥ § 21386	20
AS.Utt.49.75	tatra sāravrṅkṣāṇām sarveśām svarasārthī kuṣṭhacikits- ite khadirakalpamīkṣeta § 21387	
	ārdravrṅkṣāsambhave tu sārāśakalānidvyaṅgulatryaṅg- ulāni tanūni caturguṇembhsyā plāvvyātape trirātraṃ sthā- payet § 21388	25
	tatastānyuddhrtyānyāni tatra kṣipet § 21389	
	trirātrācca punaranyānyevam navarātrena triḥprakṣep- aṇoddhāreṇa ca svarasaḥ parikalpito bhavati § 21390	
AS.Utt.49.76	phalānām punarvīrudauśadhīnām ca yantreṇolūkhal- ena vā saṅkṣudya niṣpīḍya svarasaṃ gṛhṇīyāt § 21391	30
AS.Utt.49.77	pariśuṣkāṇām tu cūrṇikṛtānāmāḍhakamāḍhakamud- akasyāhorātrasthitaṃ vimṛditapūtaṃ svarasavat prayo- jyam § 21392	
	tuvarakabhallātakādīnām punaḥ pṛthagevopadeśaḥ § 21393	35
AS.Utt.49.78	vṛkṣāstuvarakā nāma paścimārṇavatīrajāḥ § 21394	
	vīcitarāṅgavikṣobhamārutoddhūtapallavāḥ § 21395	

- tebhyaḥ phalānyādadīta supakvānyambudāgame | AS.Utt.49.79
 § 21396
- majñaḥ phalemyaścādāya śoṣayitvāvacūrṇyaṃ ca ||
 § 21397
- 5 tilavatpīḍayedroṇyāṃ kvāthayedvā kusumbhavat | AS.Utt.49.80
 § 21398
- tattailaṃ sambhṛtaṃ bhūyaḥ pacedāsalilakṣayāt ||
 § 21399
- avatārya karīṣe ca pakṣamātraṃ nidhāpayet | § 21400 AS.Utt.49.81
 10 snigdhasvainno hṛtamalaḥ pakṣāduddhṛtya yatnavān
 || § 21401
- caturthabhaktāntaritaḥ prātaḥ pāṇitalaṃ pibet | § 21402 AS.Utt.49.82
 mantreṇānena etasya tailasya divase śubhe || § 21403
- majjasāra mahāvīrya sarvān dhātūn viśodhaya | § 21404 AS.Utt.49.83
 15 śāṅkhacakraḡadāpāṇistvāmājñāpayate 'cyutaḥ || § 21405
- tenāsyordhvamadhastācca doṣā yāntyasakṛttataḥ | AS.Utt.49.84
 § 21406
- sāyamasnehalavaṇāṃ yavāgūṃ śītalāṃ pibet || § 21407
 pañcāhāni pibetailamitthaṃ varjyāni varjayet | § 21408 AS.Utt.49.85
 20 pakṣaṃ mudgarasānnāśī sarvakuṣṭhairvimucyate ||
 § 21409
- tadevakhadirakvāthe triguṇe sādhu sādhitam | § 21410 AS.Utt.49.86
 nihitaṃ pūrvavat pakṣaṃ pibenmāsaṃ suyantritaḥ ||
 § 21411
- 25 tenābhyaktaśarīraśca kurvannāhāramīritam | § 21412 AS.Utt.49.87
 bhinnasvaraṃ raktanetraṃ śīrṇāṅgaṃ kṛmibhakṣitam
 | § 21413
- anenāśu prayogeṇa sādhayet kuṣṭhinaṃ naram ||
 § 21414
- 30 sarpirmadhuyutaṃ pītaṃ tadeva khadirādvinaḥ | § 21415 AS.Utt.49.88
 pakṣaṃ māṃsarasāhāraṃ karoti dviśatāyusaṃ ||
 § 21416
- tadeva nasye pañcāśaddivasānupayojitam | § 21417 AS.Utt.49.89
 valīpalitanirmuktasthirasmṛtikacadvijam || § 21418
- 35 vapuṣantaṃ śrutadharaṃ karoti triśatāyusaṃ | § 21419 AS.Utt.49.90
 anrdhūmaṃ tasya majjā sudagdhaḥ kṣiptastaile sai-
 ndhavaṃ cāgnivarṇam | § 21420

- tulyaṃ hanyādarmanaktāndhyakācān nīlīrogaṃ taimi-
raṃ cāñjanena | | § 21421
- AS.Utt.49.91 ekāntaraṃ tauvarakañca tailaṃ pibeddhitāsī niyamena
māsam | § 21422
- prabhinnakoṣṭho galitāṅgadeśastvacam tyajet sarpaiv- 5
āśu jīrṇam | | § 21423
- AS.Utt.49.92 sādhayet ṣoḍaśaguṇe salile tuvarādhakam | § 21424
aṣṭāṃśaśeṣe visrāvya saṅkṣudyolūkhale tataḥ | | § 21425
- AS.Utt.49.93 śuṣkāragvadhavalkapādarajasā vyāmiśrita kalkitaṃ |
§ 21426 10
- tasya kvāthajalairudumbarasamān chāyāviśuṣkān gu-
ḍān | | § 21427
- AS.Utt.49.94 kuryādekatamaṃ ca sārddhamathavā govāriṇāloḍitaṃ
| § 21428
- kuṣṭhī taddivasāsthito niraśanaḥ sūrye gate 'staṃ pibet 15
| | § 21429
- AS.Utt.49.95 tāvadeva ca tathaiva ca bhūyaḥ pāyayettamaruṇoday-
akāle | § 21430
- apyajīrṇamavicintya vamiṃ vā bheṣajaṃ puruṣadoṣab-
alajñāḥ | | § 21431 20
- AS.Utt.49.96 madhyāhne 'dyāt bhūriniṣpāvatailaṃ kaṅgūkūraṃ śi-
grukandopadaṃśam | § 21432
- dadhnāyuktaṃ svalpasindhūthacūrṇam gavyenānu
stokatakṛāmbupāyī | | § 21433
- AS.Utt.49.97 tailāktagātro divasāntaraṃ ca kaṅgviṣṭikācūrṇakṛtapr- 25
agharṣaḥ | § 21434
- snāyāt sukhāmbhobhīramadyamāṃsa strīsaṅgatiḥ sy-
ātriguṇam ca yogāt | | § 21435
- AS.Utt.49.98 upayujya yogamakhilaṃ pratidinameva dvikālamabh-
iyuktaḥ | § 21436 30
- kuṣṭhī kuṣṭhamapohati viśīrṇakarṇauṣṭhanāsamapi | |
§ 21437
- AS.Utt.49.99 atha bhallātakānyanupahatānyanāmayānyāpūrṇarasa-
prpamāṇavīryāṇi pakrajāmbavaprakāśāni śucau śukre vā
māse saṅgr̥hya yavapalle māṣapalle vā nidhāpayet | § 21438 35
- tāni caturmāsasthitāni sahe sahasye vā māse prayoktu-
mārabheta | § 21439

śītasnigdhamadhuropaskṛtaśarīraḥ pūrvam daśabhall-
ātakānyāpothyāṣṭagunenāmbhasā sādhu sādhayet | § 21440

teṣāṃ rasamaṣṭabhāgāvaśiṣṭamanuṣṇam sapayaskam
sarpirgaṇḍūśābhyaktoṣṭhatālujihvaḥ prātaḥ pibet | § 21441

5 evametānī daśabhallātakānyekaikotkarṣāpakarṣeṇa tr-
iṃśatprayojyāni | § 21442

vidhinānena sahasraprayogastriguṇaśca kālo ghr̥takṣī-
rābhyāṃ śāliṣaṣṭikamaśanamevam viśeṣādvigatakuṣṭhad-
urnāmakṛmipramehamedodoṣo varṣaśatamajara ityādi sa-

10 mānaṃ pūrveṇa | | § 21443

pūrvamekaikabhallātakakvātham sapayaskam pibed-
ekaikam ca bhallātakamabhivarddhayedyāvāt pañca |
§ 21444

AS.Utt.49.100

tataḥ pañca pañcavardhayedyāvāt saptatiḥ | § 21445

15 prāpya ca saptatimapakarṣayet bhūyaḥ pañca pañca yā-
vat pañca | § 21446

pañcabhyaścaikaikam yāvadekam | § 21447

vidhinānenasahasram prayoga ityādi samānaṃ pūrv-
eṇa | | § 21448

20 saptativacca śatamupayauñjīta | § 21449

AS.Utt.49.101

tathā ca sahasradvayan | § 21450

prayoga ityādi samānaṃ pūrveṇa | § 21451

dviguṇastvāyuṣaḥ kālaḥ | | § 21452

25 bhallātakānām jarjarīkṛtānām piṣṭasvedanaṃ pūray-
itvā bhūmāvākāṅṭhanikhātasya snehabhāvitasya dṛḍha-
syoparikumbhasyāropyodupenāpidhāyakṛṣṇabhṛdāvaliptam
gomayāgninopasvedayet | § 21453

AS.Utt.49.102

teṣāṃ yaḥ svarasaḥ kumbham prapadyate tamaṣṭabh-
āgamadhusamyuktaṃ dviguṇitaghr̥tamadyāt | § 21454

30 triguṇaśca kālo ghr̥takṣīrābhyāmityādi samānaṃ pūrv-
eṇa | | § 21455

anenaiva vidhinā bhallātakasya rasam gṛhītvā kevala-
meva māsamekam prayauñjīta | § 21456

AS.Utt.49.103

triguṇaśca kāla ityādi samānaṃ pūrveṇa | § 21457

35 māsi māsi varṣaśatamāyūṣobhivṛddhiḥ | § 21458

evam daśamāsānupayujya varṣasahasramāyurbhavati
| | § 21459

- AS.Utt.49.104   bhallātakatailapātram sapayaskaṃ madhukākṣamātr-
eṇa śatapākamupayūñjita | § 21460
triguṇaścakāla ityādi samānaṃ pūrveṇa || § 21461
- AS.Utt.49.105   bhallātakatailam kṛṣṇatilatailam sarpirāmalakaraso 'sa-
nādisārakaśāya ityeṣāṃ droṇam droṇam triphalātrikaṭu- 5
kaviḍaṅgasāraceutrakaharidrādvayatrivṛddantīndrayavaya-
ṣṭīmadhukaviṣātivīṣārasāñjanapriyaṅgūnāṃ pālikābhāgā-
stadaikadhyam snehapākavidhinā vipācyāvātārya paripū-
yacānuguptam nidadhyāt | § 21462
tata upaskṛtaśarīraḥ prātaḥ prātaḥ pāṇīsuktimātram 10
kṣaudreṇa pratisaṃsṛjyopayūñjita | § 21463
jīrṇe mudvāmalakayūṣeṇālavaṇena sarpiṣmatā khadi-
rodakasiddham mṛdumodanamaśnīyāt | § 21464
khadirodakenodakakāryāñītyevamato droṇamupayu-
jya vigatakuṣṭhadurnāmetyādi samānaṃ pūrveṇa || 15
§ 21465
- AS.Utt.49.106   puṣṭāni pākenaparıcyutāni bhallātakānyādhakasamm-
itāni | § 21466
ghṛṣṭveṣṭikācūrṇakaṇairjalena prakṣālya saṃśoṣya ca
mārutena || § 21467 20
- AS.Utt.49.107   jarjarāṇi vipacejjalakumbhe pādaśeṣadhṛtagālitaśītam
| § 21468
tadrasam punarapi śrapayeta kṣīrakumbhasahitam ca-
raṇasthe || § 21469
- AS.Utt.49.108   sarpiḥ pakvam tena tulyapramāṇam yuñjyāt sveccham 25
śarkarāyā rajobhiḥ | § 21470
ekībhūtam tatkhajakṣobhaṇena sthāpyam dhānye sapt-
arātram suguptam || § 21471
- AS.Utt.49.109   tamamṛtarasapākaṃ yaḥ prage prāśamaśnannanu pib-
ati yatheṣṭam vāri dugdham rasam vā | § 21472 30
smṛtimatibalamedhāsatvasārairupetaḥ kanakanikaṣa-
gaurah sośnute dīrghamāyuh || § 21473
- AS.Utt.49.110   droṇe 'mbhaso vranakṛtām triśatādvipakvāt kvāthādh-
ake palasamaistilatailapātram | § 21474
tiktāviṣādvayavarā girijanmatārksyaiḥ siddham param 35
nikhilakuṣṭhaniṣūdanāya || § 21475
- AS.Utt.49.111   sahāmalakaśuktibhirdadhisareṇa tailena vā | § 21476
guḍena payasā ghṛtena yavasaktubhīrvā saha | § 21477

- tilena saha mākṣikeṇa palalena sūpena vā | § 21478
 vapuṣkaramaruṣkaraṃ paramamedhyamāyūṣkaram | |
 § 21479
- 5 bhallātakāni tīkṣṣṇāni pākīnyagnisamāni ca | § 21480 AS.Utt.49.112
 bhavanytamṛtakalpāni prayuktāni yathāvidhi | | § 21481
 kaphajo na sa rogāsti na vibandhostikaścana | § 21482 AS.Utt.49.113
 yaṃ na bhallātakam hanyācchīghramagnibalapradam
 | | § 21483
- 10 vātātapavidhānepi viśeṣeṇa vivarjayet | § 21484 AS.Utt.49.114
 kulatthadadhiśuktāni tailābhyaṅgāgnisevanam | | § 21485
 pañcāṣṭau sapta daśa vā pippalīrmadhusarpiṣā | § 21486 AS.Utt.49.115
 rasāyanaguṇānveṣī samāmekāṃ prayojayet | | § 21487
 tistrastirastu pūrvāhne bhuktvāgre bhojanasya ca | AS.Utt.49.116
 § 21488
- 15 pippalyaḥ kiṃśukakṣārabhāvitā ghr̥tabharjitāḥ | § 21489
 prayojyā madhusammiśrā rasāyanaguṇauṣiṇā | | § 21490
 kramavṛdhyā daśāhāni daśapaippalikam dinam | AS.Utt.49.117
 § 21491
- 20 vardhayet payasā sārddham tathaivāpanayet punaḥ | |
 § 21492
 jīrṇauṣadhaśca bhuñjīta ṣaṣṭikam kṣīrasarpiṣā | § 21493 AS.Utt.49.118
 pippalīnāṃ sahasrasya prayogoyaṃ rasāyanam | |
 § 21494
- 25 piṣṭāstā balibhiḥ peyāḥ śr̥tā madhyabalairnaraiḥ | AS.Utt.49.119
 § 21495
 śītīkr̥tā drasvabalairyojyā doṣāmayān prati | | § 21496
 tadvaca chāgadugdhena dve sahasre prayojayet | | AS.Utt.49.120
 § 21497
- 30 ebhiḥ prayogaiḥ pippalyaḥ kāsaśvāsagalagrahān | AS.Utt.49.121
 § 21498
 yakṣmamehagrahaṇyaśaḥ pāṇḍutvaviṣamajvarān |
 § 21499
- 35 ghnanti śophaṃ vamiṃ hidhmām plihānaṃ vātaśoṇi-
 tam | | § 21500
 vīdaṅgacūrṇam yaṣṭīmadhukacūrṇayuktaṃ śītatoyena AS.Utt.49.122
 samāśamupayuñjīta | § 21501
 jīrṇe mudgayūṣeṇālavanena saghr̥tamodanamaśnīyāt
 | § 21502

	tena viśeṣādvigatakr̥midurnāmakuṣṭhapramehamedo- doṣo varṣaśatamajara ityādi samānaṃ pūrveṇa § 21503	
	viḍaṅgacūrṇaṃ kṣaudrabhallātakakvāthābhyāṃ ma- dhvāmalakarasābhyāṃ guḍūcīkvāthena ca etāṃścaturō yogān māsamupayauñjītetī samānaṃ pūrveṇa § 21504	5
	sarveṣu ca māsīmāsi varṣaśatamāyūṣo 'bhivṛddhiḥ § 21505	
AS.Utt.49.123	alambuṣāṃ svena rasena bhāvitāṃ pṛthagghṛtakṣīra- madhūṣṇavāribhiḥ § 21506	
	pibettathā kāñjikatakramastubhirbhagandarorugraha- gulmakāsavān § 21507	10
AS.Utt.49.124	uṣṇā vipāke kaṭukā kaṣāyamadhurā rase § 21508	
	atyantadīpanī medhyā vātaśleṣmaharā ca sā § 21509	
AS.Utt.49.125	varṣopayogāt kurute naraṃ varṣaśatāyūṣam § 21510	
	dr̥dhendriyānalabalaṃ nirvalīpalitāmayaṃ § 21511	15
AS.Utt.49.126	śvetāvalgujaphalānyātapaśuṣkāṇī cūrṇayitvā tattulya- guḍena saṅkṣudya ghṛtakumbhe dhānyarāśau saptparā- traṃ nidadhyāt § 21512	
	tato 'nudite bhāsvati yathābalaṃ mātrāṃ sukhodakān- upānāmupayojayet § 21513	20
	jīrṇe sukhāmbupariṣitaḥ śālīṣaṣṭikaudanaṃ saśarka- reṇa payasāśnīyāt § 21514	
	tasya māsaprayogādviśeṣeṇa vigatakuṣṭho grahaṇa- dhāraṇavān varṣaśatamajara ityādi samānaṃ pūrveṇa § 21515	25
	prayogataścordhvaṃ dviguṇaṃ parihāraḥ § 21516	
AS.Utt.49.127	vākucikākarṣacūrṇaṃ sukhāmbunā pibet § 21517	
	pītvā cātape nirvātoṣṇe vā garbhagr̥he tiṣṭhedaparāhṇe tadvadeva srānamaśanaṃ ca § 21518	
	yūṣarasābhyāṃ vā § 21519	30
	tasya trisaptarātraprayogādvigatakuṣṭha ityādi samā- naṃ pūrveṇa § 21520	
AS.Utt.49.128	tvagromakeśadaśanān nakhāṃścamuktivā punarnavān labhate § 21521	
	svaravarṇabalotsāhaṃ navāṃ vayo naṣṭapalitāṃ ca § 21522	35
AS.Utt.49.129	palāni daśa bākucyā daśaiva ca phalatrāyāt § 21523	

- sapta krimighnādayasastrīṇi dve girisambhavāt ||
 § 21524
- purapuṣkaramūlābhyāmāhareta palaṃ palam | § 21525 AS.Utt.49.130
 sūkṣmailārdhapalaṃ vyoṣaghanakesarakunkumam ||
 5 § 21526
- lodhratvakpatrayaṣṭyāhvacitrakaṃ kārṣikaṃ pṛthak | AS.Utt.49.131
 § 21527
- śatambhallātakānāṃ ca sarvaṃ khaṇḍasamāṃsakam
 || § 21528
- 10 cūrṇayedatha tanmātrāṃ bhakṣayet pālikīm parām | AS.Utt.49.132
 § 21529
- yatheṣṭaceṣṭo labhate varṣādrāsāyanān guṇān || § 21530
 sarvarogān vijayate tvagvikārān viśeṣataḥ | § 21531 AS.Utt.49.133
 arśobhagandaraśvāsakāsapāṇḍvāmayakrimīn || § 21532
 15 gulmaplīhāśmarīvardhamapramehārucipīnasān | § 21533 AS.Utt.49.134
 mandānalatvaṃ kṛṣatāṃ śophagranthyarbudānapi ||
 § 21534
- vākucikāphalāni gomūtre saptarātraṃ vāsayet | § 21535 AS.Utt.49.135
 tato nistuṣīkṛtya chāyāyāṃ viśoṣayitvā susūkṣmaṃ
 20 ca sañcūrṇya tryahaṃ tryahaṃ kramaśo bhāvayettriph-
 alākvathena kāravallīvāsābrāhmīguḍūcībhrṅgarājasvara-
 saiḥ pṛthakpṛthak khadirāsanarājavṛkṣapicumandakvāth-
 aiḥ || § 21536
- tasya pītaḥ pratidinaṃ dhātrīphalarasāplutaḥ | § 21537 AS.Utt.49.136
 25 karṣaḥ sarvāmayān hanti tvagvikārānviśeṣataḥ ||
 § 21538
- asanakhadirayūṣairbhāvitāṃ somarājīm | § 21539 AS.Utt.49.137
 madhughṛtaśikhpathyālohacūrṇairupetām | § 21540
 śaradamavalihānaḥ pāriṇāmān vikārāṃ | § 21541
 30 styajati mitahitāśī tadvadāhārajātān || § 21542
 tīvreṇa kuṣṭhena parītamūrttiryaḥsomarājīm niyamena AS.Utt.49.138
 khādet | § 21543
- saṃvatsaram kṛṣṇatīladvitīyāṃ sasomarājīm vapuṣāti-
 śete || § 21544
- 35 ye somarājyā vituṣīkṛtāyāścūrṇairupetāt payasaḥ sujā- AS.Utt.49.139
 tāt | § 21545
 uddhrītya sāraṃ madhunā lihanti takraṃ tadevānu pi-
 banti cānte || § 21546

AS.Utt.49.140	te kuṣṭhinaḥ pakṣmadaridranetrā § 21547 viśiṛṇakarnāṅgulināsikā vā § 21548 vihāyavairūpyamapāsya rūpaṃ § 21549 punah prarūdhā iva bhānti vṛkṣāḥ § 21550	
AS.Utt.49.141	khadirāmbhasā pibedvā ravisevī tām tayā yavāgūṃ vā § 21551	5
AS.Utt.49.142	gāyatrījalasiddhāṃ kuṣṭhī tattoyakāryakaraḥ § 21552 gajaliṅḍakṣārayutā tatkṣārapāyino vilepibhujah § 21553 śvitrāṇi somarājī prasahya hanyāt pralepācca § 21554	
AS.Utt.49.143	gomūtre saptarātraṃ śaśīśakalaphalaṃ vāsitaṃ lolayitvā § 21555 kuryācchāyāviśuṣkaṃ pṛthagiti ca phalaṃ prāpunāṭaṃ ca śuṣkaṃ § 21556	10
AS.Utt.49.144	aṃśastābhyāṃ tathāṃśaḥ kṛmiripudahana sphoṭakṛdbhyaḥ sa cūrṇo gomūtreṇopayuktaḥ pramitahitabhujah ścitramāśveva hanti § 21557	15
AS.Utt.49.145	ikṣuragokṣurasimhī vyāghrī pañcāṅgulāmbunā pītā § 21558 upalamaghanam ghanam vā rasāśinām hanti bākucikā § 21559	20
AS.Utt.49.146	uṣṇodakena piṣṭā pītā ca ghṛtānvitā jayet gulmam laghupañcamūlasiddhāṃ peyāmupayojayejjirṇe § 21560	
AS.Utt.49.147	kaṭvaṅgakuṭajayūṣairarśīṃsi bhagandaram ca nāśayati § 21561 mehān madyairnigadairniṣovitā bākucī prabalān § 21562	25
AS.Utt.49.148	viṣkirarasena pītā daśamūlarasena vā guḍūcyā vā § 21563 apatantrakaṃ nihanyādāyāmaṃ vā rasānnabhujah § 21564	30
AS.Utt.49.149	jaṭhारेषु pibenmūtrairjalodare traivṛtena yūṣeṇa § 21565 śophe pāṇḍuvyādhāvavalgujaṃ śīghvariṣṭābhyām § 21566	
AS.Utt.49.150	ikṣurakādikvāthairvardhmani mūtreṇa vā gavāṃ śastah § 21567 dhāroṣṇena tu payasā yuktaḥ śophajvarau hanti § 21568	35

- uṣṇāmbunā prayojyo lūtākīṭākhusarpadaṣṭeṣu | § 21569 AS.Utt.49.151
 kṛmiharacaturaṅgulayoḥ kvāthaḥ koṣṇaḥ kṛmiṇakoṣh-
 eṣu || § 21570
- lekhāmindoh saghṛtām sukhāmbunā putriṇī bhavati AS.Utt.49.152
 5 pītvā puṣṣodayeśvagandhāśṛtena payasā ca bhuñjānā ||
 § 21571
- vandhyāpi saptāhamimaṃprayogaṃ karoti yā harṣay- AS.Utt.49.153
 atī sugandhiḥ | § 21572
- priyaṃvadā sadvrataśaucayuktā sūte sutān sā niyamāt
 10 guṇādhyān || § 21573
- snigdhairuṣṇairmadhurairharati gadānvātajān yutā pa- AS.Utt.49.154
 ittān | § 21574
- tiktakamadhurakaṣāyairḥ kaphajāmstriphalārasamad-
 ubhyām ca || § 21575
- 15 iti śamanī dhanyeyaṃ viṣagarabhūtopasargapāpma- AS.Utt.49.155
 ghnī | § 21576
- gehe sthitāpi rekhā cāndramasī kimuta koṣṭhasthā ||
 § 21577
- manuṣyamapyāgatamṛtyuśāsanam praṇaṣṭabuddhīndr- AS.Utt.49.156
 20 iyamalpacetasam | § 21578
- avalgujo mokṣayate mahābhayācchriyaṃ ca medhām
 ca dadāti pupkalām || § 21579
- haimavatyā vacāyāḥ piṇḍamāmalakamātram payasāl- AS.Utt.49.157
 oḍya pibejjīrṇe payassarpīrodana ityāhārah | § 21580
- 25 evaṃ saptarātreṇa medhāvī bhavati | § 21581
- saptabhiḥ saptarātrairḥ śrutadharo varṣāśatamajara ity-
 ādi samānaṃ pūrveṇa || § 21582
- itarasyā api vacāyā dvīpalakvātham pibet jīrṇe payaḥ AS.Utt.49.158
 sarpirityādi samānaṃ pūrveṇa | § 21583
- 30 taccūrṇam vā kṣaudrasarpibhyām yathābalaṃavalī-
 hyāt | § 21584
- jīrṇe payaḥ sarpirityādi samānaṃ pūrveṇa || § 21585
- vacākalkaśatapākam ghṛtadroṇamupayujya viśeṣāt gra- AS.Utt.49.159
 honmādāpasmāragalagaṇḍagaṇḍamālāślīpadasvarabheda-
 35 vimuktaḥ sarvārtheṣu siddhimān varṣāśatāyurbhavati ||
 § 21586
- śītavātahimadagdhatanūnām stabdhabhagrakuṭilavy- AS.Utt.49.160
 adhitāsthnam | § 21587

	bheṣajasya pavanopahatānāṃ vakṣyate vidhirato laśu- nasya § 21588	
AS.Utt.49.161	rāhoramṛtacauryeṇa lūnādye patitā galāt § 21589	
	amṛtasya kaṇā bhūmau te rasonatvamāgatāḥ § 21590	
AS.Utt.49.162	dvijānāśnanti tamato daityadehasumudbhavam § 21591	5
	sākṣādamṛtasambhūtergrāmaṇīḥ sa rasāyanam § 21592	
AS.Utt.49.163	śīlayellaśunam śīte vasante ca kapholbaṇaḥ § 21593	
	ghanodayepi vātārttaḥ sadā vā grīṣmalīlayā § 21594	
	raktapittabhavārogā jāyante raktapittinaḥ § 21595	
AS.Utt.49.164	māsaḥ parosya rasakalkaniṣevanāya svacchandamapy- upadiśanti vimardakaistu § 21596	10
	ṣaṇmāsamanyavidhinā na tu śastamāhuḥ pakṣaprayo- gamapi hīnataraṃ rasone § 21597	
AS.Utt.49.165	srigdhaśuddhatanu śītamadhuropaskṛtāśayaḥ § 21598	
	taduttamaṣāvataṃsābhyāṃ carcitānucarājiraḥ § 21599	15
AS.Utt.49.166	tasya kandān vasantānte himavacchakadeśajān § 21600	
	apanītatvaco rātrau nimayenmadirādibhiḥ § 21601	
AS.Utt.49.167	tatkalkasvarasaṃ prātaḥ śucitāntavapīḍitam § 21602	
	madirāyāḥ surūḍhāyāstribhāgena samanvitam § 21603	
AS.Utt.49.168	madyasyānyasya takrasya mastunaḥ kañjikasya vā § 21604	20
	tatkāla eva vā yuktaṃ yuktamālocya mātrayā § 21605	
AS.Utt.49.169	tailasarpirvasāmajjakṣīramāsarasaiḥ pṛthak § 21606	
	kvāthena vā yathāvyādhi rasaṃ kevalameva vā § 21607	25
AS.Utt.49.170	pibet gaṇḍūṣamātra prākkaṇṭhanāḍīviśuddhaye § 21608	
	pratataṃ svedanaṃcānu vedanāyāṃ praśasyate § 21609	
AS.Utt.49.171	śītāmbusekaḥ sahasā vamimūrcchāyayormukhe § 21610	
	śeṣaṃ pibet klamāpāye sthiratāṃ gata ojasi § 21611	30
AS.Utt.49.172	vidāhparihārāya paraṃ śītānulepanaḥ § 21612	
	dhārayetsāmbukaṇikā muktākarpūramālikāḥ § 21613	
AS.Utt.49.173	sahimasalilagarbhāścandraśubhrāmṛṇālīḥ kuvalayad- alamālā hārayaṣṭīśca lolāḥ § 21614	
	stanataṭaviniviṣṭāścārugaṭryo dadhānāstanusarasavil- itā gāḍhamenaṃ svajeran § 21615	35
AS.Utt.49.174	nalinīdalatālavṛntavātaiḥ pragaladvārilavairjalārdrayā ca § 21616	

- dayitākarapallavaiśca śītair śunasvedakṛtaṃ klamaṃ
hareyuḥ | | § 21617
- kuḍavosyaparā mātrā tadarddhaṃ kevalasya tu | § 21618 AS.Utt.49.175
palaṃ piṣṭasya tanmajjñāḥ sabhaktāṃ prākca śīlayet | |
5 § 21619
- rasognikalpo mṛdunaujasā hi | § 21620 AS.Utt.49.176
saṃyujyamānaḥ sahasaiva tasya | § 21621
dāhātisārāriticittanāśān | § 21622
kuryādatastaṃ tvarito na yuñjyāt | | § 21623
- 10 jīrṇaśālyoddanaṃ jīrṇe śāṅkhakṛndendupāṇḍuram | AS.Utt.49.177
§ 21624
- bhuñjīta yūṣaiḥ payasā rasairvā dhanvacāriṇām | |
§ 21625
- dīptāgnirmaṇḍakān khādet sarpiprmaṇḍopasecanān | AS.Utt.49.178
15 § 21626
- akhaṇḍamaṇḍalendvābhāniṇḍarīkhaṇḍamaṇḍitān | |
§ 21627
- rājikāśuktasamparkavinivartitagauravaiḥ | § 21628 AS.Utt.49.179
piṣṭakācūrṇadhavalairvadhrāiḥ saukarakairyutān | |
20 § 21629
- madyamekaṃ pibettattu tṛṭṭprabandhe jalānvitam | AS.Utt.49.180
§ 21630
- gandhamattakvaṇadali priyāvaktrendubodhitam | |
§ 21631
- 25 amadyapo yastu phalāmbutukramavantisomaṃ ca su- AS.Utt.49.181
gandhi śītam | § 21632
sauvīrakam jāṅgalajam rasam vā tuṣodakvam vā paris-
ikthikām vā | | § 21633
- tatkalkam vā samaghṛtaṃ ghṛtapātre khajāhatam | AS.Utt.49.182
30 § 21634
- sthitaṃ daśāhādaśnīyāttadvadvā vasayā samam | |
§ 21635
- sadyaḥ piṣṭam sarpiṣā saṃyutaṃ vā niryāsenā svena AS.Utt.49.183
yuktaṃ ca kāmam | § 21636
- 35 yuñjītainam pūrvakaireva pānaiḥ koṣṇāmbhobhirvaiṣa
kalpotivīryaḥ | | § 21637
rasonakalkaḥ sadṛśājasarpiḥ ṣaṇmāsamurvyāmuṣito AS.Utt.49.184
nihanti | § 21638

	abhyaṅgapānāñjananasyayukto manovikārān viṣama- jvaraṃ ca § 21639	
AS.Utt.49.185	samataiḷaṃ saśuktaṃ vā yavarāśau samāsthitaṃ § 21640	
	vātarogān jayet khādan ghṛtamāṃsottarāśanaḥ 5 § 21641	
AS.Utt.49.186	tailasarpigudāsitaḥ pṛthakkuryāttulānmitāḥ § 21642 dve tule laśunācchrudhāt tryūṣaṇāt kuḍayatrayam § 21643	
AS.Utt.49.187	palam tvacaśca tacślakṣṇaṃ nihitaṃ ghṛtabhājane 10 § 21644	
	dve same yavamadhyasthaṃ pūrvasmādadhikaṃ gu- ṇaiḥ § 21645	
AS.Utt.49.188	kṣuṇṇāṃ kṣipet kandatulāṃ takrasya palaviṃśatau § 21646	15
	gate ca saptarātre tu tulārddhamasitāttilāt § 21647	
AS.Utt.49.189	dhautakṣuṇṇāt pṛthakkṣaudraghṛtaśuṅṭhīcatuspalam § 21648	
	ajājīcavyadhānyāgnidvikṛṣṇāgranthidīpyakān § 21649	
AS.Utt.49.190	palonmitāṃścaturjātāt palamekaṃ sucūrṇitam § 21650 20 pṛthakpalāṣṭakaṃ tailātghṛtākṣuṇṇāccasarsapāt § 21651	
AS.Utt.49.191	paṭūni pañca kṣārau dvau dadyāttatrākṣamānataḥ § 21652	
	ekādaśāhaṃ taddhānye sthitamaśnan prage prage § 21653	25
	guṇānrāsāyanānsarvān sa prāpnoti nirāmayaḥ § 21654	
AS.Utt.49.192	dvipaścamūlaniṣkvāthe nalvaṇe laśunāḍhakam § 21655 piṣṭaṃ paryuṣitaṃ varṣaṃ hanti vātakaphāmayān § 21656	
AS.Utt.49.193	tatkandakalkasvarase ghṛtataiḷaṃ pṛthakpacet § 21657 30 śīlayecca yathāsātmyaṃ dāruṇānalapīḍitaḥ § 21658	
AS.Utt.49.194	navanītasamāṃśaṃ vā khodattatkalkamarditī § 21659	
AS.Utt.49.195	vikañcukaprājyarasonagarbhān saśūlyamāṃsān vivi- dhopadaṃśān § 21660	
	nimardakān vā ghṛtaśuktayuktān prakāmamadyālla- ghutucchamaśnan § 21661	35
AS.Utt.49.196	kustumbarī jīrakabhrṣṭamudgasauvarcalaślakṣṇarajo- vakīrṇaiḥ § 21662	

- rasonakandāṅkurapatracitriḥ savyañjanairnaikarasā-
nuyātaiḥ | | § 21663
- tatkandasiddhān kramaśo yūṣakṣīrarasān pibet | § 21664 AS.Utt.49.197
- kaphapittānilāśāṅkī yathāsvauşadhasaṃskṛtān | | § 21665
- 5 kṛśośvagandhodbhavacūrṇakīrṇaṃ sannasvaro yaṣṭi- AS.Utt.49.198
madhūpadhānam | § 21666
- tailena gulmī khadireṇa kuṣṭhī khādet kṛmighnaiḥ kṛ-
mimān rasonam | | § 21667
- māṃsādamāṃsairyakṣmāṇamarśāṃsi kuṭajatvacā | AS.Utt.49.199
§ 21668
- 10 hanti sa śreṣṭhayā mehakāśaśvāsavilambikāḥ | | § 21669
annasvarūpaviññānāt svarūpamupalabhya ca | § 21670 AS.Utt.49.200
yathāyathaṃ prayogasya kāryastaṃ taṃ gadaṃ prati
| | § 21671
- 15 laśunasvarasāt prasthāndvātriṃśattilataiḥ | § 21672 AS.Utt.49.201
dvāvapetamalāt kiṇvādaṣṭaupiṣṭāccaṣaḍyavāt | | § 21673
meṣaśṛṅgībhavāt kvāthādronaṃ pūtācca śītalāt | § 21674 AS.Utt.49.202
snehapātre tadaikadhyam nidadhyācca śucau dṛḍhe | |
§ 21675
- 20 kramāttatra punardadyāt piṣṭaṃ prasthacatuṣṭayam | AS.Utt.49.203
§ 21676
- pakṣātparamiyam peyā surā vātavikāribhiḥ | | § 21677
trirātramuṣitāṃ dhenum laśunaṃ khādayettataḥ | AS.Utt.49.204
§ 21678
- 25 kṣīradadhyājyamathitaṃ brāhmaṇasyāpi śasyate | |
§ 21679
- pittaraktavinirmuktasamastāvaraṇāvṛte | § 21680 AS.Utt.49.205
śuddhe vā vidyate vāyau na dravyam laśunātparam | |
§ 21681
- 30 sukhātmanāṃ viśeṣeṇa prayojyo laśunāsavaḥ | § 21682 AS.Utt.49.206
nāradenoddhavasyaiṣa vātabhagnasya kalpitaḥ | | § 21683
āmāmbupānekṣuvikāramatsyayānādhvavātātapabhāṣya- AS.Utt.49.207
cintāḥ | § 21684
- 35 svapnaṃ divā jāgaraṇaṃ niśāsu piṣṭaṃ vyavāyam da-
dhi cātra necchet | | § 21685
- snehakalpavidhānena snehayuktaṃ prayojayet | § 21686 AS.Utt.49.208
laśunaṃ snehasamyogāt garīyān jāyate hi saḥ | | § 21687
pittakopabhayādante yuñjyānmṛduviecanam | § 21688 AS.Utt.49.209

AS.Utt.49.210	rasāyanaguṇānevam paripūrṇān samaśnute § 21689 prijāmbugudadugdhasya māṃsamadyāmlavidviṣaḥ § 21690	
AS.Utt.49.211	atitikṣorajirṇam ca rasono vyāpade dhruvam § 21691 pāṇḍūdarorakṣataśophaṭṭṣṇāpānātyayacchardiviṣavra- neṣu § 21692	5
AS.Utt.49.212	paitte vikāreḥḥigadetisāre kṣāme śarīre ca sa varjanīyaḥ § 21693 śīlita eṣa karoti durāpam vahniśarīrabalam samameva § 21694	10
AS.Utt.49.213	vaṇmatirūpaguṇāḍhyasutepsoḥ strīpuruṣasya ca bījav- iśuddhim § 21695 amṛtakaṇasamuttham yo rasonam rasonam vidhiyuta- mitikhādecchītakāle sadaiva § 21696	
AS.Utt.49.214	sa nayati śatajīvī strīśahāyo jarāntam kanakarucirava- rṇo nīrujastuṣṭijūṣṭaḥ § 21697 rasonānantaram vāyoh palāṇḍuḥ paramauśadham § 21698	15
AS.Utt.49.215	sākṣādivasthitam yatra śakādhipatijīvitam § 21699 yasyopayogena śakāṅganānam lāvaṇyasārādivinirmit- ānam § 21700	20
AS.Utt.49.216	kapolakāntyā vijitaḥ śaśāṅko rasātalam gacchati nirvi- deva § 21701 snigdhāṅgatvam gauratā kāntimattā vanerdīptirva- rṣmapuṣṭirvṛṣatvam § 21702	25
AS.Utt.49.217	samprāpyante yantraṇodvegamuktaiḥ ryaśyābhyāsā- ddhāri dīrgham sukham ca § 21703 apyāhāre śīlito dīrghārātram balyaścakṣuṣyastarpaṇaḥ sthairyakārī § 21704	
AS.Utt.49.218	taistairyogairyojitoyam palāṇḍustāmṣtānātāṅkān meh- ināmucchinatti § 21705 rasam rasonavattasya pītvāśnīyāttathaiva ca § 21706 sabījapūrasvarasamadīrāmadhuśīdhupaḥ § 21707	30
AS.Utt.49.219	marakatamaṇinīlam nālamasyātibālam pariṇataśaśiga- uram yacca bījam supīṣṭam § 21708 sasurasasumukhābhyām prājyamāṃsam saśuktam mṛ- dudhavalasuvṛttairmaṇḍakairāttamūrtim § 21709	35

- vahuśaḥśobhitam śubhraiḥ śaśāṅkaśakalopamaiḥ | AS.Utt.49.220
 § 21710
- ghārikeṇḍarikāvallaiḥ kṣīrodāvayavairiva || § 21711
 yavamudgamāṣagodhūma bahavidha vikāraikalpitān AS.Utt.49.221
 5 bhakṣyān | § 21712
- kāmbalikarāgaṣāḍavasatṭakakhalakān saphalasārān ||
 § 21713
- paṭusurabhimadhuragandhān dhavalākṣakadhavalab- AS.Utt.49.222
 ahularasān | § 21714
- 10 kharjūradāḍimasitādrākṣāpānānupobhyasyet || § 21715
 labhate balavarṇaujovīryasvarasaumanasyatejāṃsi | AS.Utt.49.223
 § 21716
- kṣīṇaśakṛdrudhiropi ca rasonavattadrasam pītvā ||
 § 21717
- 15 surāsuraiḥkṣīrasamudramanthe gatāstaṭān ye 'mṛtavi- AS.Utt.49.224
 prusaḥ purā | § 21718
- babūva tebhyaḥ kila kukkuṭī yayā vrajanti devatvami-
 vādya mānuṣāḥ || § 21719
- kukkuṭāṇḍanibhaiḥ kandaiḥ kiñcit kaṭukapicchilaiḥ | AS.Utt.49.225
 20 § 21720
- snigdhairmarakatacchāyaiḥ kharjūrasadṛśaicchadaiḥ ||
 § 21721
- nisvilarogaharāpi viśeṣato jayati dāruṇamapyanilāma- AS.Utt.49.226
 yam | § 21722
- 25 gudajagulmatamoviṣanāśinī janayati sthiratām vapu-
 ṣaḥ parām || § 21723
- kuṭīm praviśyatatkandān bhakṣayetghṛtabharjitān | AS.Utt.49.227
 § 21724
- payonupānam dhāroṣṇam tatreṣṭamasanāmbu vā ||
 30 § 21725
- tanmātravṛttistubhaveddaśāham viṃśatyaham svādu- AS.Utt.49.228
 bhugapramādī | § 21726
- jātrūrdhvakoṣṭhatrikasandhivātapāṇḍavāmayārśastimi-
 rāṇi jivā || § 21727
- 35 valīpalitanirmuktaḥ sthirakeśadvijaśrutiḥ | § 21728 AS.Utt.49.229
 medhāmatismrītyuto jīvedvarṣāsatadvayam || § 21729
- āpūryamāṇacandrapratipadamārabhyavardhayetkandam AS.Utt.49.230
 | § 21730

	ekaikaṃ ghr̥tabhr̥ṣṭaṃ prāgbhaktam pathyabhukkhā-	
	det § 21731	
AS.Utt.49.231	bhuñjītālpataṃ dinārditamṛṣiḥ pakṣakṣaye bhakṣa-	
	yan kṣīraṃ bījakavāri takramathavā pītvā sthitim kalpayet	
	§ 21732	5
	māṃsam prāśya tathā nakhadvijakacaḥ śir̥ṇoththitaiḥ	
	kāntimān jīvatyabdaśatatrayaṃ dhṛtimatismṛtyādibhirbh-	
	ūṣitaḥ § 21733	
AS.Utt.49.232	kṣīreṇa kandacūrṇam pibanyavāgūṃ ca pariṇate mā-	
	sam § 21734	10
	lavaṇasnehavināṃ dṛḍhadṛg̃jīveccharaddviśatam	
	§ 21735	
AS.Utt.49.233	timiraṃ kṣaudraghr̥tābhyāṃ pathyabhujastadrajo jay-	
	enmāsāt § 21736	
	kandatrayaṃ ca bhr̥ṣṭaṃ ghr̥teśnato bhakṣitaṃ vātān	15
	§ 21737	
AS.Utt.49.234	tatkandasūkṣmarajasā tribhāgagodhūmacūrṇamiśreṇa	
	§ 21738	
	payasā paktvā khādet ghr̥tapūrānāntravṛddhiharān	
	§ 21739	20
AS.Utt.49.235	trīn kandakāṃśca niśi bhakṣayatājyabhr̥ṣṭān dhātrīph-	
	alāmbu sasitaṃ caḥgalīpayo vā § 21740	
	peyaṃ dṛg̃āmāyāyāya niṣevitavyā kāmaṃ ca rogaśa-	
	mamātraphalārthibhiḥ sā § 21741	
AS.Utt.49.236	kṣīrānvitā mūlakatulyakandā saptāṣṭapatrāsitaraktak-	25
	āṇḍā § 21742	
	vibhartti yā pallavamabdaśabdāt sā kañcukī śvetavap-	
	urvareṇyā § 21743	
AS.Utt.49.237	āṣāḍhe kārtike vāttaṃ tatkandaṃ śītaṃ sthitam	
	§ 21744	30
	aṅguṣṭhaparvadvayasaṃ piṣṭaṃ kṣīrapalāṣṭake § 21745	
AS.Utt.49.238	kuṭīpraveśastaṃ pītvā kṣīrameva pibedanu § 21746	
	kṣīrameva ca jīr̥nepi peyāṃ vā snehabharjitām § 21747	
AS.Utt.49.239	kiñciduṣṇāmalavaṇāṃ spr̥seduṣṇāmbu no himam	
	§ 21748	35
	ekena saptarātṛeṇa kuṣṭhānyevaṃ niyacchati § 21749	
AS.Utt.49.240	sarvavyādhīn dvitīyena tr̥tīyena tu sarpavat § 21750	
	tyaktvā tvacaṃ tato jīr̥ṇāṃ keśadantanakhānapi § 21751	

- dhīmedhārūpavān jīvet pañcavarṣaśatāni ca || § 21752
 kañcukīkandacūrṇaṃ vā svena kṣīreṇa bhāvitam | AS.Utt.49.241
 § 21753
- 5 gokṣīrakuḍave nyataṃ karṣaṃ khaṇḍapalānvitam |
 § 21754
- pītaṃ sarvābhayān hanti nakhakeśasthitānapi || § 21755
 pītataṣṭvarasaṃ cūrṇaṃ tasyā madhughṛtānvitam | AS.Utt.49.242
 § 21756
- 10 khādanhitāśī saptāhaṃ tvagdoṣāṃstimiraṃ jayet ||
 § 21757
- viḍaṅgatāpyatriphalālohakañcukijaṃ rajaḥ | § 21758 AS.Utt.49.243
 saptarātratrayaṃ lihyānmadhunā saṃyatendriyaḥ ||
 § 21759
- 15 kṣīreṇa bhojanaṃ jīrṇe śālerlābarasena vā | § 21760 AS.Utt.49.244
 tathāsya kācatyimire sukṛcchrāḥ śirasogadāḥ || § 21761
 medhāvinaḥ praṇasyanti gātraṃ suptaṃ ca budhyate | AS.Utt.49.245
 § 21762
- 20 eṣa saptāmṛtaścūrṇaḥ sarvavyādhiṣu pūjitaḥ || § 21763
 palaṃ cūrṇasya kañcukyāḥ kṣīraprasthe samāvapet | AS.Utt.49.246
 § 21764
- snehaṃ dadhnastato lihyājītatmā sasiṭāmadhu ||
 § 21765
- śālerannaṃ payaḥ pānaṃ māsamevaṃ prayojayet | AS.Utt.49.247
 § 21766
- 25 caturguṇaḥ parīhāraḥ śoṣaśābdasamadyutiḥ | § 21767
 śatāni pañca varṣāṇāṃ jīveddeva ivorjitaḥ || § 21768
 pacet palāni droṇepāṃ kañcukyāḥ pañcaviṃśatiḥ | AS.Utt.49.248
 § 21769
- 30 aṣṭāṃśāśiṣṭe tu ghṛtāt prasthaṃ kṣīrasamaṃ pacet ||
 § 21770
- śāṅkhaṇḍapūṣpivacākuṣṭhatrivṛtāmaradārubhiḥ | § 21771 AS.Utt.49.249
 varāyaṣṭīsitādrākṣāmahiṣākṣaiḥ palāṃśikaiḥ || § 21772
 yuktaiḥ kamalakiñjalkatripalena hime 'tra ca | § 21773 AS.Utt.49.250
 kṣaudrāccatuṣpalaṃ dadyādetanmartyāmṛtāhvayam |
 § 21774
- 35 cakṣuṣyaṃ bṛmhaṇaṃ medhyaṃ varṇyaṃ varṣaśata-
 pradam || § 21775
 pacetpalāni kañcukyāstrīṇi lohātsucūrṇitāt | § 21776 AS.Utt.49.251

AS.Utt.49.252	palāśabījāccatvāri daśa dve ca phalatrāyāt § 21777 aṣṭādaśa śatāvaryā bījakasyaikāvīmśatiḥ § 21778 jīvantyāḥ ṣoḍāśaikadhyam paurṇamāsyām vipācayet § 21779	
AS.Utt.49.253	vahe 'pām pādaśeṣe ca pṛthagarddhāḍhakena ca 5 § 21780 pacet kāñjikamastubhyām ghr̥taprastham picūnmitaiḥ § 21781	
AS.Utt.49.254	śatāhvāruṣkaravacākuṣṭhailābīḍahiṅgubhiḥ § 21782 sauvarcalānvitaiḥ padmakesarācca tribhiḥ palaiḥ 10 § 21783	
AS.Utt.49.255	pañcabhiḥ padmabījānām padmadvādaśakena ca § 21784	
AS.Utt.49.256	etat somāmṛtam pītvā yassomo 'dyāpi rājate § 21785 idamupayujya sarpirativīryamudāraguṇam bhavati su- 15 vāksudhīḥ sudṛḍhasubalaḥ subhagaḥ § 21786 grahamarakopasargaviṣabhītibhiradhṛṣyavapurvijitaja- rājvaro nayati varṣaśatadvitayam § 21787	
AS.Utt.49.257	dānavendra vijitān purā surān bhraṣṭakāntidhṛtidhary- atejaśaḥ § 21788	20
AS.Utt.49.258	vīkṣya viṣṇuramṛtam kilāśṛjat gugguḷum balavapurja- yapradam § 21789 adyāpyataḥ suragaṇāḥ kila dhūpamukhyān hitvā varā- garuturuṣkahimendudarpān § 21790	
AS.Utt.49.259	nirdahyamānavapuṣṣo 'pi śikhām pibanto gandhena 25 yasya muditā dadhati prasādam § 21791 sa yogavāhī sa śivaḥ sa sārvaḥ sarvartusevyaḥ sukhaś- īlanīyaḥ § 21792	
AS.Utt.49.260	hantā jarāpāpmamalāmayānām kartāgnimedhāsmṛti- pāṭavānām § 21793	30
AS.Utt.49.261	gandhotkaṭaḥ sa dāhe snigdhadravapicchilo vigataśa- lyaḥ § 21794 mahiṣākṣaḥ puṣparāga sphaṭikāsitanīradacchāyaḥ § 21795	
AS.Utt.49.261	yaḥ padmarāgarāgo yaḥ kanakacchedapāṭalo yo vā 35 § 21796 jayatīndranīlamamalam bhagnopyantikāntimatvena § 21797	

	ātreyamunigītaśca mantroyaṃ karmasiddhikṛt § 21798	AS.Utt.49.262
	bhagavān puṇḍarikākṣo devāśca sapurandarāḥ	
	§ 21799	
5	jarāmarañaduḥkhebhyo yathā tegyutthitāḥ surāḥ	AS.Utt.49.263
	§ 21800	
	upayoktustathaivāsya bhava tvam hi mahābala	
	§ 21801	
	pañcamūlasya mahataḥ kvāthena hitabhōjinā § 21802	AS.Utt.49.264
	gugguluḥ śīlito hanti sarvān vātakaphāmayān § 21803	
10	laghīyasopi tadvacca sukhoṣṇena jalena vā § 21804	AS.Utt.49.265
	mastudhānyāmlamadyairvā vacādeḥ salilena vā	
	§ 21805	
	varaṇādestu bādhiryadantakarṇaśīrorujaḥ § 21806	AS.Utt.49.266
	svarabhedodaraśvāsavardhmāntargulmavidradhīn	
15	§ 21807	
	vātapittāsrarogeṣu bṛmhaṇārthini ceṣyate § 21808	AS.Utt.49.267
	kvāthena vājigandhāyā jīvanīyagaṇasya vā § 21809	
	kvāthenotpalamṛdvīkāraktacandanajanmanā § 21810	AS.Utt.49.268
	vātapittaṃ nihantyeṣa padmakādigaṇasya vā § 21811	
20	cavyakuṣṭhaviḍaṅgānāṃ yānyā nāgarasya vā § 21812	AS.Utt.49.269
	prasāriṇyāśca toyena gugguluḥ kaphavātajit § 21813	
	tryūṣaṇāgnighanavellavarābhīrḥbhakṣayan samaghṛtaṃ	AS.Utt.49.270
	mahiṣākṣam § 21814	
	āśu hanti kaphamārutamedodoṣajān balavatopi vikā-	
25	rān § 21815	
	paṭolanimbatriphalāguḍūcī gāyatrīrātridvayabījakānām	AS.Utt.49.271
	§ 21816	
	kvāthaiḥ pṛthakpathyaparasya hanti māsenā ghorān	
	kaphapittarogān § 21817	
30	viśeṣācchophavīsarpaduṣṭavraṇabhagandarān § 21818	AS.Utt.49.272
	śukrārtavamanodoṣapramehaśvitrapāṇḍutāḥ § 21819	
	paṭolāriṣṭīrnayūhapiṣṭastulyarasāñjanaḥ § 21820	AS.Utt.49.273
	galagogāpacīvyāṅgagrānthisthaulyakṛmipraṇut § 21821	
	śīlājatusamaḥpītaḥ payasā vātaśoṇitam § 21822	AS.Utt.49.274
35	nivartayatyatibalaṃ kṣīramāṃsaghṛtāśinaḥ § 21823	
	rasena payasā mūtrairvātapittakaphāpahaḥ § 21824	AS.Utt.49.275
	brāhmīmaṇḍūkaśaṅkhānāṃ pṛthaṇmedhādikṛdrasaiḥ	
	§ 21825	

AS.Utt.49.276	māgadhikāgnikaliṅgabiḍagairbilvadhṛtaiḥ savarāpala- ṣaṭkaiḥ § 21826	
	guggulunā sadṛṣena sametaiḥ kṣaudrayutaiḥ sakalām- ayanāśaḥ § 21827	
AS.Utt.49.277	pibet palaśataṃ yosya vidhinā niyato yatīḥ § 21828	5
	nākālamṛtyorna vyādherna tasya jaraso bhayam § 21829	
AS.Utt.49.278	kalpayedaśadhaiḥ svai svairvyādhiṣu vyādhināśan- aiḥ § 21830	
AS.Utt.49.279	śilājatuvidhānaṃ ca gugguloḥ sarvamiṣyate § 21831	10
AS.Utt.49.280	guṇanidhirapikuryāt sotimātropayuktastimiravadana- śośaklabitākārśyamohān § 21832	
	śamalaśithilabhāvaṃ deharaukṣyaṃ ca tasmādrajanic- araniṣevīsyāna rogeṣvamīṣu § 21833	
AS.Utt.49.281	grīṣmerkaptā girayo jatutulyaṃ vamanti yat § 21834	15
	hemādiṣaṭdhāturasam procyate tacchilājatu § 21835	
AS.Utt.49.282	sarvadoṣapraśamanaṃ sarvarogavināśanam § 21836	
	śilābhyo yasya yajjātaṃ dhātostattadguṇaṃ vadet § 21837	
AS.Utt.49.283	sarvaṃ ca tiktakaṭukaṃ nātyuṣṇaṃ kaṭu pākataḥ	20
	§ 21838	
	chedanaṃ ca viśeṣeṇa lauhaṃ tatra praśasyate § 21839	
AS.Utt.49.284	gomūtragandhi kṛṣṇaṃ guggulvābhaṃ viśarkaraṃ mṛtsnam § 21840	
	snigdhamanamlakaṣāyaṃ mḍru guru ca śilājatu śre- ṣṭham § 21841	25
AS.Utt.49.285	rāsnādaśamūlabalā punarnavairanḍaśunṭhimadhukā- nām § 21842	
	kvāthena bhāvitaṃ tadviśeṣato vātarogaghnam § 21843	30
AS.Utt.49.286	drākṣābhīrupaṭolatrāyantiguḍūcijīvanīyānām § 21844	
	niryūheṇa subhinnaṃ śastaṃ pittāmāye sutarām § 21845	
AS.Utt.49.287	krimijidvacāphalatrāya karañjaghanamukhyapañcam- ūlānām § 21846	35
	sahapañcakolakānām kvāthena kaphāmāye bhāvyam § 21847	

- laghupañcamūlaśuñṭhī drākṣākāśmaryavājigandhānām AS.Utt.49.288
 | § 21848
- sagudūciśarabalānām rasena pittānilagadeṣu || § 21849
 ghanakuṣṭhavacātriphalā suradāruviḍaṅgapañcakolā- AS.Utt.49.289
 5 nām | § 21850
- rajanīmaricātiviṣā yuktānām vātakaphajeṣu || § 21851
 pāṭhāpaṭolanimbatriphalāghanakuṭajasaptaparnānām | AS.Utt.49.290
 § 21852
- trāyantyamṛtātiviṣāsahitānām pittakaphajeṣu || § 21853
 10 nicaye 'pidoṣabalato yogānetān vikalpya yujjīta | § 21854 AS.Utt.49.291
 vividhagaṇasaṅgrahoktaistaistaīśca gaṇairgiressāram
 || § 21855
- vyādhivyādhitasātmyam samanuseran bhāvayedayaḥ AS.Utt.49.292
 15 pātre | § 21856
- prākkevalajaladhautam śuṣkam kvāthaistato bhāvyaṃ
 || § 21857
- samagirijamaṣṭagaṇite niṣkkāthyam bhāvanauṣadham AS.Utt.49.293
 20 toyē | § 21858
- tanniryūhe 'ṣṭāmśe pūtoṣṇe prakṣipet girijam || § 21859
 tat samarasatām yātam saṃśuṣkam prakṣipedrase bh- AS.Utt.49.294
 ūyaḥ | § 21860
- svaisvairevaṃ kvāthairbhāvyaṃ vārān bhavet sapta ||
 § 21861
- atha snigdhasya śuddhasya ghr̥tam tiktakasādhitam | AS.Utt.49.295
 25 § 21862
- tryaham yuñjīta girijamekaikena tathā tryaham ||
 § 21863
- phalatrayasa yūṣeṇa paṭolyā madhukasya ca | § 21864 AS.Utt.49.296
 yogayogyam tatastasya kālāpekṣam prayojayet || § 21865
 30 śilājamevaṃ dehasya bhavatyatyupakāarakam | § 21866 AS.Utt.49.297
 guṇān samagrān kurute sahasā vyāpadaśca na || § 21867
- ekatrisaptasaptāham karṣamarddhapalam palam | AS.Utt.49.298
 § 21868
- hīnamadhyottamo yogaḥ śilājasya kramānmataḥ ||
 35 § 21869
- samskṛtam samskṛte dehe prayuktam girijāhvayam | AS.Utt.49.299
 § 21870

	yuktaṃ vyastaiḥ samastairvā tāmṛāyorūpyahemabhiḥ § 21871	
AS.Utt.49.300	kṣīreṇāloḍitaṃ kuryācchīghraṃ rāsāyanam phalam § 21872	
AS.Utt.49.301	hanyādrogānaśeṣāṃśca jīrṇe hitamitāśinaḥ § 21873 5 vyāyāmātapamārutacetahsantāpaguruvidāhyādi § 21874 upayogādapi parato dviguṇam parivarjayet kālam § 21875	
AS.Utt.49.302	kulatthān kākamācīṃ ca kapotāṃśca sadā tyajet § 21876 pibenmāhendramudakaṃ kaupam prāsraṇāmbu vā 10 § 21877	
AS.Utt.49.303	jvarī jvaraghnāmbudaparpaṭādeḥ kvāthena raktī ma- dhuyaṣṭikāyāḥ § 21878	
AS.Utt.49.304	śoṣī saraiḥ kravyabhugāmiṣotthairmāyuramāṃsaiḥ pa- yasā ca kārśye § 21879 15 madhvambunā medasi sampravṛddhe kṣīreṇa payāku- labuddhisatvaḥ § 21880	
AS.Utt.49.305	pāṇḍvāmayārttāvudare saśophe pibecchilājam mahiṣī- jalena § 21881 aśma vīratarādyena kuṣṭham khadiravāriṇā § 21882 20 viṣam viṣaghnairagadairhantyevaṃ tadyathāmayam § 21883	
AS.Utt.49.306	śailajatrikaṭukṣaudrakṣaudradhātūn niṣevate § 21884	
AS.Utt.49.307	kṣīraudanāśī yo jīrṇe yakṣmaṇā na sa bādhyate § 21885 subhāvitātsāragaṇaistulāṃ pītvā śilodbhavāt § 21886 25 sārāmbunaiva bhuñjānaḥ śālim jāṅgalajai rasaiḥ § 21887	
AS.Utt.49.308	vyapohya madhumehākhyamantakaṃ rogasaṅkaram § 21888	
AS.Utt.49.309	vapurvarṇabalopetaḥ śataṃ jīvatyanāmayaḥ § 21889 30 śilāhvāt ṣoḍaśapalaṃ tristirekatra bhāvayet § 21890 varāyā daśamūlasya guḍūcyāḥ karkaśasya ca § 21891	
AS.Utt.49.310	balāyā madhuyaṣṭyāśca rase gavye ca vāriṇi § 21892 kṣīre sakṛtkrameṇaivam saptakṛtvastathā punaḥ § 21893 35	
AS.Utt.49.311	kākoliyugmaghanapuṣkaravahnirāsnā medāyugarddh- icavikāgajapippalinām § 21894	

- pāṭhādvijīvakānikumbhavidāriyugma vīrāvarīmadhu-
phalāṁśumatīdvayānām | | § 21895
- 5 palikānāmabdroṇe siddhānām pādaśeṣite kvāthe | AS.Utt.49.312
§ 21896
- bhāvitamittham girijam dvipalaiścūrṇīkṛtairyuñjyāt | |
§ 21897
- karkaṭaśṛṅgīdhātrīvyoṣaistālīsapatrakuḍabena | § 21898 AS.Utt.49.313
cūrṇapalena vidāryāstvākṣīryāḥ karṣayugmena | |
§ 21899
- 10 dvipalena caturjātātaila ghṛtakṣaudraśarkarābhiśca | AS.Utt.49.314
§ 21900
- dvipalāddviguṇābhiḥ kāryā guṭikāstatokṣasamāḥ | |
§ 21901
- 15 tāḥ śuṣkā navakumbhe jātīpuṣpādhivāsīte sthāpyāḥ | AS.Utt.49.315
§ 21902
- tāsāmekām khādet pratidinamanupānamatreṣṭam | |
§ 21903
- kṣīrarasadāḍimāmbho mārdivikasurāsavānyatamam | AS.Utt.49.316
§ 21904
- 20 jīrṇennaṁ laghu bhojyaṁ yūṣapayaḥpiśitaniryūhaiḥ
| | § 21905
- saptāhamātramevaṁ sarvānnīnaḥ kramāt bhavet para- AS.Utt.49.317
taḥ | § 21906
- 25 bhaktasyānte prāgvā guṭikā na virudhyate saiṣā | |
§ 21907
- nirapāyā bhūriphalā parihārasukhopayojitā jayati | AS.Utt.49.318
§ 21908
- prabalamapi vātaśoṇitamūrustambhaṁ jvaram dīrgham
| | § 21909
- 30 bhagamūtraśukradoṣapliḥayakṛdraktapāṇḍuhṛdrogān | AS.Utt.49.319
§ 21910
- vardhmavamigulmapīnasahidhmākāsāruciśvāsān | | § 21911
vidradhimudaram kuṣṭham śvitram jāḍyaṁ kṣayaṁ AS.Utt.49.320
madam mūrccām | § 21912
- 35 unmādamapasmāram mukhanetraśirogadāmstāmṭān
| | § 21913
- ānāhamatisāram halīmakam kāmālāgrahaṇirogān | AS.Utt.49.321
§ 21914

	granthyarbudān sapīṭakān bhagandaram gaṇḍamālām ca § 21915	
AS.Utt.49.322	atikārśyamatiṣṭhauḷyam svedamathaślīpadam gude kī- lān § 21916	
	damṣṭrāviṣam samūlam garaprayogān sughorāṃśca § 21917	5
AS.Utt.49.323	abhicāramarātikṛtam duḥsvapnam bhautikīm tathā bā- dhām § 21918	
	pāpmālakṣmīm ceyam guṭikā śamayecchivā nāmnā § 21919	10
AS.Utt.49.324	vṛṣyāyuṣyā dhanyā kāntiyaśaḥśrīvibodhinī medhyā § 21920	
	kurute nṛpavallabhatām jayam vivāde ca vaktrasthā § 21921	
AS.Utt.49.325	jītakhalativalīpalitā jīvayati sukham śatadvayam śara- dām § 21922	15
	varśadvayaprayogādvarśaśatacatuṣṭayam jīvet § 21923	
AS.Utt.49.326	na sostirogo bhuvi sādhyarūpo jatvaśmajam yam na ja- yet prasahya § 21924	
	tatkālayogairvidhivatprayuktaiḥ svasthasya corjām vi- pulām dadhāti § 21925	20
AS.Utt.49.327	amaramandiramandarāsambhavācchatapalam girijād- upayojaya § 21926	
	yadi jarāmayaduḥkhavivarjitām suciramicchasi jīvitas- antatim § 21927	25
AS.Utt.49.328	daśaguṇamupayauṅkte yaḥ śatam śailajātāllaghuhitam- itabhojī varjayan varjanīyān § 21928	
	satatasamanuṣaktān varjitān vaidyavr̥ndairvidhamati sagadaughān nekṣate cāyūṣontam § 21929	
AS.Utt.49.329	samudvabhūvāmṛtamanthanotthaḥ svedaḥ śilābhyo 'mṛtavān gireḥ prāk § 21930	30
	yo mandarasyātmabhuvā hitāya nyastāḥ sa śaileṣu śil- ājarūpī § 21931	
AS.Utt.49.330	suvarṇaśailaprabhavo viṣṇunā kāñcano rasaḥ § 21932	
	tāpī kirātacīneṣu yavaneṣu ca nirmitaḥ § 21933	35
AS.Utt.49.331	tāpyām sūryāṃśusantapto mādhave māsi dṛśyate § 21934	

- madhuraḥ kāñcanābhāsaḥ sāmlo rajatasannibhaḥ | |
 § 21935
- kiṃcit kaṣāya ubhayaḥ śītaḥ pāke kaṭurlaghuḥ | § 21936 AS.Utt.49.332
 śīlāniryāsavaccātra kulatthādīn parityajet | | § 21937
- 5 na tanniṣevī jarasābhibhṛyate na pannagairnāpi garai- AS.Utt.49.333
 rna vṛścikaiḥ | § 21938
- na pāṇḍumehajvaraśophayakṣmabhirna kaṇṭhanetra-
 śravaṇatvagāmayaiḥ | | § 21939
- sodaśvitko māḥṣikadhātuḥ saghr̥to vā sakṣaudro vā kṣ- AS.Utt.49.334
 10 audraghr̥tābhyāṃ sahito vā | § 21940
- sāmbhasko vā tailayuto vā vinihantā tvagdoṣāṇāṃ sa-
 rvaviṣāṇāṃ sagarāṇāṃ | | § 21941
- akṣadrākṣāyomalamustāmalakānāṃ savyoṣāṇāṃ pa- AS.Utt.49.335
 rvataniryāsayutānāṃ | § 21942
- 15 datvā tulyaṃ māḥṣikadhātuṃ madhumiśraṃ lihyātpā-
 ṇḍuvyādhyabhibhūtaḥ śivamicchan | | § 21943
- aṃśaḥ śuṅṭhyā lohamalāṃśo badarāṃśaḥ pippalya- AS.Utt.49.336
 ṃśo māḥṣikadhāturdiviḡṇāṃśaḥ | § 21944
- kṣaudraṃ kāmaṃ kṛṣṇatilānāmapi cāṃśaḥ śreṣṭhā pi-
 20 ṇḍī pāṇḍuvikāraśvayathughnī | | § 21945
- sāyaścūrṇaṃ māḥṣikadhātuṃ madhumiśraṃ vyoṣope- AS.Utt.49.337
 taṃ parvataniryāsasametam | § 21946
- kṣīrāhāro yo 'valihānaḥ prayatātmā kṛtyudvāraṃ śoṣa-
 mapohatyacireṇa | | § 21947
- 25 lohaṃ sarpirmāḥṣikadhāturmadhumātrā dhātrīcūrṇaṃ AS.Utt.49.338
 ke saramambuprabhavānāṃ | § 21948
- yogaḥ kuryādeṣa sitābhāgavimiśraścākṣurghrāṇaśrotra-
 rasajñānavibodham | | § 21949
- kṛtyaikasthaṃ māḥṣikadhātuṃ triphalāṃ ca bhrāṣṭre AS.Utt.49.339
 30 paktvā ye sahaviṣkaṃ vilihanti | § 21950
- pathyādāstān vārdhakadoṣā na bhajante māturdōṣāḥ
 stanyanivṛttāniva vālān | | § 21951
- samaśnato māḥṣikadhātucūrṇaṃ sarpirmadhubhyāṃ AS.Utt.49.340
 triphalārajaśca | § 21952
- 35 śanaiḥ śanairyāti jarā vināśaṃ pratyantavāsādiva loka-
 yātrā | | § 21953
- trikoṇakāṇḍā subahupratānā phaleṣu pītā kusumeṣu AS.Utt.49.341
 raktā | § 21954

	patraiḥsadugdhairmṛduromavadbhistāmbūlatulyairgha- nakandamūlā § 21955	
AS.Utt.49.342	pavanavivasvadamśuvanitādiṣukāmacarā vividhama- naḥśarīragadavṛndanivṛttikarī § 21956	
	bhuvi paramauṣadhirmahiṣavallarīti prathitā kvacid- api vṛddhadāraka iyatvapi vellarikā § 21957	5
AS.Utt.49.343	vasante saṅgrhītānāṃ śoṣitānāmanātape § 21958	
	vṛddhadāarakamūlānāṃ tulāṃ saṃcūrṇyaṃ sarpiṣā § 21959	
AS.Utt.49.344	āplāvya ghṛtapātrasthāṃ dhānye pakṣamupekṣitām § 21960	10
	lihyādānu pivetkṣīraṃ jīrṇe kṣīraghṛtāśanaḥ § 21961	
AS.Utt.49.345	tatprayogājjarājīnā vṛddhā dārakatāmiyāt § 21962	
	bhagnāsthīrgadgadaḥ paṅguḥ kṛśo hrasvonyarūpatām § 21963	15
AS.Utt.49.346	nirastāśeṣadoṣoṭthanakhabhedādyupadravaḥ § 21964	
	apasmāragrahonmādapāpmālakṣmīvivarjitah § 21965	
	dīptāgnirbalavān vāgmī jīvedvarṣaśatāni ṣaṭ § 21966	
AS.Utt.49.347	cūrṇitairaśvagandhāyāḥ saṃyutaṃ triṃśatā palaiḥ § 21967	20
	tattulyaṃ dāraḥ prāśya payasā sarpiṣāthavā § 21968	
AS.Utt.49.348	jīrṇo pūrvavadaśnīyādyo jīvet sa samāḥ śatam § 21969	
	vājivego gajaprāṇaḥ surūpo bhāskaradyutiḥ § 21970	
AS.Utt.49.349	aśvagandhena saṃyojyau varīgokṣurakau pṛthak § 21971	25
AS.Utt.49.350	yo lihyāt sarpiṣā cūrṇaṃ vṛddhadāarakamūlajam § 21972	
	saptāhaṃ yūṣabhaktāśī syāt sa kinnaratulyavāk § 21973	30
AS.Utt.49.351	svarasena śatāvayā saptāhaṃ bhāvitam ca tat § 21974	
	lihānaḥ pūrvavanmāsaṃ śatam jīvenmahāmatih § 21975	
AS.Utt.49.352	lihyādvā madhusarpīrbhyāṃ dhātrīsvarasabhāvitam § 21976	35
	kṣīreṇa vā pibanmāsaṃ śatam jīvedaruksudhīḥ § 21977	

- vṛddhadāarakamūlānāṃ rasam kṣīreṇa yaḥ pibet | AS.Utt.49.353
 § 21978
- tatalkasiddham sarpirvā sajīvennīrujaḥ śatam ||
 § 21979
- 5 pītam vellarikāmūlam gomūtreṇa sahoṣitam | § 21980 AS.Utt.49.354
 kuṣṭhagulmodaragaraślīpadārśopacīrjayet || § 21981
 pippalī triphalā dārvī mahauśadhapunarnavāḥ | § 21982 AS.Utt.49.355
 pṛthagdaśapalāḥ sarvaistulyāṃśo vṛddhadāraḥ ||
 § 21983
- 10 dhānyāmlapītastaccūrṇo jīrṇe svacchandabhojanaḥ | AS.Utt.49.356
 § 21984
- ślīpadāmamarudvardhmagulmodaragarān haret || § 21985
 śauṇḍī viśvavarādvīpivellamustāḥ samāṃśakāḥ | § 21986 AS.Utt.49.357
 tulyavellarikāmūlāḥ sājyakṣaudrāstathāguṇāḥ || § 21987
- 15 tatphalāt svarasaṃ karṣaṃ lihaṃstulyājyamākṣikam | AS.Utt.49.358
 § 21988
- gavyaṃ pibedanu payo māhiṣaṃ vā yatheṣṭabhuk ||
 § 21989
- 20 pañcāhena jayet kāsān saptāhena tvagāmayān | § 21990 AS.Utt.49.359
 mahākuṣṭhāni māsenā bhavenmāsadvayena tu | § 21991
 pañcavarṣaśatāyusko dhīmedhābalarūpavān || § 21992
 vellarīphalamūlānāṃ pippalyāśca samaṃ rajaḥ | § 21993 AS.Utt.49.360
 vellarīphalamūlotthasvarasenaiva bhāvayet || § 21994
 amṛtāyā rasenānu tataḥ śuṣkaṃ ghr̥tāplutam | § 21995 AS.Utt.49.361
- 25 nikhanet ghr̥takumbhasthaṃ karīṣe bahusañcaye ||
 § 21996
- māsādudhr̥tya taṃ lehaṃ yo varṣamupayojayet | AS.Utt.49.362
 § 21997
- 30 sahasrāyuh sa jarasā sahasā nābhibhūyate || § 21998
 kuṣṭhacūrṇatulāṃ kṣaudraghr̥tasya dvitulānvitām | AS.Utt.49.363
 § 21999
- dhānyarāśau dinaśataṃ nihitāmupayojayet || § 22000
 sugandhikāyo dr̥kśrotrasvaravarṇeṣvatīndriyaḥ | § 22001 AS.Utt.49.364
 gatavyādhiparo jīvet saptavarṣaśatāni nā || § 22002
- 35 kuṭīpraveśaḥ kṣaṇināṃ paricchadavatāṃ hitaḥ | § 22003 AS.Utt.49.365
 atonyathā tu ye teṣāṃ sauryamārutiko vidhiḥ || § 22004
 vātātapasahā yogā vakṣyante 'to viśeṣataḥ | § 22005 AS.Utt.49.366

- sukhopacārā bhraṃśe 'pi ye na dehasya bādhakāḥ | |
§ 22006
- AS.Utt.49.367 śītodakaṃ payaḥ kṣaudraṃ ghṛtamekaikaśo dviśaḥ |
§ 22007
- triśaḥ samastamathavā prākṛpītaṃ sthāpayedvayaḥ | | 5
§ 22008
- AS.Utt.49.368 harītakīmāgadhikākṣadhātrīścūrṇīkṛtā loharajovimiśrāḥ
| § 22009
- sarpirmadhubhyāmadataḥ śarīraṃ kālāgradūtī na jarā
dunoti | | § 22010 10
- AS.Utt.49.369 harītakīmāgadhikāviḍaṅgaśaśānkalekhāmālakacchavī-
nām | § 22011
- sitopalautapaghṛtānvitānām rogā na leḍhāramabhidr-
avanti | | § 22012
- AS.Utt.49.370 triphalāmasanodakena piṣṭāṃ rajanīm paryuṣitāma- 15
yaḥ kapāle | § 22013
- madhunā madhurām lihan hinasti sthavimānaṃ jara-
saṃ gadāṃśca sarvān | | § 22014
- AS.Utt.49.371 khadirāsanayūṣabhāvitāyāstriphalāyā ghṛtamākṣikapl-
utāyāḥ | § 22015 20
- niyamena narā niṣevitāro yadi jīvantyajarāḥ kimatra ci-
tram | | § 22016
- AS.Utt.49.372 asanasvarasena bhāvitānāmabhayānām saviḍaṅgata-
ṇḍulānām | § 22017
- madhuloharajoghṛtāplutānām na hi leḍhāramabhidra- 25
vanti rogāḥ | | § 22018
- AS.Utt.49.373 bījakamya rasamaṅgulihāryaṃ śarkarāmadhughṛtaṃ
triphalām ca | § 22019
- śīlayatsu puruṣeṣu jarattāsvāgatāpi vinivarttata eva | |
§ 22020 30
- AS.Utt.49.374 darvīpralepāsriphalākaśāyaḥ sitopalā tailamadhupra-
gāḍhaḥ | § 22021
- sapippalīnāgaralohareṇustanoḥ sapatnīm jarasaṃ nih-
anti | | § 22022
- AS.Utt.49.375 phalatrayatryūṣaṇacūrṇayuktām drākṣām sasarpirma- 35
dhuśarkarām ca | § 22023
- kṣīrānupānaṃ puruṣā lihanto jīvanti nirdhūtajarāvīkā-
rāḥ | | § 22024

- harītakīm sarpiṣi sampratāpya samaśnatat pibato AS.Utt.49.376
ghṛtaṃ ca | § 22025
- bhaveccirasthāyi balaṃ śarīre sakdtkṛtaṃ sādhu yathā
kṛtajñe | | § 22026
- 5 ārāccitānām kalaśaṃ purāṇaṃ dhātrīphalānām madh- AS.Utt.49.377
unaśca pūrṇaṃ | § 22027
- samvatsarārdham nihitam yaveṣu niṣevamāṇo jara-
sam nihanti | | § 22028
- dhātrīkṛmighnāsanāsāracūrṇaṃ satailasarpirmadhul- AS.Utt.49.378
10 ohareṇu | § 22029
- niṣevamāṇasya bhavennarasya tāruṇyalāvaṇyamapi
praṇaṣṭam | | § 22030
- navāmalakaśuktayo madhu ghṛtaṃ rajaścāyasaṃ catu- AS.Utt.49.379
ṣṭayamayoghaṭasthamiti cūrṇitaṃ vatsaram | | § 22031
- 15 krameṇa lihataḥ payonupibataśca pathyāśinaściraṃ AS.Utt.49.380
bhavati jīvitam kṣayamupaiti pṛthavījarā | | § 22032
- cūrṇaṃ śvadamṣṭrāmalakāmṛtānām lihan sasarpirma- AS.Utt.49.381
dhubhāgayuktam | § 22033
- vṛṣasthiraḥśāntavikāraduḥkhaḥ samāḥ śatam jīvati kṛ-
20 ṣṇakeśaḥ | | § 22034
- viḍaṅgasāraṃ madhukaṃ ca piṣṭaṃ bhallātakakvāth- AS.Utt.49.382
amadhupragāḍham | § 22035
- arśāṃsi jantūṃśca jayatyudīrṇān vahnim ca sandhuḥṣ-
ayati kṣaṇena | | § 22036
- 25 viḍaṅgabhallātakacitrakāṇām guḍottarāṇāmabhayānv- AS.Utt.49.383
itānām | § 22037
- tailena cūrṇāni niṣevamāṇān śarīriṇo nopatapanti ro-
gāḥ | | § 22038
- viḍaṅgabhallātakanāgarāṇi ye 'śnanti sarpirmadhusa- AS.Utt.49.384
30 ṃyutāni | § 22039
- jarānadīm rogatarāṅgiṇīm te lāvaṇyayuktāḥ puruṣāst-
aranti | | § 22040
- viḍaṅgakalkaṃ svarasena dhātryāḥ kṣaudreṇa yuktaṃ AS.Utt.49.385
ca pibennaro yaḥ | § 22041
- 35 drākṣārasakṣaudrapariplutaṃ vā vijitya rogān sa bha-
vecchatāyuh | | § 22042
- cūrṇaṃ samaṃ māgadhikākaṇānām viḍaṅgacūrṇena AS.Utt.49.386
sacitrakeṇa | § 22043

- niṣevamāṇo madhutailamiśraṃ vyaḥparīṇāmajale na
majjet | | § 22044
- AS.Utt.49.387 punarnavasyārddhapalaṃ palaṃ vā piṣṭaṃ pibedyah
payasārddhāmāsam | § 22045
- māsadvayaṃ tattriguṇaṃ samāṃ vā jīrṇopi bhūyah sa- 5
punarnavaḥ syāt | | § 22046
- AS.Utt.49.388 mūrvābr̥hatyaṃśumatībalānāmuśīrapāṭhāsanāsārivāṇām
| § 22047
- kālānusāryāgarucandanānām vadanti paunarnavam-
eva kalpam | | § 22048 10
- AS.Utt.49.389 śatavarīkalkakaṣāyasiddham ye sarpiraśnanti sitādvitī-
yam | § 22049
- tān jīvitādhvānamabhiprapannān na vipralumpanti vi-
kāracorāḥ | | § 22050
- AS.Utt.49.390 pītāśvagandhā payasārddhamāsaṃ ghr̥tena tailena su- 15
khāmbunā vā | § 22051
- kṛśasya puṣṭiṃ vapuṣo vidhatte bālasya sasyasya yathā
suvṛṣṭiḥ | | § 22052
- AS.Utt.49.391 dine dine kṛṣṇatilaprakuñcaṃ samaśnataḥ sītajalānup-
ānam | § 22053 20
- poṣaḥ śarīrasya bhavatyanalpo dṛḍhībhavantyāmarāṇ-
ācca dantāḥ | | § 22054
- AS.Utt.49.392 śilājatukṣaudraviḍaṅgasarpirlohābhayāpāradatāpya-
bhakṣaḥ | § 22055
- āpūryate durbaladehadhātustripaṅcarātreṇa yathā śa- 25
śāṅkaḥ | | § 22056
- AS.Utt.49.393 madhu madhurasā lājā bhāṅgī madhūkaśatāvarī |
§ 22057
- kamalakusumatvākṣīrībhiḥ samaṃ jatu pārvatam |
§ 22058 30
- pracurahaviṣā lehaṃ līdhvā samṛddhasitopalaṃ |
§ 22059
- śīthilajaraso mandātakā bhavanti cirāyusaḥ | | § 22060
- AS.Utt.49.394 gāyatrīśikhiśiṃśapāsanaśivā vellākṣakāruṣkarān piṣṭv-
āṣṭau daśaṣaṭguṇembhasi dṛtān khaṇḍaiḥ sahāyomayaiḥ | 35
§ 22061
- pātre lohakṛte tryahaṃ ravikarairāloḍayan pācayeda-
gnau cānu mṛdau salohaśakalaṃ pādasthitam tat pacet | |
§ 22062

- pūtasyāṃśaḥ kṣīratomśastathāṃśau bhārṅānniryāsāt AS.Utt.49.395
pibaryāstrayomśāḥ | § 22063
- amśāścatvārastatra hayyaṅgavīnādekīkṛtyaitat sādha-
yet kṣṇalauhe | | § 22064
- 5 vimalayā sitayā madhunāthavā yutamayuktamidam AS.Utt.49.396
yadi vā ghr̥tam | § 22065
- svarucibhojanapānaviceṣṭito bhavati nā palaśaḥ pariśī-
layan | | § 22066
- śrīmān nirdhūtapāpmā vanamahīṣabalo vājivegaḥ sth- AS.Utt.49.397
10 irāṅgo keśairbhr̅ṅgāṅganīlaimadhusurabhimukho naika-
yoṣinniṣevī | § 22067
- vānmedhādhisamṛddhaḥ supaṭuhutavaho māsamātr-
opayogāddhattesau nārasimham vapuranalaśikhātaptacā-
mīkarābham | | § 22068
- 15 haviridamatiprabhāvaṃ svamiva vapurnirmitam nṛsi- AS.Utt.49.398
ṛhena | § 22069
- naśyanti yato bhītā vyādhyādhiparāsūrā dūrāt | | § 22070
- bhr̅ṅgapravālānamunaivabhr̅ṣṭān ghr̅tena yaḥ khādati AS.Utt.49.399
yantritātmā | § 22071
- 20 viśuddhakoṣṭho 'sanasārāsiddhadugdhānupastatkṛta-
bhojanārthaḥ | | § 22072
- māsopayogāt sa sukhī jīvatyabdaśata trayam | § 22073 AS.Utt.49.400
gr̅hṇāti sakṛdapyuktamaviluptasmṛtīndiryaḥ | | § 22074
- anenaiva ca kalpena yastailamupayojayet | § 22075 AS.Utt.49.401
- 25 tānevāpnoti sa guṇān kṣṇakeśāśca jāyate | | § 22076
- kāśmaryāṇām tulām māsam sthitām madhughr̅tokṣi- AS.Utt.49.402
tām | § 22077
- upayujya payonnāśī ciraṃ jīvati kāntimān | | § 22078
- uktāni śakyāni phalānvitāni yugānurūpāni rasāyanāni AS.Utt.49.403
30 | § 22079
- mahānuśamsānyapi cāparāni prāptyādikaṣṭāni na kī-
rttitāni | | § 22080
- amānuṣāṅāmativismayānām satkarmanām yadyapi tāni AS.Utt.49.404
hetuḥ | § 22081
- 35 samūlakāṣaṃ tu kaṣanti dehaṃ bhraṃśādvidhestena
vivarjitāni | | § 22082
- yugasvabhāvādyadi cauṣadhīnām kriyāsu śaktiḥ pari- AS.Utt.49.405
kalpyate 'lpā | § 22083

- āyurbalādiṣvapi sā tatheti yatnānniṣevyāṇi rasāyanāni
|| § 22084
- AS.Utt.49.406 na cauṣadhīnāmapi sarvathaiva prabhāvahāniḥ parik-
alpanīyā | § 22085
- phalaṃ prayātyūrdhvamadhastrivṛttu pratyakṣataḥ ka- 5
sya na siddhametat || § 22086
- AS.Utt.49.407 adeśakālopahitānyasātmyānyatyuṣṇatīkṣṇāni yathauṣ-
adhāni | § 22087
- nāsaṃ nayante sahasaiva dehaṃ samyakprayuktāni ta-
thaiva vṛddhim || § 22088 10
- AS.Utt.49.408 jītvā tasmāndriyādīn suduṣṭān kālopetāḥ śvaddadh-
āno yathāvat | § 22089
- āyuhprajñātejasāṃ yadvivṛdhyai vīryopetaṃ śīlayeda-
uṣadhaṃ tat || § 22090
- AS.Utt.49.409 utsāhavīrairapi sarvakālaṃ narairagamyāni tapodari- 15
draiḥ | § 22091
- mahārṇavānāmiva dustarāṇāṃ pārāṇyapārāṇi rasāya-
nānām || § 22092
- AS.Utt.49.410 rasāyanānāmupayogasampadā kṛtaprasādairmaladoṣ-
adhātubhiḥ | § 22093 20
- sthiraṃ śarīraṃ kriyate śarīriṇāṃ kuḥḥ yathā satpur-
uṣairadhiṣṭhitam || § 22094
- AS.Utt.49.411 dāntendriyeṇa śāstrārthaṃ yathāvadanutiṣṭhātā | § 22095
kiyadvā dīrghadarśitvaṃ nendratvamapi durlabham
|| § 22096 25
- AS.Utt.49.412 rasāyanavidhibhramṣājjāyeran vyādhayo yadi | § 22097
yathāsvamauṣadhaṃ teṣāṃ kāryaṃ muktvā rasāya-
nam || § 22098
- AS.Utt.49.413 adhyākrāntā ye 'mlapaṭukṣārakaṭuṣṇairdravyaistīkṣṇ-
aiḥ sannihitā teṣu jaratā | § 22099 30
- sandhukṣyognistairupajāte ca vivarjyā yogāstegnau
dhātusamṛddheḥ sa hi mūlam || § 22100
- AS.Utt.49.414 āyuryogāḥ sādhvapi yuktā mṛduvahnaḥ nairartha-
kyam yānti kṛtaghne 'pyupakārāḥ | § 22101
- dīpte vahnaḥ te tu guṇaughairapi tucchā vistīryante pā- 35
tranisṛṣṭā iva bhogāḥ || § 22102
- AS.Utt.49.415 satyavādinamakrodhamadhyātmapravaṇendriyam | § 22103

śāntaṃ sadvṛttanirataṃ vidyānnityarasāyanam ||
§ 22104

guṇairobhiḥ samuditaḥ sevate yo rasāyanam | § 22105 AS.Utt.49.416
sanirvṛtātmā dīrghāyuh paratreha ca modate || § 22106
5 śāstrānusāriṇī caryā cittajñāḥ pārśvavarttinaḥ | § 22107 AS.Utt.49.417
buddhiraskhalitārtheṣu paripūrṇaṃ rasāyanam ||
§ 22108

gavāmṛjutvena kṛtānukārairananyavāgāśayadehaceṣṭ- AS.Utt.49.418
aiḥ | § 22109
10 sthirendriyāyurjvalanaiḥ suśilaiḥ suvṛddha gopaiḥ sa-
madhiṣṭhiteṣu || § 22110
prājyāyadugdhausadhipādapeṣu humbhāravairvalgi- AS.Utt.49.419
tavatsakeṣu | § 22111
maṭhapraveśena vināpi siddhiṃ vrajanti goṣṭheṣu ras-
15 āyanāni || § 22112
iti ekonapaccāśodhyāyaḥ ||
iti saptamaṃ rasāyanākhyamaṅgaṃ sampūrṇaṃ ||

6.50 atha pañcaśo 'dhyāyaḥ ||

athāto vājīkaraṇavidhiṃ nāmādhyāyaṃ vyākhyāsyāmaḥ | AS.Utt.50.1
§ 22115

iti ha smāhu rātreṃyādayo maharṣayaḥ || § 22116
vājīkaraṇamanvicchet satataṃ viṣayī pumān | § 22117 AS.Utt.50.2
5 tuṣṭiḥ puṣṭirapatyaṃ ca guṇavattatra saṃśritam | § 22118
apatyasantānakaraṃ yatsadyaḥ sampraharṣaṇam ||
§ 22119

vājīvātibalo yena yātyapratihato 'ṅganāḥ | § 22120 AS.Utt.50.3
bhavatyatipriyaḥ strīṅnāṃ yena yenopacīyate | § 22121
10 tadvājīkaraṇaṃ taddhi dehasyaujaskaraṃ param ||
§ 22122

sāro hi jīvalokasya strī strīguṇasamanvitā | § 22123 AS.Utt.50.4
striyaḥ sādhdhyaḥ prasuvate narān guṇamayāniva ||
§ 22124

gotravṛddhikarāhyetā gr̥hiṇyo gr̥hadevatāḥ | § 22125 AS.Utt.50.5
gr̥haṃ hi jīnametābhirna śrīmadapi śobhate || § 22126
15 na tu tā api śobhante jarasānugatā iva | § 22127 AS.Utt.50.6

	pum̐yogena vinā strīṇām sa hi saṃvananaṃ param	
	§ 22128	
AS.Utt.50.7	vājīkaraṇanītyasya kāmam̐ kāmam̐ siṣeviṣoḥ § 22129	
	na śarīramavāpnoti na vā ratiratiḥ kṣayam § 22130	
AS.Utt.50.8	acchāyaḥ pūtikusumaḥ phalena rahito drumah § 22131	5
	yathaikaścaikaśākhaśca nirapatyastathā narah § 22132	
AS.Utt.50.9	adr̥ṣṭaputrapautrasya kulatantvantavarttinaḥ § 22133	
	saṃsārasukhabāhyasya kīdr̥śam̐ nāma jīvitam § 22134	
AS.Utt.50.10	asambandhohyaputrasya nityameva paraḥ paraḥ	
	§ 22135	10
	sīdatyasyāvasāne ca grham̐ susthepyanāyakam § 22136	
	ato vājīkarā yogā niṣevyāḥ śukravarddhanāḥ § 22137	
AS.Utt.50.11	kalyasyodagravayaso vājīkaraṇasevinaḥ § 22138	
	sarveṣvṛtuṣvahaṛahavyavāyo na nivāryate § 22139	
AS.Utt.50.12	cintājarābhyām̐ śukram̐ tu vyādhibhiḥ karmakarśanāt	15
	§ 22140	
	kṣayam̐ gacchatyanaśanāt strīṇām̐ cātinīṣevanāt	
	§ 22141	
AS.Utt.50.13	śukrakṣayāt bhayācchokādavisrambhādasevanāt § 22142	
	atiharṣādatisthaulyānmalopacayataḥ śramāt § 22143	20
AS.Utt.50.14	strīṇām̐ kauśalāddoṣadarśanādabhicārataḥ § 22144	
	meḍhrāmayāt sumahataḥ krodhato 'dharmakīrttanāt	
	§ 22145	
	tr̥ptasyāpi striyo gantuṃ na śaktirupajāyate § 22146	
AS.Utt.50.15	nahi jātabalāḥ sarve narāścāpatyabhāginaḥ § 22147	25
	bṛhaccharīrā balinaḥ kecinnārīṣu durbalāḥ § 22148	
AS.Utt.50.16	santi cālpāśrayāḥ strīṣu balavanto bahuprajāḥ § 22149	
	narāścaṭakavatkecidvrajanti bahuśaḥ striyaḥ § 22150	
AS.Utt.50.17	gajavaccapraśiṅcanti kecinna bahugāminaḥ § 22151	
	kecitprayatnairvāhyante vṛṣāḥ kecitsvabhāvataḥ	30
	§ 22152	
AS.Utt.50.18	tasmātprayogān vakṣyāmi durbalānām̐ balapradān	
	§ 22153	
	sukhopabhogān balinām̐ bhūyaśca balavarddhanān	
	§ 22154	35
AS.Utt.50.19	atha snigdhaveśuddhānām̐ nirūhān sānuvāsanān	
	§ 22155	
	ghṛtatailarasakṣīraśarkarākṣaudrasaṃyutān § 22156	

- yogavidyojayet pūrvam kṣīramāmsarasāśinām | § 22157 AS.Utt.50.20
 tato vājīkarānyogān śukrāpatyabalapradān | | § 22158
 śarekṣukuśakāśānām vidāryā vīraṇasya ca | § 22159 AS.Utt.50.21
 mūlāni kaṅṭhakāryāśca jīvakarṣabhakau balām | | § 22160
 5 mede dve dve ca kākolyau sūpyaparṇyau śatāvarīm | AS.Utt.50.22
 § 22161
 aśvagandhāmatibalāmātmaguptām punarnavām | |
 § 22162
 vīrām payasyām jīvantīmṛddhiṃ rāsnām trikaṅṭakam AS.Utt.50.23
 10 | § 22163
 madhukam śālīparṇīm ca bhāgāmstripalikān pṛthak
 | | § 22164
 māśāṇāmāḍhakam caitat dvidroṇe sādhayedapām | AS.Utt.50.24
 § 22165
 15 rasenāḍhakaśeṣeṇa pacetena ghṛtāḍhakam | | § 22166
 datvā vidārīdhātrīkṣurasānāmāḍhakāḍhakam | § 22167 AS.Utt.50.25
 ghṛtāccaturguṇam kṣīram peṣyāṇīmāni cāvapet | |
 § 22168
 vīrām svaguptām kākolyau yaṣṭīm phalgu dvipippalīm AS.Utt.50.26
 20 | § 22169
 drākṣām vidārīm kharjūram madhukāni śatāvarīm | |
 § 22170
 tatsiddhapūtam cūrṇasya pṛthakprasthena yojayet | AS.Utt.50.27
 § 22171
 25 śarkarāyāstugāyāśca pippalyāḥ kuḍavena ca | | § 22172
 maricasya prakuñcena pṛthagarddhapalonmitaiḥ | AS.Utt.50.28
 § 22173
 tvagelākesaraiḥ ślakṣṇaiḥ kṣaudradvikūḍavena ca | |
 § 22174
 30 palamātram tataḥ khādet pratyaham rasadugdhamuk AS.Utt.50.29
 | § 22175
 tenārohati vājīva kuliṅgaiva hr̥ṣyati | | § 22176
 māśātmaguptābījānāmāḍhakam prasṛtonmitam | § 22177 AS.Utt.50.30
 medāśvagandharddhivarī vīrā yaṣṭī dvijīvakam | |
 35 § 22178
 sūrpe 'pām vipacettena pādaśeṣeṇa pācayet | § 22179 AS.Utt.50.31
 vidārīkṣurasaprasthadvayena sadṛśeṇa ca | | § 22180

AS.Utt.50.32	sarvaiḥ kṣīreṇa haviṣo navāt prasthaṃ śrte 'tra ca § 22181	
	sitākṣaudrasitākhyānāṃ pṛthagdadyāccatuṣpalam § 22182	
AS.Utt.50.33	palam kaṇāt purobhaktaṃ lihaṃstatpalapūrvakam 5 § 22183	
AS.Utt.50.34	taruṇīsvavatrptāsu prasabhaṃ rāsabhāyate § 22184 medādibhiśca karṣāṃsaiḥ śrtaṃ bāṣkayaṇaṃ payaḥ § 22185	
	saśarkarākṣaudraghṛtaṃ śukravṛddhikaraṃ param 10 § 22186	
AS.Utt.50.35	payasā pāyasastena māṣakaṇḍūkarīphalaiḥ § 22187 vṛṣyo vegakaraḥ siddhaḥ saghṛtakṣaudraśarkaraḥ § 22188	
AS.Utt.50.36	śvadaṃṣṭrāyā vidāryāśca rase kṣīracaturguṇe § 22189 15	
AS.Utt.50.37	ghṛtāḍhyaḥ sādhitō vṛṣyo māṣaṣaṣṭikapāyasaḥ § 22190	
AS.Utt.50.38	madhūlikā māṣaparnī sitā śrṅgāṭakam yavāḥ § 22191 svaguptāmūlayaṣṭyāhvavidārīkṣurakāḥ samāḥ § 22192 sapriyālāḥ kṛtaṃ cūrṇaṃ pṛthaṇmadhvājyaṣaḍguṇam § 22193 20	
	pādābhyāmaspṛśanbhūmiṃ lihankālyamataḥ picum § 22194	
AS.Utt.50.39	labhate valamutsāhaṃ strīśca yāti kuliṅgavat § 22195 svaguptā kṣīrakākolī vidārī jīvakadvayam § 22196 tilāḥ saluñcitā bhrṣṭāḥ śarkarājyamadhuplutam § 22197 25 taccūrṇaṃ prasṛtaṃ līḍhvā gacchati pramadāśatam § 22198	
AS.Utt.50.40	prasṛtaṃ māṣacūrṇasya dhātrīsvarasabhāvitam § 22199 vidārīrajaso vāpi lihan madhughṛtadrutam § 22200	
AS.Utt.50.41	kṣīrānupaścaṭakavaddaśakṛtvo vrajet striyaḥ § 22201 30 cūrṇa vidāryā bahuśaḥ svarasenaiva bhāvitam § 22202 kṣaudrasarpiryutaṃ līḍhvā pramadā daśa gacchati § 22203	
AS.Utt.50.42	kṛṣṇā dhātrīphalarajaḥ svarasenaivabhāvitam § 22204 śarkarāmadhusarpirbhirlīḍhvā yo 'nu payaḥ pibet 35 § 22205 sa naro 'śītivarṣopi yuveva parihṛṣyati § 22206	

- karṣaṃ madhukacūrṇasya ghṛtakṣaudrasamanvitam | AS.Utt.50.43
§ 22207
- payonupānaṃ yo lihyānityavegaḥ sa nā bhavet ||
§ 22208
- 5 kulīraśṛṅgyā yaḥ kalkamāloḍya payasā pibet | § 22209 AS.Utt.50.44
sitāghṛtapayonnāśī sa nārīṣu vṛṣāyate || § 22210
- dhānyamāṣarasaḥ kṣīraṃ kṣaudramikṣuraso ghṛtam | AS.Utt.50.45
§ 22211
- 10 dvimedājīvakayugakvāthaścaikatra yojitaḥ | § 22212
pītaḥ karoti puruṣaṃ pramadāśatagāminam || § 22213
bhallātakaiścaturbhistu dugdhasyārddhādhakam pa- AS.Utt.50.46
cet | § 22214
- pītaṃ karoti vṛṣatāṃ sujīrṇasyāpi dehinaḥ || § 22215
svayaṅguptekṣurakayorbījacūrṇaṃ saśarkaram | § 22216 AS.Utt.50.47
- 15 dhāroṣṇena naraḥ pītvā payasā rāsabhāyate | § 22217
uccaṭācūrṇamapyevaṃ śatāvaryāśca yojayet || § 22218
sūpyaparnī dvikākoli jīvakarṣabhakaiḥ śṛtam | § 22219 AS.Utt.50.48
laghunā pañcamūlena dvikākoliyutena vā | § 22220
- 20 payo 'tivrṣyamabhyasya vṛddho 'pi taruṇāyate || § 22221
kṣīriṇī ca śvadamṣṭrā ca phāṇitaṃ śarkarā madhu | AS.Utt.50.49
§ 22222
- grṣṭikṣīraṃ navam sarpiretat puṃsavanaṃ param ||
§ 22223
- 25 aśvatthaphalamūlatvakśṛṅgasiddham payo naraḥ | AS.Utt.50.50
§ 22224
- pītvā saśarkaram śītam kuliṅga iva hrṣyati || § 22225
payah payasyayā siddham śukrakṛtsājyamākṣikam || AS.Utt.50.51
§ 22226
- 30 śatāvarīkatkarase payo daśaguṇaṃ ghṛtam | § 22227 AS.Utt.50.52
śṛtam sapippalīkṣaudraśarkaram vṛṣyamuttamam ||
§ 22228
- śatāvarīrasaprastham kṣīraprasthacatuṣṭayam | § 22229 AS.Utt.50.53
prastham ghṛtasya śuktyaṃśaṃ drākṣāmāṃsīparūṣa-
kam || § 22230
- 35 jīvakarṣabhayaṣṭyāhvabalāmedākaśerukam | § 22231 AS.Utt.50.54
priyālabījaṃ kākoliyugmaṃ caikatra pācayet || § 22232
pakvapūte kṣipeccāsmin kuḍavāṃśāṃ sitopalām | AS.Utt.50.55
§ 22233

	gr̥ṣṭikṣīrānupaḥ prāśya tannārīṣu vr̥ṣāyate § 22234	
	vijayeta ca vātāśraṃ pittāśrorah̥kṣatakṣayān § 22235	
AS.Utt.50.56	jīvakakṣīrakākoliṣṭhirāhaṃsapadīghanaḥ § 22236	
	śaṭhīkṣuganḍikāyaṣṭimṛṇālaiḥ karṣikaiḥ pacet § 22237	
AS.Utt.50.57	ghṛtaprasthaṃ daśaguṇe kṣīre tat balapuṣṭikṛt § 22238	5
	vandhyānāṃ putrajananaṃ śukravarddhanaśodhanam § 22239	
AS.Utt.50.58	jalādḥake svayaṃguptāmūlāt pañcapalaṃ pacet § 22240	
	pādaśeṣe ca saṃcūrṇya kuḍavāṃśāḥ pṛthak kṣipet	10
	§ 22241	
AS.Utt.50.59	svaguptāmūlagodhūmamāṣekṣurakapippalīḥ § 22242	
	sapriyālahalākṣaudrāḥ prasthārdḍhaṃ navasarpīṣāḥ § 22243	
AS.Utt.50.60	sitopalātulāpādaṃ kuryāttān modakāṃstataḥ § 22244	15
	modakam̐ bhakṣayitvaikam̐ ṣaṣṭim̐ vrajati yoṣitām § 22245	
AS.Utt.50.61	palāṃśān bṛhatīvyāghrīpṛśniparnītrikaṇṭakān § 22246	
	dvyādḥakenāmbhasā paktvā pādaśeṣe rase sthite § 22247	20
AS.Utt.50.62	palāni kṣīrakākolyāḥ pañca māgadhikāpalam § 22248	
	svaguptāphalamūlānāṃ māśāṇāmikṣurasya ca § 22249	
AS.Utt.50.63	vidāryā madhunaścātra kuḍavaṃ kuḍavaṃ kṣipet § 22250	
	pṛthak dvau mudgatīlayorghṛte śaṣkulikāstataḥ § 22251	25
	pacedekāṃ tataḥ prāśya śataṃ vrajati yoṣitām § 22252	
AS.Utt.50.64	svaguptāmūlacūrṇena drutena payasā kṛtāḥ § 22253	
	ghṛte saśarkarākṣaudrā bhakṣyā vegaśatapradāḥ § 22254	
AS.Utt.50.65	māṣātmaguptāgodhūmaśāliṣaṣṭikapaiṣṭikān § 22255	30
	śarkarāyā vidāryāśca cūrṇānikṣurakasya ca § 22256	
AS.Utt.50.66	saṃyojya kṣīrasarpīrbhyāṃ ghṛte pūpalikāḥ pacet § 22257	
	payonupānāstāḥ śīghraṃ kurvanti vr̥ṣatām param § 22258	35
AS.Utt.50.67	cūrṇam̐ māṣāṭṭilācchālervidāryāśca sasaindhavam § 22259	
	rasena puṇḍrakasyekṣoḥ plutam̐ vārāhamedasi § 22260	

- § 22261 paktvā śaṣkulikrāḥ khādannārohet ṣaṣṭimaṅganāḥ | |
 mukhapriyāṇām snigdhānām phalānām madhurātma- AS.Utt.50.68
 nām | § 22262
 5 phalānāmātmaguptāyāḥ śālermāṣāṭtilāt ghṛtāt | | § 22263
 mudgāt godhūmataścāpi kuḍavam kuḍavam pṛthak | AS.Utt.50.69
 § 22264
 cūrṇitairnistuṣaistaistu kṣīreṇāloḍya marditaiḥ | § 22265
 10 pakvām pūpalikām khādan strīṣu hr̥ṣyati vājivat | |
 § 22266
 śarkarāmāṣagodhūmatugākṣīrīpayoghṛtaiḥ | § 22267 AS.Utt.50.70
 pakvāmutkārīkām khādet kṛkavākurasānupaḥ | | § 22268
 māyuram taittiram hāmsamevameva rasam pibet | AS.Utt.50.71
 § 22269
 15 anenāśva ivodīrṇo balī liṅgam samarpayet | | § 22270
 piṣṭvā varāhamāṃsāni datvā maricasaindhave | § 22271 AS.Utt.50.72
 kolavadguṭīkāḥ kṛtvā tapte sarpiṣi varttayet | | § 22272
 varttanastambhitāstāśca prakṣepyāḥ kaukkuṭe rase | AS.Utt.50.73
 § 22273
 20 ghṛtādhye gandhapiśune dadhidāḍimasārike | | § 22274
 yathā na bhindyādguṭīkāstathā taṃ sādhayedrasam | AS.Utt.50.74
 § 22275
 taṃ pibanbhakṣayamstāśca balī bāleyavadvrajet | § 22276
 māṃsāni balayuktāni tathānyānyapi kalpayet | | § 22277
 25 māṣānamkuritānśuddhān nistuṣānsājahāphalān | § 22278 AS.Utt.50.75
 ghṛtādhye māhiṣarase dadhidāḍimasārike | | § 22279
 prakṣipyā sādhayedyuktyā dhānyajīrakanāgaraiḥ | AS.Utt.50.76
 § 22280
 30 pīto bhuktaśca sa rasaḥ kurute śukramakṣayam | |
 § 22281
 hāmsabarhiṇadakṣāṇḍān bhr̥ṣṭāmstaptena sarpiṣā | AS.Utt.50.77
 § 22282
 surānupānān yaḥ khādet sa tṛptastarppayetstriyaḥ | |
 § 22283
 35 ārdraṇi matsyamāṃsāniśapharīrvā subharjitāḥ | § 22284 AS.Utt.50.78
 tapte sarpiṣi yaḥ khādet sa gacchet strīṣu na kṣayam | |
 § 22285
 ghṛtabhr̥ṣṭān rase chāge rohitān phalasārike | § 22286 AS.Utt.50.79

AS.Utt.50.80	anupītarasān siddhānapatyārthī prayojayet § 22287 ghṛtaṃ māṣān sabastāṇḍān phalāmle māhiṣe rase § 22288	
	svādau vā sādhayet pūtaṃ tadrasaṃ bharjayet ghṛte § 22289	5
AS.Utt.50.81	īṣallavaṇitaṃ yuktaṃ dhānyajīrakanāgaraiḥ § 22290 pītaḥ sa vṛṣyo balyaśca bṛmhaṇaśca paraṃ rasaḥ § 22291	
AS.Utt.50.82	caṭakāṃstaittire tadvattittirīn kaukkuṭe rase § 22292 kalpayecchikhino hāmse haṃsān vā śikhije rase § 22293	10
AS.Utt.50.83	ṛptiṃ caṭakamāṃsānām gatvā yonu payaḥ pibet § 22294	
AS.Utt.50.84	prabhūtakālasaṃruddhāḥ santarpayati yoṣitaḥ § 22295 ghṛtāḍhyaṃ kukvuṭaṃ sūlyam śītam khādet samākṣi- 15 kam § 22296 pibeccānantaram kṣīram ya icchecchukramakṣayam § 22297	
AS.Utt.50.85	pippalīlavaṇairyuktau bastāṇḍau kṣīrasarpiṣā § 22298 sādhitau bhakṣayedyaṣtu sa gacchet pramadāśatam § 22299	20
AS.Utt.50.86	bastāṇḍasiddhe godugdhe bhāvitānasakṛtilān § 22300 yaḥ khādetsasitān gacchet sa strāśatamapūvavat § 22301	
AS.Utt.50.87	bhuktvā yo māṣasūpena ghṛtāḍyam ṣaṣṭikaudanam 25 § 22302	
AS.Utt.50.88	payāḥ pibati jāgarti kṛtsnām rātriṃ sa vegavān § 22303 ātmaguptāphalam māṣān kharjūrāṇi śatāvarīm § 22304 śṛṅgāṭakāni mṛdvīkā pacettat prasṛtonmitam § 22305	
AS.Utt.50.89	kṣīraprasthaṃ jalaprasthametat kṣīrāvaśeṣitam § 22306 śucinā vāsasā pūtaṃ yojayet prasṛtaistribhiḥ § 22307	30
AS.Utt.50.90	śarkarāyāstugākṣīryāḥ sarpiṣo 'bhinavasya ca § 22308 tatpibet kṣaudrasaṃyuktaṃ bhujjānaḥ ṣaṣṭikaudanam § 22309	
AS.Utt.50.91	tathā jarāparītopi putraiḥ sa parivāryate § 22310 drākṣākharjarakharjūrīmastakānyajahāphalam § 22311 payasyābhīrumāṣāṃśca madhukāni ca sādhayet § 22312	35

- toyāḍhake palāṁsāni pādaśeṣeṇa tena ca | § 22313 AS.Utt.50.92
 kṣīraprasthaṁ pacet kṣīraśeṣeṇādyāt ghṛtānvitam |
 § 22314
- 5 ṣaṣṭikānnaṁ sitājyena yogo 'yaṁ śukrakṛt param | |
 § 22315
- jīvakarṣabhakau medā jīvantī śrāvaṇīdvayam | § 22316 AS.Utt.50.93
 kharjūraṁ madhukaṁ drākṣāṁ vidārīm viśvabheṣa-
 jam | | § 22317
- 10 śṛṅgātakāni capalā navam sarpīhpayo jalam | § 22318 AS.Utt.50.94
 § 22319 ghṛtāvaśeṣitaṁ siddham śarkarāmākṣikānvitam | |
- ṣaṣṭikaudanasamyuktamupayojyaṁ yathābalam | § 22320 AS.Utt.50.95
 tadvṛṣyaṁ balakṛdvarṇyaṁ kaṅṭhyaṁ dehasya br̥mha-
 ṇam | | § 22321
- 15 gr̥ṣṭirbaṣkayaṇī nīrugūrdhvaśṛṅgī catuḥstanī | § 22322 AS.Utt.50.96
 sāndrasvādubahukṣīrā rūpaśīlasamanvitā | | § 22323
 ikṣubhirmāṣaparnena yā supuṣṭārjunena vā | § 22324 AS.Utt.50.97
 tatksīraṁ sasiṭākṣaudraghṛtaṁ putryaṁ ratipradam
 | | § 22325
- 20 śukralairjīvanīyākhyairbr̥mhaṇairbalavarddhanaiḥ | § 22326 AS.Utt.50.98
 vayasah sthāpanaiścetat payah siddham pṛthakpṛthak
 | | § 22327
- yuktaṁ godhūmacūrṇena saghṛtakṣaudraśarkaram | AS.Utt.50.99
 § 22328
- 25 paryāyeṇopayoktavymicchatā śukramakṣayam | | § 22329
 medāṁ payasyāṁ jīvantīm vidārīm kaṅṭakārikām | AS.Utt.50.100
 § 22330
- māśān śvadamṣṭrām kṣīrikām godhūmān śāliṣaṣṭikān
 | | § 22331
- 30 tatksīrerddhodake siddhān kārṣikānāḍhakonmite | AS.Utt.50.101
 § 22332
- visarjayetpayaśśeṣam tatpūtam kṣaudrasarpiṣā | § 22333
 sitayā ca yutam pītvā vṛddhopi taruṇāyate | | § 22334
 maṅḍalairjātarūpasya sutaptaistatpayah śṛtam | § 22335 AS.Utt.50.102
 35 siddham puṁsavanam vṛṣyaṁ sasiṭāghṛtamākṣikam |
 § 22336
- rūpyāyastāmnasīsānāmameva pṛthagvidhiḥ | | § 22337
 cūrṇitāḥ pippalīstriṁśat prakuñce tailasarpīṣoḥ | § 22338 AS.Utt.50.103

	bhṛṣṭāḥ saśarkarākṣaudrāḥ kṣīreṇāloḍitāḥ pibet § 22339 aśnaṃśca ṣaṣṭikam kṣīrasarpirbhyāṃ vājivadbhavet § 22340	
AS.Utt.50.104	candrāṃśuśubhram payasā ghṛtādhyam ṣaṣṭikauda- nam § 22341	5
	śarkarāmadhusamyuktaṃ bhuñjāno nā vṛṣāyate § 22342	
AS.Utt.50.105	dadhnaḥ sareṇa saghṛto bhakṣitaḥ ṣaṣṭikaudanaḥ § 22343	
AS.Utt.50.106	sailātugoṣaṇakṣaudraḥ śarkarādhyena śukrakṛt § 22344 adhyaṇḍāmārṣabhīmcaiva svayaḍguptāphalāni ca § 22345	10
AS.Utt.50.107	pādalepaṃ naraḥ kṛtvā niśi vegairna hīyate § 22346 varṣābhūmūlamṛdvīkāsveyaṅguptāphalāni ca § 22347 siddhaścaraṇalepoyam bhuvam padbhyāṃ tu na sprṣet § 22348	15
AS.Utt.50.108	ghṛtakṣīrāśano nityam nirvyādhirnityago yuvā § 22349 saṅkalpapravaṇo ityam naraḥ strīṣu vṛṣāyate § 22350	
AS.Utt.50.109	ātmaguptāphalam māṣā godhūmaḥ śāliṣaṣṭikam § 22351	20
	ikṣurikṣurakaḥ kṣīram kṣaudram drākṣā sitopalā § 22352	
AS.Utt.50.110	uccaṭā śaramūlāni vidārī saśatāvarī § 22353 jīvanīyāni svarjūram mocacocaphalāni ca § 22354	
AS.Utt.50.111	ebhirbhakṣyāṇi peyāni lehyāni ca ghṛtāni ca § 22355 nityamāsevamānasya strīṣu harṣo vivarddhate § 22356	25
AS.Utt.50.112	jīvanīyaghṛtakṣīramadhutailasitārasaiḥ § 22357 rasakṣīrāśinaḥ kṣipram vṛṣam kurvanti bastayaḥ § 22358	
AS.Utt.50.113	siddhabastivikalpoktān balaśukrasutapradān § 22359 yuñjīta bastīn putrārthī putrakāmoditaṃ ca yat § 22360	30
AS.Utt.50.114	yatkiñcinmadhuraṃ snigdham bṛṃhaṇam balavarddh- anam § 22361	
AS.Utt.50.115	manaso harṣaṇam yacca tatsava vṛṣyamucyate § 22362 dravyairevamvidhaistasmāt bhāvitaḥ pramadām vrajet § 22363	35
	ātmavegena codīrṇaḥ srīguṇaiśca praharṣitaḥ § 22364	

- iṣṭāhyekaikaśopyarthā harṣaprītikarāḥ param | § 22365 AS.Utt.50.116
 kiṃ punaḥ strīśarīre ye saṅghaghātena pratiṣṭhitāḥ | |
 § 22366
- 5 rucibhedena lokasya daivayogañca yoṣitām | § 22367 AS.Utt.50.117
 taṃ taṃ prāpya vivarddhante naraṃ rūpādayo guṇāḥ
 | | § 22368
- tasmādyā yasya hrdayaṃ viśatīva varāṅganā | § 22369 AS.Utt.50.118
 tulyasvabhāvā yā hārimrjārūpaguṇānvitā | | § 22370
- 10 pāśabhūtairvahantyaṅairlāvaṇyamiva mūrtimat | § 22371 AS.Utt.50.119
 ālapantyaṃṛteneva yā gātrāṇi niṣiñcati | | § 22372
 pibantīva ca paśyantī sprśantī limpatīva yā | § 22373 AS.Utt.50.120
 nityamutsavabhūtā yā yā samānamaṇḥśayā | | § 22374
 nayatyutsukatāṃ ceto nityaṃ sannihitāpi yā | § 22375 AS.Utt.50.121
 yayā viyukto niḥstrīkamaratirmanyate jagat | | § 22376
- 15 pragalbhā rītasāṅgrāme svasthā lajjāmayī ca yā | § 22377 AS.Utt.50.122
 bahuśopi ca yāṃ gatvā tatpūrvamiva gacchati | | § 22378
 caritairnirvikārā yā vikārairiva nirmītā | § 22379 AS.Utt.50.123
 kāntānuvṛttiparamā sā strī vṛṣṭyatamā matā | | § 22380
 abhyañjanodvartanasekagandhasrakcitravastrābhara- AS.Utt.50.124
 20 ṇaprakārāḥ | § 22381
 sugandhipuṣpotkarareṇukīrṇā mṛdurmanojñā vipulā
 ca śayyā | | § 22382
- prājñāḥ kalājñā vaśagā vinītāḥ priyaṃvadāḥ prītikarā AS.Utt.50.125
 vayasyāḥ | § 22383
- 25 visrambhasatvaprakṛtikriyaikyāccharīramātreṇa pṛth-
 aktvabhūtāḥ | | § 22384
 kāntā vanāntāḥ parapuṣṭaghuṣṭā ramyāḥ sravantyaḥ AS.Utt.50.126
 satataṃ sravantyaḥ | § 22385
 madyaṃ madāmodakaraṃ viśeṣādhdṛdyā prasannā
 30 surabhiḥ prasannā | | § 22386
 śakāṅganāgaṇḍatalābhipāṇḍutāmbulapatraṃ parivār- AS.Utt.50.127
 aśobhi | § 22387
 prasādhanam strīmukhapaṅkajānāṃ yadāyudham mū-
 rtamivātmajasya | | § 22388
- 35 himācaloddhūnitadugdhasindhusamudbhavatphenā- AS.Utt.50.128
 cayāvadātam | § 22389
 saudham sudhāśubhratarāḥ karāśca candrasya kurva-
 nti paraṃ vṛṣatvam | | § 22390

- AS.Utt.50.129 bandhena pūrvopahitena puṃsaḥ khinnasya vṛttiḥ ka-
raṇāntareṇa | § 22391
saṃvāhanam sparśasukhaiḥ karaiśca karotyapūrvām-
iva manmathecchām | | § 22392
- AS.Utt.50.130 prāyogikādhikaraṇoditācitraceṣṭāsamśīlanodbhavada- 5
nalparasārdracittaḥ | § 22393
vṛṣyopayogaparibr̥ṃhitadehadhātturnārīmanāṃsi vaś-
amānayaṭi prasahya | | § 22394
- AS.Utt.50.131 tasmānnityam strīṣu vāñchan priyatvam vṛṣyairyogai- 10
rjātakāmo 'pi kāmī | § 22395
satvma sātmyam deśakālau ca budhvā cātuṣṣaṣṭe ceṣṭ-
ite vyāpriyeta | | § 22396
- AS.Utt.50.132 valayasvanasaṅkulamuṣṭiravadviguṇīkṛtamekhalikā-
ninadaḥ | § 22397
calanūpuraśabdayuto 'pi muhuḥ śamamāvahate na ra- 15
tātīśayaḥ | | § 22398
- AS.Utt.50.133 sarvārthasiddhiḥ prathamonurāgaḥ śṛṅgāragāndharv-
akathāviśeṣāḥ | § 22399
sītkāragarbham hasitam sahāvam chinnākṣaram vibhr- 20
amavacca gītam | | § 22400
- AS.Utt.50.134 savyājasandīrsatacārugaṭram vṛttam priyaṇāmavaloki-
tam ca | § 22401
cūtāṅkuraṃ puṣpaphalam yathartu vidyutvadudyotit-
agarjitāni | | § 22402
- AS.Utt.50.135 vihaṅgabhr̥ṅgastanitānuyātam strīkūjitam bhūṣaṇaśi- 25
ñjitāni | § 22403
kāle yathāsvam vapuṣaśca śuddhiḥ saṅkalpayonerdh-
uramudvahanti | | § 22404
- AS.Utt.50.136 srotassu śudveṣvamale śarīre vṛṣyam yadādyam mita-
matti kāle | § 22405 30
vṛṣyate tena param manuṣyastadbṛṃhaṇam dehabal-
apradam ca | | § 22406
- AS.Utt.50.137 tasmāt purā śodhanameva kāryam balānurūpaṃ na ca
vṛṣyayogāḥ | § 22407
sidhyanti dehe kaluṣe prayuktāḥ kliṣṭe yathā vāsasi rā- 35
gayogāḥ | | § 22408
- AS.Utt.50.138 upadiṣṭe vicitre 'smin vaktavyārthānurodhataḥ | § 22409

- kartavyamevakartavyaṃ prāṇābādhe 'pi netarat ||
 § 22410
- etat svarūpaṃ śāstrasya yadvyāpitvena varṇyate | AS.Utt.50.139
 § 22411
- 5 spr̥śati nyūnatādoṣo mahānavyāpini dhruvam || § 22412
 vīryahīnairasampūrṇaiḥ prayogairapi bhūṣitam | § 22413 AS.Utt.50.140
 arthānatantrayattantraṃ tantratāmāpnuyāt katham ||
 § 22414
- haṃsabarhiṇadakṣāṇḍā yadyapyatyarthaśukralāḥ | § 22415 AS.Utt.50.141
 10 munayaḥ sadayā brūyustānyogeṣvanyathā katham ||
 § 22416
- katham vā sarvaevaite yogā rāgāgnidīpanāḥ | § 22417 AS.Utt.50.142
 kliṣṭasaṅkalpajananāḥ proktāḥ saṃsāravarddhanāḥ ||
 § 22418
- 15 trikāladarśibhirdivyaiḥ satvadoṣaṣivarjitaiḥ | § 22419 AS.Utt.50.143
 pūrvācāryaiḥ kṛtaṃ vartma ko laṅghayitmumarhati ||
 § 22420
- prakrānte sarvathā sarvamuktaṃ bhavati sūditam | AS.Utt.50.144
 § 22421
- 20 nāhi leśābhidhānena labhyaḥ sarvārthasaṅgrahaḥ ||
 § 22422
- tathā ca gardabhīkṣīraṃ māṃsamaśvasya hastinām | AS.Utt.50.145
 § 22423
- maddāsāgaratoyaṃ ca proktaṃ nirupayogyapi ||
 25 § 22424
- adyatve 'pi viśeṣeṇa bhūritantrārthasaṅgrahāt | § 22425 AS.Utt.50.146
 saṅgrahādyannabudhyeta tajjñānamatidurlabham ||
 § 22426
- yathā pratijñātamiti krameṇa vedoyamaṣṭāṅganidhe- AS.Utt.50.147
 30 rnibaddhaḥ | § 22427
- abhyasyato mārgamivāryasatyam sañjāyate svārthapa-
 rārthasiddhiḥ || § 22428
- pitāmahamukhodgīrṇamityāyurvedavānmayam | § 22429 AS.Utt.50.148
 jīvitārogyadharmārthasukhagauravakīrttikṛt || § 22430
- 35 alaṅkṛtaṃ yuktipadaiḥ sadratnairiva kāñcanam | § 22431 AS.Utt.50.149
 ṣaṭtriṃśatārthadurgeṣu bhiṣajāṃ saṅkramairiva ||
 § 22432

AS.Utt.50.150	tatrādhikaraṇaṃ yogo hetvarthorthaḥ padasya ca § 22433	
	pradeśoddeśanirdeśavākyaśeṣāḥ prayojanam § 22434	
AS.Utt.50.151	upadeśāpadeśātideśārthāpattinirṇayāḥ § 22435	
	prasaṅgaikāntanaikāntāḥ sāvavargo viparyayaḥ 5 § 22436	
AS.Utt.50.152	pūrvapakṣavidhānānumatavyākhyānasamśayāḥ § 22437	
	atītānāgatāpekṣā svasaṃjñohya samuccayāḥ § 22438	
AS.Utt.50.153	nidarśanaṃ nirvacanaṃ niyogo 'tha vikalpanam § 22439	10
	pratyutsārastathoddhāraḥ sambhavastantrayuktayaḥ § 22440	
AS.Utt.50.154	sarasaḥ suptapadmasya ravidīdhitayo yathā § 22441	
	yathā gr̥hasya dīpābhāstathā tantrasya yuktayaḥ § 22442	15
AS.Utt.50.155	adhīyāno 'pi tantrāṇi tantrayuktyavicakṣaṇaḥ § 22443	
	nādhigacchati tantrārthamarthaṃ bhāgyakṣaye yathā § 22444	
AS.Utt.50.156	vāk्यārthayojanodatā yuktayastviṣṭasiddhidāḥ § 22445	
	asadvādiprayuktānāṃ vāk्यानāṃ pratiśedhakāḥ 20 § 22446	
AS.Utt.50.157	līnavyatyāsaleśoktigaditānāṃ prakāśakāḥ § 22447	
	vāk्यanyāyodadheḥ sāraṃ gr̥hītvaivaṃ vyavasthitāḥ § 22448	
AS.Utt.50.158	etadāgamasiddhatvāt pratyakṣaphaladarśanāt § 22449	25
	prayojyaṃ mantravattantraṃ tantrajñānaviśāradaih § 22450	
AS.Utt.50.159	pittāmahena lokasya smṛtvā tadidamavyayam § 22451	
	akālamṛtyurakṣārthamalauhaṃ varma nirmitam § 22452	30
AS.Utt.50.160	sujñātametadamṛtaṃ svasthāsvasthasukhāspadam § 22453	
	yathepsitaphalāśeṣapuruṣārthaprasādhanam § 22454	
AS.Utt.50.161	idaṃ śāstramadṛṣṭīnāmevamālokakāryapi § 22455	
	maṇḍalaṃ bhāskarasyeva na prakāśāya jāyate § 22456	35
AS.Utt.50.162	dhruvaṃ vaidyeṣu kalyāṇamāyurvedānusāriṣu § 22457	
	itareṣvitaracchatraviśajvalanakarmasu § 22458	
AS.Utt.50.163	kuryāt prayuktaṃ śāstrādi saśeṣamapi rogiṇam § 22459	

	na tvevaṃ bheṣajam mohādanālocitayojitam § 22460	
	sadā doṣauśadhādīni vīkṣya dvādaśa tatvataḥ § 22461	AS.Utt.50.164
	kuryāccikitsitam prājño na yogaireva kevalaiḥ § 22462	
	mātrādi samyagajñātvā yadṛcchāpratipāditaḥ § 22463	AS.Utt.50.165
5	hinasti vyādhitam yogo ghṛtamākṣikayoriva § 22464	
	dr̥ṣṭvā viṣeṣyamṛtatām ghṛtādau māraṇātmatām § 22465	AS.Utt.50.166
	śāstratatvaṃ na vijñāya sa durātmā cikitsati § 22466	
	sugītaścaīṣa kasyāpi mahāśloko mahātmanaḥ § 22467	AS.Utt.50.167
10	vaidyāścāśrutaśāstrārthā mūrkhāśca prabhāviṣṇavaḥ § 22468	
	akālamṛtyavo hyete vicaranti mahītale § 22469	
	lobhayantyāturaṃ mūḍhā ye citraiḥ karmakauśalaiḥ § 22470	AS.Utt.50.168
15	tebhyo rakṣetsadātmānamātmā yasmāt sudurlabhaḥ § 22471	
	te dhruṇākṣaravatkañciduttārya niyatāyuṣam § 22472	AS.Utt.50.169
	ghnanti vaidyābhimānena śatānyaniyatāyuṣām § 22473	
	rogārtasya viṣaṇṇasya yatnalabhyasukhāyuṣaḥ § 22474	AS.Utt.50.170
20	avaidyō nirghṛṇaḥkrūro yaḥ karoti bhiṣagjitam § 22475	
	pāpasya mṛtyudūtasya durmatestyaktadharmaṇaḥ § 22476	AS.Utt.50.171
	naro narakapātī syāttasya sambhāṣaṇādapi § 22477	
25	atantrīkṛtatatantrārthaḥ śāstramātropajīvinaḥ § 22478	AS.Utt.50.172
	rājñam pramādādrāṣṭrāṇi caranti vyādhavṛttayaḥ § 22479	
	tān kālapāśasadṛśān varjayecchāstradūṣakān § 22480	AS.Utt.50.173
	seveta śamavijñānājñānapūrṇān bhiṣaktamān § 22481	
30	annapānāni pathyāni vyādhinirghātamauśadham § 22482	AS.Utt.50.174
	rasāyanāni vṛṣyāni prāpyante vaidyasaṃśrayāt § 22483	
	arājakā yathā deśā bhartṛhīnā yathā gṛhāḥ § 22484	AS.Utt.50.175
35	āturādyāstathā pādāḥ śocyā vaidyānadhiṣṭhitāḥ § 22485	
	prāṇācāryam budhastasmāddayālum vijitendriyam § 22486	AS.Utt.50.176

AS.Utt.50.177	aśvināviva devendraḥ pūjayedādṛtaḥ sadā § 22487 yajñasya hi śiraśchinnamaśvibhyāṃ sandhitam punaḥ § 22488	
AS.Utt.50.178	pātītā daśanāḥ pūṣṇo bhagasya ca vilocane § 22489 rājayakṣmārditaścandraśtābhyāmeva cikitsitaḥ § 22490	5
AS.Utt.50.179	somānnipatito vajrī bhujastambhe ca dāruṇe § 22491 bhārgavaścavanaḥ kāmī vṛddhaḥ san vikṛtiṃ gataḥ § 22492	
AS.Utt.50.180	vīryavarṇabalopetaḥ kṛtastābhyāṃ punaryuvā § 22493 ebhiścānyaiśca bahubhiḥ karmābhīrbhiṣaguttamau	10
AS.Utt.50.181	§ 22494 babhūvaturbhṛśaṃ pūjyāvindrādīnāṃ mahātmanām § 22495 aśvibhyāṃ sahitaḥ somaṃ prātaḥ pibati vāsavaḥ § 22496	15
AS.Utt.50.182	sautrāmaṇyāṃ ca bhagavānaśvibhyāṃ saha modate § 22497 aśvinoḥ kalpyate bhāgo yajñeṣu brāhmaṇairapi § 22498 aśvināvagnirindraśca vedeṣu sutarāṃ stutāḥ § 22499	
AS.Utt.50.183	vaidyavityaśvinau tasmāt pūjyete vibudhairapi § 22500	20
AS.Utt.50.184	ajarairamarairnityaṃ sukhitairevamādṛtaiḥ § 22501 vyādhimṛtyujarāgrastairduḥkhaḥprāyaiḥ sukhārthibhiḥ § 22502 kiṃ punarbhiṣajo martyaiḥ pūjyāḥ syurnātīśaktitaḥ § 22503	25
AS.Utt.50.185	śīlavān matimān yukto dvijātirvedapāragah § 22504 prāṇibhiḥ pitṛvatpūjyaḥ prāṇācāryaḥ sa hi smṛtaḥ § 22505	
AS.Utt.50.186	vidyāsamāptau bhiṣajāṃ dvitīyā jātirucyate § 22506 na vaidyo vaidyaśabdaṃ hi labhate pūrvajanmanā § 22507	30
AS.Utt.50.187	vidyāsamāptāvāṣa vā brahmaṃ vā bhiṣajam dhruvam § 22508	
AS.Utt.50.188	tasvamāviśati jñānātena vaidyo dvijaḥ smṛtaḥ § 22509 nāvadhyāyenna cākrośedahitam na samācaret § 22510	35
AS.Utt.50.189	prāṇācāryaṃ budhaḥ kacchidicchannāyuranaśvaram § 22511 bhiṣagapyāturān sarvān svasutāniva yatnavān § 22512	

	ābādhebhyo 'bhisamrakṣet jñānaṃ dharmanusmaran § 22513	
	kurvate ye tu vṛtyarthaṃ cikitsāpaṇyavikrayam § 22514	AS.Utt.50.190
	te hitvā kāñcanaṃ rāsiṃ pāṃsurāśimupāsate § 22515	
5	rogākhyāndāruṇānpāsānantakāntikakarṣiṇaḥ § 22516	AS.Utt.50.191
	yaśchitvā yacchati prāṇāndātā nāstyeva tatsamaḥ § 22517	
	na jīvitapradānāddhi dānamanyadviśiṣyate § 22518	AS.Utt.50.192
10	tasmādupācaret svena svena niḥsvatapasvinaḥ § 22519	
	satvārthamīhamānasya vaidyasyaivaṃ mahāmataḥ § 22520	AS.Utt.50.193
	vartante sannidhānena niyataṃ siddhidevatāḥ § 22521	
15	kvaciddharmaḥ kvacinmitraṃ kvacidarthaḥ kvacidya- śaḥ § 22522	AS.Utt.50.194
	karmābhyāsaḥ kvacicceti cikitsā nāsti niṣphalā § 22523	
	nityamādaravān vaidyastasmādārtānupācaret § 22524	AS.Utt.50.195
20	prāṇānsahātmanaḥ kīrtyā nihantyeṣāmanādarāta § 22525	
	sarvatra mairī karuṇātureṣu nirāmadeheṣu nṛṣu pra- modaḥ § 22526	AS.Utt.50.196
	manasyupekṣāpakṛtiṃ vrajatsu vaidyasya sadvṛttama- laṃ tanoti § 22527	
25	sāmiṣeṇāpi cittena jīvitocchedakāriṇaḥ § 22528	AS.Utt.50.197
	yo nihantyaṃmayān vaidyaḥ sopi kenopamīyatām § 22529	
	kimuta nirāmiṣeṇa manasā karuṇāmṛdunā kṛpaṇaviśi- ṣṭayoḥ sadṛśamādamudvahaṭā § 22530	AS.Utt.50.198
30	atiguru bodhisatvacaritaṃ satataṃ vidadhacchamayati rogajālamapi yotivirodhi mithaḥ § 22531	
	dāhaḥ śūlaṃ tṛḍādhmānaṃ kṣutkṣāmatvamarocakam § 22532	AS.Utt.50.199
35	kaḥ prākṛto jayedrogān nityamanyonyarodhinaḥ § 22533	
	mārutāmagrahonbhādamadān susadṛśākṛtīn § 22534	AS.Utt.50.200
	ko jānīyāccikitsedvādūrabitnakriyākramān § 22535	

- AS.Utt.50.201 prāṇācārthaṃ vedapāraṃ prayātaṃ budhyā yuktaṃ
pūjayennityamasmāt | § 22536
yasmīnyasya prāṇayātrā nibaddhā tasmai yacchan ko
dhanānāṃ dhanāyet | | § 22537
- AS.Utt.50.202 āyurvedaṃ ślokalakṣeṇa pūva brahmāmnāsīdagniveś- 5
ādayastu | § 22538
kṛtsnajñeyaprāptasārāḥ svatantrāstasyaikaikaṃ naika-
dhāṅgaṃ vitenuḥ | | § 22539
- AS.Utt.50.203 bhiṣagvaro vāgbhaṭa ityabhūnme pitāmaho nāmadh- 10
aro 'smi yasya | § 22540
sutobhavattasya ca siṃhaguptastasyāpyahaṃ sindh-
uṣu labdhajanmā | | § 22541
- AS.Utt.50.204 samadhigamya guroravalokitāt gurutarācca pituḥ pra-
tibhā mayā | § 22542
subahubheṣajaśāstravilocanāt suvihito 'ṅgavibhāgavi- 15
nirṇayaḥ | | § 22543
- AS.Utt.50.205 pūrvoktameva vadatā kimivoditaṃ syācchraddhālutu-
ṣṭijananam na bhavatyapūrvam | § 22544
saṅkṣiptasaṃśayitaviṣṭaviprakīrṇaḥ kṛtsnortharāśir- 20
iti sādhu sa eva dṛṣṭaḥ | | § 22545
- AS.Utt.50.206 āyurvedodadheḥ pāramapārasya prayāti kaḥ | § 22546
viśvavyādhyauṣadhijñānasārastveṣa samuccitaḥ | | § 22547
- AS.Utt.50.207 smṛtvedamuditaṃ pūrvam śrutvedānīm dvayoḥ pu-
naḥ | § 22548
smarttuḥ śrotuśca sutarāṃ śraddhātum kasya yujyate 25
| | § 22549
- AS.Utt.50.208 athavā śrutamapyetat smartureva kramāgatam | § 22550
abhidhātrviśeṣeṇa kiṃ tathāpi prayojanam | | § 22551
- AS.Utt.50.209 ūrdhvameti madanam trivṛtādho vastumātraka iti pra-
tipādye | § 22552 30
madvidho yadi vadedathavātriḥ kathyatāṃ ka iva ka-
rmaṇi bhedaḥ | | § 22553
- AS.Utt.50.210 sādhasādhviti vivekaviyukto lokapaṅktikṛtabhaktivi-
śeṣaḥ | § 22554
bālīśo bhavati no khalu vidvān sūkta eva ramate mati- 35
rasya | | § 22555
- AS.Utt.50.211 iti munivacanānāṃ jīvitopāśrayāṇāmbhilaṣitasamṛ-
ddhau kalpavṛkṣopamānāṃ | § 22556

yaduditamiha puṇyaṃ kurvato menuvādaṃ bhavatu
vigatarogo nirvṛtastena lokaḥ || § 22557

iti pañcaśo 'dhyāyaḥ samāptaḥ ||

iti śrīsimhaguptasūnuśrīmadvāgbhaṭācāryaviracitāṣṭā-

ṅgaṅgrahahe ṣaṣṭhamuttarasthānaṃ sampūrṇam

||

The TEI Header

```

<teiHeader xmlns:xi="http://www.w3.org/2001/XInclude"
↪  xmlns:svg="http://www.w3.org/2000/svg"
  xmlns:math="http://www.w3.org/1998/Math/MathML"
  xmlns="http://www.tei-c.org/ns/1.0"
  xml:lang="en">
<fileDesc>
<titleStmt>
  <title type="main">Aṣṭāṅgasaṅgraha</title>
  <title type="sub">A SARIT edition</title>
  <author>Vṛddhavāgbhaṭa</author>
  <respStmt>
    <persName>Anonymous</persName>
    <resp>Creation of machine-readable version.</resp>
  </respStmt>
  <respStmt>
    <resp xml:id="sarit-encoder-as">Markup update according to the
    ↪ <ref ta-
    ↪ rget="http://sarit.indology.info/exist/apps/sarit/docs/encoding-
    ↪ guidelines-simple.html">SARIT-Guidelines</ref>.</resp>
    <persName>Jinkyong Choi</persName>
    <persName ref="https://viaf.org/viaf/308710472/">Liudmila
    ↪ Olalde</persName>
  </respStmt>
</titleStmt>
<publicationStmt>
  <authority>SARIT: Search and Retrieval of Indic Texts</authority>
  <availability status="restricted">
    <p>Copyright Notice</p>
    <p>Copyright 2014-2018 SARIT</p>
    <p>
      <ref target="http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/"
      ↪ type="licence">Distributed by <ref
      ↪ target="http://sarit.indology.info"
      ↪ type="url">SARIT</ref> under a Creative Commons
      ↪ Attribution-ShareAlike 3.0
        Unported License. </ref>
    </p>
    <p>Under this licence, you are free <list>
      <item>to Share — to copy, distribute and transmit the
      ↪ work</item>
      <item>to Remix — to adapt the work </item>
    </list>
    </p>
    <p>Under the following conditions:</p>
    <p>
      <list>

```

```

<item>Attribution — You must attribute the work in the
↳ manner specified
    by the author or licensor (but not in any way that
    ↳ suggests that
    they endorse you or your use of the work).</item>
<item>Share Alike — If you alter, transform, or build upon
↳ this work,
    you may distribute the resulting work only under the
    ↳ same or similar
    license to this one.</item>
</list>
</p>
<p>More information and fuller details of this license are given on
↳ the Creative
    Commons website.</p>
<p>SARIT assumes no responsibility for unauthorised use that
↳ infringes the
    rights of any copyright owners, known or unknown.</p>
</availability>
<date>2011</date>
<idno>2013-03-05</idno>
</publicationStmt>
<notesStmt>
  <note>Anonymous transcription based on the Āṭhavale 1980 edition,
  ↳ omitting the
    commentary of Indu.</note>
</notesStmt>
<sourceDesc>
  <bibl>
    <title>Śrīmad Vṛddhavāgbhaṭaviracitaḥ Aṣṭāṅgasaṅgrahaḥ
    Induvyākhyāsahitaḥ</title>
    <editor>Ananta Dāmodara Āṭhavale</editor>
    <publisher>Śa. He. Gurjara at the Āyurvedyā
    ↳ Mudraṅālaya</publisher>
    <pubPlace>Puṅyapattane</pubPlace>
    <date>1980</date>
    <note>This machine-readable file omits the commentary of
    ↳ Indu that is printed in
    this edition.</note>
    <note>This edition has been scanned and made publicly
    ↳ available online at the
    <orgName>Digital Library of India</orgName>
  </note>
  </bibl>
</sourceDesc>
</fileDesc>
<encodingDesc>
  <p>The published edition from which this e-text was transcribed is
  ↳ printed in the

```

Devanāgarī script. The electronic text below is in a lossless
 ↪ transliteration using
 the Latin alphabet. The transliteration scheme used is the IAST
 ↪ (`<ref ta-`
 ↪ `rget="http://en.wikipedia.org/wiki/International_Alphabet_of_Sanskrit_Tra`
 ↪ International Alphabet of Sanskrit Transliteration`</ref>`).
 ↪ IAST
 differs in small ways from ISO 15919, but is preferred by most
 ↪ working Sanskrit
 scholars. Conversion of this file to ISO 15919 can be achieved by
 ↪ performing the
 following replacements throughout the file: `<code> ṛ -&gt; r`
 ↪ and `m̐ -&gt; m̄ </code>`
`</p>`
`<p>`The word separation is inconsistent. It mostly is transliterated as
 ↪ Devanāgarī ("ityevam" not "ityevam"), but in several occasions
 ↪ orthography follows general transliteration principles in roman
 ↪ script.`</p>`
`<p>`Vowel merging is inconsistent. Most have not been separated, but
 ↪ there are several occasions where separation occurs with "+" or
 ↪ "++" (e.g."na+ācaret", "ca++āme").`</p>`
`<p>`The seventh section of the fifth chapter (AS.Ci.7) is missing.`</p>`
`</encodingDesc>`
`<revisionDesc>`
`<change when="2011-07-07" who="Dominik Wujastyk">`Added TEI
 ↪ encoding.`</change>`
`<change who="Dominik Wujastyk" when="2012-12-16">`Updated the
 ↪ TEI header's copyright statement
 and encodingDesc.`</change>`
`<change who="Dominik Wujastyk" when="2014-06-26">`Updated the
 ↪ TEI header's copyright
 statement.`</change>`
`<change who="Jinkyong Choi" when="2016-05-02">`Revised the
 ↪ encoding description so that it accords with the transliteration
 ↪ system of the text.`</change>`
`<change who="Jinkyong Choi" when="2016-05-02">`Inserted
 ↪ numeration for chapters and sections, head and trailer
 ↪ tags.`</change>`
`<change who="Jinkyong Choi" when="2016-05-07">`Inserted a note
 ↪ in the encoding description about a missing section in the
 ↪ transliteration.`</change>`
`<change who="https://viaf.org/viaf/308710472/"`
 ↪ `when="2016-06-19">`Corrected typo in heading.`</change>`
`<change who="https://viaf.org/viaf/308710472/"`
 ↪ `when="2016-06-19">`Added div and note about the missing
 ↪ section.`</change>`
`<change who="https://viaf.org/viaf/308710472/"`
 ↪ `when="2016-06-19">`Wrapped the paribhāṣā in a div within div
 ↪ `n="5.8"`.`</change>`

```
<change who="https://viaf.org/viaf/308710472/"  
→ when="2016-07-12">Added label-elements with the passage  
→ number.</change>  
</revisionDesc>  
</teiHeader>
```